

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE

IX

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București — 1970

SUMAR

	<u>Pag.</u>
<i>Cuvînt înainte</i>	7
I. Săpături arheologice	
MARIA BITIRI, Săpăturile paleolitice din Țara Oaşului (1962—1966)	11
HORTENSIA DUMITRESCU și VLADIMIR DUMITRESCU, Șantierul arheologic Traian OLGA NECRASOV și SERGIU HAIMOVICI, Studiul resturilor de faună neolitică deshu- mate la șantierul arheologic Traian.....	39 59
CORNELIU N. MATEESCU, Săpături arheologice la Vădastra (1960—1966)	67
DOINA GALBENU, Așezarea și cimitirul de la Limanu	77
EUGEN COMȘA, Sondajele de la Izvoarele	87
OLGA NECRASOV și G. GHEORGHIU, Studiul resturilor de faună din așezarea neolitică de la Izvoarele	91 97
IULIU PAUL, Săpăturile arheologice din vara anului 1960 de la Ocna Sibiului (jud. Sibiu)	97
SERGIU HAIMOVICI și GLANINA DARDAN, Studiul resturilor de faună provenite din așezarea neolitică de la Luncavița (jud. Tulcea)	107 113
GH. BICHIR, Săpăturile de la Mindrița (jud. Bacău)	113
TIBERIU BADER și SEVER DUMITRAȘCU, Săpăturile arheologice la așezarea de tip Otomani de la Medieșul Aurit.....	127 137
I. H. CRIȘAN, Necropola de incinerare aparținând culturii Wietenberg-Sighișoara de la Bistrița	137
A. D. ALEXANDRESCU și I. POP, Sondajele de la Brașov-Pățicele	161
N. VLASSA, Săpăturile de salvare de la Iernut (jud. Mureș)	167
EM. CONDURACHI și colab., Șantierul arheologic Histria.....	177
BENIAMIN BASA, Șantierul Simeria	225
NICOLAE LUPU, Șantierul arheologic Tilița	233
D. TUDOR, H. NUBAR și P. PURCĂRESCU, Săpăturile arheologice de la Castra Traiana	245
EMILIAN POPESCU și EUG. POPESCU, Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962—1967 în castrul roman de lângă Cimpulung-Muscel (Jidova).....	251 265
VASILE URSACHI, Săpăturile arheologice de la Văleni	265
GH. BICHIR și EUG. POPESCU, Săpăturile arheologice de la Mătășaru, jud. Dimbovița	271
D. TUDOR, Sucidava VII. Campaniile de săpături arheologice XIII—XVIII (1960—1961 și 1963—1966) de la Celei, jud. Olt.....	281 297
SZÉKELY ZOLTÁN, Săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe (1959—1966)	297
SUZANA DOLINESCU-FERCHE, Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967) (jud. Teleorman)	317 325
DAN GH. TEODOR, Săpăturile arheologice de la Cordeni (jud. Vaslui).....	325
BUCUR MITREA, C. PREDA, M. CHIȚESCU, GH. RĂDULESCU și M. IONESCU, Necro- pola feudală timpurie de la Izvorul (jud. Mureș) (Săpăturile din 1963—1966).....	329 329

	<u>Pag.</u>
CORNELIU N. MATEESCU, Un bordei din epoca lui Mircea cel Bătrîn, descoperit la Vădastra	337
I. BARNEA, Sondajul de la Stănești.....	345
DAN GH. TEODOR și EMILIA ZAHARIA, Noi date arheologice referitoare la Tîrgul Baia	353
LUCIAN CHIȚESCU, Cercetările arheologice de la Cetatea Nouă și cetatea Crăciuna.....	367
M. MATEI, AL. ANDRONIC, N. CONSTANTINESCU, DAN GH. TEODOR, M. NICORESCU, T. MARTINOVICI și GR. FOIT, Șantierul arheologic Suceava	373
ELENA BUSUIOC, Șanțul de apărare al orașului Suceava din sec. al XV-lea.....	401
ALEXANDRU ANDRONIC, Săpăturile de salvare de la Tomești	407

II. Cercetări de suprafață

V. PERIAN, Noi puncte arheologice pe harta jud. Botoșani	417
NELU BAROANĂ, Descoperiri arheologice în partea de nord a jud. Teleorman	421
ȘT. DĂNILĂ, O așezare din epoca bronzului descoperită la Livezile (jud. Bistrița-Năsăud)	425
ȘT. DĂNILĂ, Așezări vechi descoperite în jud. Bistrița-Năsăud	431
EGON DÖRNER, Cercetări și săpături arheologice în județul Arad.....	445
GH. I. PETRE-GOVORA, Descoperiri arheologice din epoca fierului în jud. Vâlcea.....	467
OCT. TOROPU și ONORIU STOICA, Descoperiri arheologice și numismatice din Oltenia	491
ION T. DRAGOMIR, Descoperiri arheologice la Rogojeni, pe valea Horincii (jud. Galați)	503
MIHAI BRUDIU, Cercetări perieghetice în sudul Moldovei	511
N. VLASSA, Descoperiri arheologice în orașul Cluj	529
Abrevieri	533

CUVÎNT ÎNAINTE

După câțiva ani de întrerupere, reluăm cu acest volum, în urma aprobării Prezidiului Academiei Republicii Socialiste România, publicarea seriei *Materiale și cercetări arheologice*, pentru a putea umple un gol în informația tuturor cercetătorilor, aducându-le la cunoștință și tuturor celorlalți interesați rezultatele cercetărilor arheologice din țară, într-o formă preliminară și cât mai succintă cu putință.

Cele opt volume precedente, chiar dacă au avut unele lipsuri, au avut un rol important în această informare arheologică, așa încît pe drept cuvînt s-a socotit necesară reluarea publicării *Materialelor*.

Singura deosebire față de trecut, dar care socotim că va trebui să fie o trăsătură esențială a noilor volume, va fi constituită de faptul că nu vom mai publica rapoarte anuale pentru fiecare șantier arheologic, ci rapoarte care să sintetizeze fie rezultatele definitive ale lucrărilor de la un anumit șantier — atunci cînd lucrările s-au încheiat —, fie rezultatele citorva campanii de lucru, înmănușate într-un singur raport. Bineînțeles că, în cazul unor sondaje de salvare sau de identificare executate în cursul unui singur an și ale căror rezultate merită să fie cunoscute, vom publica și asemenea rapoarte.

Tot în legătură cu nevoia de a asigura pentru toți cei interesați cunoașterea tuturor informațiilor obținute prin cercetările perieghetice și a contribui astfel, cu un moment mai devreme, și la fixarea pe harta arheologică a țării a punctelor arheologice nou identificate, susceptibile eventual de a deveni obiecte de cercetare majoră, vom publica și rapoarte asupra cercetărilor de teren, redactate într-o formă cât mai succintă și mai sobră.

Cu volumul de față se lichidează într-o mare măsură «portofoliul» rapoartelor vechi (dar refăcute), aflate la redacție sau primite în urma circularilor noastre, rămînînd ca, începînd cu volumul următor (X), să trecem la publicarea rapoartelor din ultimii ani.

De altfel, munca noastră este ușurată de faptul că între timp anualele muzeelor ce lucrează în cadrul C.S.C.A. s-au înmulțit, o parte dintre rezultatele cercetărilor arheologice fiind astfel publicate în aceste anuale.

Și credem că nu putem încheia aceste puține rînduri fără a mulțumi forului nostru tutelar pentru înțelegerea și sprijinul permanent acordat activității arheologice și totodată fără a ruga pe toți cercetătorii din afara cadrelor Academiei Republicii Socialiste România să reia și pe această cale colaborarea regulată cu noi, ale cărei rezultate au fost atît de fructuoase.

COMITETUL DE REDACȚIE

SĂPĂTURILE PALEOLITICE DIN ȚARA OĂȘULUI (1962—1966)

MARIA BITIRI

CERCETĂRILE și săpăturile paleolitice de la Bicsad și Boinești, începute în 1957 de către C.S. Nicolăescu-Plopșor în colaborare cu Muzeul din Baia Mare, au prilejuit semnalarea primelor dovezi sigure de locuire paleolitică în această parte a țării¹.

Din anul 1960 s-au reluat săpăturile de la Boinești (jud. Satu Mare), întreprinzându-se și o serie de noi cercetări de suprafață și sondaje în împrejurimi, faptul ducând la descoperirea a numeroase urme de locuire sigură, în așezări cu unul sau mai multe straturi de locuire, de mai lungă sau mai scurtă durată, așa cum vom vedea din prezentarea materialelor.

Săpăturile de la Boinești, încheiate în 1962, au dat la iveală urmele a trei niveluri de locuire paleolitică, fiecare aparținând unei culturi și etape de timp diferite². După terminarea săpăturilor de la Boinești, am întreprins în împrejurimi unele cercetări de suprafață, cu care prilej s-a descoperit cea de-a doua așezare paleolitică³ cu mai multe niveluri de locuire din Oaș, la Remetea, com. Orașu Nou, pe dealul Șomoș.

Remetea-Șomoș I. Situat în partea de nord-vest a Remetei, pe malul drept al Turului, la aproximativ 1 km de marginea satului, Șomoșul reprezintă un piemont de origine eruptivă, înalt de circa 200 m, cu axa longitudinală orientată în direcția NV—SE.

În cadrul Țării Oășului (depresiune intramontană de origine erozivă, alcătuită, după constatările geologilor, din depozite sedimentare și înconjurată de un relief înalt, dezvoltat pe formațiuni eruptive), Șomoșul se situează la intrarea Turului în depresiune, ridicându-se deasupra zonei de înmlăștinire a râului. Capetele sale mai înalte, abrupte și pietroase, acoperite și acum de tufșuri, străjuiesc parcă așezarea paleolitică Șomoș I, aflată pe șaua mai joasă dintre ele.

Apa aflată imediat sub capătul de sud-est al dealului, pădurea care acoperea nu numai Șomoșul, ci întreg lanțul eruptiv Măgurița-Belavara, din care face parte, au constituit un punct de atracție pentru oamenii paleolitici, condițiile naturale fiind cu totul optime atât pentru vânătoare, cât și pentru pescuit și cules. Pentru perioade relativ scurte, grupuri de vânători paleolitici, aflați pe diferite trepte de cunoaștere a tehnicii cioplirii pietrei, purtători deci a diferite culturi, au ocupat Șomoșul pe rând, în trei etape succesive, faptul fiind confirmat de urmele a trei niveluri de locuire.

Situația stratigrafică. Dată fiind situarea așezării pe înălțime, într-un loc ce a oferit dintotdeauna condiții favorabile eroziunii, straturile de cultură apar concentrate pe o grosime

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor și Elena Covács, *Cercetările paleolitice în regiunea Baia Mare*, în *Materiale*, VI, 1959.

XV, 1964, 2, p. 167—186.

² Maria Bitiri, *Săpăturile arheologice de la Remetea*, în *Revista muzeelor*, 2, 1965.

³ Maria Bitiri, *Așezarea paleolitică de la Boinești*, în *SCIV*,

de maximum 0,75 m, adâncimea la care pot fi găsite vechile dovezi de locuire fiind cu totul redusă.

Săpăturile efectuate aici, în general, au fost duse pînă la circa 0,75 m, excepție făcînd două sondaje stratigrafice, adîncite pînă la 1,50 și, respectiv, 2 m de la suprafața actuală a solului.

La — 1,30 m începe un strat cenușiu, în parte nisipos, cu pete și dungii roșcate și ruginii, bogat în oxizi de fier și mulți bolovani, strat ce reprezintă probabil partea superioară a stîncii vii în dezagregare.

Imediat deasupra se dezvoltă un strat de argilă cenușie-gălbuie, clisoasă și compactă, cu urme de dezagregare de rocă, gros de 0,25 — 0,40 m. Stratul următor, gros de circa 0,25 m,

constă dintr-un sol brun zgrunțuros, urmat de un strat de pămînt mai fin, de 0,30 m, de culoare cenușie-gălbuie, toate fiind acoperite de o fișie subțire de sol cenușiu prăfos, a cărui grosime nu depășește 0,15 m.

Separat⁴ sau în cadrul unor teme generale⁵, geologi, geografi, pedologi etc. s-au ocupat de depresiunea Oaș din diferite puncte de vedere, cuprinzînd în general și unele aspecte ale stratigrafiei. Ca arheologi însă, constatăm cu părere de rău că nici unul nu s-a oprit mai mult asupra problemelor pe care le ridică depunerile cuaternare. Pentru datarea complexelor noastre

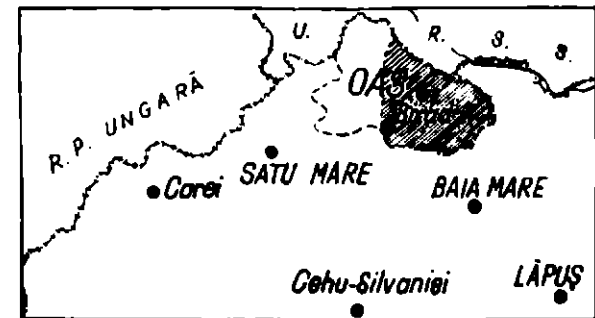

Fig. 1. — Poziția Țării Oaşului în cadrul Maramureșului (după I. Velcea).

e nevoie de o subîmpărțire a acestor depuneri, de încercări în a descifra care din diferitele straturi aparțin stadiilor glaciare și fazelor interglaciare, dar mai cu seamă de subîmpărțirea ultimului stadiu glaciare, Würm, de care sînt legate toate descoperirile paleolitice de pînă acum în această regiune, după cum și marea majoritate din restul țării.

Cele mai vechi dovezi de activitate umană pe Șomoș sînt legate de baza stratului brun-roșcat și parțial de partea superioară a stratului de argilă cenușie-gălbuie, gleizată. Din punctul de vedere al tipologiei arheologice, materialul, după cum se va vedea din prezentarea nivelului I de locuire, conține unele elemente comune pentru cultura musteriană carpatică, alte piese însă sînt cioplite într-o tehnică mai avansată, lamelară, specifică paleoliticului superior. Combinarea acestor elemente se încadrează foarte bine în epoca de început a paleoliticului superior.

Plasarea în timp a acestor descoperiri e mai dificilă și aici ne-ar putea ajuta în mod substanțial geologii.

Conform constatărilor geologice, argila roșie, larg răspîdită în nordul țării, este acidă și e legată mai ales de produsele de alterare a rocilor eruptive⁶. Din cauza acidității sporite a acestor depuneri, în așezările noastre resturile faunistice de orice fel au fost complet distruse, singurele dovezi de activitate umană rămîinînd doar uneltele de piatră cioplită. Petrografic, reiese că argila roșie prezintă aceeași compoziție ca loessul, în componența ei intrînd nisip, argilă și nămol. Loessul e bogat în calcar, iar argila roșie în oxid de

⁴ I. Velcea, *Țara Oaşului. Studiu de geografie fizică și economică*, Edit. Academiei, București, 1964.

⁵ Mircea Faucă, *Neogenul din bazinele externe ale munților*

Apuzeni, în *Analele Comisiei geologice*, XXVII, București, 1954.

⁶ *Monografia geografică a R.P.R.*, Edit. Academiei, București, 1960, p. 520.

fier, care-i determină și culoarea. S-a stabilit de asemenea că îmbogățirea în calcar a loessului se datorește unui climat arid, în timp ce îmbogățirea în fier a argilei roșcate se datorește unui climat umed, ploios și de pădure, în care s-a format ⁷.

Studiind paleoliticul de pe valea Bistriței și încercând a descifra și condițiile geomorfologice în care apar diferitele straturi de cultură, C.S. Nicolăescu-Plopșor atribuie stratul brun-roșcat primul interstadiu würmian, strat în care apar și materiale paleolitice apropiate din punct de vedere tipologic de cele de la Remetea-Șomoș I, nivelul I. Aceluiași interstadiu îi atribuie și stratul brun-roșcat, în care apare musterianul târziu de la Boinești ⁸, aflat în apropiere de Remetea.

Cu rezerva cuvenită pînă la obținerea rezultatelor unor analize de sol și sporopolen de pe loc, avînd în vedere și constatările geologilor că argila roșie s-a format într-un mediu umed de pădure, deci într-o perioadă mai caldă, precum și faptul că descoperirile musteriene târzii de la noi și din împrejurimi în majoritate sînt legate de depunerile lui W_1 - W_2 , socotim că primul nivel de locuire de pe Șomoș este legat de acest interstadiu.

Ne-am ocupat mai în detaliu de acest strat, deoarece de el sînt legate cele mai vechi dovezi de activitate umană de aici și, fiind la oarecare adîncime, s-a păstrat mai bine. Straturile ce-i urmează sînt mai puțin expresive și, cu rezerve și mai mari decît pentru acesta, ele pot fi atribuite celorlalte subîmpărțiri ale lui Würm, avînd în vedere atît structura straturilor, cît și cultura materială aflată, datată mai bine, în condiții stratigrafice mai clare, din alte părți (de exemplu Cehoslovacia, ca fiind cea mai apropiată de regiunea de care ne ocupăm).

În cele trei campanii (1962—1964) s-a săpat o suprafață de 320 m², fără a epuiza însă în întregime așezarea.

Primul strat de locuire (de jos) se situează la baza stratului brun-roșcat, atribuit lui W_1 - W_2 , unele piese pătrunzînd și în partea superioară a stratului pe care-l suprapune (argila gleizată). Inventarul litic se caracterizează prin masivitatea pieselor, majoritatea dintre ele fiind cioplite din bulgări de opal rulați, culeși probabil din albia rîului din apropiere. Relativ puțin numeros, inventarul litic din primul nivel de locuire de pe Șomoș I cuprinde 22 de exemplare, 33,2% piese tipice, 66,8% deșeuri de prelucrare. Piese tipice cuprind: nuclee și bulgări nucleari de la care numai parțial s-au desprins lame sau așchii, în majoritatea cazurilor neizbutite, 20%; răzuitoare de diferite tipuri 5,1%; așchii triunghiulare cu și fără retușe 3,2%; așchii nucleare cu urme de detașări de lame 2,3%; lame subțiri 2,6%. Cele mai numeroase sînt nucleele de diferite tipuri. Mai interesant mi se pare un exemplar masiv care, prin forma lui și prin negativele de desprindere ce se păstrează pe partea bazală și de jur împrejur pe partea superioară, se înscrie în categoria așa-numitelor nuclee globulate. Diametrul bazei este de 9 cm și înălțimea de 6 cm, acesta fiind cel mai interesant exemplar și singurul descoperit pînă acum în Oaș. Inițial a fost un bulgăre probabil sferic, de opal închis la culoare și cu pete mai deschise, puternic rulat; se mai păstrează o porțiune de crustă naturală pe partea sa superioară. Nucleul are baza rotundă în plan și aplatisată prin desprinderi pornite din margine, ale căror negative se întîlnesc într-un punct central mai înalt cu aproximativ 1 cm. Din marginea bazei, care reprezintă propriu-zis fața unui nucleu discoidal, dar care a servit și drept plan de lovire, pe părțile laterale de jur împrejurul piesei sînt negativele altor desprinderi lungi de 2,5—4,5 și 5,4 cm, prin care s-a obținut

⁷ V. Mihăilescu, *Carpații sud-estici*, Edit. științifică, București, 1963.

⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor și Elena Covăca, *op. cit.*, p. 39, nota 1.

și forma globulară a nucleului. Alte trei exemplare au de asemenea baze largi circulare, cu diametrul de 7,5—8,5 cm. Acestea sînt însă drepte, avînd numai 1-2 desprinderi mai mici, care au fost folosite ca planuri de lovire, din marginea căroră spre vîrf, pe părțile

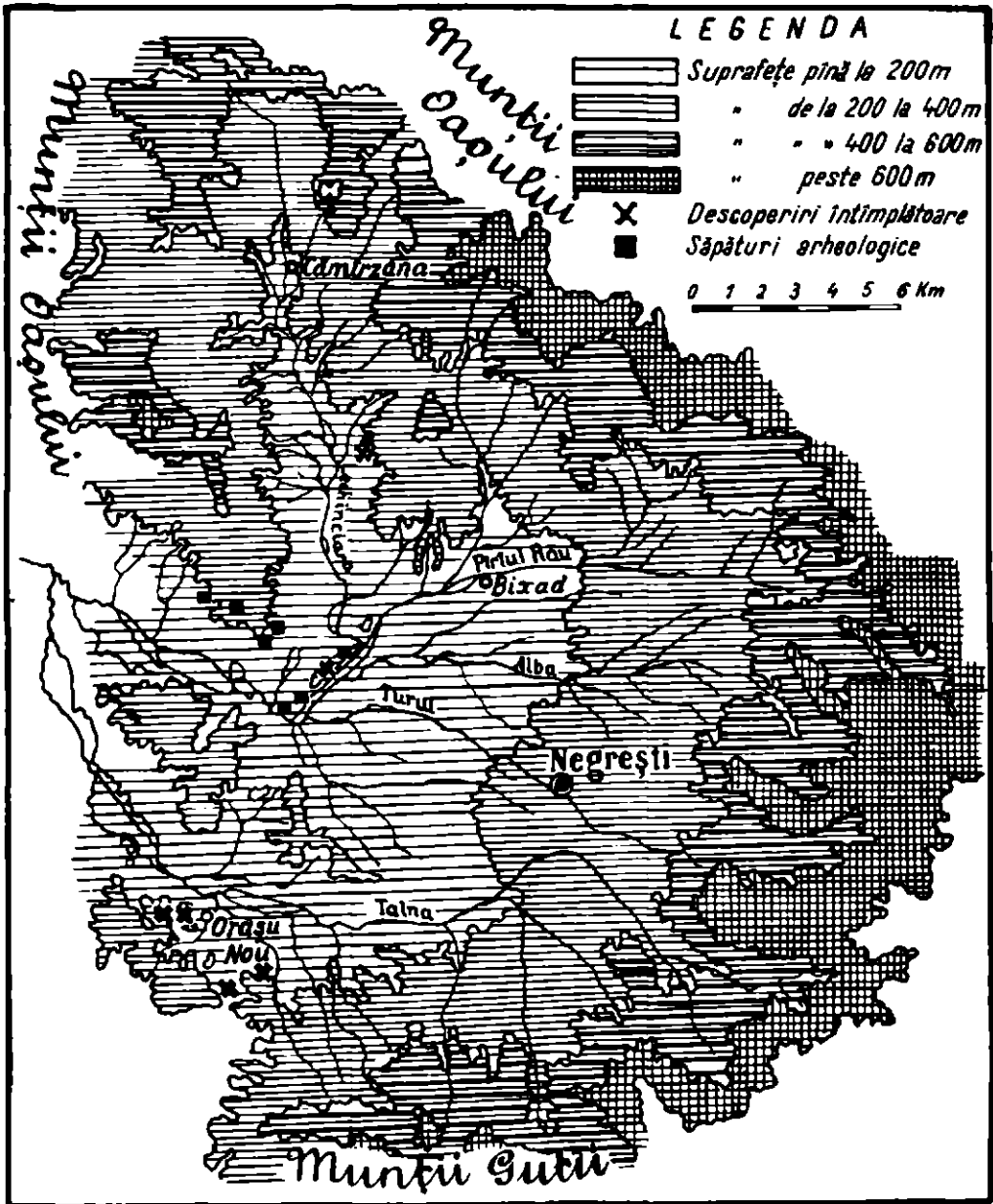

Fig. 2. — Harta hipsometrică a depresiunii Oaș și a zonelor limitrofe (după I. Velcea) cu amplasarea descoperirilor paleolitice.

exterioare ale nucleelor, s-au desprins așchii scurte și late, căpătînd astfel forma unor nuclee piramidale. Alături de acestea, deosebim o categorie de bulgări nucleari de la care s-au desprins măcar și parțial lame de diferite mărimi, mai mult sau mai puțin regulate,

în funcție și de calitatea materiei prime. Unul dintre aceștia are forma alungită, un plan de lovire special pregătit prin mai multe desprinderi, prin care i s-a dat o formă puțin înclinată. Din marginea suprafeței de lovire s-au detașat de pe una din laturi lame lungi și înguste, de pe alta așchii late. Capătului opus planului de lovire prin mai multe detașări alterne i s-a dat o formă ascuțită, unealta astfel obținută putând fi folosită ca toporaș de mină sau cioplitor. Alți trei bulgări nucleari au fost transformați de asemenea în cioplitoare prin ascuțirea intenționată a unuia din capete. Fără a mai face o descriere amănunțită a celorlalte exemplare, menționăm numai că de pe suprafața lor în mod anarhic s-au desprins lame și așchii, fără ca prin aceasta să se reușească a se da forma unui nucleu de un anumit tip, în majoritatea cazurilor jelul nefiind atins înainte de toate din cauza proastei calități a bulgărilor, care prezintă multe plesnături și noduri în structură.

Așadar, între nucleele și bulgării nucleari din stratul inferior de pe Șomoș se pot deosebi trei categorii: globulare, piramidale și alungite, după cum și un număr de patru cioplitoare. Interesante și variate ca tipuri sînt răzuitoarele, unele fiind realizate pe una din laturile lungi ale unor așchii prin retușe oblice ventrodorsale. Într-un singur caz, un astfel de răzuitor este retușat dorso-ventral, piesa purtînd și unele retușe ventro-dorsale pe o mică porțiune din lungimea sa. Planul de lovire al așchiei-răzuitor este format din două fețe înclinate, inegale, lovitura de desprindere fiind dată la intersecția lor. Bulbul de percuție, inițial proeminent, a fost parțial dislocat prin lovituri suplimentare date din același loc. Un răzuitor lung a fost realizat pe o așchie de opal galben-ruginiu cu planul de lovire dintr-o singură față înclinată în bulbul de percuție proeminent. Latura dreaptă e groasă și acoperită de cortex natural de culoare roșcată. Latura stîngă e ascuțită prin retușe ventro-dorsale în trepte pe toată lungimea sa. Tot în răzuitor a fost transformată și o altă așchie desprinsă dintr-un bulgăre puternic rulat. Suprafața de desprindere și porțiunea retușată sînt mate; partea dorsală, parțial necioplită, a rămas acoperită de luciul de rulare. Forma piesei este oval-alungită, una din laturile lungi fiind transformată în răzuitor prin câteva desprinderi largi și adînci în corpul piesei și altele mai nărunte în margine pentru ascuțirea acesteia.

Alte răzuitoare sînt masive, înalte, de tipul celor „rabort”, cioplite pe așchii nucleare, unele avînd partea activă mai largă, altele mai îngustă. Pe o așchie subțire, de decorticare a unui bulgăre de gresie cenușie, s-a realizat un răzuitor concav cu două proeminente de o parte și de alta a scobiturii, ambele retușate și folosite ca răzuitoare mici.

Cîteva așchii au forma triunghiulară și sînt acoperite de un luciul de rulare și patină ruginie. Una din ele, în stare fragmentară, reconstituită din trei bucăți separate, are latura stîngă, vîrfurile și partea care se păstrează din latura dreaptă retușate ventro-dorsal. În partea inferioară a laturii stîngi, pe o porțiune de 2 cm, retușele de ascuțire sînt dorso-ventrale. Spre deosebire de toate celelalte piese, luciul de rulare și patina acoperă în egală măsură întreaga suprafață a piesei, inclusiv părțile retușate. Faptul ne face să credem că piesa este mai veche, fiind găsită în aluviunile râului și adusă pe locul așezării. Cea de-a doua așchie triunghiulară, rulată și puternic patinată, poartă în vîrf urmele a două detașări ulterioare, prin care piesa a fost transformată într-un burin median, singura piesă de acest gen găsită în stratul de care ne ocupăm. Dintre așchiile triunghiulare neretușate deosebim două exemplare (unul întreg, altul în stare fragmentară) cu planul de lovire fațetat special pregătit și bulbul de percuție proeminent, parțial dislocat, și unul cu planul de lovire drept. Dintre celelalte, care ca formă nu se înscriu într-un anumit tip, două au planul mic fațetat, altele două au planul mic drept, dar toate patru au bulbul dislocat. Așchiile cu planul de lovire mic sînt mai subțiri, un fel de așchii lamelare. Tot din acest complex provine și un număr

de cinci lame înguste și lungi de 4-5 cm, cu laturile paralele, unele purtând urme de uzură sau retușe sumare. Dar cele mai interesante exemplare descoperite aici rămân cele două vîrfuri bifaciale, singurele de acest gen atît la Remetea, cît și în tot paleoliticul din Bazinul Oaşului⁹. Primul dintre ele este cioplit din jasp, rocă compactă cu granulație mică, viu

Fig. 3. — Poziția așezării Șomoș I.

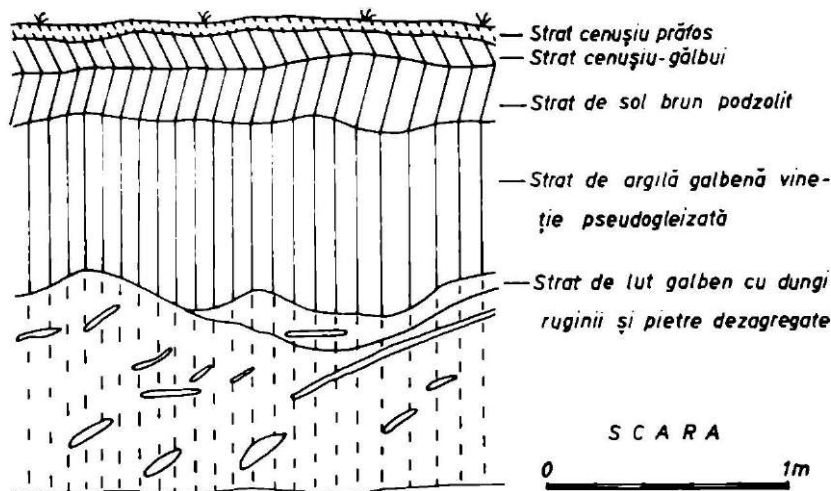

Fig. 4. — Secțiune stratigrafică Remetea-Șomoș I.

colorată în roșu-vișiniu cu pete ruginii și în albastru deschis. Piesa are baza puțin adîncită, vîrfurile ascuțite și marginile tăioase realizate prin retușe mărunte. Suprafețele sînt puțin bombate și acoperite în întregime de urme de desprinderi largi, neregulate. Cel de-al doilea vîrf este cioplit din aceeași materie primă, însă cu un colorit mai puțin pronunțat. Vîrfurile piesei este ascuțite și puțin arcuite spre dreapta, marginile tăioase, corpul bombat pe fața dorsală și aplatizat pe cea ventrală și baza dreaptă. Tehnica de cioplit este aceeași ca și la prima piesă.

După prezentarea inventarului litic din primul strat, vom încerca să dăm o scurtă caracterizare de ansamblu și de încadrare în scara evoluției paleoliticului în țara noastră.

⁹ Maria Bitiri, *Considerații asupra prezentei unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 431.

Nucleele și bulgării nucleari reprezintă categoria cea mai numeroasă de obiecte tipice, ele însumând 20 % din totalul inventarului, iar deșeurile de cioplire constituie mai mult

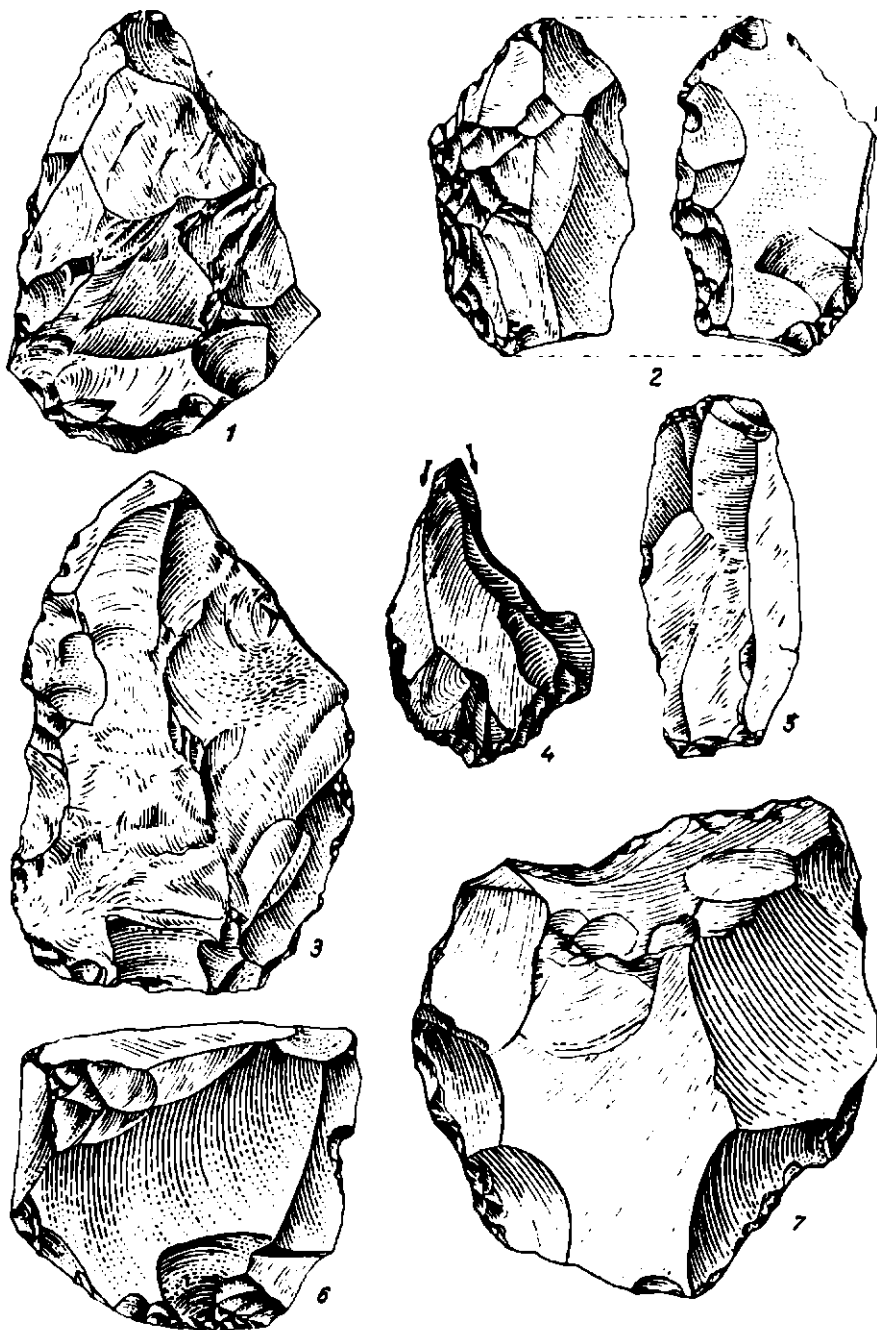

Fig. 5. — Remetea-Șomoș I, niv. 1. Unelte de piatră.

de jumătate din numărul total al pieselor, 68,8 %. Constatarea ne permite să conchidem că sîntem pe urmele unei așezări-atelier, unde unelte necesare au fost cioplite pe loc. Stratul de cultură este subțire și materialele rămase sînt puțin numeroase, iar urmele de foc lipsesc

cu desăvârșire, toate dovedind o ședere de scurtă durată a primilor veniți pe acest loc. E adevărat că urmele de foc (cărbunii) au putut fi transportate de apă și vânturi de pe locul așezării, acolo unde au existat vetre de foc de mai lungă durată, însă, deși nu s-au păstrat cărbunii, în locul lor a rămas pământul ars la roșu¹⁰. Pe locul așezării de aici, însă nu s-a descoperit nici o urmă de arsură. Materia primă ce a stat la baza prelucrării pușinelor unelte tipice și întreg inventarul litic descoperit constau exclusiv din roci locale; mai mult decât atât, luciul de rulare cu care sînt acoperite multe piese tipice și așchiile de decorticare indică faptul că au fost culese din albia râului din apropiere.

Tehnica de cioplire e diversă, aici întîlnindu-se și cioplirea discoidală a nucleelor, cunoscută în musterian, și nuclee alungite cu desprinderi lamelare și planuri de lovire anume pregătite, care se cunosc și se dezvoltă în paleoliticul superior. Așchiile triungiulare au planuri de lovire diverse, unele formate dintr-o suprafață dreaptă, mai mică sau mai largă, altele formate din două fețe înclinate, lovitura de desprindere a așchiei fiind dată la intersecția lor, după cum apar și așchii cu planul fațetat, maniere de cioplire cunoscute musterienilor din peșterile noastre carpatice¹¹.

Prezența lamelor, a nucleelor alungite și chiar maniera de rețușare a unora din gra-toare și a celor două virfuri bifaciale indică un stadiu mai avansat în înțelegerea meșteșugului ciopririi pietrei, confirmat aici chiar în condițiile utilizării unor roci cu o constituție mai dificilă.

Diversitatea manierelor de cioplire a pieselor de caracter musterian, levalloisian și aurignacian găsite în același strat, după cum și încadrarea în W_1 — W_2 a primei locuiri de pe Șomoș I ne fac să atribuim acest strat de cultură fazei de început a paleoliticului superior în țara noastră, alături de așezările de la Mitoc—Valea Izvorului și Cetățica I, stratul I, care corespund ca timp și al căror inventar se apropie de cel de la Remetea¹².

Așezări de tipul celei de la Remetea-Șomoș I, stratul inferior, se cunosc și în Slovacia orientală pe Valea Hornadului în patru complexe din cadrul așezării Barca II, la Seana II, și Kechnec I, așezări care conțin în inventarul lor, după aprecierea lui L. Banesz, elemente aurignaciene primitive și musteriene¹³.

Studiind materialele așezărilor amintite și pe cele din peșteri constatăm faptul că musterienilor din peșterile carpatice le erau cunoscute atât tehnica desprinderii așchiare musteriană și levalloisiană, cioplirea bifacială a virfurilor de suliță, cit și cea lamelară athaică. De aceea complexele întîlnite pe dealurile de la poalele Carpaților în cadrul unor depresiuni, în depunerile primului interstadiu würmian, nu reprezintă altceva decât urmele unor cete de vînători urmași ai musterienilor retrași din peșteri o dată cu îmblinzirea climei interstadiale. Ele nu sînt însă complexe aurignaciene propriu-zis timpurii, ci sînt complexe ceva mai evoluat decât cele musteriene, reprezentînd mai degrabă faza de tranziție de la paleoliticul mijlociu la cel superior. Pe baza lor și în amestec cu alte grupuri cunoscătoare ale unei tehnici lamelare curate, se vor forma mai tîrziu complexele de tip aurignacian mijlociu, întîlnite la Boinești stratul II, Călinești II și stratul mijlociu de la Remetea-Șomoș I din Bazinul Oașului, precum și alte așezări de același tip din restul țării.

În partea superioară a stratului brun-roșcat și mai cu seamă în stratul cenușiu-gălbui, caracterul inventarului litic se schimbă brusc, în sensul că materia primă e mult mai variată,

¹⁰ Maria Bitiri, *Vetrele paleolitice în România*, în *SCIV*, XII, 1961, 1, p. 7—15.

¹¹ *Istoria României*, vol. I, Edit. Academici, București, 1960, p. 12.

¹² Maria Bitiri, *Cu privire la începuturile paleoliticului supe-*

rior în România, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 5—16.

¹³ L. Banesz, *Príspevok k poznaniu aurignacienu na výšobnom Slovensku*, în *Studijné zprávi AÚ SAV*, Nitra, 1, 1956, p. 1—33; idem, *Mladopaleolitické objekty v Seni I*, în *SlovArch*, VI, 1958, p. 5—20.

unelte de muncă mai numeroase și mai diverse ca tipuri, toate avînd un caracter lamelar bine format. Din toate aceste considerente, am deosebit aici cel de-al doilea nivel de locuire,

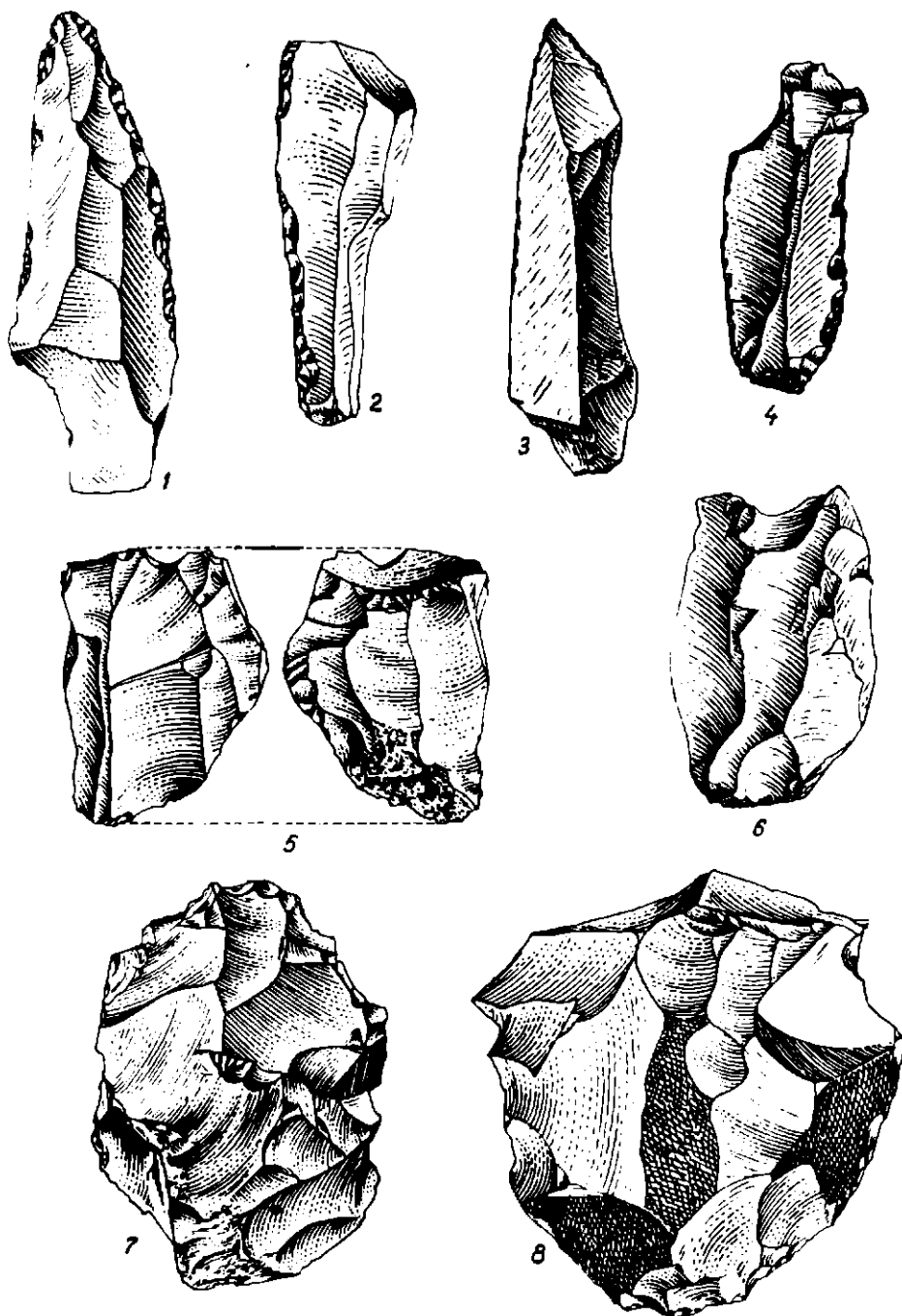

Fig. 6. — *Rametea-Șomaj I*, niv. 2. Unelte de piatră.

a cărui grosime nu depășește 0,20 m și care, așa cum vom vedea mai departe din descrierea materialelor, reprezintă urmele unei locuiri mai târzii, de scurtă durată. Spre deosebire

de stratul I, unde materia primă e cea locală, opalul și galetele de riu în exclusivitate, în stratul II aceste roci se reduc la mai puțin de jumătate, 49 %; în rest 28 % obsidiană, 13 % silex de bună calitate în nuanțe diferite, 2,13 % obsidiană patinată, 7,87 % revenind altor roci, ca argilă silicifiată, cuarțit etc.

În secțiunea I din campania 1962, pe o suprafață de aproximativ 1 m², s-a descoperit un mic complex de cioplire, care constă din circa 35 de bulgări și spărturi de piatră puternic

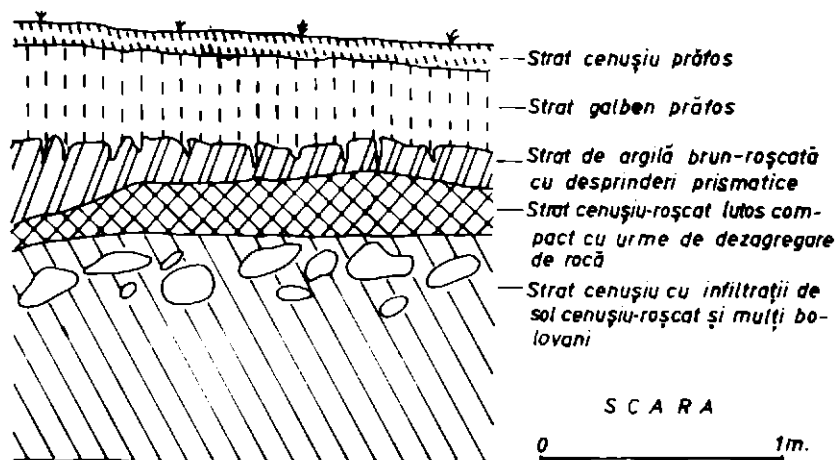

Fig. 7. — Remetea-Șomoș II. Schiță stratigrafică.

rulați, pe suprafața cărora se distingeau negativele a numeroase încercări de detașare. Bulgării, culeși probabil în prundișul riului din apropiere fără nici un discernămint, nu s-au pretat la desprinderi de lame; în consecință au fost abandonați pe loc. De altfel, întreg complexul acestui strat, ca și cel precedent, are caracterul unui atelier de cioplire, deșeurile de prelucrare fiind cu mult mai numeroase decât uneltele tipice. În total, de pe suprafața săpată s-a strins un număr de 375 de piese, din care numai 89, adică 23,7 %, sînt obiecte tipice. Între acestea, 50 % sînt lame, 29,3 % nuclee și bulgări nucleari, 15,78 % gratoare de diverse tipuri și 4,5 % burine. Așadar, jumătate din piesele tipice sînt lame, iar după nuclee cele mai numeroase sînt gratoarele.

Din cele 26 de nuclee, șapte au două planuri de lovire, largi, special pregătite, nouă sînt cu un singur plan larg, din marginea căruia s-au desprins de jur împrejur sau numai pe unele porțiuni lame de diferite dimensiuni; un număr de cinci exemplare reprezintă o categorie de nuclee sau mai bine zis bulgări nucleari, de pe suprafața cărora s-au desprins în mod anarhic de pe toate fețele așchii mărunte și lame, forma lor neputînd fi înscrisă într-o anume categorie tipologică. Remarcăm aici un grup asemănător celor întîlnite la Mitoc-Valea Izvorului pe Prut și în alte așezări de vîrste diferite. E vorba despre așa-zisele cioplitoare sau toporașe, care în fond sînt bulgări nucleari ce păstrează unul din capete rotunjit în mod natural, sau e rotunjit prin cioplire, capătul opus fiind transformat într-o parte activă tăioasă prin desprinderi alterne. Un singur exemplar de acest gen are atît ambele capete cît și una din laturi ascuțite, unealta putînd fi astfel folosită și ca răzuitor cu partea activă largă, și ca toporaș.

Toate nucleele sînt scurte, desprinderile lamelare nereușite, materia primă de bază fiind cea locală, opalul; excepție face un singur exemplar cioplit din obsidiană patinată.

Cu toate că nucleele descoperite sînt în general scurte, cu negativele de desprindere neregulate, în strat întîlnim un număr important de lame variate atît ca dimensiuni și tipuri, cît și ca materie primă. Faptul ne face să credem că nucleele care s-au pretat la desprinderi regulate, din opal sau din alte roci cu o constituție mai bună, au fost cioplite la epuizare.

Așa cum aminteam mai sus, numărul lamelor este mare în raport cu celelalte tipuri de unelte, ele reprezentînd 50 % din totalul inventarului tipic. Între acestea putem deosebi un număr de 30 de lame simple, toate în stare fragmentară, 15 lame retușate, din care cinci exemplare în stare fragmentară și 10 întregi, acestea din urmă variînd între 5,5 și 10,5 cm lungime și între 2,5 și 3,8 cm lățime. Lamele retușate sînt și ele diverse, astfel că patru exemplare sînt retușate pe ambele laturi în roată lungimea lor, opt au o singură latură retușată (două exemplare în toată lungimea piesei, celelalte șase numai pe cîte o mică porțiune).

Ca mai important amintim un exemplar lucrat dintr-o rocă de culoare roșie spre brun, probabil jasp, lung de 10 cm, lat de aproape 4 cm și gros de 1,5 cm. Partea dorsală e bombată, străbătută de două nervuri centrale, dispuse la mică distanță una de cealaltă, iar partea ventrală plată, formată dintr-o singură față. Marginile lamei sînt tăioase și capetele puțin rotunjite, vîrful și latura dreaptă retușate prin desprinderi mărunte ventro-dorsale în margine și nîal largi în sus în corpul piesei. Un alt exemplar are latura stîngă retușată pe 3/4 din lungime și latura dreaptă spre vîrf, pe o porțiune de 1,5 cm, formîndu-i-se prin aceasta un vîrf bine ascuțit. O altă lamă importantă, care constituie de altfel un element caracteristic pentru cultura aurignaciană în faza sa mijlocie de dezvoltare, este cioplită din tuf vulcanic, sinuos arcuită, prezentînd astfel două scobituri pe partea dreaptă și una pe cea stîngă. Ambele laturi sînt retușate în toată lungimea lor. În margine desprinderile de retușare sînt mărunte, unele continuînd în trepte să se adîncească în suprafața piesei pînă la nervura centrală. Un alt exemplar de acest gen, o lamă arcuită prin desprinderea de la nucleu, este cioplit dintr-un silex de culoare vînat-verzuie (radiolarit), cu granulație fină. Unul din capete este ascuțit, celălalt drept, format dintr-o mică suprafață triunghiulară acoperită de cortex natural. Ambele laturi sînt reascuțite prin retușe ventro-dorsale pe aproape 2/3 din lungimea lor. Prin desprinderea de la nucleu, în partea stîngă în capătul opus vîrfului ascuțit, s-a format o scobitură, a cărei margine poartă știrbituri mărunte de uzură. La toate lamele planul de lovire este foarte mic, iar bulbul de părcuție inexistent. Ca materie primă, aproape jumătate sînt din rocă locală, în rest jasp, calcedonie, gresie și obsidiană (șapte exemplare).

O importantă categorie de unelte o formează gratoarele, care reprezintă 15,78 % din totalul inventarului tipic. Că o caracteristică generală, toate sînt scurte, pe așchii sau pe capăt de lamă frîntă, cu partea activă largă, multe din ele înalte, de tipul celor carenate, cioplite din roci diferite. Două exemplare sînt pe capăt de lamă fragmentară cu ambele laturi retușate, celelalte pe lamă sau pe așchie cu laturile simple. Un important exemplar din obsidiană patinată reprezintă un răzuitor nuclear în stare fragmentară, care are partea activă înaltă și puțin înclinată, baza dreaptă dintr-o singură față. Unele răzuitoare sînt masive, realizate din bulgări de opal, cu partea activă înaltă; unul dintre ele, cu baza aproape pătrată, e retușat pe trei laturi, formînd prin aceasta un gratoar multiplu.

Între toate piesele caracteristice din acest strat, unde tehnica de cioplire specifică paleoliticului superior este dominantă, a apărut un răzuitor masiv, realizat pe o așchie lată care amintește de uneltele musteriene de acest fel. Unealta este cioplită dintr-o așchie de tuf vulcanic, pe a cărei suprafață dorsală sînt prezente numeroase urme de desprinderi, unele mai mărunte, altele mai largi, dînd uneltei o formă plată. Ambele capete sînt drepte,

unul mai lat, celălalt mai îngust. Una din laturi este groasă și abruptă, formată astfel prin mai multe desprinderi. Cealaltă latură este ascuțită prin așchieri alterne pe toată lungimea sa. În felul acesta așchia a luat forma unui răzuitor care, după aspectul său și după tehnica de cioplire, amintește mai mult de uneltele musteriene de acest tip decît de cele aurignaciene.

Ultima categorie de unelte tipice o formează burinele, în proporție de numai 4,5 %. Dintre ele, două sînt mediane, realizate pe așchii de silex cu granulație fină, altele două pe colț de așchii fragmentare, din aceeași materie primă.

Revenind pe scurt asupra inventarului litic din stratul II (mijlociu) de la Remetea-Șomoș I, constatăm că cele mai numeroase unelte sînt lamele simple, urmînd apoi cele retușate, între care și două cu scobitură, toate reprezentînd o proporție de 50 % din totalul inventarului tipic. Urmează apoi gratoarele, în proporție de 15,78 %, care, deși diverse ca formă, se caracterizează prin faptul că sînt realizate pe așchii sau lame scurte și groase, majoritatea dintre ele cu partea activă largă și înaltă. Un număr destul de important e reprezentat de cioplitoare sau unelte-toporaș, prezența lor fiind ușor explicabilă într-o regiune ca aceea a Oașului și prin poziția așezării pe un deal împădurit, unde la tot pasul era nevoie de defrișare pentru a putea face cale de trecere.

Așadar, în cel de-al doilea strat de cultură de pe Șomoș I, formele musteriene au dispărut aproape cu totul, apar noi și variate tipuri de roci, ca silexul de bună calitate și obsidiana, numeroase lame, între care și cele cu scobitură, și gratoarele înalte, toate aceste elemente ducînd la atribuirea complexului culturii aurignaciene în faza sa mijlocie de dezvoltare; el este strîns legat de complexe de același gen din Slovacia orientală, ca Barca I, complexe 2 și 3¹⁴ și Tibava¹⁵, acesta din urmă avînd în plus cîteva forme bifaciale, complexe atribuite de cercetătorii slovaci depunerilor stadiului W₂. În afară de cele două forme de unelte bifaciale găsite la Tibava, toate celelalte tipuri de unelte merg pînă la identitate cu cele din complexul nostru atît ca forme și proporții, cît și ca materie primă.

Imediat deasupra aurignacianului mijlociu se situează cel de-al treilea și ultim strat paleolitic de pe Șomoș, și anume gravetianul. Grosimea stratului este de circa 0,30 m și conține un număr de 1 562 de piese, acest din urmă strat fiind cel mai bogat în materiale. Din numărul total de piese culese în cele trei campanii de săpături, numai 23,4 % sînt piese tipice. Ele se împart în mai multe categorii: nuclee și bulgări nucleari 25,4 %, dintre care 36,6 % sînt nuclee piramidale, 18,2 % nuclee prismatice și 45,1 % bulgări nucleari.

Ca unelte, cele mai numeroase sînt lamele, unele simple, altele retușate, însumînd 53,3 %; lamele și virfurile microlitice retușate abrupt pe una sau pe ambele laturi însumează 4,65 %; gratoarele 12,1 %; burinele 1,09 %; străpungătoarele 1,09 %; lamele denticulate 0,55 %; cioplitoarele 1,9 %.

Ca materie primă predomină cea locală, opalul, care reprezintă 63,5 % din totalul pieselor și 23,1 % obsidiană. Din totalul pieselor tipice, 35,8 % reprezintă obsidiana, în rest roci locale (opal de diferite nuanțe) și alte roci silicioase de diferite tipuri.

Trecînd la o caracterizare mai detaliată a inventarului litic din stratul superior, menționăm mai întîi că, spre deosebire de stratul precedent, microlitizarea e evidentă. Dimensional, lamele sînt cuprinse între 1 și 3,8 cm, cele mai mărunte fiind cele de obsidiană.

Nucleele, în majoritate din opal, au și ele dimensiunile mai mici și sînt mai variate ca tipuri decît cele din stratul precedent. În principal se împart în trei categorii, și anume:

¹⁴ F. Prošek, *Paleolitické sídelní objekty na malezjisti Barca I*, in *AR*, VII, 1955, p. 721-729.

¹⁵ L. Banecz, *Die Problematik der paläolithischen Besiedlung in Tibava*, in *Slav. Arch.*, VIII, 1960, p. 7-58.

34 de nuclee cu un singur plan de lovire, larg, special pregătit, din marginea căruia s-au desprins de jur împrejur, sau numai parțial, lame, în funcție și de calitatea bulgărelui respectiv. Toate aceste desprinderi se întilnesc într-un punct al capătului opus planului de

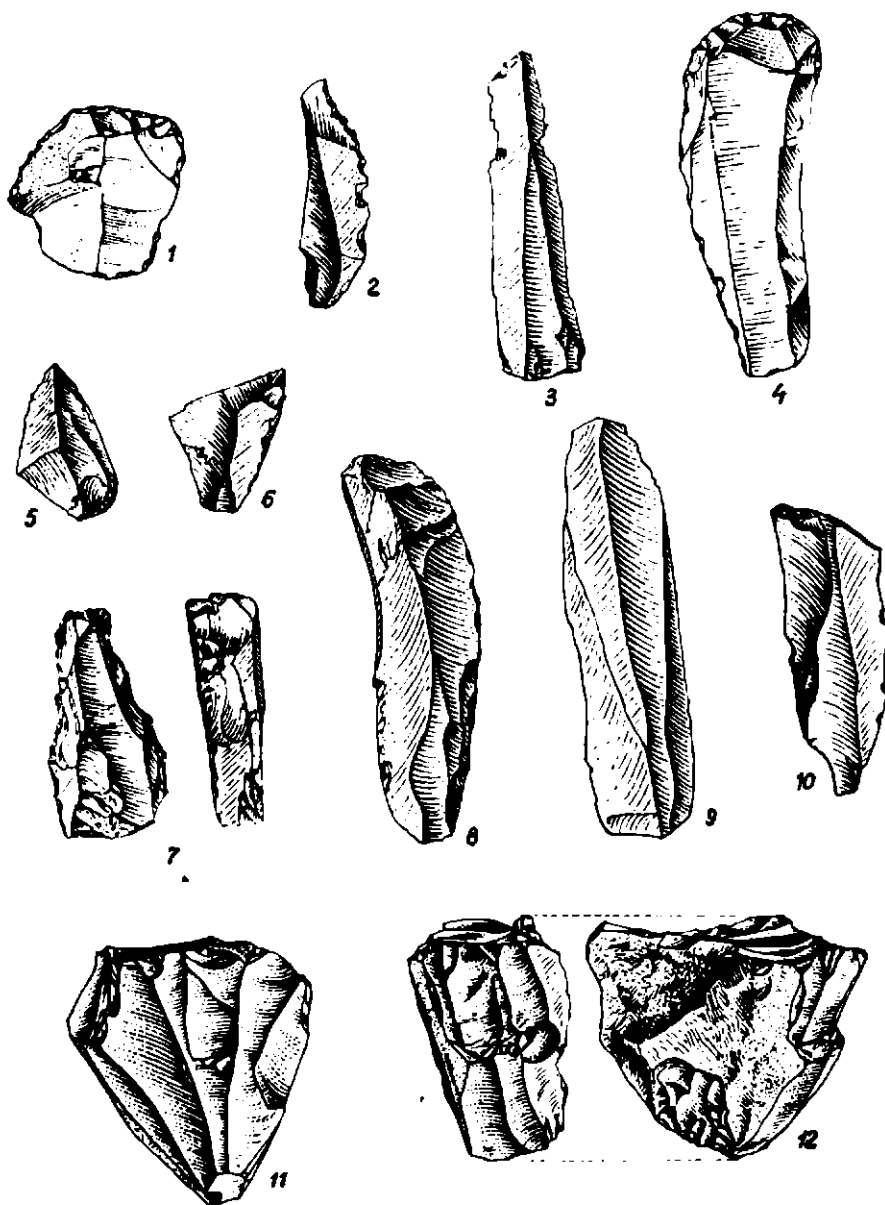

Fig. 8. — *Remetea-Șamoș II*, niv. 2. Unelte de piatră.

lovire, nucleele astfel cioplite căpătînd o formă piramidală; 17 nuclee au două planuri de lovire, unele drepte, altele înclinate, desprinderile făcîndu-se în egală măsură din ambele capete, din punct de vedere tipologic ele înscriindu-se în categoria celor prismatice. Din nou intervine însă problema slabei calități a materiei prime, care n-a permis realizarea unor exemplare corecte; 42 de bulgări nucleari, pe suprafața cărora se păstrează negativele

a numeroase desprinderi anarhice de diferite dimensiuni și forme, dovadă a unor încercări neizbutite de cioplire. În această categorie se întilnesc exemplare de bulgări care au o suprafață plană naturală sau aplatizată prin cioplire, din marginea căreia s-au desprins mai multe lame sau așchii mărunte, hulgărele căpătînd aspectul unui răzuitor înalt, realizat pe una sau pe două-trei părți. Tot din această categorie fac parte și un număr de șapte ciopli-toare sau toporașe, realizate din bulgări care au un capăt ascuțit prin cioplituri alterne pe principiul pieselor « écaille », iar capătul opus e rotunjit natural la cinci exemplare și prin cioplire la două exemplare. Aceste piese au forma unor toporașe primitive, ele fiind nelipsite din toate trei nivelurile de locuire din această așezare.

Gratoarele sînt în număr de 44 de exemplare, 20 dintre ele fiind din obsidiană, opt din silex cenușiu cu granulație fină, 10 din opal și șase din galete. Ca o caracteristică generală, toate sînt cioplite pe așchii scurte de dimensiuni reduse, unele mai subțiri (13 exemplare), partea lor activă fiind puțin proeminentă (0,5-0,7 cm), de tipul așa-numitelor « grattoirs courts frontaux ». Unele exemplare, deși scurte, sînt ceva mai groase, în consecință înălțimea părții lor active variînd între 1 și 1,5 cm; trei gratoare « bec » sînt înalte și cu partea activă îngustă; șase răzuitoare au partea activă concavă, toate realizate pe așchii pe una sau chiar două sau trei laturi, obținîndu-se astfel gratoare multiple. Un singur gratoar din obsidiană este circular-nucleiform, cu diametrul de 2,5 cm și înălțimea de 1,3 cm.

Amintim de asemenea o piesă de tip « écaille », realizată pe o așchie dintr-o rocă de culoare închisă cu granulație fină.

Lamele și așchiile lamelare în majoritate sînt în stare fragmentară, 67 dintre ele fiind din obsidiană, 40 din silex cenușiu cu granulație fină, 79 din opal și cinci din gresie neagră (galete) cu granulație mare. Dintre lamele de obsidiană, menționăm ca fiind mai deosebit un exemplar cu forma unui virf, avînd dimensiunile de $3,1 \times 1,2$ cm, realizat prin rețușe mărunte pe latura stîngă în toată lungimea ei și virful oblic orientat spre stînga, latura dreaptă avînd rețușe numai pe o porțiune de 1,2 cm. Prin forma sa, unealta amintește de virfurile aziliene; o lamă de asemenea din obsidiană, cu dimensiunile de $3 \times 1,3$ cm, are latura dreaptă rețușată abrupt ventro-dorsal, virful trunchiat oblic prin rețușe mărunte dorso-ventrale; o lamă din obsidiană, subțire, cu latura stîngă rețușată mărunț, semiabrupt, are virful trunchiat prin rețușe abrupte și o ușoară scobitură la virf pe latura dreaptă; trei lame din obsidiană, cu dimensiunile cuprinse între 2,5 și 3 cm, sînt rețușate abrupt pe una din laturi prin rețușe ventro-dorsale; o așchie lată și subțire este rețușată abrupt pe o lungime de 3 cm pe una din laturi; o așchie lamelară din obsidiană, cu dimensiunile de $6,1 \times 3,7$ cm, de formă ovală, este rețușată mărunț de jur împrejur, partea stîngă ventro-dorsal, partea dreaptă altern pe $2/3$ din lungimea sa și oblic, ventro-dorsal, spre virf. Alte 22 de lame sînt numai parțial rețușate pe una din laturi sau pe ambele, cu rețușe semi-abrupte sau oblice. Din numărul total de lame, 50 sînt subțiri și înguste, neretușate lungi de 2-5 cm. În rest, lame și așchii lamelare medii, simple, cu laturile tăioase realizate doar prin desprinderea de la nucleu, multe dintre ele pertînd mărunte și rîbituri de uzură.

Lamele microlitice rețușate abrupt, în număr de 17 exemplare, ca și celelalte descrise mai sus, sînt în majoritate fragmentare; șapte dintre ele sînt rețușate abrupt pe una din laturi cu rețușe ventro-dorsale; patru exemplare au una din laturi rețușată abrupt, ventro-dorsal, pînă la obținerea unei muchii groase, iar cea opusă, subțire, rețușată mărunț; trei exemplare sînt rețușate abrupt pe ambele laturi în toată lungimea lor, formînd virful ascuțit; alte trei exemplare au una din laturi realizată prin rețușe duble, adică ventro-dorsale și dorso-ventrale (rețușe abrazive), desprinderile întilnindu-se pe centrul grosimii laturii

abrupte, care a luat forma unei muchii drepte și groase. Toate trei exemplarele au laturile opuse subțiri retușate foarte mărunț, oblic.

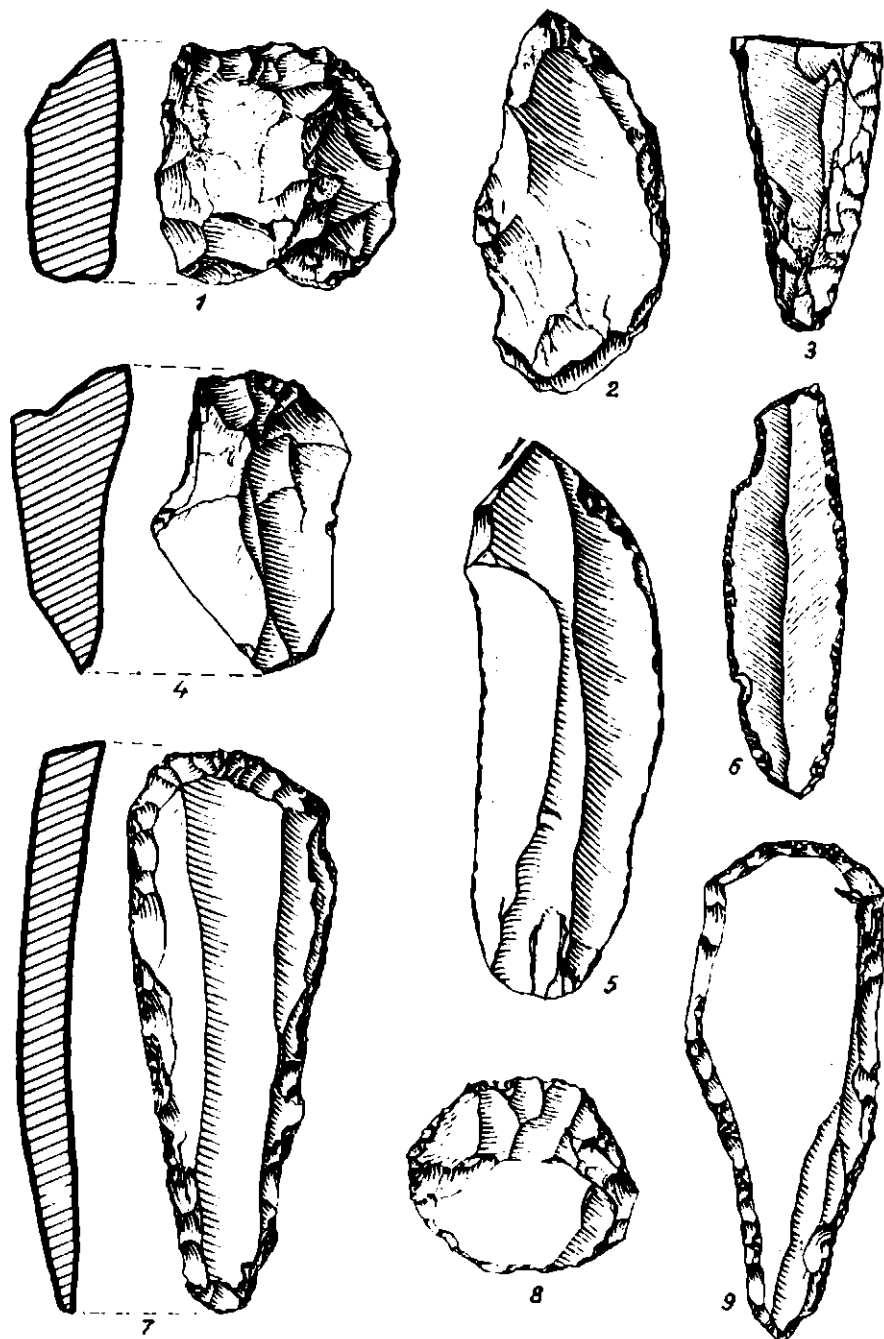

Fig. 9. — Călinești II. Unelte de piatră.

O categorie aparte de unelte este formată dintr-o lamă și o așchie denticulată. Așchia este din obsidiană, cu partea de bază mai lată și vârful îngust, are partea dreaptă retușată

abrupt și adîncită din loc în loc, formînd prin aceasta opt proeminențe mici pe o lungime de 5 cm. Cea de-a doua este din silex și e mai degrabă o lamă cu scobituri laterale, ea

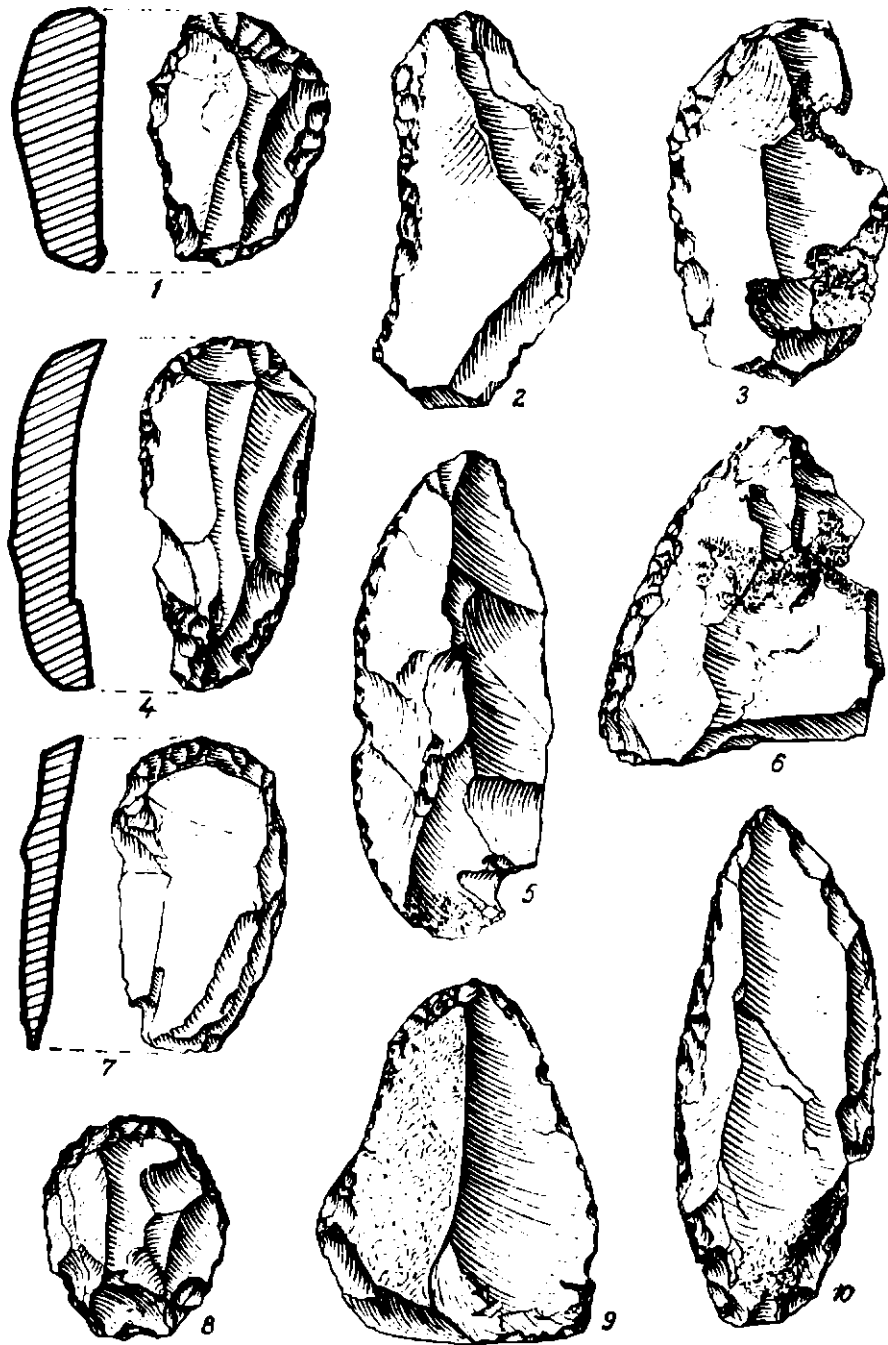

Fig. 10. — Călinești II. Unelte de piatră.

avînd latura dreaptă retușată abrupt cu trei proeminențe pe o lungime de 3,5 cm și două adîncituri egale de 1,2 cm.

Străpungătoarele sînt în număr de patru exemplare, două dintre ele pe așchie, între care unul, și cel mai tipic, reprezintă propriu-zis o unealtă combinată, gratoar-străpungător, realizată pe o așchie de silex cenușiu, de $2,5 \times 1,7$ cm, subțire, avînd unul din capete transformat în gratoar frontal, iar colțul drept din capătul opus într-un străpungător mic realizat prin retușe mărunte din ambele părți. Alte două exemplare sînt realizate pe vîrfurile unor lame înguste, unul prin retușarea laturii stîngi în partea de vîrf a unei lame mai groase, triunghiulară în secțiune, cel de-al doilea pe vîrfurile unei lame subțiri, trunchiată oblic spre dreapta, prin retușe ventro-dorsale și dorso-ventrale în vîrf și pe circa 1 cm din latura stîngă, formîndu-i-se astfel un vîrf bine ascuțit și subțire. Ultima categorie de unelte o formează burinele, în număr de numai patru exemplare. Ele sînt realizate pe colțurile unor așchii groase, care au pe una din laturile lor cîte un gratoar concav (trei exemplare) și unul, un gratoar « bec », toate patru fiind astfel unelte combinate.

Înceind descrierea inventarului litic tipic, menționăm și existența unui percutor, un bulgăre natural, rotund, avînd 8 cm în diametru, pe suprafața căruia în patru puncte se disting bine mai multe știrbituri de cioplire.

Restul inventarului litic, în număr de 1196 de exemplare, este format din așchii de cioplire de diverse dimensiuni, multe dintre ele din decorticarea bulgărilor aduși pentru confecționarea uneltelor pe locul așezării. Făcînd o proporție pe tipuri de materie primă, menționăm că cele mai numeroase sînt cele de opal, ele însumînd 790 de exemplare, urmează cele 270 de exemplare de deșeurii de cioplire din obsidiană, între care 20 de așchii de decorticare, apoi 85 de așchii de silex fin cenușiu, 40 de tuf vulcanic și 11 de argilă silicificată.

După prezentarea întregului inventar litic din acest strat, care, așa cum menționam mai sus, este cel mai bogat, trebuie să adăugăm încă un fapt, nu mai puțin important pentru caracterizarea complexului și aprecierea așezării în general. În campania din 1963, în secțiunea I, caroul 4, au apărut urmele unei vetre de foc amenajate pe trei lespezi de piatră așezate una lîngă alta, toate arse și păstrînd în jurul lor și între ele cărbuni mărunți. Atît în secțiunea I, cît și în secțiunile II și III, amplasate în imediata apropiere a secțiunii I, la 20 cm distanță de o parte și de alta, cărbuni răzleți au continuat să apară în regiunea din preajma vetrei pe o suprafață de aproximativ 7 m^2 . Făcînd o comparație cu stratul de mai jos, constatăm că formele musteriene dispar complet, inventarul în întregul lui căpătînd un aspect mult microlitizat.

Apar în plus lamele și vîrfurile retușate abrupt, element care în paleoliticul de pe teritoriul țării noastre indică o cultură mai tîrzie, gravetianul. Aceleași culturi îi sînt caracteristice și nucleele cu un singur plan de lovire, de aspect piramidal, care în locuirea de la Șomoș I ocupă un loc important. Materia primă locală, opalul, își păstrează oarecum proporția; se înmulțesc însă obiectele din obsidiană. Stratul de cultură în întregul lui, deși ceva mai gros și cu materiale mai numeroase, își păstrează caracterul de așezare-atelier, procentajul de unelte finite fiind destul de redus. Avînd în vedere și grosimea stratului, numărul sporit al inventarului litic, după cum și prezența unei vetre de foc amenajate, socotim că ultima ceată de vînători paleolitici a rămas pe Șomoș un timp ceva mai lung decît predecursorii lor.

REMETEA-ȘOMOȘ II

Cea de-a doua așezare de la Remetea este situată la poalele Șomoșului, pe un umăr terasiform, format probabil în vechime prin ruperea și alunecarea unei părți din capătul de la nord al dealului.

Așezarea Șomoș II a fost descoperită în vara anului 1963, cu ocazia unor cercetări de teren efectuate împreună cu Elena Covačs de la Muzeul din Baia Mare.

Aici, ca și pe Șomoș I și la Boinești, dovezile vechilor locuiri se găsesc la o adâncime cu totul redusă. Spre deosebire de locul celorlalte așezări situate pe virful dealurilor, unde pământul n-a fost niciodată săpat, aici, fiind mai jos și suprafața acestui pînten plată, terenul s-a pretat lucrărilor agricole și cultivării plantelor. În consecință, stratul de la suprafață pe o adâncime de 30-35 cm a fost distrus, iar obiectele amestecate. În strat nederanjat ele continuă să apară pînă la circa 0,60 m adâncime. În cele două campanii de săpături (1963 și 1964), s-a deschis o suprafață de 356 m², sondajele amplasate indicînd o suprafață relativ redusă a așezării, circa 150 m².

Pe suprafața deschisă în punctul Șomoș II s-a mers cu săpătura pînă la circa 1 m adâncime, continuarea în jos fiind împiedicată de numeroșii bolovani albaștri-cenușii, de diferite mărimi, care încep să apară pe la 0,70 m adâncime, făcînd masă compactă, prin care nu se poate pătrunde. Printre aceștia există pământ cenușiu provenit din dezagregarea lor și cu infiltrații de sol roșcat din stratul care-l suprapune.

Imediat superior se situează un strat de lut cenușiu-roșcat și compact, cu urme de dezagregare de rocă, gros de circa 0,20 m.

Urmează apoi stratul gălbui-roșcat cu desprinderi prismatice, gros de 0,10—0,15 m, în a cărui parte superioară s-a infiltrat prin crăpături pământ galben prăfos.

Mai gros și mai compact e stratul galben prăfos (acesta atingînd 0,35 m), dar care în partea superioară este deranjat și amestecat cu stratul cenușiu prăfos superior, prin arături.

Primul nivel de locuire, situat în stratul de depuneri cenușiu-roșcat și parțial în cel gălbui-roșcat, la circa 0,40—0,60 m adâncime, cuprinde 216 exemplare litice, din care numeroase spărturi, bulgări și foarte puține unelte caracteristice. Între acestea amintim 16 așchii nucleiforme și bulgări nucleari, pe suprafața cărora se păstrează negativele unor desprinderi așchiare scurte și unele lamelare. Nuclee tipice nu avem. Dintr-un bulgăre de opal rulat cu forma ovală și păstrînd la unul din capete pe o porțiune crusta naturală, prin mai multe desprinderi alterne la capătul opus s-a obținut un tăiș ascuțit, transformînd prin aceasta bulgărele într-un mic cioplitor. Loviturile de desprinderi s-au dat atît din virf, cît și din părțile laterale, acestea pătrunzînd adînc în suprafața piesei, căreia i-au dat o formă puțin aplatizată. Partea activă a piesei poartă puternice știrbituri de uzură. Prin forma sa, unealta amintește de unelte musteriene de acest tip.

Tipice pentru cultura musteriană sînt așchiile triunghiulare, unele cu planul de lovire drept, altele avîndu-l format din două fețe înclinate, lovitura de desprindere fiind dată la intersecția lor. Această manieră de lucru e cunoscută atît în musterianul peșterilor noastre carpatice, cît și în așezările musteriene de terasă. Dintr-o astfel de așchie triunghiulară din gresie cenușie-roșcată, prin retușarea ventro-dorsală a marginilor s-a obținut cea mai frumoasă și tipică unealtă musteriană din această așezare — un mic virf de lance, bine ascuțit, cu baza (planul de lovire) formată din două fețe înclinate, puțin alveolate și bulbul de percuție proeminent.

Răzuitoarele, în general atipice, sînt realizate pe așchii, partea lor activă fiind ascuțită prin retușări mărunte ventro-dorsale. Ele nu sînt specifice nici prin forma și nici prin tehnica de cioplire, putînd fi astfel atribuite fără greșală atît paleoliticului mijlociu, cît și celui superior.

Tot așa de puțin tipice, dar mai numeroase, sînt așchiile lamelare și mai ales lamele. Amintim mai întîi o așchie lamelară lungă și subțire de cuarțit alb cu nuanțe de roz și

planul de lovire mic, format din două fețe. Ambele laturi sînt ascuțite prin retușare dorso-ventrală în toată lungimea lor. O așchie din opal cenușiu cu pete ruginii, lungă, are margi-

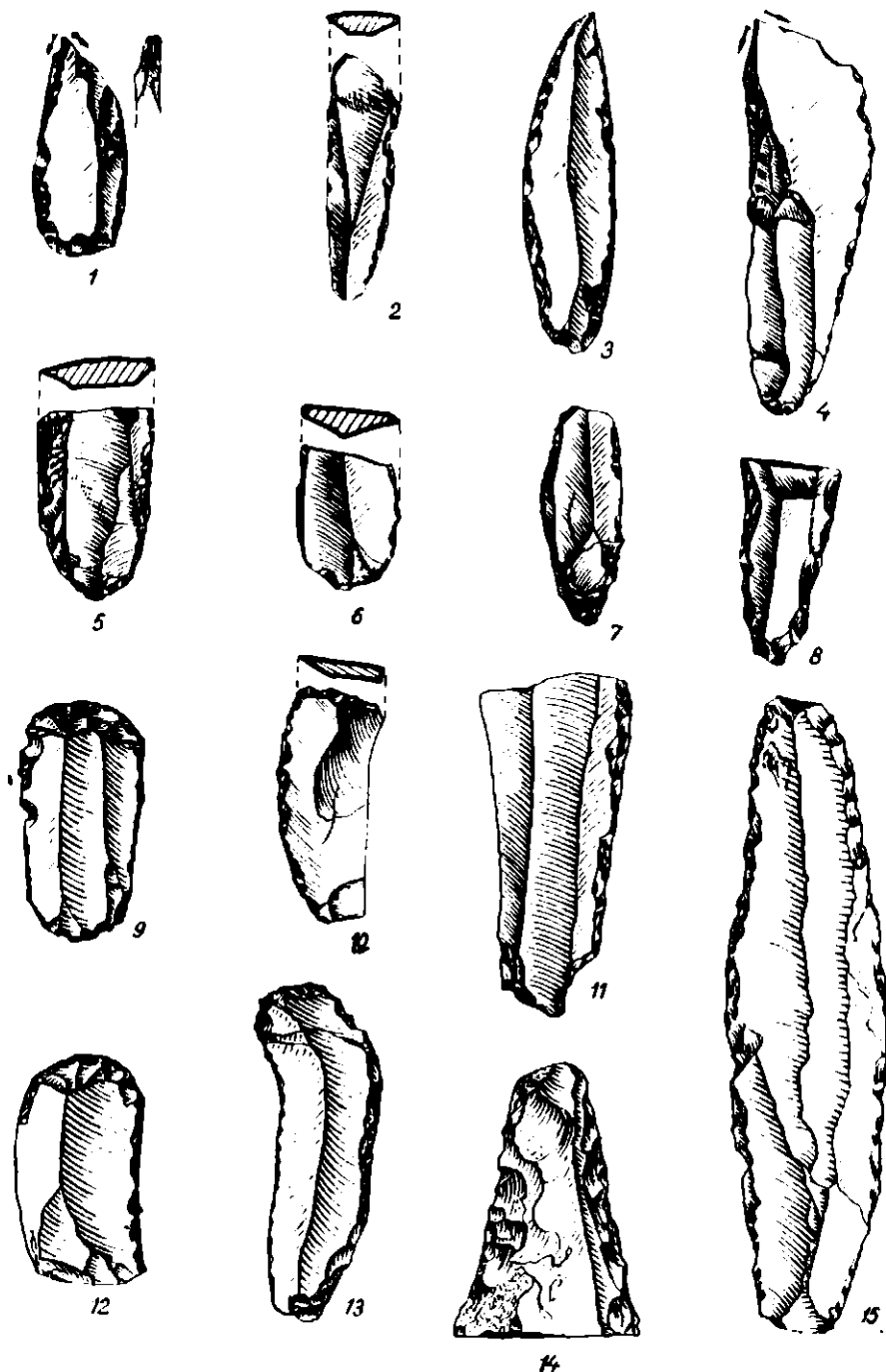

Fig. 11. — Călinești II. Unele de piatră.

nile ascuțite și paralele. Planul de lovire e format dintr-o suprafață mică puțin alveolată; latura dreaptă și partea de vîrf sînt sparte în vechime, iar latura stîngă, pe jumătate din

lungimea ei, este retușată dorso-ventral. O lamă mică și subțire, lucrată dintr-un silex albastru-vinețiu cu pete alburii, puțin încovoiată spre stînga prin desprinderea de la nucleu și printr-o spărțură în partea dinspre vîrf, are latura dreaptă retușată în toată lungimea ei, după cum și vîrful rotunjit, de asemenea priit retușare.

Vîrful triunghiular din gresie cu laturile retușate, cele două așchii și lama de care am vorbit mai sus sînt singurele unelte retușate în acest complex. Urmează apoi un număr desrul de mare de lame, unele cu laturile drepte și paralele, altele neregulate, toate în stare fragmentară, neretușate, cu planul de lovire mic.

Uneltele s-au cioplit pe loc, înărturie a acestui fapt fiind atît bulgării nucleiformii cu urme de detașare așchiară și lamelară, numeroasele așchii mărunte, cît și un complex de cioplire (mic atelier descoperit în S II la adîncimea de 0,50—0,55 m, concentrat pe o suprafață de $1,30 \times 1$ m). Complexul constă din 102 exemplare, trei bulgări nucleari din opal galben cu pete ruginii și albe, șase așchii masive nucleare, așchii triunghiulare cu planul de lovire format din două fețe înclinate și bulbul de percuție proeminent, lame lungi cu laturile paralele și tăioase, toate în stare fragmentară și neretușate. Așchii de cioplire s-au găsit foarte multe, întregul complex constînd din aceeași materie primă, materialele fiind concentrate pe suprafața arătată mai sus în strat gros de 5-7 cm.

În secțiunea III, caroul 3, la adîncimea de 0,43 m, a apărut o vatră de foc alveolată, cu diametrul de 0,68 m și adîncă de maximum 0,12 m, cu forma rotundă neregulată. Cavitatarea vetrei a fost umplută cu cenușă și cărbuni mărunți în amestec cu pămînt. În alte locuri din așezare au mai apărut cărbuni de lemn izolați, fără a se putea sesiza însă urmele unei vetre de foc.

Fără a fi în situația de a putea formula o ipoteză sau a o pune în legătură cu anume practici folosite în vechime, semnalăm descoperirea unei gresii de 22 cm lungime și cu diametrului de 7 cm. Piatra, aflată la 0,40 m adîncime, e spartă în hîng, fiecare din cele două jumătăți fiind spartă în alte bucăți sub formă de felii egale între ele.

Păstrînd multe forme musteriene și avînd și piese cioplite într-o tehnică lamelară bine formată, chiar dacă lipsesc piese tipice retușate, atribuim complexul din stratul I (inferior) din punctul Șomoș II fazei de început a paleoliticului superior. Stratul imediat superior, parțial deranjat prin lucrări agricole, cuprinde un număr de 136 de obiecte litice, între care 31 de nuclee și așchii nucleare. Un singur exemplar are forma prismatică, cu un plan de lovire înclinat, special pregătit prin mai multe desprinderi.

Lamele sînt puțin numeroase și au în general marginile tăioase prin desprinderea de la nucleu. Un singur vîrf de lamă are laturile retușate oblic în toată lungimea lor.

În tot complexul s-a găsit un singur burin pe colț de lamă frîntă. Ambele laturi au fost mărunte și aproape abrupt retușate, capătul opus burinului fiind transformat într-un gratoar oblic cu o mică scobitură la mijloc. Acest exemplar, cioplit dintr-un silex vinețiu de bună calitate, reprezintă singura unealtă combinată din nivelul de locuire de la Șomoș II. Alte patru gratoare au fost cioplite pe așchii groase și scurte (două exemplare) și pe capăt de lamă (două exemplare).

Pentru o încadrare precisă, materiale sînt foarte puține; s-ar putea totuși să fie vorba de urmele unui scurt popas sau de urme lăsate de purtătorii culturii aurignaciene mijlocii de pe Șomoș I, avînd în vedere identitatea materiei prime și prezența gratoarelor înalte.

În stratul răscolit de fierul plugului și la suprafață s-a putut recupera un număr de 48 de piese mai mărunte care reprezintă probabil urmele unui strat de locuite mai tîrziu (gravetian?). Între acestea avem 13 nuclee mărunte, de 2—4 cm lungime, cu

unul sau două planuri, purtând negative ale unor desprinderi lamelare înguste. În rest, așchii de cioplire și fragmente mărunte de lame, nimic însă retușat.

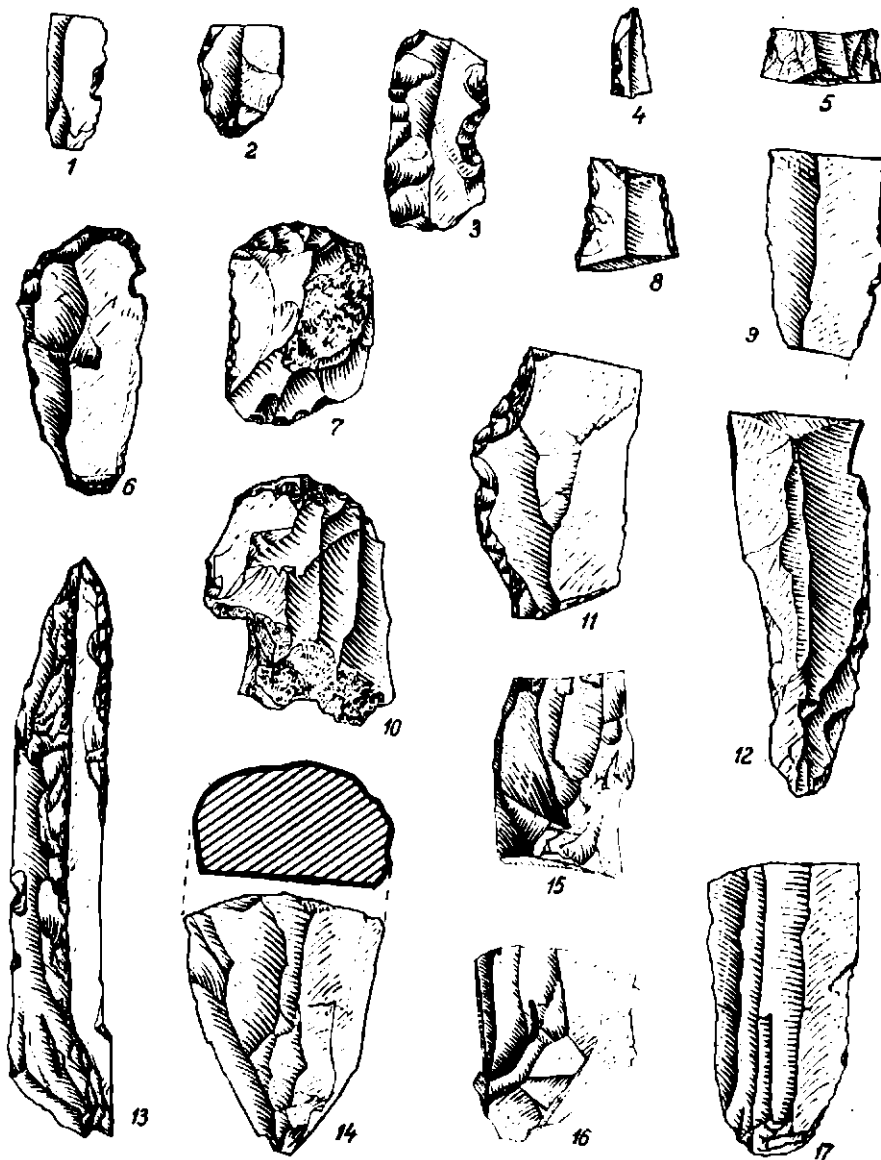

Fig. 12. — Turulung-Vii — Dealul Pustiu. Unelte de piatră.

Așadar, cu multă aproximație, la Șomoș II, ca și la Boinеști și Șomoș I, putem vorbi de urmele a trei niveluri de locuire, mai sigur și mai bine păstrat rămânând stratul inferior, atribuit fazei de început a paleoliticului superior.

LOCUIRILE PALEOLITICE DE LA CĂLINEȘTI

La numai 4—5 km nord-vest de Boinеști și Remetea, pe dealurile din raza comunei Călinești, în anii 1964—1966 s-au descoperit patru puncte în care numeroase unelte și deșeuri de cioplire a pietrei fac dovada unor vechi urme de locuire sau scurte popasuri ale paleoliticilor în părțile locului.

CĂLINEȘTI I

Descoperită în anul 1964, pe dealul cunoscut sub numele de Bogoghița, în partea de nord-vest a Călineștilor spre Gherța Mică, așezarea paleolitică denumită de noi Călinești I a fost săpată aproape în întregime în anii 1965—1966. Dealul este orientat de la nord la sud, situat între drumul ce leagă Călineștii de Gherța Mică și dealurile Ouțul și Gruitul. Înalt pe alocuri de circa 200m, dealul Bogoghița este puternic erodat, în trei locuri de pe versantul său vestic prezentind scobituri adânci produse în urma surpărilor ce au avut loc în timp. Capătul de sud și ambele versante sînt în pantă lină, fapt care l-a făcut accesibil lucrărilor agricole, acestea, alături de eroziunea naturală, ducînd la distrugerea parțială a vechilor locuiri.

Obiecte de piatră cioplită se găsesc răspîndite pe toată suprafața dealului; de aceea, în primul an de săpături (1965) sondaje mici de verificare au fost amplasate în diferite puncte. În felul acesta au putut indentifica pe capătul sudic al dealului urmele unei locuiri paleolitice, cercetată în întregime în campania din 1966.

Dată fiind poziția așezării, situația stratigrafică este dificilă, materialele sînt amestecate mai ales în partea superioară. S-au săpat în total 150 m², ajungîndu-se pînă la adîncimea medie de 0,60 m. Materiale tipice sînt puține, marea majoritate constituind-o spărturile naturale și deșeurile de prelucrare. Cu toate acestea, după poziția lor din strat și după tipologia uneltelor am putut distinge cu oarecare aproximație urmele a două niveluri de locuire, care se suprapun direct.

Din nivelul I (inferior), cuprins între 0,40 și 0,60 m adîncime, provine un număr de 136 de piese, din care numai 18 exemplare sînt piese tipice. Între acestea sînt șase nuclee mari, pe suprafața cărora sînt negativele desprinderii oarecum anarhice a unor lame și așchii de diferite dimensiuni; șase așchii late, fațetate, fiecare avînd planul de lovire larg și bulbul de percuție proeminent (la unele parțial dislocat); cinci lame lungi, în stare fragmentară, două dintre ele prezentînd mărunte știrbituri de uzură pe ambele laturi; o lamă, de asemenea fragmentară, este retușată în toată lungimea ei pe ambele laturi, cu retușe oblice în trepte, ce amintesc de o manieră de cioplire specifică culturii aurignaciene într-o fază mai veche.

Alături de inventarul litic amintit mai sus, o importanță deosebită prezintă un bulgăre de materie colorantă roșcat-violacee, singura descoperire de acest gen pînă acum în Oaș. Inițial bulgărele a avut probabil forma sferică; ulterior însă a fost aplatisat și suprafețele au fost puțin adîncite prin frecare și scobire în vederea obținerii pulberii colorante. În starea actuală, bulgărele are dimensiunile de 4,8 cm în diametru și 2,8 cm în grosime. Atît pe cele două suprafețe largi, cît și pe laturi se disting cu ușurință numeroase urme de zgîrieturi, făcute probabil în același scop — obținerea materiei colorante.

Materialele celui de-al doilea nivel de locuire (superior) încep să apară la suprafața în pămîntul arat și continuă pînă la 0,35—0,40 m, suprapunînd în felul acesta direct primul strat de cultură. Aici materialele sînt mai numeroase, după cum și cele tipice ocupă un loc mai important. Astfel, din totalul de 541 de piese litice, 141 sînt unelte și nuclee, acestea din urmă putînd fi împărțite în mai multe categorii: 11 nuclee de dimensiuni medii, cu două planuri de lovire, șase nuclee piramidale cu planul de lovire larg și virful ascuțit, 50 de bulgări nucleari de pe suprafața cărora s-au desprins în mod anarhic așchii de diferite dimensiuni. O categorie aparte o formează un număr de șapte nuclee microlitice, între care un exemplar de obsidiană, toate avînd o formă corectă cu unul sau două planuri de lovire.

Destul de numeroase sînt lamele simple, 48 de exemplare, toate în stare fragmentară. Cinci lame sînt retușate parțial sau în întregime pe ambele laturi, una dintre ele avînd în vîrf o desprindere de burin, singura unealtă de acest fel în așezarea de care ne ocupăm.

Gratoarele, în număr de opt exemplare, în majoritate sînt realizate pe capăt de lamă frîntă. Un singur exemplar este întreg, acesta reprezintă o lamă groasă de 0,7 cm, triunghiulară în secțiune, retușată semiabrupt pe ambele laturi în toată lungimea lor, gratorul fiind realizat pe vîrfurile lamei, care este lat de 1,7 cm. Un străpungător pe lamă lungă, fragmentară, triunghiulară în secțiune, păstrîndu-i-se numai partea de vîrf, lungă de 3,8 cm, are vîrfurile ascuțite, ambele laturi retușate abrupt, pe partea dreaptă prezentînd și o mică scobitură. Două lame în stare fragmentară au cîte una din laturi retușate abrupt, prin desprinderi duble, dorso-ventrale și ventro-dorsale. O lamă microlitică este retușată abrupt pe una din laturi.

În întregul său, inventarul iitic din cel de-al doilea nivel de locuire prezintă o microlitizare evidentă față de primul nivel. În plus, aici sînt prezente, deși puține, unele piese de obsidiană, după cum și lamele retușate abrupt, toate acestea apropiînd acest nivel de locuirile gravetiene de la Boinești și Remetea-Șomoș.

Cît privește materia primă, în proporții oarecum egale, ea este asemănătoare cu cea folosită în celelalte așezări oșenești, excepție făcînd cinci piese, lama retușată din nivelul I și patru așchii în nivelul II, din silex albastru patinat în alb, foarte asemănător la prima vedere cu silexul cretacic de Prut, folosit și în așezările de pe Bistrița. E prima dată cînd întîlnim asemenea materie primă într-o așezare din Oaș.

CĂLINEȘTI II

Cea de-a doua așezare de la Călinești se află la sud-est de comună, în hotar cu Lechința, pe un pînten erodat al dealului Heighiul Mare. Așezarea a fost descoperită în 1965, cînd s-au făcut și primele săpături, cu care prilej s-a determinat caracterul restrîns al așezării, descoperindu-se totodată și o parte a unei vetre de foc. În anul următor, 1966, s-au continuat și încheiat săpăturile în acest punct, deschizîndu-se în total o suprafață de 94 m². Locul fiind foarte erodat și răscolit prin lucrările agricole, multe materiale s-au găsit la suprafață, mai ales în pantă, unde urme ale stratului de cultură apar la adîncimi foarte reduse. În medie s-a mers cu săpăturile pînă la 0,60—0,70 m adîncime, stratul de cultură fiind cuprins între aproximativ 0,20 și 0,50 m de la suprafața solului.

Înainte de a trece la prezentarea materialului litic, destul de bogat de altfel, menționăm prezența unei vetre de foc în preajma căreia erau concentrate majoritatea pieselor, pe o arie de circa 30 m². Vatra a apărut la 0,35 m adîncime, avînd forma rotundă, 0,53 m în diametru, și adîncită cu 0,15 m. În marginea ei s-a descoperit o groapă mică, rotundă în plan, avînd diametrul de 0,10 m și 0,17 m adîncime, umplută cu cărbuni, cenușă și pămînt, ea și vatra.

Cît privește materialul litic, acesta constă în exclusivitate din opal și puține gresii, ambele de proveniență locală. În total s-a putut recupera un număr de 1 584 de obiecte litice, din care 384 sînt piese tipice, împărțite în următoarele categorii tipologice: nuclee, în general alungite, dar fără a avea o formă tipologică strictă, în număr de 59 de exemplare; lame lungi, majoritatea în stare fragmentară, cu marginile tăioase dar neretușate, 135 de exemplare; lame lungi retușate, 48 de exemplare; foarte multe (în comparație cu alte așezări de același tip) răzuitoare de diverse tipuri, 87 de exemplare, aici putîndu-se distinge patru răzuitoare largi pe latură de așchie lată, de tip musterian, opt răzuitoare

circulare și înalte, realizate pe așchii scurte și groase, 12 răzuitoare înalte pe capăt de așchii groase și scurte, un răzuitor masiv, înalt, pe așchie cu latura stîngă retușată, 21 de răzuitoare pe vîrf de lame așchiare, neretușate, majoritatea scurte și groase, 12 răzuitoare pe vîrf de lame și așchii lamelare groase retușate pe ambele laturi, toate întregi, două răzuitoare duble pe așchii scurte și 18 răzuitoare pe lame groase, fragmentare, cu una sau ambele laturi retușate. Menționăm de asemenea prezența unui număr de 22 de așchii masive, unele cu planul de lovire larg și drept, altele cu planul fațetat, și 26 de lame late, mari, cu planul de lovire mai mic, după cum și un nucleu discooidal, toate acestea, alături de răzuitoarele largi pe așchii late, constituind elemente mai vechi în cadrul întregului inventar, care denotă un *facies* aurignacian mijlociu.

După încheierea săpăturilor și studierea materialelor provenite din această așezare constatăm că stratul de cultură descris mai sus reprezintă o unitate tipologică și culturală, în cadrul căruia nu pot fi asimilate un număr de 22 de piese: șapte nuclee mici, o uneltă combinată — gratoar-burin —, șase lame și vîrfuri retușate abrupt, două gratoare mici pe lame groase retușate pe ambele laturi și alte șase piese (patru lame și două gratoare) de aceleași proporții (mici), care fac notă discordantă cu restul inventarului atît ca marerie primă, cît și ca tehnică de cioplire. Toate provin de la adîncimi mici, pînă la 0, 25—0,30 m, faptul făcîndu-ne să credem că e vorba de resturile unui al doilea nivel de locuire, mai tîrziu (gravetian), care a fost distrus. Cît privește primul nivel de locuire, acesta reprezintă urmele celei mai bogate așezări aurignaciene, avînd un important număr de unelte tipice, între care, după lame, predomină răzuitoarele într-o gamă foarte largă de tipuri, în limita răzuitoarelor înalte. Lipsesc lamele cu scobituri laterale, ceea ce însă nu ne împiedică să atribuim așezarea de la Călinești II fazei mijlocii a culturii aurignaciene, poate într-o fază incipientă.

CĂLINEȘTI III:

Cu prilejul cercetărilor întreprinse în 1960, 1964 și 1965, la început, după indicațiile date de localnici, ca locuri unde se află « cremene de scăpărat sau de fulger », am descoperit la suprafață cîteva unelte de silex paleolitice pe dealul cunoscut sub denumirea de Dîmbul Sf. Marii, înalt de circa 100m. Dealul se află în partea de sud-est a comunei Călinești, în hotar cu Lechința, între culmile Făget, Cremenari, Heighiul Mare și Coasta. Spinarea dealului, cît și pantele lui, unele mai line, altele mai abrupte, sînt folosite alternativ ca teren agricol și pășune, prin arat și săpat scoțîndu-se la iveală puținele dovezi de cioplire a pietrei din paleolitic pe acest loc.

Pentru verificarea stratigrafică a celor descoperite s-au trasat trei sondaje mici în suprafața totală de 21 m². Sondajul I, cu dimensiunile de 6×1,50 m, a fost amplasat pe partea mijlocie a capătului mai înalt (spre sat) al dealului. Din acest sondaj provin cîteva lame simple și cîteva așchii aflate în stratul cuprins între 0,10 și 0,25 m. La 0,62 m a apărut o așchie fragmentară dintr-un silex de culoare gălbuie cu mici pete ruginii, retușată prin desprinderi oblice, largi, pe două laturi. Această așchie, deși singura aflată în strat, se asociază cu un alt exemplar, cioplit dintr-o gresie cenușie, găsit la suprafață, în panta dealului, așchie ce are planul de lovire larg și bulbul de percuție proeminent. Cele două elemente, prin forma și prin tehnica lor de cioplire, ca și prin situația stratigrafică a primului exemplar, fac dovada existenței urmelor unei locuri mai vechi decît cele aflate în punctele Călinești I și II și care pare a se apropia de musterianul de la Boinești.

De aceea, în campaniile ce urmează se impun sondaje și săpături mai întinse spre a da de centrul așezării, primul nostru sondaj căzînd probabil în afara vechii locuiri.

Celelalte două sondaje, de $4 \times 1,50$ m fiecare, amplasate în marginea sudică a dealului, n-au dat rezultatele așteptate; prin urmare săpăturile viitoare vor trebui concentrate pe vârful dealului și duse pînă la cel puțin 1 m adîncime.

CĂLINEȘTI IV

În timpul cercetărilor întreprinse în cursul campaniei din 1966 s-au descoperit noi dovezi de cioplire paleolitică în raza comunei Călinești, pe locul numit Lichiorb, o ridicătură piemontană situată în partea de apus a comunei. Pe partea mai joasă a dealului în prezent se află cimitirul satului; mai sus însă, dealul este acoperit parțial de o livadă de pruni, iar în parte folosit pentru lucrări agricole.

Pe porțiunea săpată, care are o suprafață ce nu depășește 500 m, pe arătură printre porumb, în cercetările noastre am descoperit mai multe obiecte de silex și opal, care constau dintr-un nucleu, mai multe așchii de cioplire, lame fragmentare, precum și un vîrf subțire, lung de 2 cm, cu una din laturi ascuțită prin desprinderea de la nucleu, cealaltă retușată abrupt, cu retușe foarte mărunte. Dat fiind faptul că suprafața pe care s-au descoperit obiectele mai sus amintite era cultivată cu porumb, nu s-au putut face sondaje imediat. Oricum, obiectele descoperite la suprafață demonstrează existența sigură a urmelor de locuire paleolitică pe acest loc. După aspectul, formele și tehnica lor de cioplire, piesele descoperite indică urmele unei așezări paleolitice tîrzii — gravetiene(?). Acest punct, situat la distanțe aproape egale între cele trei așezări paleolitice deja cunoscute (Călinești I și Călinești II și III), reprezintă cea de a patra așezare paleolitică situată în raza comunei Călinești. Pentru identificare și pentru clarificarea situației stratigrafice și a caracterului așezării, se impun sondaje.

COASTA REMETEI

Cele două dealuri Boinești și Remetea-Șomoș, fiecare înalt de circa 200 m, sînt legate între ele de o culme mai joasă, erodată, cu versantul sudic abrupt pe o porțiune, iar celălalt lin înclinat, format prin alcătuirile de teren petrecute în timp. Pe locul numit «Coasta Remetei», la sud-est de podul ce trece peste Tur, deasupra carierei de piatră, în vara lui 1962 și în anii următori am cules la suprafață, pe arătură, mai multe obiecte litice, diverse ca materie primă și ca formă, toate însă indicînd dovezi sigure de cioplire paleolitică. Între acestea menționăm lame fragmentare cu dimensiuni medii și mici, din silex, obsidiană, opal, așchii de cioplire din aceleași roci, tuł vulcanic și gresie.

În campania din 1962 am făcut și cîteva sondaje mici de verificare, amplasate în diferite puncte ale coastei. Sondajul din capătul dinspre Boinești n-a dat nici un fel de material. Un alt sondaj, amplasat în partea centrală, aproape de versantul abrupt, a dat doar cîteva fragmente de lame și așchii de cioplire răzlețe atît în stratul superior, cît și mai jos, însă nimic care să dovedească existența unui strat de cultură, al unei așezări care să merite săpături mai extinse. Între 0,25 și 0,45 m adîncime, au apărut trei fragmente de lame și cîteva așchii dintr-o rocă alb-gălbuie, cu granulație mare, nu prea dură (probabil din cauza dezagregării), rocă ce n-am mai întîlnit-o în nici una din așezările descoperite pînă acum.

După aspect, piesele descoperite în acest punct la suprafață și în sondaje indică urmele activității omului din paleoliticul superior. Deoarece între obiectele descoperite nu avem forme de unelte tipice, iar în strat descoperirile sînt cu totul izolate, atribuirea lor uneia sau alteia dintre culturile paleoliticului superior este greu de făcut.

Dealul Pustiu

Depărtîndu-ne oarecum de Oaş și intrînd în Cîmpia Someșului, cu care Bazinul Oaş comunică direct prin porțiuni joase de luncă, în timpul cercetărilor întreprinse în 1966, în colaborare cu Muzeul din Satu-Mare, am putut identifica prima așezare paleolitică din această parte, în raza comunei Turulung. Așezarea se află pe Dealul Pustiu la altitudinea de aproape 400 m. Sus pe culme, în poiana recent împădurită am deschis cîteva sondaje spre a verifica situația stratigrafică a unor descoperiri de la suprafață. S-au amplasat patru secțiuni de-a lungul culmii, prima la nord pe capătul mai înalt (I), a doua pe partea mijlocie ceva mai joasă (II), a treia în dreptul observatorului (III) și a patra în jos de acesta (IV), puncte în care au apărut diverse lame și așchii de cioplire la suprafață.

În secțiunea I, la suprafață, ca și în primul strat, gros de 0,15—0,20 m, apar lame, gratoare, burine, nuclee alungite, toate avînd aspectul unui început de microlitizare. În secțiunea II, între 0,20 și 0,40 m au apărut piese dimensional ceva mai mari. Avînd în vedere diferența de nivel dintre cele două puncte și puternica erodare a suprafeței dealului, nu este exclus să fie vorba de două niveluri de locuire, lucru ce rămîne însă a fi stabilit cu ocazia unor săpături mai cuprinzătoare. La numai 0,10 m adîncime a apărut o lamă microlitică din obsidiană cu retușe mărunte pe latura stîngă, singura deocamdată de acest fel în complexul de pe Dealul Pustiu. În continuare, în cele patru sondaje, la o adîncime care nu depășește 0,50 m, s-a cules un număr de 81 de piese, care se păstrează la Muzeul din Satu-Mare. Între acestea menționăm trei nuclee, din care două din opal alb-vinețiu, patinat în galben-ruginiu, un exemplar din rocă vulcanică (tuf), șapte așchii macrolitice cu bulbul de percuție și planul de lovire drept, 10 lame mărunte, 45 de așchii de cioplire, un burin dublu pe lamă retușată pe latura dreaptă, dintr-o gresie cenușie nisipoasă. Virful piesei este spart, cele două burine fiind realizate pe ambele colțuri ale frînturii. Din această colecție mai fac parte: patru gratoare pe așchii de opal, scurte, unul dintre ele fiind mai înalt; trei lame de obsidiană, toate în stare fragmentară. Menționăm un vîrf de lamă îngustă, retușată pe latura stîngă prin retușe mărunte, oblice, un fragment retușat pe ambele laturi, cea de-a treia lamă fiind simplă, cu laturile tăioase realizate prin desprinderea de la nucleu. Alte șase lame sînt cioplite din opal alb-vinețiu, din care una microlitică cu nuanțe de rubiniu, avînd retușe vagi de uzură pe ambele laturi, o lamă de proporții medii cu latura stîngă mărunț retușată, virful oblic, și el retușat, un fragment de lamă retușat pe ambele laturi, mai uzată fiind partea stîngă, după cum și două fragmente de lamă retușate oblic pe una sau pe ambele laturi. Una dintre lame, retușată pe latura stîngă, are aspectul unei lame dințate, ferăstrău, ea avînd pe această latură două mici proeminențe și trei scobituri.

După cum am văzut, inventarul lîtic de pe Dealul Pustiu, deși puțin numeros, este interesant prin formele sale de unelte și prin materia primă din care acestea sînt cioplite, încadrîndu-se perfect în aria culturii gravetiene răspîndite în Bazinul Oășului. Poziția sa geografică, precum și situația stratigrafică sînt similare cu cele ale așezărilor din Oaş (Boinești nivelul III, Remetea-Șomoș I nivelul III și Călinești I nivelul superior). Așezarea

de pe Dealul Pustiu e la o altitudine mai mare, circa 400 m, în timp ce celelalte nu depășesc 200 m.

Avînd în vedere suprafața restrînsă săpată (circa 25 m²) și puținătatea uneltelor tipice, nu putem stabili acum dacă e vorba de un strat sau de două straturi de cultură. Pentru moment, este interesant faptul stabilirii existenței unei așezări paleolitice tîrzii pe înălțime, în bazinul Someșului, așezare care face legătura între paleoliticul de aceeași vîrstă din Slovacia orientală și cel din Oaș.

RACȘA, COMUNA ORAȘU NOU

Semnalîndu-ni-se de către localnici existența a numeroase spărturi și bolovani de opal la Racșa, ne-am dus cu gîndul la o eventuală sursă de aprovizionare cu materie primă a paleoliticilor. De aceea, în septembrie 1964 am și făcut primele cercetări în raza acestei comune oșenești. De o parte și de alta a potecii ce leagă satul Racșa de satul Racșa-Vii sînt într-adevăr bolovani de diferite mărimi, precum și spărturi de opal galben-ruginiu. Locul cercetat de noi însă n-a oferit nici un element care să indice urmele unei vechi ciopliri intenționate a pietrei. În apropiere, pe un deal erodat pînă la pietriș, s-a găsit o lamă de silex retușată în stare fragmentară, acoperită de o patină albă puternică. În locul respectiv nu se mai fac sondaje; tot pămîntul a fost spălat și, chiar dacă aici ar fi existat o așezare paleolitică, ea a fost complet distrusă.

Așadar, în urma primelor noastre cercetări de suprafață de scurtă durată, singurul element care indică totuși urmele omului paleolitic în părțile Racșei rămîne lama retușată, care, după tehnica de cioplire și după formă, poate fi încadrată în paleoliticul superior.

Prin descoperirile de pînă acum se dovedește că Bazinul Oaș a fost intens populat în paleoliticul superior și formează un centru de locuire în cadrul bazinului intracarpatic¹⁶, care a coexistat cu locuirile răsăritene de aceeași vîrstă de pe Bistrița¹⁷ și Prut, precum și cu cele central-europene.

Studierea aprofundată a materialelor recoltate, după cum și viitoarele descoperiri ne vor oferi posibilitatea clarificării densității locuirilor, a vîrstei și originii lor, a stabilirii relațiilor dintre diferitele așezări și dintre centrele mai mari în general.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE « ȚARA OĂȘULUI » (1962—1966)

RÉSUMÉ

Les recherches systématiques entreprises entre 1962 et 1966 à l'intérieur de la dépression dite « Țara Oășului », du nord-ouest du pays, ont mis au jour huit établissements paléolithiques concentrés sur les hauteurs de piémont.

Les établissements paléolithiques, à un ou plusieurs niveaux d'habitat, découverts jusqu'à présent dans cette région, représentent les vestiges de trois vagues principales de la pénétration des différents groupes de chasseurs.

1. Etablissements-ateliers de caractère temporaire, appartenant à la civilisation moustérienne tardive (phase de transition au paléolithique supérieur): les couches inférieures de Boinesti, Remetea Șomoș I, Remetea Șomoș II. D'après leur position stratigraphique et le caractère des matériaux découverts, ces premiers vestiges d'habitat paléolithique ont été mis en rapport avec l'abandon des grottes carpatiques par les populations moustériennes.

¹⁶ Maria Bitiri și Aurel Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oășului*, Muzeul reg. Maramureș, 1966.

¹⁷ C. S. Nicolăescu-Ploșșor, Al. Păunescu și Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceablanu, in Dacia*, N.S., X, 1966, p. 5—116.

II. Etablissements-ateliers appartenant à la phase moyenne de la civilisation aurignacienne; les couches moyennes de Boinești, Remetea Șomoș I et Șomoș II, Călinești I et l'établissement de Călinești II, à un seul niveau d'habitat.

III. Etablissements-ateliers appartenant à la civilisation gravettienne: les couches supérieures de Boinești, Remetea Șomoș I et Șomoș II, Călinești I, Turulung-Vii-Dealul Pustiu et Călinești IV.

La présence de l'obsidienne, en proportion plus réduite dans les couches aurignaciennes moyennes et plus abondante dans celles gravettiennes, les rattachent aux établissements semblables de la Slovaquie Orientale. D'ailleurs l'établissement récemment découvert dans la plaine du Someș sur la hauteur nommée « Dealul Pustiu » fait justement la liaison entre les établissements paléolithiques de la Slovaquie Orientale et ceux de l'Oaș. Malgré son aspect plutôt fermé la dépression de Oaș n'est pas isolée; elle fait partie tout au contraire d'une unité géographique plus étendue, la dépression intracarpatique, qui entourée de trois côtés par les Carpates a été le berceau d'une région à nombreux établissements paléolithiques, ayant beaucoup de caractères communs.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — L'emplacement de «Țara Oașului» dans le Maramureș.
 Fig. 2. — Carte hypsométrique de la dépression de Oaș et des zones limitrophes (d'après I. Velcea), avec l'emplacement des découvertes paléolithiques.
 Fig. 3. — L'emplacement de l'établissement de Șomoș I.
 Fig. 4. — Coupe stratigraphique de l'établissement de Remetea-Șomoș I.
 Fig. 5. — Remetea-Șomoș I. Niveau 1. Outils en pierre.
 Fig. 6. — Remetea-Șomoș I. Niveau 2. Outils en pierre.
 Fig. 7. — Remetea-Șomoș II. Coupe stratigraphique.
 Fig. 8. — Remetea-Șomoș II. Niveau 2. Outils en pierre.
 Fig. 9. — Călinești II. Outils en pierre.
 Fig. 10. — Călinești II. Outils en pierre.
 Fig. 11. — Călinești II. Outils en pierre.
 Fig. 12. — Turulung-Vii — « Dealul Pustiu ». Outils en pierre.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TRAIAN*

HORTENSIA DUMITRESCU și VLADIMIR DUMITRESCU

ÎN ANUL 1960, săpăturile s-au continuat, pe de o parte, în zona de nord a așezării cucuteniene de pe Dealul Fîntînilor de la Traian, iar pe de altă parte în așezarea de la Dealul Viei. În anul 1961, săpăturile au fost întreprinse numai la Dealul Viei.

I

Obiectivele avute în vedere în așezarea de la *Dealul Fîntînilor* au fost: 1) dezvelirea în întregime a locuințelor parțial dezvelite în anul precedent (sectorul I); 2) precizarea traseului celui de-al doilea șanț de apărare pe latura lui de vest, reluînd sondajele în continuare, și anume din colțul de VSV al așezării; 3) căutarea complexelor culturii liniare, ca și a eventualelor locuințe ale purtătorilor acestei culturi, prin deschiderea unui sector (II) în partea de vest a acestei zone nordice, unde prin cercetările anilor precedenți se dovedise lipsa straturilor de cultură Cucuteni, faza A—B, și Precucuteni III.

1. Pentru dezvelirea în continuare a resturilor de locuințe cucuteniene din faza A—B, descoperite parțial în anul precedent în zona de nord a așezării, în anul 1960 s-a redeschis sectorul de est (I), lucrîndu-se în trei puncte: în partea de est, de nord și de sud. Din distribuția locuințelor cucuteniene s-a putut observa că ele încadrau, în mod întimplător, complexele culturii liniare descoperite aici cu un an înainte.

În sectorul de est (I) a continuat degajarea locuinței nr. 4/1959; în partea de nord a acestui sector s-a urmărit dezvelirea locuinței nr. 5/1959, iar în partea de sud a sectorului s-a continuat descoperirea locuinței nr. 3/1959 (fig. 1). După degajarea în întregime a locuințelor indicate, s-au descoperit în continuare noi locuințe în fiecare din cele trei sectoare. Astfel, în partea de sud-est a sectorului s-au degajat în întregime locuințele nr. 1/1960 și 2/1960, ultima fiind de dimensiuni mai mici. În partea de nord-vest a sectorului 1 s-au descoperit o mare locuință, 5/1960, precum și o locuință de dimensiuni mai mici, 5 bis/1960, avînd o poziție intermediară între locuințele 5/1959 și 5/1960. Tot astfel în sectorul II (la vest de șanțul nr. 111) au apărut resturi de locuințe cucuteniene înspre extremitățile de nord și de sud ale șanțurilor nr. 125—127.

În partea de sud a sectorului II s-au degajat două noi locuințe, 3/1960 și 3 bis/1960. Din lipsă de timp, 3 bis/1960 nu a putut fi degajată în întregime. Pe latura ei de sud,

* Colectivul șantierului a fost compus din Hortensia Dumitrescu și Vladimir Dumitrescu (responsabili), Silvia Marinescu-Bileu și Smaranda Comănescu (1960—1961), Gh. Bichir (1960) și Ersilia Tudor (1961).

resturile se mai continuau încă în terenul nesăpat. Din același motiv s-a renunțat și la degajarea completă a locuinței 4/1960.

Distribuirea în grupe a locuințelor cucuteniene, lăsînd uneori spații libere între ele, este o caracteristică pe care o cunoaștem din zonele anterior cercetate ale așezării și pe care o întîlnim și aici. Orientarea locuințelor este și în această zonă nordică aceea obișnuită, NE—SV, cu inerentele mici abateri ale axului lor înspre NNE—SSV. Dimensiunile spațiilor acoperite de dărîmături sînt destul de mari: între 80 m² (locuința 3/1959 din sectorul de est) și 240 m² (complexul locuințelor 3/1960 și 3 bis/1960 din sectorul de vest). Dintre toate aceste nouă locuințe, numai în locuința 3/1960 s-au putut observa unele indicii care ne fac să presupunem că aceasta ar fi fost împărțită în două încăperi printr-un perete despărțitor.

Resturile de chirpic ars din interiorul fiecărei locuințe au arătat că nici una nu a aparținut tipului de construcție cu platformă, diferitele obiecte, oase etc. descoperite *in situ* aflîndu-se sub chirpicul ars. În locuința 3/1960 totuși, sub bucățile mărunte de chirpic, pe o anumită porțiune lingă o vatră, existau plăci arse, de aspectul acelor care alcătuiau platformele, dar care, după toate aparențele, nu proveneau de la o podea, ci mai degrabă de la o laviță sau de la un loc pentru dormit, amenajat în acest fel. Tot astfel în partea de sud a locuinței 3/1960, deși chirpicul ars avea înfățișarea unei bucăți mari de platformă, credem că era vorba de un perete căzut în întregime, împreună cu parii de susținere, ceea ce explică și starea de mai bună conservare, fără dislocări și răvășiri.

În rest, chirpicul din locuințe se prezintă sub forma cunoscută, de moviște cu goluri între ele și provenind din prăbușirea pereților, grămezile mai înalte fiind situate spre colțurile locuințelor. În compoziția lutului s-au amestecat paie tocate, pleavă, grăunțe de cereale, mai rar nisip, apoi pietricele, uneori de mărimea unui ou de porumbel. Lipitura de lut cu care se acoperea scheletul de lemn este groasă pînă la 12 cm, iar straturile superficiale dovedesc una sau mai multe fănueli cu un lut mai curățat. S-ar părea că pentru netezirea feței interioare a pereților nu se depunea atîta grijă sau nu în toate cazurile. Incendiul care a distrus locuințele și în această parte a așezării a fost așa de puternic, încît unele bucăți de chirpic sînt zgurificate, iar fragmentele de chiupuri mari cu pereții groși de 2 cm au fost deformatе. Pe alocuri se găsesc și bucăți de chirpic care își păstrează culoarea lor naturală, nefiind atinse de loc de foc sau abia afumate.

Podelele locuințelor cucuteniene nu erau întotdeauna perfect netede, căci în interiorul unora s-au constatat și alveolări naturale ale terenului, care, după toate aparențele, erau păstrate și folosite pentru anumite nevoi de ordin casnic: plasarea rișnițelor, a oalelor de bucătărie sau a vaselor de provizii.

În marginea locuințelor s-au găsit gropile de deșeuri de formă rotundă sau ovală, cu adîncimea de 1,50—2 m de la suprafața solului. În colțul de vest al locuinței 4/1959 s-a descoperit și o groapă rotundă de ofrandă, cu diametrul de 0,50 m și adîncimea de 1,15 m, conținînd, între altele, coarne de cerb, vase sparte și un vas întreg răsturnat, cu cenușă și cărbune în interior.

Materialul ceramic, mai ales fragmentar, este destul de bogat, însă prost conservat și corodat. După cît se poate deduce din fragmentele găsite sub chirpic, vasele vor fi fost de formele obișnuite: eratore, „binocluri”, străchini de diferite dimensiuni, capace de tipul „coif suedez”, vase-fructieră, de proporții mari și mijlocii, apoi oale și chiupuri. Nu lipsesc nici formele tronconice, larg deschise: „ghivece de flori” din pastă groasă cu alveole pe buză, ca și cioburile Cucuteni C, găsite atît în locuințe, cît și în gropile adiacente.

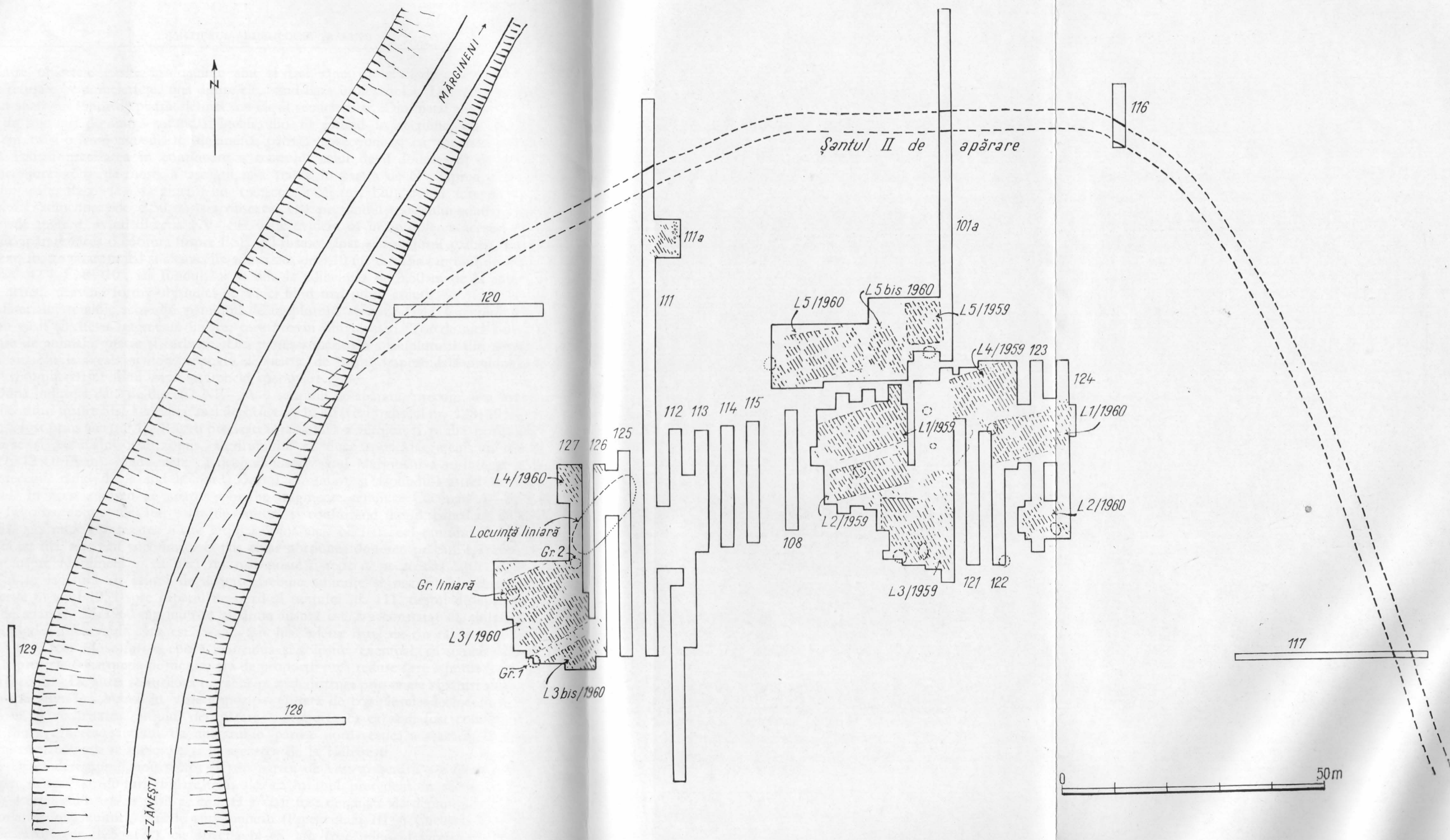

Fig. 1. — Traian-Dealul Fintinilor. Planul săpăturilor (1959—1960) din sectorul de nord al așezării, cu traseul celui de-al doilea șanț de apărare.

Între obiectele găsite în locuințe sînt și trei săgeți de silex de culoare închisă, îngrijit retușate pe ambele fețe, una dintre ele avînd baza ușor scobită. De asemenea, mai deosebit apare un topor de piatră șlefuită, cu tăișul semicircular. Din metal s-au descoperit numai un mic inel de aramă rotund și închis, din fir rotund în secțiune, cu diametrul de 0,5 cm, ca și o frumoasă sulă tot de aramă, pătrată în secțiune și cu capetele ascuțite.

2. Pentru precizarea în continuare a traseului celui de-al doilea șanț de apărare, care înconjură zona de nord a așezării, s-a trasat în partea de NV (aproape de ripa drumului care duce la Mărgineni) un tranșeu-sondaj (nr. 120), avînd direcția E—V (fig. 1). La adîncimea de 2,50 m s-a observat clar pe fundul tranșenului-sondaj traseul șanțului de apărare, avînd direcția NV—SE. Este evident că în apropierea acestui punct șanțul de apărare făcea o cotitură înspre ESE. El fusese săpat și sub lutul galben, într-un sol roșcat, foarte tasat, umed și cleios. La adîncimea de 3,10 m, direcția șanțului de apărare este VSV 42°—ENE 10°, iar fundul lui se afla la adîncimea de 3,50 m de la suprafața solului actual, neavînd forma obișnuită de V, ci fiind mai puțin ascuțit.

Materialul ceramic scos din pămîntul de umplură aparține fazei Cucuteni A—B, dar s-au găsit și câteva fragmente liniare, care provin din răvășiri. Tot de aici s-au mai scos oase de animale, pietre și cărbune. Din partea superioară a umplurii din pămîntul cafeniu au ieșit la iveală și două topoare de piatră, de formă trapezoidală prelungă, cu călcîiul rotunjit, tăișul fiind rupt la ambele exemplare.

După indicația dată de direcția NE—SV a șanțului de apărare, precum și a inevitabilei lui cotituri înspre SE, s-a căutat mai departe traseul lui (vezi tranșeul nr. 128; 19×1 m), dar el n-a fost prins aici (fig. 1). Pentru precizarea traseului s-a verificat și o altă posibilitate, săpîndu-se și pe malul înalt, opus, al drumului ce duce spre Mărgineni un tranșeu (nr. 129; 12×0,75 m). Menționăm că drumul înspre satul Mărgineni a fost făcut acum câteva decenii, tăind de la sud la nord Dealul Fintinilor și izolîndu-l astfel de restul terenului. În acest tranșeu au apărut sporadic fragmente ceramice Cucuteni A—B, fără însă a fi vorba de un adevărat strat de cultură și confirmînd faptul, cunoscut de altfel din 1951, și anume că așezarea nu se întinsese pînă aici. Nici traseul șanțului de apărare nu trecea pe aici, așa încît socotim că el tăia chiar porțiunea de teren pe care s-a construit șoseaua înspre Mărgineni și că deci nu mai poate fi reperat pe această latură de vest.

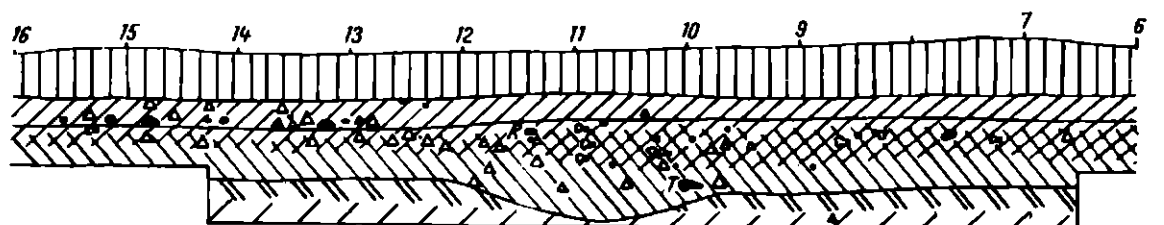
Tot în legătură cu șanțul de apărare trebuie amintite și resturile de chirpic ars, descoperite în anul 1959 spre capătul de nord al șanțului nr. 111, destul de aproape de șanțul de apărare. În 1960 lărgindu-se săpătura înspre est, s-a constatat că chirpicul ars nu se întindea prea mult spre est. S-au găsit însă pietre mari de riu răvășite și nu ar fi exclus să fi fost aduse într-o epocă mai nouă și folosite, eventual, ca semne de hotar.

Cît privește construcția de aici, ea era de proporții prea reduse spre a putea fi socotită drept o locuință. De altfel resturile ei fuseseră parțial distruse prin unele săpături anterioare (vezi planul fig. 1). Avînd în vedere poziția ei față de complexe de locuințe, cît și situarea ei în vecinătatea șanțului de apărare, s-ar putea ca ea să fi fost construită aici pentru supravegherea șanțului de apărare în partea nord-vestică a așezării. O situație oarecum asemănătoare se cunoaște și în așezarea de la Hăbășești.

3. Deschiderea unui nou sector (II) în partea de vest a așezării s-a făcut pentru a se urmări depunerile culturii liniare, mai ales că în anul precedent în sectorul de vest resturile acestei culturi s-au găsit *in situ*, fără să fi fost deranjate de depunerile ulterioare ale celorlalte două culturi, care le suprapuneau (Precucuteni III și Cucuteni A—B). În tranșeele săpate (nr. 125—127), cu direcția N—S, atît spre mijlocul șanțurilor, cît și în porțiunea de sud, s-au descoperit puține și sporadice resturi ale culturii liniare. Mult

mai bogate s-au arătat resturile dinspre capătul de nord al acestor tranșee, aflate în solul cafeniu deschis, la adâncimea de 0,90—1 m. Grosimea depunerilor este, în general, de 0,25—0,30 m, ajungând pînă la adâncimea de 1,30 m. Menționăm că în unele puncte s-au găsit chiar pînă la adâncimea de 1,50 m fragmente ceramice în cantitate mai redusă și uneori chiar unelte, de pildă două topoare-calapod, ca și o spatulă de os. Nu ar fi exclus ca în unele cazuri ele să fi ajuns așa de adînc prin alunecare pe gangurile de animale, destul de largi și foarte numeroase.

În cursul săpăturilor din anul 1960 ne-a preocupat îndeosebi determinarea tipului de locuință a triburilor culturii ceramice liniare în așezarea de pe Dealul Fintinilor de la Traian. Printre resturile ceramice și unelte amintite s-au găsit și mici bulgări de chirpic friabil, slab sau aproape de loc ars și de o factură specială, deosebindu-se de aceia din locuințele cucureniene, ceea ce ne-a întărit convingerea că pe acest vechi nivel de călcare au fost ridicate locuințele așezării liniare. Pe de altă parte, s-a observat că pămîntul era în această porțiune mai afinat și de o nuanță ceva mai închisă decît în restul șanțului, indicînd și o alveolare în teren, care nu avea însă o adîncime uniformă, în unele părți constatîndu-se adîncituri mai accentuate. Alveolarea era vizibilă de alfel și în peretele de vest al șanțului nr. 126 (fig. 2). Totuși, pe fund nu s-a putut distinge o linie precisă

LEGENDA

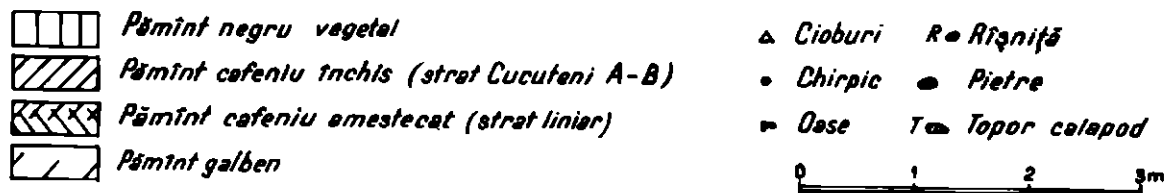

Fig. 2. — Traian-Dealul Fintinilor. Profilul peretelui de vest al șanțului nr. 126, cu alveolarea locuinței culturii liniare.

a marginilor acestei alveolări în care zăceau resturile și nici a celor de dimensiuni mai mici din cuprinsul ei. În bună parte, aceasta se datorește amestecului solului cafeniu cu lutul galben, amestec provocat de animalele care au răscolit și au purtat pămîntul în toate sensurile, săpîndu-și aici sute de galerii. De aceea, complexul liniar, care se întindea pe o suprafață de 12×6 m, a fost delimitat în linii mari, urmărindu-se răspîndirea resturilor și obținîndu-se un contur oval prelung, care pornește pieziș din capătul de nord al tranșeului nr. 125 spre sud-vest, peste tranșeele nr. 126—127, ca și peste intervalele dintre ele (fig. 1).

Pe baza observațiilor făcute, credem totuși că putem formula, cu rezervă, concluzia că locuințele purtătorilor culturii ceramice liniare vor fi fost de tipul unor simple colibe de suprafață, de dimensiuni mari și de formă neregulată, dar în orice caz prelungă, fiind clădite din material ușor: bețe, nuiele, trestie, frunziș și eventual stuf. Desigur,

deși baza lor era ușor scobită, nu poate fi vorba de bordeie sau semibordeie. În linii generale, locuințele acestea se vor fi prezentat poate ca acelea din așezarea de la Florești (r. Bălți, R.S.S. Moldovenească), deși T. Passek vorbește de semibordeie mari. Cît privește tipul de locuințe mari, de formă dreptunghiulară prelungă, cu numeroase urme de pari, așa cum s-au descoperit în centrul Europei, nu avem date pentru a presupune existența lui în așezarea de pe Dealul Fintînilor de la Traian.

Fără îndoială că locuințele vor fi fost destul de răsfrate, iar terenul ocupat de ele destul de întins în zona de nord a așezării. La această concluzie s-a putut ajunge urmărindu-se depunerile culturii liniare apărute după demontarea locuințelor cucuteniene. Astfel, sub locuința cucuteniană nr. 4/1959, la adîncimea de 0,70—1 m, au apărut resturile culturii liniare spre capetele de nord ale tranșeelor nr. 121—122, în continuare cu bogatele urme descoperite în anul trecut în tranșeul nr. 101 și în caseta adiacentă. Alături de ceramica fină s-au găsit lame fragmentare din silex negru și mici așchii de obsidiană transparentă. Spre capetele de sud ale acelorasi tranșee, resturile culturii liniare au apărut de la adîncimea de 0,70 m, terenul fiind în pantă, dar cele mai abundente erau la adîncimea de 1 m.

Sub locuința nr. 5/1959, resturile liniare se aflau la adîncimea de 1,10—1,30 m, în partea de vest, fiind în continuare cu un complex descoperit aici încă din 1959. Sub locuința cucuteniană nr. 3/1959, la —1,10 m înspre sud, se găseau multe fragmente ceramice liniare și oase de animale. De asemenea, sub locuința nr. 5/1960, spre vest, resturile liniare au fost răvășite de o groapă cucuteniană de deșeuri menajere. Aceeași situație am întilnit-o și sub locuința nr. 3/1960, unde resturile culturii liniare au fost împrăștiate de o groapă cucuteniană cu adîncimea de 1,65 m, iar ceva mai departe, la adîncimea de 0,70 m, a apărut un topor-calapod întreg.

În general s-a constatat deci că resturile culturii ceramicii liniare aflate mai mult sau mai puțin *in situ* au apărut și sub locuințele cucuteniene pînă la adîncimea de 1,20—1,30 m de la suprafața actuală a solului. Deosebit de interesantă este situația de sub aceeași locuință cucuteniană (nr. 3/1960), unde în porțiunea de nord-vest, pe o întindere de 3,50 m, fragmente ceramice liniare încep să apară de la —0,70—0,80 m, fiind mai numeroase la —1,10 m; urmele de viețuire se continuă în adîncime pînă la 1,65—1,70 m, în pămîntul galben, în forma unei gropi rotunde, îngustîndu-se înspre fund. Este desigur o simplă groapă mai mare din vremea culturii ceramicii liniare, căci nu poate fi vorba de un bordei.

În ceea ce privește situația semnalată în 1959 în tranșeul nr. 101, unde s-au găsit două porțiuni de chirpic suprapuse (dintre care cea inferioară părea în nemijlocită legătură cu complexul liniar din jurul ei), prin săpăturile din acest an s-a putut dovedi că prima noastră ipoteză nu s-a confirmat, aici fiind resturile a doi pereți, suprapuse prin prăbușire și aparținînd locuinței cucuteniene de deasupra complexului liniar.

★

Materialul ceramic liniar găsit în mare cantitate, atît în 1960, cît și în anul precedent, aparține atît speciei de calitate inferioară cu decor din alveole, dispuse în șiruri în jurul gurii vasului, precum și pe restul corpului (fig. 5), cît și speciei din pastă mai fină și bine arsă. Formele sînt cele în general cunoscute, vasele întregibile fiind însă foarte puține (fig. 4/4). S-au găsit de asemenea și relativ numeroase rîșnițe de piatră, întregi și fragmentare, lame de silex negru, ca și multe așchii, trapeze și racloare microlitice (fig. 3), dintre care unele din obsidiană, topoare de piatră plată (fig. 4/1) și altele în formă de calapod

(fig. 4/3), ca și un fel de măciucă fragmentară, de formă mai mult ovală, perforată, dintr-o rocă albăstruie (fig. 4/2), așa cum s-a mai descoperit în această zonă și în 1959; s-ar putea de altfel să fie vorba de jumătatea unui topor-calapod folosit pentru lovire, după deteriorare. S-au mai găsit multe vase și coarne de animale, pietre de riu etc.

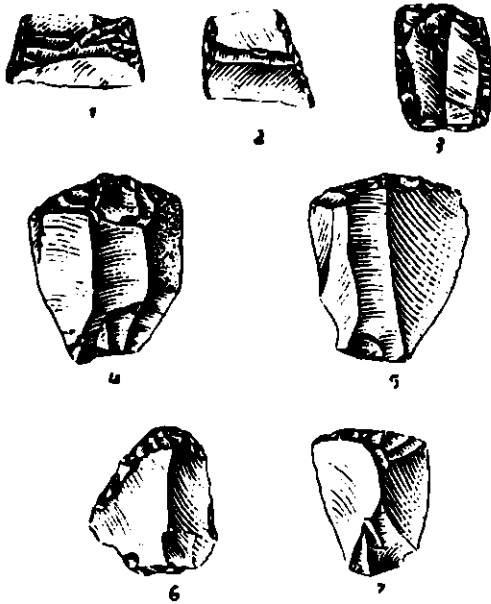

Fig. 3. — Traian-Dealul Vinținilor. Unelte microlitice de silix, aparținând culturii ceramicii liniare.

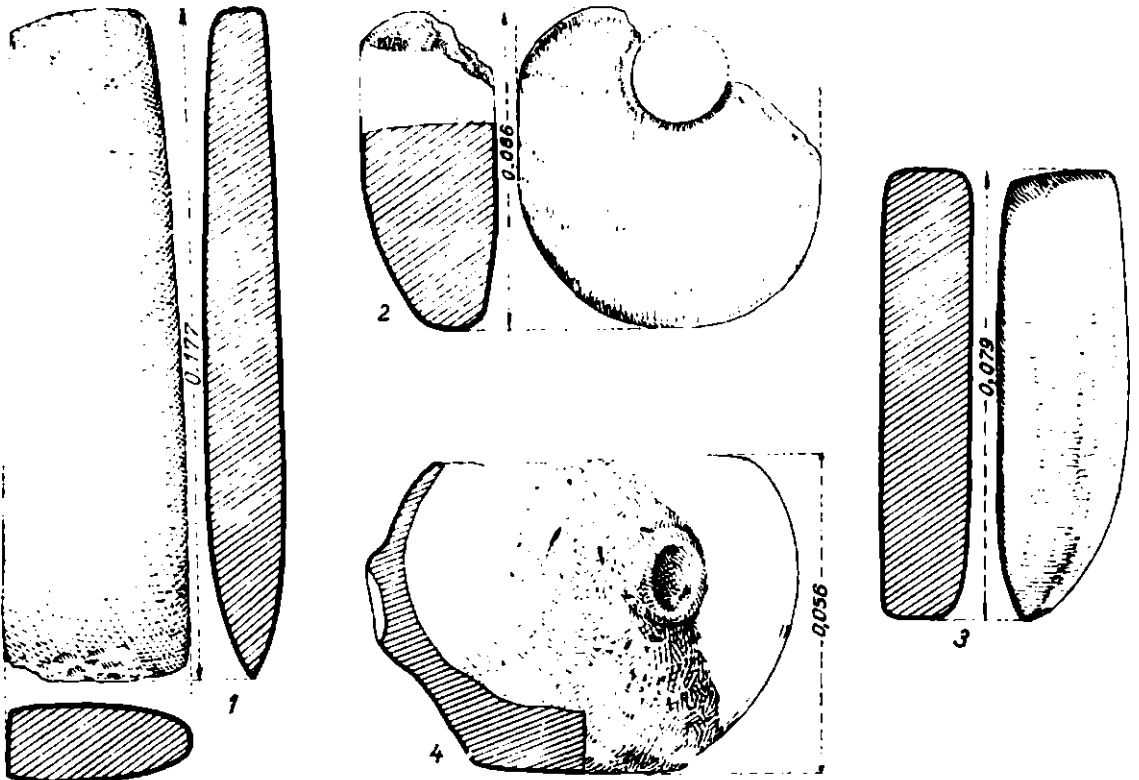

Fig. 4. — Traian-Dealul Vinținilor. Unelte de piatră (1-3) și vas (4) aparținând culturii ceramicii liniare.

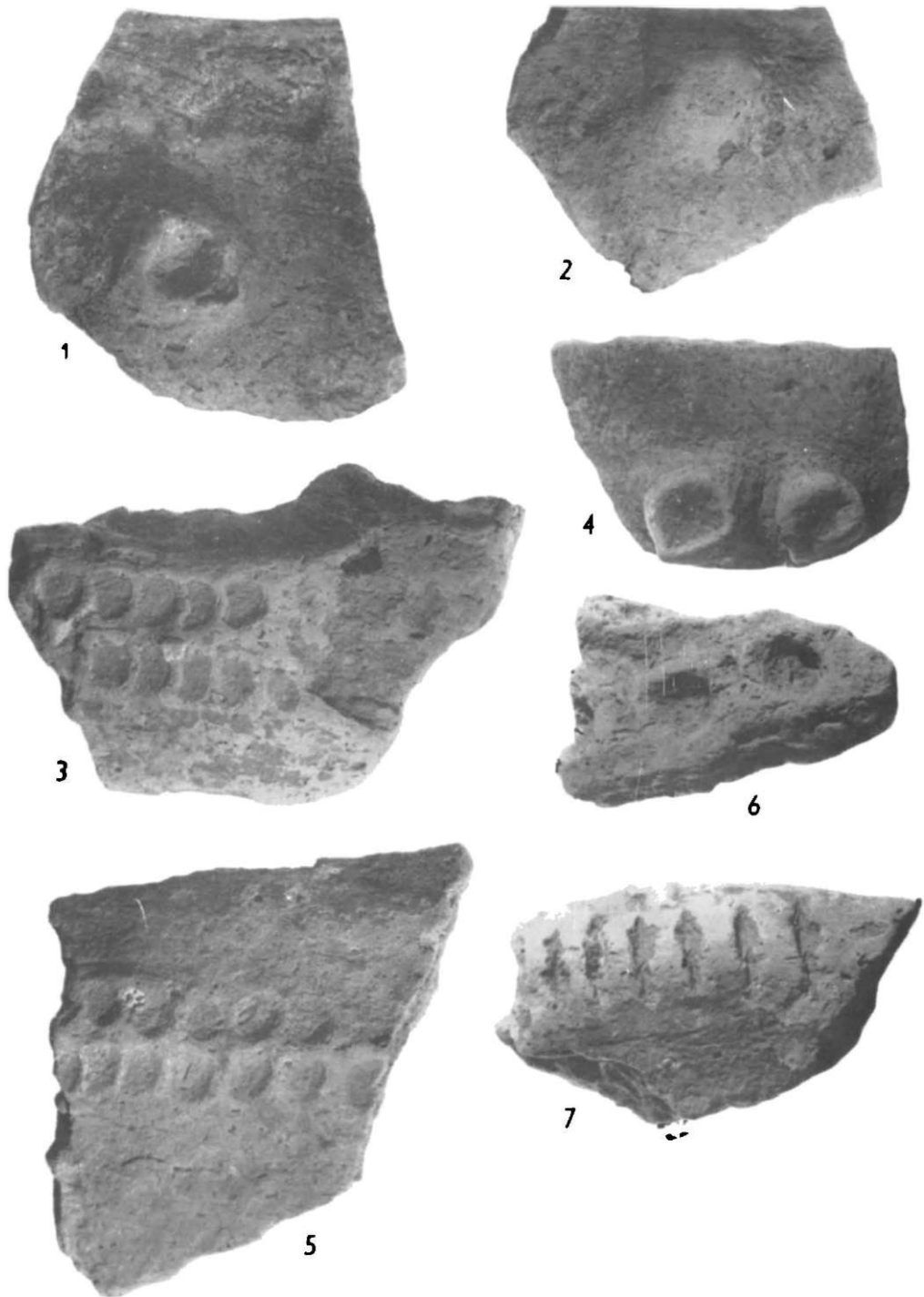

Fig. 5. — *Traian-Dealul Fintinilor*. Ceramică aparținând culturii liniare (din categoria de calitate inferioară, cu decor de alveole etc.).

Deocamdată, materialele culturii liniare descoperite în așezarea de la Traian sînt cele mai bogate cunoscute pînă acum în Moldova, iar studiarea lor amănunțită va aduce, credem, elemente noi pentru cunoașterea culturii ceramicii liniare pe teritoriul patriei noastre.

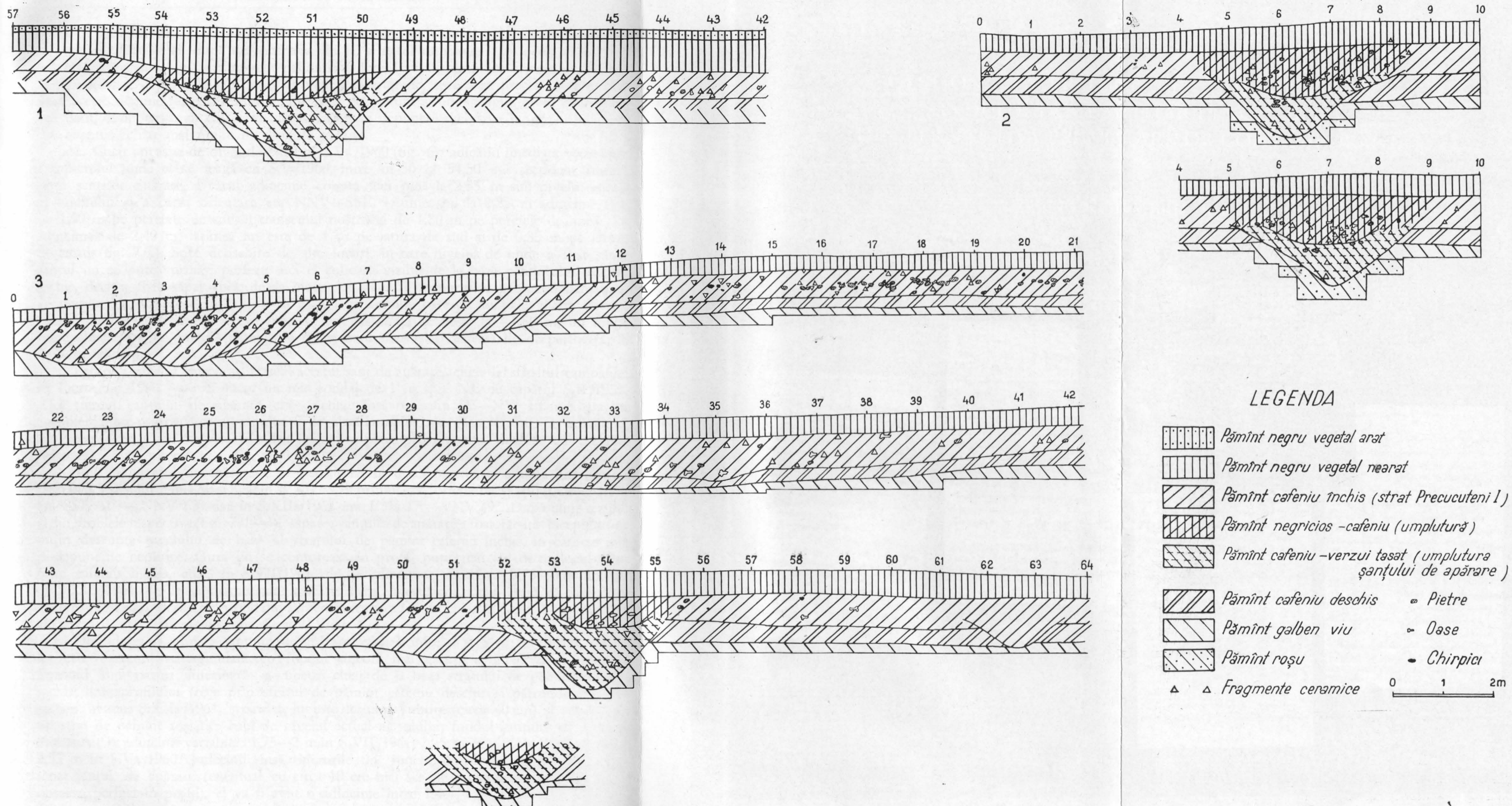

Fig. 7. — Traian-Dealul Viei. 1, profilul peretelui de SE al Ș.V/1960, în porțiunea în care a fost secționat șanțul de apărare; 2, profilul pereților Ș.XIIa/1961, în zona șanțului de apărare; 3, profilul peretelui de NV al Ș.VII/1961 și o porțiune din peretele de SE al aceluiași Ș.VII/1961, în zona șanțului de apărare.

a obține date cât mai cuprinzătoare în acest domeniu, apoi căutarea şanţului de apărare al aşezării (1960) şi, după descoperirea lui la sfârşitul campaniei de lucru din 1960, precizarea traseului lui şi, implicit, delimitarea întinderii aşezării. De asemenea, urmau să fie verificate depunerile din punct de vedere stratigrafic, spre a se preciza încă o dată dacă aceste depuneri aparţin unui singur strat de cultură şi unui singur nivel de locuire, sau dacă, dimpotrivă, au existat în această aşezare depuneri succesive reprezentând două sau eventual chiar mai multe niveluri de locuire.

1. Chiar aproape de capătul de SV al Ş.Va/1960 (fig. 6), adică în imediata vecinătate a punctului unde el se leagă cu Ş.V/1960, între m 50 şi 54,50 s-a secţionat traseul unui şanţ de apărare, a cărui adâncime cobora aici pînă la 2,55 m sub nivelul actual al terenului şi a cărui orientare era NNV—SSE. Lăţimea lui la 2,25 m adâncime este de 1,90 m pe peretele de sud al tranşei noastre şi de 1,80 m pe peretele de nord. La adâncimea de 2,40 m, lăţimea lui este de 1 m pe latura de sud şi de 0,85 m pe latura de nord (fig. 7/1). Spre deosebire de alte locuri, în care nivelul de unde a fost săpat şanţul nu se putea urmări perfect, aici el coboară vizibil de la baza pămîntului cafeniu închis, deci a fost săpat încă de la începutul stabilirii locuitorilor precucutenieni aici. În umplutura şanţului de apărare s-au găsit foarte multe oase de animale, pietre de rîu, coarne de cerb, precum şi cîteva obiecte: un vas-tăviţă de peşte la —1,50 m, un topor trapezoidal, plat, de piatră şlefuită, de dimensiuni mari şi o săgeată de os perforată, la 1,60 m adâncime.

Pentru a preciza spre nord traseul acestui şanţ de apărare, chiar la sfârşitul campaniei de lucru din 1960 s-a mai făcut un mic sondaj de 1 m spre NE de capătul Ş.II/1959. Aici traseul şanţului de apărare era orientat însă oarecum SE—NV. În imediata lui apropiere, într-o groapă ce nu a putut fi degajată complet, s-a găsit, la 1,85 m adâncime, un vas aproape întreg, cu gîtal cilindric înalt şi cu patru proeminenţe, decorat cu caneluri orizontale şi cu puncte fine (fig. 10/1).

În 1961, şanţul de apărare a fost secţionat în două puncte, şi anume între m 52 şi 56 în Ş.VII şi între m 4,50 şi 8,50 în Ş.XII a. În primul caz, orientarea şanţului de apărare era SSE 31° — NNV 63°, iar în Ş.XIIa/1961 era ESE 17°—VNV 49°. După cum rezultă şi din profilele respective (fig. 7/1—3), săparea şanţului de apărare a fost făcută începîndu-se puţin deasupra nivelului de bază al stratului de pămînt cafeniu închis, în care se află şi depunerile neolitice. Gura lui se conturează în profil, puţin mai jos de mijlocul stratului cafeniu închis, adică în Ş.VII/1961, de la adâncimea de circa 0,75—0,80 m, iar în Ş.XIIa/1961 de la adâncimea de aproape 1 m. Aceste constatări arată că şanţul de apărare a fost săpat destul de curînd după întemeierea aşezării sau chiar în primele «momente» ale aşezării precucutenienilor pe Dealul Viei.

Dechiderea la gură a şanţului de apărare variază între 4 şi 5 m; în profil, forma lui este oarecum triunghiulară, cu fundul uneori mai ascuţit şi alteori mai rotunjit. Pornind din partea inferioară şi uneori chiar de la baza stratului de pămînt cafeniu închis, linia profilului trece prin stratul de pămînt cafeniu deschis şi pătrunde în lutul galben; în zona Ş.XIIa/1961, stratul de lut este destul de subţire (circa 40 cm) şi suprapune un strat de pămînt roşiatic. Faţă de nivelul actual al solului, fundul şanţului de apărare este situat la adâncimi variabile: 1,75—2 m în Ş.VII/1961, 2,25 m în Ş.XIIa/1961 şi chiar 2,55 m în Ş.Va/1960. Judecînd însă lucrurile în funcţie de nivelul de la care a fost săpat şanţul de apărare (eventual cu circa 10 cm mai sus de punctul de unde se poate observa perfect în profil), el va fi avut o adâncime între 1,40—1,50 m şi 1,70—1,85 m. În funcţie de porţiunea precizată pînă acum, traseul şanţului de apărare avea probabil

aproximativ 300 m lungime; este deci de presupus că pentru săparea lui s-a deplasat o cantitate de circa 1 300 m³ de pământ, ceea ce — pentru uneltele de producție din acea vreme — reprezintă totuși un efort și o realizare apreciabile.

Adâncimea pe alocuri relativ mică a șanțului și panta destul de puțin accentuată a laturilor lui nu dădeau acestei lucrări de apărare un coeficient prea mare de rezistență, însă înclinăm să credem, cum am arătat și cu alt prilej, că în spatele șanțului de apărare va fi fost ridicată o palisadă înaltă de stâlpi, care împreună cu șanțul puteau într-adevăr să constituie un sistem destul de eficace de apărare. În ceea ce privește pământul rezultat din săparea șanțului de apărare, nu s-ar putea susține că el ar fi fost depus ca un val, de pământ în spatele șanțului, deoarece în nici una din tranșeele noastre nu am întâlnit nici cel mai mic indiciu îndreptățind această presupunere. Este, în schimb, destul de probabil că cel puțin o bună parte din pământul scos din șanț (lut galben și pământ cafeniu deschis conținând un procent foarte ridicat de lut) va fi fost întrebuințat pentru pereții locuințelor. În sfârșit, mai amintim că umplutura *actuală* a șanțului de apărare se compune din două straturi bine distincte: porțiunea centrală a părții superioare a umpluturii este constituită de un pământ negricios tasat, cu destul de multe pietre și cu mai puține cioburi, reprezentând o depunere destul de tîrzie, acumulată după ce începuse să se formeze humusul actual; cea mai mare parte din golul șanțului de apărare a fost umplută însă cu un pământ cafeniu închis, amestecat cu unele pietre, cioburi și oase, scurse toate din stratul de cultură precucutenian după părăsirea așezării.

În zona de NV—N—NE și SE, traseul șanțului de apărare are forma unui unghi drept cu vârful bont, situat chiar dincolo de capătul de NE al Ș.I—II/1959, în timp ce laturile se îndreaptă una spre vest și alta spre sud. Lungimea porțiunii sigur precizate din traseul șanțului de apărare este de 60 m pe latura N—S și de circa 40 m pe latura E—V. Pentru determinarea porțiunii extreme de sud a șanțului, s-a trasat Ș.XIV/1961, orientat NV—SE (situat mai la sud de zona cuprinsă în planul general al săpăturilor, fig.1), însă fără a întâlni șanțul de apărare. Deoarece în această săpătură nu s-au găsit nici resturi arheologice, se poate afirma că ea a fost trasată *în afara limitelor așezării*, așa încît șanțul de apărare pe această latură se arcură probabil undeva mai spre SSV, ieșind în ripa de margine a dealului între Ș.VI și Ș.XIV/1961. Deși în aceste campanii de lucru nu am avut timpul să încercăm și precizarea ultimei porțiuni dinspre vest a șanțului de apărare, configurația terenului și direcția pe care o avea șanțul de apărare în punctul secționat pînă la Ș.XIIa/1961 ne fac să credem verosimil că, arcuindu-se și aici spre VSV, el se termina în ripă în cotul făcut în această zonă de marginea platoului așezării.

În sfârșit, menționăm că deocamdată nu avem date certe că ar fi existat și un al doilea șanț cu aceeași funcție. Aproape de capătul de NE al Ș.Va/1960, între m 37 și 42, se observa în miriște, înainte de începerea săpăturii, o ușoară albiere a terenului. În secțiune, această albiere mergea pînă la 1,90 m adâncime, fiind destul de largă și avînd marginile în pantă foarte lină; nu este deci de loc sigur că ea ar trebui interpretată drept un al doilea șanț de apărare. Totuși, faptul că în Ș.Va/1960 stratul de cultură a fost precizat și pe o zonă de încă 2—3 m în afara traseului șanțului de apărare, iar în restul terenului resturile arheologice sînt cu totul sporadice ar putea fi eventual un indiciu că și o mică zonă de dincolo de șanțul de apărare a fost locuită. Oricum ar fi, într-o campanie viitoare va trebui să încercăm să dăm un răspuns definitiv și acestei probleme.

2. În privința componenței depunerilor ce constituie stratul de cultură, nu putem spune că săpăturile din anii 1960—1961 ar fi adus elemente noi. Încă de la adâncimea de 0,20—0,30 m în zona dinspre ripă (unde panta terenului este mai accentuată) și de 0,45—

0,50 m și chiar 0,60 m în zona centrală, aproape perfect plană, resturile arheologice sînt destul de numeroase, dar masate mai ales în porțiunile pe care se află și resturile locuințelor arse și în preajma acestora. În cuprinsul locuințelor și în terenul imediat înconjurător, cioburile și celelalte resturi arheologice (în speță mai ales oase) constituie un strat mai gros decît în restul așezării, fapt explicabil tocmai prin împrejurarea normală că marea majoritate a acestor resturi provin tocmai din locuințe.

O caracteristică a așezării de la Dealul Viei o formează marea cantitate de pietre de riu de mărime mijlocie și submijlocie (negăsindu-se decît foarte rar adevărați bolovani), în unele zone ele fiind mai numeroase chiar decît celelalte depuneri arheologice, iar pe alocuri fiind masate în adevărate grămezi, așa cum, de exemplu, se întîlnise una și în Ș.II/1956. O astfel de grămadă s-a descoperit și în Ș.IX/1961, la 0,60 m adîncime și la oarecare distanță spre NE de resturile masate ale locuinței 1/1961. În schimb, în zonele pe care sînt masate dărîmăturile de chirpic ars ale locuințelor distruse, asemenea pietre nu se găsesc de loc sau aproape de loc, ceea ce dovedește că ele *nu* erau întrebuintate nici ca material de construcție, *nici pentru podit locuințele*. De aceea, rostul acestor numeroase pietre rămîne încă neclar. Dintre zonele în care pietrele erau mai numeroase chiar decît celelalte resturi (cioburi, oase etc.), menționăm aproape întreaga lungime a Ș.VII/1961 și capătul de SV al Ș.VI/1961, unde de altfel nu s-au prins resturile nici unei locuințe. În nici un caz însă nu poate fi vorba de platforme de locuințe construite din aceste pietre de riu. De remarcat cu acest prilej și numărul ridicat al oaselor de animale.

În legătură cu problema depresiunilor și a gropilor întîlnite în cursul săpăturilor, notăm cele ce urmează: de-a lungul Ș.V/1960, între m 25,50 și 30,50 pe latura de sud, s-a observat o alveolare lungă a bazei stratului de pămînt cafeniu deschis, dar ale cărei limite precise nu s-au putut preciza din cauza extrem de numeroaselor galerii de cîrțițe. Materialul arheologic era destul de numeros pînă spre 1,30 m adîncime, iar între 1,30 și 1,60 m (fundul la mijloc) se aflau puține fragmente ceramice. În primul moment am fost înclinați să credem că aici ar fi fost un bordei, dar, intrucît majoritatea materialelor arheologice nu se aflau pe fund, iar cercetarea atentă nu a indicat conturul vreunei gropi de bordei și nici alte elemente caracteristice (vatră, chirpic ars, vase *in situ* etc.), socotim că nu poate fi vorba decît de o alveolare naturală a terenului. În același șanț, pe latura de nord, între m 26 și 28 (deci foarte aproape de groapa de mai sus), la adîncimea de 1,70 m s-a putut determina în schimb conturul unei gropi larg deschise, mergînd pînă la 2,10 m adîncime și al cărei diametru maxim nu trecea de 2 m; dar nici despre aceasta nu se poate spune că ar fi fost o groapă-bordei, din aceleași motive.

În sfîrșit, tot în același șanț, între m 84 și 96 se afla o mare alveolare a întregului teren, pornind de asemenea de la baza stratului de pămînt cafeniu închis, în cuprinsul căreia resturile arheologice erau ou totul sporadice, așa încît și aici pare a fi fost o depresiune naturală a terenului.

Și în 1961 s-au secționat unele gropi. Astfel, chiar la extremitatea de NE a Ș.VII/1961, între m 61 și 64 (deci dincolo de șanțul de apărare) s-a descoperit o groapă săpată de la nivelul corespunzător bazei stratului de cultură (deci de la nivelul reprezentat în cuprinsul așezării de pămîntul cafeniu deschis, deoarece în afara șanțului de apărare *nu* mai este un strat de cultură) și adîncindu-se pînă în lutul galben, străbătînd deci întreaga pătură de pămînt cafeniu deschis. În pămîntul de umplutură al acestei gropi se aflau cîteva pietre, cîteva oase de animale și puține cioburi, iar la fund, la circa 1,40 m adîncime (de la nivelul actual), o serie de pietre destul de mari și un vas piriform, cu gît înalt și cu decor în benzi înguste, secționate de liniuțe în interior. Firește, aceasta nu a fost o

groapă de resturi menajere și nici groapa unui bordei; conținutul ei denotă o anumită semnificație (groapă de cult?), pentru precizarea căreia nu avem însă suficiente elemente.

La capătul de SV al aceluiași Ș.VII/1961 a fost secționată în lungul ei (între m 0 și 7) o mare alveolare, al cărei fund era vălurit (vezi fig. 7/3). La partea ei superioară (deci la nivelul corespunzător stratului de pământ cafeniu închis din restul șanțului) se găseau cioburi și câteva fragmente de chirpic ars, pe lângă oase și multe pietre; mai la adânc însă, predominau pietrele. Nici aici nu avem vreun indiciu care să ne dea dreptul să credem că aceasta era groapa unui bordei; este însă sigur că ea este anterioară construirii locuinței secționate de Ș.I—II/1956, ale cărei resturi o acopereau în parte.

O altă groapă, descoperită la capătul de NE al Ș.IX/1961, a fost săpată chiar pe marginea interioară a șanțului de apărare (al cărui traseu trecea prin colțul de ENE al casei de la capătul Ș.IX/1961). Adâncimea ei maximă era de 2,10 m, iar panta de coborîre foarte bruscă; pământul de umplură, de culoare destul de închisă, nu conținea decât puține pietre, cioburi de oase, scurse din stratul de cultură, ele fiind mai puțin numeroase pe fund decât în porțiunea superioară. Nu putem spune deci că aici a fost o groapă de deșeurii menajere. Adâncimea ei mare față de diametrul maxim (care nu trecea de 5,50 m la partea superioară), forma ei aproape tronconică, precum și lipsa cenușii, cărbunilor vetrei, vaselor *in situ* etc. ne determină să nu o putem considera drept o groapă de bordei. Ar putea să fie mai degrabă o groapă făcută ca o lărgire a șanțului de apărare, pentru motive ce deocamdată nu pot fi precizate, sau eventual o groapă săpată imediat după părăsirea așezării precucuniene de aici.

Dintre descoperirile ce se leagă de complexe degajate în anii precedenți, semnalăm că în Ș.XIII/1961, la câțiva metri spre NV de locul complexelor de locuințe descoperite în anii 1951—1954, în afară de depunerile obișnuite ale stratului de cultură (mult mai rare de altfel în partea de SV a șanțului, unde panta este mai accentuată), a fost descoperită o grămadă de oase de animale, masate pe o suprafață de 2—3 m²; o grămadă asemănătoare de oase, dar ceva mai mare, s-a descoperit dincolo de colțul de NE al resturilor locuinței 1/1961 (vezi mai jos, p. 51).

În Ș.VI/1961, depunerile arheologice erau răspândite mai ales în cele două treimi dinspre SV, căci spre SE se găseau mai ales pietre și oase; în caseta deschisă între Ș.I și II/1956 erau mai ales grămezi de cioburi și bucăți de chirpic destul de răzlețe, iar spre SV pietre, cioburi și oase. De notat printre acestea un topor-calapod de piatră șlefuită, absolut tipic, dovedind o dată mai mult legătura organică dintre cultura Precucuteni I și cultura ceramicii liniare. Caseta deschisă pe latura vestică a Ș.VI/1961 în porțiunea dintre Ș.I și II/1956, pentru a degaja în întregime resturile locuinței descoperite aici în 1956, nu a avut rezultatul scontat. Bucățile de chirpic ars erau foarte puțin numeroase, neputându-se determina forma și dimensiunile locuinței; totul fiind foarte răvășit, din marele număr de cioburi nu s-a putut întregi complet nici un vas. Situația aceasta se datorește pantei accentuate a terenului, care a înlesnit împrăștierea resturilor arheologice înainte de a fi acoperite de un strat protector de pământ.

Alte două case, una la capătul de SV al Ș.VI/1961 și alta pe latura de NV a Ș. VIII/1961, deschise pentru degajarea numeroaselor resturi (cioburi, oase, pietre și mai puțin chirpic), au dovedit că în punctele respective nu se aflau totuși resturile *in situ* ale unor locuințe.

3. Așa cum am amintit, în capătul de SE al șanțului V/1960 s-a descoperit o locuință, de formă dreptunghiulară, avînd colțurile ușor rotunjite, orientarea E—V, dimensiunile fiind de 6,50×5 m. Un element nou observat la construirea acestei locuințe este o

substrucție de prundiș, lată de 0,30 m și adâncă de 0,12 m, la baza peretelui dinspre nord, ca și la colțurile de nord-est și de nord-vest ale casei. O altă particularitate este nivelarea terenului înainte de ridicarea locuinței, operație necesară atunci când terenul era în pantă. În cazul de față, terenul s-a înălțat printr-un strat de pământ steril de 10—12 cm. Sub acest strat de pământ se găseau unele resturi arheologice, care nu diferă prin nimic de acelea găsite în locuință, dar arată că locuința *III* a fost clădită chiar din primul moment al așezării precucutenienilor pe Dealul Viei. Chirpicul ars aflat pe suprafața locuinței provine din dărîmăturile pereților, căzuți în interior, uneori suprapunîndu-se. Nu s-au găsit urme de platformă. Bucățile de chirpic păstrează impresiuni de nuiete și conțin în compoziție pleavă, dar nu și pietricele. Pereții, groși de 9—11 cm, au fost acoperiți cu o lipitură de circa 3 cm din lut mai fin, nisipos, fără pleavă, acoperită la rîndul ei cu o fățuială de 1 cm grosime.

Inventarul locuinței, găsit la podina bătătorică, după înlăturarea bucăților de chirpic, constă din 5 rîșnițe întregi sau fragmentare, înșirate de-a lungul peretelui de nord, lîngă o vatră răvășită; apoi din topoare lungi trapezoidale de piatră, dălțițe de os, vase fragmentare și întregibile (circa nouă vase) și un capac, grupate mai ales de-a lungul pereților de vest și sud. Oasele de animale nu erau prea numeroase. În exteriorul perimetrului pe care s-a găsit chirpicul ars se află o cantitate mai mare de oase decît în locuință, ca și pietre de rîu, vase fragmentare și figurine de lut ars.

Pe latura opusă a șanțului V/1960, în fața locuinței s-a descoperit o vatră mai bine păstrată, relativ pătrată, avînd dimensiunile de circa $0,75 \times 0,75$ m, construită pe un postament de prundiș și cioburi mărunte, peste care s-au așezat bețe subțiri. Lipitura de deasupra, groasă de 3 cm, era arsă la alb și destul de dură, fiind amestecată cu nisip. Judecînd după fragmentele ceramice găsite împrejurul și dedesubtul ei, ateastă vatră exterioară a fost construită în același timp cu locuința învecinată.

Resturile arse ale locuințelor prinse în Ș. IX, X și XI/1961 se prezentau sub forma unor grămezi de fragmente de chirpic ars, și nu ca mase compacte, neacoperind în chip uniform o anumită suprafață. Astfel în Ș. IX, lărgit prin casetele laterale, resturile de chirpic ars ale locuinței 1/1961 aveau o formă dreptunghiulară, orientată NNE—SSV, și erau masate pe cele patru laturi (provenind deci de la dărîmăturile pereților), lipsind cu totul în interior. În schimb, pe latura de VNV se aflau grămezile de chirpic ale altor pereți arși, ceea ce pare a dovedi că locuința mai avea aici încă o încăpere, oarecum adăugată lateral.

Dimensiunile încăperii principale nu diferă prea mult de acelea ale locuinței descoperite în anul 1960, fiind de circa 5×3 m, iar ale încăperii laterale de aproximativ 2×3 m; de aceea este probabil că locuința era destul de mică. Nici în încăperea principală și nici în cea laterală nu s-a găsit vreo urmă de platformă de lut ars, deși locuința descoperită la numai cîțiva metri înspre SV, în 1956, ca și cea din 1953, tot de dimensiuni modeste, avuseseră cu siguranță platformă. Și în interiorul acestei locuințe (nr. 1/1961), și sub dărîmăturile pereților s-au găsit foarte multe cioburi, unele provenind de la vase mari, și mai puține oase. Pietrele din interiorul locuinței erau și de data aceasta foarte puține și totodată nu am găsit resturile nici unei vetre interioare. Dimpotrivă, la 2,50 m spre NNE de locuință se afla o vatră destul de răvășită, după cum tot în afara locuinței se aflau o serie de rîșnițe de piatră. La NE de această vatră era o grămadă destul de mare de oase, provenind de la mai multe vite, ale căror schelete, fără să fie complete, păreau a fi totuși *in situ*. Studiul specialiștilor va da mai multe detalii.

Mai ales pe laturile de V și de NE ale resturilor locuinței s-au găsit numeroase vase, unele dintre ele, mai mici, fiind întregi, precum și unelte de piatră și de os, printre care amintim un topor-ciocan de piatră șlefuită, păstrat întreg (fig. 8/2).

Situația resturilor de locuințe degajate prin Ș. XI/1961 și prin marile casete deschise pe ambele laturi ale acestuia nu este tot atât de clară. Aceste resturi formează două grupe relativ masate de dărămături de chirpic ars, un grup spre N și altul spre S, cu împrăștiere

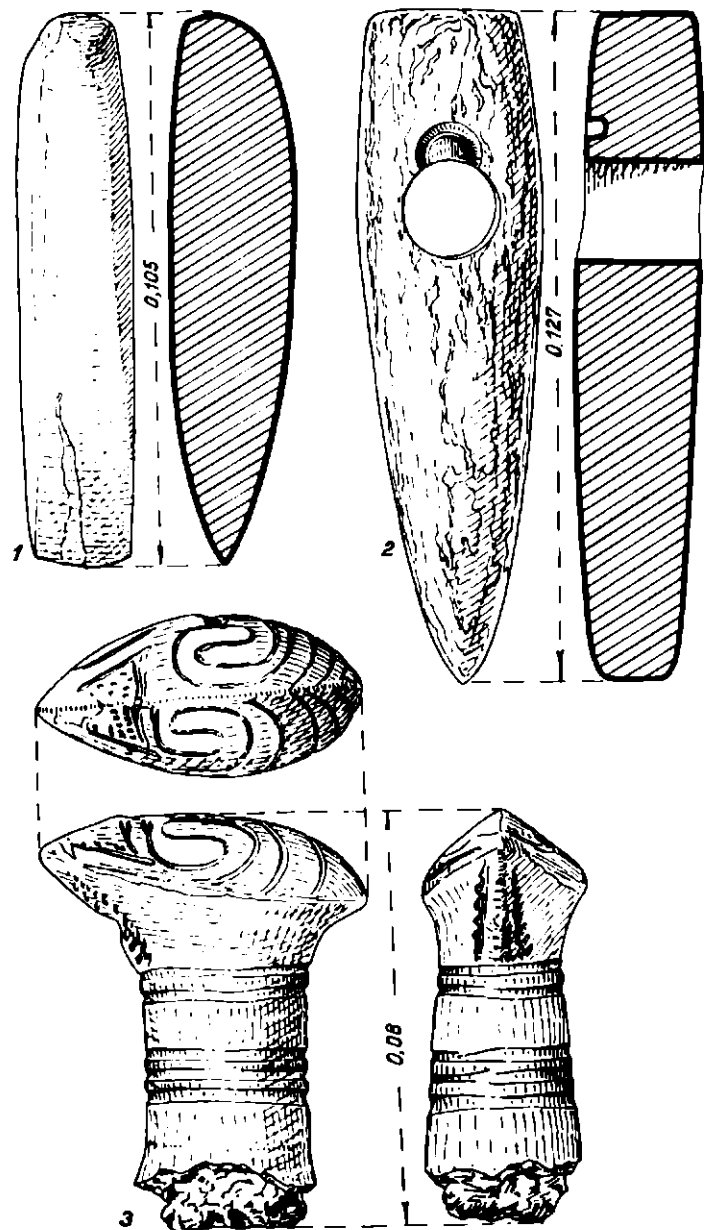

Fig. 8. — Traian-Dealul Viei. 1, topor-calapod de piatră șlefuită; 2, topor-ciocan din același material; 3, toartă de capac în formă de pasăre.

care dau impresia că fac legătura între aceste grupe. Ținând însă seama de faptul că toate celelalte locuințe degajate în întregime în această așezare, începând din 1956, sînt de dimensiuni mici (ca de altfel și locuința nr. 1/1961), ca și de împrejurarea că felul cum se prezentau *in situ* aceste resturi nu indica o legătură organică între grupele de chirpic ars, ne-am oprit la concluzia că aici se aflau resturile a două locuințe (nr. 2 și 3/1961), de dimensiuni destul de modeste și de formă dreptunghiulară. Nici ele nu au avut platforme de lut ars, resturile arheologice fiind numeroase atît în preajmă, cît și în zonele care pot fi considerate ca reprezentînd interiorul locuințelor. Chiar între resturile de chirpic ars din zona de nord a acestei săpături, deci în cuprinsul a ceea ce putem socoti locuința 2/1961, s-a găsit o mică porțiune dintr-o vatră, construită direct pe sol.

Din mulțimea pieselor descoperite între resturile acestor locuințe, amintim cîteva fragmente de topoare-ciocane perforate, de piatră șlefuită, precum și un exemplar întreg. Alături de rîșnițe întregi sau fragmentare, s-a găsit și o mare piatră plată bine netezită la partea superioară, cu o scobitură adîncă cilindrică, un adevărat mojar pentru sfărîmat culorile sau alte materii. Cea mai neașteptată descoperire din cuprinsul acestei locuințe a fost însă

într-o groapă din vremea locuirii neolitice, fiind la nivelul acesteia și contemporan cu celelalte resturi arheologice.

4. Rezumând observațiile din cursul săpăturilor, putem preciza cele ce urmează:

Majoritatea resturilor locuirii precucuteniene se află în stratul de pământ cafeniu închis, și anume mai ales în jumătatea lui superioară, în care se găsesc aproape întotdeauna și resturile de chirpic ars reprezentând dărămăturile locuințelor și (mai rar) platformele de lut ars. Sub aceste resturi, care de altfel sînt uneori masate și foarte numeroase, se mai întîlnesc resturi arheologice rare, toate avînd însă absolut aceleași caracteristici cu ale aceloră de la nivelul dărămăturilor de locuințe. Ele dovedesc însă că aceste locuințe n-au fost ridicate chiar în momentul stabilirii locuitorilor acestei așezări precucuteniene pe Dealul Viei, ci puțin mai tîrziu. Pe de altă parte, în chip cu totul sporadic se întîlnește pe alocuri cîte un ciob sau cîte un os *sub* baza pămîntului cafeniu închis, deci în stratul de pământ cafeniu deschis, dar acestea au fost aduse la această adîncime prin intervenții ulterioare—desigur pe gangurile micilor animale — și nu constituie în nici un caz dovada unei locuiri și mai vechi.

Toate cele trei specii ceramice cunoscute și mai înainte la Dealul Viei sînt bine reprezentate și în materialele descoperite în anii 1960—1961. Atît specia ceramică cu ornamente excizate (tip Boian-Giulești), cît și aceea cu ornamente fin incizate (în special în benzi înguste cu liniuțe punctate în interior) și uneori cu pliseuri fine, precum și categoria cu aspect mai primitiv (nedecorată sau cu decor ce amintește într-o oarecare măsură de ornamentele culturii Criș) sînt la fel de frecvente, fiind prezente în aceeași proporție, cu aceleași forme și decoruri, pe toată grosimea stratului de cultură: în zona superioară a pămîntului cafeniu închis (deci oarecum deasupra resturilor locuințelor), în zona mijlocie a acestui strat de pământ (deci la nivelul locuințelor) și în zona inferioară, sub locuințe și deasupra stratului de pământ galben. Acest fapt arată că nu poate fi vorba de două etape diferite din punct de vedere cultural, ci numai de două niveluri de călcare, ce s-au succedat la scurtă vreme.

Chiar în interiorul locuințelor degajate, ca și în preajma lor, toate grupele și sub-grupele ceramice (pe care nu le putem analiza aici) se găsesc împreună și amestecate în așa fel, încît nu e nici o îndoială că aparțin unor vase folosite în același timp de locuitorii respectivi.

Aceste constatări, precum și studiul întregului inventar din această așezare, arată că singura încadrare culturală justă a culturii de la Traian — Dealul Viei este aceea făcută mai de mult de noi, ea constituind prima fază a culturii Precucuteni; elementele de tradiție liniară indiscutabilă, ca și acelea constituind reminiscența Criș (și unele și altele *la data aceea* autohtonizate pe teritoriul Moldovei) se îmbină cu elementele datorate influențelor sau pătrunderii unor triburi ale culturii Boian-Giulești și cu ale influențelor dinspre sud-est.

Restul inventarului, mai bogat în unele privințe în anul 1961, aduce mai ales completări datelor cunoscute mai înainte și puține noutăți, asupra cărora nu putem stăruii însă aici.

Uneltele de silex și de cuarțit sînt foarte numeroase, dar în special fragmentare, cele de cuarțit depășindu-le numeric pe celelalte. Silexul din care au fost lucrate uneltele este de diferite feluri: mai rar alb și brun deschis, mai frecvent negru și brun închis, uneori aproape roșcat. În majoritatea cazurilor este vorba de lame și răzuitoare. Trebuie menționate și cîteva gratoare microlitice, ca și cîteva așchii de obsidiană — și unele și altele sigure reminiscențe liniare. Printre uneltele de silex, cîteva au patină.

Uneltele din alte roci sînt foarte numeroase, deși majoritatea sînt fragmentare. În afară de cele trei topoare de tipul calapod, întregi, s-au mai găsit și altele fragmentare, lucrate dintr-o piatră albicioasă și foarte atent șlefuită (fig. 8/1). Alte topoare sînt și ele bom-

bate pe una dintre fețe, fără a se putea spune că sînt adevărate „calapoade”. Foarte multe sînt topoarele plate pe ambele fețe (cu fața anterioară ușor arcuită) și de formă mai ales trapezoidală; cîteva sînt de dimensiuni apreciabile și pot fi puse și ele în legătură cu descoperiri similare din cuprinsul culturii liniare chiar de la Traian — Dealul Fintinilor.

Unele topoare mici pot fi înglobate în grupa « herminetelor » și ar putea fi atribuite aportului cultural al triburilor Boian II, dacă unele piese destul de asemănătoare nu s-ar

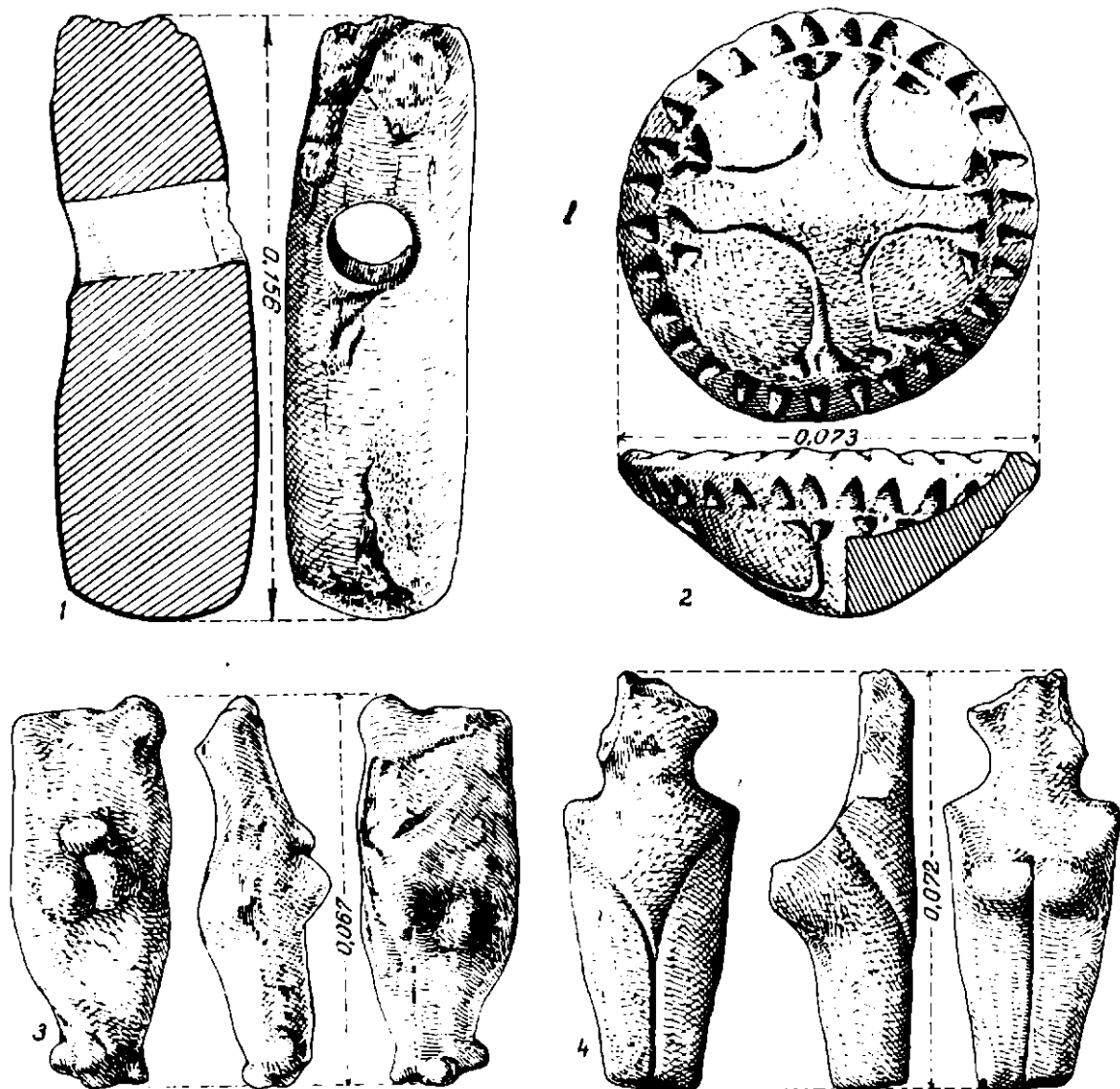

Fig. 9. — Traian-Dealul Viei. 1, unelă de corn de cerb; 2, căpăcel de lut cu decor excizat; 3, și 4, statuete antropomorfe de lut ars.

găsi și în nivelul liniar de la Traian — Dealul Fintinilor. Cîteva dălțițe aproape perfect dreptunghiulare, cu fețele plate și cu tăișul aproape drept, sînt deosebit de fin lucrate. Așa cum am amintit mai sus, am găsit la Dealul Viei și două topoare-ciocan perforate, întregi: unul mai fin și lung (fig. 8/2) poartă semnele unui început de perforare ceva mai sus de gaura terminată; celălalt este mai masiv, de pe una dintre laturi fiind sărită o așchie în timpul utilizării uneltei, care apoi a fost din nou șlefuită ușor în această porțiune.

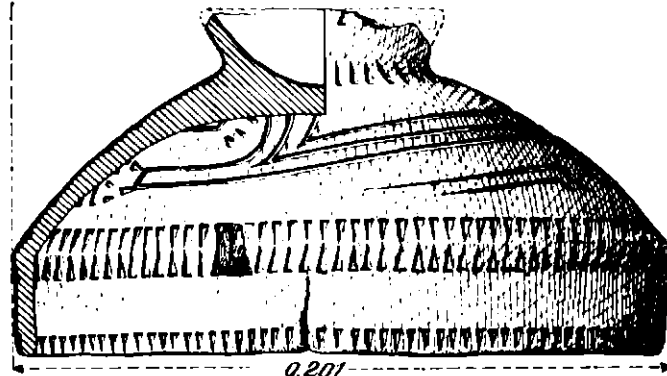
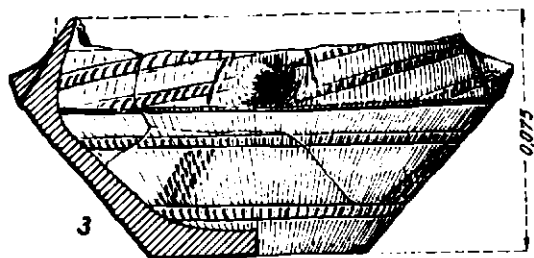
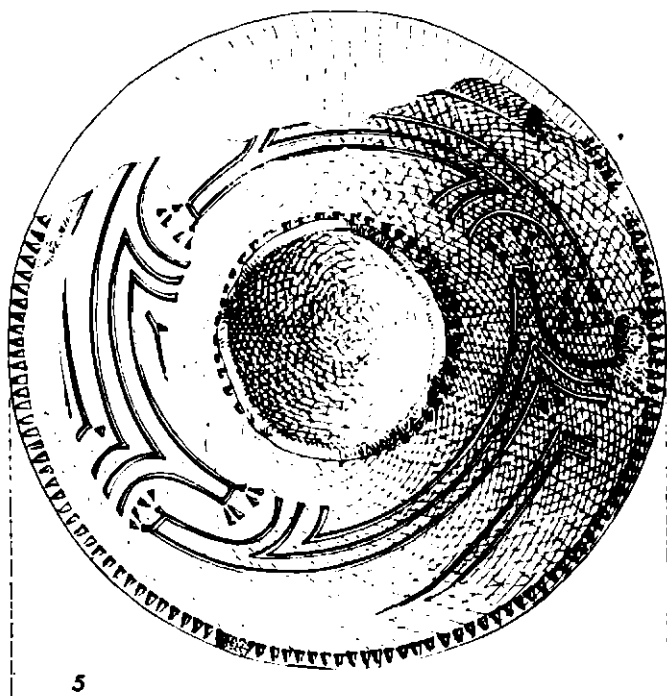
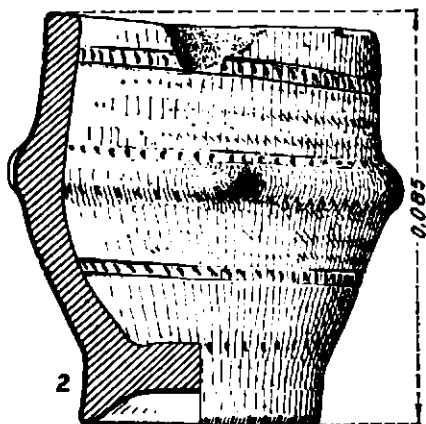
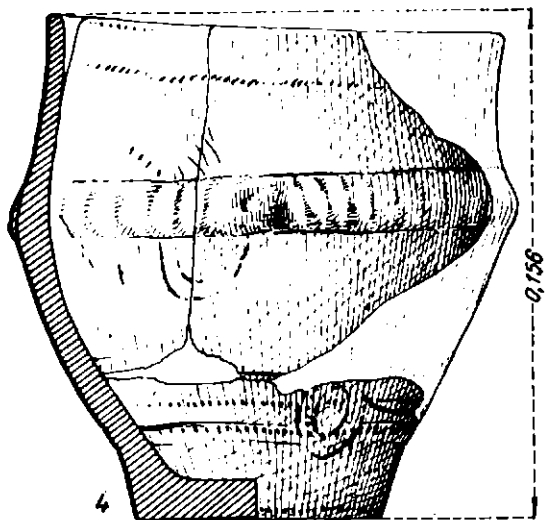
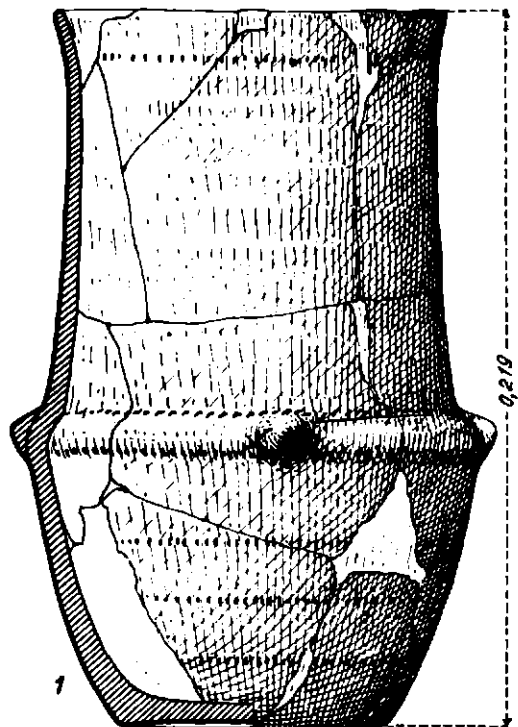

Fig. 10. — Traian-Doalu Vini. 1-4, ceramică cu decor incizat; 5, capac cu decor excizat.

Fig. 11. — Traian-Dealul Vei. Vas cu decor excizat.

o piesă avind la mijloc o gaură dreptunghiulară (fig. 9/1) și care la prima vedere ar putea fi încadrată în rindul așa-numitelor săpăliși, dacă ambele capete nu ar fi fost intenționat retezate, așa incit poate fi considerată mai degrabă un miner pentru alt instrument sau eventual o uncală neterminată.

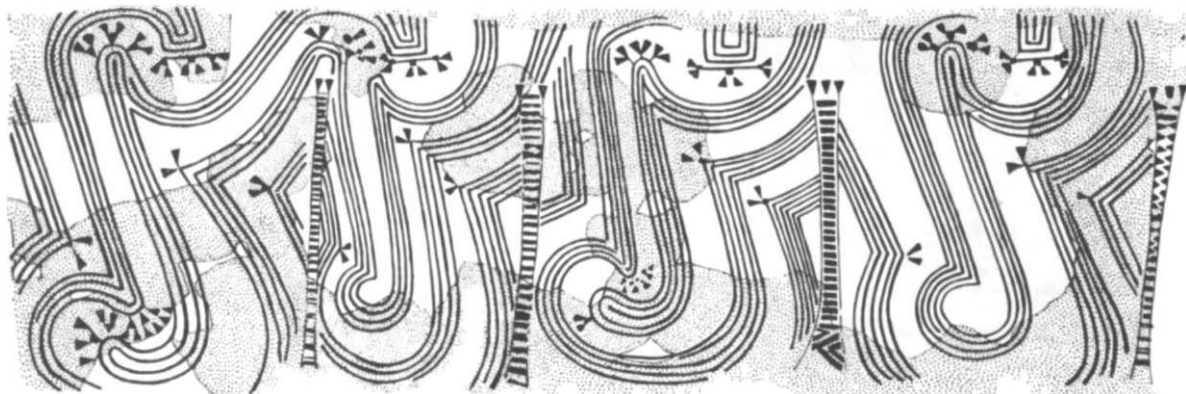

Fig. 12. Desfășurarea decorului vasului din fig. 11.

Plastica de lut nu s-a arătat prea bogată în acești doi ani: s-au găsit fragmente de figurine de lut ars în general masive (unele de altfel vor fi avut, întregi, peste 20 cm), cu formele bine rotunjite, dar fără exagerările unei adevărate steatopigii (fig. 9/3,4).

În sfârșit, în afară de numeroasele frecătoare pentru rișnițe (și bineînțeles și de rișnițele propriu-zise, dintre care unele sînt de dimensiuni destul de mari), precum și de nenumărate percutoare, unele de silex, dar cele mai multe din alte roci, inclusiv cuarțit, mai amintim un fragment (mai puțin de jumătate) dintr-o măciucă de piatră șlefuită și alte cîteva pietre perforate, între care una discoidală plată.

În privința uneltelor de os și de corn de cerb, în afară de un număr neobișnuit de mare de frecătoare din tibii de vită, s-au găsit multe sule și dălțițe de os, numai parțial șlefuite, precum și cîteva minere de unelte din oase retezate la un capăt și decorate cu 3—5 linii circulare scobite în jurul acestui capăt, putînd servi eventual ca minere pentru sule subțiri. Dintre uneltel de corn de cerb și de căprior, cele mai multe fragmentare, amintim totuși

Dacă se vor relua săpăturile de la Traian—Dealul Viei, va trebui, pe de o parte, să se precizeze restul traseului șanțului de apărare, iar pe de altă parte să se delimiteze și să se degajeze locuințele din zonele încă necercetate din așezare.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE TRAIAN (1960—1961)

RÉSUMÉ

En 1960 les fouilles ont continué dans les stations de Traian-Dealul Fintinilor et de Traian-Dealul Viei, et en 1961 seulement à la station de Dealul Viei.

I

1. A Traian-Dealul Fintinilor les recherches ont continué dans la zone fouillée déjà en 1959, c'est-à-dire dans la partie nord de la station, où les habitations de la phase Cucuteni A-B avaient été construites à une étape relativement tardive.

I. Dans le secteur est (I) on a dégagé entièrement les habitations cucuténiennes n°s 4/1959, 5/1959, 3/1959, découvertes lors des fouilles de 1959, en mettant au jour encore six autres: n°s 1/1960, 2/1960, 5/1960, 5 bis/1960, 3 bis/1960 et 3/1960 (fig. 1). Comme orientation, forme et système de construction, les habitations découvertes en 1960 ne diffèrent en rien de celles déjà connues dans le reste de cette station. Près de l'habitation n° 4/1959 on a découvert une fosse d'offrandes contenant des bois de cerf et un grand vase peint.

Signalons parmi les objets découverts dans ces habitations, outre la céramique, une hache en pierre polie, à tranchant semi-circulaire, une alène en cuivre à section carrée, un petit anneau également en cuivre, ainsi que trois pointes de flèche triangulaires, en silex.

2. Le tracé du deuxième fossé de défense de la station, de forme semi-circulaire, qui clôturait cette zone du nord, a été précisé du côté NO par le sondage n° 120 (fig. 1). Cependant, le côté occidental de ce fossé n'a pas pu l'être, malgré plusieurs sondages; il a dû certainement se trouver à l'endroit même de la route actuelle, construite au début de notre siècle et a disparu lors des travaux. Près du fossé de défense on a découvert, à l'extrémité nord de la tranchée n° 111, les vestiges d'une petite construction qui pourrait être mise en relation avec le système de surveillance du fossé (fig. 1).

3. Dans le secteur ouest (II), on a mis au jour (tranchées n°s 125—127) — à 0,85—1 m de profondeur — des vestiges appartenant à la civilisation de la céramique rubanée. Il y avait là une grande concavité ovale (12×6 m) à l'intérieur de laquelle se trouvaient deux autres concavités plus profondes, allant jusqu'à 1,30 m de profondeur, à riche contenu archéologique. À côté de la céramique rubanée à décor varié, on y a découvert des moulins à bras, des haches en pierre polie, plates ou en forme de bottier, des trapèzes et d'autres grattoirs microlithiques en silex et en obsidienne (fig. 3), ainsi que de petits fragments de torchis à peine brûlés. Nous supposons que cette concavité représente le fond d'une cabane de forme irrégulière, dont les parois étaient faites surtout de branchages liés avec très peu d'enduit en terre glaise. Sous l'habitation cucuténienne n° 3/1960 on a découvert une grande fosse ronde, appartenant elle aussi à la culture de la céramique rubanée.

II

Dans la station de Dealul Viei, située à environ 3 km au sud-est de celle de Dealul Fintinilor, sur le territoire du même village de Traian, nous avons pu préciser une bonne partie du tracé du fossé de défense (fig. 6).

À l'extrémité SO de la tranchée V/1960 on a découvert les restes de torchis calciné d'une habitation rectangulaire (6,50×5 m), aux coins légèrement arrondis, ayant une espèce de soubassement de gravier sous le paroi nord. Nous avons pu observer que le terrain en pente a été nivelé

lors de la construction de la maison, par l'addition d'une couche de terre stérile de 10 cm d'épaisseur. Les fragments de torchis brûlé ne conservaient que les empreintes des branchages et des roseaux. Cette habitation n'avait pas de plate-forme en terre cuite. A l'intérieur on a trouvé un foyer bouleversé, cinq moulins à bras en pierre, des statuettes anthropomorphes, quelques vases (fig. 10 et 11), ainsi que des outils en silex et en pierre polie.

Les autres habitations — nos 1, 2 et 3/1961, découvertes à l'aide des tranchées IX, X et XI/1961 (fig. 6) — étaient elles aussi rectangulaires, sans plate-forme, ayant de dimensions assez modestes. Les foyers étaient situés soit à l'intérieur, soit à l'extérieur des habitations. L'habitation 1/1961, semble avoir appartenu à un type plus complexe, car elle était formée de deux pièces (5×3 m et 2×3 m). A proximité d'elle, on a trouvé une quantité assez grande d'ossements d'animaux. Dans l'habitation 2/1961 on a découvert sur le plancher un crâne humain assez mal conservé.

Le mobilier découvert à l'intérieur et tout autour de ces habitations était semblable à celui découvert à l'intérieur de l'habitation 1/1961: de la céramique et des outils en silex, en pierre et en os. Parmi les outils il y avait quelques racloirs microlithiques en silex, ainsi que quelques éclats d'obsidienne; quelques-unes des haches en pierre polie étaient en forme de bottier, ce qui indique d'une manière évidente le rôle de la culture de la céramique rubanée dans la formation de la culture de Précucuteni.

Les fouilles de 1961 ont permis de nouveau de constater que tous les trois groupes céramiques (1, à décor incisé; 2, à décor excisé et 3, sans décor, assez rudimentaire, ou à décor caractéristique pour la même catégorie de la céramique rubanée et de la civilisation de Criș) se retrouvent ensemble dans toute l'épaisseur de la couche de culture, étant contemporaines. Elles ne permettent pas de distinguer différents niveaux culturels à Dealul Viei, car il n'y a ici qu'une seule couche unitaire de civilisation. Cependant on peut parler de deux niveaux successifs d'habitat, sans aucune différence de culture.

Il faut donc, à cette date, tenir compte pour la formation de la culture Précucuteni I, sur le territoire de la Moldavie, à côté du fonds rubané autochtone, de l'apport des éléments de la culture de Boian II qui sont venus s'y greffer, ainsi que d'autres éléments des cultures contemporaines.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Traian-Dealul Fintimilor*. Plan des fouilles de 1959—1960 dans le secteur nord de la station, avec le tracé du deuxième fossé de défense.

Fig. 2. — *Traian-Dealul Fintimilor*. La paroi ouest de la tranchée n° 126, avec la concavité de l'habitation à céramique rubanée.

Fig. 3. — *Traian-Dealul Fintimilor*. Outils microlithes en silex, appartenant à la culture de la céramique rubanée.

Fig. 4. — *Traian-Dealul Fintimilor*. Outils en pierre (1—3) et vase (4) de la culture à céramique rubanée.

Fig. 5. — *Traian-Dealul Fintimilor*. Céramique rubanée (groupe à décor en alvéoles, etc.).

Fig. 6. — *Traian-Dealul Viei*. Le plan général des fouilles (1951—1961) dans la station précucutenienne.

Fig. 7. — *Traian-Dealul Viei*. 1, coupe de la paroi SE de la tranchée V/1960, dans la zone où l'on a sectionné aussi le fossé de défense; 2, les coupes de la tranchée XII 2/1961, dans la zone du fossé de défense; 3, coupe de la paroi NV de la tranchée VII/1961 et portion de la paroi SE de la même tranchée, dans la zone du fossé de défense.

Fig. 8. — *Traian-Dealul Viei*. 1, hache en forme de bottier en pierre polie; 2, hache-marteau en pierre polie; 3, anse d'un couvercle en forme d'oiseau.

Fig. 9. — *Traian-Dealul Viei*. 1, outil en bois de cerf; 2, petit couvercle en terre cuite à décor excisé; 3 et 4, statuettes anthropomorphes en terre cuite.

Fig. 10. — *Traian-Dealul Viei*. 1—4, céramique à décor incisé; 5, couvercle à décor excisé.

Fig. 11. — *Traian-Dealul Viei*. Vase à décor excisé.

Fig. 12. — Le décor du vase de la fig. 11.

STUDIUL RESTURILOR DE FAUNĂ NEOLITICĂ DESHUMATE LA ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TRAIAN*

OLGA NECRASOV și SERGIU HAIMOVICI

ÎN CURSUL SĂPĂTURILOR executate în anii 1960 și 1961 la șantierul arheologic Traian, au fost deshumate în cele două straturi neolitice de la Dealul Fîntînilor, precum și în stratul neolitic de la Dealul Viei, numeroase resturi de faună. Numărul total de piese se ridică la circa 7 900, dintre care numai 5 988 sînt determinabile, corespunzînd la un minim de circa 392 de indivizi, dintre care 361 de mamifere. Restul materialului este constituit din așchii sau fragmente mici, neprezentînd caractere semnificative, care să permită precizarea apartenenței lor specifice. Caracterul foarte fragmentar al materialului atestă că sîntem în prezența « resturilor menajere » ale locuitorilor neolitici din straturile respective.

Îată analiza materialului faunistic pe stațiuni și straturi:

I. TRAIAN — DEALUL FÎNTÎNILOR

1. STRATUL DE CULTURĂ LINIARĂ

Numărul total de piese determinabile provenite din acest strat se ridică la circa 170, dintre care 165 aparțin mamiferelor și numai 5 reprezintă valve de scoică de rîu (*Unio* sp.) și cochilii de melc (*Helix* sp.)¹.

Cele 165 de piese osoase de mamifere corespund unui număr minimal de 20 de indivizi. Tabelul I prezintă lista lor, precum și frecvența absolută și procentuală (pe fragmente și indivizi).

Analiza cifrelor înscrise în tabelul I ne arată o oarecare predominanță a resturilor animalelor domestice, luate în ansamblul lor, asupra celor sălbatice (57,60% față de 42,40%). De subliniat este însă faptul că această predominanță nu este covârșitoare, deoarece resturile animalelor sălbatice sînt încă destul de numeroase.

* La studierea acestui material au colaborat și următorii studenți ai cercului științific de morfologie animală al Universității « Al. I. Cuza » din Iași: Bulai Maria, Benchea Maria, Ciubotaru Elena, Dumitru Emil, Macovei Maria, Taller Laurian, Ureche Rodica.

¹ Numărul cochiliilor de melci și al valvelor de scoici descoperite în așezări este mult mai mare, dar s-au predat pentru studiu numai exemplarele necesare precizării speciilor respective.

STUDIUL RESTURILOR DE FAUNĂ NEOLITICĂ DESHUMATE LA ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TRAIAN*

OLGA NECRASOV și SERGIU HAIMOVICI

ÎN CURSUL SĂPĂTURILOR executate în anii 1960 și 1961 la șantierul arheologic Traian, au fost deshumate în cele două straturi neolitice de la Dealul Fîntînilor, precum și în stratul neolitic de la Dealul Viei, numeroase resturi de faună. Numărul total de piese se ridică la circa 7 900, dintre care numai 5 988 sînt determinabile, corespunzînd la un minim de circa 392 de indivizi, dintre care 361 de mamifere. Restul materialului este constituit din așchii sau fragmente mici, neprezentînd caractere semnificative, care să permită precizarea apartenenței lor specifice. Caracterul foarte fragmentar al materialului atestă că sîntem în prezența « resturilor menajere » ale locuitorilor neolitici din straturile respective.

Îată analiza materialului faunistic pe stațiuni și straturi:

I. TRAIAN — DEALUL FÎNTÎNILOR

1. STRATUL DE CULTURĂ LINIARĂ

Numărul total de piese determinabile provenite din acest strat se ridică la circa 170, dintre care 165 aparțin mamiferelor și numai 5 reprezintă valve de scoică de rîu (*Unio* sp.) și cochilii de melc (*Helix* sp.)¹.

Cele 165 de piese osoase de mamifere corespund unui număr minimal de 20 de indivizi. Tabelul I prezintă lista lor, precum și frecvența absolută și procentuală (pe fragmente și indivizi).

Analiza cifrelor înscrise în tabelul I ne arată o oarecare predominanță a resturilor animalelor domestice, luate în ansamblul lor, asupra celor sălbatice (57,60% față de 42,40%). De subliniat este însă faptul că această predominanță nu este covârșitoare, deoarece resturile animalelor sălbatice sînt încă destul de numeroase.

* La studierea acestui material au colaborat și următorii studenți ai cercului științific de morfologie animală al Universității « Al. I. Cuza » din Iași: Bulai Maria, Benchea Maria, Ciubotaru Elena, Dumitru Emil, Macovei Maria, Taller Laurian, Ureche Rodica.

¹ Numărul cochiliilor de melci și al valvelor de scoici descoperite în așezări este mult mai mare, dar s-au predat pentru studiu numai exemplarele necesare precizării speciilor respective.

TABELUL 1

Lista și frecvența mamiferelor identificate la Dealul Fintinilor
in stratul liniar

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. absolut	%	nr. absolut	%
<i>Castor fiber</i> L.	1	0,60	1	5
<i>Aus scrofa ferus</i> L.	7	4,24	1	5
<i>Aus scrofa domesticus</i> L.	29	17,57	4	20
<i>Cervus elaphus</i> L.	58	35,15	5	25
<i>Capreolus capreolus</i> L.	4	2,41	2	10
<i>Bos taurus</i> L.	56	33,97	5	25
Ovicaprinele (oala și capra)	10	6,06	2	10
Mamiferele domestice	95	57,60	11	55
Mamiferele sălbatice	70	42,40	9	45
Total.....	165		20	

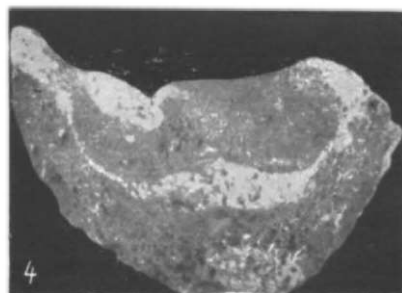
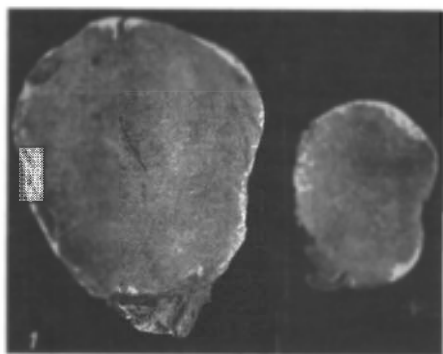

Fig. 1. 1, *Bos primigenius* și *Bos taurus*: suprafețele articulare ale omoplaților; 2, *Bos taurus*: metapodale; 3, *Capra domestica* (var. *prisca*): fragmente de coarne; 4, *Equus caballus*: talanga 3 fragmentara.

Dintre animalele domestice, bovinele reprezintă procentul cel mai ridicat; ele sînt urmate îndeaproape de porcine, ovicaprinele situîndu-se în ultimul rînd, reprezentate fiind printr-un procent destul de scăzut. De remarcat lipsa resturilor de ciine, care a fost de altfel constatată și în materialul din săpăturile anului 1959.

Dintre animalele sălbatice, cerbul prezintă frecvența cea mai ridicată, resturile sale fiind chiar ceva mai des întîlnite decît ale bovinelor. Celelalte specii sălbatice: mistrețul, căpriorul și castorul, sînt reprezentate prin procente extrem de mici. Lipsa resturilor de alte animale sălbatice, cum sînt ursul și bourul, ar putea să fie pusă în legătură cu cantitatea relativ

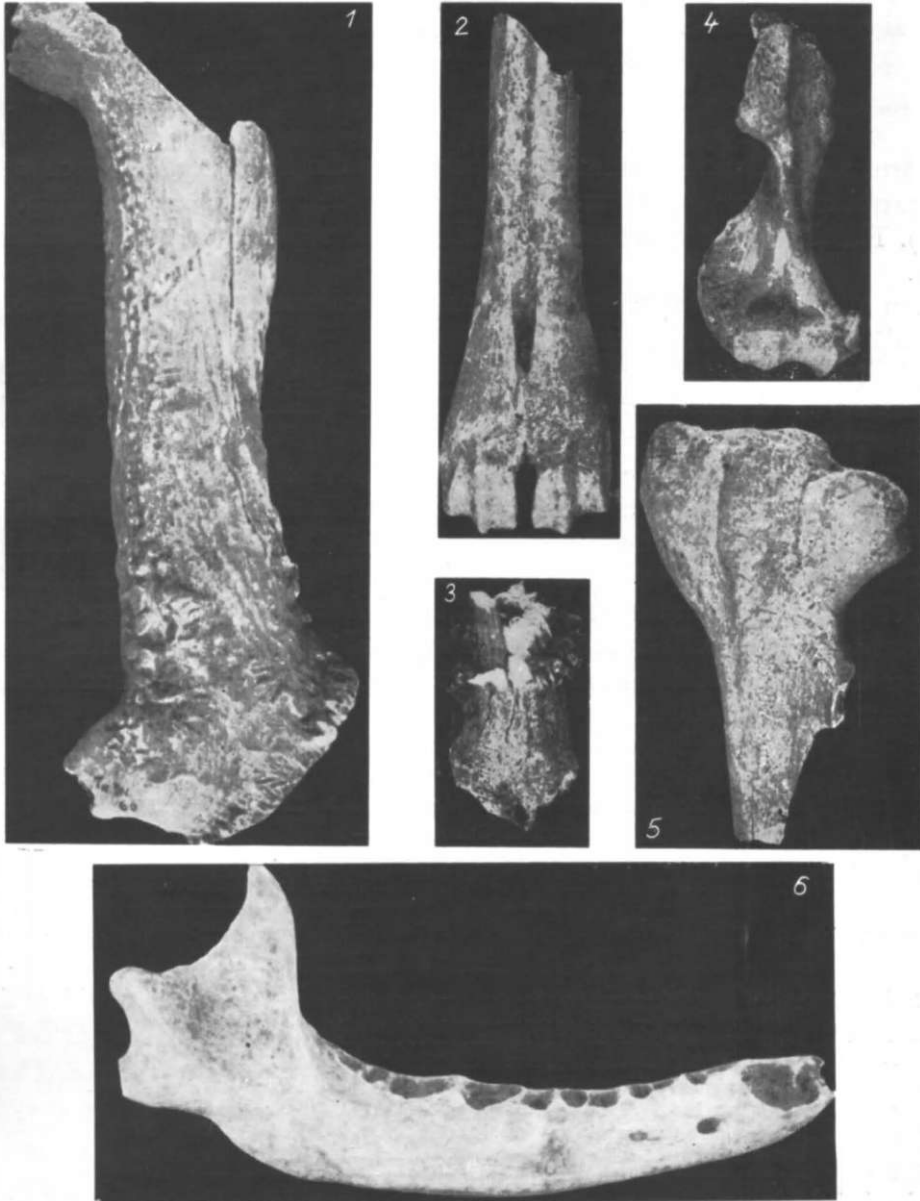

Fig. 2. - 1, *Cervus elaphus*: fragment de corn; 2, *Cervus elaphus*: metapodial fragmentar; 3, *Capreolus capreolus*: fragment de corn (cu rozetă); 4, *Castor fiber*: fragment de humerus; 5, *Ursus arctos*: fragment de cubitus; 6, *Canis familiaris*, var. *intermedius*: mandibula fragmentară.

redusă a materialului osos provenit din acest nivel. Totuși, faptul că ele lipsesc și în materialul din același strat provenit din săpăturile anului precedent ar putea constitui un indiciu că aceste animale erau vinate cu totul sporadic. Remarcăm de asemenea și lipsa resturilor de cal, prezente însă în materialul din 1959.

În concluzie, datele obținute asupra materialului faunistic din stratul liniar, provenit din săpăturile anului 1960, confruntate cu acelea ale anului precedent, ne permit să constatăm că locuitorii stratului de cultură liniară se ocupau cu creșterea vitelor, în special a cornutelelor mari și a porcilor (mai puțin a ovicaprinelor). Vinătoarea cerbilor ocupa un loc deosebit de important în viața oamenilor acestei culturi. Celelalte animale sălbatice erau vinate mai mult sau mai puțin sporadic.

2. STRATUL CUCUTENI A—B

Numărul total de piese determinabile provenite din acest strat se ridică la 185, dintre care 155 aparțin mamiferelor, 30 reprezentând resturi de scoică de râu (*Unio* sp.) și de melc (*Helix* sp.). Piesele osoase aparținând mamiferelor corespund unui număr minimal de 20 de indivizi.

Dăm în tabelul II lista speciilor de mamifere identificate, precum și frecvența absolută și procentuală (pe fragmente și indivizi).

Examinarea datelor înscrise în tabelul II ne arată o predominare mai accentuată a resturilor animalelor domestice asupra celor sălbatice (61,28% față de 38,07%), în comparație cu stratul culturii liniare.

Dintre animalele domestice predomină bovinele, urmate de porcine și ovicaprine. În timp ce în stratul liniar procentul porcinelor era mult mai ridicat decât al ovicaprinelor, în stratul Cucuteni A—B el este foarte apropiat de cel al acestora din urmă. Fenomenul nu se petrece pe seama unei creșteri a frecvenței resturilor de ovicaprine (care rămân aproape staționare), ci pe descreșterea destul de apreciabilă a frecvenței resturilor de porcine. Cum aceasta se constată și în materialul provenit din săpăturile anului precedent, se poate conchide că importanța creșterii porcinelor era mai scăzută în perioada culturii Cucuteni A—B. Remarcăm prezența resturilor de câine.

TABELUL II

Lista și frecvența mamiferelor identificate la Dealul Fintînilor în stratul Cucuteni A—B

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. absolut	%	nr. absolut	%
<i>Canis familiaris</i> L.	2	1,29	1	5
<i>Sus scrofa ferus</i> L.	6	3,87	2	10
<i>Sus scrofa domesticus</i> L.	13	8,39	3	15
<i>Cervus elaphus</i> L.	51	32,91	5	25
<i>Bos primigenius</i> Boj.	2	1,29	1	5
<i>Bos taurus</i> L.	71	45,80	5	25
Ovicaprinele (oaia și capra)	9	5,80	2	10
<i>Equus caballus</i> L.	1	0,65	1	5
Mamifere domestice	95	61,28*	11	55*
Mamifere sălbatice	59	38,07*	8	40*
Total	155		20	

* Completarea până la 100% este dată de procentul ce revine calului.

Dintre animalele sălbatice, cerbul este iarăși întâlnit cel mai des. Celelalte specii sălbatice sînt reprezentate prin mistreț și bour, resturile de căprior, de urs, de castor nefiind prezente în acest material. Absența lor trebuie să fie pusă în legătură cu cantitatea mică a materialului provenit din săpăturile anului 1960, deoarece în materialele anilor precedenți am putut constata existența lor. Remarcăm prezența unei piese osoase aparținînd calului, după care nu putem însă preciza dacă individul cărui i-a aparținut era domesticit.

În concluzie, studiul materialului faunistic din stratul Cucuteni A—B, precum și datele referitoare la materialul provenit din săpăturile anilor precedenți, ne arată că creșterea cornutelor mari ocupa un loc deosebit de important în viața locuitorilor neolitici din această cultură, creșterea porcilor și ovicaprinelor constituind o ocupație secundară. Vînătoarea cerbului continua să joace și ea un rol deosebit de important în viața oamenilor acestei culturi, celelalte animale sălbatice constituind doar obiectul unei vînători mai mult sau mai puțin întâmplătoare.

II. TRAIAN — DEALUL VIEI (FAZA PRECUCUTENI I)

Numărul total de piese determinabile provenite de aici în timpul săpăturilor din anii 1960 și 1961 se ridică la 5 533, dintre care 5 518 aparțin mamiferelor, circa 321 de indivizi, circa 15 reprezintă resturi de *Unio* și *Helix*, precum și un humerus de pasăre, aparținînd unei forme de talie specifică mijlocie, ce nu a putut fi determinată.

Dăm în tabelul III lista speciilor de mamifere identificate, precum și frecvența lor absolută și procentuală (pe fragmente și indivizi).

Analiza datelor înscrise în tabelul III ne arată o predominanță și mai accentuată a resturilor mamiferelor domestice asupra celor sălbatice (84,63% și 14,79%) decît în stratul Cucuteni A—B și decît în cel liniar de la Dealul Fintînilor.

TABELUL III

Lista și frecvența mamiferelor identificate la Dealul Viei
(faza Precucuteni I) în săpăturile din 1960 și 1961

S p e c i a	Fragmente		Indivizi	
	nr. absolut	%	nr. absolut	%
<i>Castor fiber</i> L.	22	0,40	8	2,49
<i>Canis familiaris</i> L.	21	0,38	7	2,18
<i>Canis lupus</i> L.	6	0,11	3	0,93
<i>Ursus arctos</i> L.	4	0,07	2	0,62
<i>Martes</i> sp.	1	0,02	1	0,31
<i>Sus scrofa ferus</i> L.	224	4,06	26	8,10
<i>Sus scrofa domesticus</i> L.	96	1,74	14	4,36
<i>Cervus elaphus</i> L.	512	9,28	48	14,96
<i>Capreolus capreolus</i> L.	38	0,69	11	3,43
<i>Bos primigenius</i> Boj.	9	0,16	4	1,25
<i>Bos taurus</i> L.	4 336	78,58	148	46,10
Ovicaprine (oaia și capra)	217	3,93	42	13,09
<i>Equus caballus</i> L.	4	0,07	3	0,93
<i>Sus</i> sp.*	28	0,51	4	1,25
Mamifere domestice	4 670	84,63**	211	65,73**
Mamifere sălbatice	816	14,79**	103	32,09**
Total.....	5 518		321	

* Reprezintă resturile de oside pentru care nu s-a putut preciza dacă aparțin porcului domestic sau mistrețului.

** Complezența pînă la 100% este dată de procentual ce revine calului și grupei *Sus* sp.

Dintre animalele domestice, bovinele ocupă locul preponderent, urmate fiind (la distanță mare) de ovicaprine și apoi de porcine. Este interesant de subliniat că procentul acestora din urmă este aici mai redus decât cel al precedentelor. Resturile cînelui sînt și ele prezente, dar în procent relativ redus.

Dintre animalele sălbatice, cerbul este întilnit și aici cel mai frecvent.

În timp ce însă în nivelul culturii liniare de la Dealul Fintînilor resturile sale sînt tot atît de frecvente ca și ale bovinelor, iar în nivelul culturii Cucuteni A—B din aceeași așezare ele sînt reprezentate printr-un procent apropiat de acela al bovinelor (atît dacă ne referim la numărul de fragmente, cît și dacă ne referim la numărul de indivizi prezumați), în această așezare ele sînt reprezentate printr-un procent mult scăzut atît în ceea ce privește numărul de piese, cît și acela al indivizilor corespunzători. Dintre celelalte animale sălbatice, mistrețul și căpriorul ocupă locul al doilea, urmați de castor și bour, iar apoi de urs. Resturile calului sînt foarte puține.

Examinarea materialului faunistic din stratul Precucuteni I de la Dealul Vici provenit din săpăturile campaniilor 1960 și 1961, precum și reexaminarea materialului din 1959, ne arată că creșterea cornutelor mari reprezintă o ocupație principală a locuitorilor. Creșterea ovicaprinelor și apoi a porcinelor pare să fi avut un caracter mai puțin important. Vinătoarea, în special cea a cerbului, era practică destul de intens, cu toate că pare să fi prezentat mai puțină importanță decât pentru locuitorii culturii liniare și ai culturii Cucuteni A—B de la Dealul Fintînilor.

CITEVA CONSIDERAȚII ASUPRA ANIMALELOR DOMESTICE DIN CULTURILE: LINIARĂ, PRECUCUTENI I ȘI CUCUTENI A-B

1. Judecînd după resturile osoase avute la dispoziție, bovinele din cele trei culturi au aparținut unei forme de talie destul de mare. Numărul ridicat de piese osoase aparținînd unor indivizi nematuri arată că triburile neolitice din regiunea stațiunii Traian îi întrebuițau în largă măsură drept animale furnizoare de carne.

2. Este greu de stabilit precis raportul cantitativ dintre genul *Capra* și genul *Ovis* (oaie), care constituie împreună grupa ovicaprinelor, din lipsă de diagnoză diferențială pentru multe părți ale scheletului lor. Totuși, luînd în considerație acele piese osoase care pot fi atribuite cu siguranță unuia sau altuia din aceste genuri, putem observa următoarele:

a) *Capra* era mult mai frecventă decât oaia, ceea ce arată că procesul de defrișare era puțin avansat.

b) Luînd în considerație caracterul coarnelor de capră, se poate preciza existența tipului *prisca*.

c) Nu se poate preciza cărei forme au aparținut oile, dat fiind că materialul nostru nu prezintă nici o piesă caracteristică din acest punct de vedere.

3. Studiul resturilor osoase ale porcinelor mature ne arată că sîntem în prezența unei forme gracilizate. Cu toate că întilnim aici și unele caractere morfologice primitive, acest fapt atestă că creșterea porcinelor era cunoscută de dată veche, chiar în ceea ce privește stratul de cultură liniară. De remarcat, ca și pentru bovine, numărul mare de resturi aparținînd unor indivizi nematuri.

4. Studiul pieselor osoase aparținând ciinelui ne arată că sîntem în prezența varietății *Canis familiaris palustris* Rüt., formă comună pentru neoliticul european, și a unei varietăți mai mari, poate *Canis familiaris intermedius* Wold.

5. Nu putem preciza dacă calul identificat în stratul culturii Cucuteni A—B de la Dealul Fintinilor, precum și în stratul precucutenian de la Dealul Viei, era domesticit, el fiind reprezentat printr-un material nu prea caracteristic. Faptul însă că resturile sale sînt extrem de rare și în materialele rezultate din săpăturile precedente, executate la șantierul Traian (materiale ce însumează un total de peste 10 000 de piese determinabile), ar putea să constituie un indiciu al stării sale încă sălbatică.

CONCLUZII

Locuitorii din cele două așezări neolitice de la Traian, aparținînd celor trei culturi mai sus menționate, practicau foarte intens creșterea bovinelor și apoi pe aceea a porcinelor sau ovicaprinelor, precum și intens vînătoarea cerbului și mai puțin a celorlalte animale din pădurile vecine.

Pe lângă aceste observații de ordin general, valabile pentru cele trei nivele de cultură, se desprind și unele particularități ce par specifice pentru unele din ele. Astfel, atît din materialul rezultat din săpăturile din 1960 și 1961, cît și din săpăturile din 1959, precum și din cele precedente, reiese că rolul vînătorii cerbilor era mult mai puțin important în economia triburilor precucuteniene (Dealul Viei) decît în aceea a triburilor culturii ceramicii liniare și a culturii Cucuteni faza A—B. În schimb, se pare că s-a practicat și mai intens creșterea bovinelor. De asemenea, creșterea porcinelor pare să fi fost practică de triburile culturii ceramicii liniare mai intens decît de triburile culturilor Precucuteni și Cucuteni A—B. În esență deci, pe baza studiului materialelor din 1960 și 1961, precum și pe baza reexaminării materialelor din anii precedenți, am putut caracteriza astfel ocupațiile predominante ale locuitorilor neolitici din regiunea Traian:

1. Triburile culturii liniare (Dealul Fintinilor): predominau creșterea bovinelor și a porcinelor, precum și vînătoarea de cerbi.

2. Triburile culturii Precucuteni I (Dealul Viei): predomina creșterea bovinelor, vînătoarea de cerbi ocupînd un loc secundar.

3. Triburile culturii Cucuteni faza A—B (Dealul Fintinilor): predominau creșterea bovinelor, precum și vînătoarea de cerbi.

Totodată, în această ordine de idei, trebuie subliniat că cercetările noastre nu pot preciza gradul de importanță luat de cultivarea plantelor și nici variabilitatea sa pe nivele de cultură. Totuși, considerînd că în materialul osos de ovicaprine genul *Ovis* este mult mai rar identificat decît genul *Capra*, s-ar putea conchide că agricultura nu era deosebit de extinsă, știut fiind că mărirea numărului de oi este de obicei legată și de lărgirea acțiunii de defrișare.

ÉTUDE DES RESTES DE FAUNE NÉOLITHIQUE, DÉCOUVERTS À TRAIAN

RÉSUMÉ

Le matériel osseux, provenant des fouilles exécutées au chantier archéologique de Traian, pendant les campagnes de 1960 et 1961 s'élève à environ 5 988 pièces déterminables. Il se répartit inégalement entre les deux niveaux d'habitation de Dealul Fintinilor (le niveau à culture linéaire,

avec 170 pièces, et le niveau à culture de Cucuteni, phase A—B, avec 185 pièces), et le niveau d'habitation de Dealul Viei (niveau à culture de type Précucuteni, avec 5 535 pièces).

Les tableaux I, II et III présentent la liste des mammifères identifiés dans les deux habitations néolithiques (avec les trois niveaux culturels cités), ainsi que leurs fréquences absolues et relatives, calculées d'après les fragments osseux, et d'après les individus.

Les conclusions générales qui se détachent à la suite de l'étude de ce matériel, indiquent en premier lieu que l'élevage des bovins avait pris une grande ampleur durant les trois niveaux de culture considérés, et que celui des ovicaprins y jouait au fond un rôle assez secondaire. Elles nous indiquent également l'importance de la chasse au cerf dans l'économie primitive des tribus néolithiques de Traian.

L'analyse des différences qui existent entre les trois niveaux de culture montre cependant que la chasse au cerf paraît avoir eu une moindre importance durant la culture de type Précucuteni I que durant les deux autres cultures. De même l'élevage du porc avait joué un rôle presque aussi important que celui des bovins à l'époque de la culture linéaire, tandis qu'il ne paraît avoir joué qu'un rôle secondaire au cours des autres cultures. A ce propos, il faut souligner que ces conclusions présentent un certain caractère de précision, puisqu'elle s'appuient également sur les données obtenues au cours de l'étude des matériaux exhumés durant les campagnes antérieures.

En lignes générales, à côté de la culture des plantes, les occupations prédominantes des tribus néolithiques qui avaient habité la région de Traian ont dû être les suivantes:

1. À l'époque de la culture linéaire, l'élevage des bovins et des porcins, ainsi que la chasse au cerf.

2. À l'époque de la culture Précucuteni I: l'élevage des bovins et des porcins, ainsi que la chasse au cerf qui avait un rôle secondaire.

3. À l'époque de la culture de Cucuteni (phase A—B) l'élevage des bovins et la chasse au cerf.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1, *Bos primigenius* et *Bos taurus*: les cavités glénoïdes des omoplates, 2, *Bos taurus*: métapodales; 3, chèvre domestique (var. *prisca*): fragments de cornes; 4, *Equus caballus*: fragment de la troisième phalange.

Fig. 2. — 1, *Cervus elaphus*: fragment de bois; 2, *Cervus elaphus*: métapode fragmentaire; 3, *Capreolus capreolus*: fragment de bois (avec la meule); 4, *Castor fiber*: fragment d'humérus; 5, *Ursus arctos*: fragment de cubitus; 6, *Canis familiaris* Var. *intermedius*: mandibule fragmentaire.

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE LA VĂDASTRA (1960—1966)

CORNELIU N. MATEESCU

SĂPĂTURILE efectuate la Vădastra, pe Dealul Cișmelei și Măgura Fetelor, aveau ca obiectiv principal determinarea unei stratigrafii amănunțite și cercetarea complexelor arheologice.

Săpăturile din anii 1960—1961 au fost efectuate spre poalele Dealului, în continuarea săpăturilor din 1959¹, către limita de nord a așezării, pe o suprafață cu dimensiuni de 62 x 6,50 m. Săpăturile din 1962—1966 au fost efectuate pe Măgură și în partea mai înaltă a Dealului. În 1962, săpăturile au fost orientate de la Măgură spre est, dezvelindu-se în trei campanii anuale o suprafață de 160,50 x 4 m, până în apropiere de capul Dealului. În 1965 și 1966 săpăturile au fost îndreptate de la centrul Măgurii spre vest, tăind și o porțiune din săpăturile efectuate în 1926 de Vasile Christescu². Prin aceste săpături s-a dezvelit o suprafață de 44 x 4 m (pl. I), rămânând în 1966 nesăpată pînă la pămîntul viu porțiunea de teren pe care se afla o locuință din faza Vădastra II.

Adîncimea straturilor de cultură e cuprinsă azi între 2,95 — 0,50 m, descrescînd treptat de la centrul Măgurii spre extremitățile așezării. Pentru lămurirea unor probleme strîns legate de formarea Dealului și Măgurii, formarea straturilor de cultură, climă ș.a., s-au efectuat de la baza fiecărei săpături unul sau două sondaje cu suprafața de 2 x 1 m și adîncimi pînă la 6,30 m, socotiți de la nivelul actual al solului (pl. II—III). Prin săpăturile de pe Măgură și Deal s-au obținut două profile în direcții perpendiculare: unul de la centrul Măgurii spre nord și altul de la centrul Măgurii spre est. Amîndouă ajung pînă în apropiere de limitele așezării.

Săpăturile au durat, în funcție de timp și posibilități materiale, anual între 80 și 130 de zile.

Stratigrafie. Așezarea de la Vădastra se află pe o terasă mijlocie a Dunării denumită de geografi Băilești, la 14 km nord-vest de micul port Corabia. Dealul Cișmelei face parte din această terasă și este la 70—85 m deasupra nivelului mării, iar Măgura Fetelor se ridică pe Deal cu circa 1,40 m față de terenul înconjurător. La nord, Dealul e mărginit de apa Obîrșia ce curge de la vest la est. În punctul « la Cișmea » și lingă moara ruinată, Dealul prezintă abrupturi descoperindu-se formația sa geologică pe o adîncime de 7—8 m. La bază, se află un strat de nisipuri acvifere cu pietrișuri din care sînt alimentate izvoare cu apă bună, aflate la poalele Dealului. Deasupra nisipului acvifer se află straturi nisipoase-prăfoase

¹ Corneliu N. Mateescu, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 187 și pl. I.

² Vasile Christescu, *Les stations préhistoriques de Vădastra*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 169.

în alteranță cu prafuri mai argiloase; acestea aparțin formației de terasă depuse de Dunăre în timpul inundațiilor.

Depozitele nisipoase-prăfoase sînt acoperite cu un strat de loess eolian, gros de 7--8 m. La bază, loessul prezintă culoarea roșie-cărămizie — stratul de loess fosil —, iar la partea superioară s-a format, pe loess, solul ce aparține tipului cernoziom slab levigat. Profilul acestui sol arată un orizont A gros de circa 0,90 m, din care Carbonatul de calciu a fost levigat și dus în adîncime; un orizont de tranziție gros de circa 0,30 m, mai compact și cu structură glomerulară, și orizontul C, cu Carbonat de calciu. În acest orizont, Carbonații se prezintă sub formă de eflorescențe, apoi de concrețiuni care s-au depus pe crăpăturile verticale și sub forme mai mult sau mai puțin rotunde. Concrețiunile devin din ce în ce mai numeroase și mai mari pînă la adîncimea de 2,50 m, iar mai jos Carbonatul de calciu cimentează loessul legînd concrețiunile între ele. Mai la adîncime, Carbonații scad și pe la 4,50 — 5 m loessul își recapătă culoarea și unele însușiri ale sale.

Pe Dealul Cișmelei vînturile au grămădit nisipuri și înainte de depunerea loessului au format dune din care una, pe locul Măgurii Fetelor, acoperită după consolidare de un strat de loess gros de circa 3,50 m. La suprafața dunei, nisipul prezintă o culoare roșie-cărămizie; prin acțiunea rîmelor a fost adus nisip roșu pe găurelele lor.

Pe panta Dealului, în sondajele din săpăturile efectuate între 1960 și 1964, s-au întilnit de la adîncimea de numai 3,50 m depozitele fluvio-lacustre ale terasei cu material din inundații, în care se găsesc gasteropode pulmonate de apă dulce (*Stagnicola palustris* Müll., *Gyraulus albus* Müll., *Planorbis corneus* L., *Tropidiscus planorbis* L.).

Solul așezării nu prezintă peste tot caracterele arătate, fiindcă pe Măgură lipsește partea superioară (luată acum o jumătate de secol pentru construirea drumului Morii), iar pe Dealul Cișmelel arăturile adînci, șiroirile și săparea diferitelor gropi au modificat structura terenului.

Straturile de cultură s-au format în timpul depunerii loessului. Loessul de sub straturile de cultură are culoarea gălbuie caracteristică acestei roci, cu o nuanță slab roz și e lipsit de resturi arheologice. Acesta reprezintă *pămîntul viu*, format într-un mediu de stepă cu umiditate mai ridicată decît în timpul formării dunei — cum indică unele specii de gasteropode (*Cepaea vindobonensis* Pfeiff., *Vitrea inopinata* Ulicný, *Caracolina corcyrensis* Partsch.).

Straturile de cultură. Deasupra pămîntului viu loessul are o culoare ceva mai închisă (datorită poate și unei mici cantități de humus), devenind galben murdar pe o grosime de maximum 0,60 m. După materialul arheologic, acest loess aparține *stratului paleolitic*. El se află la adîncimi cuprinse între 2,95 m pe Măgură și 0,55 m pe terasă, subțindu-se treptat, pînă ce ajunge, la circa 35 m est de centrul Măgurii, la 0,05 m grosime!

Pămîntul stratului paleolitic e un loess alterat, cu vinișoare și concrețiuni calcaroase în amestec cu puțină cenușă și fragmente microscopice de cărbuni; pe tot cuprinsul e străbătut de numeroase gropi săpate din straturile de cultură mai noi (pl. II). Conținutul cultural al stratului e reprezentat prin resturi de faună, unelte și deșeuri de silex și cuarțit.

Pentru mamifere, abia pot fi citate două mici fragmente de oase de cerb (*Cervus* sp.). În schimb, sînt foarte numeroase cochiliile de gasteropode: *Helicopsis striata* Müll., *Jaminia tridens* Müll. (specii de stepă); *Vitrea inopinata*, *Caracolina corcyrensis*, *Cepaea vindobonensis*, *Pomatias elegans* Müll., *Cecilioides acicula* Müll., *Vallonia pulchella* Müll. (specii de silvostepă). Alături de gasteropode pot fi menționate mai multe valve de scoici (*Unio crassus batavus* Maton & Racht).

VĂDASTRA

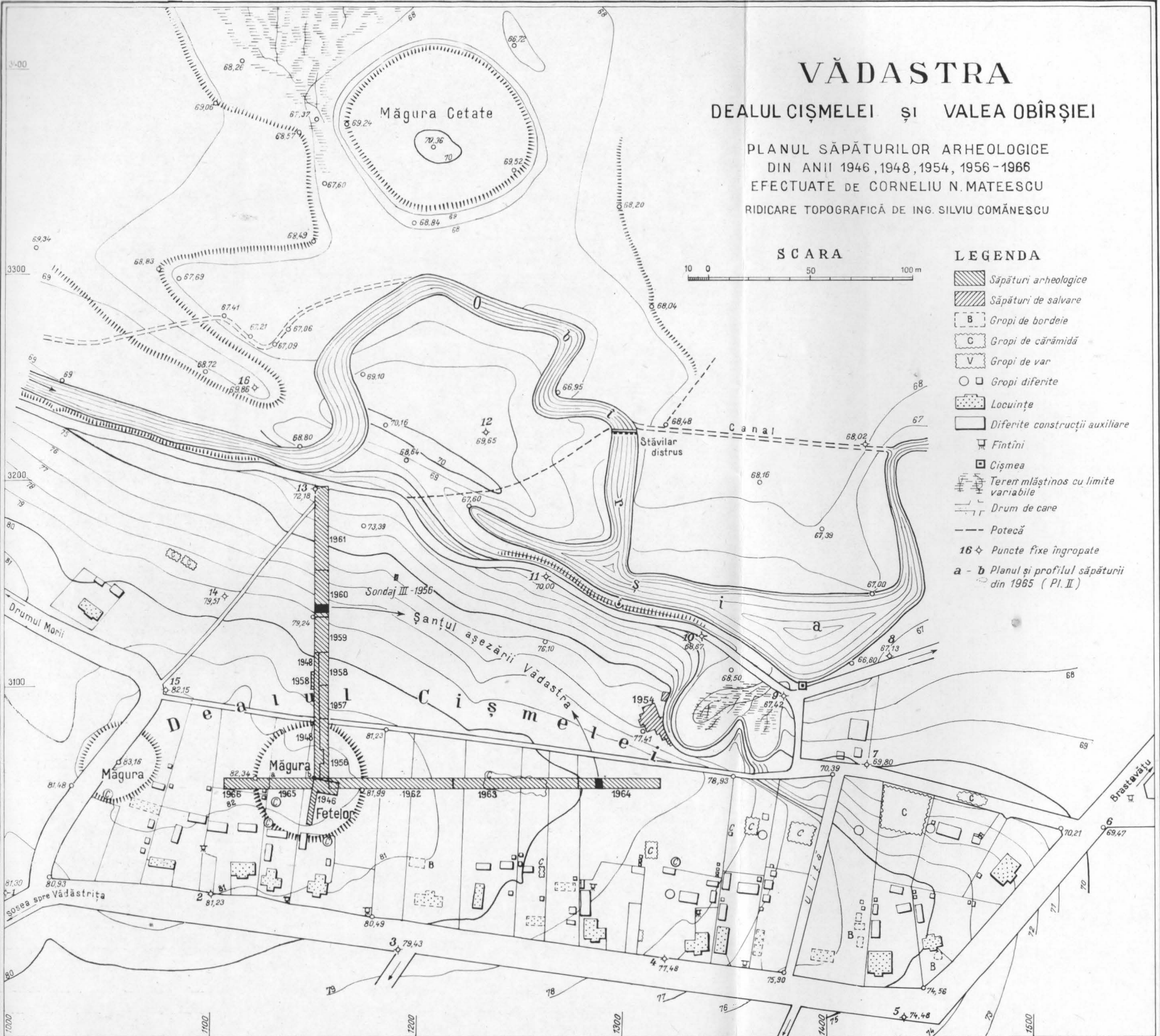
DEALUL CIȘMELEI ȘI VALEA OBÎRȘIEI

PLANUL SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE

DIN ANII 1946, 1948, 1954, 1956-1966

EFACTUATE DE CORNELIU N. MATEESCU

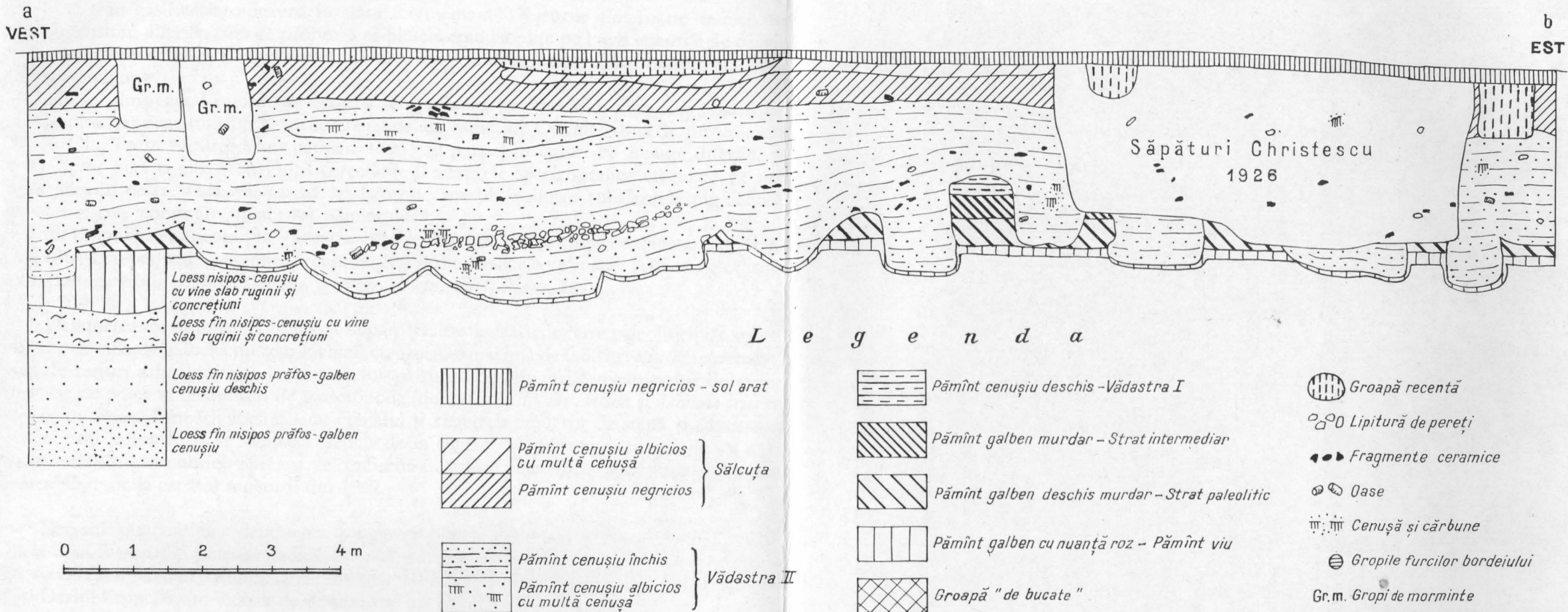
RIDICARE TOPOGRAFICĂ DE ING. SILVIU COMĂNESCU

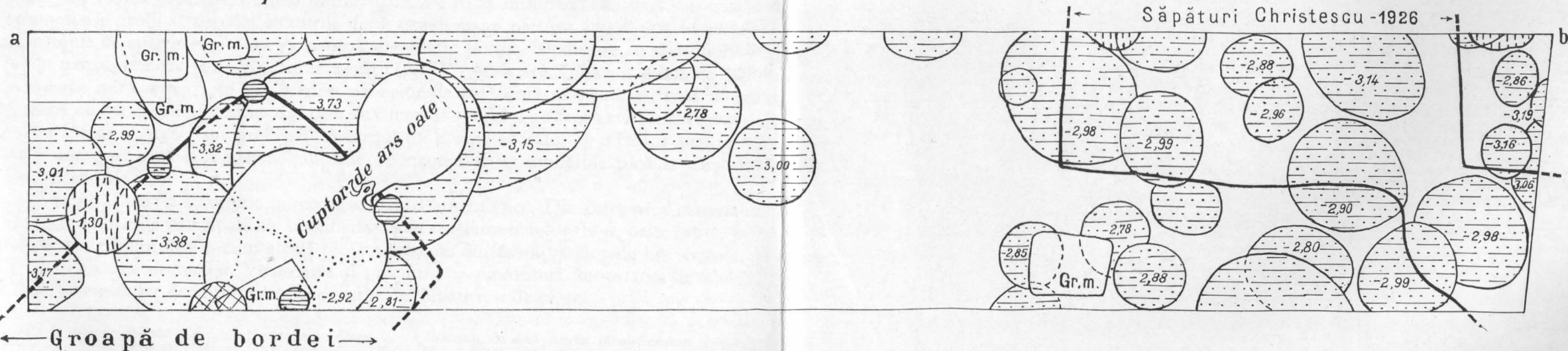
Pl. I. — Vădastra. Dealul Cișmelei și Valea Obîrșiei. Planul săpăturilor arheologice.

VĂDASTRA. Măgura Fetelor. Săpăturile arheologice efectuate în 1965

1. Profilul peretelui de nord

2. Planul săpăturii

Pl. II. - Vădastra. Măgura Fetelor. Săpăturile arheologice efectuate în 1965: 1, profilul peretelui de nord; 2, planul săpăturii.

Uneltele de silex (răzuitoare și lame) sînt puține — circa 1,5% din totalul silexurilor — și s-au găsit mai totdeauna în stare fragmentară. Deșeurile sînt foarte numeroase și de dimensiuni diferite, ceea ce probează că piesele erau cioplite pe loc. Deșeurile de cuarțit sînt în proporție de numai 1%. După caractere, uneltele descoperite aparțin aurignacianului mijlociu-prelungit.

Silexul, în general calcedonie cenușie sau castanie, provine din cretacicul platformei prebalcanice, iar cuarțitul din șisturile cristaline ale munților Olteniei adus de riurile mari, Jiu sau Olt. Toate silexurile sînt patinate total sau parțial în culori cu nuanțe diferite, de la alb lăptos pînă la albăstrui. După cercetările și analizele spectrografice efectuate pe mai multe silexuri de la Vădastra, patina se datorește reacțiilor dintre substanțele pigmentare din silex și cele conținute în mustul pămîntului³.

În timpul paleoliticului, la Vădastra viața se dezvoltă într-o climă cu vegetație de stepă și silvostepă cu perioade mai umede, cum rezultă și din analizele polinire⁴. Alături de erbacee pot fi citați ca arbori: *Alnus*, *Corylus*, *Quercus*, *Ulmus*, *Tilia*, *Pinus*, *Salix*.

Depunerea loessului a continuat și după părăsirea așezării de către paleolitici, iar stratul format e de culoare galbenă murdar închisă, cu grosime maximă de 0,50 m: *stratul intermediar*, lipsit de resturi arheologice — în afara celor pătrunse pe gangurile rozătoarelor de stepă. Analizele de polen și conținutul de gasteropode (domină *Cecilioides acicula* și *Jaminia tridens*) arată că în timpul formării acestui strat climatul și vegetația erau tot de stepă și silvostepă.

Stratul intermediar se subțiază treptat de la centrul Măgurii spre marginile așezării, ca toate straturile de cultură. Spre est, se confundă cu stratul paleolitic și apoi dispar împreună la circa 45 m de la capătul săpăturii din 1962.

Loessul și-a continuat depunerea, iar gasteropodele (*Pomatias elegans*, *Vitrea inopinata*, *Cepaea vindobonensis*) și polenul indică o nouă variație a condițiilor climatice: umiditate mai accentuată. Mediul biogeografic fiind foarte favorabil dezvoltării vieții, Măgura Feteilor și Dealul Cișmelei sînt locuite de o populație neolitică.

Stratul Vădastra I are pămînt de culoare cenușie-gălbui deschisă și grosime maximă pe Măgură de 0,50 m. Partea inferioară a stratului e mai compactă și cu slabă nuanță spre ruginiu, iar partea superioară e mai glomerulară. Pe toată întinderea sa, stratul e străbătut de numeroase gropi săpate din straturile de deasupra ce au pătruns adînc pînă în pămîntul viu; gropile ce aparțin stratului Vădastra I sînt foarte puține. Săpăturile au tăiat în 1960 și 1964 în partea de nord și de est șanțul așezării (pl. I). Acesta are lățimea maximă de 4,15 m și adîncime mică, circa 1,15 m. Analiza probelor de sol⁵ arată că pămîntul scos din șanț împreună cu concrețiunile calcaroase care au cimentat subsolul au fost azvîrlite spre exterior, în afara așezării. Acest fapt probează că șanțul nu era de apărare, ci avea rol analog unui gard — așa cum erau la Vădastra șanțurile ce înconjurau gospodăriile pînă la sfîrșitul secolului trecut.

Stratul Vădastra I conține numeroase resturi arheologice. Din cercetarea materialului rezultă că ocupațiile principale ale neoliticilor erau creșterea vitelor (bou, oaie, capră, porc) și cultivarea pămîntului — cum atestă pleava și paiele din pasta vaselor de lut, cenușa păioaselor și pietrele de rîșniță. Vinătoarea și pescuitul își pierduseră importanța de altădată; nu pot fi menționate decît puține oase de animale sălbatice și de pește.

³ Em. Protopopescu-Pache—Cornelius N. Mateescu, *Deux outils de silex paléolithiques de Vădastra*, in *Antropozoikum*, 8, 1958, p. 11.

⁴ Efectuate de d-na Arlette Leroi-Gourhan (Paris) și de d-na Kristina Wasylkowa (Krakovia).

⁵ Datorită prof. Em. Protopopescu-Pache.

Pentru nevoi gospodărești se prelucra pe loc silexul, piatra, osul, lutul. Uneltele de silex (reprezentate mai mult prin răzuitoare și lame) sînt cioplite din calcedonic cunoscută în dreapta Dunării. Toporașele din piatră sînt frumos șlefuite; rocile din care s-au prelucrat provin din munții Banatului, Olteniei sau din dreapta Dunării. Uneltele de os, destul de numeroase (materia primă era din belșug și la îndemină), au fost îngrijit lucrate: sule și dălțițe din oase de rumegătoare mari și foarte rar mici și ace din oase tari de ciine. La acestea se adaugă un fragment dintr-un inel din tibie de cerb.

În comparație cu piatra și osul, lutul se prelucra pe scară mare. Vasele sînt modelate din pastă comună sau de calitate preparată din argilă marnoasă aflată în matca pîriului

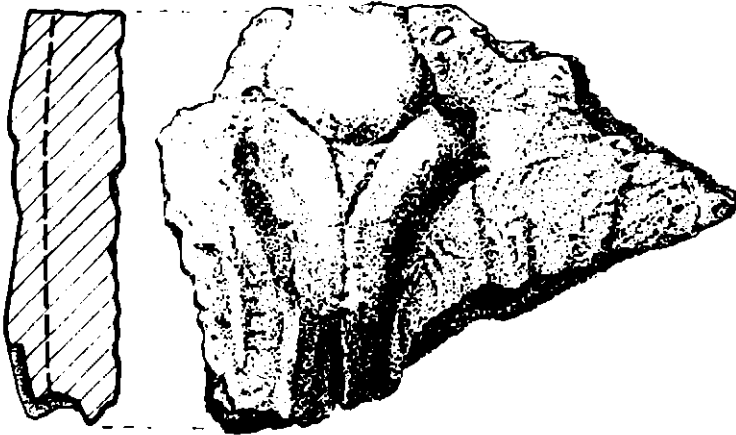

Fig. 1. - Fragment din pintecul unui vas Vădastra I, cu partea inferioară a unei figurine (3/4).

Obîrșia, amestecată cu lut scos din gropile de pe Dealul Cișmelei. Formele mai des întîlnite se reduc la vase bitronconice și castroane adînci, vase cu picior, vase cu gîtul înalt ș.a. Vasele din pastă comună au ornamente simple; cele din pastă de calitate au, mai ales, ornamente formate din mănunchiuri de caneluri fine, frumos lustruite. În general, ornamentele acoperă, la exterior, numai partea superioară a vasului. Foarte rar, vasele au decor și în interior.

În cuprinsul săpăturilor de pe Măgură s-au găsit cîteva

fragmente de vase aparținînd culturii Criș și altele fazei Bolintineanu a culturii Boian. Pe cîteva fragmente, ornamentele plisate sînt în asociere cu ornamente rezultate prin crestare, ce vor ajunge la apogeu în faza următoare, Vădastra II.

Plastica e reprezentată printr-un fragment de figurină aflată pe rotundul unui vas de lut găsit în 1960. Modelarea, foarte corectă, depășește faza ornamentației figurale, trecînd la un început de sculptură aproape realistă (fig. 1).

Stratul Vădastra II e format tot din depuneri de loess și ajunge pe Măgură pînă la o grosime de 0,80 m. Culoarea sa e din ce în ce mai închisă, datorită îmbogățirii în humus. Humusul colorînd loessul în nuanțe închise, nu se mai poate observa variația de culoare a acestuia sub acțiunea variației umidității. Pe Dealul Cișmelei culoarea pămîntului ce aparține orizontului cu humus al solului vegetal actual e închisă și structura solului net glomerulară, spre deosebire de stratul Vădastra I, la care structura glomerulară e incipientă. Pămîntul e foarte afînat prin acțiunea rimelor și rozătoarelor de stepă și conține concrețiuni numeroase.

Stratul Vădastra II se află la adîncime de circa 1,70 m în centrul Măgurii și la adîncimi din ce în ce mai mici spre limitele așezării. Gasteropodele (*Helix pomatia* L., *Caracolina corycensis*, *Pomatias elegans*) indică o climă umedă cu vegetație de silvostepă cu păduri mari, atestată prin analize polinice și prin fragmentele de cărbuni găsiți în așezare (*Quercus*, *Ulmus*, *Fraxinus*, *Salix*, *Prunus avium*, *Tilia*⁶).

⁶ Determinări, ing. Vl. Platon.

Acest strat e foarte bogat în tot felul de materiale arheologice. La marginea de est a Măgurii, locul unde stagnaseră apele a servit în timpul fazei Vădastra II la depozitarea gunoaielor și resturilor menajere; la fel au servit și gropile din care s-a scos lut pentru oale.

Ocupațiile principale ale locuitorilor au rămas tot creșterea vitelor și agricultura. După cantitatea mare de cenușă rezultată din arderea păioaselor și numărul mare al oaselor de bovine utilizate la tracțiune⁷, agricultura se practica pe scară întinsă. Cîteva gropi cu formă foarte regulată au servit, cu multă probabilitate, ca gropi «de bucate».

Săpăturile din 1962 au dezvelit cinci vetre, aflate în afara locuințelor. Pe cîteva vetre s-au găsit și unelte de lucru. În 1966, săpăturile au dezvelit la marginea de vest a Măgurii partea de jos a peretelui de nord al unei locuințe. Aceasta era construită dintr-un schelet de lemn cu pereții din nuiele împletite, lipite cu lut amestecat cu paie și pleavă (în care adesea se găsesc și boabe de grâu carbonizat).

Uneltele de producție sînt numeroase și îngrijit lucrate. Ca și în timpurile mai vechi, uneltele de silex — percutoare, răzuitoare, lame — aveau ateleași întrebuintări. Cîteva fragmente din lame de obsidiană de calitate (adusă din altă parte) au servit, poate, ca instrumente medicale. Mai multe toporase din piatră șlefuită au fost tăiate din roci dure, aflate în sudul Dunării. În săpăturile din partea de est a Dealului s-a găsit primul vîrf de săgeată din silex, lucrat cu multă îngrijire, iar în cele de pe Măgură (1965), prima harpună de os.

Ca și în stratul Vădastra I, ceramica e în mare cantitate și e modelată din pastă comună sau din pastă de calitate. Vasele au nuanțe închise, iar arderea, în tehnica reducătoare, se făcea în gropi întilnite și în săpăturile din alți ani. Față de formele de vase cunoscute prin săpăturile anterioare, s-au găsit și variante; la fel sînt și ornamente noi, datorită combinațiilor de spirale și meandre rezultate prin crestare și încrustare cu alb. Lustrul, culoarea roșie crudă și încrustarea cu alb dau ceramicii din acest strat o splendoare neîntilnită pînă atunci în mediul neoliticului mijlociu de la Dunărea de jos (fig. 2). Ca noutate, semnalăm prezența capacelor de vase.

Plastica e reprezentată printr-un număr relativ mare de fragmente din figurine antropomorfe de lut, ornamentate cu același fel de motive întilnite pe ceramică.

Săpăturile efectuate între 1960 și 1966 au documentat întrebuintarea cuprului și a chihlimbarului pentru podoabe. Mai multe fragmente din carapace de broaște țestoase (*Testudo Hermannii* Cimm.) au fost aduse din părțile Adriaticei, probabil pentru prepararea unor leacuri.

Stratul Sălcuța, ultimul strat neolitic documentat prin săpăturile de pînă acum, are grosimea maximă de 0,50 m și conține humus într-un procent mai mare, ceea ce îi dă culoarea negricioasă. Concrețiunile sînt mai mici, conținutul global în Carbonat de calciu e mai slab, întrucît Calcarul a fost în parte dizolvat de ape și depus în concrețiunile din adîncime.

În timpul depunerii loessului stratului Sălcuța, gasteropodele arată o schimbare a climatului care se apropie de cel actual. Alături de forme ca *Pomatias*, *Cepaea*, *Vitrea*, apar tot mai frecvent *Helicopsis*, *Jaminia* și, pe lângă acestea, cîteva exemplare de *Pupa muscorum*, ce probează un regim mai uscat decît în timpul formării stratului Vădastra II.

Vegetația ierboasă e asemănătoare celei din stratul anterior; între graminee menționăm polenul de secară (*Secalae*). Ca arbori se enumeră *Corylus*, *Quercus*, *Fraxinus*, *Tilia* etc.

⁷ Basile Gheție — Cornélius N. Mateesco, *Utilisation des Vădastra (néolithique moyen)*, in *Les Actes du VIIe Congrès bovins à la traction dans la phase plus récente de la civilisation International de Pré et Protobistoire*, Praha, 1966 (sub tipar).

Materialul arheologic se află în cantitate mult mai redusă decît în celelalte straturi neolitice și e foarte fragmentat din cauza diferitelor gropi mai noi ce-au străbătut stratul. Ca și înainte, se prelucra silexul, piatra, osul, cuprul, lutul.

Ceramica e modelată din pastă amestecată de cele mai multe ori cu puțină pleavă. Formele mai des întîlnite sînt ceașca și strachina. Aproape toată ceramica e ornamentată.

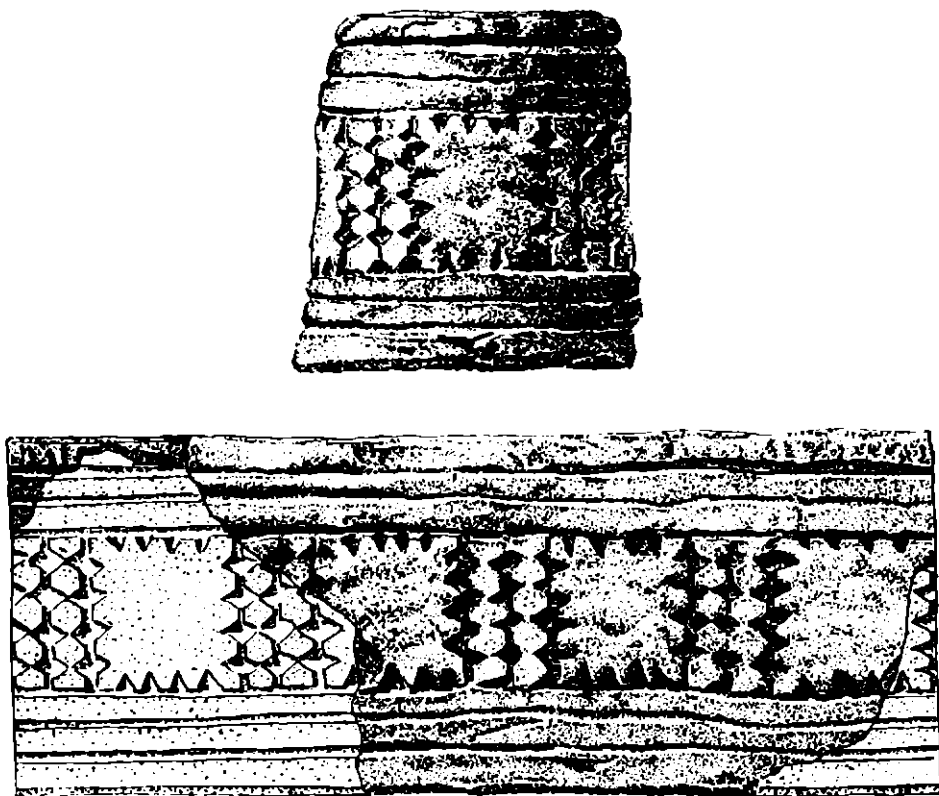

Fig. 2. — Picior de vas Vădastra II cu ornamente rezultate prin crestare și încrustare cu alb (3/4).

Vasele din pastă comună au ornamente mai simple, adesea în formă de «paranteze»; cele din pastă de calitate au ornamente pictate cu grafit.

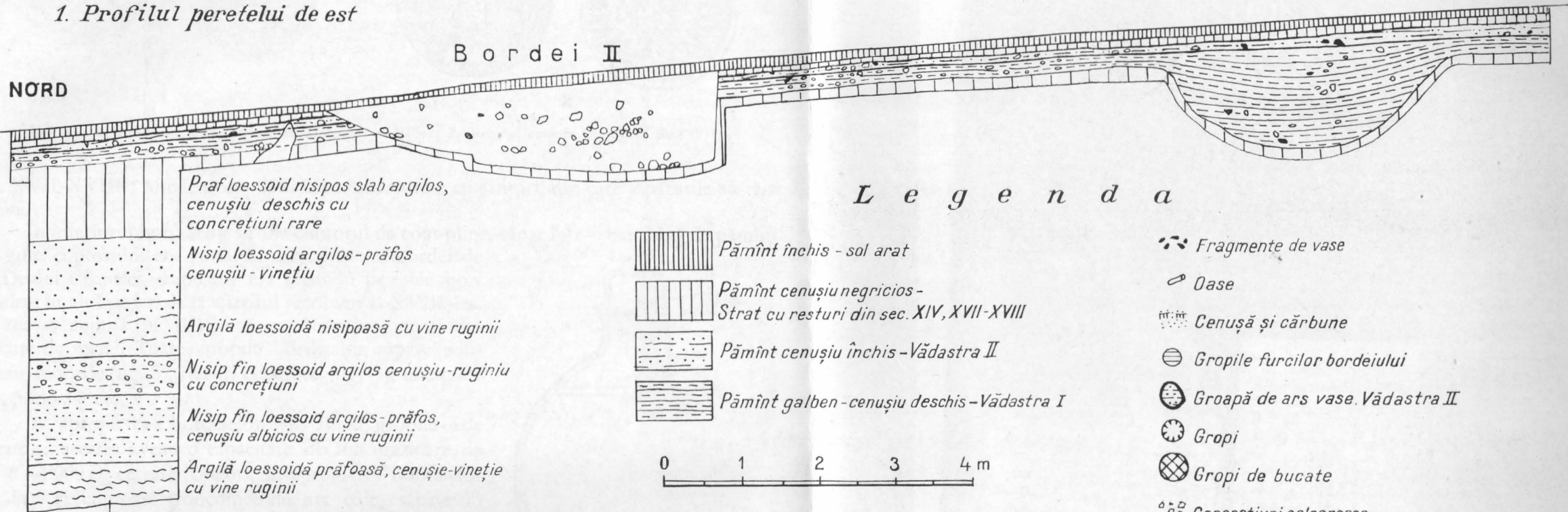
Ocupațiile de căpetenie ale locuitorilor erau tot creșterea vitelor și cultivarea pămîntului.

Cîteva morminte descoperite în săpăturile din 1965 arată ritul funerar: înhumare în poziție chircită.

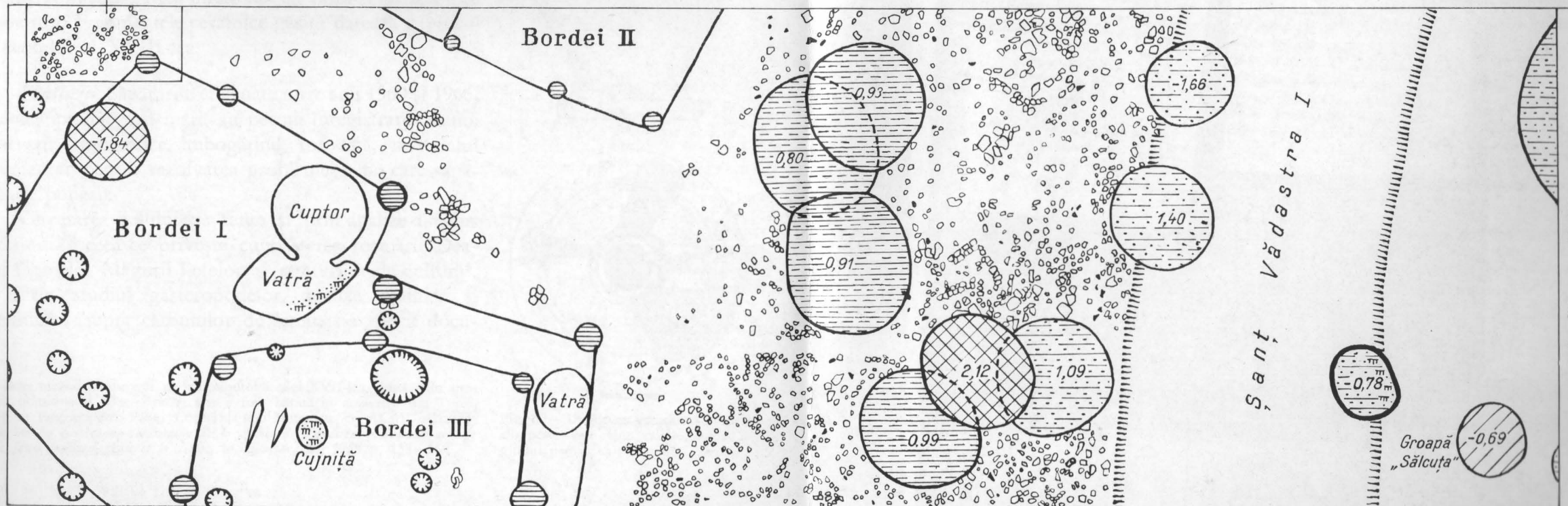
Pe Măgură, partea superioară a stratului Sălcuța împreună cu straturile de cultură aflate deasupra au fost distruse cu timpul prin scoateri de pămînt, arături și dese nivelări. În cuprinsul stratului s-au găsit fragmente ceramice cu ornamente caracteristice culturii Coșofeni. Acestei culturi îi aparțin și cîteva schelete descoperite în partea de vest a Măgurii.

Deasupra stratului Sălcuța se află *stratul cu resturi din secolele XIV, XVII-XVIII*, din care s-a păstrat pe Dealul Cișmelei partea inferioară, în care s-au găsit fragmente ceramice, obiecte de fier, monede ș.a. Numeroase gropi de bordeie sînt datate, după monede, în seco-

1. Profilul peretelui de est

2. Planul săpăturii

Pl. III. — Vădastra. Dealul Cișmelei. Săpăturile arheologice efectuate în 1960: 1, profilul peretelui de est; 2 planul săpăturii.

Fig. 3. — 1, aspru din timpul sultanului Mohamed al III-lea; 2, gröschel emis la Oppeln in 1688 (2/1).

lele XVII-XVIII⁶. Micile gospodării erau înconjurate cu șanțuri, din care săpăturile au tăiat câteva.

În interiorul bordeiilor se afla cuptorul de copt piine, săpat într-o banchetă de pământ. La gura cuptorului era vatra. În groapa unui bordei de pe Dealul Cișmelei, cuptorul era săpat în peretele bordeiului; în alt bordei, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, se afla o cujniță (pl. III) lângă care erau fragmente din plăcuțe de metal. Toate gropile bordeiilor săpate conțineau monede (fig. 3), resturi ceramice (fig. 4), unelte de fier, podoabe etc.

În apropierea bordeiilor se aflau gropile «de bucate»; acestea aveau o capacitate de înmagazinare de 3 000—4 000 kg cereale. Uneori, în apropierea bordeiilor se aflau și cuptoare tronconice de ars oale, săpate în pământ. Dintr-un astfel de cuptor, descoperit pe Măgură, s-a păstrat intactă partea inferioară cu vatra și groapa «de deservire». Fragmentele ceramice găsite datează cuptorul în secolul al XVIII-lea.

Concluzii. Săpăturile efectuate între anii 1960 și 1966, atacând suprafețe mai mari, au permis înregistrarea de noi observații stratigrafice, îmbogățind, totodată, materialul documentar pentru rezolvarea problemelor pe care săpăturile le puneau.

Cercetarea solului pe teren și prin analize a adus precizii în ceea ce privește cunoașterea formării Dealului Cișmelei, Măgurii Fetelor și straturilor de cultură⁷.

Prin studiul gasteropodelor, analize polinice și determinări asupra cărbunilor de lemn, s-a sporit docu-

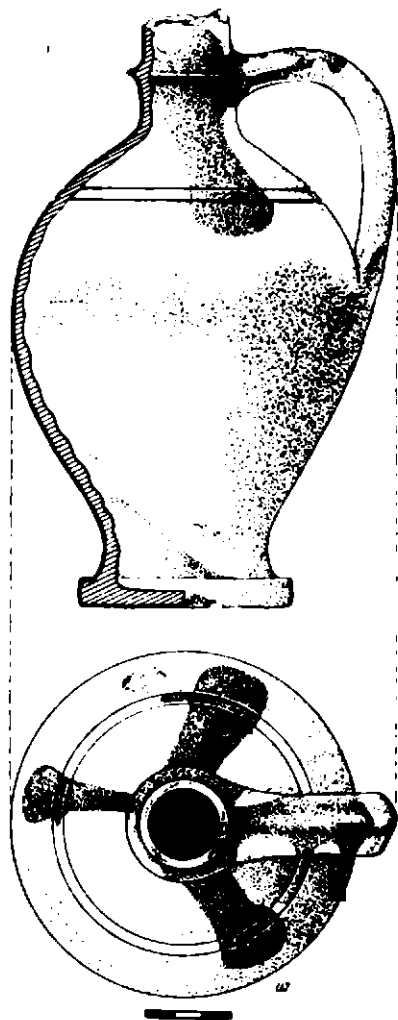

Fig. 4. — Urcior cu exteriorul acoperit de alb peste care sint ca decor, in partea gitului, pete de smalt verde (sf. sec. XVIII).

⁶ Între monedele turcești de la începutul sec. al XVII-lea, după cum precizează numismatul Alex. Bykov, una a fost bătută în atelierele din Tunis.

⁷ Em. Protopopescu-Pake, Cornélius N. Mateescu et Al. V. Grossu, *Formation des couches de civilisation de la station de Vădastra en rapport avec le sol, la faune malacologique et le climat*, in *Quartier*, 20, 1969 p. 135—162.

mentația pentru cunoașterea climatului în care s-au format straturile de cultură și s-a dezvoltat viața la Vădastra, din paleolitic pînă acum¹⁰.

Lipsa faunei, lipsa unui complex paleolitic concludent îngreuiază cercetarea originilor paleoliticului. În schimb, prin analize, s-a adus o modestă contribuție la cunoașterea procesului de formare a patinei silexurilor paleolitice.

Condițiile biogeografice favorabile au permis ca la Vădastra o populație neolitică de păstori și agricultori să se dezvolte în voie. Materialele arheologice din straturi și gropi sînt în cantități foarte mari. Cîteva fragmente ceramice aparținînd culturii Criș-Starcevo contribuie la lămurirea originii culturii Vădastra, iar altele, aparținînd fazei Bolintineanu, contribuie la lămurirea relațiilor vădăstrenilor cu lumea învecinată.

Datorită săpăturilor efectuate s-a cunoscut, pentru prima oară, folosirea aramei și chihlimbarului în faza Vădastra II și s-a sporit materialul documentar în ceea ce privește utilizarea cornutelor mari la tracțiune și practicarea agriculturii pe scară mare. Pentru neoliticul tîrziu, cîteva morminte aparținînd stratului Sălcuța sînt menite să aducă date noi asupra tipului antropologic.

Săpăturile au adus importante precizări și pentru materialele mai noi, provenite din straturile de cultură distruse. Reconstituirea formei bordeielor din secolele XVII—XVIII, determinarea spațială a gropilor «de bucate», cercetarea cuptoarelor de ars oale și cunoașterea circulației monetare din această vreme sînt cîteva din rezultatele de seamă obținute.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE VĂDASTRA

(1960—1966)

RÉSUMÉ

Les fouilles effectuées à Vădastra sur le «Dealul Cișmelei» (la Colline de la Fontaine) et la «Măgura Fetelor» (le tumulus des Jeunes Filles) ont eu en premier lieu pour but la détermination d'une stratigraphie détaillée et l'étude des complexes archéologiques.

La station se trouve sur une terrasse moyenne du Danube dont fait partie le «Dealul Cișmelei». Sur le «Deal» avant que le lœss se déposât, les vents ont amassé du sable sous forme de dunes, dont une sur la «Măgura Fetelor», recouverte d'une couche de lœss d'environ 3,50 m d'épaisseur. Sur la côte du «Deal», les sondages effectués sous les couches de civilisation en 1960—1964, ont rencontré à 3,50 m de profondeur, des dépôts fluvio-lacustres renfermant des matériaux provenant d'inondations.

Les couches de civilisation se sont formées durant le dépôt du lœss et se distinguent par des caractères pédologiques et par leurs matériaux archéologiques. A la base, il y a la couche paléolithique (aurignacien moyen-prolongé), sur laquelle se trouve la couche intermédiaire. Au-dessus de celle-ci se trouvent les couches néolithiques Vădastra I, Vădastra II, Sălcuța. Dans la couche Sălcuța on a trouvé aussi des restes archéologiques provenant d'autres couches plus récentes (Coșofeni puis XIVe, XVIIe—XVIIIe siècles) détruites à la longue. Sur le «Dealul Cișmelei», la partie inférieure de la couche des XIVe, XVIIe—XVIIIe siècles s'est toutefois conservée.

Les fouilles ont enrichi de nouvelles données la connaissance de la formation du «Dealul Cișmelei», de la «Măgura Fetelor», des couches de civilisation et elle a augmenté notre documentation relative à la connaissance du climat depuis l'époque paléolithique. De même, elle a

¹⁰ Arlette Leroi-Gourhan, Cornélius N. Mateescu, Em. Protopopescu-Pake, *Contribution à l'étude du climat de la station de Vădastra du Paléolithique supérieur à la fin du Néolithique*,

in *Bulletin de l'Association française pour l'étude du Quaternaire*, 1967, 4, p. 271—279.

développé notre documentation quant à l'origine de la civilisation Vădastra, à l'utilisation des bovins à la traction et à l'emploi du cuivre et de l'ambre durant la phase Vădastra II.

Les fouilles ont apporté de précieuses contributions à la topographie du village roumain aux XVIIe — XVIIIe siècles et à la technique de construction des huttes de la plaine du Bas-Danube. Les nombreuses fosses « à grains » et les ossements d'animaux domestiques constituent une indication des principales occupations des habitants, agriculteurs et éleveurs. Les pièces de monnaie trouvées aident à dater les complexes en question, assez peu étudiés jusqu'ici et aussi à connaître la circulation monétaire dans cette région de notre pays.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Fragment de la panse d'un vase Vădastra I, avec la partie inférieure d'une figurine (3/4 gr. nat.).
 Fig. 2. — Pied d'un vase Vădastra II avec des ornements résultés par des encochements et des incrustations avec du blanc (3/4 gr. nat.).
 Fig. 3. — 1, âpre du temps du sultan Mohamed III; 2, gröschel frappé à Oppeln, en 1688 (2/1 gr. nat.).
 Fig. 4. — Cruche avec l'extérieur couvert de blanc, sur lequel on trouvé comme décor dans la partie du goulot des taches d'émail vert (fin du XVIIIe siècle).
 Pl. I. — Vădastra. « La Colline de la Fontaine » et la vallée d'Obirşia. Le plan des fouilles archéologiques.
 Pl. II. — Vădastra. « Le tumulus des Jeunes Filles ». Les fouilles archéologiques de 1965: 1, le profil de la paroi du nord; 2, le plan des fouilles.
 Pl. III. — Vădastra. « La Colline de la Fontaine ». Les fouilles archéologiques de 1960: 1, profil de la paroi de l'est; 2, plan de fouille.

AȘEZAREA ȘI CIMITIRUL DE LA LIMANU

DOINA GALBENU

ÎN TOAMNA ANULUI 1959, în partea de vest a lacului Mangalia, a fost făcută o îndiguire pentru organizarea unei crescătorii piscicole. Pământul pentru ridicarea digului a fost luat din imediata apropiere a lacului. Țăranii colectivști din comunele Limanu și Albești, care au lucrat la îndiguire, au scos din pământ vase și unelte din piatră, pe care le-au donat Muzeului de istorie a Dobrogei.

În 1960 s-a efectuat o săpătură pe locul de unde se luase pământul pentru îndiguire. S-a trasat un șant (șanțul A) aproape paralel cu malul de vest al lacului nou format (fig. 1). Săpătura a oscilat ca adâncime între 2,20 m în partea dinspre est și 1,20 m în partea dinspre vest a șanțului, unde nivelului de cultură materială fuseseră luate.

Terenul avea în antichitate o înclinare mult mai mare decât o are acum de la vest la est, așa încât pământul viu se găsea la o mai mare adâncime în capătul de est al șanțului. Pe toată lungimea șanțului, s-a atins pământul viu, adâncit de noi până la 0,81—1,00 m, și care era în multe locuri răscolit de gropile făcute mai târziu.

La 0,35 m, am întâlnit marginea unei gropi rituale sau poate a unui mormînt, în care se afla un craniu întreg de *hydruntinus hydruntinus*, dențiția de la alte câteva exemplare de același animal¹, un fragment de brățară din scoică *Spondylus* (fig. 6/11), două lame de silex (fig. 3/11) și câteva fragmente de ceramică aparținînd culturii Hamangia. Restul gropii fusese distrus în timpul lucrărilor de îndiguire.

Acestea constituie singurul indiciu al întinderii cimitirului neolitic și în partea de vest a terenului, care nici nu a depășit după părerea noastră punctul sondat de noi.

Materialul ceramic aparținînd culturii Hamangia a fost găsit în toate straturile de deasupra pământului viu, dar pe baza lui nu s-a putut identifica un nivel neolitic propriu-zis. Materialul neolitic găsit aici a fost adus probabil din imediata apropiere, unde se afla o așezare aparținînd de asemenea culturii Hamangia, sau poate a fost scos din unele morminte distruse în epoci ulterioare prin nivelări, săpări de gropi etc.

În primul nivel deasupra pământului viu, au fost găsite oase de bou, oaie și porc, împreună cu urme ale culturii Hamangia, lângă care au mai apărut și câteva mărturii din prima epocă a fierului.

În partea centrală și de nord a șanțului, de unde s-a luat mai puțin pământ, au fost găsite în urma săpăturii câteva gropi aparținînd primei epoci a fierului și începutul celei de-a doua epoci, un nivel compact de locuire romano-bizantină din secolele IV—VI e.n., datat și cu monede, și partea inferioară a nivelului feudal timpuriu.

¹ P. Samsan și C. Rădulescu, *Acupra prezenței lui Hydruntinus hydruntinus (Ragălia) în postglaciarul Dobrogei*, în *Lucrările*

ale Institutului de speologie «Limii Răscoia» tom. V, 1966, p. 251 și urm.

Nivelul aparținând primei epoci a fierului nu este continuu; el este documentat prin fragmente de vase găsite împreună cu materialul Hamangia și prin gropi care pătrund în pământul viu

În șanțul A s-au săpat două gropi în care s-a găsit numai material aparținând acestei epoci. Una a fost folosită ca groapă de aruncat resturi menajere, cealaltă pare să fie avut o altă destinație.

Fig. 1. — *Limanu*. Vedere generală a șanțului A.

Îa începea de sub podeaua locuinței romane, la 1,05 m, mergînd pînă la 2,40 m, în care se afla o calotă craniană umană amestecată cu oase de animal. În aceeași groapă s-au găsit, alături de fragmente de vase, oase de animale (ciine, bou, oaie, cal)². Oasele erau așezate pe fundul gropii, numai cu cîteva fragmente ceramice printre ele, în timp ce marea majoritate a fragmentelor ceramice se afla în pămîntul de umplură al gropii. Toată groapa fusese umplută cu același pămînt, în același timp. Materialul aparținînd primei epoci a fierului s-a găsit rătăcit și în celelalte niveluri (fig. 3/12).

Între nivelul roman rîrziu și nivelul cu material hallstattian se află lentile subțiri de pămînt galben steril. Nivelul roman este reprezentat de o locuință cu pereții din piatră nelegată cu mortar. Au fost surprinși în săpătură doi pereți, cel de sud și cel dinspre nord (fig. 1).

Locuința avea podeaua făcută din pămînt bine bătătorit și lipit apoi cu o pojghiță foarte fină de pămînt galben. În timpul nivelării, locuitorii de aici au adus probabil pămînt galben din apropiere și l-au

așezat peste nivelul hallstattian, formîndu-se astfel în unele locuri lentile din pămînt galben steril.

În partea de nord-est a încăperii se găseau două *dolia* făcute din lut cu foarte mult degresant, în special mici pietricele calcaroase. Alături de cele două *dolia* s-au găsit două monede, una care s-a distrus imediat, cealaltă, după unele indicii, a fost bătută de Constantius II. În interiorul locuinței s-au găsit puține fragmente ceramice de la amfore, vase,

² Determinările de faună au fost făcute de P. Samson și C. Rădulescu de la Institutului de speologie «Emil Racoviță».

capace etc. și foarte multe fragmente de cărămizi, olane și țigle din secolele IV—VI e.n. Nu sînt indicii sigure de felul cum continuau pereții încăperii găsite — dacă era o casă cu o singură cameră sau cu mai multe — și nici de felul în care era acoperită.

Așezarea feudală timpurie se întinde pe o suprafață de cîteva hectare și acoperă și terenul pe care a fost cimitirul neolitic. Se pare că în această parte a fost periferia ei și de

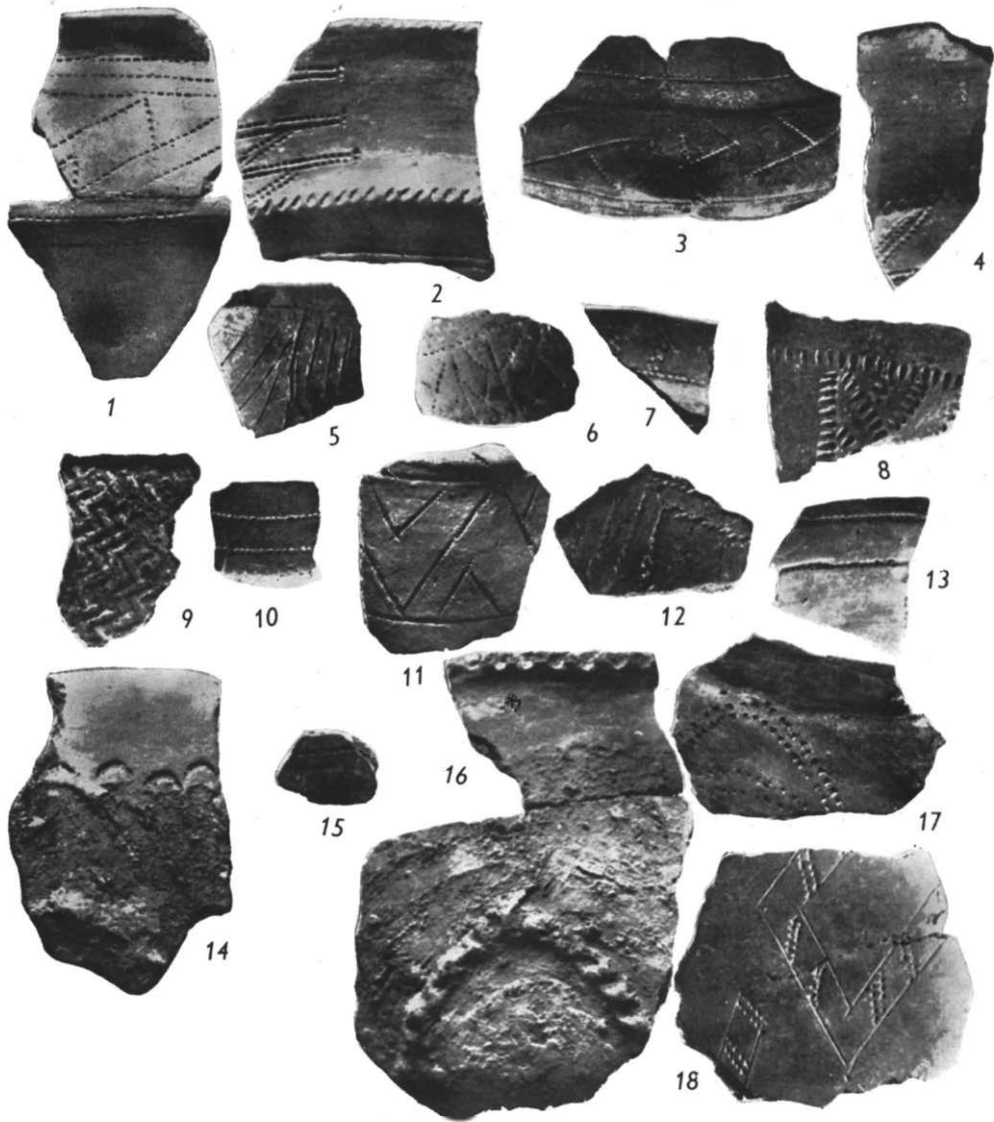

Fig. 2. — *Limanu*. Ceramica din așezare și cimitir.

aceea e mult mai săracă. S-au găsit câteva fragmente de vase din pastă aspră, avind ca decor fascicule din linii incizate orizontal pe umărul și pîntecul vasului, linii în val mai apropiate sau mai distanțate, benzi de linii verticale și linii în val etc.

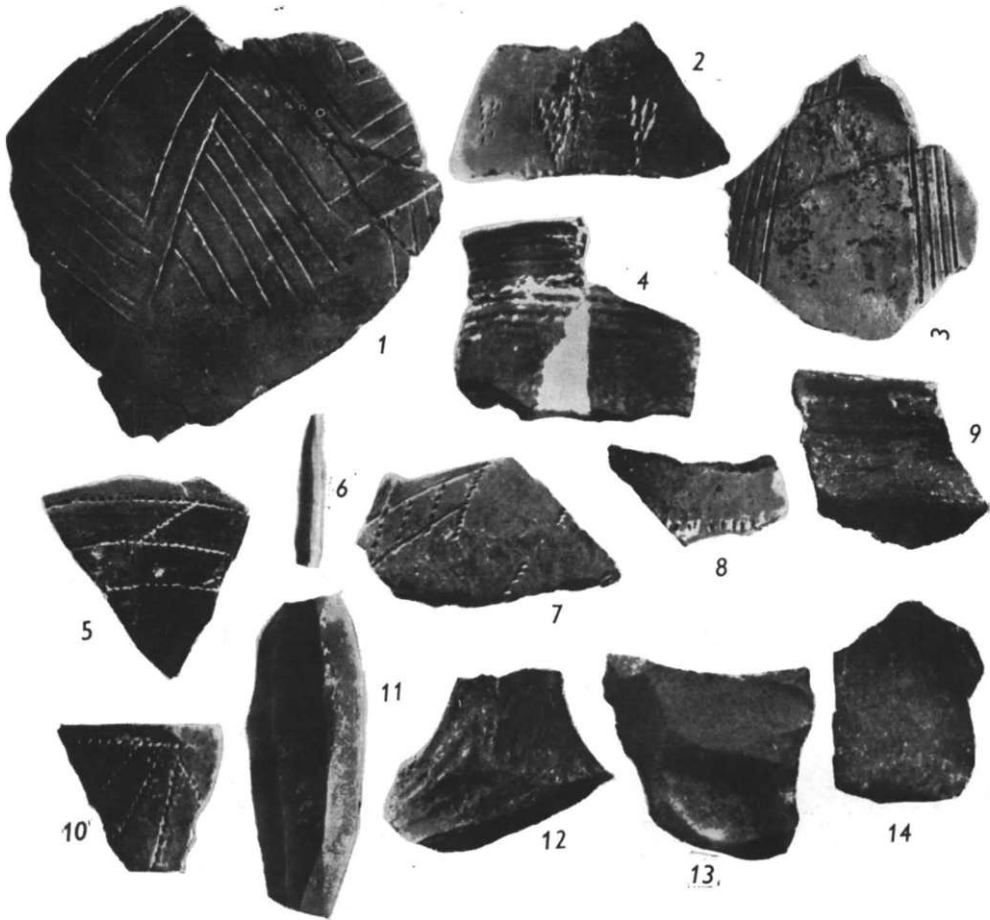

Fig. 3. Limanu. Ceramică și unelte din așezare și cimitir.

Într-o groapă menajeră, s-a găsit un vas cilindric avind buza răsfrîntă; este lucrat din pastă bună și ars cărămiziu. Imediat sub buză are o linie în zigzag, iar pe pîntec linii în val. Vasul datează din secolele XIII—XIV. Tor rāvășit, s-a găsit un fragment dintr-o căldare cu buza lată și perforată. Este arsă roșu-cărămiziu la suprafață și cenușiu-brun în interior.

În timpul scoaterii pămîntului pentru digul amintit mai sus, s-au găsit: 25 de vase, trei brățări întregi și un fragment de brățară din scoică *Spondylus*, mărgelile din scoică *Spondylus* de la câteva coliere, câteva mărgelile dintr-o rocă verde, un inel, un vas mic de marmură, un obiect din marmură, trei dălți și trei dălțițe din piatră șlefuită, un topor și o lamă din silex.

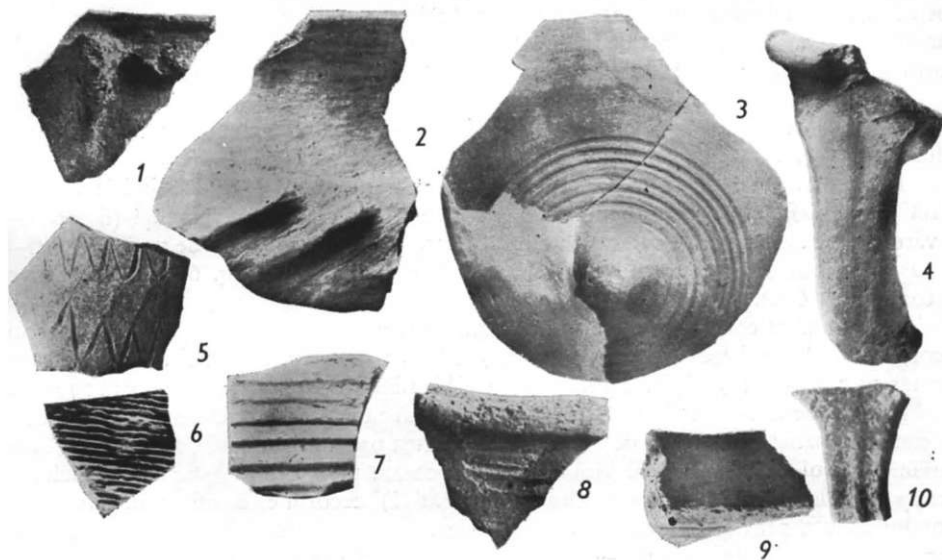

Fig. 4. — *Limanu*. Ceramică din cimitir.

Fig. 5. — *Limanu*. 1—3, brăști de scoică; 4, un vas de marmură (teste din cimitir).

Tot acest material precum și oase umane au fost scoase din morminte aparținând culturii Hamangia. Mormintele au fost de înhumajie; nu se știe precis poziția în care au fost îngropați morții și nici locul unde se afla inventarul.

Vasele sînt lucrate din lut în care s-au pus ca degresant cioburi pisate mărunt și pietricele foarte mici. Toate vasele sînt arse brun-cenușiu, neuniform. Sînt netezite în interior și lustruite la exterior; în general fundul este nelustruit.

După formă vasele se împart în patru tipuri³: a) vase cu gîtul cilindric înalt, cîteodată tras în afară, cu corpul globular ușor bitronconic, cu proeminență (fig. 6/1—3); b) vase cu buza ușor trasă în afară, cu corpul bitronconic sau în formă de pară (fig. 6/5—6); c) vase cu gîtul scurt și corpul globular avînd și proeminențe (fig. 6/7—8); d) vas-cană cu toartă (fig. 6/4).

Din prima categorie fac parte 11 vase, dintre care cinci au caneluri pe corp, cinci nu au decor, iar unul are benzi în unghiuri făcute cu un vîrf ascuțit. Numai trei vase au gîtul decorat cu caneluri (fig. 6/3). Trecerea de la gît la pîntec se face printr-o ușoară sugrumare.

Din cel de-al doilea tip fac parte 11 vase, dintre care trei sînt decorate pe tot corpul, cu caneluri, patru au un rînd de înșepături pe partea proeminentă, iar patru sînt fără decor. Vasele cu gîtul scurt și corpul globular sînt decorate pe toată suprafața cu caneluri. La acestea, ca și la unele din acelea cu gîtul înalt (fig. 6/1), decorul este realizat în jurul proeminențelor făcute prin împingerea pastei din interior, dînd vaselor — privite de sus — o formă pătrată, cu laturile ușor arcuite. Vasul-cană cu toartă este decorat cu caneluri pe toată suprafața (fig. 6/4)⁴.

Materialul litic scos împreună cu vasele este format din trei dălți dintr-o rocă verde (fig. 6/12); trei dălți dintr-o rocă verde-cenușie, de formă trapezoidală, știrbite la vîrf din vechime; un topor din piatră cenușie, bine lustruită, fără gaură pentru coadă și o lamă din silex cafeniu (fig. 3/6).

Din materialele adunate în timpul îndiguirii, provenind din morminte și care se află acum în Muzeul de istorie a Dobrogei, face parte și un mic vâsuș de marmură. Are forma unei calote sferice cu pereții mai groși spre fund și mai subțiri spre buză (dînt. 11,5 cm, înălț. 3 cm). Este foarte bine lustruit pe amîndouă fețele și este primul vas de marmură găsit în mormintele Hamangia (fig. 5/4)⁵. Un mic obiect de marmură găsit de asemenea în morminte are o formă piramidală. Pare să fi folosit ca obiect de frecat sau pisat.

În afară de cele descrise mai sus, în morminte se mai puneau podoabe. În general, podoabele sînt din scoică *Spandylus*. S-au găsit peste 700 de mărgele tubulare din scoică, trei brățări întregi și un fragment din același material.

Brățara cea mare (diam. circa 10,2 cm, înălțimea 5,7 cm) este masivă. Pare să fi fost purtată pe partea de sus a brațului. În exterior este bine lustruită. Acum se mai păstrează lustrul numai în cîteva locuri. În partea cea mai largă, puțin lateral, se află trei găuri: una pe o margine, două pe cealaltă margine (la 1 cm una de alta). Găurile au fost făcute din interior spre exterior (fig. 5/2).

³ În general, formele și decorul vaselor din cîmîtîrul neolitic de la Limanu sînt asemănătoare celor descoperite în cîmîtîrul din aceeași epocă de la Mangalia: D. Berciu, *Une civilisation néolithique récemment découverte en Roumanie: la civilisation Hamangia*, în *Nouvelles études d'histoire*, I, București, 1955. Cele două vase publicate în: D. M. Pippidi și D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, p. 35, fig. 4, provin din cîmîtîrul de la Limanu și nu cumă este indicat pe legendă.

⁴ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, pl. 11/3, reprezintă un vas identic cu profil, dar fără

toartă și decorat cu linii punctate, care poate fi un argument în plus la stabilirea și sincronizarea fazelor în care au fost folosite cîmîtîre atît de întinse.

⁵ Vase de piatră se mai cunosc în vecinătatea culturii Hamangia; Eugen Comșa, *Un vas de piatră descoperit pe Grădiștea Ulmilor la Boian*, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 135—136. Vasul de la Limanu e amintit și în D. M. Pippidi, D. Berciu, *op. cit.*, p. 35 și D. Berciu, *Cultura Hamangia*, București, Editura Academiei, 1966, p. 78.

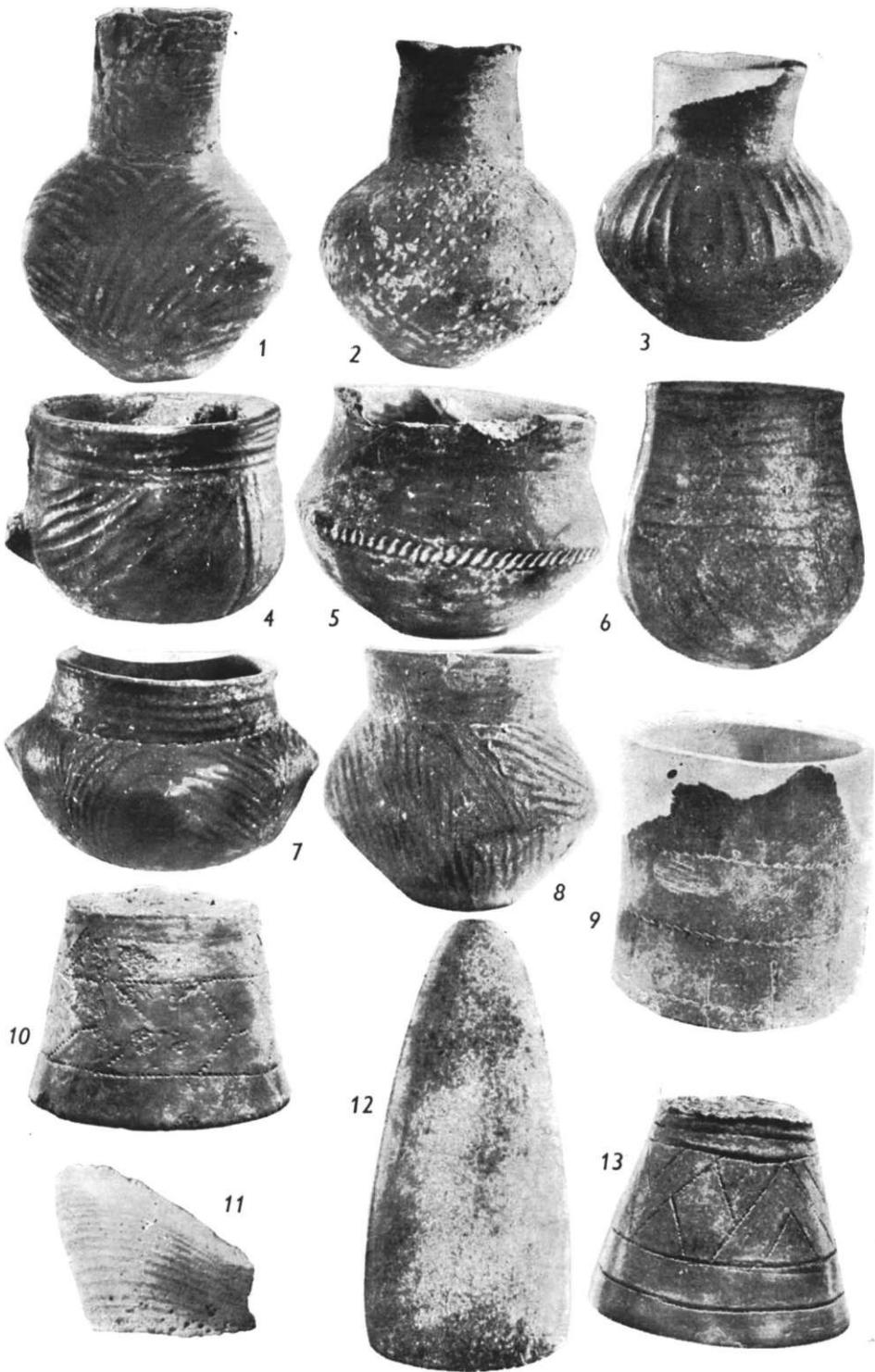

Fig. 6. — *Limanu*. 1—8, vase din cimitir; 9—10, 13, vase din așezare; 12, daltă din cimitir; 11, fragment de brățară din mormint.

Cea de-a doua brățară, mult mai mică decât prima (diam. circa 7,5 cm, înălț. 4 cm), pare să fi fost purtată pe antebraț. A fost și ea lustruită în interior, dar lustrul a dispărut aproape cu desăvârșire și nu are găuri ca cea mare (fig. 5/1).

Cea de-a treia brățară găsită în cimitirul neolitic de la Limanu, tot din scoică *Spondylus*, pare să fi fost purtată de un copil. Și la aceasta lustrul de la suprafață se păstrează foarte puțin. Nu are găuri (diam. circa 6,5 cm, înălț. 3,3 cm) (fig. 5/3).

A patra brățară e fragmentară. A fost aproape la fel de mare ca cea descrisă la început, lustruită la suprafață, și credem că s-a rupt în timpul scoaterii pământului pentru ridicarea digului.

Mărgelele sînt de mai multe dimensiuni, însă de același tip. Cele mari sînt tubulare, dimensiunile lor variind între 1,5—3 cm lungime și pînă la 1 mm grosime. Cele mai mici au formă tronconică. Foarte rar sînt liniare; marea lor majoritate sînt puțin curbe, amintind de coarnele animalelor (fig. 7)⁶. Mărgelele din piatră sînt tot cilindrice, dar nu sînt lungi ci scurte, fiind făcute dintr-o rocă verde sticloasă în spărtură. Par să fie lucrate la început în tuburi lungi și apoi tăiate în mai multe mărgele mici (fig. 7/1).

Tot în cadrul podoabelor putem include inelul de scoică *Spondylus*, triunghiular în secțiune (fig. 7/2).

La circa 500 m nord-est de cimitirul neolitic, pe un alt promontoriu care se ridică în apropierea lacului Mangalia, se află o așezare neolitică aparținînd de asemenea culturii Hamangia, din care s-au recoltat materiale scoase întîmplător în urma săpării unui șanț. S-au adunat fragmente de chirpici, fragmente de vase, o rîșniță, cîteva fragmente de oase de bou și porc. Chirpicul provine de la o locuință de suprafață distrusă prin incendiu.

Rîșnița are o formă ovală, mult albiară. Nu poartă urme de ardere, ceea ce denotă că a fost găsită în afara locuinței sau a aparținut altui nivel.

Ceramica din așezarea neolitică de tip Hamangia de la Limanu se poate împărți în două categorii: a) ceramica de uz comun; b) ceramica bună.

Ceramica din prima categorie are mult degresant și este arsă neuniform, brun-roșcat în exterior și cenușiu-negru în interior. Ca forme se întîlnesc vasele tronconice, cu fundul plat formînd uneori un picior plin în interior, astfel încît grosimea fundului atinge 3—4 cm, și vasele-borcan cu pereții groși pînă la 2,5 cm și puțin arcuiți. Ele sînt decorate cu barbotină pusă neorganizată.

Destul de des vasele decorate cu barbotină au în jurul buzei o fișie mai îngustă sau mai lată, bine lustruită. Citeodată pe buza vasului se găsesc creștături sau brîuri alveolate (fig. 2/14, 16)⁷, altădată vasul este dat cu un slip roșcat și lustruit puternic sau decorat cu măturica. Pe fundul unor vase s-a imprimat împletitura pe care au fost puse înainte de ardere (fig. 2/9)⁸.

Ceramica bună este lucrată cu mai multă grijă. Se pune în pastă puțin degresant, cioburi pisate mărunt de tot și nisip fin. Culoarea vaselor diferă de la brun roșcat la cenușiu închis. Vasele cu pereți mai groși prezintă diferențe de culori între exteriorul și interiorul peretelui.

Ca forme demne de remarcă sînt paharele, străchinile adînci avînd aproape aspectul unor castroane, cupele cu picior gol în interior, vase mai mari sau mai mici cu corp bitronconic, vase cu corp globular și gît cilindric etc. (fig. 2/1—11, 17—18; fig. 3/1—5, 7,8;

⁶ P. Detev, *Parvaz prăistoriques conservés au Musée National Archéologique de Plouviez* (rezumat în l. franceză), în *Codjinh*, vol. V, 1963, fig. 2.

⁷ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, fig. 146/2,6 are pe buză același decor.

⁸ *Ibidem*, fig. 147/9; aceeași jecătură se observă și pe un fragment de vas descoperit la Camurlița de Jos.

fig. 6/9--10,13). Vasele din pastă bună sînt lustruite în interior, spre deosebire de cele din aceeași pastă desoperite în cimitirul din apropiere și al căror interior este numai netezit.

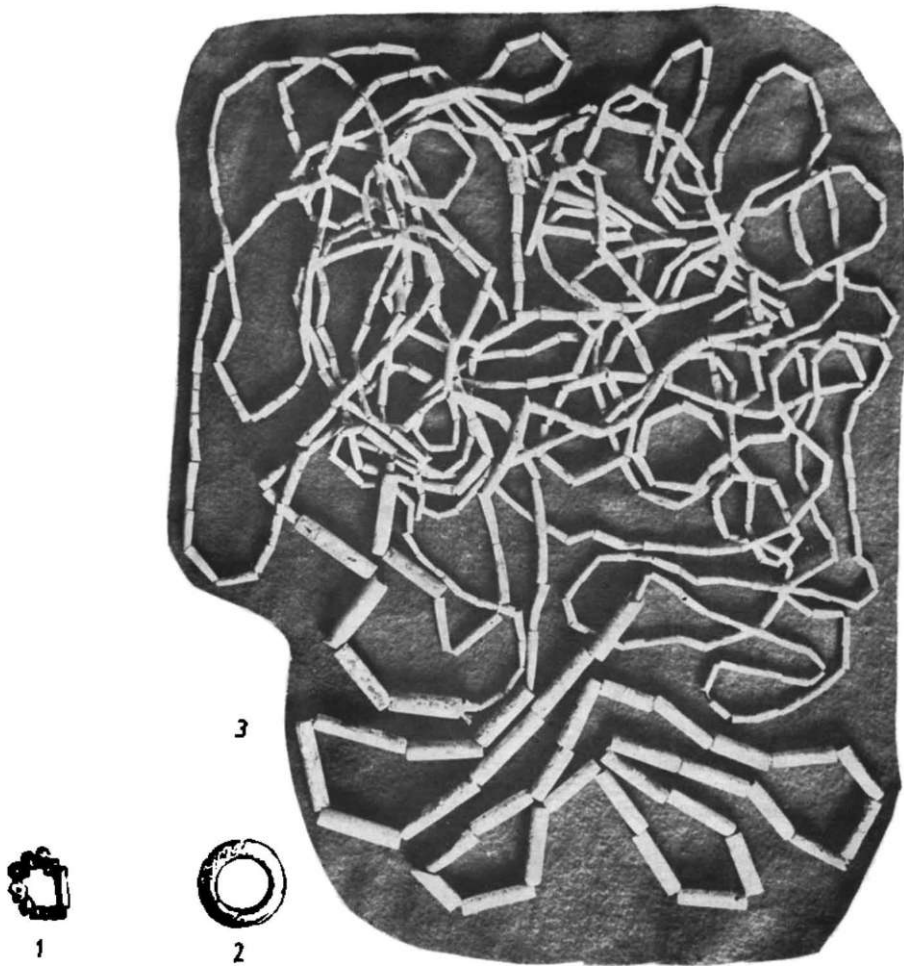

Fig. 7. - Limanu. Inele și mărgelile din morminte.

Decorul foarte variat face să se deosebească totuși, pe cît este posibil pe această cale, o etapă mai veche și una mai nouă în evoluția culturii Hamangia din așezarea de la Limanu.

Așezarea barbotinci și unele alveole pe buza vasului, la o parte din ceramica de uz comun, ne indică o apropiere de ceramica asemănătoare de la Golovița. Același lucru se petrece și cu o parte din ceramica bună. Decorul punctat cu un vîrf triunghiular, lăsînd urme în forma cozii de rîndunică, așezat în semicerc (fig. 2/17), acela unghiulat făcut din creștături special ca să prindă mai bine vopseaua (fig. 2/12), ca și formele acestor fragmente

* *Ibidem*, fig. 156/15; 160/1; 162/7.

sau ale altora (fig. 2/16,18; fig. 3/5)⁹ ne îndreaptă de asemenea spre o etapă mai veche a culturii Hamangia de la Limanu.

Marea parte a ornamentelor, atât în tehnica lor de lucru cât și în dispunerea lor pe corpul vasului, ne indică și o etapă mai evoluată a culturii Hamangia de la Limanu. Incizia, destul de des întâlnită în ceramica noastră față de celelalte așezări din Dobrogea, nu poate procura deocamdată un indiciu de cronologie. Ea este folosită în amândouă perioadele, fără deosebire. Decorarea buzei cu desene realizate din puncte rotunde sau adâncite, fasciculele de linii punctate terminate cu câte una sau două mici linii punctate perpendicular pe acestea (fig. 2/2), trasarea decorului sau îmbinarea inciziei superficiale cu linii punctate (fig. 2/18; fig. 3/7)¹⁰ sînt însă dovezi plauzibile că acest tip de ceramică a fost folosit într-o perioadă mai târzie decît cea amintită mai sus și, deci, sincronică cu faza Ceamurlia de Jos¹¹.

Cu tot aspectul ei diferit, ceramica din așezarea și cimitirul de la Limanu formează un tot cultural în care se poate urmări evoluția de la o etapă mai veche la una mai nouă. Ceramica din cimitir, atât de diferită la prima vedere de aceea din așezare, are caractere comune cu ea nu numai în tehnica de lucru, ci și în forme și ornamente.

Dacă pentru vasele folosite ca ofrandă morților se întrebuișă cu predilecție canelura, aceasta nu lipsește însă nici în ornamentarea ceramicii din așezare (fig. 3/4). De asemenea, ornamentarea specifică culturii, făcută din linii punctate așezate în unghi sau în triunghi, se întâlnește și ea pe vasele din cimitir.

Este de presupus ca în toată perioada în care au viețuit oameni pe promontoriul de la Limanu să se fi folosit același loc pentru cimitir.

L'ÉTABLISSEMENT ET LA NÉCROPOLE DE LIMANU

RÉSUMÉ

Au bord du lac de Mangalia on a découvert une nécropole et un établissement appartenant, tous les deux, à la civilisation de Hamangia. La nécropole a livré des vases, des outils et des pièces de parure semblables à ceux de Mangalia et de Cernavoda. De ces fouilles nous mentionnons surtout une tombe contenant des outils et un fragment de bracelet en coquillages (*Spondylus*).

On a mis au jour également des fosses hallstattiennes et de la haute époque féodale, et sectionné une habitation romaine.

Le matériel archéologique de cet établissement, bien que ne pouvant être déterminé du point de vue stratigraphique, appartient selon les analogies possibles, aux deux phases de la civilisation de Hamangia, phases représentées par les découvertes de Golovița et de Ceamurlia de Jos.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Limanu*. Vue d'ensemble de la tranchée A.

Fig. 2. — *Limanu*. Céramique provenant de l'établissement et de la nécropole.

Fig. 3. — Céramique et outils de l'établissement et de la nécropole.

Fig. 4. — Céramique provenant de la nécropole.

Fig. 5. — 1-3, bracelets en coquillages; 4, vase en marbre (provenant de la nécropole).

Fig. 6. — *Limanu*. 1-8, vases de la nécropole; 9, 10, 13, vases de l'établissement; 12, ciseau de la nécropole; 11, fragment de bracelet provenant d'une tombe.

Fig. 7. — *Limanu*. Bagues et perles découvertes dans les tombes.

¹⁰ *Ibidem*, fig. 133/6; 129/3; 126/2.

¹¹ *Ibidem*, p. 281 și urm. pentru identifiarea de evoluție a

culturii Hamangia de la Ceamurlia de Jos și Limanu.

SONDAJELE DE LA IZVOARELE

EUGEN COMȘA

CU CITEVA DECENII în urmă, pe teritoriul com. Izvoarele (jud. Ilfov), a fost descoperită o așezare neolitică. Datele cunoscute erau puține și incomplete. În vederea lămuririi unor probleme relativ la această așezare a fost programată (în cursul lunii iunie 1961) efectuarea unor sondaje în cuprinsul ei¹.

Așezarea la care ne referim se află pe versantul de nord al văii Coșcova, la vest de sat, la circa 300 m distanță de marginea lui, pe un bot de deal, pe locul numit Fintinele. Botul de deal este întins; are pante abrupte spre sud și est, mai line spre vest. La partea superioară are o platformă de circa 60 m diametru. În jurul ei, puțin mai jos, se observă un fel de terasă mică, realizată probabil mai ales datorită muncilor agricole.

Spre nord, botul de deal avea legătură cu restul dealului (de fapt cu terasa înaltă a Argeșului), dar încă din vechime legătura a fost tăiată printr-un șanț de apărare, ale cărui urme se mai observă. Pe locul acestuia este o albiere de teren cu traseu arcuit în afară. Este posibil ca acolo să fi fost la început o viroagă, care a fost amenajată și adâncită de oamenii din vechime. În prezent, șanțul are la gură peste 5 m lățime.

În cursul sondajelor de pe locul Fintinele s-au săpat câteva șanțuri, cu scopul de a se cerceta atât platforma, cât și terasa de pe pantă. La început a fost cercetată platforma, pe care s-a delimitat un strat de cultură foarte subțire, de circa 15 cm. În cuprinsul lui s-au găsit, în partea de sud, o porțiune restrinsă de arsură, iar ca materiale mai multe oase de animale, câteva piese de silex și o serie de fragmente ceramice de tip Gumelnița, câteva ornamentate cu «paranteze» caracteristice. Pe partea de sud s-au descoperit mai multe resturi alunecate. Materialele s-au găsit amestecate, unele aparținând fazel de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița și altele culturii Gumelnița propriu-zise.

La rezultate mai interesante s-a ajuns prin săpăturile efectuate în partea de nord-est a platformei și pe panta corespunzătoare.

Pe baza observațiilor făcute sîntem în măsură să arătăm că pînă la stabilirea oamenilor neolitici platforma a avut alt aspect: ea cobora în pantă spre nord-est și spre nord. Pe partea de nord-est a platformei, datorită unei locuiri îndelungate, s-a format un strat cu resturi arheologice, avînd o grosime maximă de 1,60 m. Pe o anumită porțiune, primii oameni neolitici ce au locuit pe platformă au nivelat terenul, înlăturînd stratul de pămînt vegetal vechi, ajungînd pînă la pămînt viu, de culoare galbenă.

Depunerile arheologice de pe botul de deal au fost împărțite în două straturi de cultură: stratul inferior datează din *faza de tranziție* de la cultura Boian la cultura Gumelnița,

¹ Mulțumim și pe această cale prof. Vișinescu din Izvoarele pentru sprijinul acordat în timpul lucrărilor.

iar cel superior conține materiale specifice culturii *Gumelnița*. Alte resturi arheologice mai noi nu s-au descoperit în cuprinsul complexului.

Stratul inferior are grosimea maximă de 1,40 m și a fost subîmpărțit pînă acum în două niveluri. Stratul de pămînt corespunzător nivelului inferior are culoare cenușie, din cauza cantității mari de cenușă pe care o conține în amestec. De la baza lui au fost săpate în vechime cîteva gropi. Unele au o formă curioasă, sînt relativ înguste și destul de adînci, umplute cu pămînt amestecat cu numeroase fragmente ceramice și cu oase de animale. În două gropi de dimensiuni relativ reduse, de formă cilindrică, în pămîntul de umplutură s-au descoperit fragmente ceramice și numeroase boabe de grîu și de neghină, carbonizate. Malurile gropilor respective nu sînt arse; de aceea nu știm dacă este o legătură directă între gropi și prezența boabelor de grîu, în sensul că gropile au servit pentru păstrarea proviziilor, sau dacă boabele au ajuns acolo întimplător. Pare totuși semnificativ faptul că boabele de grîu s-au găsit în două gropi deosebite, asemănătoare între ele în privința formei și dimensiunilor.

Nivelul superior este alcătuit din pămînt de culoare cafenie deschis amestecat cu oase de animale și fragmente ceramice. Acest nivel a fost deosebit pînă acum numai în funcție de culoarea solului, pe o porțiune restrînsă din profil.

Materialele provenite din cele două niveluri ale stratului din faza de tranziție nu au fost încă studiate amănunțit pentru a se stabili precis care sînt caracteristicile fiecărui nivel în parte; de aceea le vom prezenta la un loc.

Din stratul corespunzător fazei de tranziție au fost scoase la iveală, în condiții stratigrafice clare, numeroase oase de animale. Ca și în alte așezări, predomină oasele de bovine; urmează ovicaprinele și porcinele. S-au adunat, de asemenea, cîteva mandibule de cîini. Totodată au fost descoperite mai multe oase de animale sălbatice. Dintre ele remarcăm cîteva dinți izolați și chiar o mandibulă de castor, indicație prețioasă cu privire la existența unor păduri întinse și dese în regiune. De asemenea, s-au găsit și fragmente de mandibule de la o vulpe sau dihor. La diferite adîncimi se aflau și valve de scoici de apă dulce (probabil *Unio*).

Uneltele de silex sînt puține; s-au adunat mai multe lame de dimensiuni reduse și cîteva răzuitoare.

Dintre uneltele de piatră semnalăm prezența unui fragment de topor perforat, o confirmare a celor descoperite în așezarea de la Radovanu. În stadiul actual al cercetărilor este sigură existența acestui tip de uneltă atît în cursul fazei Vidra a culturii Boian, cît și în faza de tranziție. În stratul la care ne referim, categoria uneltelor de os este slab reprezentată. Nu s-a găsit nici un obiect de aramă.

Ceramica a fost modelată din pastă amestecată cu cioburi pisate. Vasele se făceau din fișii de lut. Printre fragmentele ceramice adunate sînt unele sparte de-a lungul liniilor de contact dintre fișii.

În nivelul inferior s-au adunat multe fragmente din vase mari și din căpace, avînd decorul alcătuit din suprafețe « excizate » și apoi încrustate cu materie albă. Între dungile crușate s-au lăsat uneori și pătrate mari, în trepte. Prin această caracteristică, nivelul inferior se leagă strîns de nivelul I (ultimul) din așezarea de la Radovanu, deci se plasează în etapa a doua a fazei de tranziție. Prin precizarea elementelor specifice materialelor din cele două niveluri din așezarea de la Izvoarele, vom ajunge la definirea conținutului etapei a doua a fazei de tranziție, etapă căreia i-am dat numele de *etapa Fintinele*.

În nivelul următor crește mult procentul elementelor gumelnițene, deși se mențin și unele caractere de tradiție Boian.

Se cuvine acordată o atenție deosebită descoperirii, sub baza depunerilor arheologice, cam în dreptul limitei de nord-est a platformei, la 1,90 m adâncime, a unui mormînt de înhumăție, pe care-l legăm, din punct de vedere stratigrafic, cu nivelul II din faza de tranziție. Mormîntul este deosebit de interesant prin aceea că s-au putut delimita (pentru prima oară în această parte a țării) foarte precis forma și dimensiunile gropii mormîntului. Aceasta a avut forma ovală neregulată. Delimitarea ei a fost posibilă datorită pămîntului de umplutură de culoare cafenie deschis, care se deosebea ușor de pămîntul galben (viu) din jur.

Scheletul se afla în poziție chiricită moderată, pe partea stîngă, orientat cu craniul pe direcția nord-est, și a aparținut unui individ în vîrstă, cu o mare parte din dinți căzuți și cu alveolele obturate. Brațele erau îndoite din cot și așezate astfel: palma dreaptă sub craniu, iar cea stîngă în dreptul obrazului. În dreptul picioarelor, malul gropii a fost puțin cuptorit, iar genunchii i-au fost sprijiniți de ural. În groapa mortului nu s-au găsit obiecte de inventar sau de ofrandă.

Descoperirea mormîntului de la Izvoarele confirmă observațiile și concluziile la care am ajuns, și anume că în cursul fazei de tranziție s-a mai menținut obiceiul de a se face înmormîntări izolate în cuprinsul așezărilor.

În legătură cu stratul din faza de tranziție, mai amintim și descoperirea unei figurine feminine fragmentare, avînd forma și decorul caracteristice fazei. Brațele figurinei erau scurte, corpul mai larg la partea inferioară. Corpul figurinei era ornamentat prin linii incizate, ce reprezintă decorul țesăturilor din care era compusă îmbrăcămintea feminină.

Cel de-al doilea strat de cultură este foarte subțire, avînd maximum 15 cm, și este alcătuit din pămînt de culoare cafenie închis, pigmentat peste tot cu fărime de lipitură, arse la roșu. La baza lui, pe întreaga întindere a așezării se găsesc din loc în loc, pe suprafețe restrînse, pete de arsură, mai ales de formă rotundă sau ovală, cu diametrul de circa 1,50 m. În sondajele noastre am cercetat două suprafețe de acest fel și resturi dintr-o a treia, deranjată în cea mai mare parte. Suprafețele de arsură sînt reprezentate în secțiune printr-o fișie subțire de pămînt ars la roșu, prăfos sau amestecat cu paie. Suprafața de arsură de pe terasă avea în cuprinsul ei mai multe greutăți de lut ars pentru războiul de țesut.

Mai interesantă s-a dovedit a fi suprafața de pe marginea platformei. După trecerea pe plan a suprafeței de arsură și după înlăturarea unei părți din pămîntul ars, s-a constatat că arsura acoperea în întregime fragmentele unui vas mare de provizii, turtit pe loc. Nu este exclus ca suprafețele de arsură să reprezinte resturile unor construcții modeste de suprafață.

În stratul gumelnițean s-au găsit puține unelte (remarcăm o serie de dălțițe de silex); în schimb, s-au adunat numeroase fragmente ceramice caracteristice. Toată ceramica a fost modelată din pastă amestecată cu cioburi pisate. Între forme predomină strachina cu diferite profiluri ale marginii. Unele vase mari au « eraj » și pe ele se întîlnește adesea decorul trasat larg, alcătuit din ovale sau cercuri avînd în interior trasate dungi scurte, în chip de raze. Suprafața cercurilor a fost vopsită cu roșu crud, iar dungile trasate erau încrustate cu materie albă. Pe multe cioburi se întîlnește și decorul compus din « paranteze » realizate prin apăsare cu o valvă de scoică.

Importanța așezării gumelnițene constă în aceea că ea are un singur strat, deci corespunde unei singure etape din evoluția culturii. Datorită faptului că pînă în

prezent nu s-a realizat periodizarea corectă, din punct de vedere cronologic (pe faze și etape) și tipologic, a complexelor culturii Gumelnița, acum este greu de precizat când anume se plasează în timp așezarea gumelnițeană de la Izvoarele. În literatura de specialitate nu am găsit analogii pentru materialele gumelnițene de la Izvoarele, dar pe baza unor informații primite rezultă că vase de același tip s-au descoperit în ultimii ani în nivelurile inferioare ale așezării de la Cunești² și de obicei și în cea de la Sultana³. Ținând seama de aceste date, așezarea gumelnițeană se plasează într-una din fazele de început ale culturii Gumelnița propriu-zise.

Studierea și clasificarea materialelor din așezarea de la Izvoarele vor permite precizarea conținutului și a caracteristicilor ceramicii din faza corespunzătoare a culturii Gumelnița.

LES SONDAGES D'IZVOARELE

RÉSUMÉ

Certains sondages ont été exécutés en juin 1961 dans la commune d'Izvoarele (dép. de l'Ilfov), ayant pour but l'exploration de l'établissement néolithique situé à l'endroit dit « Fintinele ». La couche culturelle de la partie nord-est de la plate-forme est épaisse d'environ 1,60 m et elle a été divisée en deux: la partie inférieure (à deux niveaux) datant de la phase de transition de la civilisation de Boian à celle de Gumelnița, et la couche supérieure comportant des matériaux de type Gumelnița (cette fois non mêlés à des éléments de transition Boian). Mentionnons, en rapport avec le niveau supérieur de la phase de transition, la découverte d'une tombe d'inhumation, au squelette recroquevillé sur la gauche avec la crâne orienté nord-est.

² Informație de la Niță Anghelencu.

³ Informație de la Barbu Ionescu.

STUDIUL RESTURILOR DE FAUNA DIN AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA IZVOARELE

O. NECRASOV și G. GHEORGHIU

RESTURILE de faună rezultate din săpăturile efectuate în 1961 de către Eugen Comșa, în așezarea neolitică de la Izvoarele (jud. Ilfov), se ridică la 2 693 de piese. Aproximativ o jumătate din acest material se află însă într-o stare de extremă fragmentare (fiind vorba de resturi menajere), încît numai la 1 333 de piese au putut fi determinate. Se poate însă preciza că întregul material indeterminabil aparține mamiferelor, majoritatea sa provenind cu mare probabilitate de la bovine.

Dăm mai jos componența specifică a întregului material cercetat.

TABELUL 1

Componența specifică a materialului faunistic din așezarea de la Izvoarele	
<i>Lamellibranchiata</i>	<i>Anodonta</i> sp. <i>Unio pictorum</i> L.
<i>Gasteropoda</i>	<i>Helix pomatia</i> L. <i>Cepaea vindobonensis</i> Pfeif.
<i>Pisces</i>	<i>Cyprinus carpio</i> L. <i>Silurus glanis</i> L.
<i>Chelonia</i>	<i>Emys</i> sp.
<i>Aves</i>	?
<i>Mammalia</i>	<i>Lepus europaeus</i> Pall. <i>Castor fiber</i> L. <i>Canis lupus</i> L. <i>Canis familiaris</i> L. <i>Ursus arctos</i> L. <i>Sus scrofa ferus</i> L. <i>Sus scrofa domestica</i> L. <i>Cervus elaphus</i> L. <i>Capreolus capreolus</i> L. <i>Bos primigenius</i> Boj. <i>Bos taurus</i> L. <i>Capra hircus</i> L. <i>Ovis aries</i> L. <i>Homo sapiens</i> L.

Marea majoritate a materialului determinat aparține mamiferelor (1 130 de piese), celorlalte grupe specificate în tabela 1 revenindu-le numai 203 piese. Cea mai mare parte a acestora din urmă aparține moluștelor, dintre care 159 sînt resturi de valve ale

soicilor de râu, *Unio pictorum* L. și *Anodonta* sp., celelalte 25 fiind cochilii ale melcilor *Helix pomatia* L. și *Cepaea vindobonensis* Pfeif. Peștii sînt reprezentați prin resturi de crap și de somn, chelonienii prin două fragmente din plastronul broaștei țestoase *Emys* sp. În ceea ce privește păsările, ele sînt reprezentate doar prin un fragment osos, a cărui apartenență specifică nu a putut fi precizată.

După cum rezultă din tabelul I, în materialul atribuit mamiferelor, am putut identifica cîteva fragmente, extrem de reduse, dintr-un neurocraniu uman. Prezența lor aici ridică problema antropofagiei, cel puțin ocazionale, a locuitorilor neolitici de la Izvoarele, dacă nu cumva sîntem în prezența resturilor unui mormînt deranjat.

Pentru restul mamiferelor, dăm în tabelul II frecvența pieselor și a indivizilor supuși, în cifre absolute și procentuale.

TABELUL II

Repartiția frecvenței mamiferelor (în fragmente și indivizi) identificate în așezarea neolitică de la Izvoarele

	nr. fragmente	% fragmente	nr. indivizi	% indivizi
<i>Lepus europaeus</i> Pallas	2	0,18	2	2,20
<i>Castor fiber</i> L.	4	0,35	2	2,20
<i>Canis lupus</i> L.	2	0,18	1	1,10
<i>Canis familiaris</i> L.	50	4,40	9	9,90
<i>Ursus arctos</i> L.	7	0,62	1	1,10
<i>Sus scrofa ferus</i> L.	8	0,70	2	2,20
<i>Sus scrofa domestica</i> L.	202	17,78	13	14,28
<i>Cervus elaphus</i> L.	34	2,99	4	4,40
<i>Capreolus capreolus</i> L.	5	0,44	2	2,20
<i>Bos primigenius</i> Boj.	5	0,44	2	2,20
<i>Bos taurus</i> L.	612	53,87	39	42,85
<i>Ovis caprinus</i> (<i>Capra bircus</i> + <i>Ovis arvensis</i>)	205	18,05	14	15,37
Total...	1 136	100,00	91	100,00
Total mamifere sălbatice	67	5,90	16	17,59
Total mamifere domestice	1 069	94,10	75	82,41

Citirea cifrelor înscrise în tabel indică următoarele:

1) Întocmai ca în toate stațiunile neolitice din țara noastră, la Izvoarele resturile animalelor domestice prevalează asupra celor sălbatice.

Totodată trebuie subliniat că Izvoarele intră în categoria stațiunilor în care această predominanță este din cele mai puternice (mai puternică decît în așezarea de la Radovanu, aparținînd tot fazei Petru Rareș). Aceasta nu înseamnă însă că resturile animalelor sălbatice lipsesc din fauna stațiunii. După cum vom vedea, resturile lor sînt prezente și aparțin unor specii variate.

2) Animalele domestice predominante sînt bovinele, urmînd apoi cu procente aproape asemănătoare ovicaprinele și porcinele. În legătură cu aceasta trebuie subliniat faptul că, dacă la Radovanu cantitatea resturilor de porcine depășește în mod sensibil pe aceea a ovicaprinelor, în așezarea de la Izvoarele resturile acestora din urmă sînt ceva mai frecvente decît ale celor dintîi, fără însă ca diferența constatată aici să poată fi socotită semnificativă. Așa cum rezultă din examinarea resturilor aparținînd ovicaprinelor (a căror

apartenență specifică poate fi precizată), arit caprele cit și oile sînt atestate în acest material faunistic. Printre prințele, întâlnim cu siguranță tipul «aegagrus», fără însă ca

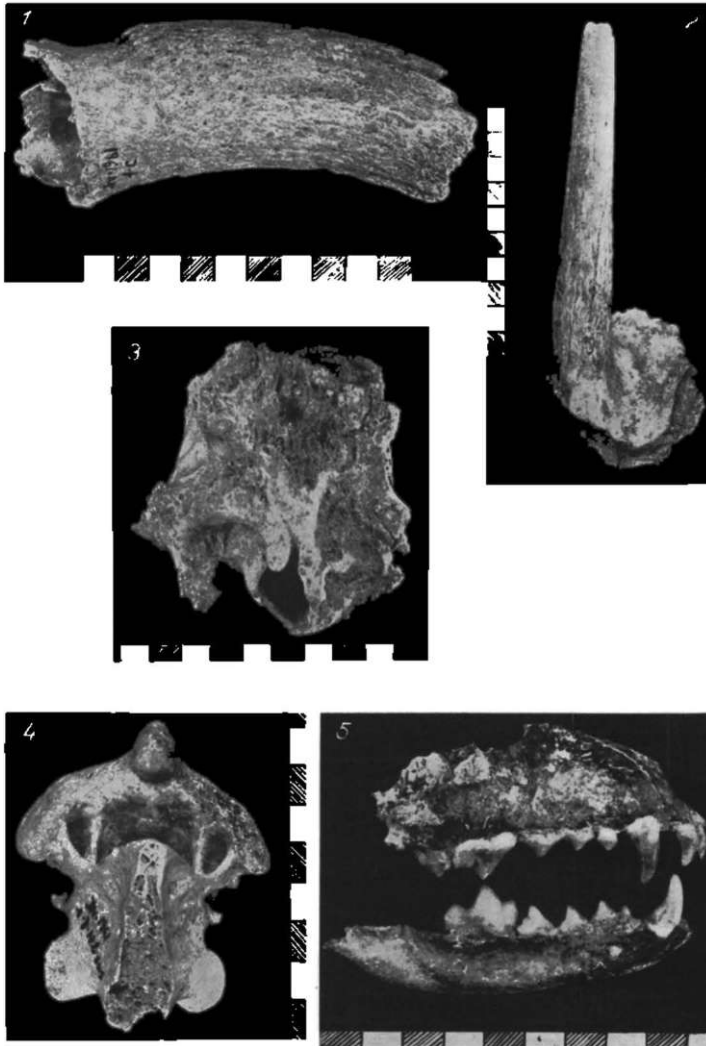

Fig. 1. — 1, *Bos taurus* L. Fragment de neurocraniu cu corn; 2, *Capra hircus* L. Fragment de neurocraniu cu corn; 3, *Sus scrofa domestica* L. Fragment de neurocraniu văzut pe partea posterioară, arătînd o malformație a regiunii foramenului occipital; 4, *Sus scrofa ferus* L. Axis; 5, *Canis familiaris* L. Fragment din masivul facial și mandibula respectivă purtînd urme de foc.

să se poată afirma lipsa tipului «prisca». Printre resturile porcului domestic, remarcăm un fragment de neurocraniu, care prezintă o malformație a regiunii foramenului occipital.

3) Multe piese aparțin unor animale nemature. Astfel, circa 33% din bovine, 50% din ovicaprine și 90% din porcine, ale căror resturi au fost identificate în așezare, nu atinseseră încă maturitatea.

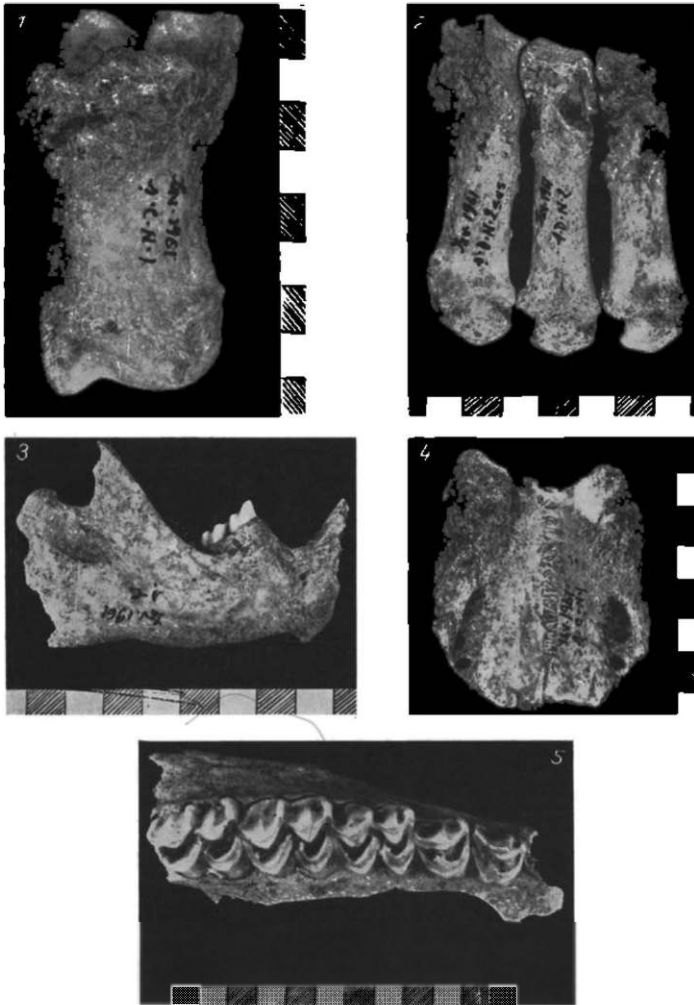

Fig. 2. 1, *Bos primigenius* Boj. Falanga I; 2, *Ursus arctos* L. Metacarpienele I, 2 și 3; 3, *Castor fiber* L. Mandibulă fragmentară; 4, *Capreolus capreolus* L. Fragment de neurocraniu; 5, *Ursus slothus* L. Fragment de maxilar, cu dentiția jugală.

4) Resturile ciinilor sînt destul de frecvent întîlnite în materialul nostru de studiu (50 de piese corespunzînd la 9 indivizi). Apartenența majorității lor la rasa palafitelor (*Canis familiaris palustris* Rüt.) este bine atestată. Este deosebit de interesant faptul că o mandibulă cu un fragment din masivul facial corespunzător poartă urme de foc, ceea ce ar putea constitui un indiciu că acest animal era întrebuițat în alimentație.

5) Vinatul cel mai frecvent întâlnit este cerbul, reprezentat prin 34 de piese putând aparține unui minim de 4 indivizi, dintre care unii atingeau talii mari. Alte animale vinate, dar mai puțin frecvent, erau bourul, iepurele, castorul, căprioara, mistrețul, lupul și ursul. Este interesant de semnalat faptul că dintre acestea atât cerbul cât și ursul și-au restrâns astăzi arealul în țara noastră în mod apreciabil (fiind întâlniți aproape exclusiv în zona pădurilor carpatine sau subcarpatine); castorul a dispărut complet la noi, iar bourul face parte din categoria speciilor definitiv stinse.

CONCLUZII

Studiul resturilor de faună de la Izvoarele, care se ridică la aproape 2 700 de piese, ne arată că creșterea vitelor reprezenta o ocupație foarte importantă a locuitorilor neolitici ai acestei stațiuni. Din acest punct de vedere, primul loc îl jucau bovinele, ovicaprinele și porcinele situându-se pe locul al doilea, cu procente foarte apropiate, ceea ce atestă importanța lor aproape asemănătoare în economia populației respective. Cu toate că vânătoarea avea numai o importanță subsidiară, totuși trebuie să subliniem faptul că speciile vinate erau foarte variate: cerbul (care pare să fi trăit în abundență în pădurile vecine), urmînd apoi căprioara, mistrețul, bourul, ursul, castorul, lupul și iepurele. Dar fiind dispariția cerbului în această regiune în timpurile actuale, precum și dispariția ursului, a castorului și a bourului, rezultă clar că distribuția geografică a unor specii de mamifere în regiunea respectivă era diferită în neolitic față de astăzi.

Resursele alimentare ale locuitorilor neolitici de la Izvoarele erau completate în oarecare măsură prin pescuit și prin culegerea scoicilor (mai ales *Unio*), fără însă ca acestea să atingă importanța vînației și cu atât mai puțin a creșterii vitelor.

ÉTUDES DES RESTES DE FAUNE, DE LA STATION NÉOLITHIQUE DE « LA IZVOARELE »

RÉSUMÉ

L'étude des restes de faune de « La Izvoarele », qui s'élèvent à 2 700 pièces, ont démontré que l'élevage occupait une place importante chez les habitants néolithiques de cette station.

Les indices statistiques très proches entre les bovins, en premier lieu, et les porcins et ovicaprins, en second lieu, indiquent leur importance pratiquement égale dans l'économie de cette population. Encore que la chasse apparaisse plutôt à titre subsidiaire, la variété des espèces n'en est pas moins remarquable: le cerf (qui devait abonder dans les forêts voisines), le chevreuil, le sanglier, l'ours, le castor, l'aurochs, le loup et le lièvre.

Vu la disparition de nos jours, du cerf et de l'ours dans ces régions, ainsi que la disparition totale dans notre pays du castor et de l'aurochs, il résulte clairement qu'au néolithique la répartition géographique de ces espèces devait y être différente.

Les ressources alimentaires des habitants de ces lieux étaient, dans une certaine mesure, complétées par la pêche et par la récolte des coquillages (surtout l'*Unio*), sans atteindre l'importance prise par la chasse et encore moins par l'élevage.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1, *Bos taurus* L. Fragment de neurocrâne avec une corne; 2, *Capra hircus* L. Fragment de neurocrâne avec une corne; 3, *Sus scrofa domestica* L. Fragment de neurocrâne avec une malformation de la région du *foramen magnum* (vue postérieure); 4, *Sus scrofa ferus* L. Axis; 5, *Canis familiaris* L. Fragment du massif facial et mandibule, avec traces de feu.

Fig. 2. — 1, *Bos primigenius* Boj. Phalange I; 2 *Ursus arctos* L. Métacarpiens 1, 2, 3; 3, *Canis fiber* L. Fragment de mandibule; 4, *Capreolus capreolus* L. Fragment de neurocrâne; 5, *Cervus elaphus* L. Fragment de mâchoire.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN VARA ANULUI 1960 DE LA OCNA SIBIULUI (jud. SIBIU)*

IULIU PAUL.

P RIN SĂPĂTURILE din 1960 de la locul numit «Fața Vacilor»¹, pe hotarul com. Ocna Sibiului, s-a urmărit clarificarea unor probleme de ordin stratigrafic ridicate de sondajul efectuat în această așezare în septembrie 1959. În acest scop s-au executat patru secțiuni (IV—VII), dintre care secțiunea IV, de 30 m lungime și 2 m lățime, a fost săpată la circa 20 m spre est de secțiunea I, începând din apropierea malului de nord al pârului Visa, pe direcția sud-nord, iar secțiunile V—VII, de câte 25 m lungime și 1 m lățime, pe terasa superioară spre extremitatea nord-vestică a așezării (fig. 1).

Observațiile stratigrafice făcute cu prilejul săpăturilor din această campanie sînt de natură să contribuie la lămurirea stratigrafiei așezării de la «Fața Vacilor». Astfel, prin săparea secțiunii IV s-au făcut următoarele observații stratigrafice, pe care le redăm pe scurt în cele ce urmează.

După stratul de pământ vegetal actual, în cuprinsul căruia se găsește sporadic atîr ceramică de factură romană cît și ceramică aparținînd epocii neolitice, urmează stratul de cultură neolitic. Grosimea medie a acestuia este de circa 1,75 m. Urmează apoi o depunere de pământ cenușiu închis, avînd o grosime medie de 0,50—0,75 m, străbătută de numeroase galerii de animale și alveolări ale stratului de cultură, prin intermediul

* Colectivul șantierului a fost format din I. Paul (responsabil), L. Roșu și P. Iacoviță (membri). În cursul acestei campanii s-au continuat săpăturile, începute în 1959, în așezarea neolitică de la «Fața Vacilor». Totodată s-au efectuat sondaje la locul numit «Dealul lui Ion Greavu». Săpăturile în acest loc au fost conduse de L. Roșu. Aici s-a descoperit un vief tipic musterian și trei relicve de cuarțit de tradiție musteriană, cu analogii în materialul descoperit în straturile musteriene de la Ohaba Ponor și Nandru. Rezultatele obținute prin săpăturile de la «Dealul lui Ion Greavu» au fost deja publicate (cf. L. Roșu, *Die Musterrin-Funde von Salzburg (Ocna Sibiului)*, in *Forschungen zur Völker- und Landeskunde*, nr. 6, 1963, p. 123—127).

¹ Raportul preliminar asupra săpăturilor efectuate în așezarea de la «Fața Vacilor» a fost întocmit în primăvara anului 1961. Cercetările întreprinse în anii următori într-o serie de așezări aparținînd culturilor Turdaș și Petrești au determinat modificarea poziției autorului față de unele ipoteze susținute atîr în prezentul raport cît și în cel privind săpăturile făcute în aceeași așezare în 1959 (vezi *Materialie*, VIII, 1962, p. 193—204). Între timp, ipoteza privind îndeosebi fazele de dezvoltare ale culturii Petrești a dobîndit o mare circulație orală, ceea ce a dus implicit la apariția unor „ecouri” (mai mult sau mai puțin modificate în urma săpăturilor efectuate la Târnăria în vara anului 1961) în literatura de specialitate (cf. N. Vlăsia, *Probleme ale cronologiei neolitului Transilvaniei în lumina stratigrafiei de la Târnăria*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Fasciculus 2*, 1962), p. 23—30; idem, *Chronology of the Neolithic in Transilvania, in the Light of the Târnăria Settlement's Stratigraphy*, in *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 485—494, p. 11).

Întrucît prezentul raport se află încă la Redacție și urma să apară încă de atunci în volumul IX al *Materialilor*, am fost nevoit să revin, în lumina noilor rezultate ale cercetărilor, cu o serie de precizări, referindu-mă implicit la ipotezele cuprinse în prezentul raport și mai ales în „tabelul comparativ” anexat acestuia (cf. I. Paul, *Unele probleme ale neolitului din Transilvania în legătură cu cultura Petrești*, in *Revista Arheologiei*, II, 4, 1965, p. 294—301).

Avînd în vedere cele de mai sus, credem nimerit să publicăm prezentul raport preliminar, fără modificări substanțiale, deoarece el reflectă, în ultimă instanță, stadiul cercetărilor din 1960 și implicit părerile autorului la acea dată.

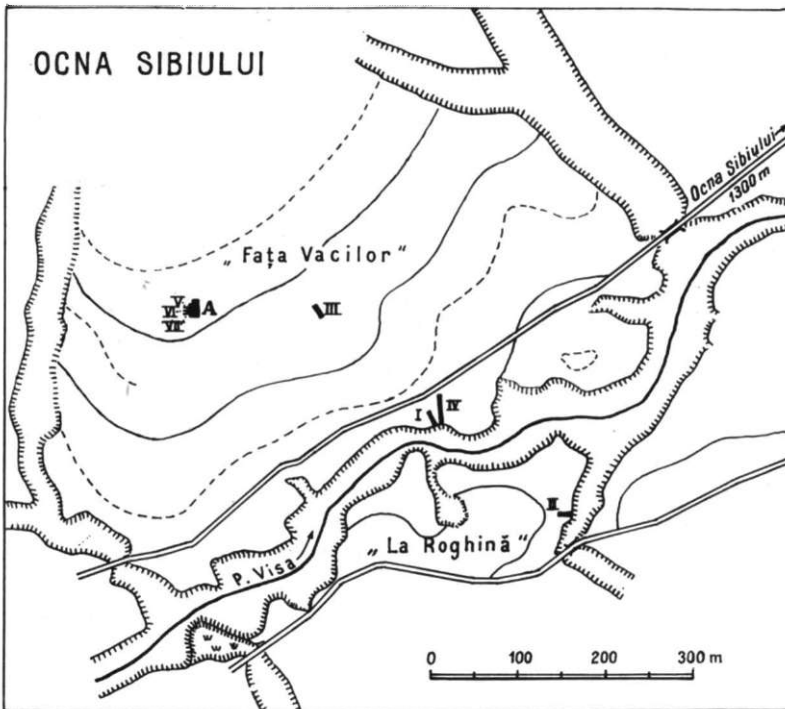

Fig. 1. — Schița teritoriilor «Fața Vacilor» și «La Roghină» de pe hotarul comunei Ocna Sibiului.

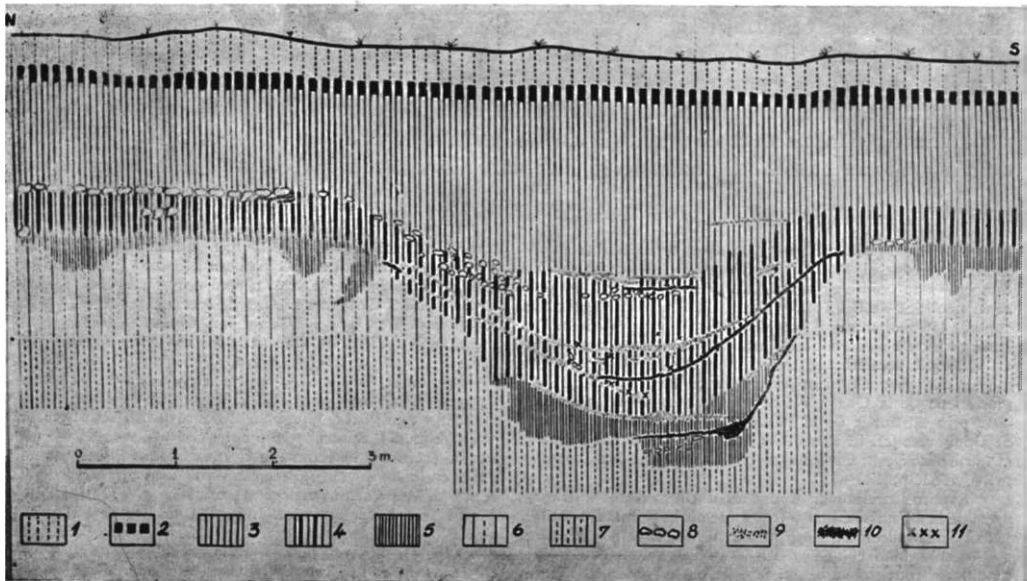

Fig. 2. — Frațiuni din profilul peretelui de est al secțiunii IV, în dreptul bordeiului: 1, sol vegetal; 2, sol cenușiu închis cu materiale neolitice și romane; 3, sol cenușiu deschis, nivel Petrești-Turdaș; 4, sol cenușiu deschis, nivel Turdaș-Petrești; 5, sol cenușiu deschis, nivel Turdaș; 6, sol cenușiu închis, steril; 7, sol galben nisipos; 8, resturi de locuință (chirpic); 9, cenușă; 10, cărbune; 11, oase.

căroră o serie de materiale arheologice din cuprinsul stratului de cultură au pătruns pînă spre pămîntul viu galben nisipos. Spre capătul de nord al secțiunii a fost descoperit un bordei ce străbate depunerea de pămînt cenușiu închis, fără urme de cultură materială, pătrunzînd adînc în pămîntul galben nisipos. Groapa bordeiului pornește de la baza stratului de cultură și se adîncește pînă la 3,80 m de la suprafața solului actual (fig. 2). Se pare că bordeiul a servit ca locuință o scurtă perioadă de timp, la începuturile locuirii din această așezare, după care locuitorii au trecut la locuințe de suprafață, bordeiul fiind folosit apoi ca groapă de resturi. Acest lucru rezultă din observațiile stratigrafice făcute cu prilejul secționării bordeiului. Spre fundul acestuia, pe lîngă cenușă, cărbune și oase de animale, s-a mai găsit ceramică de uz gospodăresc și ceramică ornamentată, caracteristică pentru o cultură Turdaș. S-au găsit de asemenea și cîteva fragmente ornamentate în tehnica exciziei cu motivul «dinși de lup», apropiate ca stil de ceramica ornamentată în acest fel din cultura Boian, faza Giulești. În cuprinsul bordeiului, de la adîncimea de 3,30 m în sus, avem de-a face cu o serie de depuneri succesive, marcate prin straturi subțiri de cărbune sau cenușă amestecată cu resturi de oase, cioburi etc. Ceramica pictată începe să apară numai în cuprinsul acestor depuneri ulterioare ce aparțin nivelurilor superioare, datînd din perioada cînd bordeiul a fost folosit ca groapă de resturi.

Lipsa ceramicii pictate spre fundul bordeiului și, în general, spre baza stratului de cultură ne îndeamnă să presupunem existența unui nivel Turdaș reprezentat printr-o depunere subțire, fapt pentru care, în sondajul din anul trecut, dat fiind suprafața mică săpată, precum și numeroasele galerii de animale care au înlesnit pătrunderea unor materiale aparținînd nivelurilor superioare pînă spre baza stratului de cultură, nivelul Turdaș n-a putut fi sesizat. Delimitarea acestuia este dificilă și datorită faptului că din punct de vedere structural și al materialului arheologic pe care-l conține, nivelul 1 se leagă organic de nivelul următor (2). Ceramica caracteristică pentru cultura Turdaș se găsește în cantități însemnate și în cuprinsul nivelului 2. Separarea celor două niveluri s-a putut face totuși pe baza resturilor locuinței de suprafață la adîncimea de circa 1,25 m de la suprafața actuală a solului și la 0,15 m de la baza stratului de cultură (fig. 3). De la această adîncime începe

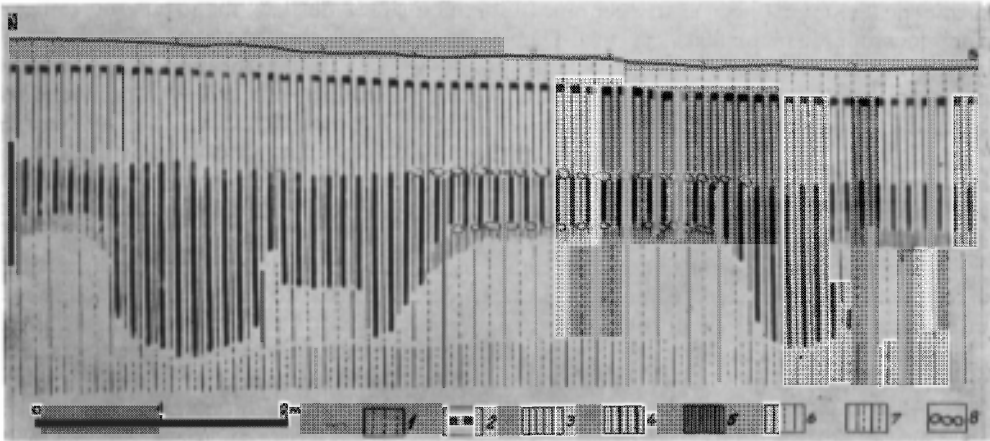

Fig. 3. — Frațiuni din profilul peretelui de cărămidă al secțiunii IV: 1, sol vegetal; 2, sol cenușiu închis cu materiale neolitice și romane; 3, sol cenușiu deschis, nivel Petrești-Turdaș; 4, sol cenușiu deschis, nivel Turdaș-Petrești; 5, sol cenușiu deschis, nivel Turdaș; 6, sol cenușiu închis, steril; 7, sol galben nisipos; 8, resturi de locuință (chirpic).

să apară și ceramica pictată ce se înmulțește apoi treptat pe măsură ce ne apropiem de partea superioară a stratului de cultură. Ținând seama de această particularitate a nivelului 2, credem că nu greșim dacă-l numim Turdaș-Petrești. Denumirea reflectă, după noi, conținutul și caracteristicile principale ale nivelului 2 și anume faptul că nu avem de-a face, încă, cu o nouă cultură, ci cu o fază mai târzie a culturii Turdaș în cuprinsul căreia începe să apară ceramica pictată, printre care și unele fragmente de aspect tricrom. Dacă în nivelul 2 ceramica de tip Turdaș este încă preponderentă, în nivelul următor (3), despărțit de nivelul 2 prin resturile locuinței de suprafață descoperite la adâncimea de 0,90 m de la suprafața solului actual, locul ceramicii ornamentate cu benzi umplute cu puncte și al ceramicii fine negre și uneori canelate este luat treptat de ceramica pictată, care devine tot mai numeroasă și în același timp mai variată ca forme și ornamente. Împușinarea ceramicii de tip Turdaș este însoțită și de o tratare mai neglijentă a ornamentului caracteristic (banda umplută cu puncte)². Acest nivel, judecând după elementele principale care îl compun, ar putea fi denumit Petrești-Turdaș. El se caracterizează, din punct de vedere al conținutului, prin înmulțirea ceramicii pictate, cunoscută sub denumirea de ceramica pictată vest-românească, central-transilvăneană, vest-dacică sau de tip Petrești, și care înlocuiește, se pare, treptat, celelalte categorii de ceramică fină din inventarul așezării.

Partea superioară a stratului de cultură, în preajma solului vegetal, pare a fi deranjată de la o locuire din epoca romană, din vremea căreia au fost găsite mai multe fragmente ceramice, ca și o bucată de mozaic. Vestigiile arheologice din epoca romană au fost găsite, uneori, pînă la adâncimea de circa 0,40 m de la suprafața solului actual, fără a constitui însă un strat aparte pe toată întinderea așezării.

Spre marginea nord-vestică a așezării, pe terasa superioară a botului de deal, s-au trasat trei secțiuni paralele (V—VII) late de 1 m și lungi de 25 m, departe unele de altele cu cite 2 m și orientate est-vest. Terenul în zona aceasta este în pantă ușoară cu înclinarea dinspre nord spre sud.

Stratul de pământ vegetal are o grosime medie de 0,20—0,30 m. Stratul de cultură neolitic, de culoare cenușie închisă, începe chiar la baza pământului vegetal și are o grosime medie de 0,40 m. (fig. 4). În secțiunea V, la adâncimea de 0,25 m au apărut resturile unei locuințe de suprafață sub forma unei suprafețe de chirpic ars la roșu. Resturile acestei locuințe au fost surprinse și în secțiunile VI și VII la adâncime, de data aceasta, mai mare, dată fiind înclinarea terenului în pantă dinspre nord spre sud. Pentru dezvelirea completă a resturilor locuinței s-a deschis treptat o caseră de circa 217 m² (fig. 5).

Chirpicul platformei este, indeobște, bine și uniform ars. Aproximativ în centrul locuinței au fost găsite resturile răvășite ale unei vetre de foc ce apar sub forma unei bucați de chirpic de culoare gălbuie, fără pleavă în compoziție. Vatra pare a fi fost construită direct pe platformă.

Tot în legătură cu locuința și oarecum în continuarea colțului de nord-est al acesteia, a fost dezvelită, parțial, o suprafață de chirpic mai răvășită ce provine, probabil, de la un perete al locuinței descrise mai sus.

La demontarea resturilor locuinței s-a putut constata existența unei platforme mai vechi, acoperite, parțial, de chirpicul locuinței descrise mai sus.

² O evoluție similară a ceramicii de tip Turdaș a putut fi constatată și în așezările de la Târâria, săpăturile din 1943 (informație N. Vlașca), precum și în așezarea de la Răhău

(cf. *Săpăturile arheologice de la Răhău «Dealul Șipotilor», în Apulum, V, 1967.*

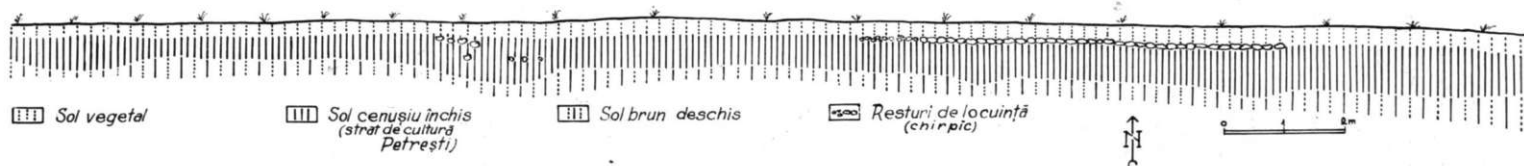

Fig. 4. — Profilul peretelui de nord al secțiunii V.

Fig. 5. — Resturile locuinței de suprafață cu platformă de lut ars, văzută dinspre sud.

În cuprinsul locuinței s-au găsit resturi de ceramică, un vas cu picior, întregibil, găsit lângă latura de nord, două fragmente de topoare-ciocane perforate, precum și o seamă de unelte de silex. Sub dărămăturile de pe latura de sud a locuinței, a fost găsit un capac din pastă grosolană cu mult pietriș fin în compoziție, ornamentat pe toată suprafața cu alveole făcute cu unghia ce amintesc ornamentul similar folosit des în ornamentarea vaselor din pastă mai grosolană din cultura Criș, dar care, în cazul de față, credem că poate fi atribuit unor influențe Gumelnița-Sălcuța.

Trebuie să menționăm că majoritatea resturilor ceramice găsite atât în cuprinsul locuinței cât și în secțiunile săpate în această zonă aparțin ceramicii fine, bine arse, de culoare roșie sau portocalie și mai rar cenușie, care, prin factura lor, aparțin fazei pe deplin dezvoltate a ceramicii pictate de tip Petrești. Din păcate, datorită adâncimii mici la care se găseau în pământ, ca și acizilor din sol, pictura s-a păstrat doar pe câteva fragmente. Nu lipsește, firește, nici ceramica grosolană, de uz gospodăresc, aparținând de regulă unor recipiente mai mari. Au mai fost găsite și câteva fragmente ceramice din pastă mai puțin îngrijită de culoare cărămizie, ornamentate cu cercuri concentrice sau spirale adine încizate. Lipsește ceramica ornamentată cu benzi umplute cu puncte, precum și ceramica neagră, lustruită, ornamentată uneori cu caneluri și pliseuri.

Spațiul rezervat acestui raport preliminar nu ne îngăduie să facem o descriere mai amănunțită a inventarului arheologic ieșit la iveală în această parte a așezării. Dar, chiar din descrierea sumară făcută mai sus rezultă, credem, faptul că în această zonă periferică a așezării de la «Fața Vacilor» avem de-a face cu cel de al 4-lea și ultimul nivel de locuire neolitic din această așezare, nivel ce corespunde, prin caracteristicile sale, fazei pe deplin dezvoltate și de sine stătătoare a culturii Petrești.

★

Existența celor patru nivele de locuire în așezarea de la «Fața Vacilor» a putut fi stabilită, așa cum reiese din cele arătate mai sus, atât pe baza locuințelor de suprafață cât și a inventarului arheologic rezultat din săpătură. Deși asupra acestuia din urmă nu putem stăruii prea mult, studiul, chiar și sumar, al materialului arheologic rezultat din cele patru niveluri ale așezării ne îngăduie, credem, să deosebim deocamdată, patru faze în dezvoltarea culturii materiale din cuprinsul stațiunii de la «Fața Vacilor». Prima fază aparține culturii Turdaș. În cea de-a doua ar putea fi înglobate etapele Turdaș-Petrești și Petrești-Turdaș, ce corespund din punct de vedere stratigrafic nivelelor 2 și respectiv 3 (vezi tabelul). Cea de a doua fază poartă și ea amprenta culturii Turdaș și nu poate fi separată de aceasta din urmă, deși unele indicii de ordin tipologic și stilistic ne-ar îndreptăți să credem că ceramica pictată din această fază nu este străină de anumite influențe Gumelnița-Ariușd și Tisa³. A treia fază, pe care o considerăm, pe baza ceramicii pictate, fază pe deplin dezvoltată și de sine stătătoare a culturii Petrești, am denumit-o «Petrești», ea fiind reprezentată în această așezare, din punct de vedere stratigrafic, prin nivelul (denumit convențional 4) a cărui componență și caracteristici principale au putut fi bine precizate prin săparea secțiunilor V—VII și a suprafeței A. Ea constituie de fapt fază finală, clasică, a culturii Petrești atestată și în alte așezări, ca de pildă la Cașolț⁴ (Poiana în Pisc) etc.

³ Spațiul rezervat acestui raport preliminar nu ne îngăduie să facem o analiză amănunțită a acestor probleme. Asupra lor vom reveni într-un studiu mai detaliat privitor la geneza și dezvoltarea culturii cu ceramică pictată de tip Petrești,

bazat pe cercetările întreprinse în ultimii ani în mai multe așezări aparținând acestei culturi.

⁴ Cf. *Matrile*, VII, p. 117.

Existența în mediul Petrești a unor fragmente ceramice din pastă mai grosolană, ornamentate cu incizii puțin adânci, ca și prezența unor fragmente ceramice Coțofeni la partea superioară a stratului de cultură din câteva așezări Petrești ne-a făcut să credem la un moment dat în existența unei faze de tranziție Petrești-Coțofeni. O astfel de fază de tranziție nu a putut fi sesizată, însă, la Ocna Sibiului. Așezarea de aici se încheie, se pare, cu faza timpurie pe deplin dezvoltată a culturii Petrești. Cele câteva cioburi care ar putea fi considerate ca fiind de tip Coțofeni, găsite în nivelul superior al secțiunii nr. IV, nu ne îndreptătesc să vorbim de existența unui nivel Petrești-Coțofeni în așezarea de la « Fața Vacilor ».

Coroborarea observațiilor făcute cu prilejul acestor săpături cu datele cunoscute din celelalte așezări cu ceramică pictată aparținând culturii Petrești, cercetate pînă în 1960⁶, ne-a permis să întocmim un « tabel comparativ » ce cuprinde nivelurile stabilite în așezările în care, pînă la acea dată, s-au făcut săpături sistematice⁶ (fig. 6).

Menționăm că tabelul se bazează pe un studiu preliminar, sumar, al materialelor arheologice rezultate din ultimele săpături sistematice. Cu ajutorul său am încercat să scoatem în evidență, în primul rînd, conținutul cultural principal, principalele elemente din cuprinsul stratului de cultură ce au putut fi atribuite unor arii de cultură cu o denumire consacrată. El ar putea sugera, în al doilea rînd, procesul genezei și al dezvoltării culturii Petrești, cu condiția ca observațiile stratigrafice din așezările cuprinse în tabel să se confirme și în alte așezări Turdaș și Petrești. Trebuie să ținem, însă, seama de faptul că stațiunile săpate pînă acum sînt puțin numeroase, iar teritoriul cercetat este restrîns. Trei din cele cinci așezări cuprinse în tabel se înscriu în zona bazinului central al văii Mureșului. Așezarea de la Cașolț (Poiana în Pisc) apare deja ca o excepție, aici predominînd influențele sud-estice.⁷ Numai prelucrarea exhaustivă a materialelor rezultate din așezările cunoscute, precum și extinderea cercetărilor în zonele de sud-est și nord-est ale

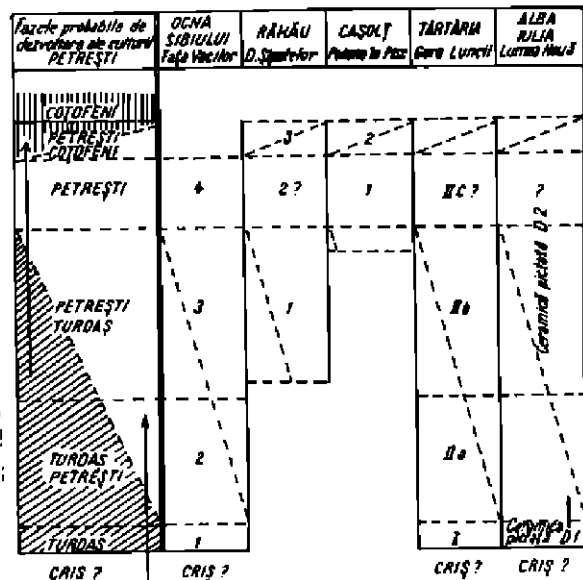

Fig. 6. - Tabel stratigrafic comparativ.

⁶ Cf. I. Paul, *Aprizarea neolitică timpurie de la Cașolț - « Poiana în Pisc »*, în *Materiale*, VII, p. 117, fig. 7/1-6; D. Bereciu-I. Bereciu, *Cercetări și săpături arheologice în județele Turdaș și Alba*, în *Apulum*, II (1943-1945), p. 73, fig. 49-52; D. Bereciu-I. Bereciu, *Săpături și cercetări arheologice în anii 1944-1947 (Aprizarea de la « Lunca Nouă »)*, în *Apulum*, III (1947-1949), p. 18; K. Horcătă, *Raport preliminar asupra săpăturilor de la Tărtăria, jud. Alba*, în *Apulum*, III, p. 47,

52 și 54; *Raport preliminar asupra săpăturilor de la Răbău « Dealul Șipotului »*, în *Apulum*, V, 1967.

⁷ Cifrele arabe indică nivelurile respective din așezările în care acestea au fost stabilite. Pentru Tărtăria s-a păstrat numerotarea nivelurilor făcută de autor în raportul preliminar (vezi *Apulum*, III, 1947-1949, p. 49, fig. 4).

⁸ Cf. I. Paul, *Aprizarea neolitică timpurie de la Poiana în Pisc (com. Cașolț, r. Sibiu)*, în *Materiale*, VII, p. 117 și urm.

ariei de răspîndire a culturii Petrești vor putea aduce date noi, de natură să contribuie la elucidarea procesului genezei și evoluției interne a culturii cu ceramică pictată de tip Petrești.

În sfîrșit, înainte de a încheia, se cuvine să facem unele precizări care modifică intrucitva unele dintre ipotezele formulate cu prilejul sondajului din 1959.

Din observațiile stratigrafice făcute, de data aceasta pe suprafețe mai mari, rezultă că de fapt primele urme de locuire se găsesc pe malul de nord al piriului Visa. Aici găsim bine reprezentate nivelului 1, 2, 3. Pe terasa imediat superioară, de pe versantul sudic al dealului, în zona în care a fost executată secțiunea III, este reprezentat în întregime nivelul 3 și, pare-se, într-o oarecare măsură și nivelul 4. Pe teritoriul numit « La Roghină », situat la sud de Visa (fig. 1), au fost atestate nivelurile 3 și 4, cel din urmă, deranjat la partea superioară de locuiri aporadice din epoca romană și feudală timpurie. Spre extremitatea nord-vestică a așezării (în zona secțiunilor V—VII) a fost atestat exclusiv nivelul 4.

Dacă observațiile de mai sus corespund realității, atunci stratigrafia secțiunii III, săpată în 1959⁸, trebuie interpretată în sensul că în acest sector al așezării au locuit, începînd din perioada reprezentată prin nivelul 3, colectivități aparținînd culturii Petrești. Ele pot prezenta fie elemente desprinse din nucleul central al așezării, fie comunități nou venite. Așa ar putea fi explicată raritatea ceramicii decorate cu benzi umplute cu puncte din cuprinsul nivelului inferior al secțiunii III săpate în 1959 pe terasa superioară a Visei⁹ și predominata netă a ceramicii pictate de tip Petrești. În lumina acestei interpretări, nivelul Petrești tîrziu din zona secțiunilor V—VII ar reprezenta o a doua extindere a locuirii Petrești, pe terasa superioară, în faza finală a culturii și respectiv a așezării de la « Fața Vacilor ».

Din cele de mai sus rezultă că în cazul de față avem de-a face cu o așezare foarte întinsă și de lungă durată, al cărei nucleu se afla pe prima terasă a malului de nord al piriului Visa. Din acest punct așezarea s-a întins treptat, în funcție de configurația terenului, spre nord, nord-vest și sud (pe malul opus al Visei).

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES ENTREPRISES PENDANT L'ÉTÉ 1960 À OCNA SIBIULUI (DÉP. DE SIBIU)

RÉSUMÉ

Les fouilles entreprises pendant cette campagne dans l'établissement néolithique du lieu dit « Fața Vacilor » ont contribué à l'éclaircissement de certains problèmes d'ordre stratigraphique, soulevés par les sondages effectués dans cet établissement au mois de septembre 1959. C'est ainsi qu'on a attesté l'existence de quatre niveaux d'habitat correspondant aux états de développement de la civilisation de cet établissement.

En corroborant les observations résultant de ces fouilles par les données antérieures concernant les autres établissements à céramique peinte de type Petrești (fouilles jusqu'en 1960), on a pu établir un « tableau comparatif ». Ce tableau comprend les niveaux établis dans les stations qui, jusqu'à cette date, ont été fouillées systématiquement (fig. 7). À l'aide de ce tableau, on a taché de mettre en évidence, en premier lieu, l'appartenance culturelle principale, les plus importants éléments de la couche de civilisation pouvant être attribués à certaines aires de civilisation

⁸ Vezi I. Paul, *Sondajul arheologic de la Ocna Sibiului*, in *Material*, VIII, 1962, p. 193—204.

⁹ *Ibidem*.

à nom consacré. En second lieu, ce tableau pourrait suggérer la genèse et le développement de la civilisation de Petrești, à condition que les observations d'ordre stratigraphique, portant sur les établissements mentionnés dans ce tableau, soient confirmées aussi dans d'autres établissements de type Turdaș et de type Petrești.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plans des lieux-dits « Făra Vacilor » et « La Roghina », situés aux confins de la commune d'Ocna Sibiului.

Fig. 2. — Portion de la coupe de la paroi est, de la tranchée IV. 1, sol végétal; 2, sol gris foncé comprenant des vestiges néolithiques et romains; 3, sol gris clair, niveau Petrești-Turdaș; 4, sol gris clair, niveau Turdaș-Petrești; 5, sol gris clair, niveau Turdaș; 6, sol gris foncé, couche stérile; 7, sol jaune sablonneux; 8, vestiges d'habitation (bousillage); 9, os; 10, charbons; 11, os.

Fig. 3. — Portion de la coupe de la paroi est, de la tranchée IV. 1, sol végétal; 2, sol gris foncé comprenant des vestiges néolithiques et romains; 3, sol gris clair, niveau Petrești-Turdaș; 4, sol gris clair, niveau Turdaș-Petrești; 5, sol gris clair, niveau Turdaș; 6, sol gris foncé, couche stérile; 7, sol jaune sablonneux; 8, vestiges d'une habitation (bousillage).

Fig. 4. — Coupe de la paroi nord, de la tranchée V.

Fig. 5. — Vestiges de l'habitation de surface à plate-forme en argile calcinée. Vue de côté sud.

Fig. 6. — Tableau stratigraphique comparatif.

STUDIUL RESTURILOR DE FAUNĂ PROVENITE DIN AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA LUNCAVIȚA

(jud. Tulcea)

SERGIU HAIMOVICI și GIANINA DARDAN

ÎN CURSUL ANULUI 1959, Eugen Comșa a executat săpături arheologice într-o așezare aparținând culturii Gumelnița, situată pe un promontoriu, denumit «La Cetățuie», în apropierea satului Luncavița. Materialul faunistic descoperit aparține celor 6 niveluri în care a fost subîmpărțit stratul de cultură (nivelul I reprezentând faza culturală cea mai nouă, iar nivelul VI cea mai veche).

Dintr-un total de 675 de resturi de faună a putut fi determinat un număr de 603 fragmente de oase și scoici. Caracterul extrem de fragmentar al pieselor osoase ne arată că majoritatea lor provin de la «resturi de bucătărie». Am găsit însă și câteva fragmente de oase și coarne care poartă urme de lucru.

Studiul nostru se referă atât la determinarea apartenenței specifice a pieselor, cât și la stabilirea frecvenței diverselor grupe de animale întâlnite în cadrul materialului faunistic determinat. Datorită caracterului prea fragmentar al resturilor nu am putut stabili cu precizie pentru unele fragmente osoase de pești, reptile și păsări apartenența specifică. De asemenea, nu s-a putut realiza întotdeauna o separare a resturilor provenind de la genurile *Ovis* (oaie) și *Capra* (capră), dată fiind marea asemănare morfologică a unor porțiuni din scheletele lor. O parte a fragmentelor osoase, provenind de la suide (în cantitate destul de mică de altfel), care nu au putut fi atribuite cu precizie nici porcului domestic și nici mistrețului, au fost trecute într-o grupă aparte, care figurează în tabele cu denumirea de *Sus scrofa*.

În tabelul I dăm repartitia resturilor și frecvența pe niveluri a grupelor taxonomice care au fost indentificate în cadrul materialului faunistic determinat.

TABELUL I

Repartitia resturilor și frecvența grupelor taxonomice identificate în materialul faunistic de la Luncavița

Grupa taxonomică	Nivel I		Nivel II		Nivel III		Nivel IV		Nivel V		Nivel VI		Total niveluri	
	frag.	%	frag.	%	frag.	%	frag.	%	frag.	%	frag.	%	frag.	%
Moluște	2	1,23	—	—	2	2,06	—	—	—	—	1	1,82	5	0,83
Pești	7	4,29	6	5,26	9	9,28	5	8,19	8	7,08	4	7,27	39	6,47
Reptile	—	—	—	—	1	1,03	—	—	—	—	—	—	1	0,17
Păsări	—	—	—	—	1	1,03	1	1,65	1	0,88	—	—	3	0,49
Mamifere	154	94,48	108	94,74	84	86,60	55	90,16	104	92,04	50	90,91	555	92,04
Total	163		114		97		61		113		55		603	

După cum se vede din citirea cifrelor acestui tabel, cea mai mare parte a fragmentelor aparține mamiferelor, o cantitate destul de mică provine de la pești, iar moluștele, reptilele și păsările sînt reprezentate doar prin cîteva resturi.

Moluștelor le aparțin sfărîmături de scoici de lamelibranhiate, care provin de la genul *Unio* (cu probabilitate speciile *Unio pictorum* L. și *Unio crassus crassus* Retzius).

Peștii sînt reprezentați printr-un număr destul de mic de fragmente. Este însă posibil ca o parte a resturilor osoase, și anume cele ce proveneau de la indivizi de talie mică, să fie distruse de trecerea timpului și astfel frecvența acestei grupe să fi fost în realitate mai mare. Am reușit să determinăm speciile: *Cyprinus carpio* L. (crapul), *Silurus glanis* L. (somonul) și cu oarecare probabilitate pe *Lucioperca sandra* L. (șalăul) și *Perca fluviatilis* L. (bibanul). Menționăm că, în afară de exemplare de talie mijlocie și mare, am pus în evidență 3 somni de lungimi între 1,20 și 1,80 m (cam de la 15 la 40 kg).

Reptilelor, și anume chelonienilor, le aparține un fragment dintr-o placă costală a carapacei, care provine cu mare probabilitate de la *Testudo graeca ibera* Pallas.

Păsările sînt reprezentate doar prin 3 fragmente osoase, dintre care două aparțin unei specii de talie mare, din familia *Anseridae* sau *Cygnidae*, iar al treilea altei specii, probabil tot de baltă, dar de talie mult mai mică.

Mamiferele, așa cum am putut constata din cifrele tabelului I, reprezintă majoritatea covârșitoare a resturilor faunistice descoperite la Luncavița. Am determinat fragmente osoase aparținînd unui număr de 12 specii, dintre care 5 domestice și 7 sălbatice, și anume: *Bos taurus* L., *Capra hircus* L., *Ovis aries* L., *Sus scrofa domestica* L., *Canis familiaris* L., *Sus scrofa ferus* L., *Cervus elaphus* L., *Capreolus capreolus* L., *Bos primigenius* Boj., *Canis lupus* L., *Canis vulpes* L., *Lepus europaeus* Pall.

În tabelul II dăm pentru speciile de mamifere determinate repartitia și frecvența lor (în fragmente și indivizi prezumați) în cadrul celor 6 niveluri.

Se poate constata din citirea acestui tabel că nu fiecare specie dintre mamiferele determinate este reprezentată în mod egal în materialul faunistic, unele, ca boul domestic, ovicaprinele, cerbul, mistrețul și chiar porcul, prezentînd un număr mare de resturi, iar altele, cum ar fi bourul și vulpea, doar cîte un singur fragment. Pe de altă parte, se poate constata o variație de la nivel la nivel a proporției resturilor unor specii, cum ar fi boul domestic, dar mai ales ovicaprinele, iar dintre cele sălbatice cerbul și mistrețul.

S-ar putea, pe de o parte, ca această amplitudine destul de mare a variației să fie intimplătoare și să fie legată îndeaproape de cantitatea, în general scăzută, a materialului osos descoperit în unele niveluri (de exemplu: nivelurile III, IV, VI).

Pe de altă parte, numărul mare al resturilor de mistreț, dar mai ales de cerb în nivelurile I și II (cronologic cele mai noi, în cadrul stratului cultural gumelnițean), precum și cantitatea relativ mică a ovicaprinelor în aceleași niveluri ar putea eventual indica faptul că spre sfîrșitul perioadei de timp în care a înflorit așezarea de la Luncavița ar fi avut loc o ușoară răcire a climei, însoțită de precipitații mai abundente, care ar fi dus la o împădurire mai masivă a regiunii.

Oricum, trebuie semnalat faptul că resturile mamiferelor sălbatice reprezintă, în cadrul materialului determinat la Luncavița, o parte relativ ridicată în raport cu alte stațiuni neolitice din Dobrogea și Muntenia (Techirghiol, Bogata, Tangîru, Gumelnița). Ele variază de la 16,68% indivizi (în nivelul III) la 51,28% indivizi (în nivelul I), reprezentînd pentru totalul mamiferelor din cele 6 niveluri 37,12% din fragmente și 34,40% din indivizi, deci mai bine de o treime.

TABELUL II

Mamiferele determinate, repartiția și frecvența resturilor (în fragmente și indivizi) în cadrul celor 6 niveluri ale stratului cultural gumelnițean din așezarea de la Luncavița

SPECIA	NIV. I				NIV. II				NIV. III				NIV. IV				NIV. V				NIV. VI				TOTAL NIVELURI			
	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%	fragm.	%	ind.	%
<i>Bos taurus</i>	41	26,63	9	23,09	28	25,92	6	19,35	31	36,91	7	29,16	17	30,91	4	22,21	39	37,50	9	33,34	10	20,00	3	20,00	166	29,91	38	24,68
<i>Capra</i>	5 } 6	3,24 } 3,89	3 } 4	7,69 } 10,25	2 } 7	1,85 } 6,49	1 } 3	3,23 } 9,67	34 } 36	40,48 } 42,86	8 } 9	33,32 } 37,49	1 } 16	1,82 } 29,10	1 } 4	5,56 } 33,33	23 } 25	22,12 } 24,04	6 } 7	22,22 } 25,92	12 } 16	4,00 } 32,00	1 } 3	6,67 } 33,34	5 } 97	0,90 } 17,48	3 } 27	1,96 } 17,54
*																												
<i>Ovis</i>	1	0,65	1	2,56	1	0,93	1	3,23	2	2,38	1	4,17	2	3,63	1	5,56	18	17,31	4	14,82	9	18,00	2	13,32	142	25,59	27	17,54
<i>Sus scrofa domestica</i>	7	4,55	3	7,69	9	8,33	4	12,90	3	3,57	1	4,17	6	10,90	2	11,11	13	12,50	3	11,11	10	20,00	3	20,00	48	8,65	16	10,37
<i>Canis familiaris</i>	2	1,30	2	5,13					6	7,14	3	12,50	5	9,10	2	11,11	3	2,88	1	3,70					16	2,88	8	5,18
<i>Cervus elaphus</i>	74	48,05	12	30,77	36	33,33	7	22,57	3	3,57	1	4,17	2	3,63	1	5,56	18	17,31	4	14,82	9	18,00	2	13,32	142	25,59	27	17,54
<i>Capreolus capreolus</i>	1	0,65	1	2,56	2	1,85	1	3,23	2	2,38	1	4,17	1	1,82	1	5,56									6	1,08	4	2,59
<i>Sus scrofa ferus</i>	20	12,98	6	15,39	17	15,74	5	16,13	2	2,38	1	4,17	4	7,27	1	5,56	5	4,81	2	7,41	2	4,00	1	6,67	50	9,01	16	10,37
<i>Bos primigenius</i>					1	0,93	1	3,23																	1.	0,18	1	0,65
<i>Canis lupus</i>	1	0,65	1	2,56	1	0,93	1	3,23																	2	0,36	2	1,30
<i>Canis vulpes</i>									1	1,19	1	4,17													1.	0,18	1	0,65
<i>Lepus europaeus</i>													1	1,82	1	5,56					3	6,00	1	6,67	4.	0,72	2	1,30
<i>Sus scrofa</i> **	2	1,30	1	2,56	4	3,70	1	3,23									1	0,96	1	3,70					7	1,26	3	1,96
Total	154		39		108		31		84		24		55		18		104		27		50		15		555		154	

* Reprezintă acele resturi de ovicaprine pentru care nu s-a putut realiza separarea între genurile *Capra* și *Ovis*.

** Reprezintă resturile de suide care nu au putut fi atribuite cu precizie nici mistrețului și nici porcului domestic.

Dintre mamiferele domestice, după cum se vede în tabelul II, primul loc, în general, este ocupat de bovine. Resturile lor sînt reprezentate mai ales prin fragmente de oase lungi și în mică măsură prin resturi de craniu și maxilare cu dinți. Se poate constata că aceste vite aveau o talie mijlocie; osatura era gracilizată, iar coarnele mici și subțiri. Puținele resturi de maxilare cu dinți provin de la indivizi de toate vîrstele: unii ne-

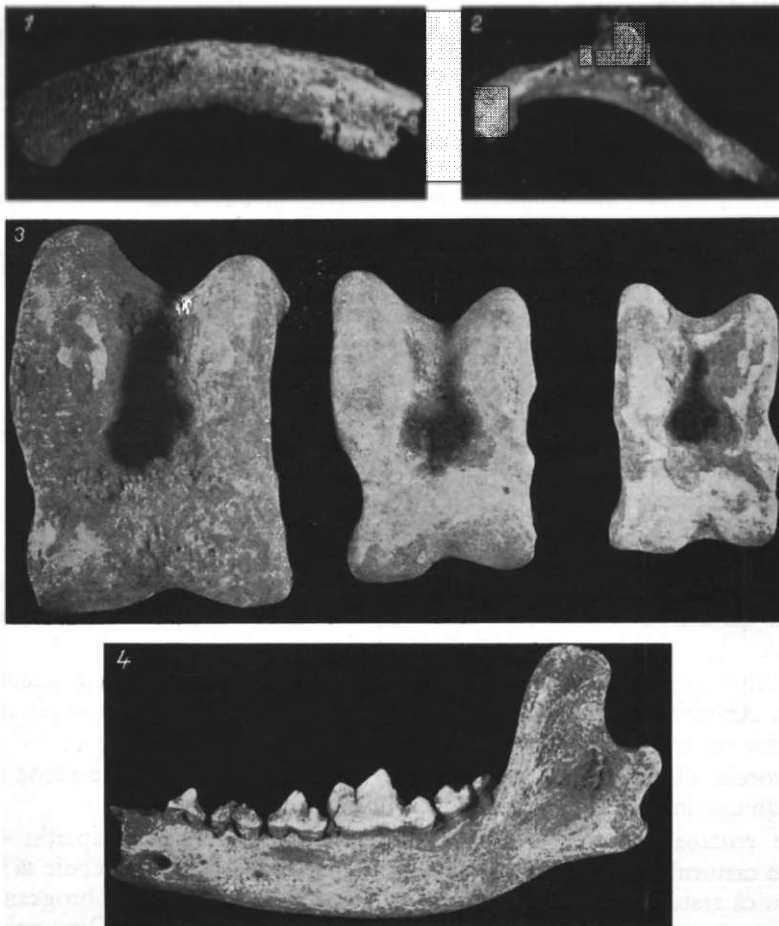

Fig. 1. 1, dentar fragmentar de *Silurus glanis* aparținînd unui individ de talie mare (1/1); 2, dinți faringieni de *Cyprinus carpio* (1/1); 3, astragale de *Bos primigenius* (stînga), *Bos taurus* (mîjloc) și *Cervus elaphus* (dreapta) (1/1); 4, mandibulă fragmentară de *Canis familiaris* (tip de talie mai mare decît *Canis familiaris polareus*) (1/1).

maturi cu dentiție de lapte, alții la care abia începuse eroziunea dinților definitivi, dar și indivizi bătrîni cu dentiție puternic erodată.

În ordinea frecvenței urmează ovicaprinele, care prezintă, pentru totalitatea materialului osos, aproape tot atitea resturi cît și bovinele, întrecîndu-le chiar pe acestea din urmă în unele niveluri (III, IV și VI). Menționăm faptul că doar în așezarea neolitică de la Techirghiol (cultura Hamangia), deci tot în Dobrogea, am mai întîlnit o frecvență

atît de ridicată a ovicaprinelor. În alte stațiuni neolitice din Moldova și Muntenia studiate de noi (Traian, Trușești, Tangiru, Bogata), frecvența lor este însă sensibil mai joasă.

Am reușit să diferențiem în cadrul materialului provenit de la ovicaprine fragmente osoase aparținînd genului *Capra* și genului *Ovis* (vezi tabelul II). Se poate constata că piesele aparținînd oii sînt în cantitate mai mare decît cele provenite de la capră, raportul fiind cam 2:1. Nu am putut însă determina, dată fiind lipsa coarnelor în cadrul materialului de studiu, tipul raseologic nici pentru oaie, nici pentru capră.

Porcinele au o frecvență mai joasă decît bovinele și ovicaprinele. Resturile determinate aparțin unui porc de talie destul de mică și gracilă. O mare parte a fragmentelor proviit de la indivizi nematurzi.

Cîinele ocupă ultimul loc în cadrul mamiferelor domestice, dar frecvența sa este totuși relativ ridicată. Am putut diferenția, pe lângă resturi osoase aparținînd unui cîine de talie mică, probabil *Canis familiaris palustris* Rut, și unele fragmente aparținînd unui tip mai robust.

Printre mamiferele sălbatice, frecvența cea mai ridicată o are cerbul, căruia îi aparțin un număr mare de fragmente de oase lungi, maxilare cu dinți, resturi de craniu și coarne. După cum am mai arătat, el este bine reprezentat, mai ales în nivelurile I și II, unde resturile sale sînt chiar mai abundente decît cele provenite de la hovine și ovicaprine, evidențind astfel existența, pentru acea perioadă, a unor puternice masive păduroase în nordul Dobrogii.

Este interesant de semnalat faptul că cerbul lipsește în cadrul faunei neolitice de la Techirghiol (cultura Hamangia), dar a fost găsit în necropola de la Cernavoda, aparținînd aceleiași culturi.

Spre deosebire de cerb, resturile osoase aparținînd căprioarei sînt în cantitate destul de mică, găsindu-se mai ales fragmente de coarne.

O altă specie dintre mamiferele sălbatice, cu o frecvență oarecum ridicată, este mistrețul, ale cărui fragmente osoase sînt destul de abundente, fiind reprezentat cam prin același număr de resturi ca și porcul domestic.

Bourului îi aparține doar un singur fragment osos, și anume un astragal descoperit în nivelul II. Amintim că această specie a fost găsită și în cadrul faunei neolitice provenind din necropola de la Cernavoda.

Carnivorele sălbatice sînt reprezentate prin vulpe și lup, ale căror resturi apar sporadic, și anume în materialul faunistic din nivelurile I, II, III.

Dintre rozătoare a fost identificat doar iepurele, căruia îi aparțin 4 fragmente osoase. Lipsa castorului în materialul faunistic neolitic de la Luncavița trebuie să fie întimplătoare, pentru că resturile acestei specii au fost descoperite pe malul dobrogean al Dunării nu numai în necropola de la Cernavoda (cultura Hamangia), dar și la Dinogetia în secolele IV—VI e. n.

Menționăm că nu au fost de loc găsite resturi ale calului (*Equus caballus* L.) la Luncavița, problema existenței acestei specii în neoliticul dobrogean rămînînd deschisă.

În concluzie, studiul faunei neolitice (cultura Gumelnița) descoperite la Luncavița ne arată că pentru locuitorii acestei așezări creșterea animalelor constituia una din ocupațiile de bază. Ei se îndeletniceau mai ales cu creșterea cornutelor (bovine și ovicaprine), iar într-o măsură mult mai mică cu aceea a porcinelor.

O altă ocupație, de mai mică importanță, era pescuitul, favorizat de altfel de situarea așezării în imediata apropiere a Dunării.

Culesul moluștelor nu prezenta decît o îndeletnicire sporadică, deși existau aceleași condiții favorizante ca și pentru pescuit.

Un rol încă destul de important în economia locuitorilor din așezarea gumelnișeană îl juca vînătoarea, fapt atestat de cantitatea mare de resturi osoase provenind de la mamiferele sălbatice, mai cu seamă de la cerb și mistreț.

L'ÉTUDE DES RESTES FAUNIQUES DE LA STATION NÉOLITHIQUE DE LUNCAVIȚA (culture de Gumelnița).

RÉSUMÉ

On fait l'étude des restes fauniques découverts dans la station néolithique (culture de Gumelnița) située près du Danube à côté du village de Luncașița (département de Tulcea en Dobrogea).

On a déterminé 603 fragments qui appartiennent aux groupes taxonomique cités dans le tableau I.

Le tableau II contient la répartition et la fréquence des espèces de mammifères trouvées dans les six niveaux d'habitation. On voit que les bovins et les ovicaprins ont une haute fréquence; de même les animaux sauvages représentent plus de 1/3 des restes de mammifères.

On peut constater par conséquent que l'une des occupations principales des habitants de la station était l'élevage (notamment des bovins et des ovicaprins). La pêche et surtout la récolte des mollusques n'avaient presque pas d'importance économique, mais la chasse (du cerf, du sanglier) avait un rôle important.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1, fragment du dentaire de *Silurus glanis*, appartenant à un individu de grande taille (1/1); 2, dents pharyngiennes de *Cyprinus carpio* (1/1); 3, des astragales de *Bos primigenius* (à gauche), *Bos taurus* (au milieu) et *Cervus elaphus* (à droite) (1/1); 4, mandibule fragmentaire de *Canis familiaris* (type de taille plus haute que *Canis familiaris palustris*) (1/1).

SĂPĂTURILE DE LA MÎNDRIȘCA

(jud. Bacău)

GH. BICHIR

IN PERIOADA 20 mai — 30 iulie 1960 au fost continuate săpăturile de la Mîndrișca, începute în anul 1959¹. În campania din 1960 s-a săpat în întregime Tîtelca Morăriei și s-au trasat mai multe secțiuni pe terasa Morăriei, unde în 1959 nu se săpase decît șanțul V (pl. 1). S-au efectuat de asemenea sondaje la Puțul Poștei, terasa Mîndrișcîi și Grajdurile C.A.P.

Cercetările de la Mîndrișca au avut ca scop verificarea și completarea observațiilor obținute în campania precedentă, precizarea limitelor așezării din epoca bronzului, care s-a întins și pe terasa Morăriei, și să se constate dacă așezarea a fost fortificată. După cum va reieși din prezentul raport, toate aceste probleme au fost rezolvate.

Cele două straturi de cultură aparținînd neoliticului și epocii bronzului, identificate în campania anterioară, au fost documentate pe întreaga suprafață a Tîtelcîi.

Stratul de cultură precucutenian (Mîndrișca I), gros de circa 0,40 m, se prezintă sub forma unui loess degradat de culoare galbenă murdară, în care apar cioburi, chirpici și oase de animale. În campania aceasta s-au dezvelit complet cele două locuințe de suprafață identificate în 1959² și s-au descoperit altele noi. Locuințele, distruse prin incendiu, au avut forma dreptunghiulară și pereții construiți din chirpici.

Gropile situate în apropierea locuințelor aveau forma aproape cilindrică și au fost relativ sărace în material.

În stratul de cultură precucutenian s-a găsit un interesant și variat material arheologic. Unelele păstrate sînt confecționate din piatră și os. Dintre cele de piatră amintim: topoarele plate trapezoidale (fig. 2/8) sau mai rar rectangulare (fig. 2/9), un topor de tip calapod (fig. 2/7) și o dălțiță. S-au găsit de asemenea lame fragmentare și așchii de silex și gresie silicifiată, două nuclee de silex și mai multe percutoare. Unelele de os sînt reprezentate prin: împungătoare, dălțițe și două fragmente de spatulă. Menționăm, de asemenea, o serie de oase metacarpiene lucrate (fig. 2/4) și cîteva săpăliși de corn.

În legătură cu ceramica, amintim că în această campanie s-au descoperit și vase întregi sau întregibile. Ceramica cuprinde trei specii: *a*) vase mici, lucrate din pastă fină, cu pereții subțiri, ornamentate cu incizii (înguste sau mai largi), impresiuni cu pieptenele și caneluri (fig. 1/1—2, 4, 8—9, 12 și 16); *b*) vase de dimensiuni mai mari, cu pereții groși și ornament excizat (fig. 1/3, 13, 14); *c*) vase de uz comun lucrate din pastă grosolană.

¹ Gh. Bichir și Eug. Dogan, *Săpături arheologice la Mîndrișca*, în *Material*, VIII, 1962, p. 291—300. Și săpăturile din campania aceasta au fost efectuate cu fonduri puse la

dispoziție de Muzeul din Bacău.

² *Ibidem*, p. 292, fig. 2/1—2.

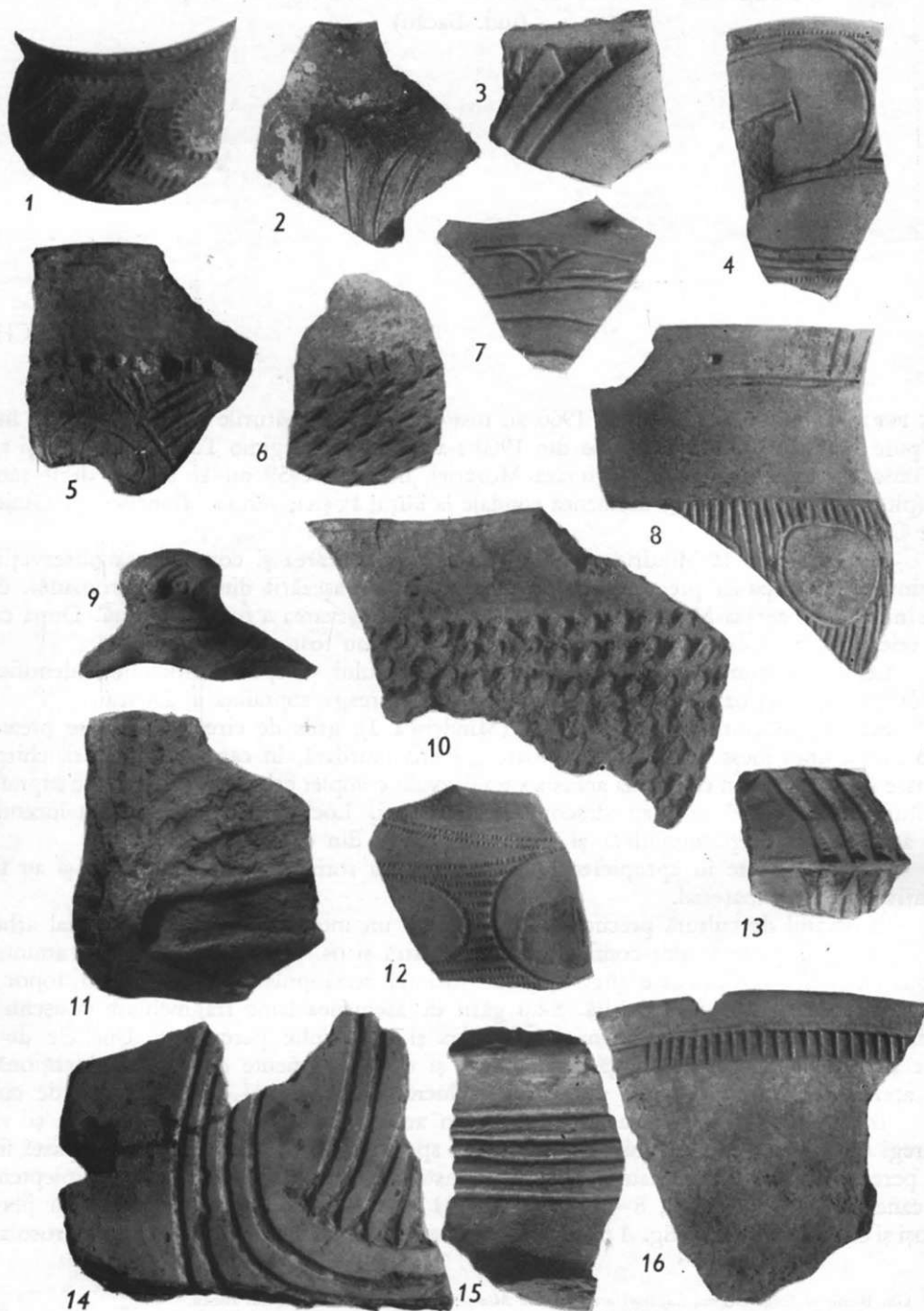
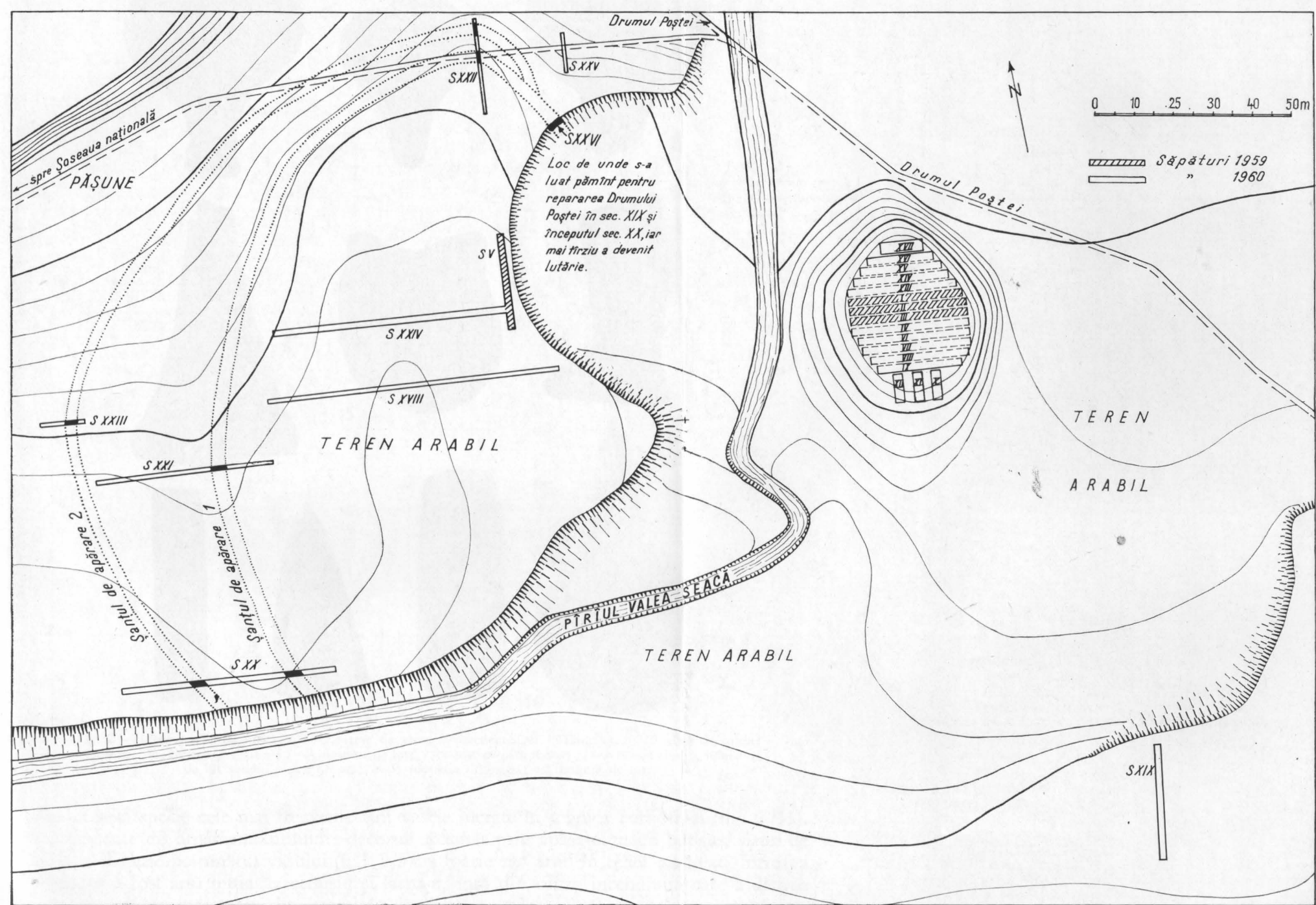

Fig. 1. — *Mindrișca-Titelea Morăriei*. Ceramică precucuteniană din stratul de cultură Mindrișca I.

Pl. I. — Mindrișca. Planul general al săpăturilor.

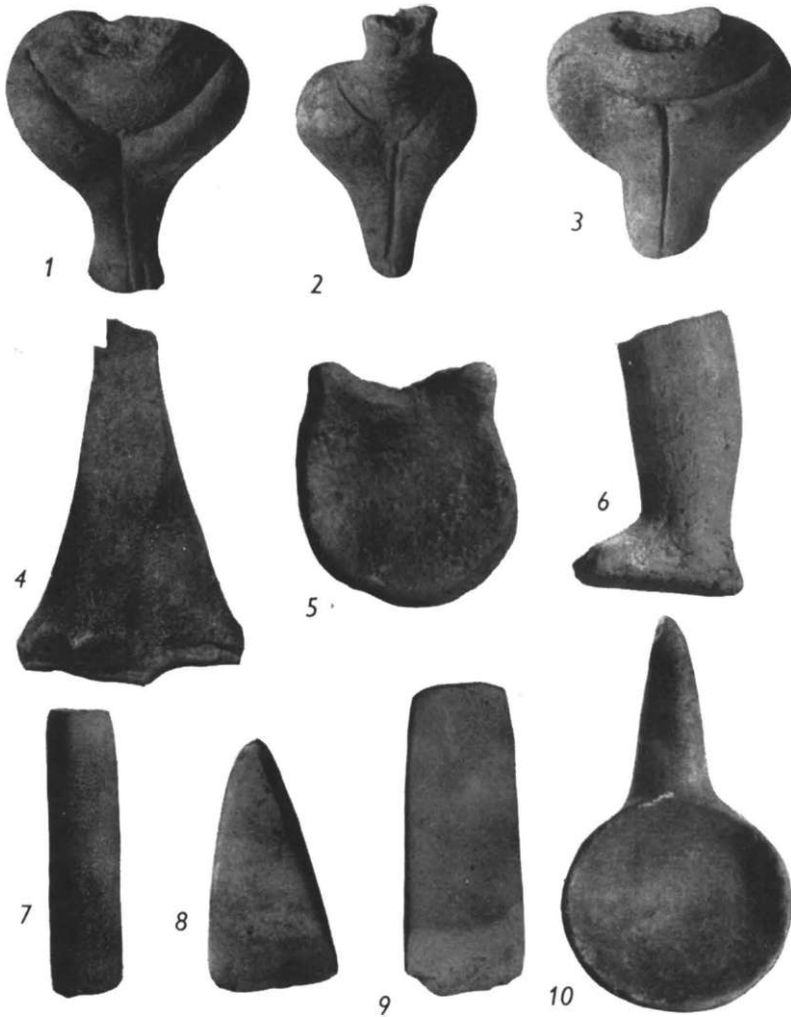

Fig. 2. — *Mîndrișca-Titica Morăriei*. 1—9, strat de cultură precucutenian (Mindrișca I); 10, strat de cultură Monteoru Ic₄ (Mindrișca III a); 1—3, figurine de lut; 4, os metacarpian lucrat; 5, scaunel de cult; 6, miniatură de lut a unui picior de om; 7—9, toporașe de piatră; 10, lingură de lut.

Din această specie cele mai frecvente sînt vasele lucrate în tehnica barbotinei (fig. 1/11). Ca elemente de ornament întîlnim: decorul executat prin apăsare cu un bețigaș, șiruri de alveole dispuse pe umărul vasului (fig. 1/5) și foarte rar briul în relief alveolat. Întreaga ceramică a fost arsă inițial la cenușiu și la roșu, însă din cauza incendiului care a distrus așezarea, cea mai mare parte din ceramică a fost arsă secundar și a căpătat culoarea cărămizie; unele cioburi s-au transformat chiar în zgură.

Un loc important în descoperirile de la Mîndrișca îl ocupă plastica antropomorfă. S-au găsit circa douăzeci de figurine întregi sau fragmentare (fig. 2/1—3 și fig. 3/1—4), multe dintre ele indicînd strînse legături cu sudul. Amintim, de asemenea, un scaunel

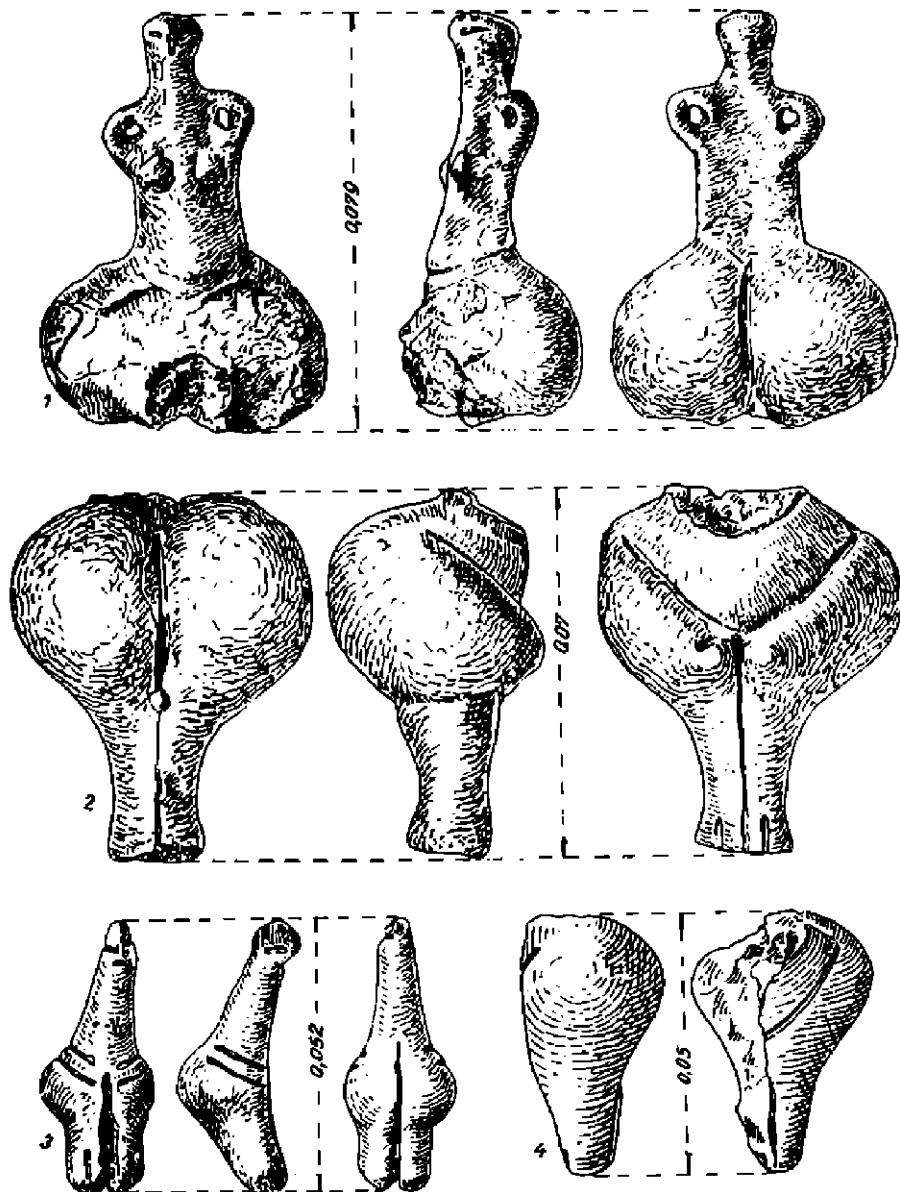

Fig. 3. — *Mindrișca-Titetea Mordrii*. Figurine de lut precucuteniene (Mindrișca I).

de cult (fig. 2/5) de tipul celui de la Izvoare² și câteva figurine zoomorfe, cunoscute în aproape toate așezările precucuteniene.

² R. Vulpe, *Izvoare, Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, p. 231, fig. 234/4.

Ca și în campania trecută, în așezarea neolitică s-au descoperit relativ multe rîșnițe care, împreună cu pleava din chirpic și săpăligile de corn, dovedesc cultivarea primitivă a plantelor. Numărul mare al oaselor de animale (predomină cele de bovine) scoase din săpătură arată că locuitorii așezării se ocupau și cu creșterea vitelor.

Așa cum am menționat în raportul anterior⁴, așezarea aparține etapei târzii a fazei Precucuteni II și durata ei nu poate depăși perioada de tranziție de la Precucuteni II la Precucuteni III.

Spre deosebire de campania din 1959⁵, în 1960 s-a putut preciza stratigrafic existența unui strat de cultură Mîndrișca II, distrus în mare parte de locuirea Monteoru. Stratul Mîndrișca II corespunde în timp etapei târzii a culturii Glina-Schneckenberg și urmează în mod nemijlocit orizontului Foltești II, indentificat la Foltești-Ruptura⁶.

Al treilea strat de cultură de pe Titelca Morăriei aparține culturii Monteoru, faza Ic₂, și are două niveluri de locuire notate de noi cu IIIa și IIIb. Observațiile stratigrafice permit să se precizeze că înainte de a se așeza pe Titelca Morăriei, purtătorii culturii Monteoru au nivelat terenul distrugînd în mare parte stratul Mîndrișca II și deranjînd în unele locuri chiar resturile de locuire Precucuteni. După cum am arătat în raportul precedent, nivelul IIIa conține mai multă cenușă decît nivelul IIIb, care este ros în parte de ape și deranjat de plug⁷. Nivelul de locuire Mîndrișca IIIa a fost distrus de un puternic incendiu.

În campania din 1960 s-au constatat, în două cazuri, suprapuneri de locuințe de suprafață, aparținînd nivelurilor IIIa și IIIb, și s-au identificat bordeie de formă pătrată cu colțurile rotunjite, dovedindu-se astfel coexistența ambelor tipuri de locuințe în această vreme. În capătul vestic al șanțului XV s-a dat de o vatră, deosebită de toate celelalte vetre de foc de pe așezare, atît ca formă, cît și ca dimensiuni (1,75 × 1,70 m)⁸. Această vatră suprapunea o alta de aceeași formă și mărime. Între ele se afla un strat de pietricele de riu, amestecate cu lut, gros de 6—7 cm⁹.

Sub vetre era o groapă în centrul căreia s-a găsit frontalul cu coarne al unui berbec. După părerea noastră este vorba de o vatră de cult, care aparține nivelului IIIb. Recent, vatra a fost perforată de patru gropi de vie.

Reprezentarea capului de berbec pe unele torți de vase și «căței de vatră»¹⁰, precum și descoperirea amintită, arată că berbecul avea în concepția purtătorilor culturii Monteoru și o semnificație religioasă¹¹.

Pe terasa Morăriei s-au trasat secțiunile XVIII și XXIV pentru a delimita așezarea și constata intensitatea de locuire; iar șanțurile XX—XXIII și XXV—XXVI pentru a urmări traseul celor două șanțuri de apărare (pl. I). S. XIX a fost făcut la circa 80 m sud-est de Titelca (pl. I), unde, cu ocazia unei cercetări de suprafață, am găsit în arătură cîteva cioburi și un fragment de topor-ciocan de piatră și credeam că aici ar putea fi cimitirul așezării. Sondajul efectuat n-a dat la iveală nici un fel de resturi arheologice, așa încît materialele adunate de noi trebuie puse în legătură cu așezarea de pe Titelca.

Datele obținute prin săparea secțiunilor XVIII și XXIV au întărit observațiile făcute în S. V/1959 și au arătat că pe terasa Morăriei nu există straturile de cultură Mîndrișca

⁴ Gh. Bichir și Eug. Dogan, *op. cit.*, p. 293.

⁵ *Ibidem*, p. 297.

⁶ Vezi Gh. Bichir, *Beitrag zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im Südöstlichen Transilvanien und in der Moldau*, in *Dacia*, N.S., VI, p. 110—114. Asupra fazei Mîndrișca II și a bronzului timpuriu din România, vom reveni, într-un studiu special, așa încît nu mai insistăm asupra ei în prezentul raport.

⁷ Vezi Gh. Bichir și Eug. Dogan, *op. cit.*, p. 293 și fig. 3.

⁸ Vetrele de foc obișnuite au forma rotund-ovală și dimensiunile de circa 0,60 × 0,70 m.

⁹ Pietricelele au fost luate din albia piriului Valca Seacă (vezi pl. I).

¹⁰ Vezi I. Nestor, *Raport general asupra săpăturilor de la Sărate Monteoru*, in *Raport MNIA*, p. 28, fig. 5; *idem*, in *Istoria României*, I, 1960, p. 105—124 și fig. 24/3.

¹¹ Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, in *Dacia*, N.S., VI, p. 109.

I și Mîndrișca II, iar așezarea de tip Monteoru s-a extins pe terasă abia în perioada corespunzătoare nivelului IIIb de pe Titelcă. Spre deosebire de S. V/1959, în S. XVIII și

Fig. 4. — Mîndrișca; 1, *Terasa Morăriei*, profilul șanțului de apărare nr. 1, văzut în S. XXVI (taluzare); 2, *Titelca Morăriei*, locuința 1/1960 (nivel III b) cu rîșnița *in situ*.

S. XXIV s-a prins un nou nivel de locuire, Mîndrișca IIIc, aparținînd fazei Monteoru Ic₂. Nivelul IIIc a fost aproape complet distrus din cauza arării terenului cu tractorul; *in situ* s-au găsit numai două gropi menajere și fundul unui bordei de formă pătrată cu colțurile rotunjite.

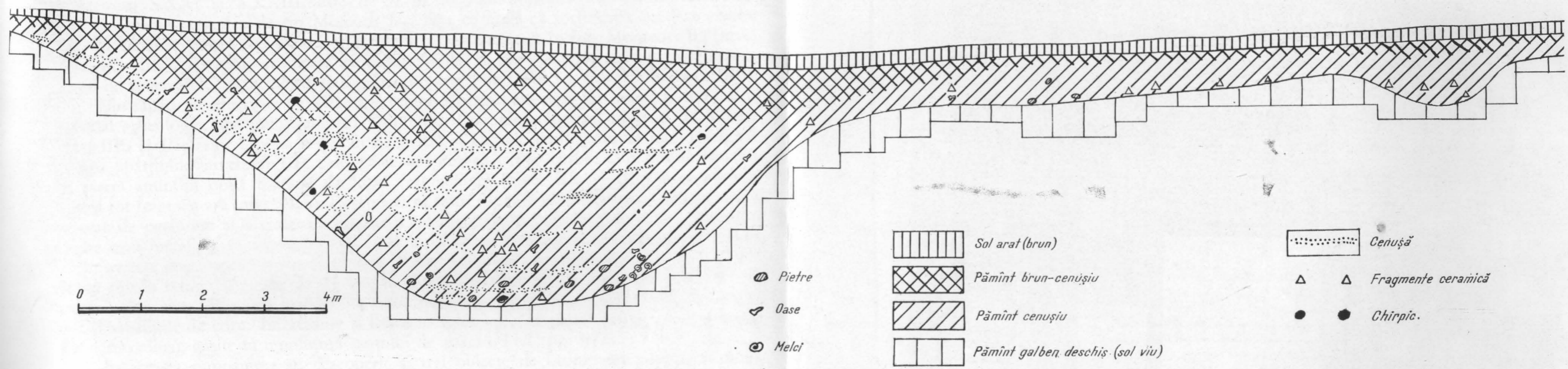

Fig. 5. — *Mindrișca-Terasa Morăriei*. Profilul șanțului de apărare, văzut în peretele sudic al secțiunii XXI (pe plan S. XXI).

Cele două șanțuri de apărare identificate în 1960 înconjurau așezarea de pe terasa Morăriei spre vest, nord și nord-est și ieșeau în albia înaltă a pîrului Valea Seacă.

Pe latura nord-estică, înainte de a ajunge în albia pîrului, șanțurile de apărare se uneau, undeva în apropiere de taluzarea noastră, notată pe plan cu S. XXVI (pl. I și fig. 4/1), deoarece în malul ripii nu se mai observă absolut nimic, iar spre est nu continuă, după cum a arătat S. XXV și chiar orientarea șanțului de apărare nr. 2 (exterior) prins în S. XXII (pl. I). Un al treilea șanț de apărare n-a existat, așa cum părea să indice albia unui mic torent.

Șanțul de apărare nr. 1 (interior) era mai larg și mai adânc decît cel exterior; în S. XXI a atins adîncimea de 4,30 m și lărgimea de 10 m (fig. 5). Din umplutura șanțului de apărare nr. 1 s-a scos mult material arheologic, aparținînd în special nivelului IIIc, lunecat din așezare datorită terenului în ușoară pantă. Distanța dintre șanțurile de apărare, în sectorul S.XXI și S.XXIII, este de 32 m. Pe fundul șanțului de apărare nr.1 s-au găsit fragmente ceramice de tip Moteoru Ic₃, fapt ce arată că fortificația aparține acestei faze. În schimb, șanțul de apărare nr.2 pare a fi fost construit în faza Moteoru Ic₂ (nivel Mîndrișca IIIc), așa cum ar indica cioburile găsite la baza lui. Nu este exclus însă ca șanțul de apărare nr.2 să fi existat și la sfîrșitul fazei Moteoru Ic₃ (nivel Mîndrișca IIIb).

Din săpăturile efectuate pe Titelea și terasa Morăriei s-a scos un bogat și interesant material arheologic, aparținînd culturii Moteoru. Comune celor trei niveluri de locuire (IIIa, IIIb și IIIc) sînt topoarele-ciocan de piatră și cuțitele curbe; numai într-o singură groapă aparținînd nivelului IIIa s-au găsit unsprezece cuțite curbe. Din rîndul armelor de piatră amintim două topoare de luptă fragmentare (nivel IIIa și IIIc) și o măciucă sferică tot fragmentară (nivel IIIb). Descoperirea unor topoare-ciocan cu gaura pentru coadă în curs de perforare și a citorva «miezuri» rezultate de la perforate dovedesc că aceste unelte erau lucrate și în așezare. După cum arată cîteva exemplare în curs de prelucrare, tot în așezare erau confecționate și cuțitele curbe. Numărul împungătoarelor și pumnalelor de os (unele ating lungimea de 27 cm) este relativ mare în toate cele trei niveluri de locuire Moteoru. Ele sînt lucrate din oase metacarpene și metatarsiene. Relativ multe sînt și săpăligile de corn. Interesante și unice în felul lor sînt patru patine de os (lucrate din oase radius), găsite în umplutura șanțului de apărare nr.1 (fig. 6/1).

În această campanie s-au descoperit și trei obiecte de bronz: un pumnal și două ace de cusut. Pumnalul (fig. 6/2) găsit în locuința nr.1, nivelul IIIb, este prima armă de bronz descoperită în cadrul etapelor mai vechi ale culturii Moteoru din Moldova.

În locuințe și gropi aparținînd celor trei niveluri de locuire Moteoru s-au găsit, în afară de fragmente ceramice (fig. 8 și 9), numeroase vase întregi și întregibile (fig. 7). Deosebirea dintre ceramica din nivelul IIIa și IIIb (privită în general) este mică¹²; în schimb, ceramica din nivelul IIIc se distinge ușor după tehnica de lucru, forme și ornament, reprezentat adesea de nervuri. Sporadic au apărut, în special în partea superioară a șanțurilor de apărare, și unele fragmente ceramice mai tirzii decît faza Moteoru Ic₂. Oasele de animale găsite în nivelurile IIIa, IIIb și IIIc arată că, pe lângă agricultura primitivă, locuitorii așezării practicau și creșterea vitelor¹³, ocupație ce stimula și dezvoltarea țesutului atestat prin numeroase fusaiole și greutăți piramidale de lut, ornamentate

¹² Pentru descrierea ceramicii vezi raportul din *Materiale*, VIII, p. 294-297.

¹³ Oasele de animale de la Mîndrișca au fost studiate de Sergiu Haimovici de la Universitatea din Iași. Cele 3135 de fragmente de oase cercetate aparțin la 309 indivizi, dintre care

263 (85,11%) sînt mamifere domestice, iar 46 (14,89%) mamifere sălbatice. În cadrul mamiferelor domestice frecvența pe indivizi este următoarea: bou domestic = 39,16%; porc = 30,80%; ovicaprine (predomină oile) = 25,47%; cîine = 2,66% și calul 1,91% (28 de fragmente de oase de cal).

cu alveole pe margini. Boul era folosit din plin la tracțiune¹⁴. Un loc important în activitatea locuitorilor îl ocupa și vinatul, favorizat de pădurea din jur și lunca Siretului, așa cum arată oasele de animale sălbatice descoperite în așezare.

Observația că pe Titelea Morăriei nu s-au găsit cioburi de tip Monteoru Ic₂ ar îndreptăți ipoteza după care locuitorii din acea vreme, când războaiele deveniseră mai frecvente,

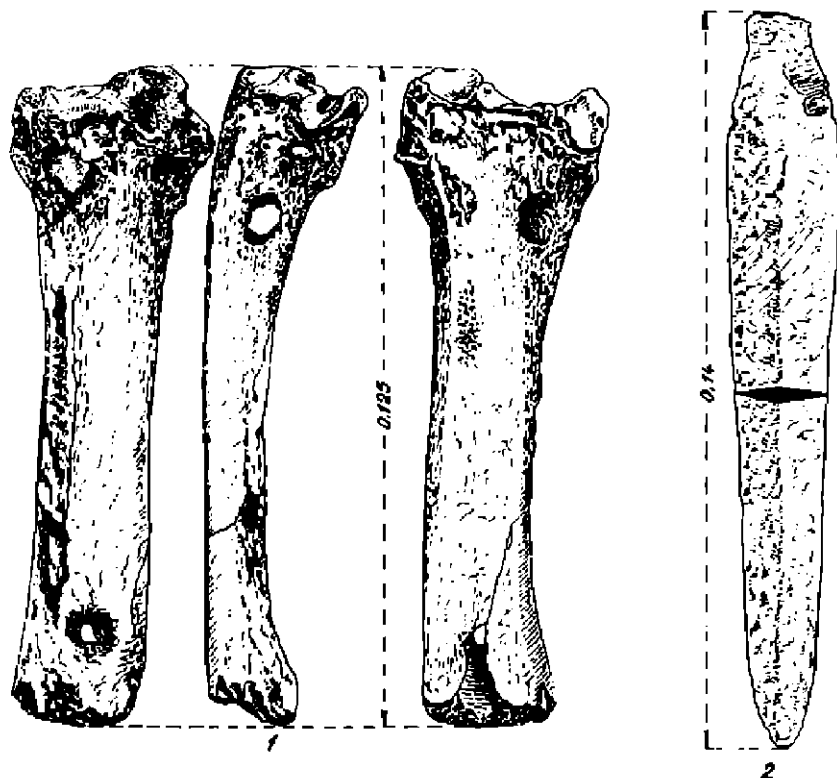

Fig. 6. — Mindrișca. 1, patine de os, descoperite pe Terasa Morăriei, în umplutura șanțului de apărare nr. 1; 2, pumnal de bronz, descoperit pe Titelea Morăriei, locuința nr. 1 (nivel III b).

nu s-au mai așezat pe Titelea, deoarece nu era suficient de bine apărată natural (accesul dinspre sud se făcea ușor, iar suprafața mică de locuit a Titelei nu justifica munca pe care o cerea săparea unui șanț de apărare) și atunci au preferat terasa Morăriei apărată la sud și est de albia abruptă a pârului Valea Seacă, iar spre vest și nord de cele două șanțuri de apărare. Nu este exclusă însă nici ipoteza ca locuirea să fi continuat pe Titelea și în faza Monteoru Ic₂, dar în această situație trebuie să admitem că stratul de cultură respectiv a fost distrus în așa fel încît nu a mai rămas nici un ciob. Cert este faptul că după distrugerea nivelului Mindrișca IIIa, de un incendiu puternic, locuitorii și-au extins așezarea și pe terasa Morăriei pe care au fortificat-o.

¹⁴ Cf. Gh. Bichir, *Autour du problème des plus anciens modèles de chariots découverts en Roumanie*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 80–82.

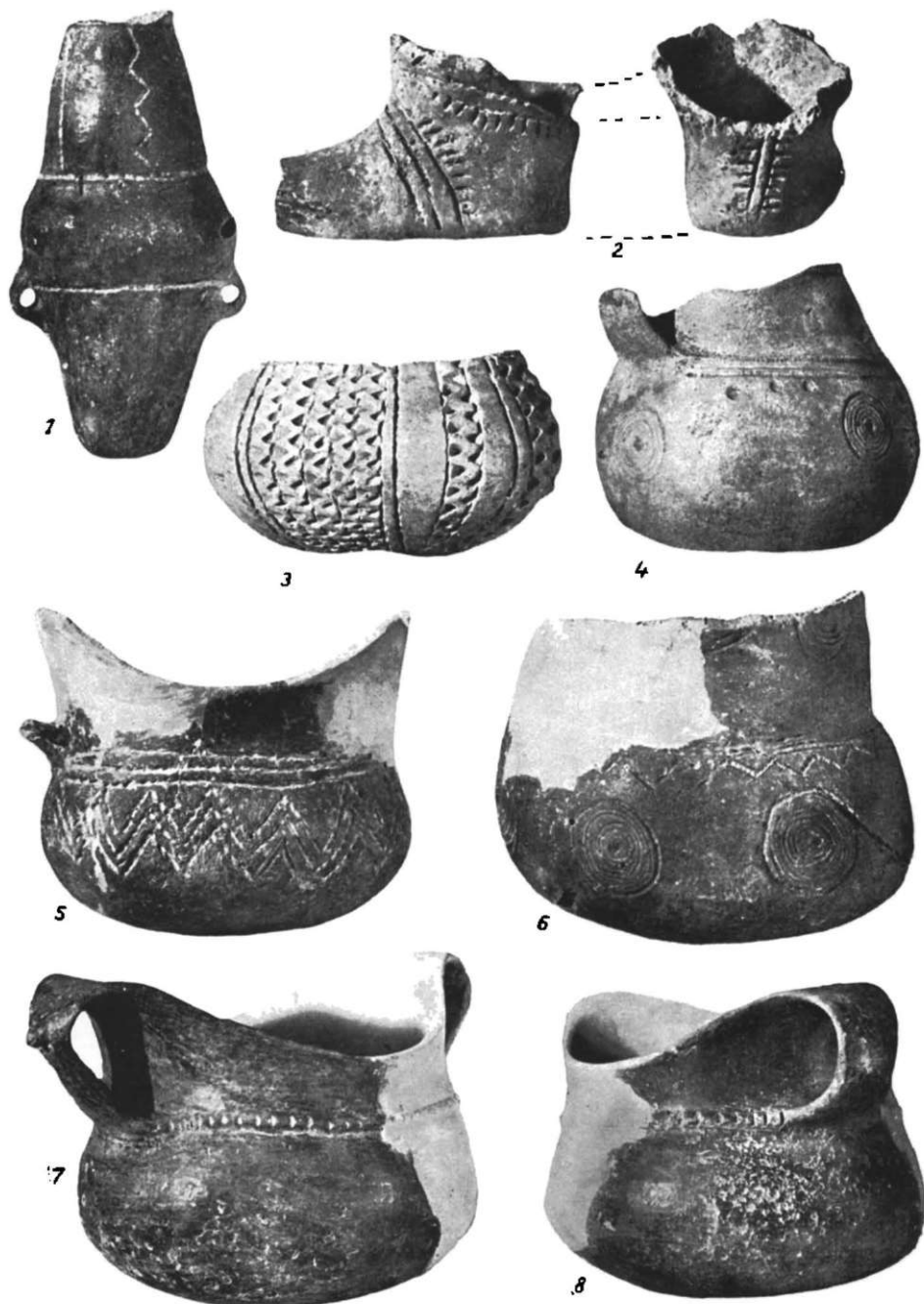

Fig. 7. -- *Mindrița-Titela Morărești*, ceramică de tip Monteoru Ie.

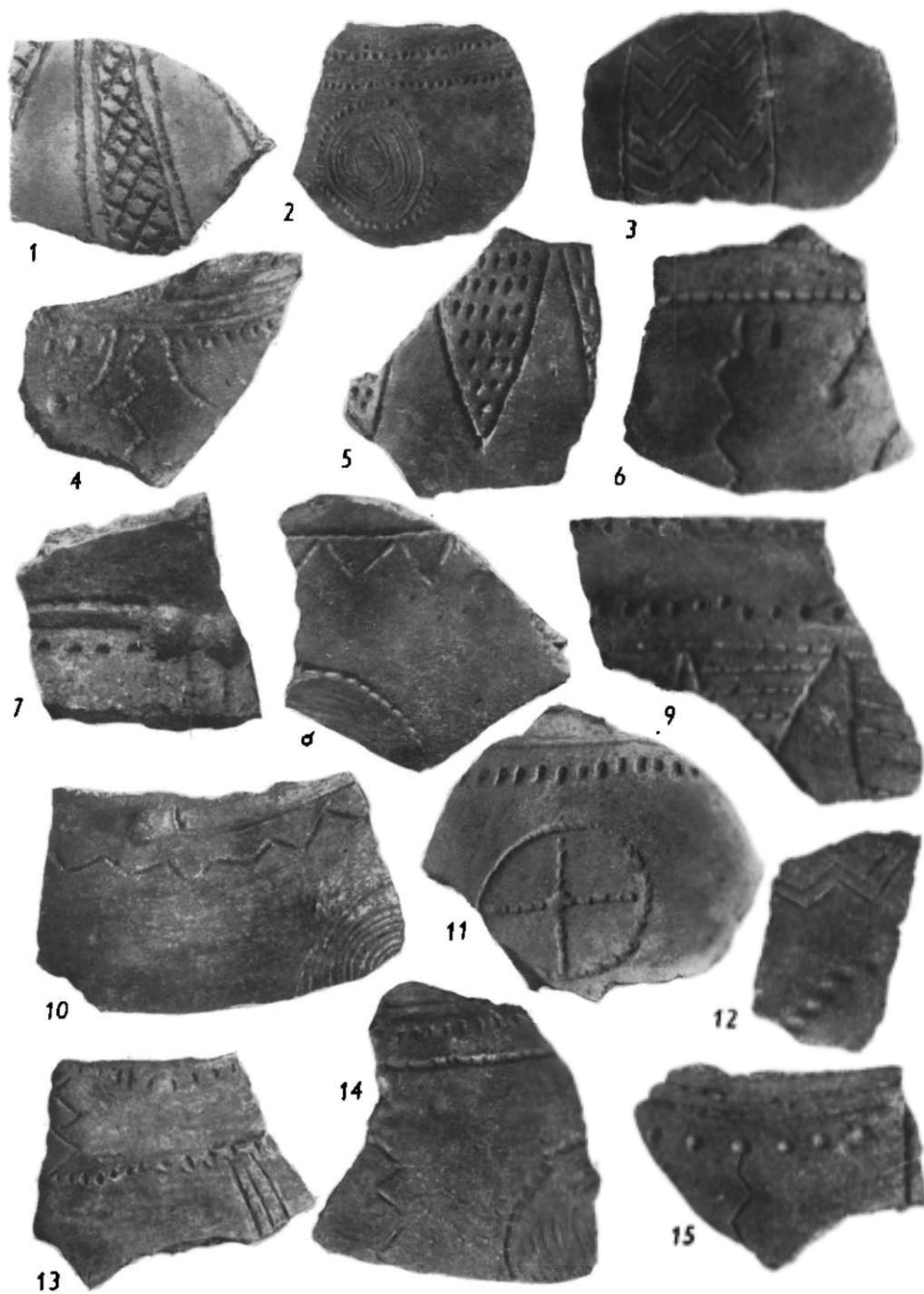

Fig. 8. — *Mindrișca-Tițeța Morăriei*. Ceramică de tip Monteoru 1c₁.

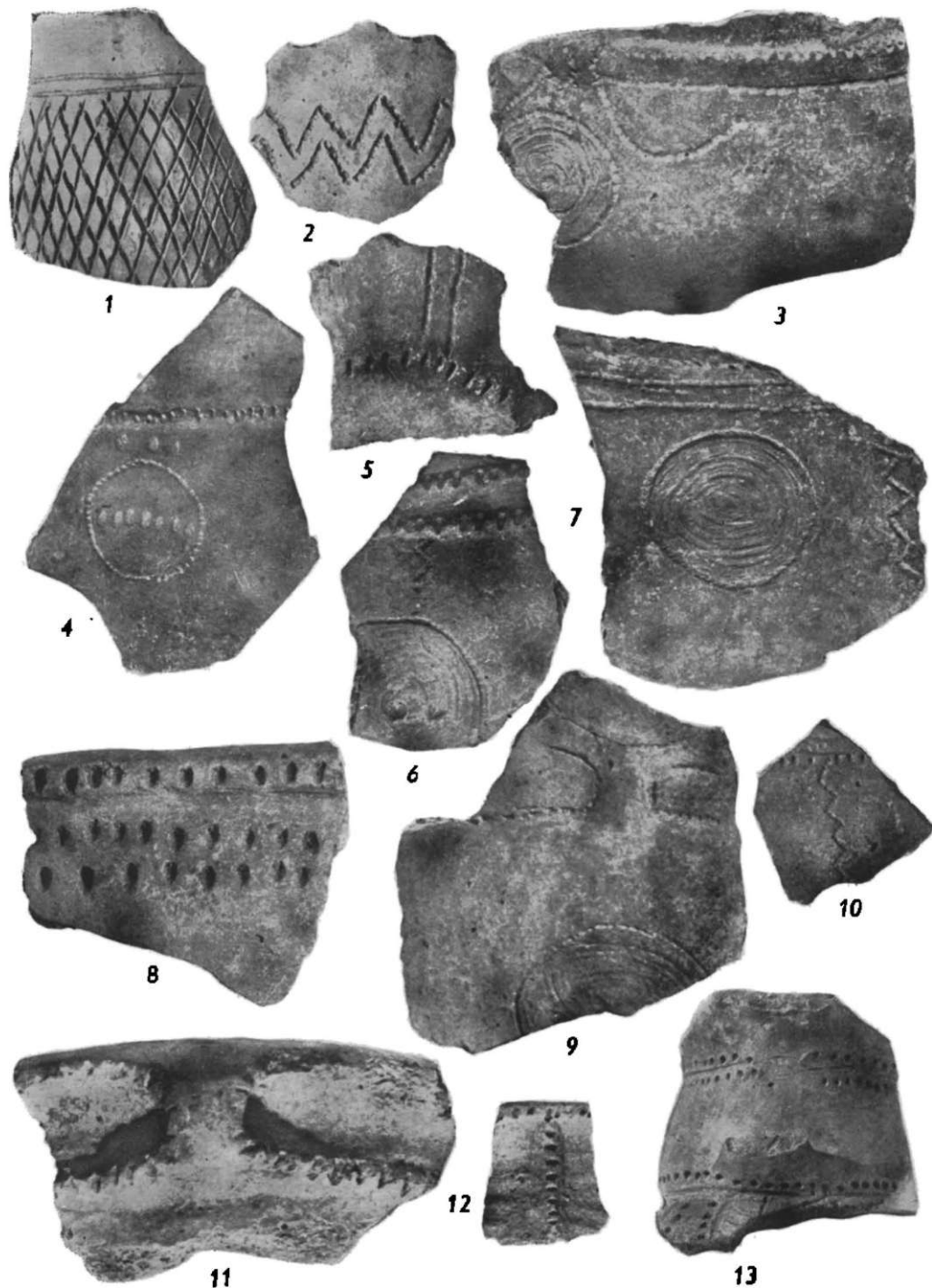

Fig. 9. — *Mindrișca-Tițea Morării*. Ceramică de tip Monteoru Ic₃.

SONDAJELE DE LA PUȚUL POȘTEI, TERASA MÎNDRIȘÇA ȘI GRAJDURILE C.A.P.

1. La Puțul Poștei s-a făcut un sondaj la circa 30 m nord-vest de fântină și la 4 m nord de drumul ce leagă șoseaua națională de lunca Siretului și s-a constatat că ne aflăm în marginea sudică a unei așezări de tip Monteoru.

2. Pe terasa Mîndrișcăi, la sud de sat, s-a efectuat un sondaj pe locul unde, în 1945, cu ocazia desfundării terenului pentru a se planta vie, s-a descoperit un depozit de seceri de bronz. În sondaj s-au găsit două seceri de bronz, cu cîrlig (una întregă și alta fragmentară), cioburi răzlețe de tip Monteoru și resturi de locuire aparținînd secolului III e. n.¹⁶

3. La grajdurile C.A.P., cu ocazia săpării unor gropi de siloz, s-au descoperit mai multe morminte de inumație de tip Monteoru. Cimitirul aparține așezării de pe «Duitori», sondată de noi în 1959.

★

Descoperirile arheologice făcute în 1960 la Mîndrișca completează rezultatele obținute în campania precedentă și contribuie la o mai bună cunoaștere a culturilor Precucuteni, Foltești II și Monteoru. Descoperirea locuințelor de suprafață de la Mîndrișca, aparținînd etapei timpurii a fazei Precucuteni II, constituie pentru noi un indiciu că acele «albieri» de la Larga Jijia¹⁶ nu pot fi considerate sigur «funduri de cabană»¹⁷.

Un alt fapt care trebuie subliniat este acela al identificării stratului de cultură Mîndrișca II, aparținînd bronzului timpuriu din Moldova, și constatarea că așezarea de tip Monteoru de la Mîndrișca a fost fortificată într-o perioadă mai veche decît așezarea eponimă de la Sărata Monteoru¹⁸.

LES FOUILLES DE MÎNDRIȘÇA (DÉP. DE BACĂU)

RÉSUMÉ

On présente les principaux résultats des recherches de 1960 lorsque d'amples fouilles ont été effectuées aux lieuxdits «Titelca Morăriei» et «Terasa Morăriei» (pl. I) et des sondages à trois endroits sur la terrasse de la rive droite du Siret.

A «Titelca Morăriei» on a identifié trois couches de civilisation notées par l'auteur, Mîndrișca I, Mîndrișca II et Mîndrișca III. La couche Mîndrișca I appartient au néolithique, notamment à la phase Précucuteni II finale (fig. 1, fig. 2 et fig. 3/1—9). La couche Mîndrișca II est attribuée à l'étape du commencement de l'âge du bronze de Moldavie (voir Gh. Bichir, dans *Dacia* N. S., VI, pp. 110—114), tandis que Mîndrișca III avec ses deux niveaux d'habitat (III a et III b) appartient au bronze moyen, respectivement à la civilisation de Monteoru, phase Ic₃ (fig. 2/10, fig. 7, fig. 8 et fig. 9).

Sur la «Terasa Morăriei», l'habitation débute plus tard, pendant l'étape correspondant au niveau III b (civilisation de Monteoru, phase Ic₃ étape tardive) et elle dure plus longtemps que l'établissement de «Titelca Morăriei».

¹⁶ Vezi Gh. Bichir, *La civilisation des carpes (IIe—IIIe siècles de n.è.) à la lumière des fouilles archéologiques*, in *Dacia*, N.S., XI, p. 206 și 218, fig. 24/13.

¹⁷ Vezi I. Nestor și colaboratorii, *Șantierul Valtă Jijiei*, in *SCIV*, III, 1952, p. 48.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi I. Nestor, in *Istoria României*, I, 1960, p. 103, unde se arată că așezarea eponimă de la Monteoru a fost fortificată la începutul ultimei perioade.

Pendant la période de son existence correspondant à la phase Monteoru I_c (Mindrișca IIIc), l'établissement de cette terrasse a été fortifié par deux fossés de défense (pl. I, fig.4/1 et fig. 5). La profondeur de ces fossés atteignait 4,25 m et leur largeur 10 m. On a décelé aussi des vestiges isolés d'habitat Monteoru tardif.

Dans toutes les couches de civilisation on a identifié des habitations et des fosses à provisions. Les observations stratigraphiques, et le nombreux et important matériel archéologique découvert contribuent à l'élucidation des problèmes concernant le néolithique précucutéenien, le début de l'âge du bronze en Moldavie et la civilisation de Monteoru à l'est des Carpates.

LÉGENDE DES FIGURES

- Pl. I. — *Mindrișca*. Plan général des fouilles.
- Fig. 1. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». Céramique précucutéenne de la couche de civilisation Mindrișca I.
- Fig. 2. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». 1—9, couche de civilisation précucutéenne (Mindrișca I); 10, couche de civilisation Monteoru I C₂ (Mindrișca III a); 1—3, figurines en terre cuite; 4, métacarpe façonné; 5, escabeau de culte; 6, miniature en terre cuite représentant un pied humain; 7—9, petites haches en pierre; 10, cuiller en terre cuite.
- Fig. 3. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». Figurines précucutéennes en terre cuite (Mindrișca I).
- Fig. 4. — *Mindrișca*. 1, «*Terasa Mordriei*» profil du fossé de défense no 1, dans S. XXVI (talus); 2, «*Titelca Mordriei*», l'habitation no 1/1960 (niveau III b), avec un moulin à bras *in situ*.
- Fig. 5. — *Mindrișca* — «*Terasa Mordriei*», profil du fossé de défense dans la paroi sud de S. XXI.
- Fig. 6. — *Mindrișca*. 1, Pa.irs en os découverts à «*Terasa Mordriei*» dans le rempli du fossé de défense n° 1; 2, polgnard en bronze découvert à «*Titelca Mordriei*», habitation n° 1 (niveau III b).
- Fig. 7. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». Céramique de type Monteoru I C₂.
- Fig. 8. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». Céramique de type Monteoru I C₂.
- Fig. 9. — *Mindrișca* — «*Titelca Mordriei*». Céramique de type Monteoru I C₂.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE LA AȘEZAREA DE TIP OTOMANI DE LA MEDIȘUL AURIT

T. BADER și S. DUMITRAȘCU

PRIN APROFUNDAREA cunoștințelor noastre despre trecutul îndepărtat al ținuturilor Sătmărulei și pentru a salva o așezare de tip Otomani înainte de distrugere, în vara anului 1964 Muzeul de istorie din Satu Mare, în colaborare cu Institutul de istorie din Cluj, a efectuat o săpătură arheologică în comuna Medieșul Aurit, jud. Satu Mare*.

Așezarea a fost descoperită și parțial «săpată» la începutul secolului al XX-lea de niște amatori de antichități, intrînd oarecum în literatura istorică locală a vremii¹. În anul 1930, pe teritoriul comunei, fără precizarea locului, a fost găsit un topor de bronz cu disc, de tipul celui de la Apa², adus la muzeu de inspectorul școlar Darius Pop.

În anii 1960—1962, cu ocazia săpării unei gropi de siloz, la locul numit «Ciuncaș», de către C. A. P. Poțău, au ieșit la suprafață fragmente de vase și unelte de os, care au ajuns la muzeul din Satu Mare. Această resemnalare a așezării a grăbit începerea săpăturilor, efectuate între 29 mai—15 iunie 1964.

Scopul săpăturilor a fost cercetarea sistematică a unei așezări din epoca bronzului în preajma orașului Satu Mare și descoperirea unui material muzeistic pentru îmbogățirea expoziției de bază a muzeului din Satu Mare.

Spre deosebire de așezările cercetate pînă în prezent³, unde s-au înregistrat niveluri corespunzătoare fazei Otomani I, cum sînt cele de la Cetățuia-Otomani nivelul inferior⁴, Socodor nivelul inferior⁵, Periam I—IV⁶, Sintion nivelurile III—IV⁷ și Tőszeg A⁸, se pare că așezarea de la Poțău, de la locul numit «Ciuncaș», este o așezare tipică fazei Otomani I, în care apar doar unele elemente ale fazei Otomani II.

* Colectivul a fost format din: Mireea Rusu, responsabil, Sever Dumitrașcu, Tiberiu Bader și Ivan Iurașciuc (membri).

¹ Vende Aladár, *Szatmár vármegye őskora*, în *Szatmár vármegye*, p. 402—411; Ștefan Mărcuș, *Sătmăr (fragmente istorice și culturale, aspecte sociale. Contribuții la trecutul românesc de la granița de vest)*, Oradea, 1938, p. 75, 110, 126. În aceste lucrări, locul numit «Ciuncaș» a fost publicat ca aparținînd comunei Medieșul Aurit. În timpul săpăturilor locul aparținea satului Poțău SCIV. 16, 1965, 3, p. 592, iar în prezent aparține din nou comunei Medieșul Aurit. A. Vende descrie sumar așezarea și materialul descoperit (unelte și arme din corn de cerb, griu carbonizat) și o datează în epoca pietrei (p. 403—404). Vasele miniatură, împreună cu așezarea, le datează în epoca bronzului (p. 410). Același greșelă comite și Șt. Mărcuș, preluînd necritice datearea dublă a lui Vende.

² Ion Berciu, *Depozitul de bronz de la Ighis*, în *Apulum*,

I, 1939—1942, p. 33.

³ Ne referim numai la săpăturile a căror rezultate au fost publicate.

⁴ K. Horedt, M. Rusu, I. Ordentlich, *Săpăturile de la Otomani*, în *Materialie*, VIII, 1962, p. 318; I. Ordentlich, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 115 și urm.; idem, *Sisteme de fortificații în așezările epocii a culturii Otomani*, comunicare ținută la Sesiunea de comunicări a muzeelor, București, 27—29 decembrie, 1964.

⁵ *Materialie*, VIII, 1962, p. 322; D. Popescu, în *Materialie*, II, 1966, p. 46 și fig. 7.

⁶ *Ibidem*; D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, p. 54 și urm.

⁷ I. Ordentlich, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 115 și urm.; A. D. Alexandrescu, în *SCI V*, VI, 1955, p. 487 și urm.

⁸ A. Mozsolics, *Die Ausgrabungen in Tőszeg im Jahre 1948*, în *Acta Arch.*, II, 1—3, 1952, p. 65.

Situată la 400 m nord de comuna Potău, așezarea este tăiată în două de drumul comunei Potău-Medieșul Aurit și se întinde în dreapta râului Șeinelu la locul specificat «Ciuncaș». După tip se încadrează în categoria așezărilor în formă de «insulă», aflate

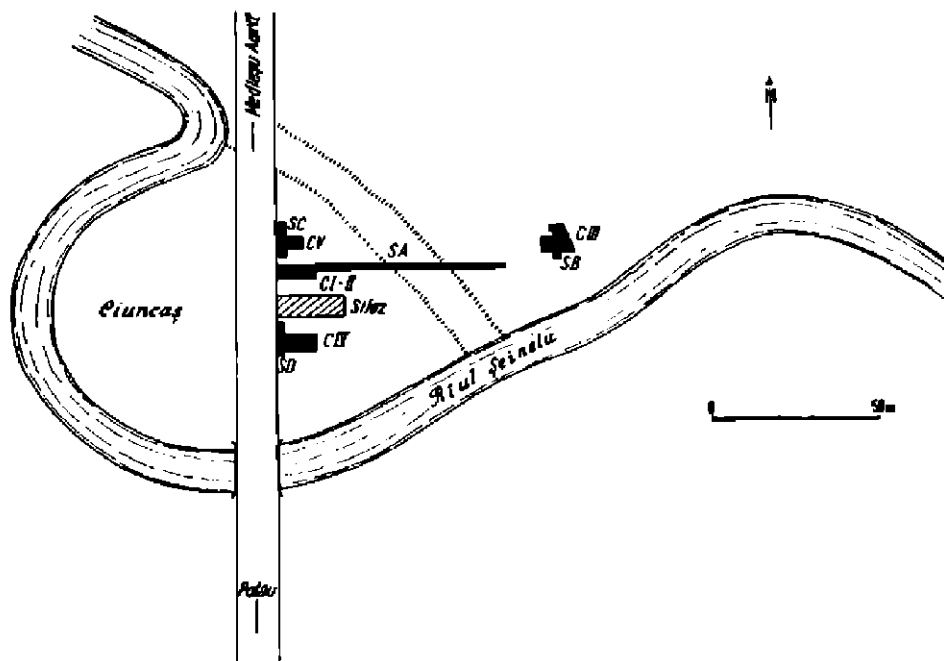

Fig. 1. — Medieșul Aurit. Planul așezării. Săpăturile din anul 1964.

în regiunea joasă a râului Șeinelu, avînd similitudini cu așezarea «Cetatea de pămînt» de la Otomani, cu cele de la Socodor și Vărșand⁹.

Cele patru secțiuni și cinci casete (fig. 1) săpate, în suprafață de 220 m, au adus lămuriri asupra cronologiei așezării, sistemului său de fortificație, gradului atins de dezvoltarea forțelor de producție din comunitatea respectivă și un material muzeistic important.

În secțiunea A și în casele deschise în partea sudică a acesteia s-au constatat trei niveluri de locuire (fig. 2), gropi cu resturi menajere unde predominau oasele de animale și scoicile de apă dulce *Unio pictorum*, bogate resturi ceramice și un depozit de grâu (*Triticum dicoccum*) carbonizat, aflat sub platforma unei locuințe. Prelungirea secțiunii A spre est a tăiat undulația terenului care desparte «insula» de restul așezării, deplasată în aceeași direcție. În profil, o dată cu subțierea și apoi dispariția straturilor de cultură, apare un gros humus antic de mlaștină care a umplut succesiv și lent cavitatea adînciturii, straturile respective fiind amestecate cu cioburi.

⁹ Valul, «inelul» constat la cele trei așezări de tip Otomani lipsește de la «Ciuncaș», probabil datorită mărimii reduse a insulei, care era locuită pe toată suprafața.

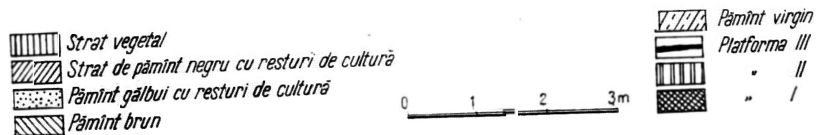
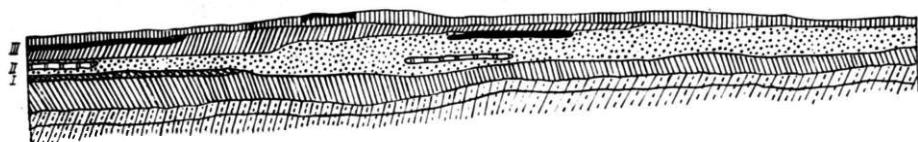

Fig. 2. — Medieșul Aurit. Profilul peretelui de nord al casei I—II, cu cele trei niveluri de locuire.

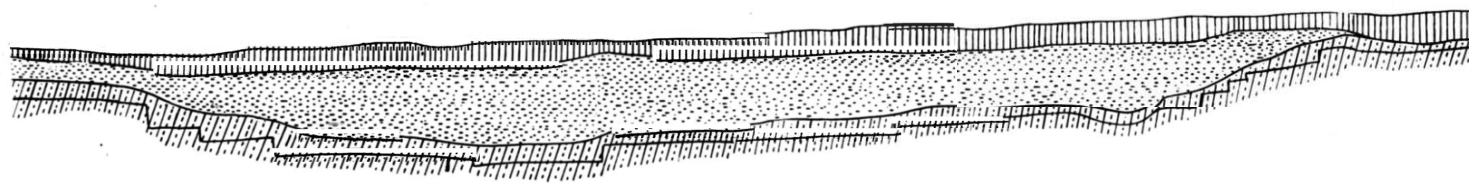
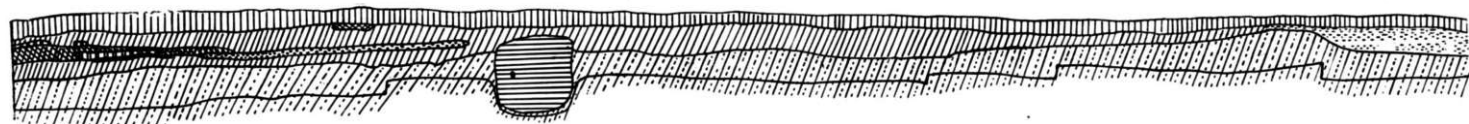

Fig. 3. — Medieșul Aurit. Profilul peretelui nordic al secțiunii A.

Deschiderea șanțului este de 18 m (fig. 3) și pune întrebarea dacă este o amenajare artificială sau numai folosirea configurației terenului, în speță a unui braț de scurgere a riului care desigur în vechime avea un debit mai bogat. Amenajări artificiale nu s-au constatat, exceptând o groapă — poate o capcană — în partea de est a șanțului unde începe bombarea terenului, neexistând deci val. Răspunsul la această întrebare nu este sigur. Verosimilă ar fi ipoteza folosirii terenului și nu o amenajare exclusiv artificială, la care desigur s-au adăugat și îmbunătățiri în scop de apărare, executate de membrii comunității. Adâncimea șanțului față de nivelul actual al solului este de 1,70—1,80 m, unde se ajunge la lutul galben nederanjat. De asemenea, a fost dezvelită parțial — extra șanț (secțiunea B și caseta aferentă) platforma de chirpici a unei locuințe la 0,35 m adâncime, imediat sub stratul vegetal, parțial distrusă, a cărei formă nu a putut fi precizată. Sub îngrămădirea de chirpici de la 0,40—0,70 m se pătrunde în solul virgin. În partea sudică a insulei, spre panta bombării rezultată din depunerile succesive (secțiunea D), au fost tăiate numai două niveluri de locuire, nivelul superior pierzându-se treptat spre margine.

Analiza resturilor de cultură ca: unelte de piatră, os, bronz, lut ars arată gradul de dezvoltare atins de forțele de producție în faza de început a epocii bronzului. Legați încă de tehnica prelucrării pietrei, metalul fiind rar și scump, mai folosesc topoare de piatră (trei piese) de forma migdaloidă (o piesă), lame din obsidiană și vîrfuri de săgeată (fig. 4/1—3,4) și rîșnițe de mîină din calcar (trei piese).

Insoțitor mai vechi al pietrei, pentru confecționarea uneltelor, osul este prezent prin topoare din corn de cerb (5—6 buc.), săpăligi pentru grădinarit, sule (fig. 4/7—9), un dinte găurit de mistreț, desigur de la o salbă de mărgele¹⁰, și alte fragmente de oase în faza de prelucrare.

Uneltele de bronz, mai rare, sînt: un vîrf de lance cu nervură pe mijloc (fig. 4/10) și o dăltiță cu capul romboidal, un ac de bronz (fig. 4/11), restul fiind bucăți de bronz nedeterminabile. Din lut ars se confecționau obiecte caracteristice și epocilor anterioare, ca prîsnele, greutatea pentru războiul de țesut și cîteva roți, probabil de la un car de cult¹¹ (fig. 4/5,6).

Ceramica este lucrată din pastă grosolană cu nisip și pietriș măluit ca degresant, de culoare neagră și roșcată. Ceramica neagră fină și cărămie este mai redusă.

Ornamentele primei categorii sînt striurile (*Besenstrich*), amprentele textile, briul alveolar sau crestet și proeminențele conice. Sporadic apar benzi liniare, spirale, triunghiuri. Punctele și liniile incizate decorează mai cu seamă ceramica fină¹². Între categoria cu ceramica striată și cea incizată cu linii și puncte nu este vreo diferență de nivel, ele găsindu-se împreună. Interesant de semnalat sînt rămășițele fondului Baden-Cotofeni întîlnite în nivelul inferior (pastile pe ceramică, topor migdaloid) sau cioburile care sugerează contacte cu cultura Vučedol, răspîndită și în Cehoslovacia¹³. La fel striurile, în manieră

¹⁰ D. Popescu, în *Materiala*, II, 1956, p. 45, fig. 4, 5, 6.

¹¹ I. Bóna, *Clay models of bronze age Wagons and wheels in the middle Danube basin*, în *Acta Arch.*, 12, 1960, pl. LXV/2, 3, 16, 18 și pl. LXVI/18, 9, 10. Asemenea roți au fost găsite în aria de răspîndire a mai multor culturi din epoca bronzului: Glina III-Schneckenberg, Monteoru, Periam-Pocica, Wietenberg. Din cultura Otomani le cunoaștem de la: Otomani (Cămpuța și Cămpuța de pămînt), Vârșand, Socodor. D. Popescu, în *Materiala*, II, p. 122—123, fig. 75/6—9 și fig. 76/4—6; M. Roșca în *Dacia*, II, 1925, p. 402, fig. 2/2, 2a; D. Popescu, *Bronzezeit ...*, p. 95, fig. 41/1—2; *Istoria României*, I, 1960,

p. 91, fig. 17/6; Gh. Bichir, *Anciens models de chariots découverts en Roumanie*, în *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 67 și urm.

¹² I. Bóna, *The Early bronze age urn cemetery at Kules and the Kules group of the Nagyér culture*, în *Bulletin du Musée roi Saint Etienne, Szekesfehervár (Alta Regia)*, 1960, pl. IV/3 și pl. V/3.

¹³ Josef Skutil (Brün), *Zwei Funde vom Beginn der Metallzeit aus Mähren*, în *WPPZ*, 27, Viena, 1940, p. 166—170; Paola Korosec, *Rasprostranjenost slavonske kulture grupe*, în *GZM*, N.S., XV—XVI, 1960, Sarajevo, 1961, p. 150.

deosebită desigur, elemente de legătură comune cu cultura Coșofeni și cu Wietenberg-ul de început¹⁴, sugerează parțial cel puțin o origine comună din același fond local postneolitic, cu variantele și influențele primite de fiecare în parte și în maniera proprie a acestor două culturi. 90% din ceramica descoperită este ceramică striată — regulat sau neregulat

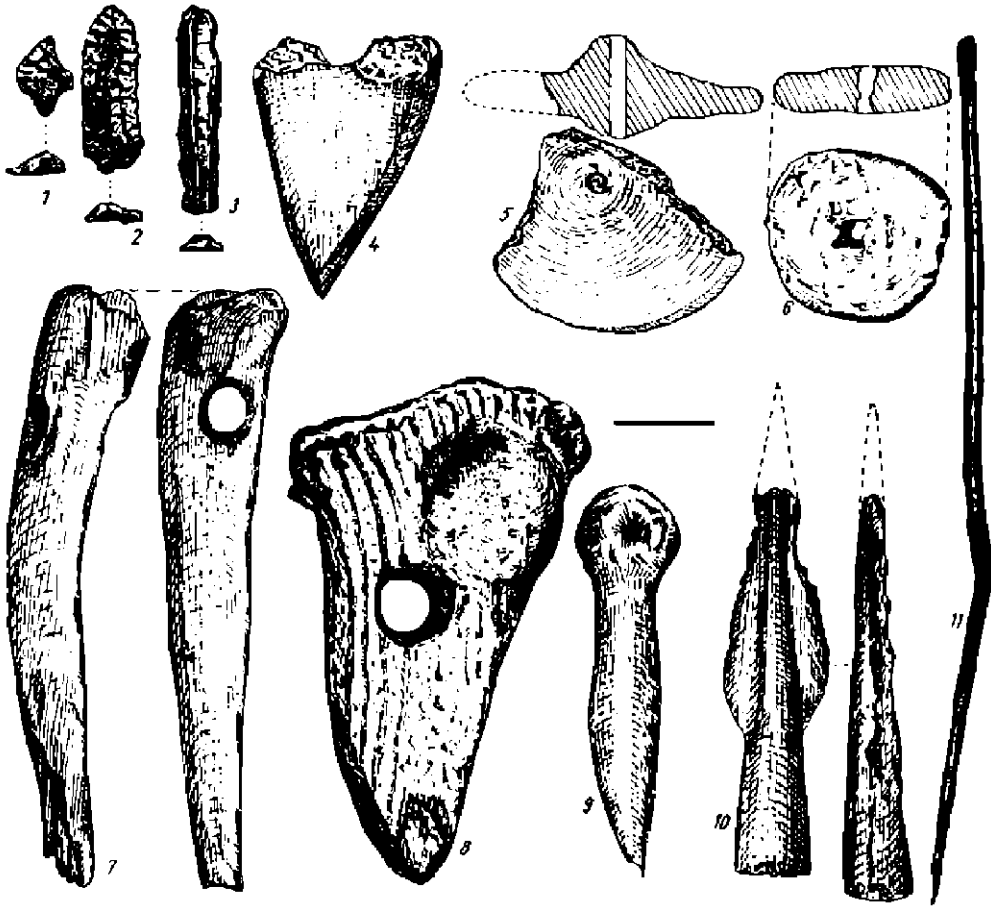

Fig. 4. - Medișul Aurit. Obiecte de piatră, cremene, os, lut și bronz.

— executată cu un instrument asemănător cu pieptenele sau cu o măturică. Ea apare peste tot și la toate nivelurile, aparținând fazei Otomani I, împreună cu ceramica ornamentată cu decor textil, creștături și briu la buzele sau sub buzele vaselor, proeminente și briuri alveolare sau crestate (fig. 5). Fragmente ornamentate cu benzi sau linii în formă de arcuri simple sau de ghirlandă, combinate câteodată și cu alte motive, triunghiuri, linii în zigzag, spirale etc., desigur aparținând fazei Otomani II, indică drumul pe care îl urmau în dezvoltarea lor ascendentă locuitorii așezării respective (fig. 6). Noile elemente

¹⁴ K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, in *Dacia*, N.S., IV, p. 135.

Fig. 5. — Fragmente ceramice, fază Otomani I.

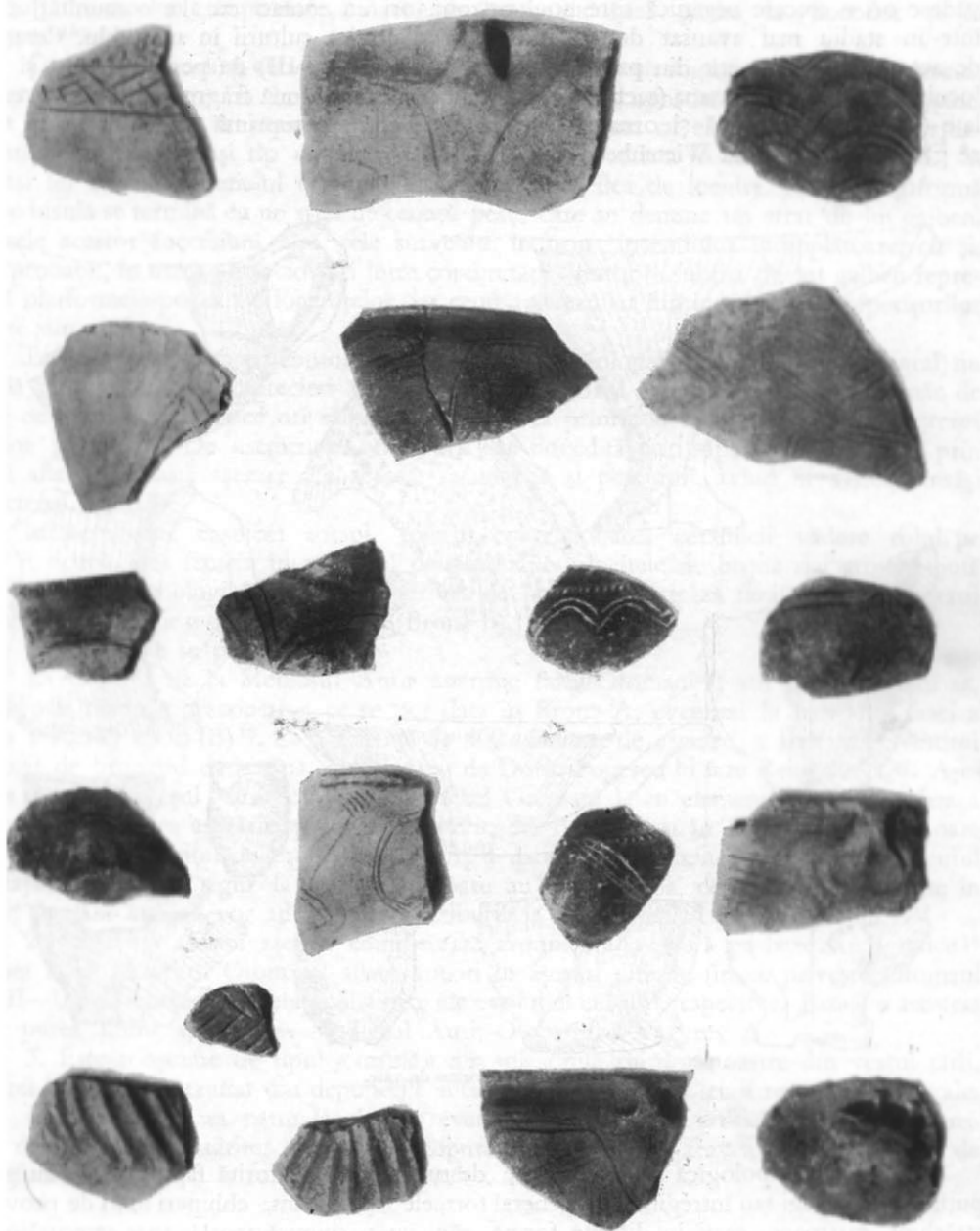

Fig. 6. — Fragmente ceramice cu elemente ale fazei Otomană II.

vădesc ori o trecere organică spre noul orizont, ori un contact cu alte comunități aflate într-un stadiu mai avansat de dezvoltare în dialectica culturii în ansamblu. Ceramica de acest tip provine atât din partea superioară (nivelul II—III) de pe insulă, cit și din locuința dezvelită extrașanț (secțiunea B). Amintim aici și două fragmente ceramice canelate (fig. 6). Se remarcă și ornamentația cu fișie crestată cuprinsă între două linii, care se găsește și în cultura Wietenberg (fig. 6).

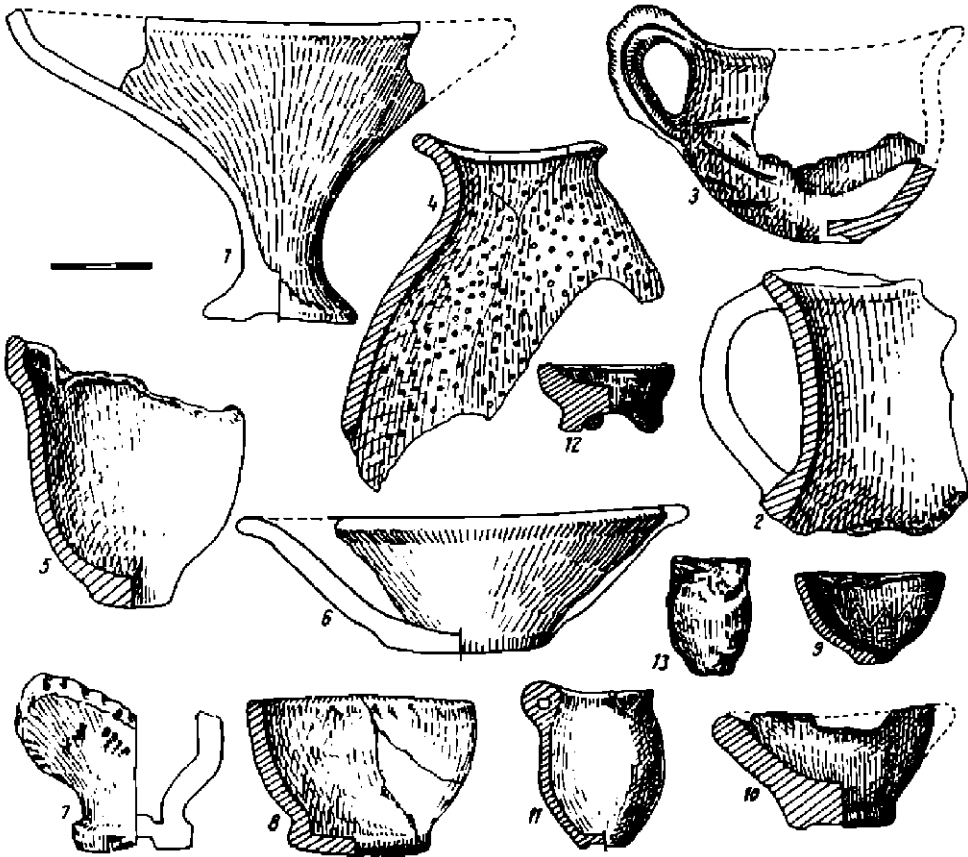

Fig. 7. — Forme de vase.

Clasificarea tipologică a vaselor este destul de grea, datorită faptului că s-au găsit puține vase întregi sau întregibile. În general formele vaselor sînt: chiupuri mari de provizii, străchini, castroane, cești în diferite forme, căni cu o singură toartă, vase-strecurătoare, cupe, fructiere (?), vase în miniatură care imită ca formă vasele de uz casnic (fig. 7). În general predomină fundul plat, mai rar apare inelul de margine sau cercurile concentrice pe fund. O caracteristică comună vaselor este că nu au toarta supraînălțată, ea începe sub sau la nivelul buzei. Remarcăm două fragmente de vase cu funduri găurite

aparținând vaselor suspendate. Asemenea vase au fost găsite la Socodor și la Vârșand¹⁶.

Coroborînd analiza ceramicii și uneltelor cu situația stratigrafică a așezării, reiese că așezarea s-a constituit la început pe insulă (nivelul I), apoi în faza a doua s-a extins și în exterior. Astfel, în ceramica nivelului II apar cioburi cu elemente ce conduc spre Otomani II, de același tip cu cele apărute în locuința aflată în exteriorul șanțului. În același fel este și materialul ceramic din nivelul al treilea de locuire. Fiecare platformă de pe insulă se termină cu un strat de cenușă peste care se depune un strat de lut galben. Cauzele acestor succesiuni sînt cele survenite în urma incendiilor întimplătoare, cît și, mai probabil, în urma unor ciocniri între comunități. Straturile subțiri de lut galben reprezintă platformele-podea ale locuințelor, iar cenușa a rezultat din incendierea acoperișurilor făcute din stuf.

Lipsa unei analize paleontologice (materialul osteologic a fost recoltat integral) nu ne dă puțința de a face aprecieri asupra ocupației de bază din așezare. Marele număr de oase de animale domestice ori sălbatice ne arată că printre ocupații predomina creșterea vitelor și vinatul. De asemenea agricultura este dovedită prin săpăligile și mai ales prin grîul aflat în această așezare. La aceasta se adaugă și pescuitul, avînd în vedere însăși caracterul așezării.

Meșteșugurile casnice: torsul, țesutul, confecționarea ceramicii vădesc rolul pe care îl ocupă încă femeia în procesul de producție. Unelte de bronz sau armele ajută la încadrarea cronologică, în special virfuri de lance care datează faza recentă a așezării în perioada mijlocie a epocii bronzului (Bronz B).

În concluzie se poate spune:

1. Așezarea de la Medieșul Aurit aparține fazei Otomani I, atît prin ceramica sa, cît și prin untele descoperite, ce se pot data în Bronz A, eventual la începutul fazei a doua a acestei epoci (B)¹⁶. La o distanță de 400—500 m de așezare, a fost găsit vestitul depozit de bronzuri de la Apa, recent datat de Dorin Popescu în faza Reinecke A₂¹⁷. Așezarea de la Medieșul Aurit care aparține fazei Otomani I, cu elementele sale din faza a II-a ce duc datarea așezării spre sfîrșitul perioadei Bronz A și în Bronz B, se poate oare sincroniza cu depozitul de bronzuri de la Apa, datat în faza Reinecke A₂? În momentul de față un răspuns sigur la această întrebare nu se poate da, cercetările preconizate în viitor sperăm însă că vor aduce noi contribuții la elucidarea acestei probleme.

2. Existența acestei așezări completează argumentația făcută pe baze stratigrafice¹⁸ asupra fazelor culturii Otomani, aflate uneori în așezări diferite (în ce privește Otomani I și II—III) și reprezentînd etape distincte ale evoluției culturii respective. Faza I a acesteia s-ar putea numi, astfel, faza Medieșul Aurit-Otomani I-Nagyrev A.

3. Este o așezare de tipul «insulă» din mlaștinile rîurilor noastre din vestul țării, a cărei bombare a rezultat din depunerile succesive, în cazul nostru a resturilor culturale.

4. Prin poziția sa naturală și prin eventualele amenajări artificiale (șanț), așezarea este de tipul celor întărite, desigur în scopuri defensive, fără a avea amploarea celei de la Otomani.

¹⁶ D. Popescu, în *Materiale*, II, 1956, p. 66, fig. 26/6.

¹⁷ I. Ordentlich, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 115 și urm.; D. Popescu, *Asupra înăpturilor sporii bronzului în România*, în *JCIV*, 16, 1965, p. 332—333.

¹⁸ D. Popescu, *Asupra unor tezaururi de aur din epoca bronzului*, în *JCIV*, XIII, 1962, 2 p. 407—411; idem, *Zu einigen bronzzeitlichen Hortfunden aus Transilvanien*, în *Dacia*, N.S.

VI, 1962, p. 429—441; idem, *Über die bronzzeitlichen Straßaxte mit Nackenschneibe*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 91—114.

¹⁹ K. Horeck, M. Rusu, I. Ordentlich, *op. cit.*, p. 322; la fel ceramica Otomani I de la Sintana-Holomb, suprapusă peste o așezare Tisa (săpături inedite Sever Dumitrașcu; materialele se află în Muzeul din Arad).

5. Ceramica sugerează ipoteza originii acestei culturi din fondul fazei de trecere de la neolitic la bronz (Baden-Pécel)¹⁹, cit și o origine cvasicomună cu cultura Wietenberg, aceste două culturi tracice din centrul și vestul Transilvaniei, estul Ungariei și Cehoslovaciei²⁰ formînd o masă etnico-lingvistică comună în etapa istorică respectivă.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT DE TYPE OTOMANI DE MIEȘUL AURIT

RÉSUMÉ

Pendant l'été 1964, le Musée d'histoire de Satu-Mare, en collaboration avec l'Institut d'histoire de Cluj, a effectué des fouilles dans la commune de Mieșul Argintiu (dép. de Satu Mare).

L'objet des recherches était l'établissement de type Otomani, du lieu dit « Ciuncaș » à droite du ruisseau Seinelul, des deux côtés de la route Potău-Mieșul Aurit, route qui passe par le milieu de l'établissement.

C'est un établissement de type îlot, dont la forme bombée est le résultat des dépôts successifs des couches de civilisation. L'îlot est fortifié par sa position naturelle, et éventuellement aussi par quelques aménagements surajoutés. Dans certains endroits, on a pu constater trois et dans d'autres, deux niveaux de civilisation.

A part la céramique, on a encore mis au jour des outils en pierre (haches, moulin à bras) en silex (lames, une pointe de flèche), en os (haches, serfouettes, alènes), en bronze (une pointe de lance, un petit ciseau, une aiguille), et un terre glaise (toupies, roues).

Du point de vue de l'ornement céramique, on peut distinguer la phase Otomani I, caractérisée par des stries, des empreintes textiles, des bandes en relief alvéolées ou à encoches, des proéminences, et sporadiquement à la phase Otomani II d'un décor de bandes linéaires en forme d'arcs, de triangles de spirales, etc. Parmi les formes, mentionnons les dolia, les écuelles, les bols, les tasses, les cruches, les vases-passoires, les coupes, les vases en miniature.

Cette céramique suggère l'hypothèse de l'origine de cette civilisation, à partir du fonds culturel de la phase de transition du néolithique à l'âge du bronze (Baden-Coțofeni), ainsi qu'une origine quasi commune avec la civilisation de Wietenberg.

L'existence de cet établissement complète l'argumentation, faite d'après les données stratigraphiques, sur les phases et l'évolution de la civilisation d'Otomani.

Cette première phase pourrait donc être nommée: Mieșul Argintiu-Otomani I Nagyrév A.

L'établissement appartient à la phase Otomani I et peut être daté, d'après la céramique et les outils, du début du bronze (Bronze A).

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Mieșul Aurit* Plan de l'établissement. Fouilles de 1964.
 Fig. 2. — *Mieșul Aurit* Coupe de la paroi nord de la cassette I—II, avec les trois niveaux d'habitat.
 Fig. 3. — *Mieșul Aurit* Coupe de la paroi nord de la tranchée A.
 Fig. 4. — *Mieșul Aurit* Objets en pierre, silex, os, terre glaise et bronze.
 Fig. 5. — Tesson, phase Otomani I.
 Fig. 6. — Tesson comprenant aussi des éléments de la phase Otomani II.
 Fig. 7. — Formes de vases.

¹⁹ Amalia Mozolicea, *Ein Beitrag zur Chronologie der ungarischen Frühbronzezeit*, extra din lucrările publicate de «Kommission für das Aeneolithikum und die ältere Bronzezeit», Nitra, 1958, p. 177—179; D. Popescu, *op. cit.*, în *SCIV*, 16, 1965,

1—2, p. 129—148, 323—340.

²⁰ J. Kabou, *Opreni otomanske osadi v Barci (Fortification du village otomane de Barca près Kasice)*, în *AR*, VII, 6, Praha, 1955, p. 743—745.

NECROPOLA DE INCINERAȚIE, APARTINÎND CULTURII WIETENBERG—SIGHIȘOARA, DE LA BISTRIȚA

I. H. CRIȘAN

LUCRĂRILE care au dus la dezvelirea cimitirului de incinerare au fost efectuate în luna noiembrie a anului 1958 și completate apoi în toamna anului 1962. Materialele descoperite cu ocazia ambelor campanii de săpături se păstrează în Muzeul din Bistrița¹. Asupra acestor descoperiri s-a publicat pînă acum doar un scurt raport preliminar².

Cimitirul de incinerare de la Bistrița a fost sesizat întîmplător, cu ocazia arăturilor din toamna anului 1958, de ing. Skibniewski Wladislav. Acesta, sub o lespede de gresie de care s-a agățat fierul plugului, a găsit un vas de lut ce conținea cenușă și oase umane arse. Descoperirea a fost anunțată imediat Muzeului din Bistrița, care a solicitat sprijinul Institutului de istorie și arheologie al Academiei Republicii Socialiste România din Cluj, care ne-a delegat cu conducerea lucrărilor și astfel la foarte scurt timp după descoperire, s-a efectuat o săpătură de salvare ce a avut ca rezultat dezvelirea cimitirului ce ne preocupă.

Descrierea săpăturilor. Necropola este situată la nord de orașul Bistrița, pe versantul de est al dealului numit « Cetate » (« Burg »).

Coasta de est al dealului « Cetate », care coboară pînă în « Valea Rusului » pe unde trece drumul spre Dumitra, este alcătuită din terase naturale de diferite dimensiuni — unele măsurînd cîteva hectare — care sînt plantate cu pomi fructiferi sau se folosesc pentru agricultură.

Descoperirea primei urne s-a făcut pe prima terasă mai mare de sub punctul trigonometric stabil care se află amplasat aproximativ la mijlocul crestei dealului. Ea este situată chiar la marginea de sud a pădurii care acoperă vîrfurile și versantul de nord-est al dealului. Terasa ce ne interesează are o suprafață de circa 2 ha și în 1958 cea mai mare parte a ei era cultivată cu grâu. La extremitatea de est, terasa se termină printr-o ușoară ridicătură de formă ovală, pe care s-a făcut descoperirea primei urne. De la această ridicătură începe panta domoală ce coboară la terasa inferioară.

La început am deschis o casetă (A) de 6/6 m (fig. 1 și 2) avînd ca centru locul unde se făcuse descoperirea întîmplătoare și cuprinzînd întreaga suprafață a micului promontoriu de care vorbeam. Imediat sub arătură, la 20—30 cm adîncime, s-a dat peste un strat de

¹ Din colectiv au făcut parte: I. H. Crișan, responsabil, Șt. Dănilă, directorul Muzeului din Bistrița, și Eugenia Dan, de la același muzeu.

² I. H. Crișan și Șt. Dănilă, în *Material*, VII, 1961,

p. 145—151. Asupra săpăturilor din 1962 Șt. Dănilă a ținut o comunicare, *Noi săpături arheologice la Bistrița*, la prima sesiune științifică a muzeelor din 1964.

pământ nisipos de culoare galbenă, cu mult pietriș. În acest strat, la o adâncime de aproximativ 35 cm, am găsit fragmente din fundul a două vase de lut aparținând epocii bronzului, împreună cu oase umane incinerate, cenușă și cărbuni, răspândite în jurul fragmentelor ceramice.

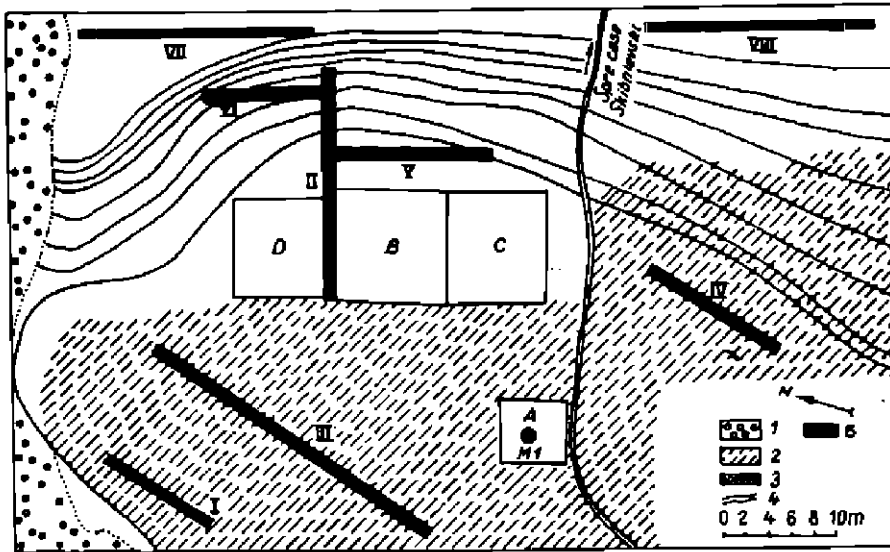

Fig. 1. - Planul general al săpăturilor. 1, pădure; 2, teren arat; 3, secțiuni 1958; 4, drum de țară; 5, secțiuni 1962.

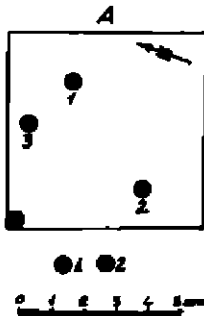

Fig. 2. - Planul secțiunii A. 1, morminte din epoca bronzului; 2, ceramică feudală.

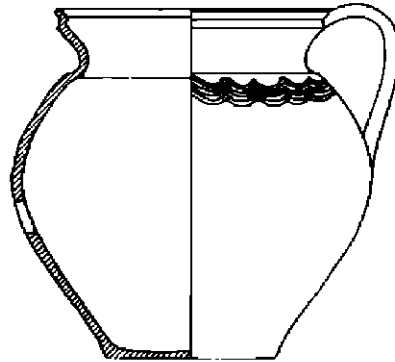

Fig. 3. - Vas feudal (sec. XIV-XV) descoperit în suprafața A.

În colțul de vest al secțiunii, împreună cu cenușă și cărbuni, dar fără oase, am descoperit fragmente dintr-un vas cenușiu, lucrat la roată din pastă relativ bună, aparținând epocii feudale (fig. 3). Este vorba de o oală cu o toartă, cu buza ușor profilată și ornamentată cu o bandă de linii ondulate, realizată prin incizare cu un « pieptene ». Ornamentul este plasat pe linia care separă gîtul de corpul vasului. *Dimensiuni:* Î. = 0,21 m; d. g. = 0,164 m; d. f. = 0,105 m; g.r. = 0,005 m. Pe baza analogiilor în ceea ce privește

forma și detaliile tehnice de confecționare, înclinăm să datăm vasul feudal de la Bistrița în secolele XIV—XV³.

Descoperirea fundurilor de urne din epoca bronzului dovedește că mormintele au fost așezate foarte aproape de suprafața actuală a solului și că ele au fost scoase sau, în cel mai

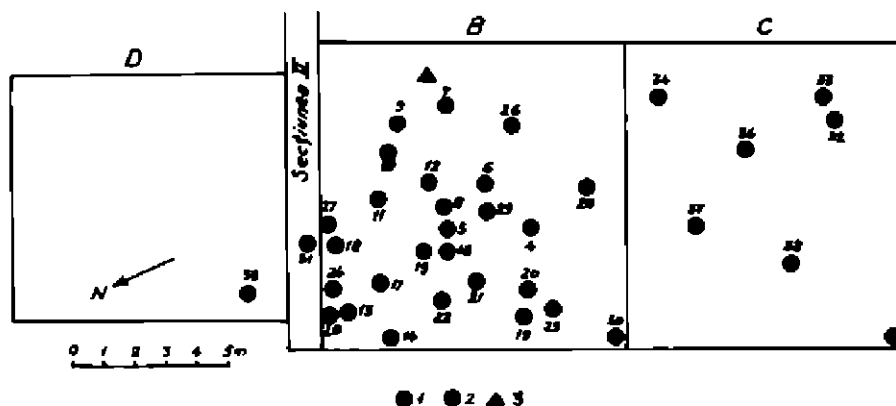

Fig. 4. — Planul suprafețelor B, C, D. 1, morminte din epoca bronzului; 2, ceramică feudală; 3, obiecte de fier feudale.

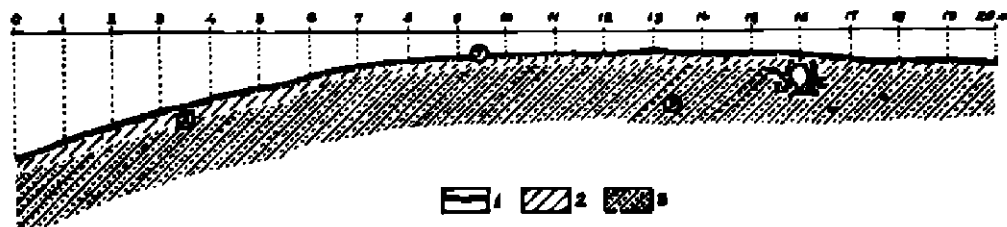

Fig. 5. — Profilul peretelui de sud al secțiunii II. 1, humus modern, 2, strat galben cu pietriș; 3, strat de pietriș compact.

bun caz, deranjate de lucrările agricole. Singura urnă relativ bine păstrată a fost cea a mormintului 1, descoperită de ing. W. Skibniewski, care a fost protejată cu o lespede de gresie.

Pentru a verifica dacă în arătura înconjurătoare, ori pe terasele din jur, s-au mai păstrat și alte morminte, am trasat opt secțiuni de diferite lungimi. Secțiunea I a fost executată în campania anului 1958, iar secțiunile III—VIII în campania 1962 (fig. 1). În cele opt secțiuni, care însumează în lungime 160 m, am reușit să descoperim numai câteva fragmente mici de vase din epoca bronzului dovedind existența unor morminte cu totul distruse din apropierea primei descoperiri, iar în rest n-am găsit nici o urmă arheologică.

Spre extremitatea de est a terasei există o porțiune destul de mică, însă neartă, care astăzi este plantată cu pomi fructiferi. Atenția noastră s-a îndreptat spre această parte a terasei. Aici bănuiam că urnele s-au păstrat mai bine decît în arătura actuală, mai cu seamă că această parte a terenului este ușor ridicată.

³ Cf. Gh. Arion, *Contribuția la cunoașterea ceramicii feudale clujene*, în *Studia Univ. Babeș-Bolyai*, series historia, fasc. 2, 1965, p. 25—31, pl. I 5, 13.

Presupunerea noastră s-a dovedit cu totul întemeiată; dar și în această parte, marea majoritate a mormintelor au fost deranjate de lucrările agricole. Am descoperit totuși și morminte bine păstrate și unele chiar intacte.

Pentru început am trasat secțiunea II (fig. 1), în care am descoperit un mormint nederanjat. În continuare am dezvelit trei suprafețe (B, C, D) în care s-au descoperit 35 de morminte de incinerare din epoca bronzului (fig. 4), câteva fragmente de ceramică feudală și câteva obiecte de fier aparținând aceleiași epoci.

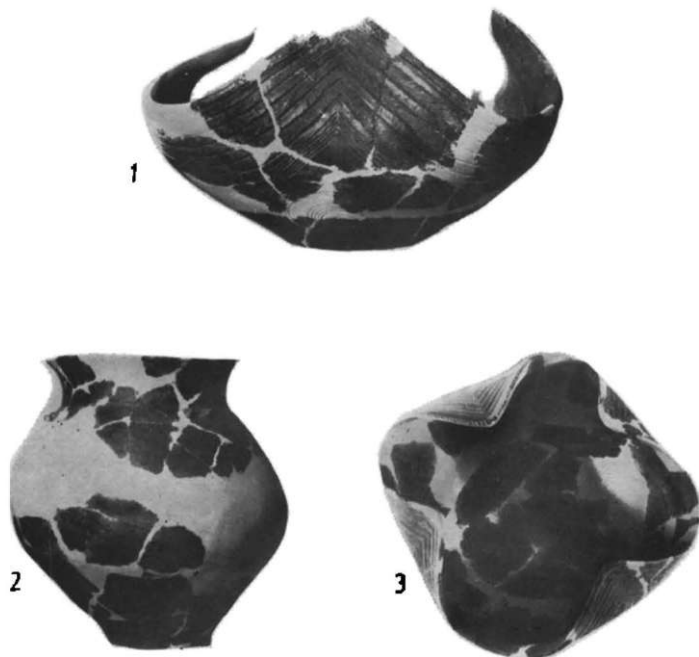

Fig. 6. — Inventarul mormintului 5. 2, vasul-urnă; 1, 3, strachină-cupac.

Din punct de vedere stratigrafic situația este similară cu cea din suprafața A, și anume: un strat subțire de *humus* modern, sub care urmează un strat de pământ nisipos, amestecat cu pietre, gros de 20—30 cm, și apoi un strat compact de pietriș (fig. 5). Urnele au fost îngropate în stratul de pietriș sau au fost așezate numai în stratul galben. Ele sînt, de obicei, înconjurate de un înveliș protector alcătuit din pietre mari.

Pentru delimitarea cimitirului, în campania anului 1962 au mai fost trasate încă șase secțiuni în zona arătată, la extremitatea de est a terasei, pe panta care coboară la terasa inferioară și pe terasa apropiată (fig. 1). În nici una din aceste secțiuni n-am descoperit vreo urmă arheologică. Bazați pe aceste considerente, putem spune acum că necropola s-a extins numai pe o parte a terasei cercetate, fără să treacă pe terasele învecinate. Nu putem însă preciza care a fost numărul total al mormintelor, pentru că, după cum am mai arătat, cele mai multe au fost distruse de lucrările agricole făcute pe acest teren de-a lungul secolelor. Cu toate acestea este de presupus că cimitirul n-a fost prea mare.

În cadrul necropolei n-am putut stabili o anumită ordine, o grupare a mormintelor. Nu există nici măcar o anumită distanță care să fi fost cit de cit respectată. De foarte

multe ori între două morminte distanța este așa de mică încît s-ar putea crede că este vorba de un singur mormînt. N-am constatat în nici un caz o suprapunere sau o întretăiere a mormintelor, ceea ce ne face să presupunem că necropola n-a funcționat o perioadă prea lungă de timp.

În legătură cu așezarea căreia îi corespunde cimitirul, în 1958 am formulat două ipoteze și anume că el a putut aparține așezării din epoca bronzului care se află la aproximativ 1 km spre est, descoperită pe terenul stațiunii pomicole din Bistrița și o a doua, că cimitirul nostru corespunde unei așezări mai mici, situată undeva în apropiere, ce urma să fie descoperită⁴.

Săpăturile din 1962 au dovedit întemeiată cea de-a doua ipoteză. Așezarea căreia i-a aparținut cimitirul a fost indentificată cu această ocazie în poiana cunoscută de localnici sub numele de «Poiana lui Keintzel», situată la aproximativ 400—500 m spre sud-vest de necropolă, în pădure.

«Poiana lui Keintzel» este o terasă de dimensiuni mijlocii și de formă ovală, pe mijlocul căreia am trasat o secțiune. Sub stratul de *humus* modern, care măsoară și aici 20—25 cm grosime, s-a descoperit un nivel de locuire din epoca bronzului, alcătuit din numeroase fragmente ceramice și chirpic. Stratul care conține urmele arheologice este subțire, măsurînd doar 10—15 cm grosime. Sub acesta urmează, ca și în cimitir, un strat compact de pietriș fără nici o urmă arheologică.

Pe baza secțiunii făcute putem presupune că locuințele sînt de suprafață, deoarece n-am descoperit nici o adîncire în stratul compact de pietriș. Așadar este vorba de un singur nivel de locuire din epoca bronzului, care pe baza ceramicii descoperite s-a dovedit a fi contemporan cu necropola din apropiere.

Materialul recoltat din secțiune se compune exclusiv din ceramică (fig. 7), care se poate împărți în două mari categorii și anume: o categorie din pastă cu multe impurități și o a doua fină, din pastă de bună calitate. Ceramica fină este bogat ornamentată, mai ales cu motive realizate prin incizie, printre care rolul predominant este deținut de spirală și meandru. Sînt prezente apoi canelurile plasate în porțiuni diferite ale vasului, dar mai cu seamă pe maxîma lui dimensiune.

Ceramica, atît cea fină cît și cea rudimentară, își găsește în totalitatea ei perfecte analogii în ceramica ce alcătuea recipientele funerare ale necropolei. Pe acest temelii putem afirma cu destulă certitudine că locuitorii așezării din «Poiana lui Keintzel» se înmormîntau în cimitirul situat la distanța de aproximativ 400—500 m. S-a adevărit astfel încă o dată că necropolele oamenilor epocii bronzului aparținînd culturii Wietenberg-Sighișoara⁵ sînt plasate în imediata apropiere a așezărilor. Unele morminte, cum sînt cele de la Apahida⁶, sau Iernut⁷, aparținînd aceleași culturi, au fost descoperite chiar în cuprinsul așezării.

DESCRIEREA MORMINTELOR

Înainte de a trece la descrierea fiecărui mormînt în parte, în care vom include și expertiza antropologică⁸, ținem să subliniem condițiile deosebit de precare în care s-a păstrat

⁴ I. H. Crișan și Șt. Dănilă, *op. cit.*, p. 148.

⁵ D. Popescu, în *JCIV*, 17, 1966, 3, p. 563, propune înlocuirea termenului de cultură Wietenberg cu cel de cultură Sighișoara, propunere ce ni se pare judicioasă și de aceea am adoptat-o.

⁶ E. Oroz, în *AE*, XXVII, 1908, p. 179.

⁷ N. Vlăssă, *Cercetări arheologice în regiunile Mureș-Antonomă Maghiară și Cluj*, în *ActaMN*, II, 1965, p. 32, fig. 10.

⁸ Expertiza antropologică a fost făcută de Dr. Ion Roth, șef de lucrări la Catedra de anatomie a I.M.P. Cluj, conducătorul colectivului de antropologie.

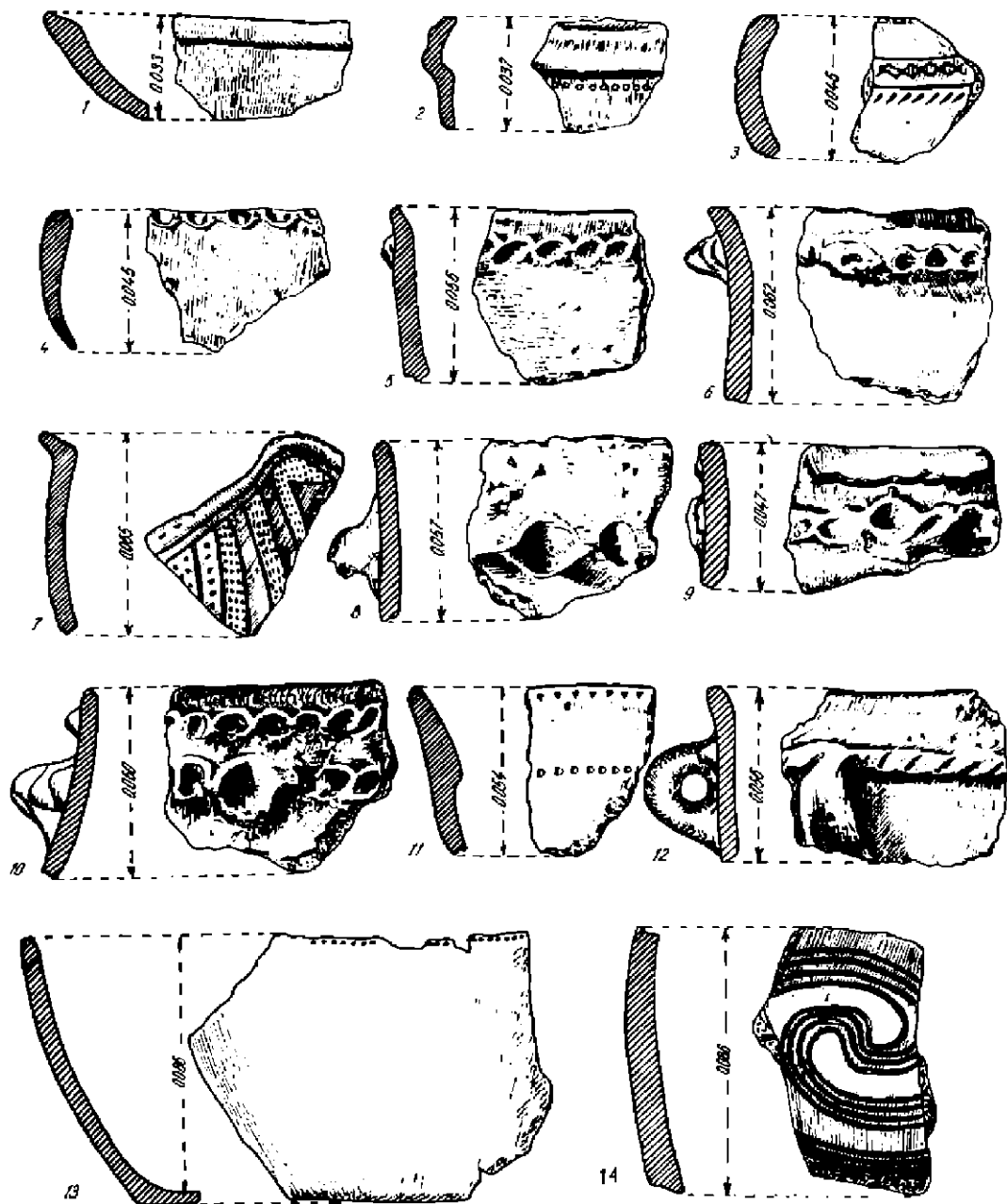

Fig. 7. — Fragmente ceramice din aşezate.

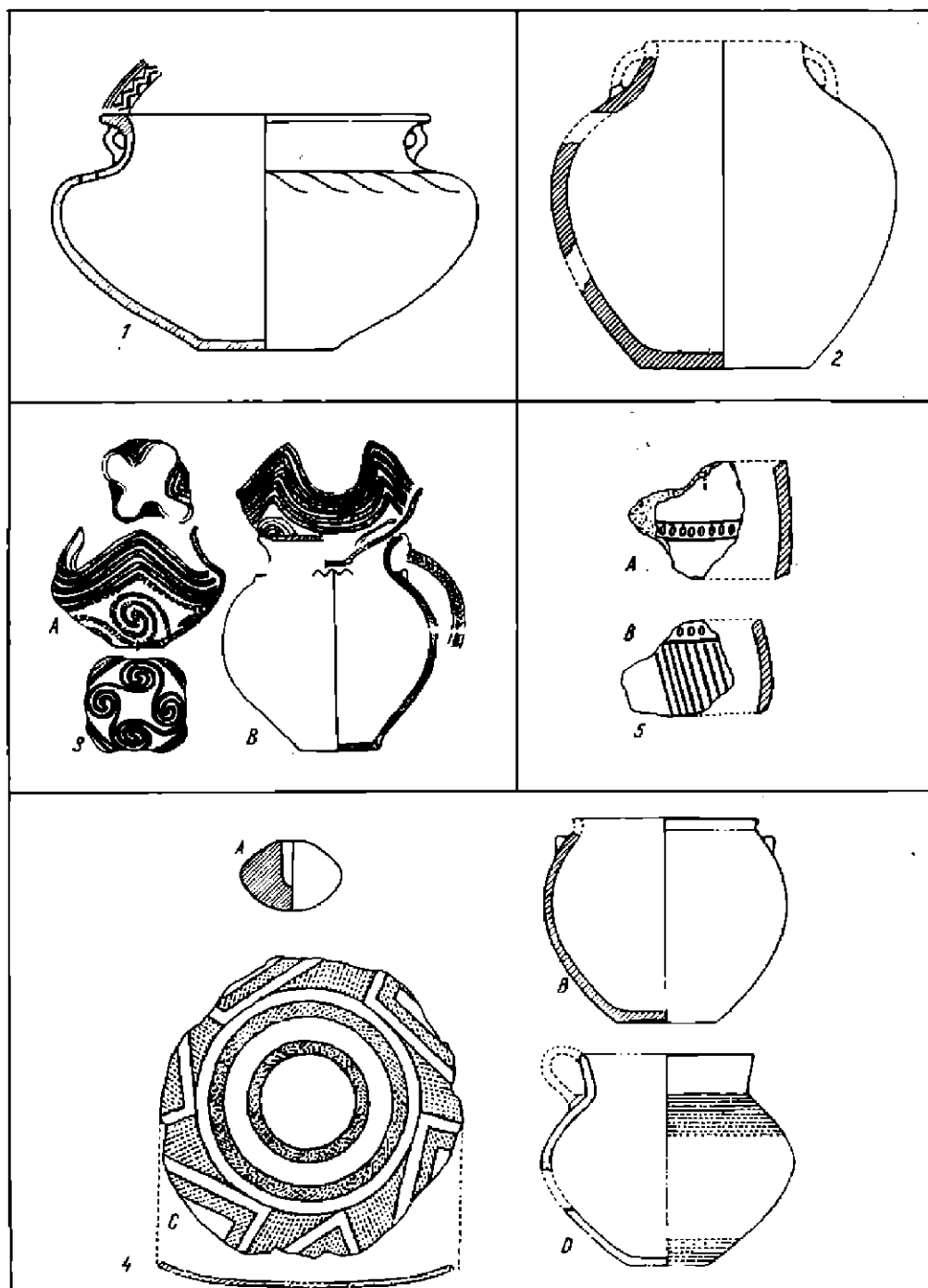

Fig. 8. — 1, vasul-urcă a mormintului 1; 2, vasul-urcă a mormintului 4; 3, inventarul mormintului 5; 4, inventarul mormintului 6; 5, fragmente din urca mormintului 7.

cimitirul. Cele mai numeroase morminte au fost distruse de lucrările agricole, la care se mai adaugă și faptul că apa a pătruns cu ușurință în stratul de pietriș sau cel nisipos, în care au fost îngropate urtele, și le-a corodat. Așa se face că și atunci când mormintele au fost descoperite *in situ*, iar adunarea materialelor s-a făcut cu deosebită grijă, vasele n-au putut fi întregite. Cu toate acestea, ori de câte ori a fost posibil, am încercat să facem reconstituirea, în unele cazuri cu totul ipotetică, a formelor.

Ceramica ce intră în compunerea inventarelor funerare poate fi grupată în: a) ceramică fină, modelată îngrijit din pastă de bună calitate și b) ceramică rudimentară, modelată neglijent din pastă cu multe impurități.

Mormîntul 1 (descoperit întîmplător la 28 octombrie 1958, fig. 1 și 2) se compune dintr-un vas-urnă (fig. 8/1) ce a conținut oase umane arse, cenușă și cărbune, acoperit cu o lespede de gresie. Vasul aparține categoriei fine și este de culoare brun-negricioasă prevăzut în exterior cu un slip puternic lustruit. A avut două torți mici plasate sub buză și este ornamentat pe buză cu triunghiuri adîncite așezate față în față, care dau impresia unei linii frînte în relief. \hat{I} . = 0,17 m (?); d. g. = 0,24 m; d. f. = 0,10 m; gr. = 0,009 m.

Mormîntul 2, descoperit în suprafața A (fig. 2), a fost distrus de lucrările agricole. S-au păstrat doar cîteva fragmente dintr-un vas mare, probabil urnă, de culoare roșatică în exterior și cenușie în interior, aparținînd categoriei rudimentare. Pe lângă fragmentele ceramice amintite s-au mai păstrat și cîteva resturi de oase umane arse.

Mormîntul 3, descoperit tot în suprafața A (fig. 2), a fost și el distrus. Se păstrează doar fundul unui vas rudimentar de culoare cenușie. Judecînd după diametrul fundului, putem presupune că dimensiunile vasului n-au fost prea mari.

Mormîntul 4, descoperit în suprafața B (fig. 4), nu a fost deranjat; se compune dintr-un vas-urnă, care conținea resturile incinerării, avînd forma unei amfore (fig. 8/2), lucrată neglijent; este de culoare cenușie-neagră, iar în exterior are un slip roșatic. Se păstrează urmele a două torți. \hat{I} . = 0,24 m (?); d. g. = 0,12 m; d. f. = 0,12 m; gr. = 0,012 m.

S-au păstrat relativ multe fragmente osoase aparținînd aproape exclusiv oaselor lungi, destul de masive, ceea ce permite să se tragă concluzia că mormîntul a aparținut unui adult.

Mormîntul 5, descoperit în suprafața B, este unul dintre puținele morminte relativ bine păstrate⁹; se compune dintr-un vas-urnă și o strachină folosită drept capac introdusă cu fundul în jos în urnă. Ca urnă s-a folosit un vas mare (fig. 6/2 și fig. 8/3B) de culoare cenușie-neagră cu slip puternic lustruit în exterior, ornamentat cu două grupuri a cîte trei mici butoni conici și două grupuri a cîte doi butoni. Pe suprafața buzei întîlnim același ornament ca și la urna M. 1. \hat{I} . = 0,36 m; d. g. = 0,245 m; d. f. = 0,14 m; gr. = 0,001 m. Capacul este o frumoasă strachină cu patru lobi (fig. 6/1,3 și fig. 8/3A), de culoare roșatică cu slip lustruit și ornamentată cu benzi de linii realizate cu rotiță dințată și cu patru spirale, unite între ele, realizate prin linii intermitent incizate. \hat{I} . = 0,20 m; d. g. = 0,19 m; d. f. = 0,10 m; gr. = 0,01 m.

În urnă s-au păstrat relativ multe fragmente osoase de aspect masiv, care duc la concluzia că mormîntul a aparținut unui individ matur.

Mormîntul 6, descoperit în suprafața B, se compune din două vase relativ mici așezate alături și o ceașcă. Unul dintre vase a avut drept capac o strachină, iar în celălalt s-a găsit o fusaioală de lut ars, cenușă și resturi de oase umane incinerate. Vasul-urnă, rudimentar,

⁹ Mormîntul a fost publicat, fără descrieri, în raportul preliminar din *Materiala*, VII, p. 148, fig. 6. Vezi și I. H. Crișan,

Contribuție la începuturile ritului de incinerare în Transilvania, în Probleme de muzeografie, Cluj, 1960, p. 174, fig. 1.

este de culoare cenușiu-gălbuie cu slip ușor lustruit și foarte rău păstrat, neputînd fi reconstituit. Vasul adiacent (fig. 8/4B), aparținînd și el categoriei rudimentare, este acoperit în exterior cu un slip lustruit de culoare cenușiu-neagră; a fost ornamentat suli buză cu două mici proeminențe conice. \bar{I} . = 0,15 m (?); d. g. = 0,136 m; d. f. = 0,074 m; gr. = 0,007 m. Ceașca (fig. 8/4D) face parte din categoria ceramicii fine. Ea este de culoare gălbuie, acoperită cu un slip lustruit; a avut o toartă din care se mai păstrează punctele de inserție. Ca ornamente s-au folosit benzi de linii paralele realizate prin împunsături succesive. \bar{I} . = 0,075 m (?); d. g. = 0,062 m; d. f. = 0,026 m; gr. = 0,004 m. Capacul (fig. 8/4C) este o strachină fină de mici dimensiuni, din care se păstrează numai fundul, de culoare roșiatică. În exterior este ornamentat cu motive meandrice umplute cu liniuțe realizate cu roțișă dințată. Fusaiola (fig. 8/4A) este de formă bitronconică lucrată din pastă de bună calitate. Perforarea ei nu este completă. \bar{I} . = 0,024 m; d. g. = 0,034 m.

După cîteva fragmente foarte subțiri din caloră, se poate conchide că mormîntul a aparținut unui copil.

Mormîntul 7 s-a descoperit deranjat. Se păstrează fragmentar vasul-urnă, de dimensiuni mijlocii, rudimentar, de culoare roșiatică. Ca ornamente s-au folosit șiruri de alveole mărginite în ambele părți cu cîte o linie adîncită, de la care pornesc benzi de linii paralele incizate (fig. 8/5).

Mormîntul 8, nederanjat, s-a descoperit în suprafața B (fig. 4) și se compune dintr-un vas-urnă, un vas protector, un vas-capac și o ceașcă (fig. 9/1). Vasul-urnă (fig. 9/1B) este de dimensiuni mijlocii, de culoare brună, aparținînd categoriei rudimentare. Imediat sub buză, vasul este ornamentat cu un briu în relief cu alveole; a avut două torți. \bar{I} . = 0,18 m; d. g. = 0,164 m; d. f. = 0,11 m; gr. = 0,008 m. Vasul protector este roșiatic în exterior și cenușiu în interior, are formă de sac (fig. 9/1C) și lucrat foarte neglijent din pastă cu extrem de multe impurități. Arderea este foarte neomogenă. \bar{I} . = 0,23 m (?); d. g. = 0,29 m; d. f. = 0,12 m; gr. = 0,01 m. Drept capac s-a folosit un vas roșiatic, aparținînd categoriei rudimentare, din care se păstrează doar fundul. Pare probabil ca vasul să fi fost spart chiar din vechime, iar fundul să fi fost folosit drept capac. Ceașca (fig. 9/1A), fragmentară, n-a putut fi reconstituită; fină, acoperită cu slip lustruit de culoare brun-roșiatică și decorată cu două șiruri de liniuțe paralele incizate.

Oasele umane găsite în urnă sînt incomplet arse și de aceea s-au păstrat bucăți mai mari, printre care fragmente de cap femural, multe fragmente de diafize, coaste și fragmente de craniu. După aspectul acestora s-a conchis că mormîntul a aparținut unui adolescent.

Mormintele 9 și 10, ambele deranjate, au fost descoperite în suprafața B. Ca urne funerare s-au folosit vase de dimensiuni mici, rudimentare, de culoare cenușie-brună, ce n-au putut fi reconstituite. Se păstrează și un fragment de toartă, ceea ce ne face să presupunem că la unul dintre morminte ca urnă s-a folosit o ceașcă.

Mormîntul 11, descoperit și el în suprafața B, a fost de asemenea distrus. S-au păstrat cîteva fragmente dintr-un vas mare, rudimentar, de culoare cenușie-roșiatică, ce nu poate fi reconstituit. După puținele fragmente osoase păstrate, printre care cîteva metatarsiene și fragmente de diafize, mormîntul a aparținut unui adult.

Mormîntul 12 s-a găsit deranjat în suprafața B. S-au păstrat fundurile a două vase. Unul dintre ele, probabil urna, a fost de dimensiuni mijlocii, rudimentar, de culoare brun-roșiatică. Cel de-al doilea vas, probabil capac, a fost lucrat mai îngrijit din pastă roșiatică. Pe suprafața externă a fundului se văd cîteva linii intermitent incizate.

Mormîntul 13 aparține și el suprafeței B. În mormînt se aflau patru vase: o urnă, un capac, un vas adiacent și o ceașcă. Vasul-urnă este de culoare brun-cenușie, rudimentar,

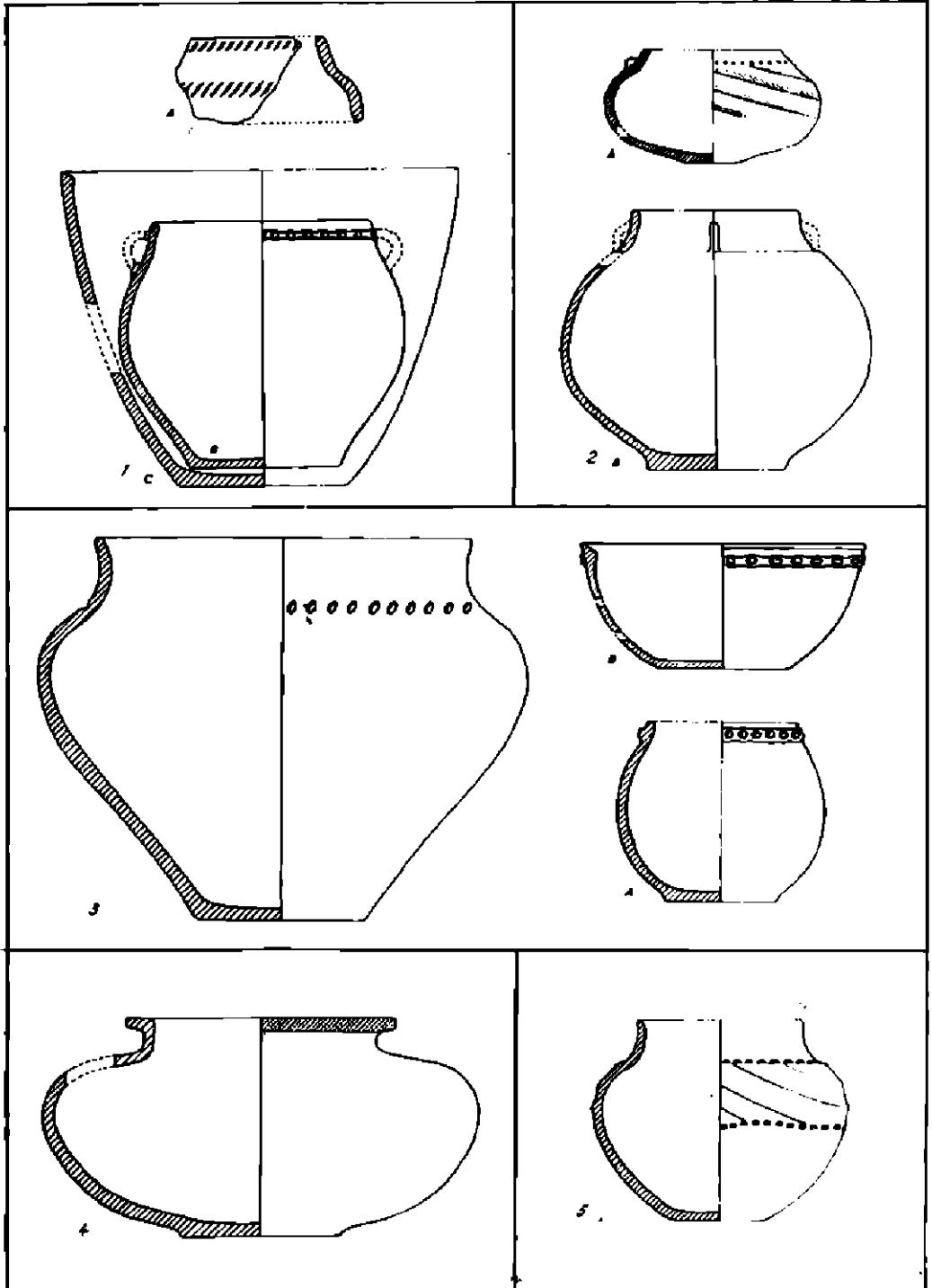

Fig. 9.—*f*, inventarul mormintului 8; 2, vase din mormintul 13; 3, inventarul mormintului 14; 4, urna mormintului 16; 5, vasul-urnă a mormintului 19.

extrem de friabil. În exterior urna a fost acoperită cu un slip ușor lustruit, de culoare brun-roșiatică, în cea mai mare parte distrus. Drept capac s-a folosit o strachină din categoria fină, acoperită în exterior cu un slip brun-roșiatic puternic lustruit. Ceașca (fig. 9/2A) este și ea fină, de culoare brun-cenușie cu un slip gălbui puternic lustruit, a avut o toartă din care se mai păstrează doar o mică parte din porțiunea inferioară. Pasta din care a fost lucrată este de bună calitate. Ca ornamente s-au folosit un șir de mici cerculețe incizate și o bandă lată de caneluri oblice. \bar{I} . = 0,085 m (?); d. g. = 0,103 m; d. f. = 0,038 m; gr. = 0,005 m. Vasul adiacent (fig. 9/2B) este cenușiu-gălbui, cu slip ușor lustruit, lucrat destul de îngrijit din pastă cu impurități; a avut două torși. \bar{I} . = 0,19 m (?); d. g. = 0,12 m; d. f. = 0,10 m; gr. = 0,006 m.

Mormîntul 14 a fost descoperit în extermitatea de vest a suprafeței B. Conținea un vas-urnă, un vas protector și o strachină-capac. N-am putut stabili modul în care s-a așezat pe urnă capacul, deoarece acesta era cu totul distrus. Fragmente din strachina-capac s-au găsit în interiorul și în afara urnei. Vasul protector (fig. 9/3C) este de culoare brun-gălbui cu slip ușor lustruit; a fost lucrat dintr-o pastă relativ bună. Sub gît se găsește o linie de alveole adâncite. \bar{I} . = 0,28 m; d. g. = 0,29 m; d. f. = 0,125 m; gr. = 0,01 m. Vasul-urnă (fig. 9/3A), rudimentar, este de culoare roșiatică. Imediat sub buză este ornamentat cu un briu în relief prevăzut cu alveole. \bar{I} . = 0,13 m; d. g. = 0,11 m; d. f. = 0,08 m; gr. = 0,007 m. Strachina folosită drept capac (fig. 9/3B) este de culoare roșiatică, aparține categoriei rudimentare prevăzută cu un slip puternic lustruit. Muchia buzei este teșită și tăiată oblic; sub ea se găsește un briu în relief, alveolar. \bar{I} . = 0,095 m (?); d. g. = 0,21 m; d. f. = 0,10 m; gr. = 0,006 m.

Fragmentele osoase descoperite sînt destul de puține: fragmente de calotă și de diafize; toate sînt foarte subțiri și aparțin, fără îndoială, unui copil.

Mormîntul 15 descoperit în suprafața B (fig. 4) este rău conservat. El conținea un vas-urnă și o strachină-capac, ambele neîntregibile. Vasul-urnă a fost de dimensiuni mijlocii, de culoare brună, lucrat destul de îngrijit și acoperit cu slip lustruit. Capacul este o strachină roșiatică, fină, acoperită cu slip lustruit. În exterior a fost ornamentată cu spirale incizate.

Mormîntul 16 aparține și el suprafeței B (fig. 4) și conținea un vas-urnă și o strachină-capac. Vasul-urnă (fig. 9/4), rudimentar, este de culoare brun-cenușie, acoperit cu un slip lustruit de culoare neagră. Muchia buzei este ornamentată cu liniuțe realizate cu o rotișă dințată. \bar{I} . = 0,18 m (?); d. g. = 0,20 m; d. f. = 0,12 m; gr. = 0,01 m. Strachina-capac, fină, este de culoare gălbui cu slip lustruit; n-a putut fi reconstituită.

În urnă se aflau multe fragmente de oase umane incomplet arse. Se păstrează fragmente din calotă, diafize și coaste. Piesa cea mai concludentă este porțiunea mijlocie a claviculei drepte, de mărime corespunzătoare unui adult, însă foarte subțire. Se mai păstrează aproape în întregime o falangă de la picior, care și ea, la lungime, corespunde unui adult, însă este gracilă. Apofiza coronoidă din stînga a mandibulei este foarte subțire și îngustă. Pe baza acestor elemente s-a conchis că mormîntul a aparținut unui adolescent.

Mormîntul 17, descoperit în suprafața B la mică adîncime, era distrus. S-au păstrat fragmente din partea inferioară a trei vase. Pe baza lor putem presupune existența unui vas mare, probabil urnă, de culoare cenușie-roșiatică, și a două vase mai mici, unul roșu-brun și al doilea cenușiu. Este vorba, probabil, de o strachină-capac și un vas adiacent.

Mormîntul 18, situat în apropierea mormîntului precedent, era și el distrus. S-au păstrat fragmente dintr-un vas mare în formă de strachină de culoare roșie, ornamentată cu spirale realizate din linii intermitent incizate. Strachina a fost folosită ca urnă funerară, după cum o dovedesc oasele umane calcinate descoperite.

Din inventarul aceluiași mormînt fac parte și fragmente dintr-o ceașcă de culoare cenușiu-roșiatică prevăzută cu o toartă, care nu poate fi reconstituită.

S-au păstrat numeroase fragmente osoase foarte mici, din caloră, pe baza cărora mormîntul a fost atribuit unui copil. În același sens pledează și numeroase resturi de diafize, precum și un fragment de coastă.

Mormîntul 19, descoperit în extremitatea vestică a suprafeței B, este mai bine păstrat. S-a găsit vasul-urnă acoperit cu o strachină, precum și o ceașcă fragmentară. Vasul-urnă (fig. 9/5) aparține categoriei fine și este de culoare cenușiu-gălbuie cu slip gălbui puternic lustruit, ornamentat cu o bandă de caneluri oblice, late, mărginită în ambele părți cu cîte o linie de impresiuni patruleterate făcute cu un instrument ascuțit. $\bar{I} = 0,15$ m; d. g. = $0,124$ m; d. f. = $0,07$ m; gr. = $0,008$ m. Strachina-capac a fost de dimensiuni mici (d.f. = $0,04$ m) și de culoare roșiatică, aparținînd categoriei fine. După cît se pare, ea a fost spartă încă din antichitate și folosită ca atare. Ceașca, păstrată fragmentar, este de culoare brun-roșiatică lucrată din pastă impură. A avut probabil o toartă.

Printre puținele fragmente osoase păstrate, există un condil de mandibulă pe baza căruia s-a stabilit că mormîntul a aparținut unui adult.

Mormîntul 20 s-a descoperit în suprafața B; conținea un vas mijlociu folosit ca urnă și o strachină-capac, ambele rău conservate și neîntregibile. Vasul-urnă este de culoare cenușiu-închis cu slip lustruit aproape negru, aparținînd categoriei fine. Pe dimensiunea maximă a avut caneluri oblice, ușor adîncite. Strachina-capac a fost și ea îngrijit lucrată, însă din pastă cu impurități. În exterior a avut un slip de culoare roșie, iar în interior, strachina este de culoare cenușie. N-a avut ornamente.

Se păstrează numeroase fragmente osoase, majoritatea aparțin unor diafize. Toate au osul compact foarte subțire. Se păstrează și cîteva fragmente de caloră care, după gradul de curbură și grosime redusă, au dus la concluzia că mormîntul aparține unui copil.

Mormîntul 21, descoperit în suprafața B, era distrus. Din inventarul lui se păstrează fragmentele a două vase de dimensiuni mici, ambele neîntregibile; unul este de culoare brun-gălbuie, iar cel de-al doilea roșiatic.

S-au păstrat puține fragmente osoase, printre care cîteva fragmente de diafize cu compacta subțire. Mai concludente sînt trei fragmente de temporal, pe baza cărora mormîntul a fost atribuit unui adolescent.

Mormîntul 22 era rău păstrat, deși s-a descoperit în extremitatea vestică a suprafeței B. Din inventarul lui făceau parte trei vase, dintre care numai unul a putut fi reconstituit. Vasul-urnă este lucrat din pastă impură de culoare cenușiu-roșiatică, în exterior prevăzut cu slip lustruit, ornamentat în exterior cu benzi incizate în formă de meandru; a fost de dimensiuni mari (d.f. = $0,24$ m), însă din cauza extremei corodări nu poate fi reconstituit. Vas mic, folosit probabil drept capac, rudimentar, de culoare roșiatică și foarte rău conservat. Vas adiacent (fig. 10/1) de dimensiuni mijlocii, fin, de culoare gălbuie, cu slip lustruit; este ornamentat cu un brîu în relief, alveolar. $\bar{I} = 0,22$ m; d. g. = $0,12$ m; d.f. = $0,09$ m; gr. = $0,005$ m.

Se păstrează numeroase fragmente osoase. Calota este relativ subțire. Pe un fragment se recunoaște protuberanța occipitală internă; cea externă de pe același fragment este foarte mică, ceea ce ar indica sexul feminin. În același sens pledează și gracilitatea oaselor lungi. Mai concludent este un fragment din partea mijlocie a diafizei radius-ului păstrată în toată grosimea ei.

Mormîntul a aparținut unui adult, probabil de sex feminin.

Mormîntul 23 era relativ bine păstrat și s-a descoperit în porțiunea vestică a suprafeței B. El conținea o urnă deasupra căreia era așezată o strachină-capac cu fundul în sus. Vasul-urnă (fig. 10/2B) este de culoare cenușiu-gălbuie, cu slip gălbui puternic lustruit; aparține categoriei fine. Ca ornament s-a folosit un șir de alveole plasat la baza gîtului. \hat{I} . = 0,29 m; d.g. = 0,18 m; d.f. = 0,09 m; gr. = 0,01 m.

Strachina-capac (fig. 10/2A), fină, este de culoare brun-roșiatică. În exterior este bogat ornamentată cu motive meandrice realizate prin puncte făcute cu roțița dințată în asociere cu linii intermitent incizate și mici cercuri incizate. O linie de cerculețe incizate decorează și suprafața internă a buzei. Din vas lipsește doar o mică parte. \hat{I} . = 0,08 m (?); d. g. = 0,24 m; d.f. = 0,18 m; gr. = 0,005 m.

Se păstrează foarte multe fragmente osoase, printre care fragmente de diafize cu grosimea corespunzătoare oaselor de adult. În schimb, fragmentele de craniu sînt prea subțiri pentru un craniu de adult. Cîteva fragmente de coaste sînt și ele foarte subțiri. Un fragment mai interesant este ori mastoidă, ori epifiza inferioară a peroneului, în ambele ipoteze osul este mic. S-a conchis deci că mormîntul a aparținut unui adolescent, probabil de sex feminin.

Mormîntul 24 era bine păstrat și s-a descoperit în suprafața B. Conținea un vas-urnă acoperit cu o strachină cu fundul în sus (fig. 10/3). Vasul-urnă (fig. 10/3B), aparținînd categoriei fine, este de culoare gălbui-cenușie, cu slip puternic lustruit. La baza gîtului este ornamentat cu o linie de alveole mici ușor adîncite în exterior, iar în interior este roșiatic. \hat{I} . = 0,26 m; d.g. = 0,185 m; d.f. = 0,11 m; gr. = 0,01 m. Strachina-capac face și ea parte din ceramica fină și este de culoare roșiatică, cu slip lustruit. Aproape întreaga ei suprafață este ornamentată cu o bandă în formă de meandru realizată prin mici liniuțe incizate, hașurate. Banda este mărginită în partea superioară de o linie de cerculețe incizate, iar în partea inferioară de o linie intermitent incizată. \hat{I} . = 0,12 m; d.g. = 0,26 m; d.f. = 0,06 m; gr. = 0,005 m.

Se păstrează numeroase fragmente osoase. În general toate sînt gracile. Calota este relativ subțire. Cîteva segmente de coastă prezintă aceleași caractere. S-a păstrat întreagă a doua falangă de la mînă, de dimensiuni mici, gracilă și foarte recurbată; mormîntul a aparținut unui adult gracil, probabil de sex feminin.

Mormîntul 25 s-a descoperit în suprafața B și conținea o urnă și o strachină-capac. Vasul-urnă, fin, a fost o cană de dimensiuni mijlocii, acoperită cu un slip gălbui bine lustruit, decorată cu o bandă de caneluri mărginită de cîte o linie de mici triunghiuri incizate. Strachina-capac (fig. 10/4) este de culoare roșie cu slip lustruit în exterior, iar în interior de culoare cenușie; aparține ceramicii fine și este ornamentată în exterior cu triunghiuri realizate din impresiuni făcute cu roțița dințată. \hat{I} . = 0,11 m; d.g. = 0,25 m; d.f. = 0,096 m; gr. = 0,005 m.

Mormîntul 26 s-a descoperit distrus, spre limita estică a suprafeței B. Din inventarul lui s-a păstrat partea inferioară a unui vas rudimentar, mijlociu, de culoare brună. El conține resturile incinerării.

S-au păstrat puține fragmente osoase, însă două sînt semnificative: un codil drept de mandibulă și partea superioară a molarului stîng. Ambele indică un adolescent.

Mormîntul 27 descoperit în suprafața B a fost distrus. Din inventarul lui se păstrează fragmente din două vase ce n-au putut fi reconstituite: unul fin, gălbui, cu slip lustruit și al doilea roșiatic, rudimentar.

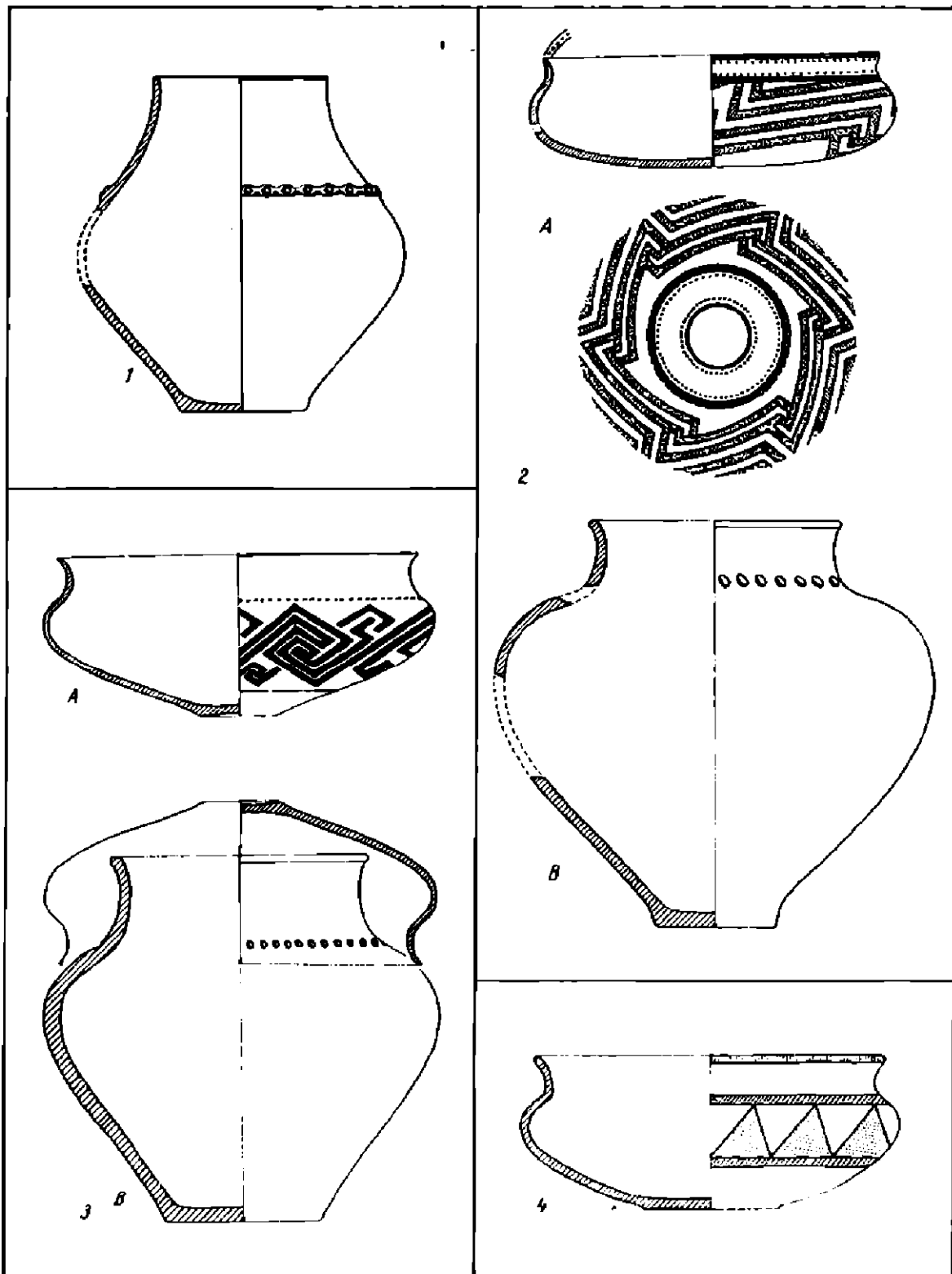

Fig. 10. — 1, vas adiacent din mormîntul 22; 2, inventarul mormîntului 23; 3, inventarul mormîntului 24; 4, strachina-capac a mormîntului 25.

Mormîntul 28 a fost descoperit în aceeași suprafață și în aceeași stare ca și cel precedent. Din inventarul lui se păstrează câteva fragmente care au aparținut unui vas rudimentar, de dimensiuni mijlocii, de culoare roșiatică.

Mormîntul 29 s-a descoperit și el în suprafața B. Fără să fie distrus ca cele precedente, și acest mormînt a fost deranjat. El conținea un vas-urnă și o strachină-capac, ambele nereconstituibile. Vasul-urnă a fost de dimensiuni mijlocii, aparținînd categoriei rudimentare. Strachina-capac este fină, de culoare cenușiu-gălbuie, cu slip lustruit și ornamentată cu motive spiralice realizate prin linii succesiv incizate.

Mormîntul 30, deși s-a descoperit la limita vestică a suprafeței B, a fost totuși deranjat. Din inventarul lui se păstrează fragmente din vasul-urnă și strachina-capac, ambele nereconstituibile. Vasul-urnă a fost de culoare cenușiu-gălbuie cu un ușor slip lustruit. El este lucrat relativ îngrijit, din pastă de bună calitate, și ornamentat cu o bandă de caneluri oblice flancată de o linie de mici triunghiuri incizate. Strachina-capac este de culoare roșiatică, cu slip lustruit în exterior și de culoare cenușie în interior; nedecorată.

Mormîntul 31 a fost descoperit în secțiunea II (fig. 4 și fig. 5). Conținea un vas-urnă în care se aflau resturile incinerării și o strachină-capac. Vasul-capac a fost găsit spart, atît în interiorul, cît și în afara urnei, așa că nu se mai poate ști care a fost poziția lui exactă. Vasul-urnă (fig. 11/1B) este de culoare cenușie-brună, în exterior cu un ușor slip lustruit; aparține categoriei rudimentare și a avut două torți păstrate doar în parte. \hat{I} . = 0,20 m; d.g. = 0,17 m; d.f. = 0,11 m; gr. = 0,01 m. Strachina-capac este roșiatică în exterior și cenușie în interior, aparține categoriei rudimentare și nu are ornamente. \hat{I} . = 0,13 m; d.g. = 0,24 m; d.f. = 0,09 m; gr. = 0,005 m.

S-au păstrat destul de multe fragmente osoase. Masivitatea lor indică un adult. Se păstrează un fragment din osul temporal cu apofiza mastoidă întreagă. Volumul mare al acestuia, precum și masivitatea celorlalte fragmente de oase au dus la concluzia că mormîntul a aparținut unui adult de sex masculin.

Mormîntul 32 a fost descoperit în suprafața C (fig. 4). El se compune dintr-un vas-urnă și un capac. Vasul-urnă (fig. 11/2), rudimentar, este de culoare brun-roșiatică și a fost acoperit în exterior cu un slip ușor lustruit. Sub buză are patru butoni mici în relief, prevăzuți cu cîte o alveolă și uniți între ei cu un brîu în relief crestă. \hat{I} . = 0,16 m (?); d.g. = 0,172 m; d.f. = 0,084 m; gr. = 0,009 m. Vasul-capac a fost lucrat tot din pastă impură și foarte friabilă, motiv pentru care nu poate fi reconstituit.

Printre destul de puținele fragmente osoase păstrate se recunosc fragmente de craniu, de coaste și din diafizele oaselor lungi. Toate sînt foarte subțiri și aparțin cu siguranță unui copil.

Mormîntul 33 a fost descoperit în suprafața C; conținea un vas-urnă și o strachină-capac. Vasul-urnă a fost de dimensiuni mari (d.f. = 0,14 m), rudimentar. În exterior este de culoare roșiatică și are un slip lustruit, iar în interior este cenușiu. N-a putut fi reconstituit. Strachina-capac (fig. 11/3), de culoare cenușiu-gălbuie cu slip lustruit, face parte din categoria vaselor fine. În exterior este ornamentată cu o bandă de linii meandrice realizate prin hașuri de liniuțe incizate. În partea superioară banda este mărginită de o linie de mici impresiuni patruleter. Deși se păstrează fragmentar, strachina a putut fi totuși reconstituită. \hat{I} . = 0,098 m (?); d.g. = 0,22 m; d.f. = 0,08 m; gr. = 0,005 m.

S-au păstrat relativ multe fragmente osoase și mai ales fragmente de calotă. Ele sînt foarte groase și s-a conchis că mormîntul a aparținut unui adult.

Mormîntul 34 s-a descoperit spre limita estică a suprafeței C, însă tot deranjat. Se păstrează fragmente din trei vase ce n-au putut fi reconstituite. Unul mare, rudimentar,

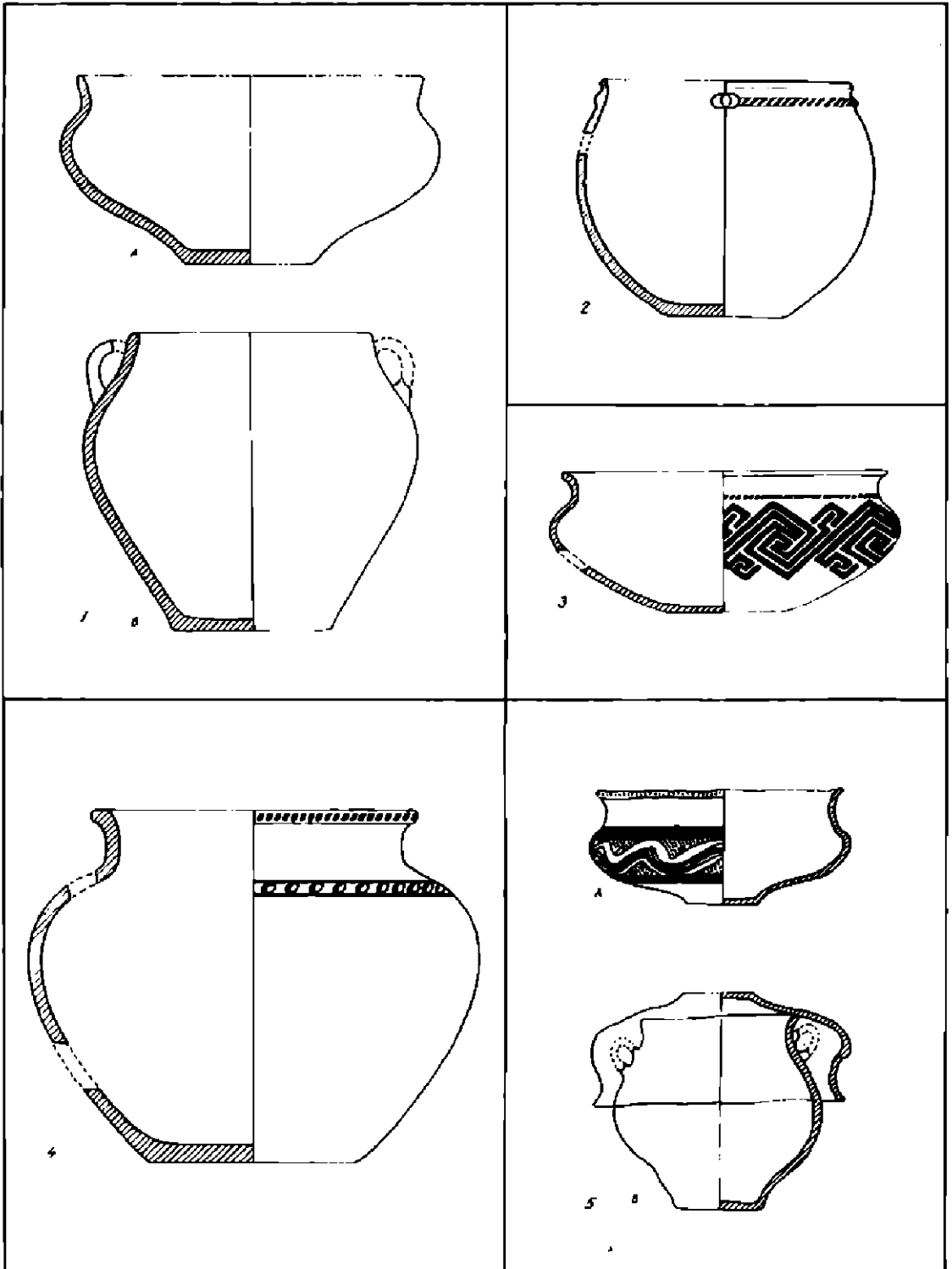

Fig. 11. — 1, inventarul mormintului 31; 2, vasul-urnă al mormintului 32; 3, strachina-capac a urnei din mormintul 33; 4, vasul-urnă al mormintului 36; 5, inventarul mormintului 38.

de culoare brun-cenușie, a servit probabil ca urnă funerară. Al doilea vas este de dimensiuni mici și de culoare neagră cu slip lustruit. Cel de-al treilea vas este tot mic și a fost, probabil, o strachină fină, roșiatică.

Printre puținele fragmente osoase păstrate se recunosc fragmente din calotă și diafiză. Ele sînt extrem de subțiri; mormîntul a aparținut, probabil, unui copil.

Mormîntul 35 este unicul mormînt descoperit în suprafața D (fig. 4), dar distrus. S-a păstrat doar fundul vasului-urnă, de dimensiuni mari, rudimentar, de culoare roșiatică.

Dintre puținele fragmente osoase păstrate, se pot determina doar două porțiuni de calotă, după grosimea cărora s-a putut stabili cu certitudine că mormîntul a aparținut unui adult.

Mormîntul 36 a fost descoperit în suprafața C (fig. 4). După determinarea antropologică se pare că ne găsim în prezența unui mormînt dublu, un adult și un copil. Mormîntul conținea un vas-urnă și o strachină-capac¹⁰. Vasul-urnă (fig. 11/4), rudimentar, reconstituit, este de culoare brun-cenușie și ornamentat cu un șir de liniuțe patruleter incizate plasate pe muchia buzei și o linie de alveole, flancată de două linii incizate, situată la baza gîtului. \bar{l} . = 0,24 m (?); d.g. = 0,22 m; d.f. = 0,16 m; gr. = 0,012 m. Drept capac s-a folosit o strachină de culoare cenușiu-gălbuie cu slip lustruit. Se păstrează doar fundul (d. f. = 0,082 m) și se pare că vasul a fost depus spart în mormînt.

Se păstrează numeroase fragmente osoase, mai ales din craniu. Masivitatea lor dovedește un adult. Se recunosc și două fragmente de claviculă, de asemenea masive. Pe lângă numeroase fragmente osoase aparținînd sigur unui adult, se mai păstrează și un cap de femur la care se recunoaște foseta ligamentului rotund. Prin dimensiuni și țesătura fină a spongioasei, acesta dovedește sigur că a aparținut unui copil. Se vede clar că epifiza a fost smulsă, deci n-a fost terminată sudarea cu diafiza. Trei fragmente de diafiză aparțin și ele unui copil. Pe baza celor arătate s-a conchis că avem de-a face cu un mormînt dublu: un adult și un copil.

Mormîntul 37, descoperit în suprafața C, s-a distrus. Din inventarul lui s-au păstrat doar cîteva fragmente dintr-un vas mare, fin, probabil urna, de culoare brun-cenușie. Se păstrează și cîteva fragmente dintr-o ceașcă de culoare brun-roșiatică, tot fină, cu slip lustruit. Ambele vase sînt nereconstituibile.

Mormîntul 38 este cel mai vestic dintre cele descoperite în suprafața C. A fost găsit nederanjat și conține o urnă acoperită cu o strachină așezată cu gura în jos (fig. 11/5). Vasul-urnă (fig. 11/5B), rudimentar, este de culoare brună cu slip ușor lustruit. El a avut două torți din care se păstrează doar porțiunile de inserție. \bar{l} . = 0,22 m; d.g. = 0,18 m; d.f. = 0,11 m; gr. = 0,008 m. Strachina-capac este fină, de culoare brun-roșiatică cu slip puternic lustruit. Este ornamentată cu motive incizate în formă de spirală, mărginite cu triunghiuri umplute cu liniuțe incizate făcute cu roțița dințată. \bar{l} . = 0,115 m; d.g. = 0,26 m; d.f. = 0,08 m; gr. = 0,008 m.

S-au păstrat destul de multe fragmente osoase, printre care și fragmente masive de calotă, pe baza cărora s-a conchis că mormîntul a aparținut unui adult.

¹⁰ Cele două vase, ca și în cazul mormîntului 5, au fost publicate în raportul preliminar din *Matriale*, VII, p. 149, fig. 7.

CONSIDERAȚII GENERALE

Cimitirul de incinerare de la Bistrița este unul dintre cele mai mari cimitire aparținând culturii Wietenberg-Sighișoara¹¹, cunoscute pînă acum din Transilvania. Au putut fi indentificate un număr de 38 de morminte, exclusiv de incinerare, fără să putem ști cîte au fost de fapt. Fiind așezate foarte aproape de suprafața solului, cele mai multe dintre ele au fost distruse. Merită să amintim faptul că și la Ocna Sibiului sau la Sibișeni mormintele s-au găsit la foarte mică adîncime¹². Din păcate nici una dintre necropolele acestei culturi n-a fost publicată amănunțit și de aceea nu putem face un studiu comparativ mai analitic.

Mormintele de la Bistrița, bine păstrate, se compun dintr-o urnă cu vas-capac, la care se adaugă uneori 1—2 vase adiacente, și în rare cazuri cîte un vas protector în care se introducea urna. Numai în cazuri cu totul rare lipsește vasul-capac. La mormîntul 1, pentru acoperirea urnei s-a folosit o lespede de gresie.

În urne au fost depuse resturile adunate de la locul de ardere, pe care nu l-am putut identifica, și care constau din cenușă, cărbuni și fragmente de oase umane arse. O singură urnă conținea o fusaiolă de lut ars (mormîntul 6), în celelalte nu s-au găsit nici un fel de obiecte. Lipsesc cu desăvîrșire piesele de metal, ori de os, spre deosebire de necropola de la Ocna Sibiului, unde în trei urne s-au descoperit plăci de os ornamentate și perforate.

Deoarece ceramica reprezintă totalitatea inventarului mormintelor de la Bistrița, este firesc ca ea să constituie elementul de bază pentru încadrarea culturală a necropolei.

Ceramica poate fi împărțită în două mari categorii și anume: o ceramică rudimentară, modelată din pastă cu multe impurități, folosind ca degresant nisip și pietriș în cantitate mare și uneori cioburi pisate. Arderea acestei categorii ceramice este în general slabă, iar culoarea cioburilor în secțiune este diferită. Cea de-a doua categorie, pe care am numit-o fină, folosește aceiași degresanți, însă în proporție mult mai redusă, precumpănind lutul curat; ea este în general bogat ornamentată.

Formele vaselor folosite ca recipiente funcțare sînt destul de puține, fără să existe o funcționalitate bine definită și în general respectată a lor.

Ca urne s-au folosit vase de diferite tipuri și dimensiuni (fig. 12/A). Cele mai numeroase sînt urnele mari. Ele pot fi împărțite în patru tipuri principale: 1, vase înalte cu corpul bombat și cu gît cilindric scurt (fig. 12/A, 2, 5); 2, vase scunde, de asemenea cu corpul bombat și cu gît scurt cilindric, prevăzute uneori cu cîte două torți (fig. 12/A, 1, 4); 3, vase în formă de amforă (fig. 12/A, 6). Uneori la acest tip de vas gura este largă (fig. 12/A, 8, 9). Tot ca urne s-au folosit vase mijlocii, tipul patru, cu corpul bombat, fără să aibă gura profilată (fig. 12/A, 3), sau chiar vase de dimensiuni mici de aspect globular (fig. 12/A, 7). Vasele folosite ca urne sînt lecrate din pastă cu puține impurități, aparținînd categoriei fine, dar nu lipsesc nici cele modelate neglijent din pastă cu foarte multe impurități. Drept capace (fig. 12/B) s-au folosit, în mare majoritate a cazurilor, străchini de forme și dimensiuni diferite. Merită să fie menționat în mod special frumosul exemplar de străchină lobată folosită drept capac în mormîntul 5. Se întîlesc apoi străchini puțin adînci (fig. 12/B, 3) și străchinile obișnuite cu gura ușor profilată și destul de adînci (fig. 12/B, 4—5). De obicei străchinile-capac sînt foarte îngrijit lucrate și sînt bogat ornamentate. Există însă

¹¹ Pe lângă necropola de la Ocna Sibiului cunoscută mai de mult și despre care se relatează că ar fi avut 14 urne (G. D. Deutsch, *Korbl.*, I, 1878, p. 94), I. Paul a dezvelit, în anul 1962, un cimitir aparținînd aceleiași culturi la Sibișeni, com. Vinul de Jos, jud. Alba. El este alcătuit din 43 de morminte,

dintre care 41 de incinerare cu urnă, unul de înhumare în poziție ghemuită, iar un al doilea de înhumare a aparținut unui copil și s-a găsit sub un mormînt de incinerare. Informații I. Paul, cărui îi mulțumim și pe această cale.

¹² G. D. Deutsch, *op. cit.*, p. 94; informații I. Paul.

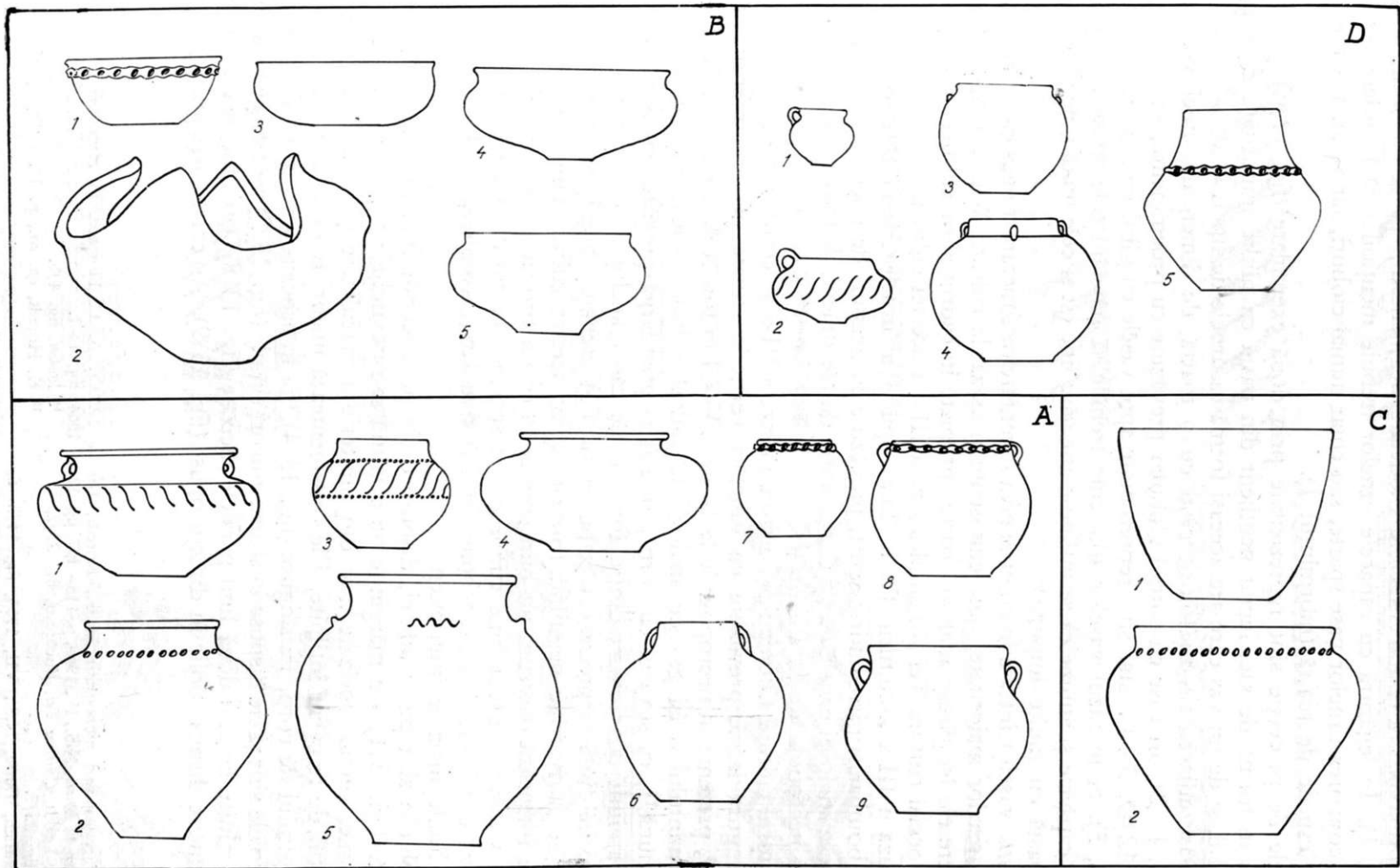

Fig. 12. — Formele vaselor descoperite în cimitirul de la Bistrița. A, urne; B, capace; C, vase protectoare; D, vase adiacente.

două excepții constituite din străchini modelate neglijent din pastă cu multe impurități (fig. 12/B, 1). În legătură cu capacele urnelor trebuie menționat că în unele cazuri s-au folosit la acoperirea urnelor vase sparte, sau chiar numai cioburi, iar o urnă a fost acoperită cu o lespede de piatră (mormintul 1).

Vasele de protecție sînt reprezentate prin două exemplare (fig. 12/C). Este vorba de un vas în formă de sac, lucrat neglijent din pastă cu multe impurități, descoperit în mormintul 8, și de un vas care are aceeași formă ca urnele de tip 1.

Ca vase adiacente s-au folosit cești cu o toartă, de dimensiuni mici sau mijlocii (fig. 12/D, 1—2), ori vase cu corpul globular prevăzute cu proeminențe, sau cu cîte patru torți (fig. 12/D, 3—4). Mai sînt reprezentate apoi vasele cu gîtul lung și gura neprofilată (fig. 12/D, 5). Și în cazul vaselor adiacente trebuie să repetăm cele spuse în legătură cu urnele sau capacele și anume că se întîlnesc atît vase fine cît și cele lucrate neglijent, modelate din pastă cu multe impurități.

Formele vaselor intrate în compunerea inventarelor funerare a necropolei de la Bistrița sînt, în marea lor majoritate, bine cunoscute în așezările culturii Wietenberg-Sighișoara¹³. Unele dintre ele își găsesc analogii foarte apropiate în cadrul altor culturi ale epocii bronzului, în special cultura Tei și mai ales faza a III-a a acestei culturi.

În faza a III-a a culturii Tei întîlnim tipul 1 al urnelor de la Bistrița caracterizate prin corp bombat și gît cilindric scurt, prevăzute cu grupuri de mici butoni conici¹⁴. Tot aici își găsesc analogii urnele de tip 2, ori unele dintre străchinile folosite pentru acoperirea urnelor în necropola de la Bistrița¹⁵.

În cadrul culturii Otomani, și anume în faza a III-a a acestei culturi, întîlnim ceștile scunde cu gura largă, prevăzute cu caneluri verticale situate pe circumferința maximă a vasului¹⁶, prezente în necropola de la Bistrița. Vasul în formă de sac folosit la protejarea urnei mormintului 8 își găsește analogii în cadrul culturii Noua, unde el constituie o formă comună¹⁷, ca și vasul cu corp globular și gura largă prevăzute cu două torți¹⁸.

Amintit doar cîteva dintre formele ale căror analogii ni se par mai semnificative și care ne ajută la precizarea etapei culturii Wietenberg-Sighișoara căreia îi aparține necropola de la Bistrița, neglijînd formele tipice acestei culturi bine cunoscute, sau pe acelea care formează oarecum un bun comun în epoca bronzului pe spații largi.

Ornamentarea este cea bine cunoscută și specifică culturii¹⁹. Ca elemente decorative se utilizează canelurile, proeminențele, briuri alveolare, alveolele, liniile incizate, ștampilarea și liniile incizate intermiunent.

Canelurile sînt puțin adînci, dispuse oblic pe circumferința maximă a vasului. Ele sînt simple (fig. 13/1) sau mărginite pe o latură sau pe ambele laturi cu cîte o linie alcătuită din mici cercuri incizate, sau din impresiuni patruletate (fig. 13/2—3), dispuse în șiruri, destul de frecvent întîlnite. Ele ornamentează uneori buza vasului, sau delimitează separarea gîtului de corp, fie singure (fig. 13/4), fie în asociere cu alte motive decorative.

Alveolele sînt și ele dispuse în șiruri, uneori simple (fig. 13/7) așezate pe gîtul vasului, alteori mărginite de cîte două linii paralele incizate (fig. 13/8), ori în asociere cu grupuri de linii adîncite dispuse oblic în direcții opuse (fig. 13/9). Alveolele mai sînt întîlnite apoi

¹³ Pentru aceasta vezi monografia lui K. Horedt, *Die Wietenbergkultur*, in *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 115—127, fig. 12.

¹⁴ Vezi V. Leahu, *Cultura Tei*, București, fig. 25/2.

¹⁵ *Ibidem*, fig. 25/7.

¹⁶ I. Ordeulich, *Dacia*, N.S., VII, 1963, fig. 14/5—6.

¹⁷ Cf. A. C. Florescu, in *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, fig. 4—7.

¹⁸ *Ibidem*, fig. 4/5.

¹⁹ K. Horedt, *op. cit.*, p. 115—118, fig. 5—9.

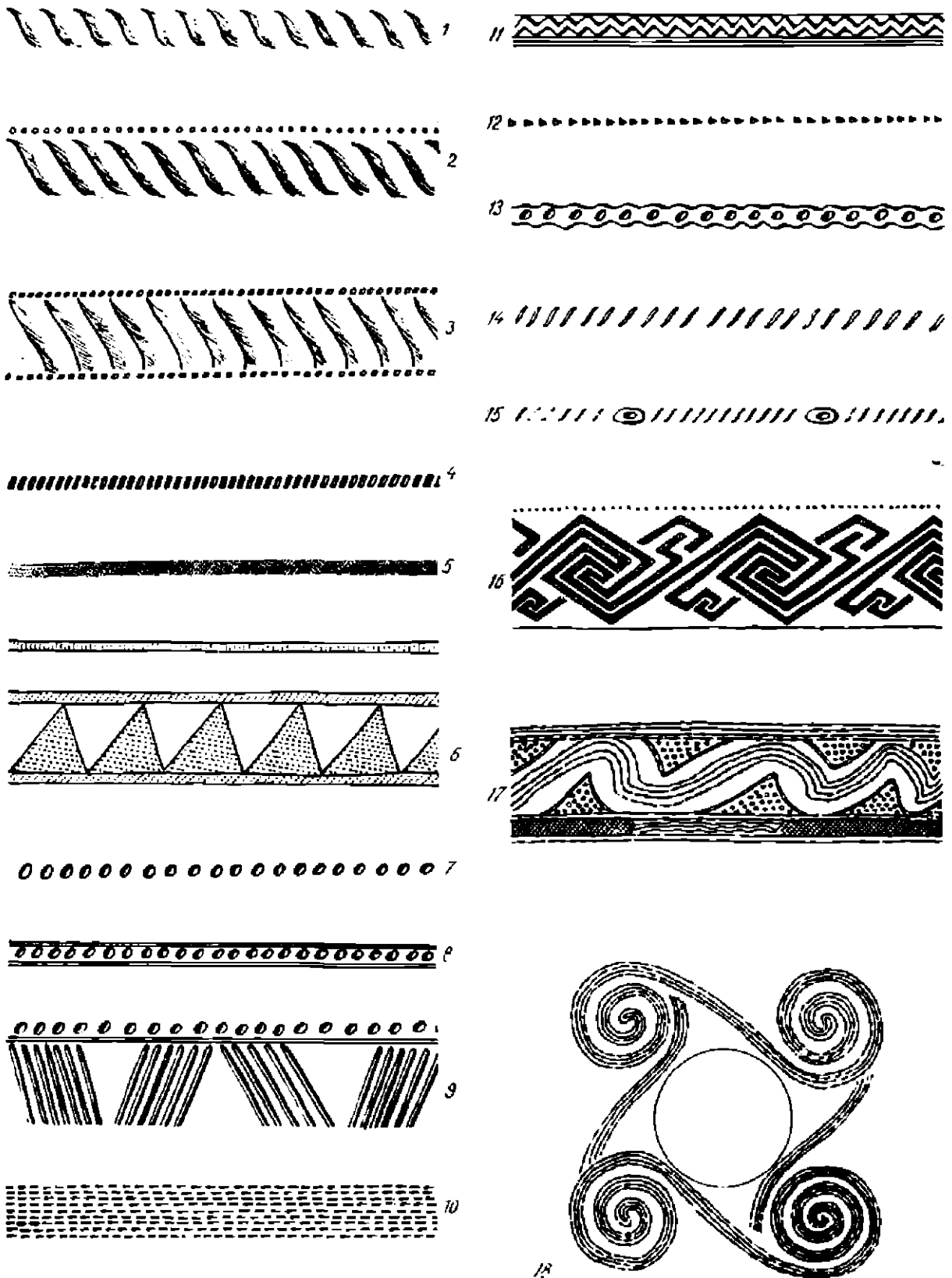

Fig. 13. — Repertoriul ornamentelor de pe ceramica cimmicului de la Bistrița.

pe briuri în relief (fig. 13/13). Asemenea ornamente sînt așezate imediat sub buza vasului, sau la baza gîtului.

Foarte frecvente sînt motivele realizate cu ajutorul unei roțițe dințate sau ștampile. Cu aceasta s-au făcut benzi simple, plasate pe muchia buzei (fig. 13/5), ori s-au umplut motive geometrice mai complicate ca triunghiuri (fig. 13/6) sau meandre relizate uneori din mici linii incizate hașurate (fig. 13/6).

Liniile intermitent incizate sînt și ele frecvent întilnite. Cu ajutorul lor se realizează benzi simple care decorează în special vasele de mici dimensiuni (fig. 13/10) sau intră în compunerea ornamentelor complicate meandrice ori spiralice (fig. 13/17—18).

Pe lângă ornamentele ștampilate amintite deja, mai trebuie menționate două rînduri de triunghiuri mari opuse care alcătuiesc între ele o bandă în zigzag reliefată (fig. 13/11). Asemenea ornamente se întilnesc pe suprafața buzei vaselor mari. Mici triunghiuri ștampilate dispuse în șituri apar uneori izolat (fig. 13/12) sau intră în compunerea unor decoruri mai complicate.

Ne-au mai rămas de amintit proeminențele și liniuțele oblice incizate. Proeminențele apar numai pe ceramica rudimentară, ca butoni conici plasați la linia de separare a gîtului de corpul vasului sau ca butoni aplatizați prevăzuți cu cite o alveolă. Butonii alveolați sînt uniți între ei prin șiruri de liniuțe oblice incizate (fig. 13/15), aplicate pe corpul vasului (fig. 13/14) sau pe briie în relief.

Ornamentele de bază ale ceramicii fine descoperite în necropolă sau în așezare rămîni spirala și meandrul uneori deosebit de decorative.

Încadrarea cronologică a necropolei de la Bistrița se poate face numai pe baza ceramicii, din lipsa oricărui inventar metalic. În ultima vreme, pe baza săpăturilor de la Derșida, K. Horedt²⁰ a putut stabili pentru materialul unei secțiuni trei faze ale culturii Wietenberg-Sighișoara. Pe această bază, N. Chidioșan, conducătorul săpăturilor, a clasificat stratigrafic și statistic întregul material al stațiunii²¹. Toate considerațiile făcute urmează să fie verificate și în alte așezări, pentru a putea fi considerate criterii valabile și definitive pentru periodizarea culturii Wietenberg-Sighișoara, mai cu seamă că așezarea de la Derșida se găsește la periferia ariei de răspîndire a acestei culturi²².

La Derșida s-a putut stabili că abia în faza a III-a apare tehnica de ornamentare cu impresiuni dințate și motivele meandrice. Tot în faza a III-a se definitivează strachina cu buza lobată²³. Deoarece la Bistrița întilnim atît tehnica de ornamentare cu impresiuni dințate, cît și motivele meandrice și strachina cu buza lobată pe deplin constituită, putem presupune că necropola și așezarea de la Bistrița aparțin fazei tîrzii din evoluția culturii Wietenberg-Sighișoara²⁴ corespunzînd celei de a III-a faze stabilite pînă acum pe baza stratigrafiei de la Derșida.

Pentru o încadrare tîrzie a necropolei de la Bistrița pledează, pe lângă cele arătate, și faptul că unele forme își găsesc analogii în faza a III-a a culturilor Otromani și Tei, precum și folosirea cu exclusivitate a ritului de incinerare²⁵. Deocamdată nu se pot fixa cu

²⁰ K. Horedt, *Problema ceramicii din perioada bronzului moluat în Transilvania*, în *Studii și comunicări*, Sibiu, 1967, p. 137—153.

²¹ N. Chidioșan, *Cronologia culturii Wietenberg în lumina săpăturilor de la Derșida*, comunicate prezentat la cea de a II-a sesiune științifică a muzeelor, București, 27—29 decembrie 1965. Manuscrisul comunicării ne-a fost pus la dispoziție de către autor, căruia îi mulțumim și pe această cale.

²² K. Horedt, *op. cit.* și N. Chidioșan, *op. cit.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ Pentru încadrarea cronologică a culturii Wietenberg-Sighișoara vezi I. Nestor, în *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 107—108; K. Horedt, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 128—137; D. Popescu, în *JCIV*, 17, 1966, 3, p. 563 și urm.

²⁵ În raportul preliminar (*Materiale*, VII, p. 149) formulăm ipoteza că necropola de la Bistrița ar aparține unei faze de început a culturii Wietenberg, ipoteză ce s-a dovedit a fi neîntemeiată.

destulă certitudine limitele cronologice ale fazei a III-a a culturii Wietenberg-Sighișoara. Pentru limita superioară există indicii stabilite pe baza ceramicii de tip Otomani descoperită la Derșida. Rămâne deschisă problema dacă culturile Wietenberg-Sighișoara și Otomani se termină o dată cu bronzul mijlociu, sau dacă ele continuă și în bronzul evoluat²⁶. În legătură cu această problemă, K. Horedt a formulat două ipoteze și anume că apariția culturii Noua în Transilvania, la începutul bronzului evoluat, a determinat sfârșitul culturii Wietenberg-Sighișoara, ori că cele două culturi coexistă pînă la începutul bronzului târziu, rămînînd să se vadă în ce măsură intervin în Transilvania influențe ale ceramicii mormintelor tumulare²⁷. Necropola de la Bistrița pare să sprijine cea de-a doua ipoteză. Prezența unor forme de vase tipice pentru cultura Noua în cadrul necropolei bistrițene pledează pentru coexistența în timp a celor două culturi și, deci, pare verosimilă părerea lui M. Rusu conform căreia durată de existență a culturii Wietenberg-Sighișoara se prelungește pînă la sfârșitul epocii bronzului²⁸.

În încheiere, cîteva cuvinte în legătură cu determinările antropologice. S-au putut face determinări la un număr de 23 de morminte. Dintre acestea, 11 aparțin unor adulți, 5 unor adolescenți și 7 morminte sînt de copii. Repartizarea pe vîrstă a mormintelor de la Bistrița ne arată că media de viață a oamenilor din epoca bronzului era foarte scăzută. Numărul mormintelor de copii și adolescenți întrece pe cel al maturilor.

LA NÉCROPOLE D'INCINÉRATION APPARTENANT À LA CIVILISATION DE WIETENBERG-SIGHIȘOARA DE BISTRIȚA

RÉSUMÉ

Pendant les campagnes de fouilles de 1958 et 1962, on a découvert à Bistrița (dép. de Bistrița-Năsăud) une nécropole d'incinération à urne appartenant à la civilisation de Wietenberg-Sighișoara, de l'âge du bronze.

Du fait d'avoir été enterrées à petite profondeur, la plupart des urnes, ont été détruites par les travaux agricoles. Aussi, des 38 tombes mises au jour, seulement quelques-unes n'étaient pas bouleversées ayant comme mobilier funéraire une urne recouverte le plus souvent d'une écuelle-couvercle et un ou deux vases. Rarement, cette urne était introduite dans un autre vase, de protection, et l'écuelle-couvercle était alors remplacée par des tessons ou par des dalles en pierre. Les urnes contenaient des fragments d'os humains calcinés, de la cendre et des charbons, et dans un seul cas, on a découvert à part les vases céramiques une fusaiole en terre cuite. Les pièces en métal ou en os font défaut. Le lieu de crémation n'a pu être identifié.

La céramique qui composait le mobilier funéraire peut être rangée en deux grandes catégories, à savoir, une céramique travaillée négligemment à la main dans une pâte contenant de nombreuses impuretés et une céramique fine, soigneusement modelée et richement décorée.

En tant que formes, les urnes peuvent être groupées selon quatre types principaux (fig. 12/A).

Le premier type comprend des urnes de grandes dimensions, hautes, à corps bombé et à large embouchure; le second, des vases trappus, à embouchure large et à deux anses; le troisième, des vases en forme d'amphores et, finalement, le quatrième, des vases moyens, aux corps bombés, sans avoir l'embouchure nettement profilée.

En matière de décor, les méandres et les spirales sont prédominantes; on rencontre pourtant aussi les cannelures, les proéminences, les alvéoles, les bandes en relief alvéolés et les motifs estampillés.

²⁶ K. Horedt, *Problemele arcanicii...*; I. Ordentlich, in *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 135-136.

²⁷ K. Horedt, *op. cit.*

²⁸ M. RUSU, in *Arheologia Moldovei*, II-III, 1964, p. 246-248, și nota 36.

A environ 400–500 m on a pu identifier aussi l'établissement à cette nécropole. La céramique provenant de cet établissement est tout à fait identique à celle de la nécropole, et les habitations étaient de surface.

Étant donné que les objets en métal font défaut, l'encadrement chronologique de la nécropole et de l'établissement ne peut se faire que sur la foi de la céramique et du rite funéraire.

Certaines formes de la céramique de Bistrița trouvent des analogies dans les phases III des civilisations d'Otomani et de Tei.

Ce dernier temps on a pu établir sur la foi des données stratigraphiques et stylistiques, trois phases de la civilisation de Wietenberg-Sighișoara. Selon toute apparence, la nécropole et l'établissement de Bistrița appartiennent à la dernière phase de celle-ci. Toutefois, le problème de la fin de cette civilisation reste ouvert, car on ne peut encore préciser si elle s'achève en même temps que la phase moyenne du bronze ou bien si elle continue jusqu'au début du bronze tardif. Un indice en faveur de cette dernière hypothèse serait les formes des vases, spécifiques de la civilisation de Noua, découverts à Bistrița.

L'analyse anthropologique des ossements a permis de constater que des 23 tombes, 11 appartiennent à des adultes, cinq à des adolescents et sept à des enfants. Cette répartition selon l'âge nous indique que la moyenne de longévité de la société de l'âge du bronze était très basse, car le nombre des tombes d'enfants et d'adolescents dépasse celui des adultes.

La nécropole de Bistrița, est l'une des rares nécropoles appartenant à la civilisation de Wietenberg-Sighișoara, découvertes jusqu'à présent en Transylvanie et la première à avoir été publiée entièrement.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan général des fouilles. 1, forêt; 2, terrain agricole; 3, tranchées de 1958; 4, chemin vicinal; 5, tranchées de 1962.

Fig. 2. — Plan de la tranchée A. 1, tombes de l'âge du bronze; 2, céramique féodale.

Fig. 3. — Vase féodal (XIVe–XVe siècles) découvert dans la superficie A.

Fig. 4. — Plan des superficies B, C, D.1, tombes de l'âge du bronze; 2, céramique féodale; 3, objets en fer de l'époque féodale.

Fig. 5. — Coupe de la paroi sud de la tranchée II; 1, couche actuelle, humus; 2, couche jaune à gravier; 3, couche compacte de gravier.

Fig. 6. — Mobilier de la tombe n° 5. 2, vase-urne; 1, 3, écuelles-couvercles.

Fig. 7. — Tesson provenant de l'établissement.

Fig. 8. — 1, vase-urne de la tombe n° 1; 2, vase-urne de la tombe n° 4; 3, vase-urne de la tombe n° 5; 4, mobilier funéraire de la tombe n° 6; 5, fragments de l'urne de la tombe n° 7.

Fig. 9. — 1, mobilier funéraire de la tombe n° 8; 2, vases de la tombe n° 13; 3, mobilier funéraire de la tombe n° 14; 4, urne de la tombe n° 16; 5, urne de la tombe n° 19.

Fig. 10. — 1, vase du mobilier de la tombe n° 22; 2, mobilier funéraire de la tombe n° 23; 3, mobilier funéraire de la tombe n° 24; 4, écuelle-couvercle de la tombe n° 25.

Fig. 11. — 1, mobilier funéraire de la tombe n° 31; 2, urne de la tombe n° 32; 3, écuelle-couvercle de la tombe n° 33; 4, urne de la tombe n° 36; 5, mobilier funéraire de la tombe n° 38.

Fig. 12. — Formes des vases découverts dans la nécropole de Bistrița. A, urnes; B, couvercles; C, vases de protection; D, vases du mobilier.

Fig. 13. — Répertoire des ornements de la céramique découverte dans la nécropole de Bistrița.

SONDAJELE DE LA BRAȘOV-PĂTICEL

A. D. ALEXANDRESCU și I. POP

CETATEA de pe dealul Pățicel — între Tîmpa și Gorița — a fost descoperită cu ani în urmă; o scurtă descriere a ei a fost publicată împreună cu a altor cetăți de pămînt din Țara Birsei¹. La cercetarea pe teren făcută atunci nu s-au găsit urme la suprafață și s-a făcut presupunerea că ar fi o cetate slavă². În Muzeul din Brașov se păstrează de aici (nr. inv. 5524) un topor de piatră fragmentar (fig. 1).

Cetatea se află pe culmea împădurită a dealului la o altitudine de 930 m; are forma relativ ovală; lungimea ei este de 30 m, iar lățimea de aproximativ 20 m. Spre nord era apărată de două șanțuri ce tăiau partea mai îngustă a culmii în partea unde accesul era mai ușor; în rest apărarea era asigurată de panta mai abruptă spre est. Platoul cetății este bine conturat la nord, est și sud; partea dinspre vest este în ușoară pantă (fig. 2).

Șanțul de lângă cetate, cu direcția SV—NE, este lat de aproximativ 7 m, iar adîncimea lui maximă nu aringe 2 m; reprezintă probabil adîncirea fundului unei văiugi naturale. Partea dintre cele două șanțuri de apărare, în pantă spre nord, prezintă în malul șanțului cetății un mic val rezultat din pămîntul scos din șanț. Lungimea ei este de aproximativ 30 m; marginile spre vest și est nu pot fi clar delimitate, terenul fiind în pantă. Primul șanț de apărare, cu direcția SSV—NNE, este mai îngust spre SSV și se lărgeste spre NNE, lățimea lui variază între 4 și 12 m, iar adîncimea este sensibil mai mare decît a șanțului de lângă cetate, depășind 3 m. Acesta constituia de altfel și primul obstacol în calea atacatorilor și s-a realizat probabil prin amenajarea unei văiugi naturale.

Cetatea a fost secționată pe direcția NNV—SSE. Secțiunea I, lungă de 47,50 și lată de 1 m, taie șanțul cetății și valul din fața lui. Secțiunea II, lungă de 7,60 m și lată de 1 m, a fost trasată perpendicular pe prima, în partea de vest a cetății, și are direcția HNE—VSV. Cea de-a treia secțiune (III), lungă de 20 m și lată de 1 m, are orientarea VNV—ESE și traversează primul șanț de apărare.

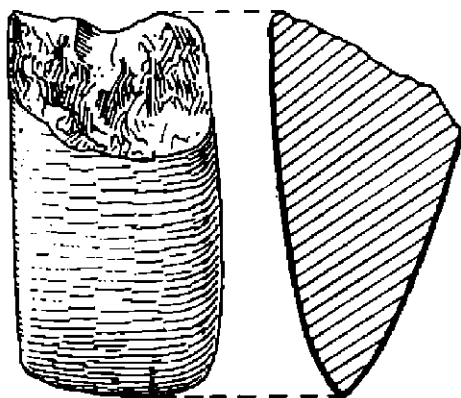

Fig. 1. — Brașov-Pățicel. Topor de piatră fragmentar.

¹ W. Horwath, *Wallburgen aus dem Birzenlande*, in *MBSM*, 5, 1944, p. 39 și fig. 21, unde dealul apare cu numele de

Rattenberg.

² *Ibidem*.

Depunerea este în general subțire și aproape pretutindeni constă dintr-un sol brun-gălbui nisipos (fig. 3). Doar pe o întindere de aproximativ 8 m în partea de sud a secțiunii I solul se prezintă mai negricios și conține mai multe pietricele. În acest pământ nu s-a găsit nici un material. În rest, puținele fragmente ceramice s-au găsit «în cuiburi». Adân-

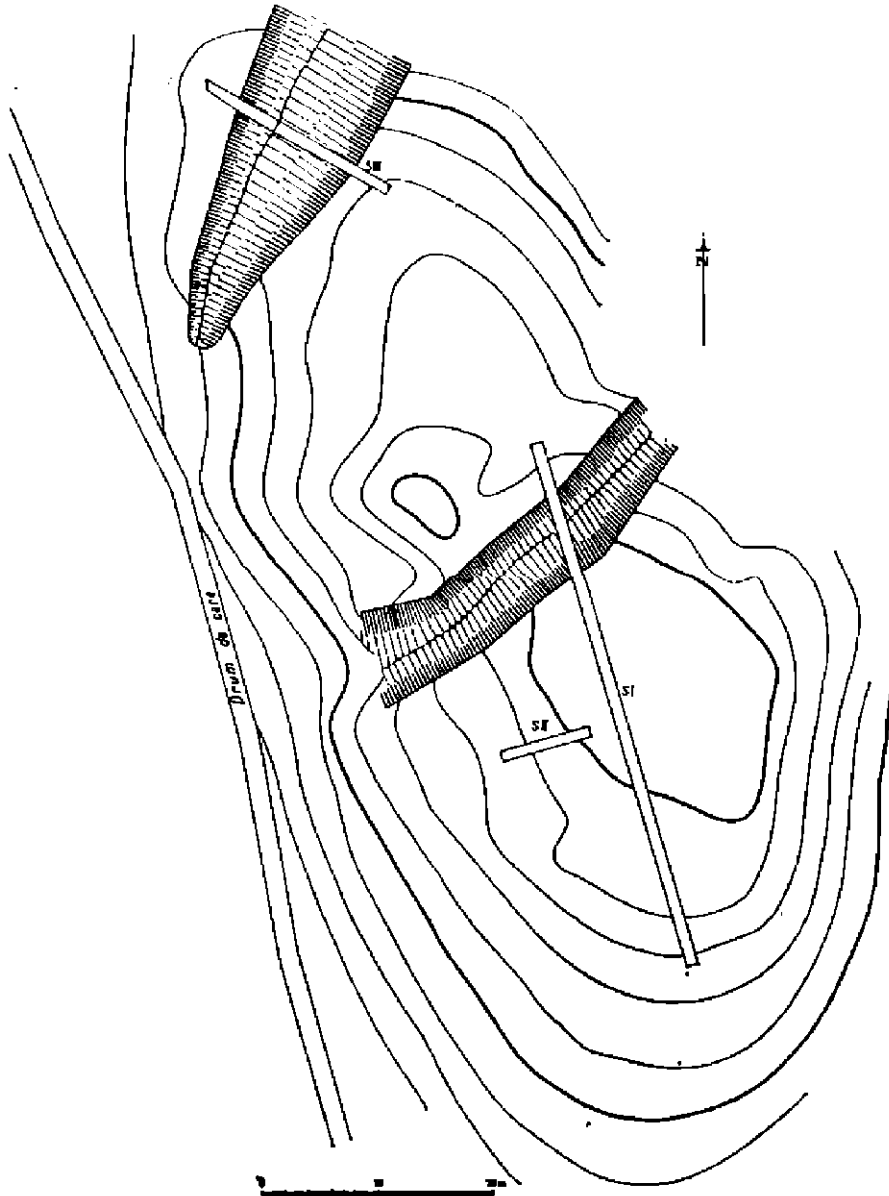

Fig. 2. — Brașov-Păltica. Planul cazișilor din prima epocă a fierului.

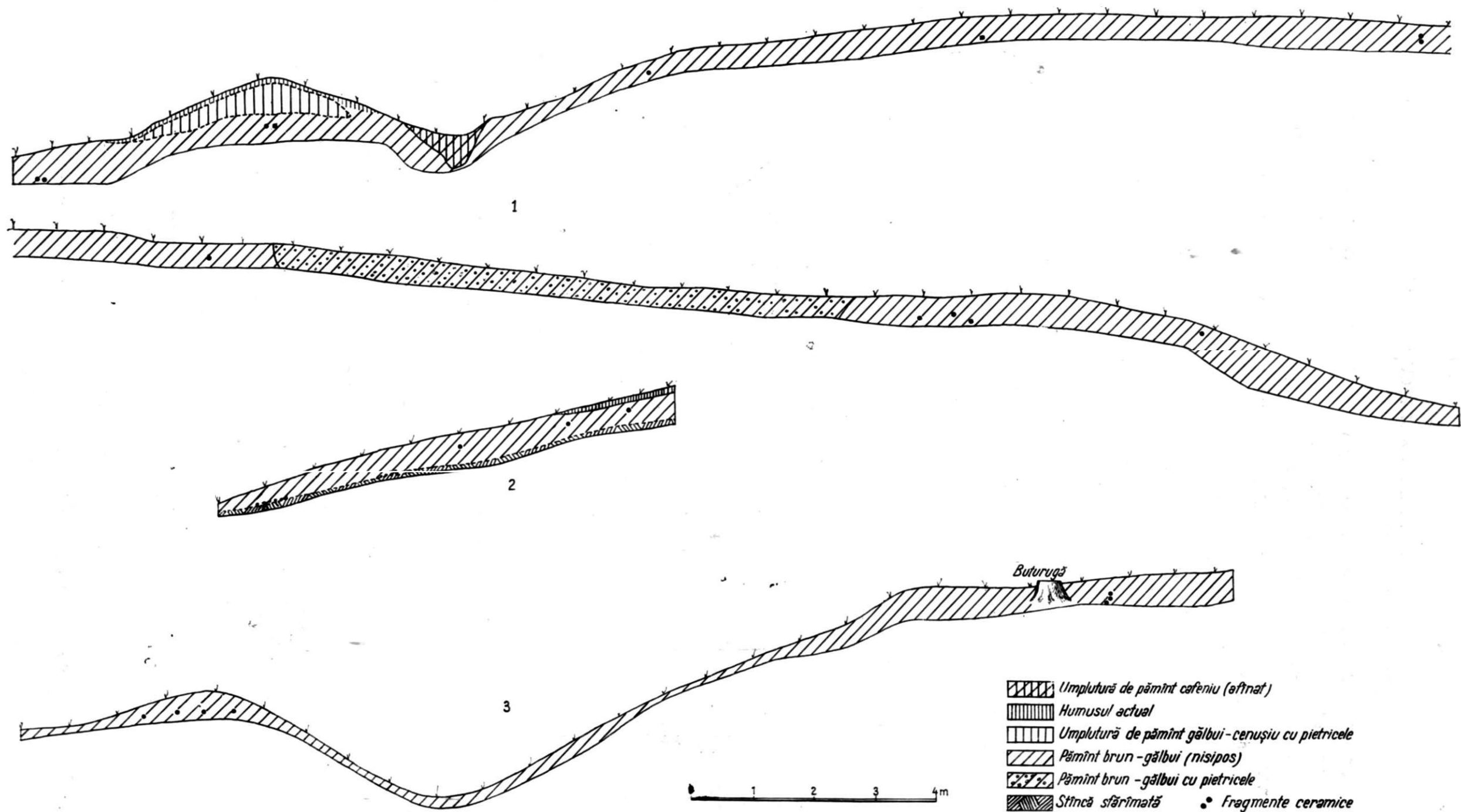

Fig. 3. — Braşov-Păticele. Profilele secţiunilor.

cimea obișnuită este de 0,20 — 0,40 m; numai în valul din fața șanțului cetății, fragmentele ceramice au apărut la adâncimea de 0,75 m.

Ceramica se împarte în mai multe categorii.

1. Ceramică de factură grosolană cu pereți groși, arsă la roșu, uneori cenușie în spărtură sau cu pete cenușii la suprafață; în pastă are cioburi pisate. Puținele fragmente descoperite nu permit reconstituirii de forme. Unele par a aparține vaselor cu pereți mai mult sau mai puțin bombaji și buza relativ dreaptă. La această categorie apar proeminențe-apucători orizontale (fig. 4/1—4).

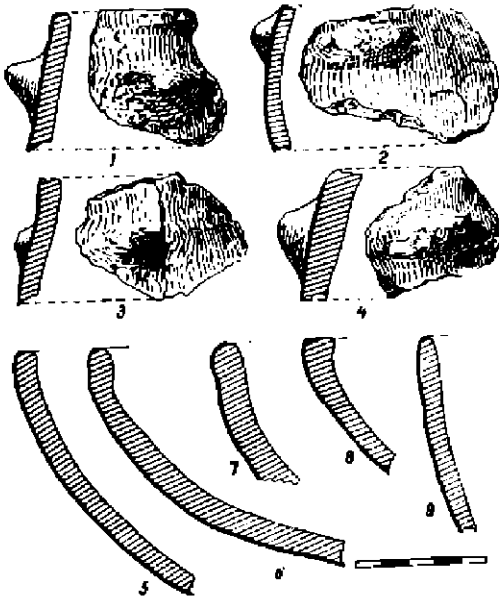
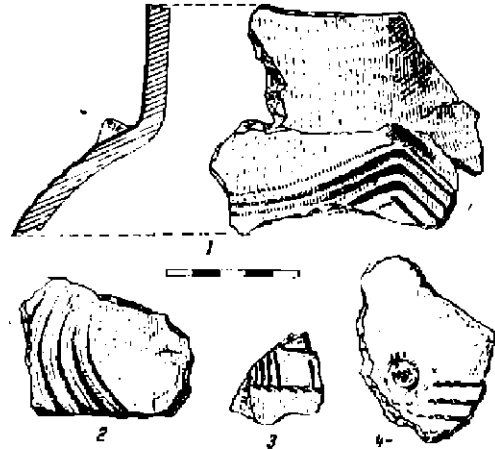

Fig. 4. — Brașov-Păticești. Ceramică din prima epocă a fierului.

Fig. 5. — Brașov-Păticești. Ceramică din prima epocă a fierului.

2. O a doua categorie conține de asemenea cioburi pisate, uneori nisip și pietricele, dar este lucrată mai îngrijit. Toate fragmentele aparțin castroancilor adânci cu pereți mai mult sau mai puțin curbați și buza adusă spre interior; suprafața relativ netedă are culori ce variază de la brun-roșu la cenușiu-negru, interiorul fiind în general cenușiu-negru (fig. 4/5—9).

3. Categoria cea mai importantă o constituie fragmentele ceramice din vase cu pereți groși, în pastă mai fină, cu cioburi pisate sau mai rar grăunțe de calcar sau pietricele. Cele mai multe au suprafața îngrijită, exteriorul negru, iar interiorul roșcat sau cenușiu-brun. Din cauza condițiilor de zacere, lustrul nu s-a păstrat. Unele din fragmente aparțin vaselor cu gît relativ înalt și ușor arcuit, cu trecerea de la gît la umăr bine marcată și cu umărul prominent; parte din ele au decor de caneluri în ghirlandă mai late sau mai înguste, într-un caz asociate cu mici proeminențe (fig. 5/1—2). Alte fragmente prezintă fațete oblice și aparțin probabil la același tip de vas, dar cu etaj, avînd zona de fațete pe maxima bombare a peretelui³. Doar două mici fragmente au un decor mai deosebit: unul

³ A se vedea vasul de la Rezi, jud. Covasna, Z. Székely, *Studii de arheologie și etnografie*, VIII, 1962, p. 328 și fig. 2/1. Sondajele executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe, în Mat-

prezintă o bandă mărginită de linii în fals șnur cu grupe de linii perpendiculare; celălalt are mai multe linii oblice de fals șnur și cercuri concentrice (fig. 5/3—4).

Un număr extrem de redus de fragmente aparține vaselor cu pereți subțiri din pastă mai densă și fină cu cioburi pisate sau nisip și pietricele, unele cu exteriorul cenușiu-negru și interiorul brun-roșcat sau invers. Nu s-a putut reconstitui nici o formă. De menționat un fragment, probabil de strachină sau farfurie, cu exteriorul roșcat și interiorul cenușiu-negru, decorat în interior cu caneluri fine, și un fragment de toartă în bandă din pastă foarte bună cu multe puncte de calcar, având suprafața bine netezită.

Toate fragmentele ceramice descoperite aparțin primei epoci a fierului și anume unei faze timpurii. Ceramica neagră-roșie, îndeosebi vasele mari, își găsesc bune paralele și în alte puncte de pe teritoriul Brașovului, ca de pildă în cartierul Bartolomeu, la cariera de piatră (în apropierea fabricii de azi « Răsăritul »), pe Timpa, pe șaua Timpei și, în special, în Valea Răcădăului ⁴, situată la sud-est, în imediata vecinătate a dealului Pățicel. Dar cum materialele din valea amintită nu au fost descoperite în săpături sistematice, nu putem ști dacă este vorba acolo de o așezare sau de un cimitir.

Putem face presupunerea că materialele aparțin mai degrabă unei așezări, iar cetatea de pe Pățicel reprezintă refugiul fortificat al locuitorilor așezării din vale.

LES SONDAGES DE BRAȘOV-PĂTICEL

RÉSUMÉ

Sur la colline dite « Pățicel » à proximité de la vallée du Răcădau on a procédé à plusieurs sondages dans une forteresse de la première époque du fer, qui n'a livré que relativement peu de matériaux céramiques. La forteresse protégée des trois côtés par des pentes abruptes et du seul côté accessible par deux fossés de défense, ne servait probablement que comme lieu de refuge pour les habitants des alentours.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Brașov-Pățicel*. Hache fragmentaire en pierre.
 Fig. 2. — *Brașov-Pățicel*. Relevé de la cité de la première époque de l'âge du fer.
 Fig. 3. — *Brașov-Pățicel*. Coupe des sections.
 Fig. 4. — *Brașov-Pățicel*. Céramique de la première époque de l'âge du fer.
 Fig. 5. — *Brașov-Pățicel*. Céramique de la première époque de l'âge du fer.

⁴ Materiale în Muzeul din Brașov. Vezi și *Das Sächsisches Burgenland einst und jetzt*, Brașov, 1925, p. 14.

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA IERNUT

(jud. Mureș)

N. VLASSA

ÎN MARTIE 1961 vastele lucrări de excavație necesare construirii termocentralei electrice de la Iernut au afectat o modestă *villa rustica* aflată în hotarul «Cînepiști» al acestei comune, iar în vecinătate, în hotarul «Bedee», au fost distruse mai multe morminte de incinerare în urnă, romane. Într-o urnă salvată, ajunsă în posesia Muzeului de istorie din Cluj, s-a găsit o monedă a Severinei, emisă la Tarraco în 275¹. Într-o baie de nisip din apropiere s-a aflat un craniu de zimbbru, zăcînd în depunerile pleistocene.

Între 10 și 23 iunie 1961 s-au desfășurat la Iernut restrînse săpături de salvare, ce-și propuneau cercetarea zonei în care apăruse urna cu moneda Severinei. Lucrările de construire a termocentralei înaintaseră însă într-un asemenea ritm, încît la data începerii săpăturilor întregul teritoriu era deja ocupat de instalații și clădiri, săpăturile devenind imposibile (fig. 1; zona punctată e cea afectată de lucrările termocentralei). Conducerea șantierului ne-a predat o urnă cinerară hallstattiană, conținînd numai oase mărunte calcinate și pămînt cenușos, descoperire izolată din teritoriul «Bedecelor» (fig. 4/10).

În această situație, am trecut la cercetarea terenurilor ce urmau să fie, într-un răstimp de 1—2 ani, de asemenea afectate de lucrările termocentralei.

În imediata vecinătate a «Bedecelor», în partea de hotar numită «Fundu Bedecelor», la marginea terasei de deasupra luncii Mureșului, s-au trasat două secțiuni (S_1 și S_2). Stratigrafia ambelor secțiuni e următoarea: 0—45 cm, humus negru; 45—80 cm, pămînt cafeniu-gălbui nisipos ce face trecerea spre lutul galben, steril. În S_1 au apărut rare fragmente ceramice hallstattiene (fig. 5/2,4), iar din stratul cafeniu-gălbui au ieșit cîteva cioburi neolitice (fig. 5/1). În S_2 a fost interceptată o vatră de foc din epoca feudală timpurie (sec. XII—XIII), printre pietrele căreia au fost aflate, în afară de cenușă și oase de animale, multe fragmente ceramice, dintre care remarcăm fragmentele unor cazane de lut (fig. 4/4—8). Tot în S_2 s-au ivit și cîteva cioburi hallstattiene (fig. 4/9).

Spre răsărit de «Bedee», în hotarul «Toșăghi» (fig. 1) s-a trasat o nouă secțiune (S_3), de 12×1 m, orientată E-V. Secțiunea a tăiat o groapă din epoca feudală timpurie, din care au ieșit buze de cazane de lut și fragmente de greutate de război de țesut (fig. 5/3,5). Imediat lângă S_3 s-a trasat S_4 , de 15×1 m, orientată tot E-V, avînd aspectul unei taluzări a malului terasei unde în 1960 — în cadrul lucrărilor șantierului arheologic Iernut — se deschisese o casetă pentru a se degaja un cuptor de pîine din epoca feudală. Săpătura din 1960 degajase cuptorul de pîine, iar calota acestuia fusese demonstrată. Demontînd acum

¹ N. Vlassa, *Un cimitir de incinerare de la sfîrșitul veacului III, de la Iernut*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 153—156.

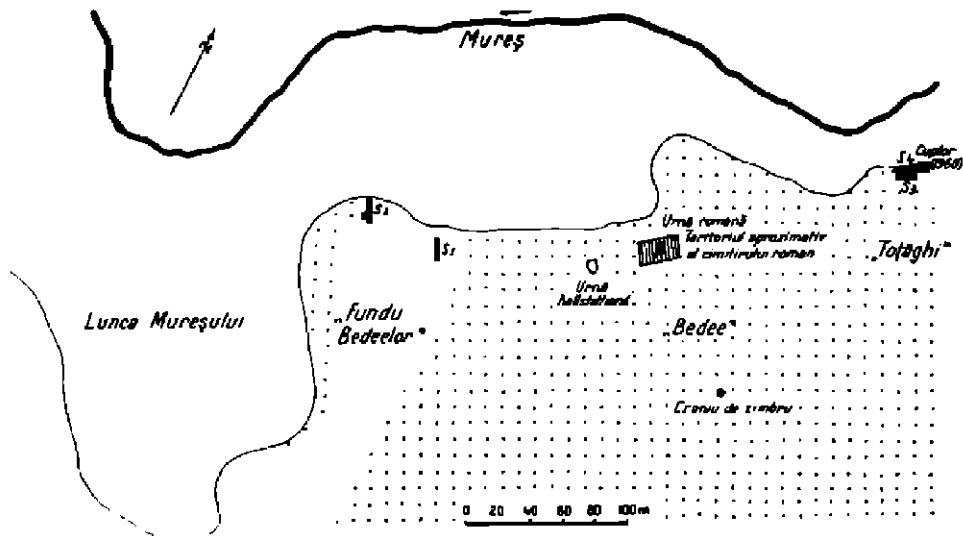

Fig. 1. — Iernut — « Bedee », Iernut — « Fundu Bedeelor », Iernut — « Toțâghi ». Planul săpăturilor.

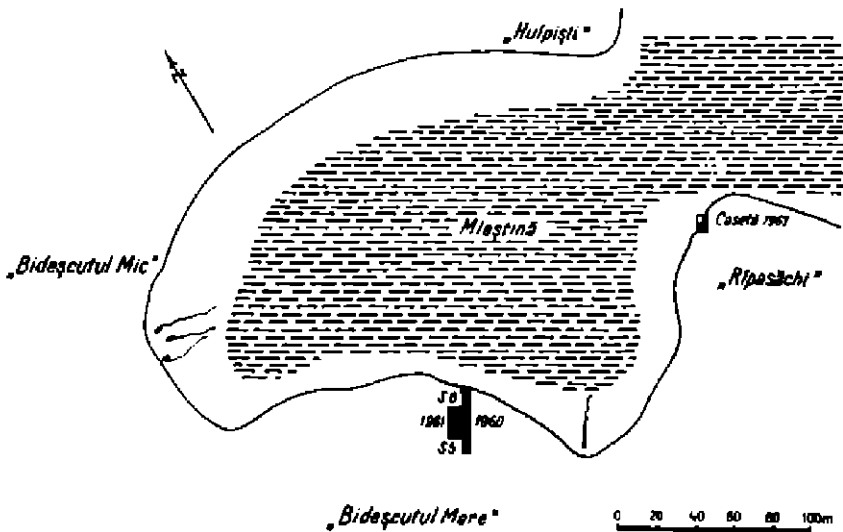

Fig. 2. — Iernut — « Bideșcutul Mare », Iernut — « Ripașchi ». Planul săpăturilor.

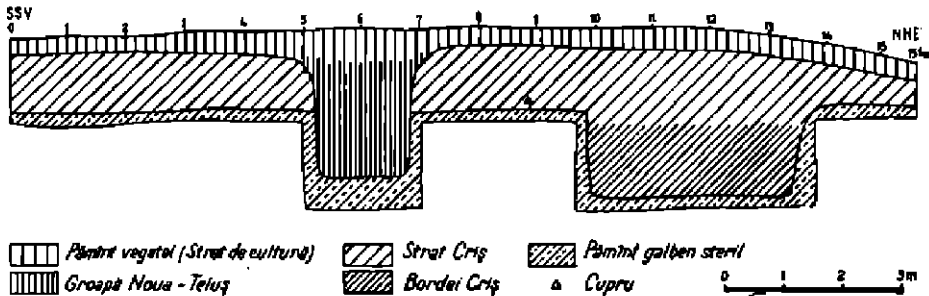

Fig. 3. — Iernut — « Bideșcutul Mare ». Profilul secțiunii 5.

și crusta, groasă de aproape 5 cm, a vetrei cuptorului, a apărut sub ea o îngrămădire de cioburi hallstatiene, romane și din epoca migrațiilor, culese și lutuite în substrucția cuptorului, cu scopul evident de a asigura păstrarea căldurii cât mai mult timp. În lutul ars al crustei s-a aflat o mică monedă de argint de la Andrei III (1290—1301), ce asigură datarea cuptorului de pline la finele secolului XIII — începutul secolului XIV². Alături de cuptor, în S₄, au fost prinse o groapă și un bordei din care au apărut fragmente ceramice dataabile, cu multă probabilitate, de asemenea la sfârșitul secolului XIII și începutul veacului următor (fig. 4/1—3).

Siliștea medievală timpurie ce se întindea în părțile de hotar «Fundu Bedeelor», «Bedece» și «Toțâghi» poate fi identificată cu așezarea dispărută Bedötelke, atestată documentar ultima oară la 1400 (Bedewtelke) ca fiind posesiunea nobilului Vámos (Wamus) Petru. Localizarea topografică documentară a așezării dispărute corespunde întru totul rezultatelor arheologice³.

Un alt punct afectat de construcții fiind «Bideșcutul Mare», s-au executat restrînse săpături și în această parte de hotar a Iernutului. Prezentându-se sub forma unei terase înalte, ridicată deasupra cursului unui vechi braț al Mureșului, azi înmlăștinit, cu bogate izvoare în imediată apropiere, «Bideșcutul Mare» prezenta excelente condiții de locuire (fig. 2). Un șanț de drenaj, adîncit în cadrul lucrărilor din 1960, cînd se efectuau săpături arheologice la punctul «Hulpiști»⁴, scosese la iveală cîteva fragmente ceramice aparținînd culturii Criș (fig. 6/11—12).

S₆ și S_{6b}, fiecare de 16 × 2 m, orientate NNE—SSV, au fost trasate paralel cu șanțul de drenaj adîncit în 1960 (fig. 2). În ambele secțiuni au fost prinse două straturi de cultură, cel superior de culoare negricioasă, cel inferior cafeniu-gălbui, urmînd apoi lutul galben, steril. În stratul superior, gros în medie de 35—40 cm, au fost aflate rare fragmente ceramice din epoca migrațiilor (fig. 5/6,10), cioburi romane (fig. 5/8-9), un vîrf de pilum din aceeași epocă (fig. 5/7), cioburi hallstatiene (fig. 5/11—15) și din epoca bronzului (fig. 6/1—3,6), neputîndu-se însă surprinde nici un complex arheologic încheșat.

În S₆ s-a observat că din primul strat coboară o groapă de mari dimensiuni (fig. 3), în care au apărut fragmente ceramice aparținînd culturii Noua (fig. 6/4-5, 7-10).

Stratul inferior, cafeniu-gălbui, gros în medie de 1 m, aparține unei faze foarte tîrzii a culturii Criș. S₆ a secționat un bordei aparținînd acestei culturi (fig. 3). Deși păstrează forme de vase, profile și motive decorative specifice (fig. 7/2—6,8—9,12—14), ceramica Criș de la «Bideșcutul Mare» a pierdut cu desăvîrșire amestecul de pleavă în pastă, acest amestec fiind fenomenul arit de caracteristic fazelor îndeobște cunoscute ale acestei culturi. Că avem de-a face cu o fază atît de tîrzie, ne-o dovedește și faptul că în bordeiul amintit s-a aflat fragmentul unei măciuci de piatră cu perforare conică (fig. 7/11), iar alături de bordei s-a găsit, indiscutabil în stratul Criș (vezi fig. 3), o bucată de metal care la analiza făcută la laboratorul de spectrografie al Institutului de chimie din Cluj s-a dovedit a fi *cupru curat* (fig. 7/1).

În stratul Criș tîrziu au mai apărut și cîteva lame grosolane cioplite în sist menilitic (fig. 7/10), iar pe fundul bordeiului au fost aflate șapte rîșnițe primitive, albiate, de mari

² Ab. Capul încoronat al regelui, cu pleci lungi, în profil spre stînga. Totul într-un cerc de perle.

Rs. Cruce simplă în cerc de perle, jos între brațele crucii doi crini. Resurci de legendă circulară.

AR. → Diam. 1,40 cm. Greut. 1,35 g. Conservare multumitoare, frumoasă patină negricioasă. Varianta. Pentru avers,

cf. Róthy, *CNH*, I, pl. 18/371, iar pentru revers, J. Wenzler, *Hátrabegyszt írtészei táblái*, 1911, vol. I, pl. XIX/29.

³ Cf. E. Iczkovits, *Az erdélyi Fejér megye a középkorban*, în *Telphüls- és népisztörténeti évkönyvek*, 2, Budapest, 1939, p. 51.

⁴ Vezi N. Vlása, în *AsiMN*, III, 1966, p. 402.

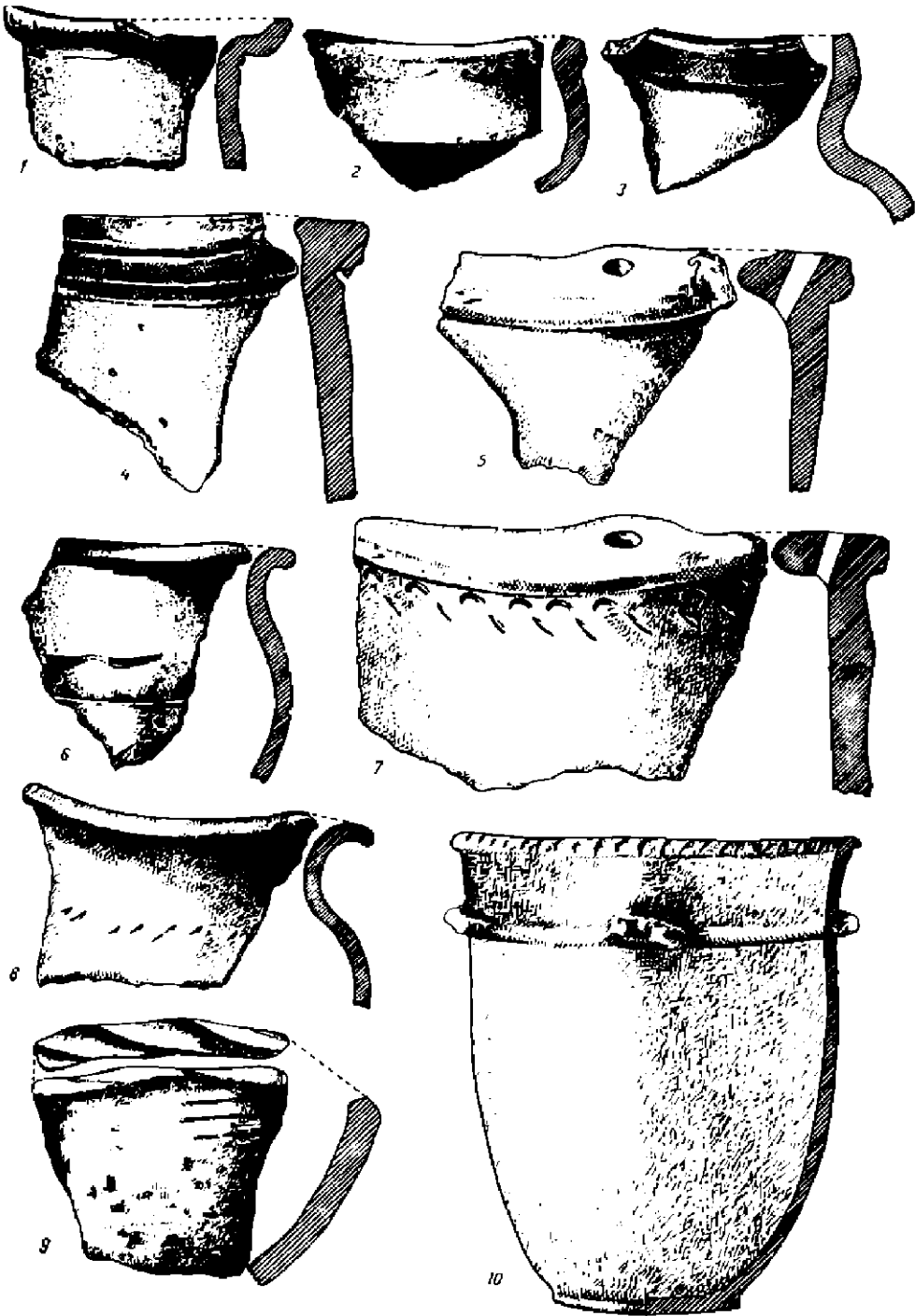

Fig. 4. — 1-3, *Iernut*—«*Tofăgbi*». S₃, cioburi de la sfârșitul sec. XIII și începutul sec. XIV; 4-8, *Iernut*—«*Fundu Bedelor*». S₃, cioburi din sec. XII—XIII; 9, ciob hallstattian; 10, *Iernut*—«*Bedes*». Urnă de incinerare hallstattiană.

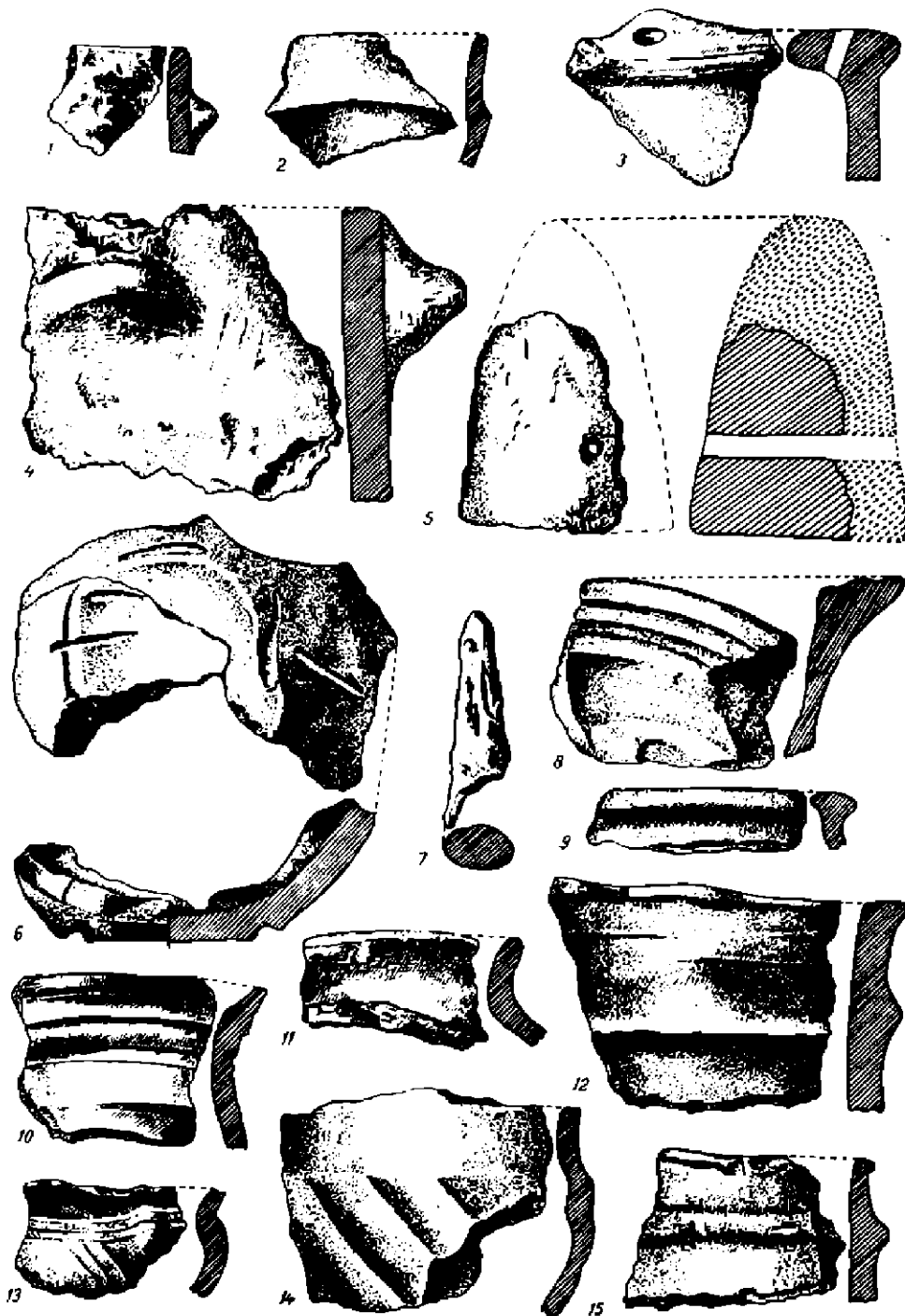

Fig. 5. — 1, *Iernut* — «*Fundu Bădelelor*». S₁, ciob neolitic; 2, 4, cioburi hallstattiene; 3, 5, *Iernut* «*Tofăgbi*». S₂, ciob din sec. XII—XIII și greutate de lut; 6, 10, *Iernut* — «*Bideșutul Mare*». S₃ și S₄, stratul superior, cioburi din epoca migrațiilor; 7, vief de pîlun roman; 8—9, cioburi romane; 11—15, cioburi hallstattiene.

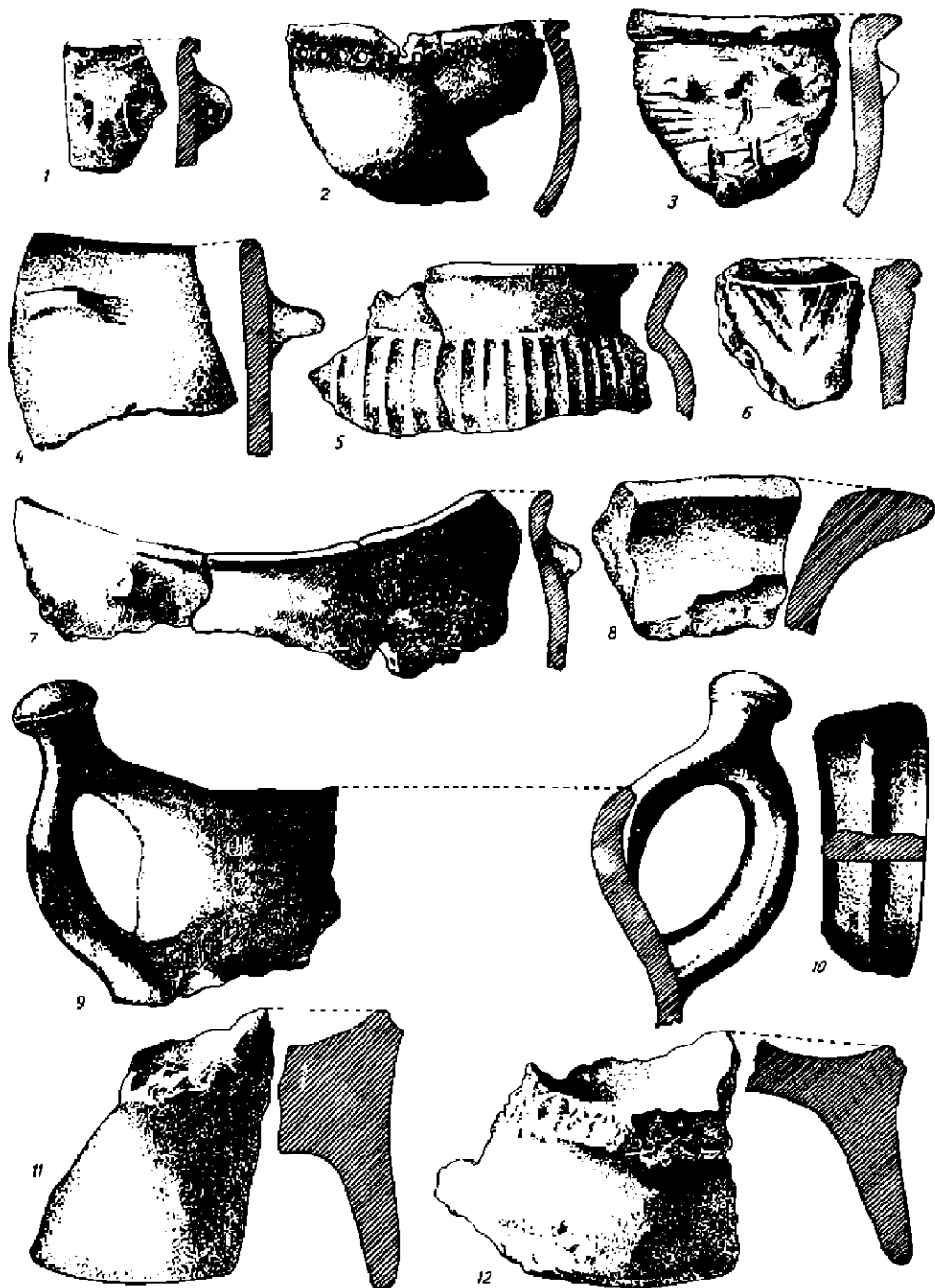

Fig. 6. — 1-3, 6, Iernut-«Bideșutul Mare». S₃ și S₂, stratul superior, cioburi din epoca bronzului; 4-5, 7-10, S₃, grupa Noua, fragmente ceramice; 11-12, șanțul de drenaj din 1960, cioburi Criș.

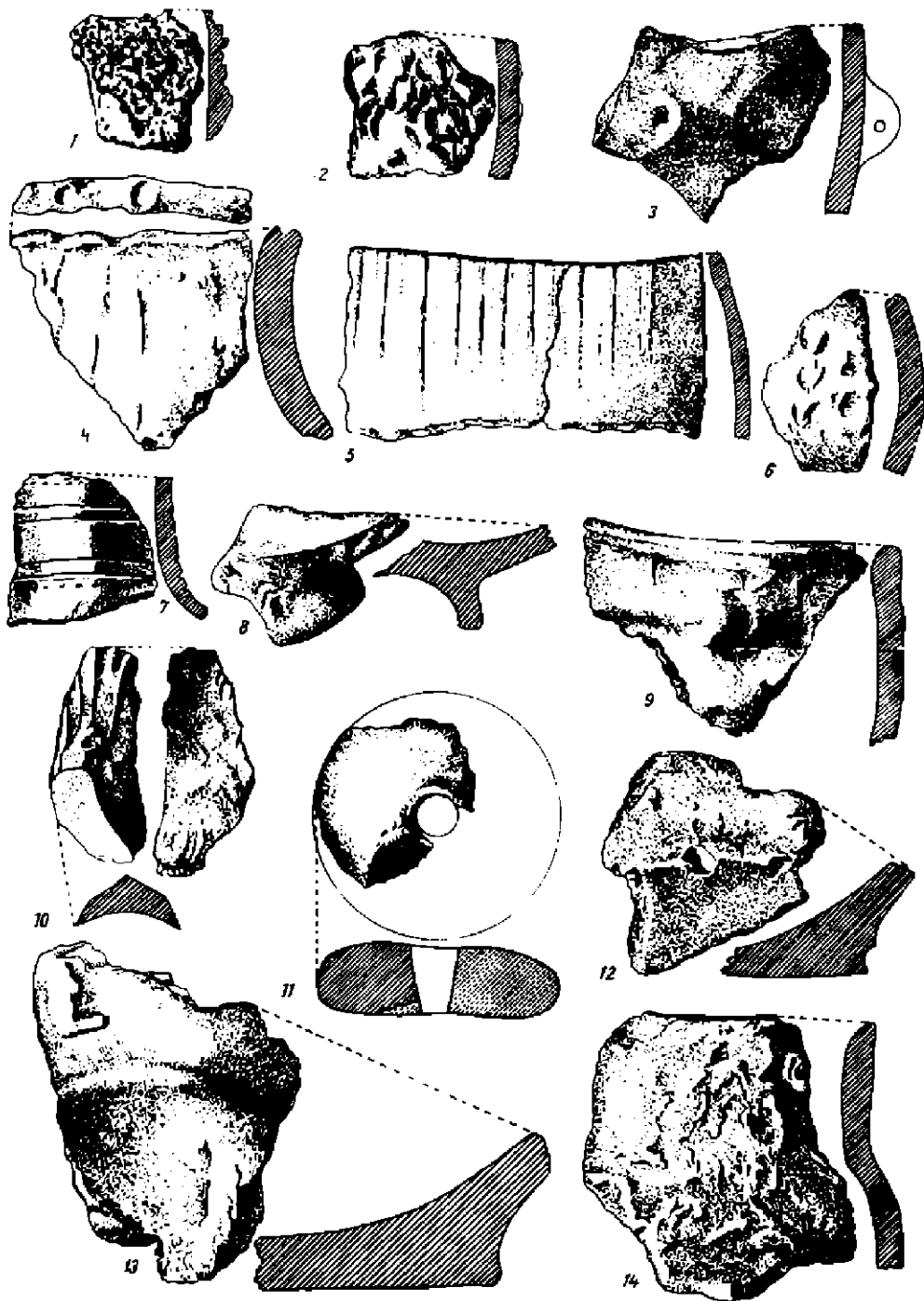

Fig. 7. — Iornut-« Bideșutul Mare». S_4 și S_2 , stratul inferior și bordeciul Criș din S_6 ; 1, bucată de cupru; 2-9, 12-14, fragmente ceramice Criș; 10, lamă din șist menilitic; 11, măciucă de piatră, perforată.

dimensiuni, așezate în semicerc în jurul vetrei de foc. La demontarea acestei vetre s-a observat că sub crusta ei, într-o adâncitură ovală anume făcută în lutul galben, zăceau oasele piciorului unui bovideu, în poziție anatomică normală (ofrandă?).

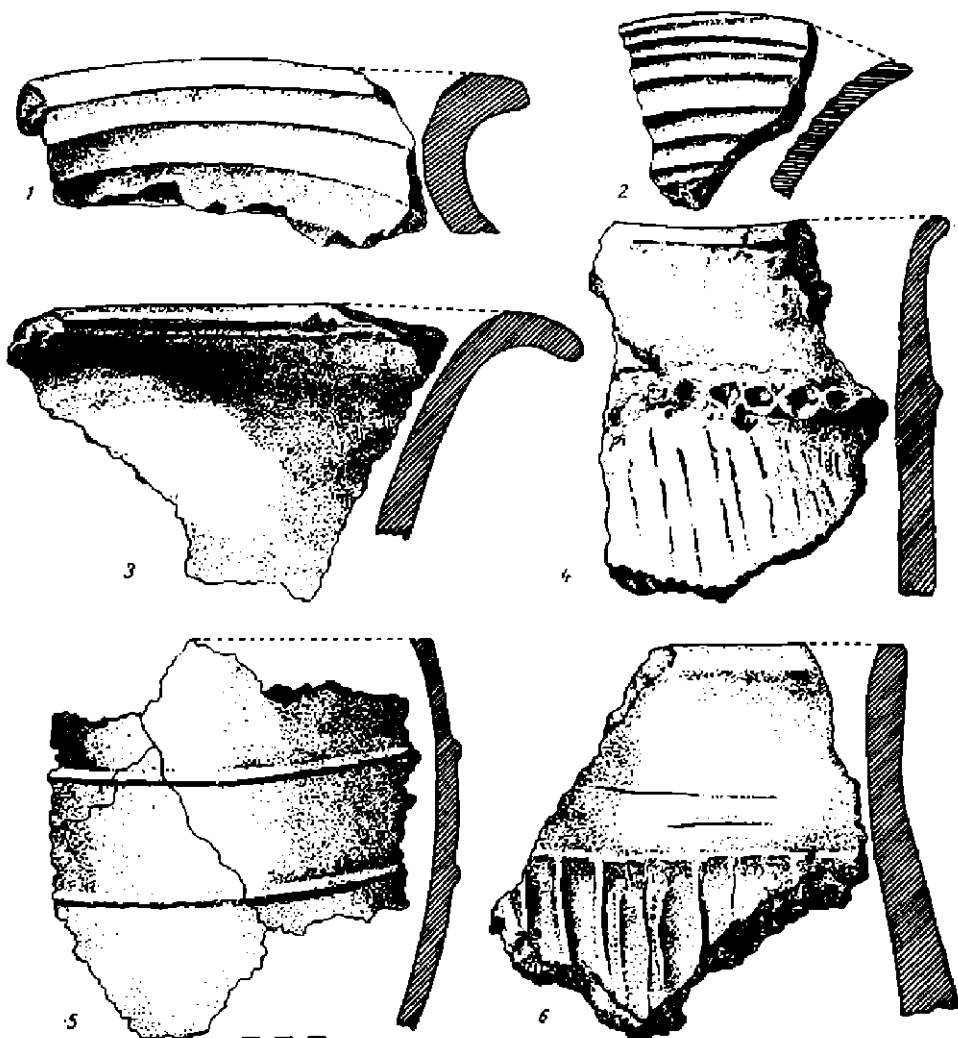

Fig. 8. — 1-6, Iernut—«Gorotar», bordeciul hallstarian, fragmente ceramice.

Cadrul restrîns al unui raport preliminar nu ne permite discutarea tuturor problemelor legate de identificarea faciesului Criș târziu de la Iernut. În orice caz, cercetarea actuală a culturii Criș pe teritoriul Transilvaniei ne permite să sesizăm — în afară de faza (sau fazele) ei îndeobște cunoscute⁵ — și etapa sa timpurie (ilustrată prin așezarea de la Cluj —

* Cf. N. Vlassa, *Cultura Criș în Transilvania*, în *ActaMN*, III, 1966, p. 9 și urm.

« Gura Baciului »), iar descoperirea de la Iernut — « Bideșcutul Mare » documentează dăinuirea unei faze a culturii Criș până într-o epocă ce cunoaște deja cuprul. De altfel, fenomenul de « retențiune », de întârziere cronologică a culturii Starčevo-Criș e cunoscut în întreaga arie a acestui complex, el explicând tocmai supraviețuirile starčeviene în medii neolitice aparținând unor culturi mai târzii.

Ținem să subliniem în mod deosebit faptul că în vara anului 1961 s-a descoperit în fostul raion Orăștie o așezare Criș târzie a cărei viață încetează, după observațiile făcute, o dată cu (și, foarte probabil, din pricina) stabilirea unei extrem de puternice « colonii » vințiene-turdășene în imediată vecinătate, la o distanță de circa 500 m. Știind că complexul vințian (ilustrat în Transilvania prin etapele sale evolutive: Turdaș, Turdaș-Petrești și Petrești-Turdaș) ocupă bazinul mijlociu al Mureșului, putem pune pe seama înaintării lui treptate — deci cronologic eșalonate — pe Mureș în sus fenomenul încetării vieții așezărilor Criș. Fenomenul încetării vieții în *așezările Criș* din această zonă geografică e paralel cu cel al apariției *influențelor Criș* în etapa Turdaș a complexului Vința din Transilvania.

Așezările etapei Petrești-Turdaș nu depășesc, în general, *pe Mureș în sus*, zona saliniferă a Uioarei, cea mai estică stațiune fiind la Cuci. În teritoriul destul de vast dintre Cuci și Tg. Mureș (punctul de maximă răspândire vestică, *pe Mureș în jos*, a culturii Ariușd), cultura Criș a putut să evolueze lent și relativ netulburat, cum o dovedesc și descoperirile de la « Bideșcutul Mare »⁶.

Durata și — într-o oarecare măsură — *sensul* acestei evoluții Criș tardive sînt jalonate deocamdată doar de cîteva puncte de reper. În primul rînd, e apariția în această arie geografică și în cea imediat învecinată a Cîmpiei Transilvaniei a fenomenului neolitic a așa-numitului « facies transilvănean » al culturii Tisa, termen ce acoperă — pare-se — mai mult o lipsă a cercetării materialului denumit astfel, decît o derivare genetică a lui din cultura Tisa din șesul Tisei. În al doilea rînd, atragem atenția asupra piciorului de vas din fig. 7/7, formă străină fazelor mai vechi ale culturii Criș, care — chiar dacă *aici*, în această porțiune a văii Mureșului, rămîne un fenomen izolat și fără urmări — seamănă totuși în mod surprinzător cu unele picioare-suport precucuteniene⁷.

După terminarea cercetărilor în punctul « Bideșcutul Mare », s-a deschis o casetă la locul numit « Rîpasăchi » (fig. 2), de unde au rezultat cîteva cioburi neolitice atipice, probabil răspîndiri din așezarea de mai sus.

În punctul « Gorotar », periclitat de intrările șoselei, s-a golit un bordei aparținînd primei vîrste a fierului, din care au rezultat fragmente ceramice hallstattiene caracteristice (fig. 8/1—6).

ANEXĂ

Din stratul și bordeiul Criș târziu de la Iernut — « Bideșcutul Mare » a fost cules *integral* materialul osos faunistic, însumînd 157 de piese. Determinarea materialului osteologic s-a făcut la catedra de morfologie animală a Institutului agronomic « Dr. Petru Groza » din Cluj, de către prof. I. Papp.

⁶ Pentru aceste probleme, cf. N. Vlașca, în *AstaMIN*, IV, 1967, p. 403 și urm.

lumina săpăturilor de la Izvoare, în *SCIV*, VII, 1956, 1—2, p. 63, fig. 6/a.

⁷ Cf. R. Vulpe, *Problemele maliticiului carpato-niprovian în*

Nr. crt.	Specia sau grupa	Categoria	Nr. de frag.	%	Observ.
1	<i>Bos taurus</i> (boul)	domestic	39	24,57	Staurul mică, foarte probabil specia <i>brachyceros</i> ; mulți indivizi tineri
2	<i>Sus scrofa domestica</i> (porcul) ..	domestic	12	7,56	Lipsă <i>Sus scrofa ferus</i> (mistrețul)
3	<i>Ovis caprinus</i>	domestic	10	6,30	<i>Capra sp.</i> și <i>Ovis aries</i> (oaia)
4	<i>Canis familiaris</i> (ciinele)	domestic	6	3,78	Foarte probabil <i>Canis familiaris palustris</i>
5	<i>Equus caballus</i> (calul)	?	5	3,15	Nu se poate preciza dacă era sălbatic sau domestic
6	<i>Talpa Europaea</i> (dârta)	sălbatic	2	1,26	Poate fi ulterior în timp
7	<i>Citellus citellus</i> (popondăul)	sălbatic	1	0,63	"
8	<i>Cervus elaphus</i> (cerbul)	sălbatic	1	0,63	"
9	<i>Anas platyrhynchos</i> (nașă sălbatică) ..	sălbatic	2	1,26	"
10	<i>Uria pictorum</i> (scoica de riu) ..	sălbatic	1	0,63	"
11	<i>Helix (Tachea) hortensis</i> (melcul de grădină)	sălbatic	3	1,89	"
12	Indeterminabil	—	75	48,34	"
			157	100,00	

Total animale domestice: 42,21%.

Total animale sălbatice: 6,30%, dintre care proveniențe din culeșul primitiv: 2,32%.

Cal: 3,15%.

Indeterminabil: 48,34%.

LES FOUILLES DE SAUVEGARDE DE IERNUT

RÉSUMÉ

Les fouilles de sauvegarde de Iernut ont visé les objectifs archéologiques directement périçlités par les travaux liés à la construction de la centrale thermoélectrique de cette localité.

Au lieu-dit « Bedee » on a découvert un cimetière d'incinération à urnes d'époque romaine, qui dépasse la date de l'abandon de la Dacie. On a trouvé de même une urne d'incinération hallstattiennne.

Aux lieux-dits « Fundu Bedeelor » et « Toțâgbi » on a trouvé des matériaux hallstattiens et de la haute époque féodale et à « Bideșcutul Mare » des fragments céramiques de l'époque des migrations, de l'époque romaine, du Hallstatt et de l'époque du bronze. On a identifié aussi un faciès de la culture de Criș, et à « Gorotar » on a fouillé un fond de cabane de l'époque hallstattiennne

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Iernut—« Bedee », Iernut—« Fundu-Bedeelor », Iernut—« Toțâgbi ». Relevé des fouilles.

Fig. 2. — Iernut—« Bideșcutul Mare », Iernut—« Răspadebi ». Relevé des fouilles.

Fig. 3. — Iernut—« Bideșcutul Mare ». Coupe de la section 5.

Fig. 4. — 1—3, Iernut—« Toțâgbi », S₁, tessons de la fin du XIIIe—début du XIVe siècle; 4—8, Iernut—« Fundu Bedeelor », S₂, tessons des XIIe—XIIIe siècles; 9, tesson hallstattienn; 10, Iernut—« Bedee ». Urne d'incinération hallstattiennne.

Fig. 5. — 1, Iernut—« Fundu Bedeelor ». S₁, tesson néolithique; 2, 4, tessons hallstattiens; 3, 5, Iernut—« Toțâgbi », S₂, tesson des XIIe—XIIIe siècles et poids du couche supérieure, tessons de l'époque des migrations; 7, pointe de pilon romain; 8, 9, tessons romains; 11—13, tessons hallstattiens.

Fig. 6. — 1—3, 6, Iernut—« Bideșcutul Mare ». S. 5 et S. 6, couche supérieure, tessons de l'âge du bronze; 4, 5, 7—10, S₂, fosse appartenant à la civilisation de Noua, tessons; 11, 12, fossé de drainage pratiqué en 1960, tessons appartenant à la civilisation de Criș.

Fig. 7. — Iernut—« Bideșcutul Mare ». S₂ et S₃, couche inférieure et hutte à matériel Criș de la S₂. 1, morceau de cuivre; 2—9, 12—14, tessons appartenant à la civilisation de Criș; 10, lame en schiste néolithique; 11, massue en pierre à trou d'emmanchement.

Fig. 8. — 1—6, Iernut—« Gorotar », hutte hallstattiennne, tessons.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC HISTRIA

EM. CONDURACHI și colab.

SĂPĂTURILE arheologice de la șantierul Histria, întreprinse între anii 1960—1964, au continuat, cu ajutorul mărturiilor de cultură materială, cercetarea istoriei acestei colonii milesiene în principalele faze ale existenței sale (fig. 1). Pentru a putea urmări simultan toate problemele legate de viața cu o durată de un mileniu a orașului — sfârșitul secolului VII î.e.n. — secolul VII e.n. —, s-au cercetat în continuare sectoarele menționate în rapoartele anterioare, publicate în seria *Materiale și cercetări arheologice*.

Pentru epoca arhaică și clasică au fost efectuate săpături în următoarele sectoare: *Sectorul T* (care reprezintă una din zonele sacre ale orașului) în care cercetările au avut ca obiectiv identificarea primei faze a templului A, închinat nu Afroditei așa cum s-a crezut îndeobște, ci, așa cum au dovedit fragmentele ceramice cu graffiti, lui Zeus. *Sectorul extra muros X* de pe platou, la nord-vest de cetate, a adus interesante contribuții la așezare pentru epoca arhaică. În *sectorul Z 2*, în mijlocul platoului, s-a urmărit traseul zidului de apărare din secolul al V-lea î.e.n.

Pentru epoca romană cercetările s-au continuat cu valoroase rezultate în următoarele puncte: *Sectorul Poarta Mare*, în cuprinsul căruia s-au descoperit două niveluri de locuire, datate în secolele VI și VII e. n. *Sectorul central al cetății, D*, în care s-a lămurit dispoziția în plan a clădirilor, străzilor și a rețelei de canale, din această parte a orașului, în secolul al VI-lea e.n. *Sectorul zidului mare de incintă*, unde în cadrul incintei s-au scos la lumină porțiuni dintr-un zid mai vechi, construit, probabil, după atacul gotic din jurul primei jumătăți a secolului al III-lea e.n. *Sectorul bazilicii extra-muros*, în care au apărut complexe de locuire din secolele I—II e.n., precum și resturile unui mare edificiu, construit se pare în vremea domniei lui Septimius Severus. *Sondajul din punctul Pescărie*, în extremitatea de nord-vest a platoului, care a adus contribuții pentru cunoașterea unui nivel roman din secolul II e.n., în care s-au păstrat măturii ale unei producții locale de figurine de teracotă. *Necropola tumulară*, unde un tumul cercetat a permis recunoașterea unui inventar funerar mixt greco-indigen, datînd din prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.

Tot pentru epoca greacă cercetările întreprinse în satul apropiat Istria au scos la lumină o necropolă plană de epocă greacă, datînd între secolele VI î.e.n. — secolul I e.n. Necropola se leagă, probabil, de o așezare greco-indigenă, ale cărei urme au fost constatate, încă pentru secolul al VI-lea î.e.n., la o mică distanță spre sud.

În sfârșit, epoca feudală timpurie a fost reprezentată prin cimitirul de la Capul Viilor, în apropiere de satul Istria.

Rezultatele tuturor acestor săpături sînt amplu expuse în rapoartele ce urmează.

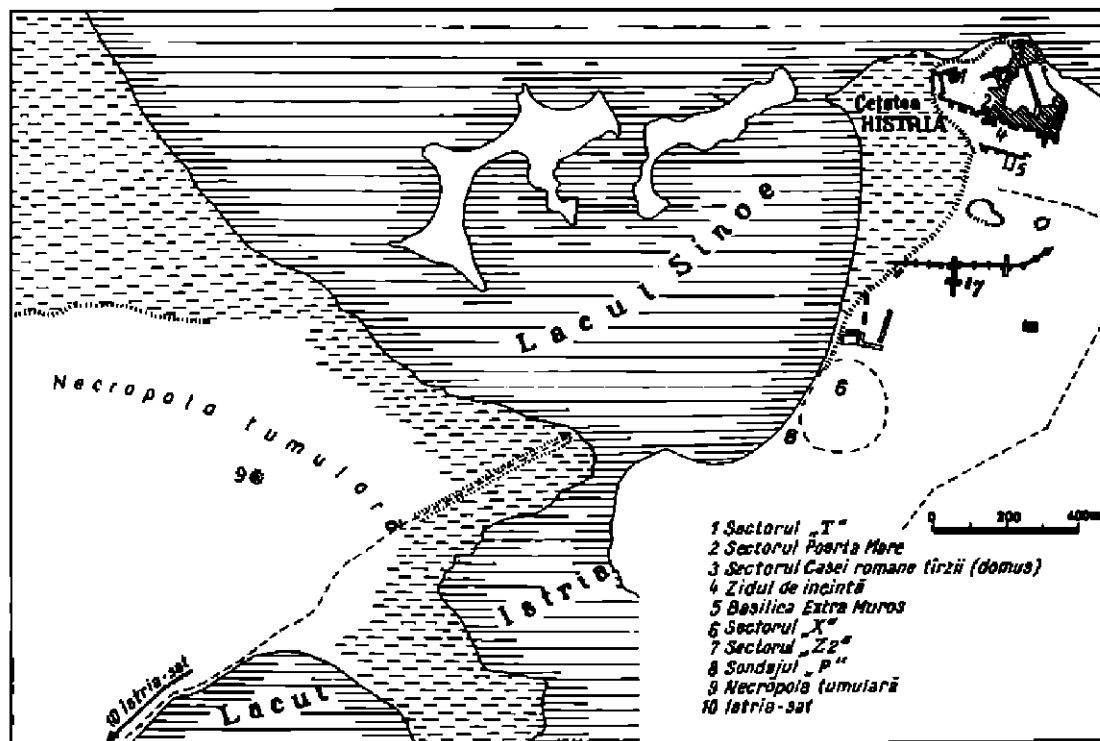

Fig. 1. — Histria. Planul general și sectoarele cercetate în anii 1960—1964.

SECTORUL T (1960, 1961, 1963)

În sectorul T, în campania de săpături a anului 1960 s-au urmărit trei obiective distincte; 1, săparea unei anumite suprafețe situate la sud-vest de aria explorată în vara anului 1959; 2, cercetări în jurul micilor edificii F,G,x, scoase la iveală în ultima perioadă a campaniei precedente, cu scopul de a se preciza cronologia; 3, o cercetare în fața templului A, în speranța de a-i găsi altarul (fig. 2). Cu excepția colțului de sud al perimetrului săpăturii, unde la sfârșitul campaniei 1959 rămăsese încă o porțiune nedegajată care cuprindea nu numai monumente din epoca greacă, dar și de epocă romană, în rest, săpătura întreprinsă în spațiile enumerate mai sus, la nr. 1 și 2, a permis de la nivelul de călcare al monumentelor sacre grecești descoperite până în 1959 inclusiv. Cercetarea a fost efectuată prin sondaje care, plecând de la nivelul amintit, au mers până la stînca vie în scopul de a se cunoaște toate depunerile anterioare acestor monumente sau, în unele cazuri, contemporane cu ele¹.

¹ Numeroase piese din materialul rezultat din săpăturile în zona sector T, din anii 1960 și 1963, au fost publicate în studiul sau opere de mare circulație: D. M. Pippidi, *Scavi nella zona sacra di Histria*, în *Dacia*, N.S., VI, 1959, p. 72—83;

idem, *Din istoria Dobrogei*, I, p. 168 și urm.; *Histria*, II, București, 1966, *passim*. În cunul raportului nostru, primul studiu ve fi citat D. M. Pippidi, *Dacia*, 1959.

1. Săpătura din colțul de sud al perimetrului cercetat anterior, restrînsă la o suprafață mică de sub una din străzile orașului tirziu, romano-bizantin, marcată în planul general din 1954 cu indicativul A², a avut ca rezultate degajarea în întregime a edificiului C (eliberat parțial în cursul campaniilor 1956—1957)², precum și descoperirea — la o mică distanță de el, spre sud, în preajma unui șir de blocuri foarte avariate, constituind temeliile unui alt edificiu grav distrus — a unui lot de material arhaic de cel mai mare interes (fig. 2, locul marcat xxx).

— Edificiul C, orientat nord-est—sud-vest, construit din calcar gălbui (fig. 2), pe un plan aproape pătrat (5,87 × 6,50 m), se prezintă cu totul lipsit de suprastructură și redus, ca aproape toate monumentele din zona sacră, exclusiv la *krepis*. Pe unele din blocurile centrale se văd neîndoioase urme de incendiu. Este vorba de un mare altar, ale cărui laturi lungi, dinspre nord-vest și sud-est, se sfîrșeau — judecînd după unghiul vestic, singurul bine conservat — cu o prelungire care păstrează un indiciu sigur al parapetului: un mic tor. După toate probabilitățile, între aceste prelungiri era așezată scara. Sondaje executate în jurul altarului C ne permit să postulăm construirea lui într-o perioadă ulterioară primei mari distrugerii a Histriei de la sfîrșitul secolului VI î.e.n. Din aceste sondaje s-a putut constata că altarul suprapune parțial o mare groapă cu amfore fragmentare de producție greco-orientală (fig. 2), groapă ce constituie un depozit de descărcare a unor amfore votive databile în a doua jumătate a secolului al VI-lea, printre ele, cele mai noi fiind de la sfîrșitul secolului⁴ (fig. 3).

Cînd pe ruinele zonei sacre, multă vreme lăsată în părăsire, avea să se înalțe un cartier de locuințe, s-a procedat la o nivelare indispensabilă: pentru a construi casa ale cărei temelii taie unghiul de sud al altarului, spațiul dintre cele două prelungiri de pe latura sud-vestică a fost umplut cu blocuri mari de calcar cochilifer — și acestea, probabil, scoase din vreun edificiu vecin — înălțîndu-se planul de călcare în acest punct la nivelul superior al ruinei altarului; la fel s-a procedat și cu spațiul ce continua spre sud-vest, unde a fost așternută o masă de sfîrșimături de calcar și de șist. Materialul ceramic aflat imediat deasupra ei înărește afirmația făcută cu prilejul cercetărilor anterioare, după care transformarea zonei sacre într-un cartier de locuințe s-a petrecut către sfîrșitul perioadei elenistice și începutul celei romane⁵.

Șirul de orthostați fără substrucții, dispuși în semicerc, relevat cu alt prilej⁶ pe latura de sud-vest a altarului C, rămîne încă neexplicat; nici nu apare cu claritate dacă este sau nu în legătură structurală cu acesta din urmă, capătul lui nesprîjîindu-se exact pe colțul altarului. Pe de altă parte, tehnica de prelucrare a orthostaților, fasonați simplu, nu este identică cu aceea a blocurilor cu fețele lustruite ale acestuia. S-ar putea presupune că hemiciclul de orthostați era menit să adăpostească cenușa rezultată din combustiunea sacrificiilor, așa cum apare de exemplu la Epidaur⁷, dar curioasă apare în acest caz lipsa cenușii, a cărbunilor și, în general, a resturilor de sacrificii pe care ne-am fi așteptat să le găsim aici. Numai cercetări viitoare pe o suprafață mai amplă vor putea aduce lumină în problema aceasta.

— La sud de altarul C, între resturile caracteristice ale unui mare incendiu, a fost descoperit *in situ*, așa cum s-a spus mai sus, un interesant lot de material arhaic, provenind

¹ *JCIV*, VI, 1955, p. 529—530; *Materials*, V, 1959, p. 288 și pl. II.

² *Materials*, V, 1959, p. 285 și pl. II, III, IV; VI, 1959, p. 269—270, pl. II.

³ Groapa a săpat prima oară în cadrul secțiunii VI/1956, prinzîndu-se foarte clar pe profilul peretelui de sud-vest. Cf.

Materials, V, p. 284 și pl. IV/b.

⁴ Vezi rapoartele șantierului Histria — sectorul T, publicate în *Materials*, V, 1959, p. 283—288; VI, 1959, p. 265—274; VIII, 1962, p. 383—389.

⁵ Vezi mai sus, nota 3.

⁶ Cf. F. Robert, *Thymée*, Paris, 1939, p. 344, fig. 15.

din construcția și podoaba exterioară a unui templu (locul descoperirii marcat pe fig. 2 cu semnele xxx; vezi D.M. Pippidi, *Dacia*, N. S., 1959, f. 14—19). În primul rând, una din volutele unui capitel ionic de calcar — roșită de foc și în plină dezagregare — cronologic și stilistic de pus alături de capitelul ionic descoperit în campania 1957, în spațiul din fața templului A, cam la jumătatea distanței dintre acesta și altarul lui Zeus Polieus⁸. Apoi, o

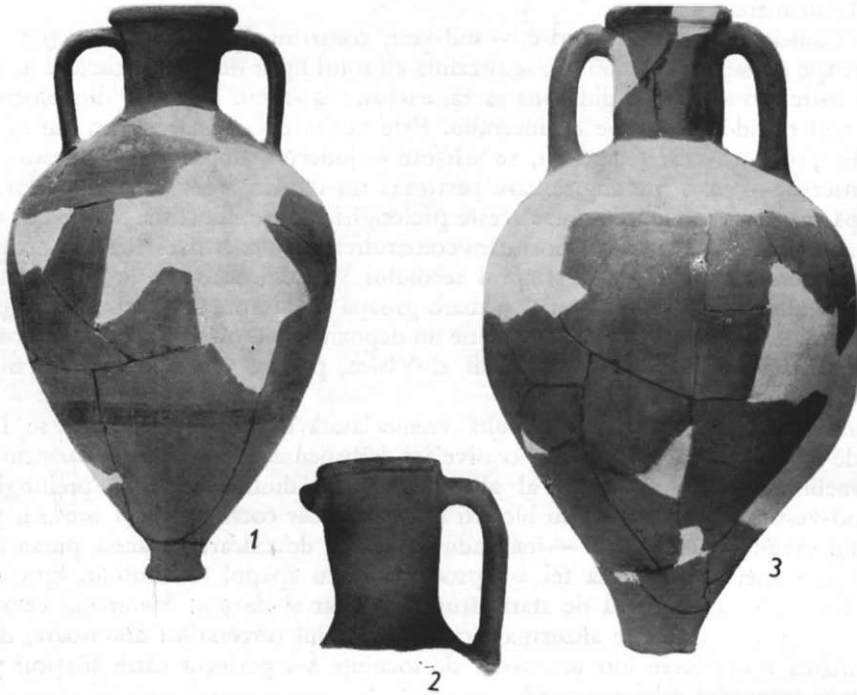

Fig. 3. — *Histria*. Amfore de producție greco-orientală din groapa votivă (a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n.) 1, ionică; 2, Chios; 3, Lesbos (?).

serie destul de variată de teracote arhitectonice: țigle, olane simple sau, într-un caz, cu antefixa înfățișând o palmetă între două volute, fragmente de *sima* și cornișe păstrând urme ale decorației originale policrome: meandre alternând cu pătrate în care e înscrisă o stea-rozetă cu raze roșii și negre (D.M. Pippidi, *Dacia*, 1959, fig. 14—16). Acest motiv, repetat pe cele mai multe fragmente, e delimitat sus și jos de o bagheră decorată uneori cu zigzaguri paralele sau cu mici pătrate pictate, alteori cu perle și astragali în relief, de mărimi diferite, accentuate de o vie policromie. De neîndoioasă proveniență locală, acest material ceramic e lucrat dintr-o pastă impură, neobișnuit de zgrunțuroasă, acoperită cu angobă alb-gălbuie pe care se detașau pregnant culorile motivelor decorative. O mare cantitate de bucăți de plumb informe, aflată împreună cu resturile ceramice, provine, fără îndoială, din topirea, în urma incendiului, a metalului turnat în șanțulețele respective pentru legarea între ele a diferitelor plăci alcătuind podoaba exterioară a monumentului. Tot aici s-au mai

⁸ *Materiale*, VI, 1959, p. 268; D. Theodorescu, *Un problème concernant le style à Histria*, în *Dacia*, N.S., XII, *Chapiteau ionic de l'époque archaïque tardive et quelques* 1968, p. 261—304.

găsit fragmente de statuete ceramice reprezentînd picioarele unor figurine de cai, precum și un mic cuțitaș votiv de bronz cu teaca sa, însă în foarte proastă stare de conservare.

Atît teracotele cu decorul lor pictural și plastic, care aparțin unui tip adesea întîlnit la sanctuarele coloniilor grecești în general, cit și capitellul fragmentar pot fi datate către sfîrșitul secolului al VI-lea. Ele aparțineau probabil edificiului marcat în plan cu litera J, care pare a fi tot un templu aproximativ de proporțiile templului A, orientat est-vest, și care urmează a fi cercetat în cursul anilor viitori.

2. Alrarul dreptunghiular G (2,05×3,95 m), degajat spre sfîrșitul campaniei precedente, împreună cu baza de *anathema* F (3,25×2,65 m), cu mica *thymele* (x) și cu celelalte baze mai mici marcate $\vartheta, \iota, \lambda$, e alcătuit din două rînduri de blocuri mari de calcar cochilifer de culoare cenușie (fig. 2). Lipsit, ea toate celelalte monumente din acest sector, de podoaba-i arhitectonică originală, el poate fi datat, în mare, ca și altarul C, căci, întocmai ca și acesta, suprapune parțial, cu jumătatea sa de sud-vest, marea groapă cu amfore de epocă arhaică, despre care s-a vorbit mai sus (vezi p. 177). Pe de altă parte, capătul său de nord-est suprapune în mică măsură — dar suficient pentru a oferi o succesiune cronologică — o platformă dreptunghiulară (de 3,25×5,48 m), construită din calcar gălbui și în cea mai mare parte distrusă, care reprezintă resturile unui altar anterior (marcat în fig. 2 cu litera H). Un sondaj executat de-a lungul laturii lui de sud-est în spațiul îngust dintre el și templul I despre care s-a vorbit mai sus a dus la descoperirea, în imediata lui apropiere, a unei mici gropi care cuprindea, fără îndoială, resturile unor ofrande. Fără a fi fost amenajată în chip special, în sensul de a fi căptușită cu plăci de piatră sau de a avea un capac deasupra, mica groapă (adîncă de circa 0,40 m, diametrul de aprox. 0,80 m) fusese practică într-un teren ce coținea deja — într-o masă de nisip marin cu scoici — fragmente ceramice din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n., ba chiar și mai vechi. Mai tirziu, partea superioară a gropii se pare că fusese deranjată de nivelările și lucrările succesive, iar o parte din material rîspîndit pe o mică distanță în jur. Groapa conținea cenușă, cărbuni, resturi de arsură roșie, oase de pasăre și de animale mari semicarbonizate, coarne de viță retezate anume. Împreună cu ele, o serie de fragmente ceramice dintre care unele, mai mărate și mai puțin întregibile, proveneau poate și din pămîntul în care se adîncise groapa, dar altele, care s-au putut reconstitui în mare parte, aparțineau grupului de ofrande. Printre ele amintim: o *kylix* attică cu figuri negre, din categoria « Kleinmeisterschalen » (D. M. Pippidi, *Dacia*, 1959, fig. 17; S. Dimitriu, *Histria*, II, 1966, p. 53, cat. nr. 814 și pl. 47), reconstituită aproape în întregime, avînd pe fața exterioară a buzei, zgîrțiat în două locuri opuse, între torti, cuvîntul de consacrare IEPH⁹; fragmentele altei cupe, identice, cu același sgraffitto, și ale uneia cu o friză reprezentînd cocoși și găini¹⁰; un *cothos* corintic și un fund de *aryballos* aparținînd corintianului recent¹¹; un *unguentarium* fusiform a cărui pastă cenușie, foarte asemănătoare cu aceea a amforelor din Lesbos, ne face să-i atribuim această origine; un mic picptene de fildes, pe o parte cu dinți deși, pe cealaltă cu dinți rari, împodobit cu un ornament incizat « à double tresse », foarte delicat realizat (D. M. Pippidi, *Dacia*, 1959, fig. 18). Materialul cel mai important și care aparține sigur acestei gropi de ofrande se situează în a doua jumătate a secolului VI î.e.n., mai degrabă în cel de-al treilea sfert al secolului, el corespunzînd unui moment din epoca de funcționare a altarului H care, la rîndul său, constituie, așa cum am văzut,

⁹ *Histria*, II, p. 122, nr. 814 și p. 479, pl. 47, datată circa 520 î.e.n.

530 î.e.n.

¹⁰ *Ibidem*, p. 124, nr. 822 și p. 477, pl. 45, datată 540 —

¹¹ *Ibidem*, p. 118, nr. 739 și p. 496, pl. 64, corintianul recent: 575—500 î.e.n.

un *terminus ante quem* pentru altarul G, datat tot după sfârșitul secolului VI î.e.n. și de groapa cu amfore arhaice pe care o suprapune parțial (vezi mai sus, p. 179).

În concluzie, e sigur că tot complexul format din altarele C și G, baza de *anathema* F, mica *thymele* κ, precum și micile baze de stele sau piese votive, marcate în fig. 2, aparțin perioadei clasice a zonei sacre, imediat după distrugerea de la sfârșitul secolului VI î.e.n.

3. Sondajul executat în fața templului A a scos la lumină, sub nivelul de călcare al ultimei faze de existență a acestuia, câteva blocuri de piatră, aparent disparate; unele dintre ele, puternic fixate în pământ și pornind de la același nivel cu al primei faze constructive a templului (vezi mai jos), pun problema dacă nu avem de-a face cu urmele altarului corespunzător primei epoci de funcționare a sanctuarului. Pe de altă parte, cercetarea din acest punct a întărit presupunerea existenței unei faze mai vechi a templului A, prin repunerea în lumină, la aproape un deceniu după prima ei degajare efectuată în cursul campaniilor 1950—1951¹², a unei prelungiri de circa 1,60 m a platformei destinate peristilului, pe latura de acces a clădirii. În lumina acestui nou element mai sigur decât alte descoperiri erante, se poate preciza acum o fază mai veche în construcția templului care astăzi ne apare în forma pe care i-a conferit-o a doua refacere.

Tot cu prilejul curățirii spațiului din fața templului, spre colțul de sud, sub nivelul pavajului din calcar gălbui, corespunzător fazei a doua de funcționare a monumentului, parțial distrus, au apărut substrucțiunile constituite de pietre neregulate ale unei mici clădiri de formă aproximativ pătrată, cu un spațiu gol la mijloc, foarte probabil o mică bază sau, poate, tot o *thymele* (fig. 2).

În prima parte a campaniei 1963 s-au efectuat, în continuare, mai multe sondaje lângă latura de vest și în interiorul templului A, în vederea unei cercetări mai amănunțite a substrucțiunilor templului și a determinării cronologice a celor două faze ale edificii (fig. 2/a—b). Sondajul *a* a permis identificarea substrucțiunilor celor două faze, fiecare din câte două rânduri de blocuri de calcar gălbui foarte degradate, sumar ecarisate, fără fața lucrată. Printre resturile ceramice aparținând primei faze — nu prea numeroase — în general amfore sau vase de uz comun, amintim o cupă fragmentară a micilor maeștri (Kleinmeisterbandschale), databilă spre începutul producției acestei categorii de vase (550—540) (fig. 5), găsită între cele două rânduri de blocuri ale substrucțiunilor primei faze. Sondajul *b* a permis determinarea stratului de arsură corespunzând distrugerii prin incendiu a primei faze (peste prima nivelare de scoici și nisip). În sondajul *d* a ieșit la lumină un obiect votiv de calcar, de formă ovală (un capac?), fragmentar, total acoperit de culoare roșie și cu o inscripție — și ea fragmentară — care se poate insera printre cele mai vechi documente epigrafice ale orașului.

Pe baza materialului ceramic și a nicii inscripții votive sus-citată, prima fază a templului A se poate fixa între 540—500 circa; a doua fază, de la primele decenii ale secolului V, cum a fost stabilit de D.M. Pippidi (*Histria I*, p. 266), pînă la epoca pe care o descoperire din aceeași campanie ne va permite să o fixăm cu oarecare precizie.

De fapt, în peretele de vest al secțiunii *a*, sub nivelul de călcare al templului, au apărut câteva pietre care au impus un sondaj ulterior, perpendicular krepidomei templului, orientat est-vest (vezi fig. 2/s), adică paralel complexului « constantinian », care s-a înălțat

¹² *Histria*, I, p. 253—254 și pl. XXIX.

in epoca romană tirzie peste ruinele templului de multă vreme distrus. În ordinea săpăturii, de sus în jos — săpătura pornind aproximativ de la nivelul de călcare al templului A —, rezultatele acestui sondaj sînt următoarele:

Fig. 4. — *Histria*. Zona sacră.

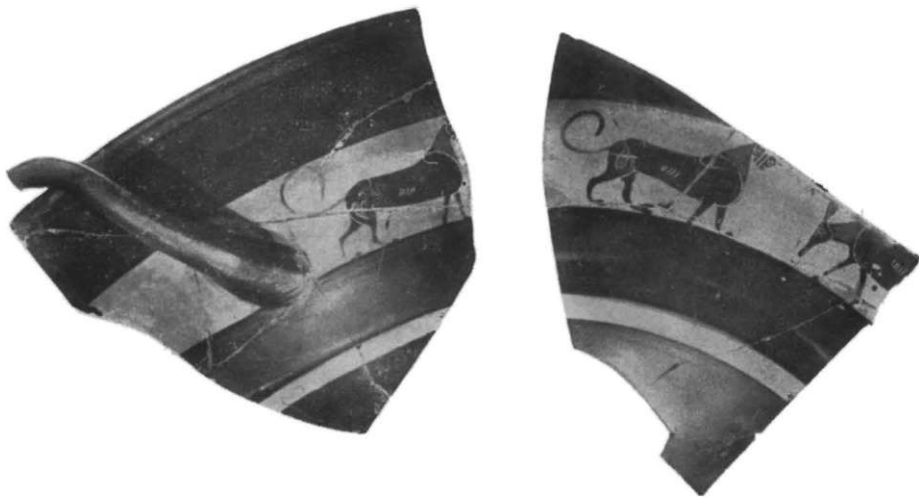

Fig. 5. — *Histria*. Fragmente de cupă «a micilor maeștri» din prima fază a templului A.

1. În mijlocul secțiunii resturile unui complex de locuire, determinat după materialul ceramic și monede ca aparținînd celei de a doua jumătăți a secolului al IV-lea î.e.n.
2. Complexul respectiv a deranjat parțial o tasare din pietre mărunte de șist.

3. Sub această tasare s-a determinat, în partea de est a secțiunii, la 2,50 m de latura occidentală a templului, o vatră de lut ars, bine păstrată, dar fără material *in situ* și fără resturi de locuire împrejur (o vatră sacră, pentru sacrificii?).

4. După demontarea tasării, tot în partea de est a secțiunii, a apărut un complex de pietre mari, dispuse în cerc, pentru urmărirea căruia a fost necesară lărgirea secțiunii în acest punct. Complexul respectiv s-a dovedit a aparține unui *bothros* săpat în stucă, pietrele menționate alcătuind gura puțului, astupată cu un strat gros de lut. Pereții stîncii, în porțiunile unde stîncă nu ajungea la gura puțului, au fost zidite și întărite cu blocuri de diferite înălțimi, nefasonate, din piatră de șist. Diametrul gurii *bothros*-ului este de 1,47 m, adîncimea lui de 3,80 m, fundul fiind atins la cota + 68 de la nivelul actualului lac Sinoe.

Din puț — care trebuie considerat primul complex complet închis și nederanjat al zonei sacre — s-a scos o mare cantitate de material arheologic fragmentar, în majoritate ceramic, vase sparte și țigle de bună calitate aparținînd acoperișului templului; o considerabilă masă de pietre fasonate și nefasonate, cu puternice urme de arsură, unele provenind de la pereții templului distrus, altele de la părțile zidite ale puțului însuși; numai două fragmente de arhitectură — o mică bază triunghiulară din epoca arhaică (bază de tripod?) decorată cu un rând de ove pictate și un fragment de bază de colonetă —, amîndouă în piatră de calcar; două *loutheria* fragmentare (numai bazinul), unul de marmură, altul de piatră; o rîșniță dintr-un fel de granit negru, bine lustruit, de un tip cunoscut la Histria și, în general, în toată lumea grecească (vezi, de pildă, o piesă similară, găsită în Sicilia, la Morgantina, și o interesantă reconstituire în ceea ce privește întrebuintarea unei asemenea piese, în *AJA*, 1963, pl. 47/5).

La această sumară prezentare de material trebuie adăugate oase de animale — ovi-caprine, printre care două capete de berbec în perfectă stare de păstrare și 32 fragmente de oase de bovide¹³.

Materialul ceramic constă, în cea mai mare parte, din fragmente de amfore (unele thasiene), din ceramică de uz curent, fie cenușie cu suprafață negricioasă lustruită, fie de culoare gălbuie cu un firnis roșu închis, care după părerea prof. R. M. Cook pare a fi de producție pontică. În minoritate a apărut ceramica attică din secolul V; din categoria «blackware», patru fragmente purtînd inscripția grafită în litere mari și regulate Δ I¹⁴ (fig. 6/a), unul litera Σ și, chiar pe fundul vasului, I Σ TP; fragmente atice cu figuri roșii au apărut în cantitate extrem de redusă. Demne de semnalat — pentru elementele cronologice pe care ni le oferă — sînt cîteva fragmente dintr-un vas pîntecos cu decor floral și figurat în alb și brun și o inscripție pictată databilă spre sfîrșitul secolului IV (fig. 6/b).

Nu s-a putut surprinde o stratificare a materialului în interiorul puțului sacru, care — din cauza creșterii nivelului actual al apei față de cel din antichitate — era plin de apă și ml. Impresia care se desprinde din cercetare este că puțul a fost umplut dintr-o dată pentru a nu risipi rămășițele templului și ale zonei sacre distruse, neputînd fi întimplător, de pildă, ca piesa cea mai veche (baza cu ove pictate) să fi fost la suprafață, în timp ce cele mai recente (fragmente de vas cu inscripția pictată) erau chiar la fund.

Un prim examen al materialului ne permite, în linii mari, datarea lui între sfîrșitul secolului al VI-lea și sfîrșitul secolului al IV-lea i.e.n. Spre această dată a fost distrus a doua oară și templul A, nu știm dacă definitiv sau vremelnic.

¹³ A. Bolomei, *Studii și cercetări de antropologie*, 2, 1965, p. 180.

¹⁴ Cf. D. M. Pippidi, *Din istoria Dobrogei*, I, p. 271 și urm.

Putem adăuga că cele patru dedicații grafitice pe fragmente de ceramică atică cu firnis negru (Δ) constituie dovezi hotărâtoare pentru a stabili că templul era închinat nu Afroditei — cum s-a avansat cu multă rezervă pînă acum — ci lui Zeus (cf. D. M. Pipidi, *Din istoria Dobrogei*, I, p. 271 și urm.).

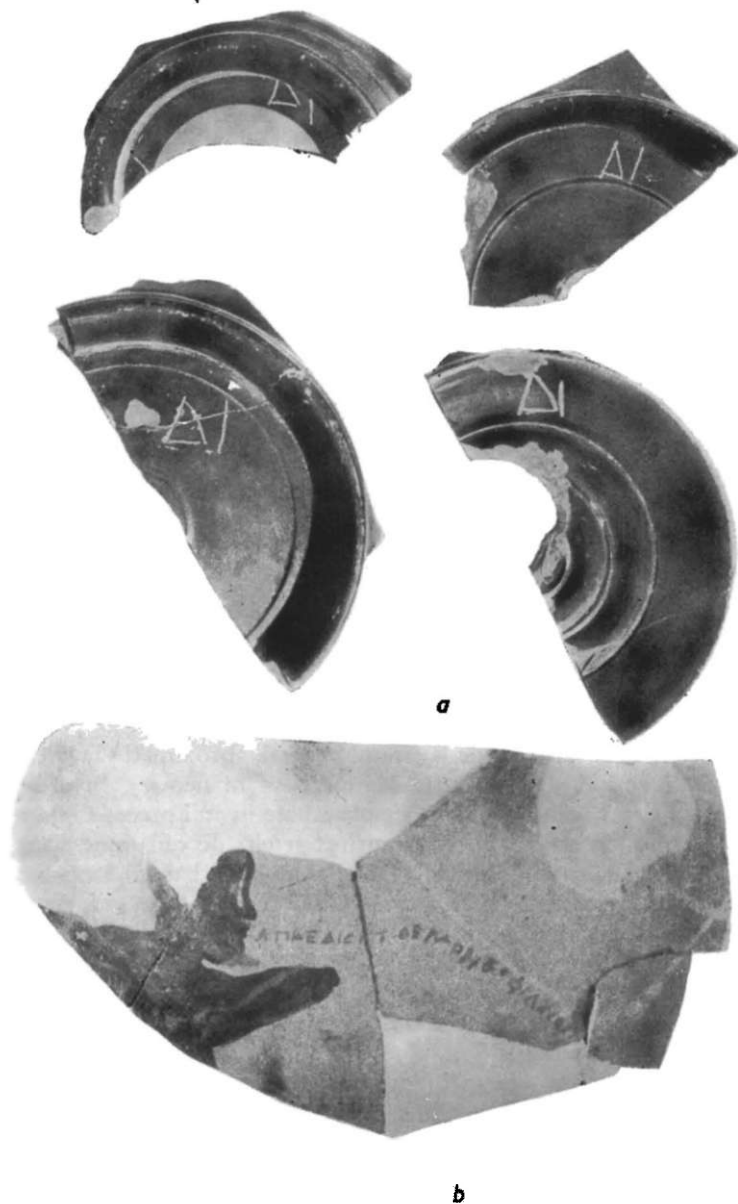

Fig. 6. — *Histria*. a, Fragmente ceramice cu firnis negru cu dedicație către Zeus (grafit); b, fragment ceramic de la sfârșitul secolului IV — începutul secolului III î.e.n.

În completarea cercetărilor privitoare la templul A, s-a golit complet puțul săpat pe latura de sud-vest a naosului¹⁶, făcându-se dovada definitivă a săpării acestuia în epoca romană, atunci când întregul τέμενος a fost transformat în cartier de locuit. În momentul construirii clădirii cu peristyl, din epoca constantiniană¹⁸, care se suprapunea planului templului, puțul era deja dezafectat: el servise ca groapă de gunoarie în care au fost aruncate laolaltă leșuri de cai, de cerbi și de păsări¹⁷, restul unor juguri și alte obiecte de lemn, precum și birne carbonizate, pietre purtând urmele unui puternic incendiu, fragmente arhitectonice, toate provenind de la incendierea și dărîmarea unor clădiri vecine.

G. BORDENACHE, V. EFTIMIE, S. DIMITRIU

SECTORUL POARTA MARE

Rezultatele cercetărilor efectuate în acest sector au fost expuse în studiul *Quelques données archéologiques concernant la continuité de la population et de la culture romano-byzantine dans la Scythie Mineure aux VIe et VIIe siècles de notre ère*, în *Dacia*, VII, N.S., 1963, p. 317—353.

SĂPĂTURILE DIN 1961 ȘI 1963 EFECTUATE ÎN SECTORUL CENTRAL AL CETĂȚII HISTRIA (PUNCTUL D)

În campania din vara anului 1961 (iulie—octombrie) s-au efectuat sondaje în sectorul central al Cetății în continuarea săpăturilor din anii precedenți, cu scopul de a clarifica sau preciza unele situații nelămurite privind traseul și construcția străzilor din această zonă. Sondajele au fost notate în chipul următor: A, B, D, F, G, N în strada β, C, K și L în strada α, E în strada δ, M în strada ε, H în strada α'; la sud de zidul edificiului cu bazilică sondajul J la zidul de incintă. În partea de nord-vest a sectorului s-au trasat două secțiuni reprezentînd săpătura de la stratul vegetal, aproximativ în prelungirea capătului străzii principale ce vine de la Poarta Mare (20×4 m fiecare). Investigațiile din 1963 (iulie—octombrie) au fost orientate (în suprafețele săpate în anii precedenți) în două direcții: continuarea cercetărilor în străzi pentru lămurirea rețelei de canale de scurgere din epoca romano-bizantină aferentă marilor edificii (D1 și complexul băii romano-bizantine) și efectuarea de sondaje pe țărîm pentru interceptarea zidului de incintă la sud. Sistemul de canale din perioada romano-bizantină reprezintă o situație nouă apărută pentru prima oară în săpăturile din 1961. I.a. cercetarea zidului de incintă a servit ca punct de plecare o parte din zid, aparentă acum, scoasă la iveală în săpăturile vechi de către V. Pârvan. S-au practicat 12 sondaje însumînd în total circa 200 m², notate cu B', H¹, I, L', N', O, P, R, S, T, U și V (vezi planul săpăturilor la fig. 7).

Tot în 1963 s-a procedat la extinderea cercetărilor arheologice în zona nesăpată a edificiilor D2, D2' și D3'. Săpăturile din zona acestor clădiri au cuprins o suprafață de circa 240 m², la nord-est de D1, împărțită în carouri cu latura de 4 m. Într-o încăpere din D2' s-a făcut în prealabil un sondaj notat Z (fig. 7). În parte, suprafața fusese săpată

¹⁶ *Histria*, I, monografie arheologică, București, p. 256—258.

¹⁷ *Ibidem*, p. 264—277.

¹⁸ A. Bolomei, *op. cit.*, p. 180 și urm.

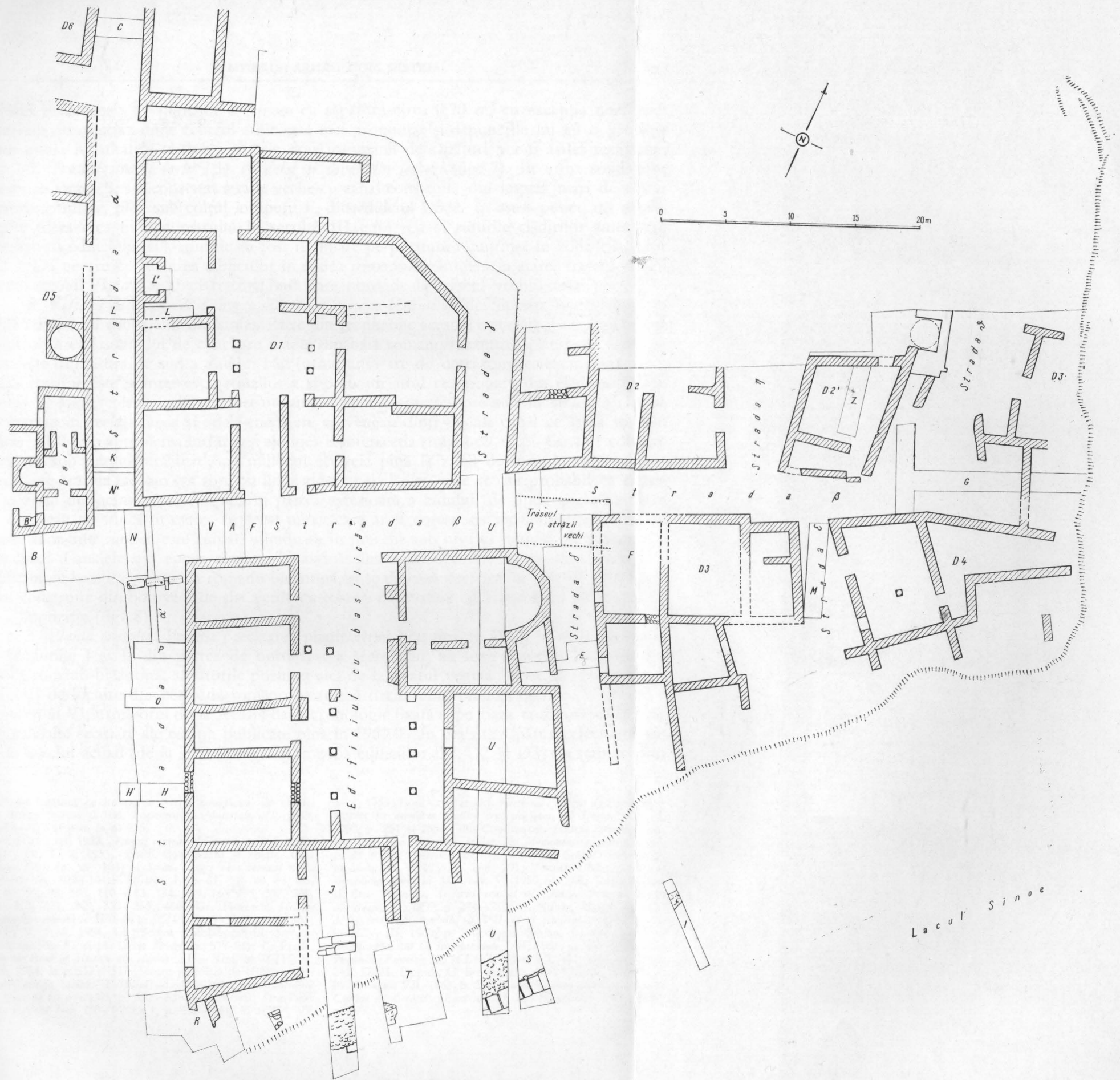

Fig. 7. — Histria. Planul săpăturilor din 1961 și 1963, efectuate în punctul D (cu excepția secțiunilor I și II).

în anii precedenți. În adincime s-a mers cu săpătura circa 0,70 m, cu excepția unei mici porțiuni dinspre lac unde relieful antic este mai pronunțat și depunerile nu au o grosime prea mare. Rezultatele obținute în cele două campanii de săpături pot fi astfel rezumate:

1. *Traseul străzii vechi (β) cu dalaj și canal din lespezi (fig. 7).* În urma sondajelor făcute în strada β, s-a constatat strada veche cu canal construită din lespezi mari de calcar dreptunghiulare, pînă sub colțul încăperii F, din edificiul D3¹⁸. În acest punct arit strada veche (datată ca fiind construită în secolul III e.n.), cît și zidurile clădirilor anterioare construirii edificiului sus-amintit au fost dărimate pe porțiunea cuprinsă în zona clădirilor D3 și D4 pentru construirea edificiilor în epoca romano-bizantină. Ca atare, traseul străzii β (din secolul VI e.n.) se abate tot mai mult spre nord de la traseul vechii străzi.

2. *Reșeaua de canale de scurgere din epoca romano-bizantină, descoperire nouă făcută în 1961 cu prilejul sondajelor din străzi.* Parte din rezultatele acestor cercetări s-au concretizat în clarificarea sistemului de evacuare a apei din baia romano-bizantină, printr-un canal ce pornește din latura de sud a zidului băii (urma unui arc de descărcare este evidentă aici), canal ce se nnește la intersecția străzilor α și β cu un altul ce coboară din clădirea D1 în strada α, apoi reșeaua unificată într-un singur traiect cotește spre sud în strada α', după ce colecta în același fâgaș și apele menajere ce veneau dintr-un alt canal ce ieșea tot din clădirea D1 (din apropierea intrării) și ajungea la intersecția străzilor α și β. Canalul coboară apoi pe sub pragul străzii α', pe mijlocul acesteia pînă la zidul de incintă, spre sud, în apropierea căruia face un cot spre est lingă zidul unei clădiri; este foarte probabil că trecea prin zidul de incintă și se termina în partea exterioară a zidului, de unde apele murdare se scurgeau pe stîncă în mare. În acest punct care ar fi corespuns incidenței canalului cu zidul de incintă, acesta este ruinat, aflîndu-se în prezent sub nivelul patului de scurgere a canalului. Canalele din epoca romano-bizantină sînt contemporane cu marile edificii D1, edificiul cu bazilică și cu baia romano-bizantină, și se datează deci tot în secolul al VI-lea. Sînt construite din bolovani de șist verde cu rosturi de mortar cu sfîrîmături de cărămidă în compoziție (fig. 8).

3. *Planul orașului.* Pentru precizarea planimetriei orașului, în 1961, în zona nesăpară, în secțiunile I și II din partea de nord-vest a sectorului, au fost dezvelite locuințe din epoca romano-bizantină, săpăturile pornind aici de la stratul vegetal. S-au identificat două niveluri de locuire din perioada romano-bizantină tîrzie, unul pînă în deceniul al nouălea al veacului VI, următorul după această dată, cronologie fixată și pe baza coroborării datelor din celelalte sectoare ale cetății, publicate pînă în 1961¹⁹. În cealaltă săpătură efectuată tot de la nivelul actual (de la stratul vegetal) în zona edificiilor D2, D2' și D3' s-a stabilit și în

¹⁸ În legătură cu încăperea F din complexul de clădiri D3, Iorgu Stoian și Em. Popescu, în *Materiale*, VI, 1959, p. 276-277 și plan la p. 275.

¹⁹ SCIV, III, 1952, *Sectorul central al Cetății*, p. 255-263; SCIV, IV, 1-2, 1953, Emil Condurachi și colab., *Casa romană tîrzie* (p. 99-103) și *Strada dintre casa romană tîrzie și Terma* (p. 103-104); *Histria*, I, p. 61, 78, 80, 83, 85, 88, 89, 97, 98, 106, 110-113, 154, 159, 165, 295, 302, 308, 310-312, 321, 349, 353-355, 460; Gr. Florescu, *Sisteme constructive romane la Histria*, în SCIV, IV, 1953, 3-4, p. 603; SCIV, V, 1-2, 1954, Gh. Ștefan și colaboratorii: *Sectorul Cetăți* (p. 79-87 și pl. 10) și *Străzi* (p. 87-91); C. Preda, *Urme de viață la Histria din secolele XII-XIII*, în SCIV, V, 3-4, 1954, la p. 532 și 537 (pentru perioada de sfîrșit a orașului); Iorgu Stoian, *Edificiul descoperit lingă marea locuință din zona de est a cetății*, p. 532-538 și C. Preda, *Străzi din epoca romană (sec. III-VI e.n.)*, p. 538-541, în SCIV, VI,

3-4, 1955; Emil Condurachi, *Histria à l'époque du Bas-Empire d'après les dernières fouilles archéologiques*, în *Dacia*, N.S., 1, 1957, p. 251 și 255; Emil Condurachi, *Histria romano-bizantină în lumina ultimelor săpături*, în *Almonente și muzee*, 1958, p. 29 și 31; I. Stoian, *Sectorul central al Cetății: punctul D*, în *Materiale*, V, 1959, p. 288-291; Victoria Eftimie, *Sectorul Templului Grec*, în *Materiale*, V, 1959, p. 288; Iorgu Stoian și Em. Popescu, *Sectorul central al Cetății, Punctul D*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 274-280; H. Nubar, *Monede bizantine de la începutul secolului al VII-lea și sfîrșitul cetății Histria*, în SCN, III, 1960, p. 190; Iorgu Stoian, *Sectorul Central al Cetății, Punctul D*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 234-236; Em. Popescu, *Punctele D5 și D6*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 236-241; D. M. Pippidi, G. Bordenache și V. Eftimie, *Sectorul T*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 231 și nota 1; Iorgu Stoian, *Sectorul Central al Cetății (Punctul D)*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 397.

această parte configurația orașului prin evidențierea planului de amănunt al construcțiilor edilitare, mergându-se pînă la nivelul de călcare. Și în această zonă s-au identificat cele două niveluri din perioada romano-bizantină tîrzie, aceeași situație stratigrafică înregistrîndu-se de fapt și în străzi și în canalele descoperite în 1961.

Acum se conturează clar planul orașului în această parte dinspre mare, cu clădiri mari a căror asimetrie obișnuită se completează cu străzile orientate spre nord, perpendicularare

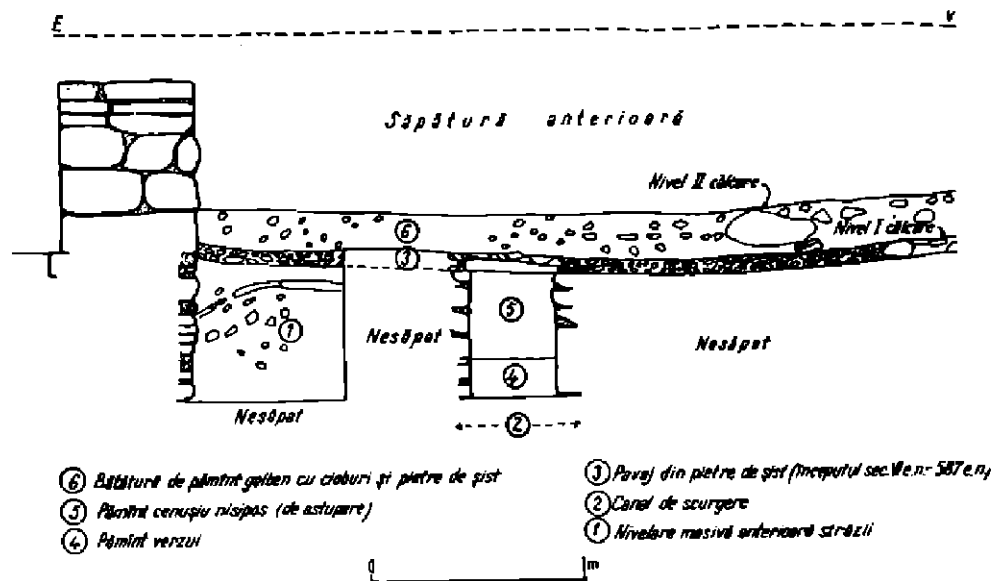

Fig. 8. - Ilustra. Profil din sondajul H, executat în strada α' (1961).

pe strada β (fig. 7). Tehnica de construcție este cea obișnuită, ziduri din bolovani de șisturi verzi cu legătură de pământ negru și podele de lut; materialul de construcție provenit din acoperișurile clădirilor s-a păstrat în mare cantitate, întreg sau fragmentar (figle, olane). Zona săpată (inclusiv partea cercetată în anii precedenți) se compune din trei unități — *insulae*: primul edificiu, delimitat de strada β spre sud, de strada γ spre vest, de strada η spre est, este compus dintr-o clădire cu două încăperi mari, cercetate în parte încă din 1950. Între strada η la vest, β la sud și θ la est, un alt edificiu numit convențional D2' este separat de complexul D2 printr-o stradă (η) ce se lărgeste pe măsură ce înaintăm spre nord, podită cu șisturi mari îndesate în lut bătătorit. Complexul D2' este format dintr-un singur șir de clădiri dispuse nord-sud. Urmează o stradă paralelă cu țărnul, ce se îngustează spre nord, și ultimul rînd de clădiri de pe mal dezvelite în cea mai mare parte în săpăturile anterioare.

Aceste clădiri, ce formează edificiul D3', au intrările spre vest în strada θ. Zidurile dinspre nord-est nu s-au păstrat din cauza ruperii malului, în decursul timpului, în urma ruînării și distrugerii zidului de incintă și a unui șir de locuințe. Aici planul orașului antic urmează a fi refăcut pe bază de calcul, spre a se stabili întinderea cetății în partea surpată, dinspre actualul lac Sinoe (în antichitate dinspre mare).

4. Sondajele de la zidul de incintă (fig. 7). În scopul sus arătat, sondajele întreprinse la zidul de incintă, la sud, au dat posibilitatea să se completeze traseul necunoscut încă pînă

acum din punctul lăsat de cercetarea efectuată de către Vasile Pârvan, spre răsărit. În cele patru sondaje efectuate la intercepție pe direcția probabilă a zidului de incintă, acesta a fost reperat de fiecare dată constatându-se păstrarea doar a tălpii zidului. S-a dovedit că între zidul de incintă și nivelul de călcare al locuințelor există o relație strinsă, acestea din urmă ca și în restul cetății rezemându-se de zid și, evident, nivelul podelelor aderând la zid la o anumită înălțime a acestuia. Zidul de incintă servea, deci, ca perete sudic al locuințelor.

1

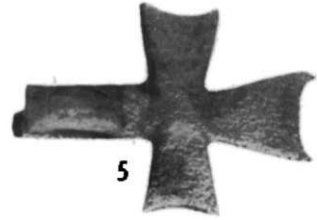
2

4

3

5

Fig. 9. — *Histria*. 1, canalul din epoca romano-bizantină, vedere din sondajul N, strada α ; 2, zidul de incintă, la sud, lângă plajă (emplectonul) (sondajul J); 3, bloc de parament *in situ*, la talpa zidului de incinta (detaliu din sondajul J); 4, aplică de bronz, cu mască, din pavaul străzii β , secolul VI e.n. (sondajul U); 5, apucătoare de opaiș de bronz, cruciformă, din pavaul străzii β , secolul VI e.n. (sondajul U).

5. *Materiale descoperite în săpături în 1961 și 1963.* Ceramica descoperită în săpăturile din 1961 se compune din numeroase fragmente de amfore, decorate cu incizii orizontale în partea superioară a pansei, caracteristice pentru secolul VI și începutul secolului VII e.n. În săpături s-au găsit și obiecte de os (mîner de cuțit, aplică etc.) ornamentate cu incizii, datînd din aceeași vreme, precum și o greutate de cîntar. În cursul cercetărilor s-au descoperit în situații stratigrafice precise o mulțime de monede din epoca Histriei autonome (secolele II—I î.e.n., în sondajul C) și din perioada imperială romană și mai ales din cea romano-bizantină.

În 1963 s-a găsit și o aplică de bronz cu mască, de tip Sucidava²⁰, caracteristică epocii lui Iustinian și postiustiniană, în pavaul străzii β (fig. 9/4). În nivelul ultim,

²⁰ D. Tudor, *Sucidava*, II, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 371 și 372 și fig. 8 a—c; idem, *Sucidava*, III, în *Dacia*, XI—XII, 1945—1947, p. 196, fig. 41/23; Joachim Werner,

Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts aus Sammlung Diergardt, în *Kölner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte*, 1, 1955, p. 39.

tot în strada β , în sondajul [N, s-a descoperit o monedă de la Mauriciu Tiberiu, bătută în anul 589, ce aparține nivelului general de refacere. În 1963, seria descoperirilor mărunte s-a mărit intrucitva prin aflarea în săpătură a altor monede de bronz²¹. Menționăm că în stratul de cultură romano-bizantin târziu s-au descoperit cu ocazia săpăturilor din 1961 și 1963 și obiecte de metal din epoci mai vechi, între care pomenim o statueta de bronz și o fibulă din epocă imperială romană. Tot în cursul cercetărilor s-a găsit și un relief reprezentând călărețul trac. Printre dărămături s-au aflat și două fragmente mari dintr-o friză elenistică decorată cu bucranii, folosită ca material de construcție în zidurile cu rost de pământ din vremea romano-bizantină. Menționăm descoperirea unei inscripții grecești, fragment dintr-un decret onorific, utilizat la construirea unei locuințe din complexul D5.

Pentru epoca mai târzie semnalăm descoperirea unei monede de argint din secolul al XIII-lea, de la hanul Tokrai, strecurată în nivelul ultim romano-bizantin²².

IORGU STOLAN, MIHAI SÂMPETRU

ZIDUL MARE DE INCINTĂ (1960—1966)

Cu prilejul lucrărilor premergătoare consolidării incintei mari din 1960, constând din curățirea mortarului antic dezagregat, în porțiunea de zid cuprinsă între bastionul F și turnul G, s-au făcut importante descoperiri, care au ridicat noi probleme privind cronologia, topografia și succesiunea fazelor de refacere ale acestui monument. Este vorba de apariția resturilor unui zid integrat incintei mari, constituit la rândul său din două cortine și emplectonul respectiv (acest zid va fi denumit A spre a-l deosebi de incinta mare, B). Dată fiind situația lui topografică cu totul neobișnuită, adică încorporat în întregime în zidul roman târziu, cercetarea acestui zid A a avut un caracter extrem de dificil și limitat, dictat de grija de a nu deteriora monumentul, al cărui nucleu îl constituie de fapt. Din această cauză cercetările din anii 1960—1966²³ s-au redus la efectuarea unor sondaje constând din demontarea emplectonului incintei romane târzii B, pentru a surprinde în cadrul acesteia eventualele resturi păstrate din zidul încorporat A (fig. 10).

S-au efectuat sondaje în cortinele f și g, bastioanele F și H și turnul G. Totodată în campaniile din anii 1965—1966 s-a continuat în adâncime sondajul din bastionul F, transformându-se într-o secțiune, prelungită și în afara laturii de V a bastionului, cu orientarea V—E. Scopul acestei secțiuni a fost determinarea nivelurilor arheologice suprapuse și afectate de construirea incintei romane B și implicit de zidul A.

Rezultatele obținute sînt pe scurt următoarele:

Bastionul F. În spatele bastionului a apărut un zid format din blocuri de piatră de dimensiuni variabile așezate în rânduri orizontale. Blocurile sînt așezate pe lung, rareori fiind puse și pe cant. S-au descoperit 8 asise cu înălțimea totală de 3,30 m. De menționat

²¹ Monedele din epoca antică au fost identificate de către C. Preda de la Sectorul numismatic al Institutului de arheologie.

²² Identificat de către Octavian Iliecu, de la Cabinetul numismatic al Academiei. C. Preda, *Urme de viață la Histria din secolele XII—XIII*, în *SCIV*, V, 1954, 3—4, p. 534—537, pentru prezența sporadică de ceramică și monede din această epocă, din cuprinsul cetății Histria.

²³ Cercetările de teren din campania anului 1960 au fost

efectuate de H. Nubar și arh. D. Theodorescu; în anii 1965—1966 cercetările au fost continuate de către H. Nubar. Releveele respective au fost făcute de către arh. D. Theodorescu. Unele observații de teren și o serie de concluzii au fost elaborate împreună de semnatarii acestui raport. Problemele de cronologie, topografie și succesiune a diferitelor faze de refacere ale incintei vor constitui obiectul unui studiu special.

că s-a putut delimita în partea superioară a bastionului existența unei camere cu pereții păstrați pînă la înălțimea de 1 m, construiți din pietre mai mici legate cu mortar de var. Ulterior s-a procedat la desființarea acestei încăperi, priur umplerea sa cu emplecton de piatră și pămînt.

Secțiunea efectuată atît în interiorul cit și în exteriorul bastionului a scos la lumină complexe de ziduri cu o dărîmătură masivă și arsură compactă. S-au putut determina două niveluri, care conform materialului ceramic descoperit aparțin secolelor II—III e.n.

Turnul G (fig. 11). În spatele acestui turn s-au dezvelit două șiruri de blocuri de piatră, ale căror fețe de vest nu sînt în aceeași linie, ci formează două planuri care se intersectează după o dreaptă imaginată închizînd un unghi diedru de 173° . S-au efectuat două sondaje constînd din:

1) demontarea emplectonului zidului de nord al turnului în dreptul primului grup de blocuri; 2) demontarea emplectonului zidului *A*, în dreptul aceuiași grup de blocuri. Cele două sondaje au dus la stabilirea următoarelor situații:

a) în porțiunea dezvelită, paramentul exterior al zidului *A* este constituit din opt rînduri de blocuri (din care nu s-a putut observa rîndul 7 de sus în jos) pe o înălțime totală de 3,90 m.

Dimensiunile blocurilor sînt variabile în înălțime și în lungime, ca și calitatea pietrei. În cuprinsul paramentului se găsesc blocuri reutilizate (cornișe și fragmente de arhitrave cu profile martelate). Acest parament se reazimă la baza lui, ca și emplectonul respectiv, pe fusuri de coloană dispuse orizontal pe axul zidului.

b) Paramentul interior constituit din blocuri de dimensiuni mai mici a putut fi surprins pe înălțimea a 5 rînduri, totalizînd 1,30 m. El a fost de asemenea încorporat în construcția zidului *B*.

c) Emplectonul este constituit din pietre neregulate de sîst verde cu liant de pămînt argilos pe o înălțime de circa 2,60 m înglobînd și fragmente de chirpic ars și cărămizi care mai păstrează urme din mortarul de var original. Față de planul superior al ultimului rînd de blocuri, se constată la adîncimea de 1,30 m un strat puternic de arsură de circa 4 cm care a transformat pămîntul argilos al emplectonului într-o masă compactă roșie-cafenie. De la acest strat în sus, pe o înălțime ce variază între 0,60—1 m, liantului argilos i se substituie un liant de pămînt cu grăunțe infiltrate de mortar, peste care apare mortarul ferm din var cu nisip marin, aparținînd emplectonului incintei *B*.

Atît în cortina exterioară, cit și în cea interioară aparținînd incintei *A*, rîndurile de blocuri ce sînt așezate imediat deasupra stratului de arsură pătrund adînc în emplecton, cu scopul de a asigura o bază mai stabilă rîndurilor suprapuse.

Bastionul H. Sondajul efectuat în bastionul *H* a scos la lumină, în spatele acestuia, un fragment din paramentul exterior al zidului *A*. S-au determinat opt rînduri de blocuri de piatră (din primul rînd de sus nu s-a păstrat decît un singur bloc) de dimensiuni variabile, pe o înălțime totală de 3,75 m. Ca în cazul turnului *G* și aici au fost reutilizate fragmente de arhitravă, unele din ele martelate. Zidul are la bază un șir de opt fusuri de coloane cu diametrul între 0,40—0,50 m. Un al doilea sondaj a dus la dezvelirea unei porțiuni din paramentul interior al fragmentului de zid *A* din dreptul bastionului *H*. Ca și în cazul paramentului interior al zidului *A* din dreptul turnului *G*, s-au folosit blocuri de piatră mai mici, așezate neregulat.

Paramentul interior, păstrat pe o înălțime de 3,10 m, are la bază fusuri de coloane cu un diametru de 0,50 m.

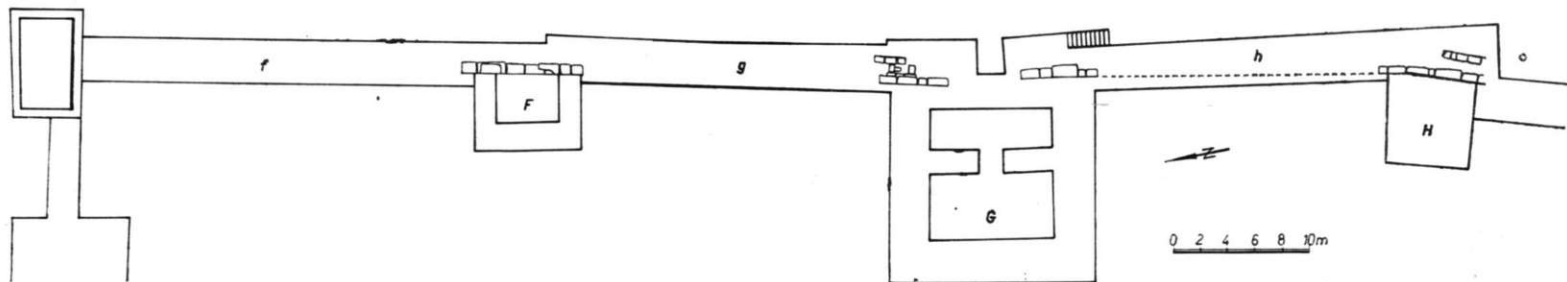

Fig. 10. — *Histria*. Incinta mare, cu porțiunile în care au apărut integrate ruinele zidului de apărare anterior.

Fig. 11. — *Histria*. Zidul de apărare încorporat incintei mari, în zona turnului G.

Cu ocazia demontării emplectonului din interiorul bastionului H, s-a delimitat în jurul celor trei laturi o masă de pietre mici neregulate, legate cu mortar de var, de o lățime de 1,50 m, făcând impresia unui zid prăbușit. Centrul bastionului a fost umplut pînă la adîncimea de 1 m cu pietre și pămînt, ca și în cazul bastionului F.

În această zonă nu s-a procedat la desfacerea emplectonului zidului A.

Curtinele f și g. Sondajele efectuate nu au scos la lumină resturi păstrate din zidul A.

În concluzie, cercetările efectuate la zidul mare de incintă în porțiunea cuprinsă între bastioanele F și H au scos la lumină resturile unui zid de apărare anterior; acesta, după distrugerea lui, a fost înglobat într-o nouă incintă vizibilă și astăzi. Este foarte probabil că zidul de apărare A a constituit prima incintă a orașului construită după dezastrul provocat de goji către mijlocul secolului al III-lea e.n.

H. NUBAR și arb. D. TEODORESCU

SECTORUL BAZILICA EXTRA MUROS (1961—1964)

Reluarea săpăturilor²⁴ în acest sector în anul 1961 a avut drept scop cercetarea a două obiective fundamentale:

1. Stabilirea stratigrafiei așezării, în afara incintei romano-bizantine, în vederea delimitării evoluției topografiei Histriei în diferite perioade ale existenței sale.

2. Stabilirea fazelor de dezvoltare a necropolei plane romano-bizantine, încadrarea ei cronologică și raportul față de bazilica creștină învecinată.

Din cauza complexității și, mai ales, a caracterului diferit al obiectivelor propuse, metoda folosită în cercetare a constat atît din efectuarea de secțiuni în adîncime, cît și din săpături de dezvelire în suprafață, bineînțeles în funcție de situațiile de teren. Astfel, în campaniile din anii 1961—1963, s-a executat marea secțiune orientată est-vest, paralelă cu axul longitudinal al bazilicii, pe o lungime de 75 m și o lățime de 3—3,50 m. Adîncimea maximă atinsă a fost de 4 m, de la care începea pinza de apă. În 1963, datorită complexelor apărute în porțiunea dinspre est a secțiunii, se extinde săpătura în suprafață spre sud, pornind în profunzime de la nivelul romano-bizantin dezvelit încă din 1955. În sfîrșit, în 1964, se trasează o secțiune de control și verificare, orientată est-vest, pe axul longitudinal al bazilicii creștine și al suprafeței descoperite în 1955—1956 (fig. 12).

Observațiile și considerațiile ce vor fi prezentate au la bază însumarea și confruntarea tuturor datelor obținute în întreaga săpătură, indiferent de anul sau porțiunea în care au apărut, reprezentînd de fapt sinteza rezultatelor cercetărilor efectuate în acest sector pînă în anul 1964. În această primă parte a raportului, vom prezenta datele care se referă la primul obiectiv al cercetării, adică la stratigrafia stabilită în această zonă.

²⁴ Primele săpături începute în 1914 au dus la dezvelirea parțială a bazilicii *extra muros* (V. Pârvan, *ACMI*, 1914, București, 1915, p. 118—119). Primele săpături ample în exteriorul întăriturilor cetății romano-bizantine vor începe de-abia în 1950. În perioada 1950—1953 cercetările din valul al III-lea au scos la iveală resturile zidului de apărare al orașului din perioada elenistică, suprapuse de o serie de niveluri romane și romano-bizantine (cf. rapoartele de săpături din *SCIV*, I, 1951, 2, p. 146—147; III, 1952, p. 243—248; IV, 1953, 1—2,

p. 104—113; V, 1954, 1—2, p. 71—79; VI, 1955, 3—4, p. 520—526. În campaniile din 1955 în 1956 săpăturile s-au extins, spre vest, în suprafața cuprinsă între incinta elenistică și bazilica creștină; s-au descoperit o serie de construcții din perioada romano-bizantină, morminte din aceeași perioadă și s-a dezvelit în întregime bazilica *extra muros* (cf. rapoartele de săpături din *Materiale*, IV, 1957, p. 16—24; V, 1954, p. 291—296).

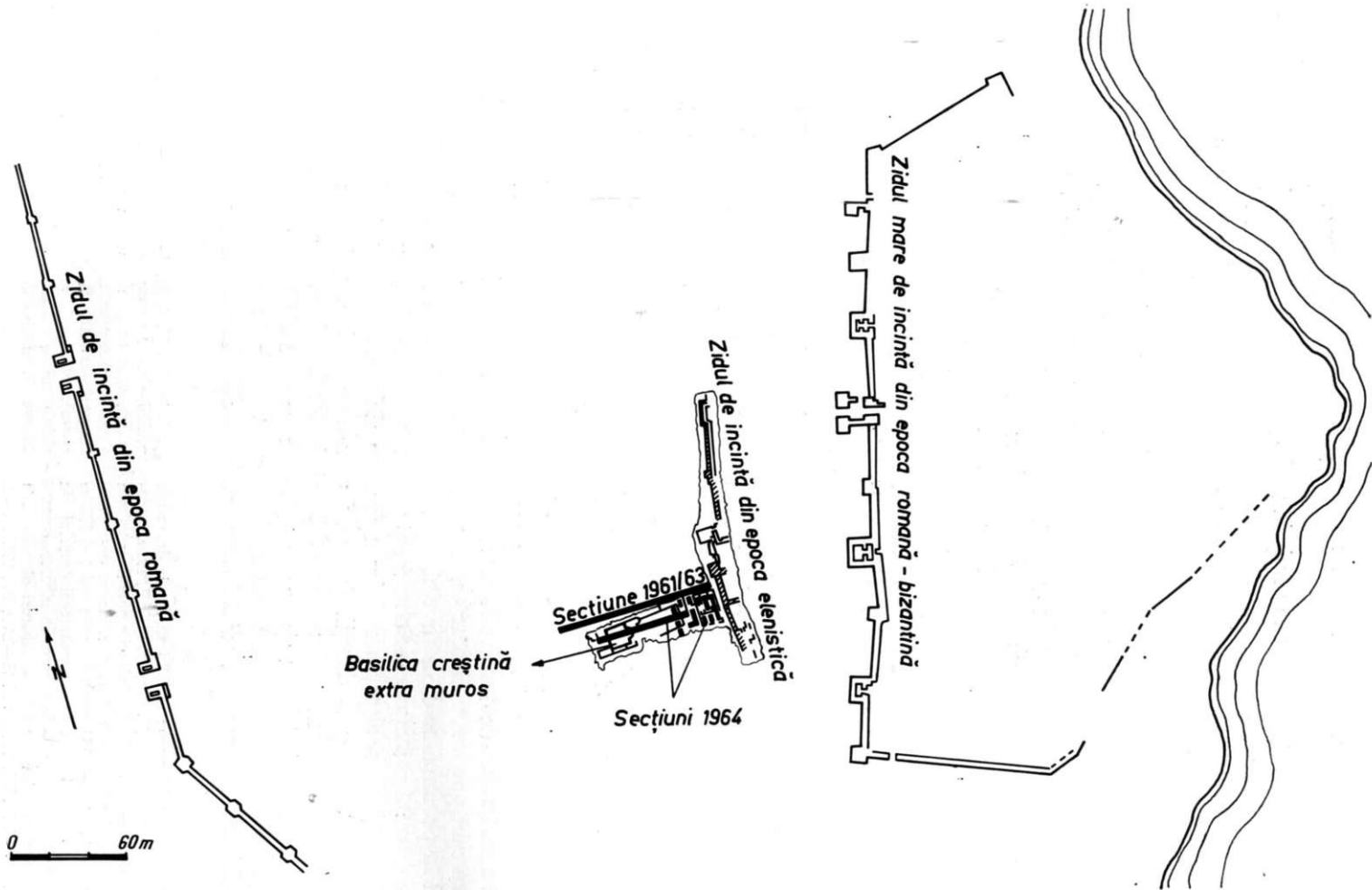

Fig. 12. — Histria. Planul săpăturilor din sectorul bazei extra muros, 1961—1964.

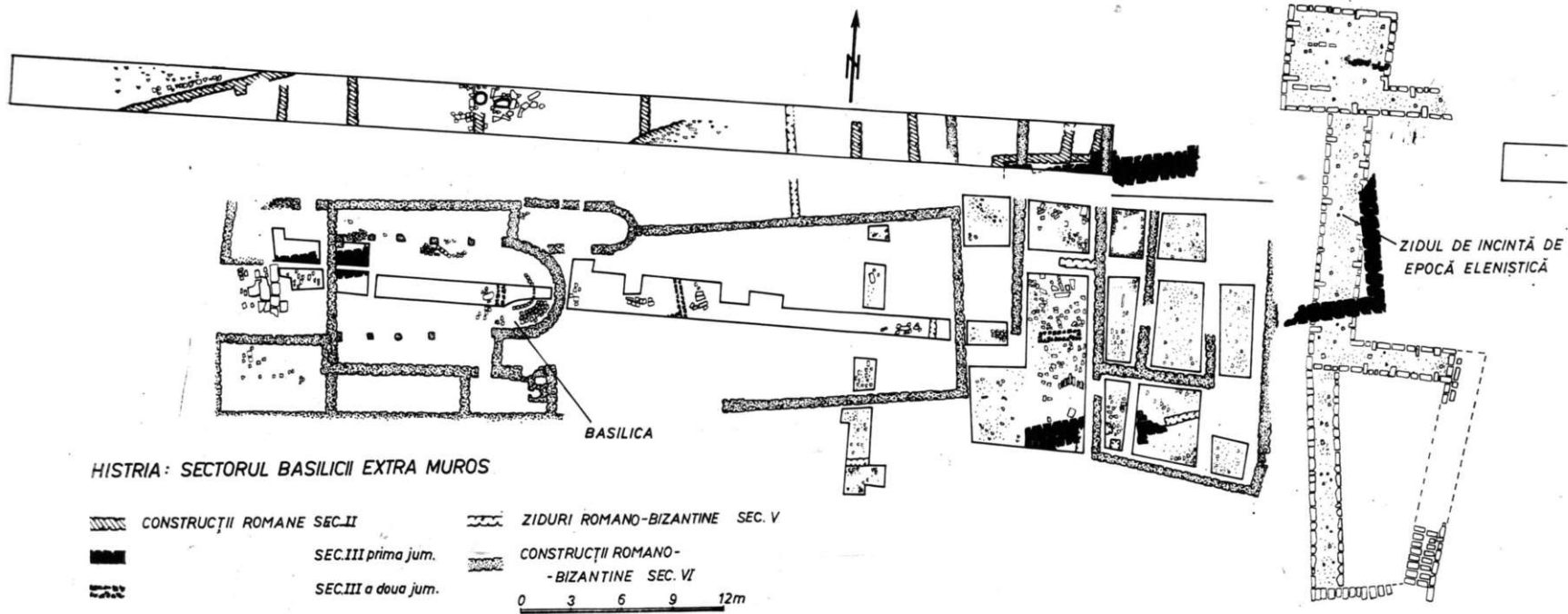

Fig. 13. — Histria. Sectorul bazilicii *extra muros*.

În urma săpăturilor s-a determinat următoarea succesiune de straturi și niveluri (fig. 13):

1. Nivel elenistic târziu.
2. Strat roman din secolele I—III.
3. Strat roman din secolul IV, care corespunde de fapt cu necropola plană.
4. Strat romano-bizantin din secolele V—VII, construcții și morminte.

Nivelul elenistic târziu a fost cercetat numai pe o porțiune redusă a secțiunii mari, în apropierea zidului de apărare din aceeași perioadă. Cercetarea a avut mai degrabă caracterul unui sondaj, datorită pinzei de apă care a împiedicat desfășurarea unei săpături propriu-zise. În asemenea condiții rezultatele nu au putut avea decât valoarea unor observații pur informative, fără precizări privind amploarea sau caracteristicile esențiale ale acestui nivel.

Spre deosebire de nivelul anterior, *stratul roman* a fost cercetat într-un mod sistematic pe aproape întreaga suprafață dezvelită în cursul celor patru campanii de săpături. În consecință și rezultatele au fost mult mai concludente, oferind cercetării un bogat material.

S-au scos la lumină, în cadrul acestui strat, complexe arheologice distincte, bine precizate din punct de vedere cronologic, care reflectă în viața zonei respective două mari etape constructive: primei etape îi aparțin urmele unor locuințe databile în secolele I—II e.n.; celei de-a doua îi pot fi atribuite vestigiile unui impunător edificiu din secolul al III-lea e.n. În urma studierii tuturor elementelor sale constitutive (structură și material arheologic) s-au desprins o serie de elemente care reflectă, în fond, caracterul locuirii în secolele I—II e.n. în această porțiune a orașului. În primul rând, ceea ce apare evident este *intensitatea de locuire*. Întreaga secțiune este brăzdată de la un capăt la altul de numeroase resturi de ziduri din pietre nefasonate, legate cu pământ, orientate în general sud-nord și est-vest; alături de aceste ziduri și în strînsă legătură cu construcțiile cărora le aparțin, s-au descoperit podele de lut, porțiuni din curți interioare, străzi pietruite — toate la un loc oferind o frîntură din imaginea urbanistică a acestui cartier istrian din secolele I—II e.n. (fig. 14). Săpăturile neextinzindu-se în suprafață, pentru aceste niveluri, în afara secțiunii mari, nu s-au putut aduna date suficiente pentru stabilirea planimetriei și implicat a funcției construcțiilor respective. În schimb, s-au putut determina mai multe faze succesive de refacere în cadrul acelorași complexe; fie că s-au reparat aceleași ziduri, cum este cazul edificiului din capătul de vest al secțiunii, care prezintă nu mai puțin de trei faze constructive, fie că s-au adăugat noi ziduri la cele existente și refăcute, cum se întâmplă la construcția din capătul de est.

Stratul roman din secolele I—II este constituit din patru niveluri, a căror succesiune se poate constata în tot cuprinsul suprafeței cercetate. Distanța dintre niveluri este mică, neexistînd depuneri naturale între ele, fiecare nivel se ridică direct peste dărîmătura curățată și nivelată a celui anterior, ceea ce duce la concluzia logică că refacerile au avut loc la scurte intervale de timp. Prin urmare este vorba de o *continuitate de locuire*, care rezultă limpede din constanta și tenacea operă de refacere și transformare — în mod parțial sau integral — a uneia și aceleiași construcții, pe același loc.

Trebuie subliniat de asemenea faptul că nivelurile II și III se caracterizează, pe toată întinderea lor, prin intense straturi de arsură. Cel puțin arsură și dărîmătura nivelului al III-lea denotă o distrugere radicală a cartierului. Locuirea nu va fi abandonată, ea continuînd în forme mult mai restrînse și modeste.

Materialul arheologic descoperit în cele patru niveluri se compune în cea mai mare parte din ceramică care prezintă în linii generale următoarele caracteristici (fig. 15):

1. O mare varietate de forme, decor și pastă.

2. Existența unor categorii ceramice importate sau de influență pregnantă din centrele de producție greco-romane orientale, în special microasiatice.

3. Întregul material ceramic, pe baza analogiilor stabilite cu piese similare provenind din săpăturile de la Antiochia, Atena, Asia Mică și alte centre greco-romane din bazinul Mării Negre, se datează în secolele I—II e.n.

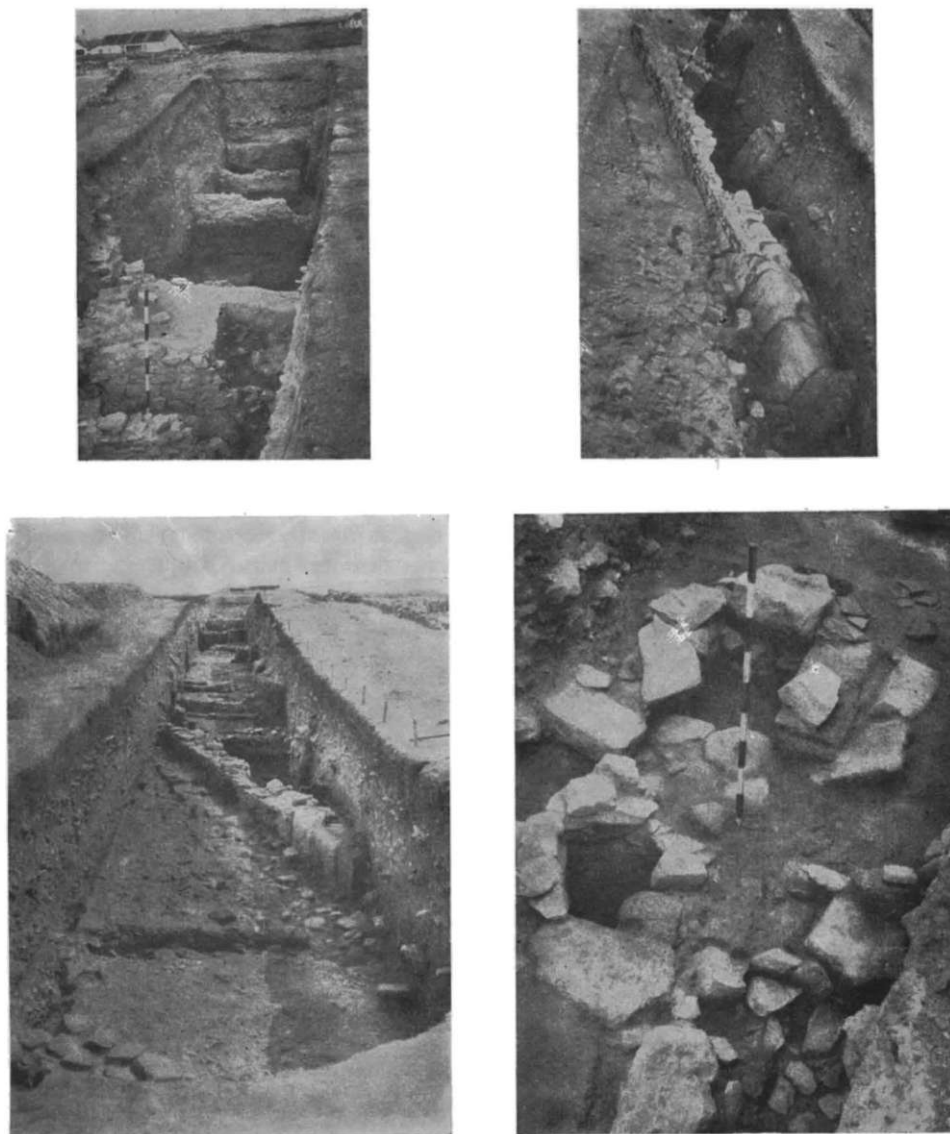

Fig. 14. — *Histria*. Sectorul bazilicii *extra muros*. Complexe de ziduri romane din secolele I—II e.n.

4. Materialul ceramic este unitar în toate cele patru niveluri, atît în ceea ce privește diferitele categorii cît și exemplarele aparținînd aceluiași grup de vase.

Fig. 15. — *Histria*. Sectorul bazilicii *extra muros*. Ceramică romană din secolul I—II e.n.

5. De remarcă apariția unui vas geto-dacic (fig. 16) cu brîu alveolar pe umăr, descoperit alături de ceramica tipic romană din secolul al II-lea, pe podeaua unei încăperi din capătul de est al secțiunii mari. De altfel, acest vas nu este singurul de factură indigenă: alte fragmente, lucrate cu mîna sau la roată, au apărut în nivelurile cercetate.

Dintre celelalte materiale arheologice descoperite, o atenție deosebită merită să fie acordată monedelor — emisiuni din vremea împăraților Vespasian, Traian, Hadrian, Antoninus Pius — care confirmă durata viețuirii cartierului în secolele I—II e.n.

După distrugerea intervenită probabil în decursul celei de-a doua jumătăți a secolului al II-lea, urmează o scurtă perioadă de locuire în forme mult mai slabe decât cea anterioară, pentru ca apoi să intervină în viața acestui cartier o a doua mare etapă constructivă, din care s-au păstrat urmele unui impunător complex monumental.

Încă din 1953²⁶, cu prilejul săpăturilor efectuate în valul al III-lea, au apărut ruinele zidurilor unui imens edificiu roman, ale cărui temelii erau construite direct peste porțiunea dinspre sud a incintei elenistice. Cercetările din anii 1961—1964, efectuate în sectorul de la vest de incinta elenistică, au scos la lumină alte vestigii aparținând aceluiași ansamblu constructiv monumental (fig. 17). Au fost surprinse astfel fragmente de ziduri aparținând acestui complex în trei puncte ale suprafeței cercetate: în secțiunea mare, la capătul de est, în continuarea zidului apărut în 1953; în extremitatea sudică a săpăturii în suprafața din 1963; și la capătul de vest al secțiunii de control din 1964, sub nivelul bazilicii creștine.

Toate zidurile descoperite au aceeași grosime (1,95 m), orientare și tehnică de construcție și s-au păstrat la o înălțime egală. Ele reprezintă de fapt temelii foarte puternice ale unor ziduri construite din pietre mici alternând cu rânduri de cărămizi, prinse în mortar de var, după cum reiese din dărîmătura respectivă, foarte sugestivă în această privință. Complexul, o dată distrus, a fost demontat pînă la temelii, o parte din material fiind recuperat în scopul refolosirii lui în alte construcții ale orașului, iar restul ce nu mai putea fi reutilizat, împreună cu o masă enormă de moloz, a fost întins pe loc pentru nivelarea terenului. Prin extinderea săpăturii spre sud, în suprafața cuprinsă între laturile de nord și de sud ale edificiului, s-au determinat două faze constructive ale acestuia, faze care au fost surprinse de altfel și în stratigrafia generală a secțiunii mari. Un strat de arsură intensă caracterizează dărîmătura primului nivel, în care se disting în mod deosebit numeroase bucăți de tencuială pictată, fragmente din placajul de marmură al pereților, împreună cu țigle și cărămizi. Al doilea nivel reprezintă o refacere a celui anterior; acum apar și ziduri noi, modeste, din pietre neregulate, legate cu pămînt, situate între zidurile masive ale edificiului inițial. Pavimentul este și el refăcut, folosindu-se parțial și lespezi de pietre din podeaua anterioară. Două sînt problemele majore pe care le ridică acest complex monumental: încadrarea cronologică și caracterul funcțional. Edificiul se ridică direct peste ruinele

Fig. 16. — Histria. Vas geto-dacic descoperit în sectorul bazilicii *extra muros* în nivelul datat în secolul II e.n.

²⁶ Raportul de săpături al șantierului Histria, în *SCIV*, V, 1954, 1, p. 76—77.

Fig. 17. — *Hîstria*. Sectorul bazilicii *extra muros*. Vestigii aparținând unui edificiu roman din secolul al III-lea e.n.

construcțiilor din secolul al II-lea e.n., la scurt interval de timp, după o prealabilă operă de reamenajare a terenului prin nivelări și consolidări parțiale. Pe de altă parte, în urma unei masive distrugerii, edificiul a fost abandonat și întreaga zonă își schimbă radical caracterul său funcțional. Cartierul urban este înlocuit cu o necropolă plană, ale cărei morminte își fac loc printre resturile de ziduri, dărâmături și moloz ale edificiului demontat. Mormintele cele mai timpurii aparțin începutului secolului al IV-lea e.n. Astfel, edificiul se încadrează stratigrafic în limitele secolului al III-lea, dat fiind că suprapune nivelurile secolului al II-lea și este anterior necropolei din secolul al IV-lea.

Ceramica și monedele descoperite în acest strat confirmă datarea de mai sus. În general grupele ceramice se încadrează, cu unele mici și ne semnificative nuanțări, în categoriile romane vest și nord pontice, cunoscute în secolele II—III e.n. (fig. 18).

Monedele apărute în dărâmătura edificiului aparțin perioadei de timp cuprinse între Septimius Severus și anii tetrarhiei lui Dioclețian.

În ceea ce privește rolul funcțional al acestui edificiu, situația este mai puțin clară. Datorită faptului că, pe de o parte, dezvelirea lui nu s-a efectuat în întregime, iar pe de altă parte, ceea ce a fost scos la lumină nu reprezintă decât temelii, nu există elemente suficiente pentru întocmirea unei planimetrii. În orice caz, grosimea de aproape 2 m a temelior, masivii contraforți exteriori, proporțiile vaste ale construcției indică în primul rînd un edificiu public și oficial.

Edificiul construit către începutul secolului III, probabil în timpul lui Septimius Severus, a funcționat în formele lui mărețe pînă la mijlocul aceluiași secol, cînd suferă o masivă distrugere; refăcut parțial, va mai supraviețui și în deceniile

următoare ale secolului al III-lea, pînă cînd va fi definitiv abandonat, iar întreaga zonă pe care se întindea va deveni parte integrantă a necropolei plane a orașului din epoca romano-bizantină.

Abandonarea definitivă a acestui cartier, ale cărui ruine rămîn în afara incintei orașului, este marcat și de alt fapt. Ruinele și dărîmăturile cartierului din partea de est a

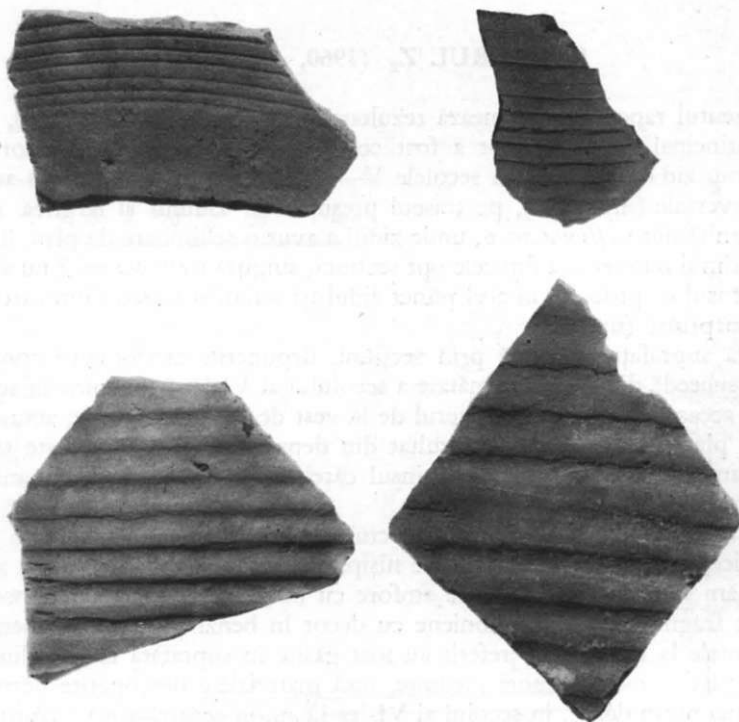

Fig. 18. — *Histria*. Sectorul basilicii *extra muros*. Fragmente ceramice descoperite în stratul roman din secolul III e.n.

suprafeței cercetate, în vecinătatea valului al III-lea, sînt tăiate de două șanțuri de apărare aflate la un interval de 10 m unul de altul. Ele se adîncesc pornind de la ultimul nivel al stratului roman din secolul III și ajung în profunzime pînă la nivelul elenistic tîrziu. Dacă data executării acestor șanțuri, anume cel mai devreme începutul secolului al IV-lea, reiese limpede din situația stratigrafică, în schimb perioada umplerii lor este mai greu de stabilit; posibil ca procesul să fi fost mixt, în sensul că după un interval de timp în care umplerea s-a făcut normal, pe cale naturală, a urmat o acțiune de acoperire intenționată provocată de opera de consolidare și nivelare a terenului pentru noi construcții.

În orice caz, pe baza datelor de pînă acum nu se poate preciza raportul cronologic și funcțional dintre aceste șanțuri și diferitele faze ale incintei mari a cetății.

H. NUBAR

SECTORUL X

Rezultatele cercetărilor efectuate în acest sector între anii 1960--1962 au fost incluse în lucrarea *Histria II*, București, 1966, p. 19—132.

SUZANA DIMITRIU

SECTORUL Z₂ (1960, 1961, 1963)

În prezentul raport se însumează rezultatele săpăturilor din anii 1960, 1961 și 1963. Obiectivul principal al cercetărilor a fost continuarea descoperirii ruinelor, reprezentate de temelia unui zid de apărare din secolele V—IV î.e.n.²⁶. În acest scop s-au efectuat opt secțiuni transversale (nr. 5—12), pe traseul presupus al zidului și lărgirea unei suprafețe mai mari, pornită din *secțiunea nr. 6*, unde zidul a avut o schimbare de plan. Ținem să menționăm din primul moment că din cele opt secțiuni, singură *secțiunea nr. 7* nu a dat rezultatul urmărit, în sensul că probabil în acel punct zidul își schimba traseul, din care cauză urmele lui au fost surprinse (fig. 19).

În toată suprafața cercetată prin secțiuni, depunerile arheologice conțin urme de locuire ce se succedă din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. până în secolul al II-lea al e.n. După această dată, întreg cartierul de la vest de linia de apărare, actualmente reprezentat de un platou nu prea înalt, rezultat din depuneri arheologice, este transformat în necropolă plană de înhumăție, din cuprinsul căreia și în aceste trei campanii s-au descoperit unele morminte.

Stratul arhaic. În toate secțiunile efectuate, acest strat se rezumă la câteva fragmente ceramice, descoperite în stratul de nisip, aflat în genere sub temelia zidului, dintre care menționăm fragmente de guri de amfore cu buza inelară dată cu vopsea brună spre negru; câteva fragmente de cupe ioniene cu decor în benzi și două fragmente de opaște; toate fragmentele la care ne-am referit au fost găsite în suprafața lărgită din *secțiunea 6 și 6a*. Nu s-au găsit urmele vreunui locuințe, însă materialele descoperite permit postularea unei locuiri mai puțin dense, în secolul al VI-lea î.e.n., în această zonă a platoului, dat fiind că în nisipul de plajă antic, actualmente sub pinza freatică, în afară de ceramica amintită s-au găsit pietre de calcar și resturi de vetre disparate, urme clare de construcții.

Secolul al V-lea î.e.n. este bogat reprezentat în toate cele opt secțiuni efectuate.

Din punctul de vedere al depunerilor de locuire din acest secol, ilustrativ este stratul descoperit în *secțiunea 7*, unde s-au surprins trei niveluri, documentat prin resturi de podele de lut nears. Din păcate aproape întreg stratul zăcea sub pinza freatică, încît nu s-a putut recupera decît materialul ceramic. Abundente au fost fragmentele de amfore de tip Chios²⁷. Din categoria ceramicii fine predominantă este grupa ceramicii atice cu firnis negru și decor stampat, lipsind în acest sondaj ceramica pictată.

Revenind la monumentul principal, ruinele zidului de apărare s-au descoperit în toate celelalte secțiuni: 5—6, 8—12. Demnă de semnalat este situația din *secțiunea nr. 5*, în care

²⁶ Vezi rapoartele noastre privitoare la Sectorul Z₂ publicate în *Materiale*, IV, 1957, p. 40, fig. 24; *Materiale*, V, 1959, p. 283—327; *Materiale*, VI, 1959, p. 284 și pl. VI; *Materiale*, VII, 1961, p. 250 și urm., pl. III, fig. 18.

²⁷ Aceleași tipuri de amfore descoperite în săpăturile de la Histria în complexele aparținînd secolului al V-lea dnt

cele descoperite în zona sacră T (D. M. Pippidi, *Sectorul Templului grec, Histria*, I, 1954, p. 263, fig. 109—111) și în necropola tumulară (P. Alexandrescu, *Materiale*, V, 1959, p. 306; idem, *Necropola tumulară, Histria*, II, 1966, p. 161, pl. 86/XI, 1 și p. 168, pl. 89/XIV, 2).

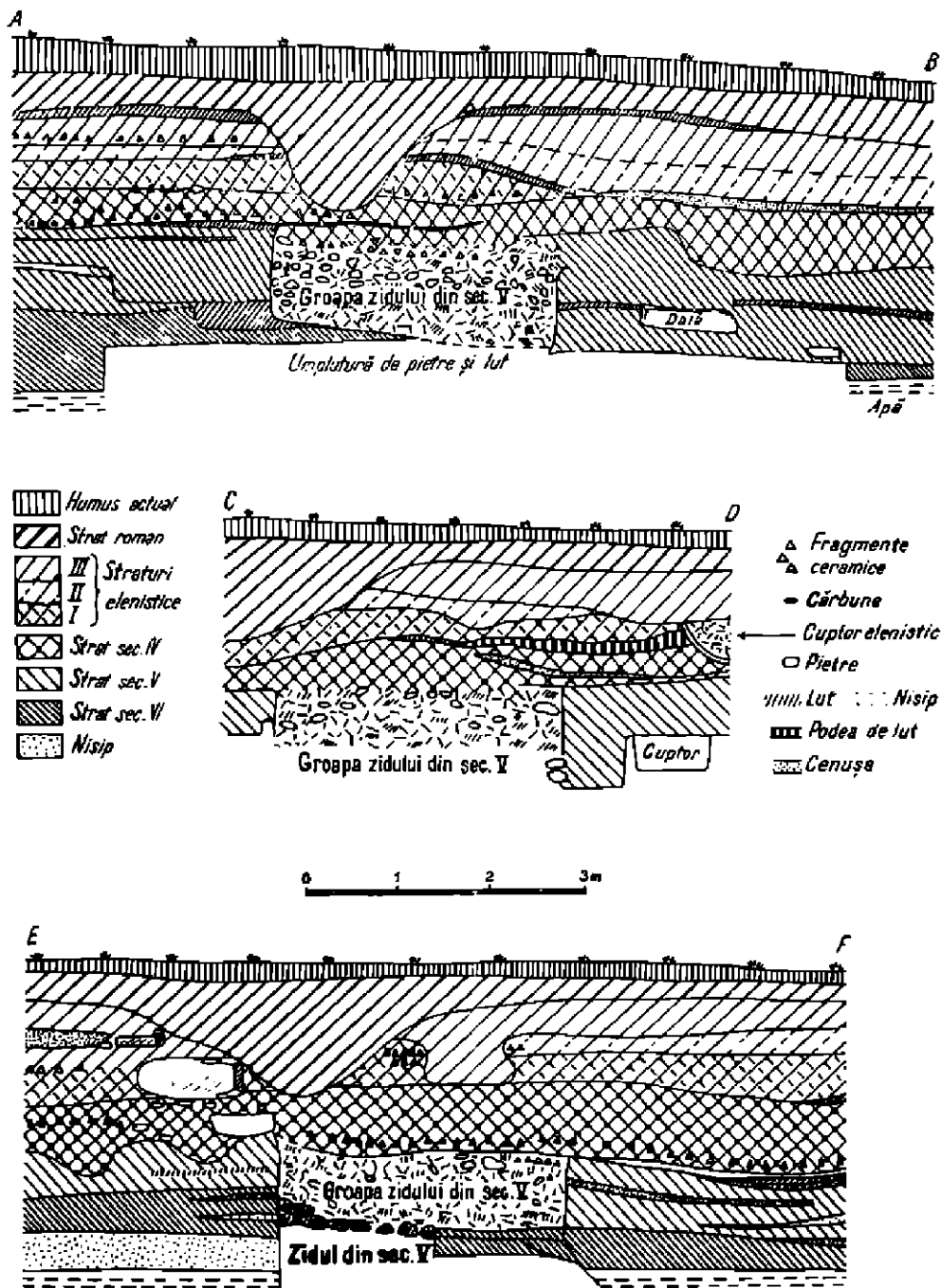

Fig. 20. — *Hătriu*. Profile: A-B, secțiunea nr. 5; C-D, secțiunea nr. 3; E-F, suprafața G.

pe lângă resturile din temelie zidului, pe partea *intra muros* s-a descoperit un bloc de parament din piatră de calcar galben-nisipos, folosit și la majoritatea monumentelor din această epocă în zona sacră. Având dimensiunile $0,90 \times 0,60 \times 0,20$ m, blocul căzut alături de zona estică a zidului este prima mărturie fermă din cercetările de pînă acum privind suprastructura acestui zid. De altfel, cum vom vedea mai jos, alte resturi de blocuri, complet sfărîmate, au apărut și în secțiunea nr. 11 (fig. 20 și 21).

Fig. 21. *Histria*. Aspectul temeliei zidului de apărare.

numai substructia, nimic din calcar de formă rectangulară, căzut în imediata apropiere a laturii de sud, care ar fi putut face parte din paviment. Rămășițele zidului propriu-zis în acest punct urmează traseul obișnuit pe direcția nord-sud, însă toată piatra de construcție, reutilizabilă, a fost luată din antichitate, nerămînînd pe loc decît piatra mărunță, răscolită, amestecată cu o mare cantitate de ceramică, aruncată în urma despuierii de piatră pentru nivelarea și întărirea terenului (fig. 22).

În preajma zidului și a porții s-au găsit fragmente ceramice aparținînd secolului al V-lea, iar în partea de est a săpăturii resturile unei platforme de lut nears, care ar fi putut face parte dintr-o locuință, a cărei formă n-a fost posibil s-o conturăm.

Dintre fragmentele ceramice găsite la nivelul corespunzător funcției zidului, menționăm cîteva din grupa ceramicii atice cu figuri roșii, databilă la mijlocul și a doua jumătate

Mai importante sînt rezultatele din secțiunea nr. 6, lărgită în suprafața 6a, lărgire impusă de o schimbare în planul zidului. În fapt este vorba de o construcție de formă rectangulară, de aspectul unui turn, dispus pe partea *intra muros* pe direcția vest-est, laturile lungi căzînd perpendicular pe zid. Dimensiunile: lungimea 10 m, lățimea 1,70 m și lățimea intrării 1,70 m, din care se păstrează, făcînd parte din fundație, o placă mare de șist. În aparență ar fi o construcție de turn, deși atît dimensiunile cit și dispoziția spre interior nu justifică funcția de apărare a zidului.

Este mai degrabă o poartă cu două praguri și două ziduri de protecție spre interior, lungi de cîte 10 m și avînd lățimea intrării de circa 1,70 m, cum ne permite să vedem situația extrem de prost conservată. Această funcție a construcției în discuție ne este sugerată de o analogie foarte apropiată și anume planul zidului de apărare al orașului Atena din epoca clasică, unde există trei tipuri de porți, dintre care unul este tipul de poartă prevăzut cu un gen de culoar de protecție spre interior²⁶. La *Histria* s-a păstrat

numai substructia, nimic din calcar de formă rectangulară, căzut în imediata apropiere a laturii de sud, care ar fi putut face parte din paviment.

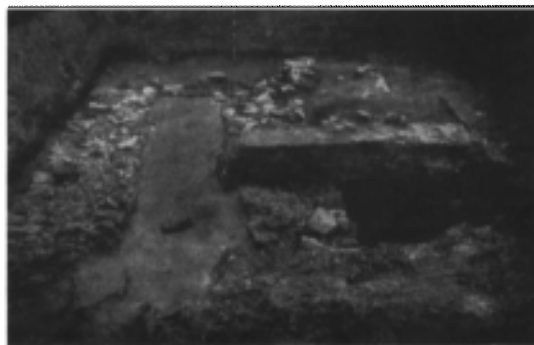

Fig. 22. — *Histria*. Substructiile porții.

²⁶ Georges Daux, *Chronique des fouilles*, 1959, în *BCII*, LXXXIV, 1960, II, p. 631, fig. 6.

a secolului al V-lea. Tot în suprafața S 6a, în profilul peretelui de sud a apărut o groapă Σ, cu diametrul 0,70 m și aproximativ de 0,60—70 m adâncime. În cuprinsul acestei gropi s-a găsit, zăcînd într-un pămînt lutos, un grup de vase, în fragmente, din care s-au reconstituit cîteva forme. Interesant este faptul că toate vasele și fragmentele din cuprinsul gropii fac parte din grupa ceramicii comune, numai 2—3 fragmente mici provin de la vase fine cu firnis. S-au putut reconstitui ca forme: un crater, un askos, două oenochoe, un platou — tipul fish-plate —, trei forme de cupe, toate din pastă tipică ceramicii comune de la Histria, arsă oxidant, de culoare gălbui spre roz, acoperită, în funcție de forma vasului, pe anumite porțiuni cu un strat de culoare roșie-cărămizie, compactă, care la ardere nu atinge strălucirea firnisului. Din grupa ceramicii cenușii s-au descoperit fragmente de oenochoe cu gîtul cilindric ornamentat cu caneluri orizontale, cupe, un fragment de skyphos și fragmente de amfore, între care se deosebește un fragment de gît cu ștanpilă. Această descoperire ne ajută să restabilim gata vaselor de uz comun din secolul al V-lea și, probabil, prin alte analogii, un repertoriu al producției locale histriene (fig. 23).

În secțiunile 8—11 situația zidului este similară ca stare de conservare, iar urmele de locuire nu pun probleme speciale. În secțiunea nr. 9 spre exemplu, stratul arhaic și clasic intră în apă, iar din zid s-au păstrat numai pietre dispartate. În secțiunea nr. 11, unde s-a săpat numai pînă la nivelul dărîmăturilor, s-au păstrat resturi din 3—4 blocuri de calcar ale paramentului, căzute alături de zid, ajunse pînă la noi foarte măcinate din cauza umidității mai accentuate a straturilor de țesături de ceramică. În secțiunea nr. 12, situația se schimbă. Urmele zidului nu s-au mai descoperit, aleși prin secțiunea nr. 9 știm că traseul trebuia să treacă prin acel punct. Din contra, pe locul unde ar fi trebuit să se afle ruinele zidului, s-au găsit cîteva fragmente de blocuri mari, dintre care unul, avînd un șanț rectangular pe centru, foarte posibil să fie locul de încastrare al unui barant de poartă. Astfel de blocuri s-au mai descoperit în suprafața cercetată de noi în acest sector, reutilizate probabil la diferite construcții din epoca elenistică. În fața acestei situații se pune întrebarea dacă se schimbă traseul zidului sau sîntem în spațiul unei porți mari, dat fiind că sonajul nostru a avut o lățime de numai 1,25 m. Este necesară o lărgire a acestei secțiuni pentru a se vedea care este situația reală.

Secolul al IV-lea îl găsim prin depuneri de locuire care suprapun direct pe cele din secolul al V-lea, fără a avea aspectul unor transformări radicale în teren. În fapt este greu de separat depunerile din secolul al V-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., materialele găsindu-se în interferențe, rareori separate prin locuințe suprapuse. Această situație s-ar explica prin faptul că din momentul construirii zidului, depunerile se succedă normal. Ca descoperire importantă pentru încadrarea cronologică semnalăm locuința reprezentată printr-o podea de lut nears din secțiunea nr. 9, situată aproape de marginea de nord a platoului, a cărui latură nord-sud trece peste o parte din ruinele zidului, iar pe suprafața ei s-au descoperit numeroase monede de bronz de tipul cu roata și de la Alexandru cel Mare. O altă locuință, contemporană, s-a descoperit în secțiunea 12 (fig. 19) avînd un paviment de țigle mari, tipice epocii, și resturi ale zidurilor din piatră de calcar foarte măcinate.

Aici este locul să facem cîteva observații asupra situației generale de pe întregul sector săpat pînă în prezent. Distrugerea zidului pare să fi avut loc aproximativ spre mijlocul secolului al IV-lea î.e.n., distrugere care, după situația din teren, pare să fi fost de mari proporții, deoarece în urma ei orașul a suferit transformări radicale în sensul că suprafața apărută se reduce cu aproape două treimi prin construirea unui alt zid de apărare mutat cu circa 300 m la est de cel abia distrus. După această masivă distrugere — reperată de altfel în cel puțin cinci puncte cercetate —, documentînd urmele și consecințele ei pe întreaga

suprafață a orașului, inclusiv în cartierele centrale din interiorul incintei, s-a scos piatra de construcție de la fostul zid de apărare, folosind-o la refacerea orașului. După aceea, în terenul astfel răscolit, pe linia fostului zid s-au făcut nivelări sistematice procedându-se la

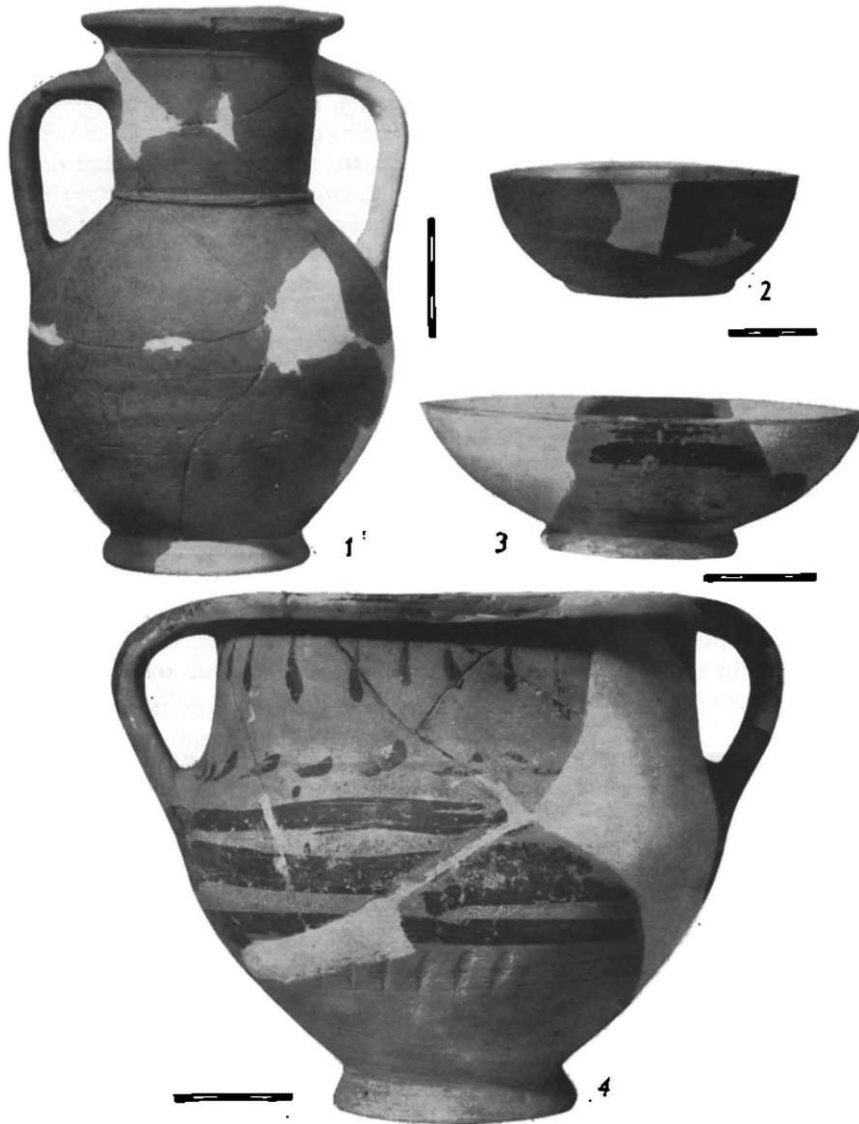

Fig. 23. — *Hittin*. Cîteva tipuri de vase din groapa V.

întărirea terenului prin masări succesive de resturi ceramice, predominante fiind fragmentele de amfore printre care s-au găsit numeroase torși șampilate, mai frecvente cele din Thasos și Sinope. Menționăm că în aceste straturi de tasări succesive ceramica aparține cronologic

cele de-a doua jumătăți a secolului al IV-lea î.e.n. Deasupra tasărilor, în mai toate secțiunile efectuate se află un strat de pământ de umplură, care variază ca grosime între 0,20 și 0,60 m, conținând ceramică tot din secolul al IV-lea însă fără urme de construcții. Abia peste acest strat încep să se instaleze ici și colo câte o locuință, dintre care reamintim pe aceea cu podea de lut nears pe care s-au găsit monede de la Alexandru cel Mare, descoperită în secțiunea nr. 9 în 1960 (fig. 19). În 1961 în suprafața S 6a, în dreptul porții pe partea dinspre vest, s-a descoperit un depozit de amfore — φ — care probabil făcea parte dintr-o locuință, plasată lângă marginea zidului, în exterior. În cuprinsul depozitului s-au găsit și o serie de vase din grupa ceramicii comune care, după cele cunoscute la Histria, împreună cu amforele se datează către sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea. Plasarea acestui depozit lângă zid, în gura porții, ni se pare că exclude contemporaneitatea sa cu perioada de funcționare a zidului. O situație pe care ținem s-o evidențiem pentru a completa imaginea reluării locuirii pe locul fostului zid este aceea care a apărut în secțiunea nr. 11. Aici, deasupra a 2—3 rânduri de tasate cu ceramică, depuse peste ruinele zidului s-au descoperit resturile a trei cuptoare de ceramică, foarte distruse abia observându-se camerele de foc. După dezafectarea acestor cuptoare aflate în cuprinsul nivelului pe care l-am atribuit sfârșitului secolului al IV-lea și începutului celui de-al III-lea, s-a reluat, în acest punct, locuirea propriu-zisă. Chiar peste cuptoarele abia menționate s-a plasat o locuință din care s-au păstrat resturi din podeaua de lut conținând ceramică din secolul al III-lea. De aici decurge următoarea succesiune de fapte: distrugerea zidului, demantelarea și căratul pietrei de construcție, întărirea terenului prin tasări de ceramică din a doua jumătate a secolului al IV-lea, sporadice urme de locuințe de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea; peste toate acestea abia încep depunerile epocii elenistice. Situația reiese clar din profilele secțiunilor nr. 5, 6, 9—11 (fig. 20)²⁹.

Stratul elenistic, secolele III-I î.e.n. Situațiile din teren din acest stadiu diferă de cele pre-

²⁹ Situația la care ne referim a făcut obiectul unui studiu: M. Coja, *Zidul de apărare al cetății Histria și împrejurările istorice ale distrugerii lui în secolul al IV-lea î.e.n.*, în *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 383—400, care a susținat o serie de discuții, dintre care unele se impun a fi citate aici. În acel articol am coroborat și analizat și celelate descoperiri susceptibile de a documenta distrugerea constatată la zidul de apărare cercetat de noi, generalizând pe toată suprafața orașului și ale cărei consecințe s-au soldat cu construirea unei noi linii de apărare, închinând o suprafață sensibil mai redusă și, implicit, o nouă și radicală organizare a spațiului urban. Noua situație se poate urmări în mod fericit pornind de la periferie spre centru. Pentru reducerea suprafeței locuite a platoului, întreruptă în secolul al IV-lea pe linia de sud-vest, vezi P. Alexandrescu, *Materiale*, V, 1959, p. 306; M. Coja, *Materiale*, VIII, 1962, p. 413 și urm.; P. Alexandrescu, *Necropola tumulară, Histria*, II, 1966, p. 185—188. Pentru reînfringerea suprafeței apărute a orașului și construirea unui nou zid vezi sintezele: V. Canache, *Incinta din valul III al Cetății, Histria*, I, 1954, p. 278—285; C. Preda și A. Driceșcu, *Zidul de apărare din epoca elenistică, Histria*, II, 1966, cu precădere p. 317 și fig. 65, ce se referă la partea cea mai veche a zidului, datat pe la sfârșitul secolului al IV-lea î.e.n. În interiorul orașului ne-am referit atunci la săpăturile din zona sacră, unde se constata existența unui strat de arsură pe toată suprafața cercetată, care acoperă ruinele templului A din secolul al V-lea și ruinele unor altare: D. M. Pippidi și V. Efimic, *Materiale*, V, 1959, p. 264, pl. III, urmați de un studiu al lui D. M. Pippidi, *Gi-sești nella zona sacra di Histria, studio attuale*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 139—156, unde însă stratul în discuție era plasat cronologic la sfârșitul epocii elenistice, distrugerea fiind pro-

vocată de acțiunea regelui get Burebista. Arheologic vorbind însă, stratul de arsură din zona sacră, împreună cu descoperirile menționate mai sus, aparțin secolului al IV-lea î.e.n. Cui privește problema de a ști dacă distrugerea s-a petrecut sub acțiunea lui Filip al II-lea, în 339, opinia noastră din articolul citat, sau sub aceea al lui Lysimach în 313, cum propune D. M. Pippidi, este poate o chestiune de nuanțe în interpretarea textelor. Important este faptul că ea s-a petrecut în timpul înaintării violente a statului macedonean în expansiune și că descoperirile arheologice, corect interpretate, pot aduce contribuții importante pentru completarea tabloului istoric, în general. Aceasta fiind situația, și o dată admisă păreră că stratul de arsură din zona sacră se raportează la o distrugere din timpul lui Lysimach (D. M. Pippidi, *Geți și greci la Dâmbovitza de jos*, în *Din istoria Dobrogei*, 1966, p. 168 și urm.), pe baza aceluiași strat de arsură, se postulează totuși distrugerea în vremea lui Burebista (idem, *Contribuții la istoria scribii a României*, 2, 1967, p. 219—220). De altfel, prin descoperirea încă din 1963 a unui templu elenistic dedicat Afroditiei, așezat pe primul mare strat de arsură, cercetările în curs vor putea elucida condițiile unei alte restructurări urbane, documentată de astă dată prin construcții din epoca romană. Vezi: *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 560; *SCIV*, 18, 1967, 4, p. 528—529; *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 394; *Dacia*, N.S., XI, 1964, p. 364—365. Vezi și P. Alexandrescu, *Ataiaș*, în *Studii clasice*, IX, 1967, p. 85—93. Întrucât studiul nostru a susținut numeroase opinii, ne rezervăm dreptul ca o dată cu valorificarea amplă a rezultatelor cercetărilor noastre, să revenim asupra acestei probleme într-una din publicațiile institutului nostru.

cedente în sensul că depunerile de locuire, după distrugerile respective, prezintă aspecte de nivelare, ceea ce face ca în puține cazuri să apară materiale *in situ*. În al doilea rând, în toate secțiunile și suprafețele cercetate, cu rare excepții, depunerile din acea vreme sînt deranjate de mormintele din epoca romană. În al treilea rând, apar două șanțuri de apărare ale zidului roman Z, învecinat, al cărui șanț II, cel mai dinspre vest, urmărește aproape constant linia zidului din secolele V-IV, în așa fel încît, pe această direcție, urmele de locuie elenistice sînt distruse, fundul acestui șanț atingînd vîrfurile dărîmăturilor zidului clasic în mai toate sondajele cercetate, perforînd stratul de umplură de deasupra tasărilor.

Nivelul I elenistic este reprezentat de descoperirea unor locuințe, care prin materialul pe care-l conțin, ar acoperi, în mare, tot cursul secolului al III-lea. Este greu, dat fiind caracteristica materialului ceramic din această vreme, de a se face o distincție pe decenii sau chiar pe sferturi de veac. Oricum, existînd deja un nivel anterior, care prin materialul se plasează la sfîrșitul secolului al IV-lea, începutul secolului al III-lea, se poate admite că cel mai vechi nivel elenistic propriu-zis ar începe o dată cu al doilea sfert al secolului III î.e.n. și ar dura pînă la sfîrșitul lui. Pentru această vreme putem menționa resturile unei locuințe, cu podea de lut ners, cu material ceramic, amfore și un vas indigen fragmentar, găsite în suprafața S 6a pe latura de est. O altă locuință contemporană s-a descoperit în secțiunea 11 (vezi pl. de situație, fig. 19), în cuprinsul căreia s-au găsit: oenochoe fragmentară cu decor în benzi, fragmente de amfore și vase indigene; tot aici o altă locuință din care s-a păstrat o latură din soclul de piatră al zidului, care, probabil, în partea superioară era construit din chirpic.

Ca o nescoperire deosebită socotim resturile probabil ale unui bordei, tot din această vreme, descoperit parțial în secțiunea 12, foarte distrus, totuși de dimensiuni mari, circa 3,50 m în secțiune longitudinală, de formă cvasi rectangulară cu colțurile rotunjite. În cuprinsul lui s-au găsit între altele un cantharos, o oenochoe cu gîtul mic și roată, din pastă cenușie, cu cuvertă mai închisă; fragmente de cupe mici cu firnis; diferite fragmente de amfore etc. Tot materialul ceramic nu depășește secolul al III-lea î.e.n. Acesta este al doilea bordei descoperit la Histria pînă în prezent, primul fiind un bordei din secolul al VI-lea î.e.n. descoperit în 1956, în sectorul X³⁰.

Nivelul II elenistic, ca și cel precedent, este atestat prin cîteva urme de locuințe în genere foarte distruse, încît nu li s-a putut recupera forma și dimensiunile; situații întrucîtva mai clare s-au surprins în suprafața S 6a pe laturile de vest și est, în secțiunea 11 și în secțiunea 5. După materialul ceramic și în special după torțile de amforă din insula Rhodos, acest nivel se datează de la sfîrșitul secolului al III-lea și mijlocul secolului al II-lea. Se mai adaugă descoperirea unei gropi mari de deșeuri de la un cuptor de ceramică. În cuprinsul ei s-au descoperit foarte mari cantități de țigle și mai ales foarte mulți chirpici mari, rectangulari, probabil proveniți din dezafectarea unor cuptoare de țigle. De altfel în campaniile anterioare s-au mai descoperit resturile unui cuptor mic de ceramică, iar într-una din locuințele din S 6a un tipar de figurină feminină. În secțiunea 7 s-a descoperit și un tipar de bijuterii, așa încît se poate presupune în acest cartier existența unor ateliere meșteșugărești³¹.

Nivelul III elenistic, de altfel cel mai distrus, prezintă urme de locuințe în aceeași situație. Materialele ceramice: amfore, ceramică de uz comun, mai rar ceramică cu firnis, cronologic se plasează spre sfîrșitul secolului al II-lea și secolul I î.e.n.

³⁰ S. Dimănciu, *Materiale*, V, 1959, p. 298, pl. VI; idem, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății în epoca arhaică*, *Histria*, II, p. 25, fig. 3.

³¹ M. Coja, *Activitatea meșteșugărească la Histria în sec.*

VI-I î.e.n., în *SCIV*, XIII, 1962, p. 31, fig. 9/2-3; idem, *L'Artisanat à Histria du VIe au I^e siècle av. n.è.*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 128-129, fig. 9/2-3 și p. 134-135, fig. 12/1-3.

Epoca romană a fost slab documentată pe platoul din vestul cetății în campaniile 1949—1956; începînd din anul 1957 a apărut prima locuință cu material care a permis o datare a acestui strat de locuire în secolele I—II³². În ultimii ani s-au descoperit cîteva situații care dovedesc existența unei zone locuite în această vreme. Sînt de semnalat următoarele locuințe: una în secțiunea 7 (fig. 19) cu material ceramic și mai ales cîteva fragmente de ten-cială lustruită și vopsită în roșu și cenușiu. În secțiunea 10 de asemenea a apărut o locuință mare cu podea de lut nears, pereții nu s-au păstrat, dar probabil că a fost o locuință mai deosebită, dat fiind că printre dărîmăturile de țigle s-a descoperit și o mică bază de pilastru fragmentară, cu profil, din piatră de calcar.

Necropola plană. După toate datele de pînă acum, locuirea pe platou a încetat definitiv într-un moment din secolul al II-lea e.n. cînd terenul este transformat în necropolă. Și în aceste trei campanii s-au mai descoperit cîteva morminte, asupra căroa relatăm următoarele: 9 morminte de copii în gropi simple sau cu paramente de pietre; patru morminte simple de adulți. Pentru prima oară au apărut morminte în sarcofage de țigle tipic romane: trei cu morminte de copii și două de adulți. Tot pentru prima oară la Histria, s-a descoperit un mormînt de copil înhumat în amforă, probabil din secolul al IV-lea după tipul de amforă, deși îi lipsește gura, pentru a se putea stabili analogia mai exactă.

În concluzie, se poate spune că în cele trei campanii de săpături, prezentate în acest raport, s-au adus unele importante lămuriri de situații, totuși au mai rămas altele care nu se vor putea lămurii decît în cercetările viitoare.

SONDAJUL DIN PUNCTUL PESCĂRIE

În apropierea locului Pescăriei, la aproximativ 1 km în linie dreaptă de poarta cetății romane tîrzii, descoperirea întimplătoare în urma arăturii a unor statuete de teracotă a determinat efectuarea unui sondaj pentru precizarea stratigrafică și datarea în context a statuetelor menționate.

S-a trasat mai întîi o secțiune lungă de 6 m pe 1 m orientată N—S, la care s-au adăugat apoi trei casete paralele de 2×2 sau 1 m la est, precum și o altă casetă la vest (fig.24). Prezentăm profilul de est al secțiunii lungi (fig. 25) intrucît cu ajutorul lui putem face mai bine legătura cu situația din casetele de la est.

Deoarece sondajul a permis identificarea mai multor straturi, le vom trata în succesiunea lor de sus în jos, urmînd ca materialele ceramice, statuetele și celelalte obiecte găsite să fie expuse în cadrul fiecărui nivel.

STRATUL ROMAN

Descoperirea. La aproximativ 0,25—0,30 m, pămîntul care a fost pînă la această adîncime afinat de arătura practică în ultimii ani se schimbă făcînd loc unuia mai tare, gălbui.

³² Vezi raportul nostru în *Materiala*, VI, 1959, p. 287, fig. 9.

MARIA COJA

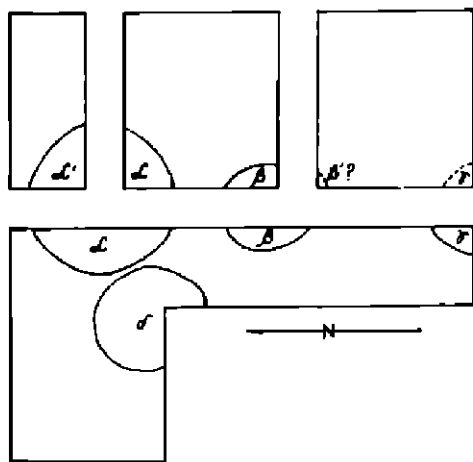

Fig. 24. — Histria. Punctul P. Planul sondajului.

Există în plus două indicii care ne fac să credem că este vorba de un nivel de locuire fie el și foarte distrus, erodat etc. și anume:

1. Gropile (fig. 25) pornesc în totalitatea lor de la acest nivel.
2. În casera de vest o dărâmtură masivă de țigle aflată la această adâncime indică ruinele unui complex, care va trebui urmărit la N de întreaga săpătură. Distanța în timp

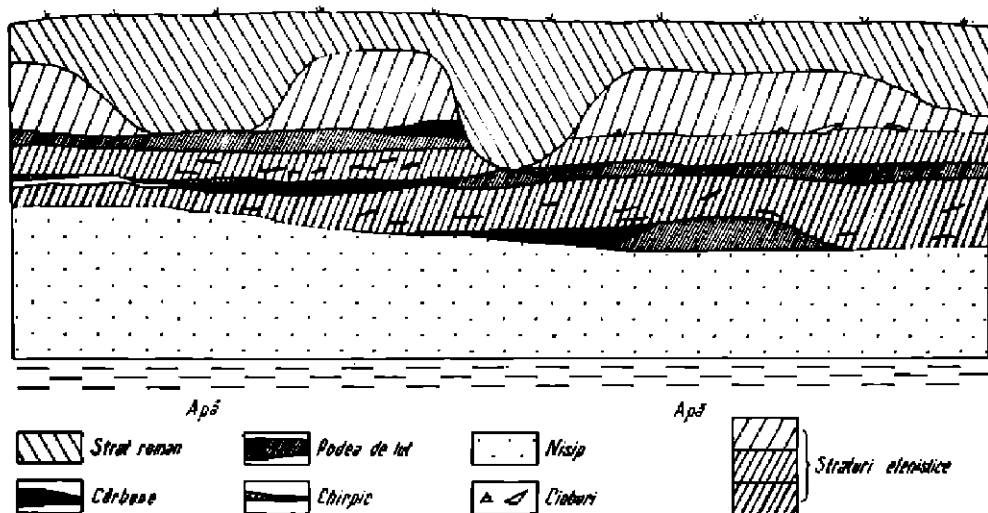

Fig. 25. — Hârșie. Punctul F. Profilul de est al sondajului.

între gropi și dărâmtura amintită nu poate fi prea mare, dacă nu cumva sînt contemporane, din cauza unității materialului.

Material. Ceramica găsită în acest nivel aparține în cea mai mare parte aceleia romane, databilă în secolul II e.n. Menționăm prezența în mari cantități a ceramicii comune sau de bucătărie, a amforelor, precum și a patru fragmente de *terra sigillata*. De altfel, gropile au și fost confirmate tocmai prin materialul ceramic roman găsit pe fundul lor, care nu depășește adâncimea de 0,90—1,00 m. De exemplu, în groapa β s-a găsit o cheie romană precum și un fragment de amforă; acesta este singurul care are caractere mai tîrzii decît perioada indicată mai sus. De asemenea, există o categorie de material databilă în secolul I e.n., deși raritatea lui ne împiedică să datăm mai timpuriu nivelul în discuție.

Statuetele găsite la acest nivel au constituit, după cum am mai spus, motivul pentru care s-a efectuat acest sondaj. Găsite împrăștiat pe toată suprafața săpăturii, dar în special în gropi, numărul lor se ridică la 14 statuete întregi, iar din fragmente este posibil să se reconstituie circa 150—200 de exemplare³³.

STRATUL ELENISTIC

Ultimul nivel elenistic (III)

Descrierea. Spre deosebire de stratul roman descris mai sus, aici s-a găsit o podea de lut la aproximativ 0,70 m, care delimitează net acest nivel. El n-a fost deranjat decît de gropile β și δ care l-au străpuns ajungînd pînă la următorul nivel.

³³ O tratare amănunțită a problemelor legate de acest deposit se găsește în *SCIV*, 10, 1967, 1—2, p. 243—268.

Material. Ca de altfel în toate nivelurile elenistice, materialul ceramic este foarte puțin semnificativ. Semnalăm ca elemente mai importante de datare o monedă histriană autonomă din secolul II sau începutul secolului I î.e.n.³⁴, precum și numeroase fragmente de vas grecești cu decorație în relief și statuete de aceeași epocă.

Datate. După cum s-a văzut, materialul ne îndreaptă spre sfârșitul secolului II și începutul secolului I î.e.n.

Al doilea nivel elenistic (II)

Descriere. Ca și în cazul ultimului nivel elenistic descris mai sus, am întâlnit între 0,90—1,10 m, o podea foarte groasă — uneori 10—20 cm pe aproape toată suprafața săpăturii. Ceea ce merită semnalat este prezența unei puternice arsuri pe toată această podea.

Material. Unul din elementele cele mai precise care au servit la datarea acestui nivel sînt cîteva torți ștampilate rodene databile majoritatea în secolul al II-lea î.e.n., dacă nu cumva chiar spre începutul lui. Mai menționăm un fragment de vas megarian, databil după ultimele publicații la sfârșitul secolului al II-lea î.e.n. Semnalăm, de asemenea, prezența multor fragmente de ceramică cu firnis, pictată, de bucatărie și de factură indigenă. Ceea ce merită de reținut în mod deosebit este prezența unei mari cantități de zgură și a unei lingurițe de fier. Se impune deci ipoteza unor ateliere meșteșugărești, eventual de prelucrare a fierului. Ne sprijim în această ipoteză și pe prezența arsurii, concentrată uneori într-un strat foarte gros (fig. 25).

Datarea. După cum s-a văzut la prezentarea materialului, nivelul s-ar data în plin secol II î.e.n. Cu toată informația precisă dată de torțile ștampilate care ne-ar îndrepta spre începutul acestui secol, am fi tentați totuși să coborîm datarea nivelului spre mijlocul acestuia, avînd în vedere marea asemănare dintre materialul din acest nivel și cel următor (precedent în expunere).

Primul nivel elenistic (I)

Descriere. Așa cum rezultă și din profilul anexat, nu putem vorbi de o podea ca în cazul celor două niveluri elenistice expuse pînă în prezent. Mai consistentă ea apare în casele de la est de secțiunea lungă. Nu este lipsit de importanță să menționăm, cu acest prilej, rezultatele săpăturii la circa 50—75 m spre est³⁵, care au dovedit existența unui nivel arhaic, a altui nivel de la sfârșitul secolului V și a unui elenistic tîrziu. Aceste două informații conexe sugerează o întindere treptată de locuire spre vest în această zonă.

Material. Cum era și de așteptat, este mai sărăcăcios. Semnalăm totuși cîteva exemplare capabile să contureze mai bine datarea nivelului în discuție: un opaiș, un picior de peliké, cîteva fragmente de amforă, o buză de vas de bucatărie, toate databile în secolul al III-lea î.e.n.

Ca și la nivelul II elenistic, menționăm mari cantități de zgură, precum și un fragment de creuzet. Aceleași date sporadice impun desigur aceleași ipoteze ca și la nivelul precedent în expunerea de față.

Datarea. Deși cele cîteva fragmente ceramice menționate confirmă din plin secolul al III-lea î.e.n., credem că încheierea cea mai potrivită, datorită asemănării materialului cu

³⁴ Mulțumim pentru identificarea materialului numismatic lui C. Preda și H. Nubar.

³⁵ S. Dimitriu și C. Radu, *Materialak*, VIII, 1962, p. 401.

cel din nivelurile precedente, ar fi datarea nivelului la sfârșitul secolului al III-lea î.e.n. și o bună parte din secolul II. În acest fel concluzia care se degajă din prezentarea nivelurilor elenistice este, că avem atestată în mod sigur pe durata unui secol (II î.e.n.), precum și a unei părți finale din secolul III î.e.n. și incipiente din secolul I î.e.n., o locuire foarte intensă.

AL. SUCEVEANU

NECROPOLA TUMULARĂ (1963)

După terminarea primei etape a cercetărilor din necropola tumulară, ale cărei rezultate au fost recent publicate în volumul *Histria II*, s-a început etapa a doua a cercetărilor, în cursul căreia urmează să se examineze exhaustiv porțiunile principale ale teritoriului tumular. În intenția noastră lucrul va trebui să se desfășoare în felul următor:

1. Vom alege pentru început una din zonele cele mai importante ale teritoriului tumular, pe care se vor face săpături complete, atât în tumuli, cât și în suprafețele dintre tumuli, care pot ascunde fie alți tumuli aplatizați, fie morminte plane, fie, în sfârșit, complexe funerare de ofrandă.

2. Vom termina ridicarea topometrică completă, începută în 1958.

3. Vom întreprinde sondaje în vederea identificării cimitirului plan pornind de la indicațiile obținute prin săpăturile de pînă acum.

4. Vom face unele sondaje în tumulii din afara necropolei histriene, respectiv aceia din preajma satului Histria, Sinoe, Vadul, Nuntași etc.

În cursul campaniei 1963 s-au început săpăturile potrivit punctului 1 din planul de mai sus prin cercetarea unei porțiuni de la marginea de SE a platoului necropolei, între tumulul XVI (Belvedere), XXIII și XII, care după indicațiile de pînă acum pare să fie cea mai veche în istoria acestui cimitir. În alegerea noastră ne-am condus și de urmele unor drumuri antice, care par a se vedea atât în teren cât și pe fotografiile aeriene. Se pare că unele movile se înșiră de-a lungul acestor drumuri care se bifurcă la SE de tumulul XVI, unul către NNV, celălalt către VNV. În această zonă am săpat tumulul XLI situat la stînga drumului care duce către NNV, la circa 100 m NV de tumulul XVI.

Săpăturile din 1963, de mică amploare (3 săptămîni), nu au epuizat tumulul cercetat. Rezultatele obținute sînt următoarele:

Tumulul XLI, care aparține categoriei movilelor scunde și lățite, conținea un cenotaf. Într-o groapă situată către marginea de SE a movilei au fost descoperite două vase, unul cu gura în sus, celălalt în poziție inversă, grupate împreună. Vasele sînt lucrate cu mîna și sînt foarte aproape, din punct de vedere tipologic, de cele din cimitirele getice din Dobrogea secolului IV î.e.n. (Murighiol). În ofrandele din tumul au fost descoperite și vase de import grecești, dintre care un lekythos aribalic atic cu figuri roșii, datînd din prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n.

Tumulul XLI acoperea către NV un altul mult mai vechi, din care săpăturile noastre nu au dezvelit decît șanțul periferic. Acest tumul (XLII) datează din secolul VI î.e.n. În porțiunea cercetată a șanțului periferic se găseau resturile dezmembrate ale unui cal reprezentînd jertfa funerară. E vorba deci de un tumul cu sacrificii de același tip cu cel descoperit în 1957 și 1958. Săpăturile următoare vor trebui să descopere restul tumulu-

lui arhaic. Aceasta cu atât mai mult cu cât sondaje făcute de noi în alte puncte ale aceleiași zone ne-au adus prețioase indicații cu privire la prezența în această porțiune a necropolei tumulare a mai multor movile arhaice cu înmormintări cu cai a căror importanță este de prim ordin atât pentru istoria Histriei arhaice cât și pentru cunoașterea acestui ritual caracteristic populației indigene.

PETRE ALEXANDRESCU

PUNCTUL HISTRIA SAT

I. În lunile mai-iunie 1960 CAP « Gh. Horoznev » din comuna Histria a ridicat un baraj de pământ peste pârâul satului, la locul numit « Bent », pentru a obține un debit mai mare de apă la irigarea culturilor agricole.

Digul s-a făcut la circa 300 m SSV de Consiliul Popular al comunei, parte pe terenul satului, parte în grădinile de zarzavat ale cooperatorilor Maria Răducăneanu și Nicolae Andrei. Pământul a fost scos din terasa dreaptă, înaltă, a riulețului, tăindu-se un mic promontoriu care înainta spre apă. Cu acest prilej, a apărut un număr de morminte cu schelet, care după vagile indicații ale sătenilor care au lucrat la această construcție par să fi fost vreo zece-cincisprezece. Din descrierile făcute — « unele morminte erau cu ulcele la cap, acoperite cu un luciu negru, frumos, altele fără » — reieșea că e vorba de morminte antice, de epocă greacă.

Sondajul de constatare a situației (cîteva morminte se mai păstrau în malul tăiat) și de urmărire a cimitirului s-a făcut în lunile iunie 1960 și august 1961. Cercetările au început prin curățirea și îndreptarea malului tăiat al terasei de lucrările menționate, au continuat apoi pe o mică porțiune din același promontoriu care nu fusese distrus, ca în cele din urmă să se extindă în adîncul terasei, pe proprietățile Mariei Răducăneanu și Nicolae Andrei.

S-au descoperit în total 60 de morminte, exclusiv de înhumăție, din care patru distruse parțial de lucrările digului, iar alte cinci deteriorate de gropi bizantine și de locuiri moderne.

În cursul lucrărilor s-a constatat că înmormintările s-au făcut pe durată de mai multe secole. Această observație se bizuia pe inventarul funerar, pe raportul stratigrafic dintre morminte, cât și datorită precizării unor niveluri de locuire ce pot fi datate între secolele VI-II î.e.n.

Centrul acestei locuiri pare să fi fost în partea de SE a satului actual. În regiunea unde s-a constatat necropola ce ne interesează, depunerile așezării sînt destul de subțiri (0,25—0,40 m). Dar în timp ce în sectorul sudic al cimitirului se întîlnesc niveluri de locuire din secolele VI—IV î.e.n., care sînt străpunse de morminte din faza ultimă a necropolei (secolele III î.e.n. — I e.n.), în partea de NE a necropolei s-a constatat un nivel din secolele III—II î.e.n., care acoperă înmormintările vechi, din secolele VI—V î.e.n.. Cu alte cuvinte, relația între așezarea și necropola din secolele VI—IV î.e.n. era de vecinătate. În faza următoare așezarea a fost părăsită în partea sa mîrginașă cu necropola și s-a extins pe locurile unde anterior în necropolă se făceau înmormintările din prima fază. Această deplasare a așezării a avut drept consecință extinderea de această dată a cimitirului spre sud, adică tocmai în acel spațiu părăsit al așezării.

Cele mai vechi înmormintări aparțin secolului al VI-lea î.e.n. și sînt plasate în partea de NE a necropolei. Mormintele nr. 3, 17 și 48 cu schelete întinse pe spate, dar cu orientări

diferite, zac la adâncimi de sub un metru, fiind suprapuse de alte înmormântări (M. 2 deasupra M. 3; M. 16 deasupra M. 17) și de nivelul antic de locuire.

Fig. 27. *Histria sat.* Detaliu de la mormintul 48.

Fig. 28. - *Histria sat.* Mormintu în amforă, nr. 11.

← Fig. 26. - *Histria sat.* Lekythos greco-oriental din mormintul 48, cu inscripție.

Mormintul nr. 3, distrus parțial de lucrările digului, avea în regiunea capului o cupă rhodo-ioniană și o strachină indigenă cu torți orizontale sub buză, imitând un prototip grecesc.

Mormîntul nr. 17 avea în apropierea tibiei stîngi un aryballos de imitație corintiană faza tîrzie³⁶ și mai multe perle de sticlă, os și bronz, în regiunea superioară a toracelui. Mormîntul 48 are scheletul așezat pe spate, dar ușor chircit de la bazin în jos. Lîngă umărul drept se afla un mic lekaneis și un lekythos greco-oriental. În jurul gîtului vasului era zgîfriată inscripția: ΑΗΚΥΘΟΣ ΜΗΤΡΙΧΗΣ ΕΙΜΙ = urciorul aparține lui Metrike. Alipite de urciore se aflau o lamă de cuțit și o săgeată plată, ambele din fier (fig. 26 și 27).

De la sfîrșitul secolului VI și începutul secolului următor pot fi încadrate alte două morminte cu scheletele întinse pe spate; la unul se afla un lekythos mare de tip greco-oriental (M.30), la celălalt o oenochoe trilobată, de aceeași factură (M.31).

Un grup deosebit de înmormîntări este reprezentat de șapte morminte de copii mici, așezați în amfore, în prealabil sparte în regiunea pintecului (M.11, M.12, M.27, M.29, M.49, M.50, M.51). Mormintele s-au găsit unul lîngă altul, în sectorul de mijloc al săpăturilor noastre. Amforele funerare ale mormintelor nr. 11 (fig. 28) și 12 erau așezate alungit și adîncite în solul viu, acoperite de nivelul antic (secolele III—II î.e.n.). Oasele scheletelor în vase erau complet măcinate, încît nu știm cum erau orientați copiii în amfore³⁷.

Alături de amfora funerară M.11, se afla o cană-olpé, cu gura ruptă, iar pe amfora M.12, în locul unde s-a spart pentru a încăpea copilul, s-a așezat un fragment de pintece dintr-un vas cu arpioare, hallstattan.

Tipul amforelor folosite la înmormîntări M.11, 12, 49 și 50 se poate data la sfîrșitul secolelor VI—V î.e.n.³⁸, vreme cîreia îi corespunde și cănița-olpé din mormîntul 11. Amforele fragmentare ale mormintelor nr. 27, 29 și 51, deranjate de locuirea modernă și de rădăcinile unor copaci, sînt mai greu de fixat în timp. Profilul de gît și toarta amforei nr. 29 permit totuși aceeași încadrare ca la primele³⁹.

Mormîntul nr.18 aparține unui schelet chircit, așezat pe stînga, orientat cu craniul la ESE. Groapa funerară, sigilată de nivelul antic de locuire, era săpată în solul viu, abia la 0,50 m față de suprafața actuală a solului. În fața capului se afla o cană bitronconică, lucrată la roată, scundă, cenușie, cu gura largă, de care se prinde o toartă suprainălțată (fig. 29). Vasul este acoperit cu o « spuială » cafenie deschis. O altă cană identică s-a găsit izolat, cam la 3 m NNV de M.18, fără însă a se identifica mormîntul de care probabil va fi aparținut.

Forma acestor două vase și tehnica de lucru indică o epocă veche La Tène locală. Căni de acest tip, scunde, cu torți suprainălțate, se cunosc la Olbia sau în mormintele timpurii tracice din R.P. Bulgaria. Datarea lor se face acolo cam între secolele VII—V î.e.n.⁴⁰. Unele profile, probabil de căni cenușii, grecești, de la Histria-ecetate⁴¹ ar indica originea formelor găsite în necropola de la dig. Unele apropieri se pot face și cu cîteva fragmente de căni de la Alexandria⁴².

³⁶ P. N. Ure, *Aryballoi and figurines from Rhitona in Bessia*, Cambridge, 1934, p. 26—27, pl. IV, mormîntul 86. Autorul ilustrează un tip apropiat de exemplarul nostru. Datarea sa se face în corintianul tîrziu (550—500 î.e.n.).

³⁷ Obicele de înmormîntare în amfore e foarte răspîndit în lumea greacă antică. Prezența acestei obicei în cimitirul plan la Histria-sat este deosebit de interesantă. La Callatis, în săpăturile din 1960, s-au găsit două astfel de morminte, dar din secolul al IV-lea î.e.n. În U.R.S.S., morminte de acest tip se cunosc în cîerurile coloniale grecești, în care elementul indigen negrecizat e mai puțin pregnant, ca Pantiscareum și Fanagoria, dar și aici sînt rare. Cf. E. G. Kастанасп, *Грунтовыя некрополи Босфорских городов*, în *МИА*, 69, și *Некрополь Босфорских городов*, p. 285; V. D. Blavatskii, *Раскопки некрополи Фанагорий в 1938—1940 гг.*, *МИА*, 19, p. 216, fig. 13/3 și 14/1 (mormîntul

109, sfîrșitul secolului VI — începutul secolului V).

³⁸ I. V. Zozov, *Керамическая тара Босфора*, în *МИА*, 83, 1960, p. 70, 133 și pl. III/9a. Autoarea indică un tip samios de la sfîrșitul secolului VI — secolului V, care are cele mai apropiate analogii cu formele de la Histria sat, din M. 11 și 12.

³⁹ *Ibidem*, p. 79—80, 193, pl. V, fig. 15/a și 15/b: amfore de tip protosasian de la sfîrșitul secolului VI—secolul V î.e.n.

⁴⁰ S. I. Kапошина, în *МИА*, 50, 1956, p. 171, fig. 14. Autoarea datează vasul în secolele VI—V î.e.n.; Milko Mircev, *Rano trakiskiel neropol pri Ravno, Ravenko*, în *Arheologia*, I, 1961, p. 32—33, fig. 33. Datarea căniî este făcută în secolele VII—VI î.e.n.

⁴¹ Informație Suzana Dimiriuz.

⁴² C. Preda, *Săpăturile de la Alexandria*, în *Materiala*, VI, 1959, p. 257—258, fig. 4/13 și 6/7 și alte fragmente inedite.

Încadrarea în timp a celor două vase și a mormintului nr. 18 este deocamdată nesigură în cimitirul din sat. Încalinăm să credem că aparține mai mult secolului V î.e.n., decât unei epoci mai timpurii, mai ales că factura lor este locală și nu grecească.

Mai la sud la grupul mormintelor din secolul al VI-lea a fost dezvelit un interesant mormint ce aparținea unui adolescent pînă în 25 de ani. Scheletul, întins pe spate, era așezat într-un *larnax* în formă de baie, cu marginile răsfrînte. Cum acesta măsoara 1,20 m lungime, membrele inferioare ale înhumatului depășeau limitele *larnax*-ului și se sprijineau pe pămînt. În mormint, lingă torace, se afla un vas-coroană și o cupă atică cu piciorul scund. Lingă laba mîinii drepte era lama unui cuțit de fier.

Fig. 29. — *Histria sat.* Vas cenușiu de caracter indigen. Mormintul 18.

Vasul-coroană este de un tip mai evoluat datînd de la sfîrșitul secolului VI — începutul secolului V. Cupa, acoperită toată cu firnis, are un graffito cu monogramă în care pare că se deslușesc literele B, F, Y, K. Ațit după caracterele literelor cit și după forma sa, cupa este de asemenea de la sfîrșitul secolului VI — începutul veacului următor.

Cam în aceeași vreme pot fi date M.39, M.57 și complexul funerar «X». Toate acestea conțineau cite un vas-coroană de același tip greco-ionic. Scheletul din M.39

era de asemenea întins pe spate și destul de bine păstrat; în schimb celelalte două complexe fuseseră aproape complet rătășite de o mare groapă menajeră bizantină din secolele V—VI e.n.

Un grup de morminte care par să aparțină unui singur complex funerar s-a descoperit în interiorul terasei. Mormintele nr. 6, 7, 8, 10, 22 se află la aceeași adîncime (0,90—0,95m) și sînt orientate ESE (capul), VNV (picioarele). În afară de M.8, toate celelalte morminte conțin schelete întinse pe spate. Mormintul nr.8 are însă scheletul chircit pe dreapta și orientarea diferă (SSE-capul, NNV-picioarele). Faptul care pare însă mai convingător, pentru a admite o înmormintare comună, eventual a unei familii, se datorește îngropării foarte apropiate, în continuare și fără suprapuneri, a decedașilor. Astfel, M.6 și 7 zac într-o groapă comună, la limita cea mai de NNV a complexului. Mormintul nr. 8, cu schelet hocker, are picioarele imediat alăturate de craniul M.7, de care este despărțit doar de ofrandele funerare a M.8. Mormintul nr.10, în continuare spre ESE, ajunge cu picioarele în apropierea capului lui M.8; în sfîrșit M. 22., orientat exact pe același ax cu M.10, are scheletul în continuarea celui precedent, fiind separat unul de altul doar de 30 cm (fig. 30). Toate mormintele se află în solul viu și sînt acoperite de nivelul antic de locuire.

Singurele morminte care posedă inventar funerar sînt M.22 și M.8. Primul conține, la stînga craniului, un urcior cenușiu, cu toartă inelară, grecesc; mormintul hocker posedă la picioare un mic bol timpuriu hellenic, cu firnis negru, mat, un urcior mic, cărămiziu, acoperit în partea de sus cu un lac roșiatice subțire, și un opaiț cu apucătoare laterală.

Atît vasul din M.22, cît și obiectele din M.8, sînt contemporane, iar după hólul helenistic, dar mai ales după lucernă, datarea lor poate fi făcută către sfîrșitul secolului IV î.e.n.⁴³

În secolele IV—III î.e.n. pot fi încadrate mormintele nr. 19, 1, 45 și 44. Mormîntul 19 aparține unei femei. Lîngă craniul acesteia se aflau cîteva oscioare din scheletul unui copil. Groapa mormîntului orientată est-vest, ca și scheletul, era săpată în solul viu, la adîncime de 0,80 m și este sigilată de nivelul de locuire antică (sec. III—II î.e.n.). În apropiere de craniu s-a găsit o cupă cu figuri negre (*Droop cup*), decor floral, piciorul înalt, din a doua jumătate a secolului VI î.e.n.⁴⁴, dar pe torace, cîzută printre coaste, a apărut o monedă histriană de bronz a cărei emisiune începe încă din secolul IV î.e.n. și continuă și în secolul III î.e.n.⁴⁵. Cupa a fost așezată în mormînt, avînd piciorul rupt din vechime.

Firește, contradicția de epocă între cele două obiecte care ar hotărî datarea mormîntului este învederată. Faptul însă că vasul avea piciorul lipsă, la data cînd a fost introdus în mormînt, indică eventualitatea unei reutilizări și introducerii cupei într-un mormînt din secolul IV î.e.n. În acest chip datarea mormîntului nr. 19 nu poate fi făcută decît de obiectul cel mai recent, adică de moneda histriană de bronz din secolele IV—III.

Mormîntul nr.1 a fost găsit distrus de lucrările digului. S-a putut totuși constata poziția chircită a scheletului, orientarea sa (NNE-capul). Sub craniu se afla o monedă de bronz, tot histriană, de același tip vechi de emisiune⁴⁶.

Mormîntul nr. 45 se afla către centrul necropolei. Scheletul întins pe spate era orientat cu craniul ENE. Lîngă acesta era depusă ca ofrandă o « farfurie de pește », o simplă cupă cu firnis roșu și două amphoridion. Pe torace s-a găsit o monedă de bronz histriană, care avea pe revers chipul lui Apollon.

Peste groapa M.45 s-a găsit M.44, care conținea de asemenea un schelet întins pe spate orientat ENE — VSV. În apropierea umărului drept se afla un alabastron decorat cu rețele și benzi inelare.

Inventarul mormîntului mai vechi datează de la sfîrșitul secolului IV — începutul secolului III. Vasul din mormîntul mai recent, deși tipologic aparține secolului IV, în cazul de față trebuie datat cel puțin în primul sfert al secolului III î.e.n.

Fig. 30. - Histria sat. Mormîntul 22 cu scheletul întins pe spate.

⁴³ D. Robinson, *Excavations at Olynthus*, XIV, Baltimore, 1952, Grupul VII, pl. 107—108. Datarea întregii grupe de oiașe e făcută de autor de la jumătatea secolului V pînă la jumătatea secolului IV. Complexul nostru este mai tîrziu, încît poate fi atribuit sfîrșitului celui de-al IV-lea secol.

⁴⁴ P. N. Ure, *Droop cups*, Tipul II C, *JHS*, LII, 1932, p. 61—62.

⁴⁵ *Ar.* Capul bărbos al zeului fluvial Istros cu coarne, văzut din față. Efigia bătută în dreapta. *Re.* Vultur pe delfin spre ațînga. Moneda prost conservată. *Pick*, 468. *AE.* *Grœt.* 1,70 g. Diam. 14 mm. Cf. *pt. Pick*, p. 152. *Pick* le trece printre emisiunile cele mai vechi în bronz, dar ele continuă și mai

tîrziu (date aflate de la Cabinetul numismatic al Institutului de arheologie, responsabil B. Mitrea).

⁴⁶ *Ar.* Capul lui Apollo, cu cunună de lauri spre dreapta. Efigia zeului este redată în ușor relief; se mai poate urmări buclajul părului. *Re.* Vultur pe delfin spre stînga. Starea proastă de conservare nu ne îngăduie să precizăm poziția și numele literei care se află de regulă pe aceste monede. *Pick*, 458, tip general. Moneda nu a fost contramarcată. *AE.* *Grœt.* 3, 20 g. Diam. 16 mm. Cf. *Pick*, I, 1, p. 152, « Cele mai vechi emisiuni » (Date oferite de Cabinetul numismatic al Institutului de arheologie).

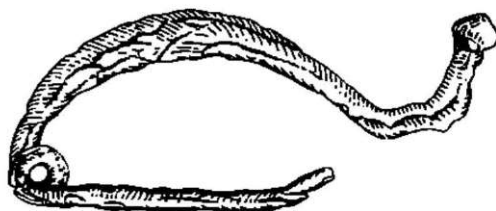
Mormintul nr.16, anterior nivelului de locuire, nu conține nici un inventar. Încadrarea sa se poate face numai în funcție de raportul stratigrafic față de M.17 pe care îl supra-pune; prin urmare poate fi considerat ca posterior secolului VI, dar mai timpuriu decât nivelul de locuire din secolele III—II î.e.n.

Alte morminte, fără un raport stratigrafic deosebit, nu pot fi socotite decât că sînt mai vechi ca nivelul antic menționat. În această situație sînt mormintele 13, 14, 21, 26, 28,

Fig. 31. — *Hîstria sat.* Detaliu de la mormintul 53.

Fig. 32. — *Hîstria sat.* Fibulă de bronz de tip tracic.

32, 40, 41, 42, 43, 46 și 47. Toate aveau scheletele întinse pe spate, fiind așezate în gropi rectangulare, de cele mai multe ori cu colțurile rotunjite, adîncite în solul viu, între 0,61—1,20 m. În afară de M.21, 26 și 40 care au schelete orientate ESE (capul), VNV (picioarele), celelalte sînt îndreptate către ENE (capul), VSV (picioarele).

Mai vechi decât nivelul antic de locuire din secolele III—II î.e.n. este și M. 23, cu scheletul întins pe spate, orientat ENE (capul), VSV (picioarele), ce merită a fi menționat, datorită unei interesante trepanații făcute și tămăduite, în regiunea stîngă parietală.

La fel, mai vechi decât stratul de locuire din partea de nord a necropolei sînt și mormintele nr. 53 și 54. Primul dintre acestea conținea un schelet întins pe spate și orientat ENE (fig. 31). Lîngă clavicula dreaptă se afla o fibulă din bronz de tip tracic evoluat, databilă cam în prima jumătate a secolului III î.e.n. (fig. 32). Mormintul nr. 53 a fost suprapus de un altul, M.54, care conținea un schelet așezat în poziție strîns chircit, orientat de această dată ESE cu craniul. Mormintul nu conținea nici un inventar.

Anterior secolului III î.e.n. poate fi socotit și M.35 care conținea de asemenea un schelet chircit, orientat ESE și acoperit cu cioburi de amforă (fig. 33). Tot cu fragmente de amforă era acoperit și craniul scheletului M.36. Scheletul aflat era întins pe spate. Peste M.36 s-a aflat alt mormint, nr. 37, orientat de această dată SSE. Scheletul aparținea unui copil. Unicul inventar era o lamă de cuțit de fier, așezată lîngă mina dreaptă. Ambele mor-

minte s-au aflat în regiunea de sud a necropolei și perforau straturile de locuire din secolele VI—IV î.e.n.

Cel mai recent mormînt (M.33) databil, aflat de asemenea în partea sudică a necropolei și străpungînd straturile vechi ale așezării, aparține secolelor I î.e.n. — I e.n. Scheletul era culcat pe spate și orientat, ca și acele din M.37, SSE. La brațul stîng s-au găsit două mărgelile albe din pastă de sticlă, un tub conic de bronz prin care era trecut un inel din același metal, înfășurat de trei ori. Pe clavicula stîngă s-a găsit o fibulă de fier ce aparține tipologic secolelor I î.e.n. — I e.n.

Materialele găsite în depunerea antică de locuire din secolele III—II sînt exclusiv în stare fragmentară și nu aparțin nici unui complex *in situ*. S-au adunat de pe cuprinsul întregii săpături fragmente de străchini, farfurii, amfore, pithoi, un rest dintr-o figurină de lut ars, reprezentînd un torso, probabil de Afrodita, toate grecești. Caracterul lor general arată oarecare stare de rulaj și corodare.

O datare mai precisă a acestor materiale este destul de dificilă. Un fragment de farfurie plată, torso-ul de figurină ar indica totuși o epocă spre sfîrșitul secolului III și începutul secolului II î.e.n.⁴⁷ De altfel, obiectele de inventar de la un mormînt (4) ulterior nivelului de locuire oferă termenul *post quem* al acestei depuneri cel mai tîrziu spre jumătatea secolului II î.e.n.

Locuirea din partea de sud a necropolei, aflată cu ocazia secțiunilor făcute pentru urmărirea mormintelor, pare mai compactă (0,50—0,70 cm). S-au întilnit în săpătură resturi de chirpic, arsură, cărbune și multe fragmente ceramice care pot fi datate sigur în secolul VI. Cîteva gropi ce perforază acest nivel conțin ceramică antică dintr-o fază mai tîrzie, respectiv secolul V î.e.n.

Fig. 33. — Histria sat. Mormînt (nr. 35) cu scheletul chirpic.

Descoperirea cimitirului plan de inhumăție din satul Histria constituie o noutate în cadrul amplelor cercetări istorice și arheologice ale coloniei grecești Histria. Vechimea apreciabilă a celor mai timpurii morminte în necropolă coincide cu fazele mai de început ale așezării grecești, iar constatarea mormintelor din secolele VI—I î.e.n. și I e.n. corespunde epocii de plină dezvoltare a cetății pontice.

Prezența cimitirului plan de epocă greacă din sat la mai bine de 6 km vest de cetate lasă însă puține șanse de a admite că noua necropolă ar putea aparține orașului. Dimpotrivă avem aproape certitudinea că aceasta corespunde așezării din secolele VI—V, pe care cimitirul a atins-o într-o epocă tîrzie, precum și acelor depuneri din secolele III—II î.e.n., sărace în sectorul nordic al cimitirului, dar probabil mai intense în vecinătate.

⁴⁷ Suzana Dimitriu, *Ceramica hellenistică, Histria, I, 1954*, p. 446, fig. 367; Doris Mac Taylor, *Cosa: Black-Glaze Pottery, Memoirs of the American Academy in Rome, XXV, 1957*,

p. 176—177, p. 193 și pl. XXI, E5 b II; «Type IV: Plate with horizontal recurving rim».

Întrebarea este cărui grup etnic vor fi aparținut acei înmormințați aici. Dacă prezența ceramicii grecești, ritul funerar de înhumăție, înmormintările de copii în amfore și în *larnax* ar indica o populație greacă, constatarea în morminte a unor vase de tip authton, varietatea orientărilor la morminte, poziția chircită a unor schelete, chiar și folosirea ritului de înhumăție comun și la tracii din grupa Duvanlij ar pleda pentru autohtoni. De fapt pentru perioada de înainte de era noastră, aceeași situație se prezintă și în cimitirul tumular de peste lacul Histria. Și aici s-a constatat aceeași înmănunchiere a elementelor de pur tip grecesc, alături de rituri, obiecte specific autohtone.

Soluționarea nu poate fi adusă acum, pe baza puținelor mobile săpate la necropola histriană sau în urma rezultatelor cimitirului plan din sat (fără a se cerceta și așezarea semnalată).

În orice caz, pare că nu este de înlăturat ipoteza că atit în necropola tumulară și nu mai puțin în cimitirul plan, avem de-a face cu o populație de mixhellenes, autohtoni și greci, care trăiau în tirgurile și satele din apropierea cetății grecești⁴⁸. Al doilea punct cercetat de noi a fost cimitirul feudal timpuriu de la *Capul Viilor*. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în *Dacia*, VII, N.S., 1963, p. 355—412.

VLAD ZIRRA

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE HISTRIA

RÉSUMÉ

Secteur T. Les recherches effectuées en 1960 ont eu comme but de compléter et de vérifier les données concernant les monuments découverts pendant les campagnes antérieures et, autant que possible, de mettre au jour de nouveaux vestiges appartenant à la Zone Sacrée de l'époque grecque.

Le dégageant d'une petite surface de la Zone Sacrée, dans le coin sud du périmètre fouillé, a abouti à des résultats importants. On a entièrement mis au jour un grand autel de forme presque carrée (fig. 2, C), partiellement découvert pendant les campagnes 1956—1957, ainsi qu'une partie d'un bâtiment (temple?, fig. 2, I) qui, selon le matériel trouvé *in situ* à immédiate proximité (fig. 2/XXX) (pièces architectoniques en terre cuite polychrome, fragments de statuettes et une volute de chapiteau ionique), paraît appartenir à la seconde moitié du VIe siècle av. n. è.

Toute une série de sondages exécutés autour de l'autel C, de l'autel G et de la petite thymelée, ont mis au jour un dépôt votif d'amphores de différents types, de provenance grecque orientale, datables de la fin du VIe siècle. Ce dépôt constitue un *terminus ante quem* certain pour la chronologie des monuments susmentionnés, qui ne sauraient donc être datés avant la première moitié du Ve siècle av. n. è.

Le sondage pratiqué devant le temple A a permis l'identification d'une phase plus ancienne de construction de ce temple et a mis au jour des vestiges informes d'un niveau contemporain de cette première phase.

Pendant la campagne de 1963 les sondages autour du temple A ont continué surtout du côté ouest et à l'intérieur (fig. 2, a-c, S), en vue d'une recherche plus détaillée des soubassements et d'une détermination chronologique de la première phase. La céramique et une inscription votive de petites dimensions sont des éléments concordant, pour cette première phase de construction, à une datation de la seconde moitié du VIe siècle. La seconde phase reste fixée aux premières décennies du Ve siècle, telle qu'elle a été établie par D. M. Pippidi (Histria, I, p. 266).

Dans la tranchée S on a découvert un *bothros*, le premier complexe fermé et intact de la Zone Sacrée, rempli de matériaux archéologiques fragmentaires, de la céramique surtout, datable

⁴⁸ Em. Condurachi, *Histria*, I, 1954, p. 28—29.

entre la fin du VIe siècle et la fin du IVe siècle. Ce complexe nous a fourni deux données de la plus haute importance: 1) le nom de la divinité à laquelle le temple était consacré — Zeus — grâce à quelques dédications-graffiti (ΔI); 2) la date de la destruction de la seconde phase de construction du temple, vers la fin du IVe siècle, sans pouvoir toutefois établir si cette destruction a été définitive ou temporaire.

Enfin, il nous faut mentionner, au sujet du temple A également, une autre recherche destinée à élucider certaines fouilles antérieures. C'est ainsi qu'ayant vidé complètement le puits qui se trouvait au coin NO de la *cella*, on a établi qu'il a été creusé après la destruction de la Zone Sacrée, car les matériaux récupérés sont exclusivement d'époque romaine et n'ont, par conséquent, aucun rapport avec le temple.

Le secteur «La Grande Porte». Les résultats des recherches effectuées dans ce secteur ont été exposés dans l'étude *Quelques données archéologiques concernant la continuité de la population et de la culture romano-byzantine dans la Scythia Mineure aux VIe et VIIe siècles de n. è.*, dans *Dacia*, N. S., VII, pp. 317—353.

Le secteur central de la cité de Histria (point D). En 1961 et 1963 on a pratiqué des tranchées et des sondages au point D, afin d'éclaircir la mise en plan des bâtiments et des rues de la ville antique dans cet endroit, ainsi que pour préciser le tracé du mur d'enceinte. Les éléments nouveaux qui ont résulté de ces fouilles sont: la découverte du réseau d'égouts de l'époque romaine-byzantine (VIe siècle de n. è.), contemporain des grands bâtiments, par exemple, celui désigné par D 1, l'édifice à basilique et le groupe de bâtiments comprenant les thermes romains-byzantins, découverts auparavant. D'autre part les situations stratigraphiques rencontrées dans toutes les tranchées et sondages de 1961 et confirmées par ceux de 1963, attestent l'existence de deux niveaux d'habitat de la période romaine-byzantine tardive. A la base de la dernière couche on a constaté un nivellement massif, pratiqué pendant la neuvième décennie du VIe siècle, à la suite d'une grande destruction. On a abouti à cette conclusion sur la foi des données archéologiques, corroborées par les situations équivalentes des autres secteurs de la cité, publiées jusqu'en 1961, et aussi d'après les sources historiques.

Le secteur «Le grand mur d'enceinte». Lors des travaux antérieurs à la consolidation de la grande enceinte de 1965, on a raclé le mortier antique effrité en mettant au jour derrière la tour G, deux rangées de blocs entiers, appartenant à un mur plus ancien.

Les recherches de 1960—1966 ont abouti à la découverte dans la zone comprise entre les bastions F et H, de plusieurs tronçons d'un mur intégré dans la grande enceinte, et constitué de deux courtines et d'un emplecton. Il s'agit des ruines d'un mur de défense de la ville érigé probablement après le pillage des Goths de la première moitié du IIIe siècle de n. è.

Le secteur de la basilique extra muros. Les fouilles entreprises dans ce secteur pendant les campagnes de 1961—1964 ont mis au jour des complexes archéologiques bien distincts et bien précisés du point de vue chronologique, reflétant deux grandes étapes de construction dans l'évolution de cette zone: La première est représentée par les vestiges d'une habitation datable des Ier — IIe siècles de n. è., et la seconde par les vestiges d'un important édifice du IIIe siècle de n. è. Cet édifice, érigé probablement au commencement du IIIe siècle, sous Septime Sévère, a fonctionné dans ses formes imposantes jusque vers le milieu du siècle, lorsqu'il subit une destruction massive. Partiellement reconstruit, il subsistera aux décennies qui suivent immédiatement le IIIe siècle jusqu'à son abandon définitif, lorsque toute la zone deviendra partie intégrante de la nécropole plane de la ville, à l'époque romaine-byzantine.

Le secteur X. Les résultats des recherches effectuées dans ce secteur pendant les années 1960—1962 ont été inclus dans *Histria*, II, Bucarest, 1966, pp. 19—132.

Le secteur Z₃ (fouilles 1960, 1961, 1963). Les fouilles du secteur Z₂, en 1960, 1961, 1963, ont porté sur le tracé du mur d'enceinte, des Ve—IVe siècles av. n. è. On a procédé à plusieurs sections dans la direction supposée du mur qui traverse le plateau du nord au sud. Les tranchées 5, 6 et 8—11 ont permis de surprendre des ruines fortement endommagées et démantelées *ab antiquo*; la tranchée n° 7 laisse supposer, par l'absence de ruines, que vers le sud le mur change de direction par rapport au tracé connu jusqu'à présent. Dans la tranchée n° 12 il est possible de nous trouver sur la voie d'accès d'une grande porte. Dans la tranchée et à la surface n° 6, on a mis au jour une construction rectangulaire, située vers l'intérieur, perpendiculairement sur la direction du mur, et représentant probablement une porte (voir le plan, fig. 1 et note 3).

Les plus anciennes couches à vestiges d'habitat appartiennent à la seconde moitié du Ve siècle, faiblement représenté à cet endroit et en général immergé dans la nappe frématique.

Des vestiges d'habitat des Ve—IVe siècles av. n. è. ont été surpris dans presque toutes les tranchées, et parmi ceux-ci les plus représentatifs sont: à la S. 9, une habitation susperposée aux ruines du mur, où l'on a trouvé des monnaies d'Alexandre le Grand, et à la S. 5, les vestiges de deux fours de potier au niveau de la couche du IVe siècle, après la désaffectation du mur. Mis en rapport avec les découvertes antérieures des environs, ils indiquent la concentration de plusieurs d'ateliers dans cet endroit, où il faudra d'ailleurs, à l'avenir, effectuer des recherches plus poussées. Mais la constatation la plus importante des recherches de cette campagne, est la confirmation du démantèlement du mur de défense au IVe siècle, probablement au commencement de la seconde moitié. Les résultats obtenus dans ce secteur, corroborés par ceux obtenus en même temps dans les autres secteurs, attestent une destruction générale de la ville, ce qui a entraîné un rétrécissement de la superficie fortifiée, et la construction d'un autre mur de défense, déjà fouillé d'ailleurs, et implicitement une nouvelle organisation urbanistique.

Les vestiges d'habitat des IIIe—Ier siècles ne présentent pas d'intérêt particulier. En échange pour les Ier—IIe siècles de n. è., deux découvertes d'habitations sont significatives pour la connaissance des conditions de vie dans cette zone.

Mentionnons encore la découverte de plusieurs tombes appartenant à la nécropole de l'époque romaine.

Le sondage au point dit «Pescărie». A la suite de la découverte fortuite de quelques statuettes en terre cuite, d'époque romaine, au point P, au NO du secteur X, on a effectué en 1963 un sondage qui a permis de préciser que les statuettes, environ 150—200 exemplaires, probablement une production locale, sont reliées à un niveau romain du IIe siècle de n. è., sous lequel ont apparus trois couches hellénistiques datables des IIIe—Ier siècles av. n. è.

La nécropole tumulaire. En 1963 on y a fouillé le tumulus XLI, un cénotaphe, ayant un mobilier funéraire mixte gétique et grec et datable de la première moitié du IVe siècle av. n. è. Le tumulus recouvrait l'extrémité d'un tertre d'époque archaïque, dans le fossé périphérique duquel on a trouvé le squelette d'un cheval.

Le point Histria-village. Les fouilles archéologiques exécutées dans le village d'Histria en 1960 et 1961, ont mis au jour une nécropole plane d'époque grecque (VIe siècle av. n. è. — Ier siècle d. n. è.).

Les soixantes tombes d'inhumation découvertes sont à mobilier grec ou autochtone et présentent des rites différents.

Vers le sud, à une petite distance du cimetière on a découvert un établissement de la même époque que la nécropole. Après le Ve siècle le côté nord de l'établissement a été abandonné. C'est dans cette région que les tombes les plus récentes ont été creusées, tandis qu'aux IIIe—IIe siècles les couches d'habitat en occupaient la portion septentrionale, ancienne nécropole d'ailleurs, aux VIe—Ve siècles.

Ces données préliminaires, imposent la poursuite des fouilles dans le cimetière, ainsi que plusieurs sondages dans l'établissement.

Il est probable que l'habitat et la nécropole appartiennent à une population mélangée gréco-autochtone, qui vivait sur le territoire du village actuel d'Histria, dès le VIe siècle av. n. è.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Histria. Plan général et secteurs fouillés pendant 1960—1964.
 Fig. 2. — Histria. Plan de la Zone Sacrée.
 Fig. 3. — Amphores de provenance grecque-orientale, trouvées dans la fosse votive (seconde moitié du VIe siècle av. n. è.): 1, ionienne; 2, Chios; 3, Lesbos (?).
 Fig. 4. — Histria. Zone Sacrée.
 Fig. 5. — Histria. Fragments d'une coupe dite «des Petits maîtres» — première phase du temple A.
 Fig. 6. — Histria. A, fragments céramiques à firmis noirs portant une dédicace à Zeus (gaultite); B, fragment céramique de la fin du IVe siècle—commencement du IIIe siècle av. n. è.
 Fig. 7. — Histria. Plan des fouilles de 1961 et 1963, effectués au point D (à l'exception des sections I et II).
 Fig. 8. — Histria. Profil du sondage H, exécuté dans la rue α' (1961).
 Fig. 9. — Histria. 1, égout de l'époque romaine-byzantine, vue du sondage N', rue α; 2, le mur d'enceinte, au sud, près de la plage (l'implécton) (sondage J); 3, bloc de pavement *in situ* au pied du mur d'enceinte (détail du sondage J);

4, applique en bronze, à masque, du pavage de la rue β, VIe siècle de n.è. (sondage U); 5, anse de lampe en bronze, cruciforme, du pavage de la rue β, VIe siècle de n.è. (sondage U).

Fig. 10. — *Histria*. La grande enceinte, avec les zones où sont apparues, intégrées, les ruines du mur de défense antérieur.

Fig. 11. — *Histria*. Le mur de défense incorporé à la grande enceinte, dans la zone de la tour G.

Fig. 12. — *Histria*. Plan des fouilles du secteur de la basilique *extra muros*, 1961—1964.

Fig. 13. — *Histria*. Secteur de la basilique *extra muros*.

Fig. 14. — *Histria*. Secteur de la basilique *extra muros*. Complexes de murs romains des Ier—IIe siècles de n.è.

Fig. 15. — *Histria*. Secteur de la basilique *extra muros*. Céramique romaine des Ier—IIe siècles de n.è.

Fig. 16. — *Histria*. Vase géto-dace découvert dans le secteur de la basilique *extra muros*, au niveau daté du IIe siècle de n.è.

Fig. 17. — *Histria*. Secteur de la basilique *extra muros*. Vestiges appartenant à un édifice romain du IIIe siècle de n.è.

Fig. 18. — *Histria*. Secteur de la basilique *extra muros*. Fragments céramiques découverts dans la couche romaine du IIIe siècle de n.è.

Fig. 19. — *Histria*. Plan du secteur Z₄.

Fig. 20. — *Histria*. Profils: A—B, section n° 5; C—D, section n° 3; E—F, surface G.

Fig. 21. — *Histria*. Aspect des fondements du mur d'enceinte.

Fig. 22. — *Histria*. Soubassements de la porte.

Fig. 23. — *Histria*. Quelques types de vases de la fosse Σ.

Fig. 24. — *Histria*. Point P. Plan du sondage.

Fig. 25. — *Histria*. Point P. Profil est du sondage.

Fig. 26. — *Histria-village*. Le cythe grec-oriental de la tombe n° 48, à inscription.

Fig. 27. — *Histria-village*. Détail de la tombe n° 48.

Fig. 28. — *Histria-village*. Tombe en amphore n° 11.

Fig. 29. — *Histria-village*. Vase gris de facture indigène. Tombe n° 18.

Fig. 30. — *Histria-village*. Tombe n° 22, à squelette étendu sur le dos.

Fig. 31. — *Histria-village*. Détail de la tombe n° 53.

Fig. 32. — *Histria-village*. Fibule en bronze de type thrace.

Fig. 33. — *Histria-village*. Tombe (n° 35), à squelette en chien de fusil.

ȘANTIERUL SIMERIA

BENJAMIN BASA

ÎN ANUL 1955, cu prilejul unor lucrări de terasament și de exploatare a unei cariere de balast, în hotarul vestic al orașului Simeria, lângă Săulești, pe locul numit «Coastă» a ieșit la iveală ceramica neagră, lustruită, cu caneluri (fig. 1—3), printre care și o urnă bitronconică. Printr-o cercetare de suprafață a fost identificată o așezare hallstattiană, răspândită pe o mare suprafață a terasei situată la 20 m deasupra Mureșului, în imediata lui vecinătate.

Întrucât așezarea era amenințată cu distrugerea, s-au inițiat săpături de salvare efectuate între 19 septembrie și 9 octombrie 1962. Lucrările au început prin executarea unor secțiuni dinspre extremitate spre centrul terasei.

În cele nouă secțiuni au fost scoase la iveală cantități considerabile de ceramică, chirpici, obiecte de inventar gospodăresc, arme, oase de animale, locuințe, gropi, descoperite în așezarea propriu-zisă, precum și o parte din necropola așezării. Grosimea stratului hallstattian este în medie de 60 cm sub stratul negru vegetal, într-un sol gălbui, așezat pe un strat nisipos. Cu excepția unei mici porțiuni din panta terasei și a unei gropi de reziduuri din secțiunea I, în care au fost găsite fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni amestecate cu ceramica hallstarriană, așezarea conține numai materiale hallstattiene. Predomină ceramica neagră lustruită și ceramica brună cu caneluri, cu proeminențe încercuite de caneluri, vase cu gura evazată, urne bitronconice, străchini, cești cu toarta supraînălțată, cu caneluri în ghirlandă (fig. 4—6). Alături de acestea s-a descoperit și o a doua categorie de ceramică, din pastă mai grosolană, cu pereții groși, poroși, de culoare cenușie, ornamentată cu briu alveolar și butoni crestați (fig. 7).

În secțiunea a III-a a fost dezvelită o parte dintr-un bordei, restul fiind distrus de excavator. Pe suprafața lui se aflau bucăți masive de chirpic cu amprenta materialului lemnos, vase întregi și greutăți de lut ars, precum și un pumnal de bronz în formă de frunză lobată, zvelt, cu o puternică nervură mediană. Mînerul pumnalului este prevăzut cu găuri pentru niturile de fixare a plăselelor. Tot aici a fost găsit și un vîrf de săgeată din bronz, în formă de frunză lunguiață, cu nervură mediană pe ambele fețe (fig. 8).

Alte două bordeie au fost dezvelite în secțiunea VI. Unul fusese răvășit anterior, iar altul s-a păstrat mai bine. Bordeicul intact are dimensiunile de 3×3 m și o formă aproximativ rectangulară. Pe vatra lui săpuită s-a găsit o mare cantitate de chirpici și ceramică neagră și brună. Sub stratul de chirpici, în colțul nord-vestic, s-a găsit o vatră de foc cu extremitățile încovoiate după forma pereților din colțul bordeiului. Chirpicul poartă amprente de pați și birne. Lângă peretele nordic se aflau mai multe greutăți de lut ars, iar în porțiunea de lângă vatră un strat gros de cenușă și arsură ce se întindea spre centrul bordeiului. Peste toată suprafața zăceau vase întregi sau fragmente de vase, iar pe

latura vestică erau două lespezi de piatră servind ca prag sau sprijin pentru usciorii de la intrare.

La periferia vestică a terasei au fost dezvelite șapte morminte, conținând schelete de adulți, cu inventar sărac, constând din câteva fragmente ceramice, în special buze de vase. Ceramica din morminte este din categoria fină, cu exteriorul negru, lucios, iar interiorul roșietic, uneori cu pietricele și cioburi în pastă. Scheletele zac la adâncimea

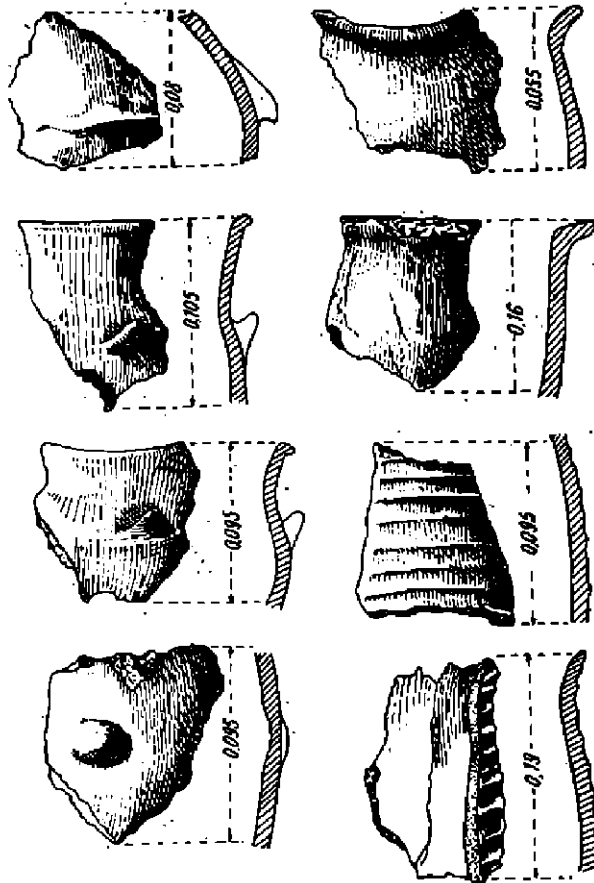

Fig. 1. — Simria. Ceramica descoperită cu prilejul cercărilor de suprafață (1955).

de 60—80 cm fiind orientate pe direcția vest-est în poziția întins pe spate, cu brațele pe bazin. Unul singur era în poziție ghemuită pe partea stângă și deplasat. Mormintele s-au putut păstra destul de bine din cauză că zăceau direct pe patul nisipos, care a făcut ca apa să se scurgă repede. Un interes mai mare îl prezintă alt mormânt, descoperit lângă bordeiul din secțiunea VI. Acesta avea lângă craniu un vas întreg de lut, ars incomplet, în formă de clopot (Î. 16 cm, diam. guri 16 cm și diam. fundului 7 cm). La exterior, pereții de culoare brun-gălbuie sînt lustruiți cu stîngăcie, iar sub gură se află patru mici proeminențe conice așezate la distanțe egale (fig. 4/5).

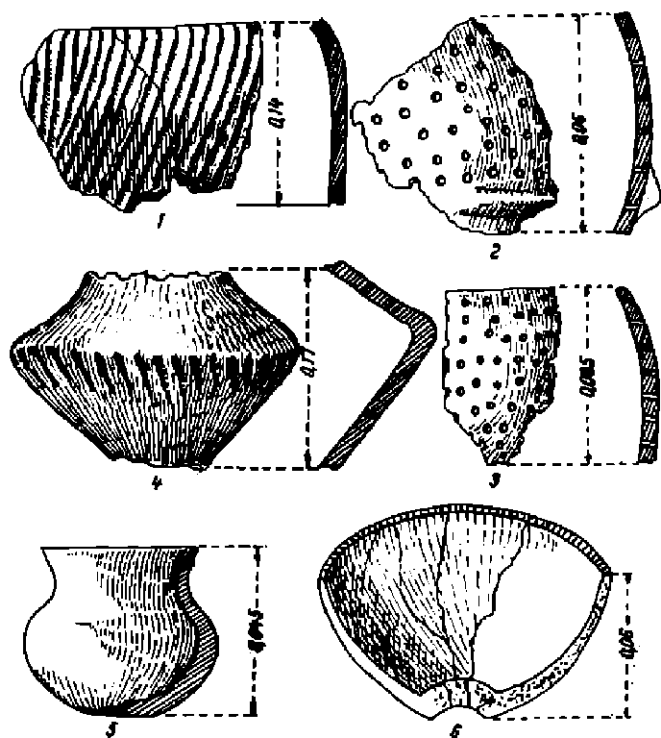

Fig. 2 - Simeria. 1, urnă bitronconică; 2-3 strecurătoare; 4-6, cești (1955).

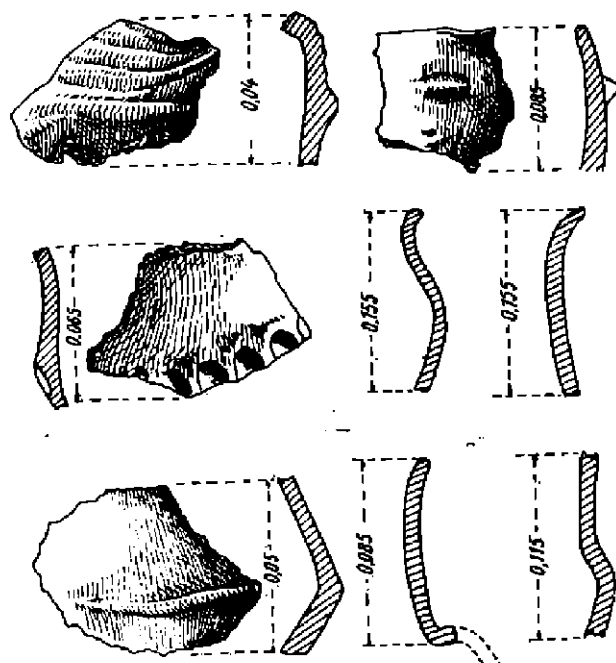

Fig. 3 - Simeria. Ceramici descoperiți prin cercetări de suprafață (1955).

Fig. 4. — Sumeria. Vase provenite din săpătură (1962).

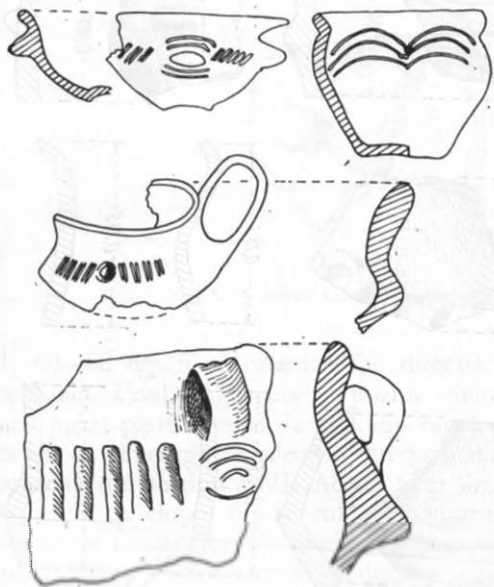

Fig. 5. — Sumeria. Ceramica hallstattiană, cești cu proeminențe și caneluri (1962).

Materialele descoperite în așezarea de la Simeria sînt concludente în ceea ce privește posibilitatea datării ei. Ceștile negre, lustruite, cu roarta suprainălțată, străchinile cu proeminențe și tortițe, cit și urnele bitronconice sînt caracteristice fazei hallstattiene timpurii A₁. Ornamentele alcătuite din caneluri în ghirlandă ori în zigzag sau înconjurînd proeminențele vaselor încadrează de asemenea ceramica din așezare în prima fază a

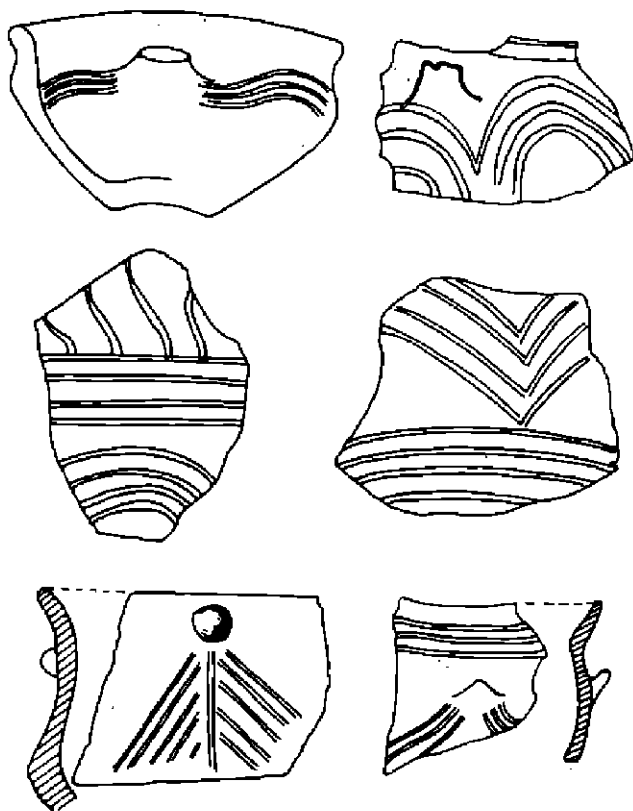

Fig. 6. — Simeria. Ceramică hallstattiană decorată cu caneluri și proeminențe (1962).

epocii fierului, cultura Pecica. În aceeași cultură se încadrează și pumnalul care prezintă analogii cu depozitele de la Pecica.

Varietatea și abundența ceramicii vădind elemente ce se leagă direct de sfîrșitul epocii bronzului, în special ceramica cu butoni, butoni crestați sau brîu alveolar, continuînd cu ceramica « villanoviană » și sfîrșind cu vasele în formă de clopot și proeminențe, dovedește îndelungata dăinuire a așezării. Astfel, putem sesiza, alături de pregnantul caracter al perioadei Hallstattului timpuriu (Ha A₁), elemente care continuă pînă în faza Ha B, reprezentate prin unele forme, ca vasul în formă de sac cu caneluri, vasul cu butoni, în formă de clopot (fig. 4/5), sesizat și la Stoicani și la Birsești, tot într-un mormînt, și care aparține perioadei « prescitice »¹. Prin aceste elemente caracteristice Hall-

¹ *Materials*, I, p. 194, fig. 13/5, morm. 6; *Materials*, III, p. 221, fig. 1 și p. 223.

stăutului timpuriu de aspect transilvănean, aşezarea de la Simeria se leagă de celelalte aşezări din faza Ha B din Transilvania. În general, se observă că mai toate se înşiră de-a lungul riurilor, pe primele terase, la mici înălţimi, aşa cum sînt aşezările de la Bogata-Ranta², Drîmbar, Mediaş³.

Materialul ceramic găsit în morminte, deşi sărac, nu poate fi despărţit de ceramica din aşezare, fiind din aceeaşi categorie. Cu toate că în această perioadă predomină ritul

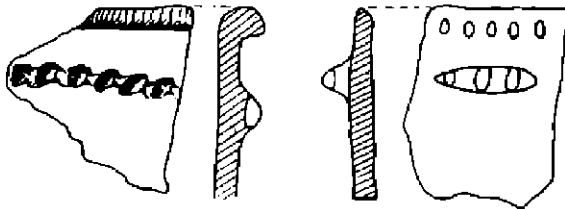

Fig. 7. — Simeria. Ceramică hallstattiană cu alveole, briu alveolar și buroni crestați.

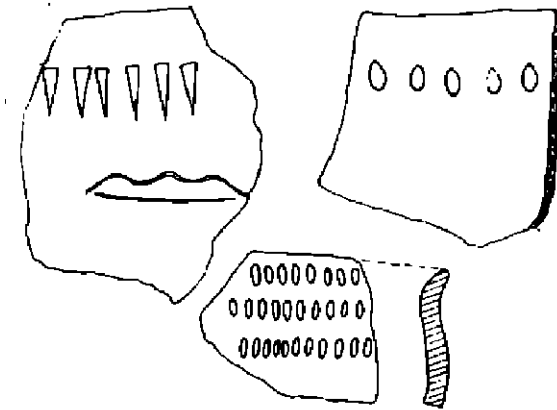

Fig. 8. — Simeria. 1, pumnal; 2, virf de săgeată din epoca hallstattiană; 3, inel prefeudal.

incinerăției, ținînd seamă că tradițiile fondului cultural mai vechi dăinuie pînă către sfîrșitul perioadei hallstattiene timpurii și către cea următoare, și în această perioadă se mai practică înhumarea.

Așa după cum remarcă Dorin Popescu privitor la problema sciților în Transilvania, «...mormintele de înhumare din Transilvania pot fi considerate ca expresie a unui rit cunoscut dinainte de această provincie...»⁴. Același lucru este dovedit de altfel și de alte morminte de înhumare «presciticе», care deși puține, totuși nu lipsesc, la numărul lor adăugîndu-se și cele de față. La Simeria se constată un puternic fond tradițional local, tracic, o sinteză traco-iliră.

Tipul de vas în formă de clopot, aflat în mormîntul din apropierea secțiunii VI, îl întîlnim și în mormintele «scitice» de la Simeria, descoperite de M. Roska⁵. Analogia

¹ Apulum, II, Cercetări și săpături în județele Turda și Alba.

² I. H. Crișan, Noi cercetări arheologice la Mediaș, în Publicația Muzeului raional Mediaș, III, 1955—1956.

³ Dorin Popescu, Iarăși problema sciților din Transilvania,

în SCIV, 18, 1967, 2, p. 338.

⁴ Roska Márton, Skita Sírok Piskirdi, in Dolg. Cluj, IV, 1913.

dovedește, cel puțin în ceea ce privește Simeria, că tipul este comun în cultura locală de la sfârșitul Hallstattului timpuriu, dar se întâlnește și în mormintele așa-zise « scitice » de aici. Aceasta dovedește că este vorba de o influență culturală reciprocă.

Așezarea hallstattiană de la Simeria a fost de lungă durată, în formă de sălaș, nefortificată, aparținând unei populații stabile locale, care practica îndeosebi creșterea animalelor, agricultura și pescuitul. Pentru elucidarea tuturor problemelor legate de această așezare este necesară continuarea cercetărilor.

★

În cadrul șantierului Simeria-Săulești, la locul numit « În vie » a fost cercetat un cimitir foarte dens, ale cărui morminte aglomerate și la mică adâncime ne duc la concluzia că este vorba de o adevărată hecatombă. Cu toate că mormintele apar aproape la suprafață (terenul fiind în pantă și spălat de apă), toate mormintele au orientarea vest-est. Necropola aparține unei perioade greu de precizat. Într-un mormint a fost găsită o țigă română; în alt mormint, în care zăceau două schelete unul lângă altul, unul din schelete avea pe degerul mare al năinii stîngi un inel de bronz, pe care sînt încizate două figuri umane stilizate (fig. 8/3). Alături se aflau cîteva piroane de fier. Mormintele, după cum ne-ar indica vag inelul, par a fi din perioada prefeudală.

★

Lîngă întreprinderea « Marmura », în terasamentul căii ferate, a fost surprins profilul drumului roman care se îndrepta spre nord-est, trecînd prin Simeria la Uroi (Petri), apoi pe malul drept al Mureșului, spre Germisara. În substrucție, drumul are bucăți de piatră de Uroi (augit-andezit) în dimensiuni de 30—40 cm, peste care s-a așezat un strat de pietriș. Suprafața este hombată, iar lățimea drumului este de 8,5 m.

LE CHANTIER DE SIMERIA

RÉSUMÉ

En 1955, à l'extrémité ouest de la ville de Simeria, sur une terrasse du Mureș, on a découvert de la céramique noire et brune, lustrée et cannelée, entre autres une urne bitronconique. Les recherches de surface ont découvert un grand établissement hallstattien.

En 1962 on a entrepris des fouilles de sauvetage, en exécutant 9 tranchées. On a mis au jour des huttes mi-enfouies et des tombes. La céramique de l'établissement — vases bitronconiques, à rebords évasés, écuelles, tasses à anses surélevées à guirlande de cannelures — appartient à la catégorie fine, noire et brune, lustrée, cannelée, où a décor de prééminences encerclées de cannelures. Une autre catégorie est ornée de bandes alvéolaires d'alvéoles et de boutons à encoches. On y a trouvé également des poids en terre cuite, un poignard en bronze, une pointe de flèche, des os d'animaux.

À la périphérie de l'établissement on a mis au jour sept tombes qui se remarquent par l'indigence du mobilier, à peine quelques fragments céramiques, à l'exception toutefois d'une seule où l'on a découvert posé près de la tête un vase d'un certain intérêt, en forme de cloche, et à décor de boutons (fig. 4/5).

Selon la céramique, cet établissement peut être encadré dans le Hallstatt de la haute époque (A1), civilisation de Pecica, mais en même temps on a pu saisir des éléments qui continuent jusqu'à la phase Ha B. Le matériel céramique des tombes, peu nombreuse, ne peut être séparé de celui de l'établissement, étant de la même catégorie. Le type de vase à prééminences (fig. 4/5) se retrouve aussi dans les tombes dites « scythiques », découvertes à Simeria par M. Roska. Ceci prouve qu'il

était courant dans la civilisation locale du Hallstatt primitif et que sa présence dans les tombes « scythiques », est le résultat d'une influence culturelle.

L'établissement de Simeria bien qu'à un seul niveau d'habitat, a été de longue durée. Les problèmes qu'il soulève imposent la continuation des recherches.

Dans le cadre du chantier de Simeria on a fouillé aussi une nécropole qui, selon les vagues indications offertes par une bague (fig. 8/3), date de l'époque préféodale. De même on a repéré le profil de la route romaine qui passait à l'ouest de la localité, vers Uroi (Petris) et vers Germisara, sur la rive droite du Mureş. Le soubassement de cette route, large de 8,5 m et à surface légèrement bombée, est formé de blocs en augite-andésite de Uroi.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Simeria*. Céramique découverte à l'occasion des recherches de surface (1955).
 Fig. 2. — *Simeria*. 1, urne bitronconique; 2, 3, passoirs; 4-6, tasses (1955).
 Fig. 3. — *Simeria*. Céramique découverte à l'occasion des recherches de surface (1955).
 Fig. 4. — *Simeria*. Vase provenant des fouilles (1962).
 Fig. 5. — *Simeria*. Céramique hallstattienne, tasses à proéminences et cannelures (1962).
 Fig. 6. — *Simeria*. Céramique hallstattienne décorée de cannelures et de proéminences (1962).
 Fig. 7. — *Simeria*. Céramique hallstattienne à alvéoles, à bande en relief et alvéolée, et à boutons à encoches.
 Fig. 8. — *Simeria*. 1, poignard; 2, pointe de flèche de l'époque hallstattienne; 3, bague féodale.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC TILIȘCA

NICOLAE LUPU

ȘAPĂTURILE arheologice începute în anul 1959 în cetatea dacică situată pe dealul «Cățanaș», din imediata apropiere a localităților Tilișca și Galeș (jud. Sibiu), au fost continuate fără întrerupere pînă în vara anului 1965¹. În campaniile care au avut loc în acești ani, s-a căutat să se precizeze caracterul fortificațiilor acestei cetăți și observațiile legate de transformarea și adaptarea interiorului incintei la formele impuse de scopul și funcționalitatea ei, de stabilirea construcțiilor ridicate aici și de definirea rostului lor.

Pentru precizarea sistemului de fortificații, pe lângă observațiile de teren au fost executate mai multe secțiuni prin valul ce încinge și apără versantele de vest și de nord ale așezării. Acest val constă dintr-o ridicătură de pămînt, construită în scopul de a da o înclinare mai abruptă pantei și de a forma în acest fel un obstacol cit mai abrupt pentru un atacant ce încerca forțarea din exterior a cetății.

Fiind situat pe pantă, corpul valului este construit din pămînt și bucăți informe de stîncă trase din porțiunea imediat superioară, astfel încît între val și interiorul incintei lua naștere un șanț, a cărui adîncime nu era constantă pe întreaga lui lungime, variind în funcție de teren și de cantitatea de pămînt ce trebuia excavată spre a da valului o înălțime oarecum egală. Cele patru secțiuni practicate în corpul valului exterior și cele trei secțiuni de pe porțiunea vestică a valului interior — cetatea fiind prevăzută cu două cordoane de apărare — au dus la constatarea că în corpul acestora erau amplasate un soi de paramente construite din pietre de stîncă și de rîu, care mergeau paralel, de-a lungul valurilor. Scopul lor era de a le da stabilitate și de a le feri în acest fel de alunecări. Spațiul dintre cele două rînduri de pietre era umplut cu pămînt bine tasat.

Atît în corpul valului exterior, cit și în cel al valului interior, situat pe pantă la un nivel superior celui dintîi, au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd priunei și celei de a doua vîrste a fierului, fără să ofere observații de natură a duce la precizarea vreunui raport constant între ele, cu excepția faptului că materialul hallstattian este mai numeros. Menționăm că centura de apărare din jurul platoului superior al așezării nu reprezintă altceva decît o pantă foarte abruptă, înaltă în jur de 10 m, a cărei margine exterioară era consolidată cu pietre de rîu și de stîncă, care intrau în peretele pantei pe o grosime considerabilă, de la 2 pînă la 5 m. Aceste pietre nu erau dispuse într-o formă regulată, ci răspîndite în masa pantei.

¹ Cu privire la așezarea dacică fortificată de la Tilișca, a apărut pînă acum un singur raport preliminar: Nicolae

Lupu, *Cetatea dacică de la Tilișca*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 477—484.

În extremitatea estică a platoului superior, sistemul de apărare era prevăzut cu un turn construit la bază din piatră de calcar cochilifer fasonată în formă paralelipipedică, de mărimi diferite, care continua apoi în zid de cărămidă. Acest turn a fost puternic

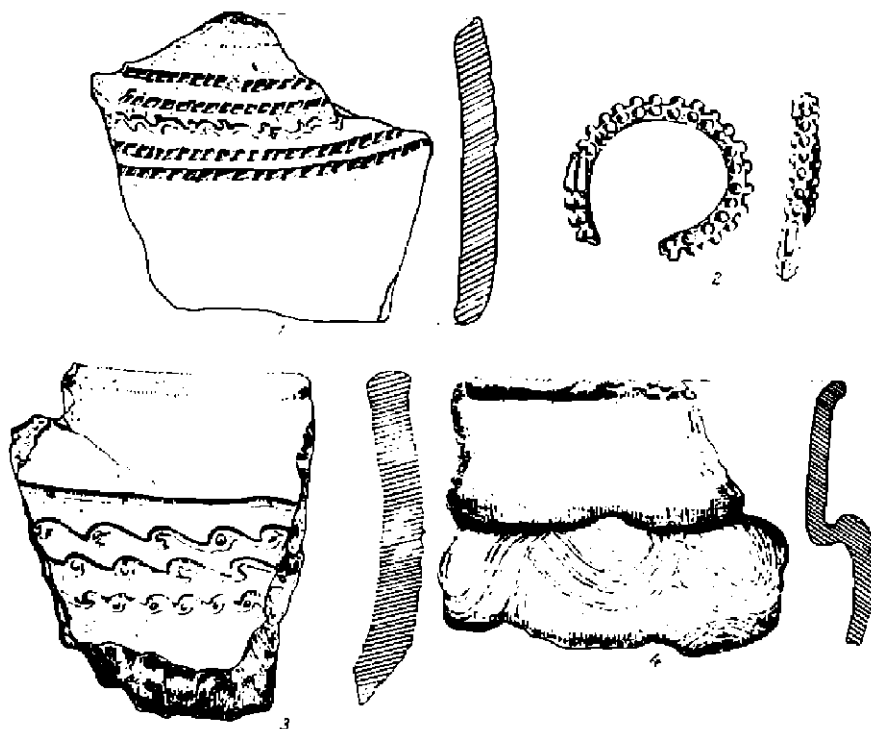

Fig. 1. — Tilișca. 1, 3, 4, fragmente ceramice aparținînd primei vîrste a fierului; 2, brăpară de bronz din a doua epocă a fierului.

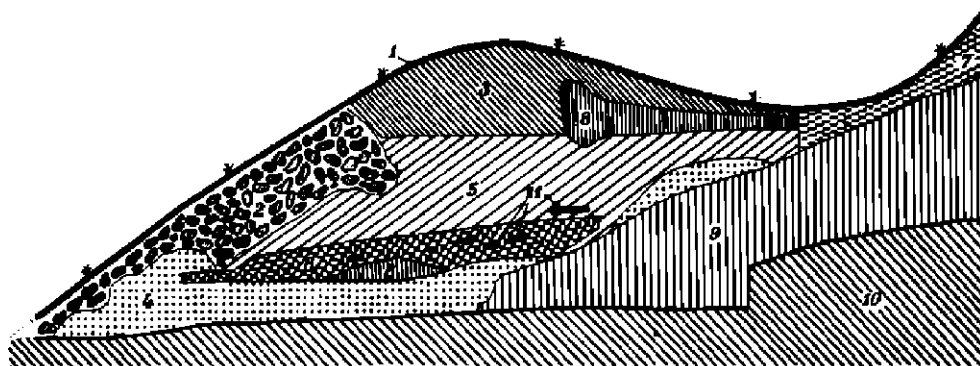

Fig. 2. — Secțiune prin valul exterior de apărare. 1, sol vegetal; 2, pietre sparte din stîncă, amestecate cu pămînt; 3, pămînt galben-cafeniu; 4, pămînt galben nisipos; 5, pămînt galben-cenușiu; 6, strat de pămînt negru cu urme de cultură; 7, pămînt galben lutos cu urme de nisip; 8, strat de pămînt cu mult piatră; 9, stîncă cu fisuri dese, relativ ușor de distocată; 10, limita săpăturii; 11, fragmente ceramice.

turi de stîncă și din pietre de rîu, amestecate laolaltă cu pămînt și bine tasate. Zidul de cărămidă era compact și ocupa toată grosimea de 2,12 m. Menționăm că la paramentul interior blocurile de piatră nu erau prevăzute cu scobituri în formă de coadă de rîndunică.

În molozul provenit din dărîmăturile laturii sudice căzute spre exterior, precum și în interiorul turnului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice din pastă primitivă, lustruită, sau din pastă poroasă, de culoare cenușiu închisă, mergînd pînă spre

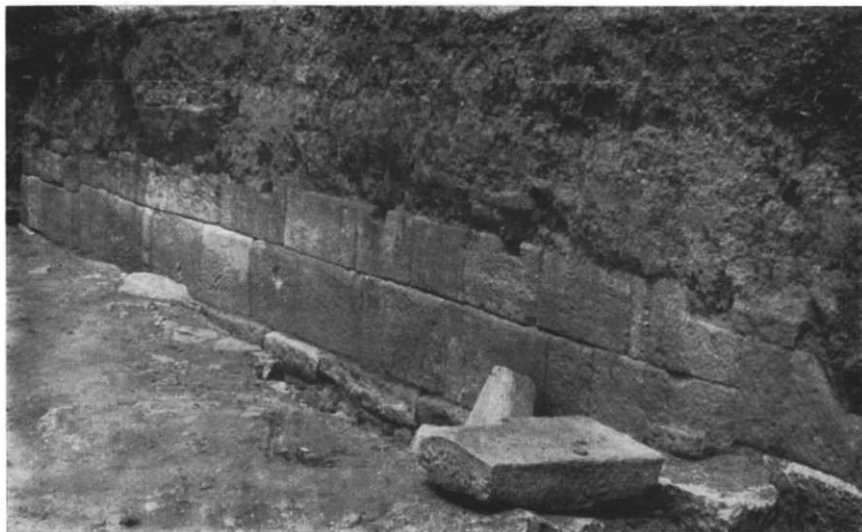

Fig. 4. — Tilișta. Latura de sud a turnului nr. 1 (exterior).

negru. Alături de acestea, din masa molozului au fost recuperate și fragmente ceramice de calitate superioară, de culoare roșie-cărămizie, galbenă sau galbenă cu nuanțe verzuie. Această ceramică din pastă de calitate nu se mai întîlnește nicăieri în așezare. Tot în masa molozului au fost descoperite cuie și piroane de fier, ultimele de dimensiuni respectabile.

Accesul în incinta cetății este asigurat prin drumul amintit, ale cărui terasamente se mai pot urmări bine și astăzi, deoarece au rămas practicabile. El venea dinspre sud-vest pe coasta promontoriului ce înainta în aceeași direcție. Intrarea în incintă se făcea printr-o deschidere relativ îngustă, rezervată în valul exterior. El continua apoi spre platoul superior pe care-l atingea lîngă turnul vestic, unde cordonul superior de apărare era întrerupt tocmai în acest scop.

Între cele două cordoane de apărare, teritoriul așezării a fost amenajat în terase, care ca suprafață variază între ele, în funcție de dispoziția terenului. Înălțimea teraselor alternează și ea de la un caz la altul, ținînd cont de aceleași considerente.

Săpăturile executate pe diferitele terase ale așezării au dus la dezvelirea a numeroase urme de locuire constînd din locuințe, ateliere și din magazii pentru depozitarea și păstrarea cerealelor. Astfel de construcții se găseau amplasate atît în incinta dintre cele două cordoane de apărare, cit și pe platoul superior.

Locuințele și atelierile erau construite din pereți de lemn, avînd numai la bază un rînd de pietre de riu sau de stîncă, în scopul de a proteja talpa construcției de umezeală. Asemenea locuințe constau din una sau două încăperi, prevăzute cu vetre de foc deschise, delimitate de cele mai multe ori de pietre, fixate pe circumferința lor. Forma construcțiilor era rectangulară. În apropierea mai multor locuințe au fost descoperite niște cupatoare de folosință casnică, constînd din cavități săpate în pămînt, al căror interior, spre a deveni consistent, era ars. Cupatoarele erau circulare, cu abateri de la forma regulată. Suprafața de copt consta dintr-un pat de pietre de riu peste care era lipit un strat de lut, nerezit apoi cu atenție. Bolta acestora era destul de joasă. Cupatoarele acestea disparate trebuie să fi aparținut diferitelor familii ce locuiau aici, în timp ce în trei cazuri au fost descoperite cupatoare mai mari lîngă care existau mai multe amplasamente de rîșnit. Ele formau complexe de măcinat și de copt și este foarte probabil că funcționarea lor trebuie pusă pe seama cerințelor căpeteniilor cerății și ale apărătorilor ei.

Pe lîngă locuințele dezvelite pe platoul superior, în interiorul cărora — ca și în cazul locuințelor de pe terasele incintei inferioare — au fost descoperite vase întregi sau întregibile și numeroase fragmente ceramice, a fost identificată și apoi evacuată de pămînt și cisterna de apă. Ea se prezenta sub forma unei gropi circulare săpate în stîncă, situate într-un teren mai jos, spre care convergeau pantele dealului, astfel ca apa să poată fi captată. În apropierea ei, și mai ales în interiorul său, au fost descoperite numeroase fragmente de vase aparținînd celei de a doua vîrste a fierului.

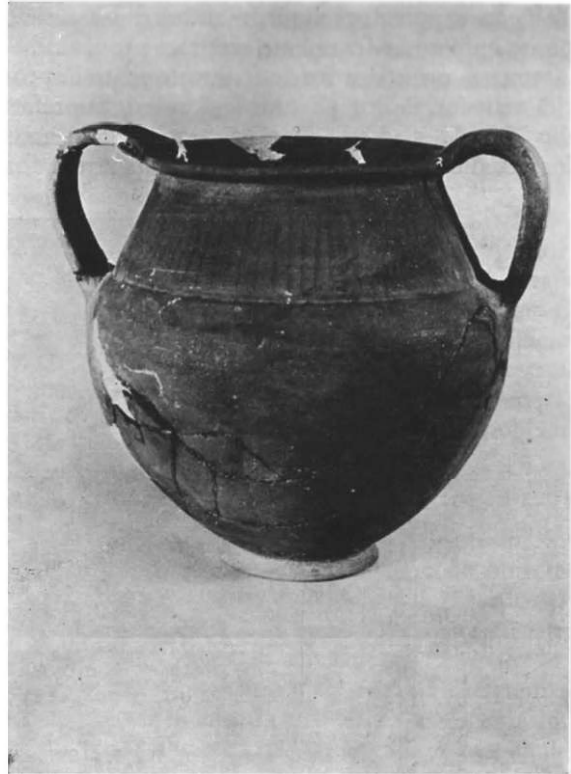

Fig. 5. — Tilișca. Vas cu două torți, ornamentat cu dungi lustruite

Fig. 6. — Tilișca. Vas din pastă poroasă, cu patru butoane și cu briu alveolar.

În raportul preliminar anterior s-a arătat că pe teritoriul aşezării au fost descoperite numeroase fragmente ceramice provenind din faza timpurie a primei vîrste a fierului. Asemenea urme sînt foarte frecvente şi atestă pentru această epocă o locuire intensă. Datorită transformărilor pe care le-a suferit suprafaţa terenului o dată cu amenajarea aşezării din cea de a doua epocă a fierului, cînd aceasta a devenit o cetate bine fortificată, iar incinta dintre cele două centuri de apărare a fost prevăzută cu terase, urmele de locuire

Fig. 7. — Tilişta. Fructieră.

hallstattiană au fost puternic răvăşite. Ca urmare, materialele au fost dislocate şi răspîndite pe mari distanţe, rămînînd pe alocuri doar fundul unor gropi de resturi. În acestea, materialul ceramic descoperit *in situ* prezintă unitate cronologică, în timp ce în restul aşezării ceramica hallstattiană este amestecată cu ceramica La Tène. Aceasta din urmă se găseşte mai ales în partea superioară a stratului de cultură, cit timp cea hallstattiană se face prezentă mai cu seamă spre baza respectivului strat. O delimitare stratigrafică între cele două niveluri nu ne-a fost cu putinţă, datorită solului de pădure şi generaţiilor de copaci care s-au succedat pe acest teren timp îndelungat.

★

Săpăturile întreprinse pe terasa situată în partea de vest, aproape la poalele dealului «Căţanaş», au dat rezultate neaşteptate. Terasa se situează în afara incintei cetăţii. Aici au fost descoperite două morminte dacice de incinerare cu resturile arderii depuse direct în pămînt, într-o groapă practică în acest scop. În afara resturilor cremaţiei, constînd din cenuşă, cărbuni şi oase calcinate, într-unul din morminte au fost descoperite piesele unui tezaur din argint, ritual distruse şi trecute prin foc. Tezaurul cuprindea fibule cu nodozităţi şi cu scut rombic, torques-uri, coliere, pandative şi spirale din sîrmă de argint. În celălalt mormînt, mult mai sărac, au fost descoperite două mărgele cu «ochi de păun» şi piese de fier.

În marginea de est a acestei terase au fost dezvelite urmele unei platforme de cremăție, de formă cvasi dreptunghiulară, în jurul căreia a fost întilnită o destul de mare cantitate de cenușă și cărbune și, sporadic, mici fragmente de oase calcinate. Existența ei trebuie pusă pe seama celor două morminte.

Deși săpăturile au fost extinse pe toată terasa, nu au mai fost descoperite și alte morminte.

*

De importanță deosebită este și descoperirea, în sectorul estic al așezării, a pieselor unui atelier monetar constând din 14 matrițe de bronz și trei manșoane de fier ce serveau la fixarea matrițelor². Negativele efițiilor monetare de pe matrițe reprezintă averse și reverse de denari romani republicani, a căror circulație se plasează cronologic la finele secolului al II-lea și în prima jumătate a secolului I î.e.n. Prezența lor în această cetate reprezintă o dovadă certă a rolului pe care l-a jucat această așezare, precum și faptul că denarul roman, devenit monedă de largă circulație și în țările de la marginea republicii romane, era multiplicat în Dacia de înseși autoritățile tribale.

*

Materialele recoltate din săpăturile efectuate în cetatea dacică de la Tilișca sînt în mare majoritate cele ceramice. Alături de acestea au mai fost culese o serie de obiecte confecționate din metal, resturi osteologice, mai ales de la fauna domestică, aparținînd populației de rînd și conducătorilor din cele două faze de locuire ale așezării (Hallstatt și La Tène), precum și numeroase fragmente de rîșnițe din tuf vulcanic.

Ceramica de natură și proveniență hallsattiană, găsită în așezate, prezintă caractererele tipice: lustru negru sau castaniu la suprafață, decorația în caneluri oblice sau verticale, strat de culoare roșiatică în interiorul vasului etc. Calitatea pastei nu variază mai mult de la un caz la altul fiind în general aspră și amestecată cu impurități, în special cu nisip întrebunțat ca degresant, și chiar cu pietricele mărunte. Fragmentele ceramice și profilele unor piese reconstituite indică printre formele aparținînd acestei epoci vase cu umerii puternic exteriorizați, oale cu pereții în convexitate ușoară sau bitronconice, străchini cu pereții mult lărgiți și cu marginile simple, drepte. Majoritatea acestor vase sînt de culoare neagră, cu lustru în exterior, multe dintre ele ornamentate cu caneluri verticale sau oblice. Pe lângă ele se întilnesc și oale de culoare castanie, ori bătînd mai mult spre cafeniu sau chiar spre cărămiziu.

Ceramica La Tène din așezarea dacică de la Tilișca prezintă caractererele generale ale ceramicii dacice, atît în ceea ce privește tehnica și calitatea pastei, cît și în ceea ce privește forma și ornamentele. Materialul de confecționare prezintă următoarele categorii:

- a) *pastă primitivă* cu luciul negru sau cafeniu în exterior (fructiere cu baza mai puțin dezvoltată și cu pereții mai puțin evazați, precum și oale de diferite mărimi lucrate de obicei cu mina);
- b) *pastă poroasă*, de culoare neagră sau cărămizie, amestecată cu pietricele și nisip, aspră la pipăit (ceștiile, vasele-borcan, cămile și unele olițe);
- c) *Pastă de calitate bună*, densă și amestecată cu mult nisip, care îi dă asprime la pipăit, arză oxidant (chiupuri și oale mari);

² În legătură cu această descoperire, vezi și Nicolae Lupu, *zur Völker- und Landeskunde*, 7/1, București, 1964, p. 5-31. *Die Münze in der dakischen Burg von Tilișca, in Forschungen*

d) *pastă de calitate superioară, arsă pînă la rezonanță, de culoare cenușie-roșiatică* (vase de dimensiuni mici și mijlocii, fructiere, cănițe, străchini etc.).

Printre celelalte particularități mai adăugăm că unele din vase erau prevăzute cu apucători în formă de semilună cu virfurile mergînd în jos, pierzîndu-se treptat pe supra-

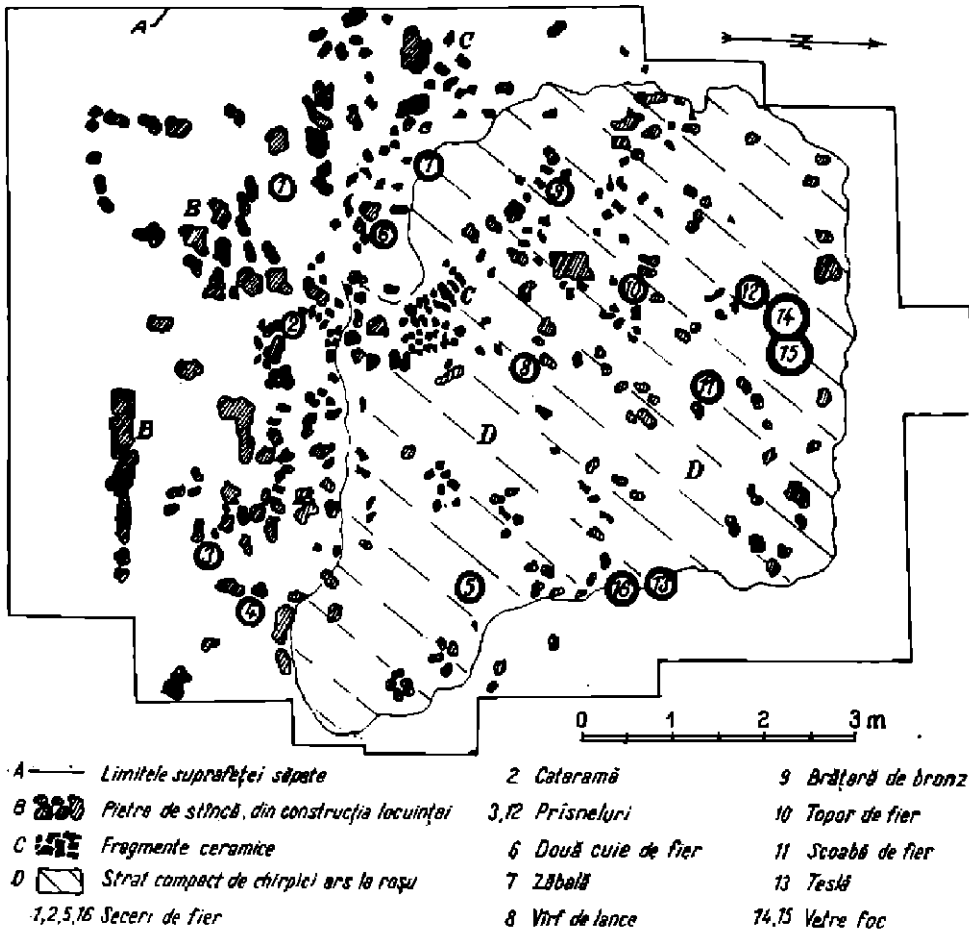

Fig. 8. — Planul de suprafață al locuinței nr. 3.

fața vasului. Aceste apucători devin adesea numai un motiv ornamental, avînd uneori și cîte o proeminență în spațiul pe care îl închid, între virfuri. Tot printre torți se remarcă unele exemplare confecționate din trei suluri, de-a lungul cărora se observă clar șanțurile de îmbinare. Toarta se leagă de buza vasului și de pîntecul său. Deasupra locului de îmbinare a torții de buză, aceasta din urmă prezintă uneori protuberanțe.

Elementele ornamentale se întîlnesc uneori singure, altele combinate între ele, variînd de la un caz la altul, atît după poziția în care se întîlnesc, cît și după suprafața mai mică sau mai mare pe care o ocupă pe corpul vaselor.

Acestea sînt:

a) *linia ondulată*, simplă sau în bandă; ondulele sînt cînd înalte cînd scunde, avînd ductul aproape întotdeauna neregulat; este realizată prin zgîriere cu un obiect cu virful mai mult sau mai puțin bont;

b) *linia orizontală* este cel mai adesea zgîriată în pasta moale, dar apare uneori și sub formă de dungă în relief la unele vase mari din pastă roșie, lucrate la roată, deasupra și dedesubtul liniei ondulate;

c) *briul alveolar*, apăsător cu degetul sau obținut prin decupare din loc în loc; este dispus mai ales între butoanele de pe peretele vaselor de tip borcan, fie orizontal (întrins), fie sub formă de ghirlandă; Există exemplare la care acest briu nu este aplicat, ci este crușat din peretele vasului;

d) *simple impresiuni* pe spațiul de sub buza vasului sau între butoane;

e) *decorul cu măturica*, în ondule sau drept, acoperind după preferință o parte mai mică sau mai mare din suprafața vasului;

f) *crestături succesive*, dispuse oblic pe cantul buzei sau al fundului vasului;

g) *linii lucioase*;

h) *zgîrieruri neregulate*, pe o mare parte din corpul vasului, realizate cu un obiect ascuțit;

i) *butoanele teșite*, crestate în formă de cruce ori de X sau apăsate de trei sau patru ori cu degetul.

Asocierea cea mai des înfîlînită constă din linii drepte orizontale, alternînd cu linii ondulate.

Din ceramică mai amintim greutățile de țesut, fusaiiolele, gleruitoarele, cel mai des înfîlînite fiind fusaiiolele care prezintă atît forma bitronconică cît și cea plată cu marginile rotunjite. Au mai fost descoperite și jucării realizate din fragmente de vase ceramice rotunjite și perforate. Perforarea nefiind făcută pe centru, ele nu puteau fi întrebuițate ca fusaiiole, fapt care ne-a determinat a le considera jucării.

Metalele sînt prezente prin unelte de fier și obiecte de podoabă din bronz. Dintre uneltele de fier amintim securi, săpăligi, tesle, seceri, cuțite, virfuri de lance, pinteni, zăbale etc. și nenumărate cuie și piroane de mărimi diferite. Din bronz au fost descoperite brățări și pandantive.

Rezultatele obținute definesc în mare măsură caracterul acestei cetăți și oferă criterii valoroase pentru determinarea fazelor de evoluție culturală prin care a trecut populația dacică din aceste locuri în prima și în cea de a doua vîrstă a fierului. În felul acesta, ele clarifică în bună parte obiectivele pe care ni le-am propus a le urmări atunci cînd am început lucrările. Astfel, ele sînt de natură a arunca o lumină cvasicompletă asupra sistemului de fortificații, asupra datării acestuia, ca și asupra organizării interne a întregii arii ocrotite de cele două centuri de apărare.

Cele două paramente construite din piatră informă de stîncă și de rîu ale valului exterior sau interior, cu umplutura de pămînt între ele, trebuie privite deci ca o formă de construcție care anticipează zidul dacic executat din blocuri paralelipipedice din calcar cochilifer, firește într-o formă mult mai rudimentară, dar care are ca temelie același principiu. Această formă de întăritură s-a preferat aici atît datorită dificultăților pe care le impunea procurarea unui material care ar fi putut fi fasonat, cît și datorită marii lungimi a celor două centuri de apărare. N-ar fi exclus ca acest sistem de val să reprezinte și o formă care cronologic să se înscrie înaintea zidului cu blocuri ecarisate la bază și care ca aspect și ca eficiență era vădit superior.

De interes deosebit sînt apoi observațiile culese în legătură cu construcțiile din cea mai apărută parte a incintei (cisterna, magaziiile de provizii) și bogatele materiale recoltate din dezvelirea lor.

Asupra importanței matrijelor monetare descoperite aici nu socotim necesar a mai insista, deoarece se știe că asemenea piese sînt rare, iar în ceea ce privește circulația monetară din Dacia preromană și fondul monetar al acesteia, existența unui atelier într-o cetate fortificată este deosebit de edificatoare. Prin reproducerea exactă a nominalului roman care își făcuse apariția pe pămîntul Daciei, localnicii își asigurau atît schimbul intern cît și importul unor bunuri din afara țării lor. Prezența acestui atelier este o dovadă în plus că autoritățile tribale dacice — după ce bătuseră monedă de imitație grecească — au trecut și la emiterea unor monede de tip roman, de îndată ce în tranzacțiile comerciale denarul ajunsese monedă preferată de vinzător cît și de cumpărător.

Materialul recoltat din săpături ne oferă posibilitatea de a ne referi și la unele considerente privind ocupațiile locuitorilor așezării. Prezența numeroaselor seceri constituie dovada că populația dacică din aceste părți practica din plin agricultura. În acest sens pledează și numeroasele fragmente de chiupuri pentru păstrat boabele de cereale (*dolia*), precum și piesele și fragmentele de rîșniță.

Pe de altă parte, bogatul material osteologic descoperit în săpături servește ca dovadă că o importantă ocupație o reprezenta creșterea vitelor. Deși acest material nu a fost supus încă unui examen științific, se poate totuși constata că el provine de la vite mari (bovidee), de la cornute mici (ovicaprine) și în cea mai mare parte de la porcine. În special porcul se pare că a fost crescut cu preferință de locuitorii acestei așezări.

Despre creșterea calului ne stau mărturie zăbalele și pintenii descoperiți în locuințe. El trebuie să fi fost folosit atît pentru tracțiune cît și pentru călărit.

Nu se poate încă preciza în ce măsură era practicat păstoritul în sensul unei ocupații principale, ocupație care să situeze pe plan secundar agricultura. În orice caz, teritoriul din jur a fost prielnic dezvoltării sale, iar prezența oaselor de ovicaprine întărește presupunerea că el forma o îndeletnicire pentru unii din locuitori.

Prezența securilor de fier și a teslei din locuința nr.3, precum și a dălșilor descoperite ne vorbește despre meșteșugul prelucrării lemnului, iar virfurile de lănci despre preocupările de natură războinică ale societății din acest timp în general și ale așezării acesteia în special.

Materialul descoperit în săpătură atestă de asemenea existența ocupațiilor casnice legate de confecționarea îmbrăcămintei (fusaițele, greutățile de țesut), iar în privința olăritului, mai ales în ceea ce privește cea de-a doua vîrstă a fierului, ne aflăm desigur în faza confecționării sale de către meșteșugari specializați, care produceau pentru trebuințele întregii populații a așezării și poate chiar și pentru unii locuitori din afara acesteia. Cu toate acestea, credem că anumite vase, lucrate manual, se mai confecționau și în cadrul fiecărei familii. Ținînd însă seama de factura unora din piesele ceramice a căror evoluție tipologică trebuie urmărită în producția indigenă dacică, se pot formula o serie de considerente și asupra posibilităților tehnice la care au ajuns să se ridice acești meșteșugari, după cum se pot trage și o seamă de concluzii privitoare la creația de artă a acestora și la gustul ales al populației care întrebuița aceste piese în viața de toate zilele.

Ceramica ieșită la suprafață în săpăturile executate la cetatea de la Tilișca rămîne pînă în prezent cel mai valoros criteriu de datare al întregii așezări și al fazelor sale de dezvoltare. Ea dovedește că începuturile locuirii acestui deal trebuie căutate într-o plină epocă de dezvoltare a Hallstattului timpuriu. Acțiunea de construire a teraselor este de fixat foarte probabil o dată cu ridicarea liniei de apărare din jurul incintei superioare. Din ob-

servațiile pe care le furnizează săpăturile și din studiul materialelor rezultate, reiese că acest lucru a avut loc în cea de-a doua epocă a fierului. Însăși tehnica și materialele de construcție întâlnite la turnul nr. 1, integrat centurii superioare de apărare, exprimă prin elementele lor un *facies* cultural propriu celei de-a doua faze a La Tène-ului. Prin construirea acestor terase, anumite părți ale fostului ștrat de cultură au dispărut, iar altele au fost acoperite. În felul acesta, ștratul de cultură care se afla la suprafață a ajuns la adâncime.

Asemănarea, ba am putea spune chiar identitatea, dintre sistemul de construcție întâlnit la turnul nr. 1, din zid de piatră ecarisată continuat cu zid de cărămidă, și cel de la cetatea dacică de la Costești (județul Hunedoara) a fost menționată încă în raportul preliminar încheiat la sfârșitul săpăturilor din 1959. Faptul că la Costești turnurile-locuință sînt mai impozante, că grosimea pereților este mai mare, că blocurile de la temelia de piatră a turnurilor sînt prevăzute cu mai multe «babe», vizibile din interior și exterior, sîruează construcțiile de la Costești pe un plan tehnic superior. Dacă se ține seamă de această observație, am putea fi tentați să considerăm construcțiile de piatră și cărămidă de la Tilișca ca ceva mai vechi decît cele din munții de la sud de Orăștie. Aceasta dacă lăsăm la o parte considerentele legate de teoria «periferizării» (aplicată în acest caz la aria cetăților cu *murus dacicus*) care ar putea pleda pentru construcții mai puțin pretențioase, chiar dacă sînt executate concomitent. Desigur că în asemenea cazuri un criteriu deosebit de important îl constituie și rolul militar ce i-a fost rezervat și care este, firește, mai mic decît cel al cetății de la Costești.

Cît privește descoperirea celor două morminte de incinerare atît de caracteristice populației autohtone și a căror apartenență este coroborată prin însuși tezaurul de podoabă depus ca inventar în mormîntul nr. 1, reprezintă un valoros bun cîștigat și un important pas făcut înainte pe drumul unei cunoașteri mai temeinice a culturii spirituale a acestui popor.

Într-adevăr, atît prin extensiunea sa cît și prin sistemul de fortificații, cetatea care ne reține atenția iese cu totul în evidență în ansamblul descoperirilor cunoscute pe acest teritoriu.

Săpăturile din cetatea dacică de la Tilișca au adus o serie de contribuții noi la cunoașterea mai temeinică a stadiului atins de poporul dacic sub raport economic, politic și social-cultural, în epoca de ascensiune pe care acesta a înregistrat-o în secolul I î.e.n. Fără a anticipa prea mult rezultatele ce se vor degaja din studiul amănunțit de caracter monografic al materialelor ieșite în urma acestor săpături, reținem deocamdată concluzia ce se degajă din observațiile preliminare, că așezarea dacică de pe dealul «Cățanaș» cunoaște cea mai înfloritoare viață a sa în prima jumătate a secolului I î.e.n., epocă ce coincide cu instaurarea primului ștrat dacic centralizat sub conducerea puternicului rege Burebista.

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE TILIȘCA

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques commencées en 1959 et poursuivies sans interruption de 1960 jusqu'en 1965, ont permis de préciser toute une série d'objectifs qui définissent le caractère de cet établissement et son encadrement culturel, dans l'ensemble des découvertes archéologiques concernant l'histoire des Daces.

L'établissement de Tilișca comporte deux phases d'habitat. La première appartient au commencement de la première époque de l'âge du fer (Hallstatt), et la deuxième peut être encadrée dans

La Tène, au début de la période de grand essor économique et politique des Daces, phase qui coïncide avec l'époque de la formation de l'Etat dace centralisé, conduit par Burebista et par le père de ce dernier.

La cité dacique Tilișca, située sur la colline de « Cățanaș », est protégée par deux enceintes fortifiées, concentriques, qui défendent l'accès aux côtés ouest et nord. Elles apparaissent sous la forme de *valla* en terre, et à certains endroits comme des plates-formes à pentes abruptes consolidées par des galets et des pierres de roche, pour empêcher leur éboulement. La ligne défensive supérieure a été renforcée à l'ouest et au nord par deux tours de défense. Construites en blocs parallélépipédiques de calcaire coquillifère, elles constituaient les deux parements qui recouvraient la partie inférieure des murs, à l'intérieur comme à l'extérieur, sur lesquels s'élevait un mur en briques de 2,12 m d'épaisseur, cloturant une surface carrée de 6,35 m de côté.

Sur la bande de terrain aménagée en terrasses, comprise entre les deux lignes défensives, on a découvert toute une série d'ateliers (pour la mouture et la cuisson, pour le traitement des métaux et pour la frappe des monnaies) ainsi que des habitations appartenant à des gens dont l'activité devait se rattacher à la vie de la cité. Sur le plateau supérieur de la colline on a également mis au jour une série d'habitations et de granges, ainsi qu'un réservoir creusé à même le roc, où l'on captait l'eau des pluies, qu'on utilisait seulement en cas de siège.

Sur la terrasse inférieure de l'ouest de la colline dite « Cățanaș », hors de l'enceinte, on a découvert deux tombes d'incinération, dont l'une contenant un trésor de fibules, colliers, torques et spirales en argent.

Le matériel archéologique comprend de la céramique travaillée à la main et au tour. La céramique hallstattienne est noire, brune ou jaunâtre, décorée de cannelures et lustrée à l'intérieur, tandis que la céramique de la seconde époque de l'âge du fer est modelée soit dans une pâte poreuse gris noirâtre et brun foncé, soit dans une pâte fine, grise. Comme motif de décor il y a la ligne ondulée, isolée ou par bandes, les bandes alvéolaires, les impressions digitales, les boutons, ou les encoches en forme de croix ou de X.

Parmi les objets en fer, mentionnons les haches, ciseaux, serfouettes, herminettes, couteaux, marteaux, enclumes, fourches, gros clous, etc., et parmi ceux en bronze les bracelets, fibules, pendentifs, bagues, etc.

Les fouilles ont livré aussi quelques deniers romains républicains, mis en circulation à la première moitié du Ier siècle av. n. è.

Le système des fortifications et le matériel céramique ne présentent pas des formes évoluées comme celles des découvertes similaires des cités daciques des monts d'Orăștie. Chronologiquement, elles doivent s'encadrer dans l'époque indiquée par les découvertes monétaires et par l'atelier monétaire (première moitié du Ier siècle av. n. è.), époque où nous assistons, sous le rapport politique, à la constitution du premier Etat dacique créé par le roi Burebista et par son père.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Tilișca*. 1, 2, tessons appartenant à la civilisation de Beaurabi (Hallstatt); 3, tesson hallstattien décoré de lignes disposées en guirlande; 4, bracelet en bronze.

Fig. 2. — Coupe à travers le vallum extérieur de défense. 1, sol végétal; 2, débris de roches mélangés à la terre; 3, sol jaune-brun; 4, sol jaune sablonneux; 5, sol jaune-gris; 6, couche de sol noir à vestiges de civilisation; 7, sol jaune argileux à faible composition de sable; 8, couche comportant un grand nombre de cailloux; 9, roche à nombreuses fissures, effrangible; 10, limite des fouilles; 11, tessons (échelle 1:50).

Fig. 3. — *Tilișca* Coupe à travers le vallum antérieur, côté nord.

Fig. 4. — *Tilișca*. Côté sud de la tour n° 1 à l'extérieur.

Fig. 5. — *Tilișca*. Vase à deux anses orné de bandes lustrées.

Fig. 6. — *Tilișca*. Vase en pâte poreuse à quatre boutons et à bandes alvéolées.

Fig. 7. — *Tilișca*. Vase à fruits.

Fig. 8. — Plan de surface de l'habitation n° 3.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA CASTRA TRAIANA

(satul Sînbodin, com. Dăiești, jud. Vilcea)

D. TUDOR, H. NUBAR, P. PURCĂRESCU

SĂPĂTURILE au avut caracter de salvare, deoarece castrul va fi acoperit peste cîțiva ani cu apele lacului de acumulare al unei hidrocentrale. Castrul se găsește în partea de sud a satului, pe o terasă formată din aluviunile aduse de Olt și pîrul Trantul. El a fost construit de romani pe malul stîng al Oltului, într-un important loc de trecere a drumului roman peste rîu. Mai jos, la cîțiva kilometri, în fața satelor Olteni și Fedeleșoiu, valea Oltului devine foarte îngustă prin apropierea de rîu a dealurilor argeșene și vilcene.

Mult timp acest castru a fost greșit localizat la Gura Văzii, pe malul opus al rîului, unde nu există nici o urmă romană. Pentru prima dată a fost identificat precis în 1944¹.

În perioada 7—24 IX 1966 s-au efectuat la Sînbodin săpături de către Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România în colaborare cu Muzeul din Rîmnicu Vilcea. S-au urmărit ca obiective principale (a căror realizare completă va fi îndeplinită în cursul campaniilor viitoare) topografia castrului și în special orientarea lui cu delimitarea laturii de est. În vederea acestui scop s-au efectuat o serie de secțiuni și sondaje pe latura de est a castrului (fig. 1).

O primă secțiune orientată E—V, la sud de grădina locuitorului D. Dogaru, a avut ca scop controlul stratigrafic al terenului, urmărind să stabilească și să delimiteze castrul propriu-zis, înspre est (fig. 2). Rezultatul cel mai important obținut din această secțiune a fost stabilirea faptului că pe terenul de la răsărit de castru, aluviunile depuse de revărsările apelor (Trantul și Oltul), probabil încă din antichitate, au distrus orice urmă arheologică de altfel, pe o lungime de 16 m, începînd de la est pînă lîngă latura castrului, nu a apărut nimic.

La 1 m de zid se constată un masiv strat de balast și nisip.

Cercetări mai ample s-au efectuat în zona de sud a casei lui Dogaru, unde, după informațiile primite, s-ar fi găsit urme de ziduri din piatră cu mortar, pe care locuitorii le demolaseră pentru a folosi piatra la construcții de case.

De altfel și în grădina lui Dogaru, la o adîncime de circa 0,30 m față de suprafața terenului, au fost identificate urmele unui zid de piatră cu mortar, gros de 1,50 m. În zona amintită, după efectuarea unor secțiuni, s-a trecut la dezvelirea în suprafață. S-a ajuns la următoarea situație:

¹ D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, București, 1968, p. 272 și urm.

Zidul de est al castrului s-a construit din blocuri de piatră legate cu mortar și era gros la temelie de 1,10 m (fig. 3). Blocurile *opus*-ului sînt așezate pe un soclu lat de 0,20 m

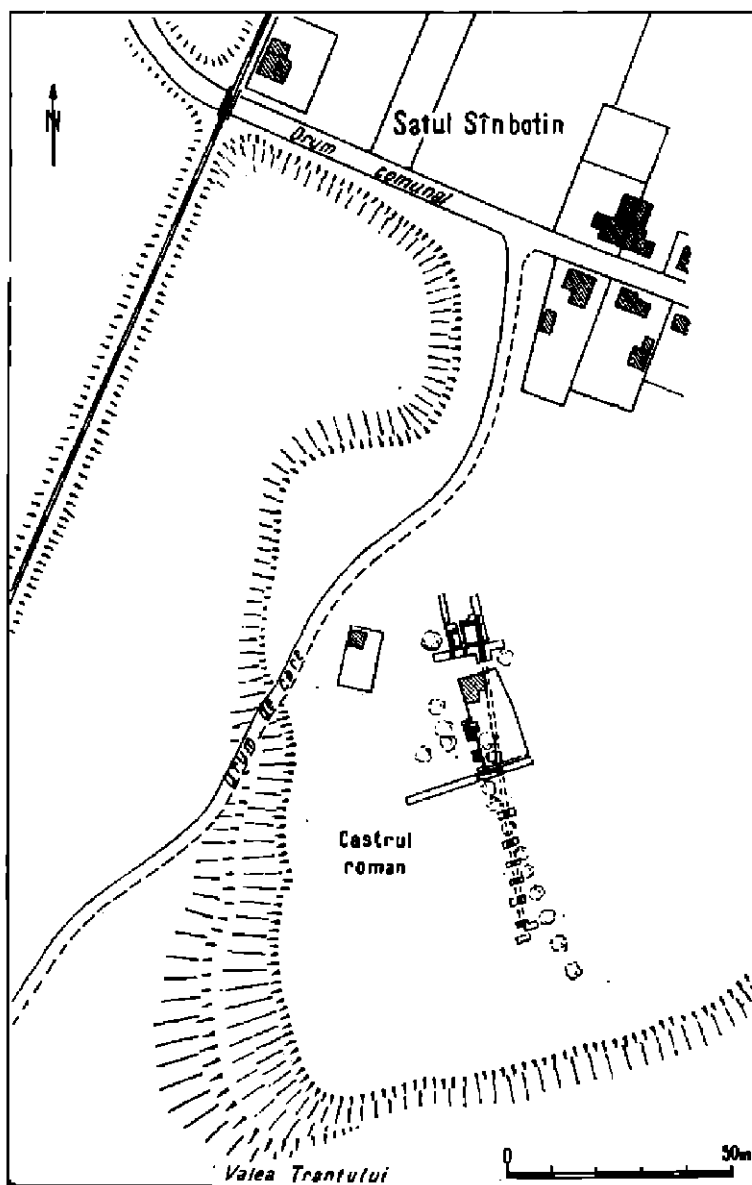

Fig. 1. — *Castra Traiana*. Planul săpăturilor arheologice, efectuate în 1966.

(existent numai în exteriorul zidului) și apoi urmează temelie înaltă de 0,40 m construită din bolovani de riu. Zidul de deasupra se construiește dintr-un emplecton de pietre neregulate prinse în mortar (fig. 2/Z 1). De menționat că zidul se păstrează mai bine spre

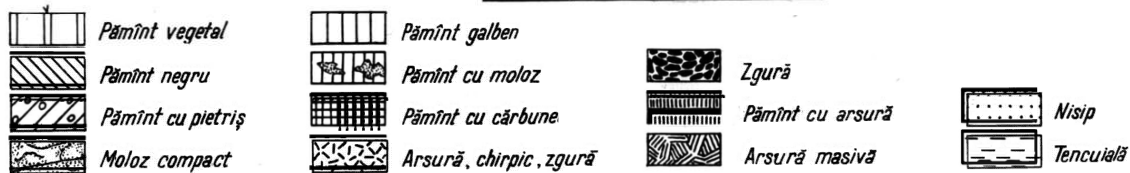
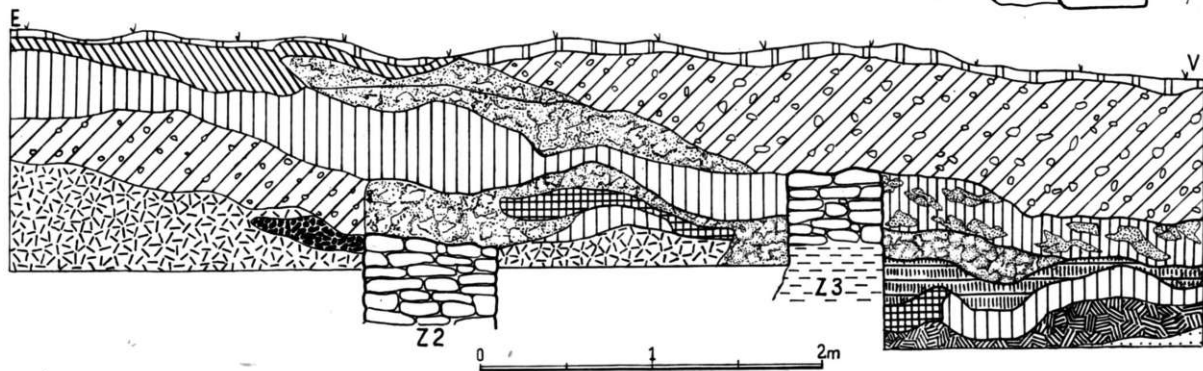
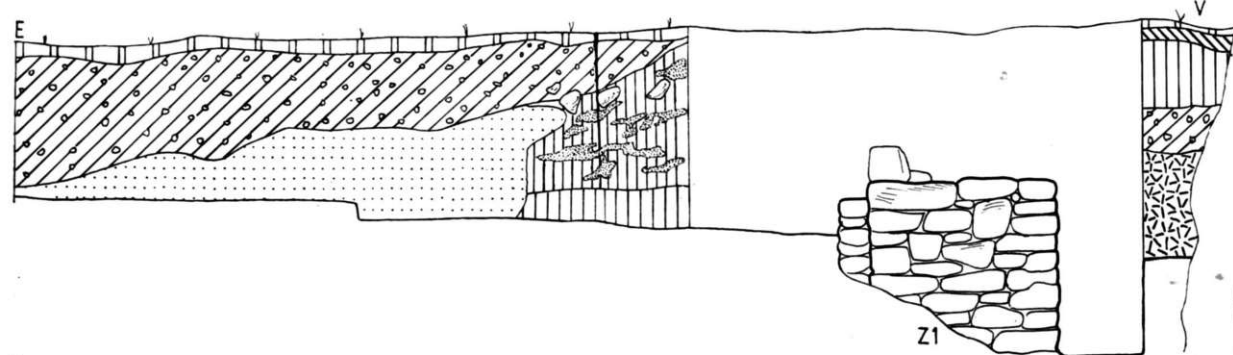
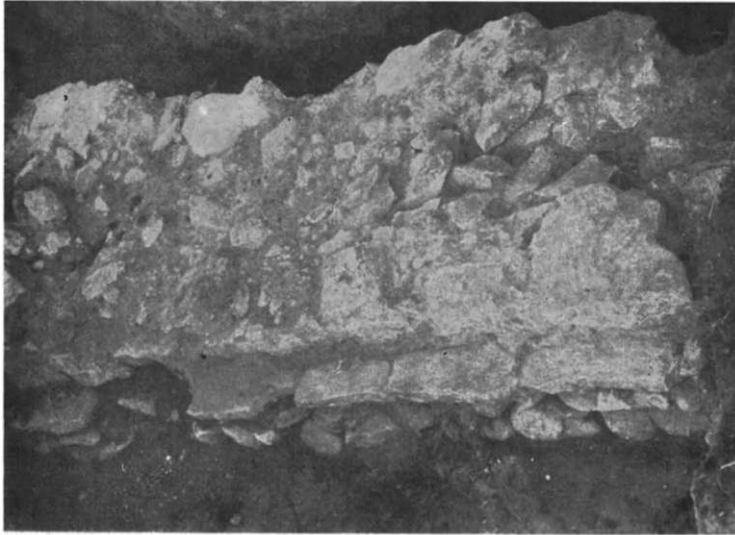

Fig. 2. — *Castra Traiana*. Secțiune pe latura de est a castrului.

sud (lângă casa lui Dogaru) și se pierde treptat spre nord, pînă dispăre complet din cauza distrugerilor provocate de revărsarea apelor, a aluviunilor, balastului și nisipului depuse cu această ocazie. La est de acest zid, nu s-a putut surprinde șanțul de apărare (*fossa*) din cauza prezenței aceluiași strat gros de balast și nisip.

1

2

Fig. 3. -- *Castra Traiana*. 1, Zidul de incintă; 2, fibulă romană.

La vest de acest zid de apărare, în interiorul castrului, au fost surprinse o serie de ziduri din pietre legate cu mortar, de grosimi în jurul a 0,50 m, rămase de la mai multe clădiri, a căror funcțiune nu a putut fi încă stabilită (fig. 2/Z 2 și Z 3).

Toate aceste complexe de zidărie au fost ridicate pe un strat masiv și întins de arsură (strat de arsură peste care este așezată și temelia zidului de est al castrului). De menționat că în acest strat de arsură s-au găsit numeroase bucăți de zgură de fier, ceea ce ar putea constitui indiciul existenței în apropiere a unui atelier sau cuptor de prelucrat minereul

de fier. De altfel s-au surprins într-un loc o serie de blocuri de piatră, așezate în semicerc, care ar fi putut constitui resturile unui cuptor de reducere a fierului.

Stratigrafic, după rezultatele de pînă acum, în această zonă se pot stabili următoarele faze succesive:

1. Urme ceramice dacice dispersate dintr-un strat deranjat.
2. Stratul de arsură este cel mai vechi, fiind anterior complexelor de ziduri. El apare în jurul adîncimii de 1,00 m.
3. Complexele de ziduri, unde se delimitează două faze constructive dintre care una este sigur contemporană cu zidul de incintă al laturii de est a castrului.

Pentru identificarea traseului laturii de est a castrului s-au efectuat o serie de sondaje înspre sud (fig. 1). Traseul zidului a putut fi urmărit pe o lungime de 69,50 m. La capătul de sud, ca și la cel de nord, zidul se pierde, fiind distrus de aluviuni și balast. Într-un loc zidul se păstrează pînă la o înălțime de 1,60 m. De menționat că în cadrul acestor secțiuni și sondaje pentru urmărirea traseului zidului, au mai apărut o serie de ziduri din piatră cu mortar, avînd grosimea de circa 0,40—0,60 m, care sînt orientate E—V și perpendiculare pe latura de est a castrului. Ele aparțin unor construcții din interiorul castrului.

Materiale arheologice. S-au descoperit fragmente ceramice dacice (secolul I e.n.) și romane din secolele II—III e.n., un denar roman aparținînd lui Caracalla (Cohen ², 689), o fibulă romană cu port-agrafa din secolul II e.n. (fig. 3/2) și un opaiț.

Cu ajutorul hărții romane, cunoscute azi sub numele de *Tabula lui Peutinger* (alcătuită în prima jumătate a secolului al III-lea e.n.), putem localiza cu certitudine, în ruinele de la Sînbotin, castrul și așezarea *Castra Traiana*. Documentul cartografic fixează distanța de 12 mii pași romani (17,820 km) între *Buridava* (Stolniceni, com. Rîureni, Jud. Vîlcea) și *Castra Traiana*. Aceași hartă indică apoi, de la *Castra Traiana* pînă la *Arutela* (poiana Bivolăriei, în fața mănăștirii Cozia), un drum lung de 9 000 de pași romani (13,365 km). De remarcat că ambele cifre concordă perfect cu distanțele dintre aceste trei localități antice și moderne ².

Toponimicul *Castra Traiana* (Castrul lui Traian) amintește numele cuceritorului Daciei. După cum s-a afirmat în mod ipotetic de către unii învățați, este probabil ca în timpul operațiilor de cucerire a Daciei împăratul să fi fost prezent în aceste locuri ³. Cu acel prilej a fost construit un prim castru de apărare, probabil numai cu un val de pămînt și un șanț de protecție. Puținele descoperiri ceramice dacice arată că în acel loc exista o așezare autohtonă în momentul venirii romanilor, dar al cărei nume ne rămîne necunoscut. Acest toponim dacic nu s-a mai păstrat oficial și a fost schimbat cu acela de la *Castra Traiana*, dat în cinstea împăratului.

Poate că săpăturile viitoare vor putea identifica urme din primul castru construit în vremea lui Traian, peste o modestă așezare dacică. Din această primă perioadă ne-au mai rămas depozitele de zgură de fier, care arată activitatea unor cuptoare de redus minereul. Mina din care s-a extras roca cu minereu de fier urmează a fi de asemenea căutată pe văile dintre dealurile argeșene vecine.

Zidul de răsărit al actualului castru, cu fragmentele de zidărie de la clădirile sale interioare (locuințe pentru soldați) aparțin celei de-a doua faze a castrului roman. Ca material de construcție s-a folosit piatra brută (bolovani de rîu extrași din Olt și pîrîul Trant) sau lespezi de carieră, aduse din regiunea dealurilor de la Dăiești. Cărămida s-a întrebuințat

¹ *Ibidem*, p. 57.

² Carl Patsch, *Der Kampf um den Donauraum unter Domi-*

lian und Trajan, Viena-Leipzig, 1937, p. 75.

în cantitate redusă, din cauză că nu exista prin apropiere pământ de calitate pentru fabricarea ei.

Cit privește perioada cînd s-a construit cel de-al doilea castru cu zid de piatră, este greu de stabilit în actuala fază a cercetărilor. Nu-i cunoaștem forma, elementele defensive (porți, turnuri etc.) și nici date stratigrafice sau epigrafice nu au putut fi obținute din săpătură. Ipotețic, ne putem gândi la epoca lui Septimius Severus, cînd s-a reclădit cea mai mare parte din castrule ce făceau parte din sistemul defensiv al graniței Oltului (*limes Alutanus*).

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE CASTRA TRAIANA (village de Sinbotin, commune de Dăești, département de Vilcea)

RÉSUMÉ

A l'occasion de la campagne de fouilles de 1966, plusieurs tranchées ont été ouvertes au côté est du camp romain dont les traces sont marquées de nos jours par un mur en pierre long de 69,50 m (fig. 1). Le camp, sous sa forme la plus récente, c'est-à-dire celle que nous lui connaissons à présent recouvre une fortification romaine (en terre?) plus ancienne, qui se dressait à son tour sur l'emplacement d'un établissement dacique. Les alluvions, portées par l'Olt et par les eaux du Trant ont détruit la majeure partie du camp, dont le mur d'enceinte, à gros blocs et dalles calcaires, atteignait 1,10 m de largeur.

Les fouilles ont dégagé également les vestiges d'un atelier pour le traitement du fer. Il y avait des édifices de pierre à l'intérieur du camp.

On y a trouvé un denier de Caracalla, une lampe et une fibule. Il paraît que ce camp est une réfection datant du temps de Septime Sévère.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Castra Traiana*. Relevé des fouilles archéologiques de 1966.
Fig. 2. — *Castra Traiana*. Tranchée du côté est du camp.
Fig. 3. — *Castra Traiana*. 1, mur d'enceinte; 2, fibule romaine.

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA SĂPĂTURILOR EFECTUATE ÎN ANII 1962 — 1967 ÎN CASTRUL ROMAN DE LÎNGĂ CÎMPULUNG-MUSCEL (JIDOVA)

EM. POPESCU și EUG. POPESCU

DUPA O ÎNTRERUPERE de mai bine de 50 de ani au fost reluate săpăturile din castrul de la Jidova (Jidava), aflat la circa 6 km sud de orașul Cîmpulung-Muscel, în satul Pescăreasa. Începute în 1876 de către Dimitrie Butculescu¹ și reluate în 1901, cu o amploare și competență mai mare, de către Gr. Tocilescu, prin colaboratorul său P. Polonic², săpăturile de la Jidova aveau să continue abia în 1962, de data aceasta cu speranța de a nu mai fi abandonate pînă ce nu vor fi realizate obiectivele științifice și muzeistice pe care ni le-am propus: dezvelirea exhaustivă a ruinelor, recoltarea unor informații științifice privind viața și organizarea romană în acest castru — care să fie publicate periodic în rapoarte preliminare și în final într-o monografie —, în sfîrșit, transformarea întregului complex într-un punct turistic arheologic, prin înființarea aici a unui muzeu.

Săpăturile au fost efectuate timp de șapte ani fără întrerupere, sub egida științifică a Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România și cu sprijinul material al muzeelor din Cîmpulung-Muscel și Pitești³.

La începerea cercetărilor starea ruinelor și condițiile de lucru erau precare. Cu circa 17 ani în urmă se construiseră în interiorul castrului diverse barăci din lemn și clădiri din zid — în folosința unei întreprinderi miniere — care distruseseră zidurile sau le străpunseseră prin șanțurile de canalizare necesare apei și luminii.

Planul de săpături trebuia deci să țină seama de aceste realități. Cu timpul s-a reușit să se dărîme barăcile din lemn, iar construcțiile din zid să fie preluate, de Academia Republicii Socialiste România și folosite în scopuri științifice. Molozul provenit din dărîmăturile construcțiilor demolate a fost îndepărtat, iar ruinele pregătite în felul acesta pentru a fi scoase la iveală. De asemenea, zidurile descoperite în săpăturile anterioare —

¹ Rezultatele săpăturilor lui D. Butculescu se află consemnate în câteva casete păstrate astăzi la Muzeul de istorie a orașului București.

² Săpăturile au fost parțial publicate de către D. Tudor în lucrarea *Castrele romane de la Jidova lângă Cîmpulung-Muscel*, extras din *București*, II, 1936, p. 89—117 și extras în *Buletinul Muzeului Militar*, IV, 7—8, 1940—1941, p. 98—101; *BCMI*, XXXVII, 1944, p. 77—82; idem, *Oltunia romană*, ed. a III-a, București, 1968, p. 293—296, 365—366.

³ Conducerea lucrărilor pe întreaga perioadă a avut-o Emilian Popescu de la Institutul de arheologie. Trei ani (1962—1964) s-a lucrat în colaborare cu Muzeul din Cîmpulung-Muscel, reprezentat de Flaminio Mirțu, iar din 1964 și pînă în 1967 săpăturile au fost efectuate numai cu colaborarea Muzeului din Pitești, reprezentat de Eugenia Popescu. Campaniaile au durat în general cite o lună de zile, cu mici prelungiri.

nivelate și acoperite acum 17 ani — au reînceput să apară. Secțiunile pe care le-am trasat în număr de 10 (vezi pe plan, fig. 1), ne-au ajutat să căpătăm o imagine destul de clară asupra topografiei castrului. În plus, ele ne-au oferit date stratigrafice importante.

Nu toate secțiunile au aceeași lungime. Am fost obligați să ne oprim la un anumit punct, fie din cauza unei construcții, fie pentru a nu tăia căile de evacuare a pământului din castru. Aproape toate secțiunile, însă, au pornit din exteriorul zidului de incintă și s-au prelungit în interior până acolo unde a fost posibil. Citeva dintre ele au fost prelungite mult în afară pentru a cerceta *fossa* și drumul antic. Multe din secțiuni au fost trasate perpendicular pe turnuri. Pe plan secțiunile sînt numerotate cu sigle de la A la N; lărgimea lor e în general de 1,50 m.

Săpăturile anterioare anului 1962, deși reduse, au avut totuși rezultate importante; ele ne-au dat o imagine asupra castrului de la Jidava. Dacă, de pildă, cele ale lui Butculescu se limitaseră numai la dezvelirea feței exterioare a incintei de nord, în schimb cele efectuate de Tocilescu-Polonic au fost concentrate asupra porților și clădirilor importante din interior: *praetorium* și *horreum*. Săpăturile lui Tocilescu-Polonic au contribuit mult la determinarea planului castrului și la descoperirea unor materiale importante, ceramice, monetare, inscripții ceramice, obiecte de metal etc.⁴. Metoda de săpătură folosită însă aruncă, anume aceea de a urmări traseul zidurilor prin sondaje, fără o preocupare deosebită pentru stratigrafie sau pentru dezvelirea completă a unui complex, a făcut ca la Cîmpulung unele obiective importante să nu apară cu prilejul pomenitelor cercetări. Așa, de pildă, numeroasele turnuri ale zidului de incintă (în total 14 în afară de cele de la porți) nu au fost nici măcar bănuite. Pe de altă parte, clădiri importante în interiorul castrului — în afară de *praetorium* și *horreum* — nu au fost nici ele indentificate. Dacă la acestea mai adăugăm și datele stratigrafice, pe care le-am dobîndit în săpăturile noastre, vom putea aprecia mai bine aportul adus de ultimele cercetări.

Stratigrafia. Observațiile stratigrafice nu au fost în toate secțiunile la fel de clare. Totuși, în urma unor constatări repetate putem afirma că există 4 niveluri de locuire. Aceste niveluri au fost mai bine observate în turnurile de la zidul de incintă și în cadrul unei locuințe din lemn, aflate între *horreum* și zidul de vest al castrului (fig. 1). În restul zonei săpate nu au fost găsite toate cele patru niveluri, lucru care se poate datora fie raderii lor din antichitate, fie distrugerii în epoca noastră prin lucrările efectuate în ultimii ani.

Pornind de jos în sus, *primul nivel* de locuire a fost găsit distinct numai sub *agger*. El este acoperit de valul de pământ al *aggerului* și cronologic nu a durat mult. Stratul de depuneri e foarte subțire: în afară de o pătură de arsură cu cărbune, puține fragmente ceramice, oase și două vetre, nu putem menționa altceva. O observație pe care ținem s-o relevăm în mod deosebit este următoarea: toate depunerile primului nivel suprapun stratul de mortar căzut de la lucrările de construire ale zidului de incintă întins pe lângă zid pe o lățime de circa 0,30—0,40 m. Acest fapt constituie o dovadă peremptorie pentru stabilirea vechimii acestor depuneri: ele nu pot fi deci decît posterioare vieții romane în castru și nu cumva anterioare ei.

Al doilea nivel este contemporan cu *agger*-ul și a fost găsit pe întreaga suprafață a castrului. Lui îi corespund majoritatea clădirilor atît din piatră cu mortar, cît și cele din lemn sau piatră cu pământ.

⁴ Materialele rezultate din săpături se află la M.N.A., iar însemnările asupra situației din castru se păstrează la Biblio-

teca Academiei Republicii Socialiste România, Manuscrise vol. 5133, p. 204—254; vol. 5139, p. 3—32.

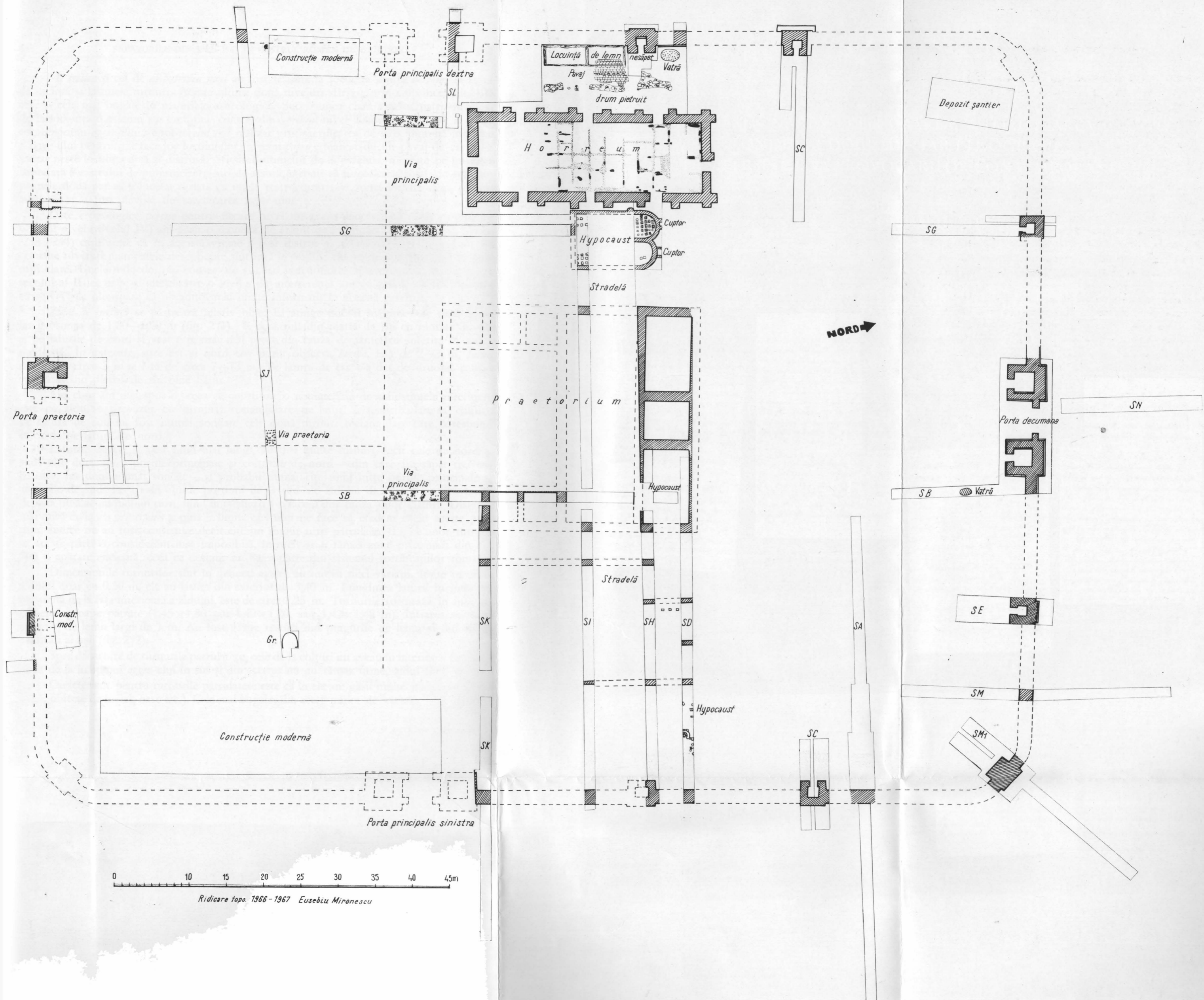

Fig. 1. — Planul castrului în urma săpăturilor recente.

Al treilea și cel de al patrulea nivel au fost sesizate la locuința dintre *horreum* și zidul de incintă și la unele turnuri. Aceste ultime două niveluri sfârșesc printr-un incendiu. Ele sînt și cele mai bogate în materiale arheologice. Succesiunea clară a celor patru niveluri de la locuința din lemn sus-amintită constă din: *primul* nivel acoperit de *agger*; *al doilea* contemporan *agger*-ului; apoi *nivelul trei* realizat prin sacrificarea de la o anumită înălțime a *agger*-ului pentru a se face loc locuințelor; *nivelul patru* e marcat de un pavaj de cărămizi așezat peste locuința arsă și distrusă. Sfirșitul ultimelor două niveluri, marcate pe întreaga suprafață a castrului de puternice straturi de arsură, trebuie să fi fost catastrofal; în schimb, primele două par să fi încetat o dată cu unele restructurări ale zonei locuite cînd, pentru lărgirea ei, a fost nevoie de sacrificarea *agger*-ului.

Date cronologice *precise* pentru fiecare nivel nu avem deocamdată decît parțial. Pe ultimul nivel (nivelul IV) am găsit o monedă de argint de la împăratul Gordian al III-lea (238—244) care arată că în această vreme a fost distrus și a încetat viața în castru. Pe celelalte niveluri materialele descoperite sînt încă în studiu; ele nu ne dau deocamdată indicații clare. Unele monede, rău conservate și cu o indentificare aproximativă, ne duc către secolul al II-lea e. n. și altele către o vreme de interferență a secolului II cu III. Sperăm ca cercetările ulterioare să ne aducă mai multe informații în această privință.

Zidul de incintă se păstrează relativ bine. El atinge uneori înălțimea de circa 2 m, iar grosimea de 1,80—1,90 m (fig. 2/1). E construit din piatră de riu cu mortar de var și pe laturile de nord și vest e păstrat mai prost din cauza demantelării suferite în epoca modernă. În exterior, spre est și nord, s-a putut observa *berma*, lată de 2—3 m, *fossa*, adîncă de circa 3 m și lată de circa 7—13 m. Pe latura de est s-a dat de drumul roman construit din pietriș de riu bine bătut.

Așa cum am mai spus-o, ceea ce constituie o noutate față de cunoștințele anterioare este că zidul e prevăzut cu turnuri: rectangulare pe laturi și semicirculare la colțuri. Pe latura de sud au fost numai sondate cele două turnuri rectangulare care corespund celor de pe latura de nord.

Laturile de est și vest fiind mai lungi, au mai multe turnuri decît cele de nord și sud: cîte două între porțile principale și colțurile de nord — din care am săpat trei exhaustiv, iar unul numai sondat — și probabil numai cîte unul între porțile principale și colțurile de sud. Pe aceste ultime porțiuni de la sud ale zidului de incintă nu am putut depista pînă acum nici un turn, fiind împiedicați s-o facem din cauza unor clădiri. Distanța mai mică de la *via principalis* și pînă la limita castrului ne face să credem că în aceste porțiuni sudice nu au fost construite decît cîte un singur turn patrulater. Lipsa unor turnuri în aceste părți o considerăm însă imposibilă, întrucît ar fi rămas zone prea mari din zid fără o apărare eficientă, ceea ce desigur nu făcea parte din sistemul fortificațiilor romane.

Dimensiunile turnurilor sînt în general egale; au numai mici variații. Ieșite în afara zidului doar cu 0,30 m, ele au latura din exterior de 3,40 m. Lungimea laturii în interior, măsurată de la fața interioară a zidului, este de circa 1,25 m. Turnurile formează în interior camere aproape pătrate (1,45×1,50 sau 1,40×1,20, sau 1,42×1,42 m). Intrarea se făcea prin uși de lemn largi de 1 m. Au fost găsite resturi din pragurile de lemn și din stîlpii verticali ai ușii (fig. 2/2).

Spre deosebire de turnurile patrulate, cele de la colțuri nu aveau în interior « camere » decît de la înălțimea *agger*-ului în sus și din acestea nu au rămas urme, zidul fiind distrus.

Caracteristic pentru turnurile patrulate este că în ele am găsit multe materiale (ceramică, obiecte de metal, oase etc.). Cele mai bogate, din acest punct de vedere, s-au dovedit

Fig. 2. — 1, Zidul de incintă pe latura de est și *agger*-ul secționat; 2, intrarea în turnul nordic din secțiunea G. Se poate observa locul pragului de lemn.

a fi turnurile din capetele de vest și est ale secțiunii C. În cel de vest s-a descoperit o rîșniță întreagă (fig. 3) și alte câteva fragmente, un vas mare (*dolium*) cu decor în val pe gît (fig. 4), o cană cu toartă (fig. 5), un fragment de lucernă, cuie și cîrlige de fier, o broască de fier cu cheie, iar în fața lui o fibulă de bronz, un cuțit de fier, cuie și alte fragmente metalice, vase fragmentare.

În turnul de est au apărut un vas cu mozaic de pietre pe fund (fig. 6), vîrfuri de pilum, piroane de fier (unul lung de 14 cm), fragmente de ceramică etc. Tot aici s-a găsit

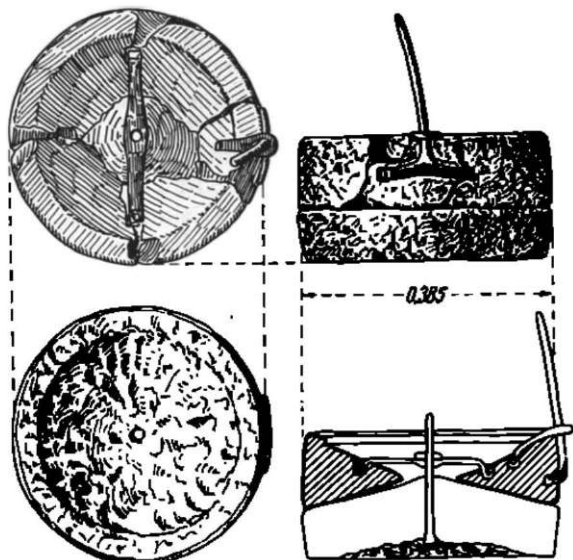

Fig. 3. — Rășniță descoperită în turnul din capătul vestic al secțiunii C.

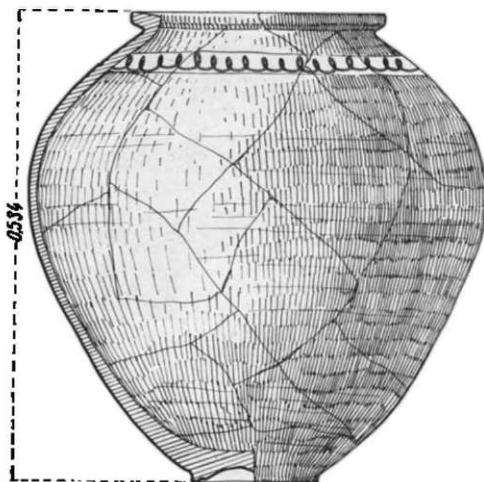

Fig. 4. — Dolium descoperit în turnul din capătul de vest al secțiunii C.

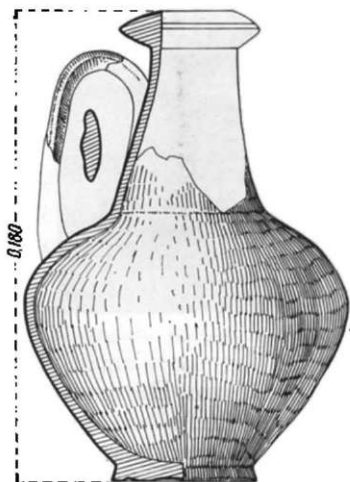

Fig. 5. — Cană cu scară, descoperită în turnul din capătul vestic al secțiunii C.

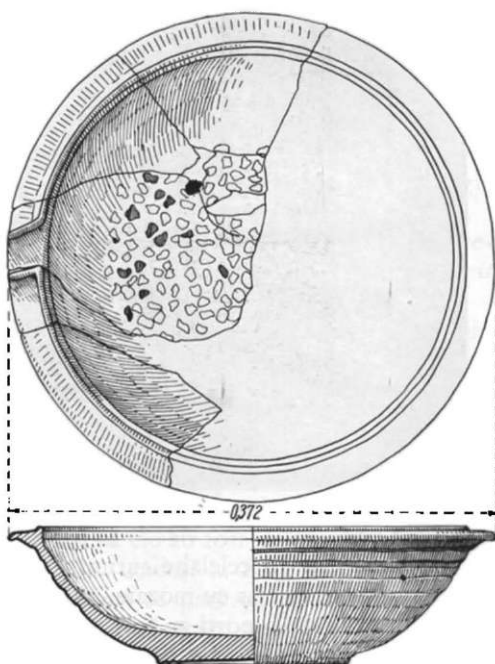

Fig. 6. — Vas cu mozaic de piatră, descoperit în capătul estic al secțiunii C.

1

2

Fig. 7. - 1, perspectivă asupra părții de nord a *borreum*-ului; 2, resturile acoperișului format din țigle și olane, căzute în partea de sud-vest a *borreum*-ului.

un craniu de cal. În celelalte turnuri s-au descoperit obiecte asemănătoare. De remarcă, în chip deosebit, un vas cu mozaic în turnul din secțiunea G (latura de nord).

Turnurile de la porți au fost săpate de către Polonic-Tocilescu, cu excepția turnului de vest de la *porta decumana*, pe care l-am cercetat noi și unde am găsit un bogat material. Am mai făcut sondaje în turnurile din dreapta ale porților *praetoria* și *principalis dextra*.

Cu acest prilej am descoperit pe nivelul de călcare, care nu a fost peste tot atins de săpăturile anterioare, unele materiale.

Între cele mai importante clădiri din interior care au fost cercetate de noi este și *praetorium*. S-a constatat că aici săpăturile lui Polonic-Tocilescu nu au fost exhaustive, așa cum se credea, ci ele sau limitat doar la sondarea din loc în loc a zidurilor și la unele mici extinderi. Dimensiunile, pe planul ridicat în urma cercetărilor, corespund în general celor măsurate de noi.

Secțiunile D și H au traversat partea dinspre nord a *praetorium*-ului. Pentru a căpăta o imagine mai clară asupra unei încăperi, ele au fost în unele puncte lărgite sau unite prin săparea spațiului dintre ele. În acest fel au fost dezvelite două încăperi din colțul de nord-vest al clădirii, iar pe nivelul lor de călcare s-au găsit obiecte *in situ*. Între acestea, în primul rând sînt de menționat vîrfurile de săgeți, circa 400, de cinci tipuri, și multe vîrfuri de *pilum*. Descoperirea acestor arme, în aceeași încăpere și chiar așezate în grupuri compacte, ne pune problema destinației încăperii în cadrul *praetorium*-ului. Ne gîndim că aici ar fi putut fi *armamentarium*. O a treia încăpere a *praetorium*-ului, așezată la est, a fost săpată parțial. În ea s-au găsit instalații de încălzire centrală (*hypocaust*).

Horreum-ul a fost cercetat în trecut numai în exterior pe laturile de nord și est. Pe baza observațiilor dobîndite s-a dedus planul întregului edificiu. Celelalte laturi din interior au rămas necercetate. Săpăturile noastre au cuprins întregul edificiu și ca urmare planul anterior trebuie modificat: pe latura de sud, spre *via principalis*, nu există contraforturi, iar pe toate laturile am găsit intrări (fig. 1 și fig. 7/1). În interior, o enormă cantitate de țigle și olane (fig. 7/2), unele cu inscripții, ne arată cum era acoperișul, iar pe podea birnele de lemn carbonizate, așezate la distanțe egale în formă de dreptunghiuri, ne indică existența unei schele pentru susținerea acoperișului. Dreptunghiurile sînt astfel dispuse încît împart interiorul clădirii în trei nave.

Între *horreum* și *praetorium* s-a descoperit o clădire cu laturile de nord în formă de absidă. Zidurile sînt din piatră cu pămînt. Important de relevat este faptul că în interior au fost găsite urmele unui *hypocaust*. *Suspensurae*-le sînt făcute din cuburi ceramice (fig. 8/1), peste care apar cărămizi mari. Căldura era transmisă în restul încăperii cu ajutorul unor țigle subțiri, special construite cu cite o ridicătură la capete și otificii la mijloc; două țigle puse una peste alta constituie un bun conducător de căldură.

Lîngă această clădire absidată s-au descoperit bulgări mari de minereu de fier, neprelucrați, precum și un cuțit mare de fier (fig. 9/2). Socotim că această încăpere cu *hypocaust* a servit la cazarea ofițerilor.

Prelungirea secțiunilor la est de *praetorium* ne-a prilejuit descoperirea unor ziduri din clădiri importante, precum și a unor străzi. Clădirile cu *hypocaust* — de alte tipuri decît cele întîlnite la *praetorium* sau la locuințele ofițerești menționate mai sus —, ceea ce ne face să credem că și ele au folosit la cazarea ofițerilor.

Secțiunile care au atins spațiile de la nord și sud de *praetorium* și de *horreum* au dat unele indicații asupra *cannabae*-lor necesare, cum se știe, cazării trupei. Nu a fost dezvelită vreo *cannaba* în întregime și de aceea nu avem date amănunțite asupra sistemului lor de construcție și asupra dimensiunilor. Am constatat totuși că ele au fost construite din birne de lemn, lipite cu pămînt și acoperite cu țigle sau șisă. Uneori la bază a fost depus un mic strat de pietre ca temelie, dar de cele mai multe ori se pare că ele au fost așezate pe pari groși, bătuți în pămînt sau chiar direct pe pămînt, fără acești pari.

Străzile. O caracteristică pentru toate este că au pe nivelul de călcare pietriș de riu. Cea mai bine conturată ne-a apărut *via principalis* care a și fost depistată de mai multe

1

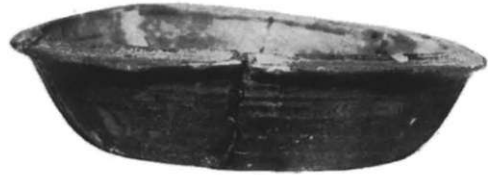
2

3

4

5

6

Fig. 8. - 1, resturi din *hypocaust*; 2-6, vase ceramice.

ori în secțiuni. *Via praetoria* am întâlnit-o o singură dată în secțiunea J. La csr și vest de *praetorium* am întâlnit străduțe strimțe de circa 2 m lățime.

Ceramica. Au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, vase întregi sau înre-gibile. Studiul lor va aduce o contribuție importantă la cunoașterea ceramicii romane pro-

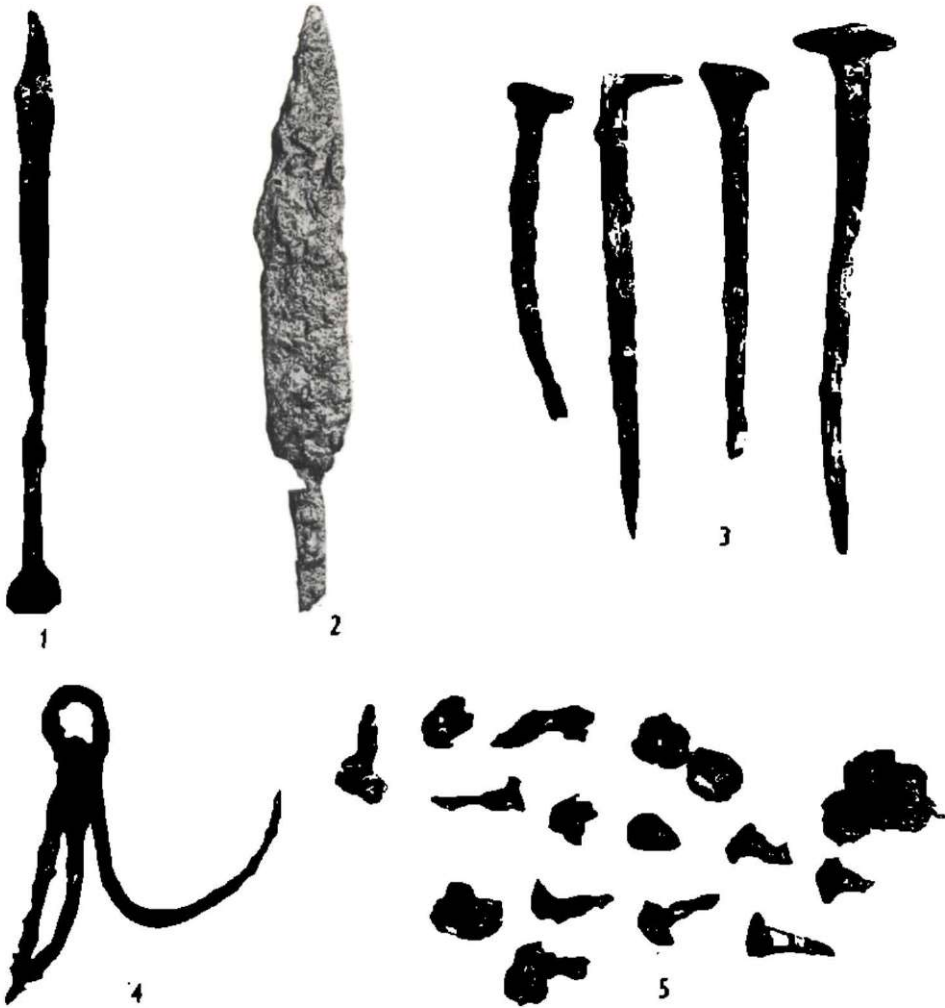

Fig. 9. — Unele, materiale de construcție și obiecte de îmbrăcăminte din fier.

vinciale în Dacia. Pasta este în cea mai mare parte de culoare neagră-cenușie, cu mult nisip și pietriș fin în ea. Există și vase din pastă roșie-cărmizie, în special amfore, care provin mai ales din import. Unele au inscripții cu vopsea roșie sau zgîriate în pasta crudă sau arsă (*graffiti*). A fost descoperit un mare număr de oale, de farfurii (străchini) de diverse

Fig. 10. — Căramidă, oală, opaiț și capac de vas.

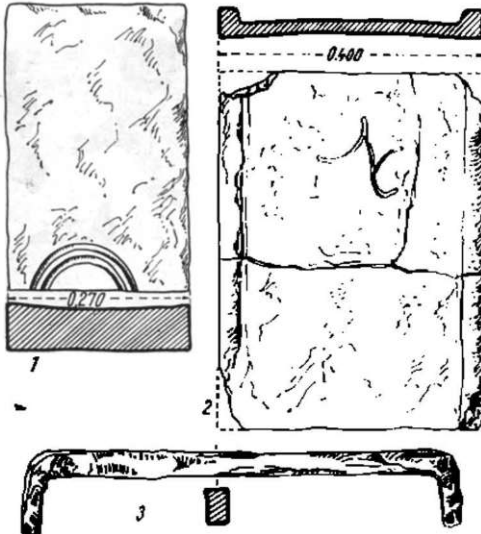

Fig. 11. — Cărcimidi, șigla și scobila de fier.

tipuri (fig. 8/2—6), capace de vase (fig. 10/4), precum și vase-strecurătoare, amfore cu caneluri largi, pahare de lut și de sticlă, opațe etc.

Cărămizile, țiglele și olanele sînt de tipul obișnuit în castrule romane din secolele II—III e. n. (fig. 10/1—2 și 11/1—2). Unele cărămizi au inscripții cursive, scrise în pasta crudă, precum și urme umane și de animale.

Obiectele de metal, în majoritate din fier, cuprind unelte (dălțițe, sfredel, cîrlige, cuțite etc.) (fig. 9/1—2); materiale de construcție (cuie, piroane, scoabe, balamale, broască

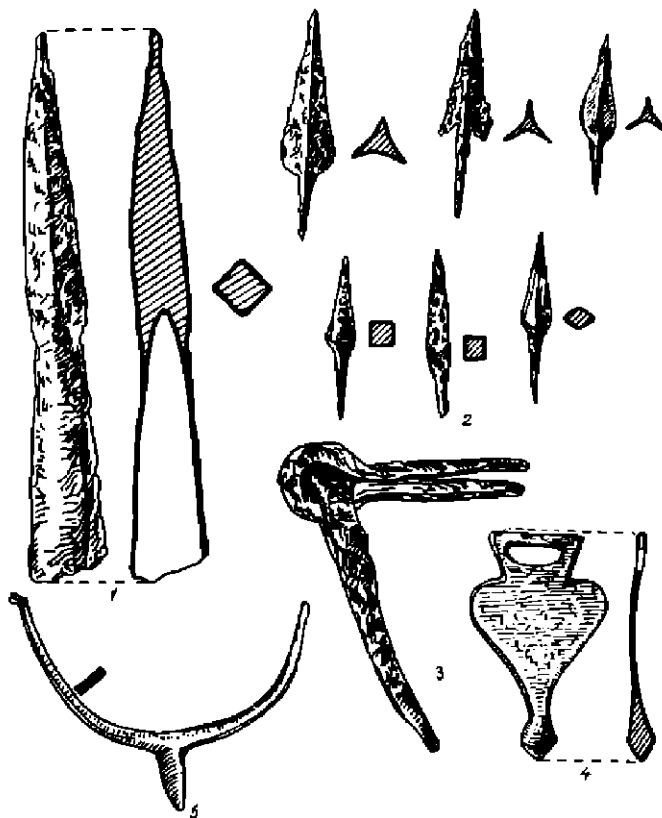

Fig. 12 — Arme, materiale de construcție și obiecte de îmbrăcăminte din fier.

de ușă) (fig. 9/3—4; 11/3; 12/3); arme (virfuri de săgeți, din fier ori din bronz, de pilum, de lănci) (fig. 12/1—2); piese de harnașament (pinteni (fig. 12/5), zăbală), obiecte de îmbrăcăminte — ținte de fier pentru încălțăminte — (fig. 9/5, 12/4), fibule de fier, dar mai ales de bronz.

Castrul de pământ. Cercetările anterioare acreditaseră ideea existenței unui castru de pământ aflat la sud de cel de piatră și care ar fi fost anterior acestuia din urmă. Într-adevăr, la sud cu circa 300 m de castrul de care a fost vorba pînă aici, într-o ogradă de pruni, se află un promontoriu de unde țărani au scos multă piatră și cărămidă romană. După spusele lor, aici se pot urmări, în pământ, ziduri lungi și groase. În acest punct

am făcut cinci secțiuni de câte 1 m lățime și de diverse lungimi, trasate trei pe margini și două la centru. Cercetările, de mică amploare, nu au dus la o concluzie sigură asupra caracterului complexului. Se pare totuși că nu avem de-a face cu un castru roman, ci cu o construcție feudală tirzie care a refolosit material antic.

Săpăturile din castrul de lângă Cimpulung nu au avut pînă acum o amploare prea mare, cu toate că ele se înșiruie pe șase campanii. Timpul scurt de numai o lună anual — consacrat în ultimele campanii în mare parte consolidărilor —, precum și greutatea de lucru întîmpinate în primii ani ne-au împiedicat să dăm extinderea dorită săpăturilor propriu-zise.

Dar cercetările de pînă acum au scos la iveală un material variat și ne-au ajutat să avem o imagine mai cuprinzătoare asupra sistemului constructiv și asupra topografiei în castru. Pe de altă parte, reluarea cercetărilor de la Jidova a avut ca rezultat redarea pentru arheologie a unui monument de seamă, care, în ciuda distrugerilor suferite în ultimul timp, se numără printre cele mai bine păstrate vestigii de acest gen din țara noastră.

Dacă ne gîndim că de el se leagă rezolvarea unor probleme majore ale istoriei Daciei, cum ar fi de pildă aceea a datei construirii *limes*-ului transalutan, precum și influența pe care viața din castru a avut-o asupra romanizării regiunilor limitrofe, atunci ne dăm seama ce mîină de informație o constituie monumentul de aici.

Pînă în momentul de față nu posedăm date cronologice *precise* asupra tuturor perioadelor din istoria sa. Între cele mai puțin cunoscute este etapa de început a castrului: nu știm cine și în ce condiții a ridicat acest castru. Fiind așezat pe *limes*-ul transalutan, de răspunsul la această întrebare depinde și stabilirea vremii cînd a fost organizată această linie de fortificație. Unele monede rău conservate și cu o indentificare nesigură ne-ar putea eventual spune că vechea ipoteză a construirii în vremea lui Septimius Severus trebuie din nou discutată. Materialele arheologice descoperite, deși nesupuse încă unui studiu atent, ne îndeamnă către o vreme mai veche decît începutul secolului III e. n. Ceea ce constituie de pe acum un bun cîștigat, este data de sfîrșit a castrului și anume se poate susține că viața romană organizată a încetat aici pe la mijlocul secolului III e. n. Ultimele monede descoperite în săpăturile noastre sînt de la împăratul Gordian al III-lea și ele se adaugă altora asemănătoare descoperite anterior.

RAPPORT PRÉLIMINAIRE SUR LES FOUILLES EFFECTUÉES PENDANT LES ANNÉES 1962—1967 DANS LE CAMP ROMAIN PRÈS DE CÎMPULUNG-MUSCEL (JIDOVA)

RÉSUMÉ

En 1962 on a repris les fouilles dans le camp romain des environs de Cimpulung-Muscel, au village de Pescăreasa, connu dans la littérature de spécialité sous la dénomination de « camp de Jidova (Jidava) »; cf. D. Tudor, *Offensia Romană*, IIIe éd., Bucarest, 1968, pp. 293—296, 365—366. Les dernières fouilles avaient été pratiquées par Gr. Tocilescu et par Pamfil Polonic, en 1901, mais leurs résultats sont restés inédits, étant publiés à titre posthume et partiellement par D. Tudor.

Malgré les grandes détériorations survenues ces vingt dernières années, le camp est en assez bon état. Les observations stratigraphiques ont permis d'établir quatre niveaux d'habitat, dont seul le dernier est daté avec précision par des monnaies de Gordien III (238—244), les

autres n'ayant pu être précisés au point de vue chronologique. De toute manière il y a aussi des monnaies du IIe siècle de notre ère.

Les recherches à l'extérieur du mur d'enceinte n'ont concerné que la *fossa* et la route antique. Le mur d'enceinte a été sondé de tous les côtés, permettant de faire certaines observations sur le système de construction, mais c'est la découverte des tours qui représente l'élément nouveau le plus important. Les tours apparaissent comme une pièce carrée, à l'intérieur de l'enceinte, et ne sont saillantes que de 0,30 m, tandis que les tours d'angle, arrondies à l'extérieur, ne comportent pas d'espace intérieur dans la partie conservée. Toutes nous ont livré un riche matériel archéologique: céramique, objets en métal, en os, etc. Sur le côté nord, où il y a avait aussi la *porta decumana*, on a fouillé le tour de l'ouest, épargnée par les recherches antérieures.

L'*agger*, construit en terre et en galets de rivière, longe l'enceinte, à l'intérieur, sur tous les côtés.

À l'intérieur du camp on a fouillé complètement le *borreum*, dont le plan apparaît différent par rapport aux recherches antérieures.

Au *praetorium* on a procédé à plusieurs sections et dans l'angle nord-est on a entièrement mis au jour des pièces qui, d'après les armes trouvées, ont du probablement servir comme *armamentarium*.

À l'ouest et à l'est du *praetorium* on a découvert des édifices d'une exécution soignée ayant un système de chauffage à hypocauste. On suppose que ces édifices ont servi à loger les officiers.

Entre le *borreum* et le côté ouest du mur l'enceinte on a trouvé les restes d'une habitation en bois avec un riche matériel céramique (amphores, pots, plateaux, cruches, couvercles de vases), des objets en métal, ainsi que du blé carbonisé.

Les portions de route fouillées ont démontré qu'elles sont toutes pavées de galets de rivière.

Au sud du camp de pierre (à environ 300 m) on a procédé à quelques sondages afin de vérifier l'hypothèse, formulée auparavant, de l'existence sur ces lieux d'un camp de terre. Les recherches ont abouti à la conclusion qu'il ne s'agit pas d'un camp romain, mais d'une construction féodale tardive pour laquelle on avait réutilisé des matériaux antiques.

Les recherches de ces dernières années n'ont guère abouti à des résultats concluants pour toutes les périodes de l'histoire du camp. En dehors de la phase finale, datée au temps de Gordien III, les autres ne sont pas bien connues jusqu'à présent. Quelques monnaies, mal conservées et avec une identification douteuse, pourraient, éventuellement, nous suggérer de reprendre en discussion l'ancienne hypothèse de la construction du camp au temps de Septime Sévère. Nous espérons obtenir de l'étude des matériaux découverts (céramique, objets en métal, inscriptions cursives sur briques et tuiles, etc.) et des nouvelles recherches, certaines des données plus précises sur les premières phases d'habitat; ce qui entraînerait implicitement certains éclaircissements non seulement sur l'histoire du castrum, mais aussi sur les débuts du *limes transalpinus*, où se trouve d'ailleurs situé notre camp.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Le plan du castrum avec les fouilles récentes.

Fig. 2. — Le côté est du mur d'enceinte avec l'*agger* sectionné; l'entrée dans la tour nord de la section G.

Fig. 3. — Moulin à bras découvert à l'intérieur de la tour est de la section C.

Fig. 4. — *Dolium* découvert dans la tour de la section C (extrémité ouest).

Fig. 5. — Cruche à anse découverte dans la tour de la section C (extrémité ouest).

Fig. 6. — Plateau à mosaïque découvert à l'intérieur de la tour de la section C (extrémité est).

Fig. 7. — 1, perspective de la partie nord du *borreum*; 2, vestiges du toit avec les tuiles tombées au nord-ouest du *borreum*.

Fig. 8. — 1, les débris du hypocauste; 2-6, vases céramiques.

Fig. 9. — Outils, matériaux de construction et pièces de parure en fer.

Fig. 10. — Brique, tuile, lampe et couvercle de vase.

Fig. 11. — Brique, tuile et crampon en fer.

Fig. 12. — Armes, matériaux de construction et pièces de parure en fer.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA VĂLENI*

(jud. Neamț)

VASILE URSACHI

COMUNA Văleni este situată într-o regiune de dealuri, în zona subcarpatică a Moldovei, la o distanță de circa 25 km sud-vest de orașul Roman.

Cercetările de suprafață întreprinse de colectivul Muzeului de istorie din Roman în primăvara anului 1959 pe raza comunei Văleni au avut ca rezultat identificarea mai multor așezări din epoca neolitică, epoca bronzului, prima epocă a fierului, secolele II—III e. n. și epoca feudală.

Începând din toamna anului 1959 pînă în 1961, colectivul Muzeului din Roman a întreprins săpături într-o așezare din epoca corespunzătoare provinciei Dacia (secolele II—III e. n.). Stațiunea este situată în partea de ENE a satului Văleni, la 200 m de marginea acestuia, pe dealul numit de localnici «La Moară» sau «La Morişcă». Așezarea se află pe un platou cu înclinație lină spre sud, mărginit în partea de VNV de un torrent numit «Adîncara», cu o suprafață de circa 10 hectare.

În cursul săpăturilor s-au identificat: o locuire din epoca bronzului (cultura Noua), cîteva urme izolate din prima epocă a fierului, un strat de cultură din epoca corespunzătoare provinciei Dacia (secolele II—III e. n.), precum și o locuire sporadică din secolele VIII—IX.

Locuirea de tip Noua nu a fost surprinsă stratigrafic, fiind vorba de marginea unei așezări aparținînd acestei epoci, iar materialul apare în amestec cu cel din secolele II—III e. n.

Din materialul ceramic reținem fragmentele de vase cu torți supraînălțate, cu butoni, caracteristice acestei perioade (fig. 1/1). Cantitatea mică de ceramică din această epocă, descoperită în cele trei campanii de săpături, nu ne permite o clasificare amănunțită a ei.

Pe lângă alte materiale aparținînd culturii Noua, semnalăm descoperirea unui ac de bronz, de o mărime remarcabilă (0,21 m), cu patru protuberanțe și cu capătul în formă de caloră, avînd un decor de linii incizate cuprins între caloră și cele patru protuberanțe (fig. 1/3). Acele sînt specifice acestei culturi, fiind găsite în cimitirele și așezările respective¹. Semnalăm, de asemenea, un alt ac de bronz, cu urechiușă la capăt, caracteristic așezărilor de tip Noua. Printre obiectele de os, remarcăm un ac cu urechiușă și cițiva

* La săpături au participat: V. Ursachi și Minodora Ursachi din partea Muzeului de istorie din Roman; Alexandru Vulpe din partea Institutului de arheologie din București.

¹ Vezi harta rîspîndirii și bibliografie la K. Horedt, în *Materials*, 1, p. 803, fig. 11, 14.

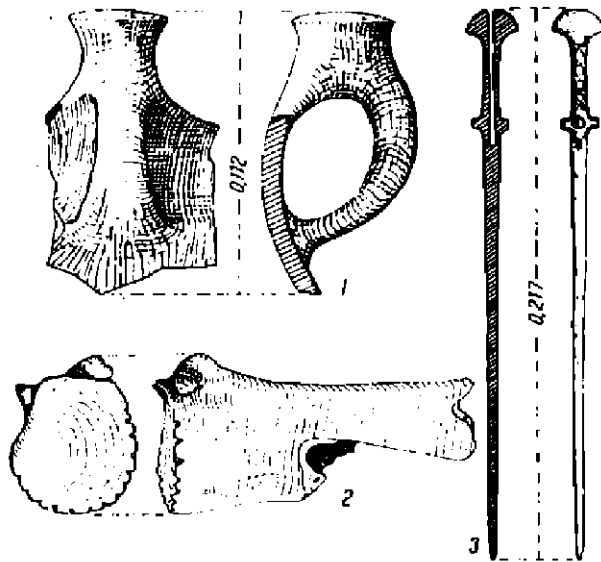

Fig. 1. — Văleni. Obiecte din cultura Noua.

Au fost cercetate foarte multe gropi (66), a căror compoziție atestă că erau folosite mai ales pentru aruncarea resturilor menajere; unele din ele au un bogat material ceramic. Descoperirea unor gropi cu un strat mai mult sau mai puțin compact, format din fragmente de crustă de vatră, așezat în special la partea superioară a gropii, pune problema existenței unui cult al vetrelor³. De altfel aceasta și explică raritatea vetrelor *in situ*.

Săpăturile efectuate pînă acum au scos la iveală 13 locuințe aparținînd atît tipului la suprafață, cît și bordeielor. Locuințele de suprafață sînt în număr mai mic decît cele îngropate, deoarece au fost în mare parte distruse de lucrările agricole. De altfel însăși construcția lor, cu pereții foarte subțiri, de nuiete bătute cu un strat destul de subțire de pămînt, nu permitea o conservare mai bună, fie că erau distruse prin foc, fie că erau părăsite și dărîmate, în care caz chirpicul nears se transforma mai ușor în pămînt. Descoperirea unor vetre *in situ*, izolate, pune problema existenței unor locuințe de suprafață a căror urme de pereți sau acoperiș nu s-au mai păstrat. Acoperișul locuințelor, după cum o arată unele impresiuni descoperite, era din stuf. Forma locuințelor de suprafață era, în genere, dreptunghiulară, cu laturile de 4 pînă la 7 m, avînd în interior o vatră de formă ovală.

Locuințele-bordei, mai multe la număr în comparație cu cele de suprafață, au formă ovală sau rectangulară, unele mai adînci mergînd pînă la - 1,60 m de la suprafața solului, altele mai la suprafață. Nu s-a găsit nici o urmă de par sau alte construcții în interior. Un singur bordei a avut în interior două cuptoare, unul de încălzit dispus la mijlocul laturii

¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfîrșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, în *SCIV*, IV, 1953, 3—4, p. 455. I. T. Dragomir crede că ar fi putut servi la răbojuri pentru evidența anumitor socoteli

sau însemnări (cf. *Materiale*, VI, p. 457).

² Aceiași observație a fost făcută și în așezarea, în parte contemporană, de la Poieniști; cf. R. Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști*, în *Materiale*, I, p. 250 și urm.

de nord a bordeiului, din pământ crușat, cu gura în interiorul locuinței, și celălalt într-un colț al aceluiași bordei, servind la prepararea hranei. S-a descoperit și un bordei cu pițnar, aparținând secolelor VII—IX.

Materialul ceramic poate fi împărțit în trei categorii: ceramica grosolană, lucrată cu mina; ceramica fină, lucrată la roată, și ceramica romană de import.

Prima categorie are un aspect primitiv, poros și o culoare brună-cărămizie pe ambele fețe sau numai la exteriorul vasului. Este negricioasă în spărtură, cu pietricele și ceramica pisată în compoziția pastei. Distingem următoarele forme:

Fig. 2. — Văleni. Vase din aşezarea din secolele II—III e.n.

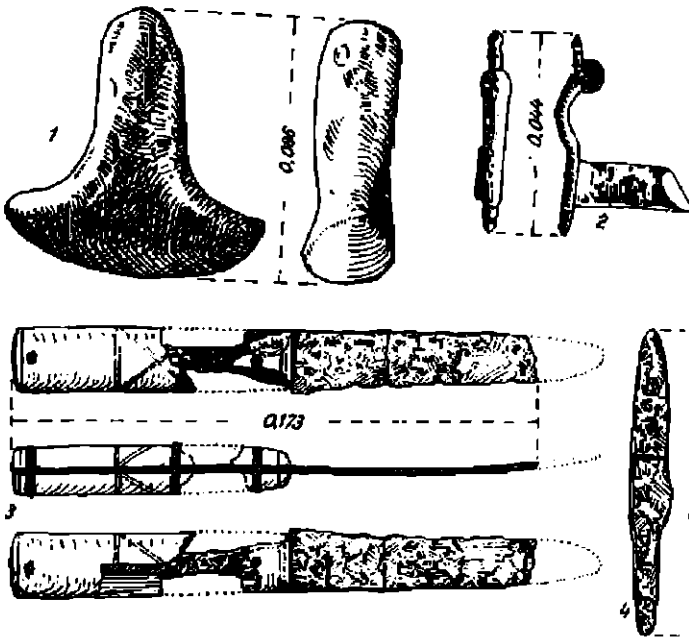

Fig. 3. — Văleni. Obiecte din aşezarea din secolele II—III e.n.

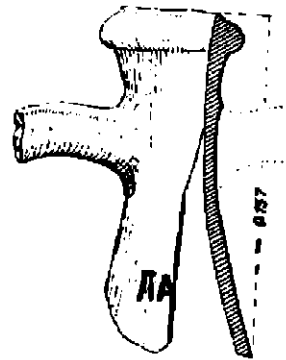

Fig. 4. — Văleni. Fragment de amforă de import.

a) ceștile dacice de formă conică, cu o singură toartă (fig. 2/4). Ca formă, ele nu se deosebesc prea mult unele de altele, în schimb dimensiunile lor diferă, fiind de 0,03 m

până la 0,10 m înălțime. Acest tip de vas se întâlnește în toate așezările din această perioadă și continuă până în secolul IV e. n.⁴; b) borcanele cu corpul bombat, cu marginea răsfrântă, decorate uneori cu briie simple sau alveolate, constituie forma cea mai răspândită. Ele se întâlnesc în toate așezările și necropolele de tip Poienești din Moldova, fiind cele mai frecvente din ceramica lucrată cu mina.

Ceramica din pastă fină, de culoare cenușie sau roșie, de obicei lustruită, depășește din punct de vedere cantitativ pe cea grosolană. Distingem următoarele forme: a) căni cu marginea dreaptă sau ușor răsfrântă, cu o toartă ce pornește de sub buza vasului și este prinsă pe umărul lui (fig. 2/3); b) căni cu corpul sferic, gât înalt, cilindric, marginea dreaptă sau răsfrântă, fundul inelar și toarta șanțuită longitudinal; c) vasecu corpul bombat, gâtul scund și marginea răsfrântă în afară (fig. 2/1); d) patere cu umărul rotund, marginea îngroșată și fundul inelar; e) strecurători cu găurile rotunde sau rectangulare; f) fructiere cu picior scurt; g) amfore cenușii cu două torți din bandă lată cu câte două șanțuiri longitudinale.

Unele din aceste vase sînt decorate cu linii în zigzag, sau în formă de ramuri de brad, executate prin lustruire (fig. 2/2).

Ceramica romană este reprezentată prin fragmente de amfore de culoare galben-cărmăzie, cu mult nisip în componența pastei. Un fragment are o șampilă pe gât, adînc imprimată, din care se păstrează numai literele $\pi\Lambda$ (fig. 4).

Remarcăm prezența unui mare număr de fusaiole din lut, bitronconice, de dimensiuni diferite, precum și câteva lustruitoare de lut (fig. 3/1).

Dintre obiectele de metal, cele mai numeroase sînt cuțitele cu spatele drept sau curb (fig. 3/4). La unul din aceste cuțite s-a păstrat și mînerul de os, prins de partea metalică cu nituri de bronz (fig. 3/3).

Elementul de datare cel mai important îl constituie o fibulă de bronz cu portagrafa înaltă, caracteristică pentru secolele II—III e. n. (fig. 3/2)⁵. Un exemplar asemănător a fost găsit și la Dărmănești lângă Piatra Neamț⁶. Dat fiind că asemenea exemplare lipsesc la Poiana⁷, stațiune ce sfîrșește la începutul secolului II e. n., considerăm că așezarea de la Văleni se situează în a doua jumătate a secolului II e. n. și prima jumătate a secolului III e. n. Aceași datare poate fi stabilită și pe baza amforelor romane și a întregului material ceramic.

Ocupația principală a locuitorilor din secolele II—III e. n. de la Văleni era agricultura și creșterea vitelor. În așezare s-a găsit un brăzdar și un cuțit de plug, câteva fragmente de seceri, precum și o mare cantitate de oase de animale.

Vînătoria era practică în pădurile din jur, așa cum o arată oasele și colții de mistreț găsiți în săpături. De asemenea, era practicat și pescuitul (într-un vas s-au găsit solzi și oase de pește într-o cantitate destul de mare). Dintre celelalte ocupații, olăritul și apoi țesutul aveau un rol important în viața acestor locuitori.

⁴ I. H. Crișan, *Crața datică*, în *SCȘCJuj*, seria III, științe sociale, VI, 3—4, 1955, p. 127.

⁵ Exemplare care pot fi considerate ca analoge sînt date de O. Almgren în secolul II e. n., cf. O. Almgren, în *Studien über norduropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte, mit Berücksichtigung der provincial-römischen und sibirischen Formen*, 2, Leipzig, 1923, p. 90 și pl. IX.

⁶ C. Măgala, I. Zamotceanu, M. Zamotceanu, *Săpăturile de la Piatra-Neamț*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 345, fig. 6/3.

⁷ R. și Ec. Vulpe, *Las fouilles de Poiana*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 253—351; R. Vulpe și colaboratorii, *Evoluția aşezărilor omeneşti în Moldova de Jos*, în *SCIV*, I, 1950; idem, *Activitatea ştiinţifică arheologică Poiana-Tecuci 1950*, în *SCIV*, II, I, 1951, p. 177—216.

Locuitorii aşezării din secolele II—III e. n. de la Văleni erau carpicii, populaţie căreia îi aparţin şi descoperirile din bogatele necropole⁸ de la Poieneşti⁹ şi Gabăra¹⁰.

O trăsătură esenţială a aşezării din secolele II—III e. n. de la Văleni o constituie continuitatea elementului autohton a culturii geto-dacice. Formele ceramice indică o strînsă legătură genetică cu ultimul nivel de la Poiana. Descoperirile de la Văleni reprezintă etapa imediat următoare. În acest sens ele se leagă de descoperirile din secolele II—III e. n. de la Piatra Neamţ şi Chichilău (Tg. Ocna)¹¹.

Această etapă este în parte premergătoare cimitirelor de tip Poieneşti¹² din secolul III e. n.

Este posibil ca aşezarea de la Văleni să continue un timp şi alături de acestea din urmă, după cum o arată analogiile materialului cu cel din aşezarea de la Poieneşti, lucru pe care l-am arătat mai sus¹³.

CERCETĂRI ÎN ÎMPREJURIMI

1. Pe dealul « Între Adîncăşi », situat în partea de nord a dealului « La Moară », s-a dat peste o aşezare neolitică. Un mic sondaj a scos la iveală cîteva vase întregi, topoarele, sule de os şi idoli antropomorfi aparţinînd culturii Cucuteni A.

2. Pe dealul unde este construit căminul cultural din Văleni, în faţa lui, se află o altă aşezare neolitică.

Cele cîteva fragmente de idoli antropomorfi, precum şi topoarele de piatră, distruse în cea mai mare parte de o intensă folosire, nu ne permit o încadrare precisă a acestei aşezări. Unele fragmente ceramice ar indica forme aparţinînd culturii Cucuteni A.

3. În partea de sud a satului Văleni, pe « Dealul lui Dănilă », s-a identificat o aşezare din epoca bronzului (cultura Costişa şi cultura Noua), în care s-au făcut cîteva secţiuni¹⁴.

4. Pe « Dealul Cetăţii » ce domină dinspre sud comuna Văleni s-au descoperit urme de aşezare din epoca neolitică (cultura Cucuteni), un cuşit curb de piatră din epoca bronzului şi urme de fortificaţie foarte bine păstrate, constînd din două şanţuri semicirculare cu val, datînd probabil din epoca feudală.

5. În partea de nord a satului Văleni, la 3 km de acesta, pe terasa superioară a râului Moldova, în punctul numit « La Humărie », cu ocazia unor lucrări de plantaţii s-a descoperit o aşezare neolitică.

Ceramica descoperită cu ocazia unui sondaj ne permite să încadrăm această aşezare în perioada de sfîrşit a culturii Cucuteni A—B şi în cultura Cucuteni B. Prezenţa unui

⁸ În 1964 a fost descoperită şi necropola aşezării de la Văleni, care pînă în prezent este cea mai mare din aria culturii carpice.

⁹ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 250 şi urm.

¹⁰ I. Antonescu, *Săpăturile de la Gabăra-Poieneşti*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 483; idem, *Săpăturile arheologice de la Gabăra*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 449.

¹¹ A. Nişu şi M. Zamocşeanu, *Sondajul în cetăţuia antică de la Tîmpaşii*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 375 şi urm.; C. Mătasă, I. Zamocşeanu şi M. Zamocşeanu, *op. cit.*, în *Materiale*, VII,

1961, p. 346.

¹² C. Mătasă, I. Zamocşeanu şi M. Zamocşeanu, *op. cit.*, în *Materiale*, VII, p. 345, fig. 6/3.

¹³ Într-un studiu recent, Ion Ioniţă şi Vasile Ursachi se referă la cele două necropole de la Văleni (*Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, în *JSCIV*, 19, 1968, 2, p. 211—226).

¹⁴ Raportul acestor săpături va fi prezentat în continuarea raportului preliminar Costişa, de către Alexandru Vulpe.

vas Cucuteni B—1, cu pictura strîns legată de cea din faza anterioară, demonstrează o continuitate a acestei aşezări pînă în perioada de maximă înflorire a acestei culturi. Nu lipsesc nici fragmente ceramice de tip C.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES À VĂLENI (DÉP. DE NEAMŢ)

RÉSUMÉ

A Văleni (dép. de Neamţ), on a entrepris des fouilles dans un établissement géto-dacique du temps de la province romaine *Dacia*, et où, à la base, on a trouvé certains vestiges de l'âge du bronze, civilisation de Noua (fig. 1).

Les habitations, dans l'établissement géto-dacique, sont aussi bien de surface que des huttes mi-enfouies.

De nombreuses fosses contiennent aussi des vestiges d'âtres, ce qui laisse supposer l'existence du culte des âtres, habituel dans les établissements daciques plus anciens.

Les matériaux découverts en grande quantité, peuvent être classés comme suit: céramique grossière travaillée à la main, céramique grise ou rouge, fine, travaillée au tour, et céramique romaine d'importation. Parmi les autres objets découverts, mentionnons une fibule en bronze à plaque haute (fig. 3).

D'après la fibule, la céramique roumaine d'importation et les analogies concernant la céramique indigène, cet établissement peut être daté du IIe siècle de n.è. et de la première moitié du siècle suivant, dans l'intervalle de temps compris entre le dernier niveau de Poiana (début du IIe siècle de n.è.) et l'époque des nécropoles de type Poienestî (IIIe siècle de n.è.), étant partiellement contemporain de ces dernières.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Văleni*. Objets appartenant à la civilisation de Noua.
 Fig. 2. — *Văleni*. Vases de l'établissement des IIe—IIIe siècles de n.è.
 Fig. 3. — *Văleni*. Objets de l'établissement des IIe—IIIe siècles de n.è.
 Fig. 4. — *Văleni*. Fragment d'amphore d'importation.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA MĂTĂSARU, JUD. DÎMBOVIȚA

(Campaniile 1962—1968)

GH. BICHR și EUG. POPESCU

COMUNA Mătăsaru se află la circa 60 km NV de București și 50 km ESE de Pitești. Teritoriul comunei este tăiat de șoseaua națională și calea ferată București-Pitești, iar în vechime trecea pe aici „Brazda lui Novac de nord”, al cărei traseu trebuie situat între cele două artere de circulație mai sus amintite.

La sud de calea ferată și vest de satul Tercoiu, pe malul piriului Tinoasa, se află stațiunea arheologică (fig. 1/1), distrusă în mare parte de două cariere de nisip și arăturile adânci făcute cu tractorul. În anul 1962, în una din nisipării, a fost descoperită de un localnic o urnă cu capac, care a fost adusă la Institutul de arheologie de colegul Fl. Mogoșanu.

După o recunoaștere făcută pe teren, în toamna aceluiași an, au început săpăturile arheologice, identificându-se urmele unei așezări și a unei necropole¹. În ambele obiective s-au descoperit resturi arheologice din diverse epoci istorice².

I. AȘEZAREA

Stratigrafia așezării se prezintă astfel: solul humic, negru-brun, formind stratul vegetal în care se găsesc antrenate de plug cioburi și oase de animale (grosimea solului vegetal arat variază, în funcție de adâncimea la care a pătruns fierul plugului, între 0,15 și 0,40 m), urmează apoi o pătură de loess degradat, a cărui culoare brună-cenușie în partea superioară corespunde stratului de cultură de tip Chilia-Militari, iar la bază, de culoare galben murdară, stratului de cultură din epoca fierului. Pătura de loess continuă și sub stratul de cultură, unde capătă o culoare din ce în ce mai gălbuie. Spre bază, stratul conține tot mai mult nisip și este din ce în ce mai sărac în calcar, până ce se transformă într-un nisip fin, cu multă mica. Printre lentilele de nisip se intercalează lentile de pietriș; este stratul până la care se adâncesc cele mai multe dintre bordeie și gropi.

În ordine cronologică, situația descoperirilor se prezintă astfel:

¹ Colectivul șantierului a fost compus din Gh. Bichir (responsabil), Eug. Popescu și studenții: L. Dumitrescu, Constantin Dumitrescu, C. Hălcescu și I. Stanciu. La efectuarea sondajului din 1962, a participat circa 10 zile și Gh.

Diaconu, care apoi a executat săpături în necropola din secolul IV de pe teritoriul com. Mogoșani.

² Până în prezent s-au executat XXI secțiuni, cea mai mare fiind de 132 m lungime și 2 m lățime.

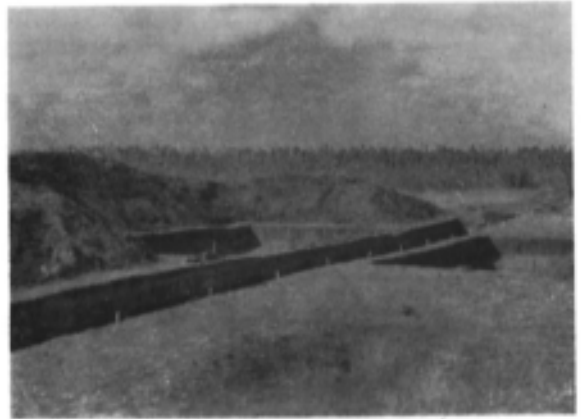
1

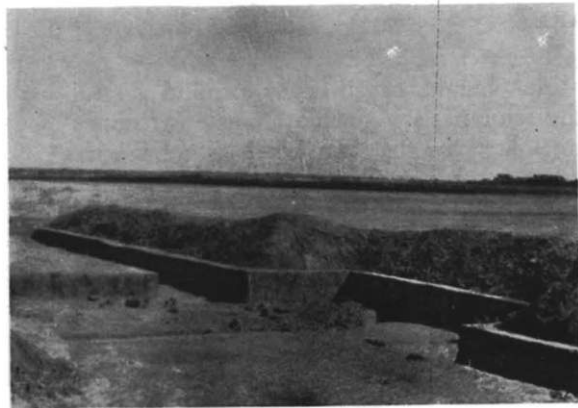
2

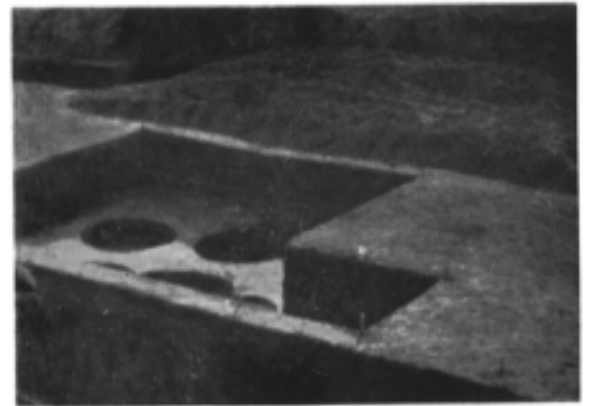
3

4

5

6

Fig. 1. — Aspecte din timpul săpăturilor.

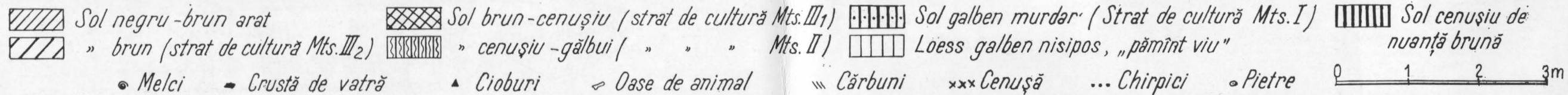
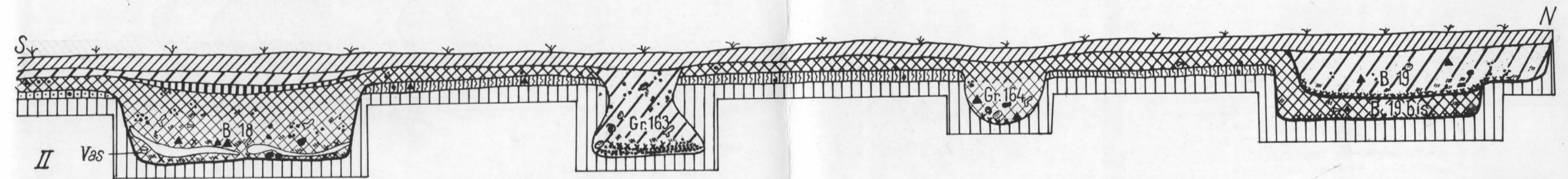
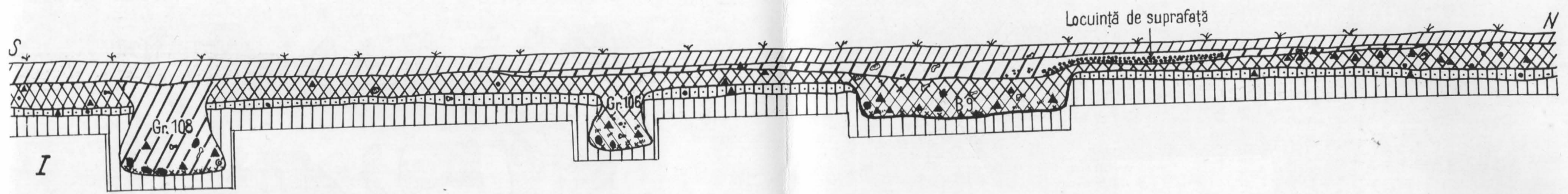

Fig. 2. — Profilele secțiunilor S. X și S. XVI; I, profilul peretelui estic, al șanțului X (S. X), metrii 46—68; II, profilul peretelui estic al șanțului XVI (S. XVI), metrii 57—78.

1. CULTURA GLINA

În partea vestică a stațiunii au apărut sporadic cioburi de tip Glina și chiar un mormînt de incinerare din această vreme. Cioburile provin din așezarea de tip Glina, care se afla la circa 150 m vest de acest punct, pe malul drept al pîrîului Tinoasa (fig. 1/1 b), unde cu ocazia săpării necropolei din secolul IV e. n., Gh. Diaconu și Eug. Popescu

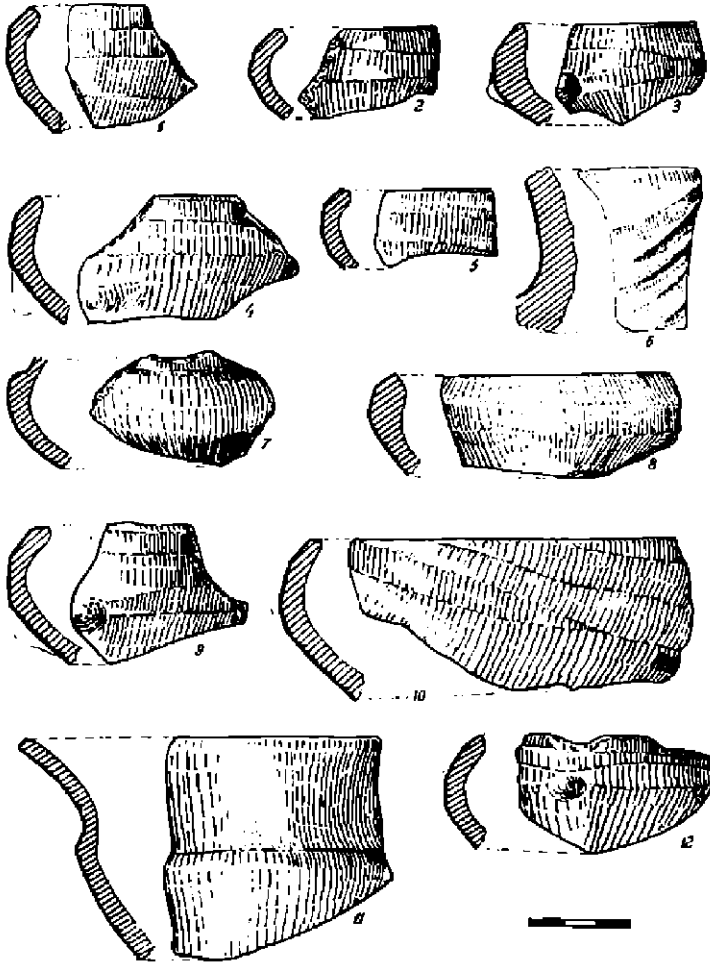

Fig. 3. — Ceramică hallstattiană (strat Mătășaru I).

au descoperit și un bordeci aparținînd culturii Glina. Așezarea din această epocă a fost suprapusă de necropola și așezarea din secolul IV și distrusă în cea mai mare parte, atît de aceste complexe, cît și de arăturile adînci făcute cu tractorul. În afară de ceramică s-a găsit și un topor de piatră perforat.

Materialul descoperit permite datarea așezării și respectiv a mormîntului în faza tîrzie a culturii Glina.

2. CULTURA BASARABI (STRATUL DE CULTURĂ MĂTĂSARU I)

Urmele de locuire din prima epocă a fierului au putut fi stratigrafate în partea nordică a săpăturii, unde s-au identificat și câteva gropi de provizii, sărace în material. În una din gropi, în afară de cioburi, s-au găsit și fragmente dintr-o vatră portativă de foc.

Resturile hallstatiene constau în special din ceramică și oase de animale. Ceramica poate fi împărțită în două mari categorii: ceramică de uz comun și ceramică fină, arsă la roșu-cărămiziu, negru sau brun-castaniu. Cioburile aparținând speciei de uz comun provin în general de la vase-borcan, ornamentate cu briuri crestate sau alveolate, iar cele din pastă fină sînt de la cești și străchini cu marginea înclinată în interior, ornamentate cu caneluri oblice, însoțite adesea de proeminențe (fig. 3), sau avînd marginea fațetată, ornament specific culturii Basarabi. În săpătură a apărut și o figurină zoomorfă de lut (fig. 4/4), care pare a nu-și găsi analogii în „turma” de la Lechința de Mureș³.

Judecînd după materialul descoperit, reiese că locuirea hallstatiiană a fost de scurtă durată și nu s-a întins decît spre limita de nord și nord-vest a așezării de tip Militari-Chilia, în zona actualei cariere de nisip nr. 1.

3. EPOCA GETO-DACĂ (STRATUL DE CULTURĂ MĂTĂSARU II)

Urmele arheologice din Latène, ca și cele din Hallstatt, sînt puține. Ele se găsesc grupate în special în zona sudică și sud-estică a săpăturii, unde s-au putut identifica două bordeie și mai multe gropi de provizii. Bordeiele sînt de mici dimensiuni (2,30×2,40 m) și au forma rotund-ovală. Gropile de provizii sînt cilindrice sau tronconice. Ceramica recoltată este pușină și fragmentară. Interesante pentru datarea așezării sînt două fibule de bronz; una descoperită la suprafața solului, în pămîntul arat, iar alta găsită în stratul de cultură. Fibula descoperită în stratul de cultură (fig. 4/1—2) este specifică secolului II î. e. n., iar cea găsită în arătură (fig. 4/3) pare a indica o dată mai veche, eventual secolul III î. e. n. În funcție de aceste fibule, datăm așezarea în secolele III-II î. e. n.

O altă așezare getică, dar mai tîrzie, din secolele II î.e.n. — I e.n., se află la circa 700 m mai spre nord-vest pe teritoriul satului Pănești. Sondajul efectuat aici în 1964 ne-a permis să identificăm un bordei și o groapă de provizii, ambele conținînd mult material ceramic.

În stadiul actual al cercetărilor pare plauzibilă ipoteza conform căreia, la sfîrșitul secolului II î.e.n., așezarea getică de la carierele de nisip s-a mutat mai spre nord-vest, pe actualul platou al Păneștilor. Cauzele acestei mutări pot fi multiple și nu putem insista asupra lor.

4. COMPLEXUL CULTURAL MILITARI-CHILIA (STRATUL DE CULTURĂ MĂTĂSARU III)

Așezarea din această vreme este cea mai întinsă și a dat cei mai mult și mai variați material arheologic. Ea a constituit de altfel obiectivul principal al cercetării noastre.

³ Vezi K. Horodt, *Hallstätterische Tierfiguren aus Lechința* și fig. 6/1—6. *de Mureș*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 527—534, fig. 2/1—11

Deși stratul de cultură a fost distrus în parte cu ocazia desfunderii terenului cu tractorul, totuși, în unele secțiuni s-au putut observa și în profil cele două niveluri de locuire (notate de noi cu Mătăsaru III₁ și III₂) bine documentate prin numeroase întretăieri de complexe și suprapuneri de vetre.

Stratul de cultură propriu-zis este sărac în urme arheologice (fig. 2), în schimb, din locuințe și din gropile de provizii s-a scos un bogat și interesant material, constând din ceramică, urtelte, arme, ustensile casnice, accesorii pentru veșminte și obiecte de podoabă. S-au identificat peste 20 de bordeie și locuințe de suprafață și circa 200 de gropi de provizii.

Bordeiele mai adânci au forma ovală sau rotund-ovală, iar cele mai puțin adânci (semibordeiele) au adesea forma rectangulară cu colțurile rotunjite.

Cu excepția bordeiului nr. 3 (B₃), toate celelalte bordeie erau lipsite de vetre pentru foc. În mod obișnuit vetrele de foc se găsesc în afara construcțiilor și au forma rotund-ovală, cu dimensiunile ce variază în jur de 0,70×0,80 m. Majoritatea vetrelor au fost amenajate pe un pat de pietricele de râu, printre care se aflau și cioburi din nivelurile de locuire mai vechi. Locuințele de suprafață sînt în număr mult mai mic decît bordeiele și au forma patrulateră. Ele au fost construite din chirpici și în mijlocul lor sînt nelipsite vetrele de foc (fig. 1/3).

În apropierea bordeielor și locuințelor de suprafață s-au descoperit gropi de provizii în formă de butelie (fig. 2), sau, mai rar, cilindrică. După deteriorare, gropile de provizii au servit ca depozite de gunoi. S-au identificat și unele gropi diforme, din care s-a scos lut și nisip pentru diverse treburi gospodărești.

Așa cum am amintit, în cadrul așezării s-au descoperit unelte, arme, obiecte de uz casnic, podoabe și ceramică. Din rîndul uneltelor de fier amintim: fragmentele de seceri cu spin, un cosor, un burghiu, un topor etc. Armele sînt reprezentate de virfuri de săgeți și pilum. Obiectele de uz casnic constau din cuțite, ace, sule, cuie, scoabe și chei de tip roman, toate lucrate din fier sau bronz. Amintim, de asemenea, unele ustensile medicale și fragmente de vase din bronz. Relativ frecvente sînt cataramele și fibulele de bronz sau

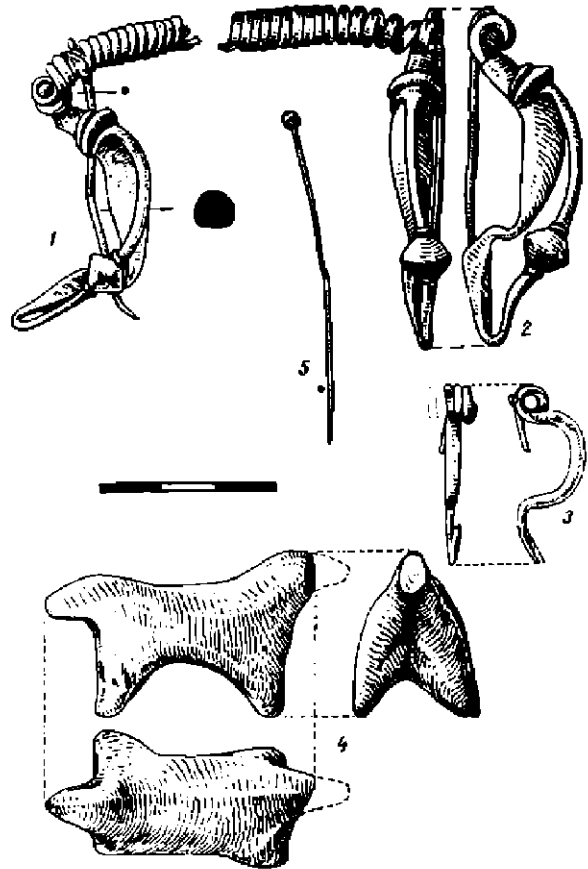

Fig. 4. — Diverse piese arheologice. 1—3, fibule de bronz Larène (strat Mătăsaru II), nr. 1 și 2 reprezintă aceeași fibulă: 1, așa cum s-a găsit și 2, după îndreptarea ei; 4, figurină de lut hallstattiană (strat Mătăsaru I); 5, ac de păr din epoca feudală.

Observațiile făcute pe teren arată că resturile de locuire feudală se înmulțesc spre est și nord-est, întinzându-se pe o suprafață de mai multe hectare, până în apropiere de biserica din Teteoiu.

În funcție de materialele descoperite, așezarea se datează în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Cum planul bisericii și unele clemente arhitectonice indică construirea acestui locaș de cult, în prezent monument

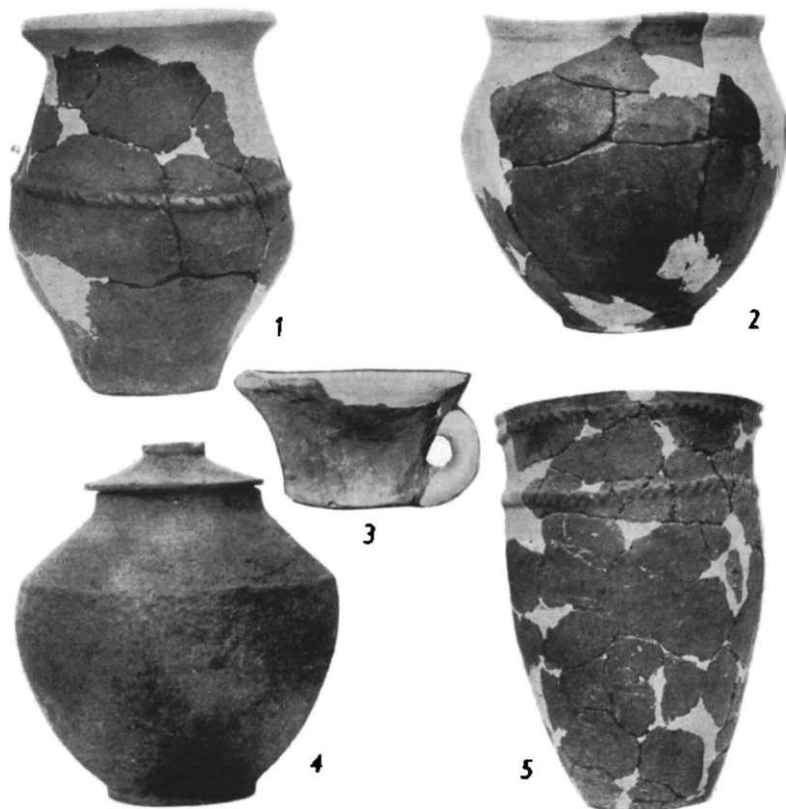

Fig. 6. -- Vase: 1-2, 4-5, urne de incineratie din necropolă; 1, 2, 4, secolele II-III e.n.; 5, Hallstatt; 3, ceașcă dacică din așezare (stratul de cultură Mătasaru III).

istoric, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, este de presupus că biserica a aparținut satului identificat de noi. Biserica se afla la marginea estică a satului feudal dispărut. Reparațiile făcute în decursul timpului au denaturat monumentul, așa încât restaurarea lui se impune.

II. NECROPOLA

La circa 150 m sud de așezare se afla necropola distrusă aproape complet de cariera de nisip, așa încât noi n-am putut salva decât nouă morminte, săpând diferiți martori de

pământ, rămași nedistruși în perimetrul nisipăriei (fig. 1/2). Cele patru secțiuni săpate au confirmat părerea că necropola nu a depășit limitele actualei cariere de nisip.

Toate mormintele sînt de incinerare; un mormînt aparține primei epoci a fierului, iar celelalte secolelor II-III e.n. (fig. 6/1—2, 4).

Urna mormintului hallstattian (fig. 6/5) își găsește analogii pînă la identitate, în ceea ce privește forma, ornamentul și funcția funerară, la Ciurelu-București⁴.

Tot în această zonă a fost descoperit de săteni și un mormînt de înhumare din inventarul căruia am putut salva o parte dintr-un vas gumelnițean (fig. 5/2). Mormîntul se afla la circa 2 m adîncime și oasele scheletului au fost aproape complet descompuse de acizii humici. După informațiile primite de la descoperitori, scheletul ar fi avut poziția chircită și capul spre nord-vest. Mormîntul trebuie pus în legătură cu tell-ul gumelnițean («Movila» cum o numesc localnicii), care se află în apropiere, pe malul drept al Tinoasei, între satele Pădureni și Zăvoi.

★

Complexele culturale descoperite la Mătăsaru contribuie la o mai bună cunoaștere a istoriei vechi a regiunii respective. Marea importanță a cercetărilor de la Mătăsaru constă însă în faptul că permite coborîrea datării culturii materiale de tip Militari-Chilia de la a doua jumătate a secolului III e. n., dată acceptată pînă în prezent de toți cercetătorii, la a doua jumătate a secolului II e. n., documentînd astfel, pentru prima dată pe cale arheologică, prezența populației autohtone dacice cu aproximativ un secol mai timpuriu decît se știa pînă acum. În felul acesta, teze mai vechi care susțineau că în această vreme Muntenia era locuită numai de sarmați, negîndu-se prezența populației autohtone dacice⁵, se dovedesc a fi eronate.

Dată fiind importanța rezultatelor obținute, săpăturile de la Mătăsaru vor continua. Menționăm că în timpul celor șase campanii de săpături, colectivul șantierului a făcut și o serie de cercetări de suprafață, descoperind noi așezări preistorice și prefeudale.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE MĂTĂSARU (DÉP. DE DÎMBOVIȚA) LES CAMPAGNES DE 1962—1968

RÉSUMÉ

Les six campagnes de fouilles entreprises à Mătăsaru, ont permis d'identifier des vestiges d'habitat appartenant au néolithique (civilisation de Gumelnița), au début de l'âge du bronze (civilisation de Gîlna III), au Hallstatt (civilisation de Basarabi), à l'époque gético-dacique (IIe—Ier siècle av.n.è.), au complexe culturel de Militari-Chilia (IIe—IIIe siècle de n.è.) et à l'époque féodale (XVIIe—XVIIIe siècles).

L'importance des recherches entreprises à Mătăsaru réside en ce qu'elles permettent de reculer la datation de la civilisation de type Militari-Chilia, de la seconde moitié du IIIe siècle — date acceptée jusqu'à présent par tous les chercheurs — à la seconde moitié du IIe siècle de n.è. Elles documentent aussi pour la première fois, archéologiquement, la présence de la population autochtone dace, un siècle plus tôt qu'on le considérait jusqu'à présent. Ainsi sont infirmées, par voie de conséquence, les thèses plus anciennes qui niaient la présence de la population autochtone dace, aux IIe—IIIe siècles de n.è., en Munténie.

⁴ Vezi Dinu V. Rosetti, *Tombs à incinération de l'âge du fer et de l'époque romaine dans la région de Bucarest*, în *PMAB*, 1935, p. 54, fig. 5,6,11; idem, *Epoca fierului*, în *Bucureștii de odinoară în lumina cercetărilor arheologice*, p. 27

și pl. XXII/5.

⁵ Vezi A. Alföldi, *Die Rowolanen in der Walachei*, în *Bericht über den V.I. internationalen Kongress für Archäologie*, Berlin, 1940, p. 528—538.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Aspect des fouilles.

Fig. 2. — Profils des tranchées S. X et S. XVI; I, Profil de la paroi est de la tranchée S. X, entre le 46e et 68e mètre; II, Profil de la paroi est de la tranchée S. XVI entre le 57e et 78e mètre.

Fig. 3. — Céramique hallstattienne (couche Mățasaru I).

Fig. 4. — Différentes pièces archéologiques. 1, 3, fibules en bronze du La Tène (couche Mățasaru II); les nos. 1 et 2 représentent la même fibule, 1e, telle qu'elle a été découverte et 2e, après sa remise en bon état; 4, figurine hallstattienne en terre cuite (couche Mățasaru I); 5, épingle de cheveux de l'époque féodale.

Fig. 5. — Céramique. 1, vase féodal; 2, fragment du vase de type Gumelnitz découvert dans la tombe néolithique d'inhumation.

Fig. 6. — Vases. 1, 2, 4, 5, urnes d'incinération de la nécropole. 1; 2, 4, datant des IIe—IIIe siècles de n.è.; 5, du Hallstatt; 3, tasse dacique de l'établissement (couche Mățasaru III 1).

SUCIDAVA VII*

CAMPANIILE DE SĂPĂTURI ARHEOLOGICE XIII—XVIII (1960—1961 și
1963—1966) DE LA CELEI, JUD. OLT

D. TUDOR

ÎN TIMPUL acestor șase campanii de săpături, colectivul și-a îndreptat atenția asupra problemei fortificațiilor orașului roman și ale cetății romano-bizantine. Paralel, s-a cercetat topografia internă a Sucidavei, iar din 1966, s-a trecut la săparea marii necropole plane, situate la nordul așezării.

Cercetările din anii 1960—1961 au făcut parte din planul de lucru al Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România. Din anul 1963, șantierul Sucidava a fost înscris în bugetul Muzeului din orașul Corabia (în colaborare științifică cu Institutul de arheologie). De la această dată, tot materialul arheologic descoperit în săpături s-a înregistrat în colecțiile muzeului respectiv. O parte dintre rezultatele științifice obținute în acești ani au fost publicate¹. Asupra acestora vom prezenta, în acest raport, numai unele indicații sumare.

1. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1960

Ele au avut ca sector de cercetare latura de apărare estică a orașului roman, azi complet distrusă și nivelată de casele, gospodăriile și străzile satului Celei. S-a urmărit precizarea exactă a traseului și a elementelor ei defensive, parțial sesizate în secțiunea E.I/1959². Pentru lămurirea acestora au fost săpate 14 secțiuni (fig. 1/E; II—XV). Din cauza clădirilor moderne, majoritatea acestor șanțuri au fost săpate pe rigolele ulițelor satului și în curțile libere ale sătenilor.

Din punct de vedere stratigrafic, se constată la suprafața solului un strat, gros de 0,50—1 m, din pământ amestecat cu gunoacie, cu multe gropi moderne, ceramică și monede romane din secolele II—IV; sub el un strat castaniu (gros de circa 0,50 m) cu resturi arheologice din secolele II—III; apoi urmează lutul sănătos, deasupra căruia au

* Colectivul a fost format din: prof. univ. D. Tudor (responsabil), Vasile Barbu (1966), Expectatus Bujor (1961—1964), Marcel Ghigheanu (1963—1966), H. Nubar (1966), Gh. Poenaru Bordea (1966), Gh. Popilian (1966), Cristian Vlădescu (1966) și studentul C. Petolescu (1963—1966). În anul 1962 nu s-au făcut săpături.

¹ D. Tudor, *Sucidava. Une citi dacoromane et byzantine en Dacie*, Bruxelles, 1965 (col. «Latomus», vol. LXXX);

aceiași, *Sucidava*, București, 1966 (colecția «Monumentele patriei noastre», Edit. Meridiane); aceiași, *Cobors I Lingonum en Dacie*, în *Hommage A. Grenier*, Bruxelles, 1962, p. 1523 și urm.; aceiași, *Comunicări epigrafice I—V*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 121; *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 362 și urm.; *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 600 și urm. și *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 337.

² *Materiale*, VIII, 1962, p. 560.

apărut, sporadic, fragmente ceramice dacice și de amfore elenistice. Ultimele monede sînt din epoca tetrachiei și constantiniană³.

Zidul de apărare, gros la temelii de 1,90—2 m, este complet demolat. Față de actualul nivel al solului temelia lui s-a adîncit pînă la —1,50 m (fig. 2). Numai în secțiunile VII și VIII—IX (fig. 1) s-au mai păstrat modeste fragmente din acest *murus* defensiv, lucrat în *opus incertum*, din multe fragmente de piatră, cărămizi, țigle, chiar și ruonumente epigrafice sau sculpturale sparte, totul legat cu mortar de var foarte slab. Această situație indică o lucrare făcută în grabă, sub presiunea unor evenimente grave. Fragmentul păstrat în secțiunea E. IX era lung de 5,80 m, înalț de 1,20 m, cu înălțimea temeliei de 1 m și prevăzut cu socluri late de 0,18 m (spre interior) și de 0,40 m (spre exterior). Lățimea neobișnuită a soclului exterior ar constitui un indiciu că zidul de apărare fusese întărit cu un parament de blocuri astfel cum s-a constatat și la turnurile porții sudice a orașului⁴. Fragmentele de cărămizi din dărîmăturile zidului sînt specifice ca formă și tehnică secolelor II—III e.n.

Pe fața interioară a zidului nu s-au putut determina urmele unui *agger*, total nivelat.

Față de frontul exterior al zidului de apărare, *berma* are o lățime ce variază de la 12 la 38 m (fig. 2), ceea ce dovedește că șanțul se săpase într-o epocă anterioară construcției *murus*-ului.

Șanțul de apărare (fossa), lat de 8 m și adînc de 3,50—5,60 m, realizează o mare curbură în fața centrului laturii de E. Pe fundul lui s-au descoperit fragmente de pietre, de cărămizi, de cioburi dacice cenușii lucrate la roată, asociate cu bucăți de amfore elenistice, o brățară din sîrmă de bronz cu capetele îndoite în formă inelară, bucăți de sticlă, fragmente de amfore romane din secolele III—IV, imitații de *terra sigillata* (secolul III), o bucată de cărămidă cu ștampila VARINIA și o monedă a lui Constans I, bătută la Siscia (Coh. VII²,9).

La colțul de sud-est al fortificației, acest șanț are adîncimea cea mai mare (5,60 m) și face un cot puternic spre șanțul de apărare al cetății romano-bizantine. Se pare că el se leagă cu cel de la nord de latura sudică a orașului, constatat în S.V și S.VI (vezi mai jos p. 284). La punctul lui de cotitură s-au găsit în pămîntul de umplutură ceramică din secolele II—III e.n., un proiectil sferic din piatră etc. Puțin mai la vest s-a identificat și un bordei românesc, de formă pătrată, săpat în lutul galben, cu ceramică din secolul al XIV-lea și incendiat (fig. 1/ER, 1).

Pe latura estică, zidul de apărare poseda aceleași *turnuri-bastioane*, constatate pînă acum și pe cea nordică⁵. Pe incinta estică (lungă de 300 m) se pot înscrie două turnuri dintre care săpăturile au precizat numai unul (fig. 1/E.VII). În acest caz și în acest sector lungimea curtinelor nu depășea 91 m. Turnul săpat era lung de 9,30 m și ieșit în afară față de frontul zidului de incintă cu 3,70 m. Camera ce închidea acest turn avea dimensiunile 1,65×5,60 m și se pare că fusese umplută cu pămînt și dărîmături, în antichitate, ca baza turnului să fie mai puternică. Clădirile moderne din jurul lui nu ne-au îngăduit a stabili și locul unei porți pe această latură, apărută după același sistem ca și cea de pe latura nordică (vezi mai jos, p. 288).

La colțurile cetății civile existau *turnuri de apărare circulare*, identificate în cursul săpăturilor numai după șanțul temeliiilor lor (fig. 1/E.XIII—E.XV și E.VIII—E.X). Cel

³ Galerius (Coh. VIII³, 22), Constantin II (?) și una necunoscută din epoca constantiniană.

București, pl. IV.

⁵ *Materiale*, VIII, p. 558 și fig. 3/2.

⁴ *Materiale*, VIII, p. 556, fig. 2/1 și D. Tudor, *Sacidae*,

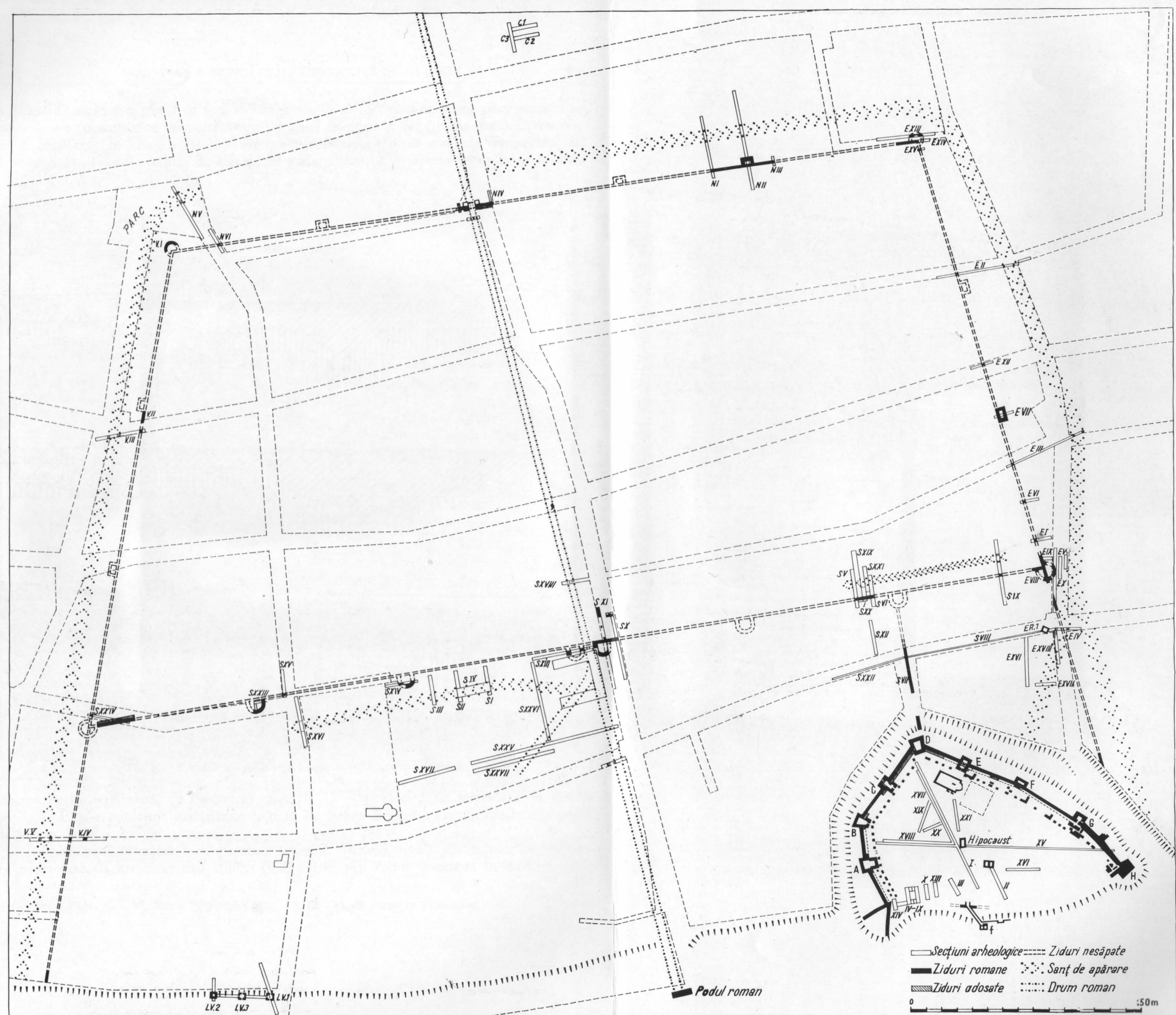

Fig. 1. — Planul general al săpăturilor din orașul și cetatea Sucidava.

din colțul de nord-est, plasat în fața zidului rotunjit al fortificației, făcea corp comun cu acesta și s-a construit concomitent cu laturile de nord și est (prima fază). Avea diametrul de 9 cm. În camera lui interioară s-au descoperit două monede din secolul III e.n.⁶ (fig.3/1). Turnul circular de la capătul sudic al laturii (și acesta complet scos) avea

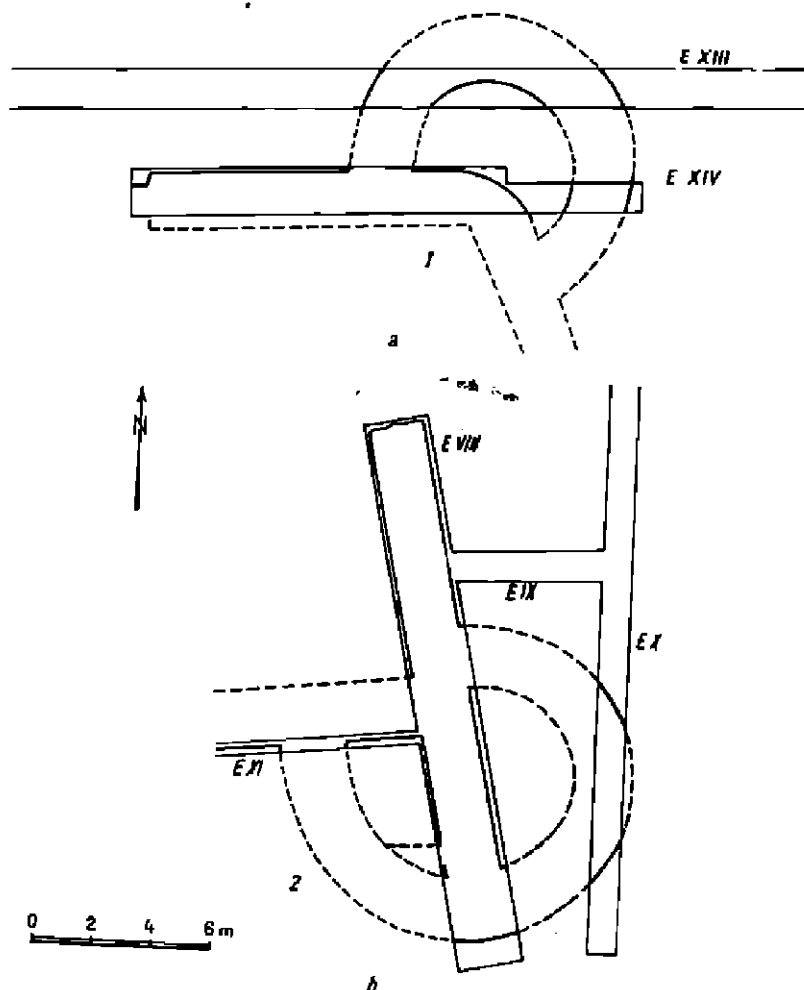

Fig. 3. — Turnurile de apărare: 1, colțul de NE; 2, colțul de SE.

o formă puțin neregulată, cu diametrul mare de 12 m și al camerei interioare de 7,5 m (fig. 3/2). El s-a construit mai târziu, o dată cu latura de sud a fortificației civile (vezi mai jos, p. 286).

În interiorul turnului s-au precizat temelii (scoase total) ale zidului de apărare din prima fază, la un nivel mai ridicat (0,25—0,45 m). Zidul continua în direcția sud,

⁶ Gordian al III-lea (Coh. V³, 269) și Filip Arabul (Coh. V³, 420), ambele bătute la Viminacium.

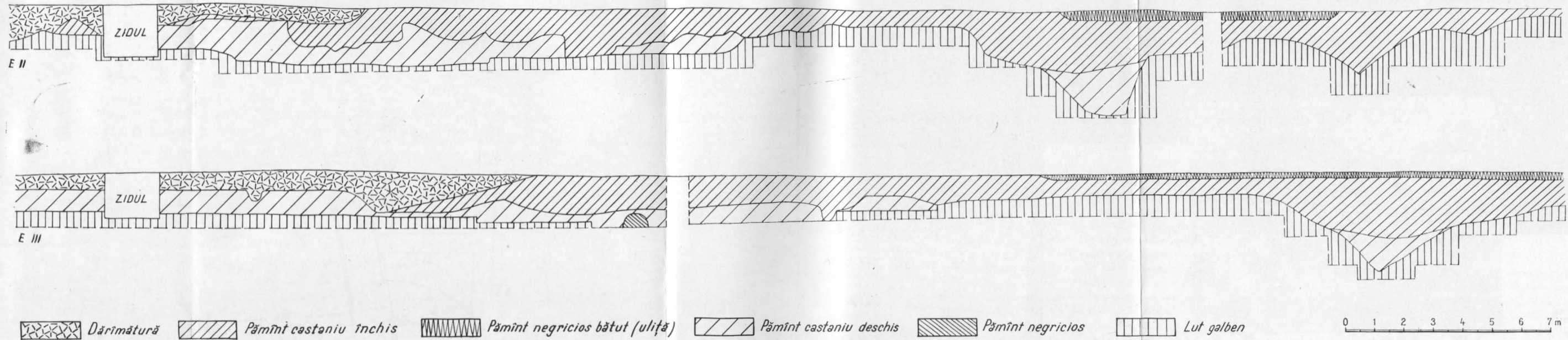

Fig. 2. — Secțiuni (E. II—III) prin sistemul defensiv al laturii de răsărit a orașului roman.

pînă în rîpa de la est de cetățuia romano-bizantină. Între turnul de SE și șanțul amintit mai sus, se păstrează din acest zid un fragment lung de 9,50 m, gros de 1,90 m și înalt de 0,45 m (fig. 1/E.VIII; E.X). Lîngă acest zid s-a identificat un bordei românesc din secolele XVII—XVIII, cu vatră din cărămizi romane.

Pe latura estică observăm trei faze de construcții: șanțul de apărare; zidul de apărare (gros de 1 m) cu turnul pătrat și cel circular de la colțul de NV; și îngroșarea zidului pînă la 1,80 m, construindu-se concomitent și turnul circular de la colțul de SE.

2. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1961

Scopul lor: cunoașterea laturii sudice de apărare a orașului antic (lungă de 640 m) prin 12 secțiuni (fig. 1/E.XVI—E.XVIII; S.VIII—S.XVIII). Primele trei secțiuni (E.XVI—XVIII) au precizat direcția șanțului de apărare, care cotește către SV de lîngă turnul circular de SE. Șanțul apare, acum, lat de 7 m, adînc de 5,40 m și debușă în marele șanț defensiv al cetății romano-bizantine, între turnurile E și F (fig. 1). În acest sector, săpăturile au dat la iveală: cioburi dacice, oale modeste, fragmente ceramice romane din secolele II—III e.n., multă ceramică romană din secolele IV—V, foarte multe urme de locuire românească din secolele XIV—XIX (bordeie, ceramică, vetre de foc, gropi de bucate etc.) și nici un fel de urme bizantine. Nu a existat o locuire romană în secolele II—III, în acest sector. Scopul săpării secțiunilor S.XI și S.XII au fost de a verifica elementele defensive ale laturii sudice a așezării civile, întîlnite prima dată în campania din anul 1958 (S. I și S. II)⁷. S-a stabilit încă o dată existența zidului defensiv (total scos), lat la temelie de 1,90 m, dar care nu are spre sud obișnuitul și obligatoriul șanț de apărare. În schimb, această *fossa* lată de 6 m și adîncă de 3,50 m, cu o bermă lată de 8 m, apare la nord de el și a fost săpată la finele veacului al IV-lea e.n., cînd aria orașului roman fusese părăsită. În ceea ce privește stratigrafia și urmele de locuire, situația se prezintă exact ca în sectorul secțiunilor E. I—E. XVIII.

Importante și noi date stratigrafice s-au cules însă din secțiunea S. VIII, săpată pe rigola sudică a uliței «Popa Șapcă». Săpăturile au precizat aici existența unei puternice necropole romane din secolul II e.n. anterioară extinderii fortificațiilor așezării civile. Mormintele au fost răvășite apoi de locuirile romane din secolele IV—V și de bordeiele românești (secolele XIV—XIX). Dintr-un mormînt-cavou deranjat (1,95 × 0,56 × 0,47 m), zidit cu cărămizi ovale, luate de la un puț roman⁸, s-au scos trei ulciorașe și 23 aplice din bronz, în formă de ciupercă. A fost descoperit intact numai mormîntul-cavou al unei fetițe (1,23 × 0,37 × 0,31 m), zidit din cărămidă legată cu mortar, cu acoperiș de țigle și cu o coamă de olane. Inventarul lui se compunea din 2 cercei din aur, un inel din aur, mărgelile din pastă sticloasă, trei urcioare, o ulciacă și o monedă romană de bronz din secolul al II-lea (corodată).

Prin secțiunea S. XIII s-a căutat a se lămuri planul porții sudice a orașului, cu zidăria complet demolată și în parte acoperită de clădirea școlii din Celei⁹. S-a stabilit definitiv că poarta fusese largă de 7,50 m, apărată de două turnuri, în formă de potcoavă (lungi de 9,75 și late de 11 m), cu temelii groase de 2,30 m și adînci pînă la 2,60 m. Stratigrafia precizează în construcția porții două niveluri: un pavaj (gros de 0,15 m) din

⁷ *Materiale*, VII, p. 491, fig. 6.

⁸ *Dacia*, N.S., IV, p. 541, fig. 2.

⁹ *Materiale*, VIII, p. 556 și fig. 2/1.

secolul III e.n., apoi deasupra lui un al doilea (gros de 0,25 m), care aparține secolului IV e.n. și are urme de incendiu. Pavajele sînt executate din beron slab cu sfărîmături de cărămidă și pietriș. Două epoci de locuire și urme puternice de arsură au fost precizate și în camerele turnurilor.

La vest de poartă, secțiunea a identificat urme de locuire din secolele II—III e. n. anterioare construcției zidului de apărare (monede, ceramică, zidării de case etc.). Mai tîrziu, în secolul IV, pe fața sudică a zidului de apărare s-au alipit clădiri din cărămidă și lemn, care incendiate în același veac au lăsat un puternic strat de arsură.

Pentru a cunoaște structura și dimensiunile drumului roman (care corespunde cu un *kardo maximus*) a fost săpată la nord de poartă secțiunea S. XVIII. La adîncimea de 3 m au apărut cioburi hallstattiene și dacice, ceramică romană din secolele II—III, olării și monede din veacul al IV-lea. Strada romană din secolul II—III este lată de 6 m, posedă un pavaj gros de 0,30 m, lucrat din același beton ca la poartă¹⁰, în care se fixaseră blocuri mari de piatră, în unele locuri rămase *in situ*. Roțile vehiculelor antice au șanțuit-o paralel pe o lățime de 1,50 m, care este de fapt lungimea osiei lor. În secolul al IV-lea șoseaua a fost înălțată cu un strat de pietriș, gros de 0,20—0,30 m.

La nivelul străzii din secolul II—III au apărut multe urme de locuințe, între care și o vatră a unui atelier de turnat obiecte din bronz (deșeuri de metal, oase inverzite, zgură, piese ca deșeuri lăstate pe loc ș. a.). Nivelul constantinian se remarcă prin multe monede de bronz și fragmente ceramice culese dintre ruinele unor construcții răvășite.

La 97 m spre apus față de corpul turnului vestic al porții a fost identificat un turn de apărare de aceeași formă, lung de 8,20 m și lat de 10,75 m, cu temelia zidului (scoasă) groasă de 2,20 m. În camera sa (5,25 × 6 m) au apărut cioburi dacice și romane, țigle etc., totul căpăcit printr-un strat de incendiu (S. XIV).

Zidul sudic al orașului roman a mai fost prins, cu ajutorul secțiunii XV, în rigola uliței ce scoboară spre biserică. Temelia zidului (nedemolată în acest loc și lucrată în *opus incertum*) este lată de 2,20 m și se păstrează pe o înălțime de 1,80 m. Pe lîngă acest zid s-au identificat multe urme din secolele III—IV (pavaje, o locuință, ceramică, monede etc.).

Pentru urmărirea șanțului de la sud de acest zid (identificat prin săpăturile din 1959 în curtea școlii elementare¹¹) a fost săpată secțiunea S. XVI, pe aceeași uliță. În acest loc șanțul se află la 20 m spre sud de zid, este lat de 6 m și adînc de 5,50 m (față de actualul nivel al solului). El fusese astupat chiar din antichitate (secolele II—III) cu dărîmături, gunoaie, fragmente de țigle și cărămidă, cioburi etc. Din epoca constantiniană au apărut deasupra umpluturii șanțului urme de locuire din secolul al IV-lea (ceramică, monede, cenușă, un frumos opaiș de bronz etc.). Rămîne încă neclar rostul acestei *fossa* (de la un castru de pămînt sau ca șanț de apărare al zidului sudic?).

Prin secțiunea S. XVII s-a urmărit cunoașterea de noi elemente stratigrafice în sectorul din grădina școlii. S-au identificat urme dacice anterioare venirii romanilor, deasupra cărora s-au înfiripat locuințe romane în secolele II—III, apoi altele de la începutul secolului IV e.n. Există, de asemenea, multe gropi de gunoaie din perioada romană și locuiri românești (secolele XIV—XIX).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Materialae*, VII, p. 484 și 491.

3. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1963

Campania din acest an s-a desfășurat în două sectoare: în așezarea civilă-urbană și în cetățuia romano-bizantină; în ambele locuri cu scopul de a se culege noi elemente topografice și stratigrafice.

A. *Sectorul «Papa Șapcă»* din așezarea civilă a avut drept scop să verifice centura de apărare sudică a orașului și să desfacă total cuptorul de olar, identificat în 1958¹², plan realizat prin secțiunile S. XIX—S. XXI (fig. 1), alăturate de S. V/1958. Stratigrafia din aceste secțiuni corespunde cu cea stabilită în 1958. În schimb, sectorul fiind mai puțin deranjat, s-a precizat încă o dată că *fossa* de la nord de zid era lată de 6 m, adâncă de 3,50 m și că aparține sigur secolului IV e.n. Pământul din acest șanț a fost aruncat înspre zid, constituindu-se astfel o bermă lată de 8 m. Dincolo de șanț urmele de locuire sînt foarte modeste, în majoritate din secolul IV e.n. (monede constantiniene și ceramică). În cele trei secțiuni s-au descoperit multe opaițe (secolele III—IV), vase din secolele II—IV, un fragment sculptural ce reprezintă un leu (calcar de Vrața) și diferite obiecte mărunte.

Cuptorul de olar prins în secțiunile S. V și S. XIX avea cupola prăbușită, dar fiind îngropat sub *agger*-ul zidului sudic construit în secolul III s-a putut reconstitui grafic¹³. Deasupra lui se vedeau răvășite multe țigle sparte și olane, căzute de la șopronul ce-l proteja, amestecate cu ceramică (și o monedă) din secolul IV e.n. Lîngă cuptor mai exista o groapă, în care se depozitaseră țigle sparte, fragmente ceramice și o oglindă de bronz acoperită cu zinc (fragmentară). Tot cuptorul se săpase subteran, în pământul galben sănătos, cu obișnuitele două compartimente: camera de foc și de coacerea vaselor, separate cu un tavan orizontal, gros de 30 cm și susținut de un pilon central cilindric (diam. de 40 cm). Căldura și fumul treceau prin acest tavan, cu ajutorul unor orificii (diam. 8 cm.) dispuse pe două cercuri concentrice. *Camera de ardere a combustibilului* era înaltă de 0,45 m și avea diametrul bazei de 1,70 m. În ea s-au găsit fragmente ceramice din secolele II—III, între care și o monedă a împărătesei *Tranquillina* (238—244), important document pentru datarea construcției zidului de sud a orașului roman și a părăsirii cuptorului. Gura cuptorului avea înălțimea de 0,50 m; în fața ei se găsea «groapa fochistului», lată și adîncă de 1 m, de la care pornea un gang lat de 1,10 m și în care s-a aflat mult material arheologic-ceramic din secolele II—III. *Camera de coacere a vaselor*, în formă de cupolă, se păstra pe o înălțime de 1,10 m, avea pereții groși de 3—4 cm; prezenta la bază un diametru de 1,25 m și urmele unui orificiu lateral pentru reglarea alimentării cu oxigen.

S-a prelungit de asemenea secțiunea S. VIII, cu secțiunea S. XXII, pe rigola sudică a uliței «Papa Șapcă», ca să se găsească noi elemente privitoare la necropolă. S-au întilnit numai urme de bordeie românești din secolele XVII—XVIII (ceramică, gropi de bucate și slabe resturi romane: ceramică și cărămizi). Sectorul este mult răvășit de bordeiele românești.

B. *În cetate* s-au executat secțiunile XVII și XVIII, alăturate unor secțiuni mai vechi (I) 1956 și XV (1958)¹⁴, cu scopul de a se obține noi elemente stratigrafice și de locuire.

În secțiunea XVII s-a săpat pînă la o adîncime de 5 m, la care adîncime s-au identificat puternice urme de locuire dacică din perioada Lațene. O locuință dacică s-a găsit la capătul nordic al secțiunii, mult deranjată. Ea fusese lucrată din bolovani mari (o vatră,

¹² *Materiale*, VII, p. 491 (identificat greșit ca fiind pentru copt pîine).

¹³ Vezi planul la D. Tudor, *Susidava*, Bruxelles, p. 45

și același, *Susidava*, București, p. 14.

¹⁴ *Materiale*, VII, p. 473 și 484.

cioburi, rîșnițe albiate, un cuțitaș din bronz tec.). Peste nivelul dacic se întinde cel roman din secolele IV—V, de la care s-au mai păstrat modeste urme ale unor pavaje (în *opus signinum*), gropi de gunoaie și ceramică (în special amfore). Stratul bizantin prezintă și el fragmente ale unor podele de case și resturi din ziduri dispartate, lucrate din materiale mai vechi. Mai importante sînt urmele unei atare locuințe, situate deasupra celei dacice, de la capătul nordic al secțiunii, care prezintă puternice urme de incendiu. Podele de lut bătut ale unor case românești, cu puțină ceramică și gropi de gunoaie, databile din secolele XIV—XV, au fost de asemenea identificate. În această secțiune s-au descoperit foarte multe gropi de gunoaie cu materiale dacice, romane, bizantine și românești. Din ele s-a cules un bogat material arheologic, ca: piepteni din os, vase întregi, amfore bizantine cu inscripții, o farfurie mare din lut roșu (diam. 36 cm) decorată cu o rozetă, un tipar de piatră pentru turnat cruci, două fluierașe din os¹⁵, o cărămidă cu ștampila legiunii IV Flavia¹⁶, multe opaițe, monede (secolele IV—VI), săgeți românești, fibule (secolele IV—VI) etc.

Secțiunea XVIII (alăturată secțiunii XV—1958) nu a adus noi elemente stratigrafice și de locuire. Se constată aceleași urme de locuințe, gropi de gunoaie etc. Dintre obiectele descoperite, mai importante de semnalat sînt: un fragment de relief în marmură cu inscripția *Domno . . .*¹⁷, multe rîșnițe și deșeuri de la un atelier de piatrărie, ce funcționa în epoca bizantină, folosind monumente romane; un elegant mîner cioplit în os (lung de 19 cm) pentru o oglindă de metal; ceramică de tip Coșofeni și o interesantă piesă de bronz, circulară (diam. 12 cm. și înaltă de 7 cm.) folosită probabil la o mașină balistică (sau la o roată de car?), aflată pe o vatră a unei locuințe bizantine. Descoperirea cea mai importantă din această secțiune este însă o necropolă romană din secolele II—III ce existase pe cetate și se lega cu cea din secțiunea S. VIII. S-au descoperit multe oase umane împrăștiate de construcțiile din secolele IV—VI. Patru dintre morminte erau mai puțin deranjate, fiind săpate în stratul dacic (—2m). Pe lângă schelete s-au descoperit cuie din fier de la cosciugele de lemn, ținte de fier de la încălțăminte, urcioare de argilă roșie (secolul al II-lea) și o ulcică specifică secolului III e.n. În campania din 1966, s-au găsit alte morminte romane de incinerare și înhumare la colțul de SE al cerății (cf. mai jos, p. 292). Se dovedește prin această descoperire că așezarea dacică de pe platou a fost lichidată prin cucerirea romană și transformată în cimitir (în secolele II—III), ca numai în epoca constantiniană să se ridice actualele fortificații ale cetățuii.

4. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1964

Fondurile alocate pentru această campanie de către Muzeul din Corabia au permis colectivului să sape mai mult timp, atît în cetățuie, ca și pe aria orașului roman. În cetate s-a urmărit prin secțiunile XIX—XXI a se culege noi elemente despre necropola romană identificată în anul precedent. În sectorul orașului roman s-a continuat precizarea elementelor lui defensive, pe laturile de S, V și N.

A. *Cetatea*. Cele trei secțiuni din cetate (XIX—XXI) au dat rezultate destul de modeste, din cauza numeroaselor răscoliri în această zonă. Peste tot s-au constatat importante urme de locuire dacică Latène (cu multă ceramică, greutăți piramidale din lut, fusa-

¹⁵ D. Tudor, *Sucidava*, Bruzellan, pl. XXVI/2 și *Sucidava*, București, p. 43, fig. 18.

¹⁶ D. Tudor, *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 601, nr. 21.

¹⁷ *Ibidem*, p. 600, nr. 19.

iole, fragmente de amfore elenistice etc.), apoi resturi de case românești, cu podelele de lut (vetre din cărămizi romane, obiecte din fier etc.). În secțiunea XIX au apărut 8 mari gropi de gunoaie (3 dacice, 1 română din secolele IV—V, 2 bizantine și 2 românești), din care s-a cules mult material ceramic (în parte întregibil), opaițe, monede (Aurelian, Constans I, Grațian, Justin II și Sofia); piepteni de corn, o ramă de oglindă turnată în plumb cu decor zoomorf¹⁸; fibule din bronz, mărgelile și brățări din sticlă etc.

S-a remarcat că în secolul IV s-au realizat unele nivelări și pavaje (din pietriș, fragmente de cărămizi și țigle aduse din așezarea civilă). Într-un atare strat de umplutură s-a descoperit o dedicație mithriacă¹⁹. Ca descoperiri mai importante în secțiunea XX, sînt de notat două vetre dacice cu multă ceramică Latène, asociată cu fragmente de amfore elenistice; o grămadă cu 18 greutateți piramidale din lut ars și un mormînt roman de înhumare (deranjat), cu un ulcioraș de pămînt (secolul III e.n.). În secțiunea XXI a apărut multă ceramică românească (sec. XIV—XV), în gropi.

B. Orașul antic. Rezultate mai bogate ne-au dat săpăturile din sectorul orașului roman, unde s-au continuat cercetările pentru cunoașterea elementelor sale defensive, pe laturile de sud și nord. La 90 m spre vest față de turnul din secțiunea S. XIV/1961, cu ajutorul secțiunii S. XXIII s-a putut identifica un alt turn, identic ca formă și dimensiuni cu cel precedent (cf. mai sus, p. 285), al cărui corp se găsește acoperit în cea mai mare parte de temeliele unei case moderne. Este total demolat și din pămîntul răscolit în interiorul lui s-a cules numai ceramică romană din secolele II—III și cu o monedă de bronz deteriorată. Tot din cauza unei case care îl acoperă, nu s-a putut săpa nici turnul circular de la colțul de SV al fortificațiilor orașului (secțiunea XXIV). S-a constatat, în acest colț, că zidul incintei era dublat în interior de un al doilea zid, lung de 17 m și gros de 1,10 m și cu o temelie mai puțin adîncă (—40 cm). El se termina lingă turnul circular de apărare. Fără îndoială că acest zid-anexă servea ca bază pentru construcția unei scări duble, de urcat (în două sensuri) la etajul turnului și la crenelele zidului curtinii de la est de el. Secțiunea a fost prelungită pe rigola uliței, pînă ce s-a prins și temelia zidului de apărare de pe latura vestică a orașului roman. Săpăturile din acest sector au precizat urme de locuire din cultura Coțofeni, ceramică dacică Latène și ceramică romană din secolele II—IV. De notat că în interior s-a mai descoperit o vatră romană, cu urme de la un alt atelier de

turnat bronzul (zgoră, deșeuri, oase cu rugină de bronz etc.), întocmai ca în secțiunea S. XVIII (cf. mai sus, p. 285).

Cu mari eforturi și greutateți de săpătură s-a reușit ca printr-o serie de secțiuni (late de 1 m) să se identifice și precizeze ca plan *poarta de nord a orașului roman* (N. IV). Ea se află în mijlocul uliței (N—S) ce duce spre școala elementară din Celei, între un puț și casa locuitorului Gh. Apolian. Deși se situa în linie dreaptă cu cea de sud, ea diferă total ca plan față de aceea, fiind mai veche și acum complet demolată (fig. 4). Au rămas numai șanțurile temelilor ei, umplute cu gunoaie și fără urme de molaș de la zidurile

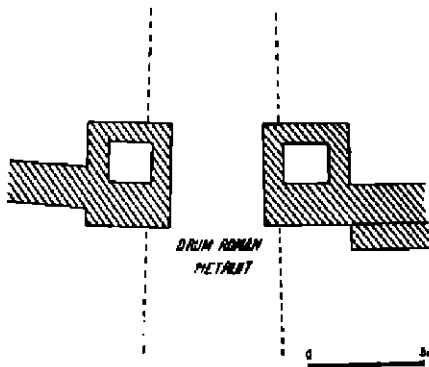

Fig. 4. — Planul porții de nord a orașului Sucidava.

¹⁸ Identical cu cea publicată de D. Tudor, în *Dacia*, N.S., III, p. 431, nr. 60.

¹⁹ D. Tudor, *ICIV*, 17, 1966, p. 600, nr. 18.

demolate (ca în restul incintei de apărare a oraşului). Se observă de asemenea că zidurile celor două turnuri de apărare ale porţii prezintă modesta grosime de 0,90 m. Aceste două situaţii ne determină să presupunem că ea fusese construită numai din blocuri de piatră cioplită regulat, fără legătură cu mortar, blocuri ce au fost total demolate de locuitori. Pământul din interiorul turnurilor (atât cât nu-i deranjat) este de culoare galbenă (loess) adus din afară şi bine bătut. Aceasta arată că cele două încăperi de la parter, de dimensiuni foarte modeste (1,70×1,85), fuseseră umplute cu lut bătut. Cele două turnuri de apărare ce flancau poarta sînt pătrate (4,40×3,65 m în exterior) şi de ele se leagă în chip diferit curtinele de F şi V, care au lăţimea la temelii de 1,80—2 m. Poarta avea deschiderea de 4,30 m. Se constată în structura şoselei romane două epoci de construcţie a drumului, indicate de două straturi de piatră, separate de un strat de dărămături gros de 0,70 m. Aceleaşi două perioade s-au precizat şi la poarta de sud (cf. mai sus p. 284). Fundaţiile celor două turnuri erau la acelaşi nivel cu al curtinelor ce le flancau. În zidăria acestor două cortine (refăcute în secolul al III-lea) s-a folosit mult material de adunătură (fragmente de olane, ţigle, piatră mărunţă etc.), situaţie observată şi în alte părţi ale zidului de apărare a oraşului. S-a mai identificat şi urma unui zid alipit de cortină (lat de 1,10 m) ce se opreşte la marginea turnului de est al porţii (zid căruia îi găsim aceeaşi explicaţie pentru susţinerea scării duble ce urca spre camera de sus a turnului şi la crenelele curtinelor (cf. mai sus, p. 288). S-a observat de asemenea, pe berma din faţa turnurilor şi de lângă cortine, un pavaj gros de 5 cm, lat de 4 m şi lucrat din mortar şi piatră spartă mărunţ (cf. mai jos, p. 293).

La sud de gura porţii, cu ajutorul unui şanţ, a fost secţionată strada romană ce o unea cu poarta de sud. Strada avea lăţimea (în acest punct) de 6 m şi fusese construită numai dintr-un strat de pietriş, gros de 0,40—0,50 m. În sectorul porţii de nord s-a găsit puţină ceramică romană (secolele II—IV), un vîrf de *pilum* şi o monedă de bronz de la Constantius II.

5. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1965

Cercetările din această campanie s-au concentrat pe terenul din jurul şcolii elementare a comunei, pentru lămurirea a trei obiective: structura şi direcţia şoselei romane de la sud de poartă, traseul şi funcţia şanţului de apărare identificat în anii precedenţi prin secţiunile S. I—S. IV şi S. XVI, apoi degajarea unui puţ roman sondat în campania din anul anterior. În acest scop s-au executat două mari secţiuni. Secţiunea S. XXV, lungă de 100 m (deşi s-a săpat într-o regiune mult răscolită de vechi bordeie româneşti), a dat unele rezultate interesante. S-a constatat pe traseul ei de est că existase în acest loc un cimitir românesc (secolele XIV—XVI). Surpriza cea mare a fost însă absenţa şoselei romane care ar fi trebuit să unească, în linie dreaptă, poarta de sud a oraşului cu Dunărea şi capătul podului lui Constantin cel Mare. După cum se va arăta mai jos, această şosea, de îndată ce debuşa în afara porţii, cotea spre apus (pe sub localul şcolii). Pe traseul acestei secţiuni au fost însă descoperite două puţuri (*putei*) romane, dintre care unul s-a restaurat şi dat în folosinţă pentru nevoile şcolii elementare din Celei²⁰. Puţul restaurat este adînc de 17 m, fiind zidit circular, cu cărămizi ovale, după un sistem

²⁰ D. Tudor, în *Magazin istoric*, I, 2, 1967, p. 61 urm.

bine cunoscut pe limes-ul german²¹. Grosimea zidăriei este de 16 cm, iar gura puțului are diametrul de 0,84 m. Pe un metru înălțime întâlnim 18 rânduri de cărămizi, iar la un ocol complet, 13 cărămizi. Din interiorul acestei fântini s-a scos mult material ceramic din secolele II—IV și câteva monede oxidate. Ceramica de la fundul puțului se datează din secolul II e.n., când se construise această fântină. A doua fântină (tot un *puteus*) s-a descoperit pe mijlocul secțiunii. Era distrusă (ca și prima) pînă la o adîncime de 2 m față de actualul nivel al solului. Pereții ei fuseseră căptușiți cu birne de lemn (acum putrezite). Diametrul gurii este de 1,25 m și a putut fi golită numai pînă la adîncimea de 10,30 m (din pricina pericolului prăbușirii pămîntului). În pereții ei sînt săpate, în lutul galben, mici trepte pentru scoborîre. Fuseseră umplută cu dărîmături: pierre, țigle, cărămizi, cioburi dacice (între care o farfurie de lut vînat lucrată la roată) și romane din secolul II—IV, și două monede de bronz oxidate (una de la Severus Alexander și alta constantiniană). În umplutura acestui puț mai fusese aruncată și o bază pentru semicoloane (atrășate la un perete) cioplită în calcar de Vrața. După ceramica aflată spre fundul puțului el datează din secolul III—IV și se găsea la 2 m est față de șoseaua romană.

În zona acestei secțiuni s-au identificat patru perioade importante de locuire: dacică Latène, romană din secolele II—III, romană din prima jumătate a secolului IV e.n. (monedele și ceramica) și românească (secolele XIV—XV și XVII—XIX). S-a găsit de asemenea un cimitir dacic de incinerare, un cimitir roman din a doua jumătate a secolului IV e.n. și un cimitir românesc recent. Lîngă șoseaua romană din acest sector a existat o mare clădire cu coloane de la care ne-au rămas patru mari baze (mutate din locul lor, între care și una aflată în puțul nr. 2) cioplite în calcar de Vrața, înalte de 0,45 m, avînd plintul de 0,64×0,22 m și diametrul bazei fusului coloanei de 0,50 m. Ele fuseseră așezate pe lespezi cioplite regulat din același calcar (0,40×64×0,64).

Din perioada dacică avem puține fragmente ceramice răvășite, unele lucrate la roată. Mai importantă este o urnă cu puține oase calcinate ale unui copil, acoperită cu un capac simplu; are mînuși semicirculare și de formă piramidală. Tot răvășit apare și stratul roman din secolele II—III. De reținut faptul că în această zonă s-au descoperit (vezi și campania din 1966) foarte mulți bulgări de zgură rămași de la un cuptor pentru redus minereul de fier (adus probabil de peste Dunăre). Numărul neobișnuit de mare de ate, undrele și sule de os descoperite în vecinătatea puțului de cărămidă (între o groapă cu deșeurii) presupune existența unor ateliere de pielărie sau cojocărie în vecinătate (tot din secolele II—III). Din aceleași secole sînt de notat fragmente de *terra sigillata*, de import (cu sau fără ornamente), și unul cu o inscripție²², vase sigilate de imitație locală (între care o oală acoperită cu solzi în relief), o statueta fragmentară din marmură a Minervei (înaltă de 16 cm), monede din secolele II—III, opaițe diferite (unele cu ștampile deja cunoscute la Sucidava), ștampile pe *mortaria*²³ etc. Monedele și ceramica ne arată că locuirea romană din secolul IV durează în acest sector pînă la începutul celei de a doua jumătăți a acestui veac, cînd terenul a fost transformat în cimitir (cf. mai jos, p. 293). Bordeiele românești și-au prelungit existența în acest sector. În unele locuri, ele au folosit pentru pardoseală vechi cărămizi romane aduse din cetate, unele cu ștampilele: VARINIA; DARP; ALM și MISCVS²⁴. Lîngă una dintre vetrele românești s-au descoperit: un sfeșnic de luminare și o farfurie (cu smalt), precum și un drug de fier (buzdugan?) ruginit.

²¹ H. Jacoby, *Die Be- und Entwässerung unserer Limeskastelle*, p. 7, fig. 5.

²² D. Tudor, *SCIV*, 17, 1966, p. 601, nr. 24.

²³ *Ibidem*, nr. 25.

²⁴ *Ibidem*, p. 600, nr. 20.

Șoseaua romană a fost tăiată în ambele secțiuni din această campanie, precum și în cea din anul 1966 (S.XXVI). Ea avea lățimea de 6 m. De la poarta sudică a orașului cotea pe sub clădirea actualii școli, către apus, spre *vicus*-ul roman de la Orlea. Cele trei secțiuni săpate în acest drum i-au putut lămuri în mare parte vechimea și diferitele stadii de refacere. La baza șoselei se remarcă un strat de lut negru (gros de 40—50 cm) amestecat cu puțin pietriș, cu fragmente de cărămizi și ceramică roșie din secolul II e.n., totul fiind bine bătut. În acest prim strat s-au aflat monede de la Traian și Hadrian. Sub el nu există urme de locuire și gropi de gunoaie din epoca romană. Deasupra urmează un strat de pietriș mare și curat (gros de 10—15 cm), pus peste cel bătut. Aceasta constituie prima fază de construcție a șoselei realizată în primii ani ai stăpînirii romane. Urmează mai sus un strat compus din pietriș amestecat cu pământ (gros de 30—40 cm), peste care s-a așternut un alt strat din pietriș curat (gros de 20—25 cm); împreună cu cel precedent constituie a doua epocă de restaurare a drumului, probabil în vremea constantiniană. Pe laturile șoselei, unele blocuri mari de piatră rămase *in situ* indică existența unor *margins*. Stratul vegetal modern de deasupra șoselei este gros de 60—90 cm (format din pământ negru amestecat cu puțin pietriș). Din secțiunea XXVI (săpată la 12,30 m vest de corpul clădirii școlii elementare) s-au strins importante date în legătură cu locuirea romană și șanțul de apărare din acest sector. Și aici, bordeiele românești au deranjat mult cele două epoci de locuire romană (secolele II—III și IV). Se constată că șanțul fusese săpat aici la 24 m sud față de zidul de apărare (cu care nu mai păstrează paralelismul) și că el cotește spre sud (în direcția colțului interior de SV al clădirii școlii sub care se pierde), într-un punct unde trebuia să se întâlnească cu șoseaua romană. Față de nivelul de locuire antic, șanțul era lat de 5 m și adînc de 3,50 m. Pământul galben scos prin săparea lui a fost nivelat pe ambele părți ale marginilor sale, deci nu a constituit un *agger*. Sub acest strat de lut galben s-au găsit gropi căpăcite, cu ceramică romană din prima jumătate a secolului al II-lea e.n., element important pentru datarea șanțului (vase sigilate, două statui de teracotă reprezentînd pe *Venus pudica*, înalte de 8,5 și 16 cm. etc.). În pământul de umplură al șanțului s-au aflat numai materiale ceramice din secolele III—IV, între care și 30 de monede (Gordian III—Constantin cel Mare), ceea ce arată îndelungata sa funcționare ca sistem de apărare. Problema acestui șanț, în ceea ce privește traseul și rostul său, rămîne tot neclară. El nu este paralel cu zidul de la nord, iar în vecinătatea porții de sud cotește către miazăzi. Aparține probabil unei epoci mai vechi, dar apare sigut că în secolul III a servit în continuare pentru protecția zidului de sud, pînă în fața porții.

În această secțiune XXVI s-au întîlnit de asemenea și urmele unui cuptor de olar, cu un sistem de construcție puțin deosebit față de cele cunoscute pînă acum la Sucidava, în cetățuie și orașul antic (fig. 5). Camera lui de foc era săpată în lutul galben, iar aceea de ardere a vaselor în stratul de deasupra, din lut castaniu (de locuire romană); avea pereții groși de 0,18 cm. Fragmentele ceramice aflate în jurul lui sînt în general roșii, din secolul II e.n. În loc de pilon central pentru susținerea tavanului ce separa cele două camere ale sale, cuptorul avusese trei pilaștri alipiți de pereți, lucrat fiecare din cîte șase cărămizi de chirpic. Aceste picioare laterale susțineau tavanul despărțitor în formă de cupolă mult

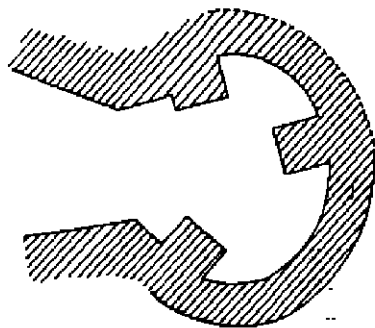

Fig. 5. — Cuptor roman descoperit în orașul roman.

bolțită, lucrată și aceasta din plăci de chirpic și prevăzute cu găuri (diam. 6 cm.) de circulație a căldurii, numai în vecinătatea pilaștrilor (poate una și în centrul bolții?). Gura cuptorului largă de 0,46 m se găsea spre SV. Camera de ardere a combustibilului avea diametrul de 1 m, iar al celei pentru coacerea vaselor păstrată pe o înălțime de 0,60 cm este mai mare, de 1,25 m. Cuptorul avusese o formă ovoidală și ruinele lui se păstrau pe o înălțime de 1,50 m. Ceramica fragmentară găsită în cuptor (farfurie ce imită *terra sigillata*, o strachină întreagă cu diam. de 14 cm, o oală întregibilă etc.) este toată de culoare roșie, specifică ca tehnică finelui secolului II e.n.

6. SĂPĂTURILE DIN ANUL 1966

Fondurile de săpături de care am dispus și un colectiv numeros ne-au îngăduit, și în acest an, efectuarea unor cercetări de amploare, în cetate și în orașul antic.

A. *Cetatea*. În cetate s-a hotărât degajarea completă a colșului ei de SE, în vederea consolidării și restaurării zidurilor de apărare. Astfel au fost lărgite și adâncite vechile săpături, atacându-se în același timp și sectoare încă nesăpate. În cel mai de jos nivel de locuire, cel dacic (— 1,70—2,70 m), s-au identificat urmele unei locuințe dacice din chirpic și s-au descoperit mai multe vase (cășuie fragmentară; vas-borcan cu apucători și briu alveolar; castron mare; vas bitronconic cu două torți lucrat cu mîna; cioburi dacice cu rozete imprimare etc), toate din a doua epocă a fierului. În stratul dacic s-au descoperit patru morminte romane: două de incinerare cu ardere pe loc (M.1 și M.2), unul de incinerare în urnă (M. 3) și unul de înhumare (M. 4). Cel mai bogat ca inventar (M. 2) conținea: 2 amphoridioane, un vas de sticlă spart, o fibulă de fier fragmentară, o placă de marmură neagră-verzuie pentru toaletă și trei monede de bronz. Toate mormintele datează din prima jumătate a secolului II e.n., cînd acest platou pe care fusese așezarea dacică a fost transformat de romani în cimitir. Lîngă zidul bizantin s-a găsit și un cuptor din secolul VI, pentru ars vase, construit cu pilon central în camera de ardere a combustibilului. Din jurul lui s-au cules vase bizantine întregibile. Zidul bizantin, degajat complet, are talpa fundației la adîncimea de 2,70 m, iar grosimea lui variază de la 3,10 la 3,36 m.

B. *Orașul antic*. Colectivul a continuat și în acest an lucrările pentru urmărirea elementelor de construcție și traseul laturilor de N și V ale fortificațiilor orașului roman. Pe latura nordică s-a săpat *secțiunea N.V*, în care s-a întilnit numai șanțul de apărare lat de 9 m și adînc de 3,20 m, pe fundul lui cu slabe urme ceramice, cărămizi și țigle. Zidul de apărare a fost identificat în *secțiunea N.VI*, unde temeliele lui sînt groase de 2 m și aveau în față o bermă lată de 33 m. Și în acest sector (cf. N.I—II)²⁶, se pare că a existat la mieznoapte un al doilea șanț (?) mai vechi, lat de 5 m și adînc de 2 m.

În colșul de NV al centurii de apărare a orașului roman (V.I), s-a identificat urma unui alt turn de apărare circular, într-o foarte modestă stare de conservare (în curtea locuitorului Spiridon Curcă), ca formă asemănător cu cele de la colșurile de NE și SE (fig. 3). El avea un diametru de 9 m. Din dărîmăturile lui s-au scos multe proiectile sferice din piatră, folosite la mașinile balistice, și o fibulă de bronz din secolul II.

În curtea și sub casa locuitorului Florea Diaconu-Ghioloșanu este singurul loc unde zidul vestic al fortificațiilor orașului s-a păstrat nedemolat, pînă la suprafața solului, pe o

²⁶ *Material*, VIII, 1962, p. 558 și urm.

lungime de 15 m și o înălțime de 2,10 m (V. II). Temelia zidului este groasă de 2,25 m și are soclu interior lat de 0,45 m. Zidul propriu-zis prezintă lățimea de 1,80. Pe berma lui a apărut o platformă din beton slab, cu piatră spartă (lată de 3,75 m) sub care apar fragmente ceramice din secolele II—III. Această podea este contemporană cu zidul și folosea la întărirea bermei (cf. și mai sus, p. 289). Pentru obținerea de noi elemente asupra dimensiunilor *murus*-ului, a bermei și a șanțului de apărare, pe latura vestică, s-a săpat în aceeași uliță secțiunea V.III. Zidul (demolat) era lat la temelie de 2,20 m, berma avea o lățime de 15,60 m, iar *fossa* prezintă o lărgime de 6,60 m și o adâncime de 2,65 m (măsurători diferite față de larurile de N și E ale incintei orașului). Pe bermă s-au aflat slabe urme ceramice romane și două monede (Iulia Mamaea și Iulia Maesa).

Pentru a se stabili prezența unor ziduri de apărare între turnul circular de la colțul de SV al orașului (S. XXIV) și malul Dunării, s-a trasat secțiunea V.V, pe rigola nordică a uliței de la apus de biserica satului. Au fost identificate toate elementele defensive: zidul gros de 1 m; berma lată de 12 m, cu o *fossa* lată de 8 m și adâncă de 3 m. Această porțiune de apărare este mai veche și aparține (ca și cea sud-estică, cf. mai sus, p. 281 și urm.) secolului II e.n. Ea a fost păstrată însă și în secolele III—IV. Săpăturile au identificat urmele unui cimitir creștin recent, precum și temeliele unei mari clădiri romane din interior (care după ceramică aparține secolului III e.n.).

În scopul culegerii unor noi date stratigrafice, în zona arheologică din jurul școlii elementare, s-a deschis o nouă secțiune (S. XXVII). Bordeiele românești și diferitele locuri moderne au răscolit uult și în acest sector. În primul rînd, s-a precizat apariția în acest loc a unui cimitir roman, care după inventarul celor trei morminte de înhumăție în casete de cărămidă, descoperite intacte (fibule, ceramică etc.), se datează în a doua jumătate a secolului IV e.n.; o dovadă că în acea vreme, acest sector nu mai era locuit. Sub această necropolă apar importante depozite de zgură de fier aruncate în gropi de la un cuptor de redus minereul. O nouă secțiune trasată în latură șoselei romane nu ne-a dat, ca elemente noi, decît o bază de coloană de la o mare clădire (cf. mai sus, p. 291). S-a mai aflat de asemenea un cuptor de olar (diametrul bazei de 1,10 m) cu pilon central, distrus pînă jos, urme de multe bordeie românești, gropi etc. Important este de reținut faptul că în acest sector apare clar, ca cel mai vechi strat de locuire romană (după monede, ceramică etc.), acela din epoca lui Traian-Hadrian.

În acest an, pentru prima dată s-a trecut la săparea exhaustivă a mării *necropole romane* a Sucidavei, situată la nord de oraș, pe marginile drumului antic. Cu ajutorul a trei secțiuni trasate în curtea fostului local al Sfatului Popular din Celei (C. 1—3) s-au dezvelit 26 de morminte, dintre care șase fuseseră deranjate (cele cu cavouri de cărămidă). S-au identificat 20 de morminte cu înhumăție în groapă simplă; cinci de înhumăție în sicrie de cărămidă și unul singur de incinerăție. Mormintele au o orientare foarte variată și sînt așezate la o adâncime de 0,70—2,47 m. S-a întilnit și un schelet în poziție chirchită, dar cu inventar roman (vas, *stilus* de fier etc.). Pe lîngă unele schelete au apărut resturi de oase de animale ale unor ospețe funebre. În general, inventarul mormintelor este destul de modest: vase, monede, cataramă, brățări de bronz sau de sticlă, cuie de fier, un fragment de lance etc. Monedele din morminte aparțin următorilor împărați: Iulia Domna, Constantin cel Mare (trei) și unele nedescifrabile, din secolele II—III). Cimitirul datează din secolele II—IV și este o nouă dovadă despre continuitatea așezării de la Sucidava în veacurile respective. Se pare că el reprezintă periferia unei mari necropole, în care se înhumau oameni de condiție materială modestă, între care și barbari acceptați a locui în oraș (mormîntul chirchit).

CONCLUZII

Față de ceea ce se știa pînă în 1960 despre topografia și istoricul orașului cu cetatea sa, ultimele șase campanii de săpături ne-au adus știri noi, care merită a fi subliniate.

Locuirea dacică se constată pe întreaga arie a orașului roman, ea fiind însă mai puternică pe platoul cetății romano-bizantine de mai târziu. În multe locuri, ceramica dacică din gropi apare asociată cu fragmente de amfore elenistice, o dovadă a legăturilor de schimb cu lumea greacă (în secolele III—I î.e.n.). Este clar că o dată cu venirea stăpînirii romane a încetat locuirea dacică de pe platoul cetății, zonă transformată în necropolă de către cuceritori (ceea ce dovedește că acolo era centrul militar și politic a tribului *succi-lor*).

Viața romană la Sucidava a început a se înfrîpa și extinde spre est din zona actualei grădini a școlii elementare din Celei. Acolo întîlnim cele mai vechi monede și resturi ceramice romane. Cît privește etapele fortificațiilor orașului roman, problema nu este încă definitiv rezolvată. La început, orașul s-a închis cu un simplu șanț de apărare de o formă trapezoidală neregulată (ca să înglobeze în incinta lui toate clădirile periferice ce se ridicaseră după un plan nesistematic). Se constată, de asemenea, că acest șanț are dimensiuni variabile pe laturile de N, V și E ale orașului (se pare că în partea nordică, el era dublu). Săparea acestui șanț care avea și un *agger* (acum total nivelat) a avut loc, probabil, în a doua jumătate a secolului II e.n. Etapa următoare a constituit-o un zid de apărare, gros de 1 m, dotat cu turnuri pătrate exterioare, iar la colțurile de NE și NV, cu turnuri circulare (diam 9 m). Zidul acesta se extindea la V și E pînă pe malul Dunării, în lungul căreia exista un alt zid de apărare, azi total dispărut. Atît la porți, cît și la legătura cu curtinile, încăperile de la bază a acestor turnuri, de mici dimensiuni, fuseseră umplute cu pămînt bătut, iar zidăria lor realizată din blocuri de piatră cioplită regulat. Ca element defensiv s-a păstrat vechiul șanț, dar cum zidurile, din economie de materiale, trebuiau să urmeze o linie dreaptă, berma a avut o lățime variabilă între 12 și 38 m. Șanțul a fost de asemenea lărgit și adîncit în unele sectoare. Este probabil că acest zid de apărare a fost ridicat la începutul secolului III e.n. (domnia lui Septimius Severus?).

O totală reorganizare a apărării orașului a avut loc în epoca lui Gordian III—Filip Arabul. Spre sud, către Dunăre, frontul de apărare al incintei a fost dublat, prin construcția unui nou zid, gros la temelii de 2—2,25 m și deasupra lor, de 1,80 m. El a fost dotat cu turnuri puternice, mult ieșite în afară: circulare la colțurile de SE și SV (cu diametrul de 12 m, deci mai mare decît cele de la colțurile de NE și NV); de formă semiovală la poarta cea mare de sud și între cortine. Cu excepția turnurilor zidite din blocuri în faza anterioară, se constată că zidurile de pe laturile de N, E și V au fost și ele îngroșate pînă la 1,80—2 m, folosindu-se la construcția lor (grăbită) materiale de tot felul, prinse în mortar de var. S-a păstrat însă și sectorul defensiv de pe rîpa Dunării, unde zidăria nu a mai fost îngroșată. În ambele etape, turnurile au fost construite la depărtări destul de mari unul față de altul (92—97 m) și se pare că, în lungul cortinelor, nu mai exista în interior un *agger* de pămînt, înlocuit probabil cu un pod de lemn și scări din zidărie, de urcat la crenele (îngă turnuri și porți).

În epoca constantiniană aceste fortificații erau încă în funcțiune și întreaga arie a orașului din secolul II—III era locuită în prima jumătate a secolului IV e.n. În a doua jumătate a veacului al IV-lea s-a produs însă o restrîngere de locuire și apărare în așezarea civilă, limitată de astădată în sectorul de la sud de zidul cu turnurile semicirculare pînă în dreptul porții mari de sud. De aceea la nord de acest zid s-a săpat un șanț de apărare

(identificat în secțiunile S. V—VI și XIX—XXI), iar sectorul de la SE de actuala școală din Celei a fost transformat în necropolă. Este posibil ca acest sector urban limitat să fi fost menținut pînă în epoca distrugerilor lui Attila.

Descoperirile de morminte de pe platoul ocupat de cetățuia romano-bizantină indică clar că această zonă, pînă dincolo de șanțul nordic al fortificației, a funcționat ca necropolă romană în veacurile II—III. Ea nu oferă elemente de locuire civilă sau militară pînă în veacul al IV-lea. Numai în epoca constantiniană platoul cetății a fost nivelat cu dărîmături și pietriș aduse din afară, ca să poată fi fortificat.

O surpriză o constituie șoseaua romană ce debușă prin poarta sudică a orașului roman, spre satul roman de la Orlea. Ea fusese construită în prima jumătate a secolului II e.n., restaurată parțial în mai multe rînduri și total refăcută în epoca constantiniană. Pe lîngă ea existau puțuri de apă și clădiri impunătoare cu coloane de piatră. Rămîne încă în suspensie datarea și rostul marelui șanț identificat la sud de zidul cu turnuri semicirculare, șanț care nu mai continuă dincolo de șosea și de poarta sudică a orașului.

Merită a fi subliniată importanța ce o au săpăturile din necropola plană de la nord de oraș, unde constatăm îngropări continui din secolul II pînă în veacul al IV-lea. Aceasta dovedește categoric stăpînirea romană neîntreruptă la Sucidava, de la Aurelian pînă în epoca lui Attila.

Pentru viața economică a Sucidavei s-au cules noi elemente. Cele două tipuri de cuptoare pentru ars vase (cu pilon central și cu picioare laterale de susținere a tavanului) arată o intensă activitate a olarilor locali în secolele II—VI e.n., care în afară de vase turnau și figurine de lut. În două locuri s-au identificat urmele unor ateliere pentru turnat modeste obiecte de bronz, în special aplice și fibule. Este de asemenea sigură activitatea unor cuptoare de redus minereul de fier, care funcționau în secolele II—III, la sud de poarta cea mare a orașului. Minereul de prelucrat era adus de la sud de Dunăre.

Pe cetate și pe întreaga zonă a fostului oraș roman s-a extins, din secolele XIII—XIX, satul Celei, ale cărui bordeie au contribuit în mare parte la distrugerea urmelor antice. Vatra acestui sat a fost la început pe platoul cetății, apoi s-a mutat spre vest de școală, ca după împroprietăririle de la 1864 să alcătuiască actuala comună.

SUCIDAVA VII

LES XIIIe—XVIIIe CAMPAGNES DE FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES (1960—1961 ET 1963—1966) DE CELEI (DÉP. DE L'OLT)

RÉSUMÉ

Pendant les six campagnes de fouilles archéologiques, on a recueilli de nouvelles données historiques concernant la ville et la cité de Sucidava (comm. de Celei, dép. de l'Olt).

Les vestiges céramiques du La Tène, découverts souvent associés aux fragments d'amphores hellénistiques, dans une même fosse, démontrent que les Daces s'étaient établis sur tout le plateau de la cité et de la ville romaine de plus tard. Le premier établissement romain s'est constitué sur l'actuel terrain de la cour de l'école communale de Celei, en s'étendant ensuite vers l'est et vers le nord. Mais, le plateau de la cité, y compris ses limites septentrionales, a été jusqu'au IVe siècle de n.è. utilisé comme nécropole romaine.

A la fin du IIe siècle de n.è., la ville de Sucidava a été fortifiée d'abord par un simple fossé de défense, auquel on ajouta plus tard un mur en pierre, épais d'un mètre et flanqué de tours rectangulaires saillantes. Sous les empereurs Gordien III—Philippe l'Arabe, on a renforcé

la protection de la ville, du côté du Danube, par un nouveau mur, muni cette fois-ci, de tours en forme de fer à cheval. Les côtés nord, ouest et est de l'ancien mur ont été eux aussi épaissis, en gardant cependant les anciennes tours en blocs de pierre équarris. Les tours d'angle étaient circulaires.

Ces différentes étapes dans le système de défense de la ville, jusqu'au IVe siècle de n.è., expliquent la diversité des systèmes constructifs et, en même temps, les différences des mensurations de la ceinture défensive.

Dans la seconde moitié du IVe siècle de n.è., une grande partie de la ville a été évacuée, et le secteur urbain ne se limitait qu'au sud du mur aux tours demicirculaires, d'où la nécessité d'un nouveau fossé de défense au nord.

La route romaine, large de six mètres, sortait par la porte sud de la ville et tournait vers l'ouest en direction d'Orlea. Construite dans la première moitié du IIe siècle de n.è., elle a subi plusieurs réparations jusqu'à l'époque constantinienne, lorsqu'elle a été complètement refaite.

Dès la campagne de 1966 on a procédé à la fouille exhaustive de la nécropole plane, située au bord de la ville, en mettant au jour 26 tombes. Sur la foi des monnaies et de la céramique des tombes, on a constaté que la nécropole a été continuellement utilisée depuis le IIe siècle de n.è. jusqu'au IVe siècle de n.è., tant que la domination romaine s'est maintenue constante à Sucidava.

Les fouilles de ces sept dernières années ont mené à la découverte de quelques fours de potier, datables des IIe–VIe siècles de n.è. On a trouvé également les vestiges de deux ateliers pour le coulage de menus objets en bronze ainsi que certains indices (aiguilles et alènes en os) de l'existence d'un atelier de pelletterie-peausserie. D'autre part, la grande quantité de scories découverte près de la route romaine atteste, au IIe siècle de n.è., l'existence sur ces lieux d'un four pour le traitement du fer, dont le minerai provenait des régions sud-danubiennes.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Plan des fouilles dans la ville et dans la cité de Sucidava.
 Fig. 2. — Tranchées (E. II–III) du système défensif de la ville romaine.
 Fig. 3. — Tours de défense, 1, du coin N-E; 2, du coin S-E.
 Fig. 4. — Plan de la porte nord de la ville de Sucidava.
 Fig. 5. — Four romain découvert dans la ville romaine.

SĂPĂTURILE EXECUTATE DE MUZEUL DIN SF. GHEORGHE (1959—1966)

Z. SZÉKELY

ÎN PERIOADA dintre anii 1959—1966, Muzeul din Sf. Gheorghe a executat săpături și cercetări în următoarele localități:

1. BEZID (com. Sîngeorgiu de Pădure, jud. Mureș)¹

Cercetarea văii pîrîului Loș a fost începută în anul 1958 și rezultatele au fost în parte publicate². În anii 1960 și 1961 lucrările din acest loc au fost continuate în trei puncte: *a*, pe malul drept al pîrîului, pe terenul lui Francisc Ráduly; *b*, pe locul numit « Sare de mătasă » și *c*, pe platoul ce se întinde pe malul stîng al pîrîului (fig. 1).

a) Între drumul de țară și pîrîul Loș, terenul a fost secționat cu o rețea de șanțuri. Materialul ceramic descoperit în șanțuri aparține epocii tîrzii a bronzului, primei vîrste a fierului și epocii La Tène. În afară de fragmente de vase au mai fost găsite unelte de uz casnic, printre care un celt de bronz, un cuțit de piatră (fig. 2) și câteva prîsnele de lut. În șanțul nr. IX, la adîncimea de 0,50 m, au fost descoperite resturile unui bordei dreptunghiular, fără urme de pari, cu dimensiunile de 5×3,5 m și cu axa lungă nord-sud. În colțul nord-estic al bordeiului se afla o vatră făcută din lespezi de piatră așezate pe muchie, cu o latură liberă spre interior (fig. 3). Inventarul bordeiului se compune din fragmente de vase lucrate cu mîna și decorate cu briu alveolar, precum și din fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, cu fund profilat. Bordeiul aparține populației băștinașe (secolul IV e.n.).

b) Locul numit « Sare de mătasă », situat pe malul stîng al pîrîului, a fost secționat cu șapte șanțuri. Aici s-au descoperit sporadic fragmente de vase aparținînd culturii Noua, Wietenberg, epocii La Tène, romane și prefeudale.

c) Pe malul stîng al pîrîului Loș se ridică un bot de deal numit « Doborotványa ». Pe acest loc au fost descoperite resturile de bordeie cu vetre deschise și cu pietrare. Inventarul bordeielor constă din fragmente de vase din pastă grosolană făcute cu mîna și la roată. Materialul ceramic din bordeie, lucrat cu mîna, este de tipul așa numit « Praga », într-o formă mai evoluată. Pe baza materialului ceramic așezarea se poate încadra în secolele VII—VIII.

¹ Săpăturile de la Bezid, Ghindari și Torba au fost executate în colaborare cu Muzeul din Sîngeorgiu de Pădure

și cu Muzeul din Cristur.

² *Material*, VII, p. 104—105; *Material*, VIII, p. 336—337.

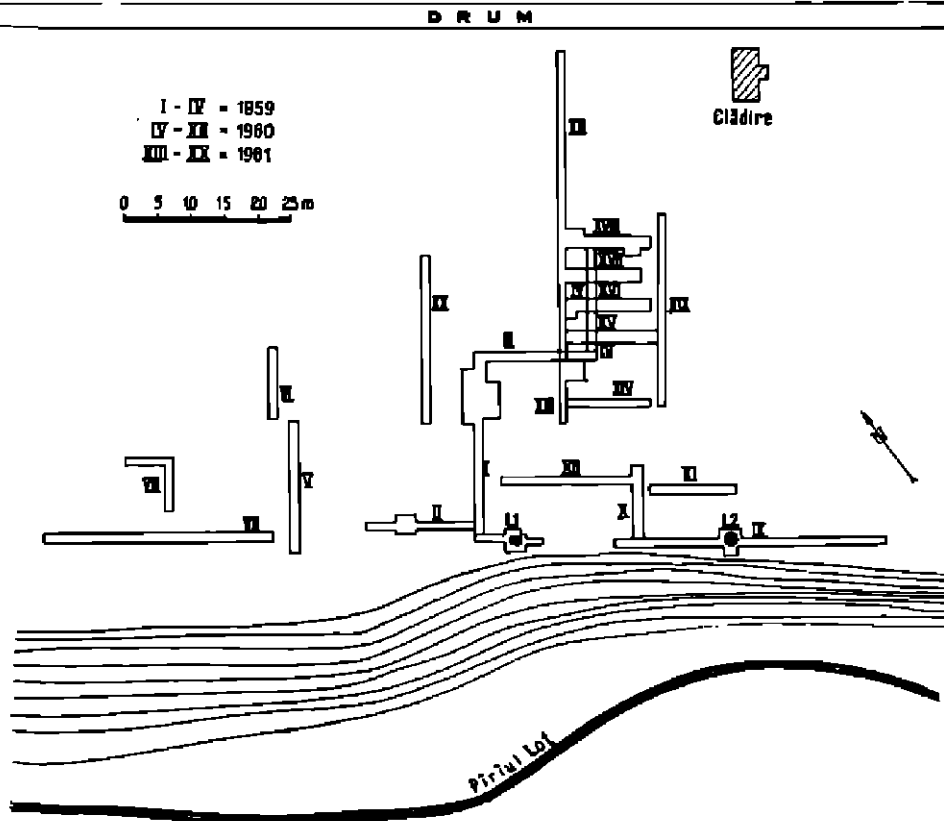

Fig. 1. — *Beșid*. Planul săpăturii executate pe malul piriului Lof.

2. SĂLAȘURI (com. Vețca, jud. Mureș)³

La est de comună, într-o vale străbătută de două piraie, cunoscută sub denumirea de «Panta de cărămidă» (fig. 4/1), au fost descoperite în anul 1959 resturi de locuință și fragmente de vase făcute cu mâna și la roată. În urma acestor descoperiri, în anii 1960—1961 terenul a fost cercetat, constatându-se pe acest loc o așezare dacică, suprapusă în epoca prefeudală de o altă așezare, aparținând secolelor VII—VIII. O locuință dacică avea forma dreptunghiulară, fără urme de pari, cu vetre circulare sau dreptunghiulare, lutuite (fig. 4/2—3 și fig. 14/4). Resturi de bordeie dacice erau răspândite pe tot platoul. Materialul ceramic e foarte variat și cu forme caracteristice epocii La Tène târzie. Două monede de argint imperiale de la Vespasian (Coh. 1177) și de la Nerva (Coh. 284) descoperite pe acest loc arată că viața așezării dacice a durat pînă la sfîrșitul secolului I e.n.

În epoca prefeudală au fost făcute bordeie adîncite în pămînt, de formă ovală sau dreptunghiulară, fără urme de pari. Vetrele de foc erau de două tipuri: 1, vatră făcută din

³ Cercetările la Sălașuri, Porumbeni Mici, Filaș, Criștur și Simonești au fost executate cu fondul pus la dispoziție de

Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România și Muzeul din Criștur.

Fig. 2. — Beșid. 1-2 vase hallemniene; 3, celt de bronz; 4, cușit de piatră.

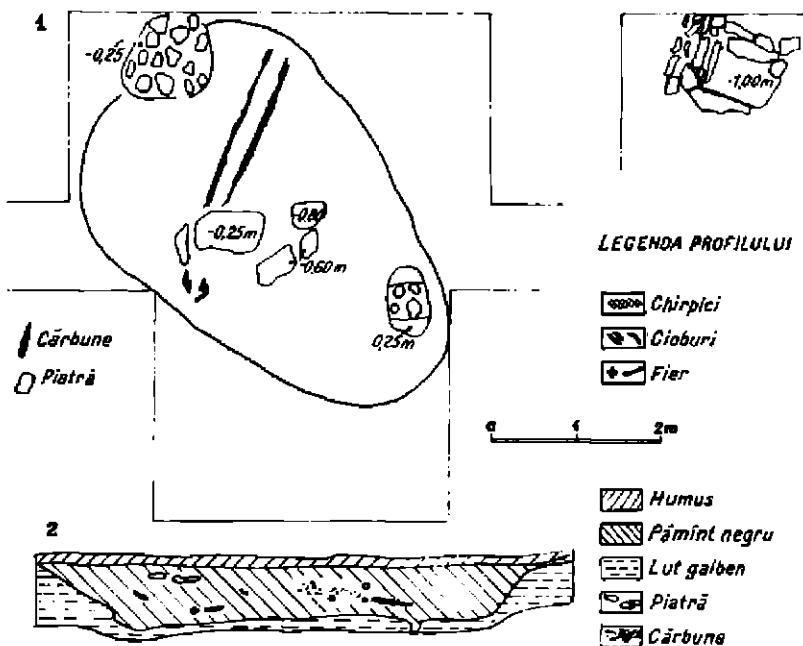
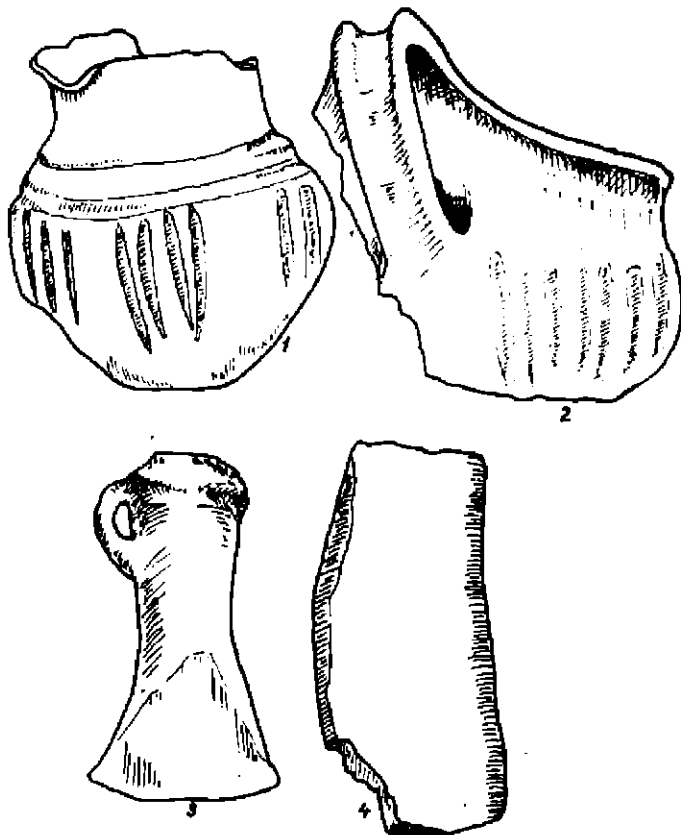

Fig. 3. — Beșid. Planul locuinței din șanțul nr. IX.

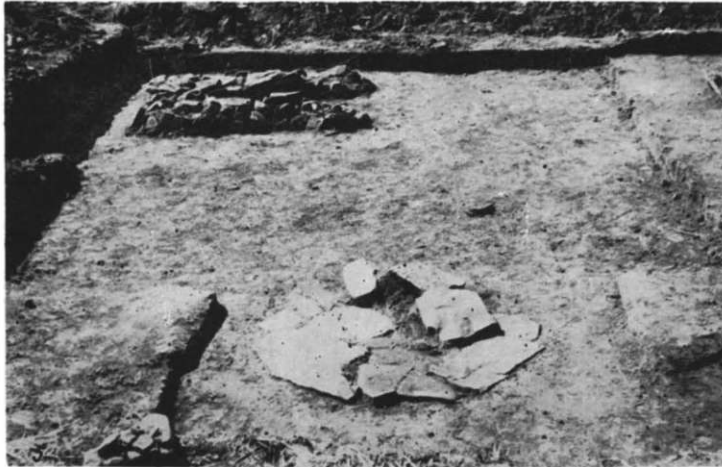
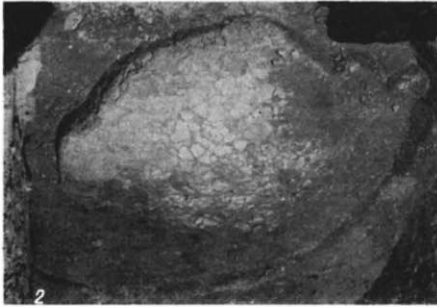

Fig. 4. — *Sdășuri*. 1, Așezarea; 2, 3, vetre dacice; 4, pietrar prefeudal. 5, *Ișliaș*, pietrar prefeudal

lespezi mari de piatră așezate pe muchie în colțul bordeiului (fig. 4/4) cu o latură liberă spre interior (pietrar) și 2, vatra circulară lutuită și înconjurată de pietre mai mici. Inventarul bordeielor constă din vase și din fragmente de vase făcute cu mina și la roată. S-au găsit puține unelte de uz casnic, câteva prisnele de lut, străpungătoare de os și cuțite din fier. Vasele făcute cu mina, cu gura largă, reprezintă tipul vasului așa zis «Praga» într-o formă mai evoluată (fig. 5/2), iar vasele lucrate la roată au aspectul vaselor de la Someșeni și Nușfalău. Prezența vaselor de tip «Praga» cu forma evoluată, precum și vasele cu aspect Someșeni-Nușfalău datează așezarea la sfârșitul secolului VII, începutul secolului VIII e.n.

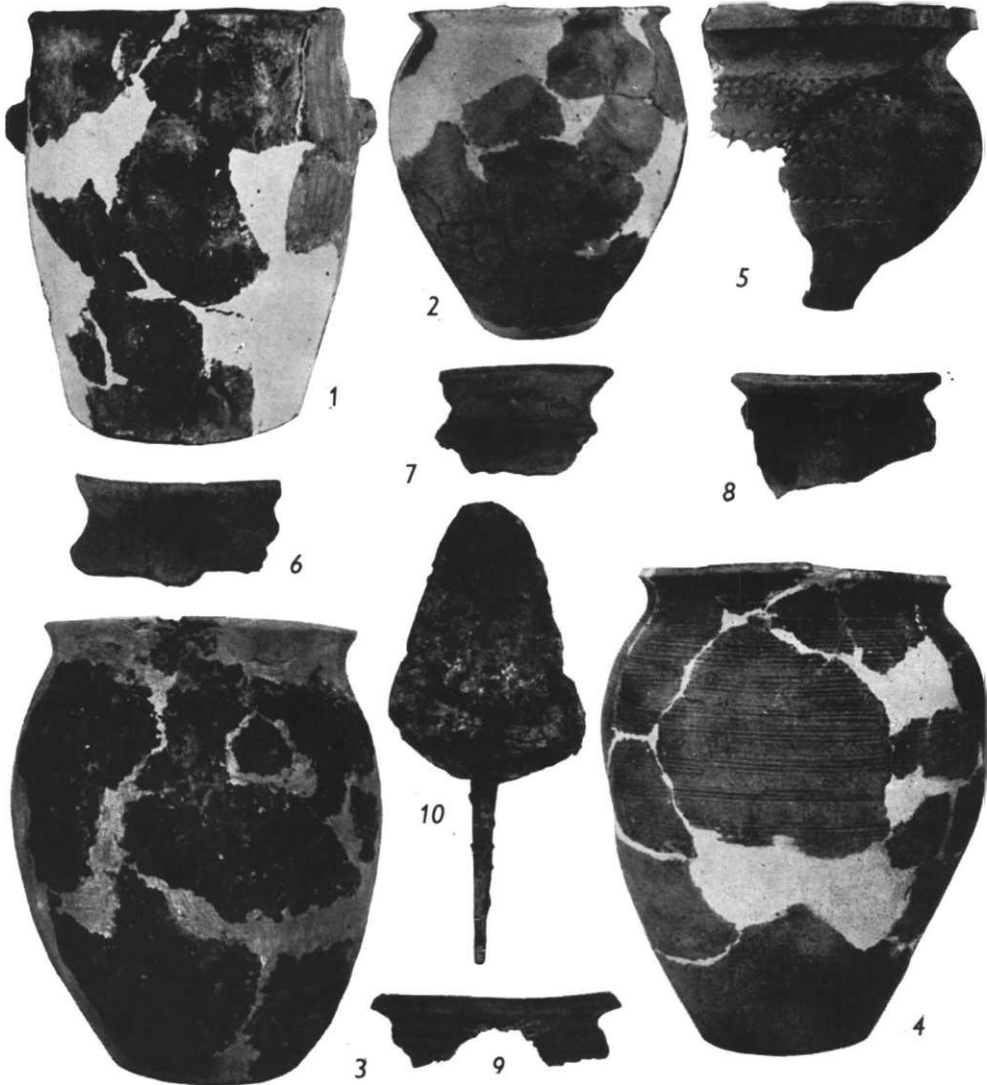

Fig. 5. — Cernatul de sus, «Ascuțit». 1, vas dacic. Sălășuri. 2, vas de tip Praga. Făliaș. 3—4, vase prefeudale. Racu. 5—9, fragmente de vase feudale, 10, mistică.

3. GHINDARI (jud. Mureș)

Pe malul stîng al Tîrnavei Mari, între două pîraie, se ridică un promontoriu numit «Ascușul cetății», în vîrfului căruia se află un mic platou. În anul 1960 platoul a fost secționat cu șanțuri în care au fost găsite fragmente de vase aparținînd epocii dacice și feudale. În urma cercetărilor executate s-a putut constata că pe acest loc a fost mai întîi o cetate dacică cu incintă de piatră, pietrele fiind legate cu pămînt. Peste aceasta s-a supra-pus o altă fortificație din epoca feudală, o incintă de formă ovală din piatră legată cu var (fig. 6), cu dimensiunile: 38×20 m. Cetatea dacică a fost distrusă de un incendiu. Fortificația medievală aparține secolelor XIV–XV.

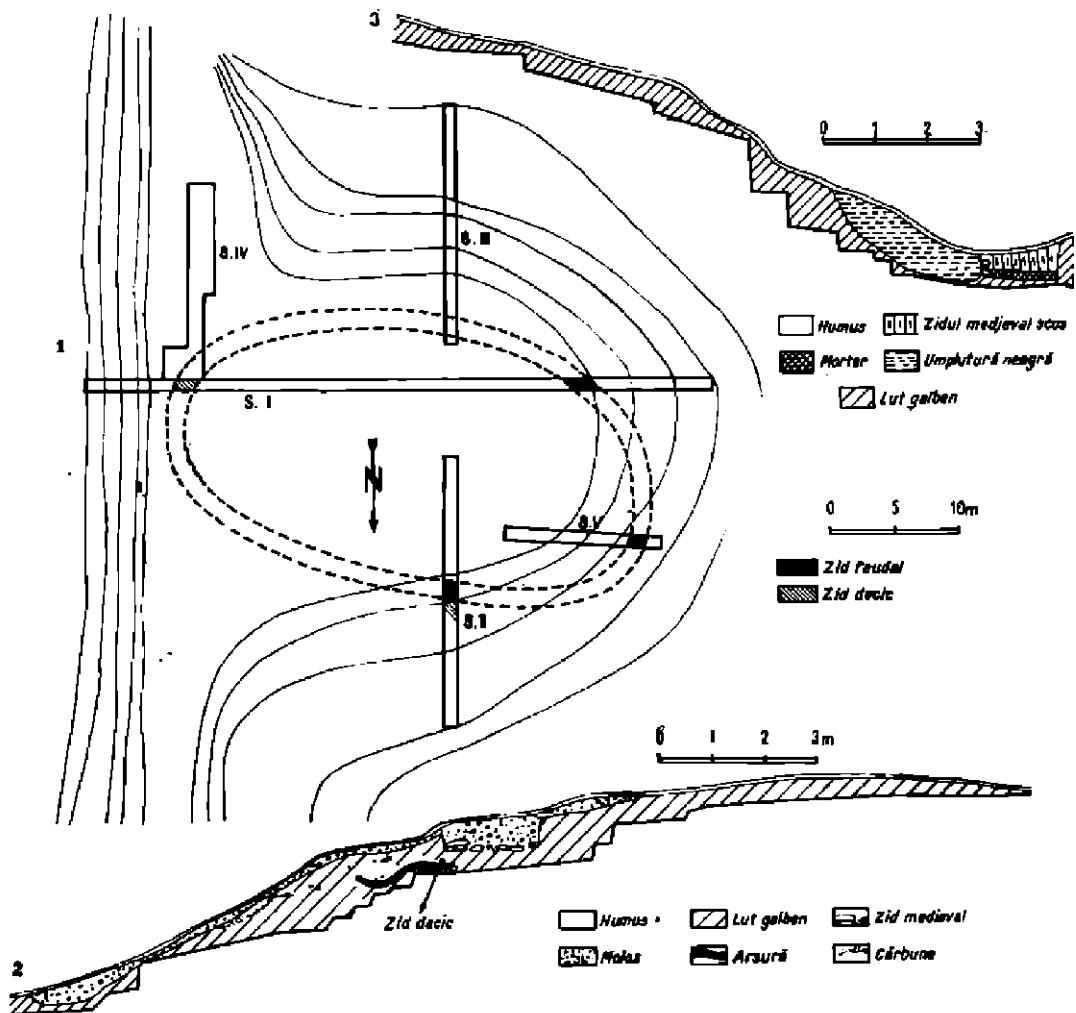

Fig. 6. — Ghindari. 1, Planul cetății; 2, profilul peretelui de est al secțiunii II; 3, profilul peretelui de sud al secțiunii V.

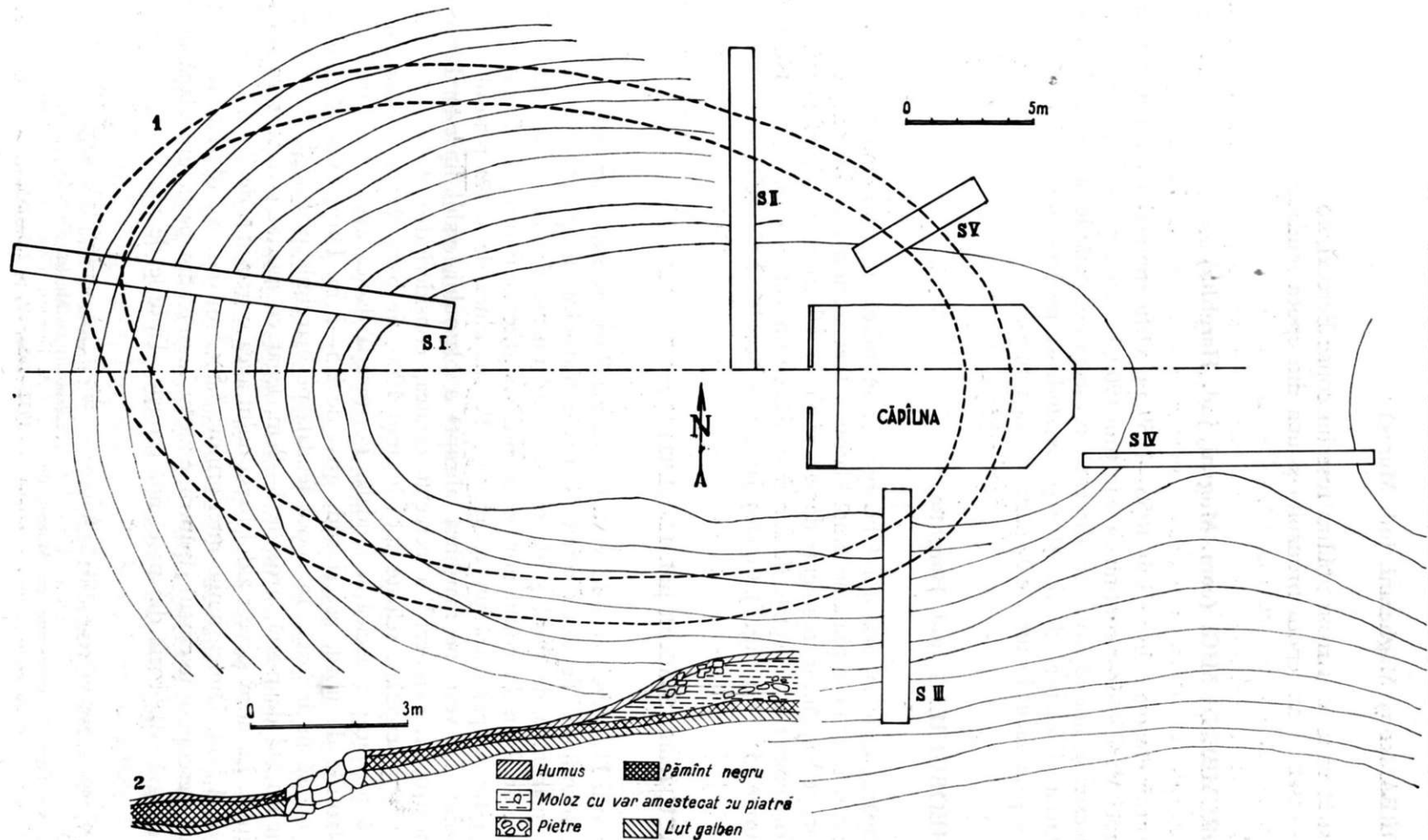

Fig. 7. — Gheorgieni. Planul cetății « Both ».

4. TORBA (com. Măgherani, jud. Mureș)

A fost făcut un sondaj în grădina fostului conac Berecki, constatându-se că pe acest loc a fost o așezare din epoca bronzului și una din epoca feudală, secolele XVI—XVII.

5. PORUMBENII MICI (com. Mugerii, jud. Harghita)

Săpăturile efectuate între anii 1956—1959 pe vârful muntelui «Galath»⁴, situat în valea Tirnavei Mari, au fost continuate și în anul 1960, în unele puncte. Observațiile făcute în cursul acestei ultime săpături nu alterează în esență constatările făcute în săpăturile anterioare. Purtătorii culturii de tip Morești așezându-se pe acest loc au înconjurat platoul cu un șanț și și-au făcut locuințele pe panta estică a platoului.

6. GHEORGHIEI (jud. Harghita)⁵

La capătul estic al orașului Gheorghieni se ridică un promontoriu numit «Panta cetății», pe care se află o căpîlnă de lemn. Platoul a fost secționat cu șanțuri, cu care prilej s-a constatat, pe baza unor fragmente de vas, că aici se afla o așezare prefeudală. În epoca feudală a fost construită o cetate de formă ovală, cu un zid gros de 1,5 m făcut cu var, cu dimensiunile 33×18 m (fig. 7). Cetatea datează din secolele XV—XVI.

7. RACU (com. Siculeni, jud. Harghita)⁶

În munții Harghitei, la nord-vest de comuna Racu, se ridică un platou înalt format din trahit, înconjurat de două pîraie. Laturile platoului dinspre nord, vest și sud sînt piezișe. Pe marginile de nord și de est se ridică un zid din lespezi de piatră, legat cu mortar, înalt de 2 m. În colțul nord-estic sînt resturile unui turn, iar la capătul de sud al zidului estic se păstrează un contrafort. Pe marginea de sud a platoului se află un val de pămînt. La vest, pe marginea abruptă a platoului, valul lipsește. La începutul secolului nostru, A. Ferenczi⁷ a cercetat cetatea, considerînd-o dacică. În anul 1959 D.Kovács a făcut cercetări, reluate apoi în anul 1960, pe baza cărora s-a constatat că au existat două fortificații: dacică și feudală. Fortificația dacică avea un zid de bolovani de piatră pe laturile de nord, est și sud, gros de 2,5—3 m. Latura vestică fiind abruptă, nu era nevoie să fie întărită. În epoca feudală pe marginile platoului, la nord și la est, a fost făcut un zid de piatră, gros de 1—2 m, legat cu mortar și întărit cu un bastion dreptunghiular. La nord și vest zidul bastionului avea o grosime de 2 m, la est de 3 m, iar la sud de 1,5 m. Dimensiunile interiorului: 3,5×3 m (fig. 8). Materialul ceramic din epoca dacică, descoperit în cursul săpăturii, e lucrat cu mîna din pastă grosolană de culoare brună sau neagră și la roată din pastă fină cenușie. Tipurile de vase sînt cești cu toartă,

⁴ *Materiale*, V, 1959, p. 231; VI, 1959, p. 523—529; VIII, 1962, p. 25, 633.

⁵ Cercetarea s-a făcut în colaborare cu Muzeul din Gheorghieni.

⁶ Cercetările la Racu și la Păuleni au fost executate în colaborare cu Muzeul din Miercurea Ciuc.

⁷ A. Ferenczi, *Cetăți antice în județul Ciuc*, în *ACMC*, 1932—1938, IV, p. 283—288.

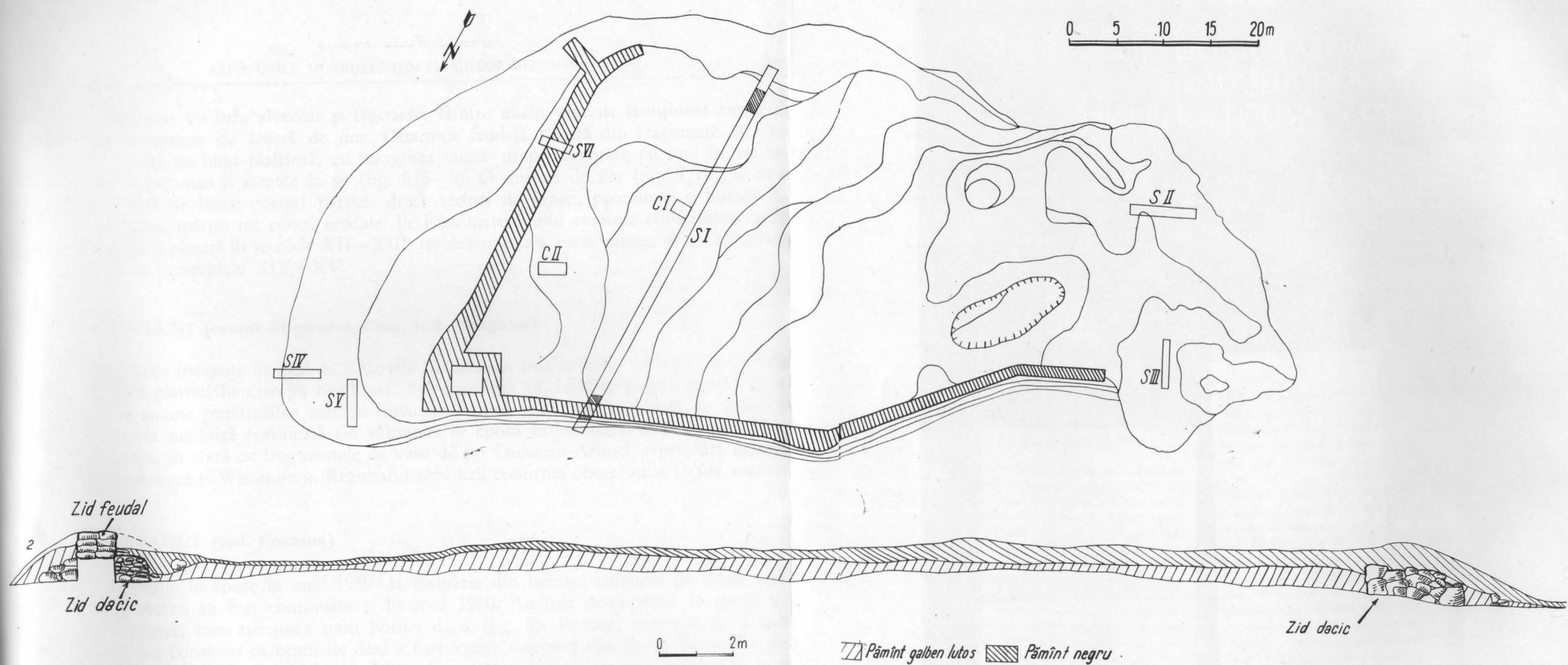

Fig. 8. — Racu. 1, Planul cetății de la Racu; 2, profilul peretelui de vest al secțiunii I.

borcane decorate cu briu alveolar și fructiere. Dintre unelte sînt de menționat cuțite de fier și un fragment de seceră de fier. Ceramica feudală constă din fragmente de vase lucrate la roată cu buza răsfrîntă, cu marginea tăiată drept, decorate cu linii în val sau cu pătrășele împunse și așezate în șir (fig. 5/5—9). O mistrie de fier (fig. 5/10), o cataramă, un vîrf de lance păstrat parțial, două vîrfuri de săgeți, precum și o bucată din teaca unei săbii aparțin tot epocii feudale. Pe baza materialului ceramic construirea cetății feudale poate fi plasată în secolele XII—XIII, iar descoperirea unui pinten arată că cetatea a mai existat în secolele XIV—XV.

8. PĂULENI (orașul Miercurea Ciuc, jud. Harghita)

Săpăturile începute în 1956 la «Movila Cetății» au fost reluate, secționîndu-se valul ce înconjură platoul în direcția nord-sud. S-a constatat că valul și șanțul aparțin epocii neolitice și anume purtătorilor culturii Cucuteni-Ariuşd și au fost reinnoite de două ori. Peste așezarea neolitică fortificată s-a suprapus în epoca bronzului o altă așezare. Materialul ceramic, în afară de fragmentele de vase de tip Cucuteni-Ariuşd, reprezintă aspectul culturii Monteoru și Wietenberg. Rezultatul săpăturii confirmă observațiile făcute anterior.

9. BARAOLT (jud. Covasna)

Cercetările începute în anul 1959⁸ la nisipăria din hotarul comunei pe locul numit «Pădurea Mare» au fost continuate și în anul 1960. Au fost descoperite 11 gropi și o vatră din pietre, care aparțineau unui bordei dacic (fig. 9). Pe baza materialului ceramic descoperit s-a constatat că botul de deal a fost locuit începînd din epoca bronzului pînă în epoca dacică. Un fragment de vas lucrat la roată și decorat cu linii paralele și în val arată că terenul a fost locuit și în epoca prefeudală. Locuințele din epoca La Tène fiind așezate pe partea vestică a nisipăriei au fost distruse în cursul exploatării. S-au păstrat numai gropile care aparțineau bordeielor.

10. PETENI (com. Zăbala, jud. Covasna)

La capătul satului, pe partea dreaptă a drumului care duce la Zăbala, terenul e puțin ridicat. Pe acest loc, cu prilejul sădirii pomilor, au ieșit la suprafață fragmente de vase și schelete de om. În anul 1960 terenul a fost secționat cu trei șanțuri, descoperindu-se două vetre de foc circulare, făcute din lespezi de piatră, și opt morminte cu schelete. Stratigrafia este următoarea: sub pămîntul arat, la o adîncime de 0,30 m, a fost un strat cenușos amestecat cu fragmente de vase și oase de animale, iar de la —0,70 m la fundul stratului cenușos, pe un strat negru, au fost descoperite morminte cu schelete. Pe baza materialului ceramic s-a constatat că a fost o așezare de tip Noua. Scheletele erau fără sicriu și fără inventar, cu excepția mormintului nr. 5 în care s-a descoperit un inel de timpplă din bronz, cu capătul în formă de S. Pe baza ritului de înmormîntare fără sicriu, cu scheletul întins pe spate, cu mîinile lingă corp și cu inel de timpplă în formă de S, cimitirul se situează în secolele XI—XII e.n.

⁸ *Material*, V, p. 238—240.

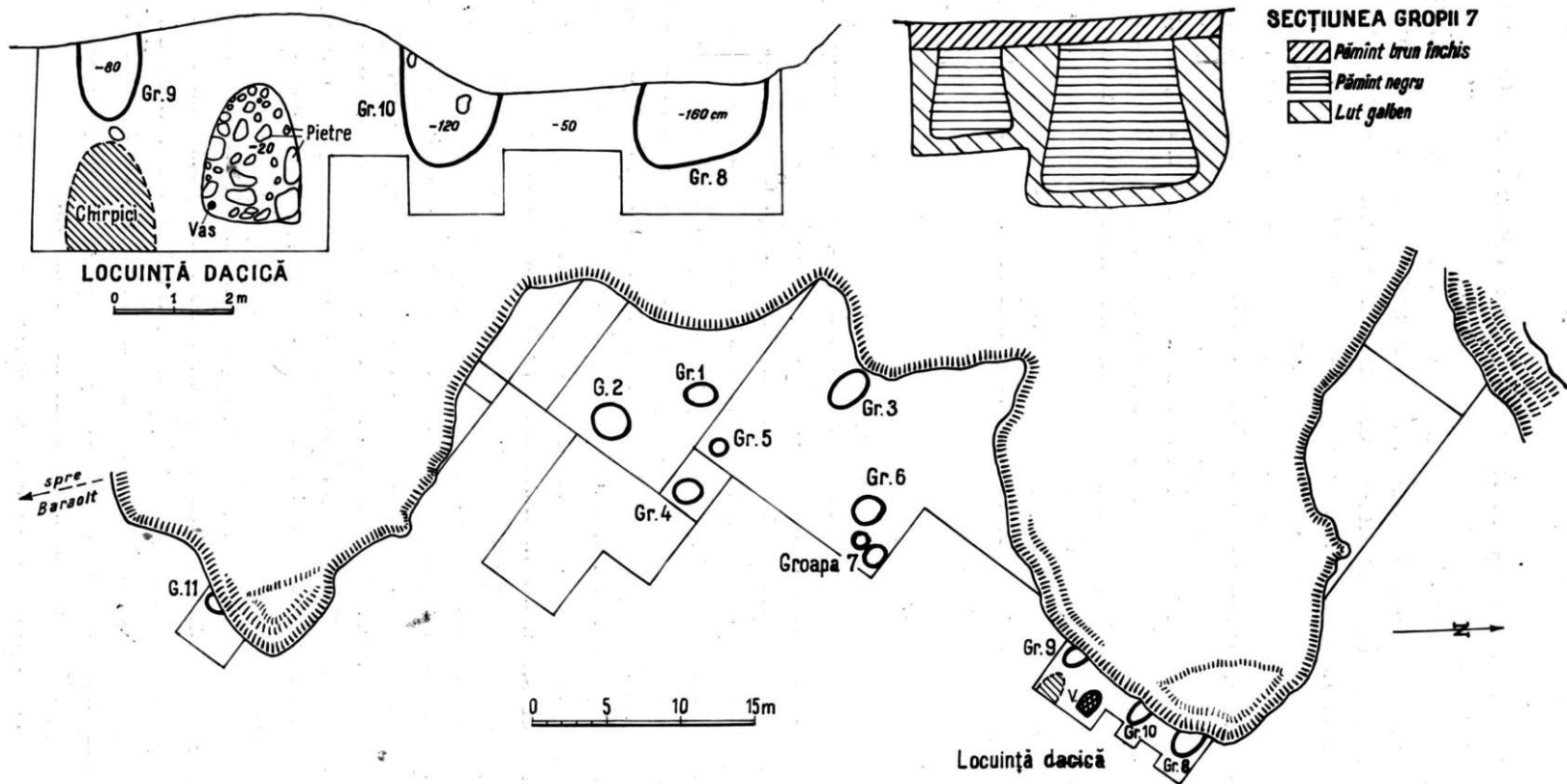

Fig. 9. — Baraolt. Planul săpăturilor de la Baraolt.

11. CERNATUL DE JOS și CERNATUL DE SUS (jud. Covașna)

În anii 1961—1965 pe teritoriul acestor două comune au fost executate cercetări și săpături în următoarele puncte:

a) Pe locul numit «Dealul de aur», în toamna anului 1960 muncitorii, săpind gropi pentru silozuri, au găsit la o adâncime de 0,80—1 m trei morminte. După spusele prof. Paul Hasmann, dăm descrierea celor trei morminte: Mormintul nr. 1: scheletul în poziție chirchită așezat cu capul spre sud, picioarele spre nord. Mormintul nr. 2: scheletul în poziție chirchită cu capul spre sud-est, picioarele nord-vest. Mormintul nr. 3: scheletul ușor ghemuit, așezat cu capul spre est, picioarele spre vest. La capul mortului a fost așezat un vas cu patru picioare. Vase se aflau și în celelalte două morminte, însă au fost sparte și trunchiate de muncitori. În urma acestei descoperiri s-a întreprins un mic sondaj lângă gropile de silozuri. Pe baza fragmentelor ceramice descoperite în șanțuri s-a constatat că aici s-au așezat purtătorii culturii Criș. În așezare au înmormintat și morții, în poziție chirchită. Picioarele înalte de formă cilindrică ale vaselor arată că așezarea aparține culturii Criș, faza I.

b) La nord de Cernatul de sus, la o distanță de circa 4 km, se ridică între două piraie un deal cunoscut sub denumirea de «Hărăstuș». Terenul a fost sondat și s-a constatat că pe acest loc a fost o așezare de tip Cucuteni-Ariușd. Grosimea stratului de cultură, de 0,30 m, arată că viața în așezare a avut o scurtă durată.

c) În partea nordică a satului Cernatul de sus, pe un bot de deal, în grădina Cooperativei comunale s-a făcut un sondaj (fig. 10). Șanțul executat arată următoarea stratigrafie: sub humusul gros de 0,10 m se află un strat format din pământ de culoare neagră gros de 0,25—0,75 m, urmat de un alt strat de culoare galbenă gros de 0,50—1,5 m (fig. 11), ambele straturi fiind pline cu chirpic și cu fragmente de vase; sub aceste straturi se află lut nisipos. În straturile de cultură au fost descoperite resturi de locuință, ale căror urme în secțiune se prezintă sub formă de chirpic ars la roșu. Au fost găsite multe vase, unelte de piatră (fig. 12/1—2) și de os, idoli antropomorfi și zoomorfi. Pe baza materialului ceramic s-a putut constata că așezarea a trecut prin două faze de dezvoltare a culturii Cucuteni-Ariușd. Stratul de jos, în care se găsește ceramică tricromă și bicromă, reprezintă prima fază de dezvoltare (Cucuteni A), iar stratul superior, după un fragment de vas cu decor în plasă (fig. 12/3—3 a), trece și în faza mai nouă (Cucuteni B). În stratul de cultură Ariușd, la adâncimea de 0,25 m a fost descoperit un mormint de înhumare. Scheletul era orientat cu capul spre nord-est și cu picioarele spre sud-vest. Lângă bazin și în apropierea genunchiului a fost așezată cite o lespede de piatră. Scheletul era răvășit. La ridicarea lui, pe partea stângă, lângă bazin a fost descoperit un fund de vas, care acoperea o fibulă de fier cu piciorul întors pe dedesubt și o perlă de sticlă verzuie. În partea dreaptă a scheletului, tot în apropierea bazinului, se afla un cuțit de fier. Pe baza inventarului și a ritului, mormintul se încadrează în cultura Sîntana de Mureș, secolul al IV-lea e. n.

d) La capătul nordic al satului Cernatul de sus se ridică un bot de deal numit «Ascuiț», pe vârful căruia se află un platou. Terenul a fost secționat cu șanțuri și au fost dezvelite suprafețe. S-au găsit resturi de bordeie al căror inventar constă din ceramică, unelte de fier, prisnele de lut și obiecte de podoabă, printre care relevăm fibule din bronz și din fier. În afară de acestea au mai fost găsite două monede de argint, imitații locale (Forrer, 339). Pe baza inventarului bordeielor constatăm că aici a fost o așezare hallstattiană, suprapusă de una din epoca La Tène dacică (fig. 5/1).

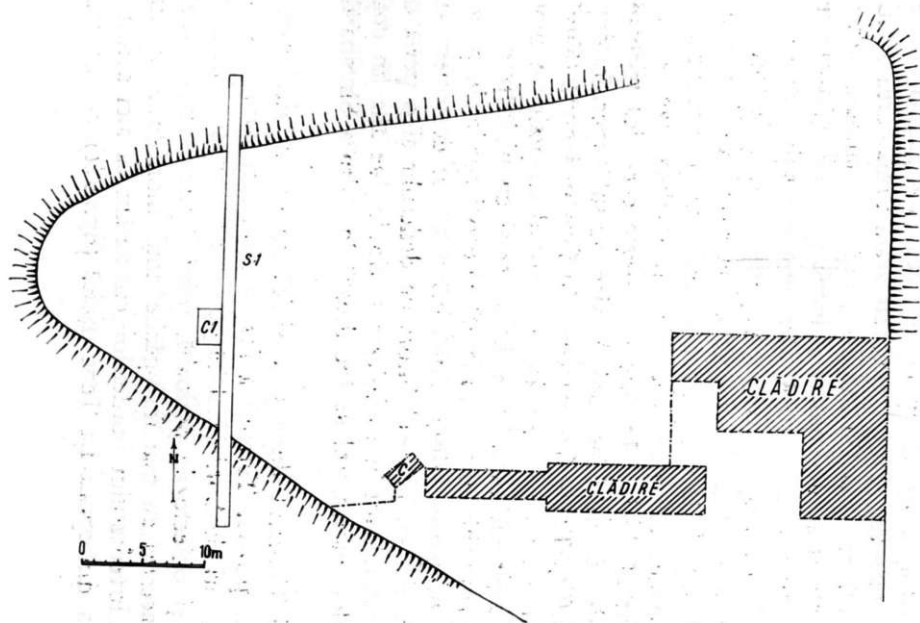

Fig. 10. — Cernatul de sus. Planul așezării din grădina cooperativei.

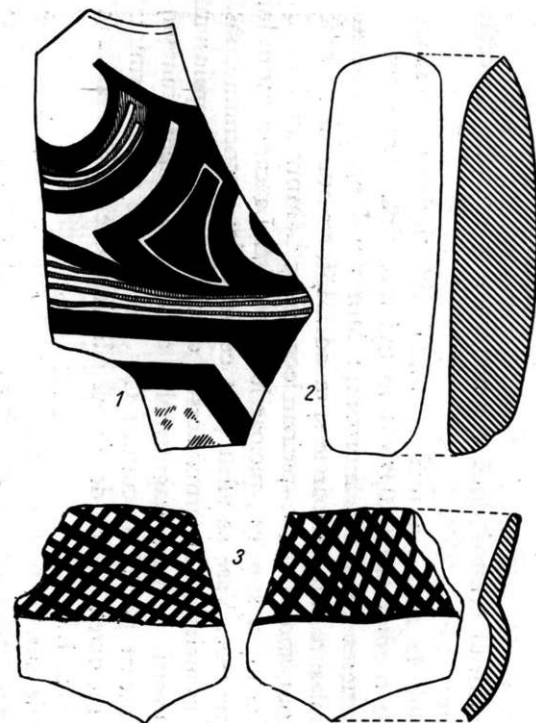

Fig. 12. — Cernatul de sus, grădina cooperativei. 1, Fragment de vas; 2, topor de piatră în formă de calapod; 3—3a, fragment de vas pictat.

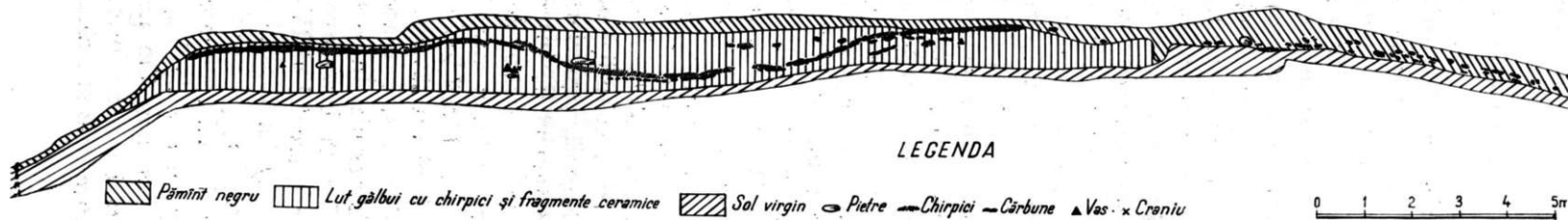

Fig. 11. — Cernatul de sus. Profilul peretelui de vest al secțiunii I.

e) La mijlocul satului, pe panta unui deal numit «Cruce», se află o așezare din cultura Sîntana de Mureș.

f) La nord de comună, la o distanță de circa 8 km, pe un deal numit «Grădina sfîntă», au fost scoase la suprafață resturile unei biserici înconjurată de o incintă de piatră. Biserica a fost construită în stil roman (fig. 13) și după fragmentele ceramice descoperite se poate data în secolele XII—XIII.

g) La sud de comuna Cernatul de sus, pe locul numit «Róbert tag», se află o vale străbătută de un pîriu. În anii 1962—1965, pe acest loc au fost executate săpături. Pe terasa sudică a pîriului a fost descoperită o așezare de tip Cucuteni-Ariușd, iar pe versantul celălalt o așezare din epoca bronzului, suprapusă de una din epoca dacică. În cursul săpăturii au fost descoperite bordeie de formă ovală și dreptunghiulară cu vetre făcute din piatră. Inventarul bordeiilor constă din ceramică și unelte de uz casnic. Materialul ceramic e foarte variat, iar printre unelte sînt cuțite de fier și prîsnele de lut. Bordeiele se pot încadra în secolele V—VI și aparțin culturii Bratei.

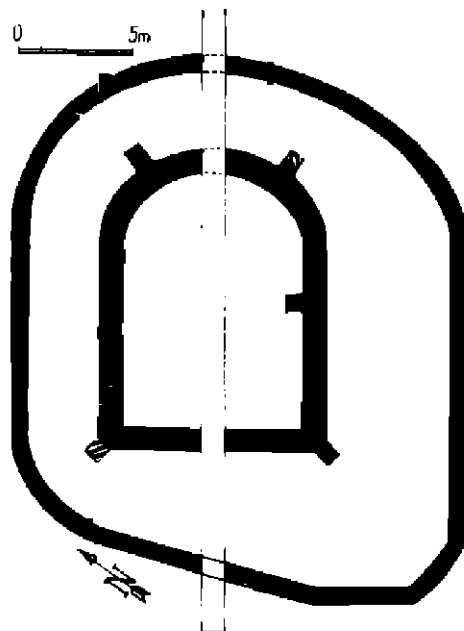

Fig. 13. — Cernatul de sus, Planul bisericii din secol. XIII.

12. ERESTEGHIN (jud. Covașna)

Pe malul drept al pîriului Beșineu se ridică un bot de deal cunoscut sub denumirea de «Fîntina de linte». Terenul e arat și la suprafață au fost găsite fragmente de vase. În anul 1961 a fost sondat și la adîncimea de 0,30 m au fost descoperite resturile unui bordei de formă dreptunghiulară cu dimensiunile 7×5 m, orientat nord-sud. Vatra lutuită se afla la mijloc în apropierea peretelui vestic, lângă care a fost descoperit un cuptor de copt, cu bolta săpată în pămînt, avînd diametrele de $1 \times 1,20$ m și înălțimea de 0,50 m. Inventarul bordeiului constă din material ceramic și din puține unelte de lucru din piatră și din lut ars. Așezarea aparține purtătorilor culturii Precucuteni, faza Zănești.

La capătul nordic al comunei, în valea pîriului Beșineu, se ridică un bot de deal denumit «Valea de dinainte». În acest loc, cu ocazia unui sondaj de verificare, a fost atestată o așezare dacică.

13. MOACȘA (jud. Covașna)

La nord-vest de satul Moacșa, pe malul drept al pîriului care curge prin sat, cu ocazia arăturilor au ieșit la iveală fragmente de vase. În anul 1961 terenul a fost sondat, descoperindu-se resturi de locuință dreptunghiulară. Inventarul locuințelor constă din

ceramică și puține unelte de uz casnic, lame de silix și răzuitoare făcute din andezit. Pe baza ceramicii descoperite s-a constatat că pe acest loc a fost o mică așezare de tip Cucuteni-Ariuşd cu două niveluri. Primul nivel aparține fazei timpurii a acestei culturi, iar nivelul al doilea fazei mai târzii (faza A—B).

14. PASUL OITUZULUI

În anul 1961, cu ocazia construirii șoselei pe malul drept al piriului Oituz, au fost descoperite vase de lut. Cercetînd locul de descoperire nu s-a putut constata nici o urmă de locuire. Vasele reprezintă tipul de vas-borcan cunoscut din așezările dacice de pe teritoriul Transilvaniei.

15. DOBOȘENI (com. Brăduț, jud. Covașna)

Cu ocazia exploatării nisipului, în anul 1961, în așezarea neolitică (sondată în anii 1955—1956)⁹ au fost găsite niște gropi conținînd fragmente de vase și oase de animale. Pe lângă faza mai veche a culturii Cucuteni-Ariuşd, materialul ceramic arată și o fază mai nouă, faza Cucuteni B. Descoperirea de la Doboșeni aduce încă o dovadă că și aici cultura Cucuteni-Ariuşd a avut o durată lungă, parcurgînd aceleași faze ca și în Moldova.

16. ROTBAV (com. Feldioara, jud. Brașov)

La capătul sudic al comunei Rotbav, cu ocazia construirii șoselei asfaltate, muncitorii au găsit mai multe fragmente ceramice, unelte de os și de bronz. În toamna anului 1961, a fost descoperit la mijlocul drumului un mormînt de piatră. Cercetînd terenul s-a constatat că mormîntul era o cutie din lespezi de piatră și conținea un schelet de adult așezat în poziție chircită, cu capul spre est și picioarele spre vest. Lîngă schelet nu s-a găsit nici un inventar. La spatele mortului, începînd de la nivelul înmormîntării pînă la marginea curiei, a fost găsit un strat compus din cenușă, cărbune și oase calcinate (fig. 14/1—3). Pe baza ritului de înmormîntare mormîntul se poate încadra în cultura Glina-Schneckenberg.

17. ILIENI (jud. Covașna)

La vest de comună, pe locul numit «Oașul rotund», în urma unei descoperiri de fragmente de vase a fost executat un sondaj de verificare. Stratul de cultură, gros de 0,40 m, conținea mult material ceramic. Pe baza ceramicii s-a constatat, astfel, existența unei așezări din faza târzie a culturii Criș.

⁹ *Materiale*, III, p. 149—152; *Materiale*, V, p. 231—233.

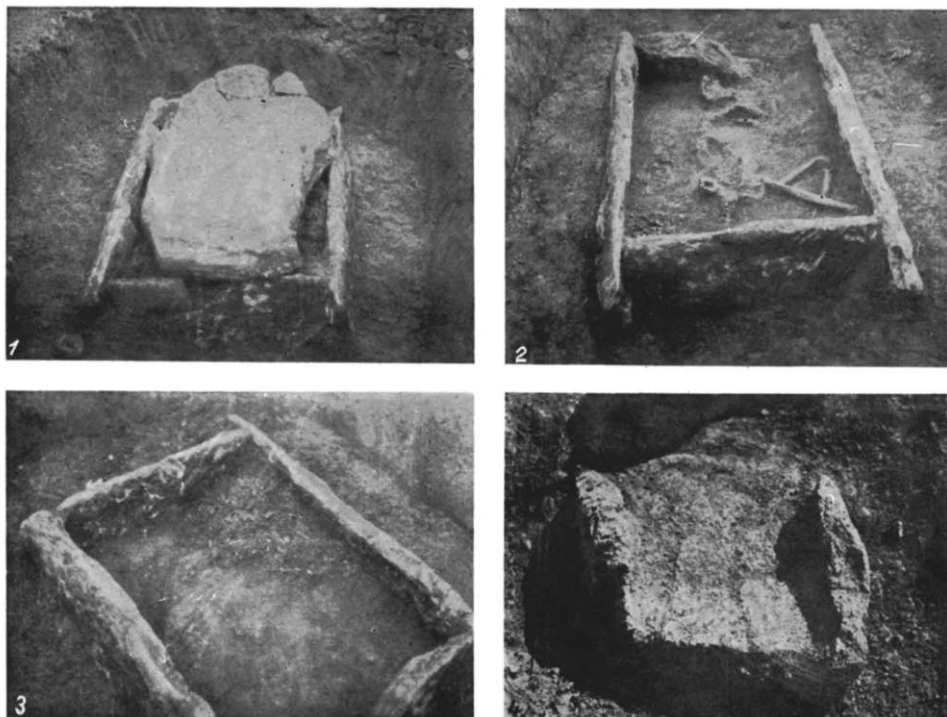

Fig. 14. — *Rotbar*. 1—3, mormint în cutie de piatră. *Sălașuri*. 4, vatră dacică.

18. SF. GHEORGHE (jud. Covasna)

La capătul sudic al orașului, pe malul stâng al pârului « Simeria » a fost descoperit un tezaur monetar, constînd din 61 de denari republicani romani, ultimul din timpul lui August. În urma unui sondaj s-a constatat că tezaurul a fost ascuns într-o așezare dacică.

19. FILIAȘ (com. Cristuru Secuiesc, jud. Harghita)

În urma tractorului, în hotarul comunei pe locul numit « Pămîntul Pădurii Mari », au ieșit la iveală multe fragmente de vase. Între anii 1961—1964, s-au executat aici săpături sistematice, cercetîndu-se toată așezarea situată pe terasa unui pîriu. În partea de nord a terasei, în epoca bronzului s-au așezat purtătorii culturii Wietenberg, avînd o așezare întărită cu val și șanș. Pe toată terasa se găsesc resturi de cultură materială dacică și fragmente de vase romane. În cursul săpăturilor au fost descoperite 40 de semibordeie prefeudale, de formă dreptunghiulară, fără urme de pari. Vetrele de foc din bordeie erau de două tipuri: 1) pietrar și 2) vatră deschisă de formă circulară (fig. 3/5). Inventarul bordeicilor e format din: vase și fragmente de vase, puține unelte de uz casnic, cuțite de fier, prisnele de lut și străpungătoare de os. Vasele de tip « Praga », însă de

formă evoluată, precum și vasele de tipul celor descoperite în mormintele slave de incinerare de la Someșeni arată prezența elementului slav și totodată situarea așezării în secolele VII—VIII e.n. În afară de elementul slav, o mare parte a materialului ceramic prezintă un evident caracter băstinaș (fig. 5/3,4). Cronologic și cultural așezarea de la Filiaș este contemporană cu așezările româno-slave de la Bezid și Sălașuri.

20. POIAN (jud. Covasna)

În hotarul comunei, pe locul numit «Loc de piatră», au fost găsite în anul 1963 fragmente de vase aparținând diferitelor epoci. În urma acestei descoperiri, în toamna anului 1964, pe locul amintit, s-a efectuat un sondaj de verificare. Săpăturile au continuat și în anii 1965—1966, constatându-se că aici au fost la început purtătorii culturii Noua, faza târzie, peste care s-a așezat populația dacică. Materialul ceramic dacic descoperit are un aspect arhaic, cu multe tradiții hallstattiene.

Ultimii locuitori s-au așezat în epoca prefeudală. În cursul săpăturii au fost descoperite 18 semibordeie săpate în pământ, de formă dreptunghiulară, cu un cuptor-pietrar într-un colț. Dintre bordeiele descoperite, unele, după materialul ceramic, aparțin secolului al VI-lea. Restul bordeielor se poate încadra în secolele VIII—IX.

21. CRISTUR (jud. Harghita)

La marginea vestică a orașului, pe un hot de deal situat între două piraie, loc numit «Panta de brad» cu ocazia perieghzei făcute în anul 1964 s-au găsit fragmente de vase neolitice. În cursul anilor 1965—1966 botul de deal a fost sondat, descoperindu-se o așezare din neoliticul târziu, aparținând purtătorilor culturii Bodrogkeresztur, suprapusă de o așezare din epoca La Tène-dacică și una româno-slavă din secolele VII—VIII.

Au fost săpate două suprafețe de locuință aparținând culturii Bodrogkeresztúr, un bordei și 3 gropi dacice, precum și 5 bordeie româno-slave cu vatră-pietrar, din secolele VII—VIII. Din gropi și bordeie a ieșit un bogat material ceramic, unelte din cupru, fier și lut.

22. SIMONEȘTI (jud. Harghita)

Lucrările agricole de toamnă din anul 1964, efectuate în hotarul comunei, la «Panta de stejar», au scos la iveală fragmente de vase preistorice și prefeudale. În urma acestei descoperiri, în anii 1965—1966 terenul a fost secționat cu mai multe șanțuri; pe baza observațiilor din cursul săpăturilor s-a constatat aici o așezare a culturii Wietenberg-Noua, suprapusă de o locuire prefeudală. În stratul de cultură din epoca bronzului, precum și în cel prefeudal au fost descoperite fragmente de vase, din epoca imperială romană, amestecate cu fragmente de vase de tip Sîntana de Mureș. Acestui nivel îi aparține și o monedă de bronz imperială, foarte uzată (Antoninus Pius sau Marcus Aurelius).

În afară de acestea, au fost descoperite cinci bordeie cu vatră-pietrar, care aparțin epocii prefeudale. Inventarul acestor bordeie constă din material ceramic și unelte de uz

casnic: cuțite de fier, străpungători de os și prîsnele de lut. Ceramica este lucrată cu mina și la roată înceată și rapidă. După aspect pare a fi o fază mai recentă în comparație cu ceramica descoperită în așezările de la Bezid, Sălașuri și Filaș.

Cronologic, așezarea prefeudală se poate încadra în secolul al VIII-lea și etnic aparține populației româno-slave.

LES FOUILLES ENTREPRISES PAR LE MUSÉE DE SF. GHEORGHE PENDANT LES ANNÉES 1959—1966

RÉSUMÉ

Pendant les années 1959—1966 le Musée de Sf. Gheorghe a entrepris des recherches et des fouilles aux endroits suivants:

1. *Bezid* (comm. de Singeorgiu de Pădure, dép. du Mureș). On a continué les fouilles des années précédentes, sur la rive droite du ruisseau de Lot, en mettant au jour les vestiges d'un établissement de la première époque de l'âge du fer. Au lieu dit « Sare de mătasă », on a surpris des vestiges d'habitat du début de l'âge du bronze, des civilisations de Noua et Wietenberg, du La Tène, des époques romaine et préféodale.

Au même endroit où, en 1960, on avait découvert trois huttes mi-enfouies, on a mis au jour deux autres à âtres en pierres.

Les tessons découverts autour de l'âtre proviennent de vases travaillés à la main, du type dit « Prague » évolué et confirment ici l'existence d'un établissement roumano-slave, datable aux VIIe—VIIIe siècles.

2. *Sălașuri* (comm. de Vețca, dép. du Mureș). On a continué les fouilles au lieu dit « Panta de cărămidă » (points I et II), en découvrant des huttes daciques mi-enfouies, rectangulaires, à riche matériel céramique, ainsi que des huttes à âtres en pierres. Sur la foi de deux monnaies impériales romaines, de Vespasien et de Nerva, l'établissement peut être daté de la fin du Ier siècle de n.è.

Aux VIIe—VIIIe siècles une autre population s'est installée sur ces lieux, habitant des huttes circulaires ou rectangulaires sans trace de pieux. Les âtres présentent deux variantes: 1, en grandes dalles de pierre, dit « âtre à pierres »; 2, circulaire, à base d'enduit argileux et entourée de pierres plus petites.

Le mobilier comprend des vases, entiers ou fragmentaires, travaillés à la main et représentant le type évolué du vase dit de « Prague », et aussi des vases travaillés au tour, qui rappellent ceux de Someșeni et de Nușfalău.

Sur la foi du matériel céramique, l'établissement de Sălașuri à un seul niveau d'habitat, est daté des VIIe—VIIIe siècles, et attribué à la population roumano-slave.

3. *Ghindari* (dép. de Mureș). On a pratiqué des fouilles dans une cité médiévale des XVe—XVIe siècles, superposée à une forteresse du La Tène dacique.

4. *Torba* (comm. de Măghereni, dép. du Mureș). Au milieu du village, sur la rive droite du ruisseau, on a découvert un établissement appartenant à l'âge du bronze.

5. *Porumbeni Mici* (comm. de Murgeni, dép. de Harghita). En continuant les fouilles commencées en 1956, on a mis au jour un matériel céramique de type Morești.

6. *Gheorghieni* (dép. de Harghita). Sur une éminence très proche de la ville, au lieu dit « Cetatea lui Both » les fouilles ont abouti à la constatation que l'enceinte en pierre de forme ovale, datant des XVe—XVIe siècles, est superposée à un établissement de l'époque des migrations.

7. *Racu* (comm. de Siculeni, dép. de Harghita). Au nord-ouest du village de Racu, sur un promontoire rocheux des monts de Harghita, on a découvert un établissement fortifié dace, que recouvrait une cité médiévale du XIIe siècle.

8. *Păuleni* (ville de Miercurea-Ciuc, dép. de Harghita). La reprise des fouilles commencées en 1956, a mis au jour les différentes phases de fortification de la civilisation de Ariușd et de l'âge du bronze.

9. *Baraolt* (dép. de Covasna). Des fouilles de sauvetage effectuées à l'endroit fouillé déjà en 1959, ont établi qu'il a été habité à partir de l'âge du bronze jusqu'à l'époque dacique.
10. *Peteni* (comm. de Zăbala, dép. de Covasna). À l'extrémité du village on a mis au jour un établissement appartenant à la civilisation de Noua, recouvert par une nécropole, aux tombes à squelette déposé directement en terre, et orienté est-ouest. Sur la foi d'une boucle de temps, à extrémité en forme de S, la nécropole a été datée des XIe–XIIe siècles.
11. *Cernatul de Jos, Cernatul de Sus* (dép. de Covasna). Lors de certains travaux de construction on a découvert trois tombes aux squelettes recroquevillés, à orientations différentes. Il s'agit des porteurs de la civilisation de Criș qui ont été enterrés dans l'établissement même.
- Au nord de la commune, sur l'avancée de la colline, on a découvert un établissement de courte durée, appartenant à la civilisation de Cucuteni-Ariuşd.
- On a découvert également un établissement à huttes circulaires ou rectangulaires, pourvues d'âtres ronds, entourés de pierres. D'après le matériel céramique, l'établissement appartient à la première époque de l'âge du fer, tandis que les quelques tessons et une tasse dacique indiquent une superposition d'habitat au La Tène.
- Au lieu dit « Robert tag » on a découvert un établissement appartenant à la civilisation de Cucuteni-Ariuşd et un autre de l'âge du bronze, auxquels se sont superposés un habitat du La Tène et un autre de l'époque préféodale (V^e–VIe siècles).
- À 8 km au nord, on a mis au jour les vestiges d'une église romane entourée d'une enceinte en pierre (XIIIe siècle).
12. *Eresteghin* (dép. de Covasna). Au lieu dit « Fintina de linte » on a découvert un établissement appartenant à la civilisation de Precucuteni, phase Zăneşti. Sur la rive dorite du Beşieu, on a trouvé des vestiges d'une habitation ainsi que du matériel céramique du La Tène dacique. Certains fragments de vases indiquent une superposition d'habitat au IIIe–IVe siècle.
13. *Moacşa* (dép. de Covasna). Au nord-ouest du village de Moacşa, on a découvert un établissement de type Cucuteni-Ariuşd à deux niveaux. Le dernier de ceux-ci peut être daté de la phase Cucuteni A–B.
14. *Pasul Oituzului*. À l'occasion de certains travaux routiers dans le défilé de l'Oituz, sur la rive droite de la rivière on a découvert les vestiges d'une hutte dacique.
15. *Doboşeni* (comm. de Brăduţ, dép. de Covasna). Dans une fosse appartenant à l'établissement néolithique de type Ariuşd, on a découvert du matériel céramique datant de la phase tardive de la civilisation de Cucuteni-Ariuşd.
16. *Roibav* (comm. de Feldioara, dép. de Braşov). Au milieu de la route nationale, au sud de la commune de Roibav, on a découvert une tombe à « ciste » en grandes dalles de pierre, contenant un squelette recroquevillé, orienté E–O, et sans aucun mobilier. Selon le rituel funéraire, la tombe peut être encadrée dans la civilisation de Schneckenberg.
17. *Iieni* (dép. de Covasna). Au lieu dit « Oraşul rotund », on a découvert un établissement de la phase tardive de la civilisation de Criș.
18. *Sf. Gheorghe* (dép. de Covasna). Au sud de la ville, sur la rive droite de la Simeria, on a découvert un trésor de monnaies romaines enfouies dans un établissement dacique.
19. *Filiaş* (comm. de Cristuru-Secuiesc, dép. de Harghita). À l'occasion de certains travaux agricoles, à proximité de la commune, on a mis au jour plusieurs fragments de vases de l'âge du bronze, du La Tène et de l'époque préféodale. Les fouilles ont entraîné la découverte de 40 huttes mi-enfouies, à âtres en pierres.
- Suivant le matériel céramique, découvert parmi les pierres, bords de vases et fonds épais de type « Prague », on a constaté que cet établissement remonte au VIIIe siècle.
20. *Poian* (dép. de Covasna). Les fouilles ont mis au jour un établissement de l'âge du bronze auquel ce sont superposés deux autres, et dacique de l'époque préféodale, à deux couches, des VIe–VIIIe–IXe siècles.
21. *Cristur* (dép. de Harghita). Près de la ville, on a découvert un établissement appartenant à la civilisation de Bodrogkeresztur, recouvert par deux autres: dacique et d'époque préféodale des VIIe–VIIIe siècles.
22. *Simoneşti* (dép. de Harghita). Aux environs de la commune on a découvert un établissement de l'âge du bronze, couvert par un autre, de l'époque préféodale, du VIIIe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Bezid*. Plan des fouilles exécutées sur la rive du Lot.
- Fig. 2. — *Bezid*. 1, 2, vases hallstattiens; 3, hache à douille, en bronze; 4, couteau en pierre.
- Fig. 3. — *Sălaşuri*. 1, l'établissement; 2, 3, âtres daciques; 4, âtre en pierres, préféodal. *Păltari*. 5, âtre en pierres préféodal.
- Fig. 4. — *Cernatul de Sus*, « *Asuşii* ». 1, vase dacique. *Sălaşuri*. 2, vase dacique. *Sălaşuri*. 2, vase de type « Prague ».
- Fig. 5. — *Ghindari*. 1, relevé de la cité; 2, coupe de la paroi est de la tranchée II; 3, coupe de la paroi sud de la tranchée V.
- Fig. 6. — *Gheorghieni*. Plan de la citadelle de « *Botha* ».
- Fig. 7. — *Rac*. 1, relevé de la citadelle de *Rac*; 2, coupe de la paroi ouest de la tranchée I.
- Fig. 8. — *Barsolt*. Plan des fouilles de *Barsolt*.
- Fig. 9. — *Cernatul de Sus*. Relevé de l'établissement situé dans le jardin de la ferme agricole.
- Fig. 10. — *Cernatul de Sus*. Coupe de la paroi ouest de la tranchée I.
- Fig. 11. — *Cernatul de Sus*. Jardin de la ferme agricole. 1, tesson; 2, hache en pierre en forme d'embauchoir; 3, 3a, tesson peint.
- Fig. 12. — *Cernatul de Sus*. Relevé de l'église du XVIIe siècle.
- Fig. 13. — *Roşban*. 1—3, tombes à « cistes » en pierre. *Sălaşuri*. 4, âtre dacique.
- Fig. 14. — *Bezid*. Relevé de l'habitation découverte dans la tranchée n° IX.

R A P O R T

asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967)*

(jud. Teleorman)

SUZANA DOLINESCU-FERCHE

CUNOSCUTĂ ca punct arheologic încă din anul 1960, datorită unei descoperiri întâmplătoare¹, aşezarea de la Dulceanca a început să fie cercetată sistematic din anul 1963, iar săpăturile continuate în cursul a patru campanii (1963—1964; 1966—1967) au dat la iveală importante vestigii arheologice din secolele III şi VI e.n.²

Dulceanca este situată la o distanţă de 12 km sud-est de oraşul Roşiorii de Vede şi la aproximativ 15 km est de urmele vechiului *limes transalutan*. În urma săpăturilor efectuate pe terasa joasă înconjurată de vechea albie a pârîului Burdea, astăzi mult deviată spre est, a ieşit la iveală o succesiune de niveluri de locuire dintre care cel mai vechi aparţine epocii bronzului (cultura Tei), urmat de un nivel propriu aşezării din secolul III e.n. (cultura Chilia), după care se succed depunerile din secolul VI e.n. (cultura Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti) şi urme sporadice din secolele X şi XIV.

Vom insista în prezentul raport asupra aşezărilor din secolele III şi VI, foarte bine conturate prin mai multe complexe închise, şi asupra unui complex feudal din secolul al XIV-lea. Săpăturile au stabilit pînă acum limitele de nord, sud şi est ale aşezărilor, au fost făcute observaţii asupra densităţii locuirii pe marginea terasei şi în interiorul ei, au fost clar delimitate stratigrafic nivelurile de locuire (suprapuneri de complexe au dus la stabilirea sigură a limitei de plecare a bordeciilor din secolul III e.n. şi a locuinţelor din secolul VI e.n.), degajîndu-se 16 locuinţe, cuptoare izolate, gropi conţinînd ceramică, obiecte de os şi metal, deşeuri din bronz şi fier, monede, oase de animale etc. Aşezările din secolele III şi VI e.n. se înscriu în aceleaşi limite, cu deosebirea că locuinţele care reprezintă nivelul Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti au fost construite în apropierea pantei, în timp ce bordeiele de tip Chilia au fost construite şi mai departe de aceasta. Aşezările nu erau fortificate, locuinţele extinzîndu-se mai mult de-a lungul terasei decît în interiorul acesteia, unde se răspîndeau pe o distanţă de aproximativ 100 m, la limita căreia începea probabil pădurea. S-a putut observa că locuitorii aşezării de tipul Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti au respectat o ordine în orientarea şi înşiruirea construcţiilor³.

* Săpăturile arheologice de la Dulceanca au fost efectuate cu fondurile şi participarea Muzeului din Roşiorii de Vede, reprezentat de prof. Petre Voevozeanu şi Atanasie Ştirbu.

¹ Vladimir Dumitrescu, *O nouă mărturie a prezenţei hunilor în Muntenia, fragmentul de diademă de aur de la Dulceanca*, în

JCIV, XII, 1961, 1, p. 55—56.

² Suzana Dolinescu-Ferche, *Aşezarea din epoca prefeudală de la Dulceanca*, în *Revista Muzeilor*, 3, 1966, p. 261—264.

³ *Ibidem*.

Așezarea de tip «Chilia» este reprezentată de bordeie de formă aproximativ ovală sau rectangulară cu colțurile rotunjite, adâncite la $-1,20$ — $-1,30$ m față de nivelul antic de călcare. Intrarea se făcea pe una sau două trepte cruțate, pe latura de nord. De o parte și de alta a treptei de sus pornește o «laviță» care înconjură peretele pînă în dreptul cuptorului, făcînd bloc comun cu acesta (fig. 1); alteori bordeiele nu au această «laviță», peretele mergînd ușor înclinat spre fund. În podeaua bordeiului a fost săpată cîte o groapă, conținînd probabil rezerve de hrană și fiind acoperită cu un capac.

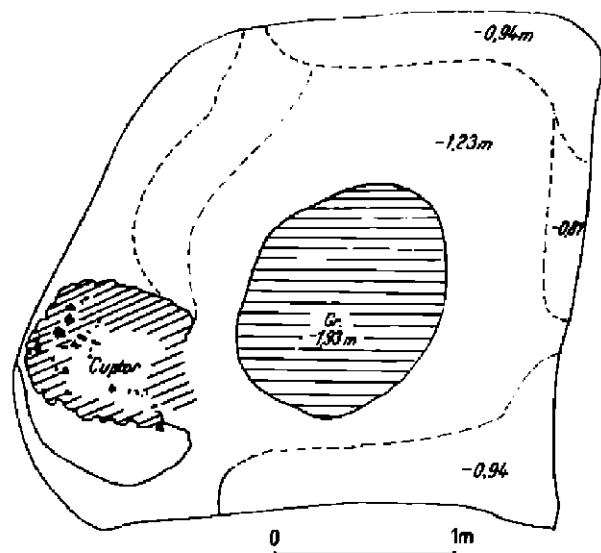

Fig. 1. — Dulceana. Bordei din secolul III î.n.

alături de vasele lucrate cu mîna, de veche tradiție dacică, forme evolute din vechile tipuri lucrate la roată, ceramică cenușie, cu sau fără decor lustruit, ceramică ce imită formele provincial-romane etc.

Din grupele amintite remarcăm cățuia, vasele mari cu brîu alveolar și nervuri în relief, vase cu pereții foarte groși, rezervate probabil păstrării unei cantități mai mari de alimente, străchini cu pereții înalți sau scunzi, căni, vase globulare etc. (fig. 2).

Ceramica descoperită la Dulceana, tipul de locuință și cuptorul au analogii cu grupul descoperit la Chilia^a, cu grupurile contemporane din centrul Munteniei^b, din Moldova^c și Transilvania. Unele tipuri de vase pot fi urmărite și în perioada următoare

^a Sebastian Morintz, *Новый одлик дакйской культуры в Римскую эпоху (открытие в Килеа р-и Водя обл. Пунташты)*, în *Dacia*, N. S., V, 1961, p. 395—415.

^b Vl. Zisra și Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe Cîmpul Boje, din cartierul Militari*, în *Cercetări arheologice în București*, 1, 1963, p. 49—75.

^c Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poiamești din Moldova și răsăritul acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 253—275; idem, *Les carpes*

à la lumière des dernières découvertes archéologiques de Moldavie, în *Atti del VI convegno internazionale delle scienze preistoriche e protoistoriche*, Roma, 29 august—3 septembrie 1962, p. 74—80; idem, *Noi contribuții la cunoașterea culturii materiale a carpilor*, în *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 675—694; idem, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vîrteștii-Poiamești, un atelier de olărie descoperit la Buzdărești*, în *SCIV*, 17, 1966, 3, p. 484—509; Sebastian Morintz și N. Harțuchi, *Săpăturile de la Țițești*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 521—526.

Fig. 2. — *Dulcanta*. Vase din secolul III e.n.: 1, lucrat la roată; 2, vas mic, cilindric lucrat cu mina.

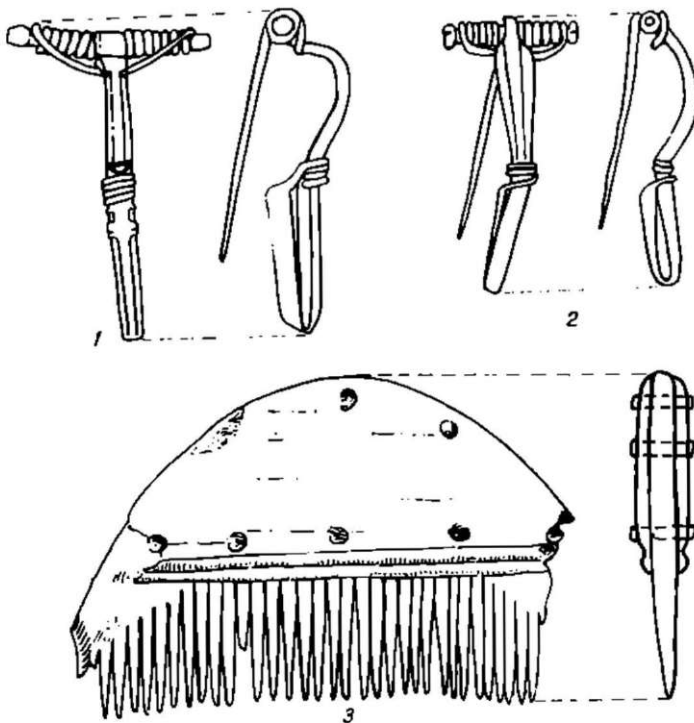

Fig. 3. — *Dulcanta*. 1-2, fibule cu piciorul întors pe dedesubt; 3, pieptene de găsir într-un bordei din secolul III e.n.

în grupul denumit Sîntana, dovedind continuitatea populației și a culturii dacice de tipul Chilia (Militari pentru centrul Munteniei) și după anul 300 e.n.⁷

În afară de ceramică au fost găsite obiecte de bronz, fibule (fig. 3/1—2), brățări, deșeuri de bronz și fier, oase de animale, pieptene de os întreg și fragmente etc. (fig. 3/3). Nivelul din secolul III e.n. atestă o viață prosperă și existența unor meșteșuguri

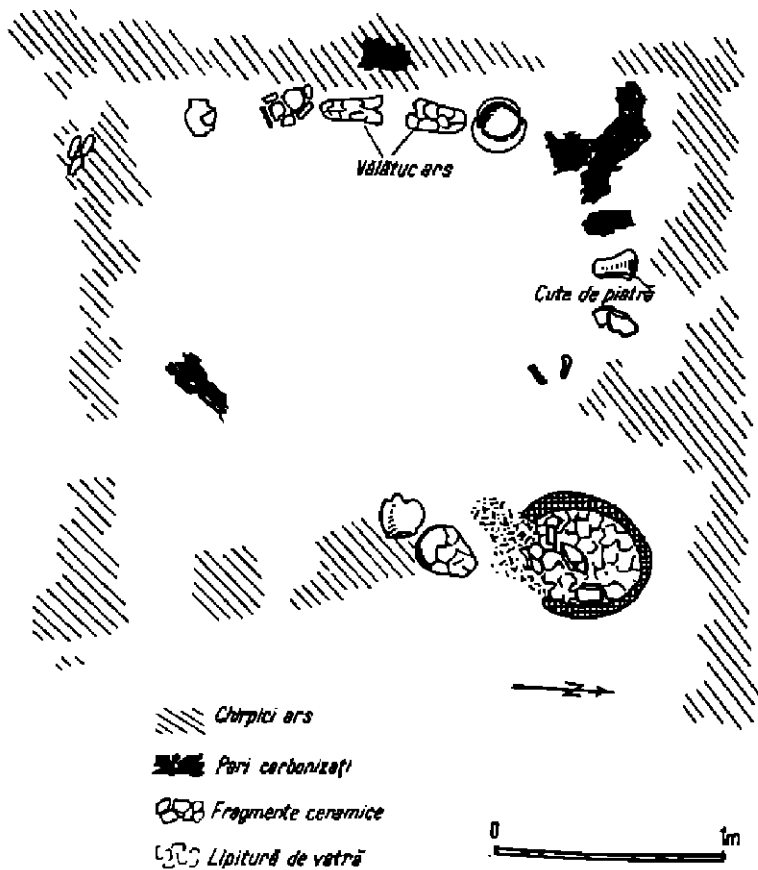

Fig. 4. — Dulreanca. Planul locuinței de suprafață nr. 1, secolul VI e.n.

dezvoltate (prelucrarea bronzului și a fierului, prelucrarea osului) și creșterea vitelor. Se remarcă abundența oaselor de animale domestice: ovine, bovine, caprine, rar calul și porcul⁸.

⁷ Gh. Diaconu, *Tirgor, necropola din secolele III—IV e.n.*, Edit. Academiei, 1965, vezi pl. XXV/3, p. 185 și pl. XLIII/1, p. 192; Bucur Mițrea, Constantin Preda, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Edit. Academiei, 1966, vezi fig.

254/8, 9, 11, 12 și fig. 259/4.

⁸ Expertiza a fost făcută de Alexandra Bolomey, de la Centrul de cercetări antropologice al Academiei Republicii Socialiste România.

Pe baza monedelor descoperite — un exemplar Gordianus III (238—244)⁹ (emisiune din anul 242, Viminacium) și un exemplar Gallienus (253—268)¹⁰ — așezarea datează în prima și a doua jumătate a secolului III e.n., continuând să fie locuită probabil până în jurul anului 300. Tipul de fibulă de bronz cu piciorul întors pe dedesupt reprezintă o variantă care poate fi încadrată spre sfârșitul secolului III. Prin toate caracteristicile ei, așezarea din secolul al III-lea e.n. de la Dulceanca se încadrează unitar în grupul Chilia. Acest grup reprezintă o nouă formă a culturii dacice din vremea stăpînirii romane, caracteristică regiunii din vestul Munteniei, care are strînse raporturi cu cultura provincial-romană și cultura dacică din interiorul și din afara granițelor provinciei¹¹.

Așezarea din secolul VI e.n. Față de datele prezentate într-un articol anterior¹², care înglobează rezultatul cercetărilor din anii 1963—1964, săpăturile ulterioare au adus la lumină elemente noi. Dintre acestea cele mai demne de relevat ni se par a fi documentarea pentru prima dată a bordeiului ca tip de locuință, în afară de construcția de suprafață care reprezenta până acum la Dulceanca nivelul de locuire din secolul VI e.n., și descoperirea unui cuptor primitiv de ars oale conținând 12 vase, element care atestă cu siguranță practicarea meșteșugului olăriei în interiorul așezării.

Locuințele de suprafață sînt de dimensiuni mici (2,50×3 m) (fig. 4) cu cuptoare rotunde sau ovale de proporții reduse, în care s-au găsit vălătuci de lut ars, în timp ce bordeiul are cuptorul scobit într-un bloc de pămînt crușat, cu baza în formă de pot-coavă. Conținutul locuințelor este bogat în ceramică lucrată cu mîna (într-o proporție mai mare), lucrată la roată (într-o proporție mai mică), în timp ce obiectele de metal lipsesc aproape cu totul (fig. 5); în locuințe se găsesc de asemenea oase de animale domestice¹³. Nu au putut fi observate raporturi de suprapunere între cele două tipuri de locuință, dar s-a stabilit stratigrafic că ele pleacă din același nivel. Din analiza materialului ceramic nu se observă deosebiri care să indice o diferențiere de ordin evolutiv de la un material la altul, acesta fiind unitar, iar proporția între ceramica lucrată cu mîna și cea executată la roată este aceeași.

Cercetările noi confirmă întru totul observația făcută în primele săpături de la Dulceanca, verificată și în alte puncte cercetate în zona de vest a Munteniei¹⁴, și anume absența ceramicii cu cioburi pisate în pastă, element introdus probabil într-o fază mai tîrzie în cultura Ipotești-Ciurel-Cîndești.

Deși așezarea de la Dulceanca prezintă unele caractere specifice zonei de vest a Munteniei, ea se încadrează în aria culturii Ipotești-Ciurel-Cîndești, cultură ce aparține populației locale din veacurile VI—VII de pe teritoriul Munteniei. Caracteristicile, originea, componentele acesteia sînt probleme deja discutate într-o serie de studii apărute pînă acum¹⁵, de aceea considerăm că nu este necesar să le mai repetăm în raportul de față.

*Complexul din epoca feudală*¹⁶. Într-una din secțiunile săpate a apărut la adîncimea de —0,40 m, în stratul cenușiu, o platformă aproape rectangulară (2,40×2 m), marcată

⁹ Moneda a fost identificată de Mișu Bucur.

¹⁰ Moneda a fost identificată de Conat. Preda.

¹¹ Sebastian Morintz, *op. cit.*, vezi deosebi concluziile.

¹² Suzana Dolinescu-Ferche, *op. cit.*

¹³ Expertiza a fost făcută de Alexandra Bolomey.

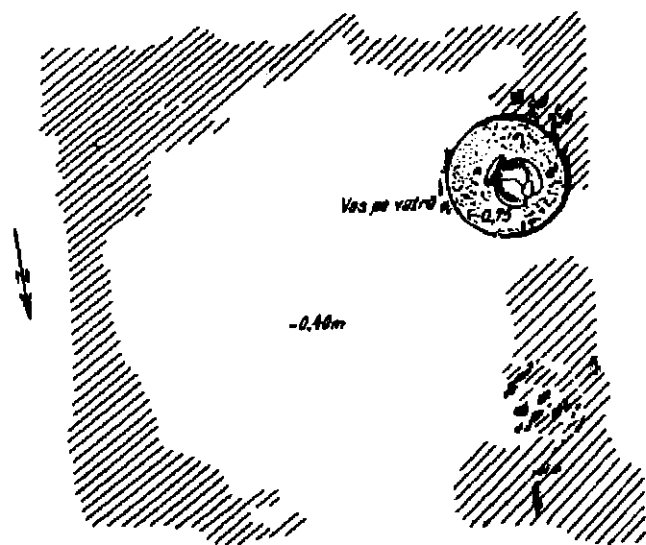
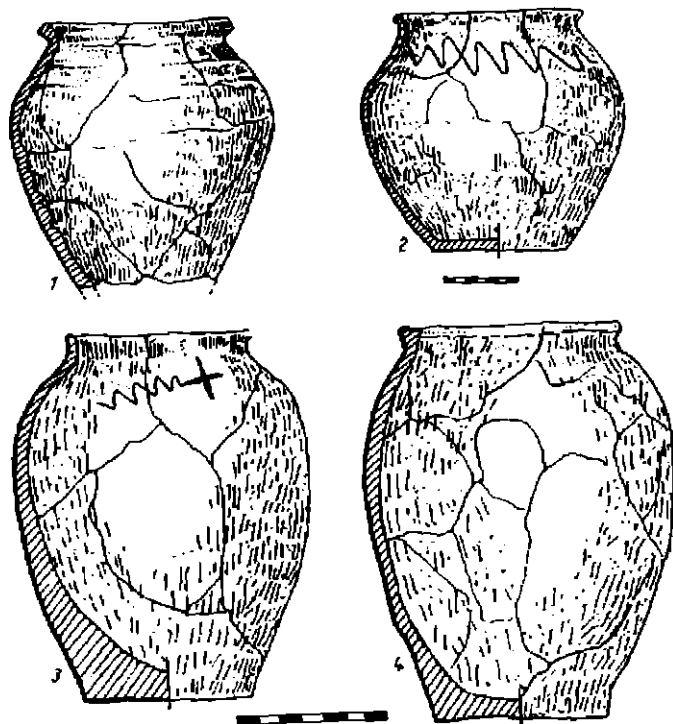
¹⁴ Suzana Dolinescu-Ferche, *Un complex din secolul al VI-lea e.n. la Sfînșești*, în *SCIV*, 18, 1967, 1, p. 127—133; idem, *Așezarea din epoca feudală de la Dulceanca*, p. 264.

¹⁵ Sebastian Morintz, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 770—771; *Materiale*, VII, 1961, p.

658—663; *Materiale*, VIII, 1962, p. 761—767; Margareta Constantin și P. I. Parait, *Săpăturile de la București-Noi din 1960*, în *Cercetări arheologice în București*, vol. 11, 1965; Valeriu Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Căleu-Now*, în *Cercetări arheologice în București*, vol. 1, 1963; Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei (regiunea Ploiești)*, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 485—503.

¹⁶ Pentru complexul din epoca feudală referă Elena Buiuoc.

Fig. 5. — *Dalmatia*. Vase lucrate la roșu și cu mla, găsite în locuințele de suprafață 1 și 3.

////// Chirpici

■ Cărbune și cenușă

Fig. 6. — Planul locuinței de suprafață, secolul al XIV-lea.

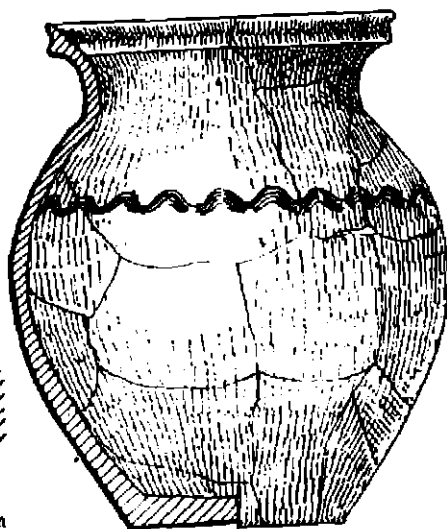

Fig. 7. — *Dalmatia*. Vas din secolul al XIV-lea, descoperit într-o locuință de suprafață.

de chirpic și cărbune, masate în special în cele patru colțuri ale suprafeței. Masa de chirpic are direcția de prăbușire către interior (fig. 6). Este vorba de o locuință de suprafață cu podeaua neamenajată. În colțul de nord-est a apărut « o vatră » de formă perfect circulară, adâncită sub nivelul podelei, în cuprinsul căreia s-a găsit multă cenușă și cărbune. Pe fundul ei se afla un ȳas (fig. 7), singurul material de inventar al locuinței. Acesta aparține tipului borcan, fără toartă, lucrat la roată dintr-o pastă aspră, ars secundar, pe o parte, și avînd ca ornament un brîu vălurit tras cu pieptenele, imprimat superficial în pasta vasului.

Bazîndu-ne pe analogii cu unele exemplare de la Coconi¹⁷ și Zimnicea¹⁸, atribuim deocamdată resturile locuinței și ceramica secolului al XIV-lea.

RAPPORT DES FOUILLES DE DULCEANCA (1963—1967) (dép. de Teleorman)

RÉSUMÉ

Ce rapport présente succinctement le résultat des fouilles de Dulceanca, arr. de Roșiorii de Vede, des années 1963—1964 et 1966—1967, dans les établissements des IIIe et VIe siècles de n.è.

L'établissement du IIIe siècle est documenté par un nombre de huttes à forme rectangulaire, aux coins arrondis, ou presque ovales, en général munies d'un four creusé dans un bloc de sol vierge, et où l'on a trouvé de la céramique travaillée à la main et au tour, des fibules en bronze, des déchets de bronze et de fer et un peigne en os. Cet établissement date, suivant une monnaie de Gordien III et une autre de Gallien, de la première et même de la seconde moitié du IIIe siècle de n.è., et fait partie de l'aire de la civilisation de Chilia.

L'établissement du VIe siècle de n.è., est superposé à celui du IIIe siècle s'étend à peu près dans les mêmes limites. Ils se caractérisent par des habitations de surface et par des huttes à four intérieur, ovales, en terre glaise dans les premières et creusé en terre vierge dans les autres. L'intérieur des complexes nous a livré la céramique travaillée à la main et au tour, quelques fragments d'objets en métal, des rouleaux en terre glaise, des queux en grès et en pierre, etc. L'établissement est encadré dans le groupe Ipotești-Ciurel-Cirdești.

À la fin, le rapport présente aussi un complexe féodal du XIVe siècle, le seul vestige d'ailleurs de cette époque, découvert jusqu'à présent dans les tranchées fouillées.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Dulceanca*. Hutte du IIIe siècle de n.è.
 Fig. 2. — *Dulceanca*. Vases du IIIe siècle de n.è. 1, travaillé au tour; 2, petit vase cylindrique, travaillé à la main.
 Fig. 3. — *Dulceanca*. 1, 2, fibules au pied replié en dessous; 3, peigne en os découvert dans une hutte du IIIe siècle de n.è.
 Fig. 4. — *Dulceanca*. Plan de l'habitation de surface n° 1, VIe siècle de n.è.
 Fig. 5. — *Dulceanca*. Vases travaillés au tour et à la main, découverts dans les habitations de surface n°s 1 et 3.
 Fig. 6. — Plan de l'habitation de surface du XIVe siècle.
 Fig. 7. — *Dulceanca*. Vase du XIVe siècle découvert dans une habitation de surface.

¹⁷ N. Constantinescu, *Observații asupra satului fortificat din Țara Românească în secolele XIV—XV (apărarea de la Căcoal, r. Dîltești)*, în *SCIV*, XIII, 1, 1962, p. 68—76 și fig. 10/12, p. 70.

¹⁸ Mulțumim Alexandrinici Alexandrescu pentru că ne-a pus la dispoziție materialul ceramic de la Zimnicea, precum și pentru informațiile date.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA CORDENI

(jud. Vaslui)

DAN GH. TEODOR

ÎN PRIMĂVARA anului 1961, cu ocazia lucrărilor agricole efectuate de C.A.P. Cordeni, pe locul denumit «Popești», a fost descoperit un cimitir de incinerare, datînd din epoca prefeudală. Terenul pe care era situat cimitirul are forma unei terase care coboară în pantă lină spre est, către apa Crasnei.

Avînd în vedere deosebita importanță pe care o prezenta descoperirea din acest loc, Muzeul de istorie a Moldovei din Iași în colaborare cu Muzeul din Huși au inițiat aici, în vara aceleiași an, un sondaj arheologic.

Prin lucrările agricole întreprinse anterior sondajului, cea mai mare parte din teren a fost afectată, distrugîndu-se astfel în întregime cimitirul care existase aici.

Cu intenția de a mai salva eventual o parte din urne, care ar fi putut exista înspre partea nordică, neafectată, a terasei, s-au trasat trei secțiuni longitudinale care n-au dat însă nici un rezultat. Alte patru secțiuni și casete au fost trasate chiar pe locul unde apăruseră urnele de incinerare. Cu excepția citorva funduri de urne aflate *in situ*, la o adîncime de 0,60—0,70 m, în solul virgin, restul materialului recoltat a fost găsit răvășit și împrăștiat pe întreaga suprafață a terenului. Din acest motiv, nu s-a putut reconstitui în întregime nici o urnă.

Din cele trei funduri de urne surprinse *in situ*, două conțineau o parte din oasele calcinate. În afară de fragmente ceramice nu s-a găsit nici un obiect de podoabă, unealtă sau armă, care să ne îngăduie o datare mai precisă.

Ceramica, lucrată cu mîna sau la roata înceată, dintr-o pastă grosolană, neuniform arsă, provenea din vase-borcan destul de mari (0,40—0,50 m înălțime). Majoritatea fragmentelor sînt ornamentate cu benzi de linii incizate orizontal sau vălurite (fig. 1).

Caracteristicile materialului ceramic descoperit la Cordeni permit, cu destul de multă precizie, încadrarea acestuia în cunoscuta cultură de tip Hlincea I (sec. VIII—IX).

Tot cu sprijinul cercetărilor noastre, în partea de sud-est a aceleiași terase s-a reușit să se dezvelească două locuințe de suprafață (parțial distruse de lucrările agricole) datînd din secolul al XV-lea.

Locuințele erau de formă dreptunghiulară cu laturile de circa 3 și respectiv 5 m, orientate E—V. De-a lungul pereților au fost găsite birne carbonizate, provenite de la temelie. De asemenea, pe podeaua, care era bine lutuită, zăceau cîteva fragmente de birnă carbonizate din tavan sau din acoperiș. În colțurile locuințelor se aflau urme de pari carbonizați de la pereți. Vatra simplă era amenajată la ambele locuințe pe un pat de lut galben. Într-un caz era situată în colțul de sud-vest, și în colțul de nord-est în

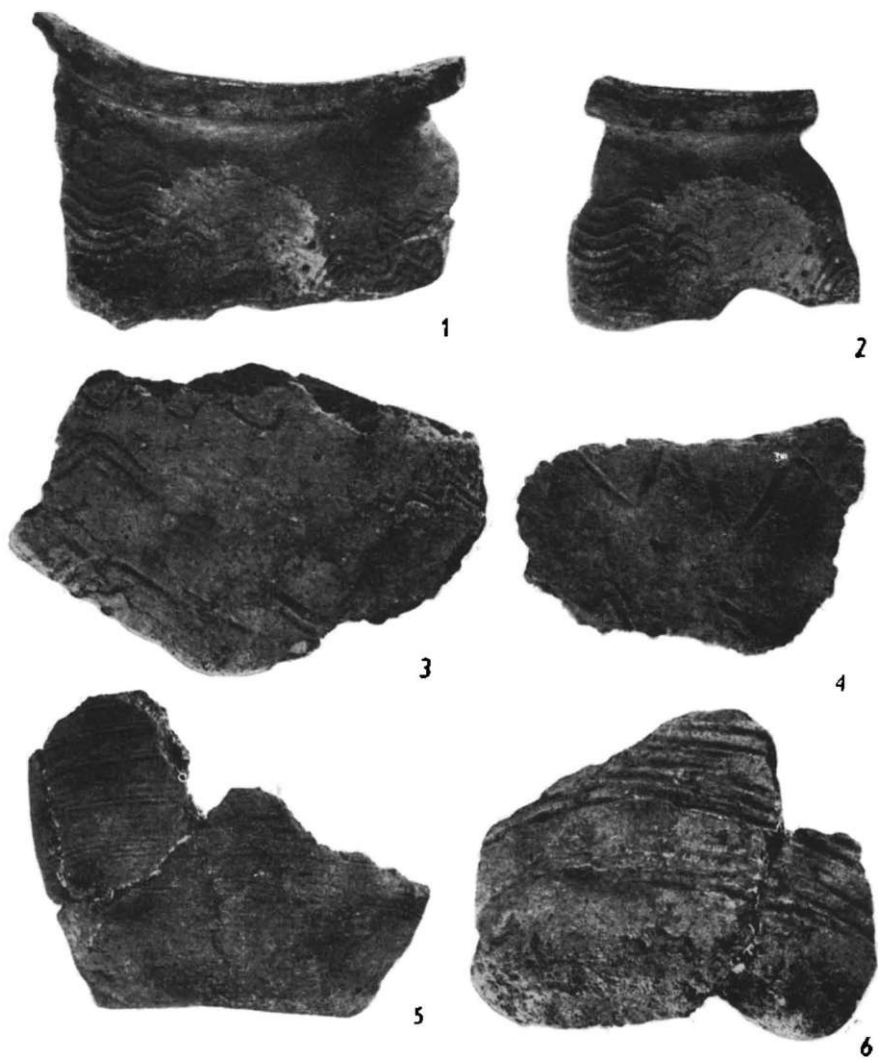

Fig. 1. - Ceramică de tip Ilincea I din cimitirul de incinerare de la Cordeni-Vaslui.

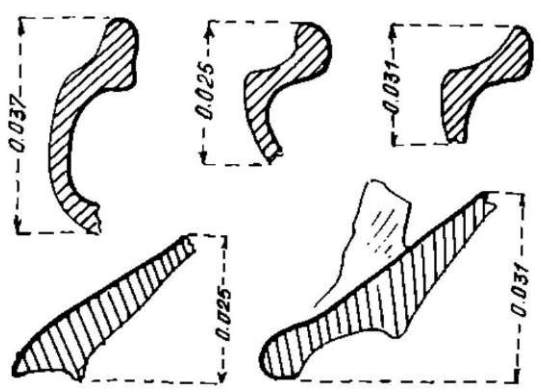

Fig. 2. - Fragmente ceramice din secolul al XV-lea.

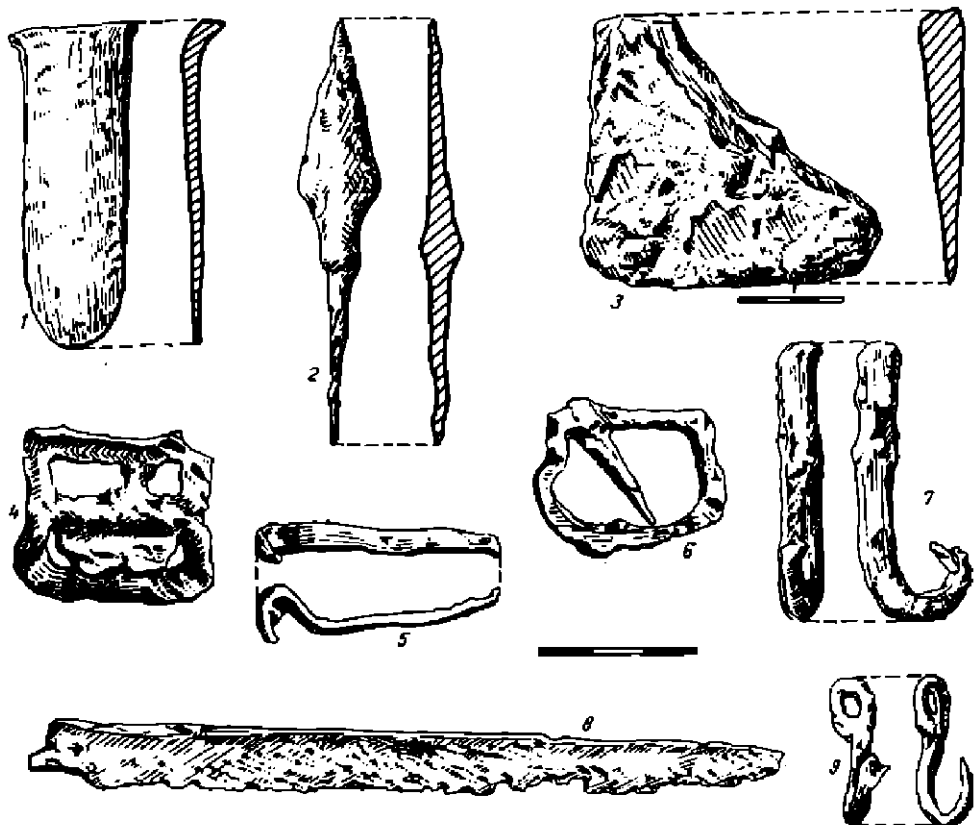

Fig. 3. — Unelte și arme de fier din așezarea feudală de la Cordeni-Vaslui: 1, dom (?); 2, săgeată; 3, lamă de topor; 4-6, castrame și limbă de castaramă; 7, 9, cîrlige; 8, cușit.

celălalt caz. La nici o locuință n-a putut fi surprinsă intrarea care, probabil fiind în pantă, a fost distrusă de lucrările agricole. În interiorul locuințelor au fost găsite, pe podca și în jurul vetrelor, câteva fragmente ceramice (fig. 2), câteva unelte și arme (fig. 3), iar într-o locuință, lângă vatră, o mică monedă de argint turcească, perforată.

La circa 200 m sud-vest de aceste două locuințe s-a descoperit și un cimitir de înhumăție datînd probabil din secolele XV—XVI. Scheletele, așezate în sicrie de lemn, nu aveau inventar, în afară de unul singur, care avea pe piept o monedă ungurească, prost păstrată și bătută invers, datînd aproximativ din secolele XV—XVI. S-ar putea ca acest cimitir să fi aparținut așezării din care s-au descoperit cele două locuințe.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE CORDENI

(dép. de Vaslui)

RÉSUMÉ

Au printemps de l'année 1961, à l'occasion des travaux agricoles, on a découvert dans la commune de Cordeni (dép. de Vaslui) une nécropole d'incinération préféodale. Un sondage de sauvetage, destiné à récupérer au moins une partie des urnes, a établi que le cimetière était

complètement détruit et on n'a pu recueillir, à 0,60–0,70 m de profondeur, que des tessons et des fonds d'urnes *in situ*, ces derniers contenant une partie des os calcinés. D'après le matériel céramique, la nécropole appartient à la civilisation de type Hlincea I (VIIIe–IXe siècles).

A l'occasion de ces recherches on a découvert aussi deux habitations de surface du XVe siècle, ainsi qu'un cimetière à peu près de la même époque.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Céramique de type Hlincea I, provenant de la nécropole d'incinération de Cordeni-Vaslui.

Fig. 2. — Fragments céramiques du XVe siècle.

Fig. 3. — Outils et armes en fer de l'établissement féodal de Cordeni-Vaslui. 1, alêne; 2, flèche; 3, lame d'une hache; 4–6, boucles et applique de ceinture; 7, 9, crochets; 8, couteau.

NECROPOLA FEUDALĂ TIMPURIE DE LA IZVORUL (Jud. Ilfov)

(Săpăturile din 1963—1966)

BUCUR MITREA, C. PREDĂ, M. CHIȚESCU,
GH. RĂDULESCU, M. IONESCU

ÎN PRIMĂVARA anului 1963, pe teritoriul comunei Izvorul, în timp ce locuitorii scoteau pământ pentru confecționarea cărămizilor, au descoperit câteva schelete și o urnă cu oase incinerate. Fiind sesizat, Muzeul de istorie din Giurgiu a făcut cercetări la fața locului și a strâns materialul descoperit. Sub îndrumarea Institutului de arheologie¹ a fost inițiată o săpătură de salvare și informare.

Noua necropolă se află situată în partea de vest a comunei, la punctul denumit «Dealul porcilor», la circa 100 m vest de necropola din secolul IV e.n., fără a avea vreo legătură una cu alta. Terenul acesta a fost vreme îndelungată folosit ca izlaz și loc de treier pentru batoze, gropile mașinilor cu vapori fiind sesizate în mai multe locuri în cursul săpăturilor.

În urma săpăturilor efectuate în anul 1963, a reieșit că avem de-a face în acest punct cu o nouă necropolă în care predomină net ritul înhumației, dar se găsesc și unele rare morminte de incinerare în urnă sau groapă simplă. Pe baza acestor constatări, în campaniile dintre 1963—1966 s-a urmărit, pe de o parte, fixarea limitelor necropolei, iar pe de altă parte, ritul și ritualul de înmormintare, cu elemente de inventar care să ne servească la fixarea ei în timp.

Prin diferite secțiuni s-au fixat limitele de sud, est și nord. Pentru a preciza limitele de vest ale necropolei s-a întreprins o săpătură s. III/1963. Pe baza acestora necropola ar avea pe direcția nord-sud circa 50 m și pe direcția vest-est circa 70 m.

În total au fost dezvelite în această perioadă de timp 142 de morminte, dintre care 134 de morminte de înhumație și 8 de incinerare (fig. 2, planul săpăturilor).

În cele ce urmează vom referi, sintetic, despre fiecare în parte.

Mormintele de înhumație

Așa cum s-a mai arătat, înmormintările prin înhumare predomină net, reprezentând 94,37% din totalul mormintelor dezvelite.

Groapa în care erau așezați morții are de regulă forma dreptunghiulară în plan, pereții verticali, rareori ușor înclinați, și uneori colțurile rotunjite. Dimensiunile ei sînt

¹ Colectivul de lucru al săpăturilor din anii 1963—1966, condus de Bucur Mitrea (responsabilul șantierului), a fost format din următorii cercetători: la campania de săpături din 1963 și 1964 au participat: Constantin Preda, Gh. Rădu-

lescu și Mihai Ionescu; în anul 1965 colectivul a fost compus din Maria Chițescu și Mihai Ionescu; în anul 1966 din Maria Chițescu și Gh. Rădulescu.

întotdeauna mai mari decât acelea ale scheletului, rămânând o porțiune liberă atât la cap cât și la picioare. Adâncimea medie a gropilor este în jur de 2 m, putînd ajunge uneori pînă aproape de 2,50 m.

Se cunosc însă și schelete îngropate la adîncimi mai mici, în jur de 1,50 m. Semnalăm faptul că în două cazuri au fost dezvelite morminte cu nișe.

Scheletul era așezat pe spate, cu mîinile și picioarele întinse de-a lungul corpului (fig. 1). Craniul, de regulă, așezat pe spate cu maxilarele strînse și bărbia în piept; privirile îndreptate spre ESE.

La un număr mai mic de schelete poziția brațelor era diferită, uneori brațul drept, alteori cel stîng sau ambele erau îndoite din cot și așezate cu podul palmei pe oasele bazinului, osul sacru sau chiar în regiunea abdomenului. Tot ca excepții mai amintim că au fost întîlnite unele schelete care aveau picioarele întinse, dar încrucișate de la genunchi în jos.

Marea majoritate a mormintelor de înhumăție sînt orientate în general capul la vest, picioarele la est. De la această orientare generală se observă unele abateri, de regulă VNV—ESE, care pot fi puse pe seama anotimpului în care a fost înhumat cadavrul.

În afară de această orientare generală și dominantă, au mai fost întîlnite schelete cu orientări diferite. Așa au fost aflate cîteva care au orientarea est-vest (capul la est și picioarele la vest), ca de ex. M 62 și M 141. În sfîrșit, o ultimă categorie o constituie scheletele orientate nord-sud, cum sînt M 67, 69, 73, 77 și 81. Remarcăm că această ultimă categorie de morminte se grupează, cel puțin pînă acum, în sectorul de vest al necropolei.

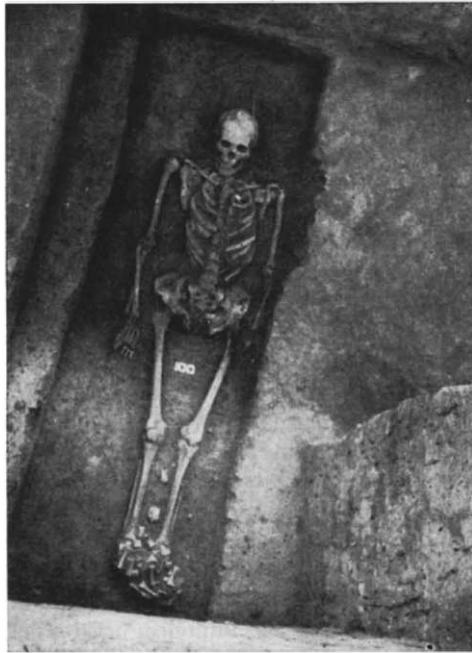

Fig. 1. — Izvorul. Mormintul de înhumăție 100, *in situ*.

Inventarul mormintelor. În cele mai multe morminte a fost aflat un inventar, mai mult sau mai puțin numeros. El este format din obiecte de lut, vase și fusaiole, obiecte de podoabă: cercei, mărgelile, brățări și inele, precum și alte obiecte ca: seceri, cuțite și tuburi de os. Pe lângă acestea, în morminte au fost găsite și resturile unor ofrande de păsări, bovine, porcine și ovicaprine.

Ceramica. Vasele de lut pot fi grupate în două mari categorii: ceramica roșie și ceramica cenușie.

Din prima categorie fac parte vasele în formă de oală fără toartă, de regulă cu forma zveltă, baza strîmtă și gura mai largă. Vasele sînt modelate dintr-o pastă friabilă cu mult nisip, arse la negru, lucrate la roată înceată. În exterior pereții sînt întotdeauna ornamentați fie cu incizii dese horizontale, fie cu benzi de incizii horizontale alternînd cu benzi de incizii în val. Alteori ornamentele sînt combinate din benzi în val și incizii circulare (fig. 3). Vrednic de notat socotim faptul că în morminte se găsește întotdeauna cîte un singur exemplar din aceste vase, așezat la picioare, lângă laba piciorului stîng sau drept. Rareori și în mod excepțional, vasul se afla pe tibia piciorului stîng sau drept.

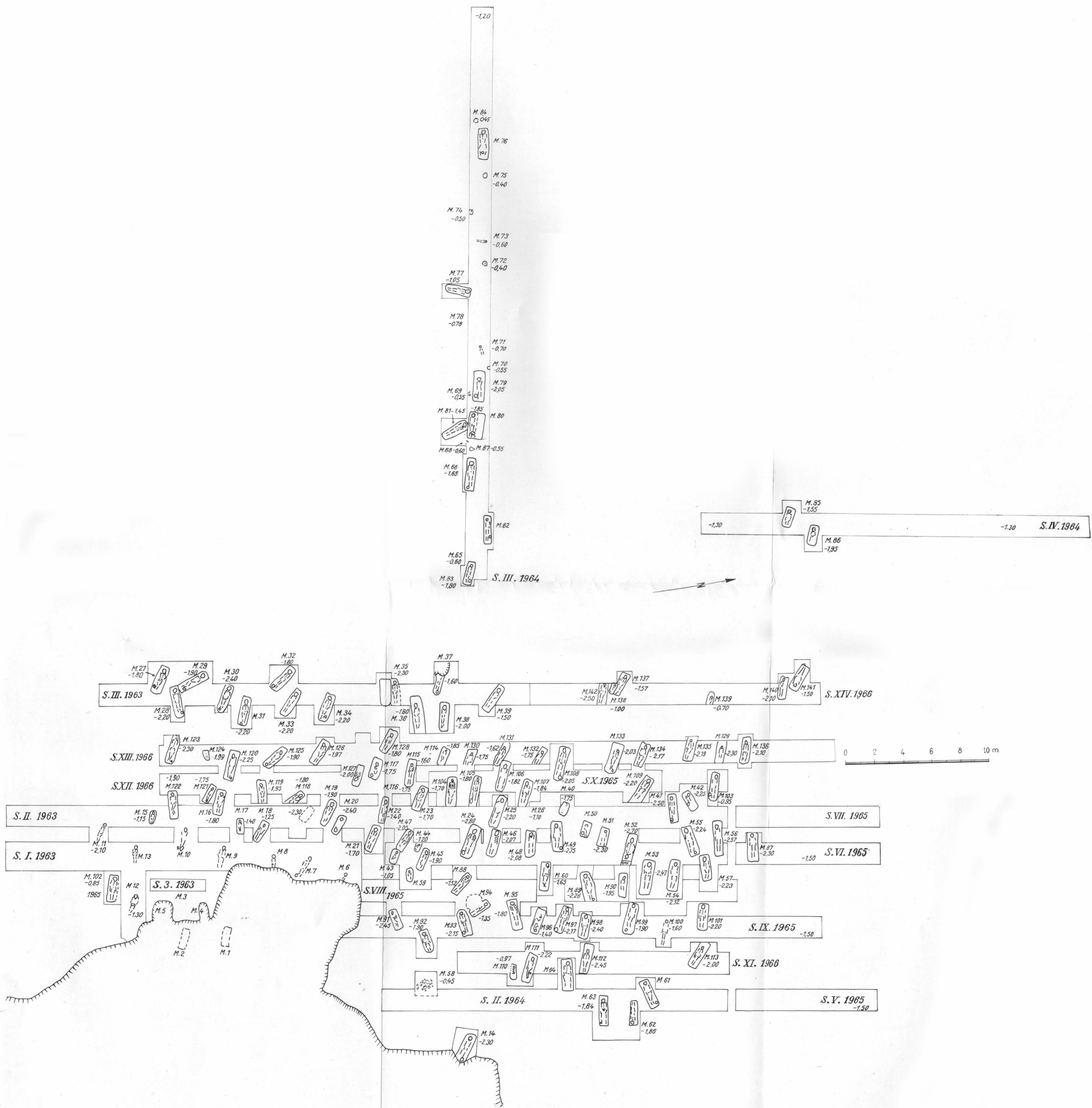

Fig. 1. — Izvorul. Planul săpăturii.

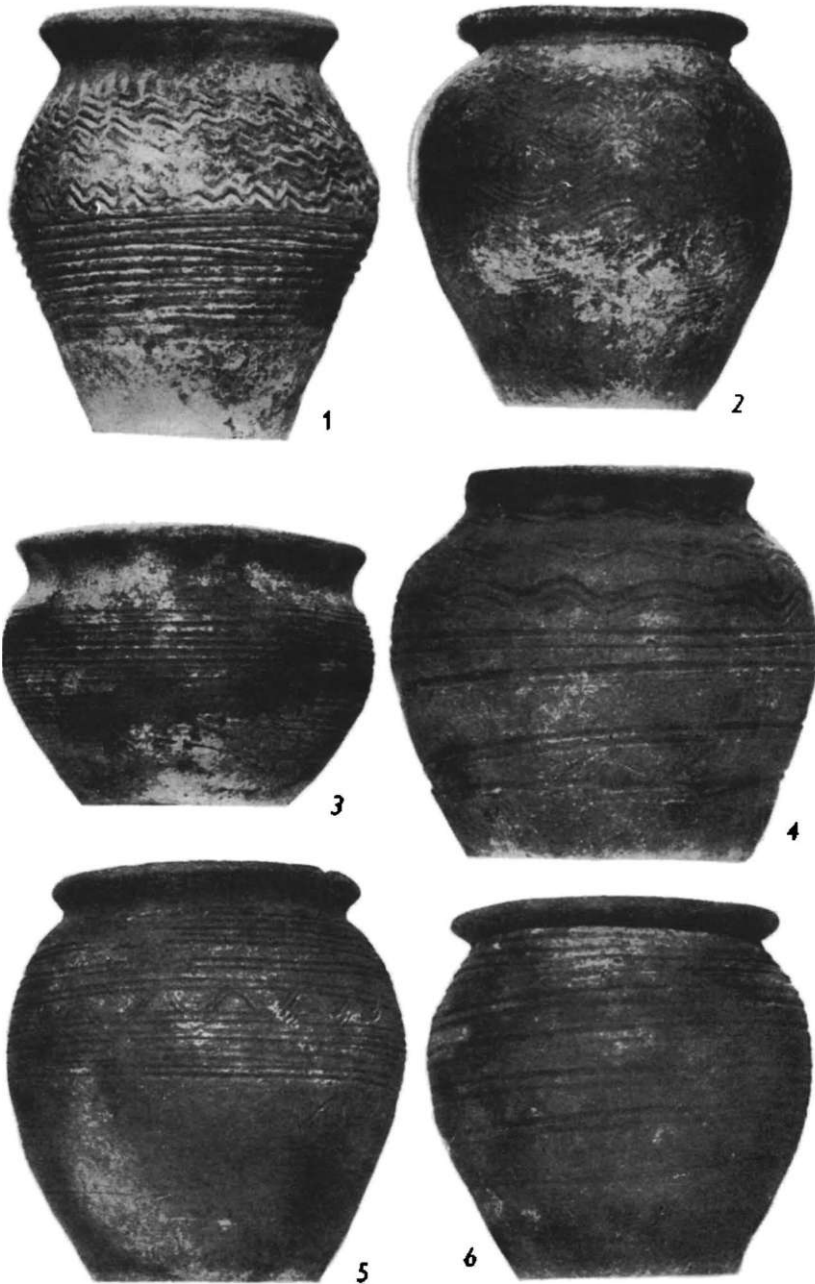

Fig. 3. — *Izvoarnă*. Vase de lut din speța roșie, descoperite în morminte: 1, în M. 37; 2, în M. 55; 3, în M. 10; 4, în M. 52; 5, în M. 120 și 6, în M. 31.

Sînt și unele morminte în care oala lipsește. În vasele din morminte nu s-a aflat nici un rest de ofrandă. Ceramica roșie descrisă mai sus constituie tipul dominant aproape exclusiv, în întregul cimitir. Mai menționăm că vasele descoperite nu au așa-zisa marcă de olar, decît poate într-un caz sau două.

A doua grupă o constituie ceramica cenușie. A fos aflată numai în două morminte: M 3, mormînt de incinerare, și M 80, mormînt de înhumare cu nișe. Vasele din această categorie sînt confecționate din pastă fină, bine frămîntată și aleasă, arsă la negru-cenușiu. Recipientul este de regulă de formă globulară, aplatizată, cu baza netedă și orizontală, iar buza este răsfrîntă oblic în afară și rotunjită. Pereții sînt ornamentați pe jumătatea superioară prin lustruire mecanică.

În unele morminte, relativ puține la număr, au fost întîlnite fusaiole de lut. Ele se găsesc de regulă în dreptul mîinii drepte și după constatările antropologilor numai în morminte de femei.

Obiecte de podoabă. Pe lingă categoriile de obiecte amintite, în mormintele de înhumare s-au găsit și o serie de obiecte de podoabă. În primul rînd merită a fi menționați cerceii. Cei mai mulți cercei descoperiți în necropolă sînt din bronz, un număr restrîns de argint, iar un singur exemplar este de argint aurit. Sînt confecționați din sîrmă de metal rotundă în secțiune, avînd un manșon la capătul de apropiere al extremităților, căruia îi corespunde un al doilea manșon pe partea opusă. Drept ornament, la baza cerceului se află o globulă sferică sau trei globule dispuse două la bază și una deasupra lor, sau alt motiv format din mai multe globule suprapuse. Acest tip de cercel, cu variantele amintite, apare în mod frecvent și insistent, constituind tipul de bază din necropola de la Izvorul.

Brățări au fost găsite într-un singur mormînt (M. 49) de femeie, cîte una la fiecare mîină. Sînt din bronz, plan convex în secțiune, avînd marginile împodobite cu un motiv format din triunghiuri isoscele, executate cu ponsonul. Una din brățări a avut la capete două manșoane, probabil de argint, adăugate ulterior.

Inelele au fost găsite doar în două morminte (M 52 și M 90), dintre care unul are *chalon*-ul în formă de scut și este împodobit *au repoussé*, cu un motiv în formă de ciorchine, dispus în cruce.

O importanță cu totul specială o capătă aplica de bronz turnată, descoperită în M 7. Ea este de tip avaric și ne va ajuta la determinarea cronologiei.

Altă categorie de podoabe o constituie mărgelele, confecționate din pastă de sticlă, de diverse forme și mărimi, uneori fiind încrustate cu pastă de sticlă în culori diferite (fig. 4/1,2). În unele morminte, puține la număr, mărgelele au fost găsite în coliere ample, pe cînd în altele au fost aflate într-un număr redus de cîteva exemplare.

Cușitul de fier este un obiect des întîlnit în mormintele de înhumare și este așezat în podul palmei mîinii drepte, mai rar în cea stîngă. S-au putut observa uneori urme din teaca de lemn în care se afla. Ele s-au găsit în morminte de bărbați, femei și copii.

Din inventarul necropolei trebuie să mai amintim secerile de fier cu miner drept, aflate în două morminte. Prezența lor atuncă o lumină grăitoare asupra uneia dintre ocupațiile principale ale acestei comunități (fig. 4/4).

Tubul de os pentru păstrat acele s-a găsit în unele morminte așezat de-a lungul coloanei vertebrale. De cele mai multe ori este confecționat din os de pasăre de baltă și la exterior este ornamentat cu diferite motive tăiate în os (fig. 4/3).

În mod excepțional se cuvine amintită descoperirea unei monede aflate în palma stîngă a scheletului M. 108 și care era învelită într-o bucată de pînză. Moneda este din epoca

constantiniană, fiind refolosită, deci în poziție secundară. Într-un mare număr de morminte s-au găsit oase de păsări de curte, coji de ouă, oase de bovine, porcine și ovicaprine. Aceste ofrande, și avem în vedere oasele de păsări și animale, erau depuse de regulă în regiunea inferioară a scheletului; ele s-au găsit numai în unele morminte.

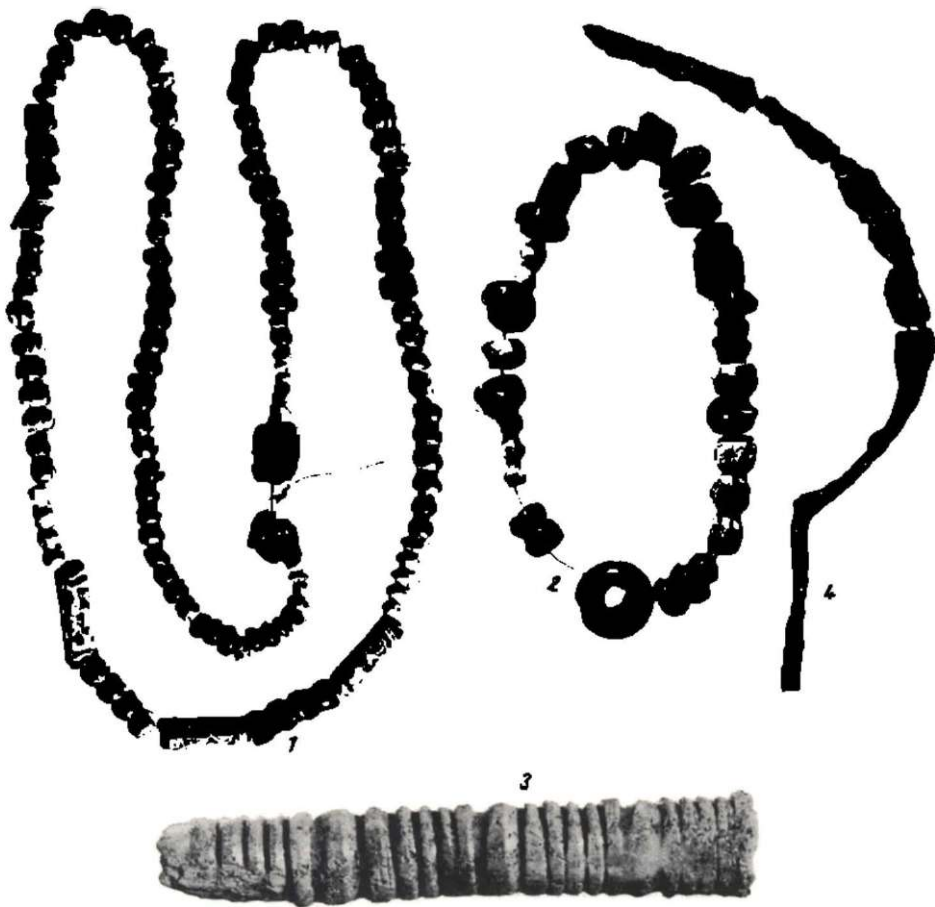

Fig. 4. — Izvorul. 1, șirag de mărgele descoperit în M. 133; 2-3, tub de os și șirag de mărgele descoperite în M. 117; 4, seceră de fier descoperită în M. 108.

În câteva morminte, relativ puține la număr, s-a semnalat existența unor scînduri de stejar, care acopereau doar regiunea capului și pieptului.

Mormintele de incinerare pot fi grupate în două categorii: morminte în urnă și morminte în groapă simplă.

Din prima categorie cunoaștem pînă acum un singur mormînt (M 3), descoperit în marginea de sud-est a necropolei, pe cînd morminte în groapă simplă au fost descoperite grupate mai insistent pe latura extremă de vest a necropolei. Cîteva morminte în groapă simplă au fost descoperite în mod izolat și în interiorul necropolei.

În ambele categorii de morminte de incinerare nu se găsesc obiecte de inventar, în afară de un caz-două în care au fost sesizate câteva fragmente ceramice din speța roșie, împodobite cu incizii, și unele resturi de fier (cuțit).

★

Una din problemele esențiale pe care le ridică descoperirea noii necropole de la Izvorul este aceea a fixării ei în timp.

În acest scop pot fi folosite, deocamdată, următoarele obiecte descoperite în necropolă: cerceii, seceera, brăjările și în special aplica de bronz turnat, de tip avaric. Toate acestea converg înspre a data cimitirul de aici în secolul VIII e.n.²

Planul cu porțiunea săpată din necropolă, cu mormintele numeroase și organizate, reflectă existența în acea vreme a unei comunități social-economice stabile, organizate, numeroase, cu un început de diferențiere socială, cu o viață economică proprie, în care agricultura, creșterea vitelor și a păsărilor constituia ocupația lor principală. Prezența în mod masiv a ceramicii din speța roșie, împodobită cu incizii, documentează unitatea acestei populații. Din aceeași vreme, la sud de Dunăre, în R. P. Bulgaria, se cunoaște necropola de la Novi Pasar. Pentru moment scoatem în evidență doar elementele de deosebire dintre cele două necropole, care ni se par esențiale: orientarea în necropola de la Novi Pasar este N-S, pe când cea de la Izvorul este V-E. La Novi Pasar ceramica dominantă este cea bulgară, caracterizată prin căni cu toartă și decor specific, pe când cea de la Izvorul este de speța roșie amintită de noi mai sus. În mormintele de la Novi Pasar se întilnesc oase de cal, resturi de harnașament, precum și săbii, toate indicând o populație de călăreți și stăpînitori, elemente care lipsesc complet în necropola de la Izvorul.

Toate acestea ne fac să atribuim cultura materială descoperită la Izvorul unei populații locale din această îndepărtată vreme.

LA NÉCROPOLE DU HAUT MOYEN ÂGE D'IZVORUL, (DÉP. DE L'ILFOV).

Fouilles de 1963—1966

RÉSUMÉ

Sur le territoire de la commune d'Izvorul, située dans la plaine du Burnas, à 31 km O—N.O. de la ville de Giurgiu et à 20 km du Danube, on a découvert une nécropole du haut Moyen Age, où pendant les fouilles des années 1963—1966 on a mis au jour 142 tombes, dont 134 d'inhumation et 8 d'incinération (fig. 2).

Les tombes d'inhumation présentent une fosse rectangulaire, à profondeur variant entre 1,50 m et 2,50 m, parfois aux coins arrondis, et dans deux cas, avec une niche au côté sud ou nord.

La plupart des squelettes étendus sur le dos, généralement avec les mains et les pieds allongés, et le crâne appuyé sur la poitrine (fig. 1) sont orientés O—E avec quelques déviations vers le N—O et aussi avec quelques exceptions, peu nombreuses d'ailleurs, orientées N—S ou E—O.

* Pentru încadrarea în timp a necropolei, vezi Bucur Mitrea, *Unele probleme în legătură cu necropola prefeudală de la Izvorul, r. Giurgiu*, în *SCIV*, 18, 1967, 3, p. 443—462, iar în ceea ce privește materialul osteologic, a se vedea studiul Olga Neczașuv, D. Botezatu și Cezarina Teodorovsca, *Contribu-*

buțe la studiul antropologic al populației feudale timpurii din România: seria de la Izvorul (r. Giurgiu) datată din secolul al VIII-lea e.n., în *Studii și cercetări de antropologie*, 4, 1, 1967, p. 3—24.

Une bonne partie des tombes, ont comme mobilier, *un seul pot en terre glaise*, placé généralement près des pieds (fig. 3).

Ces vases peuvent être groupés en : céramique rouge ornée d'incisions horizontales ou parfois combinés avec le motif ondoyant, prédominante dans la nécropole d'Izvorul, et en céramique grise, peu nombreuse, globulaire, aplatie, au bord saillant et sans anse et aux parois généralement lustrées. Dans les tombes de femmes on a trouvé aussi des fusaioles en terre glaise et des perles (fig. 4).

Le cimetière d'Izvorul est daté du VIIIe siècle de notre ère, d'après les boucles d'oreilles, une faucille (fig. 5), les bracelets et surtout par une applique de bronze coulé, de type avaro.

Le plan de la nécropole, avec ses tombes nombreuses et organisées, reflète l'existence d'une communauté socio-économique stable, ayant une vie économique propre, où prédominait l'agriculture, comme l'atteste les faucilles découvertes (deux pour le moment) et l'élevage.

La présence massive de la céramique rouge ornée d'incisions, prouve l'unité de cette population. L'orientation, le rite, le mobilier, nous permet d'attribuer la culture matérielle découverte à Izvorul, à une population locale vivant au VIIIe siècle en Valachie.

Les huit tombes d'incinération, peuvent être groupés en deux catégories: — à urne, un seul cas, et à fosse simple, sept cas.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Izvorul*. Tombe n°. 1001 à inhumation *in situ*.

Fig. 2. — *Izvorul*. Plan général des fouilles.

Fig. 3. — *Izvorul*. Céramique rouge, découverte dans les tombes. 1, dans la tombe 37; 2, dans la tombe 55; 3, dans la tombe 10; 4, dans la tombe 52; 5, dans la tombe 120 et 6, dans la tombe 31.

Fig. 4. — *Izvorul*. 1, collier découvert dans la tombe 133; 2-3, collier et tube en os pour les aiguilles découvertes dans la tombe 117; 4, faucille en fer découverte dans la tombe 108.

UN BORDEI DIN EPOCA LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN DESCOPERIT LA VĂDASTRA¹

CORNELIU N. MATEESCU

ÎNTR-O LUCRARE cu caracter agricol-economic publicată în 1868, Ion Ionescu [de la Brad] reproducea, după statistica din 1859/1860, câteva date asupra caselor și clădirilor din județul Mehedinți, însoțindu-le de o scurtă descriere a bordeielor². Nu după mult timp, în 1872, B. P. Hasdeu dădea o explicație mai largă a bordeiului-locuință, aducând mărturii din lucrările scriitorilor antici și moderni: «Frigulă, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviu; temerea unei urgie invasionare, după Avril și Raicevich; cite-și trelle după noi, căci nemică nu poate fi mai vișiosă ca o explicație unilaterală și exclusivistă a fenomenelor istorice; ecce geneea *bordeiului* în câmpia danubiană cea descoperită la vigeală și la năvallă . . . »³. Și, la toate acestea, se adaugă ceea ce nu putea ști Hasdeu: *tradiția*, pe care săpăturile arheologice o documentează de aproape cinci decenii încoace.

După 1873, bordeiele au preocupat multă vreme pe medici⁴, în vederea unor măsuri sanitare ce se impuneau. Abia în 1911 ele încep a fi studiate ca tip de locuință, întâi de geografi sub forma unor lucrări seminariale studențești⁵, iar mai târziu de arheologi⁶ și etnografi⁷, paralel cu extinderea cercetărilor pe teren și progresul studiilor de arheologie la noi în țară.

Săpăturile arheologice urmăreau în trecut, mai ales, așezările și straturile de cultură din epoci mai vechi: așezările mai noi, medievale sau moderne, s-au bucurat de prea puțină atenție. Astfel, bordeiele lor au rămas aproape necunoscute pînă de curînd.

În 1948, săpăturile efectuate la Vădastra au tăiat în diagonal, pe Dealul Cișmelei, groapa unui bordei al cărui material, atribuit din primul moment, mai mult prin comparația ceramicii și prin deducții, secolelor XIV—XV⁸, a fost datat cu mai multă precizie în 1954 datorită unui ducat din timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, găsit la capătul de

¹ Comunicare prezentată la cel de-al VI-lea Congres internațional de științe antropologice și etnologice (Paris, 1960); în forma de față cu mici completări și cu tot materialul ilustrativ.

² Ion Ionescu, *Agricultura română din Județul Mehedinți*, București, 1868, p. 151—152.

³ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a Romanilor*, I, 1, București, M.D.CCC.LXXIII, p. 248.

⁴ Cîteva lucrări mai cunoscute: Dr. Istrati, *Despre locuința șeranului*, în *Jurnalul Societății Științelor medicale din București*, I, 1879, nr. 19, p. 294—295; Dr. Gh. Crăiniceanu, *Igiena șeranului român*, București, 1895, p. 39—42; Dr. Ch. H. Lăugier, *Sănătatea în Dolj*, *Monografie Sanitară*, Craiova, 1910, p. 23—26.

⁵ Pătru I., *Adaptarea la clima de stepă și bordeiele din Ro-*

mânia. Notă rezumativă în *Anuar de geografie și antropografie*, III, 1911—1912, p. 108; Ploșșor, *Bordeiul în Oltenia — Schiță antropogeografică* —, în *BSRRG*, XLI, 1922, p. 119—132.

⁶ Primele observații le-a făcut I. Andrieșescu în săpăturile de pe Pîscul Cornișorului-Sălcuța (1916, 1919—1920). Manuscrisul, trimis la tipar, a fost pierdut de un colaborator al său.

⁷ *Reconstituirea locuinței de la Gârda (Dimoștia)*, punctul «Bivricuța», sec. XI—XIII, (făcut în 1958 de Fl. B. Florescu).

⁸ Confirmare venită prin săpăturile de la Zimnicea: o parte din ceramica bordeielor, datată prin monede de la Vladislav (cf. *Raport sumar asupra campaniei de săpături arheologice de la Zimnicea*, în *JCIV*, I, 1950, I, p. 100—101), e asemănătoare ceramicii de pe Dealul Cișmelei.

NE al Dealului⁹. În 1958 săpăturile au dezvelit restul bordeiului, permițând reconstituirea în linii generale — prima contribuție la studiul bordeielor din epoca marelui domnitor.

La 14 km NV de Corabia, în regiune de stepă, se află Vădastra. Dealul Cișmelei e o veche terasă a Dunării ce se înalță cu 12—14 m față de firul văii Obârșia și cu circa 61 m față de lunca fluviului. Pe creasta lui, în partea de vest a satului, se ridică puțin deasupra terenului înconjurător Măgura Fetelor.

Săpăturile efectuate în 1948 continuau, la nord, săpăturile din 1946 printr-un șanț ce pornea de la centrul Măgurii tăind terasa pe o lungime de 60 m. Obiectivul principal era determinarea stratigrafiei așezării. Prin deschiderea altor suprafețe la est, în anii următori, se căuta rezolvarea problemelor pentru care lipseau date. În suprafața din 1958 s-a dezvelit numai colțul de NE al bordeiului tăiat de săpături în 1948. Sptc a i se putea reconstitui forma, s-a făcut la vest de aceste săpături o lărgire¹⁰.

În sectorul săpăturilor cu bordeiul, terenul coboară într-o ușoară pantă de la sud la nord, iar straturile de cultură documentate aici (Sălcuța, Vădastra II, Vădastra I, Paleolitic + Intermediar) au împreună o grosime de 0,92—0,75 m. Solul mai cenușos și amestecat cu mici fragmente de cărbune, deosebit întrucitva de solul stratului Sălcuța, lăsa să se întrevadă sub arătură o groapă de bordei ale cărei margini s-au detașat, apoi, la 0,39 m adâncime.

Groapa bordeiului are forma dreptunghiulară, orientată SSV—NNE, cu dimensiuni de 7,60 × 3,10 m; laturile mari sînt puțin arcuite în afară (fig. 1). Săpată pînă la adîncimea

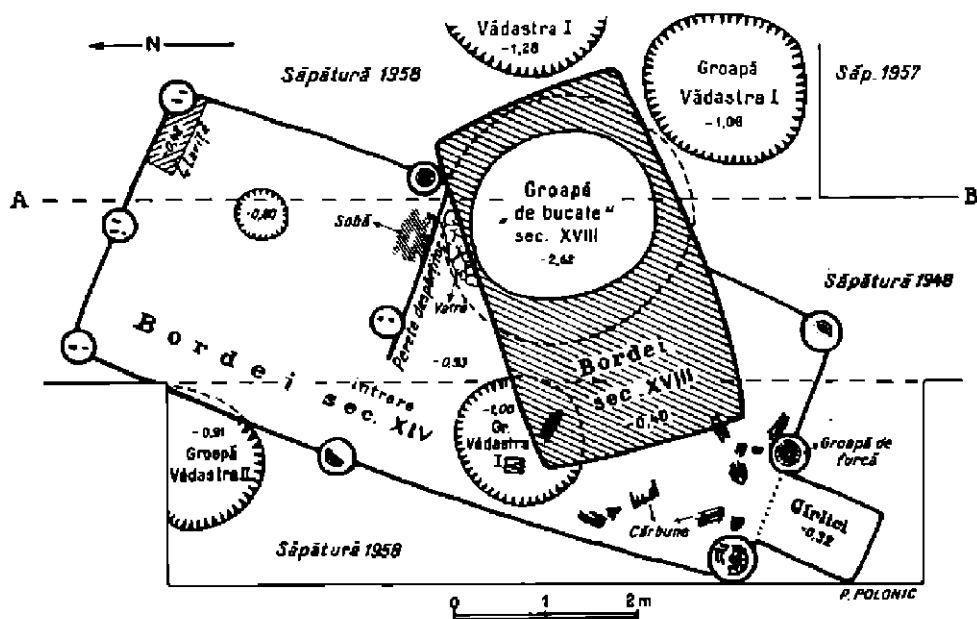

Fig. 1. — Vădastra. Săpăturile de pe Dealul Cișmelei și planul bordeiului din sec. XIV.

⁹ Corneliu N. Mateescu, *Săpături de salvare și cercetări arheologice la Vădastra și în împrejurimi*, în SCIV, VI, 3—4, 1955, p. 450; idem, *Contribuție la studiul monedelor lui Mircea*

și Bătrîn: un dușor găsit la Vădastra, în SCN, III, 1960, p. 279, ¹⁰ Corneliu N. Mateescu, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Material*, VII, pl. I.

maximă de 0,93 m de la suprafața actuală a solului, groapa a străpuns toate straturile de cultură întinse, pătrunzând în pământul viu (fig. 2).

Fundul bordeiului e mai ridicat în partea de nord și puțin albiat în cea de SV, la intrare. Pără a fi avut o lipitură de lut, e bătătorit, iar pământul de umplură se desprindea fără multă greutate. În acest pământ de culoare cenușie închisă-negricioasă, amestecat cu multă cenușă, cărbune și arsură roșietică de pământ, se pot recunoaște caracterele pedologice ale straturilor străbătute¹¹ de groapă. Pe fundul acesteia, s-au găsit la un loc resturi carbonizate din scheletul de lemn și resturi de vase de la sfârșitul secolului al XIV-lea și mai vechi din straturile de cultură tăiate. Ele se află în toată umplutura și probează că pământul scos și pus de jur împrejurul pereților și pe acoperișul bordeiului a revenit în groapă prin distrugerea acestuia.

Groapa bordeiului comunică în partea de SV cu altă groapă, la fel orientată, dar cu fundul în pantă și dimensiuni mai mici: 1,21 × 0,80 m; 0,32 m adâncimea maximă. E gîrliciul « cu scorbriș », intrarea în bordei.

La mijlocul laturilor, în centrul și la colțurile gropii bordeiului sînt săpate gropile furcilor; dimensiunile acestora sînt cuprinse între 0,42—0,51 m diametru și 0,95—1,06 m adîncime.

Observațiile înregistrate în tot cursul săpăturilor și interpretarea elementelor de caracter material ce s-au putut păstra dau posibilitate unei reconstituiri destul de precise a formei bordeiului (fig. 3/1—5).

Lucrat din lemn de stejar — gîrniță sau cer — adus din împrejurimi¹², bordeiul de pe Dealul Cișmelei, ca toate bordeiele ce se cunosc din această epocă, nu avea un fundament propriu-zis și cea mai mare parte a greutateii sale

¹¹ După analiza probelor de pământ, datorită prof. Em. Protopopescu-Pache.

¹² În trecut, pădurile de stejar (cer și gîrniță) se întindeau în stepă unde s-au menținut multă vreme, cum arată și culoarea brună închisă a solului. Astăzi se află mai la nord, iar în stepă numai ca mici pileuri sau arbori izolați. Cf. P. Enculescu, *Zonle de vegetație lemnoasă din România în raport cu condițiunile oro-bidrografice, climatice, de sol și de subsol*, în *Mem. Inst. geologic al României*, 1, București, 1924, p. 156, 174 și pl. I.

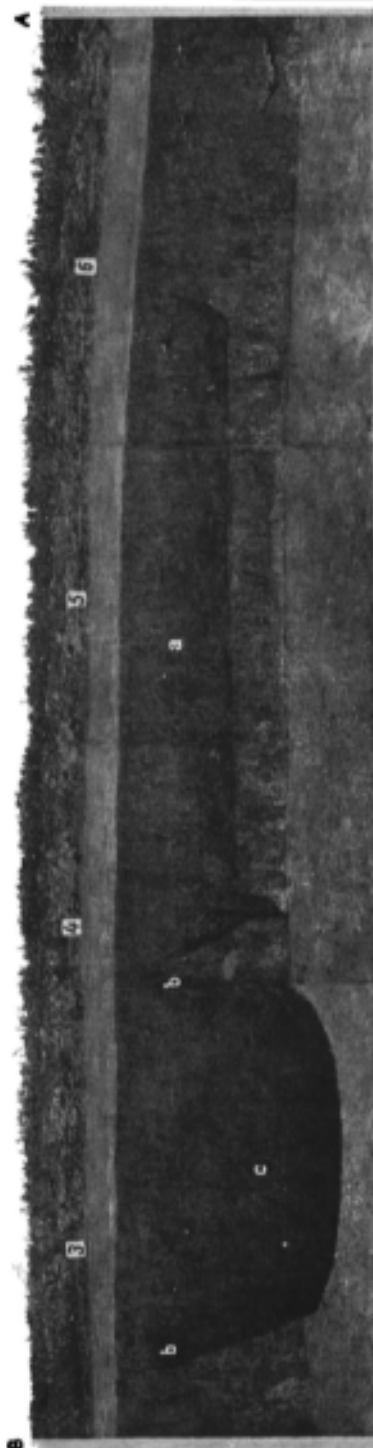

Fig. 2. — Poziție din peretele de vest (A—B) al săpăturii din sec. XIV; a—c, profilul gropii bordeiului și gropii « de bucată » din sec. XVIII.

era susținută de furci. Acestea aveau soliditate datorită grosimii: 0,35—0,38 m diametru, cum reiese din circumferința gropilor și resturile furcilor carbonizate. În groapa furcii de la mijlocul laturii de est a bordeiului s-au găsit întipărite și amprente de la furcă. În timpul când s-a construit bordeiul, terenul fiind probabil mai înalt cu 10—12 cm,

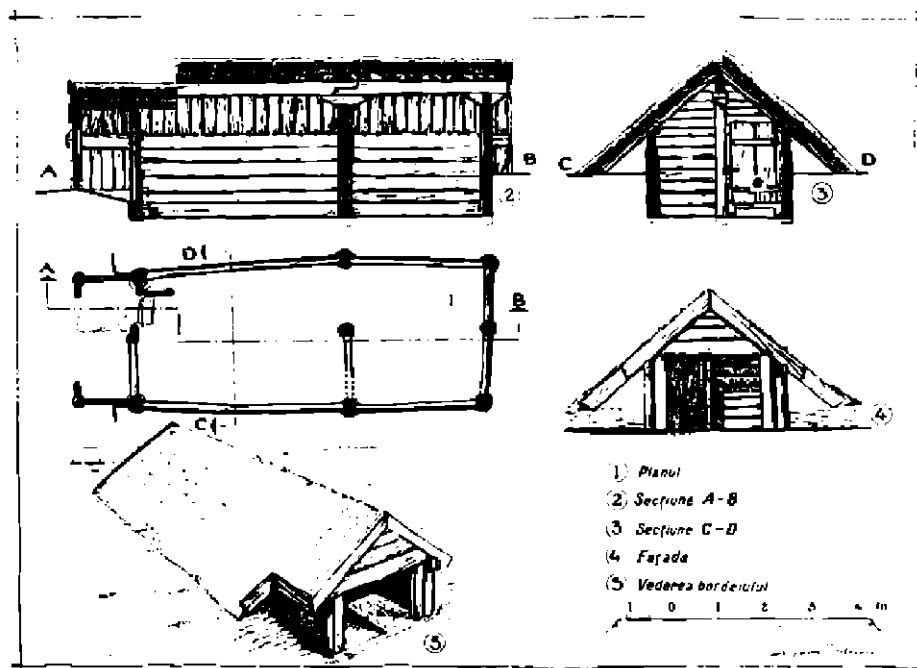

Fig. 3. — *Vadistra*. Reconstituirea bordeiului de pe Dealul Cișmelei.

furcile din șirul de la mijloc se ridicau deasupra solului cu aproximativ 1,60 m, iar furcile de pe laturile mari cu aproximativ 0,80 m, spre a putea da înclinarea necesară scurgerii apelor de pe acoperiș.

Pereții bordeiului erau constituiți din pereții gropii căptușiți cu birne și continuați deasupra solului. În lipsa amprentelor, existența birnelor e atestată prin marea cantitate de cărbuni și arsură. Și, pe lângă faptul că pereții gropii nu prezentau nici o deteriorare, nu s-a găsit în toată umplutura nici un fel de rest care să indice pereți din alt material de construcție.

După direcția fibrelor, birnele erau dispuse orizontal unele deasupra altora cu extremitățile îmbucate în furci; așa se explică de ce furcile aveau partea dinafară în pământ, iar cea dinăuntru în bordei. Din examinarea resturilor găsite, reiese că deasupra pereților se aflau cosoroabele care se îmbucau în capetele furcilor mici; deasupra furcilor mari era așezată grinda. Pereții mici se ridicau de la cosoroabe până la grindă, în formă de triunghi. Peretele de la sud avea în partea de vest, între cele două furci sub cosoroabă, o deschidere dreptunghiulară în care era așezată ușa ce se deschidea înăuntru.

Acoperișul bordeiului era format din birne sau din lemne rotunde, « mîrtaci », așezați la rînd și fixați, probabil, de cosoroabe prin cuie de lemn, numite în limbajul actual

«măsele». Ei suportau greutatea acoperișului transmițând-o cosoroabelor și furcilor. Mirtacii depășeau cosoroabele cu 0,60—0,70 m ajungând pînă la pămînt, pentru a feri pereții bordeiului de infiltrația apelor meteorice și de igrasie.

Peste mirtacii se așternea trestie, paie sau șovar, apoi un strat mai gros de pămînt. Acest tip de acoperiș, foarte simplu, e în «două ape».

Groapa mică avea probabil pereții tot din lemn și acoperișul în două ape, datorită grinzii ce se prelungea în afara bordeiului. Astfel, bancheta de pămînt rămasă în dreapta gropii putea servi drept laviță pentru vasele cu apă ca și la bordeiele de azi, sau putea servi pentru alte întrebuișări în gospodărie. Groapa mică forma intrarea, «gîrlicului» bordeiului.

Interiorul bordeiului, destul de încăpător în comparație cu alte bordeie mai mici din aceeași vreme, săpate la Zimnicea¹³, sau cu bordeiele mai vechi de la Capidava¹⁴ și Garvăn¹⁵, era împărțit printr-un prizez de lemn în două încăperi: «vatra», la intrare și «soba», în fund. În colțul de NE al primei încăperi se afla vatra unde se gătea și se ardea țestul¹⁶. După resturile găsite *in situ*, vatra consta din pămînt făcut ce se ridică de pe fundul bordeiului doar cu cîțiva milimetri. Deasupra, la circa 1,50 m, era coșul cam tot atîta de înalt. Această înălțime era suficientă pentru ca scînteile focului să nu poată aprinde acoperișul, bordeiele fiind lipsite de pod. Arsura puternică a vetrei e un indiciu pentru folosirea ei îndelungată. Cărbunii găsiți pe marginile vetrei și în apropiere sînt de salcie (*Salix* sp.¹⁷).

Partea încăperii cu vatra a fost distrusă în secolul al XVIII-lea de o groapă mare «de bucate», săpată pînă la 2,62 m adîncime și ascunsă într-un bordei mai mic; la rîndul său, acest bordei a fost construit peste o bună parte a încăperii.

Cele două încăperi, «vatra și «soba», comunicau probabil printr-o ușă de lemn. În colțul de SE al ultimei încăperi se afla soba «oarbă», în legătură cu vatra prin gura «cuptorului» unde se făcea focul. După dărîmăturile găsite e imposibilă o reconstituire a formei și dimensiunilor sobei. În colțul de NE, la 0,42 m adîncime, s-a găsit o mică banchetă de pămînt care a servit, desigur, ca laviță.

Din mobilierul de lemn al bordeiului nu s-a păstrat nimic. După cît se pare, patul era așezat de-a lungul peretelui de est al camerei cu soba, iar fereastra în peretele de nord, datorită atît înălțimii lui, cît și cîmpului larg de vedere ce se deschidea spre nord și NE.

Resturile arheologice aparținînd bordeiului sînt puține: un vas cu gura treflată (fig. 4) și mai multe fragmente ceramice (fig. 5/1—2), un vîrf de săgeată romboidală din fier (fig. 6) și cîteva cuie lucrate din ciocan. Fragmentele ceramice au motive decorative formate din caneluri, înțepături și valuri, datate, pînă la monede, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Un ducat de la Mircea cel Bătrîn, bătut în perioada dintre anii 1394—1396 și găsit în săpăturile din 1954 la 180 m ESE de bordei împreună cu fragmente ceramice, vîrfuri de săgeți și cuie identice cu cele din bordei, așază întregul complex la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Materialul arheologic aflat în cantitate mică și mai mult în stare fragmentară probează că bordeiul a fost evacuat de locatari luîndu-și aproape tot și, după aceasta, incendiat — poate între 1394—1396 sau nu mult după această dată.

¹³ Cf. SCIV, I, 1, 1950, p. 97 planul.

¹⁴ La Capidava, bordeiele din prima jumătate a sec. al XI-lea erau mici (circa 4/4 m), clăpuite cu lemn și puțin adîncite (0,60—0,70 m). Informație Radu Florescu.

¹⁵ Eugen Comșa, *Dupre tipurile de locuințe din cuprinsul așezării din secolele IX—XII de la Garvăn*, în SCIV, X, 1,

1959, p. 102.

¹⁶ În săpăturile de la Zimnicea (1949) am găsit un țest *in situ* pe vatra bordeiului.

¹⁷ După determinările ing. Vl. Platon de la Institutul de cercetări forestiere — București.

Reconstituirea formei bordeiului de pe Dealul Cișmelei dă imaginea apropiată de realitate a tipului de locuință din Cimpia Dunării la sfârșitul secolului al XIV-lea și oferă unele date pentru cunoașterea vieții locuitorilor de la Vădastra, agricultori¹⁸ și crescători de animale.

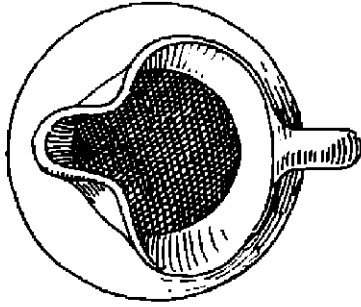

Fig. 4. — Vas de lut (1/2).

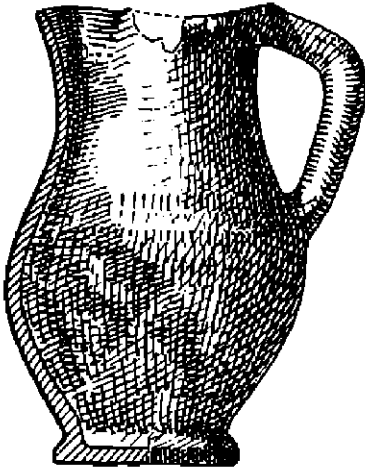

Fig. 6. — Vîrf de săgeată din fier (3/4).

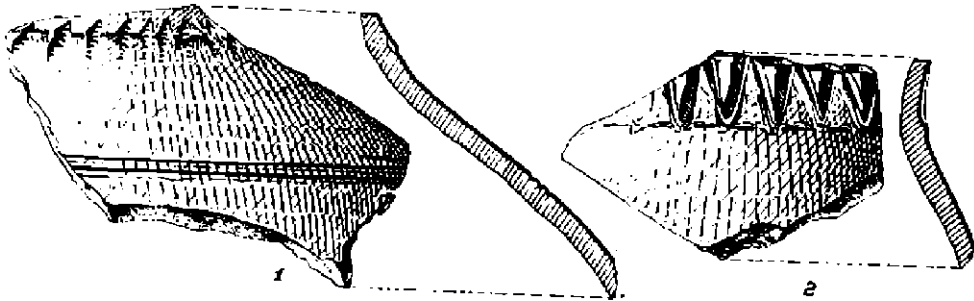

Fig. 5. — Fragmente ceramice ornamentate (3/4).

¹⁸ Cum arată gropile « de bucate » și oasele de animale. O grupă, găsită în săpăturile din 1959, aparținea poate chiar bordeiului și putea înmagazina pînă la 4 000 kg grâu;

alta, mai mică, s-a găsit în apropierea altui bordei contemporan, prăbușit parțial în rîpa de la capătul Dealului Cișmelei.

Săpat într-un pământ uscat, cu scurgerea rapidă a apelor de ploaie pe terasă, construit solid din lemn de stejar, bordeiul prezentat e tipul de locuință adaptat la mediu¹⁹: ferit de vedere și de vânturi, călduros iarna, răcoros vara. Prin dimensiunile sale asigura volumul de aer necesar, iar prin dispozitivul încăperilor, prîmenirea aerului.

Depart de a fi fost locuință confortabilă, bordeiul descoperit la Vădastra e la fel de depart de prezentarea sumbră a bordeielor de la noi, făcută mai tîrziu de călători străini²⁰. Tipul acesta de locuință parțial îngropată, cunoscut în neolitic și continuat de milenii pe Dealul Cișmelei²¹, a fost transmis pînă în secolul nostru. Reconstituirea bordeiului s-a făcut prin interpretarea strictă a resturilor arheologice, ușurată de existența bordeielor recente cu structură similară²². La Vădastra, ultimul bordei rămas din satul de bordeie în trecut a fost dărîmat în 1951.

UNE HUTTE DU TEMPS DE MIRCEA LE VIEUX DÉCOUVERTE À VĂDASTRA

RÉSUMÉ

La hutte, type d'habitation, a été étudiée assez tard, dès que l'extension et le progrès des études archéologiques l'ont permis dans notre pays. Les fouilles de Vădastra ont découvert, en 1948 et 1958, la fosse d'une hutte. Sa reconstitution est la première contribution à l'étude de cette habitation datant de l'époque de Mircea le Vieux.

La fosse, ayant une orientation du S.SO au N.NE, a les dimensions suivantes: 7,60 × 3,10 m. Sa profondeur maxima est de 0,93 m. Au fond de la fosse, on a trouvé du charbon provenant de la charpente de bois et des restes du mobilier de la hutte; aux coins et au milieu des côtés, les fosses creusées pour les montants. Au sud-ouest, la fosse communique avec une autre, plus petite, dont l'entrée a une pente peu inclinée.

Cette hutte a été solidement bâtie en bois de chêne. Les gros montants, ainsi que leur poutre, avaient chacun un diamètre de 0,35 à 0,38 m. Ils s'élevaient au-dessus du sol à 1,60 m près et ceux qui étaient plus petits, à environ 0,80 m, pour former la pente du toit. Les murs étaient constitués par les parois de la fosse, recouvertes de poutres superposées qui s'élevaient au-dessus du sol. Les poutres étaient horizontales; leurs extrémités pénétraient dans les montants entaillés. La porte se trouvait du côté ouest du mur méridional. Le toit était formé par des poutres qui descendaient jusqu'au terrain entourant la hutte. On les recouvrait de roseaux, de chaume et de terre.

La hutte, assez grande, si on la compare à d'autres de la même époque connues à Zimnicea ou plus anciennes, trouvées à Capidava et à Garvăn, avait deux cases munies d'un foyer et d'un poêle. Dans la première, il y avait le foyer où l'on faisait la cuisine; dans la seconde, le poêle communiquant avec la foyer qui lui donnait de la chaleur. Les restes archéologiques qu'on y a trouvés sont peu nombreux: un vase d'argile et plusieurs fragments décorés de cannelures et de lignes ondulées, une pointe de flèche et quelques clous en fer. Leur date est indiquée par un ducat de Mircea le Vieux, frappé entre 1394 à 1396. En ce temps la hutte a été, probablement, évacuée et ensuite incendiée.

La reconstitution de la hutte de Vădastra donne le type d'habitation adapté aux nécessités de la plaine du Bas-Danube. Elle fournit certaines données permettant de connaître la vie de ses habitants, agriculteurs et éleveurs.

Ce type d'habitation partiellement enfoncé en terre, connu depuis le Néolithique et continué pendant des milliers d'années, a été transmis jusqu'à nos jours. A Vădastra, la dernière hutte a été détruite en 1951.

¹⁹ Cf. Sabin Oprcanu, *Bordaiul*, in *Societatea de Măine*, VII, 8-9, 1930, p. 148.

²⁰ Ph. Avril, *Voyage en divers Etats d'Europe et d'Asie, entrepris pour découvrir un nouveau chemin à la Chine*, A Paris, M.DC.XCIII, p. 283; [Raicevich], *Osservazioni storiche naturali, e politiche intorno la Valachia, e Moldavia*, Napoli, 1788, p. 228.

²¹ În săpăturile de pe Măgura Fetelor efectuate în 1946 și 1956, am găsit două grupuri de bordeie aparținînd stratului Vădastra I.

²² Cf. Gh. Focea, *Elemente decorative la bordeiele din sudul regiunii Craiova*, in *Studii și cercetări de istoria artei*, II, 3-4, 1955, p. 92-97.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Vădăstra*. Les fouilles de Dealul Cişmelei et le plan de la hutte du XIVe siècle.
Fig. 2. — Porcion de la paroi de l'ouest (A—B) des fouilles de 1958. *a*, le profil de la fosse de la hutte du XIVe siècle; *b—c*, le profil de la fosse de la hutte et de la fosse « à graines » du XIVe siècle.
Fig. 3. — *Vădăstra*. Reconstitution de la hutte de Dealul Cişmelei.
Fig. 4. — Vase en terre cuite (1/2 gr. nat.).
Fig. 5. — Fragmenta de céramique ornementée (3/4 gr. nat.).
Fig. 6. — Pointe de flèche en fer (3/4 gr. nat.).

SONDAJUL DE LA STĂNEȘTI

I. BARNEA

PE TERITORIUL satului Stănești (com. Lungești, jud. Vâlcea), s-a executat în primăvara anului 1960 un sondaj arheologic, în colaborare cu Muzeul din Pitești*, cu scopul de a preciza caracterul și epoca unor ruine îngropate în pământ și amenințate să fie distruse cu prilejul nivelării terenului. Totodată s-a cercetat terenul din împrejurimi, unde întâmplător se găsiseră fragmente ceramice mai vechi.

Descoperirile vor fi prezentate în ordine cronologică, începînd de la cele mai vechi la cele mai noi.

1. Pe o mare suprafață de teren de pe platoul cunoscut sub numele de «pămîntul școlii», ce se întinde la sud de sat, peste apa piriului Mamul, se pot culege fragmente ceramice mărunte, lucrute cu mîna dintr-o pastă poroasă amestecată cu pietricele și arsă insuficient. Bucățele tot atît de mărunte și mai rare de lipitură de vatră cu urme de arsură arată că pe acest teren se află resturile unei așezări rurale din perioada stăpînirii romane în Dacia.

2. La poalele de est ale aceluiași platou, locuitorul Tudor Nișulescu a scos în primăvara anului 1950, cu plugul la arat, resturile unui vas de lut cu capac, în care se aflau cîteva oase calcinate și un foarte mic fragment dintr-un obiect de fier, probabil un cuțit. Încă de atunci, vasul a fost adus la Muzeul național de antichități, unde a fost reconstituit parțial (fig. 1/1). Este vorba de o urnă din pastă cenușie de bună calitate, lucrată la roată și datînd din secolul al III-lea e. n.¹ Urna face parte dintr-un cimitir de incinerare ce aparține așezării de pe platou.

În 1960, executînd un sondaj pe o porțiune din terenul unde se găsise urna de incinerare, n-am întîlnit decît puține fragmente ceramice mărunte, la adîncimi variînd între 0,20 și 0,60 m. Dintre acestea numai cîteva provin din vase asemănătoare cu urna prezentată. Restul sînt din aceeași pastă de calitate inferioară și de aceeași factură ca și cele aflate pe platoul cu urmele așezării. Rămîne ca sondajul să fie reluat și extins și asupra așezării, pentru recuperarea a ceea ce a mai rămas nedistrus de lucrările agricole.

3. La poalele de VNV ale platoului pe care se află resturile așezării, în punctul «la odăi», s-au descoperit în primăvara anului 1960, cu prilejul săpării de gropi pentru sădit pomi, fragmente din două vase romane de bună calitate, unul din pastă cărămie și de forma unui castron (fig. 1/2), iar celălalt din pastă cenușie asemănătoare cu cea a urnei de incinerare amintite mai înainte, ambele datînd din secolele II—III ale e. n.

* Din partea Muzeului din Pitești a participat la săpături M. Popescu.

¹ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 638—239. Cf. Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Cibila*, în *Material*, VII,

1961, p. 441—448. D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatiei*, București, 1966, p. 131, este greșit informat despre localizarea satului Stănești și despre această descoperire.

4. O deosebită importanță prezintă ruinele dezvelite în sat, la circa 80 m VSV de kilometrul 4, pe malul stîng al pîriului Marnul, în ograda locuitorului Marin P. Marin, punct cunoscut de cei mai în vîrstă sub numele de « ceair ». Ruinele s-au dovedit a fi temelia

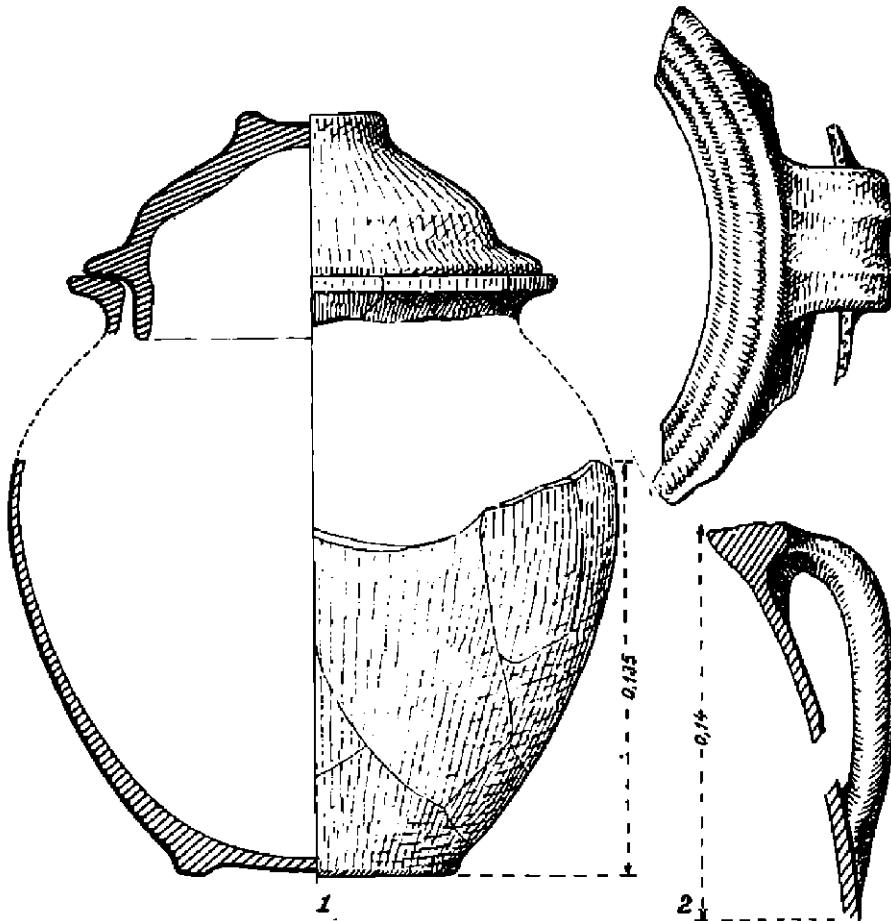

Fig. 1. — 1, urmă; 2, fragment ceramic roman.

unei biserici nemenționate, după cît se știe pînă acum, de vreun document scris, ci cunoscută numai din tradiția orală și după mormintele descoperite cu prilejul diferitelor lucrări, pe terenul dinprejur². Ruinele bisericii au avut mult de suferit în decursul timpului, din ele păstrîndu-se numai temelia — din bolovani de riu legați cu mortar —, deasupra căreia, ici și colo, a mai rămas pe locul ei cîte o cărămidă fragmentară și numai cîteva întregi. Dintre cărămizile întregi, unele, cu dimensiunile de $0,41 \times 0,27 \times 0,065$ m sau de $0,43 \times 0,29$

² *Marva dicționar geografic al României*, V, București, 1902, p. 461, s.v., ne informează: « În raionul comunei se văd ruinele unei vechi biserici ce se crede a fi făcută de frații Buzzești și apoi ruinată de turci ». Nu rezultă clar însă dacă

știrea se referă la biserică de la N de sat, în care este înmormîntat Stroe Buzzeacu, sau la ruinele ce formează obiectul prezentului raport.

×0,07 m, purtînd pe fața principală obișnuitele adîncituri ușoare, executate cu degetele în pasta crudă, sînt de proveniență romană, aduse din vreo construcție încă necunoscută din apropiere ori din ruinele castrului de la Rusidava, situat la vreo 10 km spre NE. De deasupra ruinelor aceleiași biserici fusese cules cu mai mulți ani în urmă un cap de leu din piatră, atribuit epocii romane³.

Biserica este orientată cu altarul spre ENE și are planul dreptunghiular mult alungit, cu absida altarului semicirculară în interior și cu cinci laturi la exterior (fig. 2/1). Dimensiunile interioare sînt de 19,40×5,40 m. Lungimea naosului, împreună cu altarul, este de 10,35 m, a gropniței de 2,60 m, iar a pronaosului de 4,50 m, la care se adaugă grosimea celor două ziduri despărțitoare, dintre care unul de 0,97, iar celălalt de 0,98 m. Din paviment și din deschiderile intrărilor nu s-a păstrat nici o urmă, zidurile fiind distruse sub nivelul acestora. Ceea ce atrage atenția în chip special este încăperea îngustă dintre naos și pronaos — o *gropniță* într-adevăr construită —, în cuprinsul căreia se aflau două morminte zidite din cărămidă (M. 1 și M. 2), ambele profanate și distruse în cea mai mare parte. Înăuntrul lor nu s-a găsit nici un rest de schelet omenesc sau inventar. După informațiile primite, mormîntul de pe latura de sud (M. 1; fig. 2/1 și fig. 3) a fost profanat prin anii 1924—1925, înăuntrul lui aflîndu-se atunci un schelet omenesc cu resturi de veșminte pe care erau cusuți « fluturi de aur ». O piatră cu inscripție, găsită tot atunci printre ruinele bisericii, s-a pierdut fără urmă. Singurul fragment de inscripție, aflat în timpul săpăturilor noastre, s-a descoperit în regiunea M. 2; după dimensiuni, el este un mormînt de copil. Fragmentul este din piatră de calcar și mai poartă numai cîteva litere, înalte fiecare de circa 0,07 m, dintr-o inscripție în limba slavă veche. Juedcînd după locul de găsit, după verbul [иґне]ґаиґе[и], cel mai probabil ce se poate întregi cu ajutorul celor cîteva litere ce se mai păstrează (lig. 4), și după forma acestora, credem că fragmentul cu inscripție face parte dintr-o lespede de mormînt databilă în secolul al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea. În ajutorul unei astfel de datări a bisericii pot fi citați patru dinari ungurești, bătuți la Kremnitz, sub Ferdinand I, în anii 1543, 1548, 1557 și 1559, toți găsiți în naos, la baza dărîmăturilor.

Problema cea mai importantă pe care o ridică planul bisericii este forma neobișnuit de prelungă a ei și introducerea între naos și pronaos a gropniței, caracteristică, după cum se știe, bisericilor moldovenești din secolele XV—XVI⁴. Un control executat pe toată înălțimea fundației, în punctul dintre gropniță și pronaos, a dus la constatarea că acesta nu este înădît, ci face corp comun cu restul clădirii, ceea ce arată că pronaosul n-a fost adăugat mai tîrziu. În ceea ce privește pronaosul, dimensiunile acestuia duc mai curînd la ipoteza unei încăperi închise, decît la aceea a unei tinde sau a unui pridvor deschis, care ar fi fost mai îngust. Pare semnificativ faptul că în Țara Românească singura biserică cu gropniță cunoscută pînă acum datează aproximativ din aceeași vreme și se află cu vreo 8 km mai spre nord, pe teritoriul satului Dobrușa⁵. Deși aceea are și abside laterale, nu este exclus ca ambele biserici să fie opera unuia și aceluiași meșter, bun cunoscător al planului bisericilor moldovenești. Știînd că biserica de la Stănești nu va aparține unei așezări mănăstirești, ci comunității laice a satului, meșterul a adoptat pentru aceasta planul simplu și mai ușor de executat al unei biserici dreptunghiulare, acoperită de o boltă semicilindrică. Ceea ce apropie în schimb cele două biserici, pe lîngă prezența gropniței, sînt: tehnica de

³ Muzeul național de antichități, dos. 1939, nr. 216 bis și Reg. inv. nr. 87/14.VI. 1939.

⁴ V. Vădușianu, *Istoria artelor feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 310.

⁵ V. Drăguș, *O biserică cu gropniță în Oltenia — se. XVI. Biserica scibului Dobrușa*, în *Monumente și Muze*, I, 1958, p. 175—183 și D. Bălașa, *Mănăstirea Dobrușa, în Mitropolia Olteniei*, X, 5—6, mai—iunie, 1959, p. 341—353.

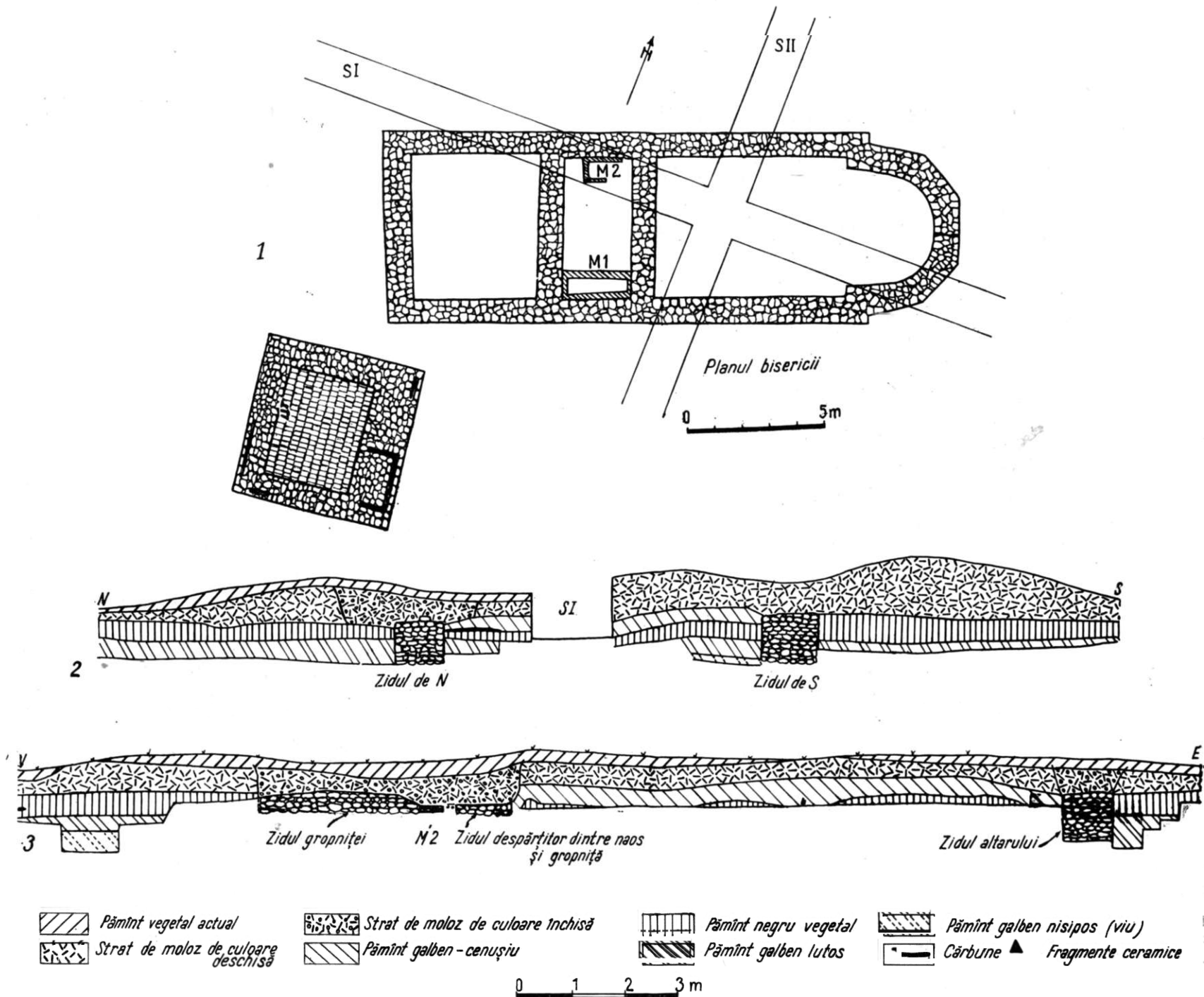

Fig. 2. — 1, planul bisericii; 2, 3, secțiuni prin ruinele bisericii.

construcție (ambele au temelia din piatră de râu) și refolosirea cărămizilor romane ca material de construcție.

Prezența gropniței, element de arhitectură caracteristic bisericilor din Moldova, la biserica azi dispărută din Stănești se pare că trebuie pusă pe seama legăturilor existente în secolul al XVI-lea între boierii Buzești, proprietarii satului oltean, și țara Moldovei, unde îl găsim, în aceeași perioadă de timp, pe hatmanul Balica, originar din familia Buzeștilor, ctitorul mănăstirii Balica, de pe locul unde se înalță astăzi biserica Frumoasă din Iași⁶.

În apropierea colțului de SV al bisericii a fost descoperită temelia unei construcții pătrate, cu dimensiunile de 6×6 m, care, judecând după locul în care se află, după material, tehnica de construcție și grosimea zidurilor, presupunem că era o clopotniță din secolele XVII—XVIII, înălțată lângă biserica deja existentă, fără să țină seama de orientarea acesteia. Grosimea mai mare a zidului de pe latura de E a clopotniței arată că în grosimea acestuia era zidită o scară. Alături biserica mai veche, cât și clopotnița de alături au căzut în ruină și au fost după aceea dărâmate sistematic și treptat, pentru refolosirea materialului de construcție, probabil pe la sfârșitul

Fig. 3. — Latura de sud a bisericii, cu M. 1.

secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Un inel de bronz găsit întâmplător într-un mormânt din cimitirul bisericii pare să confirme această ultimă ipoteză.

La vreo 15 m distanță de colțul de SV al bisericii, s-a descoperit, tot întâmplător, cu câțiva ani în urmă, o piatră de calcar mai veche, purtând un rest de inscripție în limba greacă, pe cât se pare din primele secole ale erei noastre. Piatra a fost cioplită în formă de cruce și refolosită ca atare în epoca feudală (fig. 5/1) la o fântână ce se spune că exista în acel loc.

Fig. 4. — Fragment de inscripție funerară în limba slavă veche.

⁶ Al. I. Gonta, *Mănăstirea Balica din Iași — o istorie din reșoul al XVI-lea a boierilor Buzești din Țara Românească*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XI, 1964, nr. 5—6, p. 273—281.

5. Cu 50—60 m spre SV, peste apa pîrului Mamul, se descoperise mai înainte un rezervor monolit, cioplit dintr-un bloc de piatră de calcar (fig. 5/2), așezat, după informațiile primite, la capătul unui apeduct. Într-un colț al marginii superioare a rezervorului

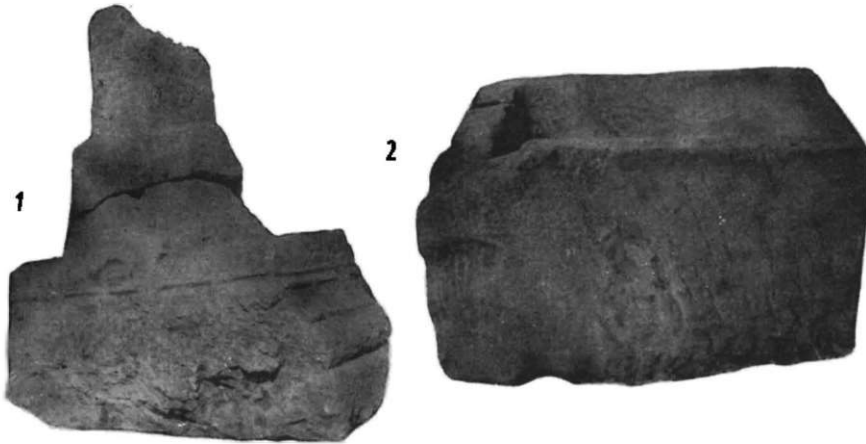

Fig. 5. — 1, piatră cu rest de inscripție greacă, cioplită în formă de cruce; 2, rezervor de piatră.

am putut descifra atunci cuvintele **СЮ КЛАДНИЦА** (=«Această fântină»...) și numele «Stroe», scrise cu caractere chirilice specifice secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea, fapt ce duce cu gândul la cunoscutul Stroe Buzescu, înmormintat în biserica din marginea de nord a satului Stănești⁷.

LE SONDAGE DE STĂNEȘTI

RÉSUMÉ

Au village de Stănești (dép. de Vilcea) on a effectué un sondage archéologique afin de préciser le caractère et la datation de certaines ruines enfouies sous terre et menacées de destruction pour des raisons d'ordre édilitaire. On a fouillé en même temps les terrains environnants, où l'on avait découvert fortuitement des tessons céramiques.

Sur un plateau, au sud du village, on a identifié les vestiges d'un établissement rural du temps de la domination romaine en Dacie. Au pied du plateau, à l'est, on a découvert les vestiges d'une nécropole d'incinération attenante à l'établissement, et vers l'ouest, quelques fragments provenant de deux vases romains des IIe—IIIe siècles de n.è. (fig. 1).

Les ruines trouvées au village appartiennent à une église du XVIe siècle, à plan rectangulaire, ayant entre le pronaos et le naos une pièce spéciale pour les tombes, caractéristique des églises des XVe—XVIe siècles de Moldavie (fig. 2). C'est la deuxième église de ce genre découverte jusqu'à présent en Valachie. Et puisque ces églises se trouvent à faible distance l'une de l'autre, ils nous faut supposer pour les deux, un seul et même constructeur, bon connaisseur de l'architecture moldave.

⁷ Piatra cioplită în formă de cruce, ruptă în două și purtând un rest de inscripție mai veche, rezervorul monolit și

câteva cărămizi au fost depuse la Muzeul din Pitești.

Tout près de l'église on a trouvé deux fragments d'une croix en pierre, à inscription, probablement grecque, et datable des premiers siècles de n.è., ainsi qu'un réservoir de fontaine (fig. 5), portant le nom du *stolnic* Stroe Buzescu († 1602), qui est enterré dans une église bien connue de ce village.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — 1, urne; 2, tesson romain.

Fig. 2. — 1, relevé de l'église; 2, 3 coupe à travers les ruines de l'église.

Fig. 3. — Le côté sud de l'église avec la tombe M. 1.

Fig. 4. — Fragment d'inscription funéraire en vieux slavon.

Fig. 5. — 1, croix en pierre à inscription grecque; 2, réservoir en pierre.

NOI DATE ARHEOLOGICE REFERITOARE LA TÎRGUL BAI A

DAN GH. TEODOR și EMILIA ZAHARIA

CERCETĂRIILE arheologice de suprafață efectuate în primăvara anului 1958 în podișul Sucevei¹ au dus la descoperirea mai multor resturi arheologice feudale pe teritoriul comunei Baia, ridicînd o serie de probleme interesante, mai cu seamă în ceea ce privește epoca de formare a statului feudal moldovenesc.

Comuna Baia, situată pe malul stîng al rîului Moldova, ocupă terasa joasă de luncă a acestui riu, fiind mărginită spre sud și sud-vest de malul prundos al apei, iar în partea ei de sud-est de o zonă inundabilă situată în dreptul șesului numit «La Țărăncuța». Aceeași zonă inundabilă mărginește teritoriul comunei și în partea dinspre nord și nord-vest. Întreaga regiune înconjurătoare prezintă caracterul unei depresiuni² cuprinse între dealuri, avînd două deschideri largi pe direcția cursului apei Moldovei: una spre nord-vest către Bucovina prin șesul numit al «Băișeștilor» și una spre sud-est în lungul rîului Moldova, spre Siret.

Dată fiind importanța socială, economică și politică avută în trecut de această așezare feudală, devenită capitala primului stat feudal moldovenesc, cercetarea istoriei orașului Baia a fost o vreme în centrul atenției istoricilor noștri³. În trecut însă istoria Băii a fost studiată aproape exclusiv pe baza izvoarelor scrise, neglijîndu-se adesea rezultatele unor eventuale cercetări arheologice⁴, care ar fi putut, pe de o parte, să scoată la iveală lucruri noi și interesante, iar pe de altă parte să confirme sau să infirme informațiile istorice cunoscute.

★

În primăvara anului 1958, în urma unor lucrări de interes obștesc efectuate în apropierea fostei biserici catolice⁵, am avut posibilitatea să adunăm un bogat material

¹ Cercetările au fost efectuate de Dan Gh. Teodor și Neculai Zaharia de la Filiala din Iași a Academiei Republicii Socialiste România și de către Silvia Iacob de la Muzeul din Fălticeni.

² Informații conf. univ. C. Martiniuc de la Facultatea de științe naturale-geografice de la Universitatea «Al. I. Cuza» din Iași.

³ Al. Lăpedatu, *Antichitățile de la Baia*, în *BCMI*, II, 1909, p. 53-64; idem, *Calea dinții capitale ale țării române, Arșitul și Baia*, în *Calendarul «Minerva»*, 1910, p. 145-153; idem, *Cetatea Sucevei de K. A. Romstorfer* (cu o notiță istorică introductivă), București, 1913, p. XX-XXI; A. D. Xenopol *Istoria românilor*, III, ed. a III-a, p. 128, 193-194; C. Cogălniceanu, *Cercetări critice cu privire la istoria românilor. Capitalatele și întinderea Moldovei sub primii voievozi*, în *Revista Ist. arb.-filol.*, XIII, 1912, p. 102-112; N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, I, 1922, p. 213-215; idem, *Pietrele de mormînt ale*

sajilor din Baia, în *BCMI*, XXIV, 1931, p. 1-8; V. Brătulescu, *Pietrele de mormînt de la Muzeul din Fălticeni*, în *BCMI*, XXXII, 1939; D. Clurea, *Noi contribuții la istoricul orașului Baia*, în *JCS Iași*, 3-4, VI, 1955, p. 31-50 etc.

⁴ Prima cercetare arheologică de la Baia s-a făcut încă înainte de primul război mondial. Rezultatele cercetărilor au fost publicate numai parțial, restul materialului rămînînd încă inedit; vezi Al. Lăpedatu, *Antichitățile de la Baia*, în *BCMI*, 1909, p. 53-64.

⁵ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 128, susține că biserica catolică de la Baia a fost construită de Alexandru cel Bun; Ștefan Pascu în lucrarea sa: *Contribuții documentare la istoria românilor în sec. XIII-XIV*, publicată în *AHN*, Cluj-Sibiu, 1945, X, p. 190-191 și nota 159, susține că biserica ar fi fost construită deja la 1377 de către Margareta Mușata, pentru călugării franciscani.

arheologic și să facem, în același timp, o serie de observații stratigrafice prețioase în legătură cu materialul descoperit.

Lucrările arătate au constat doar din două șanțuri cu dimensiunile de $6,50 \times 3,50$ m, notate convențional cu I și II.

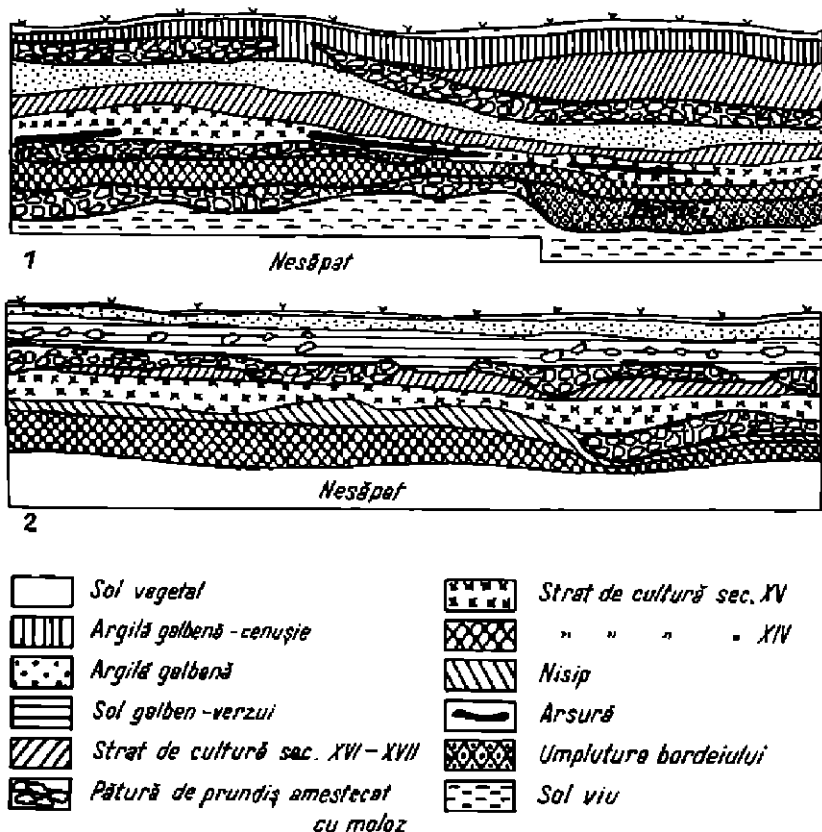

Fig. 1. — Profilul de nord-est al șanțurilor I și II.

Din studierea profilului de nord-est al șanțului I (fig. 1) s-a putut observa că în apropierea fostei biserici catolice, locuirea a fost deosebit de intensă, precizându-se stratigrafic mai multe pături de prundiș, în care se aflau straturi de cultură materială datând din secolul al XIV-lea și pînă în secolul al XVII-lea inclusiv. De asemenea, în acest profil s-a observat clar că de la nivelul stratului de cultură datat în secolul al XIV-lea s-a săpat un semibordei, care aparține aceleiași vremi. Deasupra stratului din secolul al XIV-lea se află o altă pătură de prundiș amestecată de astă dată cu moloz, care ar putea fi pusă în legătură, probabil, cu prima fază a construcției bisericii catolice⁶. Această pătură de prundiș stă la baza unui

⁶ Dacă într-adevăr pătura de prundiș amestecată cu moloz provine de la construcția fostei biserici catolice, atunci aceasta n-a putut fi construită decît de Alexandru cel Bun, în primii

ani ai secolului al XV-lea, deoarece această pătură suprapune stratul de cultură din secolul al XIV-lea.

strat în care s-au descoperit fragmente ceramice din secolul al XV-lea. În interiorul lui se observă clar o dungă de arsură, uneori întreruptă, care ar putea fi pusă în legătură cu un eventual incendiu ce va fi avut loc pe teritoriul fostului târg Baia. Stratului de cultură din secolul al XV-lea i se suprapune un altul, datat în secolele XVI—XVII, în cuprinsul căruia se poate observa o pătură de prundiș de data aceasta mult mai groasă (circa 20 cm), avînd la bază o pătură de argilă galbenă.

Pătura de prundiș care suprapune argila ar putea să provină de la un eventual drum, ce va fi trecut în acea vreme pe aici ?

În ceea ce privește semibordeiul din secolul al XIV-lea, s-a constatat că el are o formă aproximativ rectangulară, cu colțurile ușor rotunjite⁸. În colțul de sud-vest s-a putut surprinde vatra de formă ovală (cu dimensiunile de 1 × 0,70 m), a cărei suprafață era uniform acoperită cu o lipitură de lut (groasă de circa 4 cm). În raport cu fundul semibordeiului, vatra era înălțată, fiind amenajată pe un pat de pământ galben gros de circa 16 cm. Fundul semibordeiului a fost probabil lutuit în întregime, deoarece pe o anumită porțiune în jurul vetrei s-au mai păstrat resturi din podeaua lutuită⁹. În partea de sud-est a locuinței s-a putut surprinde și urma unui par, care susținea probabil acoperișul. Pe podeaua semibordeiului, ca și pe suprafața vetrei, s-au găsit numeroase resturi de cărbuni, oase de animale și fragmente ceramice. Resturile ceramice, extrem de numeroase, provin de la vase de forme și mărimi diferite. Alături de acestea s-au descoperit, în apropierea vetrei semibordeiului, și câteva unelte și obiecte din fier, întregi și fragmentare, dintre care amintim, în mod deosebit, un pînten și un lăcăt.

Studierea profilului din șanțul II (fig. 1) a permis să se constate că la bază există, de asemenea, un strat de cultură din secolul al XIV-lea, căruia i se suprapune un altul datat în secolul al XV-lea. Peste acesta din urmă este dispus un alt strat, datat în secolele XVI—XVII. Deasupra stratului datat în secolul al XIV-lea s-a putut observa, în partea de nord-est a șanțului, o pătură de prundiș (groasă de circa 20 cm), care poate fi pusă și ea în legătură tot cu construcția vechii biserici catolice, sau poate cu un eventual drum care ducea către aceasta. În stratul de prundiș s-au descoperit rămășițele unui schelet foarte deranjat. Întrucît din cutia craniană, ca și din oasele membrelor nu s-au păstrat decît puține fragmente, nu s-a putut preciza poziția și orientarea acestui schelet lipsit complet de inventar. Condițiile de zacere ale scheletului nu ne permit să determinăm cu precizie cărui strat de cultură îi aparține, deoarece pătura de prundiș, deși poate fi datată în secolul al XV-lea, ar putea totuși să fi deranjat o depunere anterioară. De asemenea, și în cuprinsul stratului datat în secolele XVI—XVII apare o pătură de prundiș, întreruptă uneori, care pare să fie continuarea păturii de prundiș surprinsă în șanțul I și datată în aceeași vreme. În acest caz ea poate fi pusă în legătură cu eventualul drum amintit mai sus.

Ceramica descoperită în cele două secțiuni aparține în întregime perioadei feudale și corespunde cronologic secolelor XIV—XVII inclusiv. Din aceste resturi ceramice, o

⁷ Drumul care pornește de la biserica lui Petru Rareș și merge spre Suceava, trecînd prin imediată apropiere a bisericii catolice și a bisericii Albe (zidită probabil de Ștefan cel Mare), este denumit de locuitorii și satul « Calca Mare » sau « Steab ». Acesta denumire, păstrată prin tradiție, pare să confirme întrucîtva observațiile noastre sarmatografice. De altfel, înopre șesul numit « Blășcuților », din informațiile locuitorilor s-au descoperit, mai înainte de cercetarea noastră,

urme din pavajul vechiului drum care unea Baia cu Suceava.

⁸ Dimensiunile, ca și forma acestui semibordei n-au putut fi determinate cu precizie, deoarece săpăturile nu le-au dezvelit în întregime.

⁹ De obicei, podeaua unui semibordei este lutuită. Faptul că în jurul vetrei semibordeiului de la Baia s-au mai păstrat resturi de lipitură pe o porțiune destul de mare ne face să presupunem că întreaga podea era lutuită.

deosebită importanță prezintă ceramica datată în secolul al XIV-lea, mai puțin cercetată pînă acum în Moldova¹⁰.

Fragmentele ceramice datate în secolul al XIV-lea provin din oale și străchini lucrate la roată. După tehnica de lucru și ornamentare, această ceramică se poate împărți în două categorii bine distincte:

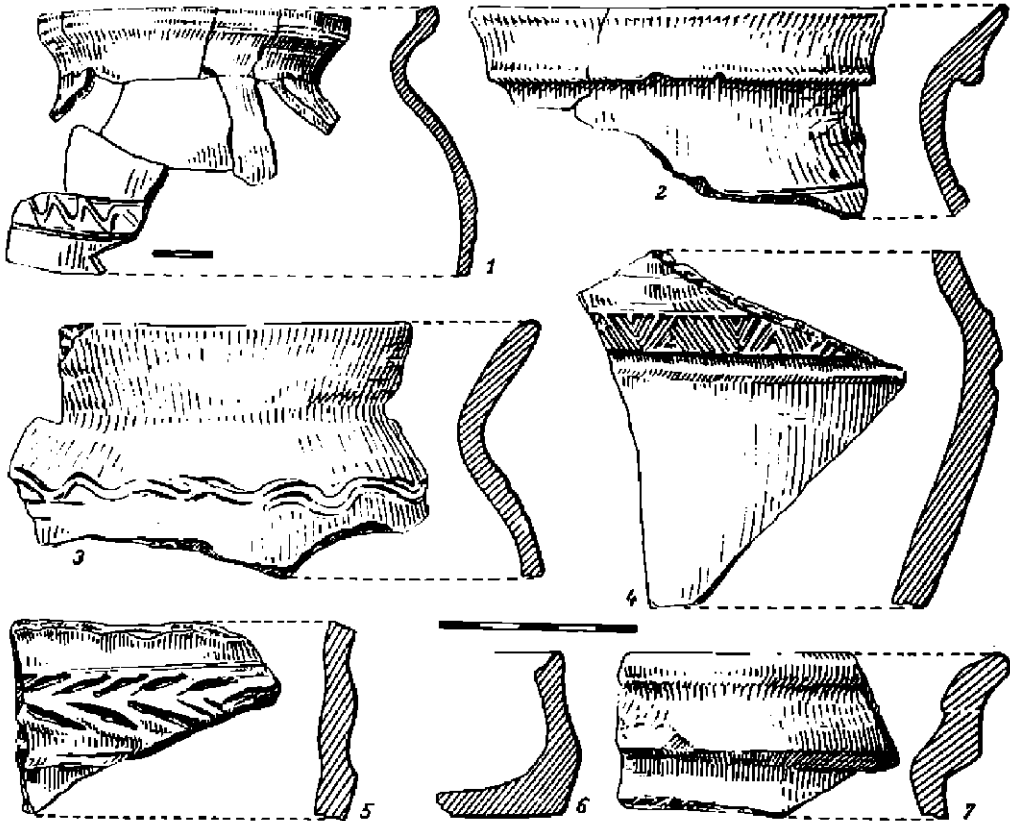

Fig. 2. — Fragmente de vase de la Baia (sec. XIV).

1. Primei categorii, mai numeroasă, îi aparțin fragmentele din vase de factură locală.
2. Din a doua categorie fac parte fragmente din vase, mai puține la număr, de factură străină.

1. *Ceramica locală.* Fragmentele din această categorie provin din oale lucrate dintr-o pastă densă, de culoare roșcată, variind pînă la brun-cenușiu și chiar roșu. În compoziția

¹⁰ Pentru prima dată, această ceramică a fost descoperită la Suceava în punctul «Cetatea de la Șcheia», datată cu monede de la Petru Mușat (1375—1391), vezi Șantierul Suceava, în SCIV, IV, 1—2, 1953, p. 328—387. Într-un studiu recent, Mircea D. Matei s-a ocupat pe larg de ceramica din secolul

al XIV-lea descoperită la Suceava, unde a constatat asemănarea cu ceramica din aceeași vreme de la Bala. Vezi M. D. Matei, *Unle problema în legătură cu începuturile vieții ordonate la Suceava*, în SCIV, XI, 1, 1960, p. 107—121.

acestei paste există nisip și pietriș în cantități variabile. În ruptură, pasta este de culoare cenușie sau chiar brun-roșcată și în unele cazuri prezintă la exterior o ușoară pigmentație, probabil cauzată de depunerile saline din sol. Fragmentele respective nu prezintă o ardere secundară, observindu-se în schimb, la majoritatea dintre ele, urmele întrebuițării la foc.

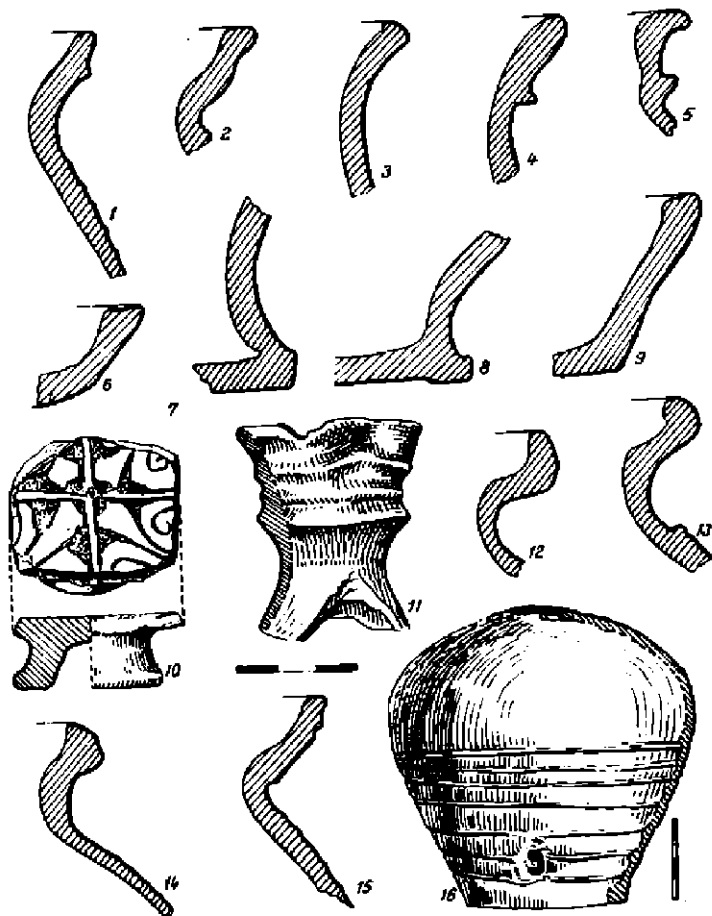

Fig. 3. - 1-15, fragmente de vase de la Baia (sfârșitul sec. XIV-XV);
16, oală de rezonanță.

După compoziția și densitatea pastei, această categorie de ceramică, la rîndul ei, se poate subîmpărți în două variante:

a) o variantă în care pasta conține în compoziția ei o oarecare proporție de nisip și pietriș mărunț, cu suprafața, atât la exterior cît și la interior, aspră la pipăit și de culoare cenușie în ruptură;

b) o altă variantă în care pasta conține nisip fin, avînd suprafețe netede, fiind moale la pipăit.

a) Fragmentele ceramice din prima variantă, provin din oale cu forme puțin variate. Acestea au de obicei marginea ușor subțiată, evazată și prevăzută la exterior cu o nervură puțin reliefată. Alteori, această margine are partea exterioară îngroșată, iar nervura exterioară mult mai proeminentă. Buza oalelor este tăiată drept, însă în unele cazuri sub această tăietură la exterior, ea este mărginită de o linie orizontală, incizată superficial, situată puțin mai jos de tăietură (fig. 2/2,5; fig. 3/3—5).

Fundurile întâlnite la fragmentele din această variantă sînt drepte sau profilate, uneori ușor concavate la exterior și în unele cazuri puțin îngroșate. Numai la un singur exemplar s-a putut observa un început de suport inelar (fig. 3/8). Două din aceste fragmente de funduri mai poartă urmele unor stampile¹¹. Torțile acestor vase sînt din bandă lată și groasă și au o ușoară șanțuire longitudinală; ele sînt prinse de marginea evazată a oalelor, fiind mai late în porțiunea superioară și mai înguste în punctul de intersecție de pe umărul vasului. Alteori, torțile sînt mai late și mai subțiri, iar la partea superioară sînt aplicate imediat sub buza vasului. Cînd sînt lucrate dintr-o pastă care conține o cantitate mai mare de nisip și pietriș, torțile au în secțiune forma ovală și sînt lipsite de șanțuirea dorsală.

În ceea ce privește decorul, s-a constatat că motivele ornamentale s-au aplicat mai cu seamă pe vasele lucrate din pastă brun-cenușie. Decorul este format din benzi de linii late, incizate, aplicate pe umărul vasului, din linii simple vălurite formînd unul sau două șiruri oblice aplicate bilateral pe un brîu puțin reliefat, care înconjură gîtul vasului, dînd impresia unei crenguțe (fig. 2/5)¹². În ceea ce privește forma, la această variantă s-au putut surprinde, în afară de formele de oală amintite, și cîteva profile care indică existența formelor de strachină. Cîteva fragmente ceramice care amintesc aceste forme provin din vase de dimensiuni mici și mijlocii cu fundul plat și pereții scunzi, avînd buza ușor îngroșată și trasă în exterior într-un început de cioc. În unele cazuri, buza acestor vase pare să fie treflată¹³. Aceleași margini au și cîteva fragmente ceramice care provin de la niște vase scunde de forma unor străchini, de dimensiuni foarte mici, arse și înegrite de fum atît în interior cît și pe indoirurile de buze. După aspectul lor aceste vase au servit probabil drept opaițe (fig. 2/6; fig. 3/6,9)¹⁴.

b) Fragmentele ceramice aparținînd celei de-a doua variante provin, de asemenea, din oale cu forme puțin variate. Acestea au buzele răsfrînte, subțiate, rotunjite, sau uneori tăiate drept. La exterior, ele sînt prevăzute cu o ușoară nervură, care în unele cazuri începe să fie mai reliefată. Este interesant de remarcat faptul că pe partea interioară a acestor buze se observă un început de șanțuire (fig. 2/1,3; fig. 3/1—2)¹⁵. De obicei, aceste vase, spre deosebire de cele din varianta întîi, au umerii proeminenți. Relativ la fundurile acestor oale, se poate preciza că ele sînt drepte, păstrînd întotdeauna grosimea pereților vasului. Uneori, aceste funduri sînt puternic profilate, iar un singur exemplar poartă urma unei stampile.

În ceea ce privește decorul, s-a constatat că motivul ornamental cel mai frecvent este banda formată din linii vălurite strînse și ușor incizate. De asemenea, se mai întîlnește

¹¹ Exemplare din fundul unor oale, datate în secolul al XIV-lea, care poartau urmele unei stampile (semn de olar) au fost găsite și în săpăturile de la Suceava, vezi *Sanctuarul arheologic Suceava, raport preliminar asupra săpăturilor din campania anului 1955*, în *Materiale*, IV, p. 243.

¹² « Crenguța » în termen popular este element decorativ care se mai întîlnește și astăzi în unele regiuni de pe cursul rîului Moldova, inclusiv Baia, sub forma unui decor amăl-

juit.

¹³ Asemenea tipuri de vase s-au descoperit și în unele așezări din Cehoslovacia, datate tot în secolul al XIV-lea, vezi Antonín Hejma, *Pozůtkové dílny v jazyku « Minkovna » na zlatém kovárněpřemě*, în *P.A.*, XLIX, 2, 1958, p. 521, fig. 19/6.

¹⁴ Antonín Hejma, *op. cit.*, p. 520—521, fig. 19/7, 8.

¹⁵ Barbu Stănescu, *Ceramica feudală românească*, București, 1958, p. 62.

și decorul format din benzi de linii orizontale incizate, sau decorul format dintr-o linie valurită incizată, mărginită de o parte și de alta de două linii drepte orizontale de asemenea incizate. De obicei, aceste motive ornamentale sînt aplicate pe umerii proeminenți ai oalelor (fig. 2/1,3).

Fragmentele ceramice din categoria I își găsesc analogii cu acelea descoperite în săpăturile efectuate la Suceava în punctele Șcheia, Șipot și Platoul din fața Cetății de Scaun¹⁶. De asemenea, unele din fragmentele ceramice de la Baia par să prezinte analogii cu ceramica datată în aceeași vreme, din Oltenia¹⁷. Se pare că aceleași forme de vase și aceleași motive ornamentale se întîlnesc și în unele așezări medievale din aceeași vreme de pe teritoriul U.R.S.S.¹⁸, din Polonia¹⁹ și din Cehoslovacia²⁰.

2. *Ceramica străină*, reprezentată la Baia numai prin cîteva fragmente, se deosebește de aceea de factură locală, atît prin finețea pastei, în care predomină numai argilele fine, cît și prin excuția decorului. Lipsită total de pietriș, pasta este mai densă și fără porozități. Suprafețele fragmentelor sînt netede și uneori se poate observa clar decorul executat prin lustruire. În general, pasta este de culoare portocalie, brun-cenușie sau cenușie, atît pe suprafețele exterioare cît și în ruptură, fiind uniform arsă. Marginile sînt ușor răsfrînte și rotunjite, avînd pe partea exterioară o nervură proeminentă, iar în interior un început de șanțuire (fig. 2/7).

În ceea ce privește decorul, acesta este executat sau cu stanja, în forma unei benzi hașurate cu linii oblice sau drepte, care alternează, situată pe umărul vasului, sau prin lustruire, așa cum s-a amintit, acoperind întregul vas (fig. 2/4). Din această categorie nu s-a descoperit nici un fund. Torțile au o ușoară șanțuire, sînt uniforme ca grosime pe toată lungimea lor, fiind trase din buza vasului. S-a observat că în totalitatea lor, fragmentele ceramice din această categorie provin din vase care n-au fost întrebunțate la foc.

Această categorie de ceramică este destul de rar documentată pe teritoriul patriei noastre. Pînă în prezent, ea n-a fost descoperită decît în cîteva așezări datînd din secolul al XIV-lea, printre care amintim în primul rînd pe aceea de la Suceava²¹.

Analizînd formele de vase, decorul, dar mai ales tehnica de prelucrare a acestora, sîntem înclinați a crede că avem de-a face cu olărie de factură străină. S-ar părea că aceasta nu este altceva decît ceramica germană, adusă desigur aici o dată cu venirea primilor coloniști germani. De altfel în această epocă (secolele XIII—XIV), s-au descoperit pe teritoriul

¹⁶ Vezi *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 382—387, fig. 49; *Jantirul Suceava-Catasta Neamțului*, în *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 279, 281, 288, 296, 300, 309—333, fig. 34 și 47; și *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 757, 793, fig. 7 și 33; vezi *Materiale*, IV, p. 243, 253, 255.

¹⁷ Corneliu N. Matcașcu, *Săpăturile arheologice de la Vădăstra*, în *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 450, fig. 4.

¹⁸ G. P. Smirnova, *О классификации керамики древнего Новгорода*, în *МИА*, 55, 1956, p. 244, fig. 7; N. N. Voronin, *Древнее Грозно*, în *МИА*, 41, 1954, p. 170, fig. 91; A. L. Mongait, *Старая Рязань*, în *МИА*, 49, 1955, p. 123, fig. 84.

¹⁹ Lidia Gabazówna, *Ceramika z XII i XIII wieku z grodziska Leszyckiego*, în *Studia Wschodniowiojewódzkie*, III, 1955, p. 319—326, pl. 111, 112, 122; A. Abramowicz, *Badania Wykopiskiem na cmentarzysku Emanu*, p. 294—297, pl. 92/b.

²⁰ O. Krupica, *Výzkum s kerami na Slovenský V.R.*, în *AR*, VI, 1954, Seč 3, p. 361—368, fig. 162; B. Soudsky, J. Břeh, *Archeologický průzkum trati druběj kotice-Cierna nad Tisou V.R.*, în *AR*, VI, 1954, Seč 4, p. 481—483, fig. 209; A. Hejna, *Ke starobní minulosti Břevnovského kláštera*, în *P.A.*, I, XLVII, 1956, p. 163—164, fig. 9; K. Reichertová, *Příspevek k datování středověké keramiky v Čechách*, în *P.A.*, I, XLVII, 1956, p. 173—177, fig. 1/1—3, fig. 4, fig. 5/5, 6—8, fig. 6; A. Hejna, *Pentzokazehazský dílna v jeskyni „Minkovna“ na Zlatém káni u Konopru*, în *P.A.*, 2, XLIX, 1958, p. 520—521, fig. 19/6—8; B. Polla, *Historicko-Archeologický výzkum středověké záměknotej o sadu na Spiši*, în *AR*, XI, 1959, Seč 4, p. 531—541, fig. 218; Z. Smetánka, *Středověká osada mezi Stiblicemi a Kozojedy*, în *AR*, XI, 1959, Seč 5, p. 683—691, fig. 270—272; K. Reichertová, *Středověká keramika datovaná Mincemi*, în *P.A.*, I, 1959, 1, p. 247—248, 255, fig. 1/3, 6.

²¹ Vezi nota 16.

Poloniei²² și Cehoslovaciei²³ o serie de așezări care conțin o ceramică asemănătoare ca forme, pastă și decor. În Polonia de pildă, o ceramică care are clare analogii cu aceea descoperită la Suceava și Baia este datată în secolele XIII—XIV și este atribuită tot coloniștilor germani²⁴.

În ceea ce privește ceramica din straturile superioare, având în vedere numărul redus de fragmente descoperite, nu putem face o clasificare strictă, așa cum s-a procedat mai sus.

Din ceramica atribuită secolului al XV-lea provin doar câteva fragmente de margini de oale și câteva funduri caracteristice (fig. 3/7, 11—15). Ele au analogii cu ceramica descoperită în săpăturile efectuate în așezările medievale din această vreme din Moldova²⁵. Între fragmentele descoperite atribuite acestui secol amintim în mod special un fragment din fundul unui taler, care mai păstrează un decor în tehnica « sgraffito » și « champ-levé », caracteristic ceramicii sud-dunărene de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea (fig. 3/10)²⁶.

Din ceramica secolelor XVI și XVII s-au descoperit de asemenea câteva fragmente caracteristice așezărilor din această vreme, cunoscute pe teritoriul Moldovei²⁷.

*

În afară de ceramică, în cuprinsul semibordeiului datat în secolul al XIV-lea, ca și în imediata lui apropiere, s-au descoperit, așa cum, s-a amintit, și câteva obiecte de fier întregi și fragmentare. Dintre obiectele întregi remarcăm, în primul rând, un pinten de cavalier și un lacăt.

Pintenul descoperit în interiorul semibordeiului, în apropierea vetrei (fig. 4/1), este puternic oxidat și deformat. Brațele sînt arcuite în formă de U și rotunjite în profil. La cele două capete ale brațelor s-a mai păstrat o parte din cataramă și din bucla de prindere. La locul unde cele două brațe se unesc și se lătesc este prinsă tija, care se termină cu o rozetă. Datorită oxidării, nu s-a putut preciza dacă brațele și tija prezintă urmele unui decor. Foarte vag, par să se observe numai pe tija câteva adincituri paralele, care ar putea să provină de la un decor incizat. Forma acestui pinten pare să-și găsească analogii printre obiectele de același tip descoperite pe teritoriul Poloniei, unde sînt datate în secolele XIII—XIV²⁸.

Al doilea obiect de fier, mai important, este un lacăt (fig. 4/2). Tehnica în care a fost lucrat acest lacăt este, în genere, destul de simplă. El are forma unui cilindru, pe suprafața căruia sînt prinse două brațe dreptunghiulare și rotunjite la capete. Printr-unul din brațe este introdus zăvorul, sub forma unei vergele cilindrice care este prinsă de sistemul de închidere printr-un alt braț mai subțire. Sistemul de închidere este format din patru tije unite în formă de con și din două arcuri-acipioare, în formă de lame subțiri, prinse de aceste

²² Vezi nota 19.

²³ I. Borkovský, *Kostel panny Marie na Pražském-Hradě*, in *P.A.*, 1, XLIV, 1954, p. 188—189, 190—191, fig. 27/20—23, 36, 39, 43, fig. 28/20—23, fig. 28/20—23, fig. 29/27, 36, 39; Z. Smetánka, *Kabát na Pražském-Hradě I*, in *P.A.*, 1, XLIX, 1958, p. 248, 254—255, fig. 2/2, 6, fig. 5/7; I. Borkovský, *Význam v Černé věži na Pražském-Hradě*, in *P.A.*, 1, L, 1959, p. 273—276, 292, 300—302, fig. 10/2—4, fig. 14, fig. 16, fig. 17, fig. 18/1, 2, 5, fig. 36/2.

²⁴ Pentru amabilitatea de a-mi fi pus la dispoziție unele informații referitoare la ceramica din această vreme din Polonia, aducem și pe această cale mulțumiri colegului M. D. Matei.

²⁵ Vezi *SCIV*, IV, 1—2, 1953, p. 335—339; *SCIV*, V, 1—2, 1954, p. 257, 324; *SCIV*, VI, 3—4, 1955, p. 753—818;

C. Mătașă, *Săntierul arheologic Pietra-Neamț*, in *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 819—842; *Materials*, IV, p. 239—278; T. Martynovici, *Contribuții la cunoașterea ceramicii din a doua jumătate a secolului al XV-lea de pe teritoriul Sucevei*, in *Materials*, IV, p. 361—372; Al. Andronie, Eug. Neamțu și F. Hanu, *Săntierul arheologic Vaslui*, in ms.

²⁶ B. Slăvineanu, *op. cit.*, p. 49—50.

²⁷ Vezi notele 16 și 25.

²⁸ S. Hliczerówna, *Ostręgi Polskie z X—XIII wieku*, Poznań, 1956, p. 63, pl. VIII, od. 25/162; idem, *Cronologia ostrąg z X—XIII wieku*, in *Wiad. Arch.*, XXIII, II, 1956, p. 205, pl. XXIV, tipul III; M. Młynarska, *Kalisz w okresie panstwa średniowiecznego*, in *Kalisz w starożytności i w średniowieczu*, Warszawa, 1956, p. 10.

tije. Pentru a putea fi deschis lacătul, pe partea opusă orificiului de la capătul cilindric se introduce o cheie, probabil tot de formă cilindrică. Dintr-o observație atentă a felului în care a fost lucrat acest lacăt, s-a constatat că atât capetele corpului cilindric al lacătului, cât și marginile brațelor dreptunghiulare aveau o garnitură de aramă. Nu putem preciza

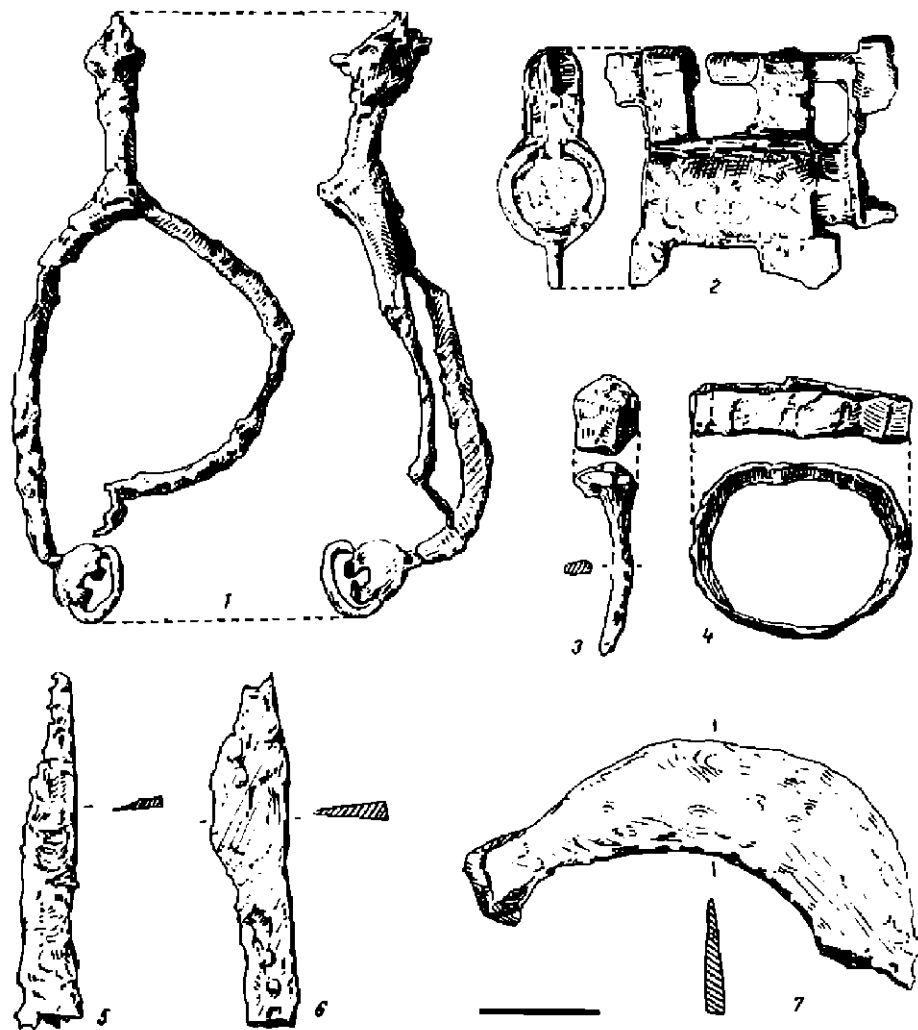

Fig. 4. — Baia. 1, pinten de fier descoperit în semibordeiul din sec. XIV; 2, lacăt de fier (sec. XIV); 3-7, fragmente de lame de cuțit, pochoave și verigă din bandă lată, toate de fier.

dacă această garnitură avea un rol decorativ sau dacă confecționarea în genere a acestui tip de lacăt făcea necesară prezența ei. Mai amintim că pe partea inferioară a corpului cilindric al lacătului, pe unul din brațele de pe partea superioară, ca și la capătul zăvorului, care rămânea în afară, există câte una sau două aripioare de formă dreptunghiulară. Pentru acest

tip de lacăt nu se cunosc deocamdată analogii pe teritoriul patriei noastre. În schimb ne sînt bine cunoscute exemplarele apropiate ca formă, descoperite pe teritoriul vechilor cnezate rusești, unde sînt datate în secolele XII—XIII²⁹. Lacătul descoperit la Baia reprezintă totuși o formă mai evoluată, care se poate încadra desigur în secolul al XIV-lea. Un exemplar aproape identic, datat în secolele XIII—XIV, a fost descoperit în Polonia³⁰, iar un altul asemănător, datat cam în aceeași vreme (secolele XIV—XV), în regiunea Moscovei³¹.

Dintre celelalte obiecte de fier, mai amintim cîteva fragmente provenite din lame de cuțit, două fragmente de porcoavă și o verigă din bandă lată de fier, precum și cîteva bucăți de asemenea din fier, dintre care unele mai păstrează și resturi din lemn (fig. 4/3,7).

În cuprinsul semibordeciului, ca și în imediata lui apropiere, s-au mai descoperit și cîteva fragmente de aramă. Este vorba de o verigă mică, precum și de cîteva bucăți atipice, lucrate din foiță de aramă. Este demnă de rețut și descoperirea în interiorul semibordeciului a unei bentițe de piele, pe suprafața căreia sînt așezate, la distanțe egale, nituri de aramă cu floarea lată. Nu putem preciza destinația acestui obiect, dar luînd în considerare finețea cu care sînt prinse niturile de bentița de piele, înclinăm a crede că aceasta provenea de la o îmbrăcăminte, avînd probabil un rol decorativ.

În afară de cercetările efectuate în apropierea fostei biserici de la Baia, s-au mai făcut cercetări de suprafață și în diferite puncte de pe teritoriul acestei comune. Cu această ocazie s-a constatat că locuirea a fost deosebit de intensă în apropierea « Bisericii Albe », ca și de-a lungul drumului denumit « Șleah » sau « Calea Marc ». Din aceste puncte s-a adunat un bogat material ceramic caracteristic secolelor XV—XVI. Dintre aceste fragmente menționăm și descoperirea unei oale de rezonanță (fig. 3/16). Totodată, amintim că în aceleași locuri, unde s-au descoperit fragmentele ceramice amintite mai sus se mai păstrează și cîteva urme de zidărie veche provenite de la anumite construcții, ce n-au putut fi încă identificate.

★

Cercetarea arheologică efectuată pe teritoriul vechiului tîrg Baia, deși limitată la un spațiu destul de restrîns, a scos totuși la iveală resturi arheologice relativ bogate, pe baza cărora se pot trage unele concluzii interesante, privind apariția și dezvoltarea tîrgului Baia. Unele din aceste concluzii arheologice își găsesc pe deplin confirmarea în documentele vremii, altele dimpotrivă par să infirme unele ipoteze în legătură cu viața economică, socială și politică a acestui tîrg.

După datele de pînă acum, cele mai vechi urme ale unei locuiri umane pe teritoriul tîrgului Baia datează nu mai devreme de secolul al XIV-lea. Ceramica atribuită acestui secol este, în majoritatea ei, de factură rurală, locală, care păstrează unele caracteristici ale ceramicii de factură mai veche, proprie secolului al XIII-lea³². Aceste caracteristici mai vechi se reflectă în ceramica datată în secolul al XIV-lea prin: persistența decorului (valurile strîns), prezența ștampilelor pe fundul unor oale (fenomen totuși extrem de rar întîlnit în această vreme), persistența compoziției pastei, precum și prin întrebuintarea, în general, a aceleiași tehnici de lucru.

²⁹ В. А. Кокін, *Черная металлургия и металлообработка в древней Руси*, în *МИА*, 32, Москва, 1955, p. 152—153, fig. 88, 132.

³⁰ Marian Haisig, *Wytwory glazurkie odkryte w Opolu na Śląsku*, în *Material y Węzelnostredniowiczym*, IV, Warszawa,

1956, p. 172—174, pl. XXXIX.

³¹ I. A. Golubeva, *Раскопки в Верхнем Кремле*, în *МИА*, 12, Москва, 1949, p. 138, fig. 2/1.

³² M. D. Matci, *op. cit.*, p. 112, nota 1.

Documentarea, din punct de vedere arheologic, a unui strat de cultură, extrem de bogat, datat în secolul al XIV-lea la Baia, ne dovedește o intensă locuire în această vreme. Pe baza materialului descoperit, luînd în considerare analogiile cele mai apropiate³⁹, limităm deocamdată această locuire la mijlocul secolului al XIV-lea și eventual în a doua lui jumătate. Firește, în stadiul actual al cercetărilor arheologice de la Baia, nu putem încă preciza dacă locuirea a fost tot atît de intensă și la începutul secolului al XIV-lea. În orice caz, constatările de mai sus sînt confirmate și de izvoarele scrise, care atestă existența tîrgului Baia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea³⁴.

În legătură cu dezvoltarea acestei așezări, se cete a fi în primul rînd remarcată descoperirea unor elemente de factură orășenească, alături de acelea, mai numeroase, de factură rurală.

Într-adevăr, descoperirea unor elemente de factură orășenească într-un mediu exclusiv de factură rurală în această vreme la Baia ar putea să documenteze unul din momentele semnificative din dezvoltarea acestei așezări, adică începuturile urbanizării ei. Apariția unor meșteșuguri noi, în afară de acela al olăritului cunoscut mai dinainte, contribuie la crearea unei noi baze social-economice în dezvoltarea așezării de la Baia. De asemenea, în acest sens, nu trebuie pierdută din vedere arît importanța politică, pe care începe să o capete în această vreme Baia, cît și importanța economică a acestui centru, ca unul din punctele de legătură, prin nord, cu Transilvania și în special cu Polonia.

Nu este lipsit de interes să arătăm și faptul că un anumit rol economic, firește oarecum limitat, l-au avut și elementele de colonizare, legate probabil și de extracția minereului care se găsește în această regiune, elemente care au contribuit, se pare, într-o anumită măsură, la avîntul economic pe care tîrgul Baia l-a luat în această vreme. Existența unei ceramici de factură străină la Baia, ca și unele obiecte, probabil de import (pintenul, lacătul), care-și găsesc analogii în special în Polonia unde sînt atribuite tot unei populații colonizate de origină germană, par să confirme constatarea noastră de mai sus.

În legătură cu existența așezării de la Baia, s-au formulat în decursul vremii diverse păreri. Unii dintre istoricii noștri înclină să creadă că tîrgul ar data din secolul al XIII-lea, fără a avea însă dovezi documentare³⁵. Ceea ce pare însă interesant, este faptul că cercetările arheologice de la Baia, în faza actuală, n-au documentat aici vreo așezare din secolul al XIII-lea. Firește că problema rămîne încă deschisă, dat fiind, pe de o parte, caracterul extrem de limitat al cercetărilor noastre, iar pe de altă parte, faptul astăzi foarte greu de admis, că în secolul al XIII-lea această regiune ar fi fost complet depopulată. La Baia trebuie să fi existat o așezare rurală autohtonă (pe care cercetările arheologice viitoare probabil o vor surprinde), așezare care s-a dezvoltat ulterior și în care au pătruns elemente noi de colonizare venite probabil din Polonia.

Despre existența elementelor străine pe teritoriul vechiului tîrg Baia în secolul al XIV-lea, în afară de constatările referitoare în special la o anumită categorie de ceramică, din cercetările arheologice efectuate pînă acum se pot spune destul de puține lucruri.

Ceramica, în majoritatea ei de factură locală, vădește caracteristici mai vechi și este specifică numai pentru aceste regiuni.

³⁹ Vezi nota 16 și 25 referitor la săpăturile de la Suceava.

³⁴ I. Bogdan, *Veștile cronici moldovenești pînă la Ureche*, București, 1891, p. 188; Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. C. Giurescu, Craiova, 1934, p. 11.

³⁵ R. Gassner, *Beiträge zur Kulturgeschichte der Bukovina, heraus von Südostforschungen*, 1941, p. 39; N. Iorga, *Litoria somerului*, I, p. 78; D. Ciurea, *op. cit.*, p. 32.

În afară de stratul de cultură datat în secolul al XV-lea, celelalte niveluri de locuire datate mai târziu, în secolele XVI și XVII, sînt mai puțin bogate în materiale și documentează o locuire mai puțin intensă. În ceea ce privește stratul secolului al XV-lea remarcăm și faptul că în interiorul lui s-a observat o dungă continuă de arsură, provenită de la un puternic incendiu. Analizînd evenimentele sociale și politice legate de tîrgul Baia, presupunem că prezența acestor urme de incendiu ar putea fi pusă în legătură cu evenimentele politice și militare din a doua jumătate a secolului al XV-lea, probabil cu lupta de la Baia din anul 1467³⁶, cînd tîrgul a fost complet incendiat.

Pentru secolele următoare (secolele XVI—XVII), sărăcia materialului arheologic, dispariția treptată a elementelor de factură orășanească duc la presupunerea că importanța tîrgului începe să scadă tot mai simțitor în această vreme, situație de altfel confirmată de documentele interne și de mărturiile călătorilor străini³⁷.

Importanța cercetărilor arheologice efectuate în 1958 pe teritoriul vechiului tîrg Baia constă, pe de o parte, în confirmarea unor date istorice scrise, referitoare la apariția și dezvoltarea acestui tîrg, iar pe de altă parte în descoperirea unor elemente noi menite să aducă unele clarificări într-o serie de probleme controversate. Firește că cercetarea arheologică limitată efectuată la Baia nu poate duce la o rezolvare definitivă a unora dintre problemele referitoare la existența și dezvoltarea acestui tîrg. Importanța acestei așezări din punct de vedere economic, social și politic, într-o etapă încă destul de puțin cunoscută, reclamă desigur o cercetare arheologică mult mai intensă. Cercetările de pînă acum n-au putut fi decît un început în rezolvarea, și pe cale arheologică, a unor probleme ridicate de constituirea primului stat feudal moldovenesc și în special a problemei apariției și dezvoltării orașelor moldovenești, între care Baia a jucat un anumit rol.

NOUVELLES DONNÉES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT L'ANCIENNE VILLE DE « TÎRGUL BAIĂ »

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques, assez restreintes de 1958, dans la ville de Baia, première capitale de la Moldavie féodale, n'ont été effectuées, que pour des raisons édilitaires, aussi n'ont-elles pu aborder de trop vastes problèmes. Cependant, elles ont abouti à la découverte de quelques complexes et de matériaux archéologiques importants, grâce auxquels on peut juger certaines situations d'un grand intérêt, aussi bien sous le rapport chronologique qu'en ce qui concerne le développement de la civilisation de la population.

La constatation que les plus anciennes de ces découvertes remontent au début du XIVe siècle, a entraîné la conclusion, sous le réserve d'une vérification ultérieure, que la ville de Baia n'est pas si ancienne comme on l'avait admis maintes fois auparavant.

Pour ce que est de l'encadrement typologique des découvertes de Baia, le fait d'avoir constaté deux catégories bien distinctes de matériaux sans aucun lien génétique entre elles représente le fondement scientifique de l'hypothèse, que la présence de certains étrangers doit être admise à Baia tout comme à Suceava, au moins à la seconde moitié du XIVe siècle. Et cela d'autant plus que le matériel attribué aux éléments non locaux trouve des analogies, allant souvent même jusqu'à l'identité, avec les découvertes de Pologne et de Tchécoslovaquie, d'où l'impossibilité de toute confusion.

³⁶ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 32; Ion Chișinău, *Cronica lui Ștefan cel Mare* (vechiunea germană a lui Schedel), p. 38, 60, 61.

³⁷ Antonii Bonfinii, *Rerum hungaricarum decadas*, Basilacae,

1568, p. 571—572; P. P. Paraitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 83.

En dehors de ce problème amplement traité dans l'article, on insiste sur certaines découvertes des XVe—XVIIe siècles. Ces dernières, considérées surtout du point de vue de leur qualité et fréquence dans les niveaux d'habitat, mènent à la conclusion qu'à la fin du XVe siècle commence une longue période de régression pour la ville de Baia, signalée d'ailleurs par toutes les sources écrites. En tout cas, aux XVIe—XVIIe siècles, la ville de Baia ne détient plus l'important rôle qu'elle avait eu au XIVe siècle, fait déterminé du moins en partie par l'essor de la ville de Suceava.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Coupe nord-est de la tranchée I et II.

Fig. 2. — Tesson provenant de Baia (XIVe siècle).

Fig. 3. — 1—15, tessons provenant de Baia (fin du XIVe—XVe siècle); 16, vase de résonance.

Fig. 4. — Baia. Objets en fer. 1, éperon découvert dans la hutte mi-enterrée du XIVe siècle; 2, cadenas (XIVe siècle); 3—7, fragments de lames de couteau, fer à cheval et un anneau en feuille métallique.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CETATEA NOUĂ ȘI CETATEA CRĂCIUNA

LUCIAN CHIȚESCU

I. CERCETĂRILE DE LA CETATEA NOUĂ

ÎN PERIOADA 5 iunie-31 august 1967 s-au desfășurat lucrările celei de a patra¹ campanii arheologice organizate de Muzeul militar central la Cetatea Nouă de lângă Roman². În această campanie s-au urmărit, în principal, trei obiective și anume: a) cercetarea, prin degajarea molozului, a intrării fortului inițial, surprinsă în ultimele zile ale campaniei precedente; b) cercetarea, prin secțiuni și suprafețe adiacente, a curții exterioare; c) efectuarea câtorva sondaje la locul numit «cînepiște», situat la circa 700 m nord-est de cetate, pe un mic platou de la poalele dealurilor Pogănușului, unde bănuim a fi existat tabăra constructorilor cetății³. Pe această linie mergînd, s-a constatat că intrarea în fortul inițial era situată pe mijlocul laturii de est a acestuia și era reprezentată de un bastion rectangular, construit în aceeași manieră ca zidul de incintă și turnurile circulare⁴, avînd în interior un spațiu gol de formă triunghiulară ce nu reprezintă altceva decît ceea ce în literatura de specialitate se numește «capcană» sau «cursă de șoareci» (fig. 2). Deosebit de situația de la Suceava de pildă, unde «capcana» este situată *înainte* sau în *interiorul* zidului de incintă, la Cetatea Nouă întregul complex al intrării este în afara zidului cetății sub forma unui bastion rectangular ce înaintează din zidul de incintă în șanțul de apărare. Este vorba, deci, de o intrare *prin turn*, element tot mai bine cunoscut ca fiind caracteristic mai ales cetăților de pămînt și lemn⁵. Întrucît tunul intrării înainta în șanțul de apărare, lărgimea acestuia din urmă se reduce, în fața intrării, la numai 6 m, în așa fel încît n-a mai fost necesară prezența în șanțul de apărare a unui pilon de susținere a podului de peste șanțul de apărare: la fortul principal de la Cetatea Nouă a existat *numai partea mobilă*, ce se sprijinea direct pe bastionul intrării și pe zidul de contraescarpă, fără să mai fie nevoie și de o parte *fixă* a podului, așa cum întîlnim la Suceava și la Neamț. Materialul ceramic recoltat din «cursa de șoareci» probează folosirea acesteia pe toată durata existenței fortului principal, respectiv din secolul al XV-lea pînă în secolul al XVII-lea inclusiv.

¹ Pentru principalele rezultate ale celorlalte campanii efectuate în 1964, 1965, 1966, vezi L. Chițescu, *Principalele rezultate istorice ale cercetărilor arheologice din cetatea medievală de la Gălduș (r. Roman)*, în *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 405-414; idem, *Cu privire la tehnica de construcție a Cetății Noi de la Roman*, în *SCIV*, 18, 4, 1967, p. 661-669.

² Colectivul a fost format din L. Chițescu (responsabil), D. Hordilă și G. Popovici (membri).

³ *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 215.

⁴ Vezi L. Chițescu, *Cu privire la tehnica de construcție a Cetății Noi...*, *loc. cit.*

⁵ Vezi, de pildă, fortificația mușatină de la Roman, la M. D. Matei și L. Chițescu, *Probleme istorice privind la fortificația din timpul lui Matei și l'etablissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 293 și cetatea Crăciuna, în continuarea acestor sinturi.

Cercetarea curtinei exterioare de la Cetatea Nouă a dovedit existența, la colțurile exterioare ale acesteia, a unor turnuri circulare, iar pe mijlocul laturii de est a ei a două turnuri *semicirculare*. Ținând seama de dispunerea în plan a acestora din urmă, rezultă că ele sînt de fapt turnurile de flancare a intrării în cortina exterioară. Rezultă de aici că intrarea se afla în spațiul dintre cele două turnuri semicirculare, fiind situată, deci, pe același ax cu intrarea mai veche a fortului inițial (fig. 2).

Acestor date care au menirea de a completa cunoștințele legate de stabilirea planului cetății și a principalelor etape din istoria ei, li s-au adăugat altele care oferă posibilitatea încheierii, în linii generale, a unei prime etape din cercetarea acestui complex. Este vorba de rezultatele pe care le-au oferit două secțiuni practicate la punctul «cînepiște». Aceste secțiuni de 40 m și respectiv de $12,50 \times 1,50$ m⁶ au fost suficiente spre a convinge că pe acest loc a funcționat o așezare rurală în prima jumătate a secolului al XV-lea, după care tot aici, probabil după mutarea comunității sătești, a existat tabăra constructorilor Cetății Noi.

Fig. 1. — Cuptor de ars piatra de var pentru construcția Cetății Noi.

Dovada în acest sens o face materialul ceramic găsit în secțiunea I, arăt în stratul de cultură cît, mai ales, într-o groapă de scos lut, devenită apoi groapă de resturi menajere pentru una din familiile acestei așezări rurale. Materialul ceramic este *în totalitate* dintr-o epocă anterioară construirii cetății, mai exact, din prima jumătate a secolului al XV-lea. Din nefericire săpătura n-a putut lua amploare din motive obiective, așa încît principalele complexe arheologice și în primul rînd locuințele situate, după cum nivelul de cultură materială o indică, foarte la suprafață sînt, practic, de neexplorat. La marginea platoului însă, o nouă secțiune (S. II=12,50 m) a interceptat un cuptor de ars piatra de var. Prin deschiderea unei suprafețe adiacente, cuptorul a fost dezvelit și cercetat pînă la adîncimea de 2,80 m de solul actual, unde golirea lui s-a oprit din cauza nivelului de apă foarte ridicat. De formă circulară (fig. 1) și cu diametrul gurii de 3,30 m, cuptorul are pereții ușor oblici, diametrul lui mărindu-se spre bază. Foarte bine ars — grosimea pereților arși

* Precizăm că nu s-au putut efectua mai multe săpături din cauza amenajărilor contemporane de pe acest loc.

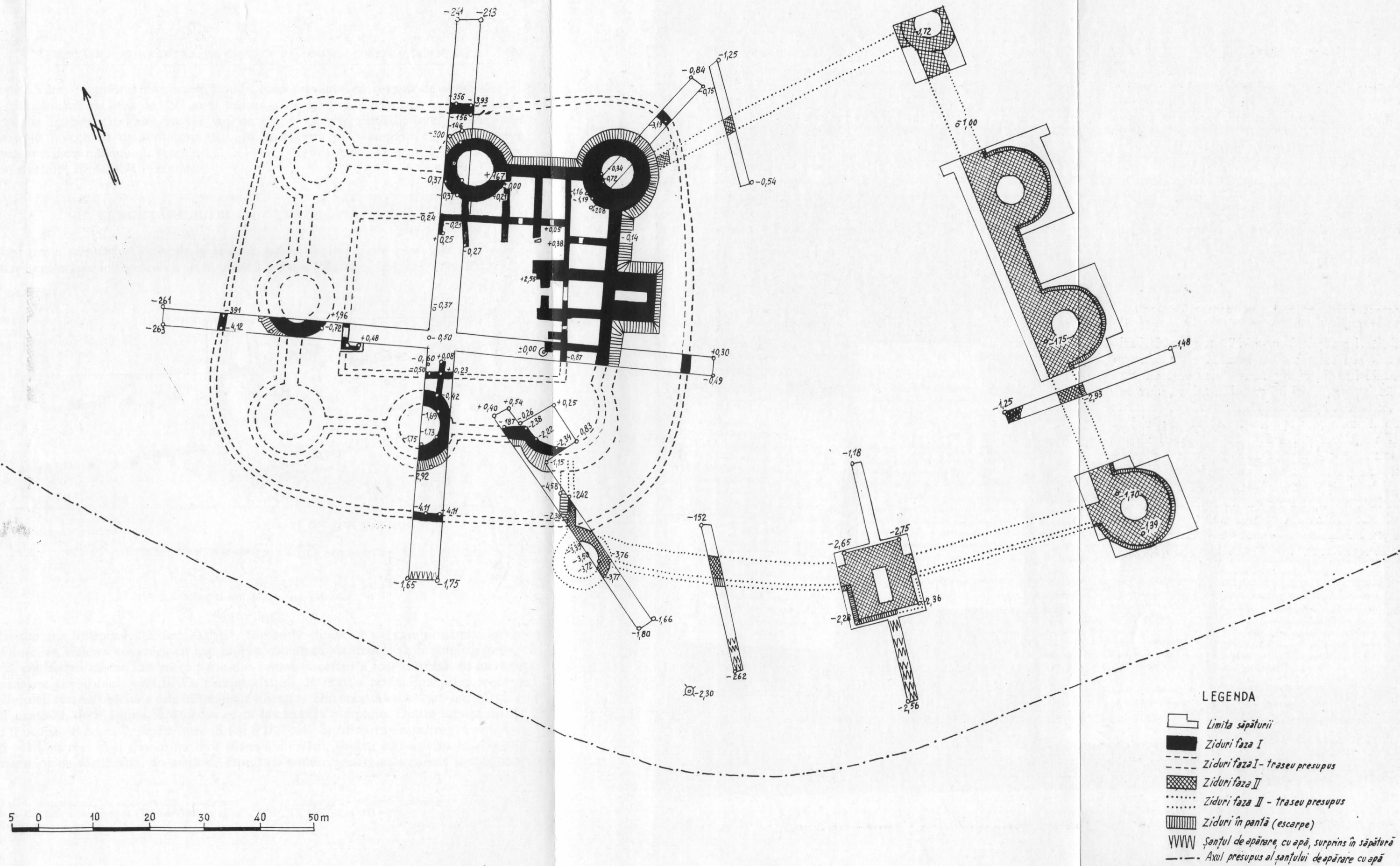

Fig. 2. — Planul Cetății Noi, la sfârșitul campaniei arheologice din 1967.

depășește 25 cm — cuptorul are pereții lutuiți, fiind prevăzut cu o gură de alimentare de formă triunghiulară cu baza de 0,97 m și înălțimea de 1,50 m. Destinația cuptorului este asigurată de imensa cantitate de var sau de piatră de var aflată în interior; cuptorul n-a fost golit în vechime de conținutul său. În umplutura lui s-au găsit câteva fragmente ceramice specifice mijlocului veacului al XV-lea, printre care s-a aflat și un fragment ceramic smălțuit, de factură bizantină.

II. CERCETĂRILE DE LA CETATEA CRĂCIUNA

O parte a aceluiași colectiv de la Muzeul militar central a continuat, între 26 aprilie și 31 mai¹, cercetările inițiate cu un an în urmă la cetatea Crăciuna, identificată pe teritoriul

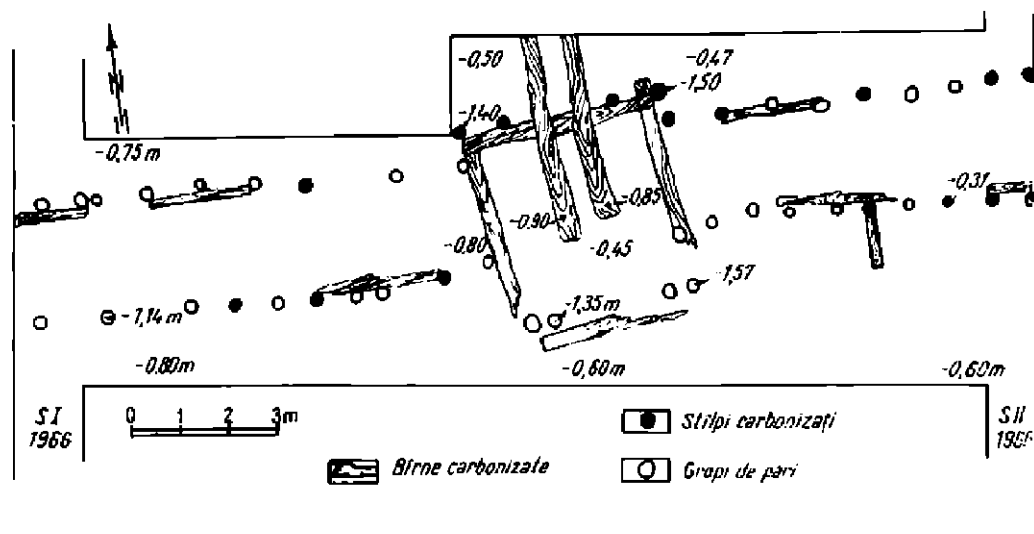

Fig. 3. — Planul intrării de la cetatea Crăciuna.

actualei comune Independența, jud. Galați². Săpăturile din acest an, care urmăreau lucrări de amploare în vederea cercetării cât mai multor complexe, au trebuit să fie simțitor reduse datorită constatării că cea mai mare parte din suprafața cetății a fost distrusă de lucrările de amenajare aici a unei orezării. Cu excepția laturii de nord a cetății și a patru locuințe de tip bordei, cetatea Crăciuna este în totalitate distrusă. Din această cauză nu vom stărui, în cele ce urmează, decît asupra săpăturilor ce au interceptat complexe. Dintre acestea un loc aparte îl ocupă suprafața 2, săpată între S I și S II/1966. Se urmărea dezvelirea în suprafață a unei părți cât mai mari din latura încă păstrată a cetății, pentru cunoașterea în amănunt a elementelor de fortificație. În afară de faptul că noile cercetări au verificat și confirmat

¹ În afara subsemnatului, la săpăturile din această campanie de la Crăciuna a participat și Cristian Vlădescu de la Muzeul militar.

² L. Chișescu, *Cu privire la localizarea cetății Crăciuna*, în *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 351-359.

pe cele anterioare cu privire la modul de realizare a palisadei⁹, suprafața 2 a prilejuit descoperirea *uneia* din intrările cetății. Este vorba de o *intrare prin turn*, ce se păstrează în săpătură sub forma unei suprafețe pătrate, bine luate, ale cărei limite sînt marcate de resturi de birne-talpă carbonizate și de stâlpi verticali la colțuri. Turnul se încadrează în linia stîlpilor palisadei, pe care o depășește spre interior cu 1,30 m, iar spre exterior cu foarte puțin (fig. 3). Latura de nord a turnului este prevăzută cu două căi de acces despărțite de un prag îngust mărginit de doi pereși ale căror birne-talpi, carbonizate, se păstrează la fel de bine. Este vorba, după părerea noastră, de două căi de acces practicate în același turn.

În interiorul cetății au fost interceptate și cercetate patru locuințe de tip bordei, dintre care două sînt mai bine păstrate (B₃ și B₄), prezența celorlalte două fiind dovedită numai de gropile de stîlp de la colțuri. S-a constatat că este vorba de locuințe-bordei de

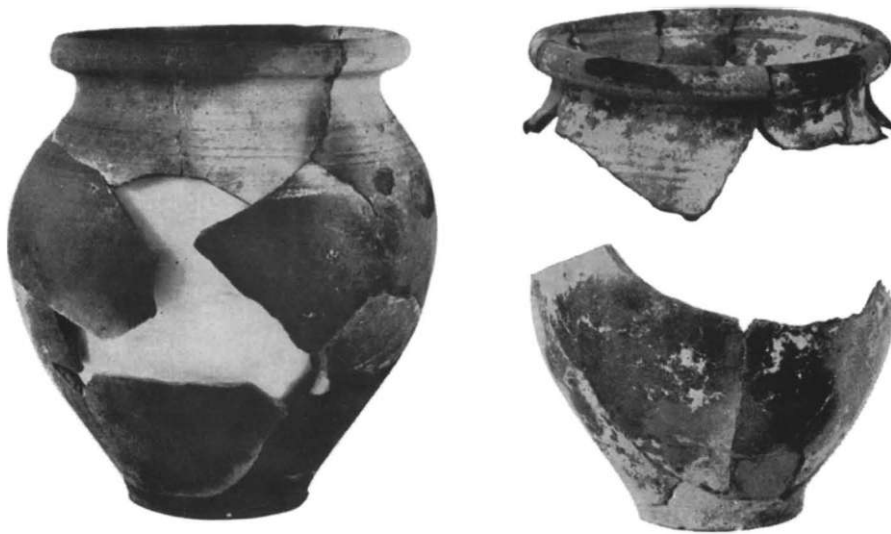

Fig. 4. — Ceramică din a doua jumătate a secolului al XV-lea de la cetatea Crăciuna.

formă aproape pătrată, cu latura variind între 3,50 m și 4 m, făcute din birne orizontale suprapuse, fixate la colțuri prin stâlpi verticali. Avînd intrarea în formă de girlici, locuințele încă păstrate din interiorul cetății sînt construite în aceeași manieră cu turnul intrării: birne din lemn acoperite cu pămînt, marea cantitate de chirpic ars cu impresiuni în pastă dovedind acest lucru.

Dintre materialele arheologice se remarcă, nu atît prin cantitate, cît mai ales prin semnificația ei, ceramica descoperită atît în bordeie cît și în turnul intrării, în nivelul de arsură, care judecînd după exemplarele mai mari (fig. 4) este caracteristică ceramicii moldovenești din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Aceasta constituie un argument puternic ce dovedește că în ultima perioadă a existenței sale Crăciuna a fost stăpînită de moldoveni și că sfîrșitul existenței acesteia nu depășește veacul al XV-lea. La rîndul lor, cele cîteva piese de metal, între care se remarcă o zăbală, un virf de săgeată,

⁹ *Ibidem.*

o scară de șa și mai multe lame de cuțit, par a sugera caracterul militar al cetății. Întrucât toate încercările de a identifica și alte amenajeri fortificate prin apropiere n-au dat rezultate, considerăm că există suficiente temeiuri pentru susținerea existenței unei singure cetăți Crăciuna, acele «alia fortalicia» de care amintește Ștefan cel Mare¹⁰ la un moment dat, reprezentând, se pare, săparea canalului de abateră a apei Siretului de la fortificația munteană (acum, Colacul Crăciuna) și, foarte probabil, fortificarea valului acestui larg canal cu palisade, ale căror urme au dispărut cu desăvîrșire datorită deselor nivelări ale terenului.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE CETATEA NOUĂ ET DE CRĂCIUNA

RÉSUMÉ

I. Au lieudit Cetatea Nouă près de la ville de Roman, on a exécuté la quatrième campagne consécutive de fouilles archéologiques, qui ont permis de constater que l'accès dans la forteresse se faisait par une tour rectangulaire, et que pour entrer sur la courtine extérieure on passait entre deux tours demi-circulaires (fig. 2). A proximité de la forteresse, à environ 700 m au nord-est, on a identifié le campement des constructeurs où l'on a mis au jour un four à chaux.

II. Les fouilles de la forteresse de Crăciuna, identifiée l'année précédente sur le territoire de la commune d'Independența (dép. de Galați) ont établi que l'entrée se faisait également par une tour carrée en bois (fig. 3) et on abouti à la découverte de plusieurs huttes mi-enfouies. Le matériel céramique (fig. 4), découvert dans la couche de brûlure atteste l'incendie et la fin de la forteresse, à la seconde moitié du XVe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Four à chaux utilisé lors de la construction de la forteresse «Cetatea Nouă».
 Fig. 2. — Relevé de la forteresse «Cetatea Nouă», à la fin de campagne de fouilles 1967.
 Fig. 3. — Relevé de l'entrée de la forteresse de Crăciuna.
 Fig. 4. — Céramique, datant de la seconde moitié du XVe siècle, découverte dans les fouilles de Crăciuna.

¹⁰ *Ibidem*.

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC SUCEAVA

M. MATEI, AL. ANDRONIC, N. CONSTANTINESCU, DAN GH. TEODOR,
M. NICORESCU, T. MARTINOVICI și GR. FOIT

ÎN ANUL 1960 săpăturile arheologice de la Suceava au fost restrinse la sectorul « oraș », deoarece lucrările de amploare cu totul deosebită, nimenite să facă din vechea Suceavă un adevărat oraș socialist al patriei noastre, au determinat colectivul* de cercetători ai șantierului arheologic să modifice întregul plan de cercetare pe anul 1960, adaptându-l la nevoile curente ale acțiunii vaste de sistematizare a orașului Suceava. În consecință, s-a renunțat temporar la continuarea săpăturilor de la Cetatea de Scaun sau de pe platoul din fața acesteia, tot efortul fiind dirijat în sensul executării unor săpături de sondare a suprafețelor de teren afectate viitoarelor construcții sau de salvare a unor complexe ce se cereau urgent cercetate, fără ca acestea să fi prezentat o importanță excepțională, care să determine păstrarea lor.

În funcție de cele de mai sus, săpăturile arheologice au început la Suceava în ianuarie 1960 și au continuat, în condiții extrem de grele și cu mici întreruperi, până la 15 noiembrie 1960. Cercetările, cuprinzând o suprafață de teren de mai multe mii de metri pătrați, s-au desfășurat în următoarele puncte, situate în diferite părți ale orașului: lângă parcul central al orașului, la « Șipot » și la Curtea Domnească.

Întrucât rezultatele obținute prezintă importanță în funcție de locul ocupat de fiecare punct pe harta orașului și ridică probleme precise, redactarea rapoartelor s-a făcut separat pe puncte.

Prezentînd raportul preliminar asupra acestor săpături ne facem o plăcută datorie aducînd cele mai calde mulțumiri organelor de partid și de stat ale orașului Suceava pentru sollicitudinea cu care au sprijinit și încurajat eforturile întregului nostru colectiv, în tot timpul activității sale.

M. D. MATEI

I. SECTORUL PARC

Construirea noilor locuințe, între biserica Învierii și str. Pușkin (fig. 1) a necesitat cercetarea arheologică prealabilă a terenului cu ajutorul mai multor secțiuni efectuate după cum urmează.

* Din colectiv au făcut parte: prof. univ. V. Vătășianu, N. Constantinescu, Gr. Foit, I. Ioniță, Trifu Martinovici, (responsabil), M. Matei (responsabil adjuncți), Al. Andronic, M. Nicoreșcu, Dan Gh. Teodor și C. Soroceanu (membri).

Secțiunea P I (din str. Pușkin la vest de baia comună), urmărind descoperirea eventualelor urme care să îngăduie precizarea limitelor orașului medieval în această parte, a dat la iveală doar urme sporadice și neconcludente din secolul al XVII-lea și în consecință cercetările au fost sistate, deoarece s-a ajuns la concluzia că ne aflăm în afara limitei de SE a orașului medieval.

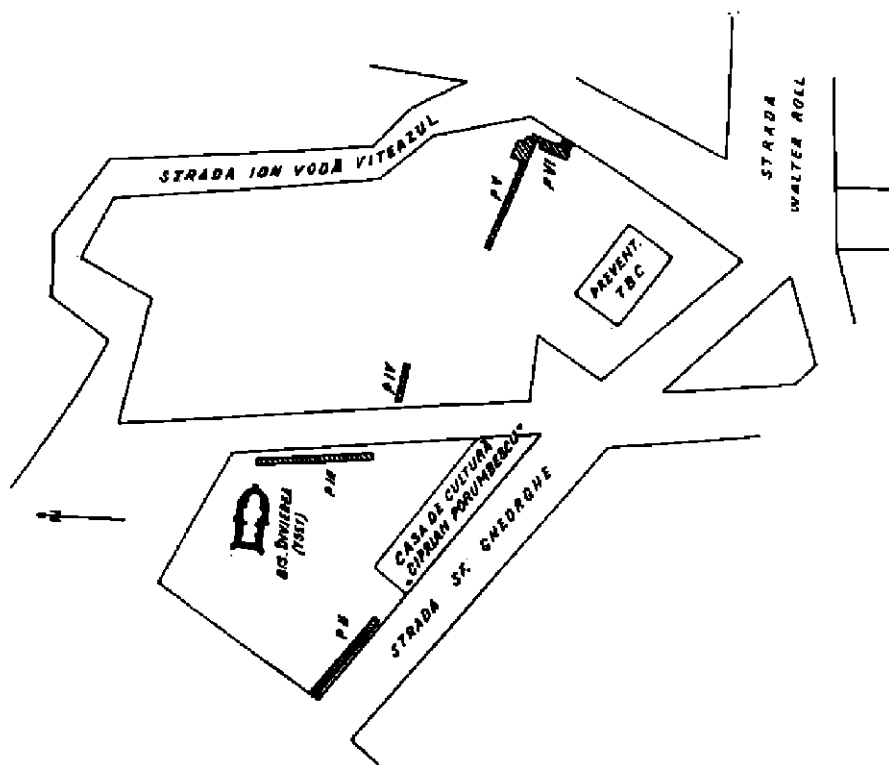

Fig. 1. — *Suceava*. Planul săpăturilor în sectorul B.

Secțiunea P II (în curtea casei parohiale, la sud de biserica Învierii, pe un ax E-V, pe partea în care se află casa de cultură «Ciprian Porumbescu») a prilejuit descoperirea unei locuințe-bordei datînd din secolul al XV-lea, cu foarte multe resturi de ceramică din epoca lui Ștefan cel Mare, precum și a unui complex din secolele XVI—XVII. Sub stratul de cultură medieval au fost găsite câteva urme ale culturii slave.

Secțiunea P III, lungă de 34,50 m, a fost trasată la circa 100 m nord de secțiunea P II, între biserica Învierii (1551) și casa de cultură «Ciprian Porumbescu», fiind orientată NNW 330° — SSE 150°.

Aici au fost urmărite eventualele urme ale presupusului fundac polonez din secolele XV—XVI. Din nefericire, trei gropi uriașe de var din timpul Habsburgilor, răvășind straturile, au făcut imposibilă cercetarea. În schimb, în jumătatea de nord a secțiunii a fost găsit o parte din cimitirul din jurul bisericii. Au fost cercetate 13 morminte de bărbați, femei și copii, datînd din secolele XVI și XVII. Mormîntul nr. 1, al unui copil, a fost

datat cu o monedă de la Rudolf II (1587). În M.6 s-au găsit doi cercei de aramă împletită datînd de la începutul secolului al XVII-lea. Se pare că începînd cu secolul al XVIII-lea, cimitirul încetează, deoarece un strat de moloz (refacere a bisericii?) acoperă gropile de morminte.

Secțiunea P IV (din apropierea secțiunii P III) a dat la iveală cîteva piese ceramice interesante din secolele XV și XVI.

Secțiunea P V a fost deschisă în grădina preventoriului TBC, fiind menită să ofere date în legătură cu urmele de locuire din fața intrării în incinta Mitropoliei (str. Ștrandului).

În capătul de vest al secțiunii, într-o groapă din secolele XVI—XVII, cu foarte multă ceramică, s-a descoperit și un fragment de cahlă cu o reprezentare heraldică (?): doi pești încrucișați, pe un scut.

În capătul de est, în malul de nord, într-o groapă cu diametrul de 0,55 m și adîncă de circa 1 m (de la nivelul de săpare, respectiv 1,40 m de la nivelul actual al solului), s-a găsit un bogat depozit de piese de fier: un cuțit de plug, două sfredele, o cuțitoaică, o dală, două balamale lungi pentru uși, un «lanț» cu două brațe segmentate atîrnate de o verigă, un cîrlig, un cuțit, piese pentru butoaie și care etc. (fig. 2). În groapa respectivă au fost antrenate numai fragmente ceramice caracteristice celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Umplutura gropii a fost căpăcuită cu un strat de pămînt galben și negru, plin cu deșeuri provenite de la un cuptor de prelucrare a cuprului, datat tot în a doua jumătate a secolului al XV-lea, ceea ce asigură datarea depozitului de obiecte feroase în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

N. CONSTANTINESCU

În 1960 în zona Parcului central și a fostului spital TBC Suceava s-au efectuat cîteva sondaje arheologice pentru verificarea urmelor de locuire umană semnalate aici, în același an, prin lucrările construcțiilor de locuințe. Terenul cercetat, deși despărțit de platforma Șipotului prin pîrîul cu același nume, face parte din aceeași platformă a terasei înalte care mărginește la vest rîul Suceava.

Secțiunea P VI deschisă aici a dus la descoperirea unor complexe deosebit de importante atît pentru studierea vieții oamenilor din primul mileniu al erei noastre, cît și pentru cunoașterea procesului de lărgire succesivă a teritoriului ocupat de orașul feudal în epoca sa de înflorire, în secolele XV—XVI.

Cu ocazia cercetărilor efectuate s-a descoperit un semibordei prefeudal orientat NV—SE, de formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, deranjat aproape pe jumătate în partea de sud-vest de un cuptor din secolele XV—XVI. Dimensiunile acestei locuințe sînt de aproximativ 3,30 × 3,70 m. În colțul de sud-est s-a păstrat parțial vatra, construită inițial pe un mic podium din pămînt cruțat înalt de 10—15 cm. De jur împrejurul acestui podium de formă neregulată s-au descoperit urmele unor mici țaruși de formă cilindrică sau pătrată, avînd o grosime de 2—5 cm, care proveneau de la o gardină împletită din nuiele în jurul vetrei. De-a lungul laturilor locuinței s-au descoperit, de asemenea, țaruși cilindrici așezați în două rînduri, avînd o grosime de 2—7 cm care proveneau tot de la o gardină împletită de nuiele. Probabil, între cele două «garduri» formate din împletitura nuielelor s-a bătătorit pămînt consolidîndu-se mai bine baza pereților, procedeu aplicat și la intrarea locuinței aflată în pantă pe latura de nord-vest. În umplutura locuinței și pe podea au fost descoperite urme mici de nuiele carbonizate. La colțurile care s-au mai păs-

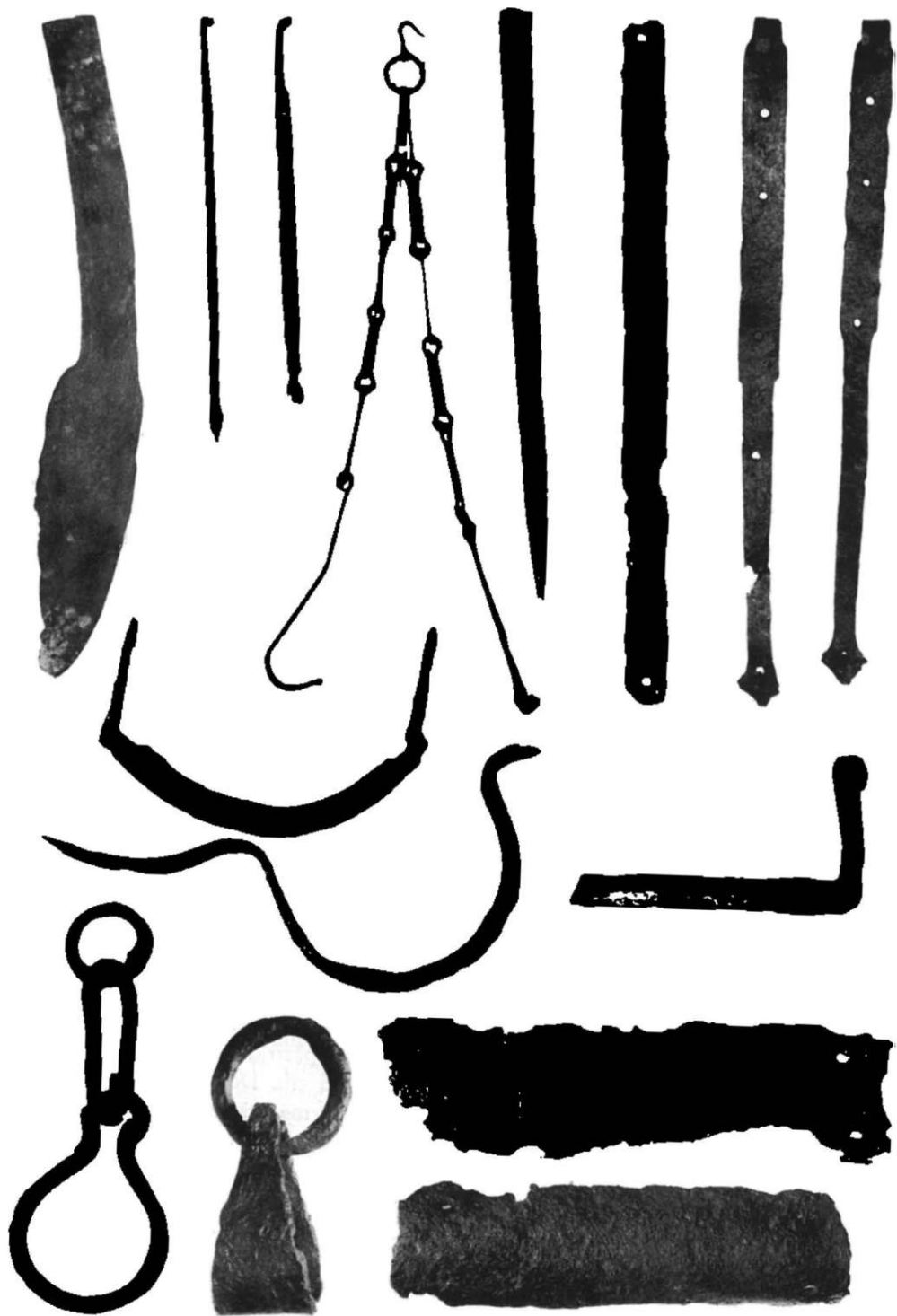

Fig. 2. *Suceava*. Depozit de piese de fier (sec. XV).

trat din locuință au fost descoperite și gropi de pari de 10—15 cm grosime, pe care se sprijinea probabil acoperișul.

Sistemul de construcție a acestei locuințe prefeudale este deocamdată unic pe teritoriul Moldovei în secolele VI—VII, cunoscându-se doar analogii pentru o epocă mai târzie (secolele IX—X) în așezarea de la Prodana-Birlad.

Inventarul acestei locuințe este destul de sărăcăcios. Câteva fragmente ceramice lucrate cu mîna sau fasonate la o roată primitivă, avînd în compoziție și cioburi pisate, provin din vase-borcan cu umeri puțin bombăți, buza ușor răsfrîntă în afară și fundul îngroșat (fig. 6/1,4—5). De asemenea, s-a mai descoperit și un vîrf de săgeată din fier cu două aripioare și tub de înmănușare, iar în apropierea vetrei o aplică ovală din bronz ornamentală cu puncte, păstrată parțial, avînd analogii în cunoscutul tezaur de la Martinovka.

În general, materialul ceramic este identic cu cel descoperit în sectorul Șipot și poate fi datat tot în secolele VI—VII.

În apropiere, pe traseul unui șanț de canalizare, de lângă incinta Mitropoliei din Suceava, a fost descoperit un bordei al cărui profil stratigrafic a fost identificat în peretele secțiunii amintite. Bordeii prefeudal conținea resturi ceramice de aceeași factură cu acelea găsite în sectorul Șipot. Pe baza identității materialului ceramic și această locuință a fost datată în secolele VI—VII. Existența urmelor de locuire din secolele VI—VII identice cu acelea din sectorul Șipot și în această parte a orașului Suceava dovedește că așezarea identificată inițial la Șipot este în realitate mult mai mare.

În secțiunea P VI, în apropiere de locuința amintită mai sus s-a descoperit și un important complex datînd din epoca feudală, format din două cuptoare, probabil pentru ars ceramica, a căror construcție este pînă în prezent unică pe teritoriul patriei noastre.

Cuptorul 1 (fig. 3) de formă rectangulară, orientat NV—SE, cu colțurile rotunjite și cu pereții laterali oblici spre înăuntru, are dimensiunile de 1,5×1,75 m. Deși pereții nu au fost lăzuți la partea superioară, ei s-au păstrat foarte bine, deoarece temperatura ridicată din timpul funcționării cuptorului a zgurificat unele porțiuni din el. Pămîntul din jurul pereților este puternic ars pe o grosime de 15—20 cm.

Cuptorul, păstrat foarte bine, a permis să se facă observații suficiente în legătură cu sistemul său de construcție. Astfel, inițial s-a făcut o groapă de formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, adică de aproximativ 1,90 m de la nivelul de la care a fost săpată. Apoi, de-a lungul acestei gropi dreptunghiulare, pe fundul ei s-a construit din cărămizi (printre care se găsesc și câteva pietre mici de riu) un perete median înalt de 0,30 m, delimitîndu-se astfel două canale de foc, late de 0,50 m, puțin adîncite și cotlonite în perețele din fundul cuptorului. Perpendicular pe perețele median s-au construit, tot din cărămizi cu pietre mici de riu, șase arcade transversale (ultimele două dinspre fundul cuptorului au fost găsite prăbușite), cîte trei deasupra canalelor de foc. Arcadele (de formă semicirculară) au o rază medie de 0,50 m, formează pereți transversali a căror înălțime socotită de la canalele de foc este de 0,45 m, iar lățimea de 0,25 m. Cărămizile din care s-au construit perețele median și arcadele de foc sînt prinse între ele cu lut, apoi întreaga construcție inclusiv canalele de foc au fost lăzuite. Din cauza temperaturii ridicate cărămizile s-au vitrificate, zgurificat și unele s-au deformat. Cele două guri de foc, situate de o parte și de alta a peretelui median corespunzător celor două canale, erau boltite, avînd o rază de aproximativ 0,30 m. Aceste două guri de foc au fost distruse parțial de unul din pereții celui de-al doilea cuptor (2). Pe canalele de foc ale cuptorului 1, s-au găsit multe urme de cenușă și cărbune provenite de la lemne de esență tare (stejar și fag), iar în umplutura cuptorului

s-au găsit resturi de ceramică datînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea, o monedă de aramă (?), o rozetă de bronz, precum și cîteva obiecte de fier (cuțit, potcoavă, cuie).

Cuptorul 2, ceva mai mare (fig. 3), cu dimensiunile de $2,10 \times 1,60$ m, are același sistem de construcție, aceeași formă și aceeași orientare. Spre deosebire de primul cuptor, pereții transversali la acesta din urmă nu s-au mai păstrat în întregime. Cele patru arcade erau

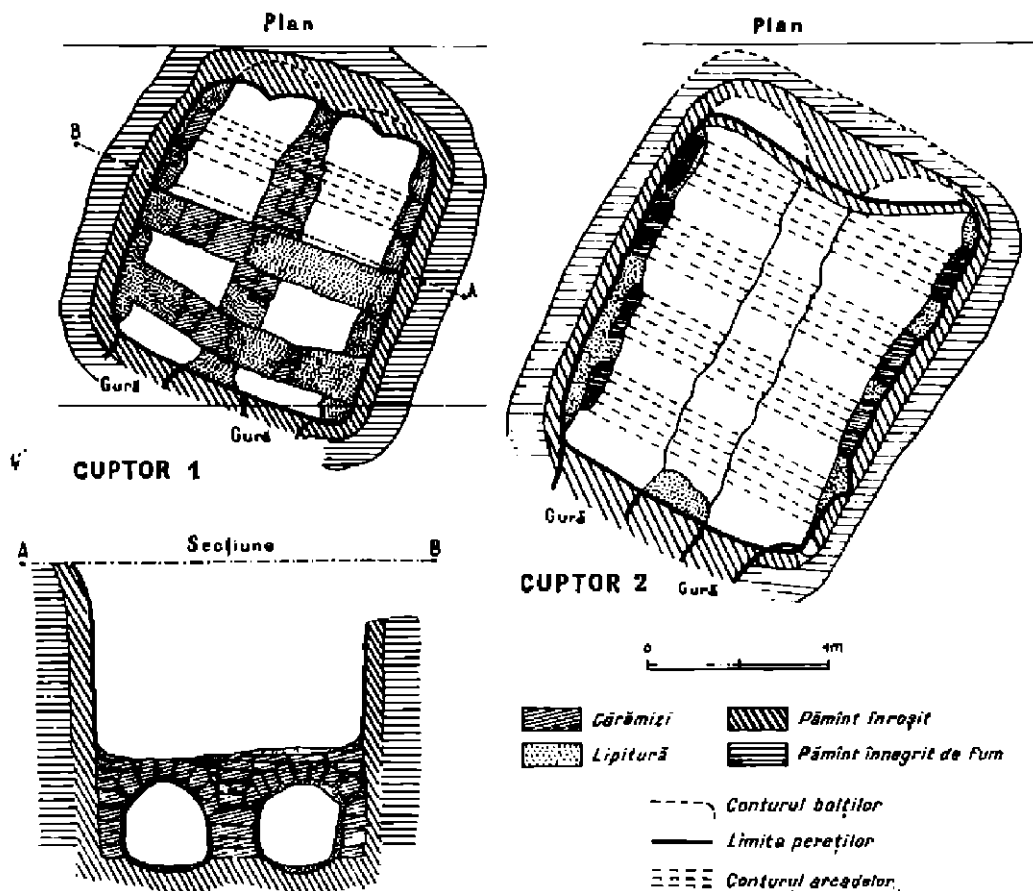

Fig. 3. — *Sursă*. Planurile cuptoarelor 1 și 2 din Secțiunea P (Sectorul Parc).

prăbușite, cărămizile zăcînd direct în cenușă pe canalele de foc. Cărămizile puternic arse erau de asemenea zgurificate și unele deformate. Peretele median avea în unele porțiuni o lățime de 0,38 m, iar pereții transversali, după baza arcașelor care s-au mai păstrat în pereții laterali, o lățime de 0,30 m. Înălțimea peretelui median era de 0,30 m, iar lățimea canalelor de foc de 0,65 m. Gurile de foc, bine păstrate, erau boltite. Ele se terminau într-o groapă (groapa fochistului), păstrată parțial, deoarece a fost deranjată de lucrările de construcție ale străzii care trece prin apropiere. În interiorul acestui cuptor s-au descoperit resturi ceramice din a doua jumătate a secolului al XV-lea, precum și cîteva obiecte din fier.

Dispoziția în plan a acestor cuptoare, ca și inventarul lor, ne-a permis să facem unele constatări: mai întâi a fost construit cuptorul 1 care a funcționat o anumită perioadă de timp. După aceea, cuptorul a fost părăsit, construindu-se în continuarea lui (chiar în groapa fochistului) cel de-al doilea cuptor de dimensiuni mai mari. Pornindu-se de la această constatare, s-ar putea presupune că, probabil, construcția celui de-al doilea cuptor a fost cauzată de o sporire a producției (ultimul cuptor având o capacitate mai mare). După materialul ceramic recoltat, cuptoarele aparțin aceleiași vremi (a doua jumătate a secolului al XV-lea), firește cu diferența de timp dintre ele corespunzătoare funcționării primului cuptor. În stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza ce anume fel de ceramică se ardea în aceste cuptoare, însă ținând seama de modul lor de construcție înclinăm să credem că erau utilizate pentru arderea ceramicii obișnuite. Într-adevăr, dispoziția pereților transversali cu arcade peste perețele median forma de fapt un grătar, care putea fi folosit pentru arderea ceramicii. Nu se poate însă preciza dacă aceste cuptoare erau destinate unei anumite categorii de ceramică (vase, olane, teracote), deoarece nici în umplutura lor nici în groapa fochistului de la cel de-al doilea cuptor nu s-a găsit nici o altă categorie specială de ceramică, în afară de obișnuitele vase de uz casnic, caracteristice acestei vremi.

DAN GII. TEODOR

★

Tot în anul 1960, în afara cercetărilor sistematice, în sectorul « Parc » au mai fost descoperite numeroase complexe arheologice prilejuite de săpăturile construcțiilor edilitare efectuate pe un spațiu destul de întins, situat pe latura de sud-est a parcului central al orașului.

Astfel, un deosebit interes îl prezintă cele 11 cuptoare pentru ars ceramica găsite în raza blocurilor A_1 , B_2 , C_2 și în apropierea acestora. Deosebitile observate în tehnica de construire a cuptoarelor și de ardere a ceramicii de uz casnic indică existența aici a mai multor ateliere de olari. Descoperirea acestor cuptoare, la care se mai adaugă și cele 5 cuptoare pentru ars ceramica, descoperite în 1958 pe str. V. Alecsandri, este importantă pentru faptul că asemenea cuptoare, fiind situate în general la periferia orașelor feudale, ne oferă posibilitatea să stabilim, deocamdată ipotetic, întinderea orașului Suceava pe laturile de vest și sud în secolele XV—XVI. Întregul material însoțit de interpretările corespunzătoare a fost publicat (cf. Mărioara Nicorescu, *Cuptoare de ars ceramică din secolul XIV—XV de la Suceava*, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 97—111).

MĂRIOARA NICORESCU

II. SECTORUL ȘIPOT

Cercetările din 1960 efectuate la Șipot au permis constatarea că întreaga suprafață a platformei a fost locuită încă din epoca comunei primitive. Astfel, în secțiunile VIII și IX au apărut resturile unor platforme neolitice și fragmente ceramice, care după profil și decorul din linii în spirale incizate prezintă analogii cu ceramica de tip Cucuteni A, mai ales cu specia pictată și incizată de tip Trușești. Pe lângă acestea, s-au mai păstrat și câteva fragmente dintr-un vas binoclu, un fragment din partea inferioară a unei figurine feminine incizate, precum și câteva așchii și lame din silex.

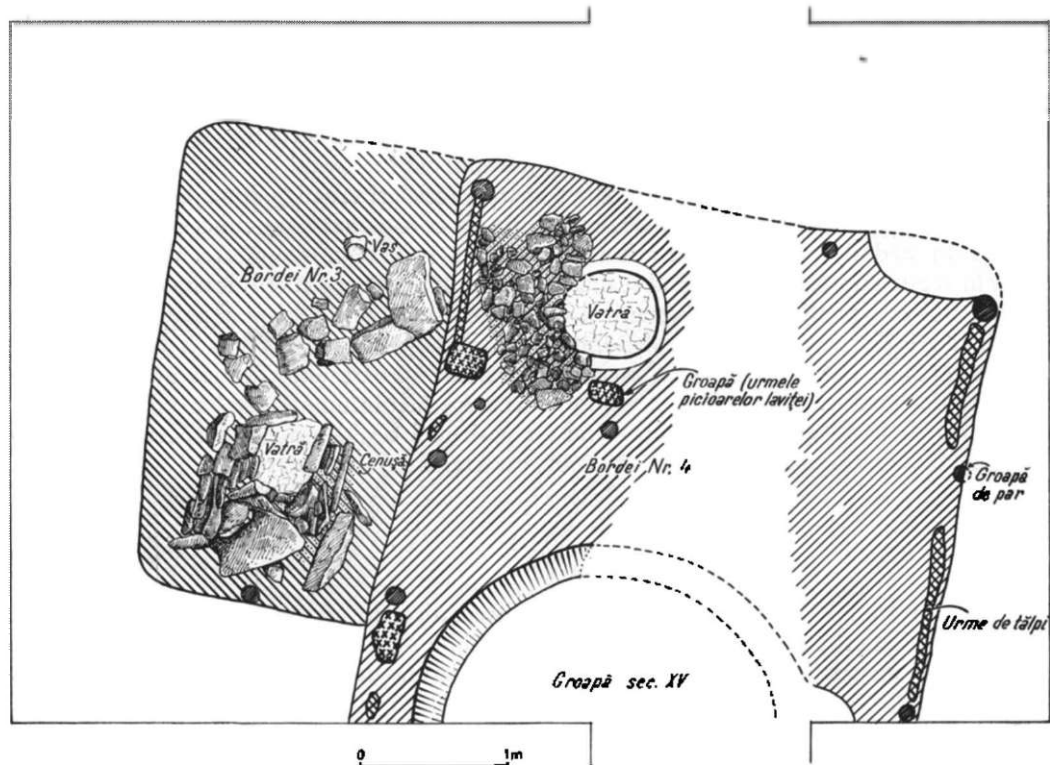

Fig. 4. - *Succeara-Șipot*. Planurile locuințelor suprapuse B 3 și B 4 (sec. VI - VII).

Fig. 5. - *Succeara-Șipot*. Borcelele prefeudale B 3 și B 4 dinspre sud-est.

De asemenea, s-au mai găsit și câteva resturi sporadice hallstattiene. Dintre acestea amintim câteva fragmente de vase, dintre care unul decorat cu caneluri și puncte, iar altele cu brâu alveolar în relief, precum și câteva bucăți dintr-un idol antropomorf decorat cu incizii și orificii, care pot fi atribuite eventual unui Hallstatt mijlociu.

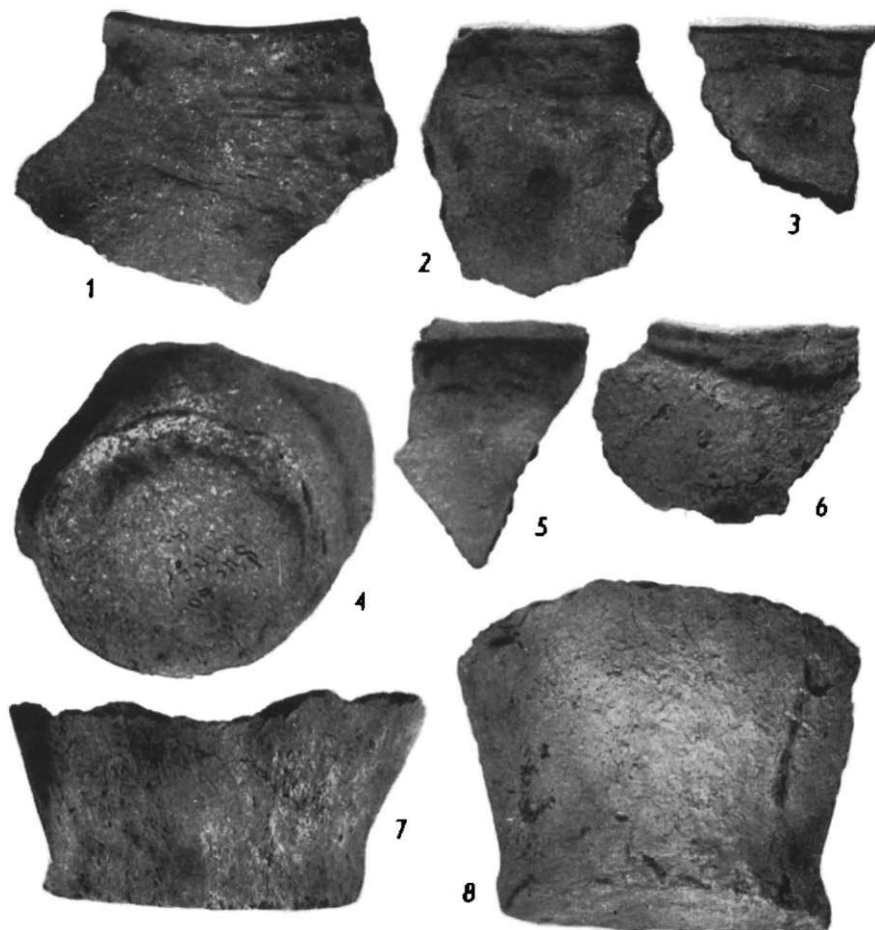

Fig. 6. - *Suctara*. Fragmente ceramice din sec. VI - VII (2, 3, 6 - 8, de la Șipot și 1, 4 - 5, Sectorul Pare).

Obiectivul principal al săpăturilor efectuate în anul 1960 în sectorul Șipot I-a constituit, în continuare, cercetarea așezării prefeudale descoperite aici cu mai mulți ani în urmă și din care pînă acum se cunoșteau două locuințe de tip bordei.

Astfel, în secțiunea VIII s-au descoperit două locuințe prefeudale de tip semibordei parțial suprapuse (fig. 4 și 5). Locuințele prefeudale (numerotate B3 și B4) sînt de formă rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, avînd laturile de $3 \times 3,50$ m și respectiv $3,90 \times 3,50$ m. Locuințele se aflau la adîncimea de 0,60 m (B3) și 0,80 m (B4).

Din locuința B 3 s-au păstrat aproximativ 2/3 din suprafață, fiind distrusă pe porțiunea laturii de sud-vest de construcția ulterioară a locuinței B 4. În colțul de nord-vest locuința B 3 are un pietrar destul de bine păstrat.

Locuința B 4 a fost dezvelită pe o porțiune mai mare, dar și ea a fost parțial afectată de o groapă medievală pe latura ei de nord-vest și de o altă groapă, ulterioară, înspre latura de sud-est. Pietrarul, așezat în colțul de est, a fost parțial dărânat. În colțuri și pe marginea laturilor au fost identificate gropi de pari circulare, iar între ele urmele unor scinduri fixate de-a lungul pereților. În apropierea vetrei au fost identificate și câteva gropi de pari dreptunghiulare, provenite probabil de la o lavijă. Intrarea acestor locuințe nu a putut fi identificată, fiind în ambele cazuri afectată de intervențiile ulterioare.

Materialul arheologic adunat din cele două locuințe, în special ceramica, este identic, ceea ce ne determină să apreciem că între locuințe nu există o diferență cronologică prea mare. S-ar putea să fie vorba chiar de o reamenajare a locuinței B 3. În ceea ce privește inventarul, el este compus din câteva fragmente ceramice lucrate cu mina, dintr-o pastă în compoziția căreia s-au introdus cioburi pisate și foarte puțin nisip. Fragmentele provin din vase-borcan cu umerii prelinși, buza puțin răsfrîntă în afară și fundul îngroșat (fig. 6/2—3, 6—8). În locuința B 4 a mai fost descoperită și o mică mărghică din pastă de sticlă și un fragment de fusaiolă. Materialul ceramic descoperit în cele două locuințe este de aceeași factură cu acela identificat în locuințele dezvelite în campaniile anterioare, putînd fi astfel datat tot în secolele VI—VII.

Din punct de vedere cultural, descoperirile prefeudale de la Suceava (sectorul Șipot și Parc) se încadrează în grupa cunoscută a antichităților autohtono-slave de tip Botoșana-Suceava, Crucea lui Ferentz-Iași. Unele din materialele ceramice prezintă, după forma și tehnica lor de lucru, strînse analogii cu vestigiile autohtone identificate la Botoșana-Suceava, Tirpești și Costișa-Neamț. Altele aparțin, după caracteristicile formelor, grupului cultural slav timpuriu de tip Korceak-Jitomir. Prezența acestor categorii ceramice, alături de care trebuie să amintim și unele obiecte de podoabă (fibula digitată descoperită în 1959 în sectorul Șipot și aplica de tip Martinovka din sectorul Parc), constituie elemente importante pentru încadrarea descoperirilor prefeudale de la Suceava în secolele VI—VII. Aceasta este desigur vremea primelor contacte mai strînse între populația autohtonă și cultura slavă arhaică de tip Korceak-Jitomir, vehiculată de triburile slave pătrunse dinspre răsărit în aceste regiuni ale României.

DAN GH. TEBDOR

III. CURTEA DOMNEASCĂ

În cursul anului 1960 la Curtea Domnească din Suceava s-a urmărit precizarea limitelor acesteia și obținerea informațiilor asupra organizării sale planimetrice, culegîndu-se totodată date de ordin cronologic care să permită încadrarea în timp a resturilor descoperite. În acest scop s-a sondat terenul în direcțiile în care săpăturile din 1953—1954 arătasera că se întind ruinele Curții Domnești. Astfel, la S și V de colțul de NE al Curții, care a fost dezvelit cu prilejul săpăturilor amintite, au fost săpate trei secțiuni: secțiunea XIV, orientată N—S, și secțiunile XV și XVI, orientate E—V. Secțiunea XIV a pornit de la zidurile descoperite în 1953—1954 și a fost prelungită mai întii pînă la marginea străzii Ștefan Ștefureac și apoi dincolo de stradă pînă la panta pîriului Șipot.

Cu această ocazie s-a constatat că ruinele palatului Curții Domnești se întind pe latura de est — acolo unde secțiunea a fost săpată — cu mult mai mult decât se presupunea, anume încă 20 m. Așa fiind, latura de est a palatului are lungimea de 40 m fiind seama de faptul că în campaniile trecute s-au mai dezvelit 10 m din ea. Pe această latură secțiunea a interceptat zeturile pivniței palatului în continuarea aceleia descoperite în anii precedeați, o încăpere situată în colțul de SE al palatului, un coridor la subsol în fața acesteia și un zid care pare că deschide spre S coridorul.

Atât cât a fost scoasă la iveală în secțiune, pivnița se întindea în continuare pe toată latura de est a palatului, cu excepția unei mici porțiuni din colțul de SE, avind un plan dreptunghiular cu lungimea de 30 m și lățimea, după cum a fost determinată anterior, de 8 m. Interiorul pivniței este compartimentat, întrucît pe traseul secțiunii apar ziduri despărțitoare. Observații de detaliu privind compartimentarea se vor putea face după dezvelirea în întregime a complexului.

Cît privește încăperea care se afla în colțul de SE al palatului, aceasta are forma rectangulară cu laturile de 5×2 m; pereții de sud și est îi constituie înseși zidurile exterioare ale palatului din părțile respective. Peretele de nord îl formează zidul care limitează spre sud pivnița, iar cel de vest intră în malul săpăturii. Intrarea în încăpere nu s-a găsit în porțiunea săpată. De altfel, starea de conservare a zidului de încăpere este destul de rea. După locul unde este situată, ca și după dimensiuni, încăperea aceasta constituie foarte probabil parterul unui mic turn de colț al palatului, retras pe linia zidurilor lui exterioare.

Așa cum s-a arătat mai înainte, de-a lungul fațadei sudice a palatului șanțul săpat a dat peste un coridor cu orientarea E—V, avind lățimea de 1,20 m și adîncimea de 3,20 m față de nivelul solului actual. Din construcția coridorului nu s-au păstrat decît pereții laterali și aceștia în stare proastă, fiind dărînați pînă sub nivelul solului contemporan datei cînd au fost zidiți și într-un loc chiar pînă la talpa fundației. Peretele de nord îl alcătuiește zidul de sud al palatului, iar acela de sud un zid paralel cu primul, gros de numai 0,50 m.

Ca tehnică de construcție toate zidurile descoperite, indiferent de epocă, sînt clădite din piatră brută și mortar, neglijent în fundație și îngrijit deasupra solului. Totuși, sub raportul tehnicii de subconstrucție se pot face și deosebiri între ziduri de la o perioadă la alta, datorită unei serii întregi de elemente ca: modul de fundare, maniera de construcție a zidului în elevele, felul cum este căutată piatra pentru parament, chipul de folosire a tiranților și constituția mortarului. Săpătura din anul acesta a permis să se facă observații clare și suficiente asupra mortarului folosit în construcția Curții Domnești. După datele culese se poate vorbi de un raport aproape constant între var și nisip. Așa, de pildă, în secolul al XV-lea cantitatea de var în mortar este mare, ceea ce face ca mortarul să fie gros și alburii la culoare. În schimb, în secolul al XVII-lea cantitatea de var din mortar scade mult, așa încît acesta devine slab și cenușiu la culoare.

Pivnița de pe latura de est în forma în care se prezintă acum aparține secolului al XVII-lea, după cum arată urmele materiale descoperite în interiorul ei și în depunerile din preajma sa. Astfel, pe podeaua pivniței s-au găsit fragmente ceramice, printre care numeroase fragmente de caolin, plăci de faianță în stare fragmentară și obiecte de metal, toate datînd din secolul al XVII-lea. Aceleași piese s-au recoltat și din stratul de depuneri format în timpul existenței sale. Pivnița aceasta reprezintă o fază de remaniere a laturii de est a palatului, deoarece ea încorporează sau taie ziduri mai vechi, care se datează pe baza observațiilor stratigrafice în secolele XV și XVI.

Tot în secțiunea XIV e de semnalat descoperirea unei rigole, a două conducte de apă și a unor ziduri. Rigola este orientată N—S, adică dinspre palat spre pîriul Șipot, și are o ramificație care vine dinspre NE de la anexele palatului. Ea e construită îngrijit și solid. Fundul rigolei principale e făcut din lespezi de piatră, avînd mortar în rosturi, iar cel al ramificației sale este făcut dintr-o placă de mortar. Pereții rigolei sînt clădiți din cărămidă legată cu mortar. Pe ei se sprijină capacul rigolei, format din lespezi de piatră prinse cu mortar. În secțiune, rigola e rectangulară cu dimensiunile de $0,25 \times 0,20$ m. După nivelul de instalare, care a putut fi determinat, rigola se datează în secolul al XVII-lea.

Una dintre conductele de apă are orientarea ENE—VSV, e făcută din olane de lut ars, legate cu mortar amestecat cu cărămidă pisată. Stratigrafic s-a constatat că ea a fost instalată în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cealaltă conductă de apă are aproximativ aceeași orientare și e construită din același material, numai că e instalată în cutie de piatră de secțiune triunghiulară. Aparține secolului al XVII-lea.

În cuprinsul secțiunii acesteia s-a mai constatat că la 3,50 m de palat și pînă la str. Ștefan Ștefureac toate straturile pînă la adîncimea de 4,50 m față de solul actual au fost îndepărtate, creîndu-se aici o platformă orizontală. Pe aceasta s-a întins un pavaj din prundiș de rîu. De pe pavaj s-au cules cioburi din a doua jumătate a secolului al XV-lea, fapt care datează pavajul în această perioadă. Rostul acestei amenajări rămîne să fie explicat cu prilejul cercetărilor viitoare. Ulterior, în secolul al XVI-lea, pe același loc s-a mai făcut o amenajare cu prundiș de rîu. Aici, în secolul al XVII-lea s-a nivelat terenul cu pămînt și în două perioade s-a întins moloz.

Deși în această parte a Curții Domnești, în secțiunea săpată nu s-a găsit zidul de incintă, totuși e de presupus că undeva pe marginea veche a pîriului Șipot el va fi fost, întrucît zidul de est al incintei, interceptat în secțiunea XVI, este exclus să nu se fi închis cu un zid în partea de care vorbim.

Prin secțiunile mai sus arătate s-au putut fixa criteriile privind amplasarea și a altor secțiuni necesare determinării planimetrice Curții Domnești. Astfel, secțiunea XVII (plasată la colțul de vest al palatului), orientată E—V, și secțiunea XVIII (plasată perpendicular pe secțiunea XIV), orientată V—E, au dus la descoperirea zidurilor incintei exterioare.

În secțiunea XVII, la capătul de est al acesteia, la o adîncime de 1—1,50 m pe o lungime de 3,25 m au fost găsite temeliele și o parte din zidul demantelat al incintei exterioare a Curții Domnești pe latura de vest, precizîndu-se totodată că acest zid se leagă direct cu o pivniță, care aparține evident aceluiași complex, deși actualmente este folosită de o locuință particulară. De asemenea, în secțiunea XVIII, la capătul de est al acesteia, la o adîncime de 1,50—2 m pe o lungime de 1,50 m, s-au descoperit resturile temeliei zidului incintei exterioare pe latura de est.

Totodată, cercetările au permis să se stabilească unele elemente importante atît referitoare la viața Curții Domnești, cit și la viața orășenească de la Suceava în general.

În ceea ce privește această din urmă problemă, este important de subliniat faptul că în secțiunea XVII s-au putut surprinde urme de locuire din secolul al XIV-lea, atestate prin descoperirea într-un strat de pămînt cenușos, la o adîncime de 1,20—1,30 m, a unor fragmente ceramice de uz casnic de tip orășenesc, asemănătoare aceloră descoperite anterior la Suceava. Din materialul ceramic descoperit atrag atenția fragmentele de vase cenușii, lucrate la roată cu turație rapidă, avînd o buză înaltă, prevăzută la exterior

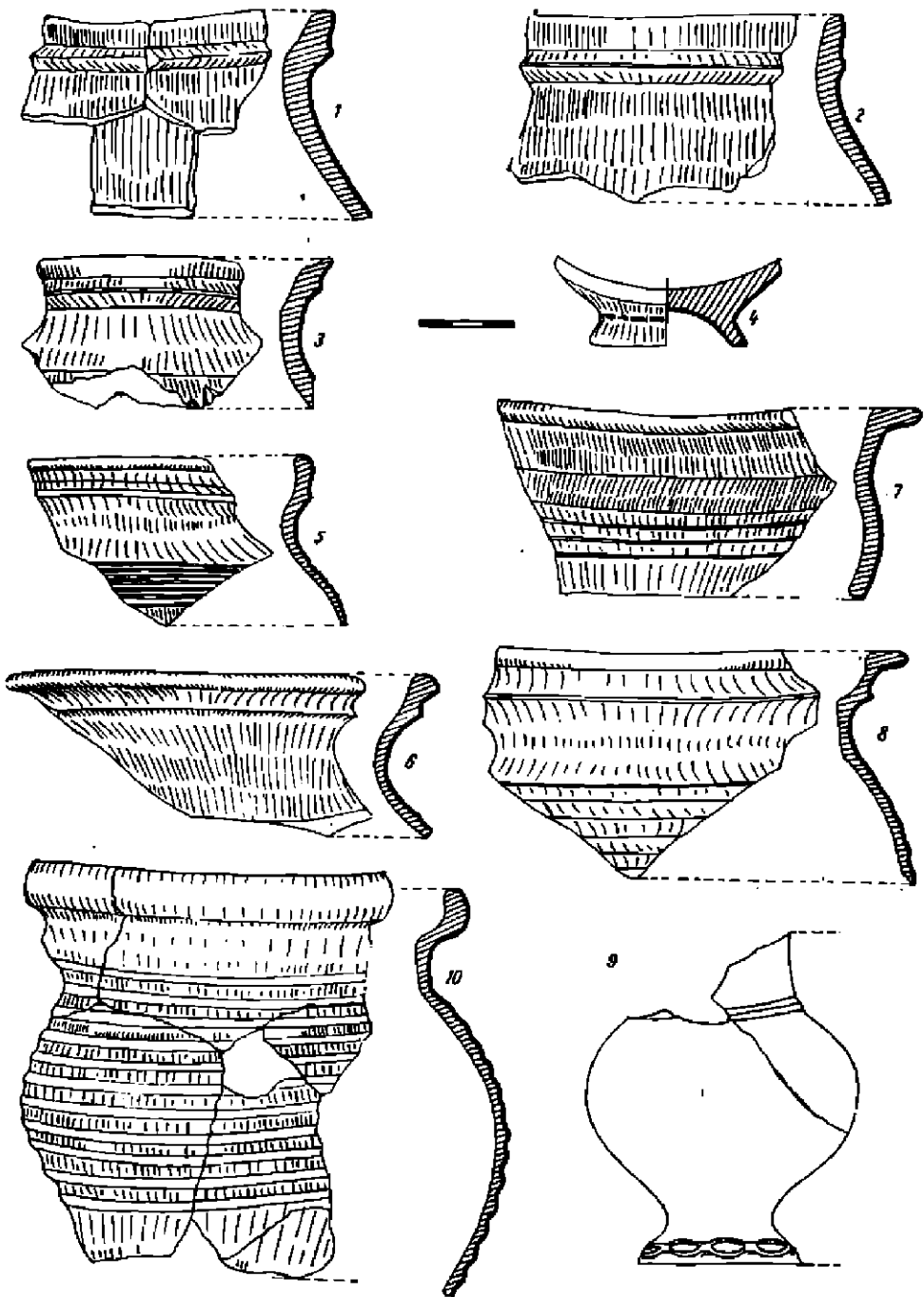

Fig. 7. — *Sursava. Cătra Domășd.* 1-3, fragmente cerușii din sec. XIV, de tip Bain; 8-10, fragmente cerușii din sec. XV; 4-7, fragmente roșii din sec. XV (4, anălpuț).

cu o nervură, în interior cu o ușoară fațetare, iar pe umeri un decor din linii în val (fig. 7/1—2).

Alte fragmente tot de la vase cenușii, lucrate în aceeași tehnică, cu buza dreaptă, cu nervură la exterior, dovedesc o păstrare a unor tradiții mai vechi în mediul orășenesc sucevean în domeniul meșteșugului olăritului, avînd în vedere și faptul că tocmai în această perioadă se sfîrșește procesul de urbanizare al străvechii așezări de la Suceava. Aceste fragmente ceramice sînt foarte asemănătoare, unele mergînd pînă la identitate cu ceramica descoperită la Baia și datînd de la mijlocul secolului al XIV-lea (fig. 7/3).

Din acest punct de vedere cercetările de la Curtea Domnească din Suceava prezintă o deosebită importanță și merită să fie continuate, deoarece au dovedit prezența elementului orășenesc aici anterior fondării Curții Domnești. Totodată, merită a fi subliniat faptul că pe această latură a Curții Domnești nu se observă urme de arsură puternică, așa cum au fost găsite pe latura de nord, unde locuințele au fost distruse prin incendiu și terenul nivelat, probabil în vederea amenajării curții. De asemenea, în secțiunea XVII s-a putut observa cu deșulă claritate că nivelul de locuire din secolul al XIV-lea pare să fi fost răsuit în unele părți, probabil în legătură cu amenajarea Curții Domnești.

Secțiunea respectivă a dat la iveală și resturi de locuire, sporadice în porțiunea cercetată, din secolul al XV-lea, atestate atît prin ceramică de uz casnic și decorativă cît și prin obiecte de metal, descoperite într-un strat de pămînt negru-cenușiu afînat, cu urme de cenușă, la o adîncime de 0,90—1,20 m. Dintre obiectele de metal semnalăm un lăcăt dreptunghiular, o cheie, diverse cuie de forme și dimensiuni variate, o cataramă. Din stratul mai sus amintit provin unele fragmente de vase din pastă roșie, bine frămîntată, lucrate la roată cu turac rapidă, arse uniform, nesmălțuite și smălțuite (fig. 7/4—6, 7), asociate cu ceramica cenușie, la fel din pastă fină și bine arsă, datînd din secolul al XV-lea (fig. 7/8, 10). Dintre acestea din urmă se remarcă o cană cu toartă, probabil cu gura trilobată, avînd pe marginea fundului un decor din alveole (fig. 7/9). La aceasta se mai adaugă și fragmente din cahle din pastă roșie nesmălțuite, cu decor animalier, reprezentînd leul încoronat, cu decor arhitectural sau smălțuite cu ornament arhitectural ajurat, datînd din secolul al XV-lea.

Trebuie să semnalăm și descoperirea în secțiunea XVII a unui mic cuptor, probabil de redus minereul, deoarece în imediata sa apropiere au fost găsite bucăți de zgură de fier, iar în cuptor nu s-a găsit nici un fel de material ceramic. În schimb, în mijlocul cuptorului s-au găsit mai multe pietre mijlocii cu urme de ardere puternică și cenușă. Prin forma sa acest cuptor diferă și de cuptoarele de copt plîne, descoperite anterior la Suceava.

În secțiunea XVIII s-au descoperit o serie de temelii de la diverse ziduri, alcătuint complexul interior al Curții Domnești, așa cum o dovedesc și pavajele de prundiș de rîu, datînd din secolul al XV-lea, descoperite la o adîncime de 1,45—1,50 m față de solul actual.

Astfel, descoperirile din acest sector pun într-o lumină nouă problemele referitoare la epoca de construite a Curții Domnești, precum și la fazele de refacere ale acesteia. Dacă în urma cercetărilor anterioare s-a ajuns la concluzia că o parte din zidurile complexelor interioare ale Curții Domnești datează din secolul al XVII-lea, fiind atribuite epocii lui Vasile Lupu, apoi în prezent se profilează cu multă claritate posibilitatea de a data la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea întregul complex cercetat pînă în prezent. În viitor, pe măsura efectuării lucrărilor de sistematizare, cît

mai ales prin dezvelirea exhaustivă a întregului monument istoric, se vor putea face și precizările, atât de importante, privind fazele și etapele de construcție ale Curții Domnești de la Suceava.

TRIFU MARTINOVICI
ALEXANDRU ANDRONIC

În afara noilor descoperiri care aduc contribuții valoroase la cunoașterea vieții locuitorilor așezării slave de la « Șipot », cercetările din campania anului 1960 efectuate în punctul menționat au prilejuit aflarea unor complexe și sesizarea unor situații stratigrafice de reală importanță pentru limpezirea unor serii de probleme spinoase din istoria așezării feudale de la Suceava.

Deschisă pentru a permite stabilirea stratigrafiei măcar a unei părți (terminale) a borului de deal pe care se desfășoară de mai mulți ani săpăturile de la « Șipot », secțiunea VIII a oferit din plin datele necesare unei astfel de cercetări. Fără să încercăm a urmări detaliat situația stratigrafică pentru fiecare din cei 72,60 m cât a măsurat secțiunea, ceea ce presupune măcar obligația de a stăruii explicativ asupra diverselor deranjamente parțiale (destul de numeroase altminter) ale straturilor, ne mulțumim a prezenta situația în liniile ei generale, cu precizarea că încheierile sînt valabile pentru toată această porțiune de teren.

Observațiile stratigrafice prilejuite de această secțiune, întărite de studierea chiar dacă, deocamdată, numai parțială a materialului descoperit, duc la încheierea că locul în discuție a cunoscut o locuire intensă încă din epoca comunei primitive. Cum prezentarea materialelor aparținînd acestei vremi, ca și a descoperirilor provenind din locuințele slave din faza Suceava-Șipot s-a făcut în paginile de mai înainte, vom stăruii aici doar asupra descoperirilor, mai elocvente prin număr, din veacurile evului mediu.

Pe toată lungimea șanțului baza săpăturii o constituie solul viu, reprezentat de un pămînt compact de culoare cafenie, numai rareori pigmentat de concrețiuni de culoare albă, deosebit de friabile. Grosimea relativ mică a straturilor de cultură face ca solul viu să apară la o adîncime ce nu depășește de obicei 2 m, adesea aceasta fiind mult mai mică.

Solului viu îi urmează, pe toată lungimea șanțului, acolo unde intervenții mai tîrzii nu l-au distrus, un strat de locuire neolitică, marcat fie prin materiale ceramice (destul de numeroase), fie prin bucăți de chirpic a căror mărime descrește pe măsură ce se află mai departe de locuința din care provin. Chiar dacă n-a fost surprinsă decît o singură locuință de acest fel, și ea distrusă în bună parte de o groapă de lut din epoca feudală, cantitatea de chirpic aflată în stratul contemporan acestuia lasă să se înțeleagă că locuințele sînt mai numeroase. Stratul neolitic, reprezentat de un pămînt galben-cafeniu, este suprapus de un alui a cărui grosime variază destul de mult, nedeșăind însă niciodată 0,80 m. Acest strat este format dintr-un pămînt de depunere destul de compact, de culoare cenușie deschisă. Lipsit în cea mai mare parte de materiale arheologice, cu excepția cîtorva fragmente neolitice și a puține fragmente ceramice slave găsite izolat, acest strat aparține perioadei dintre secolele VII—XIII. În completare, trebuie să facem precizarea că în acest strat, mai exact la partea lui superioară, au fost descoperite, în condiții întîi neoficiale cîteva fragmente ceramice care, atât prin factură cît și prin ornamentul din care mai

păstrează părți, se încadrează în categoria ceramicii atribuite veacului al X-lea. Fragmentele sînt lucrate dintr-o pastă de calitate mijlocie, în care se găsesc și mici pietricele, și sînt ornamentate prin linii incizate destul de adînc și neregulat. Culoarea fragmentelor este roșie.

Tot în acest strat, către limita lui superioară, au fost decoperite puține fragmente ceramice de factură rudimentară, lucrate cu mîna, dintr-o pastă rău frămîntată și bogată în impurități. După aspectul lor general, aceste fragmente par a fi în legătură cu ceramica, de cea mai bună calitate, datînd din veacul al XIV-lea, și care începe să apară sporadic încă de la nivelul superior al stratului în discuție. De aceea considerăm că ceramica rudimentară aparține mai curînd veacului precedent, al XIII-lea.

Stratul menționat este, la rîndul său, suprapus de unul reprezentat de un pămînt grăunțos, relativ afînat, de culoare cenușie, dar mai închisă decît a celui precedent. În acest strat, a cărui grosime depășește adesea 20 cm, apar foarte numeroase fragmente ceramice, cea mai mare parte lucrate la roată și ornamentate cu linii, val sau incizii pe buze. Deși apar doar în proporție de aproape 99%, restul fiind reprezentat de o ceramică deosebită atît calitativ cît și din punctul de vedere al ornamentului (se folosește ornamentul «ramură de brad» sau linii verticale într-un singur registru), considerăm că în perioada căreia îi aparține acest strat ceramica ornamentată cu «brăduț» nu era cunoscută la Suceava, puținele fragmente din această specie ajungînd în stratul arătat prin alunecare din cel superior. Oricum ar fi, stratul aparține, pe baza materialelor din cuprinsul lui, primei jumătăți a secolului al XIV-lea.

Dacă în straturile descrise pînă acum urmele de locuire, marcate prin chirpic sau cărbune, sînt cu deosebire puține și nu pot oferi indicii cu privire la densitatea construcțiilor, în stratul următor astfel de urme sînt abundente. Constituit dintr-un pămînt unitar din punctul de vedere al compoziției sale, acest nou strat este foarte bogat în chirpic, cărbune și cenușă și conține numeroase materiale arheologice. Puternic deranjat pe aproape întreaga înălțime a secțiunii VIII de construcții aparținînd secolelor XV—XVI sau de complexe și gropi din aceeași vreme, stratul acesta nu mai apare acum decît cu o grosime de cel mult 0,10 m, ceea ce nu împiedică urmărirea continuității lui. Mai gros înspre capătul de E al secțiunii, unde terenul este în pantă și pămîntul s-a scurs, stratul se subțiază către capătul opus al șanțului și pe alocuri dispare.

Materialul arheologic aflat în acest strat nu mai este unitar ca factură ca în cel precedent, ci împărțit în două mari categorii: prima categorie, și cea mai numeroasă, este reprezentată de o ceramică ale cărei strînse legături cu aceea din stratul anterior este neîndoieabilă. Judecînd după toate elementele, ea este de atribuit populației locale. A doua categorie o constituie o anumită specie ceramică, de mai bună calitate decît prima, lucrată dintr-o pastă mai bună, de culoare cenușie, și ornamentată cu motivul «brăduț» sau cu o benziță îngustă de linii verticale.

S-a arătat mai sus că intervenții mai tîrzii au distrus în parte stratul care aparține sfîrșitului veacului al XIV-lea. Într-adevăr, amenajarea unor locuințe de suprafață din secolele XVI—XVII, ca și numeroasele gropi pentru scos lut sau de var au distrus nu numai acest strat, dar și pe cele care aparțin secolelor XV—XVII, din care nu se mai păstrează decît mici porțiuni, unde se surprind stratigrafic bine.

Dacă secțiunea VIII a furnizat date stratigrafice de o valoare științifică remarcabilă, acestea nu au fost, din păcate, îmbogățiu: prin săparea secțiunii IX, dispusă perpendicular pe cea de mai înainte. Numeroasele intervenții, aparținînd secolelor XV—XVII, surprinse în întreaga secțiune IX au distrus straturile anterioare în așa măsură încît a rămas

În funcție de profilul lor și de tehnica de lucru, vasele descoperite în cuptorul de la «Șipot» se încadrează într-o categorie bine documentată la Suceava atît prin descoperirile de la Cetatea de Scaun cît și de pe platoul din fața acesteia. Această ceramică aparține sfîrșitului veacului al XIV-lea și începutului celui următor. Datarea arătată este confirmată prin descoperirea, în cuptorul în discuție, a uneia din puținele monede cunoscute pînă acum emise în timpul domniei lui Ștefan Mușat.

M. D. MATEI ȘI MĂRIOARA NICORESCU

IV. SILIȘTEA ȘCHEII-SUCEAVA

(1960—1961)

Pe siliștea de la Șcheia, situată la circa 600 m spre sud-vest de marginea satului cu același nume, pe malul stîng al pîrîului Șcheia și în imediata apropiere de albia acestuia, în anii 1959—1960 s-au desfășurat lucrări de construcție de mari proporții. Cu acest prilej, pe o suprafață de aproximativ 5 ha au ieșit la iveală numeroase fragmente ceramice și alte materiale care indicau prezența acolo a unor așezări omenești.

Data fiind întinderea apreciabilă a suprafeței și mai ales faptul că aceste materiale constituiau o noutate pentru întreaga regiune, ele ducînd la concluzia că pe această zonă se află o așezare a dacilor liberi din primele secole ale e.n., s-a luat hotărîrea de a se efectua aici săpături de salvare pe porțiunile unde lucrările menționate permiteau această intervenție.

Cercetările întreprinse¹ au cuprins o suprafață de aproape 430 m², săpîndu-se 4 secțiuni de diferite dimensiuni precum și 6 casete adiacente de mici dimensiuni. În funcție de condițiile de care am dispus în cadrul șantierului de construcții, cercetarea complexelor nu s-a putut face decît parțial, iar intervențiile provocate de lucrările pentru scos pămînt ne-au împiedicat de foarte multe ori să stabilim raporturi stratigrafice chiar între complexele pe care am reușit să le cercetăm.

Au fost determinate următoarele complexe: a) *locuințe, vetre* și b) *cuptoare*.

a) În caseta S. 5, la adîncimea de circa 0,50 m de la nivelul actual, se află podeaua lutuită a unei locuințe de suprafață, de la care s-a păstrat nederanjat doar colțul de sud-vest pe aproape 12 m² (fig. 8). Pe această suprafață se păstra și varra locuinței, care avea aproximativ 1 m² și era marcată de multe resturi de cenușă, precum și printr-o ardere mai intensă decît a restului podelei. Parțial, s-au păstrat chirpicii de la pereții de sud și de vest, în funcție de care peretele de vest pare a fi avut o lungime de peste 4 m. Locuința a fost distrusă de un incendiu. Din ea s-au mai păstrat doar pete de pămînt ars cenușiu, ceea ce dovedește că după distrugerea ei prin foc, locuința a suferit operațiile unei nivelări care a împrăștiat toate celelalte resturi. Datorită stării rele de conservare, nu s-au putut stabili dimensiunile construcției. De pe podeaua locuinței au fost culese fragmente de ceramică dacică, provenind de la vase din pastă poroasă, lucrate cu mina, și de la vase din pastă roșie și cenușie, de bună calitate, lucrate la roată.

¹ Lucrările s-au desfășurat în 1960 și 1961, în cadrul șantierului arheologic Suceava. La săpături au participat Grigore Poik, Mărioara Nicorescu și Tamara Constantiniuc.

În caseta S. 4, la adâncimea de 1 m, au fost descoperite resturile unei alte locuințe, răspândite pe o suprafață de circa 1 m². Materialul ceramic descoperit la același nivel era asemănător cu cel de la locuința din caseta S. 5. Era vorba, deci, de o locuință contemporană cu prima. De la această locuință nu s-a păstrat nimic din podea.

Supraveghindu-se lucrările de pe șantierul arătat, s-au mai putut surprinde și alte urme, destul de prost păstrate, provenind de la locuințe contemporane cu primele. În

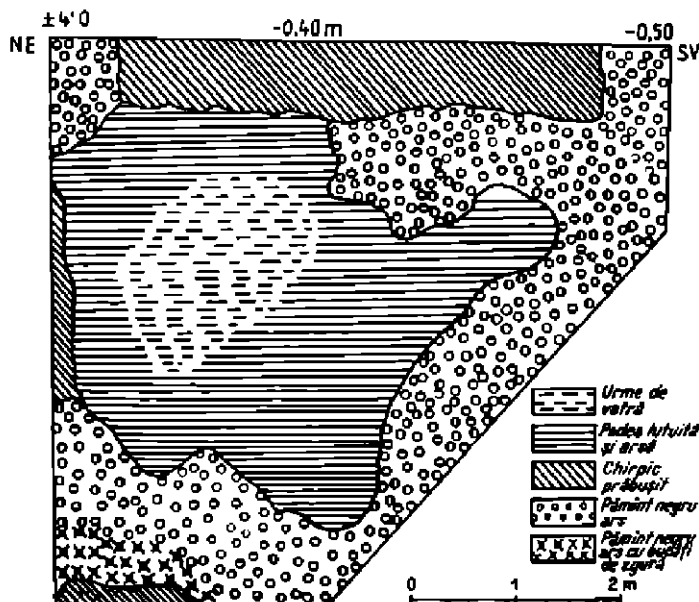

Fig. 8. — Șcheia-Siliștea. Plan de locuință.

aceleași condiții au fost sesizate și urmele unei vetre, de circa 0,50 m², de formă elipsoidală, situată la adâncimea de peste 1 m de la nivelul actual al solului. Pe lângă o apreciabilă cantitate de cenușă, pe suprafața vetrei s-a găsit ceramică fină, roșie și cenușie, ca și din cea lucrată cu mîna. Cercetarea făcută aici nu a dus la determinarea vreunei locuințe și rămînem la ipoteza că este vorba de o vatră izolată.

b) În afara complexelor de mai sus, săpăturile noastre au prilejuit descoperirea a trei cuptoare de ars oale^a.

Primul în ordinea descoperirii și cu cea mai mare capacitate este numai la cîțiva metri de locuința menționată din caseta S. 4. Partea superioară a cuptorului este în cea mai mare parte distrusă de lucrări recente, păstrîndu-se mai bine doar partea de nord-vest a acesteia, iar în rest doar puțin din bază. Cuptorul este de tipul acelor cu grătar și cu camera superioară în formă de caloră sferică. Camera inferioară este despărțită în două de un perete, care continuă pînă la gurile de alimentare cu lemne de foc.

^a Între timp Gh. Bichir a publicat în *JCTV*, 17, 1966, 3, p. 489 și urm., cele două cuptoare de la Buznărești, de genul

cuptoarelor 1 și 3 de la Șcheia-Siliștea.

Camera inferioară, în întregul ei, are un diametru de 2,10 m și înălțimea de 0,60—0,65 m. Peretele median are o grosime de 0,45—0,50 m. Latura de sud-est a camerei inferioare este căptușită cu două plăci groase de gresie, una de 1 m în lungime și înaltă de 0,60 m, înfiptă în pământ cu circa 0,15 m, iar a doua, în continuarea celei dintii, este mai mică și pătrunde în galeria ce dă spre gura cuptorului, avind lungimea de 0,60 m. Fără îndoială că încălzindu-se, aceste pietre contribuiau la păstrarea unei tem-

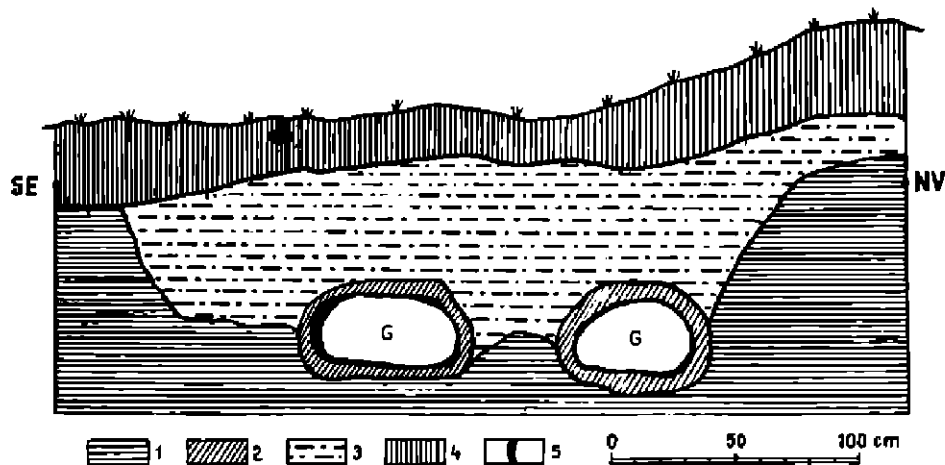

Fig. 9. — *Sebis-Siște*. Cuptorul 1. Secțiune. 1, pământ galben, nepurtat — solul virgin; 2, pământ ars la roșu; 3, pământ negru amestecat cu pământ galben pigmentat cu braze de chirpic ars; 4, pământ negru închis granulos, în care s-a găsit un fragment ceramic de factură dacică; 5, pereții celor două guri de foc (lipitură), arși la viot.

peraturi înalte și constante, pe lângă că asigurau peretele de eventualele deteriorări. Galeriele de la gurile de dare a focului (fig. 9) până la cele două compartimente ale camerei inferioare sînt de 1,40 m lungime, 0,40—0,50 m înălțime și 0,50—0,60 m lărgime, fiind săpate orizontal. Compartimentele camerei inferioare și canalele de la gurile de alimentare ale acestora sînt săpate în pământul viu, de culoare galbenă. Partea superioară a acestora este alcătuită din pământ purtat de culoare galbenă amestecat cu negru. Peretele despărțitor ars complet la partea superioară — păstrează un sîmbure nears la bază de culoare galbenă, ceea ce denotă că el a fost alcătuit din pământ crușat, cel puțin la partea inferioară.

Grătarul, în grosime de 0,20—0,25 m, este lucrat din pământ amestecat cu paie și pleavă și a fost construit inițial pe un schelet de nuiele. Astfel alcătuit, grătarul a fost întărit prin ardere. Tot prin ardere au fost întărite și galeriile de la gurile de alimentare a celor două compartimente ale camerei de ardere, mai ales că partea lor superioară era alcătuită din pământ purtat. Temperatura puternică degajată din camerele de ardere a făcut ca pereții galeriilor celor două guri de alimentare să fie arși la roșu pe o grosime de 0,05—0,08 m.

Din grătarul cuptorului s-a păstrat doar o mică parte cu două dintre orificiile celor străbăteau. Acestea au diametrul de 0,07 m și sînt situate lângă pereții despărțitor al

camerei inferioare, urcînd oblic, spre partea centrală a grătarului. Un alt orificiu, mai îndepărtat și păstrat doar fragmentar, este orientat vertical. Deci meșterul a avut grijă să asigure repartizarea cît se poate mai echilibrată a orificiilor, în vederea unei arderi egale a vaselor. În interiorul celor două compartimente ale camerei de ardere au fost găsite părți suficient de mari de grătar, prăbușite în interiorul acestora după părăsirea cuptorului. Orificiile acestor părți de grătar au diametrul între 0,05 și 0,07 m, fiind ceva

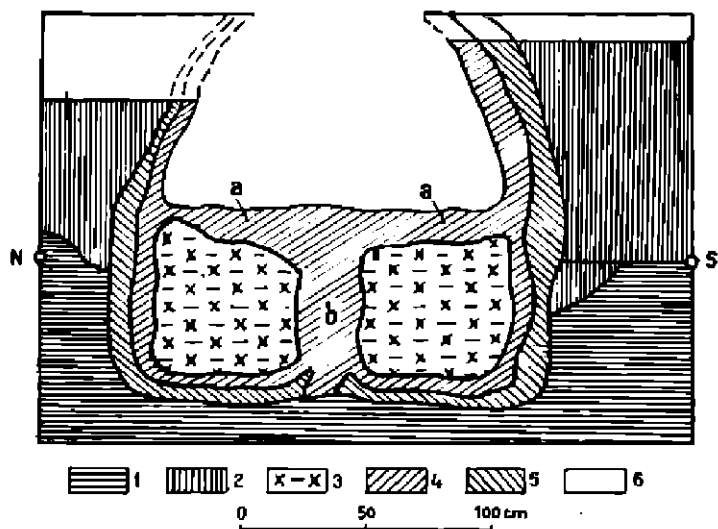

Fig. 10. — Șebia-Siliște. Profilul cuptorului 3. 1, sol viu; 2, pământ negru murdar pigmentat cu boabe de chirpic (depunere amestecată cu cioburi); 3, pământ de umplutură amestecat cu fragmente ceramice, umplutura celor două galerii pentru dat foc; 4, lipitură puternică arsă, pereții cuptorului propriu-zis și ai camerei de foc; 5, pământ galben și negru, ars la roșu din cauza focului; 6, pământ deranjat de constructori.

mai largi spre cele două extremități. Distanța dintre orificii, în măsura în care a putut fi stabilită, variază între 0,10 și 0,15 m. Concluzia cu privire la repartizarea echilibrată a orificiilor grătarului se confirmă deci și prin observațiile menționate mai sus.

În perețele din fundul cuptorului (opus gurilor lui), la punctul de contact între grătar și perețele despărțitor al camerei inferioare, au putut fi determinate două canale, cu diametrul de aproximativ 0,20 m, care pornesc oblic dinspre cele două compartimente ale camerei inferioare și se unesc deasupra peretelui despărțitor al acestora, după care urcă vertical sub forma unei răsufători. Folosirea acestui orificiu este foarte importantă. Pe această cale, meșterul putea practica arderea oxidantă sau neoxidantă a oalelor, deschizînd sau închizînd de la suprafața solului curentul de aer din cuptor. Astfel, el putea să dea oricînd vase de culoare roșie sau cenușie. De altfel, cu prilejul golirii cuptorului s-au găsit numeroase fragmente ceramice de factură superioară lucrate la roată, atît de culoare roșie cît și cenușie. Pe lîngă acestea, din cele două compartimente ale camerei inferioare au fost scoase cantități apreciabile de cărbuni de nuiele și de lemn de diferite esențe. Pereții camerei de ardere, precum și ceea ce s-a păstrat din camera superioară, prezintă o ardere puternică pînă la zgurificare la suprafață și ardere la roșu în adîncime pînă la circa 0,15 m. Camera superioară, în formă de cupolă, are diametrul bazei de

2,20 m. Aici s-au putut distinge două rânduri de lipitură, ceea ce denotă o folosire mai îndelungată a cuptorului.

De la al doilea cuptor — numerotat în ordinea descoperirii — uu s-a păstrat decit gura de dare a focului, iar aceasta numai parțial. Ea coboară în pantă de 30—40° și se intrerupe la un moment dat, fiind tăiată de groapa unui al treilea cuptor. Gura celui de-al doilea cuptor este slab arsă și are lățimea de circa 0,40 m. După toate probabilitățile, acesta a fost folosit puțin timp. Din interiorul acestei guri au fost scoase fragmente ceramice de factură superioară, cenușii și roșii, dar și din cele lucrute cu mâna. În față exista o scobitură — redusă ca suprafață — puțin adâncită (circa 0,30 m) pentru fochist.

Cel de-al treilea cuptor, de același sistem cu primul, a avut o întrebuințare mai îndelungată. În camera superioară, se pot distinge cinci lipituri. Aceasta este, de altfel, mai bine păstrată, ajungând la circa 0,70 m înălțime de la grătar. Tot bine s-a păstrat și grătarul cuptorului, la care s-au putut număra 25 de orificii. Acest cuptor este de o capacitate mai redusă (fig. 10). Diametrul la bază al camerei superioare, și ea în formă de cupolă, este de 1,30 m. Grătarul are 0,10—0,20 m grosime. Camera inferioară, prevăzută ca și în primul caz cu perete despărțitor, are înălțimea de 0,60 m. Peretele median dintre camerele de ardere este gros de 0,20—0,25 m, ceea ce dă cuptorului o mai mare capacitate de ardere a combustibilului, de acumulare de căldură și, probabil, asigură și o temperatură mai înaltă decit primul cuptor. Pereții camerelor de ardere și cei ai camerei superioare prezintă la acest cuptor o ardere mult mai profundă decit la primul cuptor, depășind pe alocuri 0,20 m, iar arderea peretelui median este complet vineție. Cuptorul a fost mai adânc săpat în pământul viu (galben) decit primul: aproape—0,60 m la primul, față de—0,90 m la al treilea. Și în interiorul acestuia din urmă au fost găsite fragmente ceramice arse la roșu și cenușii. Cele două guri de dare a focului sînt de circa 0,40 m lățime și 0,35 m înălțime, iar galeriile ce duc de aici la cele două compartimente ale camerei inferioare sînt mult mai scurte decit la primul cuptor, ele nedepășind 0,50 m în lungime. Peretele dintre ele are 0,20—0,30 m grosime pe toată lungimea sa de circa 1,60 m. Nu a fost determinat nici un fel de sistem de producere de curenți de aer.

În lipitura cuptorului, a fost găsită o monedă de argint, în cea mai mare parte distrusă prin ardere îndelungată. Piesa face parte dintr-o emisiune a lui Antoninus Pius (138—161) sau Marcus Aurelius (161—180)³.

Materialul arheologic recoltat provine din două surse: cel scos din săpături și cel cules de pe urma lucrărilor șantierului de construcții, aproape tot acest material constînd din ceramică (fig. 11).

Ceramica de la Șcheia se grupează în trei categorii mari:

1. Vase pornase, din pastă grosolană, incomplet și neuniform arse, cu amestec de pietriș mărunț sau cu cioburi pisate, din care cauză prezintă fețe neregulate. Au culoare în nuanțe de roșu sau cenușiu. Sînt lucrute cu mâna, iar unele sînt ornamentate cu brîu alveolar. Se asociază cu ceramica de același gen de la Polenești, Vîrteșcoiu și Pădureni.

Între acestea, menționăm ca vase de format mare pe acelea în formă de sac sau cu corpul sferic și ca vase de dimensiuni mai mici cățuia și ceașca dacieă.

2. Vase din pastă fină, bine și uniform arse, de culoare roșie sau cenușie lucrute la roată. O mare parte din acestea sînt date fie cu o culoare roșie mai întunecată, fie cu, respectiv, una cenușie închisă.

³ Lucrările de conservare și determinare s-au efectuat la Institutul de arheologie din București de către Bucur Mîtreșu,

C. Preda și G. Palade, pentru care ne facem plăcuta datorie de a le mulțumi și pe această cale.

Între acestea, menționăm fragmente din vase de format mare cu corpul sferic și marginea răsfrîntă și teșită sau cu marginea dreaptă și cu o nervură în relief la cîțiva centimetri sub margine și paralel cu ea.

De format mijlociu, menționăm o amforă de culoare roșie, înaltă de 0,31 m, cu gît lung și corp sferic, prevăzută cu o toartă, apoi mai multe fragmente de oale cu toartă și

Fig. 11. — Șcheia-Siliște. Ceramică descoperită în așezarea dacică de la Șcheia.

corp sferic și o oală fără toartă, avînd sub margine și paralel cu aceasta ca ornament o nervură în relief, mai multe fragmente de fructiere, numeroase fragmente de patere și capace.

Între tipurile de vase mici, s-au găsit cănițe și pahare, cu sau fără toartă, întregi sau fragmentare.

Nu există o diferențiere de tipuri de vase după culoare, fiecare tip fiind reprezentat și prin vase sau fragmente atît de culoare roșie, cît și cenușie. Această observație este valabilă la toate tipurile de vase, mari, mijlocii sau mici ⁴.

⁴ Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienești*, în *Materiale*, I, p. 213 și urm.; Sebastian Morintz și Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 487-493; Acad.

Em. Condurachi, *Crișa stăpînirii romane în Dobrogea în sec. III e.n.*, în *Istoria României*, I, p. 557-567.

Aici facem o mențiune specială asupra a două piese: *a)* o figurină reprezentând un patrușed, arsă la roșu (fig. 12) și *b)* un fragment de vas de ceramică cenușie, cu reprezentări figurale la exterior (fig. 13), a căror descriere urmează.

a) În cuptorul al treilea, în umplutura camerei inferioare, a fost descoperită o figurină de ceramică roșie, fină, bine arsă, lucrată cu mina. Pare a fi o reprezentare rudimentară a

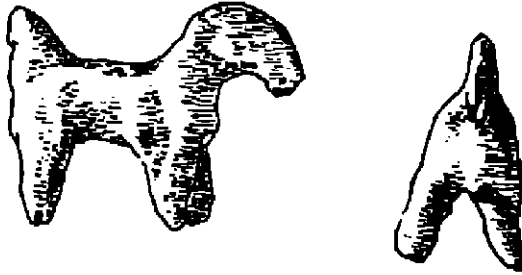

Fig. 12. - Șebnia-Silița. Figurină de lut (1/1).

unui cal, aceasta mai ales datorită arcuirii specifice a gâtului. Capul, rupt spre gură, nu este reliefat suficient, el apărând sub forma a două fețe plate. Picioarele sînt însă disproporționate în raport cu restul corpului, fiind mult mai scurte, drepte și desfăcute puțin în lături. Coadă e ruptă aproape în întregime. Se pare că este vorba de o jucărie făcută de meșter dintr-un rest de pastă. Chiar și la o asemenea lucrare, destul de simplă și executată probabil într-un moment de destindere, se poate remarca un spirit de observație

dezvoltat și multă îndemnare. Piesa are 0,04 m înălțime și 0,05 m lungime, distanța de la picioarele din față pînă la picioarele din spate de 0,02 m, iar picioarele au 0,015 m lungime.

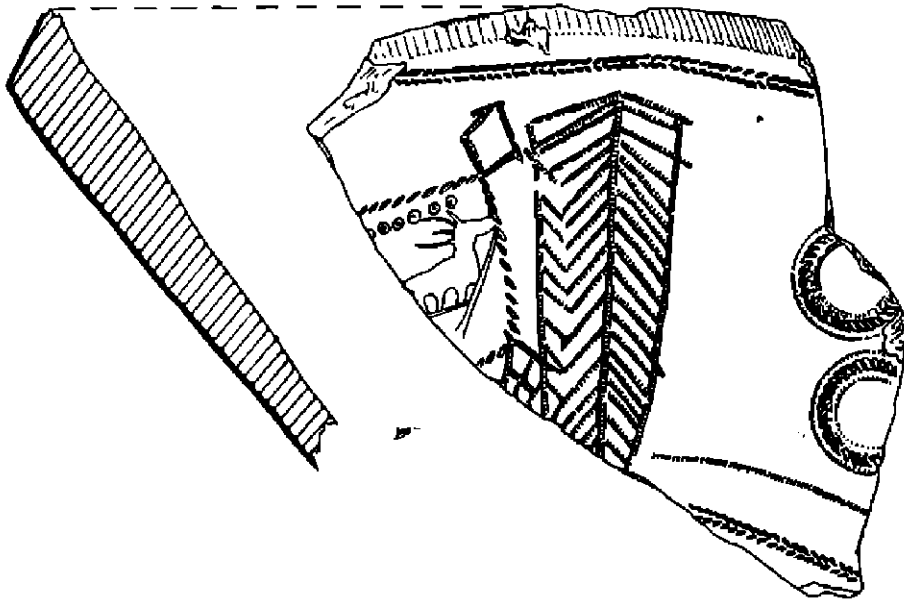

Fig. 13. - Șebnia-Silița. Fragment ceramic cu reprezentare figurată (1/1).

b) În caseta S.6, între primul și al treilea cuptor, la 0,60 m adîncime, a fost descoperit un fragment de vas de culoare cenușie, lucrat cu roata. După formă s-ar putea ca fragmentul să facă parte din regiunea inferioară a unei urne bitronconice de tipul 4 Poie-

nești⁶, sau să fi aparținut unei patere ori unei fructiere. Faptul însă că fragmentul amintit este ornamentat cu figuri imprimare, folosindu-se diferite tipare, ne face să înclinăm spre ipoteza că mai curînd poate fi vorba de o fructieră, executată și decorată cu grijă. O cercetare a decorului arată că sînt folosite tipare de tip sigilar și roțițe dințate.

Astfel, cu un tipar sigilar de formă circulară au fost aplicate două cercuri adîncite, alăturate, cu diametrul de 0,019 m, păstrate fragmentar. Ele au forma unei bentițe, lată de 0,002 m și formată din linii oblice și paralele, la 0,001 m distanță una de alta. Aceste cercuri sînt înconjurate, la interior și la exterior, de altele, adîncite mai puțin, late de 0,005 m, formate dintr-o linie dreaptă cu zîmți paraleli, la 0,0006 m unul de altul. Mijlocul cercurilor a rămas neornamentat (fig. 13).

Al doilea tipar sigilar, de formă rectangulară, reprezintă un cerb, deasupra căruia se disting mai mult sau mai puțin clar șapte cercuri dispuse în linie dreaptă, în relief ușor, avînd centrul punctat tot în relief, iar diametrul de 0,002 m. Tiparul respectiv avea pe fiecare latură un chenar din linii oblice pronunțat adîncite la circa 0,001 m una de alta. Fragmentul în discuție păstrează doar partea din sigiliu care reprezintă capul și o parte din trupul cerbului. Unele zgîrieruri și spărturi de pe suprafața fragmentului ne-au împiedicat să facem și alte observații și, referindu-ne la tiparul nostru sigilar, nu s-au putut distinge semnele figurale din partea inferioară a sigiliului (picioarele cerbului și alte eventuale imagini). S-a putut preciza că sigiliul are una din laturile mici de 0,027 m (cea anterioară), capul cerbului este de 0,006 m lungime, iar gîtul de 0,003 m grosime. Cercurile și cerbul apar foarte slab profilate și numai marginile din linii oblice ale sigiliului sînt puternic adîncite.

Ornamentarea cu roțița dințată s-a făcut cu două tipuri de asemenea instrument. Prima roțiță avea un singur rînd de linii drepte și paralele, iar cea de-a doua rînduri de linii oblice dispuse în formă de V. Liniile sînt puțin adîncite și se observă șovăire în mînuirea instrumentului, ceea ce a avut ca urmare stîngăcii în execuție. Ornamentarea cu primul tip de roțiță a căutat probabil să imite un arbore (răsturnat, însă) sau o frunză și să despartă anumite registre în prezentarea figurată. Cel de-al doilea tip de roțiță a fost folosit la marcarea marginii de sus și de jos a reprezentărilor figurale de pe vas.

Indiferent dacă motivul ornamental folosit este o creație de inspirație proprie a meșterului sau o încercare de imitație a unei opere mai desăvîrșite din punct de vedere artistic, este neîndoios că piesa descrisă aparține unui meșter olar care a lucrat la Șcheia. Pasta folosită, tehnica arderii și toate celelalte elemente ne duc spre această concluzie. La aceasta se adaugă și o serie de observații ce au putut fi făcute asupra stîngăciei și imperfecțiunii în execuția ornamentării.

3. Vase de factură provincială romană, din pastă foarte fină și foarte bine arsă, de culoare galben-portocalie. Dintre acestea, menționăm mai multe fragmente de amforă cu două torți.

Prin varietatea și abundența sa, materialul ceramic de factură superioară de la Șcheia impune elaborarea unui studiu special. Această ceramică prezintă puternice analogii tipologice și se încadrează în timp cu ceramica de la Poienești, Vîrteșcoiu și Pădureni.

Stațiunea de la Șcheia se încadrează în secolele II—III e.n., ca o așezare a dacilor liberi, unele dintre materialele găsite aici avînd analogii și în secolul al IV-lea.

⁶ Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 453—454.

Prezența masivă a ceramicii din pastă fină de culoare roșie și cenușie alături de ceramica poroasă lucrată cu mâna în diferitele complexe cercetate pe șantierul Șcheia, apropierea tipologică a acestei ceramicii de cea descoperită pe o zonă întinsă la est de Carpați, precum și descoperirea la Șcheia a unor cuptoare în care se producea ceramică, sînt de mare însemnătate pentru cunoașterea nivelului de pregătire tehnică și de viață a populației autohtone, ca și a puternicii influențe a culturii romane ce s-a imprimat adînc asupra produselor culturii materiale a acesteia. Capacitatea mare de producție a cuptoarelor dovedește că ceramica de aici avea o largă răspîndire.

FOIT GRIGORE

LE CHANTIER ARCHÉOLOGIQUE DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques de 1960 à Suceava, ou aux environs de la ville, ont été effectuées premièrement à la suite de certains travaux édilitaires ou routiers. Les plus importantes ont été exécutées dans les secteurs « Parc », « Curtea domnească » et « Șipot », et à l'extérieur de la ville surtout dans le secteur « Scheia-Seliște ».

Le secteur « Parc » s'étend entre le parc actuel de la ville et l'église métropolitaine, élevée au début du XVIe siècle. On y a découvert plusieurs complexes très importants pour la connaissance du développement historique de l'établissement de Suceava au Ier millénaire de notre ère, et de son étendue au Moyen Âge.

C'est ainsi qu'une hutte mi-enfouie, des VIIe—VIIIe siècles, à être aménagé sur une sorte de plate-forme en terre vierge (épaisse d'environ 10—15 cm), et où l'on a trouvé des tessons, une pointe de flèche en fer à deux ailerons et emmanchure tubulaire, et une applique en bronze, prouve que l'établissement préféodal de Suceava s'étendait aux VIe—VIIe siècles au-delà du secteur « Șipot ».

Sans attribuer à cet établissement un caractère compact, car il paraît avoir été plutôt un assemblage de petits groupes d'habitations, nous pensons que les analogies établies entre les découvertes du secteur « Parc » et celles du secteur « Șipot » assurent non seulement une datation sûre des premières, mais aussi elles contribuent à enrichir le répertoire des matériaux spécifiques à ces établissements, où l'auteur des fouilles, Dan Gh. Teodor, y voit l'expression culturelle de la cohabitation slavo-autochtone en Moldavie aux VIe—VIIe siècles.

À proximité de la hutte mi-enfouie, on a découvert quelques complexes particulièrement intéressants pour l'étude d'une autre étape importante de l'évolution de Suceava, celle du XVe siècle.

Il est incontestable que les deux fours céramiques du XVe siècle représentent les découvertes les plus importantes. Au point de vue technique les fours, remarquables par leur forme rectangulaire, comportent deux pièces superposées, la chambre de cuisson et le foyer (divisé en deux par une paroi médiane longitudinale). Six arcades viennent s'appuyer, trois de chaque côté, sur la paroi médiane en formant une véritable grille, sur laquelle on entassait la céramique à cuire dans la chambre supérieure des fours. Ajoutons que les deux fours s'entrecoupaient, le second étant le plus grand.

Le fait d'avoir trouvé aussi d'autres fours céramiques, également du XVe siècle, dans le secteur « Parc » démontre qu'il s'agit ici d'un quartier, des potiers, encore qu'il ne soit pas le seul qui soit connu à Suceava.

Dans le secteur « Șipot », les fouilles ont mis au jour, dans l'établissement des VIe—VIIe siècles, de nouvelles habitations de forme rectangulaire, aux dimensions approximatives de 4 × 3,50 m ou 3 × 3,50, ayant toutes à l'intérieur unâtre à pierres (*pietrar*), généralement en mauvais état.

Les deux habitations découvertes (n° 3 et n° 4), en se superposant partiellement, indiquent une pluralité de phases d'habitat dans cet établissement préféodal, ce que semble d'ailleurs confirmer les légères différences de la céramique trouvée dans les habitations.

Les fouilles ont eu également comme objectif de fournir des données supplémentaires pour établir la stratigraphie aussi complète que possible de ces lieux, surtout à la seconde moitié du XIVe siècle.

Le troisième secteur de fouilles de la ville a été celui de «Curtea Domnească», où l'on a pu établir avec certitude l'existence d'un palais rectangulaire, ayant environ 40 m de côté, ainsi que quelques constructions annexes et une muraille d'enceinte mise à découvert sur les côtés est et ouest.

Tout en permettant d'établir une succession précise des constructions du XIVe au XVIIe siècles, les recherches de Curtea Domnească ont contribué à la connaissance du niveau de civilisation urbaine de Suceava, correspondant au moment de la construction de la partie la plus ancienne de la résidence voïévodale.

Les travaux de construction du chantier de Siliştea-Schei ont mis au jour un habitat dacique des IIe—IIIe siècles de n.è. Les conditions de travail dans ce chantier n'ayant permis que des observations partielles on n'a pu déterminer que deux habitations de surface et les restes de plusieurs autres, à être isolé de forme ellipsoïdale, ainsi que trois fours céramiques, dont deux, mieux conservés, du type à grille, à chambre supérieure en forme de calotte sphérique et à chambre inférieure divisée en deux parties par une paroi. Du troisième four il ne s'est conservé que la bouche d'allumage, le reste ayant été détruit lors des travaux pour la construction de l'un des deux autres.

La céramique découverte dans l'habitat se groupe en trois catégories.

1. Pots en argile modelés à la main, de facture locale.

2. Pots en argile en pâte fine, à bonne cuisson uniforme, de couleur rouge et grise, façonnés au tour. Un fragment de pot d'argile présente un ornement de type sigillaire ou exécuté à la molette (fig. 5). Mentionnons encore une petite figurine en terre cuite représentant un quadrupède, probablement un cheval (fig. 4).

3. Pots en argile de facture provinciale romaine représentés par quelques fragments d'amphores à deux anses, de couleur rouge-orange.

L'habitat est daté des IIe—IIIe siècles de n.è. et il a été attribué à la population dace libre. On remarque une forte influence romaine sur la céramique exécutée au tour par la population locale. La céramique produite ici (à la main ou au tour) et qui avait connu une large diffusion, peut être encadrée dans la même époque que la céramique de Poienesti, Vîrteşcoi et Pădureni.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Suceava*. Relevé des fouilles dans le secteur B.
 Fig. 2. — *Suceava*. Dépôt de pièces en fer (XVe siècle).
 Fig. 3. — *Suceava*. Relevé des fours n° 1 et 2 de la tranchée P (secteur «Parca».)
 Fig. 4. — *Suceava-Sîpot*. Plan des habitations B3 et B4, se superposant partiellement (VI—VIIe siècles).
 Fig. 5. — *Suceava-Sîpot*. Les huttes préféodales B3 et B4, du côté sud-est.
 Fig. 6. — *Suceava*. Tessons des VIe—VIIe siècles (2, 3, 6—8, de Sîpot; 1, 4, 5, du secteur «Parca».)
 Fig. 7. — *Suceava «Curtea domnească»*. 1—3, tessons gris du XIVe siècle, de type Baia; 8—10, tessons gris du XVe siècle; 4—7, tessons rouges du XVe siècle (4, à émail).
 Fig. 8. — *Sebia-Siliştea*. Relevé d'une habitation. 1, vestiges de l'âtre; 2, plancher enduit et brûlé; 3, bouillage; sol noir brûlé; 5, sol noir brûlé à trace de scorie.
 Fig. 9. — *Sebia-Siliştea*. Le four n° 1. Coupe. 1, couche jaune, sol vierge; 2, sol brûlé, rouge; 3, sol noir mélangé de sol jaune à petits morceaux de bouillage brûlé; 4, sol noir foncé granuleux, couche dans laquelle on a trouvé un tesson de facture dacique; 5, parois des deux bouches de feu (enduit) brûlées, violacées.
 Fig. 10. — *Sebia-Siliştea*. Coupe du four n° 3.1, sol vierge; 2, sol noir mélangé à de petits fragments de bouillage (couche comprenant des tessons); 3, terre de remplissage comprenant des tessons, remblais des deux galeries du fourneau; 4, enduit fort calciné, parois du four proprement dit et de l'âtre; 5, sol jaune et noir, calciné en rouge à la suite de la cuisson; 6, couche endommagée par les constructeurs.
 Fig. 11. — *Sebia-Siliştea*. Céramique découverte dans l'établissement dacique de Schei.
 Fig. 12. — *Sebia-Siliştea*. Figurine en terre cuite (1/1).
 Fig. 13. — *Sebia-Siliştea*. Tesson céramique à décor anthropomorphe (1/1).

ȘANȚUL DE APĂRARE AL ORAȘULUI SUCEAVA DIN SECOLUL AL XV-LEA

(Raport definitiv)

ELENA BUSUIOC

CERCETAREA pe cale arheologică a șanțului de apărare al orașului Suceava, ale cărei urme, în anumite zone, sînt încă vizibile în teren¹, a început în anul 1962 și a continuat pînă în anul 1966. În acest scop au fost efectuate nouă secțiuni² perpendiculare pe traseul alveolării, în puncte impuse de posibilitățile oferite de situația de teren, dar urmărind în același timp, prin plasarea lor la anumite distanțe, să obținem o verificare a unei cît mai întinse părți a traseului înscris de întăritură.

Toate secțiunile practicate pe șanț au oferit în general situații stratigrafice similare. S-a constatat că limita superioară a șanțului este peste tot redusă în urma prăbușirilor cu ocazia distrugerii prin ardere puternică și apoi de-a lungul vremii; pe de altă parte, fiindcă mai totdeauna unul din maluri mărginea, începînd cu timpurile moderne, fie hotarul unei grădini, fie o stradă, intervențiile datorate implantării gardurilor sau tăierii străzilor au rupt adesea legătura ce s-ar fi putut face pentru stabilirea raporturilor stratigrafice cu straturi arheologice anterioare. De altfel, notăm că în anumite zone ale traseului străbătut de fortificație, mai ales pe latura nordică și vestică, profilele secțiunilor noastre au înregistrat lipsa ca atare a oricăror alte obiective arheologice, fie ele anterioare sau posterioare întăriturii cercetate. De asemenea, posibilitatea stabilirii unor raporturi stratigrafice a fost la fel îngreunată și prin acțiunea constructorilor înșiși de a fi procedat la nivelarea terenului afectat săpării șanțului, pînă la pămîntul castaniu mederanjat³. S-a

¹ Urmărind cursul unei alveolări care străbate anumite zone ale orașului actual, M. D. Matei a schițat limitele Sucevei în veacul al XV-lea marcate de întăritura de care ne ocupăm și notăm că ele coincid cu traseul obținut de pe urma secțiunilor practicate în chip sistematic. Cf. M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, Buc., 1963, p. 25. Aducem pe această cale mulțumiri colegiale lui C. Sorocanu de la Muzeul județean Suceava, împreună cu care am făcut deseori perieghete pentru stabilirea traseului întăriturii, dovădind, o dată în plus, pasiunea sa pentru trecutul arheologic și istoric al Sucevei.

² Astfel, prima secțiune (I) a fost trasată în zona sud-vestică a orașului, fiind orientată paralel cu str. Măriști și perpendiculară pe str. Veronica Micle; urmărind traseul spre sud, S. II și S. III au fost plasate în spatele clădirii Institutului pedagogic, tot pe latura sudică fiind practicat și S. VII. Spre sud-est traseul întăriturii a fost prins prin S. VI, situat în imediata apropiere a Teatrului de vară; latura spre est a fost stabilită prin S. IV, trasată în grădina Mitropoliei

Șf. Ioan, și prin S.V, plasată în spatele școlii de meserii. În continuare, un segment al întăriturii străbate, în direcția nord-sud, platoul de la «Șipora». Pornind de la S.I, pe partea opusă, adică spre vest, cursul șanțului a fost stabilit cu ajutorul secțiunii VIII. Pe latura de nord s-a obținut, prin S.IX, un segment al aceleiași întărituri; un alt punct pe aceeași latură s-a observat în profilul unui mal (loc situat puțin mai spre nord de internatul Liceului de Iete) rezultat în urma unor prăbușiri frecvente în zona nordică a orașului. Ultimul segment a apărut într-o secțiune, practicat în alt scop, în apropierea bisericii Mîrauți.

³ Datorită unei atare împrejurări, și în cazul altor construcții de gen asemănător, ca de exemplu șanțul de apărare al orașului Roman, datînd din secolul al XIV-lea, se constată aceeași lipsă de legătură stratigrafică cu straturi arheologice mai vechi. Cf. M. D. Matei și L. Chișescu, *Problèmes historiques concernant la forteresse du temps des Musat et l'établissement urbain de Roman*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 296, 298 și 318-319. Tot așa s-a dovedit că la Cetatea de Scuan a

observat de pildă că în S. V, humusul medieval a fost îndepărtat pînă la castaniul nepurtat, pe o porțiune de circa șase metri de la malul exterior al șanțului; el se păstrează mai departe sub forma unui strat de depunere, în cuprinsul căruia s-au găsit materiale ceramice și monede de la Alexandru cel Bun și Ștefan al II-lea, avînd ca ani de emisie 1410—1432 și respectiv 1433—1435. Stratul de depunere de deasupra acestuia, separat printr-un strat subțire de 6 cm de lut galben murdar, cuprinde resturi ceramice și mai multe monede din secolul al XVI-lea și una din secolul al XVII-lea. Legătura ce s-ar fi putut stabili între aceste straturi și șanț este întreruptă în porțiunea amintită de amenajarea unui cuptor de piine probabil. Nicăieri nu s-a putut observa un cît de cît strat de depunere în imediata apropiere, deoparte ori de alta a malurilor șanțului, depuneri care se vor fi format în chip firesc în perioada lui de funcționare, cu excepția unor fragmente ceramice din secolul al XVII-lea, apărute în chip cu totul sporadic; este probabil că depunerile despre care este vorba au fost îndepărtate cu ocazia umplerii șanțului petrecută în acest secol.

Secțiunile efectuate în complexul de care ne ocupăm au oferit următoarele date cu privire la tehnica de construcție. Săpat în pămîntul viu, șanțul are cele două maluri înclinate oblic spre afară, malul dinspre oraș păstrîndu-se peste tot mai înalt decît cel opus. Adîncimea lui, așa cît se păstrează acum în săpătură, diferă de la o secțiune la alta, după gradul de prăbușire; în S. V malul dinspre oraș mai păstra încă înălțimea de 2,80 m. Lărgimea maximă diferă și ea de la o secțiune la alta, măsurînd între 9 și 10 m; la bază, șanțul avea o lărgime aproape constantă de 4,50 m. În interior, de-a lungul ambelor maluri, constructorii au săpat cîte un mic șanț lat de 0,35—0,40 m și depășind baza șanțului propriu-zis cu circa 0,65 m; în aceste șanțulețe au fost îngropași parii care căpțușeau ambele maluri, urmînd înclinația oblică, spre afară, a acestora (fig. 1). Pretutindeni parii au fost găsiți carbonizați complet *in situ*, înfundați în pămîntul puternic înroșit de pe urma focului. Ei au fost de grosimi mari, trunchiuri masive de copaci, dacă așa carbonizați măsoară în diametru aproximativ 15—20 cm (fig. 2). În toate secțiunile s-a aflat pe fundul șanțului un strat compact de cărbune și arsură avînd sensul de scurgere dinspre malul interior (cel dinspre așezare) unde are grosimea mai mare, aceasta subțindu-se treptat către mijlocul șanțului. Considerăm că acest strat de cărbune și arsură provine în bună parte de la o continuare de deasupra solului a întăriturii din lemn, cu atît mai mult cu cît în majoritatea secțiunilor parii carbonizați adosați malului interior au fost găsiți *in situ*. În schimb, parii adosați malului exterior al șanțului se păstrează prerutindeni cu mult mai prost (rar găsindu-se fragmente din ei arși *in situ*). Această observație poate sugera că malul exterior al șanțului nu avea o altă amenajare decît parii care-l căpțușeau pe întreaga lui înălțime sau numai depășindu-l ușor.

Întrucît în anumite porțiuni păstrate mai bine s-au găsit șapte și opt pari pe lățimea de 1,50 m a taluzului dezvelit prin secțiune și dacă aceștia carbonizați măsurau în grosime circa 20 cm, considerăm că ei au fost implantați unul lîngă altul. Pe baza acelorăși observații se poate obține o relație, bineînțeles aproximativă, asupra cantității de lemn folosită la căpțușirea malurilor șanțului.

Dată fiind starea completă de prăbușire a părții superioare a întăriturii, nicăieri nu s-au putut obține date cu privire la felul în care va fi fost alcătuită palisada care se înălța deasupra solului. De aceea putem numai sugera că ea a fost durată în chip destul

Sucevei, constructorii primului șanț de apărare au îndepărtat stratul de depunere de pe îngusta porțiune a curcinei rezervată între zidric și malul șanțului. Cf. *Șantierul arheologic*

Suceava-Cetatea Neamțului (raport de săpături), în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 756—757, fig. 3.

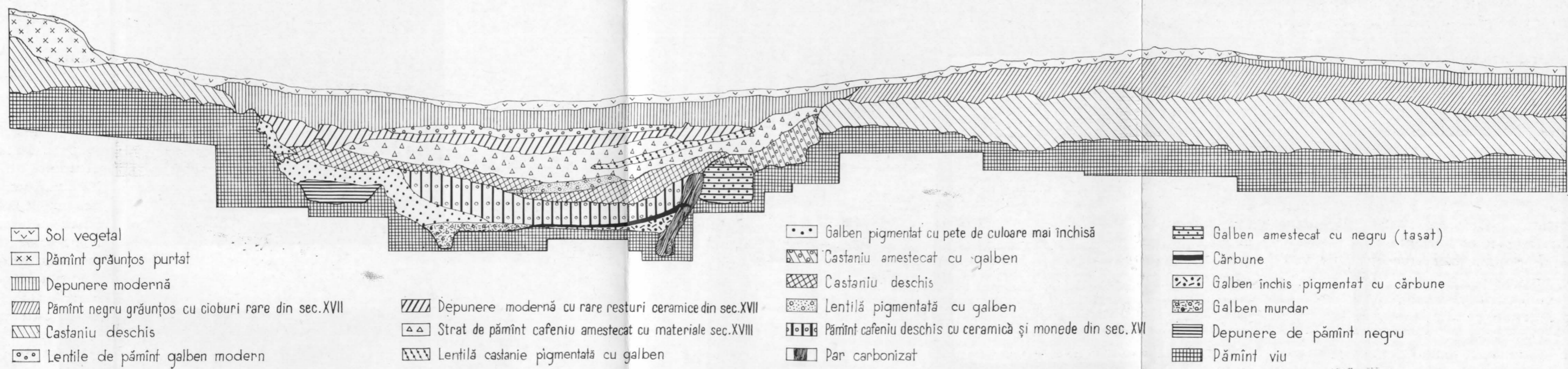

Fig. 1. — Suceava. S.I. Profilul șanțului de apărare al orașului datînd din secolul al XV-lea.

Fig. 2. — *Suceava*. Șanțul de apărare din secolul al XV-lea. Două imagini obținute în S. V ale malului interior (dinspre oraș), cu părți carbonizate aflate *in situ*.

de asemănător cu palisada care însoțește șanțul cetății de pământ de la Bîrlad⁴. Se poate considera că adâncimea șanțului împreună cu palisada înălțată deasupra solului trebuie să fi realizat o înălțime cel puțin egală cu lărgimea de 4,50 m a bazei șanțului.

Săpăturile n-au oferit încă nici cel mai slab indiciu despre felul în care erau rezolvate de către constructori căile de acces ale întăriturii⁵.

Depunerile din cuprinsul șanțului prezintă caracteristici similare în toate secțiunile. Pe fundul șanțului, sub pământul înroșit scurs la baza malurilor și amestecat cu cărbuni, s-au găsit fragmente de ceramică cenușie, din pastă aspră și consistentă, aparținând formei de borcan cu buza îngroșată și rotunjită, precum și formei de capac cu buton circular de apucat, caracteristice primei jumătăți a secolului al XV-lea. În cuprinsul depunerii de pământ roșcat, afinat, amestecat cu cărbune provenit de pe urma distrugerii prin foc a părții lemnoase a întăriturii, s-au găsit puține materiale ceramice datînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea; un fragment provenind de la o strachină smălțuită, datînd din aceeași vreme, a fost găsit puternic ars secundar în cuprinsul depunerii acesteia în S. VII. Peste această depunere urmează un strat lentilă—urmînd alveolarea șanțului—de pământ amestecat avînd predominant nuanța de castaniu deschis, strat format după arderea întăriturii. În cuprinsul acestuia s-au găsit resturi ceramice și monede datînd din secolul al XVI-lea. Descoperirile monetare din cuprinsul acestei umpleri sînt cele mai numeroase și s-au găsit în mai toate secțiunile; în șirul lor se remarcă frecvența monedelor străine, cele moldovenești fiind rare. Ele au ani de apariție care se înscriu în întregul curs al secolului al XVI-lea⁶: aspru turcesc de la Baiazid II (1484—1512), gros de la Ștefăniță (1517—1527), șilingi și groși pentru Lituania (1559, 1566 și 1588—1607), gros pentru Prusia (?) (secolul al XVI-lea). Stratului cu materiale arheologice din secolul al XVI-lea îi urmează umplerea cea mai masivă, constatănd pretutindeni sub forma unui strat gros de circa 0,90—1 m de pământ amestecat, de nuanță mai închisă decît cel precedent și vrăstat de lentile de pământ galben murdar. În cuprinsul acestui strat sînt frecvente resturi ceramice din secolul al XVII-lea, precum și o mare cantitate de oase de animale domestice: boi, porci, ca și de animale sălbatice: porc mistreț, cerb, urs. În continuare urmează straturi formate în vremurile moderne avînd grosimi ce variază de la o secțiune la alta.

Ținînd seama de componența materialelor arheologice aflate în interiorul șanțului, construirea întăriturii de pământ și lemn a Sucevei se situează în prima jumătate a secolului al XV-lea; această datare se sprijină pe prezența pe fundul șanțului a unor resturi ceramice din această vreme, ca și pe caracteristicile de ordin tehnic ale construcției.

Referindu-ne la modul de alcătuire a întăriturii se dovedește că șanțul constituia — ca de altfel la toate construcțiile de acest gen, — accesoriul cel mai important, iar acoperirea malurilor lui cu trunchiuri de copac situează această întăritură a Sucevei în rîndul *incintelor fortificate evoluate* ale genului de întărituri defensive durate din pământ sau din pământ și lemn pe teritoriul Moldovei medievale. Construirea unei atare întărituri a însemnat un efort deosebit, dacă ținem seama doar de dimensiunile și amploarea amenajării șanțului, ca și de lungimea traseului pe care îl străbate. Orientarea adeseori schimbată intenționat, prin cotituri destul de bruste, a urmărit să dea o formă alungită întăriturii, în scopul unei

⁴ Cf. M. D. Matei, *Date noi în legătură cu cetatea de pământ de la Bîrlad*, în *SCIV*, X, 1, 1959, p. 118—120.

⁵ Aceasta s-ar datorează pe de o parte neșanșului că în pozițiile unde au putut fi amplasate secțiunile noastre, acest soi de amenajări nu s-au întimplat. Pe de altă parte, semnalăm că pe latura de sud — acolo unde presupunem mai probabil existența lor — nu s-au putut face săpături în două porțiuni

străbătute de două străzi largi actuale; ne-am putea gândi că acestea ar putea să indice căi de acces spre oraș croite pe aici din vechime (unul este drumul dinspre Fălticeni) și poate urmînd făgașul unor puncte de intrări în așezarea întărită.

⁶ Identificările au fost făcute de Octavian Iliescu, cărui îi aducem pe această cale mulțumirile noastre.

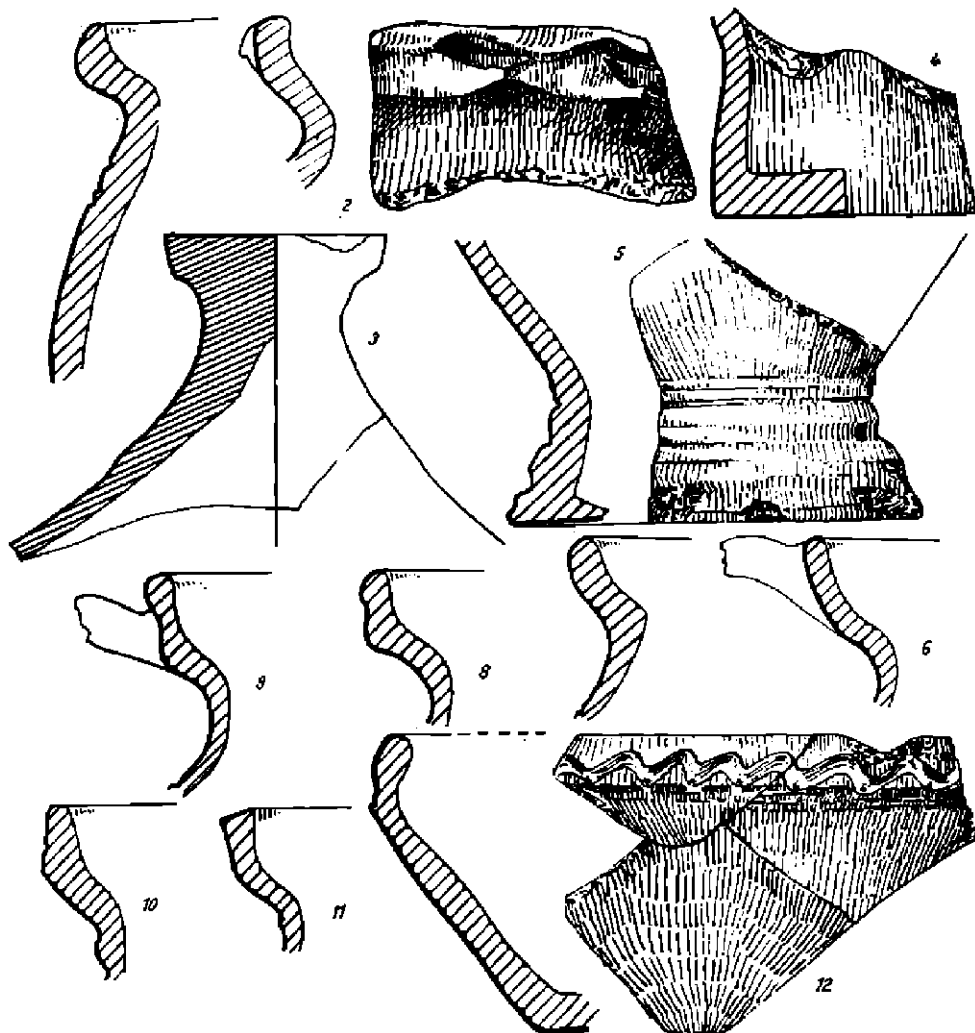

Fig. 3. — Fragmente ceramice aflate în interiorul șanțului de apărare: 1—3, ceramică datînd din prima jumătate a secolului al XV-lea; 4—7, ceramică din a doua jumătate a aceluiași secol; 8—12, ceramică din secolul al XVI-lea.

mai bune posibilități de apărare⁷. Totodată, constructorii au urmărit realizarea unei împrejurimi continue⁸ a așezării, dacă ținem seamă că pe anumite porțiuni de pe laturile de sud și nord întărirea era însoțită la numai câțiva metri de rîpe naturale, mult mai greu accesibile decît construcția ca atare.

Cîtă vreme a durat folosirea acestei întărituri și cu care prilej a avut loc distrugerea ei printr-un puternic incendiu este de asemenea dificil de stabilit. Oricum, pușinătatea mate-

⁷ Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, Buc., 1947, p. 410.

data»; Donado da Lecce, *Historia Turcetta*, ed. I. Ursu, Buc., 1910, p. 91.

⁸ «Era il resto di Suzawa con fossi et palanche circon-

rialelor arheologice datind din secolul al XV-lea se explică prin grija permanentă de întreținere și curățire a șanțului în etapa de folosire a întăriturii.

O serie de știri bine cunoscute relatează despre numeroasele atacuri și distrugerii de pe urma cărora orașul a căzut de fiecare dată pradă flăcărilor, începind cu ultimul sfert al secolului al XV-lea⁹ și în cursul celui următor, prilejuri cu care întăritura va fi avut prima de suferit. Întrucît în pămîntul înroșit, scurs la baza malurilor șanțului, s-a găsit ceramică din a doua jumătate a secolului al XV-lea, socotim că atacurile pe care le suferă orașul Suceava în ultimul sfert al acestui veac au provocat distrugerea completă a palisadei întăriturii. Prezența materialelor arheologice datind din secolul al XVI-lea, găsite în stratul format deasupra celui care cuprinde resturile arse ale părții lemnoase a întăriturii, arată că în cursul acestui secol numai șanțul propriu-zis a mai dăinuit. În secolul următor, șanțul va fi și el abandonat definitiv, așa cum o dovedește umplerea în masivă constatată pretutindeni sub forma unui strat gros de 0,90—1 m. O astfel de înțelegere concordă apoi și cu lipsa menționării vreunei întărituri aferente orașului din relatările călătorilor străini¹⁰ ajunși în veacurile XVI și XVII pe meleagurile moldovene în număr tot mai sporit.

LE FOSSÉ DE DÉFENSE DU XVe SIÈCLE DE LA VILLE DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les tranchées pratiquées dans ce complexe nous ont permis de constater que le fossé creusé en terre vierge, avait les talus inégaux, inclinés vers l'extérieur, celui du côté de la ville étant invariablement plus haut que l'autre et atteignant, au S.V., 2,80 m de hauteur. La profondeur du fossé, évidemment dans la mesure où l'on a pu l'établir, varie d'une tranchée à l'autre, selon le degré d'éboulement. La largeur du fossé, presque constante de 4,50 m au fond, mesure environ 9—10 m au bord. À l'intérieur du fossé il y a, de part et d'autre, une rigole large de 30—40 cm élargissant ainsi la base d'environ 65 cm et où l'on avaient enfoncé obliquement les pieux qui revêtaient les talus. Partout les pieux ont été découverts carbonisés *in situ*, tout comme d'ailleurs le sol fortement calciné par l'incendie.

La couche de charbon et les traces de brûlure se dirigent du bord intérieur vers le fond du fossé, ce qui nous laisse supposer qu'elle devait provenir d'un prolongement de la palissade au-dessus du fossé, d'autant plus qu'à l'intérieur du fossé, les pieux ont été trouvés *in situ*.

Vu l'éboulement de la partie supérieure du rempart, on ne peut rien avancer sur la construction de la palissade qui s'élevait au-dessus du sol, toutefois nous supposons qu'elle devait ressembler à celle du fossé de la forteresse en terre de Birlad.

Sur la foi des matériaux archéologiques découverts à l'intérieur du fossé, ainsi que d'après les caractéristiques d'ordre technique, la construction du rempart en terre et bois de Suceava, peut-être daté de la première moitié du XVe siècle. Les attaques contre la ville de Suceava, au dernier quart du XVe siècle, ont abouti à la destruction complète de la palissade. La présence des matériaux archéologiques datés du XVIe siècle, découverts dans la couche qui recouvre les restes carbonisés de la partie ligneuse, démontre que le fossé proprement dit qui existait à ce moment ne sera définitivement abandonné qu'au siècle suivant, étant comblé avec une couche massive de remblai, épaisse de 0,90—1 m.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Suceava. Fossé de défense du XVe siècle. Tranchée S.I. Coupe de la paroi ouest.

Fig. 2. — Suceava. Fossé de défense du XVe siècle. Deux images du talus intérieur (côté ville), dans la section S.V. On remarque les pieux carbonisés *in situ*.

Fig. 3. — Suceava. Tessons découverts dans le fossé de défense. 1—3, céramique datant de la première moitié du XVe siècle; 4—7, céramique de la seconde moitié du XVe siècle; 8—12, céramique du XVIe siècle.

⁹ În legătură cu atacurile pe care le suferă orașul Suceava în cursul secolului al XV-lea, cf. Gh. Diaconu, *Observații su printru la urmele războiului și al Sucevei în vremea marilor atedii otomane și polone din veacul al XV-lea*, în *SĂMĂL*, vol. II, 1956, p. 269—275.

¹⁰ Bandini, la 1646, afirmă că « odinioară » orașul Suceava « era întărit printr-un val » și « o întăritură ». Cf. Constantin C. Giurescu, *Tirguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, 1967, p. 279.

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA TOMEȘTI

ALEXANDRU ANDRONIC

IN PRIMĂVARA anului 1961, cu prilejul unor lucrări pentru desfundarea viei locuitorului Constantin V. Baran din comuna Tomești, înglobată în raza orașului Iași, a fost descoperit un cuptor de ars ceramică. Lucrările de săpă distruseseră gura cuptorului, parțial peretele nordic al acestuia (fig. 1/1), precum și o porțiune din vatra gurii cuptorului (fig. 3/7).

Cercetarea inițială efectuată de N. Zaharia a dus la constatarea că descoperirea prezintă importanță științifică și muzeistică, ceea ce a determinat și începerea săpăturilor de salvare¹, cu scopul de a cerceta în întregime cuptorul descoperit și de a salva și transporta la Muzeul de istorie a Moldovei cuptorul respectiv, dacă s-ar fi dovedit că acesta prezintă importanță din punct de vedere tipologic și cronologic.

Săpăturile de la Tomești au început prin trasarea unei casete dreptunghiulare de 3,80 × 3,50 m care, în funcție de orientarea gropii olarului, a fost apoi lărgită până la 7 × 4,50 m (fig. 2). Forma rotund-prelungă a cuptorului a apărut la adâncimea de 0,40 m față de solul actual (fig. 1/1—4). Cu acest prilej s-a constatat distrugerea din vechime a părții superioare a cuptorului, adică a pereților camerei de ardere a ceramicii și a bolții cuptorului, produsă, după toate probabilitățile, din cauza deselor arături și lucrări de săpă pe locul cercetat.

Groapa cuptorului, de formă circulară, avea un prag special pentru susținerea brațelor laterale, care porneau dintr-un pilon central (fig. 1/1—4). La adâncimea 0,55—0,65 m au apărut și fragmentele brațelor laterale ale grătarului cuptorului, frânte și prăbușite în focar. Pilonul de formă dreptunghiulară prelungă, cu capetele rotunjite, lung de 1,10 m, mai păstra întreg doar un singur braț, de fapt cel mai scurt, așezat în dreptul gurii cuptorului (fig. 1/4; 2/7; 3/2). S-au observat cu deosebită claritate lăcașurile de unde proveneau brațele respective, stabilindu-se cu certitudine că acest cuptor avusese patrușprezece brațe laterale, dintre care două fixate imediat la gura cuptorului, iar restul cîte șase brațe de fiecare latură a pilonului (fig. 1/4; 3/4). Brațele laterale ale grătarului, păstrînd în miez nuiele carbonizate cu ajutorul cărora s-a construit grătarul cuptorului, sînt tronconice și alungite, fiind puțin curbate (fig. 3/C—D), probabil în scopul de a rezista la presiunea exercitată de vasele așezate pe ele pentru ardere.

După degajarea completă a pilonului s-a constatat că acest cuptor fusese săpat direct în pămînt, crușîndu-se la mijlocul focarului un pilon dreptunghiular-alungit (fig. 1/4). Pilonul astfel crușat n-a despărțit focarul în două compartimente complet izolate, deoarece

¹ Săpăturile de salvare de la Tomești s-au efectuat între Teodor, Eugenia Neamțu și C. Scorpan.
20 martie și 7 aprilie 1961 de către Al. Andronic, D. Gh.

la capătul opus gurii cuptorului, pilonul nu face corp comun cu peretele acestuia, menținându-se un spațiu între perete și pilon, suficient ca flăcările și aerul fierbinte să cuprindă lateral și vertical ceramica așezată pe pilon și pe brațele grătarului (fig. 3).

Construirea grătarului cuptorului prin cele patrusprezece brațe a dus la împărțirea cuptorului în două camere suprapuse: focarul și camera de ardere a ceramicii.

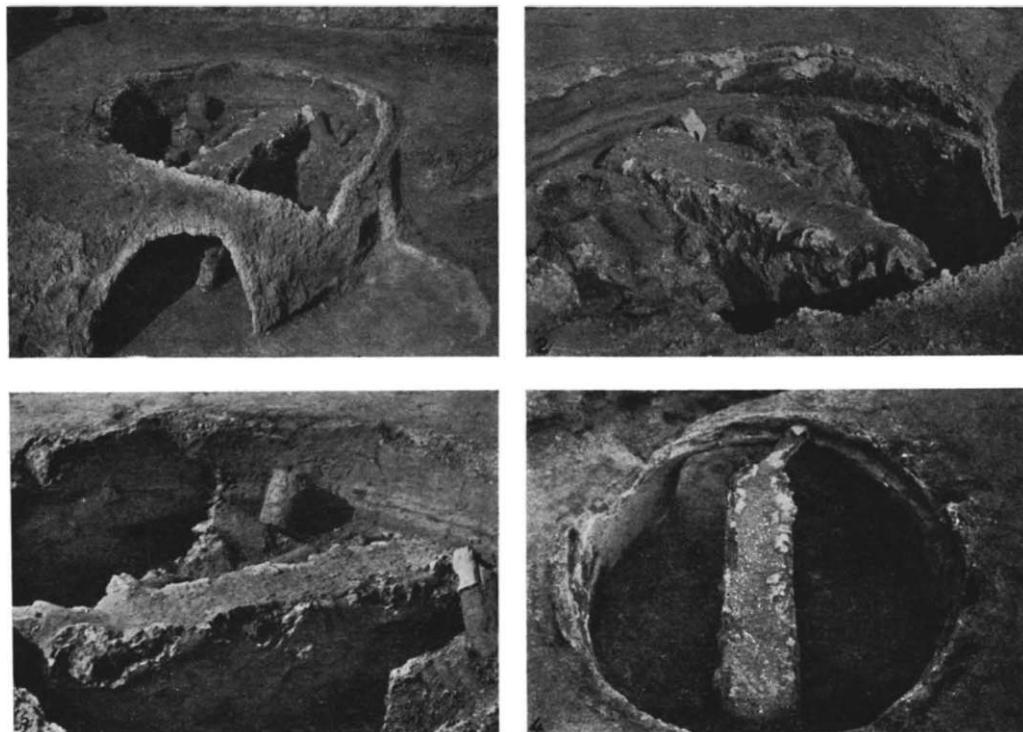

Fig. 1. — *Tomești-Iași*. Vederea cuptorului de ars ceramică neagră-cenușie: 1, cuptorul cu peretele nordic și gura distruse; 2 și 3, pilonul și brațele laterale prăbușite; 4, cuptorul degajat.

În felul acesta cuptorul de ars ceramică descoperit la Tomești se încadrează din punct de vedere tipologic în categoria foarte larg răspândită în țările române a cuptoarelor feudale cu două camere suprapuse.

Având în vedere însă sistemul de amenajare al pilonului și al grătarului, acest cuptor prezintă elemente caracteristice proprii care-l așază printre descoperirile fără analogii directe. În consecință, îl considerăm varianta Tomești, întâlnită pentru prima dată în Moldova, a tipului de cuptor cu două camere suprapuse, o variantă foarte apropiată de tipul cuptoarelor cu pilon central circular și cu grătar din brațe radiare, întâlnit foarte des în țările române în epoca feudală începând cu secolul al XV-lea.

Din acest punct de vedere, semnalăm că la Tomești apare pentru prima dată un pilon dreptunghiular-alungit, care, deși are rol de perete despărțitor al focarului, nu-l desparte totuși complet în două camere izolate, lăsând loc pentru circulația flăcării

și a aerului fierbinte și la partea opusă gurii cuptorului (fig. 3/A—B). De asemenea, tot pentru prima dată se întâlnește un grătar construit din patrusprezece brațe laterale, dispuse împerechiat pe ambele laturi ale pilonului, înlocuind astfel placa perforată, care de obicei desparte focarul de camera de ardere a ceramicii (fig. 3/C—D).

Având în vedere forma circulară, ca și dimensiunile cuptorului, putem doar presupune că o a doua cameră, adică aceea de ardere a ceramicii, fusese boltită, lipsindu-ne elemente

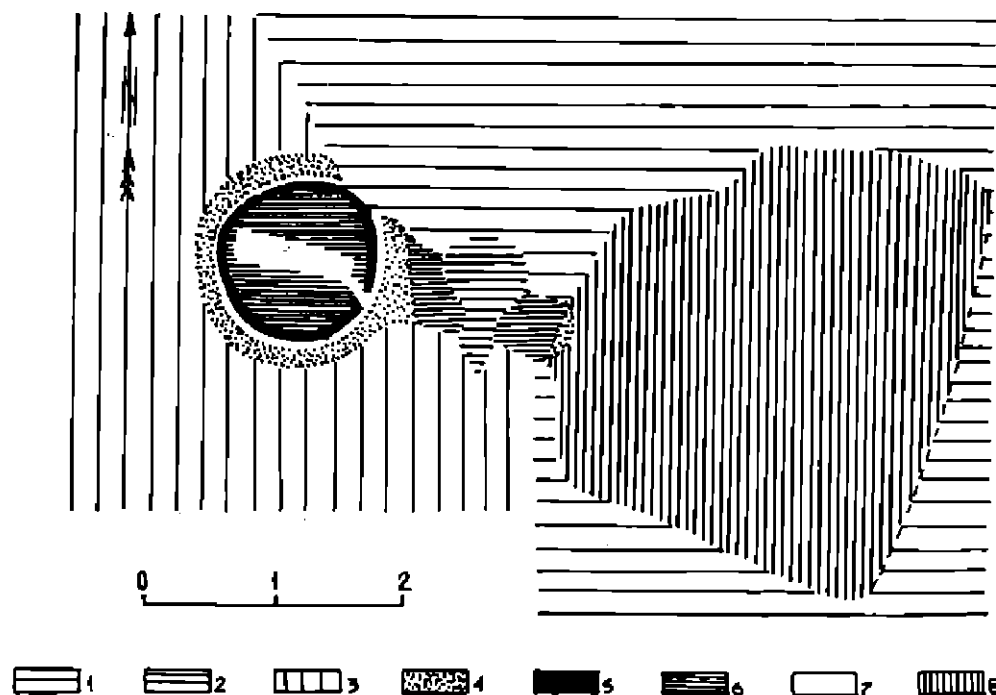

Fig. 2. — Tomești-Iași. Planul săpăturilor de salvare. 1, lut galben (solul viu); 2, groapă în lutul galben; 3, lut brun-roșcat (podzol de pădure); 4, ardere la roșu *in situ*; 5, pragul pentru susținerea brațelor laterale; 6, vatra cuptorului; 7, peretele cuptorului, pilonul și unul din brațele laterale; 8, groapa olarului.

certe în această privință, deoarece de la partea superioară a cuptorului nu s-a păstrat nici un fragment, atît din perete cit și din boltă.

Imediat lângă gura cuptorului, de formă rotundă, se afla groapa olarului, prezentînd o ușoară inclinare în pantă dinspre vest spre est, întocmai ca și întregul cuptor. Pe fundul acestei gropi, de formă aproape rectangulară (fig. 2/8 3/6), s-a găsit foarte multă cenușă, precum și numeroase fragmente ceramice identice cu cele descoperite în cuptor.

Întregul cuptor prezenta în interior o ardere la negru-cenușiu pe o grosime de 5—6 cm (fig. 3/2) și numai la gura cuptorului pe fundul gropii olarului o ardere la roșu pe o grosime de 3—4 cm (fig. 3/E—F). De asemenea, în jurul peretelui cuptorului ars la negru-cenușiu s-a putut observa o ardere la roșu *in situ* pe o grosime de 4—5 cm a lutului galben, adică a solului viu (fig. 3/1).

Atît pilonul, brațele grătarului, cît și pereții cuptorului prezentau urme de făcuire repetată, ceea ce dovedește o folosire mai îndelungată a cuptorului, dacă nu chiar o reamenajare.

Cuptorul de la Tomești a fost folosit pentru arderea unci ceramice de uz casnic de culoare neagră-cenușie, cu luciu negru la suprafață, cauzat prin depunerea carbonului în urma arderii inoxidante.

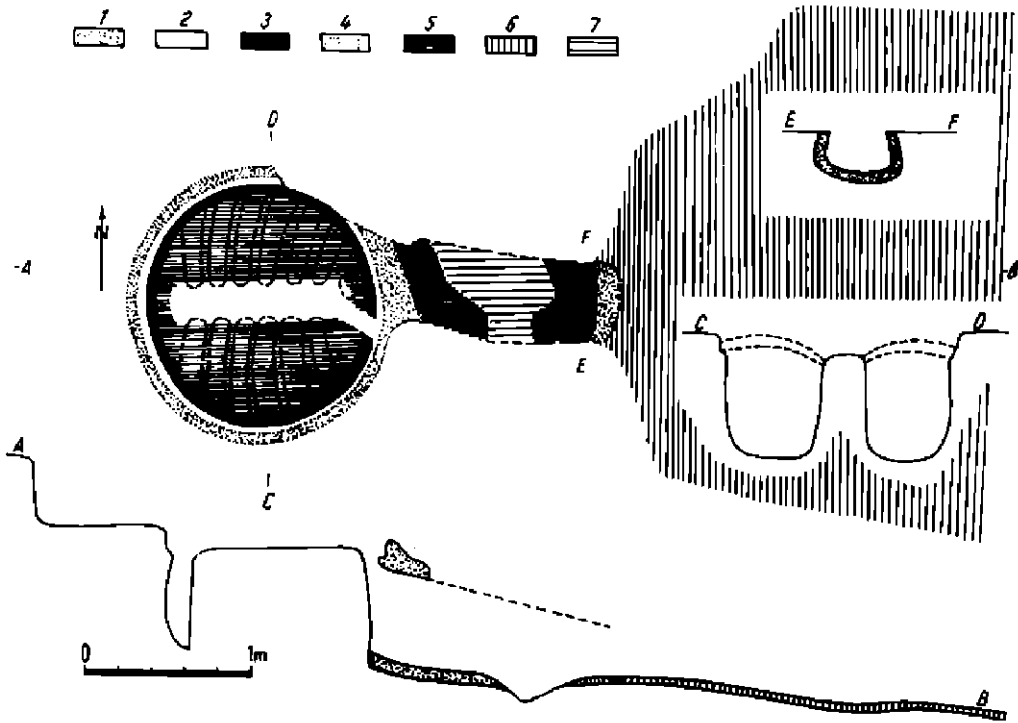

Fig. 3. — Tomești-Iaji. Planul cuptorului. 1, ardere la roșu *in situ*; 2, pereții și pilonul cuptorului și unu din brațele laterale arse la negru-cenușiu; 3, pragul de susținere al brațelor laterale; 4, brațele laterale ale cuptorului (reconstruire); 5, vatra cuptorului; 6, porțiune din groapa olarului; 7, porțiunea distrusă din vatra gurii cuptorului.

Din punct de vedere al tehnicii confecționării vaselor descoperite la Tomești, distingem două categorii: a) vase lucrate dintr-o pastă fină, arsă omogen, netedă la pipăit și b) vase lucrate dintr-o pastă poroasă, amestecată cu scoici pisate, arsă neuniform, zgrunțuroasă la pipăit.

Ceramica descoperită aparține diferitelor categorii de vase ca oale mari cu două torși (fig. 4/3—4), oale mici cu toartă (fig. 4/1, 5—7, 9—10), borcane, ulcioare (fig. 4/8), străchini și farfurii (fig. 4/2). Astfel, din prima categorie a ceramicii fine fac parte oale mari și mici, borcane, ulcioare, străchini și farfurii, iar din a doua categorie a ceramicii zgrunțuroase fac parte oalele mici cu o toartă.

În același timp, din punct de vedere al formelor vaselor, din categoria întâi semnalăm existența a două variante a oalelor mici cu o toartă; a) oale simple cu o toartă, cu gitul înalt

Fig. 4. — Tomesti-Iasi. 1, ceramică zgârșturoasă și 2–10, ceramică fină, din secolul al XVII-lea (1, 4–6, 8–10 = circa 1/2; 2, 7 = circa 1/3; 3 = circa 1/5).

și b) oale simple cu o toartă cu gîtul scurt. La ambele variante se observă că buza vasului este dreaptă, avînd sub buză o canelură mai mult sau mai puțin adîncită în pasta vasului.

Din punct de vedere al ornamentului distingem decorul lustruit, cel cu roțița dințată, liniile paralele sau vălurite incizate în pasta vasului, sau decorul pictat cu humă albă și neagră, reprezentînd linii paralele sau vălurite.

Astfel, fragmentele de oale mari sînt ornamentate la exterior cu linii lustruite în rețea, din linii perpendiculare și oblice, cu linii vălurite incizate, încadrate în linii executate cu roțița dințată avînd totodată și briuri alveolate, lipite de corpul vasului (fig. 4/3—4).

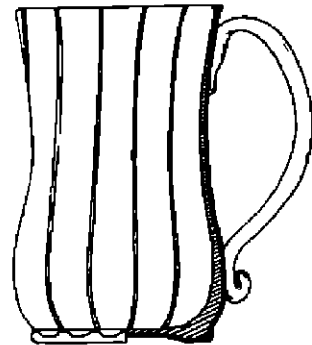

Fig. 5. — *Tomești-Iași*. Cană de sticlă din secolul al XVII-lea.

Fragmentele de oale mici cu o toartă din categoria ceramicii fine, aparținînd celor două variante din punct de vedere al formei, prezintă variante sub raportul ornamentului. Astfel, ele sînt ornamentate: a) cu linii vălurite incizate, încadrate în două șiruri paralele de decor executat cu roțița dințată și b) cu linii vălurite incizate avînd numai în partea de jos un decor executat cu roțița dințată.

Primul ornament se întîlnește atît la oalele cu gîtul înalt (fig. 4/6) cît și la oalele cu gîtul scurt (fig. 4/5, 7). La fel și al doilea ornament se găsește pe ambele categorii de oale (fig. 4/9—10).

Atrage în mod deosebit atenția o oală întregită, cu o toartă, cu gîtul scurt și buza dreaptă, cu o canelură sub buză și cu decor din linii vălurite incizate, încadrate între două linii paralele executate cu roțița dințată, imediat sub gît și pe umerii vasului (fig. 4/7). Din aceeași categorie a ceramicii fine fac parte și străchinile și farfuriile, dintre care unele prezintă în interior un ornament din linii vălurite incizate (fig. 4/2).

În fine, decorul pictat cu humă albă și neagră, din linii paralele drepte și în valuri sau în ochiuri, se întîlnește numai pe vasele care fac parte din categoria a doua a ceramicii descoperită la Tomești și anume pe oalele mici cu o toartă, confecționate din pastă poroasă, cu scoici în compoziția pastei, arsă nenniform și zgrunțuroasă la pipăit (fig. 4/1).

În cuptor s-a mai găsit și o cană de sticlă cu o toartă (fig. 5).

Atît ceramica cît și cana de sticlă descoperite în cuptor, precum și sistemul de construcție al cuptorului de la Tomești, permit o datare a acestuia în secolul al XVII-lea, cu posibilitatea de a-l considera chiar datînd la limita între secolele XVII și XVIII.

Acest cuptor, descoperit în mediul rural era folosit la arderea unei ceramicii foarte larg răspîndite în mediul sătesc și orașenesc. Datarea în secolul al XVII-lea este argumentată atît de folosirea în această vreme a picturii cu humă, cît și a ornamentului cu roțița dințată, părăsit în secolul al XVI-lea dar refolosit în secolul următor.

Descoperirea cuptorului de la Tomești prezintă o deosebită importanță în ceea ce privește cunoașterea mai amănunțită a problemei schimbului existent între sat și oraș la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

Avînd în vedere faptul că încă din secolul al XVII-lea satul Tomești, fost sat domnesc, făcea parte din ocolul tîrgului Iași, putem presupune că încă din acea vreme satul furniza pe piața locală a tîrgului Iași, pe lîngă produsele specifice economiei rurale, și o parte din produsele sale ceramice, în speță ceramica neagră-cenușie, atît de căutată de gospodăriile din acea vreme de la sat și oraș.

LES FOUILLES DE SAUVETAGE DE TOMEȘTI

RÉSUMÉ

Au printemps de l'année 1961 on a effectué des fouilles de sauvetage dans la commune de Tomești (attenante à la ville de Iassy), en mettant au jour un four de potier, daté du XVIIe siècle, qui appartient, du point de vue typologique, à la catégorie à deux chambres superposées, largement répandue au Moyen Age dans les Principautés Roumaines. Comme technique de construction, le four de Tomești, d'après certaines particularités propres, à savoir un pilier rectangulaire allongé et 14 tiges latérales remplaçant la grille ordinairement perforée, peut être considéré comme une variante du type habituel de four à deux chambres superposées (fig. 1-3).

Ce four servait à la cuisson d'une céramique noir grisâtre, comprenant deux catégories: a) céramique fine; b) céramique rugueuse. La première catégorie comporte un décor lustré de lignes incisées, parallèles ou ondulées ou bien un décor exécuté à la molette (fig. 4/2-10), tandis que l'autre présente des lignes parallèles ou ondulées, peintes à l'argile blanche ou noire, et parfois aussi un décor à yeux (fig. 4/1). On a trouvé également une cruche en verre, à anse, datant du XVIIe siècle (fig. 5).

Le four de potier de Tomești présente une importance toute particulière pour le problème des échanges de marchandises, entre le village et la ville, au Moyen Age.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Tomești-Iassy*. Le four de potier à cuire de la céramique noir grisâtre. 1, vue du four ayant la paroi nord et l'embouchure détruites; 2, 3, pilon et tiges latérales affaissées; 4, le four après avoir été dégagé.

Fig. 2. — *Tomești-Iassy*. Relevé des fouilles de sauvetage. 1, argile jaune (sol vierge); 2, fosse creusée dans l'argile jaune; 3, argile brun rougeâtre (podzol de forêt); 4, couche rouge de brûlure *in situ*; 5, gradin soutenant les tiges latérales; 6,âtre du four; 7, paroi du four, pilon et l'une des tiges latérales; 8, fosse de potier.

Fig. 3. — *Tomești-Iassy*. Relevé du four. 1, couche rouge de brûlure *in situ*; 2, paroi, pilon du four et l'une des tiges latérales noir grisâtre à cause de la brûlure; 4, restitution des tiges latérales du four; 5,âtre du four; 6, une partie de la fosse de potier; 7, portion détruite de la base de l'âtre du four.

Fig. 4. — *Tomești-Iassy*. 1, céramique rugueuse; 2-10, céramique fine du XVIIe siècle (1, 4-6, 8-10 = environ 1/2; 2-7 = environ 1/3; 3 = environ 1/5).

Fig. 5. — *Tomești-Iassy*. Cruche en verre du XVIIe siècle.

II. CERCETĂRI DE SUPRAFAȚĂ

NOI PUNCTE ARHEOLOGICE PE HARTA JUD. BOTOȘANI

V. PERIAN

COLECTIVUL Muzeului din Dorohoi a efectuat o serie de recunoașteri de teren în primăvara anului 1965, pentru identificarea unor așezări străvechi și a tuturor urmelor de viață antică în vederea întocmirii unei monografii arheologice a zonei respective. Așezările omenești semnalate au fost condiționate de modul de viață și de topografie; ele se află pe boturi de deal în apropierea apelor și a izvoarelor. Descriem mai jos câteva din aceste așezări:

1. *Strachina-Dorohoi*. La 500 m de or. Dorohoi, în direcția sud-vest, pe un pînten al dealului Polonic, s-a descoperit o așezare arheologică aparținînd culturii tardenoasiene. De aici s-au cules un vîrf La Gravette, trei lame microlitice retușate abrupt, cinci lame neretușate din care una întregă, nucleee fragmentare fusiforme și numeroase așchii tipice și atipice (fig. 1).

Materialul litic descoperit aici are multe asemănări cu cel găsit în locuirile tardenoasiene de la Ripiceni și Erbiceni¹ care fac parte din zona culturală tardenoasiană din stepa nord-pontică².

2. *Broscauți*. În partea de sud-vest a satului, la circa 1 km de școală, pe dealul Anistoroaiei s-a descoperit o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni A—B, de unde s-au cules fragmente ceramice pictate și o rîșniță de mină.

În ceea ce privește decorul ceramicii se poate afirma că predomină culoarea neagră pe fond alb. Banda decorativă este compusă din linii paralele sau benzi spiralice care-și mențin preponderența (fig. 12—3).

Rîșnița de mină din piatră de rîu este compusă din două piese, una principală (cu dimensiunile 20,5 × 16 × 5 cm) și una mică de rîșnit (5,5 × 6,5 × 5,4 cm) (fig. 2/1).

Ceramica din așezarea neolitică Cucuteni A—B de la Broscauți prezintă analogii cu ceramica cucuteniană A—B de la Corlăteni³ și Ezer, jud. Botoșani⁴.

3. *Șendriceni—Horlăceni*. Între satele Cobila și Horlăceni, la locul numit «La steag», s-a semnalat o așezare arheologică bogată în materiale stil Cucuteni B. La suprafața solului se observă numeroase bucăți de lipitură de la locuințele cucuteniene și fragmente ceramice stil Cucuteni B cu și fără decor. De aici s-a cules, printre altele, o figurină antropomorfă, o strachină nepictată, trei vase mici din care unul fragmentar, un fragment de vas-binoclu,

¹ Al. Plușescu, *Cu privire la perioada de sfîrșit a epipaleoliticului*, în *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 331.

² C. S. Nicolăescu-Ploppoc, *Date noi cu privire la cunoașterea începutului și sfîrșitului paleoliticului României*, în *SCIV*,

15, 1964, 3, p. 307—320.

³ *Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, III, 1952, p. 89.

⁴ *Ibidem*, p. 35.

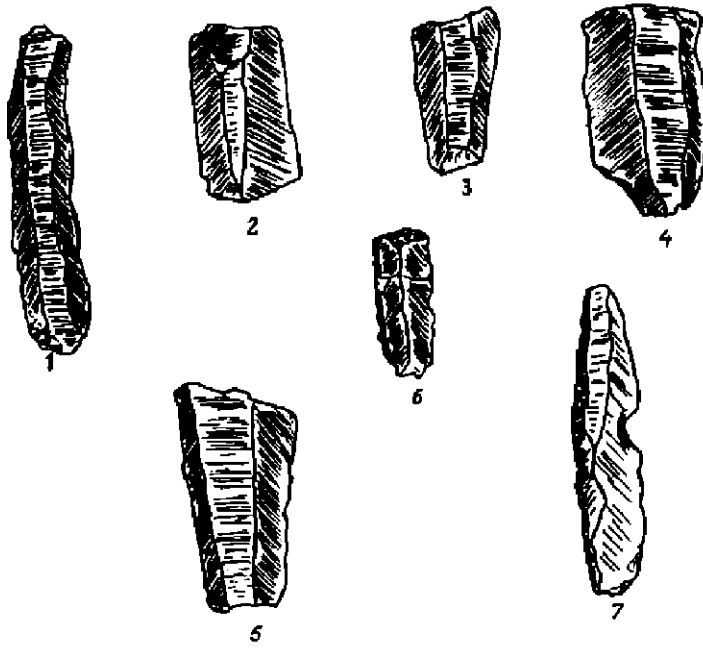

Fig. 1. — *Strășina-Doroboi*. Dealul Polonic, 1-5, lame întregi și fragmentare necretușate; 6, lamă microlitică cu o latură retușată abrupt; 7, vîrf La Gravette (execuția: Magdalena Ioniță, Muzeul din Doroboi).

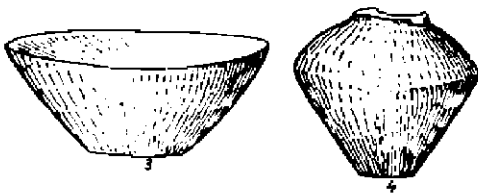
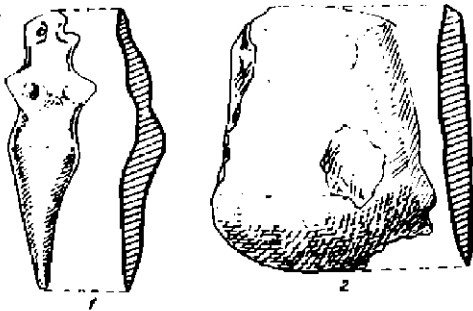

Fig. 2. — *Brasăuți*. Dealul Anistoroaie, 1, rîșniță de mînd; 2-3, fragmente ceramice stil Cucuteni A-B (execuția: Magdalena Ioniță, Muzeul din Doroboi).

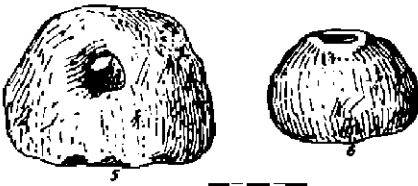

Fig. 3. — *Hordăreni-Doroboi*. 1, figurină antropomorfă; 2, topoi; 3, strachină; 4, vas mic; 5-6, greutăți pentru războiul de țesut (Cucuteni B) (execuția: Magdalena Ioniță, Muzeul din Doroboi).

fragmente ceramice pictate cu culoare neagră; dintre unele amintim două topoare cu formă trapezoidală (fig. 3). Această așezare se întinde pe circa 3 ha.

Descoperirile făcute cu prilejul cercetărilor de suprafață de la Strachina, Broscăuți și Horlăceni contribuie la îmbogățirea hărții arheologice a județului și ne îndeamnă la noi cercetări pentru cunoașterea amănunțită a istoriei comunităților omenești de aici.

NOUVEAUX POINTS ARCHÉOLOGIQUES SUR LA CARTE DU DÉPARTEMENT DE BOTOȘANI

RÉSUMÉ

Lors des fouilles de 1965, l'équipe de recherches archéologiques du Musée de Dorohoi a identifié, les établissements suivants:

1. A *Strachina-Dorohoi*, un établissement tardenoisien;
2. A *Broscăuți*, un établissement néolithique appartenant à la civilisation de Cucuteni A-B;
3. A *Șendriceni-Horlăceni*, un établissement néolithique de type Cucuteni B.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Strachina-Dorohoi*. Colline « Polonica ». 1—5, lames entières et fragmentaires non retouchés; 6, lame mictolithique à retouches abruptes d'un côté; 7, pointe de type « La Gravette ».

Fig. 2. — *Broscăuți*. Colline « Anistoroaie ». 1, moulin à bras; 2, 3, fragments céramiques de type Cucuteni A-B.

Fig. 3. — *Horlăceni-Dorohoi*. 1, Figurine anthropomorphe; 2, hache; 3, écuelle; 4, petit vase; 5, 6, poids de métier à tisser (Cucuteni B).

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN PARTEA DE NORD A JUD. TELEORMAN

NELU BAROANĂ

CERCETĂRILE arheologice din partea de apus a Munteniei au fost începute încă din secolul trecut de specialiști și de amatori. Prin munca lor au fost descoperite numeroase obiective arheologice din diferite epoci, îmbogățindu-se cu date noi istoria frământată a regiunii.

Diverși arheologi și amatori s-au interesat de obiectivele legate de valul roman numit *limes transalutanus*. Alții au descoperit obiecte din vremuri mai vechi. La astfel de materiale ne vom referi și noi în cele ce urmează.

Cercetările noastre s-au efectuat pe teritoriul comunei Drăcșani, ce se află la nord de orașul Roșiori de Vede¹. Teritoriul comunei este străbătut de valea largă și adâncă a pârului Burdea, în care se deschid câteva văi seci. De-a lungul acestor văi laterale, în locuri mai ferite am descoperit mai multe măguri de dimensiuni diferite. Oamenii din partea locului nu știu de când datează măgurile și spun că le-au pomenit așa din moși-strămoși. Pe unele dintre măguri și pe terasele din preajma lor, plugul scoate la iveală în fiecare an bulgări de lipitură arsă, unelte de piatră, oase de animale și numeroase fragmente ceramice. Acestea se găsesc fără îndoială pe locurile unde în vechime au fost așezări omenești. Prezentăm măgurile în ordine topografică:

1. Una dintre măguri se numește Măgura Morarului (circumferința de aprox. 200 m și înălțimea de circa 5 m), care se află pe locul numit «În coturi», la punctul de întâlnire a două văi seci cu valea pârului Drăcșanel. Măgura este un tell caracteristic pentru regiunea din nord-vestul Munteniei. Astăzi măgura constituie hotarul dintre comuna Drăcșani și comunele Beuca și Didești.

Cu prilejul muncilor agricole a fost răscolită o parte din stratul de cultură. La suprafața solului sînt bulgări de lipitură arsă. Izolat s-a găsit un topor fragmentar de piatră și câteva așchii și unelte de silex. Plugul a scos la suprafață numeroase fragmente ceramice ce provin din vase modelate grosolan cu mîna. Cioburile sînt de culoare cărămizie deschisă și cafenie. Între fragmente sînt de menționat mînuși de oale, fragmente de vase lustruite înăuntru, unele ornamentate cu briuri alveolare în relief sau cu bețișorul. În funcție de caracteristicile fragmentelor ceramice adunate de pe Măgura Morarului, socotim că așezarea de pe ea a aparținut purtătorilor culturii Gumelnița (fig. 1).

¹ Pentru rezultatele cercetărilor arheologice de suprafață mai vechi din jud. Teleorman a se consulta: M. Petrescu-Dimbovița, *Cercetări arheologice la Surdulești*, în *Materiale*, I,

1953, p. 523-542; Ion Spiru, *Așezări străvechi în raionul Roșiori de Vede*, în *Materiale*, V, 1959, p. 695-707.

2. În imediata apropiere a Măgurii Morarului, pe panta lină a terasei vecine dinspre sud, se află resturile unei alte așezări cu o suprafață de circa 0,25 ha. Cu prilejul cercetărilor din anul 1958, am găsit urme de bordeie, mulți bulgări colțuroși de lipitură arsă la roșu și resturi de vetre. Materialele arheologice sînt reprezentate printr-un topor de piatră și le-

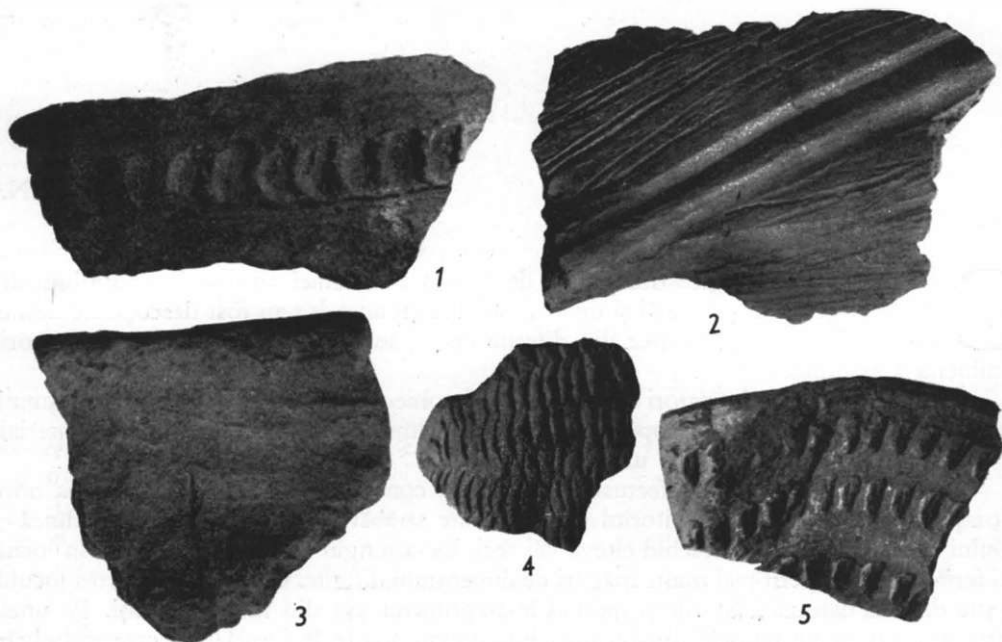

Fig. 1. — Fragmente ceramice de tip Gumelnița descoperite pe tell-ul Măgura Morarului.

fuită, spart la muchie, și prin cioburi mari de vase cu pereții groși, pentru păstrarea cerealelor. Cioburile sînt din pastă amestecată cu mult nisip.

Dintre fragmentele ceramice, amintim unul ornamentat cu brîu alveolar și altul cu o proeminență, ambele caracteristice vaselor folosite de geto-daci în secolul I î.e.n. Prin urmare, așezarea neîntărită datează din a doua epocă a fierului și poate fi atribuită populației locale geto-dacice.

3. Lîngă drumul care traversează islazul satului Drăcșănei, la circa 100 m est de pîriul Burdea, în lunca inundabilă a acestuia, se află Măgura din Livezi, martor de terasă de formă circulară (circumferința de circa 300 m și înălțimea de circa 7 m). De jur împrejurul măgurii sînt smîrcuri cu papură, iar măgura este înțelenită. Cu prilejul cercetărilor făcute pe măgură, am găsit o greutate de silex, două virfuri de săgeți, un colț de mistreț și fragmente ceramice mici, corodate, de culoare cenușie sau neagră lucitoare, din vase modelate cu mîna. Se cuvine să amintim mai multe fragmente din buze de vase modelate cu grijă și lustruite, o mînușă de vas frumos ornamentată cu bețișorul. Fragmentele datează cu probabilitate din prima epocă a fierului.

4. O altă măgură, cea mai mică (circumferința de 16 m și înălțimea circa 3 m) de pe teritoriul satului Drăcșănei, se afla pe un loc dosnic numit «Crăcan», lîngă firul pîriului Zim-

breasca, la hotarul dinspre comuna Beuca. Măgura este înțelenită și mai teșită din cauza revărsărilor pîriului Zimbresca. Pe suprafața măgurii se observă urme de gropi destul de mari. Cercetarea arheologică a dus la descoperirea, atît pe măgură, cît și în preajma ei, spre sud, a unor cioburi de culoare cenușie sau neagră, corodate, de vase neolitice, unele asemănătoare cu cele de pe Măgura Morarului.

5. Pe cîmp, între satele Drăcșanei și Drăcșani, la marginea pîriului Burdea, se află Măgura de pe Drăcșanca. Aceasta este cea mai mare măgură dintre cele aflătoare pe teritoriul comunei. În prezent suprafața măgurii (circumferința de circa 300 m și înălțimea 6—7 m) este arată. Pe măgură s-au găsit destul de puține pietre cioplite și cioburi, măcinate de vreme și de arătură.

6. Măgura din vii (circumferința de circa 150 m și circa 4 m înălțime), se află în viile locuitorilor din Drăcșani, lângă izlazul satului.

7—8. Pe teritoriul satului Odobeasca, între trupurile de pădure Dernața și Lunca Odobeasca, sînt de asemenea două măguri, numite de localnici Măgura lui Petrescu și Măgura de la Păduri. Ele au circa 400 m circumferință și circa 15 m înălțime. Amindouă măgurile au suprafața arată.

9—10. Pe raza satului Muși, în partea de sud a comunei se găsesc ultimele două măguri: una, între satul Muși și pădurea Burculeasca, numită Măgura Merii (cu circumferința de circa 200 m și înălțimea de circa 7 m) și a doua, în marginea pîriului Burdea, în partea de est a pădurii Butculeasca (are circa 100 m circumferință și înălțimea de 4 m).

Pe măgurile de la punctele 5—10 s-au adunat puține resturi arheologice, dar asemănătoare cu obiectivele descoperite pe și în vecinătatea celorlalte măguri.

Judecînd în funcție de unele și mai ales de fragmentele ceramice adunate, se poate spune că ele provin din așezările unor comunități ce au aparținut probabil culturii Gumelnița, din epoca neolitică. Membrii acestor comunități se ocupau cu cultivarea primitivă a plantelor și cu pescuitul.

Așezările neolitice de la Drăcșani nu sînt izolate. Pe teritoriul comunelor vecine: Beuca, Drăgănești de Pădure și Burculești sînt de asemenea o serie de măguri. Astfel, lângă Drăgănești se află măgurile numite Măgura cu lilieci și Măgura din Lacul Pletii.

11. Într-un punct situat la circa 400 m spre sud de Măgura din Livezi, terasa înaltă coboară în pantă lină spre lunca pîriului Burdea. Pe această pămînt, pe o suprafață de aproximativ 2 ha, pe locul numit « În comună » sînt răspîndite diverse resturi arheologice cescoase la iveală de fierul plugului. Pe teren se observă din loc în loc pietre, bucăți de vetre și oase de animale. Printre resturile unei locuințe am găsit un amnar și un topor de fier rupt și ruginit. Ceramica este reprezentată prin numeroase fragmente.

Categoria ceramică a oalelor (cu fundul îngroșat caracteristic) lucrate la roată din pastă amestecată cu mult nisip, de culoare cenușie, este bine documentată. Din a doua categorie fac parte fragmentele din vase modelate cu roata, din pastă fină, de culoare cenușie, cu suprafața lustruită (fig. 2). În funcție de caracteristicile materialului, așezarea datează din secolele III—IV e.n. (cultura Sîntana-Cerneahov).

Prin cercetările noastre de suprafață efectuate pe teritoriul comunei Drăcșani, harta arheologică a jud. Teleorman (fig. 3) se îmbogățește cu cîteva așezări din epoca neolitică (cultura Gumelnița), din prima și a doua epocă a fierului și din secolele III—IV e.n.

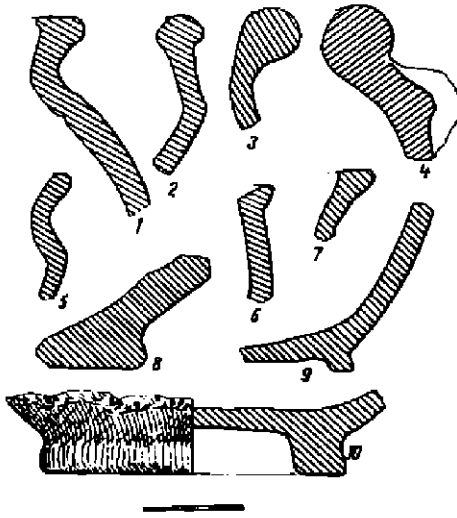

Fig. 2. — Fragments ceramice din secolele III–IV descoperite pe locul « În Comună ».

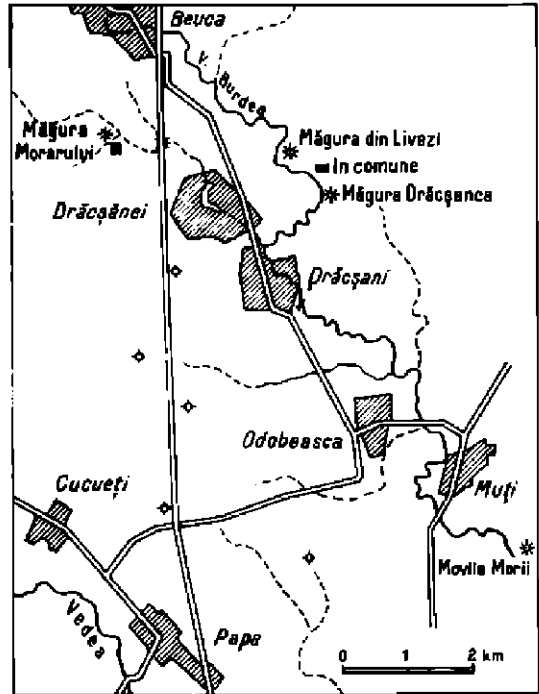

Fig. 3. — Hara descoperirilor arheologice din împrejurimile satului Drăcșani.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES AU NORD DU DÉPARTEMENT DE TELEORMAN

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques effectuées le long du ruisseau de Burdea, pris du village de Drăcșani (dep. de Teleorman), ont mis au jour plusieurs établissements néolithiques, de type « tell », comprenant des vestiges de la civilisation de Gumelnița.

Pour d'autres périodes plus récentes, on mentionne les vestiges de quelques établissements de la première et de la seconde époque de l'âge du fer et surtout un établissement des IIIe–IVe siècles de n.è. (civilisation de Sântana-Tchernéakhov), situé au lieu-dit « În comună ».

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Fragments céramiques de type Gumelnița découverts au lieu-dit « Măgura Morarușii ».
 Fig. 2. — Fragments céramiques des IIIe–IVe siècles découverts au lieu-dit « În comună ».
 Fig. 3. — Carte des découvertes archéologiques près du village de Drăcșani.

O AȘEZARE DIN EPOCA BRONZULUI DESCOPERITĂ LA LIVEZILE

(jud. Bistrița-Năsăud)

ȘT. DĂNILĂ

ÎN AUGUST 1960, colectivul Muzeului din Bistrița a efectuat o cercetare de suprafață pe teritoriul localităților Unirea și Livezile unde, în pământul scos în urma unor săpături pentru scurgerea unui piriu, au fost aflate mai multe fragmente de vase aparținând epocii bronzului.

Locul descoperirii se află la aproximativ 2 km est de suburbia Unirea, la 2–3 km sud de riul Bistrița, în apropierea piriului Răcișlog, care forma vechiul hotar dintre Unirea (Aldorf) și Livezile (Iad) (fig. 1)*. Fiind informați că G.A.S. din comuna Livezile va între-

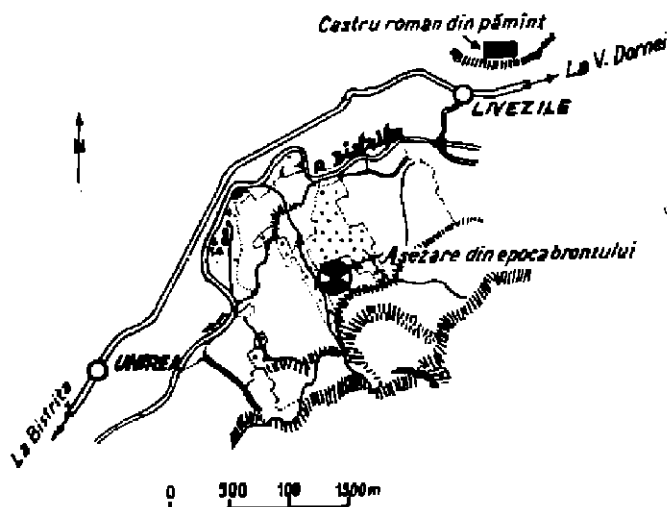

Fig. 1. — Livezile. Schița regiunii cu locul descoperirilor.

prinde o serie de lucrări de drenaje și de corectare a scurgerii piriului Răcișlog, în cursul lunii octombrie 1961 ne-am deplasat la fața locului spre a lua unele măsuri de salvare a materialului arheologic sesizat. S-a trasat un șanț în dreapta piriului respectiv, care curge

* Aducem mulțumiri prof. I. Sălișteanu și M. Robrișoreanu pentru schița și desenele din text.

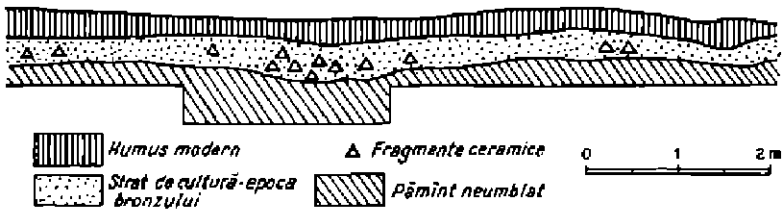

Fig. 2. — *Liseițe*. Secțiunea 1, profilul peretelui de sud.

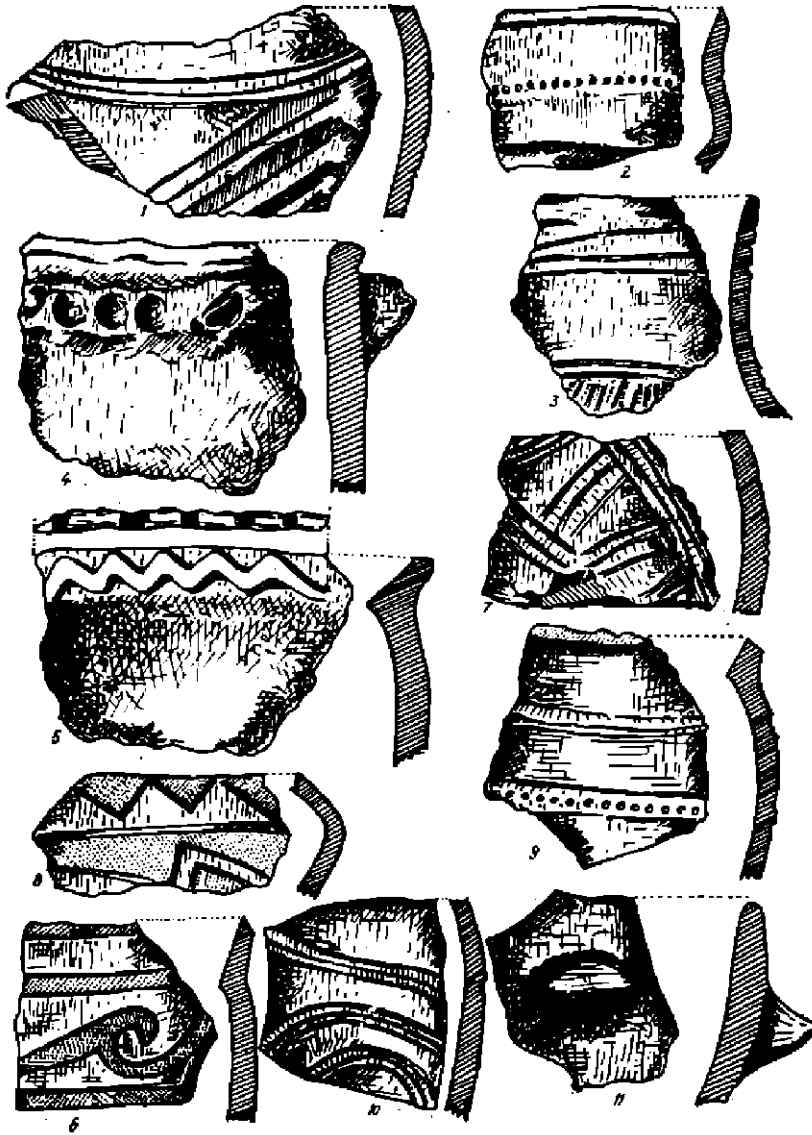

Fig. 3. — *Liseițe*, Răcișog. Ceramică aparținând culturii Wietenberg.

de la sud la nord, perpendicular și la 10 m de acesta, pe direcția est-vest, executându-se astfel prima secțiune (fig. 2).

Stratigrafic situația se prezintă astfel: deasupra se află un strat de humus modern, gros de 0,20—0,25 m, urmat de un singur strat de cultură continuu în grosime de 0,15—0,20 m, aproape uniform, în care au apărut numeroase fragmente ceramice aparținând perioadei bronzului, cultura Wietenberg (fig. 3). Sub acest strat urmează pământul viu neumblat. Pe lângă ceramică, au apărut și câteva fragmente de chirpici ars.

Ceramica o putem împărți în general în două grupe bine distincte, prima fiind reprezentată de ceramica grosolană, din pastă amestecată cu pietricele, însă bine arsă. Culoarea în mare parte este roșie cu nuanțe spre castaniu închis. Vase întregi sau întregibile nu amălat. Totuși ca forme se pot distinge oale simple de mărimi diferite, cu buza dreaptă sau aproape dreaptă, cu alveole, iar sub buză cu obișnuitul brâu alveolar și, foarte frecvent, brâu alveolar cu proeminențe bine distincte¹ (fig. 3/4). Apar vase cu torți și fără ornamente.

Din a doua grupă fac parte vasele lucrate din pastă mai fină, bine arsă și bogat ornamentate. Hașura simplă sau încrucișată pentru umplerea benzilor este ornamentul de bază (fig. 3/1). Sunt vase ornamentate cu linii incizate formând benzi de două sau trei linii, cu buza ușor arcuită spre exterior (fig. 3/3). Un alt ornament care apare destul de des este format din împunsături mici rotunde, formând de obicei o linie pe gîtul vaselor, urmată fiind de caneluri piezișe și puțin vizibile (fig. 3/2), cu deosebire pe vasele mici. Deosebit de frecvent și poate cel mai frecvent ornament pare să fie punctarea suprafețelor, a benzilor sau a triunghiurilor, cu un instrument fin dințat² (fig. 3/6, 8). Am aflat vase cu ornamente combinate, partea exterioară a buzei ornamentată cu instrumentul dințat, urmat mai jos de o bandă formată din trei linii orizontale incizate căreia îi urmează alte două linii de asemenea incizate, ce încadrează o linie formată din împunsături mici rotunde (fig. 3/9). Apare tot ca ornament principal spirala formată din benzi a cîte trei linii incizate (fig. 3/10). De asemenea, ornamentul format din triunghiuri succesive pe buza vaselor apare destul de frecvent (fig. 3/5). Am aflat și câteva fragmente ceramice cu butoni alungiți, ornament propriu cu deosebire primei epoci a fierului (fig. 3/11).

Ornamentația, forma, cît și tehnica vaselor nu sînt deosebite de cele cunoscute din alte așezări corespunzătoare acestei epoci³. Totuși pare semnificativ faptul că în majoritatea așezărilor descoperite în cuprinsul județului Bistrița-Nășăud⁴, se pot urmări unele elemente de formă și în special de ornamentație, care ar putea să constituie trecerea spre faza tirzie a bronzului⁵.

Cercetîndu-se prin sondaje locul din împrejurimile punctului săpat, am aflat fragmente ceramice răslețe pe o întindere de teren nu prea mare, care de asemenea aparțin epocii bronzului, fapt care ne îndreptățește să credem că așezarea din epoca bronzului de la Livezile pare a nu fi de lungă durată. Această așezare, prin cantitatea relativ puțină a ceramicii poroase, apariția mai frecventă a decorului format din caneluri și proeminențe, cît și carac-

¹ K. Horech, *Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeaba*, în *Materiale*, 11, p. 18.

² Idem, *op. cit.*, p. 18; Șt. Dănilă, *Descoperiri arheologice în r. Bistrița, în Probleme de muzografie*, Cluj, 1960, p. 163.

³ I. H. Crișan și Șt. Dănilă, *Comitetul de incinerare din epoca bronzului de la Bistrița*, în *Materiale*, VII, p. 145—150; pentru această cultură vezi H. Schroller, *Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, p. 12—20; I. Neștor, *Der Stand...*, în *BerRGK*, 22, 1933, p. 92—94; M. Roșka, *A kőkoroknál II jellegű kultúrású kordmái emlékei Erdélyben*,

în *Közlemények-Cluj*, IV, 1—2, 1944, p. 22—42; D. Popescu *Die fröhe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București 1944, p. 100—106; Șt. Dănilă, *Urme de așezări neolit și din epoca feudală timpurie la Bistrița*, în *Probleme de muzografie*, Cluj, p. 46—51.

⁴ Lechința, Chintelnic, Sîciu-Odorhei, Viile Todii, Vermeș, Bistrița-Cighir, Archiud, Tenciu, Sîciu-Măgheruș, Satu Nou etc. (descoperiri ce urmează a fi publicate).

⁵ Șt. Dănilă, *op. cit.*, nota 2, p. 151—168; *ibidem*, nota 3, p. 47—49.

teristica unor torți care ies deasupra buzei vasului, avînd forma de creastă triunghiulară⁶ în secțiune, presupune o fază tîrzie a bronzului.

Săpăturile de salvare de la Livezile, avînd caracterul unui sondaj arheologic, nu pot duce la lămurirea unor probleme în legătură cu forma locuințelor, rit de înmormîntare, limitele așezării pe teren și cu deosebire în timp, dar care în parte pot fi presupuse pe baza materialului obținut, cit și pe baza unor aspecte asemănătoare cunoscute din alte așezări de tip Wietenberg. Totuși, așezarea din epoca bronzului de la Livezile Răcișlog, deși în general nu aduce probleme noi, specifice acestei culturi, se alătură numeroaselor descoperiri de acest fel cunoscute pînă în prezent, în cuprinsul Transilvaniei.

★

O cercetare de suprafață efectuată tot în vatra comunei Livezile de către colectivul muzeului, la 10 martie 1960, a scos la iveală pe Poderei, loc situat la nord de comună și în imediata ei apropiere, pe o terasă înaltă, lingă cimitirul evanghelic, ceramică primitivă de culoare neagră și roșie lucrată cu mîna care ar putea fi datată în perioada bronzului, dar mult mai probabil în epoca fierului (fig. 4/1). De asemenea, am aflat fragmente de țigle și vase romane de culoare neagră, cenușie și roșie (fig. 4/2—4). Este caracteristic fragmentul unui vas de culoare cenușie, care face parte din categoria vaselor ștamplate⁷ avînd ca ornament o rozetă imprimată alternînd cu o frunză (fig. 4/4). Ceramica este răspîdită pe

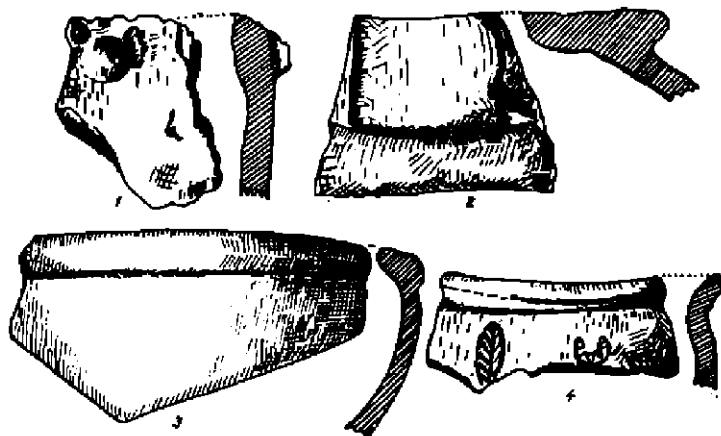

Fig. 4. — Livezile, Poderei. Ceramică romană (2—4); 1, ceramică epoca fierului.

suprafața unui interesant platou orientat spre SSV; datorită înălțimii la care este situat, domină întreaga vale a Bistriței, atît înspre apus pînă în împrejurimile orașului Bistrița, cît și spre răsărit întreaga vale a Bîrgăului pînă spre munții cu același nume.

⁶ Z. Székely, *Cercetări arheologice la Sf. Gheorghe*, în *Material*, V, p. 719—720.

⁷ D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania* (III), în

Material, II, p. 175; V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, 1929, p. 58 și urm. C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1941, p. 136.

Dat fiind descoperirea materialului arheologic roman, material sesizat pentru prima dată în valea Bistriței, cât și poziția strategică excepțională pe care o oferă acest platou, executarea unor săpături sistematice s-a impus de la sine⁹.

UN ÉTABLISSEMENT DE L'ÂGE DU BRONZE DÉCOUVERT À LIVEZILE (dép. de Bistrița-Năsăud)

RÉSUMÉ

A la suite de recherches de terrain entreprises par l'équipe archéologique du Musée de Bistrița, sur le territoire des localités Unirea et Livezile (dép. de Bistrița-Năsăud), on a découvert un établissement de l'âge du bronze.

L'auteur suppose que cet établissement n'a pas dû avoir une longue existence, à en juger d'après la petite quantité de céramique découverte, dont certains traits caractéristiques permettent de le dater d'une phase tardive de l'âge du bronze.

On a également découvert à Livezile des tessons de l'âge du fer (fig. 4/1) des fragments de tuiles ainsi que des vases romains noirs, gris et rouges (fig. 4/2-4), parmi lesquels on distingue un vase fragmentaire orné d'une rosette imprimée, alternant avec un dessin en forme de feuille (fig. 4/4).

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Livezile*. Relevé de la région avec l'emplacement des lieux des découvertes.
 Fig. 2. — *Livezile*. Tranchée 1, coupe de la paroi sud.
 Fig. 3. — *Livezile*, lieu-dit « Răcișlog ». Céramique appartenant à la civilisation de Wietenberg.
 Fig. 4. — *Livezile*, lieu-dit « Poderei ». Céramique romaine (2-4) 1, céramique de l'âge du fer.

⁹ În luna octombrie 1961, am efectuat săpături de salvare pe Poderei, deoarece urma să se efectueze o serie de plantații de viță de vie și pomi fructiferi. Săpăturile au scos la iveală

existența pe platoul respectiv a unui castru roman din pământ de mărime mijlocie (rezultatul săpăturilor acestui castru în curs de publicare).

AȘEZĂRI VECHI DESCOPERITE ÎN JUD. BISTRIȚA-NĂȘAUD

ȘT. DĂNILĂ

ÎN CELE CE URMEAZĂ încercăm să aducem o modestă contribuție cu privire la identificarea și cunoașterea unor vechi așezări din cuprinsul județului Bistrița-Năsăud, cit și pentru a deschide o mai largă perspectivă viitoarelor cercetări arheologice (fig. 1). De asemenea, inclinăm să credem că rezultatele acestor periegeze vor suscita atenția cercetătorilor din acest domeniu în vederea elucidării unor probleme importante din trecutul patriei noastre cu privire la acest colț de țară ¹.

1. *Bistrița (oraș)* ². La nord de orașul Bistrița, la o depărtare de aproximativ 2 km, se află a doua terasă a văii Bistriței, care se întinde atât la est cât și la vest de oraș cu circa 2—3 km.

În toamna anului 1956, în urma unor periegeze efectuate pe această terasă în partea de nord-est a orașului, la sud de stațiunea I.C.H.V. (fost I.C.A.R.), în urma unor arături și plantații de pomi, am descoperit o serie de fragmente ceramice aparținând în special epocii bronzului (fig. 2). Unelte și arme nu am aflat. Din cercetările mai vechi este cunoscută o spadă de bronz, interesant ornamentată, «din împrejurimile Bistriței», fără precizarea locului. Nu excludem posibilitatea ca spada — azi în muzeul de la Viena — să fi provenit de pe această terasă.

¹ Profităm de ocazie pentru a aduce mulțumiri acad. prof. Daicoviciu, K. Horedt, I. I. Russu, D. Protase, N. Vlassa, M. Rusu, H. Daicoviciu și I. Crișan, care ne-au dat un substanțial ajutor, atât în privința organizării săpăturilor și cercetărilor arheologice, cât și cu ocazia unor vizite cu caracter științific, efectuate pe teren în județul Bistrița-Năsăud.

² Șt. Dănilă, *Săpăturile arheologice din 1962 de la Bistrița*, comunicare ținută la prima Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1964; Șt. Dănilă, *Urme de așezări vechi și din epoca feudală timpurie la Bistrița*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, p. 46—51.

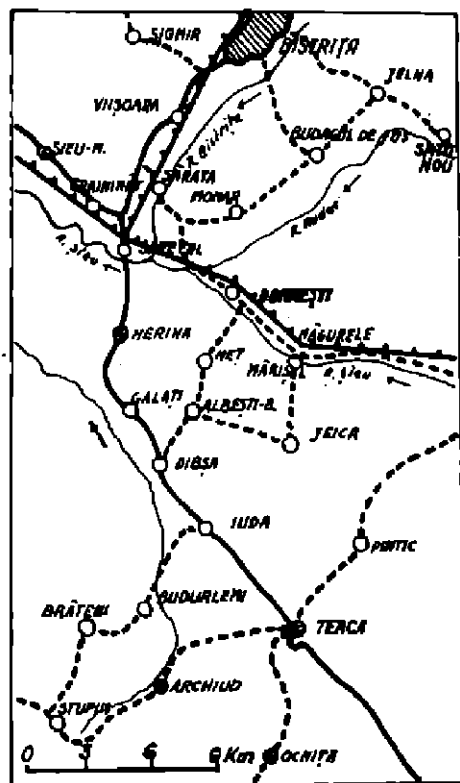

Fig. 1. — Schița cu localitățile unde au avut loc descoperiri arheologice.

Între fragmentele ceramice semnalate, remarcăm câteva care aparțin culturii Wietenberg și altele de tip hallstattian.

Executându-se un mic sondaj de verificare în borul pantei s-a constatat că, începînd de la $-0,25$ m, solului vegetal îi urmează un strat de cultură, răvășit în partea superioară din cauza arăturilor adînci.

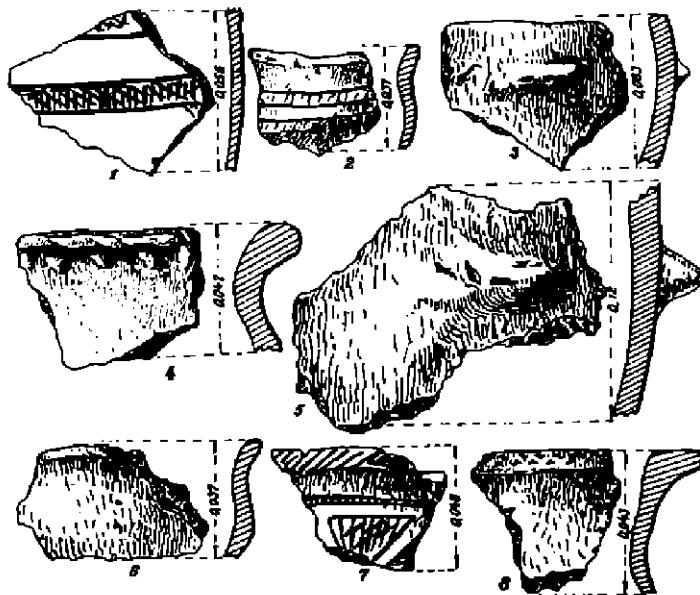

Fig. 2. — Bistrița. Fragmente ceramice din epoca bronzului.

Cu ocazia unor cercetări de suprafață tot pe această terasă, denumită Poderei, spre vest de primele sesizări, în partea nordică a orașului unde este actualul cimitir, s-au aflat o serie de fragmente ceramice, în majoritate aparținînd epocii fierului.

Din împrejurimile orașului — fără precizarea locului — sînt cunoscute două sibile din argint, La Têne II (azi în Muzeul național din Budapesta), precum și alte obiecte din a doua epocă a fierului³. S-ar putea ca aceste obiecte să fi provenit de pe această terasă. Urmînd cu observațiile și la vest de oraș, în continuarea acestei terase, s-au găsit la suprafața terenului arat fragmente ceramice care au aceleași caracteristici ca și ceramica din « cimitir ».

În literatura de specialitate este semnalat un fragment de chiup luorat la roată care ar putea să aparțină epocii dacice⁴. Nu este precizat locul de descoperire din « împrejurimile orașului ». De aceea este probabil ca acesta să fi provenit de pe această terasă. De asemenea, se mai semnalează existența unui tumul — tot fără precizarea locului — care ar putea indica un eventual cimitir dacic⁵.

În partea de nord-vest a orașului și în continuarea terasei respective, la extremitatea de vest a acestuia, am cules o serie de fragmente ceramice de la suprafața terenului, care par să aducă unele indicii în sprijinul existenței unor tumuli funerari.

³ M. Roska, *Repertorium*, 38, nr. 93; idem, in *Közlemények*, 1944, 14, 54, nr. 13; I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, in *22 BerRGK*, p. 168; D. Popescu, in *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 192—197; O. Gohl, in *NK*, VII, 1908, p. 121—122; C. Moiaș, in *BSNR*, XV, 1920,

p. 79. Menționăm că materialul se afla în posesia fostului gimnaziu din Bistrița și s-a pierdut în 1944.

⁴ B. V. Richtofen, in *AE*, 1931, p. 258.

⁵ C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945, p. 121.

Descoperiri izolate. Pe malul drept al râului Bistrița, la 800 m vest de podul Budacului, pe terasa albici, la o adâncime de aproximativ 1 m, s-a descoperit o monedă imperială din bronz — sestertius. Av. IMP CAES NERVA TRAIAN (AUG GERM PP.). Capul împăratului cu lauri spre dreapta. Rev. — TR POT COS III PP; în exergă, S/C. Iustitia (sau Pax) pe tron, spre stînga, ține o ramură și un sceptru. D 35 mm și greutatea 25,13 g (Cohen 11/84/636). Starea de conservare bună (fig. 3/2).

Fig. 3. — 1, tetradrahmă din argint, Alexandru cel Mare; 2, monedă romană, sestertius din bronz, Traian.

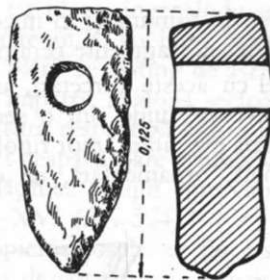

Fig. 4. — Topor din piatră.

Pe terenul arabil situat la est de orașul Bistrița și la nord de șoseaua principală, pe teritoriul actualei Fabrici de lactate, cu ocazia unor lucrări agricole din anul 1945, a fost găsită o tetradrahmă din argint. Av. Capul lui Hercule cu pielea de leu. Rev. — ΑΕΞΑΝΔΡΟΥ [ΒΑΣΙ]ΑΕΩ[Σ]; sub scaun, ΝΟ. Zeus pe tron, spre stînga, se sprijină pe un sceptru și ține în mîna un vultur. În față un palladium. D 25 mm și greutatea 17,06 g. Starea de conservare bună (fig. 3/1). Din împrejurimile orașului sînt cunoscute cîteva tetradrahme Filip al II-lea și imitații după drahmele lui Alexandru cel Mare (azi în Muzeul de istorie Cluj).

Monedele macedonene sînt mai puțin răspîndite în nordul Moldovei și Transilvaniei ⁶, în special cele de la Alexandru cel Mare.

Din cele treizeci de localități pe care le citează C. Preda, doar în aproximativ trei din ele sînt semnalate tetradrahme de la Alexandru Macedon și anume: Becicherecu Mic, Chișineu-Criș și Mărășești ⁷. Ulterior au mai fost publicate asemenea monede provenind de la Lueta (jud. Harghita) ⁸, unde, pe lângă tetradrahme de la Filip al II-lea, thasiene și Filip al III-lea, sînt semnalate de asemenea și două tetradrahme de la Alexandru, precum și una provenind din tezaurul de la Bicz. ⁹

⁶ C. Preda, în *SCIV*, VI, 1956, 3—4, p. 281.

⁸ I. Winkler, *Descoperiri de monede antice în Transilvania*,

⁷ C. Preda, *op. cit.*, p. 275—277; I. Berkeszi, *Delmagyar*— în *SCN*, II, p. 403.

ország éremletei, Timișoara, 1907, p. 10; cf. I. Winkler, în ⁹ I. Tigara, *Un mic tezaur monetar găsit la Bicz*, în *SCN*, *SCYCluj*, 1955, VI, 2, p. 64—65; C. Moisil, în *BNR*, 1914, II, p. 468.

XI, p. 25—26.

În partea de vest a orașului, cu ocazia unor lucrări edilitare, s-a găsit la o adâncime de 1,80 m un topor din piatră, cu gaură de înmănușare. Toporul are lungimea de 12 cm, lățimea de 4,50 cm, iar diametrul găurii de înmănușare de 22 mm (fig. 4).

Se mai cunosc, de asemenea, câteva exemplare de topoare din piatră ca provenind de pe teritoriul orașului, însă fără precizarea locului de descoperire¹⁰.

2. *Archiud*¹¹. Spre vest de comuna Teaca, la o distanță de aproximativ 5 km, se află comuna Archiud. În urma unor sesizări, colectivul muzeului a făcut o recunoaștere la fața locului, în anul 1957.

Cercetându-se partea de hotar denumită La Izvoare, situată cu aproximativ 1—2 km la SE de comună, în urma executării arăturilor de toamnă am cules de la suprafața terenului o serie de fragmente ceramice, aparținând sfârșitului neoliticului și probabil începutului epocii bronzului. Ceramica este poroasă, slab arsă și în cea mai mare parte de culoare roșie. Nu am găsit fragmente ornamentate.

La vest de comună și în imediata apropiere a acesteia, cercetându-se terenul arat, am găsit de asemenea fragmente ceramice, care se încadrează la sfârșitul epocii bronzului.

Paralel cu aceste cercetări, am fost informați că La Dilme, punct situat ceva mai la sud de Izvoare, unde sînt o serie de movile naturale, relativ înalte, în toamna anului 1948, cu ocazia executării unor rigole pentru vie, pe una din aceste « dilme » a fost descoperită o ceașcă mică, ornamentată, de culoare neagră, aparținînd culturii Coșofeni (fig. 5/1).

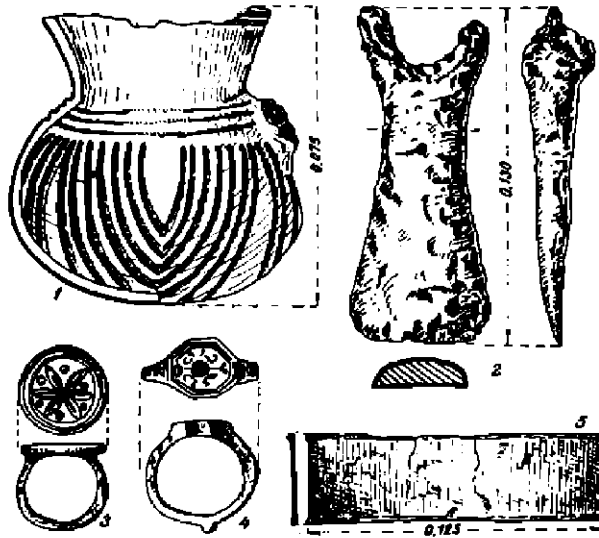

Fig. 5. — Archiud. 1, vas cultura Coșofeni; 2, fragment de ciocan neolitic din aramă; 3—4, inele din bronz aproximativ sec. XV—XVI; 5, verigă din bronz (Hallstatt B).

¹⁰ M. Roska, în *Közlemények*, 1, 1941, 51; D. Berciu, *Reperoriul arheologic al României*, II, *Descoperiri întâmplătoare*, în *Revista arheologică*, V, 1, 1942, p. 28.

¹¹ În anul 1961 au fost începute primele săpături arheologice în comuna Archiud la punctul denumit Fundătură, săpături ce au continuat și în anii următori scoțind la iveală

o întinșă așezare ce se extinde pe mai multe epoci, începînd din neolitic și pînă în feudalism. Rezultatul acestor săpături în curs de publicare (Muzeul de istorie din Bistrița și Institutul de istorie Cluj); Șt. Dănilă, *Două morminte de incinerare din epoca getică, descoperite la Archiud*, comunicare ținută la a III-a Sesiune științifică a muzeelor, București, decembrie 1966.

Tot din partea aceasta de hotar mai provine și un topor eneolitic din aramă cu două rășuri, descoperit cu ocazia unor lucrări agricole cu câțiva ani în urmă. În posesia muzeului a ajuns doar un fragment, respectiv o jumătate (fig. 5/2).

În fosta colecție a gimnaziului din Bistrița figura un topor eneolitic din aramă, asemănător, provenit de la Herina, jud. Bistrița-Năsăud¹². Locul precis al descoperirii nu este menționat. În prezent piesa nu se mai află în colecție, fiind pierdută¹³.

Tot de la Dilme și din împrejurimi mai provin două inele de bronz descoperite prin anul 1952. Primul are veriga lipită pe dosul plăcii, în apropierea căreia sînt incizate 4 linii perpendiculare pe placă, iar la capătul opus al acestora urmează alte patru linii în formă de brăduleț. Pe placă se disting, pornind de la margine spre centru, patru cercuri concentrice. În mijloc o rozetă cu șase petale, încadrînd în spațiile dintre petale cite un mic cerculeț punctat, în total șase. Diametrul 20 mm, grosimea 1 mm; veriga: diametrul 20 mm, lățimea 5 mm, greutatea 5 g. Se datează în secolul al XV-lea (fig. 5/3).

Al doilea inel de bronz are veriga bătută o dată cu placa, îngroșîndu-se treptat la împrennare cu aceasta, unde are incizat în ambele părți cite un X, iar între brațele acestuia șase linii de asemenea incizate. La marginea octogonală a plăcii se disting de asemenea două linii paralele incizate. Pe direcția verigii, octogonul este împărțit în două sectoare printr-o linie incizată, bifurcată la capete și închizînd în deschizătura respectivă latura hexagonului unde veriga se leagă cu placa. De o parte și de alta a liniei despărțitoare apare cite un motiv decorativ stilizat. Diametrul 23 mm, grosimea 2 mm, lățimea verigii spre capete 5 mm; greutatea 4 g. Se datează aproximativ în secolele XV—XVI (fig. 5/4)¹⁴.

În anul 1955, în partea de est a comunei, în apropierea șoselei ce duce spre Teaca, pe locul zis Dealul fragilor, la o adîncime de 0,60 m, s-a descoperit un depozit de bronz. Cu această ocazie au fost găsite obiecte de harnașament: fragmente dintr-o șă, zăbale etc., precum și cîteva vîrfuri de lance, sulice, săbii, pîteni și aproximativ 16 verigi din bronz. Întreg materialul a fost răvășit și distrus. Din relatările descoperitorului, reiese că nu a observat cenușă, ceramică sau oase. Cercetarea noastră întreprinsă la fața locului a confirmat acest lucru. În urma unor investigații ne-au parvenit două din acele verigi (probabil buce de la roțile de car). Ele au diametrul de 12,50 cm, lățimea de 3,50 cm, iar grosimea de 0,3 mm. Pe suprafața exterioară a celor două verigi și pe ambele margini, de jur împrejur, se observă o ușoară linie adîncită; alte ornamente nu au (fig. 5/5). Materialul este în general bine conservat datorită straturilor de parîină uniform răspîndit pe întreaga suprafață a obiectelor. Ca datare cronologică se întădrează în epoca hallstattiană, faza B¹⁵.

3. *Ocnîța*. Comuna Ocnîța se află la 7 km sud de Teaca, în dreapta șoselei ce duce spre Reghin. În iulie 1955 colectivul muzeului a făcut o cercetare¹⁶ la vest de comună, pe locul numit Pe Dric, cu ocazia unor săpături de nivelare. La o adîncime de aproximativ 1,20 m s-a dat peste un mormînt de înhumăție.

Din informațiile culese la fața locului, reiese că scheletul nu fusese deranjat pînă la acea dată, avînd orientarea EV. În apropierea pieptului, pe partea stîngă a scheletului, au fost găsite patru vîrfuri de săgeți din fier (fig. 6/1—4), două în trei muchii și alte două în formă de frunză cu tuburi exterioare de înmănușare. Dintre acestea din urmă unul a fost rupt și pierdut. Din pămîntul aruncat am cules și cîteva fragmente ceramice,

¹² M. Roșka, *Reperitorium*, p. 104, fig. 12.

¹³ Cu ocazia evenimentelor din 1944, întreaga colecție arheologică a fostului gimnaziu din Bistrița a fost evacuată sau distrusă de armatele fasciste în retragere.

¹⁴ Al. Bărcăcilă, *Monede, podobe de metal și fragmente ceramice de la termele Drăbetei...*, în *Materiali*, V, p. 779, fig.

2/8 și 2/10.

¹⁵ După o consultare cu M. Rusu — Cluj.

¹⁶ Au participat la această cercetare, din partea Filialei din Cluj a Academiei, K. Horvát și I. I. Rusu, cu care ocazie au fost vizitate mai multe localități cu urme arheologice din cuprinsul județului Bistrița.

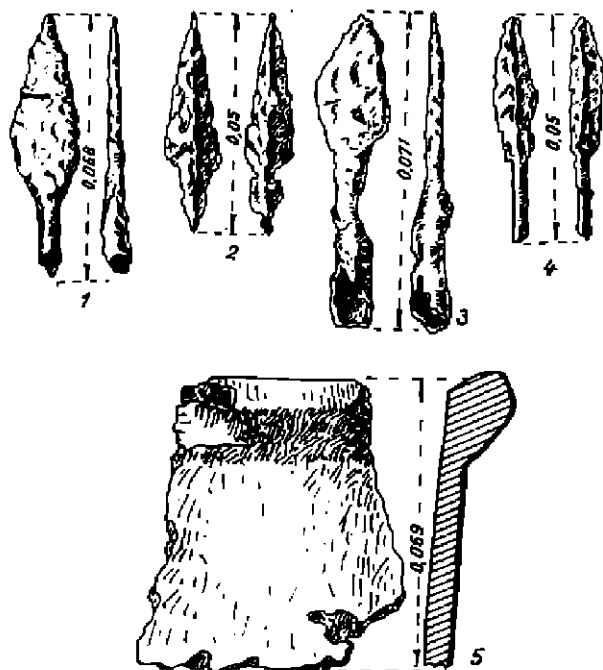

Fig. 6. — Oenița. 1—4, virfuri de săgeți (sec. V e.n.); 5, fragment de vas (sec. IV—V e.n.).

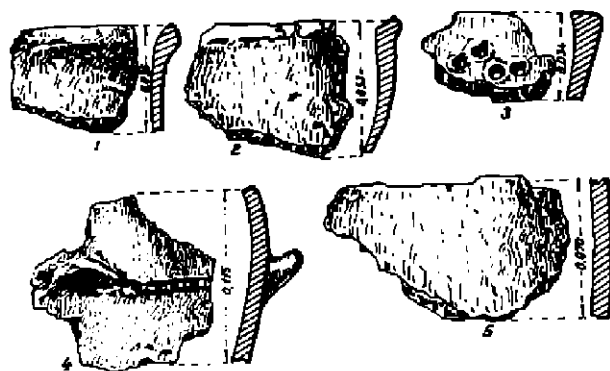

Fig. 7. — Oenița. Ceramică primitivă: 1, 2, 5, epoca bronzului; 3—4, epoca fierului.

forme, fără posibilitate de datare precisă. Cu această ocazie am descoperit și două fusaiole din lut ars de formă bitronconică, de mărimi diferite (fig. 8/1).

Tot în această parte de hotar s-au găsit, cu ocazia lucrărilor agricole, două lame de silx.

dintre care semnalăm unul de culoare neagră cu lustru (fig. 6/5), care se datează aproximativ în secolul al IV-lea e.n. Restul inventarului se datează din secolele V—VI¹⁷. Inventarul mormintului își găsește analogii la Capușul Mare, Lechința de Mureș, Moreștii și Cipău.

La N de mormintul descris mai sus, cu aproximativ 100 m, a mai fost descoperit un schelet uman în poziție chirchită, împreună cu o serie de fragmente de vase, peste care s-a așezat fundația unei case.

Cu prilejul unei recunoașteri ulterioare tot în această parte de hotar, în punctele VII și La Dilme, am aflat un interesant material arheologic, aparținând epocii bronzului și a fierului (fig. 7/1—5). Pasta fragmentelor ceramice este dură și amestecată cu piatră pisată și nisip, slab arsă și lucrată cu mîna. Predomină culoarea roșie și brun-roșcat. La vasele mari, suprafața este zgrunțuroasă și dură. Remarcăm o serie de fragmente ceramice cu butoni și cunoscutul briu alveolar, de asemenea și un mic fragment dintr-un vas-strecurătoare.

La sud de punctul Pe Dric cu aproximativ 1 km, în urma unor săpături executate de către cetățenii din comună pentru a scoate lut necesar lipitului caselor, am observat un strat de arsură și cărbuni. De asemenea au apărut mai multe fragmente ceramice in-

¹⁷ K. Horedt, *Șantierul Moreștii*, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 660.

Cu ocazia construcției unei clădiri în vatra satului s-au găsit mai multe virfuri de săgeți din bronz. În posesia noastră a ajuns doar unul, restul fiind pierdute. Virful de săgeată prezentat este în trei muchii, de tip obișnuit, ce se încadrează în aspectul culturii materiale scitice din Transilvania (fig. 8/2)¹⁸.

În partea de hotar denumită Ostze și în împrejurimi, precum și La Dilme au fost găsite multe fragmente de vase romane provinciale, în majoritate de culoare roșie, dar nu sînt excluse nici cele cenușii (fig. 8/3—5). De asemenea, tot La Dilme (fig. 9) am aflat și un fragment de rîșniță romană. Menționăm că așezarea romană suprapune, în bună parte, așezările mai vechi.

4. *Teaca*. Comuna Teaca e situată pe șoseaua Bistrița-Reghin, la o distanță de aproximativ 20 km de Bistrița. La est de șoseaua amintită, pe o pantă domoală, orientată spre vest, G.A.S. — Teaca a executat o serie de construcții. Cu ocazia săpăturilor de fundații și nivelări de teren au ieșit la iveală urmele unei vechi așezări. Din pămîntul aruncat, precum și din lucrările ce se mai executau încă, am cules o serie de fragmente de vase interesante, lucrate cu mîna, din pastă relativ bună și bine arsă. Culoarea alternează de la brun-roșcat spre

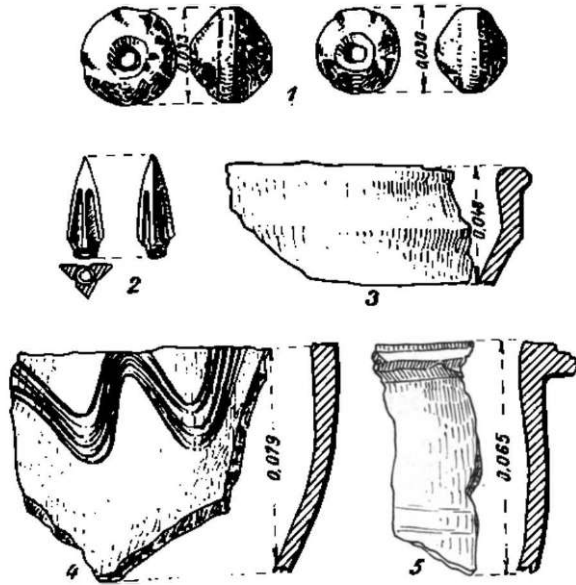

Fig. 8. — Ornița. 1, fusațiolă din lut; 2, virf de săgeată; 3—5, ceramică romană.

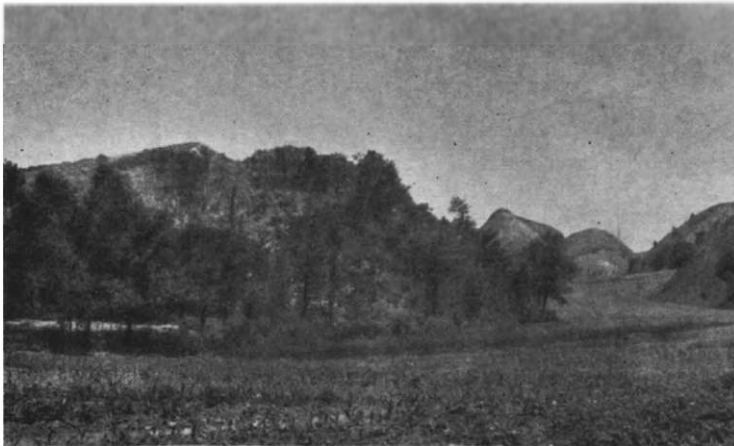

Fig. 9. — La Dilme.

¹⁸ Cf. *Materials*, I, p. 420; E. Sprockhoff, in *LiberRL*, p. 334; V. Pârvan, *Getica*, p. 397—398, s.v. *Pfalzpitzen*, p. 106; cf. *Dacia*, III—IV, 1927—1932,

negru. Se remarcă o serie de fragmente provenite de la unele vase mari, cu diametrul de peste 30 cm, cu buza ușor răsfrîntă în exterior, urmată de un briu în relief ce continuă pe sub ea la aproximativ 4 cm distanță de muchia buzei (fig. 10/1). Au fost identificate și vase cu torți canelate (fig. 10/6). Cu ocazia acestei cercetări, am observat de asemenea multe fragmente de chirpic ars și resturi de oase de animale. Din observațiile sumare care s-au putut culege la fața locului se constată existența mai multor niveluri de locuire, variind între 30 și 70 cm grosime. La o adâncime de aproximativ 60 cm s-a observat un strat de cărbune și cenușă în care zăceau câteva fragmente de vase feudale tîrzii. Aici se pare că straturile de cultură au fost deranjate anterior lucrărilor actuale.

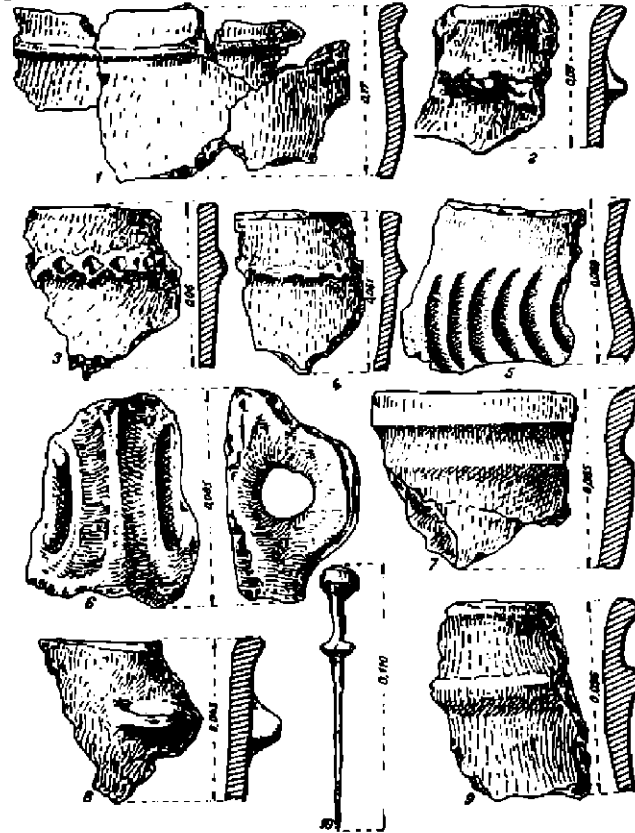

Fig. 10. - Trece. 1-9, ceramică hallstătiană; 10, ac din bronz.

Tot din pămîntul aruncat provine și un ac de bronz (fig. 10/10), care, după informațiile culese la fața locului, s-ar fi aflat la o adâncime de aproximativ 50 cm. Din informațiile culese de la muncitori, cît și din cele ce au putut fi observate la fața locului, reiese că au fost și vase întregi, sau aproape întregi, conținînd oase și cenușă, ceea ce ar indica urme de morminte.

Din materialul arheologic adunat cu ocazia acestor cercetări, deși puțin, se poate stabili totuși existența unei așezări primitive ce se încadrează la începutul epocii hallstat

tiene. Apariția citorva fragmente de vase care sînt caracteristice culturii Noua (fig. 10/4) confirmă în mod veridic acest lucru¹⁹.

5. *Șieu-Măgheruș*²⁰. La nord de comună, pe dealul Hederiș*, se ridică un promontoriu înalt, cunoscut sub numele de Cetate²¹. În partea locului se mai întrebuițează și denumirea de Cetatea Sfintului Ladislau²². Pe virful dealului, la o altitudine de 580 m, se află incinta unei cetăți de pămînt, de formă ovală, puțin alungită în partea de vest.

De jur împrejurul platoului se observă foarte bine urmele unui șanț precedat de un val, ambele bine păstrate pe aproape întreg traseul. În partea de vest șanțul este dublat, pe o porțiune relativ scurtă. Platoul are lungimea est-vest de 90 m, iar lățimea sud-nord

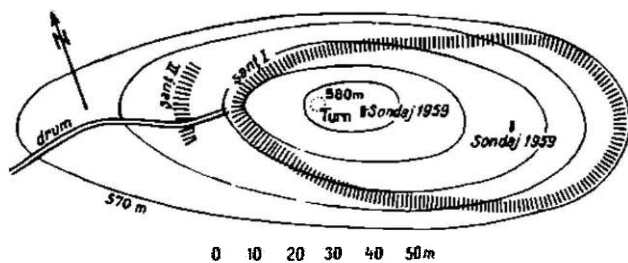

Fig. 11. — Schița de plan a «cetății» de la Șieu-Măgheruș, Hederiș.

Fig. 12. — «Cetatea» de la Șieu-Măgheruș, Hederiș. Vedere dinspre sud.

de 38 m, închizînd o suprafață de 0,30 ha. Pantele platoului sînt abrupte, cu excepția celei de vest, care coboară printr-o șa în prelungire, pe coama căreia se conturează vizibil drumul de acces în cetate în direcția șanțului dublat (fig. 11 și 12) (foarte slab s-a observat și un al treilea șanț).

Suprafața platoului nu este perfect plană, ci accidentată, avînd o înclinare apreciabilă spre est. De asemenea, se observă urmele unor gropi mari, care provin probabil de la săpăturile făcute de către căutătorii de comori. Pe latura de V a platoului și în

¹⁹ M. Macrea, E. Dobroiu și N. Lupu, *Șantierul arheologic Carol-I-Caibor*, în *Materiale*, V, p. 412.

²⁰ N. Vlăssă, Șt. Dănilă, *Săpăturile arheologice din 1960 de la Șieu-Măgheruș*. În luna mai a anului 1960, Muzeul din Bistrița și Institutul de istorie Cluj a organizat săpături sistematice pe Hederiș. Rezultatul acestora a se vedea în *Apulum*, VI.

²¹ Iuliu Marțian, *Urme din războaiele romanilor cu dacii*, p. 27.

²² I. Kádár, *Jólmok-Dobokardmegyé, Monográfiára* (Monografia jud. Solnoc-Dobica), p. 26.

* «Hederiș» înscamnă deal mare cu pădure. Gr. Rusu, *Nume de locuri din nord-estul Transilvaniei*, în *Studii și materiale de onomastică*, Edit. Acad., 1969, p. 165.

interior, în imediata apropiere a șanțului principal, se observă o ridicătură de pământ relativ înaltă, probabil urmele unui turn de apărare, care a fost situat în direcția drumului de intrare în cetate. Notăm că platoul are în acest punct cea mai mare altitudine. Nu s-au putut identifica urme de ziduri.

Suprafața platoului este acoperită de un strat de humus gros de aproximativ 15—20 cm. La baza acestui strat de pământ am găsit numeroase fragmente de ceramică primitivă, lucrată cu mina, de tip Wietenberg și din epoca fierului, din pastă dură, amestecată cu nisip și piatră pisată (fig. 13/1—4). Sînt caracteristice fragmentele cu buza dreaptă și uneori răsfrîntă în exterior, iar în alte cazuri cu buza și brîul de sub ea crestate. Au apărut cîteva fragmente de vase-borcan, cu proeminențe și lucrate dintr-o pastă mai fină²³. Două fragmente atrag atenția: unul dintr-un vas mare cu butoni circulari adînciți în interior și cu obișnuitul brîu alveolar (fig. 13/4), iar altul ornamentat în brăduleț. Ambele fragmente par să trădeze unele caracteristici ale ceramicii dacice, fapt ce se confirmă și prin apariția unui singur fragment de vas lucrat cu roata, însă extrem de corodat.

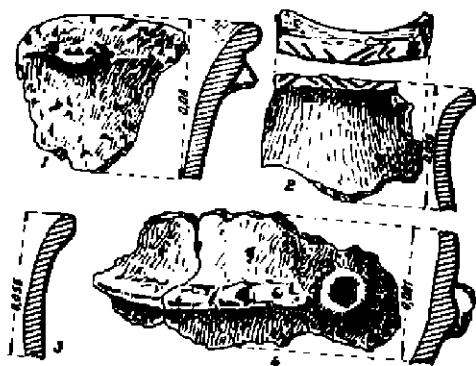

Fig. 13. — Șieu-Măgheruș. 1—2, ceramică din epoca bronzului; 3—4, ceramică din a doua epocă a fierului.

În apropierea presupusului turn de apărare, executîndu-se un sondaj de suprafață, la aproximativ — 35—40 cm, au apărut numeroase fragmente de vase feudale tîrzii, aparținînd probabil secolului al XIV-lea (fig. 14/7,8). Concomitent cu apariția acestor fragmente, am găsit și două virfuri de sulită din fier (fig. 14/9, 10) și probabil fragmentul unei coarde de arbaletă. De asemenea, au apărut și mai multe cuie de fier.

Materialul arheologic sesizat pe Hederiș, cît și prezența unor fortificații de pământ confirmă existența unei cetăți ce a funcționat foarte probabil în epoca feudală (sec. XIV). Prezența ceramicii de tip Wietenberg, cît și cea din prima și probabil din a doua epocă a fierului sînt probleme ce vor putea fi rezolvate cu ocazia altor cercetări.

Așezarea contemporană a cetății de pe Hederiș se află la 1 km de comuna Șieu-Măgheruș, în imediata apropiere a șoselei ce duce spre Crainimăt-Bistrița și la sud de aceasta. Aici se întinde o terasă, relativ joasă și destul de mare. În urma arăturilor executate de către C. A. P. Șieu-Măgheruș pe această terasă, s-a făcut o cercetare cu care ocazie s-au găsit foarte multe fragmente de vase, aparținînd mai multor perioade, între care semnalăm cîteva datele în epoca bronzului — cultura Wietenberg (fig. 14/1—3). Sînt interesante fragmentele aparținînd epocii hallstattiene (fig. 14/5). Nu sînt excluse nici fragmentele unor vase cenușii lucrate la roată, din pastă fină și bine arsă, între care semnalăm fragmentul unui fund de vas din a doua epocă a fierului (fig. 14/4).

Din cele observate la fața locului s-a constatat că stratul de cultură începe de la aproximativ 25—30 cm, fapt care a determinat răvășirea lui în cea mai mare parte, de fierul plugului. Între fragmentele ceramice a apărut și jumătatea unei roțițe din lut ars, fără să i se poată indica întrebuintarea²⁴.

²³ K. Horvát, *Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedebáza*, în *Material*, II, p. 19.

²⁴ D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania*, în *Material*, II, p. 115.

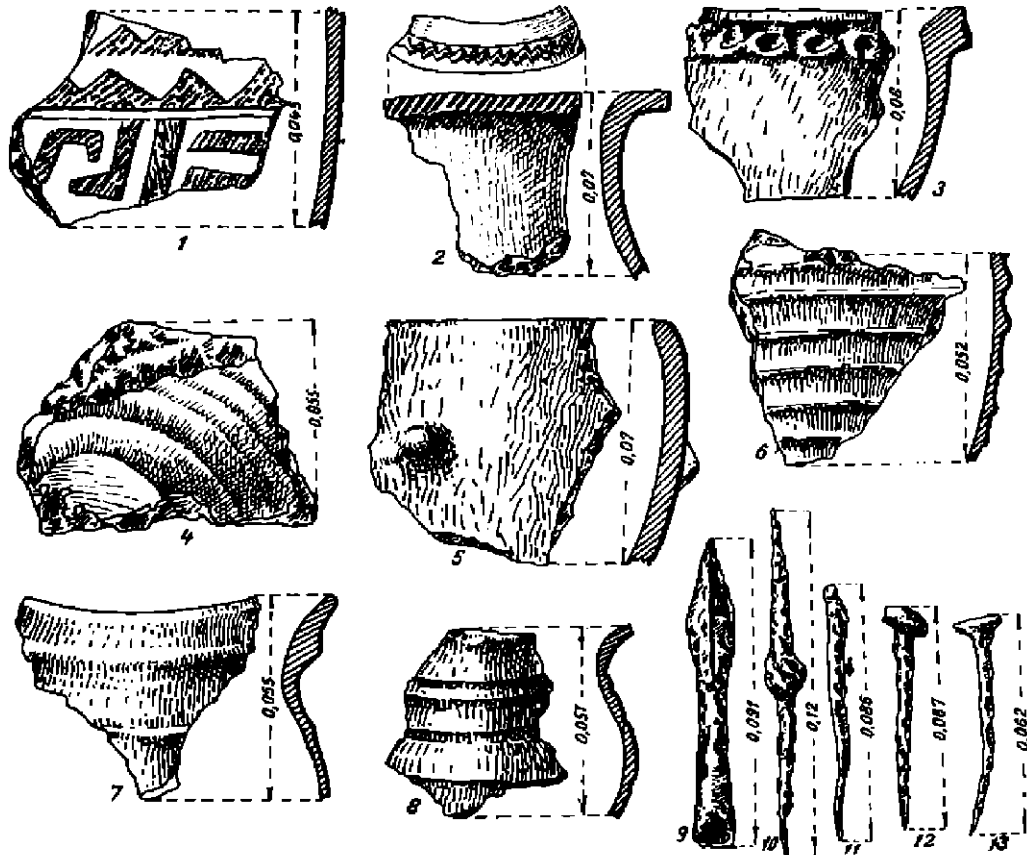

Fig. 14. - Șieu-Măgheruș. 1-3, ceramică din epoca bronzului, cultura Wietersberg; 5-6, ceramică din prima epocă a fierului; 4, ceramică din a doua epocă a fierului; 7-8, ceramică feudală sec. XIV; 9-10, vîrf de lance și suliță; 11-13, cuie din fier.

În concluzie, trebuie să spunem că față de numărul mare de fragmente ceramice răspindite pe o suprafață relativ întinsă, putem presupune la Șieu-Măgheruș existența unei mari așezări primitive cu o dezvoltare accentuată în epoca hallstattiană, fără să excludem faza tîrzie a bronzului și probabil a doua epocă a fierului.

6. *Herina, comuna Galații Bistriței.* Satul Herina se află așezat pe șoseaua Bistrița-Sărățel-Teaca, la 5 km sud de Sărățel și aparține din punct de vedere administrativ comunei Galații Bistriței. În continuarea șoselei, spre sud de Herina, se află o încrucișare de drumuri în trei direcții: spre sud Galații Bistriței, spre sud-vest Tonciu, iar spre vest Lechința. În apropierea acestei șosele, la o depărtare de aproximativ 2 km de încrucișarea amintită spre vest și la nord de drumul ce duce spre Lechința, se află o terasă întinsă, nu prea înaltă și orientată spre sud, denumită Dealul Morii²⁵. În general platoul are o suprafață plană, cu excepția părții de nord-vest unde se află o ridicătură relativ înaltă. Aproximativ la mijlocul platoului, s-a trasat un sondaj lung de 1,50 m și lat de 1 m. La o adîncime de

²⁵ În epoca feudală, pe acest platou, pe locul cel mai înalt, a fost instalată o moară de vînt, de unde îi vine și numele de Dealul Morii.

25 cm au început să apară mici fragmente de vase. Continuându-se sondajul, prin dezvelirea unei suprafețe de 3/3 m, la adâncimea de 35—60 cm, s-a înmulțit cantitatea fragmentelor ceramice. Concomitent cu aceste materiale, a apărut mult chirpic, arsură și cenușă. De asemenea în mod compact, pe o suprafață de aproximativ 1 m², au apărut aproximativ 16 greutateți din lut, de formă conică (fig. 15/1). Numărul precis nu s-a putut stabili, din cauză că unele greutateți au fost foarte fragmentate. La distanța de 1 m, în direcția sud-vest de acestea, între fragmentele unor vase relativ mari, a mai apărut încă o greutate de aceeași formă dar de dimensiuni mai mici (fig. 15/2). Primele greutateți au înălțimea de 17 cm și diametrul bazei de 10,50 cm, iar a doua are înălțimea de 9 cm, iar diametrul bazei 8 cm.

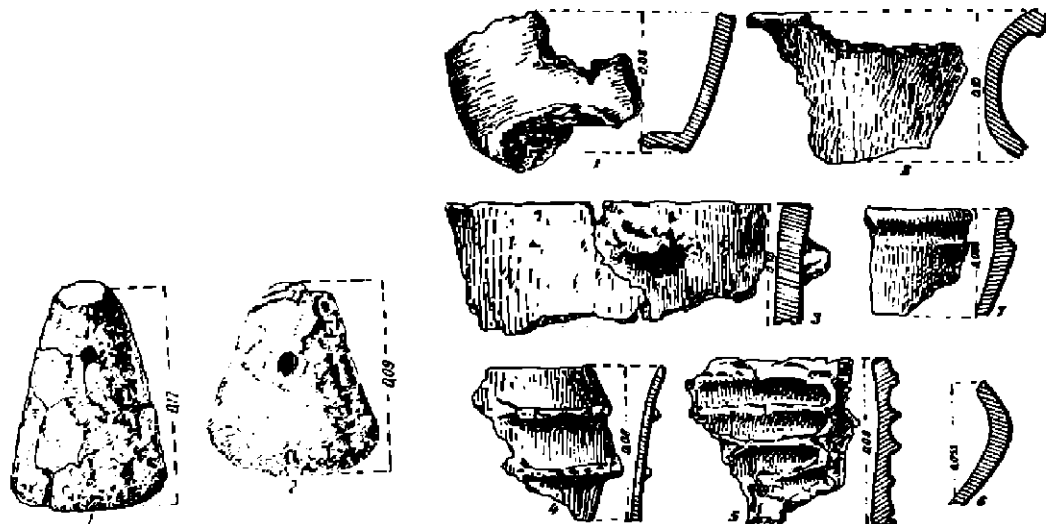

Fig. 15. — Herina. Greutateți pentru războiul de țesut.

Fig. 16. — Herina. 1—4, ceramică hallstattiană; 5, fragment de chirpic; 6—7, ceramică celtică.

Menționăm că fragmentele ceramice rezultate din această cercetare aparțin unor tipuri de vase mari, cu buza răsfrântă în exterior având sub ea butoni plați, fără alte ornamente (fig. 16/2, 3). Unele vase au fundul adâncit în interior-umbo convex (fig. 16/1)²⁶. Pasta în general este dură și amestecată, mai slab la vasele mari, mai fină și mai bine arsă la cele mici, din care s-au aflat puține fragmente. În general predomină culoarea roșie.

Fragmentele abundente de chirpic ars, apărute cu ocazia executării sondajului, proveneau din pereții locuințelor, având întipărite pe ele urmele nuielilor (fig. 16/5).

Stratigrafia este următoarea: pînă la 25 cm stratul de humus, după care urmează un singur strat de cultură, gros de aproximativ 40 cm. La baza acestuia se observă un lut galben amestecat cu pământ negru, probabil lipitura bordeiului, după care urmează pământul viu.

Făcîndu-se observații și în alte puncte, la aproximativ 880 m nord-est de punctul săpat, la o adîncime de 35 cm, pe lângă ceramica obișnuită lucrată cu mina am aflat și ceramica din pastă fină lucrată la roată, de factură celtică. Culoarea în general este roșie: au apărut însă și fragmente de culoare neagră (fig. 16/6, 7).

²⁶ M. Macrea, E. Dobroiu și N. Lupu, *op. cit.*, p. 411.

Din constatările de mai sus rezultă că această așezare a fost locuită într-o perioadă hallstattiană târzie și că apariția fragmentelor ceramice celtice presupune o perioadă de locuire și în La Tène²⁷.

Nu excludem posibilitatea ca așezarea de pe Dealul Morii să fi fost locuită și într-o fază timpurie hallstattiană, probabil aparținătoare culturii Noua, apariția citorva fragmente ale unei cești fiind un indiciu în acest sens.

Concluziile generale ce se pot desprinde din succinta prezentare a citorva așezări și descoperiri arheologice din județul Bistrița-Năsăud denotă cu destulă certitudine că în jurul orașului Bistrița, cât și în localitățile învecinate, sînt multe puncte de interes istoric. Cercetarea acestora poate oferi arheologilor un bogat și variat material de studiu și documentare.

ÉTABLISSEMENTS ANCIENS DÉCOUVERTS DANS LE DÉPARTEMENT DE BISTRITZA-NĂȘĂUD

RÉSUMÉ

On présente les résultats de quelques sondages de petite ampleur, des recherches de surface ou des découvertes fortuites dans le département de Bistrița-Năsăud.

Bistrița. Sur le territoire de la ville, on a découvert à différents endroits des vestiges d'un établissement de l'âge du bronze, des tessons qui, dans leur majeure partie, datent de l'âge du fer, une pièce de monnaie romaine impériale en bronze, un tétradrachme en argent d'Alexandre le Grand et une hache en pierre.

Archiud. Au lieu dit «La Izvoare», on a recueilli des tessons de la fin du néolithique et, probablement, du début de l'âge du bronze. Au lieu dit «La Dilme», où se trouve toute une série de petites collines, on a découvert une tasse appartenant à la civilisation de Coțofeni et deux bagues en bronze, de l'époque féodale. Sur la colline dite «Dealul Fragilor» on a mis au jour un dépôt d'objets en bronze, formé de pièces d'armement et d'armes, mais dont on n'a pu récupérer que deux anneaux. Mentionnons également, dans cette zone, la découverte d'une hache en cuivre.

Oenița. Au lieu dit «Pe Dric», on a découvert une tombe d'inhumation qui, d'après le mobilier, peut-être datée des Ve — VIe siècles. Dans la terre de remplissage on a trouvé un fragment céramique qui peut être daté avec approximation du IVe siècle. Aux lieuxdits «VII» et «La Dilme» on a découvert des matériaux archéologiques de l'âge du bronze et de l'âge du fer. Au sud du lieu dit «Pe Dric» on a trouvé quelques fragments céramiques, deux fusaioles et deux lames en silex. Sur le territoire du village on a trouvé aussi plusieurs pointes de flèche en bronze dont on n'a pu récupérer qu'une seule. Aux lieuxdits «La Ostepe» et «La Dilma», on signale la découverte de tessons romains provinciaux.

Teaca. Tout près de cette commune on a mis au jour les vestiges d'un établissement du début du Hallstatt, à plusieurs niveaux d'habitat. Notons la découverte d'une épingle en bronze.

Șieu-Măgheruș. Au lieu dit «Cetate», on a surpris l'enceinte d'une cité, probablement en terre, où l'on a découvert des tessons provenant de vases primitifs travaillés à la main, des tessons de vases de l'époque féodale, approximativement des XIIIe — XVe siècles et deux pointes de lance en fer. À l'est de cette commune on a découvert sur un terrasse, un établissement de l'âge du bronze — civilisation de Wietenberg —, du Hallstatt et de la deuxième époque de l'âge du fer.

Hérina. Sur la terrasse dite «Dealul Morii» on a trouvé, épars parmi les vestiges d'un établissement, des poids coniques en terre cuite, des tessons et un bon nombre de fragments de bousillage calciné. Tout près de cet établissement, on a découvert de la céramique travaillée à la main et au tour.

²⁷ Șt. Dănilă, *Inventarul unor morminte de incinerare din sec. III—II î.e.n.*, în *Din activitatea muzelor noastre*, Cluj, 1955, p. 89—99.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Relevé des localités aux découvertes archéologiques.
 Fig. 2. — *Bistrița*. Tessons de l'âge du bronze.
 Fig. 3. — 1, tétradrachme en argent d'Alexandre le Grand; 2, aescros romain en bronze de Trajan.
 Fig. 4. — *Bistrița*. Hache en pierre.
 Fig. 5. — 1, vase de la civilisation de Coșoveni; 2, fragment d'un bracelet énéolithique en cuivre; 3, 4, bagues en bronze datées avec approximation des XVe—XVIe siècles; 5, anneau en bronze, Hallstatt B.
 Fig. 6. — *Ocnija*. 1—4, pointes de flèche (Ve siècle de n.è.); 5, fragment de vase (IVe—Ve siècles de n.è.).
 Fig. 7. — *Ocnija*. Céramique primitive. 1, 2, 5, âge du bronze; 3, 4, âge du fer.
 Fig. 8. — *Ocnija*. 1, fuselole en terre cuite; 2, pointe de flèche; 3—5, céramique romaine.
 Fig. 9. — «*La Dîlme*». Fragment d'un moulin à bras romain.
 Fig. 10. — 1—9, céramique hallstattienne; 10, épingle en bronzite.
 Fig. 11. — Relevé de la forteresse de Șieu-Măgheraș-«*Hederiș*».
 Fig. 12. — La forteresse de Șieu-Măgheraș-«*Hederiș*», vue du sud.
 Fig. 13. — *Șieu-Măgheraș*. 1—2, céramique de l'âge du bronze; 3, 4, céramique de la deuxième époque de l'âge du fer.
 Fig. 14. — *Șieu-Măgheraș*. 1—3, céramique de l'âge du bronze, culture de Wietenberg; 4, 6, céramique de la première époque de l'âge du fer; 4, céramique de la deuxième époque de l'âge du fer; 7, 8, céramique féodale, XIVe siècle; 9, 10, pointes de lance et de javalot; 11—13, clous en fer.
 Fig. 15. — *Herina*. Poids pour métier à tisser.
 Fig. 16. — *Herina*. 1—4, céramique hallstattienne; 5, fragment de bousillage; 6, 7, céramique celtique.

CERCETĂRI ȘI SĂPĂTURI ARHEOLOGICE ÎN JUDEȚUL ARAD

EGON DÖRNER

ÎN CURSUL ANILOR 1960—1966, Muzeul din Arad, pe lângă acțiunile comune întreprinse în colaborare cu Institutul de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România¹, a efectuat o serie de sondaje și cercetări de suprafață în hotarul diferitelor localități din jud. Arad. În cele ce urmează prezentăm pe scurt rezultatele celor mai importante cercetări (sau chiar descoperiri izolate), grupate pe localități și în cadrul acestora, când este cazul, pe locuri de descoperire și epoci (fig. 1).

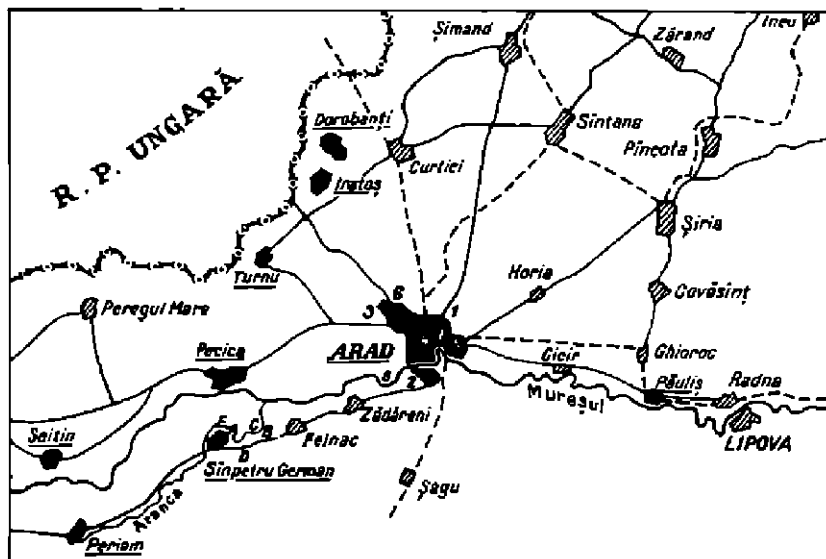

Fig. 1. — Localități cu descoperiri arheologice din jud. Arad.

I. ARAD (oraș)

1. *Cartierul Grădiște*. La aproximativ 800 m NNE de capătul orașului Arad (cartierul Grădiște), la dreapta șoselei naționale Arad-Oradea, a fost săpată în 1963 o groapă de fundație

¹ Săpături la Arad-Ceala (1962), Păcica, sâlașul Donat (1965) și Covășinț (1966) sub conducerea și îndrumarea Institutului de arheologie al Academiei, Filiala Cluj. Participare

la săpăturile de pe teritoriul arădean întreprinse de Institutul de arheologie la Păcica (1960, 1961, 1962, 1964), Sintana-Arad (1963), Cicio, Temeștești și Căpîlnaș (1965).

pentru o clădire, avînd mărimea de 12×12 m, adîncă de 2,50 m, pe terenul neted aparținînd Complexului de sere. Abia după terminarea lucrărilor, Muzeul din Arad a fost anunțat că în locul săpat au ieșit la iveală mai multe fragmente ceramice și oase. Dintre fragmentele ceramice (fig. 2), unele sînt lucrate la roată, de culoare gri deschis, mate la suprafață, sau gri închis, lucioase, avînd drept ornament o linie ondulată realizată prin lustruire. Altele sînt modelate cu mina, prost arse, din pastă grosolană, impură, în exterior de culoare brună

Fig. 2. — Arad-Grădiște. 1, fragmente ceramice din sec. IV; 2, pieptene din os.

cu pete negre de arsură. Uneori sînt ornamentate cu benzi în valuri. Printre fragmentele ceramice cenușii, bine arse și lucrate la roată, menționăm cele provenite dintr-un vas mare de provizii, avînd buza lată, ieșită în afară și ornamentată cu șiruri de puncte incizate.

În profilul pereților săpăturii s-au putut constata urmele a cinci gropi, din care două mai distinct păstrate în secțiunea peretelui sudic (fig. 3). Una din aceste gropi (nr. 1) avea forma unei oale, alta era asemănătoare unui clopot.

Cu ocazia unui sondaj făcut pe o porțiune mică de-a lungul peretelui sudic au mai ieșit din groapa nr. 1 alte fragmente ceramice cenușii, oase mici arse lingă părți dintr-un vas lucrat cu mina și un pieptene din os. Pieptenele, ornamentat cu șiruri de puncte incizate, are un miner semicircular, prins cu două nituri din fier (fig. 2/2). Din groapa nr. 2 au fost scoase de asemenea fragmente ceramice cenușii, lucrate la roată, și diferite oase de animal (cal, bovideu).

Materialul ceramic găsit la Arad-Grădiște, pe locul Complexului de sere, prezintă analogii cu produse asemănătoare descoperite în săpăturile de la Arad-Ceala din 1962, dateate în secolul IV e. n.² Această încadrare cronologică e sprijinită și de prezența pieptenului din os, frecvent mai ales în mediul purtătorilor culturii Sintana de Mureș³. La Bălteni, jud. Buzău, un pieptene de tip asemănător și fragmente ceramice de aceeași formă și factură au apărut într-o așezare dacică tîrzie, secolele III—IV e. n.⁴

² I. H. Crișan-E. Dörner, *Așezarea dacică din sec. IV e.n. de la Arad-Ceala*, comunicare la a 11-a sesiune științifică a muzeelor, București, 1965. Vezi și *SCIV*, XIV, 2, 1963, p. 460—461.

³ *DoljCluj*, 1912, p. 263—326; *Materiale*, VII, p. 188, 211, 449.

⁴ *Materiale*, VIII, p. 14 și fig. 3/4—5.

2. *Cartierul Aradul Nou.* În anul 1962, cu ocazia săpării unei gropi pentru un mormînt în cimitirul din cartierul Aradul Nou (la sud de Mureș), au apărut de la o adîncime de aproximativ 1,50 m cîteva fragmente ceramice lucrate la roată, unele cenușii, altele roșii-cărămizii și bucăți de cărămidă. Elevul Romulus Müller de la Liceul nr. 4 Arad, colaborator al Muzeului din Arad, a putut salva un fragment ceramic și o parte mai mare dintr-o cărămidă. La fața locului s-a constatat că nu se pot face sondaje de verificare sau salvare, deoarece teritoriul în cauză este presărat cu morminte recente.

Fragmentul de cărămidă este de culoare cărămizie, are o lungime de 18,5 cm, lățimea de 11,5 cm și grosimea de 3,0 cm. Pe un spațiu adîncit de 2 cm se văd următoarele semne în relief: L E G III F (F). Sub ștampilă se află o adîncitură în formă de laț, de grosimea unui deget (fig. 6/1). Fragmentul ceramic reprezintă buza unui vas, de culoare brun-cărămizie, lucrat la roată, cu marginea lată ieșită în afară. La gît e ornamentat cu două briuri paralele în relief, care încadrează un ornament în formă de val făcut prin lustruire (fig. 6/4).

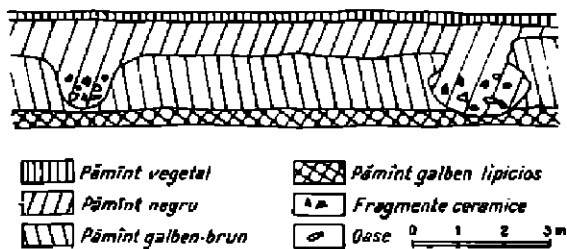

Fig. 3. — Profilul peretelui de sud cu urmele celor două gropi.

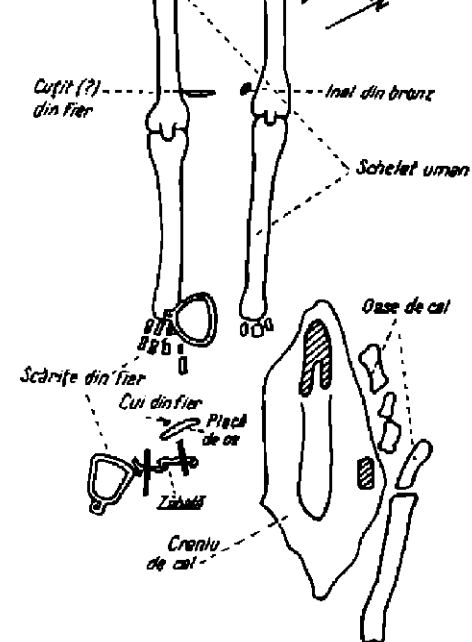

Fig. 4. — Arad — G.A.S. Ceala. Poziția scheletului din sec. X e.n.

Încă în anul 1869, cu ocazia construirii căii ferate Timișoara-Arad s-au găsit lângă Mureș la Aradul Nou cărămizi romane cu ștampila legiunii a V-a Macedonica⁵. Cărămida cu ștampila legiunii a IV-a Flavia Felix de la Aradul Nou îmbogățește lista descoperirilor privind această legiune (aterată în multe locuri din Banat) cu o nouă localitate.

3. *Teritoriul G.A.S.-Ceala.* În vara anului 1964 muncitori ai G.A.S.-Ceala, din apropierea orașului Arad, au găsit, la scoaterea de nisip și prundiș dintr-o groapă, mai multe obiecte de metal lângă un schelet uman, a cărui parte superioară a fost distrusă cu ocazia lucrărilor. La sesizarea conducerii G.A.S.-Ceala, Muzeul din Arad a efectuat un sondaj de salvare pe locul descoperirii ce se află la circa 8 km vest de centrul orașului Arad, la 1½ km nord de drumul Arad-Pecica, pe un teren complet neted.

⁵ C. Goos, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, Sighișoara, 1873/74, p. 74; C. Daicoviciu, *Apulum*, I, 1942, p. 104.

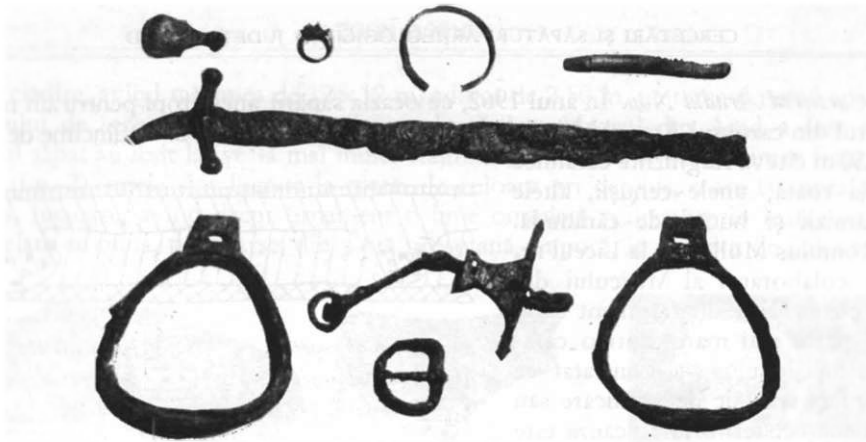

Fig. 5. — Arad—G.A.S. Ceala. Piese din inventarul mormintului.

Fig. 6. — Aradul Nou. 1, cărămidă stampilată romană; 4, fragment ceramic. Arad-G.A.S. Ceala. 2, vase de factură celtică; 3, brățări din bronz; 5, vase din perioada de conviețuire daco-sarmatică.

Săpîndu-se o casetă s-au dezvelit membrele inferioare ale unui schelet uman orientat ESE-VNV, la -1,41 m. În prelungirea piciorului stîng la -1,20 m se afla, situat mai sus, craniul unui cal cu cîteva oase alături (fig. 4). Inventarul arheologic a constatat din: două scărițe, o zăbală și o cataramă, toate din fier, apoi o placă lunguiață concavă din os, un cui (?) și un cuțit (?) din fier, precum și un inel din bronz. Părți dintr-o sabie din fier se aflau lîngă femurul stîng. Obiectele de metal descoperite anterior, ajunse și ele în posesia Muzeului din Arad, sînt următoarele: partea superioară a unei săbii din fier, cu o gardă masivă din bronz, o placă de bronz ornamentală aparținînd de minerul săbiei, două brățări plate din bronz, neornamentate, din care una fragmentară, și o placă semicilindrică din bronz ornamentată (fig. 5). Sabia din fier și piesele din bronz ornamentate indică o origine răsăriteană⁶. Cronologic mormîntul poate fi încadrat în secolul al X-lea e. n.

Din aceeași groapă de nisip au putut fi salvate prin achiziție de la muncitori mai multe obiecte arheologice, găsite întimplător, din epoci diferite, fără posibilitatea unor informații mai precise.

Trei vase, lucrate la roată, cenușii sau brune-cafenii (fig. 6/2) și cinci brățări din bronz (fig. 6/3) sînt de factură celtică și au aparținut probabil unor inventare de morminte⁷. Vasul mare, înalt de 35 cm, a fost găsit împreună cu farfuria (diam. 17,5 cm) în care se aflau oscioare de pasăre. Partea superioară, în formă de pilnie, a unui alt vas mare are înălțimea de 22 cm.

Două cănițe din lut, lucrate la roată, de culoare gri, și un mic vas-borcan lucrat cu mina, de culoare negricioasă, din pastă impură, ornamentat de-a lungul buzei cu adîncituri (fig. 6/5), o fibulă provincial-romană din bronz (fig. 7) și patru monede romane imperiale din argint (Titus, Antoninus Pius, Faustina senior și Faustina junior)⁸ aparțin perioadei de conviețuire dacosarmatică.

4. *Bulevardul Republicii*. În septembrie 1964, s-a săpat pe B-dul Republicii din Arad (pe porțiunea încadrată de străzile Xenopol și Tirnavelor) un șanț de 2,50 m adîncime pentru lucrări edilitare. Cu această ocazie, au ieșit la iveală de la -0,80 m, dintr-un străt de cultură gros de 0,45 m, numeroase fragmente ceramice lucrate cu mina (fig. 8/1), brune-cafenii sau negre, unele ornamentate cu caneluri paralele, precum și resturi de chirpic. Cîteva părți de vase ca și o valvă de tipar din gresie pentru turnarea unui celt (fig. 8/2) din bronz au ajuns în colecția Gh. Miloi din Arad. Aceste materiale arheologice se încadrează în perioada de început a primei epoci a fierului.

Pe teritoriul actualului oraș Arad s-au găsit în ultimii 15 ani și alte urme de locuire contemporane cu descoperirile de pe B-dul Republicii. Fragmente canelate hallstattiene au fost găsite împreună cu greutateți conice din lut pe locul numit «Silvaș» din cartierul Bujac. Alte materiale asemănătoare au fost găsite cu ocazia săpării

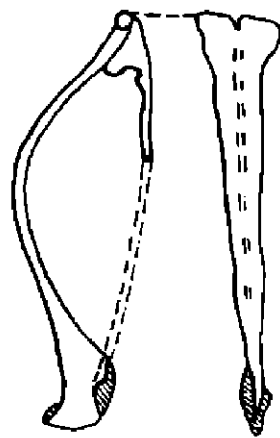

Fig. 7. — Arad—G. A. S. Crala.
Fibulă de bronz.

⁶ Analogii în descoperiri pe teritoriul U.R.S.S. la: N. Fetich, *A bonşlagă magyaridg mőndzete*, în *Art Hungarica*, II, Budapesta, 1935, fig. 29/1—4 și fig. 30/1. Privind teritoriul țării noastre, vezi descoperirea de la Cluj, cf. *Istoria României*, I, București, 1960, p. 771, fig. 190.

⁷ Pentru unele analogii: I. H. Crișan, în *AMN*, I, p. 95,

fig. 4/4 și 4/1 (vase de la Deznit); idem, *Materiale dacice din necropala și aşezarea de la Ciomașii și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, p. 52, fig. 22/2 (vas de la Arad-Gai) și p. 54, fig. 24/1 (brățară, tot de la Arad-Gai).

⁸ Pentru monede, vezi *JCIV*, 17, 1966, 2, p. 420.

unei gropi în curtea Spitalului Unificat, de pe str. 6 Martie. Fragmente ceramice identice, greutatea de lut, oase de animale și o figurină de animal din lut au fost salvate dintr-o groapă a unui șantier din fața Palatului Cultural, înspre parcul Eminescu⁹.

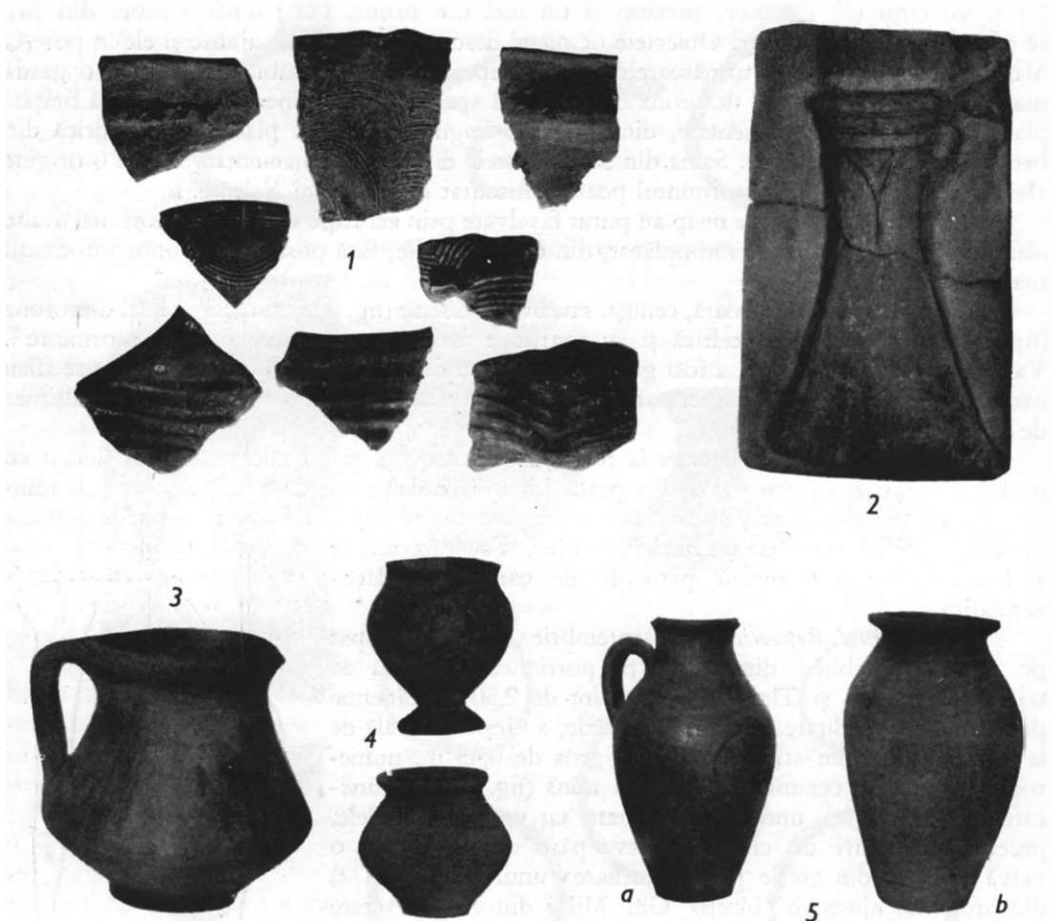

Fig. 8. — Arad-B-Asul Republicii. 1, fragmente ceramice; 2, tipar pentru turnarea unui celt. Arad-Micălaca. 3, căniță din lut. Arad-Gai. 4, vase din lut. Arad-Insula Mureșului și Arad-Gara Podgoria. 5 a-b, vase lucrate la roată sec. III-IV.

5. *Cartierul Micălaca.* În luna iulie 1963, cu ocazia facerii unei gropi de fundație pe porțiunea de teren dintre Uzina electrică și strada Moș Ajun, muncitorii au dat de un schelet uman, întins pe spate, pe care l-au distrus în cursul lucrărilor. Locul se află la sud de drumul național ce duce de la Arad la Deva, în apropierea noului turn de apă al stațiunii de termoficare. În colecția Gh. Miloș din Arad¹⁰ a ajuns de aici o căniță cenușie, lucrată la roată (fig. 8/3), care după spusele muncitorilor s-ar fi găsit lângă craniul scheletului. Alte infor-

⁹ Materiale inedite în Muzeul din Arad.

sa aducem mulțumiri lui Gh. Miloș.

¹⁰ Pentru permisiunea de a publica piesele aflate în colecția

mașii despre eventuale obiecte de inventar ale mormintului care aparține perioadei dintre secolele II—IV e. n. nu avem.

6. *Cartierul Gai*. În 1965, cu ocazia unor lucrări de extragere a prundișului dintr-o mare groapă situată la extremitatea de NV a orașului Arad (la capătul străzii Poetului, pe dreapta drumului ce duce la comuna Variaș), muncitorul Cornea Teodor a găsit două vase mici cenușii (fig. 8/4) lucrate la roată, care au ajuns în cele din urmă în posesia Muzeului din Arad¹¹. Vasele, de tradiție provincial-romană, provin probabil din inventarea unor morminte sarmatice¹².

7. *Arad — Podgoria*. Cu ocazia unor lucrări edilitare, lângă gara electrică Arad-Podgoria, muncitorii au salvat un vas intact pe care l-au adus la Muzeul din Arad. Vasul, înalt de 0,30 m, din pastă cenușie deschisă, mată, neornamentat, are buza lată, fundul plat și prezintă o gaură în jumătatea superioară (fig. 8/5b). Cronologic el se încadrează în secolele III—IV e. n., trădând o evidentă tradiție Latene.

8. *Arad — Insula Mureșului*. Din peretele înalt format de malul Mureșului în imediata apropiere de Insula a III-a, la vest de orașul Arad, locuitorul Claiici Cornel din Arad a salvat un vas pe care l-a donat muzeului. Cana mare, de culoare gri închisă, cu suprafața lustruită dar neornamentată (fig. 8/5a), are înălțimea de 0,28 m și se încadrează cronologic tot în secolele III—IV e. n.¹³.

II. SÎNPETRU GERMAN

1. *Hotarul Fintina vacilor*. Prin intermediul locuitorului Anton Hamerak din com. Sînpetru German, Muzeul din Arad a intrat în cursul anilor 1959—1962 în posesia mai multor vase din lut (unele lucrate cu mâna, altele la roată), găsite de diferiți locuitori la exploatarea de nisip dintr-o groapă mare de lângă «Fintina vacilor», la circa 1 km est de centrul comunei (fig. 9/1).

În vara anului 1963, Muzeul din Arad a întreprins un sondaj de salvare pe locul amintit (fig. 9/2), situat pe un teren complet neted¹⁴. La 70 m NV de fintină s-a trasat pentru început un șanț; la adâncimea de 0,50—0,70 m au apărut câteva așchii mici de silex, iar la capătul de nord al șanțului un vas din lut cu patru gurguie, tip «ghiveci de flori», avînd alături un fragment de topor din piatră. Săpătura a fost apoi extinsă spre nord, urmată de deschiderea unei casete pînă la marginea gropii de nisip. Cu această ocazie s-a dezvelit un grup de vase (fig. 10/1), alături de care s-au găsit urme de oase puternic descompuse. Din acest grup făceau parte: un vas înalt cu picior găurit (fig. 10/2), care a fost acoperit cu un vas mic în formă de pîlnic (fig. 10/3f), apoi două vase «ghiveci de flori» (fig. 10/3e,i) și un vas-castron. Toate piesele ceramice descoperite aparțin epocii neolitice târzii, prezentînd un aspect local al culturii numită Bodrogkeresztur în Ungaria¹⁵.

La 1 m nord de capătul casetei A s-a găsit în groapa de nisip un fragment de la o rîșniță primitivă din piatră, iar în dărîmăturile de pămînt din apropiere, tot în groapă, alte

¹¹ Piesele au fost salvate pe seama Muzeului din Arad de colegul Nicolae Chidoșan de la Muzeul din Oradea, citruia îi mulțumim și pe această cale.

¹² Vasul mic cu picior își are analogia perfectă într-o descoperire din împrejurimea localității Caongrad-Ungaria. Cf. Párducz Mihály, *Denkmäler der Sarmatenzelt Ungarns*, III, Budapesta, 1950, pl. CXXIV/30.

¹³ Analogii la Poienesti, cf. Radu Vulpe în *Materiale*, I, 1953, p. 450, fig. 357/1; Piatra Neamț, în *Materiale*, VI, p. 369,

fig. 8/4. Pentru estul Ungariei, la Gyula, cf. M. Párducz, *op. cit.*, III, pl. CXXXI/24.

¹⁴ La sondajul din 1963 a luat parte și Liviu Mărghitan, coautor al acestei părți din raport.

¹⁵ Vezi analogii cu alte materiale ale aceleiași culturi în articolul lui N. Vlassa, *Contribuții la cunoașterea culturii Bodrogkeresztur în Transilvania*, în *SCIV*, XI, 1964, 3, p. 351—367, cu o vastă bibliografie pentru descoperirile de pe teritoriul Ungariei.

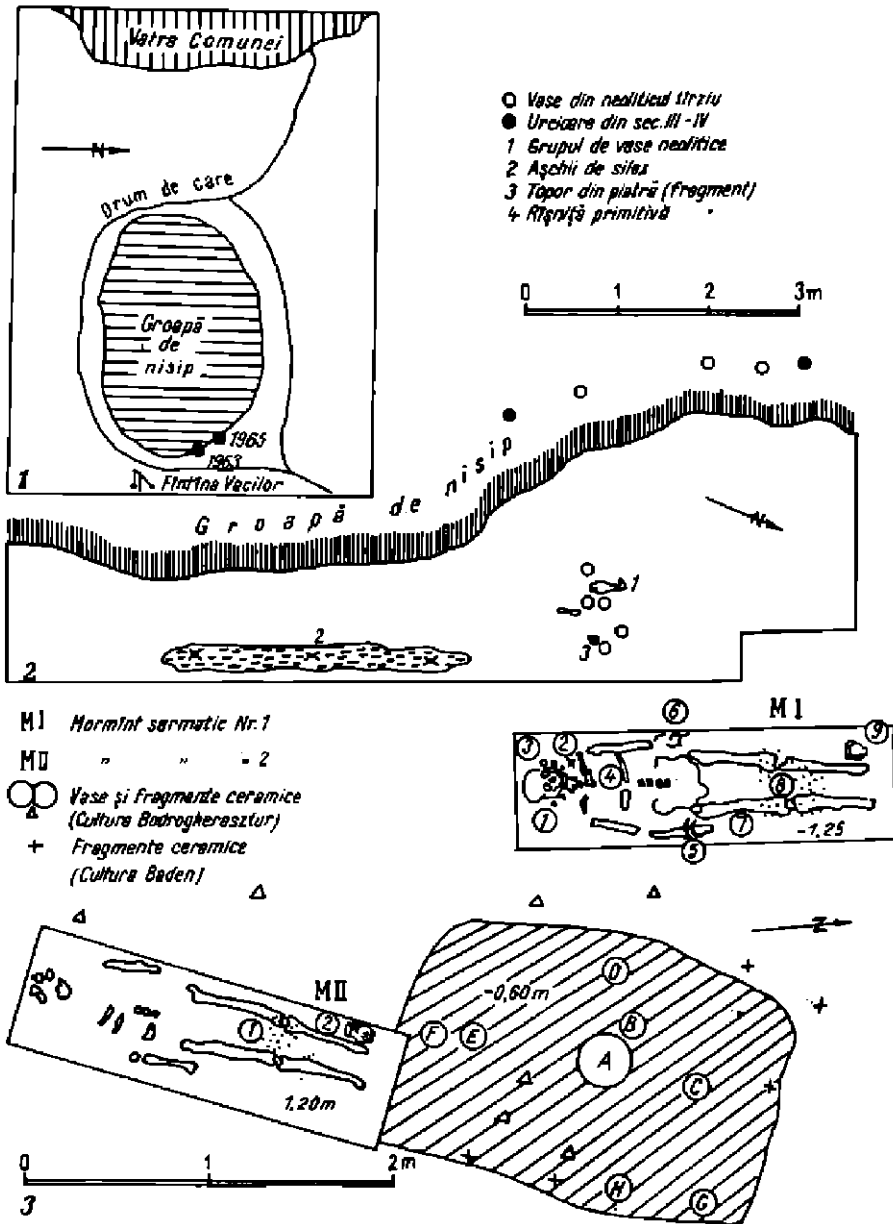

Fig. 9. — Sînpetru German, Fântina Vacilor, 1, plan de situație; 2, planul sondajului din anul 1963 (casetă A); 3, planul sondajului din 1965 (casetă B).

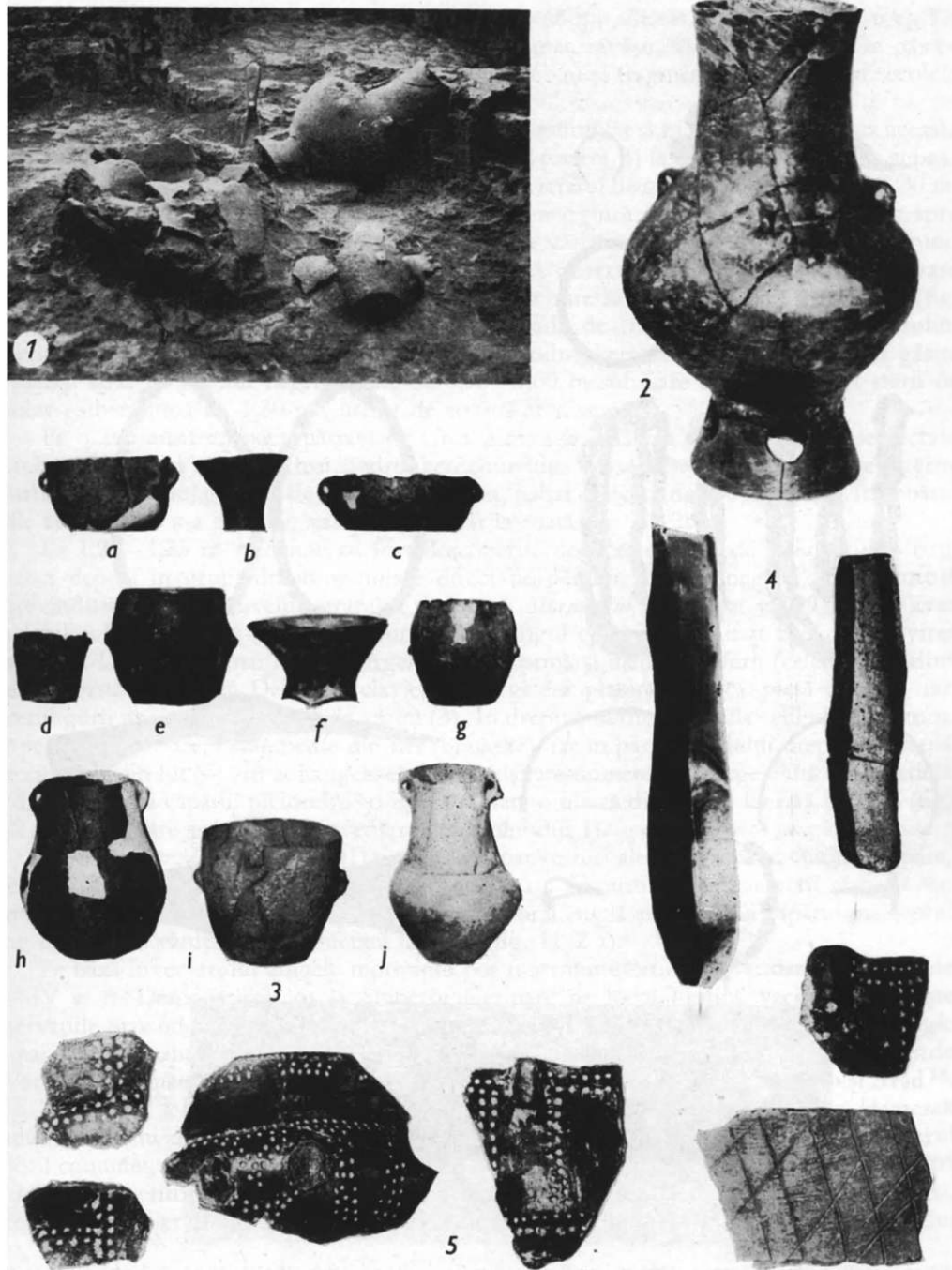

Fig. 10.—*Sînpetru German*. Fintina Vacilor. 1, grupul de vase din caseta A; 2, vasul principal din caseta A; 3 a-j, vase din cultura Bodrogkeresztúr; 4, lame de cuțit din silix; 5, fragmente ceramice, cultura Baden, din caseta B.

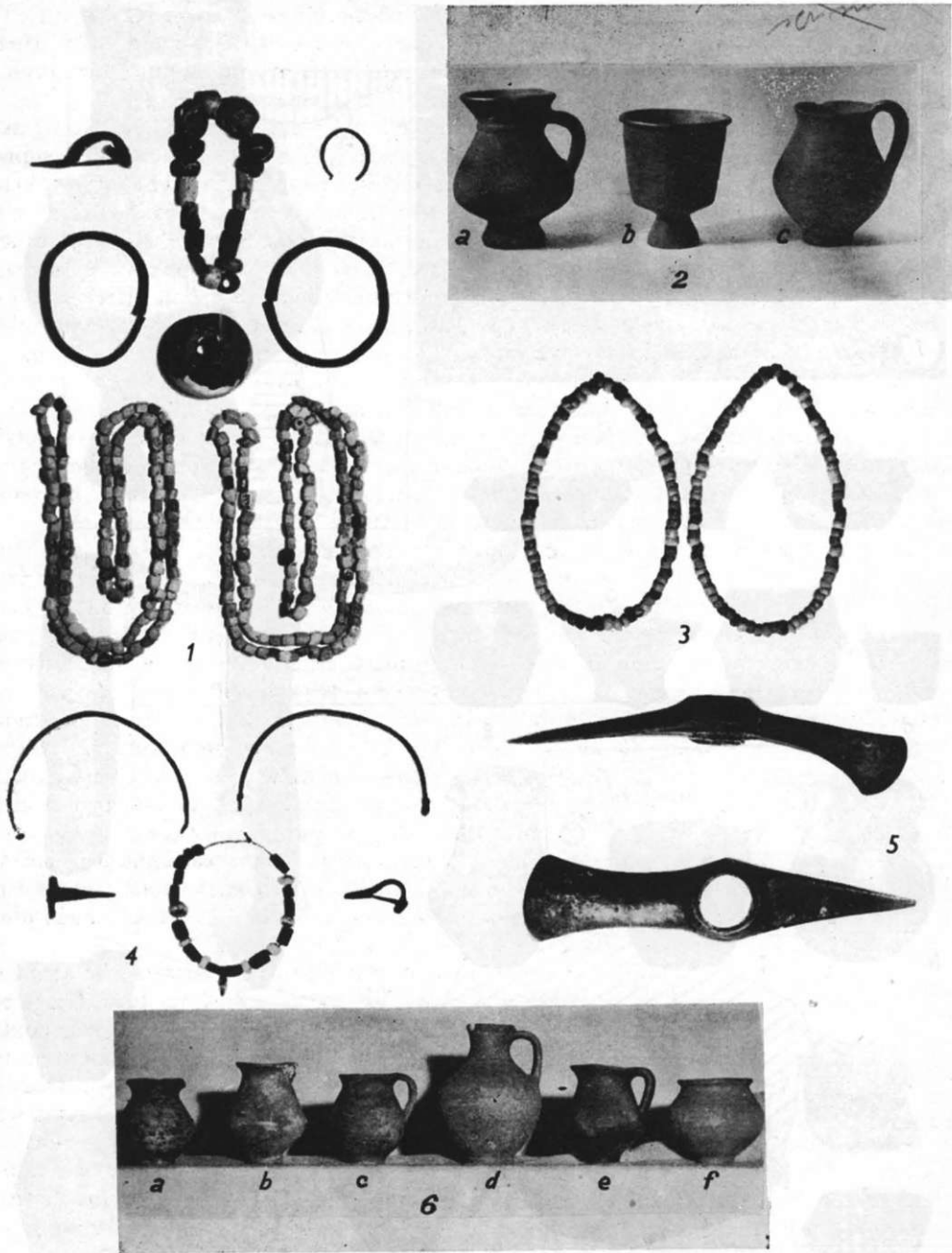

Fig. 11. — *Singpetri German*. Fântina Vacilor. 1, obiecte din inventarul mormintului sarmatic nr. I; 2 a—c, vase din morminte sarmatice (casetă B); 3, mărgelile din mormintul sarmatic nr. II; 6 a—f, vase din sec. III—IV, găsite izolat. Hotarul Rech. 4, obiecte dintr-un mormint sarmatic; 5, topor din aramă cu brațele în cruce.

vase lucrate cu mâna (fig. 10/3a,j) și un ulcior mic cenușiu, lucrat la roată (fig. 11/6 c). La marginea gropii de nisip s-a mai găsit un schelet uman răvășit, fără inventar, iar în partea de sud alte două vase mici de tip sarmatic (fig. 11/6b,e) și fragmente ceramice din secolele XI—XIII, între care și o buză de «căldare din lut».

Sondajul de salvare de la Fintina vacilor a fost continuat și în anul 1965, de data aceasta deschizându-se o casetă de 6×4 m, orientată SV-NE (casetă B) la circa 26 m NNV de suprafața dezvelită în anul 1963 (fig. 9/3). S-a săpat pînă la stratul de nisip, apărut la -1,25—1,30 m.

Pe o suprafață de 4 m pătrați, socotiți de la marginea de SV a terenului săpat spre NE, s-au găsit pînă la adîncimea de 0,80—1,00 m variate fragmente ceramice aparținînd culturii amintite Bodrogkeresztur. S-au putut însă observa și unele fragmente de vase decorate pe partea exterioară cu șiruri de puncte incizate sau altele cu linii încrucișate (fig. 10/5), aparținînd culturii Baden-Pécel, din perioada de tranziție spre epoca bronzului. Fragmentele de vase aparținînd ambelor culturi (Bodrogkeresztur și Baden) au fost găsite în același strat de pămînt negru, adînc de 0,90—1,00 m sub care se afla un strat steril de pămînt galben (pînă la -1,30 m), urmat de stratul de nisip.

Pe o suprafață aproape pătrată de circa 2 m, s-au găsit la -0,60 m alte vase lucrate cu mina aparținînd toate culturii Bodrogkeresztur (fig. 9/3, A-H). Sînt reprezentate diferite tipuri: oală de lapte, ghiveci de flori, vas-castron, pahar-borcan (fig. 10/3c,d,h,i). În capătul sudic al casetei B s-a găsit un vas-pahar, lucrat la roată (fig. 11/2b).

La 1,20—1,25 m adîncime au fost descoperite două morminte de înhumajie. Morții au fost depuși în gropi dreptunghiulare direct pe pămînt, stratul negru de umplutură observîndu-se pînă la nivelul stratului de nisip. *Mormîntul nr. I* (vezi fig. 9/3, M.I) avea scheletul culcat pe spate cu brațele întinse de-a lungul corpului, orientat S-N, cu privirea spre nord. La gît avea mai multe mărgelile (1), de formă și material diferit (calciu, cornalină fațetată, pastă sticloasă). Deasupra claviculei stîngi era plasată o mică piesă din fier, iar în cerul gurii un cercel din sîrmă de argint (3). În dreptul sternului se afla o fibulă din bronz (4), pe antebrațul drept fragmente din fier (brățară?), iar în partea soldului drept o fusaiolă bitronconică din lut (7). În zona gleznelor erau înșirate numeroase mărgelile din pastă, sticlă și coral (8), iar la capătul piciorului stîng era plasată o ulcică din lut (9) lucrată la roată (fig. 11/2 c) de culoare gri (vezi și inventarul mormîntului I).

Mormîntul nr. II (fig. 9/3 M.II) cuprindea doar resturi ale unui schelet culcat pe spate, orientat NNE-SSV, cu brațele întinse pe lîngă corp. În jurul gleznelor erau răsîirate un număr mare de mărgelile (fig. 11/3) și acestea din coral, sticlă și pastă. La capătul piciorului stîng era pusă o cănișă din lut, lucrată la roată (fig. 11/2 a).

Pe baza inventarului ambele morminte pot fi atribuite sarmaților și datate în secolele III—IV e. n. Descoperirea lor la Sînpetru German, pe locul Fintina vacilor, întregește observațiile privind ritul de înmormîntare al acestei populații nomade, cunoscute arheologic în mai multe localități din Banat, dar și în spațiul Crișanei mai ales prin descoperirile de la Vârșand¹⁶, Șimand¹⁷ și alte localități din nordul Mureșului ca Dorobanți, Șeitin și Arad¹⁸.

2. *Hotarul «Rech»*. În toamna anului 1960 învățătorul-pensionar Anton Hamerak a adus Muzeului din Arad cîteva obiecte găsite cu ocazia arăturii cu tractorul în hotarul estic al comunei, pe locul numit Rech. Aceste obiecte s-au aflat lîngă un schelet uman (după spusele descoperitorului) și se compun din două fibule și două coliere, toate din bronz, precum și un colier din mărgelile de forme și culori diferite (fig. 11/4). Fibulele aparțin tipului

¹⁶ M. Roska, în *Folia Arch.*, III—IV, 1941, p. 51.

¹⁷ N. Chidișan, *Contribuții la cunoașterea simitului sarmatic de la Șimand*, comunicate la prima sesiune științifică a

muzeelor, București, 1964; vezi și *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 208.

¹⁸ Vezi date în legătură cu aceste localități în corpul acestui raport.

cu piciorul întors pe dedesubt. Colierele semicirculare diferă în privința execuției: unul are secțiunea rotundă iar capetele aplatizate, formind cele două ochiuri, ce au formă aproape pătrată; al doilea colier are secțiune romboidală, iar capetele se termină în două ochiuri în formă de lațuri torsionate. Colierul e alcătuit din mărgelile din pastă sticloasă de culoare albă, roșie, verde, având forme de butoi, cilindrice, hexagonale, fațetate. Citeva mărgelile sînt de chihlimbar, fațetate. Obiectele amintite mai sus provin din inventarul unuia sau al mai multor morminte sarmatice și pot fi datate în secolele III—IV e. n.

Tot din partea de hotar Rech provine și un topor din aramă cu brațele dispuse « în cruce » (fig. 11/5) ajuns în Muzeul din Arad tot prin intermediul lui A. Hamerak. Nepunîndu-se clarifica ulterior locul exact al descoperirii toporului, acesta trebuie privit ca un obiect izolat. Dimensiunile toporului sînt: lungimea totală 0,232 m, lungimea brațului orizontal 0,104 m, lungimea brațului vertical 0,098 m, diametrul găurii de înmănușare 0,030 m, lățimea tășului vertical 0,042 m, iar lățimea tășului orizontal 0,054 m. Pe partea inferioară, lângă manșonul găurii de înmănușare, se găsește pe ambele părți cite o adîncitură diformă cu « semne » greu precizabile (de atelier?). Culoarea toporului este de un roșu închis, pe toată suprafața se observă urme multe de patină verde. Nervura de mijloc ce folosea pentru împreunarea celor două brațe e bine vizibilă.

Toporul de la Sinpetru German aparține seriei de topoare de aramă cu brațele « în cruce » de tip Jászladány¹⁹. O analogie perfectă îl prezintă toporul descoperit întimplător la Decea Mureșului²⁰. Cum tot în hotarul comunei Sinpetru German, la Fintina vacilor s-au descoperit urme din epoca neolitică tîrzie (aspect local al culturii Bodrogkeresztur), opiniiem încadrarea cronologică și culturală a toporului de la Rech acestui complex arheologic.

3. *Hotarul « Goliat »*. În vara anului 1960, țăranul E. Borsos din Sinpetru German, scoțînd pămînt în partea de hotar numită Goliat, a găsit următoarele piese din fier: două scărițe, o zăbală și un vîrf de lance (fig. 13/1). La fața locului am fost informați că toate obiectele au fost găsite împreună într-un strat de nisip la 1,25 m adîncime. Sondajul de informare efectuat pe locul indicat nu a dat de nici o urmă; nici de obiecte arheologice, nici de vreun mormînt sau de resturi de așezare. Cele două scărițe sînt deformate și aparțin unor tipuri diferite: una are urechea pentru curea de formă patrulateră, cealaltă în formă de ochi. Zăbala din fier e compusă din două bare legate între ele prin belciuge, avînd capetele exterioare terminate în formă de inel. Vîrfurile de lance are capătul subțire, cu secțiune romboidală, egal de lung cu tocul, care e puțin deteriorat la gură.

Toate cele patru piese își găsesc analogii perfecte în descoperirile din epoca avară timpurie (568—679), cunoscute atît în vestul țării noastre²¹, cit și pe teritoriile altor țări învecinate²². Analogia cea mai apropiată a acestor piese o găsim însă la obiectele de harnășament și la fragmentul de lance aparținînd unui mormînt descoperit tot la Sinpetru German, în partea de hotar numită Magazin²³.

Faptul că cele patru piese din fier n-au fost găsite lângă un schelet, ci izolat, nu constituie un caz încă neobservat. Din secolele VI—VIII sînt cunoscute astfel de piese din fier îngropate aparte (la Deményujfalu în Ungaria, la Tujahra în Uniunea Sovietică etc.). Unii cercetători explică acest fenomen legat de o înmormîntare simbolică a calului²⁴.

¹⁹ Al. Vulpe, în *SCIV*, XV, 1964, 4, p. 460—461 și fig. 3.

²⁰ D. Berciu, *Apulum*, I, 1942, p. 49; M. Roska, *AE*, 1928, p. 50—51, fig. 14/1.

²¹ Peregul Mare, jud. Arad; zăbală și două scărițe cu urechea de formă patrulateră, cf. J. Hampel, *AE*, 1900, p. 114, fig. 1/1—3.

²² *Colmek* (Ungaria); scărițe de ambele tipuri și vîrfuri de lance, cf. I. Kovrig, *AE*, 1955, p. 34 și pl. IX/1—5; *Jekir* (Iugoslavia); scărițe de ambele tipuri, zăbală și vîrf de lance; cf. *AE*, 1903, p. 272—275 și fig. 2/1—4.

²³ *SCIV*, 11, 1960, 2, p. 425 și fig. 3/3—5.

²⁴ I. Kovrig, *op. cit.*, p. 38—42.

4. *Teritoriul G.A.S.* În vara anului 1962, lucrători ai G.A.S. din Sinpetru German, săpînd peretele estic al unui bazin pentru depozitarea motorinei, au tăiat la adîncimea de 1,20 m un schelet uman în dreptul gîtului, scoînd un craniu și cîteva piese de metal. Datorită unei sesizări prompte a lui A. Hamerak, Muzeul din Arad a putut lua imediat măsurile cunecite de salvare.

Locul descoperirii se află pe un teren neted la circa 2 km SSE de centrul comunei pe teritoriul G.A.S.-ului din localitate. Săpîndu-se o casetă de 1,50×1m, s-a putut dezveli întreg scheletul aflat în bună stare, întins pe spate cu miinile lingă corp, orientarea vest-est, cu privirea capului spre răsărit (fig. 12). Întreg inventarul salvat constă din: o zăbală din fier (fig. 12/1), două scărițe din fier (fig. 12/2) și o cataramă, tot din fier (fig. 12/3). Cele în total 38 de aplici din bronz au fost găsite astfel: patru aplici rotunde și una dreptunghiulară deasupra umărului drept, două aplici dreptunghiulare pe clavicula dreaptă, două aplici rotunde deasupra umărului stîng (fig. 12/4—6). O aplică rotundă mare și 15 aplici rotunde mici erau presărate de-a lungul brațului drept (fig. 12/7), alte 13 aplici mici rotunde se aflau pe piept, la încheietura brațului stîng și la picioarele scheletului (fig. 12/8—11). Pe piept, dispuse în linie orizontală, erau două agrafe (?) din bronz, legate între ele printr-un fir textil, pe care erau înșirate trei globulețe din argint impur (fig. 12/13), iar în linie verticală se aflau înșirați trei butoni din bronz (fig. 12/12). Tot pe piept se aflau două mărgelile, una din pastă verde, alta din sticlă gălbuie, apoi o placă subțire din bronz și mai multe fișii de metal alb subțire (fig. 12/14—15).

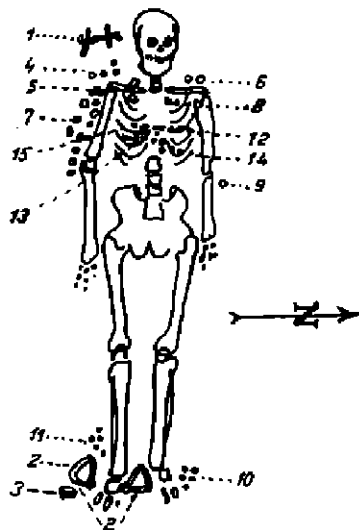

Fig. 12. — Sinpetru German G.A.S. Poziția scheletului și a obiectelor de inventar (sec. X).

În cursul anului 1963, urmînd o dispoziție a Instiuiurului de arheologie al Academiei s-au trasat în imediata apropiere a descoperirii două secțiuni de 8×1 m, adînci de 2 m, dispuse perpendicular, fără a se putea însă intercepta vreun alt mormînt sau orice fel de material arheologic.

Unele piese din mormîntul de la Sinpetru German prezintă analogii cu descoperirile de la Șiclău, jud. Arad²⁵, datate în secolul X e. n.

5. *Hotarul Magazin.* Această parte de hotar, situată la capătul de nord al comunei, este cunoscută în literatura arheologică prin descoperirea unui mormînt de epocă avară²⁶. Cercetări de suprafață în anul 1966 în groapa de nisip de la Magazin au dus la găsirea de obiecte de interes arheologic provenind și din alte epoci diferite: a) perioada hallstariană — fragmente ceramice lucrate cu mîna, de culoare neagră sau cafenie, cu lustru la suprafață; b) secolele XI—XIII — părți din buze de la căldări din lut și fragmente de vase lucrate cu mîna, bine arse, ornamentate cu linii sau benzi în formă de valuri; c) secolele XIV—XVI — fragmente de torți de la vase bine arse, lucrate la roată, de culoare galbenă. Torțile sînt ornate cu dungi paralele de culoare neagră sau portocalie (?) (fig. 13/2).

²⁵ *Materiale*, VIII, 1962, p. 706, fig. 2/1.

²⁶ Vezi nota 23.

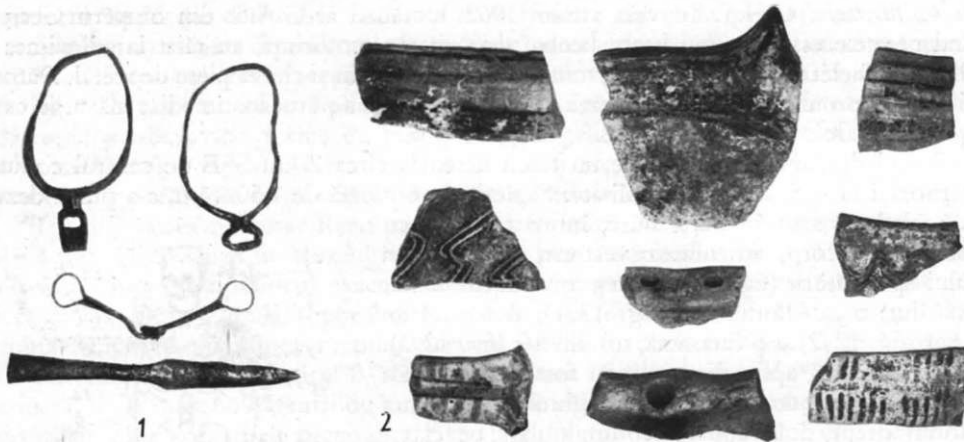

Fig. 13. — *Sinpetru German*. Hotarul Goliat. 1, obiecte din fier, de epocă avară; Hotarul Magazin. 2, fragmente ceramice din diferite epoci.

III. ȘEITIN

În vara anului 1960, învățătorul Bozean Ștefan din comuna Șeitin — situată la circa 30 km vest de Arad, pe malul nordic al Mureșului — a adus Muzeului din Arad trei vase cenușii, lucrute la roată, o fibulă de argint și fragmentele unui pahar din sticlă, care a putut fi ulterior restaurat. Obiectele au fost găsite de țărani cooperatori, care au distrus câteva schelete umane lucrând la facerea de gropi pentru silozuri în partea de hotar Imaș, la nord de comună.

Din informațiile primite, reiese că vasele provin din câte un mormint de înmormântare, toate scheletele fiind întinse pe spate, având poziția vest-est, cu privirea spre răsărit. Într-unul din morminte s-ar fi găsit și mărgelile albe, care însă au fost împrăștiate și s-au pierdut. Despre alte obiecte care probabil s-au găsit, ori despre poziția exactă a celor salvate în mormintele distruse, nu s-au putut primi informații satisfăcătoare.

În unul din morminte se afla o cupă, de formă bitronconică, cu picior scund (fig. 14/1c). Vasul, de culoare cenușie deschisă, e acoperit cu lustru și ornamentat pe umăr cu o bandă în formă de val, făcută prin lustruire. În același mormint s-a găsit și fibula de argint, cu piciorul îndoit pe dedesubt (fig. 14/2) și un pahar transparent, cu nuanțe verzui deschise. Pe suprafața exterioară e prevăzut cu patru rinduri concentrice de alveole puțin adâncite, iar sub gură cu două benzi orizontale, mate, dispuse paralel (fig. 14/3). Din alte două morminte provin: un castronaș cu gura lată, buza ovală și picior îngust (fig. 14/1a) și o cană, deteriorată în partea superioară (fig. 14/1b), ambele din pastă cenușie mată.

Cupa din primul mormint are analogii cu unele descoperiri de la Sântana de Mureș²⁷, Izvoare²⁸ și Tîrșor²⁹. Forme apropiate se cunosc însă și în descoperirile din epoca sarmatică de pe teritoriul Ungariei³⁰. Paharul de sticlă își are analogia perfectă în descoperirile similare

²⁷ I. Kovács, *DolgChuj*, 1912, p. 265, fig. 16/3, 5; p. 306, fig. 77/5.

²⁸ Radu Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 283, fig. 298/1.

²⁹ Gh. Diaconu, *Tîrșor, Necropola din sec. III-IV*, București, 1965, p. 268, pl. CXVIII/1.

³⁰ M. Parducz, *op. cit.*, III, pl. XIX/8 (Szentcs-Sárgapart), CXXI (Gyula cărămidărie) etc.

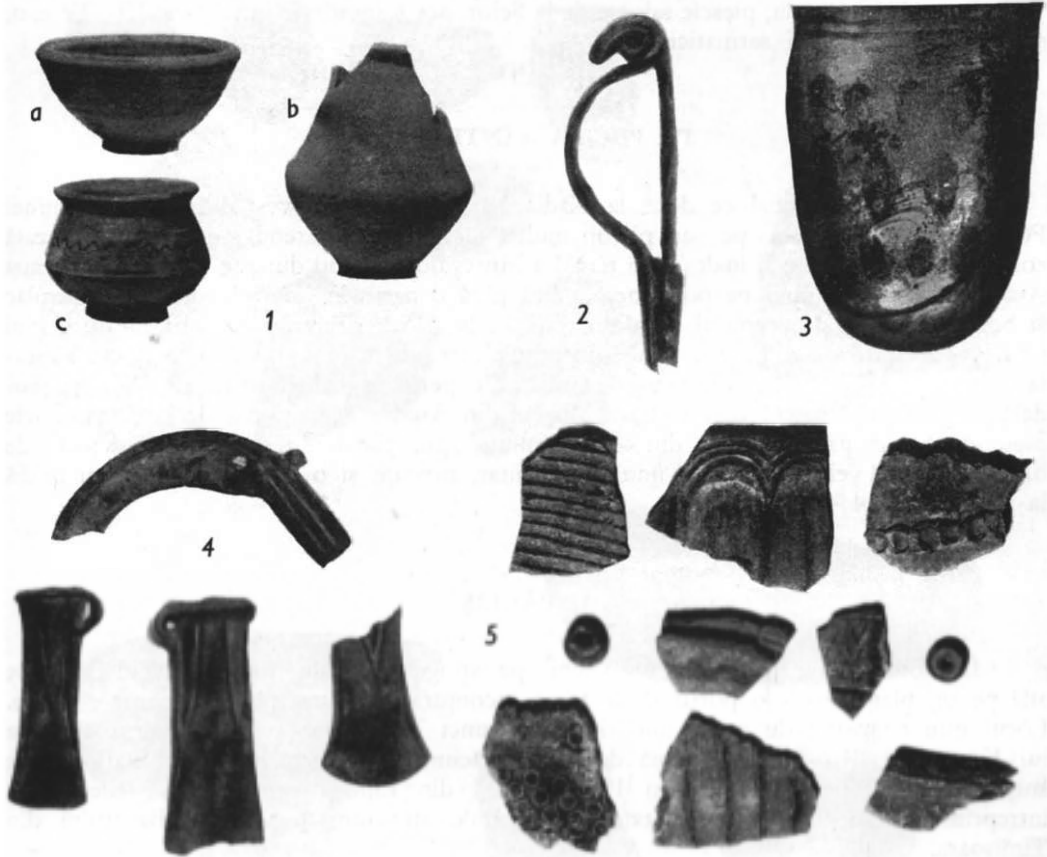

Fig. 14. — Țeitin. 1 a-c, vase din morminte sarmatice; 2, fibulă din argint; 3, pahar din sticlă. Pecișea. Între vîi 4, piese dintr-un depozit de bronzuri; 5, fragmente ceramice din epoci diferite.

din unele necropole din secolul al IV-lea din Muntenia³¹. Fibula de argint aparține tipului des întilnit în secolele III-IV pe o arie largă, cuprinzînd atît teritoriul țării noastre cît și cel al unor țări vecine³². Strachina-castronaș de la Țeitin apare mai ales în mormintele populației dacice și daco-romane de pe teritoriul țării noastre³³, dar ea e reprezentată și în mormintele de înhumație sarmatice dintre Dunărea mijlocie și Tisa³⁴. În fine, cana, de tradiție La Tène, o întilnim în părțile arădene mai ales în morminte sarmatice³⁵.

³¹ Bucur Mitrea — Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea în Muntenia*, București, 1966, Edit. Academiei, p. 215, fig. 20 (Spanțov) și p. 369, fig. 238/7 (comuna Alex. Odobescu).

³² Vezi Gh. Diaconu, *op. cit.*, pl. CXVIII/2, 3 (Tirgșor), în același mormint în care s-a găsit și cupa, ca și la Țeitin. Pe teritoriul Ungariei aceste fibule apar frecvent în mediu sarmatic, cf. M. Párducz, *op. cit.*, III, pl. XXIII/1 (Szentes-Sárgapart), XXXI/1 (Kiszombor).

³³ De exemplu la Sintana-Arad, cf. *Omagiul lui C. Daicoviciu*, București, 1960, Edit. Academiei, p. 157, fig. 1/1; Cipău-Girle, cf. N. Vlăssă, *SCIV*, XVI, 1965, 3, p. 507, fig. 7/1, 7.

³⁴ M. Párducz, *op. cit.*, III, pl. XXXIV/22 (Kiszombor), CXXIII/9 (Szeged).

³⁵ M. Roska, *Folia Archaeologica*, III-IV, 1940, p. 53 (Vârșand) și material inedit din mormintele sarmatice de la Zădăreni, jud. Arad, în Muzeul din Arad.

Luete în ansamblu, piesele salvate de la Șeitin pot fi încadrate în secolele III—IV e. n. și atribuite populației sarmatice.

IV. PECICA. « ÎNTRE VII »

Pe drumul național ce duce la Nădlac, la circa 1,5 km vest de capătul comunei Pecica, o pantă duce pe un platou mult ridicat față de terenul pe care este așezată comuna amintită. Un mal înalt (fostă terasă a Mureșului) venind dinspre nord taie șoseaua Arad-Nădlac continuând pe porțiunea sudică pînă departe în horarul comunelor Semlac și Șeitin. Imediat la începutul platoului ridicat, la stînga drumului amintit, pe teritoriul C.A.P. « Avîntul » din Pecica, la locul numit Între vii, s-au putut culege de pe suprafață, în anul 1966, multe fragmente ceramice din perioada hallstariană, La Tène și feudală timpurie (fig. 14/5). În același an Muzeul din Arad a achiziționat de la săteni unele piese de bronz provenite tot din locul amintit, care par a fi resturile unui depozit de bronzuri: două ceturi întregi și unul fragmentar, precum și o seceră, de tipul cu limbă la mîner (fig. 14/4).

V. PĂULIȘ

În horarul comunei Păulișul Vechi, pe stînga drumului național Arad-Deva, se află pe un platou înalt o porțiune de teren înconjurată din trei părți de pante abrupte. Locul este cunoscut de mai mult timp ca punct arheologic sub denumirea de Via lui Károssy³⁶. În ultimele două decenii a făcut aici cercetări Muzeul național de antichități din București³⁷, iar în 1961 Muzeul din Lipova prin Horia Medeleanu a întreprins sondaje, a căror rezultate și materiale au ajuns la Muzeul Banatului din Timișoara.

În 1962 tractoriștii de la S.M.T. Neudorf au arat întreg terenul de pe platou. Înștiințat de ing. A. Bunica, Muzeul din Arad a putut salva o seamă de fragmente ceramice, părți din greutăți din lut și chirpici ieșite la suprafață cu ocazia lucrărilor. Fragmentele ceramice aparțin în mare majoritate epocii bronzului și primei virste a fierului (fig. 15/1—4).

VI. TURNU

În 1962, cu ocazia facerii unei gropi de siloz în horarul comunei, s-au găsit mai multe vase de lut din care două au fost salvate de președintele C.A.P.-ului din localitate. Prin intermediul profesorului Weiss Iosif din Turnu aceste vase au ajuns în 1964 în posesia Muzeului din Arad (fig. 15/5). Vase asemănătoare sînt cunoscute în mormintele sarmatice din secolele III—IV e.n.

³⁶ *AE*, IX, 1875, p. 187; *Tört. és rég. Ertesít.*, II, Timișoara, 1876, p. 91—94, 172.

³⁷ D. Popescu, *Studii*, II, 1950, p. 31.

Fig. 15. — Păuliș. 1, fragmente ceramice din epoca bronzului și prima epocă a fierului; 2, fragment ceramic cu motive încrustate; 3, vas-jucărie din lut; 4, parte dintr-un vas cu ornament spiralic. Turnu. 5, vase din morminte sarmatice.

VII. DOROBANȚI

În anul 1961 țărani cooperatori de la C.A.P. Dorobanți au săpat o groapă pentru siloz la est de drumul ce trece prin incinta gospodăriei. La jumătatea căii dintre poarta principală și cea din dos, s-au găsit la circa 0,70 m adâncime schelete umane. Medicul veterinar al C.A.P., Anton Kasa, a reușit să salveze următoarele piese din inventarele celor trei morminte³⁸:

Mormintul I. Fibulă mică din bronz, de tipul cu piciorul întors pe dedesubt; cercel din bronz; fragmente dintr-un cuțit de fier; mărgelă din material, formă și culoare variate

³⁸ Piesele găsite se află în colecția A. Kasa, expuse într-o cameră din sediul C.A.P. Dorobanți împreună cu alte vestigii arheologice adunate de acest medic veterinar în decursul anilor, din hotarul comunei Dorobanți și al localităților învecinate.

(din pastă, cilindrice, de culoare albastră și cărămizie; din sticlă, bitronconice, galben-verzui; din chihlimbar, fațetate și din sticlă, pastilate, negre) (fig. 16/1).

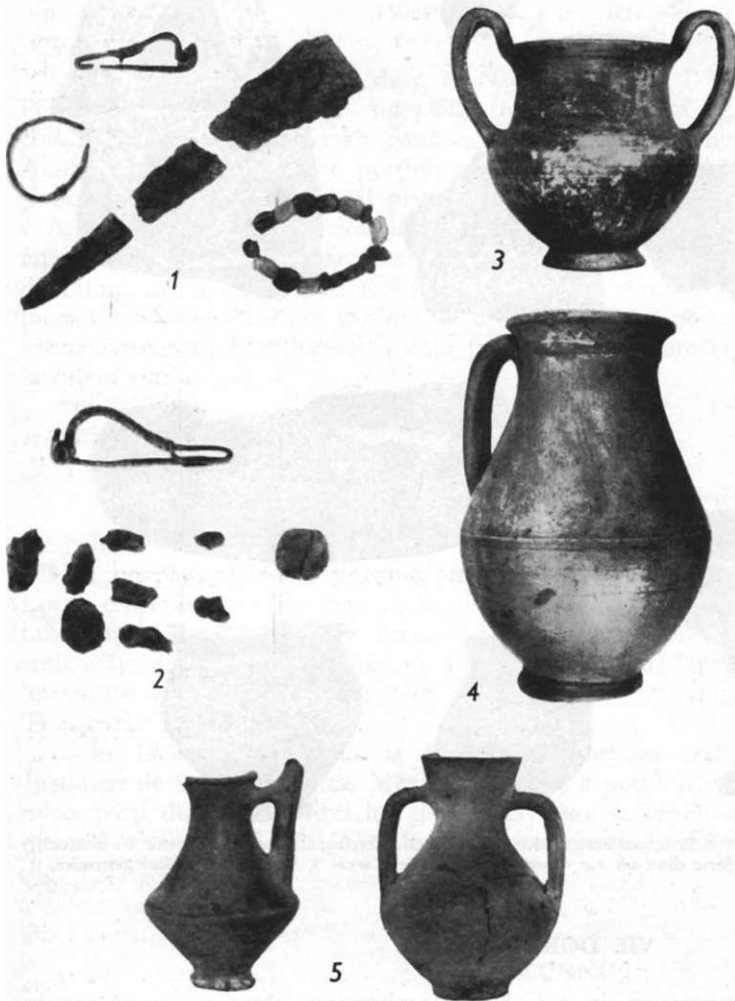

Fig. 16. — Dorobanți. 1, piese din inventarul mormintului I; 2, piese din inventarul mormintelor II și III; Iratoșul Mare. 3, vas de epocă hunică; 4, cană de epocă hunică. Periam. 5, vase de epocă hunică.

Fig. 17. — Dorobanți. Căniță din lut din mormintul III.

Mormintul II. Bucăți din fier; o monedă din bronz, foarte coclită, ruptă în două, neidentificabilă (fig. 16/2).

Mormintul III. Ulciă cenușie, lucrată la roată (fig. 17) și o fibulă din bronz cu piciorul întors pe dedesubt (fig. 16/2).

Despre poziția obiectelor și orientarea scheletelor nu avem alte informații. Conform inventarului mormintele aparțin unei populații sarmatice și se datează în secolele III—IV e.n.

VIII. IRATOȘUL MARE

În colecția medicului veterinar Anton Kasa din Dorobanți se află două vase mari lucrate la roată, găsite pe teritoriul comunei Iratoșul Mare. Ambele vase datează din perioada stăpînirii hunice (secolele IV—V e.n.). Urciorul cu torțile supraînălțate (fig. 16/3), de culoare cenușiu-cafenie, înalt de 17 cm, a fost găsit în grădina unui locuitor. El își are corespondentul cel mai apropiat în descoperirea de la Kiskörös-Ráczut, dar forme asemănătoare s-au găsit și în alte localități din estul Ungariei³⁹. Căna (fig. 16/4), din pastă cenușie, înaltă de 19,5 cm, are analogii atât în nordul Crișanei, la Oradea, cit și pe teritoriul învecinat al Ungariei⁴⁰.

IX. PERIAM

Din colecția particulară Alexandru Rusu din Timișoara au ajuns în posesia Muzeului din Arad două vase cenușii, lucrate la roată (fig. 16/5), găsite în hotarul comunei Periam (jud. Timiș). Locul exact de descoperire nu este cunoscut. Vasul cu două torți își are analogii în descoperirile de la Szabadka și Nagykamarás⁴¹, iar ulciorul de formă bitronconică cu git lung și toară supraînălțată în unghi drept are corespondente apropiate în descoperirile de la Oradea-Salca⁴² și de la Csongrad și Tiszalök în estul Ungariei⁴³. Vasele datează din epoca «hunică» (secolele IV—V e.n.).

RECHERCHES ET FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE DÉPARTEMENT D'ARAD

RÉSUMÉ

A la suite des recherches de surface et des fouilles effectuées dans différentes localités du département d'Arad en 1960—1966, l'équipe de recherche du Musée d'Arad a abouti aux résultats suivants:

1. *Ville d'Arad. 1. Le quartier «Grădiște».* On a découvert des vases travaillés au tour, gris clair, mats, ou gris foncé, lustrés et à décor de lignes ondulées, ainsi que de la céramique travaillée à la main et insuffisamment cuite. Un peigre en os découvert ici (fig. 2/2), et la céramique d'Arad-Ceala, permet de les dater du IVe siècle de n.è.

2. *Le quartier Aradul Nou.* On a découvert un fragment de brique à l'inscription LEG IIII F(I), ayant donc appartenu à la quatrième légion Flavia Felix.

3. *Le territoire de la ferme agricole de Ceala.* On a découvert quelques pièces en fer (deux étriers, un mors, etc.) et une bague en bronze, faisant partie du mobilier d'une tombe orientée ENE—ONO, et qui, par certaines analogies orientales, date du Xe siècle de n.è. Quelques vases (fig. 6/2,3) et une fibule provinciale romaine (fig. 7), tout comme quelques pièces de monnaie romaines impériales en argent, appartiennent à la période de la cohabitation daco-sarmatique.

³⁹ Gyula, cf. M. Párducz, *op. cit.*, III, pl. CXXXI/3; Ujfaludak, cf. M. Párducz, *Archaeologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn* (prescurtat *Hunnenzeit*), AAASH, Budapest, 1959, p. XX/18.

⁴⁰ Oradea-Salca, cf. Dacia, N.S., IX, 1965, p. 404, fig. 1/9; Csongrad, cf. M. Párducz, *Hunnenzeit*, pl. XVI/3 și Gyula, cf. M. Párducz, *Sarmatenzeit*, III, pl. CXXXI/18. Corresp:—

dența urciorului cu două torți la Kiskörös, cf. Párducz, *Sarmatenzeit*, I, pl. VIII/323.

⁴¹ M. Párducz, *Sarmatenzeit*, III, pl. CXVIII/9 și CXXVI/28.

⁴² Dacia, N.S., IX, 1965, p. 404, fig. 1/6 și referința de la p. 405.

⁴³ M. Párducz, *Hunnenzeit*, pl. XXII/5 și XXV/3.

4. *Boulevard de la République*. Les découvertes de cet endroit, des tessons de vases travaillées à la main (fig. 8/1), et une valve de moule en grès pour haches à douille (fig. 8/2), peuvent être encadrées au début de la première époque de l'âge du fer.

5. *Le quartier Micălaca*. Le mobilier d'une tombe, surtout une petite tasse grise travaillée au tour (fig. 8/3), permet de dater le complexe (qui a été détruit) des IIe — IVe siècle de n.è.

6. *Le quartier Gai*. Les deux petits vases gris, travaillés au tour (fig. 8/4), de tradition provinciale romaine, proviennent probablement du mobilier de quelques tombes sarmatiques.

7. *Arad-Podgoria*. Un vase en pâte gris clair, non orné (fig. 8/5 b), témoignant d'une évidente tradition La Tène, peut être daté des IIIe — IVe siècles de n.è.

8. *Arad-Insula Mureşului*. Une grande cruche de couleur gris foncé, lustrée, sans décor (fig. 8/5), qui date des IIIe — IVe siècles de n.è.

II. Sînpetru German. A. Au lieu dit « Fintina Vacilor » on a découvert quelques vases, genre « pot de fleurs » (fig. 10/3 e, i.), un vase-bol à pied creux (fig. 10/2), qui représente un aspect local de la civilisation de Bodrogkeresztur, des fragments de céramique datant des XIe—XIIIe siècles et des vases décorés de points incisés et de lignes entrecoupées (fig. 10/5), qui appartiennent à la civilisation de Baden-Pécel, ainsi que deux tombes d'inhumation à mobilier caractéristique, de fibules en bronze, bracelets en fer, fusaïoles, perles (fig. 9 et 11). Sur la foi de ce mobilier, tout comme de l'orientation des squelettes (S—N et NNE—SSO), les tombes datent des IIIe — IVe siècles de n.è. et peuvent être attribuées aux Sarmates.

B. Au lieu dit « Rech » on a trouvé des pièces caractéristiques pour le mobilier des tombes sarmatiques, des IIIe — IVe siècles de n.è., c'est-à-dire, des fibules, des colliers demi-circulaires en bronze, des perles (fig. 11/4). On signale encore une hache à tranchants perpendiculaires (fig. 11/5), appartenant au type Jászladány.

C. Au lieu dit « Goliat », quatre pièces en fer, deux étriers, un mors et une pointe de lance (fig. 13/1), trouvent des analogies parfaites dans les découvertes de l'époque avare (586—679). Des découvertes isolées de ce genre trouvent des analogies, aux VIe—VIIIe siècles, à Demény-Ujfalu en Hongrie et à Tujahra en Union Soviétique. Il s'agit peut-être de l'enterrement symbolique d'un cheval.

D. Le territoire de la ferme agricole. Plusieurs objets en fer, un mors, deux étriers, une boucle de ceinture (fig. 12) et 38 appliques en bronze, ont été découverts auprès d'un squelette humain. On a pu établir des analogies avec les découvertes de Şiclău (dép. d'Arad), datées du Xe siècle de n.è.

E. Le lieu dit « Magazin ». Cet endroit avait livré auparavant une tombe de l'époque avare. Cette fois-ci on a découvert des vestiges hallstattiens et d'autres vestiges des XIe—XIIIe et XIVe—XVIe siècles (fig. 13/2).

III. Şeitin. Les découvertes de cet endroit comprennent trois vases gris, travaillés au tour, une fibule en argent et des fragments d'un verre, provenant de plusieurs tombes d'inhumation. Sur la foi de ce matériel archéologique, tout comme des analogies avec les découvertes de Sîntana de Mureş-Tirgşor-Izvoare et, en général, des nécropoles du IVe siècle de Munténie. Ces tombes peuvent être datées des IIIe—IVe siècles de n.è. et attribuées à la population sarmatique.

IV. Pecica-«Între vii». Fragments céramiques du Hallstatt, du La Tène et de la haute époque féodale, et quelques objets en bronze, acquis ultérieurement.

V. Păuliş. Vestiges de l'âge du bronze et de la première époque de l'âge du fer (poids en terre cuite fragmentaires et bousillage).

VI. Turnu. On a découvert plusieurs vases semblables à ceux des tombes sarmatiques des IIIe—IVe siècles de n.è.

VII. Dorobanţi. On a pu sauvegarder de nombreuses pièces, représentant le mobilier de trois tombes. Tome M.I: une petite fibule en bronze, une boucle d'oreille en bronze, des perles confectionnées dans différentes matières premières. Tombe M.II: fragments d'une monnaie en

bronze, etc. Tombe M.III: une petite cruche en pâte travaillée au tour et une fibule en bronze du type au pied replié en-dessous. Sur la foi des analogies avec les tombes sarmatiques, on peut dater cette découverte des IIIe–IVe siècles de n.è.

VIII. Iratoșul Mare. Deux grands vases travaillés au tour datant de la période des Huns, (IVe–Ve siècles).

IX. Periam. Deux vases gris travaillés au tour, dont l'un à deux anses ayant des analogies avec les découvertes de Szabadka et Nagykamarás. L'autre, une cruche bitronconique à long col et à une anse surélevée formant un angle droit, a des analogies avec les découvertes de Oradea-Salca et celles de Csongrad et Tiszalök (dans l'est de l'Hongrie). Les deux datent de l'époque des Huns (IVe–Ve siècles de n.è.).

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Les localités à découvertes archéologiques du département d'Arad.
 Fig. 2. — *Arad-Grădiște*, 1, tessons du IVe siècle; 2, peigne en os.
 Fig. 3. — Coupe de la paroi sud; on remarque le pourtour des deux fosses.
 Fig. 4. — *Arad-Ferme agricole «Craia»*. Le squelette du Xe siècle.
 Fig. 5. — *Arad-Ferme agricole «Craia»*. Pièces du mobilier funéraire de la tombe.
 Fig. 6. — *Aradul Nou*, 1, brique à estampille romaine; 4, tesson. *Arad-Ferme agricole «Craia»*, 2, vases de facture celtique; 3, bracelets en bronze; 5, vases de la période de cohabitation daco-sarmatique.
 Fig. 7. — *Arad-Ferme agricole «Craia»*. Fibule en bronze.
 Fig. 8. — *Arad, Boulevard de la République*, 1, tessons; 2, moule pour haches à douille. *Arad-Mișclara*, 3, petite tasse en terre cuite; *Arad-Gai*, 4, vases en terre cuite; *Arad-Insula Mureșului* et *Arad-Cara Podgoria*, 5 a, b, vases travaillés au tour des IIIe–IVe siècles.
 Fig. 9. — *Sînpetru German-«Fintina vasilor»*, 1, Relevé général des lieux; 2, Relevé du sondage de 1963 (cassette A) et 3, du sondage de 1965 (cassette B).
 Fig. 10. — *Sînpetru German-«Fintina vasilor»*, 1, vases de la cassette A; 2, vase principal de la cassette A; 3a–j, vases de la civilisation de Bodrogkeresztur; 4, lames de couteaux en silex; 5, tessons de la civilisation de Baden, provenant de la cassette B.
 Fig. 11. — *Sînpetru German-«Fintina vasilor»*, 1, pièces du mobilier funéraire de la tombe sarmatique n° 1; 2 a–c, vases des mobiliers des tombes sarmatiques (cassette B); 3, perles de la tombe sarmatique n° II; 6 a–f, vases des IIIe–IVe siècles découverts isolément. *La liudii «Reb»*, 4, objets provenant d'une tombe sarmatique; 5, hache en cuivre à tranchants perpendiculaires.
 Fig. 12. — *Sînpetru German-Ferme agricole*. Squelette et objets composant le mobilier funéraire (Xe siècle).
 Fig. 13. — *Sînpetru German. La liudii «Goliat»*, 1, objets en fer de l'époque avare. *La liudii «Magarzia»*, 2, tessons de différentes époques.
 Fig. 14. — *Șitin*, 1 a–c, vases des tombes sarmatiques; 2, fibule en argent; 3, verre; *Perisa, La liudii «Între vii»*, 4, pièces d'un dépôt de bronzes; 5, tessons de différentes époques.
 Fig. 15. — *Păuliș*, 1, tessons de l'âge du bronze et de la première époque de l'âge du fer; 2, tesson à décor incurvé; 3, vase-jouet en terre cuite; 4, fragment de vase à décor spiralé. *Turnu*, 5, vases des tombes sarmatiques.
 Fig. 16. — *Dorobanți*, 1, pièces du mobilier de la tombe I; 2, pièces des mobiliers des tombes II et III; *Iratoșul Mare*, 3, vase de l'époque des Huns; 4, cruche de l'époque des Huns; *Periam*, 5, vases de l'époque des Huns.
 Fig. 17. — *Dorobanți*. Petite tasse en terre cuite de la tombe n° III.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN EPOCA FIERULUI ÎN JUDEȚUL VÎLCEA

GH. I. PETRE-GOVORA

DESCOPERIRILE arheologice făcute în ultimii ani în nord-estul Olteniei prezintă o importanță din ce în ce mai mare pentru cunoașterea istoriei vechi a acestei regiuni. Așezări și urme arheologice din prima și a doua epocă a fierului au fost identificate în ultimul timp în numeroase puncte din depresiunea subcarpatică și zona intra-montană, cum sînt: Muntele Arnota, poalele munților Lotru și Cozia, precum și pe dealurile și terasele rîurilor. Relatarea de față își propune să facă cunoscut materialul arheologic provenit din descoperiri inedite pe cursul rîului Olt și al afluenților lui.

1. *Brezoi*. La circa 300 m sud-est, după ce pîrîul din Valca lui Stan se unește cu rîul Lotru, la poalele muntelui, pe stînga șoselei Brezoi-Malaia, se găsește un dîmb din care locuitorii scot pămînt pentru făcut cărămidă. Punctul se numește La Zăvoiaș și este proprietatea locuitoarei Zamfira Vilcu. În vara anului 1963 am observat în profilul malului, la o adîncime de circa 1—2 m, urme de arsură, chirpic, cărbune, oase și fragmente ceramice specifice primei epoci a fierului. Este vorba de o locuință distrusă mai mult de jumătate cu ocazia săpării pămîntului. În restul locuinței am găsit mai multe fragmente ceramice și o fusaiolă.

Din materialul ceramic cules cu această ocazie, notăm: fragment dintr-un castron cu buza răsfrîntă înspre interior, avînd pe umăr o mică proeminență (fig. 1/1). Pasta, conținînd multe paiete de mică, e de culoare cărămidie. Un alt fragment provine dintr-un vas mare cu toarta prinsă pe diametrul maxim (fig. 1/2). Pasta în amestec cu nisip și pietricele e de culoare cenușie închis. Alt fragment provine de la buza unui vas și este ornamentat cu briu alveolar în relief (fig. 1/3). Pasta în amestec cu nisip, pietricele și mica este de culoare cărămidie, zgrunțuroasă și aspră la pipăit. Mai notăm o fusaiolă tronconică (fig. 1/4) din pastă de culoare închisă în amestec cu nisip și mica.

Se dovedește astfel că La Zăvoiaș a fost o așezare din prima epocă a fierului, iar locuitorii ei se ocupau cu păstoritul, creșterea vitelor, torsul și țesutul.

2. *Cozia Veche*. Pe drumul național Rm. Vilcea-Sibiu, la km 198, pe malul drept al Oltului, în punctul Poiana Cozia Veche unde se mai văd ruinele unei biserici, cu ocazia plantării unor conifere am descoperit în primăvara anului 1965 o așezare dacică¹. Așezarea se află în unghiul format de pîrîul Valea Poștei cu Oltul, la poalele muntelui Basarab, fiind tăiată de drumul național amintit. De pe ambele părți ale drumului și în special din dreapta șoselei am cules fragmente ceramice, bucăți de chirpic și oase de animale.

¹ Tot cu această ocazie, am cules și fragmente ceramice decorate cu gîuri-butoni, specifice culturii Glina III.

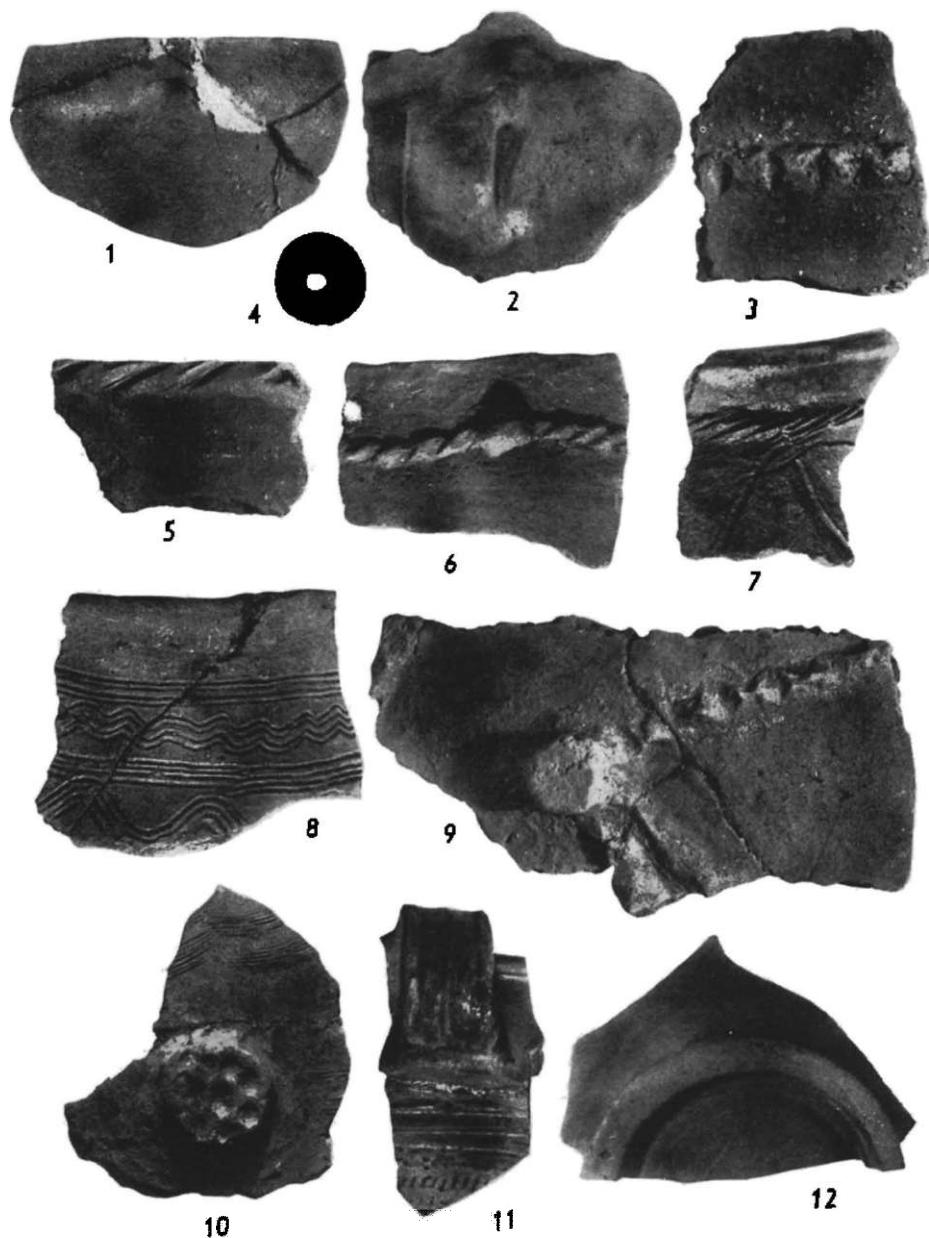

Fig. 1. — Brezoi. *Valca lui Stan*. 1–3, fragmente ceramice hallstattiene; 4, fusniolă. *Cozia Veche*, 5–12, ceramică La Tene.

Materialul ceramic se împarte în două grupe: ceramica lucrată cu mâna și ceramica lucrată la roată. Predomină ceramica lucrată cu mâna din pastă nisipoasă, având în compoziție paiete de mica. Forma frecventă este aceea a vasului-borcan cu buza dreaptă (fig. 1/6)

sau ușor evazată (fig. 1/5, 7, 8). S-au găsit și câteva fragmente de ceașcă dacică fără ornament. Majoritatea fragmentelor ceramice sînt ornamentate cu briuri crestate sau alveolare (fig. 1/6, 7, 9), întrerupte uneori de proeminențe cilindrice ușor reliefate.

Pe unele fragmente se observă un ornament mai bogat, constînd din benzi de linii orizontale sau în val, incizate pe umărul vasului (fig. 1/8). Nu lipsește nici valul simplu

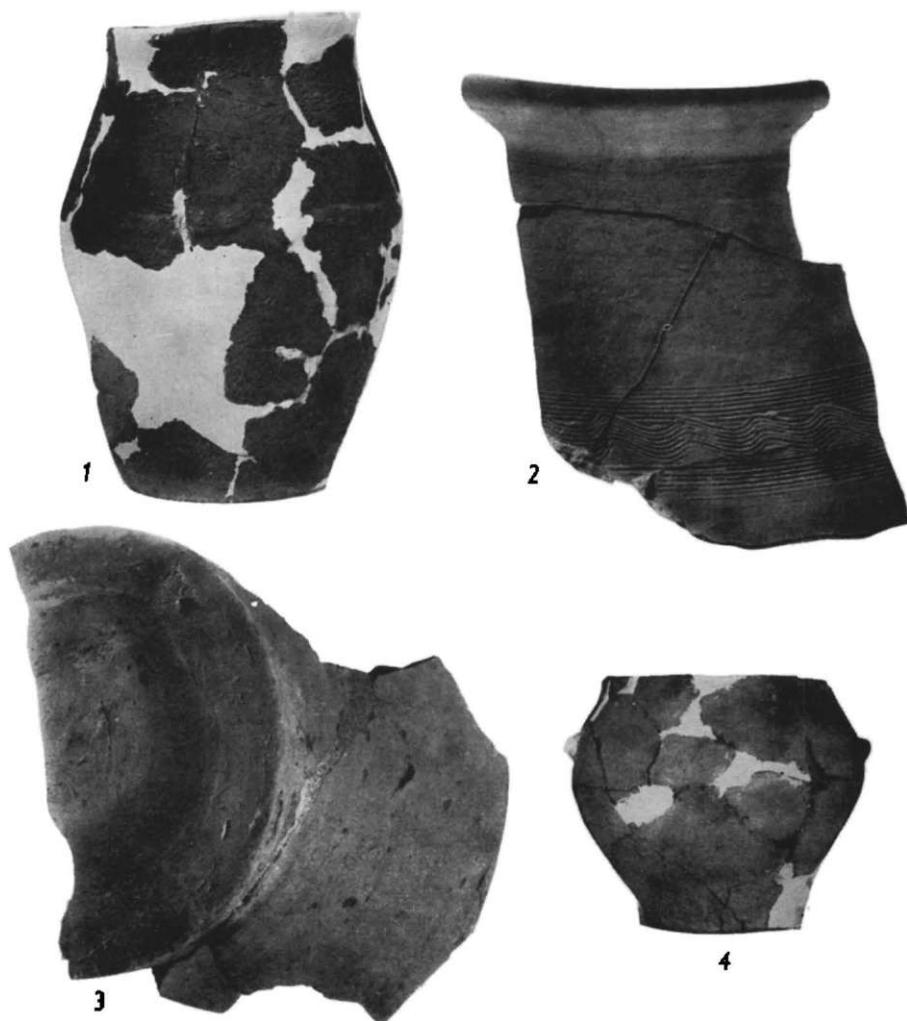

Fig. 2. — *Cozia Vesbe*. 1-3, ceramică La Tène, *Ocnule Mari*. 4, vas hallstattan.

(fig. 1/7). Mai rar întilnit este decorul făcut cu « măturica » (fig. 1/10) și obiceiul de a se cresta buza vaselor (fig. 1/5). Din această categorie ceramică s-a întregit chiar un vas (fig. 2/1). Ceramica lucrată la roată este mai puțină și e arsă aproape exclusiv la cenușiu, cu excepția câtorva fragmente arse la roșu (fig. 2/2,3). Pasta este fină și conține adesea paiete de mica. Fragmentele ceramice găsite provin de la vase cu fundul inelar (fig. 1/12

și 2/3). Un fragment de la buza unui vas mare ars la roșu este ornamentat cu o bandă de linii în val, încadrat de alte două benzi orizontale (fig. 2/1), toate incizate. Un alt fragment este ornamentat cu șiruri de impresiuni în genul decorului făcut cu roțița (fig. 1/11).

Ceramica de la Cozia Veche prin tehnica de lucru, formă și ornament își găsește analogii pînă la identitate în așezarea dacică de pe Stogul lui Coțofan de la Cuciulata (jud. Brașov), cercetată de Gh. Bichir și datată în secolul I î.e.n.—I e.n.²

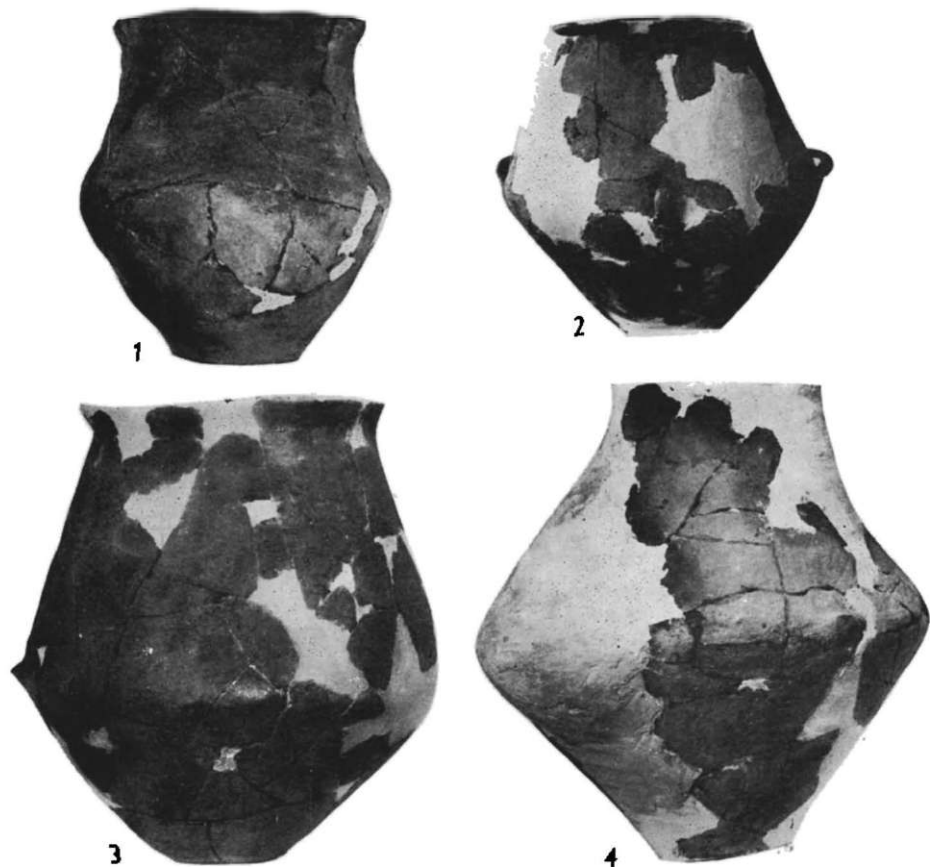

Fig. 3.—Ornele Mari. Vase hallstattiene.

Rezultă deci că la Cozia Veche a fost o așezare dacică cu perioadă maximă de înflorire în secolul I e.n. și a cărei existență a încetat în timpul războaielor dintre daci și romani de la începutul secolului al II-lea e.n. După distrugerea așezării de aici, romanii au construit în apropiere, pe celălalt mal al Oltului, castrul de la Bivolari³.

² Vezi Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuciulata*, în *Materiale*, VII, p. 351—354; idem, *Așezări dacice în țara Oltului*, în *Studii și comunicări*, Sibiu, 1968.

³ D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, București, 1968 p. 266—270.

3. *Bujoreni*. Pe vatra satului Bujoreni, în punctul numit La Culi, am cules fragmente ceramice din a doua epocă a fierului.

4. *Ocnele Mari*. În punctul Bogdan din satul Teica, orașul Ocnele Mari, pe perimetrul sondelor de sare, trăsându-se un drum de acces, s-a secționat o groapă semiovală (parțial distrusă), cu multă arsură și vase întregi sau întregibile, din prima epocă a fierului. Pe partea opusă a drumului, precum și la circa 50 m est, s-au găsit multe fragmente ceramice aparținând culturii Glina III.

Vasele s-au găsit toate culcate pe o parte, în afară de unul (fig. 2/4) care s-a găsit în poziție verticală. Două din vase au fost găsite întregi, dar fragmentate la scoatere; ele conțineau pământ ars, fără cenușă sau oase calcinate.

Componența pastei și culoarea diferă de la vas la vas, necesitând o descriere sumară a fiecăruia: 1; vas lucrat din pastă poroasă cu nisip și pietricele mărunte, ardere incompletă, de culoare cărămizie, pe alocuri cărămiziu închis, cu profil sferoidal, gîtul scurt, arcuit spre interior, buza dreaptă, picior înalt, fără slip, iar pe umărul vasului sînt 4 proeminențe (gurguie) organice (fig. 2/4); 2, vas din pastă cu nisip și pietricele de culoare cărămizie, cu multe pete închise, mai păstrează urme de slip, de formă tronconică, gîtul înalt și buza arcuită spre exterior, fără ornament (fig. 3/1); 3, vas mare lucrat din pastă în amestec cu nisip și multe pietricele, unele de mărinea bobului de orez, cu slip pe ambele fețe, de culoare cărămizie, cu pete cenușiu-negricioase, de formă bitronconică, gîtul înalt, cilindric, buza dreaptă, avînd 4 mănusi tubulare ce leagă linia de maximă rotunjime cu gîtul vasului (fig. 3/2); 4, vas lucrat din pastă nisipoasă cu pietricele mărunte în compoziție, de culoare cărămizie-cenușie, cu slip negru în exterior și cenușiu-negricios în interior, cu profil bitronconic, gîtul înalt, buza răsfrîntă spre exterior, avînd pe linia de maximă rotunjime patru apucători lăsate în jos (fig. 3/3); 5, vas lucrat din lut în amestec cu nisip fin, rar pietricele, de culoare neagră-cenușie, cu strat cărămiziu în exterior, formă bitronconică, gîtul înalt, buza dreaptă, avînd pe linia de maximă rotunjime patru proeminențe organice ușor alungite (fig. 3/4). Vasele descoperite în groapa din Ocnele Mari au asemănări cu vasele din necropola de la Teiuș, amintite mai jos și cu ceramica din necropola de la Tigveni⁴.

a) *Valea Răii—Copăcel* (Ocnele Mari). Pe partea dreaptă a șoselei Rîmnicu Vilcea—Ocnele Mari, din grădina locuitorului D. Gogiu și a vecinilor, am adunat fragmente ceramice din a doua epocă a fierului. În malul drumului din apropiere s-au observat și urmele stratului de cultură. Din constatările făcute pe teren reiese că aici a fost o așezare geto-dacică. Materialul recoltat a ajuns la Muzeul județean Vilcea.

b) *Valea Sărată*. Pe partea dreaptă a pîriului Sărat din satul Slătioarele (or. Ocnele Mari), în grădina locuitoarei Maria Pircioagă, s-a dezvelit un mormint din prima epocă a fierului și piatra a fost întrebuintată la temelia casei. Urna și alte vase au fost sparte și împrăștiate. S-au cules cîteva fragmente ceramice specifice primei epoci a fierului.

5. *Căzănești* (Rîmnicu Vilcea). Pe teritoriul satului sub poalele dealului Căzănescu, la circa 400 m est de biserică, săpîndu-se o groapă pentru depozitat borhot de prune, s-a dat de fragmente ceramice din a doua epocă a fierului. Notăm: un fragment dintr-un vas-castron cu marginea răsfrîntă în afară (fig. 4/11), lucrat din pastă nisipoasă de culoare brun-cenușie în exterior și negru în interior; un alt fragment provenit de la o buză de vas lucrat din pastă nisipoasă cu pietricele în amestec; vasul a fost ars la cărămiziu și are o proeminență crestată sub buză.

⁴ Informații de la Alex. Vulpe.

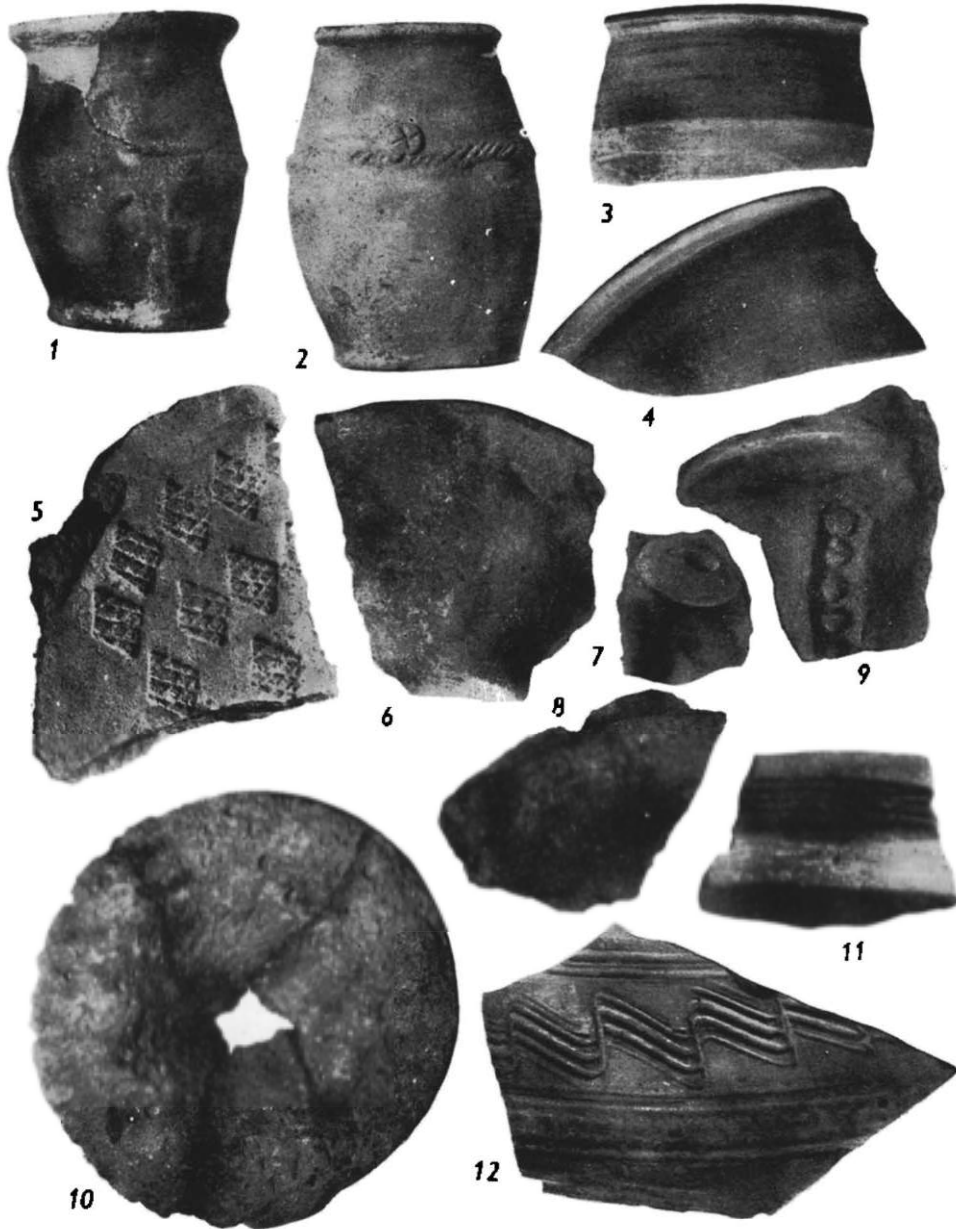

Fig. 4. — *Buleta Plută*. 1-6, 12, vase și fragmente ceramice; 10, fragment de rășină; 7-9, fragmente ceramice de la Valea Buletei; 11, fragment ceramic hallstărtian de la Căzănești.

6. *Stolniceni* (Rimnicu Vilcea). În punctul Borăneasca s-au cules fragmente ceramice caracteristice Latène-ului geto-dacic⁵.

7. *Buleta* (com. Mihăești). La 3 km nord-est de gara Govora, în unghiul format de șoseaua Gara Govora—Băile Govora cu drumul național Rimnicu Vilcea Horezu, pe un dîmb în punctul numit La Plută, în primăvara anului 1961 desfundîndu-se terenul pentru a se amenaja o pepinieră pomicolă, s-a dat de arsură, cenușă, numeroase fragmente ceramice vase, unelte, rîșnițe etc. S-au putut identifica urmele a circa 200 de complexe (gropi de provizii și bordeie).

Ceramica descoperită este specifică epocii geto-dacice și poate fi împărțită în: ceramică lucrată cu mîna și la roată. Din prima categorie amintim vasul-borcan și ceașca dacică, lucrate din pastă nisipoasă cu paiete de mica în compoziție, precum și două vase cu buza înclinată în afară și fundul ușor evazat. Unul este ornamentat cu un briu în relief alveolar, dispus pe diametrul maxim (fig. 4/1), iar al doilea cu un briu în relief creat, dispus pe umărul vasului, iar deasupra briului se află o proeminență cilindrică avînd incizat pe suprafața plană un X (fig. 4/2). Relativ numeroase sînt și căușite dacice din care notăm un fragment (fig. 4/6). Tot pe vasele lucrate cu mîna amintim și decorul ștampilat (fig. 4/5). Ștampila este în formă de romb și are în interior alte romburi mai mici. Din ceramica fină, cenușie lucrată la roată și foarte bine arsă, notăm fragmentele de străchini și fructiere (fig. 4/3—4), precum și un fragment din corpul unui vas cu pereții groși ornamentat cu «pieptenul» în valuri elegante, iar deasupra cu o bandă crestată vertical (fig. 4/12).

În așezare s-au găsit și părțile inferioare a două rîșnițe (fig. 4/10) și altele fragmentare. De asemenea, s-a găsit și un depozit de unelte de fier⁶, compus din: 1, fragment de sapa cu muchia lipsă, iar colțul tășului și partea laterală știrbite; starea de conservare bună; 2, topor cu tășul drept, corpul puțin curbat și muchia dreptunghiulară (o parte ruptă); starea de conservare bună; 3, teslă cu urechi, lipsă parte din tăș, cu muchia dreptunghiulară corpul puțin curbat, gaura de fixare a cozii rotundă, avînd pe ambele părți două urechi de apărare; starea de conservare bună; 4, fragment de seceră curbă; starea de conservare relativ bună; 5, fragment de seceră (?) de o formă lunguiață; 6, două fragmente de lanț lucrat în inele cu cioc, păstrîndu-se inelul de siguranță și o parte din corpul lanțului; starea de conservare mediocră.

Depozitul de unelte găsit în așezarea din cimpia Buleta aduce noi date în legătură cu agricultura și meșteșugurile practicate de populația geto-dacă în secolele II î.e.n. — I e.n. El întregeste pe cele descoperite pe muntele Strîmbul⁷, Grădiștea Muncelului⁸, Piatra Roșie⁹, Poiana¹⁰ și altele. Sapa, toporul, tesla și secerile își găsesc analogii în depozitele de pe muntele Strîmbul¹¹ și celelalte descoperiri de unelte. În așezare s-au recoltat și fragmente ceramice romane, lucrate la roată, de culoare cărămizie, specifice secolelor I—II e.n. Ceramica dacică și importurile romane datează așezarea de la Buleta începînd din secolul I î.e.n. pînă la începutul secolului II e.n. Distrugerea așezării trebuie pusă în legătură cu războaiele dintre daci și romani din vremea lui Traian.

8. *Valea Buletei* (satul Buleta, com. Mihăești). La circa 300 m vest de biserica satului, am identificat o așezare geto-dacică. Din malul unui pîrîiaș am adunat mai multe fragmente

⁵ D. Tudor, *op. cit.*, p. 220.

⁶ Depozitul de unelte l-am depus la Muzeul județean Rm. Vilcea.

⁷ Ion Berciu și Alex. Popa, *Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strîmbul, de lângă Grădiștea Muncelului*, SCIV, 1, 1963, p. 151 și urm.

⁸ C. Daicoviciu și colaboratorii, în SCIV, IV, 1953, 1—2, p. 164—172.

⁹ Idem, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie, București* 1954, p. 130, 133 și urm.

¹⁰ R. Vulpe, *La civilisation dace à la lumière des fouilles de Poiana*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 147—149.

ceramice, chirpic și oase de animale. Ceramica este lucrată din pastă în amestec cu pietricele și are culoarea cărămizie brună. Ca ornament amintim alveole aplicate sub apucătoarea semi-circulară (fig. 4/9) și apucătoarea aproape circulară având în mijloc o gaură neperforată (fig. 4/7). Între formele ceramice amintim un fragment de castron cu buza răsfrântă spre interior, iar pe partea superioară a buzei cu ușoare caneluri oblice (fig. 4/8). Pe baza elementelor ceramice așezarea se datează cu aproximație spre începutul celei de a doua epoci a fierului.

9. *Bîrsești* (com. Mihăiești). La circa 150 m de biserica satului, prin alunecarea unui mal, s-a dezvelit o vatră de locuință cu multă arsură și fragmente ceramice specifice primei epoci a fierului.

După tehnica în care a fost executată, ceramica poate fi împărțită în ceramică grosolană cu pietricele în amestec, cu slip pe ambele fețe, de culoare cărămizie sau cărămiziu închis, arsă incomplet și ceramică fină cu nisip în amestec, de culoare castanie închisă și bine arsă.

În prima categorie au fost executate vase cu pereții groși, buza dreaptă, având o apucătoare plasată pe corpul vasului și ușor lăsată (fig. 5/2). Alte fragmente ceramice sînt de la vase cu pereții mai puțin groși, gîtul înalt, buza dreaptă, avînd ca ornament un briu alveolar (fig. 5/4), sau de la altele cu buza ușor arcuită spre interior, iar sub buză un briu alveolar sub care e plasată o mică proeminență (fig. 5/7). Pe unele fragmente ceramice remarcăm adîncituri în formă de linii arcuite și repetate, plasate pe umărul vasului (fig. 5/3).

Din ceramica fină amintim un fragment de castron lucrat din pastă de culoare castanie, neuniformă, cu pete spre negru sau spre cărămiziu, cu slip la suprafață și bine lustruită. Are marginea arcuită spre interior, iar pe umăr, în exterior, sînt executate caneluri (fațete) oblice și o proeminență lățită și ușor înălțată (fig. 5/1 a). Ca decor, sub umăr are trei linii ușor adîncite, paralele, dispuse în ghirlandă atît în exterior (fig. 5/1 a) cit și în interior (fig. 5/1 b). Tehnica de executare, forma și decorul sînt specifice Halstatt-ului timpuriu.

10. *Mihdiești*. Pe latura de sud-vest a curții bisericii satului, cu ocazia terasării unui drum de acces spre Sanatoriul T.B.C. am descoperit fragmente ceramice, oase și cărbune dintr-o așezare dacică. Asemenea fragmente ceramice mai apar și în cimitirul din curtea bisericii.

În materialul arheologic cules predomină ceramica lucrată cu mina, din pastă în amestec cu nisip și cioburi pisate, de culoare cărămizie sau cărămiziu-cenușie, pereții avînd un slip foarte subțire în exterior. De asemenea, apar și fragmente ceramice de culoare neagră în exterior și negru-castaniu în interior, slipuite și bine lustruite pe ambele fețe. Ceramica lucrată la roată este de categorie fină, din pastă în amestec cu nisip și paiete de mica, de culoare cenușie.

În prima categorie ceramică deosebim ca tipuri vasul-borcan cu apucători și decorat cu briul alveolar și ceașca tronconică în formă de căuc cu toarta supraînălțată (fig. 5/5).

Din a doua grupă menționăm un fragment de vas cu buza îngroșată și lățită spre exterior, dungată de o adîncitură circulară, cu mînușa ruptă ce unea gîtul cu corpul vasului (fig. 5/6). În ceea ce privește datarea acestei așezări, trebuie să ținem seama de prezența cestii cu toartă supraînălțată, care apare încă din prima fază a epocii fierului, continuînd pe cele cu mult mai vechi din epoca bronzului, și care este încadrată ca formă principală a ceramicii geto-dace din faza I a secolelor V—IV î.e.n.¹² Prezența

¹¹ Ion Berciu și Alex. Popa, *op. cit.*, p. 152, 154 și 155, fig. 1/4, 7—8 și fig. 2/1, 10.

¹² Vezi Ion H. Crișan, *Ceramica daco-gețică*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 18.

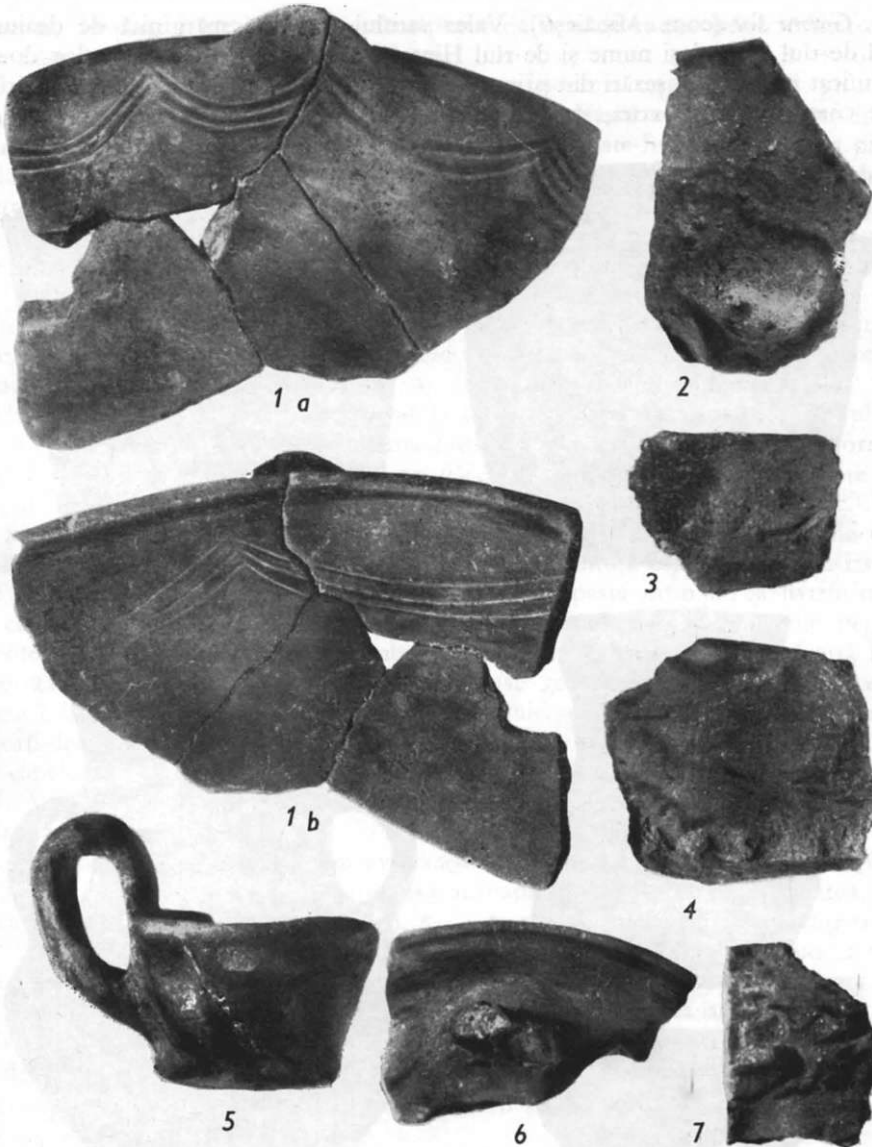

Fig. 5. — *Birșești*. 1 a, b — 4, 7, fragmente ceramice din prima epocă a fierului. *Mibăiești*. 5, ceașcă; 6, fragment ceramic.

ceramicii lucrate la roată se pare că ar indica și o locuire din secolul al IV-lea î.e.n. când autohtonii au adoptat roata olarului¹³. Săpături sistematice vor putea lămuri periodizarea așezării geto-dacice.

¹³ *Ibidem*, p. 21.

11. *Govora Sat* (com. Mihăiești). Valea satului Govora, mărginită de dealuri, este brăzdată de riul cu același nume și de riul Hința. Pe terasele înguste ale celor două riuri am identificat mai multe așezări din prima și a doua epocă a fierului. Aceste așezări înaintază pe cursul riului Govora, spre com. Bunești, și satul Teiușul.

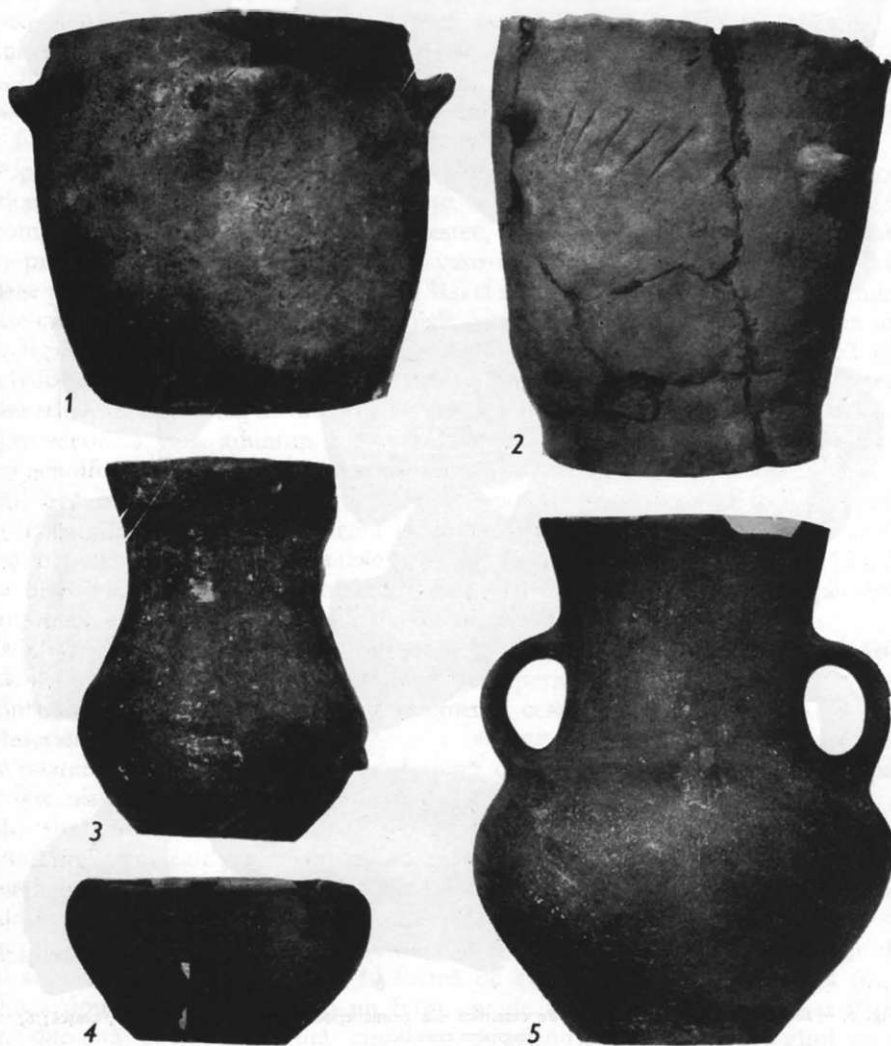

Fig. 6. — *Poieni*. Vase hallstattiene.

a) *Așezarea Poieni*. Pe terasa riului Hința și pe dreapta șoselei Gara Govora-Băile Govora, se află o așezare din prima și a doua epocă a fierului. Primele fragmente ceramice culese în anul 1960 au fost depuse la Muzeul județean Vilcea. Cu ocazia lucrărilor de amenajare a sondei au fost recuperate, în afară de cioburi, mai multe vase întregi și

fragmentare. În cadrul așezării dacice s-au putut delimita și câteva bordeie marcate prin pete de arsură, cenușă și numeroase cioburi.

Din materialul arheologic cules de pe teren notăm: un vas scund în formă de sac, cu patru apucători în cruce, puțin mai jos de buză. Vasul a fost găsit într-un bordei împreună cu alte fragmente ceramice, cărbune și cenușă. Este lucrat din lut cu pietricele, aspru la pipăit, are pereții groși și buza dreaptă. Pe corp se observă urme de ardere secundară (fig. 6/1). Un alt vas în formă de sac dar cu profil mai zvelt a fost găsit tot într-un bordei împreună cu alte resturi ceramice. Vasul, lucrat din pastă nisipoasă de culoare cărămizie, are pereții ușor deformați. Buza este îngustă și înclinată în interior (fig. 6/2). Fundul lui se detașează puțin în afară de corpul vasului și prezintă, din distanță în distanță, apăsări făcute cu degetul. Sub buză are patru apucători cilindrice și rotunde. Între ele (una ruptă recent) se găsesc tăieruri late, paralele și oblice, care constituie singurul decor.

Alt vas întreg (fig. 6/3) a fost găsit la 0,80 m adâncime în peretele șanțului săpat pentru o conductă. Este în formă de urnă bitronconică, având gura trompetiformă. Sub linia de maximă rotunjime a corpului se găsesc patru apucători mici, aplicate ulterior pe corpul vasului. Are un profil elegant, lut negru-cenușiu lustruit puternic. În pastă se află pietricele și impurități care răzbat și prin slipul din exterior. Un vas de o formă originală (fig. 6/5) a fost găsit împreună cu o străchinușă-capac (fig. 6/4). Este lucrat din lut negru cu foarte slabe nuanțe cenușii, având în pastă nisip fin și foarte mici pietricele ca degresant. Frământarea pastei nu a fost perfectă. În exterior, slip negru, lustruit puternic. Vasul are corpul bombat, gîtul cilindric, buza ușor răsfrîntă în afară, avind două torți în bandă lată aplicate și dispuse vertical. În spațiul dintre cele două torți, exact la mijloc, au fost aplicate două gurguie, care nu sînt perfect ascuțite. Cele două torți leagă gîtul vasului cu umărul acestuia. Pe toată suprafața rotunjimii vasului se află caneluri (fațete) oblice și paralele, în genul pliseurilor, care pleacă de pe umărul vasului. Vasul are analogii cu ceramica descoperită în necropola de la Ferigile¹⁴.

În pămîntul excavat s-a găsit și o ceașcă din lut în amestec cu pietricele, de culoare cărămizie, pe alocuri cărămiziu închis, avind toarta supraînălțată și ruptă recent (fig. 7/9).

Din partea nordică a așezării, distrusă aproape în întregime de excavator, afară de ceramica descrisă (fig. 6/1, 2 și fig. 7/9), s-a mai recoltat un fragment dintr-o mărgea de sticlă (spartă recent) cu ochi și chip omenesc în culori (fig. 7/2): fruntea și partea laterală a feții albastru închis, fața, nasul și urechea în alb, iar ochiul un punct albastru în alb. Este perforată vertical și presupunem că pe revers avea aceeași figură. Această sticlă colorată este caracteristică pentru epoca Latène III¹⁵. Tot aici s-au găsit șase fragmente de amforă elenistică, din rîndul cărora amintim un fragment de buză de amforă îngroșată spre exterior (fig. 7/3). Tehnica de lucru și lutul amintesc de amforele rodiene în care se importa vin sau untdelemn.

Din materialul arheologic descoperit în Poieni face parte și o statueta antropomorfă fragmentară (fig. 7/6) avind o perforație longitudinală. Pe aria așezării s-a găsit o greutate de la războiul de țesut, precum și o rîșniță din rocă dură.

În partea de vest a așezării, săpîndu-se un bazin s-a găsit la adîncimea de 1 metru o vatră de locuire cu fragmente ceramice și arsură. Dintre acestea notăm: un fragment

¹⁴ Vezi Alex. Vulpe, *Necropola baltrastiană de la Ferigile*, Edit. Acad., București, 1967, pl. XXVIII, fig. 1.

¹⁵ V. Părvan, *Dacia*, ed. a IV-a, trad. R. Vulpe, Edit. științifică, București, 1967, p. 119.

de vas din lut negru-cenușiu cu mult nisip fin și pietricele mărunte (fig. 7/5), cu decor în val, cuprins între benzi făcute cu «așchia.» Peste ornament este aplicată o proeminență. Amintim, de asemenea, un fragment dintr-o oală lucrată din aceeași pastă, cu

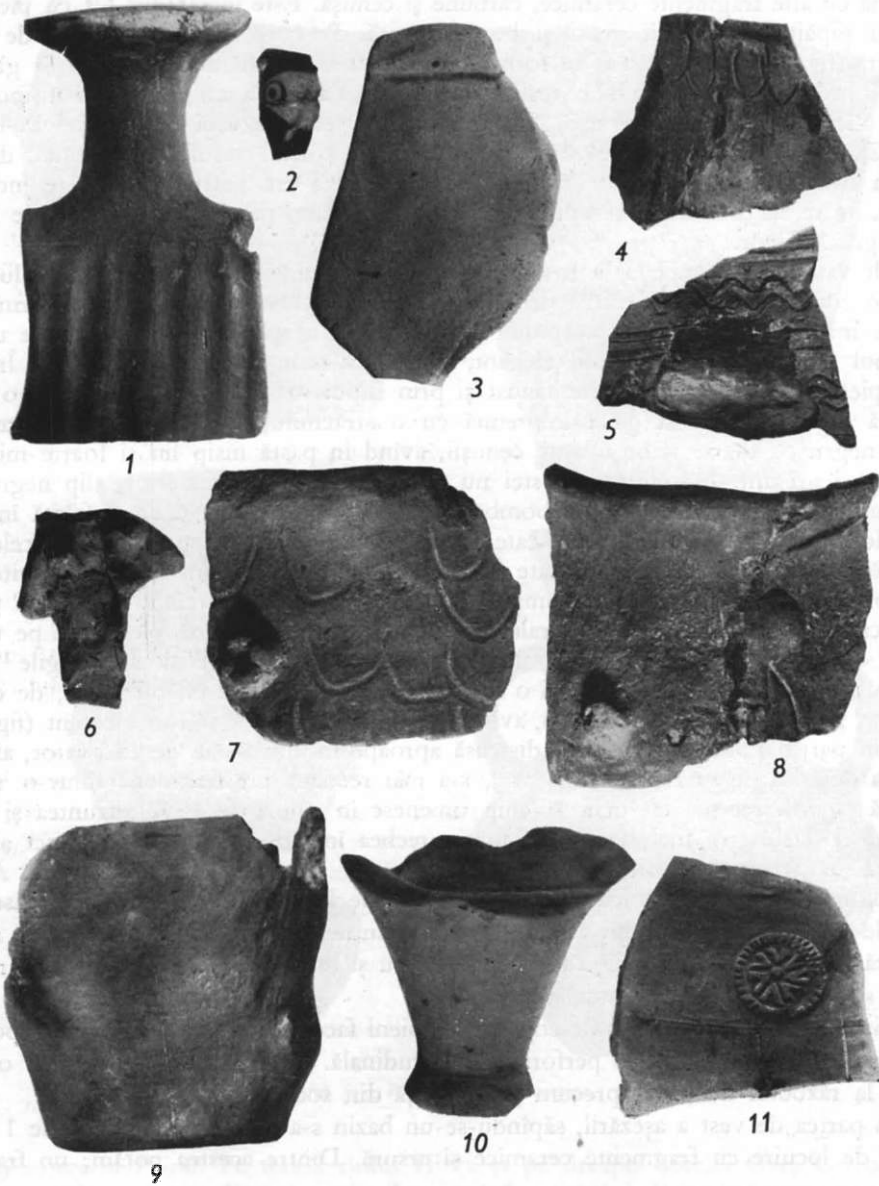

Fig. 7. — *Poieni*. 1, 9, 11, fragmente ceramice; 2, mărgeică; 3, fragment de amforă elenistică; 6, fragment de statuie antropomorfă; 4, 5, fragmente ceramice La Tène. *Sub Chilimii*. 7, 8, fragmente ceramice La Tène. *La Sigea*. 10, fragment de fund de amforă elenistică.

buza ușor răsfrîntă în afară (fig. 7/4). Ca decor, sub buza vasului, are imprimate semne de forma literei ω. Un fragment dintr-un vas mare, care nu s-a putut reconstitui și se află la Muzeul din Rm. Vilcea, lucrat la roată, din pastă în amestec cu nisip fin de culoare cărămizie-gălbuie, avînd ca decor rozete șampilate (fig. 7/11), încheie parte din materialul arheologic descoperit la Poieni. Așezarea se încadrează în faza grupului Birsești-Ferigile¹⁶ continuînd a se dezvolta și în Latênc-ul geto-dacic¹⁷.

b) *Sub Chilimii*. Pe partea stîngă a rîului Govora, la circa 500 m nord de așezarea Poieni, la poalele dealului «Sub Chilimii», în anul 1961 s-a săpat o fîntînă în curtea locuitorului Florea Murăruș și cu această ocazie la 1 m s-a dat peste oase, cărbuni și fragmente ceramice aparținînd epocii Latêne dacice.

Ceramica este lucrată cu mîna în tehnica specific dacică. S-au găsit și două vase întregi: o ceașcă dacică (fig. 8/7) și un vasuș tronconic (fig. 8/4). Două fragmente ceramice provenind de la vase-borcan au ca decor: unul un ornament adîncit, trasat neregulat pe corpul vasului, peste care s-a aplicat un buton apăsător de degetul (fig. 7/7), iar celălalt un decor incizat (se pare virful unei frunze), deasupra decorului avînd o aplicație în relief (fig. 7/8).

c) *La Stejar*. Pe partea dreaptă a rîului Govora, în unghiul format de șoseaua Govora Gară-Băile Govora cu rîul, am descoperit o așezare din secolul al III-lea e.n.¹⁸. În așezare s-au găsit și fragmente ceramice din a doua epocă a fierului, precum și un fund de amforă elenistică (fig. 7/10). Este probabil că aceste fragmente să fie rulate din așezarea Poieni care se găsește la circa 300 m vest.

d) *Mănăstirea Govora*. În fața porții mănăstirii și în cîrtea locuitorului Alecu Sava, săpîndu-se o groapă pentru scos pămînt de făcut cărămidă, am scos de la o adîncime de 0,80 m fragmente ceramice și o urnă din prima epocă a fierului, din epoca geto-dacă precum și din epoca bronzului, cultura Verbicioara. Vasul-urnă a fost găsit în poziție oblică, spart de forța tasării pămîntului, iar în el nu s-a găsit cenușă sau urme de incinerare. Urna este lucrată din lut negru-cenușiu cu slip pe ambele părți. Sub linia de maximă rotunjime se găsesc patru apucători (fig. 8/1).

Așezarea din a doua epocă a fierului se întinde și la nord de mănăstire, unde în vara anului 1967 locuitorul Gheorghe Mihai săpînd tot o groapă pentru scos lut de cărămidă, a descoperit, pe lîngă fragmente ceramice, un vas întreg și altul întregibil, ambele aparținînd categoriei ceramice porbaze, precum și fragmente ceramice din epoca bronzului, cultura Verbicioara.

Vasul întreg are buza răsfrîntă în afară și fundul ușor profilat. Partea superioară a vasului este bogat ornamentată cu segmente de brîie în relief, alveolare și dispuse în semicerc, legînd cele patru proeminențe de pe umărul vasului de bază (fig. 8/2). Celălalt are gîtul mai strîmt, iar pe umărul distinct a avut patru proeminențe (fig. 8/6). Alte fragmente ceramice sînt decorate cu brîu în relief, alveolar, întrerupt din loc în loc de proeminențe (fig. 8/9).

Observațiile făcute pe teren arată că aici a fost o bogată așezare geto-dacică și o așezare din epoca bronzului, cultura Verbicioara.

¹⁶ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dnăre*, Edit. științifică, București, 1966, p. 254.

¹⁷ Dorin Popescu, *Cronidă*, în *SCIV*, XVI, 1965, p. 593.

¹⁸ Vezi Gh. I. Petre, *Cuptor de olar cu vase dacice și romane la Buridava*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, nota 6, p. 156.

e) *Runcuri*. De la poarta mănăstirii, urcând pe drumul forestier circa 1 km, încep pădurile de fag și stejar, iar în mijlocul pădurii un teren arabil numit Runcuri. Atât pe marginea drumului forestier la intrarea în pădure, cât și pe dreapta drumului, în punctul numit « Ciobea », apar fragmente ceramice de tip Glina III și din a doua epocă a fierului. În Poiana Runcuri apar fragmente ceramice numai din a doua epocă a fierului. Cu ocazia

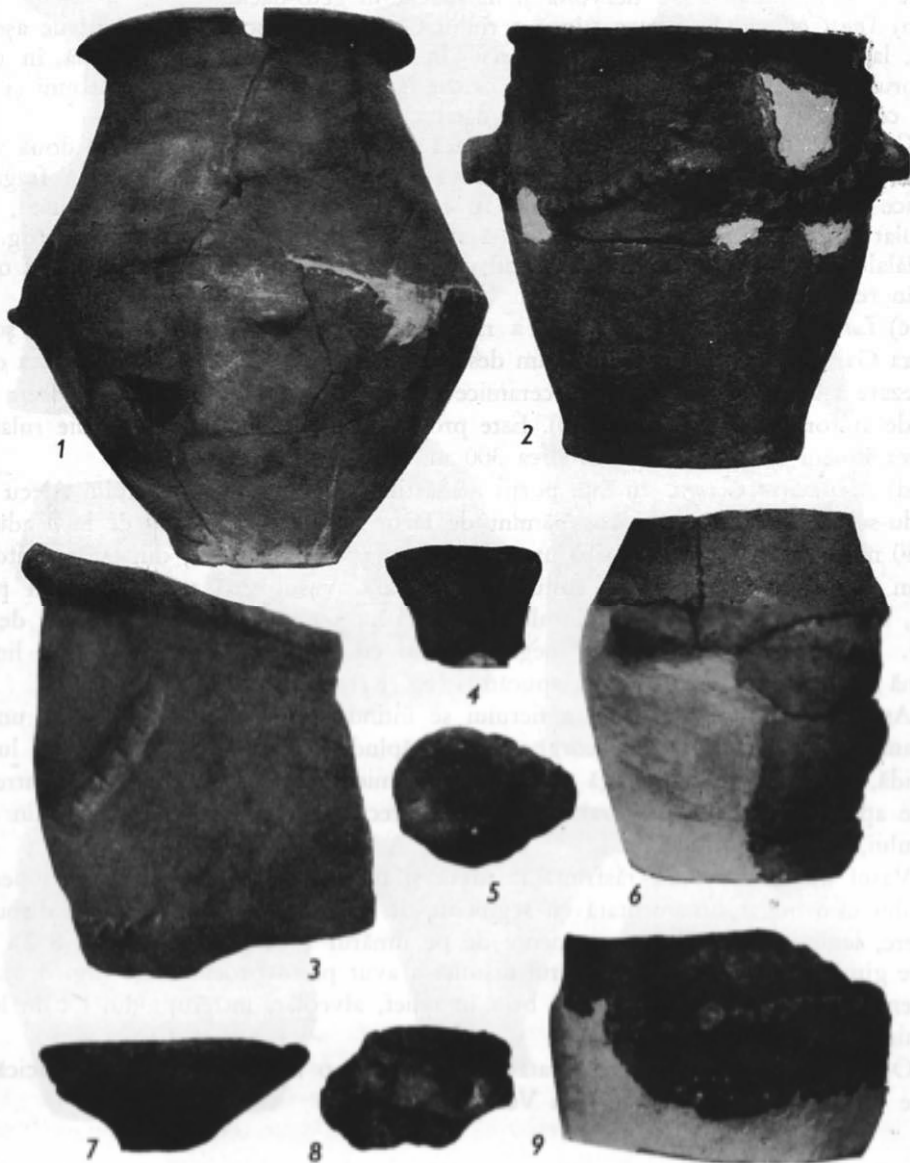

Fig. 8. — *Mănăstirea Govora*: 1, vas hallstattian; 2, 6, 9, ceramică La Tène; *Sub Cbilimii*: 4, 7, ceramică dacică; *Runcuri*: 3, 5, 8, ceramică La Tène.

amenajării drumului forestier, în această zonă au apărut numeroase fragmente ceramice lucrate cu mâna, din pastă în amestec cu nisip și pietricele, de culoare cărămizie. Pereții vaselor sînt groși și arderea neuniformă.

Ca elemente de ornament amintim briele în relief, crestate (fig. 8/3) și proeminențele cilindrice (fig. 8/5), sau cele în formă de apucători mici alveolare (fig. 8/8).

Tot pe teritoriul satului Govora s-au mai descoperit resturi arheologice din a doua epocă a fierului pe valea Gurișoara, în grădina locuitoarei Sofia Ciobanu și în vecină-

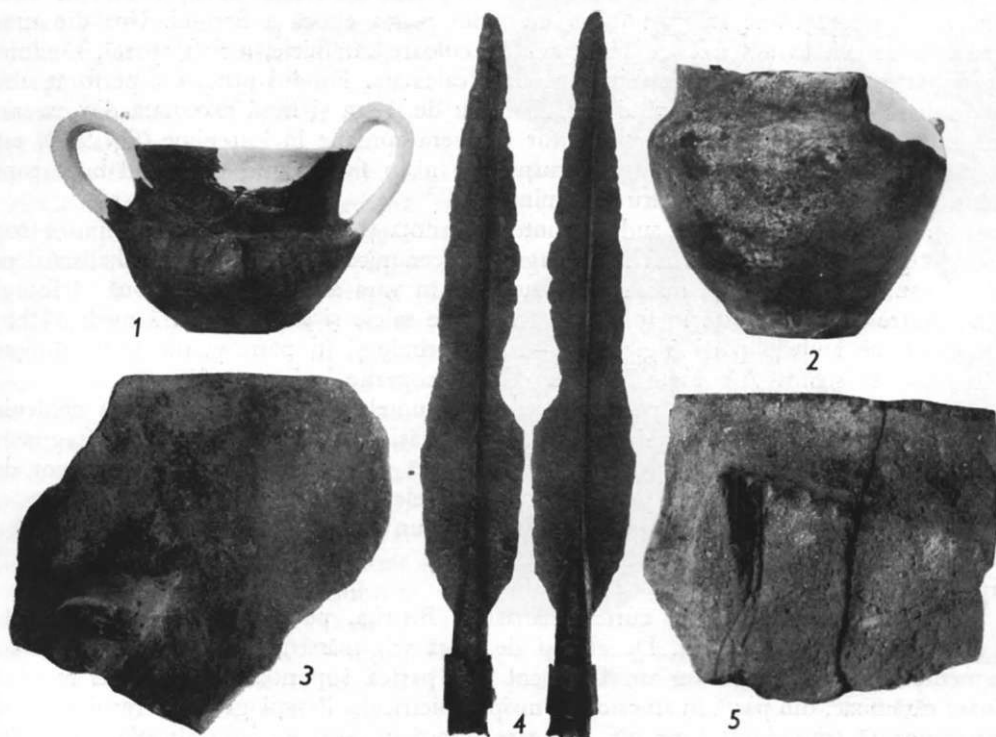

Fig. 9. — Gătejești. 1, vâscior hallstattian; Teiuș. 2, fragment hallstattian; Arnota. 3, fragment ceramic hallstattian; 4, vîrf de suliță; Bistrița. 5, fragment ceramic hallstattian.

tate, iar pe stînga riului Govora, pe panta dealului Săpunarul, au apărut materiale arheologice din epoca bronzului, cultura Verbicioara și Hallstatt. Aceste materiale au ajuns la Muzeul județean Vilcea¹⁹.

12. *Gătejești (or. Băile Govora)*. În unghiul format de drumul național Rm. Vilcea-Horezu cu drumul de sat Gătejești-Băile Govora, pe terasa de pe partea stîngă a riului Govora, în curtea locuitorului Nicolae Tișirigă, cu ocazia săpării unui mic heleșteu în primăvara anului 1965 s-a dat la o adîncime de 1 metru de bolovani de rîu, așezați în strat de 0,20 m grosime. Între bolovani s-a găsit un vas întreg și mai multe fragmente

¹⁹ Aceste materiale au ajuns la Muzeul județean Vilcea.

ceramice, printre care un fragment de strachină cu buza arcuită spre interior, din prima epocă a fierului. Vasul, lucrat din pastă nisipoasă de culoare negricioasă-cenușie, a avut două torți supraînălțate, iar pe corp este decorat cu pliseuri, între care se interpun două proeminente «ciupite» din corpul vasului (fig. 9/1). Fragmente ceramice s-au adunat de pe o suprafață mai mare în jurul punctului unde s-a găsit vasul, precum și de pe partea dreaptă a râului Govora, în punctul numit Izlaz.

13. *Teiuș (com. Bunești)*. În punctul Coasta Mare situat la circa 1 km nord de punctul Gătejești, pe o înălțime de deal, s-au găsit în primăvara anului 1965, la 0,70 m adâncime, două urne și alte fragmente ceramice din prima epocă a fierului. Una din urne, lucrată din pastă în amestec cu nisip fin, de culoare cărămizie, a fost spartă, rămânând numai partea dinspre fund, cu cenușă și oase calcinate. Fundul urnei era perforat ulterior arderii vasului, gaura având un diametru de 2 cm și fiind executată din exterior spre interior. Cealaltă urnă, care s-a putut recupera aproape în întregime (fig. 9/2), este un vas piriform de culoare neagră-cenușie, cu nisip fin în amestec, având buza ruptă recent. Pe umăr se găsesc patru proeminente.

14. *Arnota*. Pe panta de sud a muntelui Arnota și pe locul unde se împușcă roca de calcar pentru fabrica Govora apar fragmente ceramice și arme de luptă hallstattiene. Pe o poiană din apropierea mănăstirii s-au găsit în vara anului 1965 și două virfuri de suliță, dintre care unul este în formă de frunză de salcie și are o nervură mediană bine pronunțată pe ambele părți (fig. 9/4 a—b), păstrându-și în parte gaura de înmănușare cu brățara de strîns. Are asemănări cu cele descoperite la Ferigile²⁰.

a) *Peștera Haiducilor*. Pe panta de vest a muntelui Arnota și deasupra defileului Bistriței se găsește Peștera Haiducilor. Aici am găsit oase de *ursus spelaeus*, fragmente de cioburi din epoca bronzului și din prima epocă a fierului. Notăm un fragment din pastă în amestec cu nisip fin și mica, rar pietricele mărunte, de culoare cărămizie, pe alocuri cărămiziu-negricios. Fragmentul este dintr-un vas mare pintecos, cu gîtul înalt, buza dreaptă și ușor îngroșată în exterior, având o mînușă lată care a legat gîtul de corpul vasului (fig. 9/3).

b) *Măndstirea Bistrița*. În curtea mănăstirii Bistrița, pe partea stîngă a drumului de acces, se întinde o terasă. De aici și de lîngă vila mănăstirii am adunat mai multe fragmente ceramice. Amintim un fragment din partea superioară a unui vas mare de culoare cărămizie, din pastă în amestec cu nisip și pietricele. Pereții groși ai vasului poartă o proeminență triunghiulară pe gît, din care pleacă în părți un brîu alveolar (fig. 9/5). Din observațiile făcute în zona muntelui Arnota și a mănăstirii Bistrița reiese că aici a fost o așezare hallstattiană din ultima fază Ferigile.

15. *Oteșani*. La circa 10 km sud de orașul Horezu, la intrarea în satul Oteșani, în unghiul format de râul Luncavăț cu pîriul Gresarea, pe ambele părți ale șoselei, se găsește o mare necropolă tumulară din prima epocă a fierului, distrusă în mare parte de locuitorii care au întrebuințat bolovanii de rîu la construcția caselor. Cu ocazia cercetării acestei necropole²¹, am găsit fragmente ceramice și o mare urnă spartă, scoasă dintr-un tumul de către inv. D. Teleche, cu ocazia săpării temeliei casei sale.

Urna de culoare cărămizie a fost lucrată din pastă nisipoasă cu rare pietricele. Vasul a avut o formă bitronconică, gîtul înalt, buza ușor cîrbată spre exterior, cu apucători

²⁰ Alex. Vulpe, *op. cit.*, p. 64 și pl. XX.

²¹ Pericgheza s-a făcut împreună cu S. Holtei, muzeo-

graf de la Muzeul din Măldărești.

masive pe partea de maximă rotunjime și mănuși tubulare late. Pereții vasului au grosimea de 1 cm. Urna conținea cenușă și oase calcinate. Redăm aici un fragment din ea și anume cel cu mănușa (fig. 10/2). Mai amintim un fragment dintr-un vas pîntecos din lut de culoare cărămizic-brună, cu gîtul înalt, cilindric, avînd pe corpul lui caneluri oblice și paralele (fig. 10/1).

16. *Slatioara*. Pe teritoriul comunei s-a descoperit un depozit de bronzuri, aflat la Muzeul din Măldărești²². Recent s-au mai găsit câteva obiecte de bronz în același loc²³ și anume: un vîrf de lance în formă de frunză alungită, avînd pe ambele părți o nervură mediană puternic reliefată, încadrată între alte două nervuri paralele, mai puțin reliefate. Tubul de formă tronconică, aproape cilindrică, are două orificii în scopul fixării în coadă (fig. 10/4); o brățară rotundă în secțiune, cu capetele subțiate, are o frumoasă patină verde (în parte ștearsă), ornamentată cu linii paralele incizate, întrerupte în trei locuri de cîte două XX tot incizate (fig. 13/2); un colier făcut din sîrmă mai groasă la mijloc și mai subțire spre extremități, unde este îndoită sub formă de mic cerc. Desigur, ca toate colierele cunoscute de acest tip, a avut la început forma aproximativ semiovală, în prezent fiind aproape ovală datorită unei îndoiri. Colierul are o patină verde lucioasă, păstrată pe cea mai mare parte a piesei. Este ornamentat cu linii incizate paralele, dispuse în grupe de cîte trei, în formă de V, la o distanță de aproximativ 1 cm (fig. 13/1). Partea inferioară a unui celt încheie șirul obiectelor din depozit. Pentru datarea acestor piese găsim analogii în depozitele de bronzuri cunoscute în Transilvania și Moldova. Atît colierul cît și brățara își găsesc asemănări cu obiectele de podoabă descoperite la Băleni²⁴, iar vîrfurile de lance are perfecte asemănări cu piesa analogă din depozitul de bronzuri de la Suseni, tipul II, avînd golul de înmănușare mai lung²⁵, și cu vîrfurile de lance de la Spălnaca²⁶, precum și cu piesele din depozitul de la Zlatna²⁷.

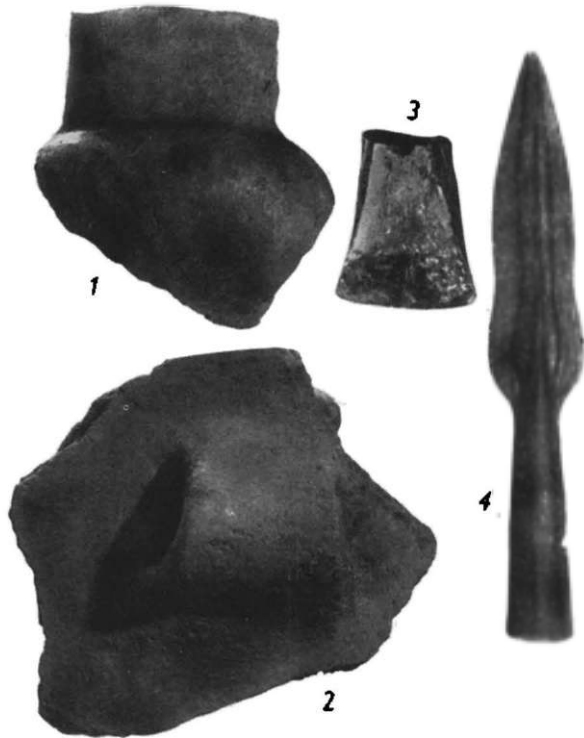

Fig. 10. — *Oțtăni*. 1—2, fragmente ceramice hallstatiene. *Slatioara*. 3, fragment de celt; 4, vîrf de suliță.

²² Depozitul de bronzuri se găsește în studiul lui I. Nania.

²³ Obiectele ne-au fost încredințate de S. Holtei, căruii îi aducem mulțumiri și pe această cale.

²⁴ Ion T. Dragomir, *Un depozit de obiecte de bronz, descoperite la Băleni, în sudul Moldovei, în Danubius*, I, Galați, 1967, p. 92 și fig. 3/4, 7; p. 99, fig. 4—8, p. 100, fig. 5/4, 8.

²⁵ Aurel Filimon, *Le dépôt en bronze de Suseni, în Dacia*, 1, 1924, p. 344, fig. 2.

²⁶ Hortensia Dumitrescu, *Objets inédits du dépôt en bronze de Spălnaca, în Dacia*, V—VI, 1938, p. 200, fig. 3/1, 6.

²⁷ I. Berciu, Alex. Popa, *Depozitul en bronzuri de la Zlatna și Aurel Vlaicu, în Apulum*, 1967, fig. 1/8, 9.

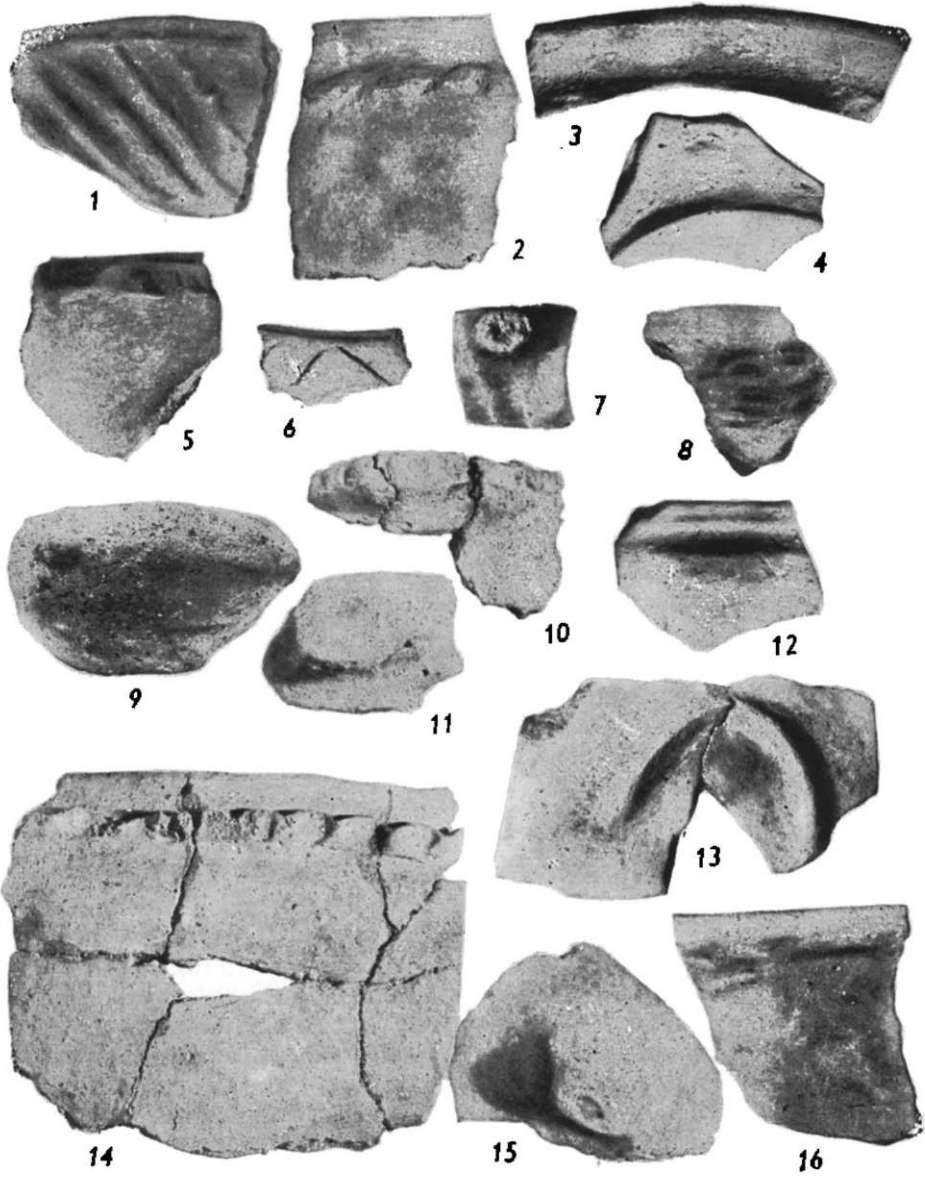

Fig. 11. — *Orlești*. 1-2, 5-9, fragmente ceramice hallstattiene; 3, 4, 10-12, fragmente ceramice La Tène; *Budești*. 13-16, fragmente ceramice hallstattiene.

Aceste depozite sînt dateate în general la sfîrșitul epocii bronzului și mai ales la începutul Hallstattului ²⁸.

Considerăm că aceste piese din depozitul de la Stroiești sînt de proveniență transilvăneană și se datează la începutul Hallstattului (Ha A).

17. *Băbeni*. În spatele gării Băbeni și a fabricii de cherestea, pe terasa dealului Rumînilor, am descoperit la suprafața solului, în arătură, fragmente ceramice din epoca Latène geto-dacică. Ceramica este lucrată cu mîna și la roată în tehnică specific dacică. Cea lucrată cu mîna este de culoare cărămizie, iar cea lucrată cu roata de culoare cenușie.

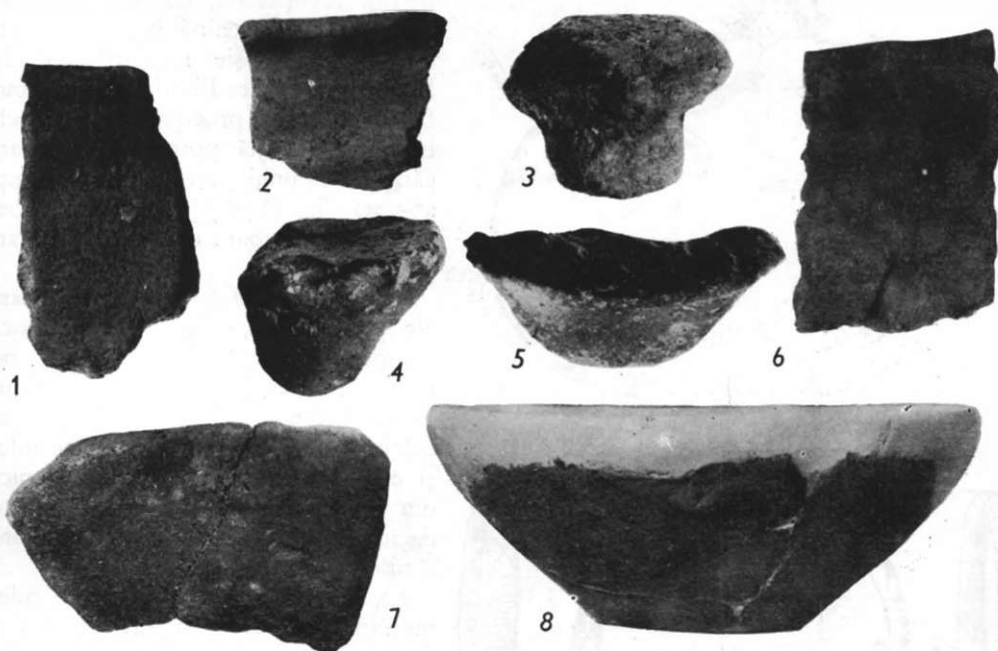

Fig. 12. — *Băbeni*. 1-5, fragmente ceramice La Tène; *Budești-Barza*. 6-8, vas și fragmente ceramice hallstattiene.

Din ceramica lucrată cu mîna, amintim un fragment din marginea unui vas-borcan cu buza dreaptă (fig. 12/1), precum și un fragment de strachină cu buza teșită în afară (fig. 12/2). S-au găsit și cîteva proeminențe cilindrice (fig. 12/3) prelungi sau semiovale (fig. 12/4, 5).

Pe dealul Rumînilor a fost o așezare dacică a cărei existență se termină în timpul războaielor daco-romane.

18. *Ioneștii Govorei*. Într-o anchetă arheologică făcută ²⁹ în anul 1963, împreună cu prof. D. Tudor, în castrul roman Pons Aluti am găsit fragmente ceramice dacice lucrate cu mîna și ceramică din secolul III—IV c.n.

19. *Orlești*. La circa 300 m vest de halta Orlești, pe terasa de pe partea stîngă a pîrului Nisipoasa, desfîndîndu-se terenul pentru a se planta vie (la —0,60 m), s-au distrus cîteva locuințe din epoca geto-dacică. Fragmente ceramice apar și pe arătură. De aici am adunat în primăvara anului 1964 numeroase fragmente ceramice. Ceramica lucrată

²⁸ *Ibidem*, p. 80.

²⁹ D. Tudor, *op. cit.*, p. 291.

cu mîna este cea mai numeroasă și este de culoare cărămizie, iar cea lucrată la roată este de culoare cenușie.

Asemenea fragmente ceramice s-au mai găsit și în punctul Valea Bisericii la circa 200 m vest de cimitirul satului, în șanțul săpat pentru plasarea unei conducte de apă la 0,70 m adîncime.

Din punctul Orlești haltă, amintim un fragment dintr-un castronaș (fig. 11/9) lucrat cu mîna și avînd buza arcuită spre interior, iar pe diametrul maxim se găsesc două mici

gurguie aplicate (vasul a avut probabil patru). Menționăm, de asemenea, un fragment de strachină lucrat la roată din pastă cenușie fină (fig. 11/12). Din punctul Valea Bisericii notăm două fragmente cu proeminențe, ambele lucrate din pastă poroasă de culoare cărămizie: unul are o proeminență aplicată (fig. 11/11) iar celălalt o proeminență-apucătoare cu alveole pe margini (fig. 11/10).

a) *Valea Silei*. Pe ambele terase ale pîriului Silea, care a săpat o marcă adîncă, pe alocuri măsurînd 7,50 m, în malul săpat, se observă clar straturi culturale din epoca neolitică (cultura Sălcuța IV)³⁰, din epoca bronzului și epoca fierului; fragmente ceramice din epoca bronzului și epoca geto-dacică se observă și pe latura de nord a bisericii satului.

În vara anului 1966, am cules mult material ceramic din prima și a doua epocă a fierului, mai ales din malul drept al pîriului. Ceramica este bine lucrată, pasta conținînd ca degresant nisip, pietricele mărunte și cioburi pisate. Este de culoare cărămizie sau cărămiziu-cenușie în exterior și neagră în interior, sau de culoare neagră pe ambele fețe. Suprafața este acoperită cu un slip fin și adesea lustruită.

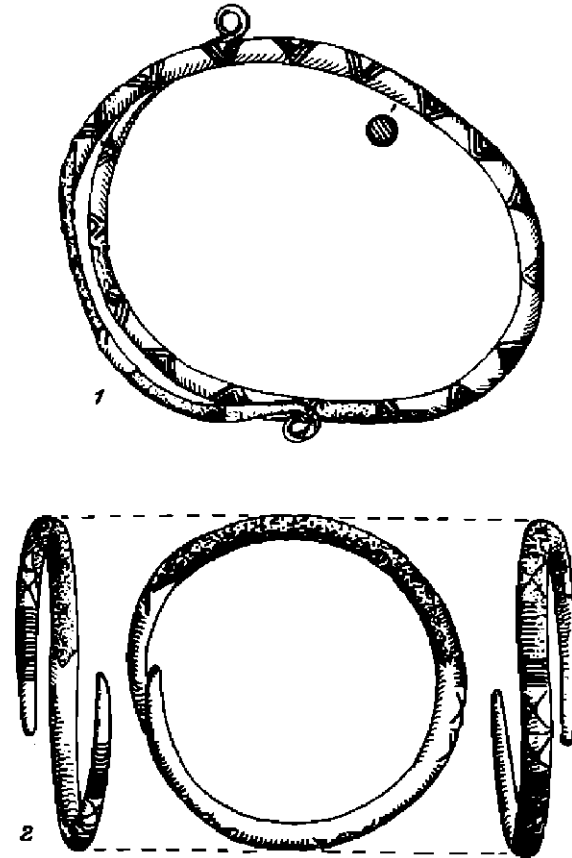

Fig. 13. — Săltioara. 1, colier de bronz; 2, brățară de bronz.

Ca forme caracteristice amintim vasul-borcan cu buza dreaptă avînd ca decor briul alveolar (fig. 11/2) și strachina cu pereții subțiri spre bază și buza mult îngroșată și canelată paralel (fig. 11/5), sau îngroșată și teșită drept avînd sub buză un ornament format din cîte două linii incizate în unghi (fig. 11/6).

Sînt frecvente și castronașele cu buza arcuită spre interior avînd pe corp apucători organice (fig. 11/8). Un fragment de strachină este decorat în interior cu caneluri

³⁰ Gheorghe I. Petre, *Dovezi de locuire neolitică în jud. Vîlcea*, în *Revista muzeelor* (sub tipar).

îngrijite, dispuse oblic și perpendiculare (fig. 11/1). S-au găsit mai multe fragmente de mânuși în bandă lată (lipsă butonul) decorate cu caneluri verticale (fig. 11/7). Aceste mânuși provin de la cești cu toarta supraînălțată și buton discoidal.

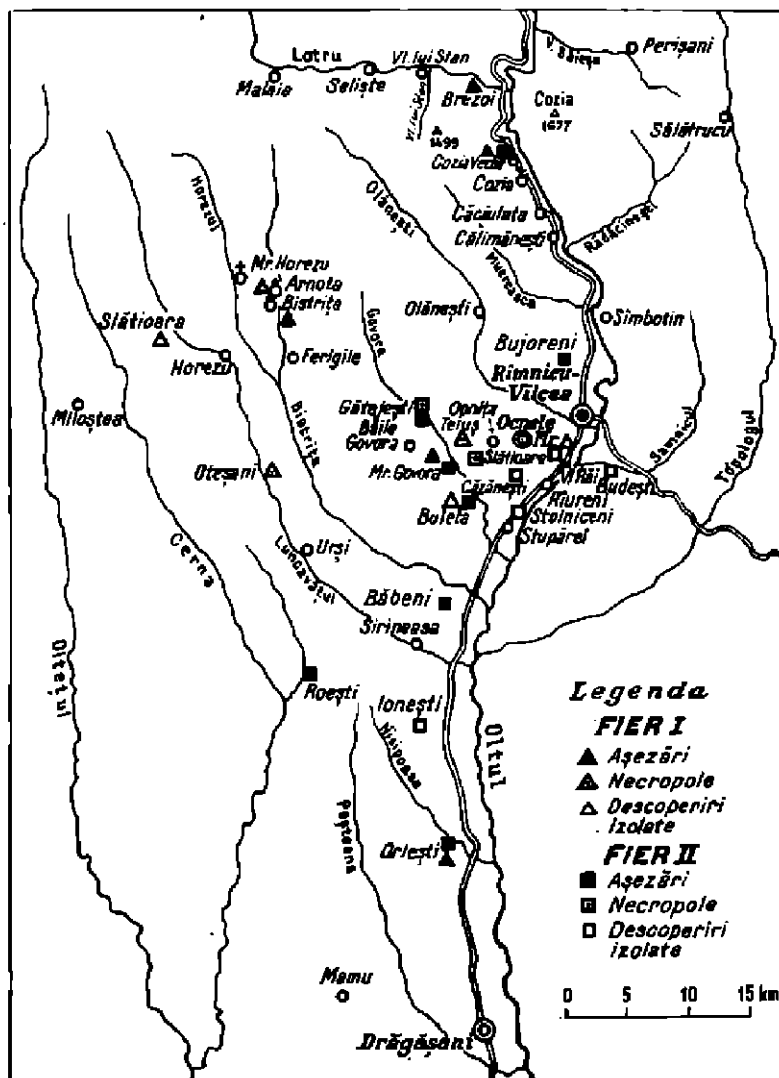

Fig. 14. — Schișă cu localitățile identificate din jud. Vilcea.

Atît ceașca tronconică cu buton discoidal³¹, cît și strachina evazată și cu decor canelat în interior³² își găsesc analogii în faza hallstattiană Ferigile.

³¹ Alex. Vulpe, *op. cit.*, p. 44 și pl. V.

³² *Ibidem*, p. 41, fig. 18, 5.

La circa 50 m sud de unde s-a găsit acest material am cules câteva fragmente lucrate la roată, din pastă cu nisip fin sau cu nisip, mica și rar pietricele de mărimea bobului de orez. Este vorba de vasul cu fundul inelar (fig. 11/4) și altele cu buza arcuită și teșită spre exterior (fig. 11/3). Aceste fragmente sînt caracteristice Latène-ului geto-dacic. Așadar în punctul Silea s-au identificat o așezare din grupul Ferigile și o locuire geto-dacică țirzie.

20. *Budești* (comuna Bercioiu). Pe stînga rîului Olt și a drumului național Rm. Vilcea-Pitești, la km 5, în unghiul format de pîrîul Sîmnicel cu drumul, se află un dimb, iar sub el s-a săpat în vara anului 1965 un mare bazin pentru a depozita borhot de prune. Din săpătură și din mal s-au cules mai multe fragmente ceramice specifice celei de a doua epoci a fierului, oase și chirpic. Notăm trei fragmente din același vas mare cu buza groasă răsfrîntă în afară (fig. 11/16), un fragment din corpul vasului, care are o nervură în relief în formă de potcoavă (fig. 11/13) și un alt fragment care are o apucătoare (fig. 11/15) și este lipsit de ornament.

Pasta nisipoasă este de culoare cărămizie cu slip pe ambele părți. Mai amintim un fragment din partea superioară a unui vas mare în formă de « sac » (fig. 11/14), cu baza ușor arcuită în interior avînd ca decor imediat sub bază un briu în relief, alveolar. Perețele vasului este de culoare cărămizie în exterior și cărămizie închisă în interior, aspru la pipăit, cu foarte multe pietricele în amestec.

a) *Budești-Barza*. La circa 2 km sud de punctul descris mai sus, săpîndu-se o fîntînă în curtea grajdurilor C.A.P., s-a dat peste o groapă din care s-au scos câteva resturi de vase în stare fragmentară. Informațiile luate la fața locului, după ce fîntina fusese astupată, n-au putut clarifica dacă este vorba de o groapă rituală sau o locuință. În pămîntul scos, am observat o dungă de pămînt negru cu mult cărbune.

Vasele au fost găsite la o adîncime de 5 m în două grupe. În prima grupă a fost găsit un castron distrus total în care se găsea un vas din care am mai găsit numai fundul și un fragment de buză (fig. 12/6) și încă un vîscior din care se păstrează parte din corp, în care se afla un mic femur și câteva coaste mici. Vasele au fost găsite unul în altul. După o desfundare de hirleț (20 cm) s-a dat peste un castron cu gura în jos care s-a putut reconstitui. Ceramica este lucrată din pastă în amestec cu nisip, rar pietricele, avînd un slip superficial pe partea exterioară, de culoare cărămizie în exterior și cărămizie cu pete negre în interior. Ceramica lucrată cu nisip fin și mica este de culoare cenușie cu pete negre sau cenușiu-cărămizie în exterior și cenușiu-neagră în interior.

Ca forme am putut distinge vasul-borcan cu buza dreaptă (fig. 12/6), vîscioare tronconice (fig. 12/7) și castronul (fig. 12/8). Castronul are buza ușor arcuită spre interior, iar pe umăr a avut patru proeminențe în cruce care au cîte o gaură neperforată pe partea superioară. Materialul arheologic este specific începutului epocii Latène geto-dacice.

Cercetările efectuate de noi vin să confirme că zona subcarpatică a Vilcei a fost intens locuită începînd din cele mai vechi timpuri. S-au descoperit așezări neolitice, din epoca bronzului, precum și din prima și a doua epocă a fierului. În mod deosebit se evidențiază o locuire masivă în epoca geto-dacică.

Efectuarea unor săpături sistematice în punctele identificate de noi va duce la o mai bună cunoaștere a istoriei vechi și străvechi a patriei noastre în general și a regiunii Vilcea în special.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ÂGE DU FER DANS LE DÉPARTEMENT DE VILCEA

RÉSUMÉ

L'identification de nombreux établissements et vestiges archéologiques de la première et de la seconde époque de l'âge du fer, découverts ces dernières années au nord-est de l'Olténie, présente une importance toujours plus grande pour la connaissance de l'histoire ancienne de cette région. Des habitations et des nécropoles appartenant à cette époque sont répandues autant dans la région montagneuse étant fréquemment situées à l'entrée des cols (par exemple, à Cozia-Veche), que sur les collines et sur les terrasses des rivières.

Du Hallstatt, on a identifié des établissements et des nécropoles dans les localités suivantes: Brezoi, Ocnele Mari, Căzănești, Bîrsești, Mihăilești, Govora-Sat, Gătejești, Teiuși, Arnota, Bistrița, Oțeșani, Slătioara et Orlești (fig. 14).

Quant à l'époque du La Tène géto-dace, elle est attestée à: Cozia-Veche, Ocnele Mari, Buleta, Govora-Sat, Băbeni, Ionești Govorei, Orlești et Budești.

Un intérêt tout particulier du point de vue archéologique présentent les établissements de Govora-Sat, au lieu dit « Poieni » et celui de Orlești où on a constaté une continuité de civilisation du Hallstatt et du La Tène géto-dace.

Les découvertes archéologiques de jusqu'à présent mènent à la conclusion d'un habitat massif de cette zone (l'actuel département de Vilcea) pendant la première et la seconde époque de l'âge du fer.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Brezoi. « Valtă lui Stani », 1-3, tessons hallstattiens; 4, fusaiole. Cozia-Veche, 5-12, céramique La Tène.
 Fig. 2. — Cozia-Veche. 1-3, céramique La Tène. Ocnele Mari. 3, vase hallstatten.
 Fig. 3. — Ocnele Mari. Vases hallstattiens.
 Fig. 4. — Buleta. « Piatra », 1-6, 12, vases et tessons; 10, fragment d'un moulin à bras; 7-9, tessons provenant de la vallée de la Buleta; 11, tesson hallstatten provenant de Căzănești.
 Fig. 5. — Bîrsești, 1a, b-4, 7, tessons de la première époque de l'âge du fer. Mihăilești, 5, tasse; 6, tesson.
 Fig. 6. — Poieni, Vases hallstattiens.
 Fig. 7. — Poieni, 1, 9, 11, tessons, 2, petite perle; 3, fragment d'amphore hellénistique; 6, fragment de statuette anthropomorphe; 4, 5, tessons La Tène. « Sub Chilimii », 7-8, tessons La Tène. « La Stejar », 10, fragments de la base d'une amphore hellénistique.
 Fig. 8. — Monastère de Govora. 1, vase hallstatten; 2, 6, 9, céramique La Tène. « Sub Chilimii », 4, 7, céramique dace. « Ruocurii », 3, 5, 8, céramique La Tène.
 Fig. 9. — Gătejești. Petit vase hallstatten. Teiuși, 2, tesson hallstatten. Arnota, 3, tesson hallstatten; 4, pointe de lance. Bistrița, 5, tesson hallstatten.
 Fig. 10. — Oțeșani, 1, 2 tessons hallstattiens. Slătioara, 3, fragment de hache à douille; 4, pointe de lance.
 Fig. 11. — Orlești, 1, 2, 5-9, tessons hallstattiens; 3, 4, 10-12, tessons La Tène. Budești, 13-16, tessons hallstattiens.
 Fig. 12. — Băbeni. 1-5, tessons La Tène. Budești. « Borza ». 6-8, vase et tessons hallstattiens.
 Fig. 13. — Slătioara, 1, collier en bronze; 2, bracelet en bronze.
 Fig. 14. — Esquisse comprenant les localités identifiées dans le département de Vilcea.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE DIN OLTENIA

OCT. TOROPU și ONORIU STOICA

IN CELE CE URMEAZĂ vom prezenta unele descoperiri arheologice și numismatice mai vechi, inedite, precum și rezultatele unor investigații arheologice de teren efectuate recent de noi.

1. *Viișoara Mică, com. Tesluiul, jud. Dolj.* În colecția școlii generale din comuna Tesluiul se află nouă monede, donate de pr. Marin Constantinescu din aceeași comună, care au fost descoperite izolat pe raza satului Viișoara Mică. Cronologic, monedele se înșiră astfel:

1. *Tetradrahmă de la Alexandru cel Mare (fig. 1).*

Av. Capul lui Herakles, coafat cu blana de leu.

Fig. 1. — Tetradrahmă de la Alexandru cel Mare.

Rv. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Zeus șade spre stînga, ținînd în mîna dreaptă o pasăre, iar în stînga un sceptru; în cîmp, în stînga, ΑΣ și Δ.

AR; 16,69 g; diam. 26,8 mm. Conservarea bună. Müller, pl. XVII, 1198.

2. *Denar roman republican*

M. Aurelius Scaurus.

AR; 3,595 g; diam. 20,9 mm. Conservarea mediocră. Babelon, I, p.243, nr. 20, a. 92 î.e.n.

Monede romane imperiale

3. *Traianus (98—117)*

Av. . . . TRAIAN . . . În afară de numele împăratului nu se mai poate citi nimic. AE, mare; 24,175 g; diam. 33,5 mm. Starea de conservare proastă.

4. *Același împărat*
AR; 3,195 g; diam. 17,5 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 269.
5. *Același împărat*
AR; 3,100 g; diam. 19,2 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 435.
6. *Hadrianus* (117—138)
AR; 3,195 g; diam. 17,4 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 802.
7. *Antoninus Pius* (138—161)
AR; 3,055 g; diam. 17,8 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 226.
8. *Aurelianus* (270—275)
Av. IMP. AVRELIANVS AVG. Bustul împăratului radiat și cuirasat spre dreapta.
Rv. VIRTVS MILITVM. Aurelian în haine militare, în picioare spre dreapta ținând un glob și o hastă și primind o Victoria pe care i-o prezintă un soldat care ține o hastă transversală. În exergă T.
AE; 2,395 g; diam. 21,5 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², VI, 285, var.
9. *Monedă medievală emisă de statul bulgar*
AR; 1,050 g; diam. 19,5 mm. Starea de conservare proastă.

Monedele prezentate mai sus sînt amintite de D. Tudor, fără însă a fi menționate datele tehnice și fără trimiterile la cataloagele de specialitate. Moneda de la nr. 9 este prezentată de D. Tudor drept monedă bizantină¹.

II. *Desa, jud. Dolj*. În apropierea așezării rurale romane identificate de noi în punctul Castravița, unde Tocilescu și Polonic localizau castrul de la Desa², care însă se află în zona km 767—768, în prezent fiind acoperit parțial de apele Dunării³, a fost descoperită o monedă care se află în colecția școlii generale din com. Desa. Moneda a fost emisă în vremea lui Constantin cel Mare (306—337) în monetăria de la Siscia.

AE; 2,795 g; diam 18,5 mm. Conservarea foarte bună. În exergă Γ SIS.
Cohen², VII, 454.

III. *Grecești, jud. Dolj*. În punctul Ochioiu, situat între satele Grecești și Bărboiu, la nord-est de șosea, în anul 1965, cu ocazia efectuării unor terasări au fost descoperite circa 15 schelete umane. Osemintele în parte au fost împrăștiate, iar restul au fost îngropate din nou. Informațiile primite la fața locului n-au fost de natură să precizeze alte detalii în legătură cu aceste morminte.

Din zona unde au fost efectuate terasările amintite și de pe lângă gropile săpate de-a lungul șoselei pentru plantarea unor pomi, am cules fragmente ceramice de factură dacică, provenind din vase lucrate cu mina și la roată, fragmente de ceramică romană de culoare roșie-cărămizie, roșie și cenușie, datînd din secolele II-III, și câteva fragmente de ceramică care datează din perioada posterioară abandonării oficiale a Daciei de către romani. Din

¹ *Tabula Imperii Romani. Drobeta-Romula-Suridava*, București, 1965, p. 24.

² D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, București, 1968,

p. 227.

³ O. Toropu, *Castrul roman de la Desa*, în *Înainte*, nr. 7053, nov. 1967, p. 2.

această ultimă categorie amintim fragmente din buza și pintecele unei oale lucrate la roată dintr-o pastă cenușie cu aspect zgrunțuros (fig. 2/1), decorate pe un umăr cu caneluri paralele, ale cărei analogii se întâlnesc în ceramica descoperită în cimitirul de la Bratei⁴, care este datată acolo în secolul al IV-lea și la începutul secolului al V-lea, și un fragment ceramic,

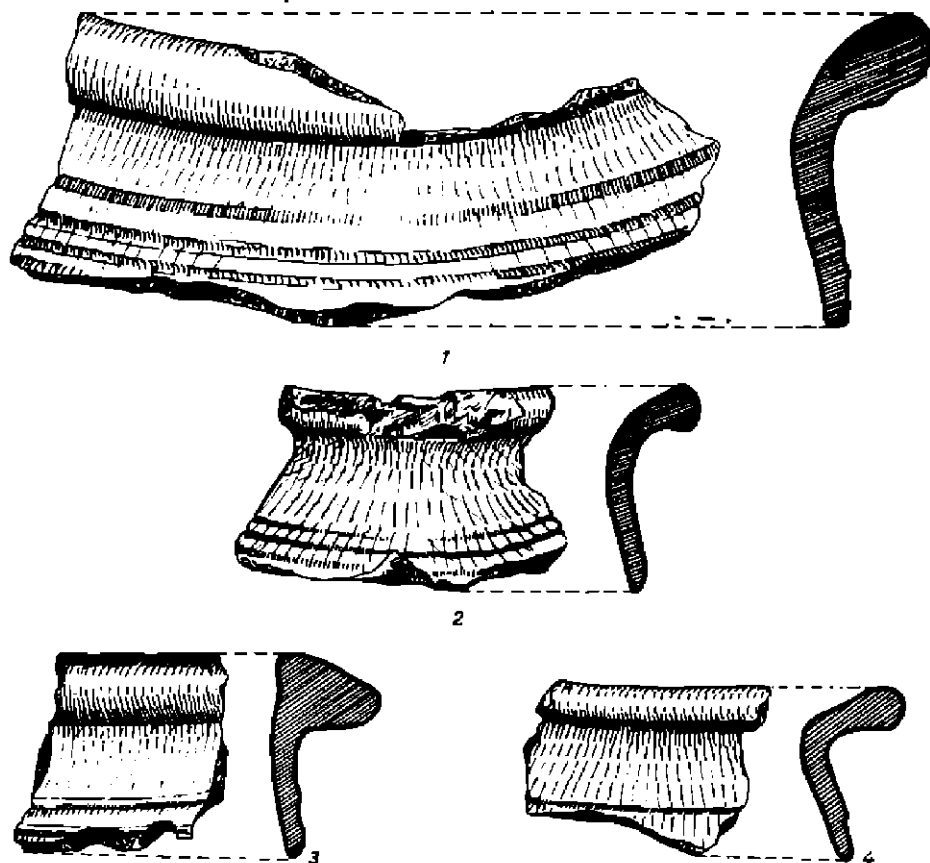

Fig. 2. — Ceramică lucrată la roată, din secolele IV—V. 1, Găești; 2—4, Voineasa.

rulat, dintr-o amforă de import decorată cu striuri dese și paralele (fig. 6/3); acest tip de vas este frecvent întâlnit la Sucidava în nivelurile de locuire care datează din secolele V—VI.

IV. *Voineasa, jud. Olt.* Cu ocazia unei periegeze efectuate pe raza comunei Voineasa, am cules din punctul Cornet mai multe fragmente ceramice lucrate la roată, care pot fi grupate în două categorii.

— Ceramică cenușie cu pastă zgrunțuroasă aparținând unor oale cu buza răsfrintă în afară, oblic sau drept, decorată cu caneluri paralele, grupate în zona de început a umerilor

⁴ L. Birzu, *Continuitatea populației băștinașe în Transilvania la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V, pe baza*

descoperirilor de la Bratei, în *Analele Universității București, Secia științe sociale, istorie*, anul XV, București, 1966, p. 38, fig. 3/4.

(fig. 2/2—3). Această ceramică își găsește bune analogii în ceramica descoperită la Bratei⁵ și datează din secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea.

— Ceramică fină, arsă uniform, de culoare cenușie-negricioasă, provenind din oale cu buza răsfrântă în afară, oblic, decorate cu linii incizate, paralele, în zona de început a umerilor (fig. 2/4), ceramică care se întâlnește în complexe datând din secolul al IV-lea⁶.

V. *Bumbești, jud. Gorj*. În colecția Muzeului din Tg. Jiu, ca provenind de la Bumbești⁷, se află un opaiț din lut roșiatic, piriform, cu ciocul parțial rupt. Discul este mărginit de o linie ovală, în relief, ale cărei capete se desfac în dreptul ciocului formând un canal pe care se află o cruce în relief. Discul este ornamentat cu granule și volute, iar bordura opaițului cu striuri radiare așezate neregulat. Toarta este lamelară, fără orificiu, iar fundul inelar este flancat de linii în relief încrucișate în forma literei X, grupate două câte două (fig. 3). Dimensiunile: lungimea 9 cm, lățimea 6 cm și înălțimea 3,5 cm. Având în vedere analogiile⁸, opaițul în discuție poate fi datat în secolul al VI-lea.

Fig. 3. — Opaț creștin din secolul al VI-lea (Bumbești).

VI. *Viișoara Mare, com. Drăgoești, jud. Dolj*. Cu ocazia unei periegeze efectuate în anul 1968 pe valea Tesluiului, am fost informați că în punctul numit Părul lui Drăguceanu, pe malul de nord al râului Teslui, în vara anului 1964, pe când se treiera, a fost descoperit întâmplător un tezaur compus din monede de argint. Tezaurul s-a împrăștiat în momentul descoperirii, fiind împărțit între cetățenii ce se aflau la aria de trier. Cu sprijinul autorităților locale au mai fost recuperate zece piese de la diverși locuitori ai comunei. Încercările de a recupera și restul monedelor au rămas deocamdată fără rezultat.

Judecând după piesele recuperate, tezaurul în discuție era compus din monede imperiale romane de argint, din care fac parte următoarele monede:

1. *Vitellius* (69—70)
AR; 3,0480 g; diam. 19,5 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², I, 72.
2. *Domitian* (81—96)
AR; 3,1999 g; diam. 19,0 mm. Conservarea bună.
Cohen², I, 282, a. 93.

⁵ *Ibidem*, p. 38, fig. 3/14 și 4/1.

⁶ D. Protas, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticeii*, București, 1966, p. 123, fig. 40/3.

⁷ Inventar nr. 415.

⁸ V. Părvan, *Cetatea Cimeton*, în *ARMSI*, tomul XXXVI (1913—1914), București, 1914, p. 311, pl. XXX, fig. 1/4 și pl. XXXI, fig. 1/24; R. Netzhammer, *Die christlichen Alter-*

tümer der Dobruedscha, București, 1918, p. 38, fig. 6; idem, *Aus Rumänien*, p. 106; I. Barnza, *Opaite crestine din Symbia Minor*, în *RIR*, vol. XIV, fasc. II, 1944, p. 176—177, fig. 7; idem, *L'intendie de la cite de Dinogtia au VI-e siècle*, în *Dacia*, N.S., X, 1966, p. 243, fig. 5/2, p. 244, fig. 5/3 și p. 254, fig. 14/6; C. Ieonomu, *Opaite greso-romane*, București, 1967, p. 139—140, nr. 723—734, 736—742, fig. 53—56 și 162—164.

3. *Traianus* (98—117)
AR; 3,3174 g; diam. 19,5 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 275, a.114.
4. *Hadrianus* (117—138)
AR; 3,3831 g; diam. 19,0 mm. Conservarea bună.
Cohen², II, 630.
5. *Antoninus Pius* (138—161)
AR; 3,0360 g; diam. 18,5 mm. Conservarea bună.
Cohen², II, 199.
6. *Același împărat*
AR; 3,5524 g; diam. 18,5 mm. Conservarea bună.
Cohen², II, 696.
7. *Faustina I*
AR; 3,2686 g; diam. 18,5 mm. Conservarea mediocră.
Cohen², II, 234.
8. *Marcus Aurelius* (161—180)
AR; 3,5636 g; diam. 17,0 mm. Conservarea bună.
Cohen², III, 721.
9. *Același împărat*
AR; 3,3350 g; diam. 18,5 mm. Conservarea bună.
Cohen², III, 762.
10. *Lucius Verus* (161—169)
AR; 3,3701 g; diam. 17,5 mm. Conservarea bună.
Cohen², III, 181, var.

Monedele au intrat în colecția Centrului de științe sociale din Craiova al Academiei de științe sociale și politice.

Nu este locul a discuta aici pe marginea acestei descoperiri, însă este necesar a reține faptul că tezaurul conține și piese datînd din perioada anterioară cuceririi Daciei de către romani⁹.

Mergînd la fața locului pentru a identifica cu precizie locul descoperirii tezaurului, am constatat că pe o suprafață relativ întinsă de teren, pe malul stîng al Tesluluiului, se află numeroase fragmente de ceramică scoase la suprafață de plugurile tractoarelor care araseră acolo. O mare parte din așezările vechi din această zonă au fost distruse de arătură și de gropile săpate recent pentru cărămidă. Am cules de la suprafață multe fragmente de ceramică romană datînd din secolele II-III și un fragment de buză dintr-un pahar, sau dintr-o cupă, de *terra nigra* (fig. 4/1), ceramică care se întilnește și în complexe datînd din secolele III—IV¹⁰. Pe arătura care mărginește o cultură de lucernă am descoperit o parte fragmentară din umărul unui vas de deasupra căruia pornea o toartă, acum ruptă. Partea opusă torții lipsește, astfel că nu putem preciza dacă inițial vasul a avut două sau numai o toartă. Din acest vas s-a păstrat și un fragment aparținînd părții inferioare a recipientului. Fragmentele păstrate ne conduc spre încheierea că acestea fac parte dintr-o amforă, cu corp cilindric, avînd gîtul și partea inferioară în formă conică, ambele făcînd cu corpul vasului cîte un

⁹ Discuții asupra tezaurilor de acest fel la D. Protase, *op. cit.*, p. 84—102.

¹⁰ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, București, 1957, p. 293—296, fig. 316/1; Gh. Diaconu, *Despre sași*

în lumina cercetărilor arheologice (aspectul Tîrgor-Olteni), în *SCIV*, 4, 15, 1964, p. 69, fig. 2/2; idem, *Tîrgor. Necropola din sec. III—IV s.n.*, București, 1965, p. 32, M. 147/a, pl. XX/2.

unghi. Vasul a fost lucrat la roată dintr-o pastă fină, arsă uniform, avînd o culoare cenușie în interior și în spărtură și o culoare negricioasă în exterior. Decorația constă din linii ușor incizate care merg de jur împrejurul vasului, fiind așezate paralel, fără o anumită regulă

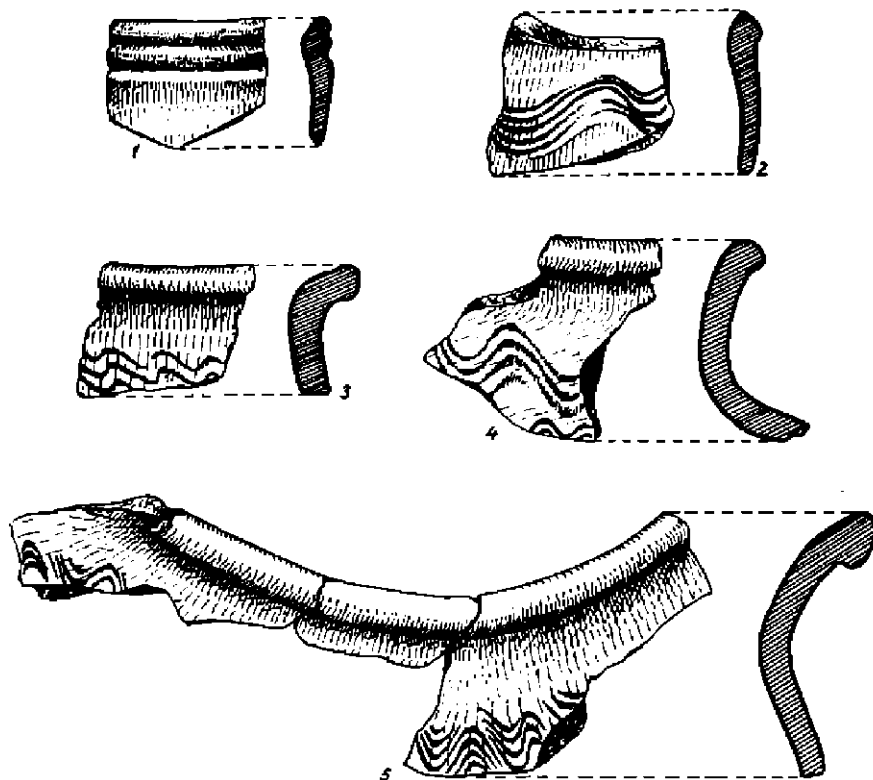

Fig. 4. — *Viișoara Mare*. 1, ceramică lucrată la roată din secolele III–IV; 2–5, ceramică aparținînd culturii Dridu, decorată cu linii incizate paralele și în val.

și fără a forma « registre ». Credem că vasul în discuție este o imitație locală a unui tip de amforetă romană datînd din secolul al IV-lea¹¹.

La marginea unei gropi de cărămidă, care secționase un bordei, am descoperit numeroase fragmente de ceramică aparținînd culturii Dridu. Acestea reprezintă părți din buze de vase, din pintece, funduri întregi ori fragmentare, precum și tuburi fragmentare de conductă. Precizăm de la început că nu am descoperit ceramică lucrată cu mina și nici funduri ștampilate.

Ceramica aparținînd culturii Dridu, descoperită la *Viișoara Mare*, poate fi împărțită în două categorii.

Cele mai numeroase fragmente aparțin grupei A după clasificarea Eugeniei Zaharia¹². Ceramica din această categorie este în general de culoare cărămidie ori castanie. Cîteva

¹¹ I. Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș-Cernașov pe teritoriul R.S.R.*, în *Arheologia Moldovei*, IV, 1966, p. 232, fig. 16/5.

¹² E. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, București, 1967, p. 79–85.

fragmente sînt de culoare roșie. Ornamentația constă din incizii orizontale sau «în val» realizate cu ajutorul pieptenului. Ornamentația «în val» se întîlnește pe umărul vaselor (fig. 4/2—5), iar inciziile paralele se întîlnesc fie pe umărul vaselor (fig. 5/1—4), fie pe pîn-tece (fig. 6/1—2).

Fig. 5. — *Viișoara Mare*. Ceramică aparținînd culturii Dridu, decorată cu linii incizate paralele.

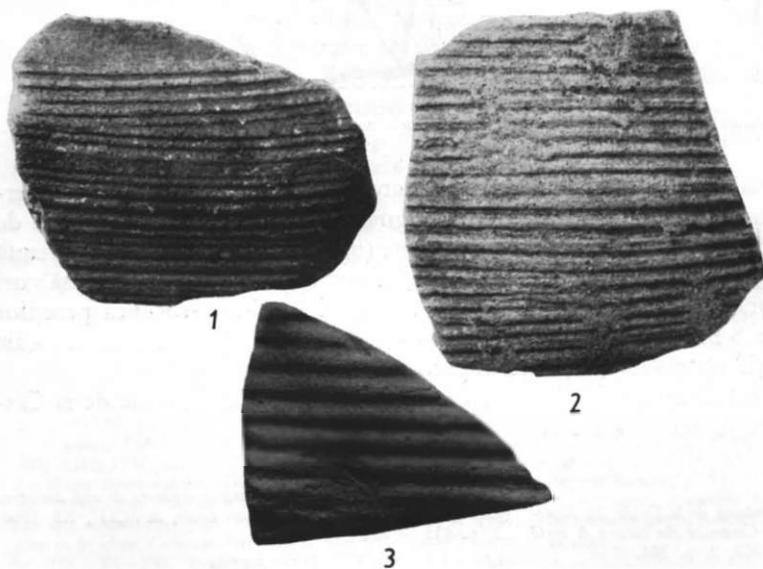
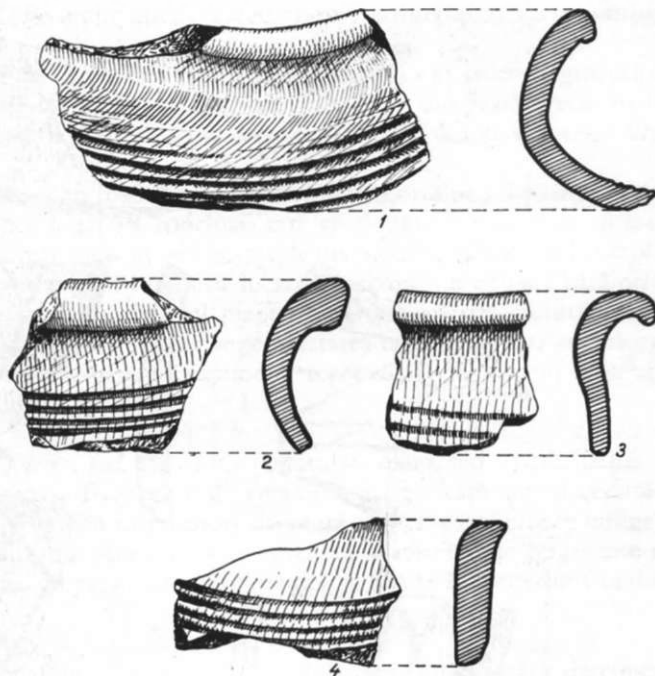

Fig. 6. — *Viișoara Mare*.
1, 2, ceramică aparținînd culturii Dridu; 3 *Grecești*. Ceramică romano-bizantină datînd din secolle V—VI.

În amestec cu această ceramică am găsit și fragmente de ceramică aparținând aceleiași culturi, care se înscriu în grupa B după clasificarea Eugeniei Zaharia¹³. Această ceramică este mai puțin frecventă, situație constatată și în celelalte stațiuni aparținând acestei culturi. După tehnica de lucru și compoziția pastei ceramica din grupa B cunoaște două variante:

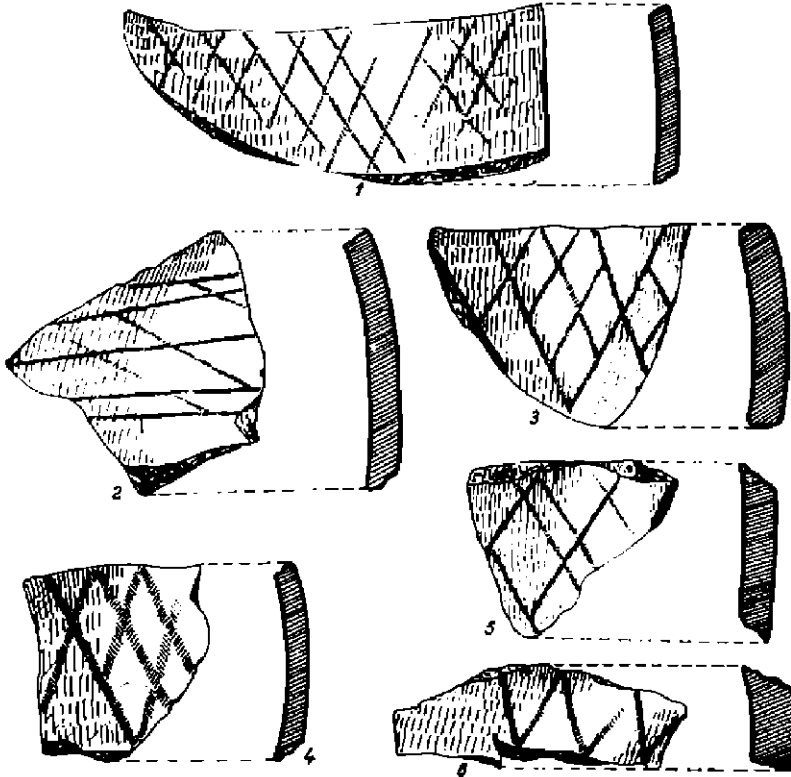

Fig. 7. - Viișoara Mare. Ceramică aparținând culturii Dridu, categoria neagră-cenușie, decorată cu linii lustruite.

a) Ceramică cu pereții mai groși (circa 11mm), de culoare neagră pe ambele straturi superficiale și de culoare castanie în spărtură. Pasta este pigmentată neuniform cu bucașele de ocră roșu. Decorația constă dintr-o rețea de linii lustruite (fig. 7/5-6). b) A doua variantă conține ceramică fină, arsă uniform, de culoare cenușie, cenușie deschisă (albicioasă) ori cărămizie deschisă, decorată de asemenea cu o rețea de linii lustruite. Grosimea pereților vaselor variază de la 6 la 8 mm (fig. 7/1-4). La această ceramică se întâlnesc tradiții locale foarte îndepărtate, situație observată și în alte împrejurări¹⁴.

Tuburile de conductă din ceramică își găsesc bune analogii în descoperirile de la Căscioarele, unde sînt datate în secolele IX-X¹⁵.

¹³ *Ibidem*, p. 85-88.

¹⁴ I. Nestor și E. Zaharia, *Sondașele de la Dridu*, în *Material*, V, 1959, p. 552; I. Barmes, *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi*, în *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 361.

¹⁵ B. Mitrea, *Doou tuburi dintr-o conductă de apă din epoca feudală timpurie descoperite la Căscioarele*, în *SCIV*, XI, 1960, 2, p. 435-438.

VII. *Craiova, jud. Dolj*. În punctul Făcăi-Braniște, la nord de cimitirul de acolo și la vest de calea ferată, a fost săpată o mare suprafață de unde a fost transportat pământ pentru diverse lucrări cu caracter edilitar. Săpăturile de acolo au distrus cel puțin două niveluri de așezări suprapuse, a căror existență o dovedesc resturile de vetre bine precizate în profilul gropii, precum și o necropolă de înhumăție, al cărei raport stratigrafic cu sus-amintitele așezări este greu de precizat.

Din groapa care a rezultat în urma săpăturilor făcute acolo, am cules fragmente de ceramică lucrate cu mina și la roată, de factură dacică, un fund de vas din pastă zgrunțuroasă de culoare cenușie-cărămizie lucrat la roată, datînd din secolul al VI-lea, și alte fragmente aparținînd evului mediu.

Mormintele apărute în săpătură au fost distruse. Un singur mormînt s-a păstrat parțial și examinarea acestuia a putut duce la câteva concluzii care au desigur un caracter cu totul ipotetic. Scheletul avea orientarea vest-est și nu era însoțit de inventar. În pământul de umplură al gropii am descoperit fragmente de ceramică lucrate la roată, de culoare cărămizie, decorate cu incizii orizontale realizate cu ajutorul pieptenului, care aparțin culturii Dridu. Aceste fragmente, ca și poziția scheletului ar putea sugera datarea necropolei într-o perioadă posterioară secolului al XI-lea, deși această presupunere, repetăm, este cu totul ipotetică, ea urmînd a fi verificată prin viitoare cercetări.

VIII. *Obîrșia Nouă, com. Obîrșia, jud. Olt*. Din punctul Izvoare sau Coada Bălșii au fost culese de la suprafață numeroase fragmente de ceramică dacică, cărămizi și ceramică romană datînd din secolele II-III, fragmente de amfore decorate cu « coaste » care se întîlnesc la Sucidava în nivelurile de locuire din secolele IV-V, precum și numeroase fragmente de ceramică aparținînd culturii Dridu. În parte, această ceramică se află la Muzeul din Corabia.

În anul 1939, Muzeul național de anticități a intrat în posesia unui tezaur descoperit la Viișoara Mare, format din 608 piese de bronz argintat, a căror emisiune merge de la Galienus pînă la Aurelian inclusiv¹⁶. Îngroparea tezaurului în această vreme dovedește că posesorul acestuia nu a părăsit Dacia la 271, situație în care și-ar fi dus mica comoară în sudul Dunării. Ceramica de factură provincial-romană datînd din veacul al IV-lea descoperită la Viișoara Mare confirmă această presupunere, în sensul că populația daco-romană continuă a locui în aceste părți și după abandonarea oficială a Daciei. Credem că nu trebuie neglijată din discuție nici moneda de bronz emisă în vremea lui Aurelian, care a fost descoperită la Viișoara Mică.

Moneda emisă în vremea lui Constantin cel Mare, descoperită la Desa, se adaugă la celelalte descoperiri arheologice și numismatice făcute acolo și care datează din secolele III-V¹⁷, dovedind că viața a dăinuit la Desa și după anul 271, probabil pînă pe la anul 442, cînd năvala hunică a pus capăt fortificației de la Desa, ca și celei de la Ratiaria de dincolo de Dunăre¹⁸.

¹⁶ D. Tudor, *Monetele în Oltenia*, în *AO*, XXII, 1943, nr. 125-130, p. 83; idem, *Oltenia romană*, p. 129.

¹⁷ Idem, *Podul de la Celi al lui Constantin cel Mare*, în *AO*, XIII, 1934, nr. 71-73, p. 110; idem, *Citina descoperiri din Dacia inferioară*, în *AISC*, II (1934-1935), Cluj, 1936, p. 187-188; idem, *Stăpînirea romană în sudul Daciei de la Aurelian la Constantin cel Mare*, în *RIR*, X (1940), București, 1941, extr. p. 5; idem, *Constantin cel Mare și resuscitarea Daciei Traiane*, în *RJR*, XI-XII, București, 1941-1942, p. 140; idem,

Așezarea și cetatea romană de la Desa, în *BSNR*, XXXVIII, XI, nr. 92-95, 1944-1947, p. 46-48; idem, *Oltenia romană*, p. 102, 230 și 277; idem, *Contribuții privitoare la armata Daciei Ripensis*, în *SCIV*, XI, 1960, 2, p. 35-36; idem, *Tabula Imperii Romani*, p. 15.

¹⁸ Priscus, *Excerpta de legationibus*, ed. G. Popa-Lisseanu, în *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VIII, București, 1936, p. 117 și urm.

Prezența ceramicii de tradiție provincial-romană, datînd din secolele IV-V, pe raza comunei Voineasa (ca și la Lazu, Mărgăritești, Cornu, Galiciuica și Bratovoiești) a fost semnalată încă din anul 1965 și a fost atribuită populației daco-romane¹⁹. Avînd în vedere faptul că ceramica descoperită la Grecești, Viișoara Mare, Voineasa și eventual Craiova, datînd din aceeași vreme, a fost descoperită în același loc cu ceramica romană datînd din perioada anterioară abandonării oficiale a Daciei și că în general această ceramică a fost atribuită populației autohtone daco-romane²⁰, credem că la Grecești, Viișoara Mare, Voineasa și Craiova populația autohtonă continuă a locui și după anul 271, în condiții care urmează a fi precizate pe viitor.

Opaiful creștin descoperit la Bumbești este posibil să fi fost folosit de o populație romanică deja creștinată, care locuia în veacul al VI-lea în Oltenia, deoarece gepizii, avarii și slavii, care erau prezenți în această vreme în nordul Dunării și care ar fi putut eventual să-l folosească, fie că nu au locuit niciodată în Oltenia²¹, fie că în acea vreme încă nu adoptaseră creștinismul²².

Fragmentele de amforă descoperite la Grecești și Obîrșia, ca și opaiful de Bumbești, care sînt produse de import din sudul Dunării, dovedesc că legăturile de schimb cu imperiul nu au încetat în secolele IV-VI.

În legătură cu datarea și atribuirea etnică a ceramicii aparținînd culturii Dridu²³, descoperită la Viișoara Mare, Craiova și Obîrșia, dat fiind împrejurările descoperirii, deocamdată nu pot fi făcute precizări în acest sens.

Considerăm că este necesar a face mențiunea că ceramica aparținînd culturii Dridu, în afară de localitățile sus-amintite, a mai fost descoperită la Celei, Cîrna, Plopșor, Verbicioara, Verbița, Balta Verde²⁴, Cornu, I.eu, Salcia și Galiciuica²⁵.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES ET NUMISMATIQUES EN OLTÉNIE

RÉSUMÉ

Les auteurs communiquent quelques découvertes numismatiques isolées effectuées dans les communes de Testuul-Dolj (village de Viișoara Mică): (1 tétradrachme d'Alexandre le Grand; 1 AR du magistrat M. Aurelius Scaurus, de l'an 92 av.n.è.; 1 AR et 2 AR de Trajan; 1 AR de Hadrien; 1 AR d'Antoninus Pius; 1 AE d'Aurélien, et une pièce médiévale frappée par l'Etat bulgare et de Desa-Dolj, au point dit «Castravitză»: 1 AE de Constantin le Grand); et un trésor, partiellement récupéré, découvert au point nommé «Pârul lui Drăgucanu» du village de Viișoara Mare, appartenant à la commune de Drăgotești-Dolj, et composé de pièces impériales en argent (Vitellius —1; Domitien —1; Trajan —1; Hadrien —1; Antoninus Pius —2; Faustina I —1; Marcus Aurelius —2 et Lucius Verus —1).

Sur le territoire des communes Grecești-Dolj, Voineasa-Olt, Drăgotești-Dolj et Craiova-Dolj, on a découvert à côté d'une poterie plus ancienne, une autre de tradition provinciale romaine, datant des IV—VIe siècles.

¹⁹ Gh. Popilian, *Populația autohtonă în Oltenia în se. III—VI și VII—XIII*, Comunicare la Sesiunea științifică a muzeelor, București, 1965.

²⁰ D. Protase, *op. cit.*, p. 136—138 și notele.

²¹ *Istoria României*, I, București, 1960, p. 711 și 719—722 (K. Horedt); I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, in *Annuaire roumain*

d'histoire, 3, București, 1964, p. 395 și urm. (pentru gepizi și avari).

²² *Istoria României*, I, p. 751—753 (M. Comșa); p. 761—762 (I. Barnea) (pentru slavii).

²³ E. Zaharia, *op. cit.*, p. 135—165 și notele.

²⁴ *Ibidem*, pl.XXX.

²⁵ Gh. Popilian, *op. cit.*

A Grecești et à Obirșia-Dolj on a découvert une poterie romano-byzantine datant des IV–VIe siècles, et à Drăgotești, à Craiova et à Obirșia une poterie appartenant à la culture de Dridu. Une lampe chrétienne, en terre cuite, datant du VIe siècle a été découverte à Bumbești-Gorj. La poterie, la lampe et les monnaies, datant d'après l'an 271, sont considérées par les auteurs comme ayant un rapport précis avec le problème de la continuité de l'élément autochtone d'Olténie, après l'abandon officiel de la Dacie.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Tétradrachme d'Alexandre le Grand.
 Fig. 2. — Poterie travaillée au tour des IV–Ve siècles, 1, Grecești; 2–4, Voineasa.
 Fig. 3. — Lampe chrétienne du VIe siècle (Bumbești).
 Fig. 4. — *Viișara Mare*, 1, poterie travaillée au tour des III–IVe siècles; 2–5, poterie appartenant à la culture de Dridu, décorée de lignes incisées, ondulées et parallèles.
 Fig. 5. — *Viișara Mare*, Poterie appartenant à la culture de Dridu, décorée de lignes incisées parallèles.
 Fig. 6. — *Viișara Mare*, 1–2, poterie appartenant à la culture de Dridu; 3, *Grecești*. Poterie romano-byzantine des Ve–VIe siècles.
 Fig. 7. — *Viișara Mare*, Poterie appartenant à la culture de Dridu, de la catégorie noir gris, décorée de lignes lustrées.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE LA ROGOJENI, PE VALEA HORINCII

(jud. Galați)

ION T. DRAGOMIR

ÎN ULTIMUL timp colecțiile Muzeului de istorie Galați s-au îmbogățit cu noi piese arheologice, care au o deosebită valoare, atât din punct de vedere științific, cât și muzeistic. Obiectele provin din cercetări de suprafață, descoperiri întâmplătoare și donații.

În anii 1960 și 1965, în urma unor sesizări venite din partea locuitorului Costin Aurel, am întreprins cercetări de suprafață pe teritoriul comunei Rogojeni¹, identificând urme materiale arheologice din diverse epoci istorice.

1. a) În grădina locuitorului Stratulat V. Anton, situată în partea de sud a comunei, s-au descoperit patru piese neolitice întregi: o cutie și trei topoare de piatră lustruită, bine conservate, iar pe vatra vechiului sat Rogojeni, la sud, într-un loc viran din fața casei gospodinei Ghisman Ruxandra, s-a găsit un frumos topor-ciocan de piatră, cu gaură, specific epocii bronzului.

b) Pe terasa inferioară a Prutului, tot în raza comunei, s-au descoperit două morminte de înhumăție. Pe baza informațiilor primite de la Costin Aurel, reiese că scheletele erau orientate cu capul la nord-vest și picioarele la sud-est, fiind în poziție întinsă, culcate pe partea dreaptă. În morminte s-au găsit oase de cal și multă cenușă, de unde deducem existența unui anumit rit de înhumăție. Scheletele s-au descoperit la —0,20 m de la suprafața solului actual, terenul fiind în pantă.

Datorită faptului că mormintele au fost complet distruse, iar din inventarul lor nu ni s-a păstrat nimic concludent, nu putem face aprecieri categorice din punct de vedere cronologic sau etnic. Totuși, dacă luăm în considerație cele relatate de către descoperitor, inclinăm să credem că ele ar putea aparține sarmaților.

2. Pe terenul din preajma comunei Rogojeni, la punctul terminus al văii « Horincii », aproximativ la 1 km vest față de comună, cu prilejul plantării viței de vie pe Dealul Mic și Dealul Mare, de către C.A.P. « Vasile Roaită », în anii 1959—1960, s-a descoperit un bogat și variat material arheologic ce aparține epocii bronzului și perioadei de început a migrației popoarelor, secolele III-IV e.n. Dealurile sînt încadrate de apa Oarbei la vest și de șoseaua Galați-Oancea-Gănești la est. Pe baza informațiilor primite și a observațiilor

¹ Perieghzele au fost întreprinse de către I. T. Dragomir și N. Grigoriu de la Muzeul de istorie din Galați. Aceea din anul 1960 a avut ca obiectiv cercetarea împrejurimilor comunei

Rogojeni, iar în 1965 a avut drept scop să verifice punctele unor descoperiri din cuprinsul aceleiași comune.

Fig. 1. — Rogojeni. Unele neolitice de piatră: 1, cutie; 2—4, topoare; 5, topor de piatră cu gaură din epoca bronzului; 6, rîșniță primitivă de mină.

făcute la fața locului, s-a putut stabili parțial proveniența acestor materiale. Dintre obiectele descoperite aici amintim²:

² În timpul cercetărilor, de un real folos ne-a fost pr. Costin Aurel, care ne-a donat și piesele colectate de dînsul.

Obiectele au intrat în patrimoniul Muzeului de istorie Galați, (inventar 5928—5935; 6848—6855).

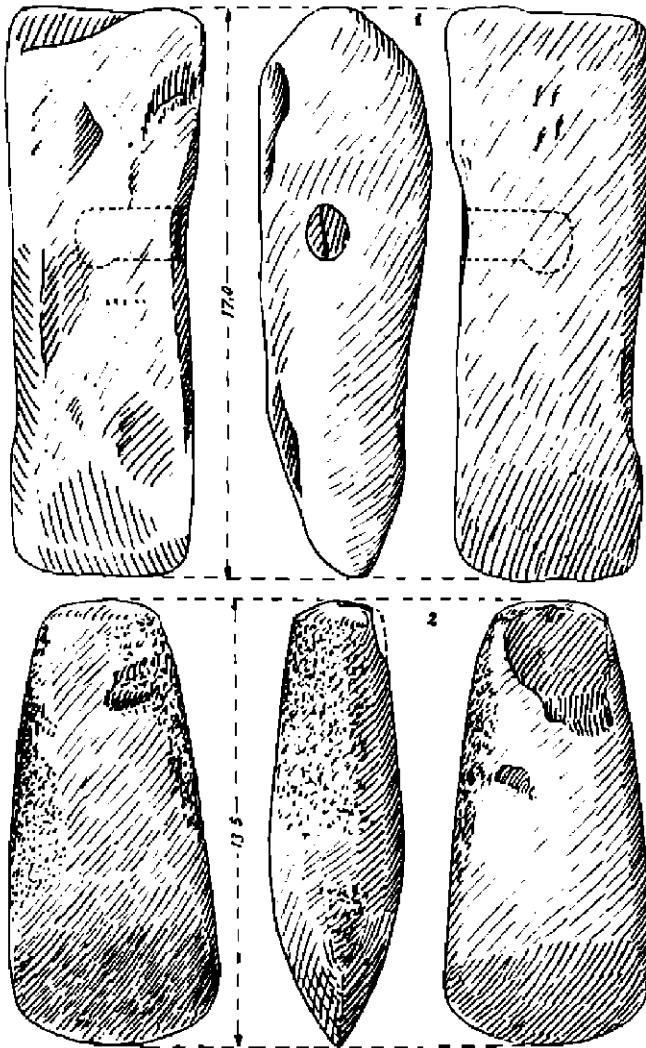

Fig. 2. — Rogojeni. Obiecte neolitice de piatră.

a) O cute neolitică pentru ascuțit, dintr-o gresie silicioasă, fină, de culoare gălbuie, care are trei fețe alveolate și lustruite, cu evidente urme de întrebuințare; a patra față fiind diformă, nu a putut fi folosită. Pe una dintre fețe, se află o gaură ovală, neperforată, cu concavități interioare, reprezentând un joc al naturii (fig. 1/1 și fig. 2/1).

b-c) Două topoare neolitice, ovale în secțiune transversală și biconvexe în secțiune longitudinală, șlefuite: unul (b) de dimensiuni mari (fig. 1/3 și fig. 3/1) și altul (c) de proporții mijlocii (fig. 1/2 și fig. 2/2), dintr-o rocă eruptivă din grupa granite-bazalte³, de culoare verde-gri, cu tăișul arcuit și muchia îngustă. Ambele topoare sînt puternic corodate la partea

³ Rocile conțin foarte multe elemente negre (hornblendă, piroxeni, amfiboli și clorit). Determinările petrografice au

fost efectuate de către Chiorăzu Ioan, geolog de la Oficiul județean de control geologic minier Galați.

superioară. Toporul al doilea prezintă o recentă aşchiere în partea superioară. Astfel de topoare sînt caracteristice perioadei mijlocii a epocii neolitice, fiind întilnite pînă în perioada finală a acestei epoci.

d) Un topor plat, de formă rectangular-trapezoidală, a fost descoperit în acelaşi loc cu piesele sus-amintite (fig. 1/4 şi fig. 3/2). Lucrat dintr-o marnă alb-gălbuie caolinoasă⁴,

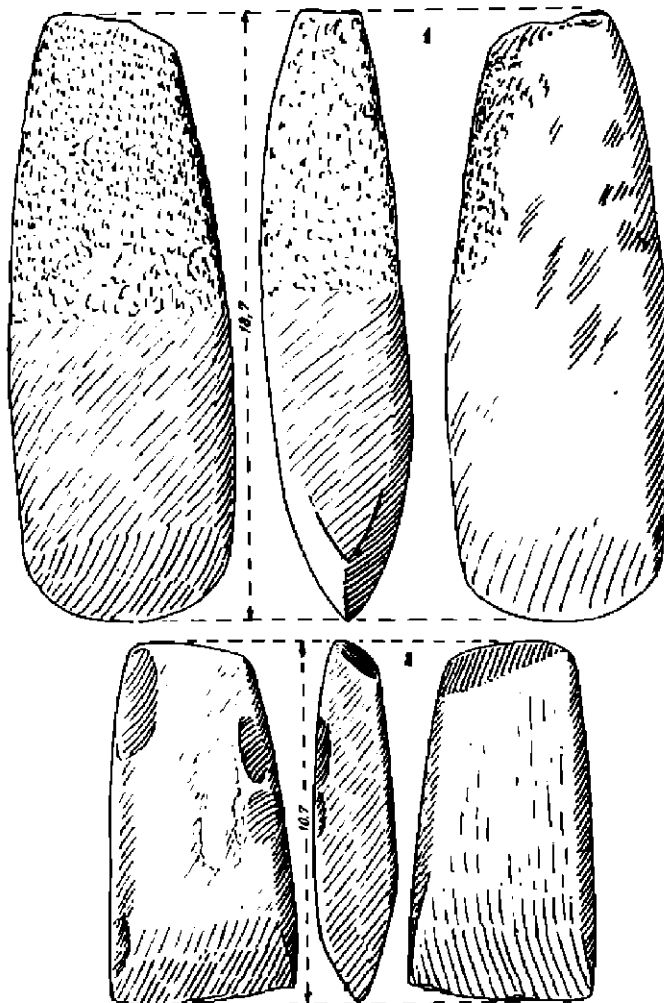

Fig. 3. — *Rogojani*. Topoare neolitice de piatră.

are tăişul drept şi muchia lată, uşor arcuită. La partea sa superioară, toporul are cîteva clivări din vechime.

e) Ultimul exemplar din seria acestor unelte de piatră reprezintă un topor-ciocan, cu gaură, lustruit, bine conservat, confecţionat dintr-o rocă eruptivă, din grupa granite-

⁴ *Idem*.

bazalte, de culoare verde închis⁶. Are două brațe: un braț tăiș, lung de 0,080 m, și un braț ciocan, lung de 0,048 m, cu muchia plat-ovală, în diametru de 0,030 m, avind gaură pentru coadă cu un diametru de 0,019 m (fig. 1/5 și fig. 4/1). În profil, toporul are o ușoară arcuire naviformă. Din punct de vedere tipologic, piesa aparține epocii bronzului, fiind bine documentată în majoritatea așezărilor caracteristice acestei epoci.

Dintre piesele descoperite în punctele Dealul Mic și Dealul Mare, fac parte următoarele:

f) O ceașcă de lut ars, lucrată cu mina, de culoare gălbui-roșcată, avind pe suprafața exterioară pete mari cenușii (0,050 m înălțime; 0,080 m diametrul gurii și 0,020 m diametrul fundului). Partea inferioară este semisferică, cu un mic fund concav, plasat excentric, gura este larg deschisă, buza ușor evazată, iar toarta suprainălțată, trasă din buza vasului. Este ornamentată cu două linii paralele, incizate orizontal pe umărul vasului, iar sub acestea se află o îmbinare de linii drepte, dispuse în zigzag, formind unghiuri ascuțite în mod continuu. În interiorul acestora, decorul este completat cu alte unghiuri din câte două linii, plasate alternativ din două în două (fig. 5/2). Atât sub aspectul tipologic și al prelucrării tehnice, cât și ca decor, vasul este caracteristic epocii bronzului. Are analogii cu unele fragmente ceramice de factură Monteoru târzie, provenind din așezările de tip cenușar de la Cavadi-nești⁶ și Gîrbovăț⁷, precum și cu anumite cești aparținind culturii Monteoru, din cimitirul de la Balintestți-Cioinagi⁸. De asemenea, acest tip de ceașcă este bine documentat în multe așezări specifice epocii bronzului târziu din nordul Moldovei⁹.

g) O atenție deosebită merită prezența unui pumnal foliform, de bronz, cu peduncul și nervură mediană, frumos patinar, de culoare verde închis, descoperit în punctul Dealul Mare (fig. 5/3; 0,145 m lungime, respectiv: 0,105 m lungimea lamei; 0,040 m partea terminală care se introduce în minier și 0,024 m lățimea maximă a lamei). Pumnalul își găsește perfecte analogii în unele exemplare din inventarul marelui depozit de obiecte de bronz

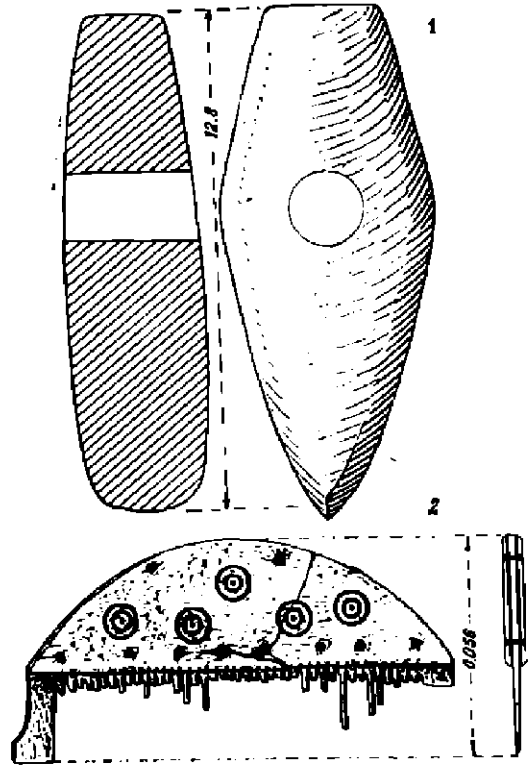

Fig. 4. — Rogojeni. 1, topor din epoca bronzului; 2, pieptene din plăcuțe de os, specific culturii Sântana de Mureș.

⁶ Idem.

⁷ I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadi-nești (r. Bujor, reg. Galați)*, în *Material*, VII, 1961, p. 154–155 și fig. 3/7.

⁸ Adrian C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *Arheologia Moldovei*, II–III, 1964, p. 168, fig. 16/4.

⁹ Eugenia Zaharia, *Das Gräberfeld von Balintestți-Cioinagi und einige Fragen der Bronzezeit in der Moldau*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 149, fig. 6/10; p. 153, fig. 7/10. Pentru decor vezi p. 147, fig. 5/6.

¹⁰ Adrian C. Florescu, *op. cit.*, p. 168–170, fig. 17/9, 14–15.

descoperit la Băleni ¹⁰, datat în perioada de sfârșit a epocii bronzului, specific culturii «Noua». În lumina cercetărilor de pînă astăzi se știe că tipul pumnalului foliform este bine cunoscut pe teritoriul Moldovei și îndeosebi în spațiul est-european, fiind în strînsă legătură cu centrele metalurgice cauzaziene ¹¹.

Fig. 5. — Diferite obiecte descoperite la Rogojeni: 1-3, aparțin epocii bronzului; 4-8, piese caracteristice secolelor III-IV e.n.

¹⁰ I. T. Dragomir, *Un nou depozit de obiecte de bronz descoperit la Băleni în sudul Moldovei*, comunicare prezentată în cadrul celui de-al VII-lea Congres internațional de pre- și protoistorie de la Praga, din 16-30 august 1966 și publi-

cată în revista *Danubius*, I, 1967, p. 89-105.

¹¹ Informații primite de la M. Petrescu-Dimbovița și Adrian C. Florescu de la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași.

b-i) În cadrul aceluiași complex s-a găsit o rîșniță primitivă de mîină, de formă ovală, din gresie silicioasă, poroasă, de culoare gălbuie, alveolată la partea sa superioară din cauza utilizării (0,540 m × 0,32 m × 0,100 m; fig. 1/6), precum și un frecător de rîșniță de mîină, lustruit, dintr-o rocă dură, eruptivă, de culoare neagră (0,080 m diametru și 0,040 m grosime; fig. 5/1).

Ambele piese aparțin epocii bronzului, deoarece au fost descoperite în asociere cu piesele sus-amintite.

Astfel de obiecte de piatră caracteristice epocii bronzului s-au găsit și în anul 1937 pe malul Prutului, la punctul denumit Corul Loitrei¹², ceea ce confirmă că pe teritoriul comunei Rogojeni se află urmele unei așezări din această vreme.

j) De asemenea, în punctul Dealul Mic s-au descoperit și unele materiale aparținind secolelor III—IV e.n. Dintre acestea amintim două pietre de rîșniță din calcar, circulare, prevăzute cu găuri centrale. Ambele aparțin aceleiași piese. Una dintre pietre constituie partea inferioară a rîșniței (diametrul 0,310 m; al găurii centrale 0,030 m, grosimea variind între 0,070 și 0,100 m; fig. 5/5), cealaltă reprezintă partea superioară a rîșniței. Este ovală (diametrul 0,300—0,330 m, orificiul central cu diametrul de 0,045 m) și are aceeași grosime ca și prima, fiind de forma unei calote sferice (fig. 5/6).

k) Zăbălușă întreagă, de fier, alcătuită din două bare (lungi de 0,065—0,075 m), avînd fiecare la un capăt cite o verigă, înlănțuire între ele, iar la capetele celelalte cite un inel (diametrul 0,065 m; fig. 5/4). Este identică cu o piesă de la Poieniști¹³, datată în secolul al III-lea e.n.

l) Urnă funerară cu capac, lucrată la roată din pastă fină cenușie (fig. 5/8). De formă sferoidală, cu buza evazată și fundul profilat (0,300 m înălțime, 0,240 m diametrul de maximă rotunjime, 0,145 m diametrul gurii și 0,090 m diametrul fundului), a fost acoperită cu o strachină, lucrată la roată, din aceeași pastă. Păstrată în stare fragmentară, strachina-capac are umărul ușor carenat, buza profilată și fundul mic reliefat (fig. 5/7; 0,080 m înălțime, 0,205 m diametrul gurii și 0,070 m diametrul fundului).

Urna conține numeroase oase de om calcinate, un cuțitaș care nu s-a păstrat, precum și un pieptene de os, cu mineral arcuit, în stare fragmentară, făcut din plăci de os prinse cu nituri de bronz și avînd în jurul lor mici pete verzi datorită oxidării metalului (fig. 4/2). Este ornamentală cu cercuri concentrice, găsindu-și analogii la Alexandria¹⁴ într-o așezare din secolul al IV-lea e.n., în necropolele de la Izvorul¹⁵ și Tg. Mureș¹⁶, la Tîrgșor¹⁷ lângă Ploiești, precum și în alte necropole și așezări aparținînd mării arii a culturii Sîntana de Mureș, secolul al IV-lea e.n., documentată pe aproape întreg teritoriul patriei noastre.

Judecînd după tehnica prelucrării vasului, după caracterele tipologice și silueta sa zveltă, urna de incinerare cu capac de la Rogojeni are puternice afinități cu vasele caracteristice secolului al III-lea e.n., aparținînd culturii carpice din Moldova. Totuși, dacă avem în vedere faptul că din inventarul ei face parte și un pieptene din plăcuțe de os, specific culturii Sîntana de Mureș, considerăm că e necesar să datăm urna la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea e.n.

¹² Mircea Petrescu-Dimbovița, *Calătoria de cercetare arheologică în județul Covurlui*, extras din *Orizonturi*, III, 5—9, Galați, 1941, p. 16 vezi și pl. I, 13 A—13 B.

¹³ Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poieniști*, în *Materiale*, I, 1953, p. 303—304, fig. 90/2.

¹⁴ Constantin Preda, *Săpăturile de la Alexandria*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 215 și fig. 2/2.

¹⁵ Bucur Mîrea și Constantin Preda, *Necropole din secolul*

al IV-lea e.n. în Muntenia, Edit. Acad., București, 1966, fig. 210/2.

¹⁶ Ion Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sîntana de Mureș-Cremănoș pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *Arheologia Moldovei*, IV, 1966, p. 214, fig. 19/4.

¹⁷ Gh. Diaconu, *Tîrgșor, necropole din secolele III—IV e.n.*, Edit. Acad., București, 1965, p. 240, pl. XC/3a; p. 266, pl. CXVI/11 etc.

Pe lângă obiectele sus-menționate, descoperite în partea de sud a Dealului Mic, printre rîndurile de vie se găsesc la suprafață numeroase bucăți de chișpic, fragmente ceramice, specifice perioadei de început a migrației popoarelor, secolele III-IV e.n., precum și fragmente de amfore romane de import, ornamentate cu caneluri orizontale, atribuite secolului al IV-lea e.n. Toate materialele descoperite în acest loc dovedesc existența unei așezări omenești din secolele III-IV e.n.

Din cercetările efectuate pe teren și din analiza pieselor descoperite, reiese că pe teritoriul comunei Rogojeni au fost: o așezare neolitică din perioada mijlocie sau târzie, situată pe vatra actuală a satului, două așezări din epoca bronzului, una pe vechea vatră a satului și alta pe Dealul Mare, precum și o așezare și o necropolă din secolele III-IV e.n. pe Dealul Mic. Efectuarea unor săpături sistematice în aceste puncte va putea aduce contribuții precise pentru cunoașterea așezărilor sus-amintite.

LES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DE ROGOJENI, DANS LA VALLÉE DE LA HORINCA (DÉP. DE GALAȚI)

RÉSUMÉ

Ce dernier temps, les collections du Musée d'histoire de Galați se sont enrichies de nouvelles pièces archéologiques d'une grande valeur scientifique et muséologique. Ces pièces proviennent des recherches de surface, des découvertes fortuites ou des donations.

À la suite de certaines découvertes fortuites, on a entrepris en 1960 et en 1965 des recherches de surface sur le territoire de la commune de Rogojeni.

À cette occasion, on a mis au jour des vestiges archéologiques de différentes époques historiques, dont quatre pièces néolithiques en pierre (un queux et trois haches lustrées), cinq pièces de l'âge du bronze (une hache en pierre lustrée à trou d'emmanchement, un moulin à bras avec son pilon, une tasse en terre cuite travaillée à la main, et un poignard en bronze, à lame en forme de feuille, à pédoncule et nervure médiane, spécifique pour la civilisation de Noua).

Les IIIe-IVe siècles de n.è., c'est-à-dire le commencement de l'époque des migrations, sont représentés par les découvertes suivantes: deux meules circulaires en calcaire, un riche matériel céramique, deux tombes d'inhumation, probablement sarmatiques et une urne d'incinération à couvercle. Cette dernière contient des ossements humains calcinés, un peigne en plaques d'os attachées avec des rivets en bronze, spécifique pour la civilisation de Sîntana de Mureș, ainsi qu'un petit couteau, qui a été égaré.

Selon les recherches de surface et sur la foi de l'analyse des pièces découvertes, il résulte clairement que le territoire de la commune de Rogojeni, du sud de la Moldavie, a été habité dès le néolithique, surtout à la période moyenne ou tardive (établissement situé à l'endroit même du village actuel), pendant l'âge du bronze (habitation documentée par deux établissements, dont l'un situé à l'endroit de l'ancien village et l'autre au lieu dit « Dealul Mare »), et pendant les IIIe-IVe siècles de n.è. (documenté par un établissement et une nécropole situés au même endroit). Des fouilles systématiques, seront effectuées ici en raison de l'importance de ces découvertes.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Rogojeni*. Outils néolithiques en pierre. 1, queux; 2-4, haches; 5, hache en pierre à trou d'emmanchement (âge du bronze); 6, moulin à bras.

Fig. 2. — *Rogojeni*. Objets néolithiques en pierre.

Fig. 3. — *Rogojeni*. Haches néolithiques en pierre.

Fig. 4. — *Rogojeni*. 1, hache de l'âge du bronze; 2, peigne en plaques d'os, spécifique pour la civilisation de Sîntana de Mureș.

Fig. 5. — Différents objets découverts à Rogojeni. 1-3, de l'âge du bronze; 4-8, pièces caractéristiques de IIIe siècles de n.è.

CERCETĂRI PERIEGHETICE ÎN SUDUL MOLDOVEI

M. BRUDIU — GALAȚI

CERCETĂRILE perieghetice făcute în ultimii ani au cuprins patru zone, care, din punct de vedere geografic, au fiecare un specific aparte (fig. 1).

Zona A. Una din aceste zone este latura dreaptă a văii Prutului inferior, mai precis porțiunea dintre Oancea și Galați. Din punct de vedere geomorfologic ne găsim — între Galați și Foltești — într-un vechi estuar al Prutului¹, un golf din faza paleoeuxină, a

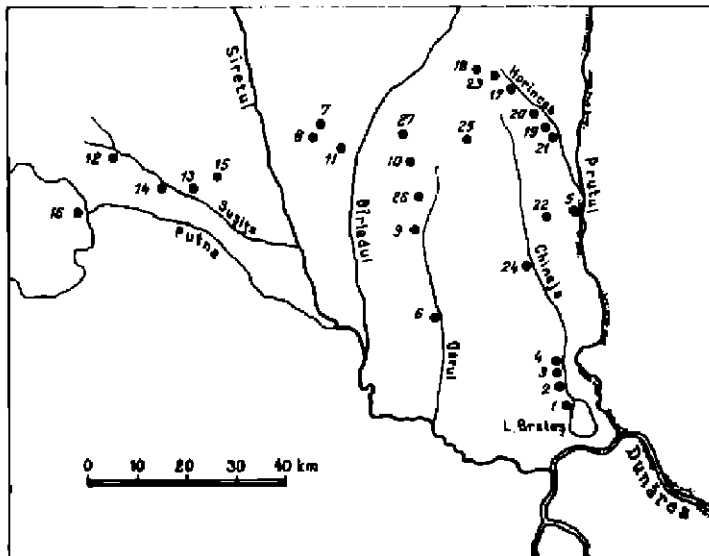

Fig. 1. — Harta cu localitățile în care s-au făcut cercetări

1. Vințori	10. Cerțești	19. Gănești
2. Tulucești	11. Ircasa-Gohor	20. Comănești
3. Târnava	12. Cimpuri	21. Cavadinesti
4. Siviva	13. Muncelu-Străoani	22. Roșceni
5. Oancea	14. Repedea-Străoani	23. Săseni
6. C. Negri	15. Mîrlăstioara-Pivonești	24. Firănești
7. Coșijani-Brăhășești	16. Poiana-Vîncioaia	25. Rădești
8. Brăhășești	17. Aldești	26. Brătuțeni
9. Mîndrești	18. Obîrșeni	27. Pochidia

¹ V. Tuțacu, *Confluențele și formarea lacurilor Siretului și Prutului*, în *Revista de geografie*, III, 1946, fasc. I, II, III, p. 95.

cuaternarului Mării Negre². După retragerea apelor, Prutul a sculptat mai departe albia văii, rămânând pe latura dreaptă o terasă din vechiul fund, care a fost acoperită cu depozite de loess, groase uneori de peste 10 m. Această terasă prezintă cea mai mare importanță în cercetarea întreprinsă de noi, și ea poate fi urmărită de la Galați la Foltești, iar de aici se poate observa numai pe valea Chinejii, nu întotdeauna în mod continuu, pînă la Moscu. De la Foltești la Oancea, Prutul a mai lăsat în dreapta sa cîțiva umeri din vechea albie, însă aceștia n-au întrunit întotdeauna calități suficiente pentru a oferi oamenilor în vremurile preistorice loc prielnic de așezare. În schimb, între Galați și Foltești condițiile naturale sînt cu mult mai bune, lucru cunoscut atît din cercetările arheologice anterioare, cît și din densitatea așezărilor omenești actuale. Din punct de vedere geografic, aici ne găsim la încrucșarea unor drumuri din diferite direcții. Astfel, legăturile cu Cîmpia Română se făceau pe valea Dunării și Cîmpia de jos a Covurluiului; cu ținuturile nord-pontice tot pe valea Dunării și Cîmpia Bugracului; cu Podișul Moldovenesc pe valea Prutului; cu colinele Tutovei pe valea Chinejii și a Covurluiului. Brateșul împreună cu bălțile sale, răsfrate altădată de la Tulucești la Foltești, asigurau oamenilor nu numai consumul de apă, dar și o parte din hrană — peștele. De aceea, comparînd Cîmpia Covurluiului, lipsită de surse de apă, cu această latură estică a ei, ne convingem că elementul preponderent al factorului biogeografic de aici — apa — a fost decisiv. Tot balta a compensat, în timpul iernilor, frigul din pustietățile Prutului, prin stuful abundent folosit pentru foc.

Zona B. A doua zonă pe care am cercetat-o este limita dintre zona de cîmpie și cea de dealuri³, din județul Galați. Cercetările anterioare au dovedit că în Cîmpia Covurluiului sursele de apă sînt puține și chiar astăzi densitatea așezărilor este mică. De aceea așezările vechi omenești le găsim suprapuse pe același loc, unde existau condiții naturale prielnice, în primul rînd apa. Este interesant cum, aici natura locului și-a selecționat locuitorii: cei care duceau o viață războinică și preferau promontoriile înalte sînt absenți, iar cei care prin caracterul pașnic al traiului lor preferau așezările deschise s-au suprapus pe același loc (Mîndrești).

Drumurile de acces la aceste așezări erau de două feluri: de-a lungul văilor, orientate în general nord-sud, care confluează în valea Siretului și a Birladului; sau transversale pe direcția dealurilor și văilor. Aceste din urmă căi de legătură sînt dovedite astăzi de «rupturile» în dealuri care se găsesc în preajma unor astfel de așezări. De exemplu, la Bănceasa, pe valea Chinejii sînt patru asemenea rupturi, care legau vatra așezărilor de aici cu așezările vecine contemporane. La fel și pe valea Covurluiului, la punctul Buzenchi — Lunca, se observă acest lucru provocat de aceleași cauze. Ele au rezultat din simplele drumuri bătute de oameni și turme, drumuri care ulterior au fost adîncite de torenți. Aceștia, ajungînd în straturile nisipoase ale levantinului, au provocat rupțura dealului.

Zona C. Tot în sudul Moldovei am cercetat parțial zona subcarpatică și montană din județul Vrancea. Epocile bogat documentate aici sînt: neoliticul tîrziu, prin cultura Cucutenii; bronzul, prin cultura Monteoru, și epoca dacică. Așezările din epoca neolitică și a bronzului se găsesc situate pe promontorii, «cetățui», care străjuiesc perspectivele largi ale văilor în avale și în amonte.

Zona D. A patra zonă cercetată se situează în bazinul văii Horincei, sculptată în depozite aparținînd dacianului și levantinului⁴. Versantul vestic este o cuestă cu puternice izvoare care alimentează permanent pîriul Horincei, ceea ce a făcut ca zona să fie populată

² I. Gh. Petrescu, *Delta Dunării*, în *Natura*, seria geologie-geografie, XVII, 1965, 3, p. 30.

28, p. 250.

³ V. Mihăilescu, *Dealurile și cîmpiile României*, 1966, fig.

⁴ *Monografia geografică a R.P.R.*, vol. I, geografic fizică, anexa VI și V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 208.

începînd din gravetianul final⁶ și pînă în prezent. Această vale, care confluează cu bazinul inferior al Prutului, făcea legătura prin bazinul Jiravățului și al Birladului cu Podișul Central Moldovenesc.

Din punct de vedere arheologic, prima și a patra zonă au fost cercetate în cadrul unor itinerarii mai lungi în fostul județ Covurlui, de către prof. Petrescu-Dimbovița⁶, începînd din 1939, iar în 1949—1951 d-sa a efectuat cercetări în două așezări: Stoicani și Foltești.

La numărul așezărilor descoperite anterior s-au adăugat altele identificate în timpul săpăturilor din 1949. Unele cercetări au fost făcute și de I. T. Dragomir⁷. După o cercetare pas cu pas a terenului, am reușit să descoperim în aceleași zone alte cîteva așezări, care vor contribui la cunoașterea densității locuirilor omenești în diferite epoci.

La condițiile generale de ordin geografic, mai trebuie să adăugăm pe cele locale, de ordin topografic, care însă, fiind specifice fiecărei așezări, le vom expune cu prilejul prezentării lor.

Zona A

1. *Vînători* (jud. Galați). Pe terenul comunei Vînători, la locul numit La Jolică, se găsesc mai multe așezări omenești străvechi, situate pe podul terasei inferioare din apropierea Brateșului. Terasa este fragmentată în opt porțiuni de terenuri cu direcția vest-est, porțiuni care au devenit în diferite epoci vetre ale mai multor așezări preistorice. Fragmentul de terasă dinspre nord, avînd o poziție mai înaintată spre est și fiind bine izolat, a avut rolul de cetățuie. În general aceste așezări sînt bine conservate, cu excepția celor de la vest de cetățuie, care sînt măcinate de terenuri chiar în prezent. Avînd în vedere calitățile ospitaliere ale acestui loc, apărut de vînt dinspre nord, bună expunere la soare, în imediata apropiere a lacului Brateș, cu bune calități de apărare, ne putem explica această locuire îndelungată începînd cu epoca bronzului timpuriu și pînă în secolul al X-lea e. n. Cele mai vechi dovezi arheologice de pe cetățuie aparțin începutului epocii bronzului—Foltești II⁸ (fig. 2/1—5).

În cinci din acele «incinte» create de terenuri în terasa inferioară, situate la vest și sud de cetățuie, am cules fragmente ceramice de la sfîrșitul epocii bronzului. Materialul ceramic are decor incizat alcătuit din linii paralele și puncte (fig. 3/1—9). Peste așezările din epoca bronzului, după materialul ceramic, s-a constatat că a fost o intensă locuire în Hallstatt-ul mijlociu (cultura Basarabi) (fig. 4/5—11 și fig. 6/5—12). Locuirea hallstattiană a ocupat și cetățuia. Pe dealul Admeraru, situat la nord de marele complex de așezări din epoca bronzului, se găsesse fragmente ceramice aparținînd culturii Dridu.

Pe hotarul dintre Vînători și Tulucești se găsesse în mod sporadic fragmente specifice culturii Dridu (fig. 7/1—3; 6—8).

2. *Tulucești* (jud. Galați). În vatra satului, pe terasa inferioară, la vest de gară se găsesc fragmente ceramice hallstattiene (fig. 4/1 și fig. 8/12—16).

⁶ Cercetări făcute de autor în 1968.

⁷ M. Petrescu-Dimbovița, *Arheologisches Forschungsreise im Bezirk Covurlui*, in *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 427—446; idem, *Căldările de cercetare arheologică în județul Covurlui*, extras din revista *Orizonturi*, III, 1941; idem, *Cetățuia de la Stoicani*, in *Material*, I.

⁸ I. T. Dragomir, *Săpături arheologice la Tg. Borești*, in *Danubius*, I, 1967, p. 48—50.

⁹ M. Florescu, *Contribuții la problema începutului epocii bronzului*, in *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, fig. 4, p. 2—3, 8—10.

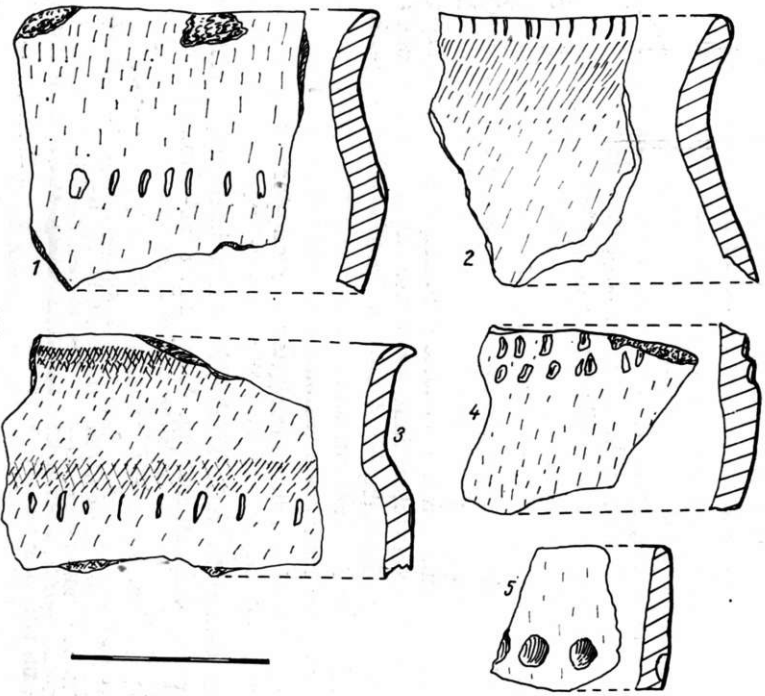

Fig. 2. — Vinători. 1-5, Cetățuie.

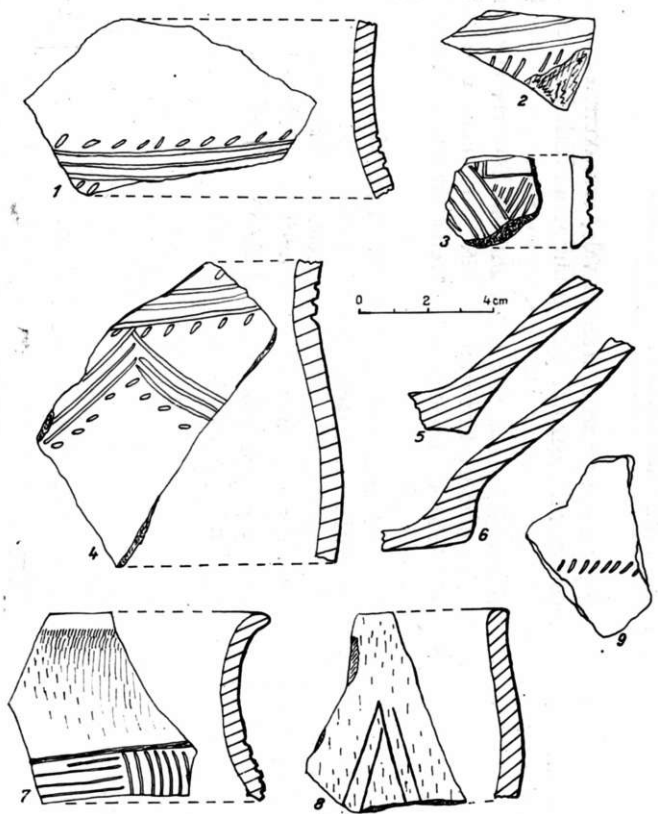

Fig. 3. — Vinători. 1-9, fragmente ceramice de la sfârșitul epocii bronzului.

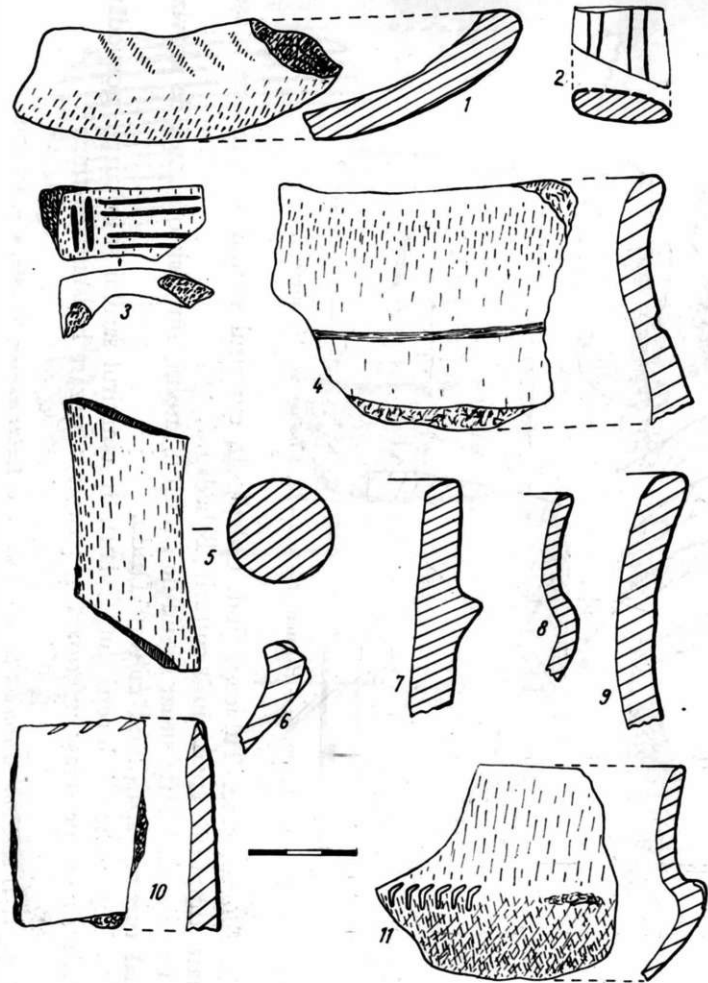

Fig. 4. — Hallstatt. 1, Tulcești; 2-4, 6-11, Vinători; 5, obiect de marmură.

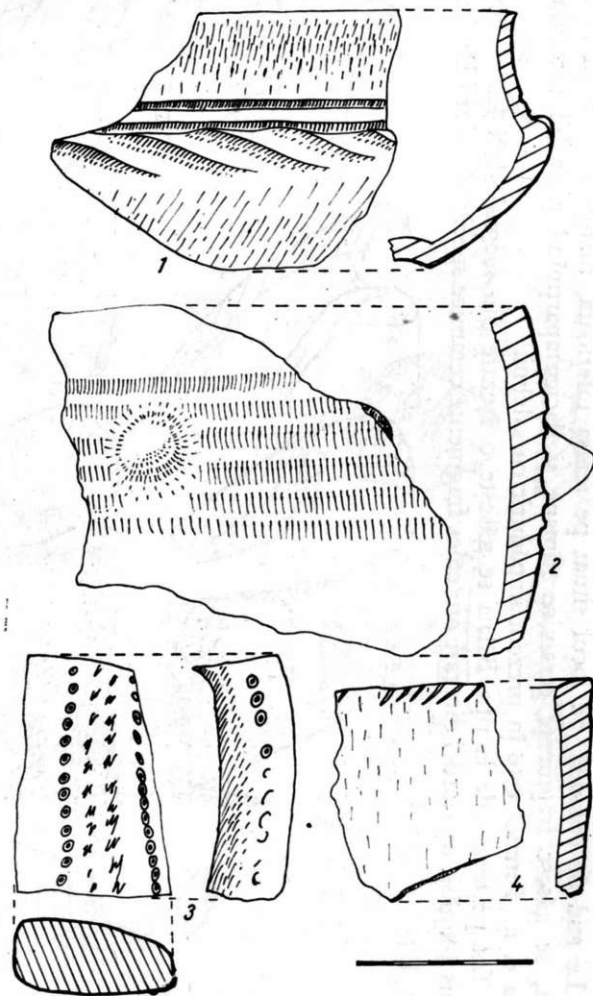

Fig. 5. — Hallstatt: 1-4, Vinători.

La sud de comună, pe locul situat pe terasa inferioară, mărginită la nord de râpa Bălaia, se găsesc fragmente ceramice romane și dacice aparținând probabil secolului al III-lea e. n. Terenul este în prezent împădurit cu salcimi.

Tot pe terasa de la râpa Bălaia se găsește o așezare din secolul al X-lea. În malul deschis s-a găsit un bordei din care am cules fragmente ceramice specifice culturii Dridu.

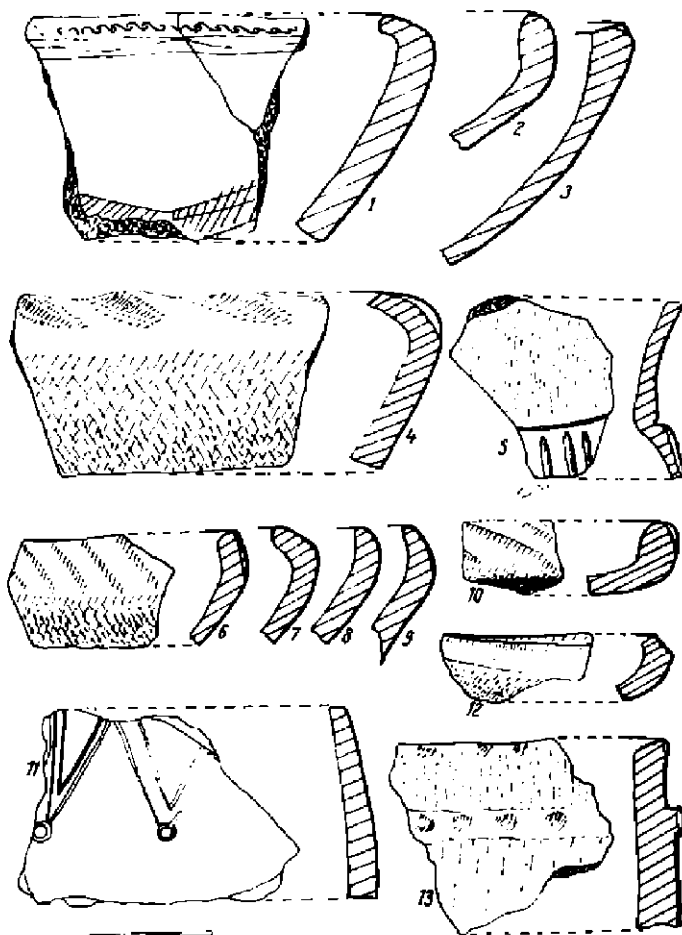

Fig. 6. - Hălăzite. 1-3; 5-12, Vințori; 4, 13, Mîndrești.

3. *Tătarca*, com. Tulucești (jud. Galați). În cimitirul satului Tătarca este o așezare Hallstatt timpurie aparținând culturii Babadag.

La punctul lutărie situat la sud de cimitirul satului, am găsit o groapă de provizii cu material ceramic aparținând culturii Dridu.

4. *Sivița*, com. Tulucești (jud. Galați). În cimitirul satului și în curțile gospodăriilor apropiate situate pe terasa inferioară se găsește o așezare hallstattiană târzie⁹.

⁹ M. Brudiu, *O descoperire hallstattiană în sudul Moldovei*, în *Revista muzeelor*, V, 1968, 4, p. 344-345.

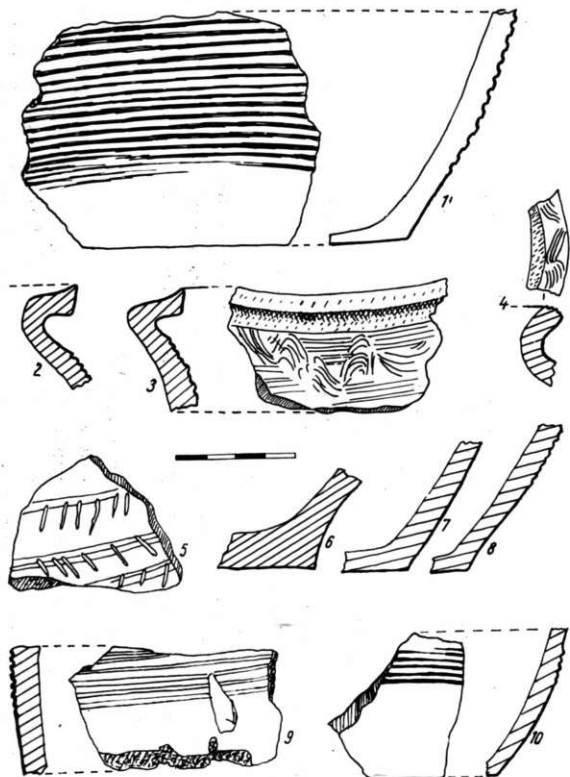

Fig. 7. — Cultura Dridu. 1—3, 6—8, *Vinători*; 10, *Brăbăștești*, Piriul Hanului; 4, 5, 9, *Cosițeni*.

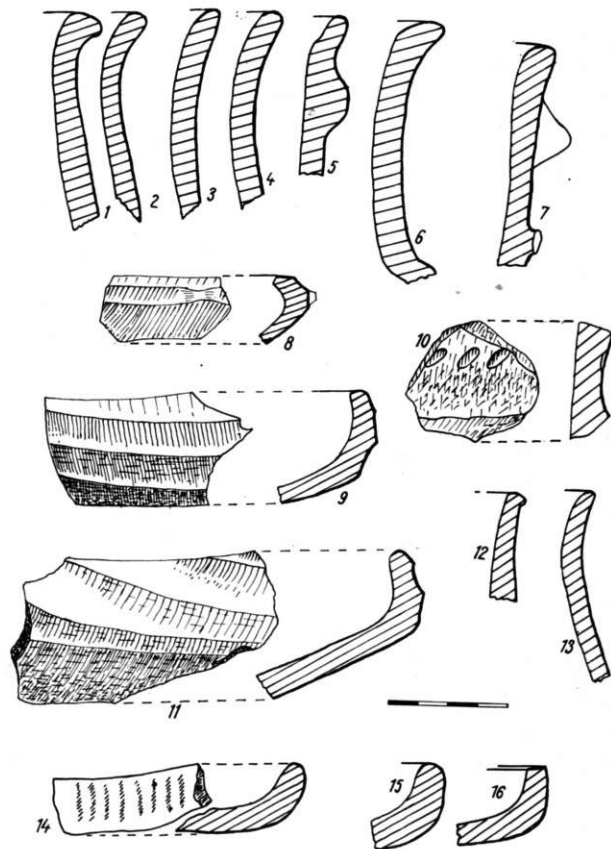

Fig. 8. — Hallstatt. 1—7, *Vinători*; 8, 10, *Brăbăștești*, Piriul Hanului, 9, 11, *Brăbăștești*, la sud de școală; 12—16, *Tulucești*, vatra satului.

5. *Oancea* (jud. Galați). Pe valea piriului Oancei, la vest de comună, la locul numit Bîrca, se găsesc fragmente ceramice lucrate la mînă și la roată, specifice secolului al III-lea e. n.

6. *C. Neșri* (jud. Galați). Pe valea Gologanului, la nord de sat în via lui Petrache Baltă, se găsesc fragmente ceramice specifice secolului al IV-lea e. n. Terenul este puțin în pantă de la vest la est.

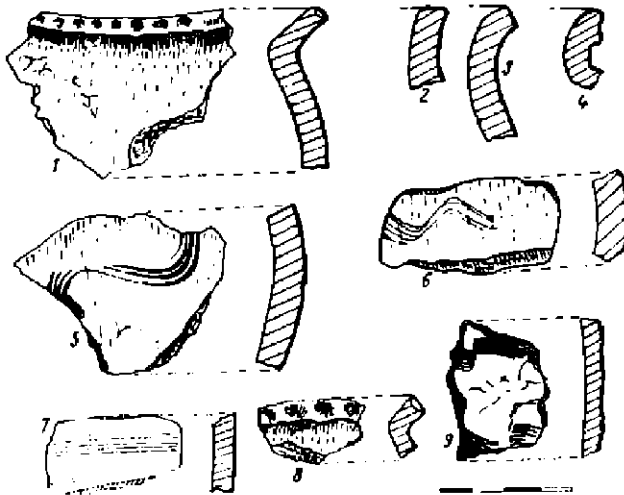

Fig. 9. — Faza Proto-Dridu. 1-6, 9, Gabor Irrasa; 7, 8, Cosîteni.

Zona B

7. *Cosîteni*, com. Brăhășești (jud. Galați). În partea de nord a satului Cosîteni am identificat urme de locuire din mai multe epoci. În apropierea acestui loc sînt puternice izvoare. Pe panta puțin înclinată — un rest dintr-un con de dejecție mai vechi — am aflat fragmente ceramice caracteristice, prin pasta cu pleavă, neoliticului timpuriu.

Pe pantă, la nord-vest de prima așezare, se găsesc fragmente ceramice de culoare cenușie de la vase cu buza evazată specifice secolului al III-lea e. n. (fig. 10/4-7, 9-13).

În partea de nord a satului am găsit fragmente ceramice lucrate la roată, avînd pe ea decorul vălurit sau alveolat, specific secolului al IX-lea e. n. Am găsit de asemenea și fragmente ceramice cu striățiuni paralele, care atestă o așezare din secolul al X-lea e. n. (fig. 7/4, 5).

8. *Brăhășești* (jud. Galați). În partea de sud a comunei se formează din mai multe izvoare, pe versantul vestic, pîrîul Hanului. La sud de acesta am găsit fragmente ceramice aparținînd neoliticului timpuriu, bronzului, Hallstatt-ului, epocii dacice și secolului al X-lea e. n. (fig. 7/10 și fig. 8/8,10).

În partea de nord a satului, la gura văii Boului (200 m sud de școala generală), se găsesc fragmente ceramice hallstattiene (fig. 8/9, 11). Pe șoseaua care duce la primăria din Brăhășești, în malul șanțului, la Petru Ignat și Gh. Popa, se observă urmele unor bordeie din care apar fragmente ceramice geto-dace, lucrate la mînă și la roată. După stîlpul închis al acestora din urmă, ele aparțin secolelor III-II î. e. n.

Tot pe locul aşezării hallstattiene de la sud de şcoală, se găseşte suprapusă o aşezare din secolul al IV-lea e. n.

Lângă cetatea de la Brăhăşeşti¹⁰, situată pe dealul de la confluenţa piraielor Zeletin şi Berheci la piciorul pantei de est se găsesc fragmente ceramice din secolul al IV-lea e. n.

9. *Mîndreşti* (jud. Galaţi). La nord de această comună, la confluenţa dintre valea Geruşici cu valea Gerului, pe locul unde au fost instalate coşarele C. A. P.-ului, se găsesc

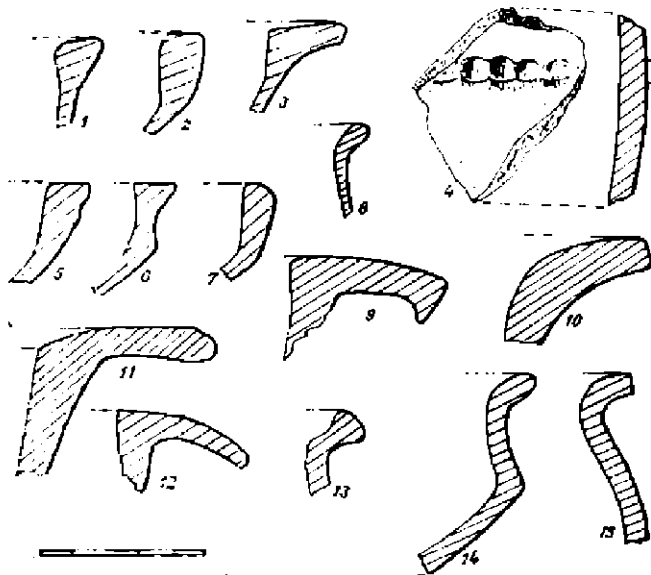

Fig. 10. — Secolele III-IV e.n. 1-3, 8, *Munalu*; 4-7, 9-13, *Corjieni-Brăhăşeşti*; 14-15, *Gîrbodj*.

numeroase fragmente ceramice, aparţinînd unor epoci diferite. Cele mai vechi dovezi arheologice aparţin culturii Noua şi provin de la borcane cu briu continuu dispus imediat sub marginea buzei (fig. 14/2, 5). Tot pe locul unde se găseşte aşezarea Noua, se întîlnesc şi fragmente ceramice hallstattiene. După structura pastei ele aparţin probabil perioadei mijlocii a Hallstatt-ului (fig. 6/4, 13). Tot în aşezarea de aici au mai apărut fragmente ceramice care pot fi atribuite epocii daco-romane. Se mai întîlnesc de asemenea şi fragmente ceramice specifice culturii Drîdu. Ele sînt de culoare cenuşie sau roşie, avînd striatiuni continui sau grupate în fascicule. Ultima locuire omenească datează din timpul feudalismului dezvoltat.

10. *Cerşeşti* (jud. Galaţi). La locul numit Poieni, situat pe creştetul dealului de la est de sat, este o mare aşezare Latène. Materialul ceramic este lucrat la mîină, întîlnindu-se numeroase torţi formate din proeminente.

Pe valea Bîrzotei, la vest de locul unde aceasta coteşte de la est la nord, lângă pădure, se găsesc în mod sporadic fragmente ceramice din pastă cimentoasă, specifice secolului al IV-lea e. n.

¹⁰ M. Brudiu şi P. Păltinea, *Contribuţii la istoria dacilor daci*, VII (în pregătire).
din sudul Moldovei, manuscris depus pentru *Arheologia Mol-*

11. *Ireasca*, com. Gohor (jud. Galați). În partea de nord a satului, la vest de punctul Izvoare, se găsesc fragmente ceramice specifice culturii Sintana de Mureș. În partea de sud-est a aceluiași punct se găsesc materiale ceramice specifice secolului al IX-lea e. n. aparținând fazei Proto-Dridu¹¹. Acestea au ca ingredient cioburi pisate și provin de la borcane cu buza evazată și alveolară, uneori cu decor vâluit pe ea (fig. 9/1—6, 9).

Zona C

12. *Cîmpuri* (jud. Vrancea). În partea de nord a comunei, pe valea Babei, la punctul numit Formozești, am găsit o așezare neolitică cucuteniană. Materialul ceramic fiind foarte corodat și puțin semnificativ ca forme, nu putem preciza cărei faze îi aparține. Tot acolo se găsește o mare cantitate de așchii de gresie.

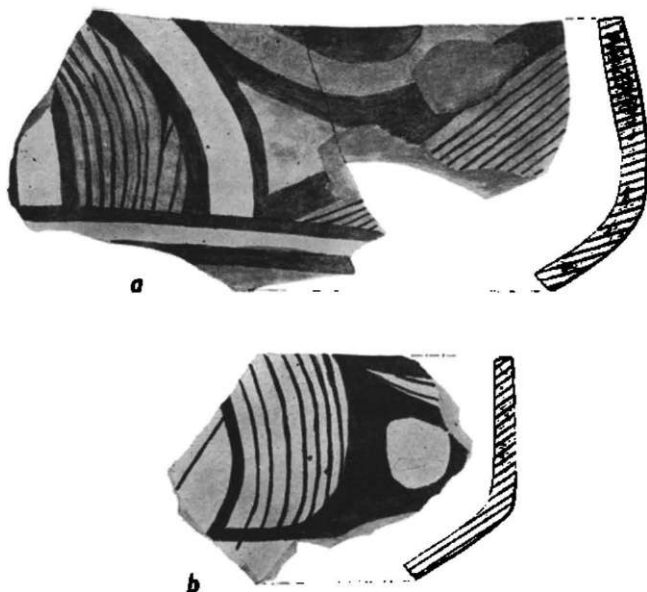

Fig. 11. — Neolitic. a, b, Muncelu Străoani-Cetățuie.

La sud de comună, la locul numit « la șantier », am găsit o așezare de tip Sintana de Mureș, situată pe terasa inferioară a Sușiței.

13. *Străoani* (jud. Vrancea). În partea de nord-est a satului Muncelu, se găsesc urme arheologice, aparținând unei așezări neolitice cucuteniene faza B (fig. 11/a, b). Locul se numește Cetățuie și este apărat de jur împrejur natural. Tot aici se mai găsesc fragmente ceramice aparținând culturii Monteoru faza 1C₃ și faza 1C₂ (fig. 12/1, 4—9).

În grădina lui Petrea Ioan se găsesc fragmente ceramice de tip Poienești (fig. 10/1—3, 8).

¹¹ I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, in *Revue roumaine d'histoire*, 3, 1964, p. 404; Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea*

culturii Dridu pe teritoriul Moldovei, in *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 228 și urm.

14. *Repedea*, com. Străoani (jud. Vrancea). Pe dreapta Sușiței, pe drumul care duce de la Repedea la Șerbănești, se găsește o cetățuie de tip Monteoru, bine apărată natural. Promontoriul respectiv este în prezent împădurit. Dimensiunile cetățuiei nu sînt prea mari, în schimb, așezarea se extinde spre vest dincolo de șanțul de apărare, care a devenit

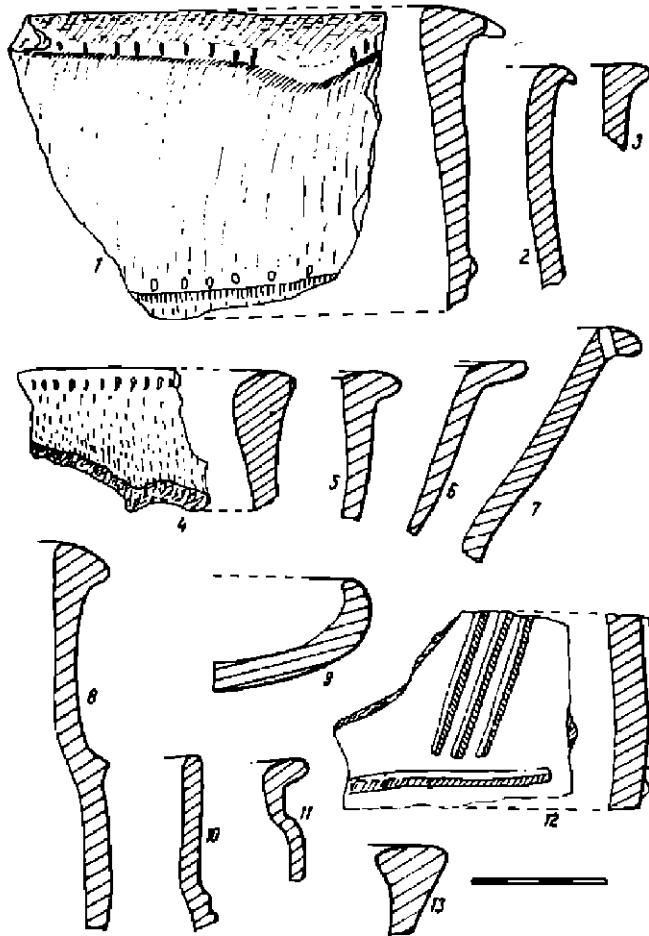

Fig. 12. - Bronz - Monteoru. 1, 4-9, *Muncelul Străoani*; 2, 3, 10-13, *Repedea*.

în zilele noastre drum de acces pe terasa superioară care desparte Sușița de Putna. După materialul ceramic cetățuia poate fi atribuită culturii Monteoru fazele IC₃ și IC₂ (fig. 12/2, 3, 10-13 și fig. 13/1-5).

În viile lui M. Bogatu și N. Robu am găsit puține fragmente ceramice aparținând secolelor IV-III î. e. n.

15. *Mîndășioara*, com. Fitionești (jud. Vrancea). În partea de sud a satului, pe dealul La viile domnești, se găsesc fragmente ceramice din epoca bronzului și numeroase așchii de silex și gresie glauconitică (fig. 13/6).

16. *Poiana*, com. Vrîncioaia (jud. Vrancea). În satul Poiana pe valea Putnei, la sud de podul dintre acest sat și com. Bîrsești, am descoperit o așezare de tip Poienești.

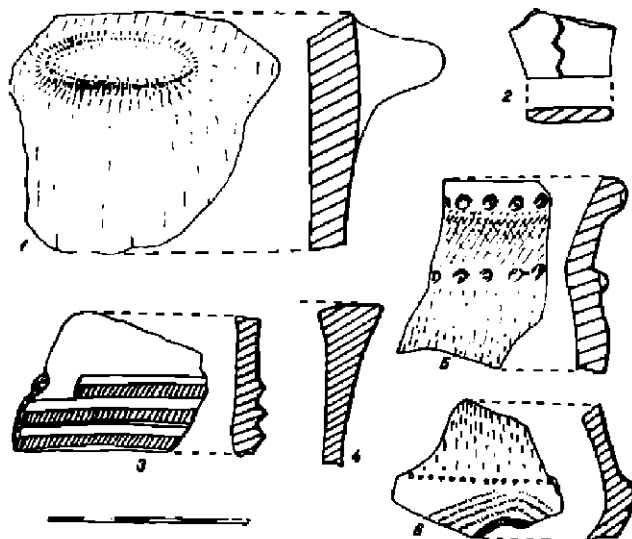

Fig. 13. — Bronz — Monteoru. 1-5, *Repedea-Străoani*; 6, *Mîndrești*.

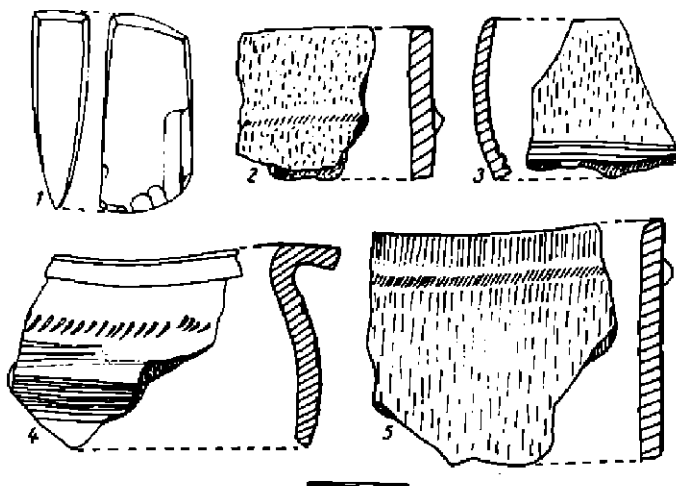

Fig. 14. — Topor de piatră neolitic. 1, *Muntele Repedea*; Neova. 2, 5, *Mîndrești*; Hallstatt. 3, *Tâlcova*; Cukura Dridu. 4, *Mîndrești*.

Materialul ceramic este de culoare cenușie și formele sînt specifice acestei culturi. Se găsesc și puține fragmente de amfore romane.

Zona D

17. *Aldești*, com. Berești — Meria (jud. Galați). La sud de sat, la locul numit Între piriie, în viile lui Lazăr Ion și Nazarie Costică, se găsește o așezare de tip Cucuteni A. În partea de sud așezarea a avut un șanț de apărare.

În vatra satului, pe drumul care urcă spre școală, în curtea lui Ion Ilie se găsesc fragmente ceramice specifice secolului al IV-lea î. e. n. Tot la Aldești, la sud de sat, peste așezarea neolitică se găsește și o așezare din secolul al IV-lea e. n.

18. *Obârșeni*, com. Vinderei (jud. Vaslui). La vest de satul Obârșeni, la aproximativ 3 km este locul numit Cetățuie, după forma unui promontoriu situat într-o poziție de unde se vede spre sud o bună parte din bazinul Jiravățului. Cetățuia are o formă pătrată, bine delimitată prin versanți puternici, și un adinc șanț de apărare. Fragmentele ceramice, unele cu pictură, o atribuie culturii Cucuteni, faza A. Este cea mai puternică cetățuie cucuteniană din sudul Moldovei cunoscută până acum.

La vest de satul Obârșeni, la locul numit Izvorul rece, se găsesc fragmente ceramice de tip Poienești. Așezarea este parțial distrusă de câțiva torenți.

19. *Gănești*, com. Cavadinești (jud. Galați). În vatra satului Gănești, la locul numit La rîpa stejarului, între doi torenți, se găsește un promontoriu care a fost locuit în epoca neolitică (cultura Cucuteni, faza A).

20. *Comănești*, com. Cavadinești (jud. Galați). La nord de satul Comănești, pe drumul care duce la Prodănești, pe dreapta se găsește un cenușar de tip Noua. Cea mai apropiată gospodărie este a lui C. Bogatu, situată la sud circa 100 m.

21. *Cavadinești* (jud. Galați). La confluența dintre piraiele Lișcov și Horincea, la sud de instalațiile zootehnice ale C. A. P.-ului, se găsesc, cinci cenușare de tip Noua. La grajdurile C. A. P., situate pe o limbă de deal pe partea stîngă a văii Horincei, se află o așezare din secolul al IV-lea e. n.

22. *Roșcani*, com. Băneasa (jud. Galați). La școala din acest sat se găsește un vîrf de lance din bronz. Nu se cunoaște locul exact unde a fost găsit. Piesa are formă foliacee, prezintă un peduncul și o nervură mediană.

23. *Săseni*, com. Berești — Meria (jud. Galați). Pe dealul Clușan, în dreptul satului Săseni, spre vest, pe drumul care vine de la Berești, se găsesc fragmente ceramice și urme de bordeie din secolele IV—III î. e. n. Tot la vest de acest sat, în apropierea șoselei Berești — Puricani, la locul numit Rîpa fagului se găsește de asemenea o așezare din secolele IV—III î. e. n.

24. *Ville*, com. Fîrțânești (jud. Galați). La est de gara Băleni, pe terasa văii Chinejii, la marginea livezii I. A. S. Ville, este o așezare de tip Sintana de Mureș.

25. *Rădești*, com. Bălăbănești (jud. Galați). La locul numit La Brățești, în apropierea unui puternic izvor, se află o mare așezare din secolul al IV-lea e. n.

★

Cercetările perieghetice din ultimul timp, făcute în sudul Moldovei, ne-au dat posibilitatea să aducem unele date noi cu privire la caracterul etnic al populației secolului al IV-lea e. n. din această parte a țării. Cercetările noastre vin să întregască unele enunțuri făcute anterior¹², să consolideze și se lărgească concluziile cercetătorilor care s-au ocupat în ultimul timp de această problemă¹³. Unele descoperiri similare anterioare aparțin Cîmpiei

¹² *Istoria României*, I, p. 687—688.

¹³ C. Preda, *Săpăturile de la Alexandria*, în *Materiale*, VII, p. 213—214; Maria Comșa, *Sondeajul de la Smirlean*, în *ȘCIV*,

17, 1966, 2, p. 389 și urm.; Bucur Mitrea și Constantin Deculescu, *Unele descoperiri arheologice la Corcani r. Oltenița*, în *ȘCIV*, 17, 1966, 3, p. 537 și urm.

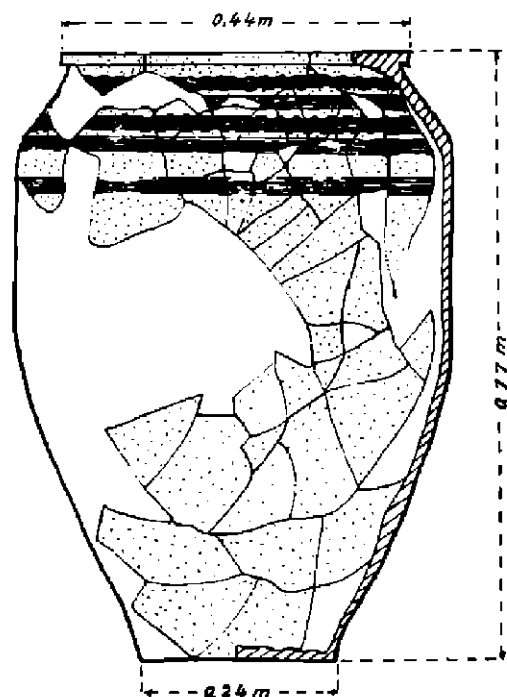

Fig. 15. — Sivița. Chiup.

Române, majoritatea situându-se în sudul sau estul Munteniei¹⁴, pe când în sudul Moldovei se cunosc pînă acum numai așezările de la Cavadinești și Berești¹⁵. Vom prezenta mai departe patru noi așezări din secolul al IV-lea e. n. în care amprenta elementului roman este dominantă.

La Sivița, com. Tulucești (jud. Galași), în grădina locuitorului Petrea Ion, a apărut o mare cantitate de fragmente ceramice. Acestea provin de la vase mari de provizie — chiupuri — precum și de la vase-borcan de dimensiuni mai mici, amfore și străchini. Din tot acest material a putut fi reconstituit un chiup (fig. 15). Vasul are buza orizontală, cu marginea inferioară puțin teșită iar cea exterioară profilată cu o canelură spre exterior. Pasta are culoarea roșie cu nuanțe de la cărămiziu-verzui la roșu închis, iar fundul este de culoare neagră cu pete galbene. Din punct de vedere ornamental întilnim două zone, una pe umăr alcătuită din patru grupe, două formate din linii vălurite și două formate din linii paralele, și a doua pe suprafața cilindrică, formată dintr-un singur grup de linii paralele.

Din punct de vedere al tehnicii de realizare, credem că vasul a fost lucrat din trei părți care se disting bine în tectonica sa. Presupunerea noastră se întemeiază pe câteva fragmente ceramice arse, care provin tocmai de la o astfel de secțiune (fig. 16/3). Astfel, marginea care trebuia să se asambleze cu secțiunea următoare are o canelură pregătită pentru îmbucare. Alte fragmente ceramice apărute în același loc au culoarea cenușie și provin de la același tip de vase. Mai adăugăm și câteva funduri de strachină din pastă fină de culoare cenușie (fig. 17/5) și unele din pastă cenușie nisipoasă (fig. 17/6).

Tot împreună cu acest material ceramic a mai apărut și un fragment de fier de plug de tradiție romană. Această piesă reprezintă vârful fierului de plug și se prezintă sub forma unui lame lenticulare în secțiune, cu partea activă rotundă (fig. 17/4).

O altă așezare tot din secolul al IV-lea e. n. a fost descoperită la Vinători (vezi nr. 1). Materialul conducător care ne face să ne oprim asupra așezării de aici este cel cu caracter dominant roman. Mai întâi este vorba de oale și borcane cu gîtul bine profilat, cu buza îngroșată spre exterior, teșită orizontal sau puțin canelată deasupra, care au în pastă caolin și nisip (fig. 18/2, 3; fig. 19/4). O altă categorie o formează vasele-chiup găsite

¹⁴ M. Comsa, *Sur la romanisation des territoires Nord-Danubiens aux III-IV siècles de n.e.*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, București, 1965.

¹⁵ I. T. Dragomir, *Săpăturile de la Cavadinești*, în *Material*, VI, p. 466 și *Material*, VII, p. 159; idem, *Săpături arheologice la Tg. Berești*, în *Danubius*, I, fig. 9/2.

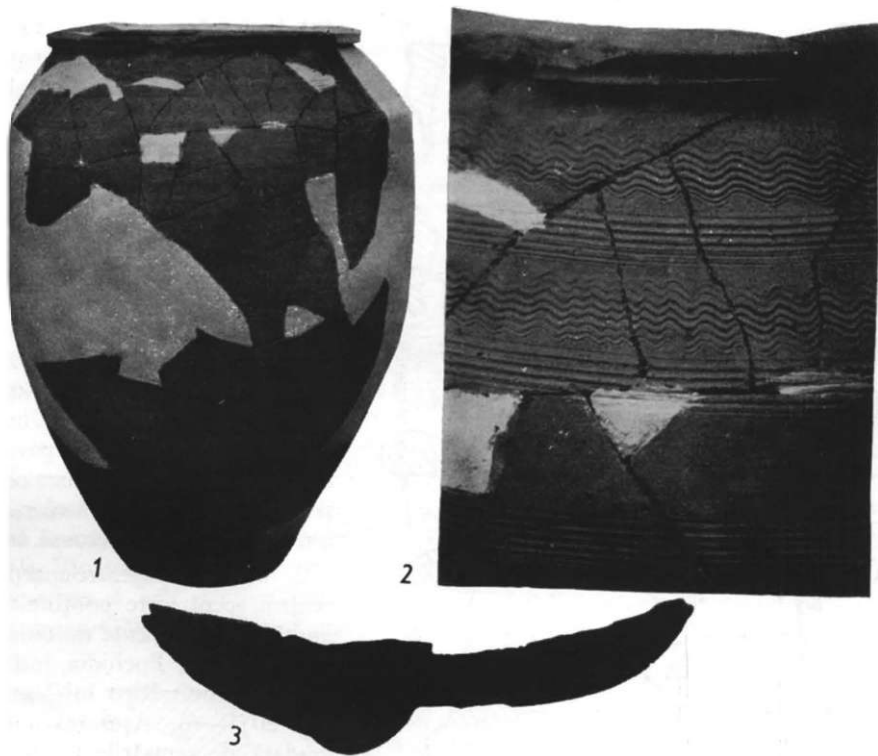

Fig. 16. — Sivița. 1, chiup; 2, detaliu de pe chiup; 3, fragment dintr-un chiup în lucru.

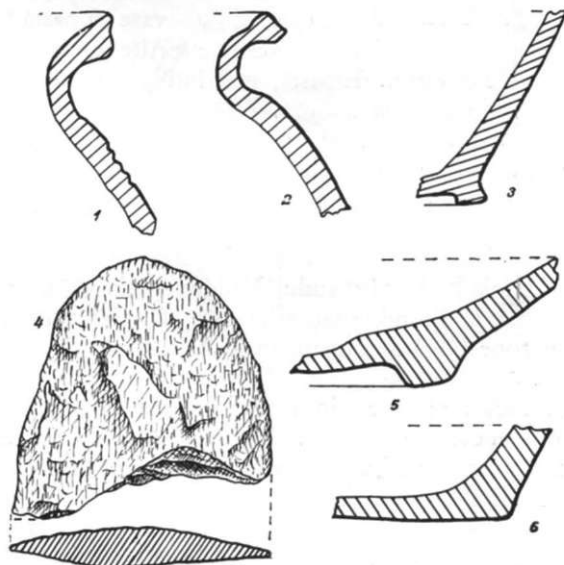

Fig. 17. — Sivița. 1-3, 5-6, materiale descoperite în așezarea din secolul al IV-lea e.n.; 4, fragment de fier de plug.

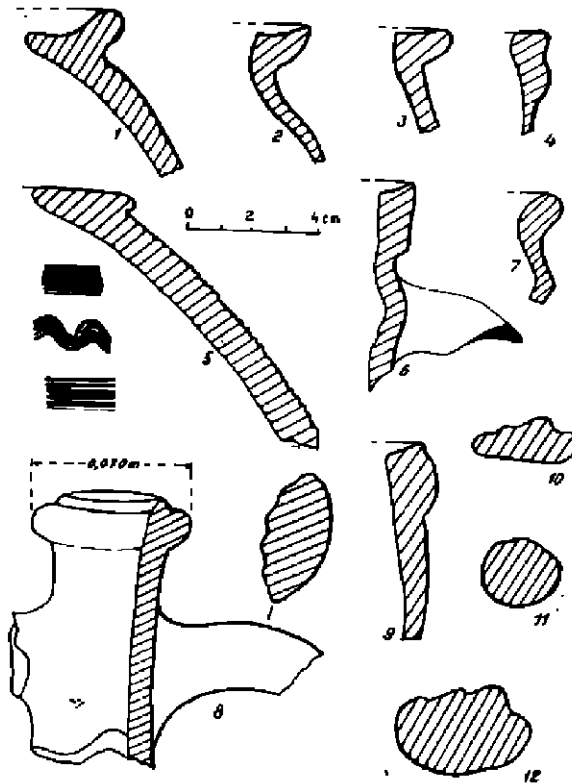

Fig. 18. - Vindtori. 1-12, materiale ceramice din secolul al IV-lea e.n.

în pastă. În afară de aceste categorii de pastă, mai întâlnim numeroase fragmente ceramice de factură romană provenind de la amfore.

Cercetările de pînă acum privind secolul al IV-lea e. n. au pus în evidență un aspect important pentru procesul de formare a poporului român. Este vorba de discernerea elementelor specifice autohtonilor daco-romani din complexul Sintana de Mureș care se caracterizează printr-o pluralitate de etnii.

Cercetările mai vechi ale lui Vasile Părvan¹⁶, apoi mai recente ale lui Gr. Florescu¹⁷ au arătat că părți din Cîmpia Română și sudul Moldovei au fost încorporate de către romani Moesiei inferioare, nu numai din necesități strategice, dar și în virtutea unor legături anterioare. Totodată aceste zone bogate constituiau și hinterlandul¹⁸ pentru numeroasa armată romană din Dobrogea.

Cercetările arheologice recente vin să lămurească mai bine această situație. Dacă cercetările de pînă acum au evidențiat aportul băștinașilor daci la cultura Sintana de Mureș¹⁹, altele mai recente vin să arunce lumină asupra unei alte coordonate, anume aportul elementului roman la constituirea acestei culturi²⁰.

sub formă fragmentară, care sînt de culoare cenușie cu mult nisip în pastă (fig. 18/1). Se mai găsește ceramică din pastă fină de culoare cenușie, provenind de la vase-borcan sau străchini cu buza dreaptă ușor evazată, însă înrodeauna rotunjită.

26. A treia așezare cu un caracter similar a fost găsită în comuna *Blîțzi*, satul Brărulești (jud. Galați). Ceramica din această așezare se poate clasifica astfel: 1) roșie fină cu lustru; 2) cenușie fină; 3) neagră sau cenușie, zgrunțuroasă. Din această ultimă categorie face parte și un fragment de chiup cu buza orizontală și masivă. Categoria vaselor-chiupuri este destul de numeroasă.

27. O altă așezare aparținînd tot acestui secol, care conține un mare număr de fragmente de chiupuri, se află la sud de Pochidia, jud. Vaslui, la locul numit Ripa lui Vasile Popa (fig. 20/1-6). Așezarea a fost de-grădată de terasările C. A. P.-ului. Materialul ceramic este format din vase cu pastă fină de culoare cenușie.

Alte categorii de vase conțin nisip

¹⁶ V. Părvan, *Getica*, p. 626.

¹⁷ Gr. Florescu, *Un nou document epigrafic referitor la teritoriul de la nordul Dunării moesice*, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 129.

¹⁸ *Ibidem*, p. 134.

¹⁹ I. Nestor, *op. cit.*, p. 388-389.

²⁰ M. Comșa, *op. cit.*; B. Mitrea și C. Deculescu, *op. cit.*; C. Preda, *op. cit.*; I. Ioniță, *Cultura Sintana de Mureș pe teritoriul României*, în *Arheologia Moldovei*, IV, p. 239.

Deși această regiune nu a fost provincie romană, totuși realitățile arheologice nu neagă un astfel de caracter al ei²¹. Dacă avem în vedere așezări ca cea de la Mugeni din Transilvania, unde caracterul provincial roman al ceramicii era dominant²², din care nu lipsesc chiupurile, a căror origine se găsește în epoca dacică, dar păstrate și în epoca romană²³, nu ne vine greu să admitem aceeași realitate în Cimpia Română și în sudul Moldovei, unde avem de-a face în secolul al IV-lea e. n., sub Constantin cel Mare, cu un reviriment al romanității²⁴.

Credem că este importantă pentru zona de care ne ocupăm identificarea la Vinători a unor materiale ce caracterizează cele două niveluri de la Smîrdan-Gălățui²⁵, nivelul mai

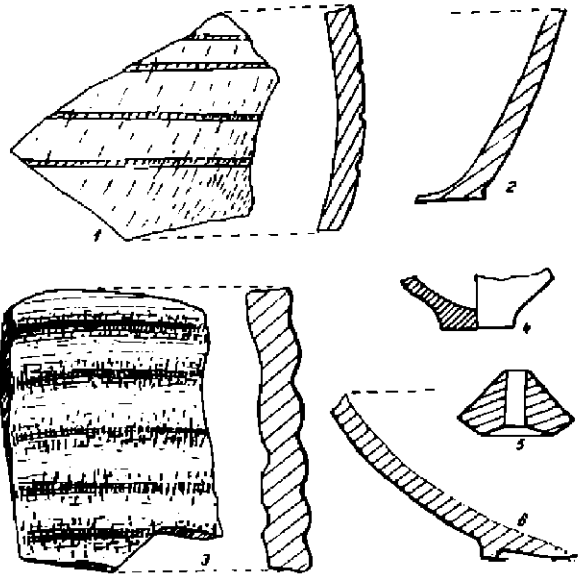

Fig. 19. — Sivița. 1-6, fragmente de ceramică romană.

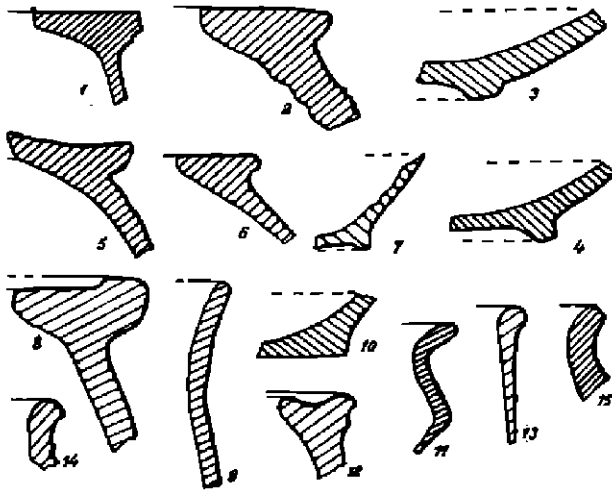

Fig. 20. — Profile specifice secolului al IV-lea e.n.: 1-6, Poșchia; 7-15, Brdutești.

vechi cu bordeie și nivelul mai nou cu locuințe de suprafață. Considerăm că nivelului mai nou, în care la Smîrdan s-au găsit fragmente de chiupuri, îi aparține și așezarea de la Sivița, unde am găsit aceleași materiale ale fragmentul de fier de plug de tip roman. Un fier de plug asemănător s-a găsit într-o locuință puțin mai târzie de la Garvăn-Dinogetia²⁶. După cercetări mai recente²⁷, fierul de plug dacic își încetează existența în secolul al III-lea e. n. Folosirea mai departe a plugului de tip roman este o dovadă că pecetea Romei a lăsat o urmă adâncă în ocupația principală a populației dace, iar prezența exemplarului

²¹ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 134.

²² D. Procaze, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticeii*, p. 120.

²³ O. Floca și M. Valea, *Villa rustica de la Cincș*, in *Acta MN*, 11, 1963, p. 161, fig. 17/3.

²⁴ K. Horodt, *Unele probleme privind răspândirea culturii Sintana de Mureș în România*, in *SCIV*, 18, 1967, 4, neagă

atribuirea Brazdei lui Novac secolului al IV-lea e.n.

²⁵ M. Comșa, *op. cit.*, p. 397.

²⁶ Șantierul Garvăn-Dinogetia, in *SCIV*, IV, 1953, 1-2, p. 259.

²⁷ I. Glodariu și M. Cimpeanu, *Depozitul de unelte agricole de la Dedrad*, in *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 25.

de la Sivița reprezintă o verigă între secolul al III-lea (Dedrad, Hobița etc.) și Dinogetia (secolele V—VI), Bratei.

Tipul de vas «Krausengefäss» are o mare răspindire și el apare deja la Chilia²⁰, însă este un element dominant în secolul al IV-lea, după cum a fost datat la Alexandria²¹ cu monedă de la Licinius în prima jumătate a secolului al IV-lea. Majoritatea acestor chiupuri sînt de proveniență locală, mai ales cele cu pasta cenușie, iar rețeta pastei cu ingredient nisipos ar putea proveni din ceramica romană, unde se folosește spre exemplu la vasele cu caolin, amfore etc.

Credem că cercetînd prin săpături sistematice aceste așezări s-ar putea aduce contribuții importante la cunoașterea aportului celor trei etnii care participă la formarea culturii Sintana de Mureș.

RECHERCHES DE SURFACE AU SUD DE LA MOLDAVIE

RÉSUMÉ

L'auteur présente les résultats de certaines recherches de surface effectuées au sud de la Moldavie, entre le bassin inférieur du Prut et la zone intra-montagneuse de Vrancea.

Les établissements découverts datent d'époques différentes, depuis le début du néolithique, jusqu'à la haute époque féodale, mais la plupart d'entre eux appartiennent au IVe siècle de n.è., et quelques-uns se réfèrent à un problème très important. En effet il s'agit de l'influence romaine manifestée au sud de la Moldavie.

Les recherches de surface ont contribué aussi à une meilleure connaissance de la densité des établissements dans cette zone.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Carte comprenant les localités investiguées.
 Fig. 2. — *Vindtari*. 1—5, Cetățuie.
 Fig. 3. — *Vindtari*. 1—9, tessons de la fin de l'âge du bronze.
 Fig. 4. — Hallstatt. 1, *Tulucești*; 2—4, 6—11, *Vindtari*; 5, objet en marbre.
 Fig. 5. — Hallstatt. 1—4, *Vindtari*.
 Fig. 6. — Hallstatt. 1—3, 5—11, *Vindtari*; 4, *Mîndrești*.
 Fig. 7. — Civilisation de Dridu. 1—3, 6—8, *Vindtari*; 10, *Brăbănești*, Piriul Hanului; 7—8, *Cosîjeni*.
 Fig. 8. — Hallstatt. 1—7, *Vindtari*; 8, 10, *Brăbănești*, Piriul Hanului; 9, 11, *Brăbănești*, au sud de l'école; 14, *Tulucești*, dans le village même.
 Fig. 9. — Phase Proto-Dridu. 1—6, 9, *Gobor Iteasca*; 7, 8, *Cosîjeni*.
 Fig. 10. — IIIe—IVe siècles de n.è.: 1—3, 8, *Muntele*; 4—7, 9—13, *Cosîjeni-Brăbănești*; 14—15, *Gîrboari*.
 Fig. 11. — Néolithique a, b, *Muntele Străoani* — *Cetățuie*.
 Fig. 12. — Bronze-Monteoru. 1, 5—9, *Muntele Străoani*; 2, 3, 10, 11, 13, *Repedea*.
 Fig. 13. — Bronze-Monteoru. 1, 3—5, *Repedea-Străoani*; 6, *Mîndrețuara*.
 Fig. 14. — Hache en pierre néolithique: 1, *Muntele Repedea*; civilisation de Noua: 2, 5, *Mîndrești*; Hallstatt. 3, *Târtaria*;
 Civilisation de Dridu. 4, *Mîndrești*.
 Fig. 5. — *Sivița*. 1, grand vase.
 Fig. 16. — *Sivița*. 1, grand vase; 2, détail d'un grand vase; 3, fragment d'un grand vase pendant sa confection.
 Fig. 17. — *Sivița*. 1—3, 5—6, matériaux découverts dans l'établissement du IVe siècle de n.è.; 4, fragment d'un soc de charrue.
 Fig. 18. — *Vindtari*. 1—12, matériaux céramiques du IVe siècle de n.è.
 Fig. 19. — *Sivița*. 1—6, tessons romains.
 Fig. 20. — Profils caractéristiques du IVe siècle de n.è. 1—6, *Poșhidia*. 7—15, *Brăduțu*.

²⁰ S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia, r. Vreha*, în *Material*, VIII, p. 517.

²¹ C. Preda, *op. cit.*, p. 213—214, fig. 7.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ORAȘUL CLUJ

N. VIASSA

DIN INCREȘTINȚAREA direcțiunii Institutului de istorie veche și arheologie din Cluj, autorul a supravegheat în primăvara anului 1961 lucrările de fundație ale unui mare bloc de locuințe, ce s-a construit în str. 30 Decembrie.

În afara unor materiale ceramice medievale și moderne, de mai redusă importanță arheologică, în locurile unde săpăturile de fundații au coborât la adâncimi mai mari au ieșit

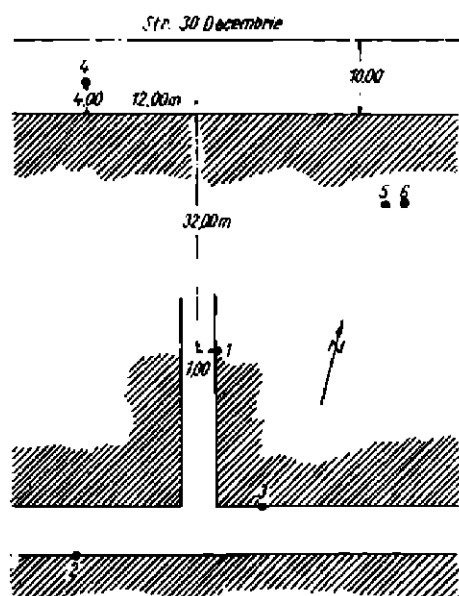
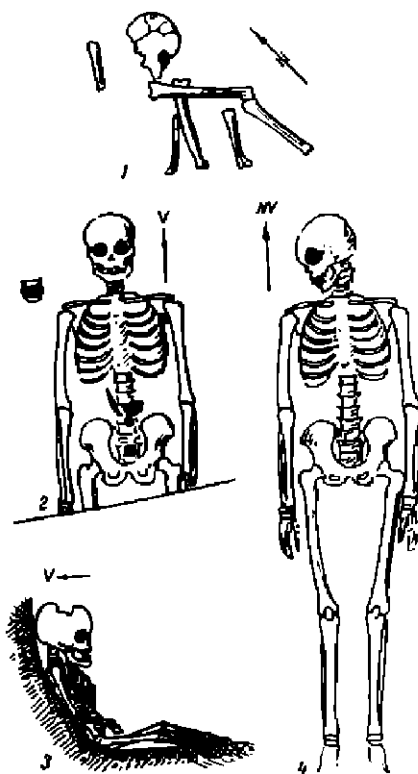

Fig. 1. — Dispunerea mormintelor descoperite cu ocazia săpăturilor de fundații.

Fig. 2 — 1, M. 6; 2, M. 1; 3, M. 3; 4, M. 5. →

la iveală șase morminte de înclinație (fig. 1), a căror prezentare formează subiectul articolului de față.

Mormintul 1 (fig. 2/2), orientat V-E, a fost aflat la 4,20 m adâncime (socotit de la nivelul străzii). Scheletul, în bună stare de conservare, zăcea culcat pe spate, cu mâinile întinse în lungul corpului. N-a putut fi degajat decât pînă la bazin, picioarele intrîndu-i sub taluzul

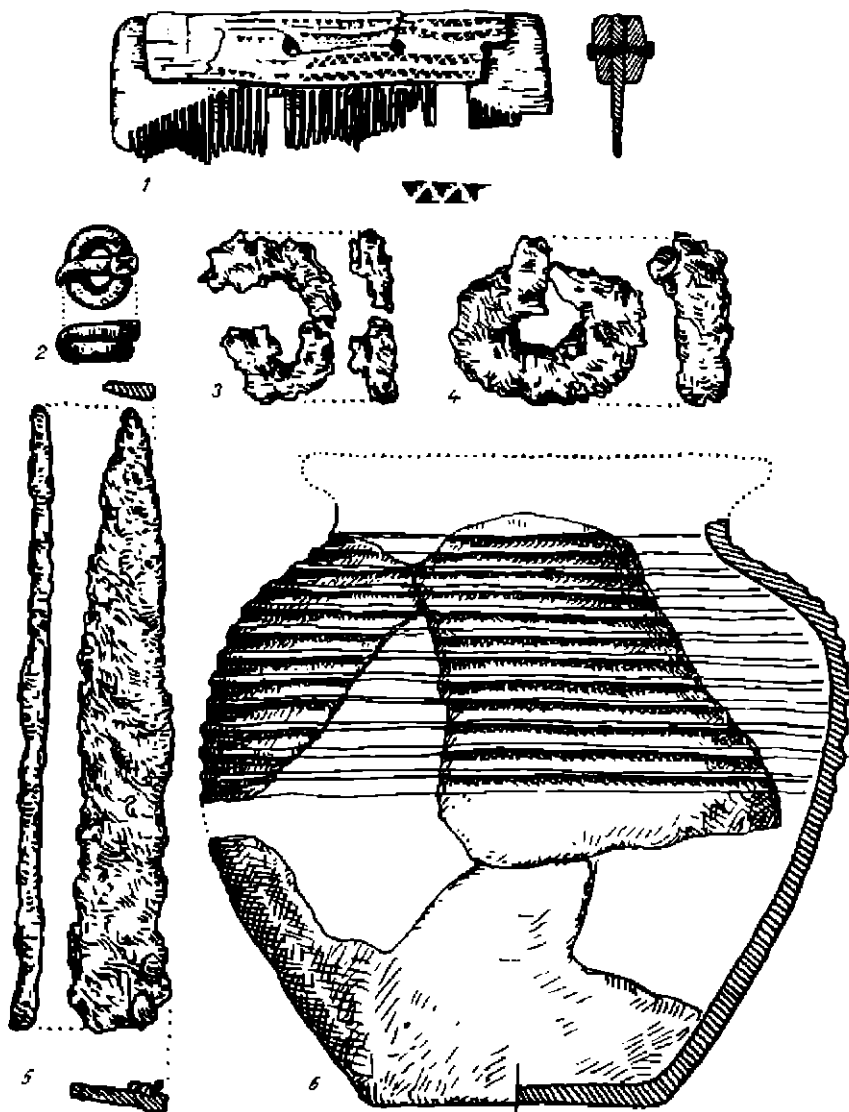

Fig. 3. — 1-6, inventarul de la M. 1.

unui șanț de fundație unde nu s-a putut săpa. Mormintul, a cărui groapă nu s-a putut observa, fusese adâncit într-un strat de nisip gălbui, cu totul steril din punct de vedere arheologic. Deasupra stratului în care s-a găsit scheletul apar fundurile unor gropi și pivnițe, conținând materiale ceramice din secolele XVIII-XX. *Inventar*: la 25 cm distanță de umărul drept al

scheletului au apărut fragmentele unui vas de lut (fig. 3/6) cu pereții subțiri, de culoare castanie-negricioasă. Umărul vasului e ornamentat cu caneluri regulate, executate prin învîrtirea roții olarului. Prin pastă, ardere, execuție, vasul prezintă încă evidente legături cu epoca romană. Sub coloana vertebrală, în apropierea oaselor bazinului, s-au găsit: un cuțit de fier foarte oxidat (fig. 3/5), un pieptene de os cu un singur șir de dinți, prins cu nituri de fier și decorat cu șiruri de mărunte triunghiuri scobite (fig. 3/1), o cataramă de fier complet oxidată (fig. 3/3) și o cataramă mică de bronz (fig. 3/2). Pe osul sacrum s-a aflat o altă cataramă de fier, puternic oxidată (fig. 3/4). Se pare că mormîntul trebuie datat în perioada postromană, cu multă probabilitate în primele decenii ale secolului IV, epocă spre care ne îndreaptă și analogiile cataramei de bronz, prezente în cimitirele de tip Sintana de Mureș. Menționăm și faptul că locul de descoperire al mormîntului se află la cel mult 200 m distanță de punctul unde în 1959, cu ocazia unor lucrări edilitare din Piața Păcii, au apărut două sarcofage romane. N-ar fi exclus, deci, ca mormîntul să se afle la periferia nord-vestică a cimitirului roman al Napocci.

Mormîntul 2 a fost răvășit de muncitori, neputîndu-se face observații asupra lui; cert e doar faptul că zăcea în același strat în care a apărut și M.1. După spusele muncitorilor, capul îi fusese orientat spre nord¹. Inventar se pare că n-a avut.

Mormîntul 3 (fig. 2/3) a fost găsit în poziție *șezîndă*, orientat cu capul spre vest, privirea și picioarele fiind îndreptate spre răsărit. Adîncimea: capul la 4 m, picioarele la 4,50 m. Oasele, subțiri și fragile, indică un copil. Poziția coloanei vertebrale arată că mortul fusese rezemat cu spatele de peretele gropii mormîntului. Inventar n-a avut, însă caracteristica poziție șezîndă și orientarea V-E ar putea constitui un indiciu de datare în ultimele decenii ale secolului al IV-lea².

Mormîntul 4 (fig. 4), orientat NV-SE, a fost găsit la 7 m adîncime, sub stratul de nisip steril (probabil aluvionar, depus de un străvechi braț al Someșului), într-un strat de lut cenușiu-gălbui.

Fig. 4. — Mormîntul 4.

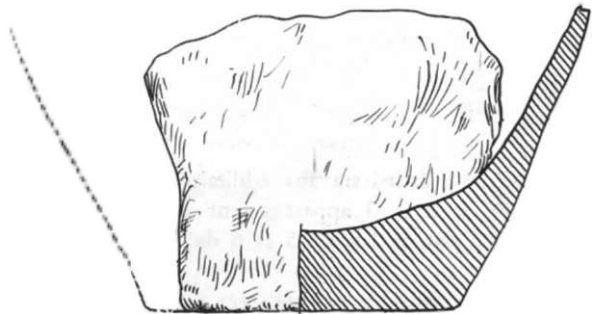

Fig. 5. — Vas apartinînd culturii Criș, aflat în M. 4.

¹ Craniul și cîteva oase lungi ale acestui schelet au fost aduse la muzeu de colegul I. Mitrofan.

² Cf. M. Parducz, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn*, in *Acta Arch.*, XI, 1959, p. 351, fig. 10/2, p. 381, 390–391. În Ungaria schelete cu orientare

identică, șezînde, se cunosc de la Bodrogmonostorszeg, Bajmok, Szöreg, Bekéscsaba, Mács-Bédekpuzta. Ele sînt datate între 375–380 și atribuite unei așezîmîi sarmatice caucaziene pătîrîsă în bazinul carpatic împreună cu hunii,

Craniul s-a distrus și pierdut, restul scheletului — în poziție chircită — s-a păstrat în condiții multumitoare. În lutul cenușiu-gălbui s-au detașat clar și dimensiunile gropii mormintului: 1,05 × 0,50 m. Groapa conținea un pământ negricios. Remarcăm în mod deosebit poziția oarecum *nefirească* a scheletului chircit: coloana vertebrală puternic sucită, poziția de decubitus *ventral*, deci întreg bazinul întors în *jos*, astfel că — contrar primei aparențe — piciorul *drept* este, de fapt, vîrit pe sub cel stîng! Mîna dreaptă e întinsă de-a lungul corpului, pe cînd stînga, indoită din cor, avea probabil palma în dreptul obrazului. *Inventar*: lingă umărul stîng al scheletului s-a aflat partea dinspre fund a unui vas mare, de autentică factură Criș (fig. 5), din pastă grosolană, slab arsă, cu pleavă în compoziție. Fundul gropii mormintului fusese căptușit cu un strat subțire de pietricele mărunte de rîu, bine tasate, iar pe oasele bazinului și ale picioarelor s-au observat urme de ocră roșu. Vasul de tip Criș asigură datarea în neoliticul timpuriu, iar folosirea oculului roșu este un fenomen cunoscut în mormintele Criș din Ungaria. O specială mențiune merită faptul că în mormînt s-a aflat un vas, deoarece inventarul ceramic e extrem de rar în mormintele acestei culturi.

Mormîntul 5 (fig. 2/4), orientat NV-SE, a fost aflat la 3,60 m adîncime, pe fundul unei gropi de mari dimensiuni, plină cu fragmente ceramice din secolele XVIII-XIX, cioburi de farfurii de porțelan, zgură, cenușă, cărbune și resturi organice descompuse. Scheletul era în poziție întinsă, mîinile de-a lungul corpului. Craniul prezintă o interesantă anomalie de asimetric. *Inventar* n-a avut, însă pe baza stratului în care zăcea poate fi datat în secolele XVIII-XIX.

Mormîntul 6 (fig. 2/1) s-a găsit în imediata apropiere a mormîntului 5, în același strat. Craniul, întors cu fața în jos, și oasele lungi ale membrilor au apărut în totală dezordine și nepotrivire anatomică (craniul e lingă fenure!), totul pledînd pentru faptul că individul fusese azvîrlit ciopîrșit în groapă. Craniul prezintă evidente caractere cretinoide, malformații congenitale, iar o tibie arată o fractură osificată.

Menționăm faptul că șanțul din fața zidului medieval al Clujului trecea la cel mult 10—15 m spre răsărit de locul unde au apărut aceste două mormînte, astfel că nu e cu totul exclusă ipoteza că avem de-a face cu scheletele a doi condamnați, executați în secolul al XVIII-lea sau al XIX-lea și îngropați în afara orașului.

DÉCOUVERTS ARCHÉOLOGIQUES À CLUJ

RÉSUMÉ

Lors de certains travaux édilitaires à Cluj on a découvert six tombes d'inhumation. Les tombes n°s 1, 2 et 3 appartiennent à l'époque des migrations, le n° 4 au néolithique ancien (culture de Criș), et les n°s 5 et 6 du Moyen Âge tardif.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Relevé des tombes.

Fig. 2. — 1, M. 6; 2, M. 1; 3, M. 3; 4, M. 5.

Fig. 3. — 1—6, mobilier funéraire de la tombe M. 1.

Fig. 4. — La tombe 4.

Fig. 5. — Vase appartenant à la civilisation de Criș découvert dans la tombe 4.

A B R E V I E R I

- AARMSI — *Analele Academiei Române. Memoriile secției istorice*, secția a II-a, 1886–1887, 1916–1919; seria a III-a, 1922–1923, 1924–1945.
- ACMI — *Anuarul Comisiunii monumentelor istorice*, 1915, 1942, 1943.
- ACTAARCH — *Acta Archaeologica, Budapest.*
- ACTAMN — *Acta Musei Napocensis*, Cluj.
- AE — *Archaeologiai Ertuviső*
- AIIN — *Anuarul Institutului de istorie națională*, Cluj, I–VII, 1922–1938.
- AO — *Arhivele Olteniei*, Craiova, 1926–1931–1938.
- AR — *Archaeologisché rozhledy*, Praha.
- ARHMOLD — *Archeologia Moldovei.*
- AUB — *Analele Universității București, Secția științe sociale-istorice.*
- BCH — *Bulletin de correspondance hellénique.*
- BCMI — *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, I–XXXVIII, București, 1908–1945.
- BIERRGK — *Deutsches Archäologisches Institut. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission.*
- BSNR — *Buletinul Societății numismatice române*, București, I – XLI, 1904–1947.
- DACIA — *Dacia, recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*, București, I–XII, 1924–1947; N.S., I, 1957; II, 1958; III, 1959; IV, 1960; V, 1961 VI, 1962; VII, 1963; VIII, 1964; IX, 1965; X, 1966; XI 1967; XII, 1969.
- DOI.GC.UJ — *Dolgozatok es Érdétyi Nemzeti Múzeum Erem és Régisítyárabó*, Cluj, I–X, 1910–1919.
- FOLIAARCH — *Folia Archaeologica ... Acta Archaeologica Musei Nationalis Hungarici.*
- GLADŠNIK SOFIA — *Gladsnik-Annuaire du Musée National Archéologique de Sofia.*
- IZVESTIA-INSTITUT — *Izvestia-Bulletin de l'Institut archéologique bulgare.*
- JHS — *The Journal of Hellenic Studies*, Londres.
- MATERIALE — *Materiale arheologice privind istoria neoe a RPR*, vol. I, 1953; *Materiale și cercetări arheologice*, vol. II, 1956; vol. III, 1957; vol. I, IV, 1957; vol. V, 1959; vol. VI, 1959; vol. VII, 1960; vol. VIII, 1962.
- MBSM — *Mitteilungen des Burgenländer Sächsischen Museums.*
- MIA — *Материалы и исследования по археологии СССР.*
- NK — *Numismatikai Közöny*, Budapest.
- PA — *Pamätky Archeologické.*
- PMMB — *Publicațiile Muzeului Municipăului București*, I–II, 1934 – 1936.

- REPERTORIUM – M. Rouka, *Erdély vágyazeti repertoriuma*, I, Cluj, 1942.
REVMUZ – *Revista muzeelor*, București.
RRH – *Revue Roumaine d'Histoire*, București.
SCIV – *Studii și cercetări de istorie veche*, București.
SCN – *Studii și cercetări de numismatică*, București.
SCȘCLUJ – *Studii și cercetări științifice*, Cluj.
SCȘIAȘI – *Studii și cercetări științifice*, Iași.
SLOVARCH – *Slovenska Archeologia*.
STUDII – *Studii. Revistă de istorie*, București.

